Henryk Sienkiewicz

Henryk Sienkiewicz

PRIN FOC ŞI SABIE

PARTEA I.

CAPITOLUL I.

ANUL 1647 SE ARĂTASE UN AN neobişnuit, în care diferite semne apărute pe cer şi pe pământ vesteau parcă nenorociri şi întâmplări nemaipomenite.

Cronicarii din acele vremuri amintesc că încă din primăvară un nor uriaş de lăcuste roise din Câmpiile Sălbatice şi prăpădise semănăturile şi iarba, prevestind năvălirea tătarilor. Vara, fusese o puternică eclipsă de soare, după care se ivise pe cer o cometă. Tot aşa, la Varşovia, oamenii văzuseră deasupra oraşului un mormânt şi o cruce de foc în nori, aşa că ţinuseră posturi şi făcuseră pomeni, fiindcă unii susţineau că asupra ţării avea să se abată ciuma şi toată suflarea omenească va pieri. În sfârşit, urmase o iarnă atât de uşoară, cum nici cei mai vârstnici nu-şi aminteau să fi apucat vreodată. În regiunile de miazăzi gheţurile nu mai încătuşaseră apele care, umflate de zăpada ce se topea în fiecare zi, ieşiseră din albii înecând malurile. Cădeau ploi dese. Stepa se înmuiase, transformându-se într-o mocirlă fără sfârşit, iar soarele pripea atât de puternic la amiază, încât – minune a minunilor! – pe la jumătatea lui decembrie, în ţinutul Bracławului şi în Câmpiile Sălbatice, stepele şi întinderile se acoperiseră de verdeaţă. În prisăci, roiurile de albine începeau să se mişte şi să zumzăie, vitele mugeau prin ocoale. Când rânduiala firii părea astfel cu totul schimbată, în Ucraina, în aşteptarea întâmplărilor neobişnuite, oamenii îşi îndreptau gândurile neliniştite şi ochii mai ales către

Câmpiile Sălbatice de unde putea să se arate primejdia mai lesne decât de oriunde.

În acest timp pe Câmpii nu se întâmpla nimic deosebit; nu mai aveau loc alte lupte şi hărţuieli în afară de cele obişnuite, de care aveau ştiinţă doar vulturii, ereţii, corbii şi animalele de câmp.

Căci aşa se înfăţişau pe atunci Câmpiile Sălbatice. Mergând spre miazăzi, către Nipru, ultimele urme de viaţă aşezată se sfârşeau nu departe după Czehryn, iar spre Nistru ajungeau până dincolo de Humań, după care, până hăt către limanuri şi Mare, se întindea stepa şi iar stepa, cuprinsă ca într-o ramă între cele două râuri. În arcul Niprului, la Niż, dincolo de pragurile stâncoase, clocotea încă viaţa cazacilor, dar în Câmpiile Sălbatice nu se statornicise nimeni; doar pe la margini, din loc în loc se înălţau palăncile{33}, ca nişte insule în plină mare. De nomine, pământul aparţinea Poloniei, dar era nelocuit şi Republica{34} le îngăduia tătarilor să folosească păşunile, cu toate că adeseori cazacii se împotriveau, aşa că imaşul era în acelaşi timp şi câmp de bătaie.

Nimeni nu numărase, nimeni nu-şi mai aducea aminte câte lupte se desfăşuraseră acolo, câţi oameni pieriseră. Ştiau numai vulturii, ereţii şi corbii; cine auzea de departe fâlfâit de aripi şi croncănituri, cine vedea păsările rotindu-se deasupra vreunui loc, acela ştia că acolo se află hoituri sau oase neîngropate încă. Omul era vânat prin ierburi ca lupii ori ca antilopele saiga. Vâna cine voia. Omul hăituit de lege se ascundea în stepele sălbatice, păstorul îşi păzea turmele înarmat; tot acolo căuta aventuri cavalerul şi hoţul ieşea la pradă. Cazacul vâna pe tătar, tătarul pe cazac. Câteodată cete întregi apărau turmele împotriva mulţimii hoţilor. Stepa era pustie şi locuită în acelaşi timp, tăcută şi ameninţătoare, liniştită şi plină de capcane, sălbatică din cauza Câmpiilor Sălbatice, dar şi din cauza sufletelor sălbatice.

Din vreme în vreme se năpusteau asupră-i războaiele. Atunci se revărsau în valuri ciambuluri{35} tătărăşti, pâlcuri de cazaci, steaguri poloneze sau moldovene; noaptea, nechezatul cailor însoţea urletele lupilor, răpăitul tobelor şi cântecul trâmbiţelor de aramă răsunau până către lacul lui Ovidiu şi spre Mare, iar pe Drumul Negru, în ţinutul Kuczmanului, se scurgeau puhoaie de oameni. De la Kamieniec până la Nipru, graniţele Republicii erau păzite de staniţe{36} şi palănci, care cunoşteau apropierea primejdiei după cârdurile nenumărate de păsări ce zburau spre miazănoapte, speriate de ciambuluri. Era de ajuns ca tătarul să scoată capul din Pădurea Neagră ori să treacă Nistrul dinspre părţile moldovene, ca să apară odată cu păsările, pe drumurile stepei, în regiunile de miazăzi.

Ciudat este că în iarna aceea stolurile de păsări nu se îndreptau către ţinuturile Republicii. Stepa era mai liniştită ca de obicei. În clipa când începe povestirea noastră, tocmai apunea soarele, luminând cu razele-i roşietice locurile pustii. La marginea de miazănoapte a Câmpiilor Sălbatice, de-a lungul Omelniczekului, până la vărsare, cea mai ageră privire n-ar fi putut să descopere nici o vietate, nici măcar o mişcare prin ierburile veştejite, uscate, negre. Soarele se mai uita doar cu o jumătate de disc de dincolo de orizont. Cerul se întunecase şi stepa se acoperea treptat de neguri. Pe malul stâng, pe o înălţime care semăna mai mult cu un curgan decât cu o colină, mai luceau doar resturile unei staniţe, ridicate odinioară de Teodoryk Buczacki, pe care o distruseseră năvălirile. Dărâmăturile aruncau o umbră alungită. În apropiere străluceau apele larg revărsate ale Omelniczekului care, în acest loc, coteşte spre Nipru. Razele de lumină se stingeau tot mai mult în văzduh şi pe pământ. Din înălţimile cerului mai răzbăteau numai strigătele cocoarelor care se îndreptau spre mare, încolo, nici un zgomot nu tulbura liniştea.

Noaptea se lăsa asupra întinderilor pustii şi odată cu ea venea vremea duhurilor. Pe atunci, oştenii care vegheau în

staniţe povesteau că pe Câmpiile Sălbatice apar noaptea umbrele celor căzuţi, care şi-au găsit acolo moartea năprasnică în păcat, şi îşi fac de cap, neputând fi împiedicate de cruce şi biserică. De aceea, când semnele care arată miezul nopţii începeau să se stingă, prin staniţe se rosteau rugăciuni pentru sufletele morţilor. Se mai vorbea că umbrele călăreţilor care rătăcesc prin pustie aţin calea drumeţilor, gemând şi cerşind semnul sfintei cruci. Printre ele se nimereau şi strigoi, care alergau urlând după oameni. O ureche deprinsă deosebea de departe urletul strigoilor de cel al haitelor de lupi. De asemenea se puteau vedea armate întregi de umbre care uneori se apropiau atât de mult de staniţe, că străjile dădeau alarma. Astfel de întâmplări prevesteau de obicei războaie crâncene. Nici întâlnirea unor umbre singuratice nu însemna nimic bun, dar nu trebuia să-ţi faci inimă rea întotdeauna, fiindcă adeseori chiar omul viu apărea şi dispărea înaintea călătorilor ca o umbră, aşa că de multe ori putea să fie luat cu uşurinţă drept un duh al întunericului.

Nu e deci nimic de mirarea că numaidecât după căderea nopţii deasupra Omelniczekului, în jurul staniţei pustiite, apăru o stafie, sau poate un om. Tocmai ieşise Luna de dincolo de Nipru albind locul însingurat, măciuliile scaieţilor şi nemărginirea stepei. Deodată, mai jos, în stepă se arătară alte făpturi ale nopţii. Zdrenţe mişcătoare de nori acopereau când şi când razele Lunii, siluetele când apăreau strălucitoare din neguri, când dispăreau. Uneori se pierdeau cu totul, părând să se topească în întuneric. Înaintând spre înălţimea pe care stătea primul călăreţ, se furişau tăcute, cu grijă, încet, oprindu-se mereu.

În mişcările lor era ceva înfricoşător, ca şi în toată această stepă care părea atât de liniştită. Vântul adia în răstimpuri dinspre Nipru, făcând să fâşâie jalnic scaieţii uscaţi, care se aplecau şi parcă tremurau de teamă. În cele din urmă, siluetele dispărură, ascunzându-se în umbra dărâmăturilor.

În lumina palidă a nopţii se vedea numai călăreţul singuratic care stătea pe movilă.

În sfârşit, un zgomot îi atrase luarea-aminte. Apropiindu-se de marginea colinei, începu să scruteze întunericul stepei. Vântul nu mai adia, foşnetul încetase şi se aşternuse liniştea deplină.

Deodată se auzi un şuierat ascuţit. Glasuri amestecate începură să strige înfiorat: „Allah! Allah! Iisuse Cristoase! Ajutor! Loveşte!” Răsună pocnetul sâneţelor, lumini roşii sfâşiară beznele. Tropotul cailor se amesteca cu zăngănitul fierului. În stepă apărură ca din pământ alţi călăreţi. Ai fi zis că se dezlănţuie dintr-odată furtuna în această pustie tăcută, înfiorătoare. Urletele înspăimântătoare fură însoţite de gemete omeneşti, apoi totul se linişti: lupta se sfârşise.

Avusese loc, pesemne, una din încăierările obişnuite în Câmpiile Sălbatice.

Călăreţii se adunară pe colnic şi câţiva săriră din şa, uitându-se cu atenţie la ceva.

Deodată, o voce puternică şi poruncitoare se auzi în întuneric:

— Hei, voi de-acolo! Scăpăraţi şi aprindeţi focul!

După o clipă, săriră mai întâi câteva scântei, apoi flăcăruia ţâşni din puful de trestie şi vreascurile răşinoase pe care călătorii prin Câmpiile Sălbatice le purtau întotdeauna cu ei.

Capătul faclei fu înfipt în pământ şi lumina puternică, ce cădea de sus, făcu să se vadă limpede vreo doisprezece oameni aplecaţi asupra unui trup întins pe jos, fără viaţă.

Erau oşteni îmbrăcaţi în mundire de culoare roşie, domneşti, şi cu căciuli din piele de lup. Unul dintre ei, care călărea un cal focos, părea să le fie căpetenie. Descălecând, se apropie de trupul lungit pe jos şi întrebă:

— Ei, cum e, vagmistrule{37}, trăieşte sau e mort?

— Trăieşte, înălţimea Voastră, da' horcăie; laţul i s-a strâns în jurul gâtului şi l-a sugrumat.

— Ce neam de om e?

— Nu e tătar, e cineva de soi.

— Slavă Domnului!

Şi porucinicul{38} se uită cu atenţie la bărbatul lungit pe pământ.

— Arată ca un hatman, spuse.

— Şi are un cal tătărăsc pe cinste, unul mai bun nu se află nici în herghelia hanului, răspunse vagmistrul. Uite că l-au şi adus.

Porucinicul privi încotro îi arăta vagmistrul şi faţa i se lumină. Nu departe de el, doi oşteni ţineau într-adevăr un armăsar sprinten, care, ciulindu-şi urechile şi forăind pe nări, îşi întindea gâtul şi privirea înfricoşată la stăpânul său.

— Înălţimea Voastră, da' calul rămâne al nostru? se amestecă întrebător vagmistrul.

— Cum, păcătosule, vrei să laşi creştinul fără cal în mijlocul stepei?

— E pradă de luptă şi.

Un horcăit mai puternic al omului sugrumat le întrerupse convorbirea.

— Turnaţi-i horilcă{39} pe gât şi slăbiţi-i cureaua, spuse porucinicul.

— Înnoptăm aici?

— Da, luaţi şeile de pe cai şi aprindeţi focul.

Oştenii descălecară în mare grabă. Unii începură să-l mişte ca să-l readucă în simţiri pe cel ce zăcea fără să scoată o vorbă, alţii plecară după uscături, iar ceilalţi aşternură pe pământ piei de cămilă şi de urs pentru somnul de noapte.

Fără a se mai îngriji de omul sugrumat, porucinicul îşi desfăcu cingătoarea şi se întinse pe burtă lângă foc. Era foarte tânăr, uscăţiv şi negricios, bine clădit, cu faţa prelungă şi nasul mare, vulturesc. În ochi i se citea curajul şi semeţia, dar expresia feţei era aceea a unui om cinstit. O mustaţă destul de bogată şi barba nerasă de multă vreme îi dădeau un aer de seriozitate nepotrivită cu vârsta lui.

În acest timp, doi slujitori începură să pregătească cina. Sferturi întregi de berbec fură puse pe jăratic: se aduseră de pe cai şi câteva dropii vânate în timpul zilei, câteva potârnichi albe şi o antilopă saiga, pe care un slujitor începu numaidecât s-o jupoaie de piele. Grămada de vreascuri ardea răspândind asupra stepei un cerc uriaş de lumină roşiatică. Omul prins cu arcanul începu să-şi vină încet în fire.

Un timp, ochii năpădiţi de sânge stăruiră asupra străinilor, cercetându-le chipurile, apoi încercă să se ridice. Oşteanul care vorbise mai înainte cu porucinicul îl săltă în sus de subţiori; altul îi puse în mână baltagul, pe care necunoscutul se sprijini cu toată puterea. Era încă roşu la faţă, cu venele umflate, în sfârşit, cu vocea sugrumată, îngăimă primul cuvânt:

— Apă!

Îi dădură horilcă şi bău cu nesaţ; se vede că-i făcea bine fiindcă, după ce luă sticla de la gură, întrebă cu glasul mai sigur:

— În mâinile cui mă aflu? Porucinicul se ridică şi se apropie de el.

— În mâinile celor care te-au scăpat de la moarte.

— Aşadar nu Domniile Voastre m-aţi prins cu arcanul?

— Află Domnia Ta că arma noastră e sabia, nu arcanul. Bănuiala Domniei Tale nedreptăţeşte pe aceşti oşteni vrednici. Te-au prins niscaiva lotri prefăcuţi în tătari, pe care, dacă eşti curios, poţi să-i şi vezi zăcând acolo ciopârţiţi ca nişte berbeci.

Spunând acestea, îi arătă cu mâna câteva trupuri întunecate care zăceau fără suflare la poalele colinei. Dar necunoscutul rosti:

— Lăsaţi-mă să mă odihnesc.

Îi aduseră o şa ostăşească, pe care se aşeză şi se adânci în tăcere.

Era un bărbat în puterea vârstei, de statură mijlocie, lat în spate, un trup de uriaş şi trăsături care impuneau. Avea

capul mare, pielea smeadă, arsă puternic de soare, ochii negri şi puţin oblici, ca ai tătarilor, iar peste gura mică îi atârna o mustaţă subţire, care se despărţea abia spre colţurile gurii în două smocuri răsfirate. Faţa-i puternică arăta curaj şi mândrie. Avea în ea ceva atrăgător şi respingător în acelaşi timp – autoritatea hatmanului însoţită cu şiretenia tătărască, blândeţe şi sălbăticie.

După ce se odihni o vreme pe şa, se ridică şi, în pofida tuturor aşteptărilor, în loc să mulţumească, se duse să vadă trupurile celor ucişi.

— Un necioplit! mormăi porucinicul.

În acest timp, necunoscutul se uita cu atenţie la fiecare faţă, clătinând din cap, ca un om care înţelege totul; se întoarse apoi încet spre porucinic, plimbându-şi mâinile pe şolduri şi căutând din obişnuinţă brâul în care voia pesemne să-şi bage mâna.

Asemenea purtare, nepotrivită pentru un om abia scăpat de moarte, nu fu pe placul tânărului porucinic care spuse batjocoritor:

— Dacă te-ar vedea cineva, ar crede că Domnia Ta cauţi cunoştinţe printre lotrii aceia sau rosteşti rugăciuni pentru sufletul lor.

Necunoscutul răspunse grav:

— Domnia Ta greşeşti şi nu greşeşti; nu greşeşti, fiindcă într-adevăr căutam chipuri cunoscute, şi greşeşti pentru că aceştia nu sunt lotri, ci slugile unui şleahtic{40}, vecin al meu.

— E, se vede că Domnia Ta şi vecinul Domniei Tale nu beţi amândoi din aceeaşi fântână.

Un zâmbet neînţeles înflori pentru o clipă pe buzele subţiri ale necunoscutului.

— Şi aici te înşeli, mormăi printre dinţi. După o clipă adăugă mai tare:

Dar să mă ierte Domnia Ta că nu i-am adus mulţumirile cuvenite pentru auxilium care m-a scăpat de la o moarte atât de năprasnică. Vitejia Domniei Tale a făcut să se

sfârşească cu bine nesocotinţa mea, fiindcă m-am îndepărtat de oamenii mei, dar recunoştinţa mea este într-adevăr pe măsura grabei cu care mi-ai venit într-ajutor.

Spunând acestea, întinse mâna porucinicului. Dar tânărul semeţ nu se mişcă din loc şi, în loc să se grăbească să i-o dea pe a lui, zise:

— Aş vrea să ştiu mai întâi dacă am de-a face cu un şleahtic, căci, deşi nu mă îndoiesc de acest lucru, nu se cade să primesc mulţumirile cuiva pe care nu-l cunosc.

— Văd în Domnia Ta mândria unui bărbat curajos; vorbeşti cu dreptate. Trebuia să-mi încep vorba şi mulţumirile spunându-mi numele. Sunt Zenobi Abdank, cu blazonul Abdank cu o cruciuliţă, şleahtic din voievodatul Kievului, împroprietărit în ţinuturile de răsărit, şi polcovnicul{41} steagului de cazaci ai prinţului Dominik Zasławski.

— Iar eu sunt Jan Skrzetuski, porucinic în steagul de cuirasieri ai prealuminatului prinţ Jeremi Wiśniowiecki{42}.

— Domnia Ta slujeşti sub un războinic vestit. Primeşte acum recunoştinţa şi mâna mea.

Porucinicul nu mai stătu pe gânduri. Într-adevăr cuirasierii priveau de sus la oştenii din alte flamuri, dar Skrzetuski se afla în plină stepă, în Câmpiile Sălbatice, unde asemenea deosebiri nu prea se luau în seamă. Pe urmă avea de-a face cu un polcovnic, lucru de care se convinse numaidecât, deoarece, când oştenii îi aduseră lui Abdank brâul şi sabia, din care îl descinseseră ca să-şi revină, îi înmânară şi un buzdugan scurt de os, cu capul de corn lustruit, aşa cum aveau numai polcovnicii cazaci. În afară de aceasta, straiele lui Zenobi Abdank vădeau îndestulare, iar vorbirea aleasă arăta o minte ageră şi cunoaşterea lumii.

Aşa că Skrzetuski îl rugă să-i ţină tovărăşie. Mirosul de carne friptă tocmai începuse să se răspândească dinspre focuri, gâdilând plăcut nările şi cerul gurii. Un slujitor scoase carnea din jăratic şi le-o servi într-o strachină de cositor. Începură să mănânce, iar când li se aduse şi un

burduf pântecos din piele de capră, cu vin moldovenesc, limbile începură să se dezlege.

— Dea Domnul să ajungem cu bine acasă! spuse Skrzetuski.

— Domnia Ta te întorci acasă? De unde, rogu-te? întrebă Abdank.

— Vin de departe, tocmai de la Crîm.

— Ce-ai căutat acolo? Ai dus banii de răscumpărare cuiva?

— Nu, jupâne polcovnic; am fost chiar la hanul în persoană.

Abdank ciuli urechile curios.

— Ia te uită, ai intrat într-o tovărăşie aleasă! Şi ce treburi ai avut cu hanul?

— I-am dus o scrisoare a prealuminatului prinţ Jeremi.

— Domnia Ta ai fost trimisul lui! Şi ce i-a scris prinţul hanului?

Porucinicul îşi întoarse repede privirile spre tovarăşul său.

— Jupâne polcovnic, zise, dacă te-ai uitat în ochii tâlharilor care te-au prins cu arcanul – e treaba ta, dar ce i-a scris prinţul hanului, nu e nici a mea, nici a ta, ci numai a lor.

— Mai înainte mă miram, răspunse şiret Abdank, că prinţul şi-a ales un om atât de tânăr ca să-l trimită la han, dar după răspunsul Domniei Tale nu mă mai mir deloc, fiindcă văd că eşti tânăr numai de ani, dar eşti bătrân la minte şi ai multă înţelepciune.

Porucinicul înghiţi uşor cuvântul măgulitor, îşi răsuci mustaţa şi întrebă:

— Spune-mi, jupâne polcovnic, ce treburi te-au adus pe malurile Omelniczekului şi cum ai ajuns aici de unul singur?

— Nu sunt singur, mi-am lăsat oamenii în urmă, pe drum; mă duc la pan Grodzicki, comandantul garnizoanei din Kudak. Marele hatman m-a însărcinat să-i duc nişte scrisori.

— Şi de ce nu călătoreşti Domnia Ta pe apă, cu baidacul{43}?

— Aşa a fost porunca, şi nu pot să mă abat de la ea.

— E de mirare că înălţimea Sa hatmanul a putut să-ţi dea o astfel de poruncă; mergând pe apă ai fi înlăturat primejdiile pe care le-ai întâmpinat prin mijlocul stepei.

— Să ştii Domnia Ta că stepa e liniştită acum, o cunosc nu de ieri, de alaltăieri, iar pentru cele ce mi s-au întâmplat, de vină e numai răutatea omenească şi invidia.

— Cine te asupreşte atâta?

— E mult de vorbit. Am un vecin rău, care mi-a distrus averea, m-a izgonit de pe pământurile mele, mi-a bătut feciorul, iar acum, ai văzut şi Domnia Ta cum a vrut să-mi ia viaţa.

— Bine, dar Domnia Ta nu porţi sabie la şold?

Pe faţa puternică a lui Abdank fulgeră ura, ochii i se aprinseră mohorât şi răspunse încet, dar apăsat:

— Cum de nu, port, şi să-mi ajute Dumnezeu, că de aci înainte nu voi folosi alte mijloace împotriva vrăjmaşilor mei.

Porucinicul vru să zică ceva, când în stepă răsună deodată un tropot de copite, mai bine zis un fâsâit grăbit de picioare de cai prin iarba moale. Numaidecât slujitorul lui Skrzetuski, care stătea de strajă, alergă cu vestea că se apropie nişte oameni.

— Cred că sunt însoţitorii mei, i-am lăsat nu departe de Taśmina. Nu mă gândeam la nici o primejdie şi le-am făgăduit să-i aştept aici.

Cât ai bate din palme, o ceată de călăreţi se rândui în semicerc în jurul colinei. În lumina focului apărură capetele cailor, cu nările larg deschise, sforăind de oboseală, iar deasupra lor, aplecate, se iviră feţele călăreţilor care priveau cu atenţie în lumină, ferindu-şi ochii cu mâinile de strălucirea flăcărilor.

— Hei, oameni buni! Cine sunteţi? întrebă Abdank.

— Slugile Domnului! răspunseră voci din întuneric.

— Da, sunt flăcăii mei, repetă Abdank, adresându-se porucinicului. Fiţi bine-veniţi! Fiţi bine-veniţi!

Câţiva descălecară şi se apropiară de foc.

— Tătucule, ce-i cu tine? Am ostenit caii ca să te ajungem.

— Am căzut într-o capcană. Chwedko, trădătorul, cunoştea locul şi mă aştepta aici cu alţi ticăloşi. Trebuie să fi ajuns cu mult înaintea mea. M-au prins cu arcanul!

— Doamne, păzeşte-ne! Doamne, păzeşte-ne! Şi cine sunt lehii ăştia de lângă tine?

Spunând acestea, priveau ameninţător la Skrzetuski şi la tovarăşii lui.

— Sunt prieteni buni, zise Abdank. Slavă Domnului, sunt viu şi nevătămat. Pornim într-o clipă mai departe.

— Laudă Domnului! Noi suntem gata.

Şi începură să-şi încălzească mâinile la foc, fiindcă noaptea era friguroasă, deşi senină. Erau ca la patruzeci de oameni vânjoşi şi bine înarmaţi. Nu semănau deloc a cazaci înrolaţi în oastea Republicii, şi Skrzetuski se miră mult, mai ales că ceata era aşa de mare. Toate acestea îi păreau porucinicului destul de ciudate. Dacă marele hatman l-ar fi trimis pe polcovnicul Abdank la Kudak, i-ar fi dat însoţitori dintre cazacii înregistraţi{44}, apoi, din care pricină i-a poruncit să meargă până la Czehryn prin stepă şi nu pe apă? Trecerea peste toate râurile care curg prin Câmpiile Sălbatice până la Nipru nu putea decât să-i întârzie mersul. Aşa părea mai degrabă că jupânul Abdank voia să se ferească de Kudak.

Dar până şi persoana polcovnicului îl punea mult pe gânduri pe tânărul porucinic. Băgă de seamă dintr-odată că zaporojenii, care se purtau destul de familiar cu căpeteniile lor, pe el îl înconjurau cu un respect neobişnuit, ca şi când ar fi fost un adevărat hatman. Trebuia să fie vreun cavaler plin de faimă, şi Skrzetuski era cu atât mai mirat, cu cât, cunoscând Ucraina pe amândouă părţile Niprului, nu auzise nimic despre un asemenea viteaz pe care să-l cheme Abdank. Pe de altă parte, faţa acestui bărbat avea ceva deosebit – o putere tăinuită, care i se degaja din obraz, precum căldura din flăcări, o voinţă neînduplecată, care arăta că acest om nu se dă înapoi din faţa nimănui şi de la nimic. O asemenea voinţă se citea pe chipul prinţului Jeremi

Wiśniowiecki, însă acest dar înnăscut al naturii, potrivit cu naşterea aleasă şi purtarea prinţului, putea să uimească la un bărbat cu un nume necunoscut, rătăcit pe întinderile stepei.

Skrzetuski chibzui multă vreme. Îi trecu prin minte că poate să fie vreun izgonit de neam mare, care, urmărit de vreo condamnare, se ascundea în Câmpiile Sălbatice, ori căpetenia vreunei cete de tâlhari, dar ultima presupunere era puţin probabilă, îmbrăcămintea şi vorbirea acestui om arătau cu totul altceva. Aşa că porucinicul nu mai ştia ce să creadă; urmărea cu atenţie ce se petrecea, în timp ce Abdank porunci să-i fie adus calul.

— Porucinice Skrzetuski, spuse, călătorului îi stă bine cu drumul. Dă-mi voie să-ţi mulţumesc încă o dată pentru ajutorul pe care mi l-ai dat. Să-mi ajute Dumnezeu să te răsplătesc şi eu cu un bine tot atât de mare!

— Nu ştiam pe cine ajut, aşa că nu sunt vrednic de recunoştinţa Domniei Tale.

— În Domnia Ta vorbeşte modestia care este pe măsura bărbăţiei. Primeşte din partea mea acest inel.

Porucinicul se încruntă şi se dădu un pas înapoi, măsurându-l din ochi pe Abdank, dar acesta vorbi mai departe cu o autoritate aproape părintească în glas şi în înfăţişare:

— Priveşte, rogu-te. Nu vreau să-ţi atrag atenţia asupra valorii acestui inel, alte însuşiri ale lui doresc să le cunoşti. L-am căpătat încă din anii tinereţii, pe când mă aflam în robie turcească, de la un pelerin care se întorcea din Ţara Sfântă. În ochiul acesta este ferecată pulbere din mormântul lui Cristos. Un asemenea dar nu se cuvine să refuzi, chiar dacă l-ai primi din mâini necinstite. Domnia Ta eşti tânăr şi oştean, dar dacă nici bătrâneţea cea mai apropiată de mormânt nu ştie ce-o aşteaptă înainte de a-i suna ceasul din urmă, ce să mai vorbim de adolescenţa care, având înainte o viaţă lungă, trebuie să treacă prin multe împrejurări grele! Acest inel te va feri de necazuri şi

te va apăra când va sosi ziua judecăţii, iar eu îţi spun că această zi va sosi în curând în Câmpiile Sălbatice.

Urmă o clipă de linişte; se auzeau doar fâlfâitul flăcărilor şi sforăitul cailor. Din stufărişurile îndepărtate răsuna urletul jalnic al lupilor. Deodată Abdank repetă, parcă pentru sine:

— Ziua judecăţii se apropie prin Câmpiile Sălbatice, iar când va sosi – omenirea întreagă va fi uimită de.

Porucinicul luă inelul fără să se mai gândească la nimic, atât de zguduit de vorbele acestui om neînţeles.

Abdank îşi aţinti privirile în depărtarea neguroasă a stepei.

Se întoarse apoi încet şi încalecă. Ostaşii îl aşteptau la poalele colnicului.

— La drum! la drum! Rămâi sănătos, prietene oştean! se adresă porucinicului. Vremurile sunt de vină că fratele nu mai crede fratelui; Domnia Ta nu ştii pe cine ai scăpat de la moarte, pentru că nu ţi-am spus numele meu.

— Aşadar Domnia Ta nu eşti Abdank?

— Acesta este inelul meu.

— Şi numele Domniei Tale?

— Bohdan Zenobi Chmielnicki{45}.

Acestea rostind, coborî de pe movilă urmat de oamenii săi. În curând îi înghiţiră ceaţa şi noaptea. Abia după ce se depărtaseră ca la o jumătate de milă, vântul aduse dinspre ei cuvintele unui cântec căzăcesc:

Oi, sloboade-ne, Doamne, Pe noi, bieţii robi, Din greaua robie, Turceasca urgie -

Fă zori de lumină, Pe aceste ape, În lumea creştină, Adu veselie!

Ascultă-ne, Doamne, Sărmana moliftă, Ascultă-ne, Doamne, Pe noi, bieţii robi.

Glasurile se stinseră treptat, până când se pierdură în adierile vântului care fâşâia printre trestii.

CAPITOLUL II.

A DOUA ZI DE DIMINEAŢĂ Skrzetuski ajunse la Czehryn şi se opri la târg, la casa prinţului Jeremi. Aici avea să zăbovească un timp, ca să lase oamenii şi caii să mai răsufle după lunga călătorie de la Crîm. Fusese nevoit să meargă prin stepă din cauza apelor umflate şi a curentului neobişnuit de iute al Niprului. În iarna aceea nici un baidac nu se încumetase să meargă împotriva sforului apei. Aşa că şi Skrzetuski se bucură de odihna binemeritată, apoi se duse la fostul comisar al Republicii, pan Zaćwilichowski, oştean de nădejde, care, cu toate că nu slujea sub ordinele prinţului, era prietenul şi omul lui de încredere. Porucinicul voia să-l întrebe dacă nu veniseră dispoziţii noi de la Łubnie. Nu află nimic deosebit; prinţul îi poruncea lui Skrzetuski, în cazul când răspunsul hanului era prielnic, să meargă încet, ca oamenii şi caii să nu sufere din pricina drumului. Cu hanul, prinţul avusese o treabă anume; voia pedepsirea câtorva mârzaci{46} tătari care năvăliseră pe pământurile lui de dincolo de Nipru şi pe care îi bătuse crâncen. Hanul dăduse într-adevăr răspuns prielnic: făgăduia să trimită un sol în aprilie pentru a pedepsi pe răzvrătiţi şi, vrând să câştige bunăvoinţa unui războinic atât de vestit, cum era prinţul, îi dăruia prin Skrzetuski un cal de soi ales şi un calpac{47} din blană de samur. Porucinicul Skrzetuski, împlinindu-şi cu mare cinste solia, ea însăşi fiind o dovadă de favoare din partea marelui prinţ, era foarte bucuros că nu-l grăbeau să se întoarcă, îngăduindu-i să mai întârzie la Czehryn. În schimb, bătrânul Zaćwilichowski era foarte îngrijorat de cele ce se întâmplau de la o vreme la Czehryn. Plecară împreună la Dopul, un moldovean care ţinea han şi vinărie în târg, unde, cu toate că era încă destul de devreme, găsiră sumedenie de şleahtici. Era zi de iarmaroc şi, în afară de asta, tot în ziua aceea se nimerise să fie la Czehryn şi popasul tamazlâcurilor{48} de vite în drum spre tabăra oştilor coroanei, întâmplare care strânsese aici sumedenie de oameni. Şleahta se aduna de obicei în piaţă, în partea numită Colţul Clopotului, la Dopul.

Se găseau deci acolo arendaşii familiei Koniecpolski şi slujbaşii de la Czehryn, proprietarii pământurilor dimprejur pe temeiul privilegiilor şi şleahticii împroprietăriţi, care nu depindeau de nimeni, apoi slujbaşii bunurilor regale şi boiereşti, câteva dintre căpeteniile cazacilor şi şleahtici mărunţi care trăiau din slujbele pe care le îndeplineau ori din venitul gospodăriilor proprii.

Şi unii şi alţii ocupau laviţele aşezate în jurul meselor lungi de stejar, discutând cu aprindere despre fuga lui Chmielnicki, cel mai însemnat eveniment care avusese loc în târg. Skrzetuski şi Zaćwilichowski se aşezară într-un colţ, mai la o parte, şi porucinicul întrebă ce pasăre rară mai era acest Chmielnicki, despre care vorbea toată lumea.

— Domnia Ta nu ştii? întrebă încercatul oştean. E pisarul{49} polcurilor zaporojene, stăpânul moşiei Subotów şi – adăugă mai încet – cumnatul meu. Ne cunoaştem de mult. Am bătut amândoi multe războaie, în care a dovedit multă vitejie, cu osebire la Cecora. Un luptător cu atâta pricepere în treburile ostăşeşti, poate că nu mai găseşti în toată Republica. Nu se strigă asta în gura mare, dar are într-adevăr cap de hatman: e un bărbat curajos şi preaînţelept; pe el întreaga căzăcime îl ascultă mai mult decât pe căpeteniile taberei şi pe atamani{50}. E un om căruia nu-i lipsesc părţile bune, precum vezi, dar e mândru, neliniştit şi, când e stăpânit de ură, poate să fie înfricoşător.

— Ce i s-a întâmplat, de-a şters-o din Czehryn?

— S-a încăierat cu starostele Czapliński, dar ăsta e un fleac! Zavistiile îi fac pe mulţi şleahtici să se sfădească între ei. Nu e nici primul, nici ultimul. Se zvoneşte că i-a sucit capul nevestei starostelui, iar acesta, ca să se răzbune, i-a luat ibovnica şi s-a însurat cu ea. Mai târziu Chmielnicki i-a îmbrobodit şi a doua nevastă – lucrul e cu putinţă, că de. femeia e uşuratică la minte. Dar astea sunt fapte neînsemnate, sub care se ascund alte pricini mai adânci, că vezi Domnia Ta, treaba stă cam aşa: la Czerkasy locuieşte

bătrânul Barabasz, polcovnic de cazaci şi prietenul nostru. El avea privilegiile şi scrisorile regale, despre care se spunea că încurajează împotrivirea cazacilor faţă de şleahtă. Dar pentru că era un om de omenie, tare cumsecade, le-a ţinut la el şi nu le-a dat la iveală. Acel Chmielnicki l-a chemat pe Barabasz la un ospăţ aici la Czehryn, în casa lui, apoi a trimis oameni care au luat privilegiile şi scrisorile de la nevasta acestuia şi a pierit fără urmă.

La acestea Skrzetuski grăi:

— Ia te uită, vulpoiul! M-a tras pe sfoară. Zicea că e polcovnic de cazaci în slujba prinţului Dominik Zasławski. Aşadar pe el l-am întâlnit eu în noaptea aceea în stepă şi l-am scăpat de arcan!

Zaćwilichowski mai că se apucă cu mâinile de cap.

— Pentru Dumnezeu, ce tot spui, Domnia Ta! Nu se poate!

— Ba se prea poate, chiar aşa s-a întâmplat. Mi-a spus că e polcovnic la prinţul Dominik Zasławski şi e trimis de marele hatman la Kudak, la pan Grodzicki, dar asta n-am mai crezut-o, pentru că se furişa prin stepă, în loc să meargă pe apă.

— E un om şiret, ca Ulise! Şi unde zici că l-ai întâlnit!

— Lângă Omelniczek, pe partea dreaptă a Niprului. Se ducea, pesemne, la Sici{51}.

— Şi voia să evite Kudak. Acum intelligo. Avea mulţi oameni cu el?

— Erau vreo patruzeci. Dar au venit prea târziu. Dacă n-ar fi fost oamenii mei, slugile starostelui l-ar fi sugrumat.

— Ia stai, Domnia Ta. Ăsta e un lucru important. Slugile starostelui, zici?

— Aşa spunea şi el.

— De unde putea să ştie starostele unde să-l caute, când aici, în târg, toţi îşi bat capul să afle încotro a spălat putina?

— Asta nu pot s-o ştiu nici eu. Se poate, de asemenea, ca Chmielnicki să fi minţit, şi pe nişte tâlhari obişnuiţi să-i fi

dat drept slugile starostelui, ca să-şi mărească şi mai mult nedreptatea suferită.

— Nu se poate. E de neînţeles. Domnia Ta ştii că au ieşit scrisori ale hatmanului care poruncesc ca Chmielnicki să fie prins şi ţinut în fundo{52}?

Porucinicul nu mai avu când să răspundă, fiindcă în clipa aceea îşi făcu apariţia cu mare zarvă un şleahtic. Trânti uşa o dată, de două ori, şi strigă, aruncând priviri semeţe în jur:

— Mă închin Domniilor Voastre!

Era un omuleţ de patruzeci de ani, scund, cu faţa învăpăiată şi cu ochii vioi, înfipţi în găvane ca două prune – un om foarte iute din fire, viforos şi gata oricând să se mânie.

— Mă închin Domniilor Voastre! repetă mai tare şi mai aspru, când văzu că nu i se răspunde.

— Şi noi, şi noi, se auziră câteva glasuri.

Era jupân Czapliński, ajutorul starostelui la Czehryn şi slujitorul de încredere al tânărului stegar al coroanei Koniecpolski.

La Czehryn nu era iubit de nimeni; căuta pricină cu lumânarea, îndruga verzi şi uscate şi prigonea pe toată lumea, dar avea un sprijinitor puternic, aşa că se găseau şi unii care îi arătau cinstire.

Czapliński îl respecta doar pe Zaćwilichowski, ca şi ceilalţi, pentru autoritatea, virtuţile şi vitejia lui. Zărindu-l, se apropie numaidecât de el şi, înclinându-se destul de mândru către Skrzetuski, se aşează alături de ei, aducându-şi şi pocalul de mied.

— Jupâne staroste, îl întrebă Zaćwilichowski, ai cunoştinţă de ce s-a mai întâmplat cu Chmielnicki?

— E cu laţul de gât, Domnia Ta, aşa cum mă cheamă Czapliński, e cu laţul de gât, iar dacă până acum nu i-au pus juvăţul în jurul grumazului, o să i-l pună în curând. Acum când au ieşit şi scrisorile hatmanului, nu-mi rămâne decât să-l am în mână şi, las' pe mine.

Acestea spunând, lovi cu pumnul în masă, de se vărsă băutura din pocale.

— Nu-mi vărsa vinul, Domnia Ta! îi zise Skrzetuski.

Zaćwilichowski îl întrerupse.

— Şi crezi că ai să-l ai în mână? Că doar a fugit şi nimeni nu ştia unde se află!

— Nu ştie nimeni? Ştiu eu, aşa cum mă cheamă Czapliński! Domnia Ta, panie stegar, îl cunoşti pe Chwedko. Ei bine, acel Chwedko îl slujeşte şi pe el, dar şi pe mine. El o să fie Iuda lui Chmiel. Sunt multe de spus. Chwedko şi-a făcut prieteni printre flăcăii lui Chmielnicki. E un om şiret. Îi cunoaşte fiecare pas. Mi-a făgăduit să mi-l aducă, viu sau mort, şi a plecat în stepă înaintea lui Chmielnicki; ştia locul unde trebuia să-l aştepte! A, blestematul!

Şi dădu iar cu pumnul în masă.

— Nu-mi vărsa vinul! repetă apăsat Skrzetuski, care, de cum îl văzuse, simţise o aversiune neînţeleasă pentru acest ajutor de staroste.

Şleahticul se înroşi de mânie, fulgeră din ochii bulbucaţi, bănuind că-i caută ceartă, şi se uită furios la Skrzetuski, dar se stăpâni, văzând că purta culorile oştenilor lui Wiśniowiecki; cu toate că stegarul Koniecpolski se duşmănea pe atunci cu prinţul, Czehrynul se afla prea aproape de Łubnie şi era primejdios să nu respecţi culorile prinţului.

Pe de altă parte, prinţul alegea astfel de oameni care se gândeau de două ori înainte de a se apuca de harţă.

— Şi zici că Chwedko s-a legat faţă de Domnia Ta să ţi-l aducă pe Chmielnicki? întrebă iarăşi Zaćwilichowski

— S-a legat. Şi o să mi-l aducă, aşa cum mă cheamă Czapliński.

— Eu îţi spun că n-o să-l aducă. Chmielnicki a scăpat de capcana pe care i-ai întins-o şi a purces la Sici, iar despre asta chiar astăzi trebuia să dai de ştire hatmanului de la Cracovia. Cu Chmielnicki nu-i de glumit. În scurt, el este mai înţelept, are braţul mai tare şi noroc mai mult decât

Domnia Ta, care te aprinzi prea repede. Chmielnicki a plecat fără primejdie, repet, iar dacă nu mă crezi, o să ţi-o spună şi acest cavaler care l-a văzut ieri în stepă şi s-a despărţit de el, lăsându-l sănătos.

— Nu se poate! Nu se poate! răcni Czapliński, smulgându-şi părul din cap.

— Ba mai mult, adăugă Zaćwilichowski, chiar acest cavaler, aici de faţă, l-a scăpat şi a tăiat slugile Domniei Tale, faptă pentru care, cu toate scrisorile hatmanului, nu este câtuşi de puţin vinovat, fiindcă se întorcea dintr-o solie la Crîm şi nu putea să cunoască poruncile hatmanului; văzând un om în stepă asuprit de tâlhari, cum credea, i-a sărit într-ajutor. Îţi dau de ştire din vreme despre norocul lui Chmielnicki, pentru că s-ar putea să-ţi cadă oaspete cu zaporojenii lui şi, de, se vede că nu prea ai fi bucuros. Te-ai purtat prea de tot cu el. Ptiu, la dracu!

Nici Zaćwilichowski nu-l avea la inimă pe Czapliński.

Ajutorul de staroste zvâcni în picioare şi mai că amuţi de furie; numai faţa îi deveni stacojie, iar ochii îi ieşiră şi mai mult din orbite. Proţăpindu-se înaintea lui Skrzetuski lăsă să-i scape doar vorbe întrerupte:

— Cum asta! Domnia Ta, cu toate scrisorile hatmanului! Eu te. te. voi.

Dar porucinicul Skrzetuski nici nu se ridică de pe laviţă, sprijinindu-se într-un cot, se uita la turbatul Czapliński cum se uită şoimul la o vrabie legată.

— De ce te agăţi Domnia Ta de mine ca scaieţii de coada câinelui? îl întrebă.

— La judecată. cu mine. Domnia Ta, cu toate scrisorile. Cu cazacii am să!

Zbiera aşa de tare, că larma din încăpere se linişti puţin. Cei de faţă îşi întoarseră capetele spre partea unde se afla Czapliński. Se ştia că are o fire arţăgoasă şi caută întotdeauna pricină de ceartă cu oricine, dar acum se mirară cu toţii că începuse scandalul faţă de

Zaćwilichowski, singurul om de care se temea, şi încă cu un oştean care purta culorile lui Wiśniowiecki.

— Domnia Ta, fa bine şi taci, rosti bătrânul stegar. Acest cavaler e cu mine.

— La judecată. În butuci! striga întruna Czapliński, fără să mai ţină seamă de nimeni şi de nimic.

Abia acum Skrzetuski se ridică în toată înălţimea staturii sale, dar nu scoase sabia din teacă, ci, aşa cum atârna slobodă în jos de curele, o apucă de la jumătate şi o împinse în sus în aşa fel că mânerul cu garda ajunse tocmai sub nasul lui Czapliński.

— Ia miroase puţin, Domnia Ta! spuse cu răceală.

— Loveşte, cine crede-n Dumnezeu! Slujitori! ţipă Czapliński, apucând mânerul sabiei.

Dar nu mai avu când s-o scoată. Tânărul porucinic îl întoarse pe călcâie, îl înhăţă cu o mână de grumaz şi cu cealaltă de turul nădragilor, îl ridică în sus, deşi se zbătea ca un peşte pe uscat, şi se îndreptă spre uşă printre laviţe, strigând:

— Fraţilor, faceţi loc pentru încornorat, că împunge! Acestea rostind, ajunse la uşă, izbi în ea cu Czapliński, o deschise şi-l aruncă afară pe ajutorul de staroste.

După aceea se aşează liniştit la locul lui alături de Zaćwilichowski.

Un răstimp, în încăpere domni liniştea. Puterea pe care o arătase Skrzetuski impunea respect şleahticilor adunaţi. Cu toate acestea, după o clipă de tăcere, încăperea se cutremură de hohote de râs.

— Vivat oştenii lui Wiśniowiecki! se auzeau unii.

— A leşinat, a leşinat şi e plin de sânge! strigau alţii care se uitau curioşi prin uşa deschisă la perete să vadă ce face Czapliński. Îl ridică slujitorii!

Numai prietenii ajutorului de staroste, puţini la număr, tăceau şi, cum nu aveau curajul să-i ţină partea, se uitau posomorâţi la porucinic.

— Vorbind cu dreptate, prea te calcă pe bătătură, grăi Zaćwilichowski.

— E un terchea-berchea, spuse, apropiindu-se, un şleahtic gros, care avea un ochi acoperit de albeaţă, iar în frunte o gaură de mărimea unui taler, prin care se vedea osul gol. E un nemernic! Domnia Ta, vorbi mai departe, adresându-se lui Skrzetuski, dă-mi voie să-ţi ofer serviciile mele. Sunt pan Zagłoba cu blazonul În frunte, lucru pe care oricine poate să-l cunoască fie şi după gaura pe care mi-a făcut-o în frunte plumbul unui tâlhar, pe când mă duceam să mă rog în Ţara Sfântă pentru păcatele tinereţii.

— Ehe, dă-ne pace, Domnia Ta! îi zise Zaćwilichowski. Altădată spuneai că e de pe urma loviturii unei stacane la Radom.

— Ba plumb de tâlhar, cum mă vezi! La Radom a fost altceva.

— Că Domnia Ta ai plecat în Ţara Sfântă. de, se poate şi asta, dar că n-ai ajuns până acolo, e sigur.

— N-am ajuns, pentru că la Galata am primit cununa de mucenic. Câine să fiu, dacă mint, nu şleahtic.

— Trăncăneşti vrute şi nevrute.

— Sunt un şmecher fără pereche. Sluga plecată, jupâne porucinic!

În acest timp veniră şi alţii să facă cunoştinţă cu pan Skrzetuski şi să-i mărturisească prietenia; nu-l iubea nimeni pe Czapliński, aşa că se bucurau de ruşinea pe care o păţise. Lucru curios şi greu de înţeles astăzi; toţi şleahticii din împrejurimile târgului Czehryn, stăpânii mai mărunţi ai slobozilor şi arendaşii averilor domneşti şi ale magnaţilor, chiar cei aflaţi în slujba neamului Koniecpolski, ştiind cu toţii, cum se întâmplă de obicei între vecini, de duşmănia dintre Czapliński şi Chmielnicki, erau de partea celui din urmă. Pentru că Chmielnicki se bucura de faima unui războinic vestit, care adusese mari foloase în bătăliile purtate. Se ştia de asemenea că însuşi regele ţinea mult la părerea lui; cât despre scandalul cu Czapliński, toţi credeau

că e vorba de o sfadă obişnuită între şleahtici, cum se numărau cu miile mai ales în ţinuturile rutene. Se arătau deci de partea celui care ştiuse să-şi câştige mai multă bunăvoinţă, neputând să prevadă întâmplările înfricoşătoare ce aveau să vină. Abia mai târziu inimile tuturor, ale şleahticilor şi ale clerului de amândouă riturile, au fost cuprinse de ură împotriva lui Chmielnicki.

Iată de ce se întreceau să vină la Skrzetuski cu pocalele întinse, rugându-l: „Bea, frate! Ciocneşte şi cu mine!

— Trăiască oamenii lui Wiśniowiecki! Atât de tânăr şi a ajuns porucinic în steagurile prinţului. Vivat prinţul Jeremi, hatmanul hatmanilor! Cu prinţul Jeremi mergem şi la capătul lumii! Asupra turcilor şi a tătarilor!

— La Stambul! Trăiască milostivul nostru stăpân Władysław al IV-lea{53}!” Dintre toţi cel mai tare striga jupân Zagłoba, care era gata să se ia la întrecere la vorbă şi la băutură, cu un regiment întreg.

— Ascultaţi, Domniile Voastre! zbiera de zăngăneau geamurile ferestrelor. L-am chemat în judecată pe sultan pentru ponosul ce mi l-a pricinuit la Galata.

— Nu spune vorbă mare să nu rămâi cu gura strâmbă!

— Cum asta, Domniile Voastre? „Quatuor articule judicii castrensis; stuprum, inccendium, latricinium et vis armata alienis aedibus illata”{54} – şi ce, n-a fost asta tocmai vis armata?

— Domnia Ta, eşti un cocoş de munte ţipător.

— Ajung şi la judecată!

— Încetează, Domnia Ta.

— Şi am să capăt condamnarea lui, am să-l declar un om lipsit de onoare, iar după aceea vine războiul, dar cu un infamis.

— În sănătatea Domniilor Voastre!

Cu toate că unii începuseră a râde, şi printre aceştia se afla şi Skrzetuski, fiindcă se afumase oleacă, şleahticul îi dădea înainte ca un adevărat cocoş de munte care se îmbată de propriul glas. Din fericire, vorbirea îi fu

întreruptă de alt şleahtic care se apropie şi îl trase de mânecă, spunându-i cu un accent cântător de lituanian.

— Jupâne Zagłoba, fă-mi şi mie cunoştinţă cu pan Skrzetuski. fă-mi şi mie cunoştinţă!

— Cum să nu, cu toată voia. Panie porucinic, iată-l pe Domnia Sa Powsinoga.

— Podbipięta, îl îndreptă şleahticul.

— Totuna e! Cu blazonul Rupe-nădragi.

— Rupe-glugă, îl îndreptă iarăşi şleahticul.

— E totuna. Din Psiekiszki.

— Din Myszykiszki, îl îndreptă şleahticul pentru a treia oară.

— Tot aia e. Nescio, ce mi-e maţe de şoareci, ce mi-e maţe de câine{55}. Dar un lucru e sigur, că n-aş vrea să locuiesc în nici unul dintre ele; să stai acolo nu-i prea uşor, dar şi să ieşi nu prea se cuvine. Domnia Ta, îi spunea mai departe lui Skrzetuski, arătându-l pe lituanian, iată o săptămână încheiată de când tot beau vin pe socoteala acestui şleahtic care are la brâu un paloş la fel de greu cum îi e şi punga, iar punga la fel de grea ca şi priceperea. Dacă am băut vreodată pe banii unui caraghios mai mare ca ăsta, vă învoiesc să mă numiţi un măscărici de felul celui care-mi plăteşte vinul.

— Ptiu, dar ştiu că i-a zis-o! strigau şleahticii, râzând. Dar lituanianul nu se supăra, dădea doar din mână, zâmbind cu blândeţe, şi repeta mereu.

— E, dă-mi pace, Domnia Ta. e ruşine!

Porucinicul Skrzetuski se uita cu luare-aminte la această nouă figură care avea într-adevăr o înfăţişare ciudată. Mai întâi, era un bărbat de statură atât de înaltă, încât mai că atingea tavanul cu capul şi părea şi mai înalt din pricina slăbiciunii neobişnuite. Umerii largi şi grumazul vânos arătau o putere de uriaş, dar era numai pielea şi oasele. Avea burta atât de suptă sub coşul pieptului, că putea fi luat lesne drept un prăpădit care moare de foame, deşi era îmbrăcat cu îndestulare, într-un surtuc de postav cenuşiu,

cu mânecile strâmte, iar în picioare avea nişte cizme înalte, suedeze, care începuseră să se poarte în Lituania. Cingătoarea lată şi bine îndesată, din piele de elan, neavând pe ce să se sprijine, se slobozea în jos pe şolduri, iar de cingătoare era legat un paloş de pe vremea cruciaţilor, atât de lung, că până şi acestui bărbat uriaş îi ajungea aproape de subsuoară.

Dacă cineva s-ar fi înspăimântat la vederea paloşului, s-ar fi liniştit repede, uitându-se la chipul stăpânului său. Avea o faţă slabă, ca tot ce ţinea de făptura lui, împodobită cu două sprâncene care atârnau în jos, şi o pereche asemănătoare de mustăţi de culoarea cânepii, dar atât de deschisă şi atât de cinstită, ca la un copil. Mustăţile şi sprâncenele pleoştite îi dădeau un aer îngrijorat, trist şi caraghios în acelaşi timp. Arăta ca un om batjocorit de semenii săi, dar Skrzetuski îl îndrăgi de la prima vedere tocmai pentru acea sinceritate a feţei şi pentru echipamentul de oştean, foarte îngrijit.

— Panie porucinic, rosti, Domnia Ta slujeşti sub ordinele prinţului Wiśniowiecki?

— Aşa este.

Lituanianul îşi împreună mâinile ca pentru rugăciune şi exclamă înălţându-şi privirile.

— Ah, ce războinic mare! ce cavaler! ce căpetenie!

— Fă, Doamne, ca Republica să aibă cât mai mulţi viteji ca el!

— Aşa e, aşa e! Nu s-ar putea să mă primească şi pe mine în steagurile lui?

— O va face bucuros.

Aici se amestecă în vorbă şi Zagłoba.

— Prinţul o să aibă două frigări pentru cuhnii: una în persoana Domniei Tale, alta în paloş; o să te numească de-a dreptul stolnic ori o să dea poruncă să fii pus spânzurătoare pentru tâlhari sau, cine ştie, o să măsoare cu Domnia Ta postavul pentru mundirele oştenilor! Ptiu, cum nu te ruşinezi Domnia Ta, ca om şi credincios catolic ce eşti, să fii atât de lung, ca un serpens sau ca o suliţă păgânească!

— E, nu se cuvine, răspunse lituanianul răbdător.

— Care e numele Domniei Tale? îl întrebă Skrzetuski. Jupân Zagłoba te-a încurcat atâta în timp ce vorbeai, că, să-mi fie cu iertare, n-am putut să înţeleg nimic.

— Podbipięta.

— Powsinoga.

— Rupe-glugă din Myszykiski.

— Na-ţi-o bună! Beau din vinul lui, dar să fiu măscărici dacă ăsta nu e un nume păgân.

— Domnia Ta ai venit de mult din Lituania? întrebă mai departe porucinicul.

— Da, sunt la Czehryn de două săptămâni. Am aflat de la pan Zaćwilichowski că Domnia Ta ai să treci pe aici şi te-am aşteptat ca să mă ajuţi să înfăţişez prinţului cererea mea.

— Spune-mi, rogu-te, că vreau să ştiu, de ce porţi la şold un asemenea paloş de călău?

— Nu e paloş de călău, Domnia Ta, e tocmai de pe timpul cruciaţilor, şi-l port pentru că e câştigat în luptă şi stă de mult în neamul nostru. Şi la Chojnice şi-a făcut datoria într-o mână de lituanian, aşa că îl port şi eu.

— E o unealtă nemaipomenită şi trebuie să fie grozav de grea – te slujeşti de ea cu amândouă braţele?

— Se poate şi cu amândouă, se poate şi cu unul singur.

— Fii bun, Domnia Ta, şi arată-mi-l!

Lituanianul scoase paloşul şi i-l întinse, dar mâna porucinicului se lăsă în jos, n-avu putere nici să-l ridice, nicidecum să lovească. Abia izbuti cu două mâini, era prea greu. Skrzetuski se ruşină puţin şi se întoarse către cei de faţă, zicându-le:

— Domniile Voastre, cine e în stare să facă o cruce?

— Noi am încercat mai de mult, îi răspunseră câteva glasuri. Numai comisarul Zaćwilichowski se încumetă să-l ridice, dar nici el nu poate să facă semnul crucii.

— Ei, dar Domnia Ta? întrebă Skrzetuski, adresându-se lituanianului.

Şleahticul ridică paloşul ca pe o trestie şi, mânuindu-l cu cea mai mare uşurinţă, făcu aerul să vâjâie, trimiţând adieri răcoroase în obrazul celor de faţă.

— Doamne Dumnezeule! strigă Skrzetuski. Nu mai încape îndoială că vei fi primit în slujba prinţului!

— Dumnezeu mi-e martor că nu doresc decât asta; n-o să-mi ruginească paloşul.

— Dar cu mintea cum rămâne? se amestecă Zagłoba. Că nu ştii să te descurci tot atât de bine şi cu ea.

Zaćwilichowski se ridică de pe laviţă şi tocmai când se pregătea să plece cu porucinicul, intră în încăpere un bătrânel alb colilie, care, văzându-l pe Zaćwilichowski, îi zise:

— Jupâne stegar şi comisar al Republicii, am venit anume la Domnia Ta!

Era Barabasz, polcovnicul din Czerkasy.

— Atunci să mergem la cvartirul meu, îl pofti Zaćwilichowski. Aici capetele s-au înfierbântat atât de tare, că nu se mai aude om cu om.

Ieşiră împreună, luându-l cu ei pe Skrzetuski. Abia apucară să păşească peste pragul hanului, şi Barabasz întrebă:

— Nu e nici o veste despre Chmielnicki?

— Ba este. A fugit la Sici. Porucinicul Skrzetuski l-a întâlnit ieri în stepă.

— N-a plecat pe apă? Am repezit un olăcar la Kudak să-l prindă, dar dacă e aşa cum spuneţi Domniile Voastre e în zadar.

Şi spunând aceasta, Barabasz îşi acoperi ochii cu mâinile şi începu să se roage:

— Doamne, mântuieşte-ne, apără-ne, Cristoase!

— De ce ţi-e teamă, Domnia Ta?

— Păi ştiţi, Domniile Voastre, ce mi-a smuls el prin înşelăciune? Ştiţi ce înseamnă să arăţi la Sici asemenea sineturi{56}? Doamne, scapă-ne! Dacă regele nu porneşte război împotriva turcului, scânteia ajunge la pulbere şi.

— Domnia Ta te gândeşti la o răzvrătire?

— Nu mă gândesc, o şi văd izbucnind, iar Chmielnicki e mai destoinic decât Nalewajko{57} şi Łoboda.

— Şi cine o să-l urmeze?

— Cum cine? Zaporojenii, cazacii înrolaţi, târgoveţii, sloboziile, gloata şi toţi ăştia!

Aici Barabasz făcu un semn spre piaţă, arătând puzderia de oameni care se învârteau încoace şi încolo. Întreaga piaţă era plină de boi mari vineţii, pe care-i mânau spre Korsuń pentru oştire, iar pe lângă boi se aflau mulţime de păstori, aşa-numiţii văcari, care-şi petreceau toată viaţa în stepă şi pustie – oameni cu totul sălbatici, care nu recunoşteau nici o religie – religionis nullius, cum zicea voievodul Kisiel. Se puteau vedea printre ei chipuri înfricoşătoare, crude, cu trupul ascuns în zdrenţe din diferite soiuri de îmbrăcăminte, chipuri care aduceau mai degrabă a tâlhari de drumul mare decât a păstori. Cea mai mare parte purtau cojoace miţoase de oaie sau piei netăbăcite întoarse pe dos, desfăcute înainte, care, deşi iarna era în toi, lăsau să se vadă piepturile goale, pârlite de vânturile stepei. Aveau cu toţii fel de fel de arme: unii purtau arcuri şi tolbe cu săgeţi la spate, câţiva sâneţe, cărora cazacii le ziceau „fluiere”, ori săbii tătărăşti, alţii coase sau numai bâte cu fălci de cal legate la capete. Printre ei, deşi mai bine înarmaţi, se învârteau, ceva mai arătoşi, cazacii de la gurile Niprului, care duceau spre vânzare în tabără peşte uscat, vânat şi seu de oaie; mai erau apoi ciumaci{58} cu care şi prisăcari de stepă şi de pădure cu ceară şi miere, locuitori ai pădurii, cu smoală şi păcură, şi ţărani de corvoadă, cazaci înrolaţi, tătari din Bialogród şi Dumnezeu ştia cine – vântură-lume şi nenorociţi de la capătul pământului. Târgul era plin de oameni ameţiţi de băutură; Czehrynul era loc de popas pentru noapte, aşa că înainte de culcare se încingeau chefuri straşnice. În piaţă erau aprinse focuri, ici-colo ardeau butoaie cu smoală. Pretutindeni se auzeau larmă şi

răcnete. Ţiuitul ascuţit al fluierelor tătărăşti şi răpăitul tobelor se amestecau cu mugetul vitelor şi sunetele blânde de liră, la care orbii cântau un cântec mult ascultat în vremea aceea:

O mândre şoim, O, frate bun, Ce zbori înalt Şi vezi departe.

În acelaşi timp răsunau strigătele sălbatice: u-ha! u-ha! ale cazacilor care jucau trepacul{59} în piaţă, mânjiţi cu păcură şi beţi de-a binelea. Tot ce vedeau înaintea ochilor era sălbăticie, deşănţare. Lui Zaćwilichowski îi fu de ajuns o singură privire ca să se convingă că Barabasz avea dreptate; orice pricină putea să dezlănţuie această stihie mocnită, gata oricând de jaf şi învăţată cu încăierările, care umplea toată Ucraina. Iar dincolo de aceste gloate se aflau cazacii de la Sici şi Zaporoże, domoliţi nu demult şi ţinuţi din scurt după înfrângerea de la Maslowy Staw, dar care-şi rodeau cu nerăbdare zăbala, amintindu-şi de vechile privilegii; aceştia constituiau o putere organizată şi urau de moarte pe comisarii Republicii. Şi cazacii aveau de partea lor simpatia mulţimilor nenumărate ale ţărănimii, mai puţin răbdătoare aici decât în alte regiuni ale Republicii, fiindcă avea aproape ţinutul Czertomelikului, loc al nimănui, în care domneau tâlhăria şi bunul plac. Aşa că stegarul, cu toate că era rusin şi apărător zelos al ritualului răsăritean, se întristă şi căzu pe gânduri.

Ca om mai în vârstă, ţinea bine minte timpurile lui Nalewajko, Łoboda şi Krepski, cunoştea jafurile din Ucraina poate mai bine ca oricine, şi cunoscându-l totodată şi pe Chmielnicki, ştia că acesta preţuieşte cât douăzeci de Łoboda şi Nalewajko. Înţelegea, aşadar, toată primejdia refugierii lui la Sici, mai ales că avea cu el şi ordonanţele regale, despre care Barabasz spunea că erau pline de făgăduieli pentru cazacii pe care-i îndemnau să se împotrivească.

— Polcovnice din Czerkasy, îi spuse lui Barabasz, Domnia Ta trebuie să te duci la Sici să zădărniceşti planurile lui

Chmielnicki şi să linişteşti lucrurile.

— Ehei, jupâne stegar, răspunse Barabasz, eu îţi spun Domniei Tale atâta doar că la auzul veştii despre fuga lui Chmielnicki cu zapisele, jumătate din oamenii mei de la Czerkasy au fugit după el la Sici. Vremea mea s-a dus, pentru mine moartea e mai bună acum decât buzduganul de polcovnic!

Într-adevăr, Barabasz era un oştean vrednic, dar îmbătrânise şi nu mai avea nici o autoritate.

Între timp ajunseră la cvartirul lui Zaćwilichowski; bătrânul stegar îşi recăpătase puţin din seninătatea proprie firii lui şi când se aşezară în jurul unui urcior pântecos plin cu mied, vorbi mai vioi:

— Toate astea nu înseamnă nimic, dacă praeparatur războiul cu otomanii, cum se aude, şi probabil că aşa şi este, pentru că, deşi Republica nu doreşte război şi seimurile i-au făcut regelui mult sânge rău, oricum, regele poate să-şi impună hotărârea lui. Prăpădul ar putea fi îndreptat împotriva turcilor, aşa că în orice caz avem timpul înainte. Eu însumi o să plec spre hatmanul de la Cracovia să-i înfăţişez cele întâmplate şi o să-l rog să se strecoare cu oastea cât mai aproape de noi. Nu ştiu dacă voi izbuti să-l conving, că, ştiţi şi Domniile Voastre, e un războinic încercat şi viteaz, dar se încrede prea mult în părerea şi oştile sale. Domnia Ta, polcovnice din Czerkasy; struneşte-ţi cazacii, iar Domnia Ta, porucinice Skrzetuski, când ajungi la Łubnie, vesteşte-l pe prinţ, să-şi întoarcă privirea spre Sici. Chiar dacă vor întreprinde ceva – repeto: mai avem timp. La Sici nu sunt prea mulţi oameni acum; s-au împrăştiat care încotro după peşte şi după vânat şi stau chitic prin satele din toată Ucraina. Până să se adune, o să mai curgă multă apă pe Nipru. În afară de asta, se tem ca de foc de numele prinţului şi poate vor sta liniştiţi când vor afla că are ochii îndreptaţi asupra Czertomelikului.

— În două zile cel mult eu pot să plec de la Czehryn, spuse Skrzetuski.

— Foarte bine. Două sau trei zile nu mai înseamnă nimic. Domnia Ta, polcovnice din Czerkasy, să trimiţi degrabă vestitori la stegarul coroanei şi la prinţul Dominik. Dar Domnia Ta ai şi adormit, după câte văd?

Barabasz îşi împreunase mâinile pe pântece şi dormea buştean; după o clipă începu să sforăie. Când nu mânca şi nu bea, îndeletniciri care-i plăceau mai mult decât orice, bătrânul polcovnic dormea.

— Uită-te, Domnia Ta, vorbi Zaćwilichowski încet către porucinic, cârmuitorii de la Varşovia vor să-i ţină în frâu pe cazaci cu ajutorul unui bătrân ca ăsta. Dumnezeu să-i aibă în pază! Aşa s-au încrezut şi în Chmielnicki, cu care cancelarul începuse nu ştiu ce târguieli, dar care ar putea să-i lase cu buzele umflate.

Porucinicul oftă, în semn că împărtăşeşte necazul bătrânului stegar. În schimb, Barabasz sforăia şi mai tare şi mormăia prin somn.

— Mântuieşte-ne, Cristoase! Apără-ne!

— Domnia Ta când crezi că ai să poţi pleca de la Czehryn? întrebă Zaćwilichowski.

— Vreo două zile se cuvine să-l aştept pe Czapliński care, fără îndoială, va voi să spele ruşinea pe care i-am făcut-o.

— Nu face el asta. Mai repede şi-ar trimite slugile asupra Domniei Tale, dacă n-ai purta culorile prinţului, iar cu prinţul nu e lucru de nimica să cauţi gâlceava, chiar atunci când eşti omul lui Koniecpolski.

— Îi dau de ştire că-l aştept şi după două sau trei zile plec. De vreo capcană, nu mă tem, cât timp am o sabie la şold şi o mână de oameni.

Acestea fiind spuse, porucinicul îşi luă rămas-bun de la bătrânul stegar şi plecă.

Deasupra târgului se răspândise o lumină atât de vie de la bobotăile din piaţă, de credeai că s-a aprins tot Czehrynul, iar zarva şi strigătele crescuseră şi mai mult odată cu lăsarea întunericului. Evreii nu mai îndrăzneau să scoată capul din casele lor. Într-un colţ, cetele păstorilor urlau

cântece mohorâte de stepă. Zaporojenii sălbatici dănţuiau în jurul focurilor şi îşi aruncau căciulile în sus, pocnind din sâneţe şi bând horilcă cu ocaua. Ici şi colo se încingea bătaia, potolită de oamenii starostelui. Porucinicul fu nevoit să-şi facă drum cu mânerul sabiei; ascultând ţipetele şi zgomotul cazacilor, îşi spunea că acestea sunt semnele răzvrătirii. I se părea de asemenea că zăreşte priviri ameninţătoare şi aude blestemele şoptite care i se adresau. În urechi îi răsunau vorbele lui Barabasz: „Mântuieşte-ne, Doamne, apără-ne!” şi inima-i îşi înteţi bătaia.

În acest timp, în târg, văcarii îşi lălăiau tot mai tare cântecele, iar zaporojenii trosneau din flinte şi se scăldau în horilcă.

Pocnetul sâneţelor şi strigătele sălbatice, „u-ha! u-ha!” ajungeau la urechile porucinicului şi după ce acesta se culcase în cvartirul său.

CAPITOLUL III.

CÂTEVA ZILE MAI TÂRZIU, ceata porucinicului nostru înainta repede spre Łubnie. După trecerea Niprului, mergeau pe drumul larg de stepă, ce unea Czehrynul de Łubnie, îndreptându-se spre Zuki, Semi-Mogiła şi Chorol. Un drum asemănător ducea de la reşedinţa prinţului spre Kiev. În vremurile de altădată, înainte de expediţia hatmanului Żółkiewski{60} la Sołonica, nu existau astfel de drumuri. De la Łubnie se ajungea la Kiev de-a dreptul prin stepă şi prin pădure, spre Czehryn era drum pe apă, iar la întoarcere se trecea prin Chorol. Ameninţate adesea de năvălirile tătarilor şi de cetele zaporojene, pământurile de dincolo de Nipru – vechi ţinut de vânătoare – erau aproape pustii; aşezările omeneşti erau ceva mai dese decât în Câmpiile Sălbatice.

De o parte şi de alta a Sułei se întindeau păduri uriaşe, neatinse aproape de picior omenesc; din loc în loc, pe malurile joase ale Sułei, Rudei, Śleporódului, Korowajei, Orżwiecului, Pszołei şi altor râuri şi pâraie mai mici sau mai

mari, se formaseră smârcuri acoperite în parte de tufărişuri şi zăvoaie, în alte locuri rămânând goale, ca nişte lunci. În aceste păduri şi mlaştini îşi găsea lesne adăpost vânatul de tot soiul; în bungetele întunecate ale codrilor trăiau laolaltă puzderie de zimbri bărboşi, urşi şi mistreţi, haite nenumărate de lupi, râşi, jderi, turme de căprioare şi de antilope roşcate, iar prin mlaştini şi prin cotloanele râurilor îşi clădeau aşezările lor castorii, despre care se zvonea în Zaporoje că sunt unii de câte o sută de ani, albi ca zăpada de bătrâni.

Pe întinderile mai înalte, uscate, al stepei hălăduiau herghelii de cai sălbatici, cu capetele lor păroase şi ochi însângeraţi. Râurile erau pline de peşte şi de păsăret de apă. Era un pământ ciudat, pe jumătate adormit, dar care purta vechi urme de viaţă omenească. Pretutindeni se vedeau vetrele unor falnice aşezări dinainte de veacuri; Łubnie şi Chorol erau înălţate pe asemenea vetre; pretutindeni se găseau morminte mai noi şi mai vechi acoperite de pădure. Şi aici, ca şi în Câmpiile Sălbatice, bântuiau noaptea duhurile şi stafiile, iar bătrânii zaporojeni îşi povesteau pe lângă focuri lucruri nemaiauzite despre cele ce se întâmplau din când în când în acele locuri de codru, din care răzbăteau urlete de animale necunoscute, strigăte pe jumătate omeneşti, pe jumătate animalice, zgomote înfricoşătoare, parcă de bătălie sau de vânătoare. De sub ape răzbăteau clopotele târgurilor scufundate. Pământul era puţin ospitalier şi puţin accesibil, în unele locuri mocirlos, în altele suferind de lipsa de apă, ars, uscat şi foarte primejdios pentru aşezările oamenilor, deoarece abia izbuteau să-şi înjghebeze gospodăriile, că şi năvăleau tătarii şi-i împrăştiau în cele patru vânturi. Doar zaporojenii veneau deseori prin aceste părţi pentru cozi de castor, vânat şi peşte; în vreme de pace, cea mai mare parte din cazacii de la gurile Niprului plecau de la Sici la felurite vânători sau, cum se spunea, la „negoţ”, împrăştiindu-se pe

ape, prin râpe, păduri şi stufărişuri, scormonind prin coclauri aproape necunoscute.

Cu toate acestea, viaţa statornică începea să se înfiripe şi pe aceste pământuri, întocmai ca o plantă care, deşi smulsă mereu, încearcă să se prindă cu rădăcinile de glie, să crească din nou pe unde poate.

Pe locurile altădată pustii apăruseră cu încetul aşezări omeneşti, târguri, cătune, slobozii şi gospodării singuratice. Pe alocuri pământul era mănos, iar libertatea deplină ademenea pe mulţi. Viaţa s-a dezvoltat însă în aceste ţinuturi abia după ce au trecut în stăpânirea cnejilor Wiśniowiecki. După însoţirea sa cu o Movileancă, cneazul Michał a arătat mai multă stăruinţă în orânduirea proprietăţilor sale de dincolo de Nipru; a strâns oameni şi i-a aşezat în locurile pustii, asigurându-le libertatea până la treizeci de ani, a clădit mănăstiri şi a înstăpânit drepturile sale princiare. Chiar cei care veniseră în aceste locuri cine ştie când şi credeau că stau pe ogorul lor deveneau de bunăvoie supuşii prinţului, care-i lua astfel sub aripa sa ocrotitoare, apărându-i de tătari şi de cazacii de la Niż, nu o dată mai răi decât tătarii. Dar adevărata viaţă înflorea abia sub mâna de fier a tânărului prinţ Jeremi. Domeniile sale începeau aproape de Czehryn şi se întindeau până hăt departe, la Konotop şi Romny. Proprietăţile cneazului erau mult mai mari; de la voievodatul Sandomierz, pământurile sale intrau în voievodatele Wołyniei, Ruteniei şi Kievului, dar învingătorul de la Putywl preţuia mai mult ţinuturile de dincolo de Nipru.

Tătarii pândeau multă vreme la Orzeł sau Worskla şi adulmecau ca lupii înainte de a se încumeta să-şi repeadă caii spre miazănoapte, iar cazacii de la Niż nu căutau pricină. Cetele de tâlhari din partea locului intraseră în slujba prinţului. Oameni sălbatici şi hoţi de codru, care trăiau mai de mult din jafuri şi năvăliri, bine struniţi, împânzeau acum palăncile de la marginile Republicii, păzind-o ca nişte dulăi în lanţ de atacul neprietenilor.

În aceste condiţii toate înfloreau şi se înmulţeau. Se construiau drumuri pe urmele vechilor şleauri, râurile erau cetluite cu zăgazuri, pe care le înălţau tătarii robi sau cazacii prinşi cu arma în mână în timpul jafurilor. Acolo unde odinioară vântul se zbenguia sălbatic noaptea printre trestii şi urlau lupii şi înecaţii, acum se auzea uruitul morilor. Peste patru sute de roţi, fără să mai numărăm morile de vânt răspândite peste tot, măcinau grânele numai dincolo de Nipru. Patruzeci de mii de pălmaşi vărsau dijma în vistieria prinţului, pădurile se umpluseră de prisăci, în locurile mărginaşe apăreau sate noi, gospodării, slobozii. Prin stepă, alături de tabunurile{61} sălbatice, păşteau cirezi de vite şi herghelii de cai îmblânziţi. În priveliştea uniformă a stepei şi a codrilor de nepătruns răsăreau acum fumurile aşezărilor şi turlele aurite ale bisericilor catolice şi ortodoxe – pustia se schimbase într-o ţară cu destul de mulţi locuitori.

Porucinicul Skrzetuski se afla într-o dispoziţie bună; călătorea prin locuri cunoscute, îngăduindu-şi pe drum tot felul de înlesniri. Era începutul lui ianuarie, anul '48, dar iarna, puţin obişnuită, nu-şi arătase colţii. În aer se simţea primăvara; pământul se muiase şi lucea de apa dezgheţului; pe câmpuri înverzeau grânele, iar soarele pripea atât de puternic, că la amiază pieptarele încingeau grumazul ca pe timpul verii.

Suita porucinicului se mărise destul de mult, fiindcă la Czehryn i se alăturase solia pe care domnitorul Moldovei o trimitea la Łubnie în persoana boierului Răzvan Ursu. Solul era însoţit de vreo doisprezece călăraşi şi de carele cu slujitori. În afară de asta, cu porucinicul mai era şi vechea noastră cunoştinţă, Longinus Podbipięta, cu blazonul Rupe-glugă, cu paloşul său uriaş la subsuoară şi cu câteva slugi.

Soarele, vremea frumoasă şi mireasma primăverii care se apropia umpleau inimile de veselie. Skrzetuski era bucuros că se întorcea sub acoperişul prinţului, pe care-l socotea ca şi pe al său, venind dintr-o călătorie îndepărtată, în care

dusese la bun sfârşit însărcinările primite; se aştepta la o bună întâmpinare.

Dar veselia lui mai avea şi alte pricini.

În afară de favorurile prinţului, pe care porucinicul îl iubea din toată inima, la Łubnie îl aşteptau doi ochi negri, dulci ca mierea.

Ochii aceştia erau ai Anusiei Borzobohata-Krasieńska, jupâniţa mult respectată a prinţesei Gryzelda şi cea mai frumoasă fată din toată suita, o mare amăgitoare după care se dădeau în vânt toţi bărbaţii de la Łubnie, iar ea după nimeni. Prinţesa Gryzelda avea în mare cinste moravurile, aşa că bunele obiceiuri erau păzite cu străşnicie, ceea ce nu-i împiedica pe cei tineri să se privească cu ochi înflăcăraţi şi să ofteze. Pe atunci, Skrzetuski îşi trimitea ofurile către ochii cei negri, la fel cu ceilalţi, dar când rămânea de unul singur în cvartirul său, lua lăuta în mână şi cânta:

Eşti frumoasă-ntre frumoase. sau:

Ca de la tătari o urdie Tu iei corda în robie!

Porucinicul avea o fire veselă şi în afară de asta era un oştean care-şi îndrăgea meşteşugul, de aceea nu prea punea la inimă că Anusia îi zâmbea la fel lui Bychowiec din steagul moldovean, ori lui Wurcel de la artilerie, lui Wołodyjowski de la dragoni sau chiar lui Baranowski de la husari, cu toată că cel din urmă era cărunt şi gângăvea vorbele, având cerul gurii străpuns de un plumb de sâneaţă. O dată Skrzetuski se bătuse în duel cu Wołodyjowski pentru Anusia, dar când trebuia să stea prea mult la Łubnie, fără vreo mişcare asupra tătarilor, i se ura chiar alături de Anusia, aşa că, dacă trebuia să plece, pleca bucuros, fără părere de rău şi fără aduceri-aminte.

La întoarcere însă se bucura întotdeauna. Iar acum se întorcea tocmai de la Crîm, unde sfârşise cu bine; iată de ce îngâna vesel o melodie şi îşi juca fugarul, mergând alături de Longinus care, pe iapa lui letonianâ, era îngrijorat şi trist

ca de obicei. Carele soliei, călăraşii şi însoţitorii rămăseseră mult în urmă.

— Domnia Sa trimisul zace ca un buştean în caleaşcă şi doarme întruna, începu vorba porucinicului. Mi-a spus lucruri nemaipomenite despre Moldova lui şi se vede că a obosit. L-am ascultat curios. Nu-ncape vorbă! E o ţară bogată, clima e blândă, iar aur, vin, bacalii{62} şi vite are îndestul. Mă gândeam atunci că prinţul nostru se trage dintr-o Movileancă şi are şi el dreptul la tronul domniei Moldovei ca oricare altul, prinţul Michał a şi dovedit-o de altminteri. Stăpânii noştri cunosc Moldova mai de mult. I-au bătut acolo pe tătari şi turci, pe valahi şi transilvani.

— Acolo oamenii sunt mai măruntaci decât pe la noi, îmi vorbea de asta şi Domnia Sa Zagłoba la Czehryn, spuse Longinus, iar dac-ar fi să nu-i dăm crezare, întărirea acestui adevăr o aflăm în cărţile de rugăciuni.

— Cum aşa, în cărţi?

— Am şi eu o astfel de carte şi pot să o arăt Domniei Tale, că o port întotdeauna cu mine.

Zicând acestea, descheie curelele de la şa şi scoase o cărţulie nu prea mare, legată cu grijă în piele de viţel; o sărută mai întâi cu pioşenie, apoi întoarse câteva pagini şi rosti:

— Citeşte, Domnia-Ta. Skrzetuski începu:

— Sub ocrotirea ta alergăm, Sfântă Născătoare de Dumnezeu.” Păi unde-i vorba de moldoveni aici? Ce tot spui, Domnia Ta! Ăsta e antifonul!

— Domnia Ta să citească mai departe.

— Ca să fim vrednici de făgăduiala lui Cristos. Amin”.

— Ei, şi acum urmează întrebarea.

Skrzetuski citi:

— Întrebare: Pentru ce călărimea moldoveană îşi zice uşoară? Răspuns: Pentru că aleargă repede. Amin.”

— Hm! Aşa e! Dar lucrurile sunt tare amestecate în cartea Domniei Tale.

E o carte ostăşească, în care, alături de rugăciuni, stau felurite instructiones militares, cu ajutorul cărora afli despre toate minţile, care din ele e mai bună, care e mai rea, în ce-i priveşte pe moldoveni, se arată că-s flăcăi mult amăgitori.

— Că sunt foarte şireţi e sigur, se vede asta şi din păţaniile prinţului Michał. Adevărat este. Luminăţia Sa prinţul are un steag de moldoveni de mâna-ntâi, în care slujeşte porucinicul Bychowiec.

— Domnia Ta, porucinice, cum gândeşti, cam câţi oameni să aibă prinţul sub arme?

— Păi să tot fie ca la opt mii, fără să-i socotim pe cazacii care stau în palănci. Dar am aflat de la Zaćwilichowski că acum să se alcătuiască pâlcuri noi.

— Poate dă Dumnezeu vreo expediţie sub ordinele prinţului?

— Oamenii vorbesc că se găteşte un război mare împotriva turcilor, la care va lua parte însuşi regele cu toată puterea Republicii. Mai ştiu, iarăşi, că tătarii au poruncă să înceteze jafurile; de frică nu mai îndrăznesc să calce hotarul. Am auzit despre asta şi la Crîm, unde m-au primit atât de honeste tocmai pentru că s-a zvonit că, dacă regele şi hatmanii pornesc războiul, prinţul are să pălească la Crîm, să-i nimicească pe tătari. Mai mult ca sigur că o asemenea treabă n-o să fie încredinţată altuia.

Longinus îşi ridică ochii şi mâinile spre cer.

— Doamne, ai milă şi dă un război sfânt ca ăsta, spre lauda creştinătăţii şi a poporului nostru, iar pe mine păcătosul lasă-mă să-mi îndeplinesc făgăduiala spre a mă putea mângâia în luctu{63} sau a-mi găsi o moarte plină de faimă.

— Domnia Ta ai făcut vreun jurământ?

— În faţa unui cavaler atât de cinstit ca Domnia Ta îmi deschid toate ascunzişurile sufletului, cu toate că sunt multe de vorbit; dar dacă Domnia Ta mă asculţi cu plăcere, iată că incipiam: Domnia Ta cunoşti că blazonul meu e

Rupe-glugă şi vine de la o ispravă a străbunicului meu. La Grünwald când strămoşul meu Stowejko Podbipięta a văzut trei cavaleri cruciaţi mergând în rând cu glugi de călugăr pe cap, s-a aruncat asupra lor şi le-a tăiat capetele la toţi dintr-o lovitură, despre care faptă vechile cronici scriu cu mare laudă pentru strămoşul meu.

— Acel strămoş al Domniei Tale n-a avut braţul mai uşor ca Domnia Ta, l-au numit cu drept cuvânt Rupe-glugă.

— Pentru aceasta regele i-a dăruit un blazon, cu trei capete de capră pe un câmp de argint, în amintirea acelor cavaleri, pe ale căror scuturi erau închipuite tot trei capete de capră. Blazonul acesta dimpreună cu paloşul, strămoşul meu Stowejko Podbipięta le-a lăsat urmaşilor săi cu porunca de a se osteni să păstreze fala neamului şi a paloşului.

— Nici vorbă, Domnia Ta te tragi dintr-un neam vrednic!

Aici jupân Longinus începu să suspine cu înduioşare, iar când, în sfârşit, se mai uşură, vorbi mai departe.

— Fiind eu ultimul bărbat din neamul meu, m-am jurat înaintea Preasfintei Fecioare de la Troki să trăiesc în curăţenie şi să nu păşesc pe covorul de nuntă până când, după pilda străbunului meu Stowejko Podbipięta, nu voi reteza trei capete cu acelaşi paloş dintr-o singură lovitură. O, Dumnezeule milostiv, tu vezi că am făcut tot ce a stat în puterea mea! Mi-am păstrat curăţenia până în ziua de astăzi, inimii simţitoare i-am poruncit să tacă, am căutat războiul şi m-am bătut, dar n-am avut noroc.

Porucinicul zâmbi pe sub mustaţă.

— Şi Domnia Ta n-ai tăiat cele trei capete?

— Ce să fac! Nu s-au nimerit să fie toate trei în rând! Mă paşte nenorocul! Câte două s-a mai întâmplat, da' trei niciodată. Eh, e greu să-i rogi pe duşmani să se aşeze în şir ca să-i loveşti. Unul Dumnezeu îmi vede necazul: putere-n mădulare am, avere am. dar adolescentia se trece, mă apropii de patruzeci şi cinci de ani, inima-mi cere dragoste, neamul piere, iar cele trei capete nu le-am tăiat şi pace! Ce

fel de Rupe-glugă mai sunt şi eu! Am ajuns de râsul oamenilor, cum pe drept zice jupân Zagłoba, dar îmi duc crucea cu răbdare şi mă rog lui Isus.

Lituanianul începe iar să ofteze cu atâta înfocare, că până şi iapa lui letonianã, compătimindu-şi stăpânul, pesemne, începu să geamă şi să sforăie jalnic.

— Pot să-ţi spun doar atâta Domniei Tale, căută să-l mângâie porucinicul, că dacă nici sub prinţul Jeremi nu te ajută întâmplarea, apoi totul e în zadar.

— Doamne-ajută! răspunse Longinus. De asta şi merg la prinţ să-l rog să se milostivească de mine.

Vorbirea le fu întreruptă de un fâlfâit de aripi puţin obişnuit. Cum s-a mai spus, în iarna aceea zburătoarele nu plecaseră peste mare şi râurile nu se acoperiseră de gheaţă, aşa că mai ales păsările de apă împânzeau pretutindeni smârcurile. În clipa aceea, porucinicul şi Longinus se apropiau tocmai de malul Kahamlikului, când, deodată, auziră deasupra capului un cârd de cocoare care zburau atât de jos, încât puteai să arunci cu băţul în ele. Stolul trecea cu zarvă mare şi, în loc să se lase printre trestii, se ridică pe neaşteptate în sus.

— Fug de parc-ar fi gonite, rosti Skrzetuski.

— A, priveşte, Domnia Ta! îi atrase luarea-aminte Longinus, arătându-i o pasăre albă care tăia văzduhul în zbor pieziş, străduindu-se să ajungă sub cârdul speriat.

— E un şoim, un şoim! Le împiedică să coboare! strigă porucinicul. Solul are şoimi, el i-a dat drumul.

În acest timp boierul Răzvan Ursu sosea în goană pe un armăsar negru de Anatolia, iar în urma lui grăbeau câţiva călăraşi.

— Jupâne porucinic, te poftesc la petrecere.

— Şoimul e al Domniei Tale?

— Aşa este, ai să vezi că e o pasăre straşnică.

Porniră toţi trei înainte, iar după el venea şoimarul moldovean cu inelul, care, aţintindu-şi ochii asupra

cocoarelor, strigă din toate puterile, îndemnându-şi şoimul la luptă.

Între timp, vrednica pasăre obligase cârdul să se ridice în sus, apoi se înălţă şi ea ca un fulger în slava cerului şi pluti deasupra lor. Cocorii se strânseră într-un vârtej uriaş bătând din aripi ca o furtună. Ţipetele ameninţătoare umplură văzduhul. Păsările îşi întinseră gâturile, îndreptându-şi ciocurile în sus, ca pe nişte suliţe, şi aşteptară atacul.

Şoimul se rotea deasupra lor. Aci se lăsa în jos, aci se sălta, ca şi când ar fi şovăit să se prăvălească în jos, unde o sută de ciocuri ascuţite aşteptau să lovească în pieptul lui. Penele-i albe străluceau ca soarele pe albastrul senin al cerului.

Deodată, în loc să se arunce asupra cârdului, porni ca o săgeată în depărtare şi pieri în curând după pâlcurile de copaci şi stufărişuri.

Skrzetuski se repezi primul în galop după el, iar solul, şoimarul şi Longinus îi urmară pilda.

La cotitura drumului, porucinicul îşi opri calul dintr-odată, deoarece o privelişte nouă şi neînţeleasă i se înfăţişă ochilor. În mijlocul drumului stătea într-o râpă o caleaşcă cu osia frântă. Doi slujitori ţineau caii deshămaţi. Vizitiul nu se vedea nicăieri, plecase, pesemne, să caute ajutor. Lângă caleaşcă se aflau două jupânese, dintre care una, îmbrăcată într-o haină lungă din blană de vulpe şi o căciuliţă cu fundul rotund, avea faţa aspră, aproape bărbătească, iar cealaltă era o tânără jupâniţă înaltă de statură, cu trăsături alese şi foarte frumoase. Pe umărul acestei tinere jupâniţe stătea liniştit şoimul, ciugulindu-şi penele de pe piept.

Porucinicul îşi oprise calul atât de brusc, încât i se îngropaseră copitele în pulberea drumului, şi îşi dusese tulburat mâna la cuşmă, neştiind ce să spună: să dea bineţe ori să ceară şoimul înapoi? Mai era tulburat şi pentru că de sub căciuliţa de jder îl ţintuiau nişte ochi cum nu-i mai fusese dat să vadă, negri, catifelaţi şi umezi, jucăuşi şi plini

de foc, pe lângă care ochii Anusiei Borzobohata ar fi pălit ca două lumânărele puse alături de două torţe. Deasupra acestor ochi mătăsoşi sprâncenele negre însemnau două arcuri delicate, obrăjorii împurpuraţi înfloreau ca cea mai frumoasă floare, printre buzele ca mălina, întredeschise, se zăreau dinţii ca perlele, iar de sub căciuliţă cădeau două cozi negre şi bogate. „Să fie Iunona în persoană sau vreo altă zeiţă?” se gândea Skrzetuski, uitându-se la această făptură zveltă, la pieptul rotund şi la şoimul alb de pe umerii ei. Porucinicul nostru stătea deci cu capul descoperit şi se tot uita la această plăsmuire minunată, doar ochii i se luminaseră şi inima îi bătea să se spargă. În clipa când voia să înceapă: „De eşti fiinţă muritoare şi nu o zeitate.” veniră solul şi Longinus, iar după ei şoimarul cu inelul. Ceea ce văzând zeiţa întinse braţul şi şoimul coborî numaidecât de pe umăr şi i se aşează pe mână, lăsându-se de pe un picior pe altul. Luând-o înaintea şoimarului, porucinicul vru să ia pasărea, dar atunci se întâmplă un lucru de mirare. Stând cu o gheară pe mâna jupâniţei, se agăţă cu cealaltă de palma lui Skrzetuski şi, în loc să se mute, începu să guruie vesel şi să tragă cu atâta putere, că li se atinseră mâinile. Porucinicul se simţi furnicat din creştet până-n tălpi, iar şoimul se lăsă mutat pe inel abia după ce păsărarul îi puse gluguţa pe cap. Atunci începu să se vaiete şi jupâneasa mai vârstnică.

— Domnilor cavaleri! Oricine aţi fi, nu lăsaţi fără sprijin două jupânese rămase în drum neajutorate, care nu pot să se descurce singure. Până acasă nu avem mai mult de trei mile, dar au plesnit osiile la caleaşcă, aşa că o să fim nevoite să înnoptăm pe câmp; surugiul l-am repezit la feciori, ca să ne trimită măcar vreo căruţă, dar până când ajunge şi se întoarce, se lasă întunericul şi ne temem să rămânem în aceste locuri bântuite de duhuri, pentru că nu departe de aici se află nişte morminte.

Bătrâna şlahciancă vorbea repede şi cu un glas atât de gros, că porucinicul fu cuprins de uimire, cu toate acestea îi

răspunse cuviincios:

— Jupâneasă, Domnia Ta şi frumoasa Domniei Tale fiică n-aveţi a vă teme că o să rămâneţi fără ajutorul nostru. Suntem oşteni în slujba prealuminatului prinţ Jeremi şi mergem la Łubnie. Socotesc că drumurile noastre se nimeresc în aceeaşi parte, iar dacă mă înşel, ne abatem cu plăcere, dacă tovărăşia noastră nu vă este cu supărare. N-am nici o căruţă, eu şi oştenii mei suntem călare, dar are Domnia Sa solul moldovean şi, ca un cavaler desăvârşit ce este, gândesc că vă va sluji cu plăcere.

Cunoscând limba polonă, trimisul înţelese despre ce e vorba; îşi scoase calpacul de samur şi le dădu răspuns cu vorbe meşteşugite, ca un boier cuviincios, după care porunci şoimarului să dea fuga după căruţele care rămăseseră mult în urmă. În acest timp porucinicul se uita la jupâniţă care, neputând să-i înfrunte privirile, îşi lăsă ochii în pământ, în vreme ce jupâneasa cu obraz căzăcesc spunea mai departe.

— Dumnezeu să vă răsplătească pentru ajutorul ce mi-l daţi. Până la Łubnie mai aveţi de bătut cale lungă şi, dacă nu dispreţuiţi acoperişul meu şi al copiilor mei, suntem bucuroşi de oaspeţi. Noi suntem din Rozłogi-Siromachy, eu sunt văduva cneazului Kurcewicz Bułyha, iar jupâniţa nu e fata mea, ci e orfana rămasă de la fratele mai mare al bărbatului meu, care ne-a lăsat-o în grijă. Feciorii mei sunt acasă acum, iar eu mă întorc de la Czerkasy, unde m-am rugat înaintea altarului Sfintei Precista. Ne-a lovit nenorocirea pe drum şi, dacă nu era bunătatea Domniilor Voastre, înnoptam aici.

Jupâneasa ar mai fi vorbit multă vreme, dar în depărtare se arătară carele care veneau la timp, înconjurate de călăraşii trimisului şi de oştenii lui Skrzetuski.

— Domnia Ta eşti văduva prinţului Wasyl Kurcewicz? întrebă porucinicul.

— O, nu! se împotrivi repede cneaghina, cu anume supărare parcă. Eu sunt văduva lui Konstantyn şi asta e

fiica lui Wasyl, Helena, spuse arătând spre jupâniţă.

— La Łubnie se vorbeşte mult pe seama cneazului Wasyl. A fost un oştean vrednic şi omul de încredere al prinţului Michał.

— Eu n-am fost la Łubnie, zise cu oarecare semeţie Kurcewiczowa, şi nu am ştiut de vitejia lui, iar despre faptele lui de mai târziu, ce să mai vorbim, că le cunoaşte toată lumea.

Auzind acestea, cneaghina Helena îşi lăsă capul în piept, ca o floare retezată de coasă, şi porucinicul răspunse în grabă.

— Domnia Ta să nu spui asta. Osândit printr-o înfricoşătoare error a dreptăţii să-şi piardă capul şi averea, cneazul Wasyl a trebuit să scape cu fuga, dar mai târziu s-a descoperit nevinovăţia lui şi pedeapsa i-a fost ridicată; faima lui este cu atât mai mare, cu cât mai grea este nedreptatea ce i s-a făcut.

Jupâneasa privi încruntată la Skrzetuski, iar pe faţa ei ascuţită, neprietenoasă, se văzu mânia. Porucinicul, deşi tânăr, avea o înfăţişare ostăşească şi o privire atât de luminoasă, că nu îndrăzni să i se împotrivească. Se întoarse însă către cneaghina Helena:

— Unei jupâniţe nu i se cade să asculte asemenea lucruri. Du-te şi ai grijă să mute coşurile şi legăturile din caleaşcă în căruţele în care o să ne urcăm şi noi cu învoirea acestor cavaleri.

— Jupâniţă, îmi îngădui să te ajut? întrebă Skrzetuski. Se îndreptară amândoi spre caleaşcă, dar când se opriră unul în faţa altuia, de o parte şi de alta a uşilor, genele mătăsoase ale cneaghinei se ridicară de pe ochi şi privirea se abătu pe faţa porucinicului ca o rază de soare luminoasă, caldă.

— Cum am să mulţumesc Domniei Tale., îngână cu un glas care i se păru lui Skrzetuski o muzică atât de dulce, ca sunetele de lăută şi de flaut, cum am să-ţi mulţumesc că ai

apărat bunul renume al tatălui meu, că te-ai împotrivit nedreptăţii pe care i-o arată rudele cele mai apropiate.

— Jupâniţă! răspunse porucinicul, simţind că i se topeşte inima ca zăpada primăvara. Aşa să-mi ajute Dumnezeu dacă nu sunt gata să sar în foc şi să-mi vărs sângele pentru mulţumirile Domniei Tale. Dar dacă graba de a te ajuta e atât de mare, meritul e cu atât mai mic şi nu se cuvine să primesc atât răsplată de pe buzele Domniei Tale.

— Dacă Domnia Ta dispreţuieşte cuvintele mele, ca orfană săracă ce mă aflu, nu am alt chip în care să-ţi arăt recunoştinţa mea.

— Nu le dispreţuiesc, spuse cu putere tot mai mare porucinicul, dar vreau să dobândesc această mare bunăvoinţă prin slujbă credincioasă şi îndelungată şi nu te rog decât să binevoieşti a mă primi în această slujbă.

Auzind aceste cuvinte, cneaghina se făcu roşie ca purpura, se tulbură, apoi păli dintr-odată şi răspunse, ascunzându-şi faţa în mâini:

— Asemenea slujbă ţi-ar aduce numai nenorociri.

Porucinicul se aplecă prin uşă şi rosti cu înduioşare:

— O să-mi aducă ce-o vrea Dumnezeu, dar chiar durere de-ar fi, sunt gata să cad la picioarele Domniei Tale şi să te rog să mi-o dăruieşti.

— Nu se poate, cavalere, abia m-ai văzut şi doreşti atât de mult slujba aceea?

— Aşa e, jupâniţă, abia te-am văzut, dar am şi uitat pe ce lume mă poartă picioarele. Am fost oştean slobod şi mă schimb în slugă plecată, se vede că asta e voia lui Dumnezeu. Dragostea e ca săgeata ce-ţi străpunge pieptul pe neaşteptate, acum îi simt şi eu vârful; dacă ieri m-ar fi vestit cineva, nu i-aş fi dat nicicum crezare.

— Dacă Domnia Ta n-ai fi crezut ieri, cum pot eu să mă încred astăzi în vorbele ce-mi spui?

— Jupâniţă, timpul o să-ţi dovedească toate, dar că nu sunt amăgitor, poţi să vezi şi acum, nu din vorbe, ci de pe faţa mea.

Pânzele mătăsoase ale ochilor cneaghinei se ridicară iarăşi, se uită la faţa tânărului oştean şi, întâlnindu-i privirea fermecată, se înroşi de sfială. Nu-şi mai lăsă privirile în pământ şi o clipă Skrzetuski sorbi dulceaţa ochilor ei minunaţi. Se uitau unul la altul ca două fiinţe care, întâlnindu-se fie şi pe un drum de stepă, simt că s-au ales dintr-odată şi că sufletele lor încep să zboare numaidecât unul către celălalt ca doi porumbei.

Această clipă de încântare fu întreruptă de glasul aspru al jupânesei care o striga pe cneaghină. Veniseră căruţele. Călăraşii se apucară să mute lucrurile din caleaşcă şi totul fu gata cât ai bate din palme.

Boierul Răzvan Ursu, deprins cu bunele obiceiuri, lăsă caleaşca sa jupâneselor, iar porucinicul încălecă pe cal şi porniră la drum.

Se apropia seara. Apele revărsate ale Kahamlikului sclipeau ca aurul în razele soarelui care apunea şi în purpura amurgului. Sus pe cer se îngrămădeau turme de nori uşori, tot mai rumeni, înaintând leneş spre marginile orizontului; osteniţi parcă de atâta alergare prin tării, se duceau să se culce undeva, într-un leagăn neştiut de nimeni. Skrzetuski călca alături de caleaşcă, de partea jupâniţei, dar nu mai vorbea cu ea; faţă de străini nu mai putea să-i împărtăşească simţirile ca înainte, iar vorbele searbede nu voiau să-i iasă din gură. Doar în inimă hălăduia o fericire fără seamă şi în cap o ameţeală ca după vin.

Alaiul se mişca repede înainte, tăcerea fiind întreruptă doar de sforăitul cailor şi de zăngănitul scărilor de la şa, lovite între ele când fugarii se apropiau prea mult unul de altul.

De la un timp călăraşii începură înapoia carelor un cântec tărăgănat din Moldova, dar se opriră curând. Răsună în schimb vocea nazală a lui Longinus care cânta cu evlavie: „Eu am făcut să răsară pe cer lumina neîntreruptă şi, ca ceaţa, am acoperit pământul întreg”. Se lăsa înserarea. Sus

pe cer licăreau stelele, iar de pe luncile umede se înălţau nori albicioşi, ca o mare fără sfârşit.

Intrară în pădure şi abia făcură câţiva paşi, când se auzi tropot de cai şi cinci călăreţi se arătară înaintea alaiului. Erau tinerii cneji care, vestiţi de surugiu de necazul care i se întâmplase mamei, grăbeau în întâmpinarea ei aducând o căruţă cu patru cai.

— Voi sunteţi, feciori? strigă bătrâna cneaghină. Călăreţii se apropiară de care.

— Noi suntem, mamă!

— Fiţi bineveniţi! Mulţumită acestor cavaleri nu mai am trebuinţă de ajutor. Sunt feciorii mei, pe care-i încredinţez bunăvoinţei Domniilor Voastre: Symeon, Jur, Andrzej şi Mikołaj – dar cine e al cincilea? întrebă, uitându-se mai cu luare-aminte. Hei! dacă ochii mei bătrâni văd prin întuneric, ăsta e Bohun, nu?

Jupâniţa se retrase dintr-odată în fundul caleştii.

— Mă închin ţie, jupânească, şi ţie, cneaghină Helena! spuse al cincilea călăreţ.

— Bohun! vorbi bătrâna. Ai venit de la oaste, şoimule? Cu teorba{64}? Fii binevenit! Fii binevenit! Hei, feciori! I-am poftit pe aceşti cavaleri să înnopteze la Rozłogi, întâmpinaţi-i şi voi! Oaspetele e stăpânul casei! Domniile Voastre să fiţi îngăduitori cu acoperământul nostru.

Bułyhowii îşi scoaseră căciulile.

— Poftim cu umilinţă pe Domniile Voastre să ne calce pragul.

— Înălţimea Sa, trimisul, şi Domnia Sa, porucinicul, mi-au făgăduit. O să găzduim nişte cavaleri vrednici, dar, obişnuiţi cu bunătăţile de la Curte, nu ştiu dacă le vor fi pe plac bucatele noastre sărace.

— Suntem oşteni, nu curteni, răspunse Skrzetuski.

Şi boierul Răzvan Ursu adăugă:

— Eu am mai ospătat în conacele şleahticilor şi ştiu că bucatele lor nu sunt întrecute nici de cele de la Curte.

Căruţele porniră, iar bătrâna cneaghină vorbi mai departe:

— Eh, pentru noi timpurile bune s-au dus de mult. În Wołynia şi în Lituania se mai găsesc vlăstare din neamul Kurcewicz care ţin carete străine ca domnii, dar aceştia nu vor să-şi mai cunoască rudele sărace, faptă pentru care îi va pedepsi Dumnezeu. Noi trăim aproape ca nişte cazaci, de aceea rugăm pe Domniile Voastre să ne ierte şi să primească cu sufletul deschis ce le oferim din toată inima. Eu şi feciorii mei avem numai un cătun şi câteva slobozii, şi mai avem în grijă şi pe jupâniţă.

Porucinicul fu mirat de aceste cuvinte, fiindcă auzise la Łubnie că Rozłogi era o moşie destul de mare şi că odinioară aparţinuse cneazului Wasyl, tatăl Helenei. Cu toate acestea, socoti că nu e vremea potrivită să întrebe în ce fel trecuse averea în mâinile lui Konstantyn şi ale văduvei sale.

— Jupâneasă, Domnia Ta ai cinci feciori? întrebă boierul Răzvan Ursu.

— Am avut cinci flăcăi ca nişte lei, dădu răspuns cneaghina, dar celui mai mare, Wasyl, i-au picurat păgânii ochii cu ceară topită la Bialogród şi de atunci i s-a stricat mintea. Când tinerii pleacă la vreo ispravă, eu rămân acasă doar cu el şi cu jupâniţa asta cu care am mai mult necaz decât mângâiere.

Tonul dispreţuitor cu care bătrâna cneaghină vorbea despre nepoata ei era atât de vădit, încât nu scăpă atenţiei lui Skrzetuski. Pieptul i se umplu de mânie şi mai, mai să tragă o înjurătură de necioplit, dar vorbele îi muriră pe buze când îi văzu, la lumina Lunii, ochii plin de lacrimi.

— Ce ai, jupâniţă, de ce plângi? întrebă încet. Cneaghina tăcea.

— Eu nu pot să rabd lacrimile Domniei Tale, spuse porucinicul; se aplecă spre ea şi văzând că bătrâna jupâneasă vorbeşte cu boierul Răzvan Ursu şi nu se uită spre ei, stărui: Pe viul Dumnezeu, spune măcar un cuvânt,

Dumnezeu mi-e martor că mi-aş da sângele şi sănătatea ca să-ţi aduc alinare.

Deodată simţi că unul dintre călăreţi se îmbulzeşte atât de tare în el încât caii se ştergeau unul de altul.

Vorbirea cu cneaghina se întrerupse, aşa că Skrzetuski, mirat şi furios, se întoarse asupra îndrăzneţului.

La lumina Lunii zări doi ochi care-l priveau obraznic, sfidător şi batjocoritor în acelaşi timp.

Ochii aceia înspăimântători licăreau ca ochii de lup în întunericul pădurii.

— La dracu, ce-o mai fi şi asta? se gândi porucinicul, necuratul să fie oare?” şi întrebă, aţintind la rândul său de aproape ochii înflăcăraţi:

— De ce-ţi îmbulzeşti calul spre mine şi mă sfredeleşti aşa cu privirile?

Călăreţul nu răspundea nimic, dar se uita mereu cu încăpăţânare şi îndrăzneală.

— Dacă nu vezi bine, pot să scapăr, iar dacă drumul ţi-e prea strâmt, haidem în stepă! spuse Skrzetuski cu vocea ridicată.

— Tu, leahule, desprinde-te de caleaşcă, dacă vorbeşti de stepă, răspunse călăreţul.

Cum porucinicul era omul faptelor, în loc de răspuns, izbi atât de puternic cu piciorul în burta calului, că armăsarul gemu de durere şi dintr-o săritură ajunse la marginea drumului.

Călăreţul îl struni pe loc şi o clipă păru că vrea să se arunce asupra lui Skrzetuski, dar atunci răsună glasul ascuţit, poruncitor al bătrânei cneaghine:

— Bohun, ce e cu tine?

Aceste cuvinte îl potoliră numaidecât. Călăreţul întoarse calul în loc şi trecu de cealaltă parte a caleştii, la cneaghină care-i spuse:

— Ce e cu tine? Ehe, aici nu eşti la Perejasław şi nici la Crîm, aici eşti la Rozłogi; bagă de seamă. Şi acum repede-te

înainte să dai îndrumare carelor, că râpa e aproape şi acolo e întuneric. Du-te, orfanule!

Skrzetuski era mirat şi furios. Acest Bohun îi căuta pricină şi ar fi avut-o, dar cu care scop? De unde această încrâncenare neaşteptată?

Prin mintea porucinicului străfulgeră gândul că aici intra în joc tânăra jupâniţă şi se întări în această părere când se uită la ea şi-i zări cu tot întunericul nopţii faţa albă ca varul, pe care se citea spaima.

În timpul acesta Bohun plecă în galop să îndeplinească porunca jupânesei, care, păşind în urma lui, rosti jumătate pentru sine, jumătate către porucinic:

— E un diavol de cazac, gata de orice.

— Se vede că nu e în toate minţile, răspunse Skrzetuski cu dispreţ. E unul dintre cazacii aflaţi în slujba feciorilor Domniei Tale?

Bătrâna jupânească zvâcni în spatele caleştii.

— Ce-ţi trece prin minte Domnia Ta! Bohun e podpolcovnic{65}, un flăcău cu faimă, prieten al feciorilor mei, iar mie ca al şaselea fiu. Nu se poate ca Domnia Ta să nu fi auzit de numele lui, când toată lumea îl ştie.

Într-adevăr Skrzetuski cunoştea bine acest nume. Dintre polcovnicii şi atamanii cazacilor, Bohun era cel mai cunoscut, iar numele lui se întâlnea pe buzele tuturor pe amândouă părţile Niprului. Orbii cântau despre el prin iarmaroace şi hanuri, iar la focurile de seară se povesteau adevărate minuni pe seama tinerei căpetenii. Cine era, de unde venea, nu ştia nimeni. Un lucru e sigur, leagăn îi fuseseră stepele, pragurile Niprului şi Czertomelikul cu învălmăşeala de trecători şi limanuri, cotloane, ostroave şi stânci, vâlcele şi stufărişuri. De copil trăise şi se înfrăţise cu aceste meleaguri sălbatice.

În vreme de pace pleca cu ceilalţi după peşte şi după vânat, rătăcea prin cotiturile Niprului şi umbla prin smârcuri şi păpurişuri împreună cu tovarăşii săi pe jumătate goi, petrecând apoi luni întregi în adâncul

pădurilor. Drept şcoală avusese expediţiile din Câmpiile Sălbatice după turme şi tabunuri tătărăşti, capcanele, bătăliile şi jafurile împotriva aulurilor{66} mărginaşe, la Bialogród, în Moldova sau cu şăicile pe Marea Neagră. Ziua trăia pe cal, noaptea lângă focul din stepă. Altă viaţă nu cunoştea. De timpuriu fusese îndrăgit de toţi cazacii de la Niż, de timpuriu începuse să-i conducă pe alţii, curând curajul lui întrecându-l pe al tuturor. În fruntea unei sotnii{67} era gata să meargă fie şi asupra Bahcisaraiului şi să întindă focul sub ochii hanului însuşi; aprindea aulurile şi târgurile, ucidea locuitorii până la cel din urmă, iar pe mârzacii prinşi îi răjghina cu caii; se abătea ca o furtună şi trecea ca moartea. Pe mare se arunca turbat asupra galerelor. Ajungea până în mijlocul Budziakului, intrând, cum se spunea, drept în gura leului. Unele din isprăvile sale erau de-a dreptul ale unui smintit. Cei mai puţin curajoşi, cei care-şi primejduiau viaţa mai puţin mureau traşi în ţeapă la Stambul sau putrezeau la vâsle pe galerele turceşti, el scăpa totdeauna neatins şi cu prăzi bogate. Se zvonea că a adunat comori uriaşe, pe care le ţinea ascunse prin stufărişurile Niprului; nu o dată fusese văzut călcând cu picioarele pline de noroi peste brocarturi şi lame-uri, aşternând covoare sub copitele cailor sau scăldându-se în păcură îmbrăcat în pânză de damasc, ca să-şi arate dispreţul pentru acele ţesături şi straie minunate. Nu zăbovea prea mult nicăieri. Faptele lui erau călăuzite de toanele fanteziei. Uneori, sosind la Czehryn, Czerkasy sau Perejasław chefuia în lege cu ceilalţi zaporojeni, alteori, ca un călugăr, fugea în stepă şi nu vorbea cu nimeni. Nu o dată se înconjura cu orbi ascultându-le cântecele zile întregi după care îi umplea de aur. Printre şleahtici ştia să fie un om de lume, iar când se afla printre cazaci se purta ca cel mai sălbatic dintre ei. Între cavaleri era cavaler, între jefuitori era tâlhar. Câţiva îl socoteau smintit din cauza firii lui nepotolite, îndrăcite. De ce trăia pe lume, ce voia, încotro mergea, pe cine slujea – nu ştia nici el. Slujea

stepele, viforele, războiul, dragostea şi propria fantezie. Tocmai această fantezie îl deosebea de celelalte căpetenii necioplite şi de restul cazacilor care se gândeau numai la jaf, fiindu-le totuna dacă jefuiau pe tătari ori pe ai lor. Bohun lua pradă, dar prefera războiul, îi plăceau primejdiile pentru farmecul lor; plătea cântecele cu aur şi se dădea în vânt după faimă; încolo nu se mai îngrijea de nimic.

Dintre toate căpeteniile, el întrupa cel mai bine pe cazacul cavaler, de aceea era răsfăţatul cântecelor, iar numele lui era proslăvit în toată Ucraina.

În ultima vreme ajunsese podpolcovnic la Perejasław, dar îndeplinea îndatoririle polcovnicului, fiindcă bătrânul Łoboda abia mai putea ţine buzduganul de căpetenie în braţul îngreunat de ani.

Aşa că Skrzetuski ştia bine cine este Bohun, iar dacă întrebase pe bătrâna jupânească dacă e cazac în slujba copiilor ei, făcuse aceasta ca să-şi arate dispreţul, pentru că presimţea în el un duşman şi, cu toată faima cazacului, fierbea sângele în el de ciudă că atamanul se purtase atât de obraznic cu el.

Bănuia, de asemenea, că de vreme ce a început, n-o să se sfârşească aşa de repede. Dar porucinicul era un om care înţepa ca o viespe, încrezător în puterea lui şi care nu se dădea în lături de la nimic, aproape lacom de primejdii. Era şi acum gata să-şi repeadă calul după Bohun, dar călărea pe lângă jupâniţă. Pe de altă parte, căruţele trecuseră de râpă şi în depărtare se arătară luminile de la Rozłogi.

CAPITOLUL IV.

NEAMUL KURCEWICZ BUŁYHA era un vechi neam de cneji, pe a cărui pecete se afla un câine corcit dintr-un dog şi un ogar; se trăgea din Koriat şi probabil că descindea tocmai din Ruryk. Cele două ramuri mai însemnate stăteau una în Lituania, alta în Wołynia, iar în ţinuturile de dincolo de Nipru se strămutase numai cneazul Wasyl, unul dintre

urmaşii numeroşi ai ramurii wołyniene, care sărac fiind, nu voise să rămână printre rudele bogate şi intrase în slujba prinţului Michał Wiśniowiecki, tatăl preaslăvitului „Jarema”.

Acoperindu-se de faimă în această slujbă şi aducând foloase însemnate prinţului, a primit în veşnică stăpânire din partea acestuia moşia Krasne Rozłogi, care, din cauza mulţimii dihăniilor ce mişcau prin acele locuri, a fost poreclită mai târziu Rozłogii Lupilor; aici s-a statornicit prinţul Wasyl. În anul 1629 a trecut la catolicism şi s-a însoţit cu o Rahoziancă, jupâniţă din neam de boieri mari care se trăgeau din Moldova. Din această căsnicie a venit pe lume un an mai târziu Helena, mama a murit la naşterea ei, iar prinţul Wasyl, nevrând să se mai însoare a doua oară, şi-a închinat viaţa gospodăriei şi creşterii singurei sale fiice. Era un om statornic, plin de însuşiri alese. Agonisindu-şi destul de repede o avere bunicică, s-a gândit numaidecât la fratele său mai mare, Konstantyn, care rămăsese sărac în Wołynia şi, respins de familia avută, era nevoit să trăiască din arendă. L-a adus la Rozłogi împreună cu soţia şi cei cinci copii, împărţind totul cu el. În acest fel, cei doi Kurcewicz au trăit în linişte până la sfârşitul anului 1634, când Wasyl a plecat la Smolensk cu regele Władisław. Acolo a avut loc acea întâmplare nenorocită, care i-a pricinuit pierzania. În tabăra regelui s-a aflat un răvaş către Szehin, iscălit cu numele şi întărit cu sigiliul cu câinele corcit ale cneazului. O dovadă de trădare atât de vădită din partea unui cavaler care până atunci se bucurase de o faimă neîntinată a uimit şi i-a înfricoşat pe toţi.

În zadar a luat Wasyl de martor pe Dumnezeu că nici scrisul şi nici iscălitura de pe răvaş nu sunt ale lui – câinele corcit de pe pecete înlătura orice îndoială; nimeni nu voia să creadă în spusele cneazului cum că şi-a pierdut inelul cu sigiliul. În cele din urmă, nefericitul cneaz, osândit pro-crimine perdue-lionis, la pierderea cinstei şi a capului, a fost nevoit să scape cu fuga. Ajungând la Rozłogi în miez de noapte, l-a pus pe fratele său Konstantyn să jure pe toţi

sfinţii că va avea grijă ca un tată de fiica lui, şi a plecat pentru totdeauna. Se vorbea că a mai scris o dată de la Bar prinţului Jeremi, rugându-l să nu ia înapoi Helenei bucăţica de pâine de la gură şi s-o lase liniştită la Rozłogi în grija lui Konstantyn; apoi nu s-a mai auzit nimic de el. Umblau zvonuri, ba că ar fi murit, ba că s-ar fi înrolat în oastea împăratului şi ar fi pierit într-un război în Prusia – dar cine putea să ştie care era adevărul? Se vede că murise, de vreme ce nu mai întrebase de Helena, în curând lumea încetase să mai vorbească de el; şi l-a amintit abia când a ieşit la iveală nevinovăţia lui. Un oarecare Kupcewicz din Witebsk a recunoscut pe patul de moarte că el a scris răvaşul către Szehin la Smolensk şi l-a sigilat cu pecetea cneazului Wasyl, pe care o găsise în tabără. Faţă de asemenea mărturisire toate inimile au fost cuprinse de părere de rău şi de jale. Osânda a fost schimbată şi numele prinţului reabilitat, dar răsplata chinurilor îndurate venea prea târziu. Cât despre moşia Rozłogi, Jeremi nici nu se gândise s-o ia înapoi, pentru că cei din familia Wiśniowiecki, care-l cunoşteau mai bine pe Wasyl, nu crezuseră cu totul în vinovăţia lui. Ar fi putut să rămână sub oblăduirea lor şi să-şi bată joc de osândă, dar plecase neputând răbda ruşinea.

Helena crescuse aşadar liniştită la Rozłogi sub îngrijirea duioasă a unchiului şi abia după moartea lui începuseră pentru ea necazuri grele. Nevasta lui Konstantyn, de obârşie îndoielnică, era o femeie aspră, nestăpânită şi energică, pe care numai bărbatul ştia s-o strunească. După moartea lui luase frâiele gospodăriei în mâini de fier. Argaţii tremurau înaintea ei, slujitorii se temeau de ea ca de foc, iar vecinii au aflat în curând de ce poate fi în stare. În al treilea an de când conducea gospodăria năvălise de două ori asupra şleahticilor Siwiński din Browarki, îmbrăcată bărbăteşte şi călărind în fruntea slujitorilor şi a cazacilor năimiţi. Ba o dată, după ce oştenii prinţului Jeremi bătuseră un pâlc de tătari care-şi făcea de cap pe la Şapte Morminte, cneaghina, în fruntea oamenilor ei, nimicise cu totul o ceată

de fugari care se apropiaseră de Rozłogi. Se statornicise de-a binelea la Rozłogi şi socotea moşia drept o proprietate a ei şi a feciorilor ei. Îşi iubea copiii, cum îşi iubeşte lupoaica puii, dar pentru că era cam necioplită, nu se gândise să le dea o creştere potrivită cu stirpea lor. Un călugăr de religie grecească, adus de la Kiev, îi deprinsese să scrie şi să citească, şi cu asta învăţătura lor luase sfârşit. Şi doar Łubnie nu era prea departe, iar acolo se afla Curtea prinţului unde tinerii cneji ar fi putut să deprindă bunele purtări, să se obişnuiască în cancelariile prinţului cu treburile publice sau să înveţe, ca oşteni în steagurile lui Jeremi, meşteşugul armelor. Cneaghina avea pricini întemeiate pentru care nu-şi trimitea feciorii la Łubnie.

Dacă prinţul îşi amintea a cui e de drept moşia Rozłogi şi cerceta cum e crescută Helena sau, cine ştie, dacă, în amintirea lui Wasyl, se gândea s-o ia pe orfană sub ocrotirea lui? Atunci ar fi trebuit să părăsească Rozłogi, de aceea cneaghina prefera ca la Łubnie să se uite că mai trăieşte pe lume vreun Kurcewicz. Iată de ce tinerii cneji crescuseră aproape sălbatici şi arătau mai mult a cazaci decât a şleahtici. De mici luaseră parte la toate gâlcevile bătrânei cneaghine, la încălcarea şleahticilor Siwiński, la năvala asupra cetelor de tătari. Simţind din născare scârbă pentru ceasloave şi scriere, trăgeau toată ziua cu arcul, îşi deprindeau braţul cu mânuirea bicelor de luptă sau a sabiei şi cu aruncarea arcanului. De gospodărie nu se atingeau, că nu-i lăsa jupâneasa. Ţi-era şi milă să te uiţi la aceşti urmaşi ai unui neam falnic, în sângele cărora curgea sânge de cneji şi ale căror purtări erau aspre şi necioplite, iar mintea şi inimile sălbăticite aminteau stepa înţelenită. Crescuseră ca nişte stejari; ştiindu-se necioplţi, se ruşinau să trăiască laolaltă cu şleahta, îndrăgind mai degrabă tovărăşia atamanilor sălbatici ai cazacilor. Nu e de mirare, de aceea, că intraseră de timpuriu în legătură cu cazacii de la gurile Niprului, care-i socoteau ca pe nişte fraţi de-ai lor. Uneori stăteau la Sici câte o jumătate de an şi mai bine; se duceau

la „meşteşug” cu cazacii şi luau parte la campaniile asupra turcilor şi tătarilor, care deveniseră în cele din urmă cea mai însemnată şi plăcută îndeletnicire. Mama nu se împotrivea deloc, fiindcă de multe ori aduceau prăzi bogate. Într-una din aceste isprăvi, cel mai mare, Wasyl, căzuse în mâinile păgânilor. Fraţii îl scăpaseră într-adevăr cu ajutorul lui Bohun şi al zaporojenilor săi, dar cu ochii stinşi cu ceară topită. De atunci era nevoit să stea acasă; pe cât fusese de înverşunat înainte, pe atât se potolise după aceea, cufundându-se în meditaţii şi rugăciuni. Ceilalţi îşi petreceau mai departe vremea în neastâmpărul luptelor, care le-au adus până la urmă porecla de cneji ai cazacilor. Era destul să priveşti la Rozłogi-Siromachy, ca să ghiceşti ce fel de oameni locuiesc acolo.

Când intrară pe poartă cu căruţele, solul şi Skrzetuski nu văzură o clădire, ci mai degrabă un şopron încăpător, împlinit din trunchiuri uriaşe de stejar, cu nişte ferestruici înguste, asemănătoare cu ale unei barbacane{68}. Acareturile pentru slugi şi cazaci, grajdurile, hambarele şi magaziile erau lipite de-a dreptul de această clădire, alcătuind o construcţie neregulată, închegată din mai multe părţi, mai mici sau mai mari, atât de săracă şi de simplă pe dinafară, că de n-ar fi fost luminile de la ferestre, ar fi fost luată cu greu drept un adăpost pentru oameni. Pe bătătura din faţa casei se vedeau două fântâni cu cumpănă, iar lângă poartă se înălţa un stâlp cu o roată în vârf, pe care stătea un urs îmblânzit. Durabilă, înjghebată tot din bârne de stejar, poarta deschidea trecerea spre maidanul înconjurat cu şanţuri şi palisade.

Se vedea că e un loc de apărare întărit împotriva năvălirilor şi a încălcărilor vrăjmaşe. Aducea în totul cu o palancă mărginaşă de cazaci şi, cu toate că cele mai multe aşezări ale şleahticilor din ţinuturile de răsărit ale Republicii nu arătau altfel, Rozłogi semăna mai bine cu un cuib de răpitoare. Argaţii care ieşiseră în întâmpinarea oaspeţilor cu făclii aprinse păreau mai degrabă nişte tâlhari

decât nişte slujitori. În bătătură dulăi puternici se smulgeau din lanţuri, ca şi când ar fi vrut să scape şi să se arunce asupra celor veniţi, iar din grajduri se auzea nechezatul cailor. Tinerii Bułyhowi împreună cu mama lor începură să strige la slugi, să poruncească şi să ocărască. Însoţiţi de această zarvă, oaspeţii intrară în casă şi abia atunci boierul Răzvan Ursu, căruia când văzuse sălbăticia şi sărăcia gospodăriei începuse să-i pară rău că primise să înnopteze aici, rămase cu adevărat uluit de cele ce-i văzură ochii. Lăuntrul casei nu răspundea nici pe departe înfăţişării sărăcăcioase de afară. Intrară mai întâi într-o tindă largă, ai cărei pereţi erau acoperiţi aproape în întregime cu platoşe, arme şi piei de animale sălbatice.

Pe cele două vetre uriaşe ardeau buştenii, la lumina cărora se zăreau aşezate la rând bogate apărători pentru cai, armuri strălucitoare, cămăşi de zale turceşti, pe care ici-colo licăreau pietre scumpe, cămăşi de sârmă cu bumbi auriţi la cheutori, felurite bucăţi din platoşe şi plăcuţe de metal cu însemnele ostăşeşti, armuri de oţel de mare preţ, coifuri poloneze şi turceşti, ori din cele căzăceşti cu plase de metal şi vârful de argint. Pe peretele din faţă atârnau paveze care nu se mai foloseau în veacul acela; alături se aflau suliţe poloneze şi geriduri{69} orientale; arme de tăiat erau de asemenea destule, de la săbii până la pumnale şi iatagane, ale căror mânere scânteiau în culori diferite, ca nişte steluţe, în lumina focului. Prin colţuri spânzurau legături de piei de vulpe, de lup şi de urs, de jder şi de hermină – fruct al isprăvilor vânătoreşti ale cnejilor. Mai jos, de-a lungul pereţilor, moţăiau pe inele ereţi, şoimi şi pajuri mari aduse din îndepărtatele stepe răsăritene şi întrebuinţate la prinderea lupilor.

Din tindă trecură cu toţii în încăperea de oaspeţi. Şi aici, pe vatra cu streaşină, ardea un foc straşnic. În această încăpere belşugul era şi mai mare decât în tindă. Pereţii erau acoperiţi cu macaturi, iar pe jos erau aşternute covoare scumpe, orientale. La mijloc stătea o masă lungă cu

picioare încrucişate, făcută din scânduri obişnuite, pe care se găseau pocaluri aurite pe de-a-ntregul sau şlefuite din sticlă veneţiană. Pe lângă pereţi se înşirau tot felul de mescioare, dulăpioare şi poliţe pe care se aflau sipeturi, cutii incrustate cu bronz şi alamă, sfeşnice şi ceasuri prădate odinioară de turci de la veneţieni, şi de cazaci de la turci. Toată încăperea era încărcată cu o mulţime de lucruri de prisos a căror întrebuinţare era de multe ori necunoscută stăpânilor. Pretutindeni belşugul se împletea cu simplitatea stepei. Preţioasele dulăpioare turceşti, împodobite cu bronz, abanos şi sidef, erau aşezate lângă poliţe nerăşluite, scaunele simple de lemn lângă sofale moi acoperite cu covoare. Pernele care zăceau după moda orientală pe sofale aveau feţele de brocart sau de mătase şi arareori erau umplute cu puf, cele mai multe aveau în ele fân sau vreji de mazăre. Ţesăturile de preţ şi lucrurile nefolositoare erau aşa-numitele „bunuri” turceşti sau tătărăşti, parte cumpărate pe nimic de la cazaci, parte cucerite în numeroase lupte încă de bătrânul cneaz Wasyl, parte, în sfârşit, adunate în timpul ieşirilor cu cazacii de la Niż de către tinerii Bułyhowi care preferau să-şi dea drumul cu şăicile pe Marea Neagră, în loc să se însoare şi să-şi vadă de gospodărie. Toate acestea nu-l mirară deloc pe Skrzetuski care cunoştea bine casele şleahticilor de pe pământurile de răsărit, dar boierul moldovean rămase mut de uimire, văzând în mijlocul acestor bogăţii pe cnejii Kurcewicz încălţaţi în cizme din piele de viţel şi îmbrăcaţi în cojoace nu cu mult mai bune decât cele purtate de slujitori; se mira la fel şi Longinus Podbipięta, învăţat în Lituania cu alte rânduieli.

În această vreme, tinerii cneji îi întâmpinau pe oaspeţi cu mare bucurie şi sinceritate, dar, neobişnuiţi cu lumea aleasă, o făceau cu atâta stângăcie, că porucinicul abia putea să-şi stăpânească zâmbetul.

Cel mai în vârstă, Symeon, spunea:

— Ne bucurăm şi suntem recunoscători Domniilor Voastre pentru cinstea pe care ne-o faceţi. Casa noastră e casa Domniilor Voastre, aşa că simţiţi-vă bine. Fiţi bine-veniţi sub acoperişul nostru.

Cu toate că în felul cum rostea vorbele nu se vedea nicidecum umilinţa şi nici înţelegerea că primeşte nişte oameni mai de vază ca el, li se închina adânc, după obiceiul cazacilor, iar după el se plecau şi fraţii mai mici, gândind că aşa cer legile ospeţiei:

— Ne închinăm Domniilor Voastre!

Între timp, cneaghina, smucindu-l pe Bohun de mânecă, îl duse în altă odaie.

— Ascultă, Bohun, îi spuse grăbită, n-am vreme să-ţi spun prea multe. Am văzut că te-ai luat în colţ cu tânărul şleahtic şi-i cauţi gâlceava?

— Matuşca{70}! răspunse cazacul, sărutând dreapta bătrânei. Lumea e largă, drumurile noastre nu se întâlnesc. Nici nu l-am cunoscut, nici n-am auzit de el, dar să nu se mai apropie de jupâniţă că, pe viaţa mea, sar cu sabia la el.

— Hei, ai înnebunit, ai înnebunit de-a binelea! Unde ţi-e capul, cazace? Ce se întâmplă cu tine? Vrei să ne pierzi pe toţi odată cu tine? Ăsta e oşteanul lui Wiśniowiecki şi porucinic, om însemnat, pe care prinţul l-a trimis la însuşi hanul. Un fir de păr numai să i se clintească din cap sub acoperişul meu şi ştii ce-o să urmeze? Voievodul o să-şi îndrepte ochii spre Rozłogi şi o să-l răzbune, pe noi o să ne gonească în cele patru vânturi, iar pe Helena o s-o ia la Łubnie – ce-o să mai faci atunci? O să te iei la harţă şi cu el? O să dai năvală la Łubnie? Ce-i dacă şleahticul se apleacă la urechea jupâniţei? Când o pleca, o să fie bun plecat şi o să avem linişte. Stăpâneşte-te, iar dacă nu vrei, du-te de unde-ai venit, să n-abaţi nenorocirea asupra casei noastre!

Cazacul îşi muşca mustaţa, gâfâia, dar înţelese până la urmă că cneaghina avea dreptate.

— Matuşca, spuse el, ei pleacă mâine, o să mă stăpânesc, dar jupâniţa cu sprâncenele negre să nu mai iasă la el.

— Ce-ţi veni? Să creadă c-o ţin închisă. O să iasă, pentru că aşa vreau eu! În casă la mine să nu dai porunci, că nu tu eşti stăpânul aici.

— Nu te supăra, cneaghină. Dacă nu se poate în alt chip, o să mă arăt dulce ca bacaliile turceşti. N-o să scrâşnesc din măsele şi n-o să pun mâna pe sabie chiar dacă o să mă înăbuşe mânia şi o să-mi geamă sufletul de durere. Fie toate pe voia ta!

— Aşa mai merge, şoimule, ia-ţi teorba şi cântă, să ţi se mai uşureze inima. Şi acum, hai la oaspeţii noştri.

Se întoarseră în încăperea de oaspeţi, unde cnejii, neştiind cum să se poarte cu ei, îi tot pofteau să se simtă bine şi li se închinau adânc. Numaidecât Skrzetuski se uită încruntat şi cu mândrie în ochii lui Bohun, dar nu mai află arţagul şi sfidarea dinainte. Faţa tânărului ataman strălucea de o veselie atât de bine prefăcută, că putea să înşele şi ochiul cel mai ascuţit. Porucinicul îl privi mai cu luare-aminte, fiindcă în întuneric nu putuse să-i desluşească bine trăsăturile. Văzu un flăcău zvelt ca plopul, cu obrazul smead, împodobit cu o mustaţă neagră, bogată, care atârna în jos. Pe faţa lui, veselia răzbătea prin îngândurarea ucraineană ca soarele prin ceţuri. Avea o frunte înaltă, pe care cădea, ca o coamă, părul negru răsfirat în şuviţe şi tăiat egal deasupra sprâncenelor dese. Nasul vulturesc, nările largi şi dinţii albi, strălucitori la fiecare zâmbet, dădeau acestei feţe o înfăţişare apropiată întru câtva de a păsărilor de pradă, dar în toată alcătuirea ei se vedea tipul de frumuseţe ucrainean, expresiv, bogat şi îndrăzneţ. Acest copil al stepelor se mai deosebea de cnejii îmbrăcaţi în cojoace şi prin îmbrăcămintea neaşteptat de aleasă. Purta o cămaşă subţire din pânză argintie de lame şi un contăş roşu, cum aveau toţi cazacii din Perejasław. Şoldurile îi erau încinse cu un brâu de crep, de care atârna o sabie bogată, legată cu panglici de mătase; dar şi sabia şi îmbrăcămintea păleau faţă de bogăţia unui pumnal turcesc, înfipt la cingătoare, al cărui mâner era bătut cu pietre scumpe ce

împrăştiau scântei. Îmbrăcat aşa, oricine îl socotea mai degrabă drept cineva de neam ales, nu un cazac, mai ales că libertatea mişcărilor şi purtarea de om de vază nu trădau o naştere joasă. Apropiindu-se de jupân Longinus, ascultă istoria cu strămoşul Stowejko şi tăierea celor trei cruciaţi, apoi se întoarse către porucinic şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat între ei, îl întrebă cu toată libertatea:

— Aud că Domnia Ta te întorci de la Crîm?

— De la Crîm, răspunse Skrzetuski uscat.

— Am fost şi eu pe-acolo şi, deşi n-am ajuns până la Bahcisarai, cred că o să ajung, dacă se vor împlini veştile bune ce se aud.

— Despre ce veşti vorbeşti Domnia Ta?

— Sunt glasuri care spun că dacă milostivul rege o să înceapă războiul cu turcii, prinţul voievod va trece Crîmul prin foc şi sabie; o mare bucurie a cuprins toată Ucraina şi Niżul, că dacă nici sub o asemenea căpetenie n-o să chefuim în Bahcisarai, atunci n-o să mai ajungem acolo niciodată.

— O să chefuim, pe Dumnezeu din cer! săriră tinerii Kurcewicz.

Porucinicul fu câştigat de respectul cu care atamanul vorbea despre prinţ, aşa că zâmbi şi răspunse cu o voce mai potolită:

— Văd că Domniei Tale nu-ţi mai ajung isprăvile cu cazacii de la Niż care te-au acoperit de faimă.

— De-i mică încăierarea, mică e şi slava; un război mare adună întotdeauna o slavă nepieritoare. Konaszewicz Sahaidaczny nu şi-a câştigat renumele într-o şaică, ci l-a căpătat la Hotin.

În clipa aceea se deschise uşa şi intră în încăpere Wasyl, cel mai vârstnic dintre Kurcewicz, purtat de mână de Helena. Era un om în plinătatea anilor, palid şi slăbit, cu o faţă ascetică şi tristă ce amintea de icoanele sfinţilor bizantini. Părul lung, încărunţit de nenorociri şi durere înainte de vreme, îi ajungea până la umeri, iar în locul

ochilor avea două găvane roşii; în mână ţinea o cruce de alamă, cu care începu să binecuvânteze încăperea şi pe toţi cei aflaţi în ea.

— În numele Domnului şi al Tatălui, în numele Mântuitorului şi al Sfintei Precista, spunea. De sunteţi voi apostoli şi aduceţi veşti bune, fiţi bine-veniţi în casă de creştini. Amin.

— Domniile Voastre să-l ierte, mormăi cneaghina, are mintea zdruncinată.

Iar Wasyl făcea întruna semnul crucii şi vorbea înainte:

— Aşa cum stă scris în Povestirile apostolilor. „Cei ce varsă sânge pentru credinţă, iertaţi vor fi; cei ce mor pentru bunuri pământeşti, pentru câştiguri sau pradă – osândiţi vor fi.” Să ne rugăm! Vai vouă, fraţilor! Şi vai mie, că pentru pradă am purtat războaie! Doamne, arată mila ta nouă, păcătoşilor! Doamne, ai milă. Dar voi, bărbaţi veniţi de departe, ce noutăţi aduceţi? Sunteţi apostoli?

Tăcu şi pentru că părea că aşteaptă un răspuns, porucinicul rosti după o clipă.

— Suntem departe de această înaltă cinste. Suntem nişte oşteni gata să-şi dea viaţa pentru credinţă.

— Veţi fi izbăviţi dară, spuse orbul, dar pentru noi n-a venit încă ceasul slobozirii. Vai vouă, fraţilor! Vai mie!

Rosti ultimele cuvinte aproape gemând şi pe faţa lui se aşternu o disperare atât de mare, că oaspeţii nu ştiau ce să mai facă. Între timp Helena îl aşează pe un scaun şi alergă în tindă, de unde se întoarse după o clipă cu o lăută în mână.

Sunetele molcome se împrăştiară în încăpere, întovărăşite de glasul jupâniţei care începu să îngâne un cântec cucernic:

Te chem ziua şi noaptea, Stăpâne şi Părinte, Alină-mi suferinţa şi lacrima fierbinte.

Ascultă, milostive Părinte-a mea chemare, Şi dă celui nevrednic cereasca ta iertare.

Orbul îşi lăsase capul pe spate şi asculta vorbele cântecului care păreau a-l potoli ca un balsam alinător;

durerea şi înfricoşarea de pe faţă pieriră cu încetul: în cele din urmă capul îi căzu pe piept şi rămase aşa, moţăind parcă, aproape ameţit.

— Dacă nu se întrerupe cântecul, se linişteşte cu totul, spuse încet cneaghina. Vedeţi, Domniile Voastre, tulburarea lui e că aşteaptă mereu pe apostoli şi când cineva ne calcă pragul, el vine numaidecât şi întreabă dacă nu sunt apostoli.

Helena cânta mai departe:

Părinte-atotputernic, arată-mi calea mie, Ce sunt ca pribegitul în groaznică pustie.

Corabie împinsă pe mări necunoscute, Ce rătăceşte-ntruna pe valuri neştiute.

Glasul ei dulce răsuna tot mai puternic; cu lăuta în mână şi cu privirile ridicate spre cer, era atât de frumoasă, că porucinicul nu mai putea să-şi desprindă ochii de la ea. Se uita lung la ea, uitând de lumea întreagă.

Îl treziră din încântare doar vorbele cneaghinei:

— Destul! A adormit şi n-o să se deştepte prea curând, rog pe Domniile Voastre să poftească la cină.

— Vă poftim să gustaţi din pâinea şi sarea noastră! repetară tinerii Bułyhowi după mama lor.

Boierul Răzvan Ursu, ca un cavaler cu purtări alese, dădu braţul cneaghinei, iar Skrzetuski, văzând acestea, se apropie numaidecât de jupâniţa Helena. Inima i se muie ca ceara când simţi mâna pe braţul lui, ochii i se luminară şi zise:

— Jupâniţă, nici îngerii din ceruri nu cântă mai frumos ca Domnia Ta.

— Păcătuieşti cavalere, asemuindu-mi cântecul cu cel al îngerilor, răspunse Helena.

— Nu ştiu dacă păcătuiesc sau nu, dar e sigur că mi-aş lăsa ochii picaţi cu ceară fierbinte, numai să-ţi ascult cântecul până la moarte. Ce vorbe-mi ies din gură! De-aş fi orb, n-aş mai putea să te văd şi suferinţa mi-ar fi tot atât de mare.

— Nu vorbi aşa, Domnia Ta, ai să pleci mâine de aici şi tot mâine ai să mă şi uiţi.

— Ei bine, asta nu se va întâmpla; te-am îndrăgit atât de mult pe Domnia Ta, că până la sfârşitul vieţii mele nu vreau să mai cunosc altă dragoste, iar pe aceasta n-am să pot s-o uit.

O rumeneală purpurie năvăli pe faţa cneaghinei şi pieptul începu să i se ridice mai cu putere. Vru să răspundă ceva, dar îi tremurară numai buzele, şi Skrzetuski cuvântă mai departe:

— Mai repede o să mă uiţi Domnia Ta alături de acest prea frumos ataman, care o să-ţi însoţească cântecul la balalaică.

— Niciodată, niciodată! şopti fata. Dar Domnia Ta să te fereşti de el, e un om înfricoşător.

— Ce înseamnă pentru mine un cazac? Siciul întreg de-ar ţine cu el, pentru tine aş fi gata să mă măsor cu el. Tu eşti un giuvaier nepreţuit, eşti lumea întreagă pentru mine, dar spune-mi dacă şi eu ţi-am căzut drag.

Un „da” şoptit răsună ca un cor de heruvimi la urechea lui Skrzetuski şi numaidecât i se păru că bat în el pe puţin zece inimi; toate cele din jur se poleiră luminate parcă de razele soarelui; simţea în el puteri necunoscute, simţea cum îi cresc aripi. În timpul cinei zări de câteva ori faţa lui Bohun foarte schimbată şi palidă, dar porucinicul, întărit de dragostea Helenei, nu se mai temea de rivalul său. „Caută nod în papură, îşi zicea, dar să nu mi se pună de-a curmezişul, că-l sfărâm.” Gândurile lui se îndreptau însă în altă parte.

O simţea pe Helena alături, atât de aproape, încât îi atingea braţul, vedea rumeneala împurpurându-i obrajii înfierbântaţi, îi vedea pieptul răsuflând adânc şi ochii când lăsaţi în jos şi adumbriţi de gene, când strălucitori ca două stele. Helena, deşi certată mereu cu Kurcewiczowa şi trăind ca o orfană cu tristeţea şi teama în suflet, era doar ucraineancă cu sânge focos. Când razele iubirii se abătură asupra ei, înflori ca un trandafir, trezindu-se la o viaţă nouă,

necunoscută. Pe faţa ei străluceau fericirea şi curajul, şi aceste zvâcniri, luptând cu sfiala feciorelnică, îi aşterneau pe obraji minunate culori trandafirii. Aşa că Skrzetuski mai că-şi ieşea din piele de bucurie. Bea straşnic, dar miedul nu mai avea nici o putere asupra lui, pentru că era îmbătat de dragoste. Nu mai vedea pe nimeni la masă, afară de aleasa inimii. Nu vedea că Bohun pălea tot mai mult şi pipăia tot mai des mânerul pumnalului; nu auzea pe Longinus povestind pentru a treia oară despre străbunul Stowejko şi nici pe tinerii Kurcewicz împărtăşindu-şi isprăvile în căutarea „avuţiei turceşti”. Beau cu toţii în afară de Bohun, iar cea mai bună pildă o dădea însăşi bătrâna cneaghină care înălţa pocalul ba în sănătatea oaspeţilor, ba în sănătatea preamilostivului prinţ, ba în sfârşit în a domnitorului Lupu. Veni vorba şi despre orbul Wasyl, despre vechile lui fapte de vitejie, despre întâmplarea care-l nenorocise şi despre nebunia lui de acum, pe care Symeon, cel mai mare, o lămurea cam aşa:

— Luaţi aminte, Domniile Voastre, dacă şi un firicel de barbă te împiedică să vezi, cum să nu i se strice mintea lui Wasyl care a fost orbit cu ceară topită?

— Este un instrumentum foarte gingaş, observă jupân Longinus.

Deodată bătrâna cneaghină văzu faţa schimbată a lui Bohun.

— Ce ai, şoimule?

— Mă doare sufletul, matuşca, răspunse posomorât, dar cuvântul cazacului nu e ca fumul, o să rabd.

— Rabdă, fiule, o să vină şi vremea ta.

Cina se sfârşise, dar miedul se turna mereu în pocale. Pentru mai multă veselie veniră şi cazacii chemaţi să joace. Răsunară balalaicele şi tobele, după cântecul cărora trebuia să dănţuiască fecioraşii somnoroşi. Mai apoi se prinseră în joc şi tinerii Bułyhowi. Punându-şi mâinile în şolduri, bătrâna cneaghină începu să bată pe loc, să salte şi să îngâne melodia, iar Skrzetuski, văzând acestea, o pofti pe

Helena la joc. Când o cuprinse cu braţele, i se păru că strânge la piept nemărginirea cerului, în vârtejul dansului cozile ei lungi îi înfăşurau grumazul, de parcă tânăra jupâniţă voia să-l lege de ea pentru totdeauna. Şleahticul nu se mai putu stăpâni şi, când înţelese că nu se uita nimeni la ei, se plecă şi-i sărută apăsat buzele învăpăiate.

Noaptea târziu, aflându-se numai cu Longinus în încăperea unde li se aşternuse să doarmă, în loc să se culce, se aşează pe pat şi spuse:

— Mâine Domnia Ta ai să pleci la Łubnie cu alt om!

Podbipięta care tocmai sfârşise rugăciunea holbă ochii la el şi-l întrebă:

— Şi de ce, rogu-te? Domnia Ta rămâi aici?

— Eu nu rămân, îmi las inima, dar o dulcis recordatio{71} va merge cu mine, Domnia Ta mă vezi într-o împrejurare deosebită, când abia mai pot să-mi trag sufletul de duioşia ce m-a cuprins.

— Domniei Tale i-a căzut dragă jupâniţa?

— Pe viaţa mea, că nu e altfel. Somnul îmi fuge de sub pleoape şi îmi vine să oftez întruna, să mă prefac într-un abur, mă destăinuiesc Domniei Tale, că ştiu că ai inimă simţitoare şi flămândă de dragoste şi poţi să-mi înţelegi zbuciumul.

Jupân Longinus începu şi el să ofteze în semn că înţelege chinurile dragostei, iar după o clipă întrebă:

— Te pomeneşti că şi Domnia Ta ai jurat să rămâi curat?

— Întrebarea Domniei Tale nu e potrivită, căci dacă toţi s-ar lega cu astfel de jurăminte, genus humanum ar trebui să piară.

Intrarea unui slujitor le întrerupse vorba. Era un tătar bătrân, cu ochii negri, vioi şi cu faţa brăzdată de încreţituri ca un măr uscat. Îl privi pe Skrzetuski într-un fel anume şi întrebă:

— Domniile Voastre mai au nevoie de ceva? Poate câte un pocal de mied înainte de culcare?

— Nu, nu ne trebuie.

Tătarul se apropie de Skrzetuski şi mormăi:

— Aduc pentru Domnia Ta un cuvânt de la jupâniţă.

— Fii dar cu har dumnezeiesc pentru mine! strigă porucinicul cu bucurie. Poţi să vorbeşti în faţa acestui cavaler, pentru că i-am încredinţat taina mea.

Tătarul scoase din îndoitura mânecii o fâşie de panglică.

— Jupâniţa trimite Domniei Tale eşarfa asta şi-mi porunceşte să-ţi spun că te are drag din toată inima.

Porucinicul smulse eşarfa şi începu să o sărute cu înfocare şi să o strângă la piept, abia când se mai linişti puţin întrebă:

— Ce ţi-a încredinţat să-mi spui?

— Că pe Domnia Ta te are drag din tot sufletul.

— Ia un taler drept răsplată. Ţi-a spus că mă are drag?

— Aşa este!

— Uite încă un taler. Dumnezeu s-o binecuvânteze, că şi ea îmi e cum nu se poate mai dragă. Spune-i. sau mai bine aşteaptă, o să-i scriu; adu-mi numai cerneală, pene şi hârtie.

— Ce să aduc? întrebă tătarul.

— Cerneală, pene şi hârtie.

— Aşa ceva nu se află în casa noastră. Pe vremea cneazului Wasyl se mai găsea, ba chiar şi mai târziu, când tinerii cneji au învăţat să scrie de la călugărul acela, dar asta a fost de mult.

Skrzetuski pocni din degete.

— Jupâne Podbipięta, Domnia Ta n-ai cumva cerneală şi pene?

Lituanianul îşi desfăcu mâinile şi înălţă ochii spre tavan.

— Ptiu, la dracu'! se necăji porucinicul, iată-mă la mare ananghie!

În acest timp tătarul se aşezase pe vine lângă foc.

— De ce să mai scrii Domnia Ta, rosti scormonind jarul, jupâniţă s-a culcat, şi ce voia Domnia Ta să-i scrie acum, poate să-i spună mâine.

— Dacă-i aşa, atunci se schimbă socoteala. Ia şi-al treilea taler. Eşti de mult în slujbă?

— Ho! Ho! De acum patruzeci de ani, de când m-a luat rob cneazul Wasyl. De atunci l-am slujit cu credinţă, şi când a plecat în noaptea aceea, să nu i se mai ştie de nume, a lăsat copila lui Konstantyn, iar mie mi-a zis: „Czechły! să nu-mi laşi fata singură şi s-o păzeşti ca ochii din cap”. Aşa să-mi ajute Allah!

— Şi i-ai dat ascultare?

— I-am dat ascultare şi am avut grijă.

— Spune ce ştii! Cum trăieşte jupâniţă aici?

— I-au pus gând rău, vor s-o dea lui Bohun care e un câine blestemat.

— Oho! asta n-o să se întâmple! Se va găsi cine s-o apere!

— Adevărat! rosti bătrânul, scuturând tăciunii aprinşi. Şi vor s-o dea lui Bohun, s-o ia şi s-o ducă de aici, cum duce lupul mielul, iar pe ei să-i lase la Rozłogi – că moşia e a ei, după cneazul Wasyl, nu a lor. Şi Bohun vrea să facă aşa, pentru că are ascuns prin desişuri mai mult aur şi argint decât e nisip la Rozłogi, dar jupâniţa îl urăşte de când l-a văzut spintecând un om cu baltagul în faţa ei. Sângele a căzut între ei şi ura a crescut. Unul e Dumnezeu!

În noaptea aceea porucinicul n-a pus geană pe geană. Se plimba prin încăpere, privea la Lună şi cântărea în gând felurite hotărâri. Acum înţelegea jocul Bułyhowilor. Dacă jupâniţă s-ar fi însoţit cu vreun şleahtic din împrejurimi, acesta le-ar fi cerut Rozłogi, şi ar fi avut dreptate, că moşia i se cuvenea ei; ba se putea să le ceară socoteală şi pentru timpul când au avut-o în grijă. Din această pricină, Bułyhowii, şi aşa căzăciţi cu totul, hotărâseră să dea fata unui cazac. Gândindu-se la toate acestea, Skrzetuski îşi încleşta pumnul pe paloşul de la şold. Se decise, aşadar, să le strice planurile; se simţea în stare s-o facă. Cu atât mai mult cu cât ocrotirea Helenei îl privea şi pe prinţul Jeremi, fiindcă, pe de o parte, moşia Rozłogi fusese dăruită bătrânului Wasyl de familia Wiśniowiecki, pe de alta, pentru

că însuşi Wasyl scrisese răvaş de la Bar prinţului, rugându-l s-o aibă în grijă. Numai mulţimea treburilor publice, războaiele şi preocuparea pentru înfăptuirile de seamă erau de vină că prinţul nu cercetase până atunci cum stau lucrurile cu Helena. Era destul să-i amintească cineva şi dreptatea era ca şi făcută.

Afară începuse să se lumineze când Skrzetuski se trânti pe pat. Adormi adânc şi a doua zi se deşteptă din somn cu hotărârea luată. Porucinicul şi Longinus se îmbrăcară în grabă, căruţele erau pregătite, iar oştenii lui Skrzetuski erau pe cai, gata de plecare. În încăperea oaspeţilor, trimisul moldovean se întărea cu o fiertură în tovărăşia tinerilor Kurcewicz şi a bătrânei cneaghine; doar Bohun nu era nicăieri: nu se ştia dacă mai doarme sau plecase.

În timp ce îmbuca, Skrzetuski spuse:

— Jupânească! Tempus fugit, şi noi trebuie să plecăm. Înainte de a mulţumi cu inimă recunoscătoare pentru ospeţie am o treabă însemnată despre care aş vrea să schimb câteva vorbe numai cu Domnia Ta şi cu feciorii Domniei Tale.

Pe faţa cneaghinei se aşternu uimirea; se uită mai întâi la feciori, la trimis şi la jupân Longinus, vrând parcă să ghicească pe feţele lor despre ce era vorba, şi apoi rosti cu oarecare teamă în glas:

— Sluga Domniei Tale.

Solul vru să se ridice să plece, dar cneaghina nu-i îngădui şi ieşiră în tinda plină de arme şi armuri. Tinerii cneji se înşirară în spatele mamei care, oprindu-se înaintea lui Skrzetuski, îl întrebă:

— Despre ce treabă vrei Domnia Ta să vorbim?

Porucinicul îşi aţinti asupra ei privirea ageră, aproape aspră, şi răspunse:

— Jupânească şi voi tineri cneji, mă rog de iertare că, împotriva obiceiului, în loc să vorbesc prin peţitori destoinici, o să-mi spun singur păsul. Dar nu se poate altfel şi, cum nimeni nu se poate pune împotriva puterii ce-l

stăpâneşte, fără să mai pierd vremea, înfăţişez Domniilor Voastre, ca ocrotitori ce vă aflaţi, rugămintea umilă de a binevoi să mi-o daţi pe cneaghina Helena de soţie.

Trăsnetul să fi căzut în clipa aceea în bătătura de la Rozłogi şi n-ar fi tulburat pe jupâneasă şi pe fiii ei mai mult decât cuvintele lui Skrzetuski. O vreme se uitară încremeniţi la porucinicul care stătea înaintea lor drept, liniştit şi ciudat de mândru, de parcă nu voia să se roage, ci să poruncească, şi negăsind cuvinte de răspuns, cneaghina începu să-l întrebe:

— Cum aşa, Domnia Ta ceri mâna Helenei?

— Precum ai auzit, jupâneasă. Aceasta e vrerea mea neclintită.

Urmă o clipă de tăcere.

— Aştept răspunsul Domniei Tale, jupâneasă.

— Să mă ierte Domnia Ta, răspunse liniştindu-se cneaghina, şi vocea îi deveni uscată şi ascuţită, rugămintea unui cavaler ca Domnia Ta e pentru noi o mare cinste, dar nu mai pot să fac nimic, pentru că pe Helena am făgăduit-o altuia.

— Gândeşte-te, jupâneasă, ca ocrotitoare grijulie, dacă asta nu este împotriva vrerii cneaghinei şi dacă eu nu sunt mai bun decât cel căruia ai făgăduit-o Domnia Ta.

— Cavalere, mie mi se cade să judec cine e mai bun. Dar chiar dac-ar fi Domnia Ta cel mai bun, nouă ne e totuna, de vreme ce nu te cunoaştem.

Porucinicul se îndreptă şi mai mult, iar privirile sale mândre şi reci păreau două cuţite ascuţite.

— Dar eu vă cunosc, nemernicilor! izbucni. Vreţi să vă daţi ruda unui necioplit, numai să vă lase averea luată cu japca.

— Tu eşti nemernic! răcni cneaghina. Aşa-mi plăteşti pentru că te-am ospătat, aşa mulţumire îmi arăţi? Şarpe! Cine eşti tu? De unde-ai răsărit?

Tinerii Kurcewicz începură să pocnească din degete şi să se uite pe pereţi după arme, iar Skrzetuski strigă înainte:

— Păgânilor! Aţi pus mâna pe averea unei orfane, dar nu-i nimic. O zi numai şi prinţul o să afle de hoţia voastră.

Auzind acestea, cneaghina se repezi spre fundul încăperii şi, înhăţând o suliţă căzăcească, se îndreptă spre Skrzetuski. Cnejii, apucând care ce putea, unul o sabie, altul un bici de luptă, al treilea un cuţit, îl înconjurară, suflând ca nişte lupi turbaţi.

— Te duci să spui prinţului? ţipă cneaghina. Mai întâi cată să ieşi viu de aici; de unde ştii că nu ţi-a suna ceasul de pe urmă?

Porucinicul îşi încrucişă mâinile pe piept şi nici nu clipi din ochi.

— Mă întorc de la Crîm ca sol al prinţului, spuse. O picătură de sânge să pierd aici şi peste trei zile nu va rămâne nici cenuşa din această aşezare, iar voi veţi putrezi în temniţele de la Łubnie. Este vreo putere pe lume care să vă poată apăra? Nu mă ameninţaţi, că nu mă tem de voi!

— O să pierim, dar tu o să mori înaintea noastră.

— Atunci loveşte, iată-mi pieptul.

Cneaghina şi feciorii ţineau mereu armele îndreptate spre pieptul porucinicului, dar parcă nişte lanţuri nevăzute le cetluiau braţele. Răsuflând din greu şi scrâşnind din dinţi, se zbuciumau cuprinşi de furie neputincioasă, dar nici unul nu cuteza să lovească. Numele înfricoşător al lui Wiśniowiecki îi încremenea.

Porucinicul era stăpân pe situaţie.

Mânia neputincioasă a cneaghinei se revărsa într-un potop de înjurături.

— Vicleanule! Iepure fricos! Calicule! Pofteşti la sânge de cneaz! Nu-i nimic! O dăm oricui, numai ţie nu; nici prinţul nu e în stare să ne poruncească una ca asta.

La aceasta Skrzetuski spuse:

— Nu e timpul să-mi dovedesc obârşia de şleahtic, dar gândesc că nişte prinţi ca voi ar putea foarte bine să-mi poarte paloşul şi scutul. Altminteri, de vreme ce un ţărănoi a fost bun pentru voi, eu sunt cu atât mai bun. Cât despre

averea mea, ar putea să se ia la întrecere cu a voastră. Şi pentru că îmi spuneţi că nu vreţi să mi-o daţi pe Helena, ascultaţi-mă cu luare-aminte: vă las şi eu moşia de la Rozłogi, fără să vă mai cer vreo socoteală.

— Nu dărui ce nu-i al tău.

— Nu dăruiesc nimic, dar vă făgăduiesc asta pentru viitor, punând chezăşie cuvântul meu de cavaler. Alegeţi: sau daţi socoteală prinţului cum aţi gospodărit moşia până acum şi părăsiţi Rozłogi, sau îmi daţi fata şi vă rămâne averea.

Suliţa alunecă încet din mâna cneaghinei. După o clipă căzu cu zgomot pe duşumea.

— Alegeţi, repetă Skrzetuski: aut pacem, aut bellum!{72}

— Noroc că Bohun, nevrând să vă mai vadă, a plecat cu şoimii. Bănuia el ceva de ieri. Altfel nu s-ar fi sfârşit fără vărsare de sânge, spuse cneaghina mai îmblânzită.

— Jupâneasă, şi eu port sabie şi nu numai ca să-mi atârne la cingătoare.

— Gândeşte totuşi şi Domnia Ta, dacă este frumos din partea unui cavaler ce intră cu binele în casă, să năpăstuiască lumea şi să scoată fata cu anasâna, ca din robie turcească.

— Aşa se cuvine să facă dacă fata urmează să fie vândută unui necioplit ca o roabă.

— Domnia Ta să nu vorbeşti aşa despre Bohun, pentru că, deşi nu-şi cunoaşte părinţii, e un războinic înnăscut şi un cavaler cu faimă, iar noi îl cunoaştem de mic, şi-l socotim ca pe un om de-al casei. De-i răpeşti fata, pentru el e ca şi cum i-ai înfige jungherul în inimă.

— Jupâneasă, eu trebuie să plec, aşa că v-o spun pentru a doua oară: alegeţi!

Cneaghina se întoarse către feciori:

— Ei, ce spuneţi, copii, de atât de umila rugăminte a acestui cavaler?

Bułyhowii se uitară unul la altul şi îşi dădură coate, tăcând, într-un târziu Symeon mormăi:

— De porunceşti să ne batem, mamă, aşa vom face, de zici să-i dăm fata, i-o dăm.

— Rău e să vă bateţi, rău e să i-o dăm.

Apoi, întorcându-se spre Skrzetuski:

— Ne strânge cu uşa, de nu mai ştim pe unde să scoatem cămaşa. Bohun e un smintit gata la orice. Cine o să ne apere de răzbunarea lui? O să piară de mâna prinţului, dar o să ne piardă pe noi mai întâi. Ce-i de făcut?

— Treaba Domniilor Voastre.

Cneaghina tăcu o vreme.

— Ascultă, cavalere. Totul trebui să rămână o taină. Pe Bohun îl trimitem la Perejasław, noi venim cu Helena la Łubnie, iar Domnia Ta îl rogi pe prinţ să ne dea oameni de apărare la Rozłogi. Bohun are prin apropiere vreo sută cincizeci de seimeni, din care o parte sunt aici. Acum tot nu poţi s-o iei pe Helena, că ţi-o ia înapoi. Nu se poate altfel. Pleacă dar, fără să spui nimănui nimic şi aşteaptă-ne.

— Ca să mă înşelaţi?

— De-am putea, am face-o! Dar Domnia Ta vezi bine că nu putem să facem nimic. Dă-mi cuvântul că vei păstra taina până la vremea potrivită!

— Vi-l dau, dar voi îmi daţi fata?

— N-avem cum să nu ţi-o dăm, cu toate că ne pare rău de Bohun.

— Ptiu! Ptiu! cum vine asta, Domniile Voastre! spuse deodată porucinicul, întorcându-se către cneji. Sunteţi patru oameni ca stejarii, şi vă temeţi de un cazac, vreţi să-l înşelaţi. Deşi trebuie să vă mulţumesc, vă spun că nişte şleahtici vrednici nu se cade să se poarte astfel!

— Domnia Ta nu te amesteca, strigă cneaghina. Nu e treaba Domniei Tale. Ce putem face? Câţi oşteni ai Domnia Ta împotriva celor o sută cincizeci de seimeni ai lui? Poţi să ne aperi pe noi şi pe Helena, pe care e gata s-o răpească cu sila? Nu e treaba Domniei Tale. Domnia Ta pleacă la Łubnie şi ne priveşte ce-o să facem, numai să ţi-o aducem pe Helena.

— Faceţi ce vreţi, dar vă mai spun numai una. Dacă i se întâmplă ceva jupâniţei, e vai de pielea voastră!

— Nu te purta aşa cu noi, să nu ne pierdem răbdarea şi să.

— Pentru că aţi vrut s-o nedreptăţiţi. Chiar acum, vânzând-o pentru Rozłogi, nici nu v-a trecut prin minte s-o întrebaţi de-i sunt pe voie?

— O s-o întrebăm faţă de Domnia Ta, răspunse cneaghina, înăbuşindu-şi mânia care începuse iar să-i clocotească în piept; simţea cum nu se poate mai bine dispreţul din vorbele lui Skrzetuski.

Symeon se duse după Helena şi, cât ai clipi din ochi, se arătă cu ea în tindă.

Printre ameninţările şi mânia care părea că stăruie în aer asemenea ecourilor uraganului care trece, printre sprâncenele încruntate, privirile nemiloase şi feţele aspre, obrăjorul ei minunat străluci ca soarele după ploaie.

— Jupâniţă, îi spuse cneaghina posomorâtă, arătându-l pe Skrzetuski, dacă te învoieşti, acesta este viitorul tău bărbat.

Helena se făcu albă ca varul, slobozi un ţipăt şi îşi acoperi ochii cu mâinile, apoi le întinse deodată spre Skrzetuski.

— Adevărat? şopti îmbătată.

Un ceas după aceea alaiul trimisului moldovean şi oamenii porucinicului se îndreptau încet pe un drum de pădure spre Łubnie. Skrzetuski şi Longin Podbipięta călătoreau în frunte. În urma lor, într-un şirag lung, veneau căruţele solului. Porucinicul se adâncise cu totul într-o dulce visare de dor, din care îl treziră deodată cuvintele unui cântec:

Hei, hei, mă doare inima.

În adâncul pădurii, pe un drumeag bătut de carele ţăranilor se arătă Buhun. Calul îi era plin de spumă şi noroaie.

Se avântase, pesemne, după cum îi era obiceiul, prin stepă şi prin pădure, să se îmbete de vânt, să se piardă în depărtări şi să uite, să-şi aline durerea.

Acum se întorcea la Rozłogi.

Văzând această siluetă măreaţă, cu adevărat de cavaler, apărând pentru o clipă şi pierind, Skrzetuski se gândi fără să vrea, mormăind pe sub mustăţi:

— Pentru mine e un noroc că a hăcuit un om în faţa jupâniţei.

Deodată i se strânse inima de jale. Îi părea rău şi de cazac, dar şi mai rău că, legându-se prin cuvânt faţă de cneaghină, nu putea să-şi repeadă calul după el şi să-i spună:

— Iubim aceeaşi fată, unul din noi e de prisos pe lume. Cazace, scoate sabia!

CAPITOLUL V.

AJUNGÂND LA ŁUBNIE, Skrzetuski nu-l află pe prinţ la palat. Plecase la Sieńcza, la un botez al unui vechi curtean al său, pan Suffczyński, însoţit de prinţesă, cele două jupâniţe de Zbaraż şi multe persoane de la Curte. Se trimise deci veste la Sieńcza despre întoarcerea porucinicului de la Crîm şi despre sosirea solului moldovean; între timp cunoscuţii şi tovarăşii de arme îl întâmpinară cu bucurie pe Skrzetuski după lunga-i călătorie; mai ales Wołodyjowski care, după ultimul duel, era cel mai bun prieten al porucinicului. Acest cavaler se distingea prin aceea că era veşnic îndrăgostit. Convingându-se de lipsa de sinceritate a Anusiei Borzobohata, îşi îndreptase inima simţitoare spre Aniela Leńska, tot o jupâniţă de la Curte, iar când cu o lună înainte aceasta se însoţise cu Staniszewski, Wołodyjowski, ca să-şi aline suferinţa, începuse să ofteze după cea mai mare dintre principesele de Zbaraż, Anna, nepoata prinţului Wiśniowiecki.

Înţelegea prea bine că, ridicându-şi ochii atât de sus, nu putea să tragă nici cea mai mică nădejde, cu atât mai mult cu cât se şi înfăţişaseră pentru principesă peţitorii Bodzyński şi Lassota, în numele panului Przyjemski, fiul voievodului de Lęczyca. Nefericitul Wołodyjowski îşi povesti aşadar amărăciunile porucinicului nostru, împărtăşindu-i

toate întâmplările şi tainele de la Curte, pe care acesta le asculta numai pe jumătate, având mintea şi inima prinse cu altceva. Dacă n-ar fi fost neliniştea care face totdeauna bună pereche cu dragostea, chiar atunci când aceasta e împărtăşită, Skrzetuski s-ar fi simţit fericit întorcându-se după o absenţă îndelungată la Łubnie, unde-l înconjurau feţe binevoitoare şi larma vieţii ostăşeşti cu care se obişnuise de mult. Fiindcă Łubnie, ca reşedinţă princiară, deşi putea să stea alături în ce priveşte strălucirea de toate palatele „regişorilor”, se deosebea totuşi de acestea prin asprimea vieţii, adevărată viaţă de tabără. Dacă cineva trecea pe la Łubnie, fie şi în vreme de pace, necunoscând obiceiurile şi disciplina de acolo, putea să creadă că se pregăteşte vreo campanie. Oşteanul era preţuit mai mult decât curteanul, fierul mai mult decât aurul, iar sunetul trâmbiţelor precumpănea asupra larmei ospeţelor şi a petrecerilor. Pretutindeni domnea o ordine puţin obişnuită şi o disciplină necunoscută în alte părţi; pretutindeni mişunau căpetenii din felurite steaguri: cuirasieri, dragoni, cazaci, tătari şi moldoveni, sub ordinele cărora slujeau nu numai oşteni din întregul ţinut de dincolo de Nipru, ci, de bunăvoie, şi şleahta din toate părţile Republicii. Oricine voia să deprindă meşteşugul armelor într-o adevărată şcoală de cavaler, venea la Łubnie. Alături de rusini se aflau acolo oşteni din Mazowsze, Lituania şi Małopolska, ba chiar şi prusieni. Regimentele de pedestrime şi tunarii, supranumiţi „oamenii de foc”, erau întocmite cu osebire din lefegii nemţi aleşi pe sprânceană şi plătiţi cu mare soldă; la dragoni slujeau mai ales localnicii, lituanienii se înrolau în steagurile tătare, iar cei din Małopolska se îmbulzeau de obicei la cuirasieri. Prinţul nu îngăduia oştenilor să lâncezească, de aceea în tabără era o mişcare necontenită. În timp ce unele polcuri plecau să schimbe paza în staniţe şi palănci, altele se întorceau la Łubnie; muştrul şi mânuirea armelor durau toată ziua. Uneori, chiar dacă tătarii stăteau liniştiţi, prinţul întreprindea campanii îndepărtate prin stepele silhui şi prin

pustie, ca să-şi înveţe oştenii cu marşurile, să ajungă prin locuri necălcate de nimeni înaintea lui şi să răspândească slava numelui său. În toamna trecută înaintase pe malul stâng al Niprului până la Kudak, unde pan Grodzicki, căpetenia garnizoanei, îl întâmpinase ca pe un adevărat monarh; pătrunsese apoi pe lângă praguri până la Chortyca, poruncind să se ridice în pustia Kuczkasów o movilă mare de piatră drept amintire şi semn că nimeni nu mai ajunsese atât de departe prin părţile acelea.{73}

Pan Bogusław Maszkiewicz, oştean vrednic, deşi tânăr, şi totodată om învăţat, care însemnase această campanie a prinţului, ca şi pe celelalte, îi povestea lui Skrzetuski adevărate minuni, pe care Wołodyjowski le întărea, deoarece el însuşi luase parte la ele. În acea împrejurare văzuseră pragurile stâncoase ale Niprului, care-i uluiseră, mai ales înspăimântătorul Nenasytec{74} care, asemenea Scyllei şi Charybdei, înghiţea în fiecare an câteva zeci de oameni. Se lăsaseră apoi spre răsărit, prin stepele arse, unde călăreţii nu mai puteau să înainteze din pricina ierburilor încă nestinse, fiind nevoiţi să înfăşoare în piei picioarele cailor. Întâlniseră acolo puzderie de târâtoare, de şopârle şi şerpi uriaşi, lungi de zece coţi şi groşi cât braţul. Pe drum tăiaseră în scoarţa stejarilor singuratici pro aeterna rei memoria{75} blazonul prinţului. Răzbiseră în cele din urmă într-o stepă pe unde picior de om încă nu călcase.

— Mă gândeam, spunea învăţatul pan Maszkiewicz, că o să ajungem să intrăm şi în iad, ca Ulise.

Oştenii din steagul lui pan Zamojski, straja de la hotarul de răsărit, care mergeau în frunte, se jurau că ar fi văzut acel fines cu care se sfârşeşte orbis terrarum.

Porucinicul le povesti, la rândul său, despre Crîm, unde zăbovise aproape o jumătate de an aşteptând răspunsul hanului, despre aşezările de acolo, rămase din timpuri străvechi, despre tătari şi tăria lor războinică, şi la urmă despre spaima în care trăiau aceştia auzind de campania

asupra Crîmului, la care aveau să ia parte toate puterile Republicii.

Stând aşa la taifas în fiecare seară, aşteptau întoarcerea prinţului; între timp porucinicul îl înfăţişase prietenilor mai apropiaţi pe jupân Longinus Podbipięta care, cu firea-i blajină, câştigase dintr-odată inimile, iar după ce-şi dovedise vlaga puţin obişnuită în mânuirea paloşului, se bucura de admiraţia tuturor. Apucase să povestească unuia şi altuia despre strămoşul Stowejko şi cele trei capete retezate, dar, nevrând să se facă de râs, păstra tăcerea asupra jurământului pe care-l făcuse. Se împrieteni la cataramă cu Wołodyjowski; amândoi aveau inimi simţitoare; după numai câteva zile se duceau să ofteze împreună pe întărituri, unul către steaua care lumina prea sus ca s-o poată ajunge, alias către principesa Anna, celălalt către necunoscuta de care-l despărţeau cele trei capete juruite.

Wołodyjowski încerca să-l tragă pe Longin la dragoni, dar lituanianul se hotărâse să se înroleze numaidecât la cuirasieri, ca să slujească sub Skrzetuski, despre care aflase cu mare mulţumire la Łubnie că este socotit drept un cavaler de prima mână şi unul dintre cei mai destoinici ofiţeri ai prinţului. Tocmai atunci, în steagul lui Skrzetuski, se ivise un loc liber, deoarece Zakrzewski, poreclit Miserere mei, căzuse la pat de două săptămâni şi nu mai era nici o nădejde să se înzdrăvenească, pentru că i se deschiseseră toate rănile din pricina umezelii. La grijile porucinicului pricinuite de dragoste se adăugă tristeţea că avea să piardă un vechi tovarăş şi un prieten înţelept; câteva ceasuri pe zi nu se depărta cu un pas de la căpătâiul bolnavului, ogoindu-l după priceperea sa şi întărindu-l în nădejdea că o să petreacă împreună şi alte campanii.

Dar bătrânul nu mai avea nevoie de mângâieri. Se stingea cu seninătate pe patul tare de oştean, aşternut cu o piele de cal, privind cu un zâmbet aproape copilăresc la crucifixul agăţat deasupra patului. Lui Skrzetuski îi spunea:

— Miserere mei, porucinice, mă duc să-mi iau solda de la Dumnezeu. Trupul îmi este atât de ciuruit de răni, încât mă tem că Sfântul Petre, care-i mai mare de la Dumnezeu şi trebuie să cerceteze straiele în ceruri, n-o să mă lase să intru în rai într-un veşmânt aşa de găurit. Dar o să-i spun şi eu: „Sfinte Petre, pe urechea lui Malchus, te rog să nu-mi faci ruşinea asta, pentru că păgânii mi-au stricat îmbrăcămintea trupească. Miserere mei, numai să fie vreo campanie a Sfântului Mihai asupra puterilor iadului, că bătrânul Zakrzewski va mai fi încă de folos”.

Aşadar, porucinicul, deşi ca oştean văzuse de atâtea ori moartea cu ochii, nu putea să-şi stăpânească lacrimile ascultând pe acest bătrân a cărui petrecere dintre cei vii era aidoma cu coborârea soarelui în asfinţit.

Până într-o dimineaţă, când clopotele răsunară în toate catedralele şi bisericile de la Łubnie, vestind sfârşitul lui Zakrzewski. Prinţul sosi de la Sieńcza în aceeaşi zi, însoţit de Bodzyński şi Lassota, de întreaga Curte şi de numeroşi şleahtici, în câteva zeci de căleşti, fiindcă petrecerea lui Suffczyński adunase sumedenie de oameni. Prinţul pregăti o înmormântare falnică, dorind să cinstească meritele mortului şi să arate totodată cât de mult preţuieşte pe oştenii săi. La alaiul de îngropăciune luau parte toate regimentele aflate la Łubnie, în timp ce pe întărituri se slobozeau muschete şi archebuze. Călărimea se înşiruia de la castel până la biserica parohială din târg în ordine de război, dar cu flamurile strânse, iar după ea veneau regimentele de pedestraşi cu ţevile muschetelor îndreptate în jos. Însuşi prinţul, îmbrăcat în veşminte de doliu, mergea în urma coşciugului într-o caretă poleită cu aur, la care erau înhămaţi opt cai albi ca laptele cu coamele şi cozile colorate în roşu şi cu penaje negre de struţ pe cap. Înaintea caleştii mergea un pâlc de ieniceri care alcătuiau straja personală a prinţului, iar înapoia ei, pe cai focoşi, veneau pajii îmbrăcaţi după moda spaniolă, înalţii demnitari, curtenii şi cămăraşii, iar la urmă de tot haiducii{76} şi paicii{77}. Alaiul se opri

mai întâi înaintea bisericii, unde preotul Jaskólski întâmpină coşciugul cu o oraţie ce începea astfel: „Unde te grăbeşti, jupâne Zakrzewski?” Vorbiră apoi câţiva dintre vechii tovarăşi de arme, printre ei şi Skrzetuski, mai mare în rang şi prieten al răposatului. Coşciugul fu purtat în biserică, şi abia aici începu să vorbească cel mai priceput în astfel de împrejurări, preotul iezuit Muchowiecki, care cuvântă atât de frumos şi cu atâtea înfloriturі, că însuşi prinţul izbucni în plâns. Era un stăpân cu inima prea simţitoare, iar pentru oşteni un adevărat părinte. Statornicise o disciplină de fier, dar în ce priveşte dărnicia, purtarea binevoitoare şi grija cu care-i înconjura nu numai pe oamenii săi, ci şi pe copiii şi soţiile acestora, nimeni nu i se putea asemui. Înfricoşător şi nemilos cu răzvrătiţii, era un adevărat binefăcător al şleahtei şi al tuturor celor aflaţi sub ocrotirea lui. În anul 1646, când lăcustele au nimicit recoltele, şi-a iertat dijmaşii de dări pentru un an întreg, poruncind slujbaşilor să le dea grâu din hambarele sale, iar după pojarul de la Chorol a hrănit două luni pe toţi locuitorii târgului pe socoteala lui. Arendaşii şi ajutorii de staroste de pe proprietăţile pe care le aveau în grijă tremurau să nu ajungă la urechile prinţului vreo nedreptate sau vreo încălcare de drepturi pe care ar fi făptuit-o asupra cuiva. Orfanii erau atât de siguri de ocrotirea lui, încât dincolo de Nipru erau numiţi „copiii prinţului”. Însăşi prinţesa Gryzelda se îngrijea de ei, cu ajutorul părintelui Muchowiecki. Pe toate pământurile prinţului domneau aşadar ordinea şi belşugul, dreptatea şi liniştea, dar şi frica, pentru că în cazul celei mai mici răzvrătiri prinţul nu cunoştea măsură în mânie şi pedeapsă; astfel se împleteau în firea lui mărinimia şi asprimea. Dar în vremurile de atunci, prin acele locuri numai o asemenea asprime făcea să se răspândească şi să se dezvolte viaţa şi munca omului, numai datorită ei apăreau târgurile şi satele, plugarul lua locul haidamacului, negustorul îşi purta marfa fără frică, clopotele chemau liniştite credincioşii la rugăciune, duşmanul nu cuteza să calce hotarul, cetele de

tâlhari piereau în ţeapă sau se schimbau în oşteni disciplinaţi, iar ţara pustie înflorea.

Ţara sălbatică şi locuitorii neîmblânziţi aveau nevoie de o astfel de mână de fier, deoarece în ţinuturile de dincolo de Nipru se strângeau firile cele mai stihinice ale Ucrainei, aici se îndreptau colonişti ademeniţi de rodnicia pământului, ori ţăranii fugari de prin toate părţile Republicii, nelegiuiţii scăpaţi din temniţe, într-un cuvânt, cum ar fi spus Livius: „postorum convenarumque plebe transfuga ex suis populis”{78}. Numai un asemenea leu, la răgetul căruia tremurau cu toţii, putea să-i ţină în frâu, să-i schimbe în oameni paşnici şi să le impună o viaţă aşezată.

Văzându-l pentru întâia dată pe prinţ la îngropăciune, lui Longinus Podbipięta nu-i venea să-şi creadă ochilor. Auzise atâtea pe seama lui, încât şi-l închipuia ca pe un uriaş întrecând cu cel puţin un cap pe ceilalţi, iar prinţul era aproape mic de statură şi destul de subţire. Era tânăr încă, număra abia al treizeci şi şaselea an din viaţă, dar pe faţa lui se vedea truda războaielor purtate. Dacă la Łubnie trăia ca un adevărat rege, în timpul numeroaselor campanii şi marşuri împărtăşea greutăţile oştenilor de rând, îmbuca pâine neagră şi se culca pe jos, pe pâsla de sub şa, iar pentru că cea mai mare parte din viaţă şi-o petrecuse în lucrările de tabără, truda i se întipărise pe obraz. Cu toate acestea, de la prima vedere, această faţă trăda un om puţin obişnuit. Arăta o voinţă neclintită, de fier, şi o măreţie, în faţa căreia oricine trebuia să-şi plece capul. Se vedea că acest om îşi cunoştea puterea şi mărirea, şi dacă mâine i s-ar fi aşezat coroana pe cap n-ar fi fost mirat şi nu s-ar fi simţit strivit de greutatea ei. Avea ochii mari, liniştiţi, aproape blajini, dar fulgerele păreau doar adormite şi simţeai dintr-odată că e vai de cel care le-ar fi stârnit. Nimeni nu putea să înfrunte strălucirea liniştită a acestor priviri: s-au văzut soli, curteni încercaţi, care, aflându-se dinaintea lui Jeremi, îşi pierdeau cumpătul şi nu mai ştiau să înceapă vorba. În ţinuturile de dincolo de Nipru era un

adevărat rege. Din cancelariile sale ieşeau sineturi şi danii care începeau cu: „Noi, din mila lui Dumnezeu cneaz şi stăpân” etc. Nu mulţi erau acei pe care-i socotea vrednici să-i stea alături. Cneji coborâtori din sânge de stăpânitori străvechi erau căpetenii ce slujeau sub ordinele lui. Aşa fusese la timpul său şi tatăl Helenei, Wasyl Bułyha Kurcewicz, neam care, cum s-a arătat mai înainte, se trăgea din Koriot, descinzând de fapt din Ruryk.

În firea prinţului Jeremi era ceva care, cu toată bunătatea-i înnăscută, îi ţinea pe oameni la depărtare. Îndrăgindu-i pe oşteni, numai el se împrietenea cu ei, căci nimeni nu îndrăznea să se poarte mai apropiat cu el. Dacă le-ar fi poruncit să se arunce călare în prăpăstiile Niprului, toţi oştenii ar fi sărit fără şovăială.

Dinspre mamă, moldoveancă, moştenise tenul deschis, de albeaţa fierului încins ce împrăştie căldură, şi părul negru ca pana corbului, care, ras pe mai tot capul, cădea bogat doar în partea din faţă şi, tăiat deasupra sprâncenelor, îi acoperea jumătate din frunte. Se purta după moda poloneză, nu prea se îngrijea de îmbrăcăminte; îşi punea straie costisitoare doar la marile ceremonii, dar atunci strălucea tot de aur şi pietre scumpe. După câteva zile, jupân Longinus fu de faţă la o asemenea ceremonie, în timp ce prinţul dădea ascultare boierului Răzvan Ursu. Primirea solilor se desfăşura întotdeauna în încăperea albastră, pe tavanul căreia meşterul Helm din Gdańsk închipuise cerul cu stelele. Prinţul se aşezase sub un baldachin de catifea şi blană de hermină, pe un scaun înalt, asemănător cu un tron, bătut cu tablă aurită, înapoia lui se aflau părintele Muchowiecki, secretarul, cneazul Woronicz şi pan Bugusław Maszkiewicz, iar mai departe veneau copiii de casă şi cei doisprezece trabanţi{79} cu halebarde îmbrăcaţi după tipicul spaniol; colţurile sălii erau înţesate de cavaleri în veşminte strălucitoare. Boierul Răzvan Ursu îl rugă pe prinţ în numele domnului său să obţină de la han, prin înrâurirea şi spaima numelui său, încetarea năvălirilor tătarilor din

Budziak în Moldova, unde făceau în fiecare an pagube şi pustiiri înfricoşătoare. Prinţul răspunse într-o preafrumoasă latină că tătarii din Budziak nu prea îl ascultau nici pe han, dar că în luna lui april aşteaptă un mârzac, trimis al hanului, prin mijlocirea căruia o să se plângă de prădăciunile din Moldova. Porucinicul Skrzetuski dăduse socoteală mai înainte de solia şi călătoria la Crîm, povestind prinţului şi tot ce auzise despre Chmielnicki şi fuga lui la Sici. Prinţul hotărî să împingă câteva polcuri spre Kudak, deşi se vedea că nu socoteşte întâmplarea de prea mare însemnătate. Aşadar, cum nimic nu părea să ameninţe liniştea şi puterea ţinuturilor de dincolo de Nipru, la Łubnie începură serbările şi petrecerile pricinuite de şederea boierului Răzvan şi de peţirea lui Bodzyński şi Lassota care, în sfârşit, se înfăţişară prinţului, cerând mâna principesei Anna în numele lui pan Przyjemski, feciorul voievodului. Rugămintea lor fu primită cu bunăvoinţă de prinţ şi de prinţesa Gryzelda, care dădură un răspuns prielnic.

Doar micul Wołodyjowski suferea cumplit de pe urma acestei însoţiri. Când Skrzetuski încercă să-i mai dea puţin curaj, îi răspunse:

— Bine de tine, numai să vrei şi Anusia Borzobohata e a ta. A vorbit tot timpul foarte frumos de tine; la început credeam că vrea să stârnească gelozia lui Bychowiec, dar văd că voia doar să-l ducă cu vorba, avându-te drag numai pe tine.

— Ce-mi pasă mie de Anusia! Întoarce-te la ea – non prohibeo{80}. Dar încetează să te mai gândeşti la principesa Anna, fiindcă e ca şi cum ai vrea să prinzi în cuib pasărea fenix, acoperind-o cu căciula.

— Ehe, ştiu eu că e ca pasărea fenix şi tocmai de aceea sunt sigur că o să mă prăpădesc din pricina ei.

— O să trăieşti şi o să te îndrăgosteşti repede de altă jupâniţă, numai să nu fie principesa Barbara, că iar ţi-o suflă de sub nas vreun fiu de voievod.

— Păi ce, inima e un copil de casă căruia să-i poţi porunci? Poţi să opreşti ochii să privească la o fiinţă atât de minunată, cum e principesa Barbara, a cărei vedere ar fi în stare să înduioşeze şi o fiară?

— Na-ţi-o frântă! strigă Skrzetuski. Văd eu că te poţi mângâia şi fără ajutorul meu, dar îţi zic o dată: întoarce-te la Anusia; din partea mea ai toată încuviinţarea.

Anusia însă nici nu se gândea la Wołodyjowski. O aţâţa şi o mânia, făcând-o curioasă nepăsarea lui Skrzetuski, care, întors după o lipsă atât de lungă, mai că nu o învrednicea cu o privire. De aceea, când prinţul însoţit de căpetenii şi curteni venea seara în încăperile prinţesei să mai stea de vorbă, Anusia se uita din spatele stăpânei (prinţesa era înaltă, iar Anusia măruntacă) şi sfredelea cu ochişorii ei negri în faţa poruciniculuí, vrând să capete dezlegarea acestei ghicitori. Dar ochii lui Skrzetuski, ca şi gândurile, rătăceau pe alte meleaguri; când privirea îi cădea din întâmplare asupra fetei era aşa de îngândurată şi de sticloasă, de parcă nu s-ar fi uitat la cea căreia îi cânta odinioară:

Ca de tătari o urdie, Tu iei corda în robie! „Ce i s-o fi întâmplat?” se întreba răsfăţata favorită a întregii Curţi şi, bătând din picioruşul ei gingaş, luă grabnică hotărâre să cerceteze cum stau lucrurile. În realitate nu-l avea drag pe Skrzetuski, dar, obişnuindu-se cu omagiile tuturor, nu putea suferi să nu fie luată în seamă; de ciudă era gata să se îndrăgostească de un asemenea îndrăzneţ.

O dată, ducând nişte jurubiţe pentru prinţesă, se întâlni cu Skrzetuski care tocmai ieşea din iatacul de alături al prinţului. Se năpusti asupra lui ca o furtună, aproape îl îmbrânci cu pieptul şi-i spuse, dându-se repede înapoi:

— Ah! cum m-am speriat! Bună ziua Domniei Tale!

— Bună ziua, jupâniţă Anna! Sunt eu un asemenea monstrum de care jupâniţa Anna să se înfricoşeze?

Fata stătea cu ochii plecaţi, răsucindu-şi cu degetele mâinii libere vârful cozilor. Trecând de pe un picioruş pe celălalt,

tulburată parcă, răspunse zâmbind:
— E, da' de unde! Nu. deloc. pe sufletul mamei! Deodată se uită la porucinic şi iară lăsă privirile în jos.
— Domnia Ta eşti supărat pe mine?
— Eu? Parcă jupâniţei Anna îi pasă de supărarea mea?
— Adevărat, asta nu. Ar avea şi de ce să-mi pese! Poate Domnia Ta gândeşte că o să încep să şi plâng? Pan Bychowiec e mai curtenitor.
— Dacă-i aşa, nu-mi rămâne decât să las locul lui pan Bychowiec şi să pier din ochii jupâniţei Anna.
— Doresc eu asta?
Rostind acestea, Anusia îi aţinu calea.
— Domnia Ta te întorci de la Crîm? îl întrebă.
— De la Crîm.
— Şi ce ai adus de acolo?
— L-am adus pe jupân Podbipięta. Mi se pare că jupâniţa Anna l-a şi văzut. E un prea plăcut şi statornic cavaler.
— Sigur că e mai plăcut decât Domnia Ta. Şi de ce a venit aici?
— Pentru ca jupâniţa Anna să aibă asupra cui să-şi încerce puterea. Te sfătuiesc numai să-l iei repede, fiindcă ştiu o taină despre acest cavaler care-l face de neînvins. nici măcar jupâniţa Anna n-o să izbutească nimic.
— Şi de ce e de neînfrânt?
— Pentru că nu poate să se însoare.
— Şi ce-mi pasă mie! De ce nu poate să se însoare?
Skrzetuski se aplecă la urechea fetei, dar îi spuse cu voce tare şi apăsat:
— A jurat în faţa altarului să rămână curat.
— Nu eşti prea înţelept, Domnia Ta! strigă repede Anusia şi fugi în aceeaşi clipă ca o pasăre speriată.
În seara aceea se uită pentru întâia dată mai cu luare-aminte la jupân Longinus. Erau de faţă oaspeţi mulţi, pentru că prinţul dădea un ospăţ de despărţire în cinstea lui Bodzyhski. Lituanianul nostru, îmbrăcat cu grijă într-o jupă de atlaz alb şi într-un contăş de catifea albastru-închis,

era foarte arătos, cu atât mai mult cu cât la şold, în locul paloşului „Rupe-glugă”, îi atârna o sabie încovoiată, uşoară, într-o teacă aurită.

Ochişorii Anusiei îl săgetau pe jupân Longinus din când în când şi ca să-i facă în ciudă lui Skrzetuski. Porucinicul nici n-ar fi băgat de seamă, de nu era Wołodyjowski, care înghiontindu-l cu cotul îi spuse:

— Să cad în sabie, dacă Anusia nu-i face ochi dulci prăjinii de lituanian.

— Spune-i-o şi lui.

— Sigur că i-o spun. O să fie o pereche pe cinste.

— Poate s-o poarte ca agrafă la jupă, aşa potrivire e între ei.

— Sau în loc de penaj la căciulă. Wołodyjowski se apropie de lituanian.

— Jupâne! Domnia Ta ai sosit aici nu prea de multă vreme, dar văd că eşti un filfizon fără pereche.

— Şi de ce, frăţioare? De ce?

— Pentru că i-ai sucit capul celei mai gingaşe jupâniţe de la Curtea prinţesei.

— Domnia Ta, binefăcătorule! îi răspunse Podbipięta împreunându-şi mâinile ca pentru rugăciune. Ce vorbă-ţi scapă din straja gurii?

— Uită-te şi Domnia Ta la jupâniţă Anna Borzobohata, de care suntem îndrăgostiţi cu toţii, cum te mănâncă din ochi. Ai de grijă numai să nu te tragă şi pe Domnia Ta pe sfoară, cum ni s-a întâmplat nouă.

Spunând acestea, Wołodyjowski se învârti pe călcâie şi se depărtă, lăsându-l pe Longinus încremenit. Nu îndrăzni să privească numaidecât spre Anusia, dar după o vreme îşi aruncă privirile pe neaşteptate şi. mai că se cutremură. De după umărul prinţesei Gryzelda, doi ochişori strălucitori îl priveau într-adevăr cu îndărătnicie şi curiozitate. „Apage, satanas!”{81} rosti lituanianul în gând şi, roşind ca un şcolar, fugi în cealaltă parte a încăperii.

Încercarea era grea. Drăcuşorul care se iţea dinapoia prinţesei avea atâtea ispite, şi ochişorii îi străluceau atât de luminos, încât jupân Longinus se simţea îndemnat să mai privească în ei măcar o dată. Deodată îşi aminti de jurământul făcut, în faţa ochilor îi apărură „Rupe-glugă”, străbunul Stowejko Podbipięta şi cele trei capete retezate, umplându-l de spaimă. Îşi făcu semnul crucii şi în seara aceea nu se mai uită la Anusia.

A doua zi însă, dis-de-dimineaţă, veni la cvartirul lui Skrzetuski.

— Jupâne porucinic, plecăm degrabă? Domnia Ta ce-ai mai auzit despre război?

— Ai dat în zor, după cât văd. Fii răbdător şi Domnia Ta până când intri în vreo flamură.

Podbipięta nu se înrolase încă în locul răposatului Zakrzewski. Trebuia să aştepte sfârşitul primului pătrar al anului, care avea să fie abia la zi întâi a lunii lui april.

Şi se grăbea într-adevăr, aşa că urmă cu întrebările.

— Prealuminatul prinţ n-a vorbit nimic în această privinţă?

— Nimic. Regele n-o să înceteze până la moarte să se gândească la război, dar Republica nu-l doreşte.

— Păi la Czehryn spuneau că răscoala cazacilor e gata să izbucnească.

— Se vede că Domnia Ta eşti tare stingherit de jurământul făcut. Cât priveşte răscoala, află Domnia Ta că n-o să pornească până în primăvară. Iarna rămâne iarnă, cu toate că e mai uşoară. Suntem abia în 13 februarie, gerul poate să se lase de pe o zi pe alta, iar cazacul nu iese pe câmpie până când nu poate să se îngroape în pământ: în şanţuri se bate straşnic, dar la câmp deschis nu ştie să ţină piept.

— Aşadar trebuie să-i aşteptăm şi pe cazaci?

— Ia aminte, Domnia Ta, la încă un lucru: chiar de vei afla în timpul răzvrătirii cele trei capete, nu se ştie dacă vei fi slobozit de jurământ, pentru că una sunt cavalerii teutoni sau turcii şi alta ai tăi – cum s-ar zice, copiii eiusdem matris{82}.

— O, Dumnezeu mare! O, Domnia Ta îmi înfigi un cui în inimă! Mă apucă deznădejdea! O să mă duc la părintele Muchowiecki să-mi dezlege aceste îndoieli, că altminteri nu mai am clipă de linişte.

— Sigur că o să ţi le dezlege, e doar un om prea învăţat şi cu frica lui Dumnezeu, dar n-o să-ţi spună nici el altceva. Bellum civile e război între fraţi.

— Dar dacă răzvrătitorilor le va sări în ajutor o putere străină?

— Atunci ai putea să-ţi îndeplineşti legământul. Dar acum pot să te îndemn numai la un lucru: aşteaptă şi fii cu răbdare.

Cu toate acestea nici Skrzetuski nu putea să dea ascultare acestui îndemn. Se simţea cuprins de un dor din ce în ce mai mare, serbările de la Curte şi oamenii de care înainte se bucura atâta îl plictiseau. Jupânii Bodzyński şi Lassota şi boierul Răzvan Ursu plecară în cele din urmă de la Łubnie, şi după plecarea lor se înstăpâni o linişte adâncă. Viaţa se scurgea mereu în acelaşi chip. Prinţul Jeremi era prins cu cercetarea averilor uriaşe şi se închidea în fiecare dimineaţă cu administratorii veniţi din toată Rutenia şi ţinutul Sandomierz – aşa că până şi muştrul polcurilor se făcea rar de tot. Petrecerile gălăgioase ale căpeteniilor, în timpul cărora se vorbea de bătăliile viitoare, îl plictiseau nespus pe Skrzetuski; îşi lua flinta la spinare şi fugea la Sołonica, unde Żołkiewski bătuse odinioară atât de straşnic pe Nalewajko, Łoboda şi Krępski. Urmele acelei lupte se şterseră şi în amintirea oamenilor, şi pe câmpul de bătaie. Doar uneori pământul mai scotea la iveală oase albite, iar dincolo de apă se înălţa valul ridicat de cazaci, în spatele căruia se apăraseră cu deznădejde zaporojenii lui Łoboda şi sloboziile lui Nalewajko. Dar şi valul se acoperise de tufe dese. Acolo se adăpostea Skrzetuski de larma de la Curte şi, în loc să tragă în păsări, se mângâia cu aduceri-aminte; în faţa ochilor sufletului apărea silueta fetei îndrăgite, chemată de amintiri şi de inima împătimită; acolo îşi alina

dorul, în pâcla ceţurilor, în fâsâitul păpurişului şi tristeţea locurilor.

În curând începură să cadă ploi îmbelşugate, vestind venirea primăverii. Sołonica se schimbă într-o adevărată mlaştină, de abia mai puteai să scoţi capul din adăpost, aşa că porucinicul fu lipsit şi de mângâierea pe care o afla în rătăcirile de unul singur. Între timp neliniştea îi creştea; şi pe drept cuvânt. La început crezuse că Kurcewiczowa şi Helena vor veni la Łubnie numaidecât după ce cneaghina izbutea să se descotorosească de Bohun, dar acum pierduse şi această nădejde. Vremea ploioasă stricase drumurile, preţ de câteva mile, pe amândouă malurile Sułei, stepa devenise lăcovişte fără sfârşit, pentru trecerea căreia trebuia să aştepţi până când soarele fierbinte al primăverii avea să soarbă apele şi să zbicească drumurile. În tot acest timp Helena avea să rămână sub oblăduirea unor oameni în care Skrzetuski nu se încredea prea mult, într-un adevărat cuib de lupi, printre făpturi necioplite, sălbatice, care numai binele lui Skrzetuski nu-l voiau. Într-adevăr, era în folosul lor să-şi respecte făgăduiala – aproape că nu avea altă cale – dar cine putea să ghicească ce-o să mai scornească şi ce sunt în stare să facă, mai ales când îi ameninţa înfricoşătorul ataman, la care se vedea că ţineau, dar de care se şi temeau. I-ar fi venit uşor să-i silească a-i da fata, asemenea întâmplări nu erau prea rare. La timpul său, tovarăşul nefericitului Nalewajko, Łoboda, o silise pe jupâneasa Poplińska să-i dea de soaţă pe pupila ei, deşi fata era şlahciancă de neam bun şi-l ura din tot sufletul pe cazac. Iar dacă era adevărat tot ceea ce se vorbea despre avuţiile nemăsurate ale lui Bohun, atunci acesta ar fi putut să le plătească şi pentru fată şi pentru pierderea moşiei Rozłogi. Şi după aceea? După aceea, se gândea Skrzetuski, o să-mi dea de veste în bătaie de joc că e post festum, şi o să-şi piardă urma pe undeva prin pădurile din Lituania sau Mazowsze, unde nu-i mai poate ajunge nici chiar braţul puternic al prinţului. La acest gând, Skrzetuski tremura de

parcă era cuprins de fierbinţeală, se zbuciuma ca un lup în lanţ, se căia că se legase faţă de cneaghină prin cuvântul de cavaler şi nu mai ştia ce să facă. Era un om căruia nu-i prea plăcea să se lase în voia împrejurărilor. Avea o fire energică şi voluntară. Nu aştepta la ce-i va aduce soarta; prefera să ia soarta de grumaz şi s-o silească să-i aducă noroc. Iată de ce îi venea destul de greu să stea cu mâinile încrucişate la Łubnie.

Se hotărî deci să treacă la fapte. Avea un copil de casă, Rzędzian, şleahtic sărăcit din Podlasie, de şaisprezece ani, dar un descurcăreţ fără pereche, care nu se lăsa întrecut nici de vulpi mai bătrâne ca el, şi pe acesta hotărî să-l trimită la Helena să iscodească. Trecuse sfârşitul lui februarie; ploile încetaseră, luna martie se vestea destul de blândă, iar drumurile se mai îndreptaseră. Rzędzian se pregăti de plecare. Skrzetuski îi înmână o scrisoare, hârtie, pene şi o sticluţă de cerneală, poruncindu-i să aibă grijă de ele ca de ochii din cap, fiindcă îşi amintea că asemenea lucruri nu se găsesc la Rozłogi. Flăcăiandrul mai avea poruncă să nu spună din partea cui vine, să se prefacă în drum spre Czehryn şi să ia bine seamă la toate; să ştiricească mai ales unde este şi ce face Bohun. Rzędzian nu se lăsă dăscălit de două ori, îşi împinse căciula pe-o sprânceană, plesni din bici şi porni.

Pentru Skrzetuski începură zile grele de aşteptare. Ca să-şi omoare timpul, se bătea în săbii cu Wołodyjowski, meşter neîntrecut în această îndeletnicire, sau arunca cu gerida prin inel. Tot atunci se petrecu la Łubnie o întâmplare din care porucinicul abia scăpă teafăr. Într-o bună zi un urs se slobozi din lanţ în curtea castelului, vătămă doi grăjdari, sperie caii administratorului Chlebowski şi în cele din urmă se năpusti asupra lui Skrzetuski, care tocmai se ducea la prinţ, venind de la spălătorie, fără sabie, în mână doar cu un baltag uşor cu muchia de alamă. Porucinicul ar fi pierit fără doar şi poate dacă nu era jupân Longinus care, văzând de la spălătorie ce se petrece, apucă paloşul „Rupe-glugă”

şi-i alergă în ajutor. Jupân Longinus se arătă un demn urmaş al străbunicului Stowejko; în văzul întregii curţi reteză dintr-o lovitură capul ursului şi o labă, dovadă a unei puteri neobişnuite, pe care însuşi prinţul o admiră de la fereastră, după care îl chemă pe Longinus în odăile prinţesei, unde Anusia Borzobohata atât îl ademeni cu ocheadele, că a doua zi trebui să se ducă la spovedanie, iar în următoarele trei zile nu se mai arătă pe la castel până când nu îndepărtă toate ispitele prin rugăciuni fierbinţi.

Între timp trecuseră zece zile şi Rzędzian nu se întorsese; pan Jan al nostru slăbi din pricina aşteptării şi se jigări atât de tare, că până şi Anusia începu să-l iscodească prin trimişi ce are, iar Carboni, doctorul prinţului, îi prescrise un leac împotriva melancoliei. Porucinicul avea însă nevoie de alte leacuri; ziua şi noaptea nu se gândea decât la jupâniţă lui, dându-şi seama tot mai mult că nu o simţire trecătoare se cuibărise în inima lui, ci o dragoste adâncă ce trebuia potolită, pentru că altfel putea să sfărâme în ţăndări un vas atât de slab ca pieptul omenesc.

De aceea, e uşor să ne închipuim bucuria lui pan Jan, când într-una din zile, odată cu zorile, intră în cvartirul său Rzędzian plin tot de noroi, obosit, slăbit, dar vesel şi cu vestea bună scrisă pe frunte. Porucinicul zvâcni din pat, se repezi la el şi strigă, apucându-l de umeri.

— Răvaş ai?

— Am, stăpâne. Iată-l.

Porucinicul i-l smulse şi începu să citească. Multă vreme se îndoise că Rzędzian o să-i aducă scrisoare, chiar dacă toate mergeau pe gândul lui; nu era sigur dacă Helena ştie să scrie. Femeile din ţinuturile de răsărit nu erau prea învăţate, iar Helena crescuse printre oameni neciopliţi. Se vede încă că tatăl o deprinsese cu acest meşteşug, de vreme ce alcătuise un răvaş lung, de patru pagini. Biata de ea, nu se pricepea într-adevăr să vorbească cu multe podoabe, dar scria de-a dreptul din inimă cele ce urmează: „Pe Domnia Ta n-am să te uit niciodată, mai repede ai să mă

uiţi Domnia Ta, că aud că sunt şi uşuratici pe acolo. Dar dacă ţi-ai trimis copilul de casă atâtea mile de drum până aici, se vede că şi eu îţi sunt dragă, cum şi Domnia Ta mie, drept pentru care îţi sunt mulţămitoare din inimă. Domnia Ta să nu gândeşti că nu se cuvine din partea mea să vorbesc de această dragoste, e mai bine să spui adevărul decât să minţi sau să-l ascunzi, în timp ce altceva ai în suflet. L-am întrebat pe Rzędzian cum îţi petreci vremea la Łubnie şi care sunt obiceiurile de la o Curte mare şi, când mi-a vorbit de farmecul şi gingăşia jupâniţelor de acolo, aproape că am izbucnit în lacrămi, de mare tristeţe cuprinsă."

Aici porucinicul se întrerupse din citit şi îl întrebă pe Rzędzian:

— Ce-ai trăncănit acolo, prostănacule?

— Toate sunt bune, stăpâne, răspunse Rzędzian.

Porucinicul citi mai departe.

— Cum pot eu, o fată simplă, să stau alături de ele? Da' copilul de casă mi-a zis că Domnia Ta nu vrei să te uiţi la niciuna."

— Bine ai făcut! rosti porucinicul.

La drept vorbind, Rzędzian nu ştia despre ce e vorba, pentru că porucinicul citea scrisoarea în gând, dar îşi luă o înfăţişare isteaţă şi îşi drese glasul cu ifos. Skrzetuski citea mai departe.

„. Şi numaidecât m-am mângâiat, rugându-mă lui Dumnezeu să te păstreze în aceeaşi bunăvoinţă faţă de mine şi să ne binecuvânteze pe amândoi – amin. Mi s-a făcut tare dor de Domnia Ta, ca după mama, că eu sunt o orfană mâhnită pe lume, dar lângă Domnia Ta nu. Dumnezeu vede că inima mea e curată şi altceva e neştiinţa mea pentru care mă rog de iertare."

Mai departe frumoasa jupâniţă îi dădea de ştire că va pleca cu mătuşa la Łubnie când se vor îndrepta drumurile şi că însăşi cneaghina doreşte să grăbească plecarea, fiindcă de la Czehryn se zvoneşte despre nu ştiu ce răzmeriţe

căzăceşti, aşa că mai aşteaptă doar întoarcerea tinerilor cneji care au plecat la iarmarocul de cai de la Bogusław.

„Domnia Ta eşti un adevărat vrăjitor, scria mai departe Helena, că ai atras-o şi pe mătuşa de partea Domniei Tale.”

Aici porucinicul nu se putu stăpâni să nu zâmbească, amintindu-şi cu ce mijloace fusese nevoit s-o câştige pe mătuşă. Scrisoarea se încheia cu întărirea dragostei statornice şi cinstite, cu care o viitoare soţie este datoare bărbatului ei. Din toată scrisoarea se vedea într-adevăr o inimă curată, şi porucinicul o citi de mai multe ori de la început până la sfârşit, repetând în gând: „Draga mea, dragă! Să mă bată Dumnezeu, dacă am să te părăsesc vreodată”.

Apoi îi ceru lui Rzędzian să-i povestească totul.

Isteţul copil de casă îi dădu socoteală amănunţit de tot ce făcuse. Îl primiseră bine. Bătrâna cneaghină îl cercetase în legătură cu porucinicul şi, aflând că era un cavaler de seamă şi om de încredere al prinţului, iar pe lângă asta avea şi destulă avere, era bucuroasă.

— M-a mai întrebat dacă Domnia Ta îţi respecţi cuvântul când făgăduieşti ceva şi eu i-am răspuns: „Jupânească, dacă mi-ar fi făgăduit fugarul cu care am venit, ar fi ca şi al meu”.

— Eşti un pişicher, spuse porucinicul, dar dacă m-ai luat pe chezăşie, al tău să fie. N-a mai fost nevoie să te prefaci, ai spus că eşti trimisul meu?

— Aşa le-am spus, stăpâne, am înţeles că se poate, şi s-au purtat şi mai bine cu mine, cu osebire jupâniţa, care e atât de frumoasă, cum alta pe lume nu se mai găseşte. Aflând că vin din partea Domniei Tale, nu mai ştia ce să-mi facă, şi dacă nu era post, aş fi dus-o mai bine ca în rai. Iar când a citit scrisoarea Domniei Tale, a stropit-o cu lacrimi de bucurie.

Porucinicul tăcu, tot de bucurie, şi abia după o clipă întrebă iar:

— Dar despre Bohun n-ai aflat nimic?

— Nu mi s-a părut potrivit s-o întreb pe jupâniţă sau pe jupâneasă, dar am intrat în vorbă cu bătrânul tătar Czechły care, deşi păgân, e sluga credincioasă a jupâniţei. El mi-a destăinuit că la început mormăiau toţi pe seama Domniei Tale, dar mai apoi s-au astâmpărat, când s-au dumirit că cele ce se spun despre comorile lui Bohun sunt basme.

— Şi cum au aflat de asta?

— Păi să vezi, stăpâne, s-a întâmplat aşa: aveau ei o datorie mai veche către familia Siwiński, pe care se legaseră să o plătească, şi când a venit sorocul s-au rugat de Bohun să le împrumute bani, dar acesta le-a spus: „Ceva avuţie turcească am, dar bani nu am deloc, că ce-am avut, am risipit”. Cum au auzit asta, nu li s-a mai părut atât de preţios şi şi-au întors dragostea către Domnia Ta.

— Nimic de zis; pe toate le-ai iscodit aşa cum se cuvine.

— Stăpâne, dacă aş fi făcut treaba numai pe jumătate, Domnia Ta ai fi putut să-mi spui: „Mi-ai dăruit calul, dar şaua nu mi-ai dat-o”. Ce-ai fi făcut Domnia Ta cu calul fără şa?

— Ei bine, ia şi şaua.

— Mulţumesc cu umilinţă Domniei Tale. Pe Bohun l-au trimis numaidecât la Perejasław. Cum am aflat asta, ce mi-am zis: de ce nu m-aş duce şi eu până la Perejasław? Stăpânul va fi mulţumit de mine şi înaintarea va veni mai curând.

— Va veni, odată cu noul pătrar al anului. Ai fost şi la Perejasław?

— Am fost, dar pe Bohun nu l-am mai găsit acolo. Bătrânul polcovnic Łoboda e bolnav. Se vorbeşte că Bohun va fi făcut polcovnic în locul lui. Se petrec lucruri de neînţeles. Lângă steag abia a mai rămas o mână de seimeni, ceilalţi se zvoneşte că au plecat cu Bohun sau au fugit la Sici, şi asta e o treabă însemnată, stăpâne, căci se pare că acolo se coace o răzvrătire. Voiam să mai aflu câte ceva despre Bohun, dar mi s-a spus numai că a trecut Niprul în Rutenia. Dacă aşa

stau lucrurile, am gândit, jupâniţa noastră nu are a se teme de el. Şi m-am întors.

— Te-ai descurcat bine. Nu ţi s-a întâmplat nimic pe drum?

— Nu, stăpâne, numai că mi-e o foame de lup.

Rzędzian ieşi, iar porucinicul, rămânând singur, începu să citească iarăşi scrisoarea Helenei şi să sărute slovele mărunte, nu atât de arătoase ca mâna care le însemnase. Încrederea îi coborî în suflet; gândea: „Drumurile o să se zbicească repede, numai de-ar da Dumnezeu vreme frumoasă. Aflând că Bohun e un calic, Bułyhowii n-o să mă trădeze. Le dau Rozłogi şi le mai dau şi ceva pe deasupra, numai să-mi capăt aleasa inimii.”

Şi, îmbrăcându-se, cu faţa strălucitoare şi cu inima plină de fericire, se duse la capelă să-i mulţumească smerit mai întâi lui Dumnezeu pentru vestea cea bună.

CAPITOLUL VI.

ÎN TOATĂ UCRAINA şi în ţinuturile de dincolo de Nipru începuseră să se răspândească zvonuri nelămurite, prevestind parcă o furtună apropiată; veşti neînţelese se vânturau din cătun în cătun, de la o aşezare la alta, ca acele plante pe care vântul le împrăştie toamna prin stepă şi pe care poporul le numeşte scaieţi. Prin târguri se vorbea în şoaptă despre un război mare, cu toate că nimeni nu ştia cine şi împotriva cui are să lupte. Mocnea ceva. Oamenii deveniseră neliniştiţi. Plugarul ieşea în silă cu plugul pe câmp, deşi primăvara sosise de timpuriu, liniştită, caldă, şi ciocârliile se avântau de mult deasupra stepelor. Prin cătune oamenii se adunau seara pe drum şi sporovăiau cu teamă despre lucruri înfricoşătoare. Cântăreţii orbi erau întrebaţi de noutăţi. Unora li se părea că văd noaptea străluciri pe cer şi că Luna se ridică de dincolo de codri mai roşie ca de obicei. Se prevesteau nenorociri sau moartea regelui; toate acestea erau cu atât mai greu de înţeles, cu cât frica pătrundea anevoie prin acele locuri obişnuite cu tulburările, luptele şi năvălirile; se vede că de astă dată

vifore năprasnice se hărţuiau prin văzduhuri, de vreme ce spaima se lăţise pretutindeni.

Viaţa era cu atât mai grea, cu atât mai înăbuşitoare, cu cât nimeni nu se pricepea să arate dincotro vine primejdia. Printre semnele prevestitoare de rău, mai ales două păreau să arate că se pregăteşte într-adevăr ceva ameninţător. Mai întâi o mulţime nemaiauzită de bătrâni cântăreţi cu lira apărură prin sate şi târguri. Printre ei erau feţe străine, necunoscute de nimeni, despre care se şoptea că ar fi cântăreţi prefăcuţi. Hoinărind peste tot, aceştia vesteau în taină că se apropie ziua judecăţii şi a mâniei dumnezeieşti. În al doilea rând, cazacii de la Niż începuseră să bea de moarte.

Al doilea semn era cel mai primejdios. Aşezarea de la Sici, cuprinsă între graniţe prea strâmte, nu putea să-i hrănească pe toţi cei ce se îmbulzeau acolo; campanii nu se întâmplau să fie întotdeauna, iar stepa nu le dădea pâine cazacilor, aşa că o mare parte dintre ei se împrăştiau în fiecare an, la vreme de linişte, prin ţinuturile locuite, împânzind Ucraina, ba chiar şi Rutenia întreagă. Unii intrau în slujba stărostiilor, alţii drămuiau votca prin hanurile de la răscrucile drumurilor, iar ceilalţi se îndeletniceau cu negoţul şi felurite meşteşuguri. Mai în flecare sat, la o parte de aşezările celorlalţi, se afla câte o colibă în care locuia un zaporojan. Câţiva erau însuraţi şi aveau gospodărie. Asemenea zaporojeni, oameni descurcăreţi şi vrednici, erau o adevărată binecuvântare pentru satele în care locuiau. Nu-i întrecea nimeni la fierărie, dulgherie ori tăbăcitul pieilor, la bătutul cerii, la pescuit sau la vânat. Un cazac ştia şi făcea de toate; îţi ridica o casă, îţi meşterea şaua. Mai întotdeauna însă nu erau gospodari statornici, duceau o viaţă de azi pe mâine. Cine voia să îndeplinească o hotărâre judecătorească pe calea armelor, să calce avutul vecinului ori să se apere de vreo primejdie, trebuia numai să dea sfoară-n ţară şi flăcăii se repezeau cum se năpustesc corbii la pradă. De aceea, se foloseau de ei şleahticii şi magnaţii

care se hărţuiau veşnic între ei, iar când lipseau asemenea isprăvi se aciuiau prin sate şi se speteau muncind, câştigându-şi pâinea zilnică în sudoarea frunţii.

Uneori o duceau aşa câte un an, doi, până când deodată se afla de campania vreunui ataman asupra tătarilor sau a leşilor ori, în sfârşit, a panilor polonezi asupra Moldovei şi toţi aceşti dulgheri, fierari, tăbăcari şi prisăcari îşi părăseau îndeletnicirile liniştite şi înainte de toate se apucau să bea straşnic prin toate hanurile ucrainene.

După ce beau tot ce aveau, beau mai departe pe datorie, nu pe ce e, ci pe ce-o să fie. Chiolhanurile aveau să fie plătite din prăzile viitoare.

Asemenea întâmplări se repetaseră atât de des, încât oamenii încercaţi din Ucraina se obişnuiseră a spune: „Oho! se cutremură cârciumile de cazacii de la Niż, înseamnă că se urzeşte ceva în Ucraina”.

Şi starostii întăreau numaidecât paza cetăţilor, luând seama cu grijă în toate părţile, panii îşi adunau oştenii, iar şleahticii îşi trimiteau nevestele şi copiii în târguri.

În primăvara aceea, cazacii începuseră să bea ca niciodată, risipind în dreapta şi în stânga toate bunurile agonisite, şi asta nu se întâmpla numai într-un loc, într-un voievodat, ci în toată Rutenia, cât e de lungă şi de lată.

Aşa că ceva se punea la cale într-adevăr, deşi nici cazacii de la Niż nu ştiau prea bine ce anume avea să fie. Începuse să se vorbească despre Chmielnicki, despre fuga lui la Sici şi despre cazacii înrolaţi din Czerkasy, Bogusław, Korsuń şi din alte târguri, care fugiseră odată cu el; dar se mai spunea şi altceva. De ani de zile se tot vorbea despre un mare război cu păgânii, pe care regele îl voia ca să sporească prăzile bunilor cazaci, dar nu-l voiau leşii – iar acum toate aceste zvonuri se amestecau unele cu altele, născând în minţile oamenilor nelinişte şi aşteptarea unor întâmplări neobişnuite.

Neliniştea răzbise şi dincolo de zidurile de la Łubnie. Nu era cu putinţă să se închidă ochii faţă de toate aceste semne

prevestitoare de rău, şi mai ales prinţul Jeremi nu avea acest obicei. În ţinuturile aflate sub oblăduirea lui, neliniştea nu se schimbase în fierbere – spaima îi ţinea în frâu pe toţi – dar, de la un timp, începură să se vânture vorbe din Ucraina că ici-colo ţăranii încep să nu mai asculte poruncile şleahtei, că îi omoară pe evrei, vrând să se înscrie cu forţa pe răboj pentru războiul cu păgânii, şi că numărul fugarilor la Sici e din ce în ce mai mare.

Prinţul repezi trimişi la hatmanul Cracoviei, la pan Kalinowski şi la Łoboda la Perejasław, iar el îşi retrase turmele din stepă şi oştenii din palăncile de margine. Veniră însă veşti liniştitoare. Marele hatman aducea la cunoştinţă tot ce ştia despre Chmielnicki şi nu socotea că poate să iasă vreo viforniţă din această treabă; hatmanul de câmp scria că „haimanalele încep să se mişte ca roiurile primăvara”. Doar bătrânul stegar Zaćwilichowski trimitea o scrisoare, implorându-l pe prinţ să nu dispreţuiască nimic, fiindcă o mare furtună se apropie din Câmpiile Sălbatice. Despre Chmielnicki se vestea că a alergat la Crîm să ceară ajutorul hanului: „Şi cum prietenii de la Sici, scria el, mi-au dat de ştire că atamanul taberei adună călărimea şi pedestrimea, din toate cotloanele şi smârcurile râurilor, fără a spune la nimeni pentru ce o face, cred că această furtună se va năpusti asupra noastră şi, dacă va avea într-ajutor şi pe tătari, ferească-ne Dumnezeu să nu aducă pierderea tuturor pământurilor din Ucraina.”

Prinţul avea mai multă încredere în Zaćwilichowski decât în cei doi hatmani, pentru că ştia că nimeni nu-i cunoştea atât de bine pe cazaci şi vicleniile lor, aşa că hotărî să strângă mai întâi oştile şi în acelaşi timp să afle cum stau lucrurile într-adevăr.

Într-o dimineaţă porunci să-l cheme pe Bychowiec, porucinicul steagului moldovenesc, şi-i spuse:

— Vei duce solie din partea mea la Sici atamanului de tabără şi-i vei înmâna această scrisoare cu peceţile mele. Ca să ştii bine ce ai de făcut, îţi mai spun că scrisoarea e de

ochii lumii, toată greutatea soliei stă în înţelepciunea Domniei Tale. Trebuie să iei seama la tot ce se petrece acolo, câtă oaste au adunat şi dacă mai adună. Cu osebire ai de grijă un lucru: să găbuieşti niscaiva oameni de la care să-mi afli totul despre Chmielnicki, unde este şi dacă e adevărat că a plecat la Crîm să ceară ajutorul tătarilor. Domnia Ta înţelegi?

— Înţeleg, Luminăţia Ta, parcă mi-ar fi scris-o cineva în cap.

— Te vei duce la Czehryn, nu poposeşti pe drum mai mult decât o noapte. Când ajungi acolo te înfăţişezi stegarului Zaćwilichowski să-ţi dea scrisori către prietenii lui de la Sici, pe care ai să le dai în taină. Acei prieteni o să-ţi povestească totul. De la Czehryn pleci cu baidacul până la Kudak, îi duci închinare din partea mea lui pan Grodzicki şi-i dai această scrisoare. El o să te treacă peste pragurile Niprului şi o să-ţi dea luntraşii de care ai nevoie. La Sici să nu zăboveşti prea mult, ia seama, fii numai urechi şi întoarce-te, dacă mai rămâi în viaţă, pentru că însărcinarea nu e uşoară.

— Luminăţia Ta e stăpân pe viaţa mea. Mă vor însoţi mulţi oameni?

— Iei patruzeci de călăreţi şi pleci în amurg, nu înainte de a te înfăţişa la mine pentru porunci. Îţi încredinţez o însărcinare însemnată.

Pan Bychowiec ieşi plin de bucurie; în anticameră se întâlni cu Skrzetuski şi cu câţiva ofiţeri tunari.

— Ei, ce este? îl întrebară.

— Astăzi plec la drum.

— Unde? Unde?

— La Czehryn şi de acolo mai departe.

— Atunci vino cu mine, îl rugă Skrzetuski.

Şi conducându-l în încăperea în care locuia, începu să-l roage a-i lăsa lui această însărcinare.

— De-mi eşti prieten, lasă-mă pe mine. Cere-mi ce vrei; un cal turcesc, un gianetto – orice îţi dau, nu-mi pare rău de

nimic, numai să pot pleca eu că inima mi se smulge spre locurile acelea! De vrei bani, îţi dau şi bani, numai să te învoieşti. De faimă, n-o să te acoperi, mai întâi pentru că, dac-o fi să fie, o să înceapă războiul, şi poţi să-ţi pierzi viaţa. Mai ştiu că ţi-e dragă Anusia, ca şi altora – dacă pleci, s-ar putea să ţi-o ia altul.

Ultimul motiv păru să aibă o înrâurire mai mare decât celelalte asupra lui Bychowiec, cu toate acestea încă se mai codea. Ce-ar fi zis prinţul, dacă se învoia? Nu i-ar fi luat-o în nume de rău? O asemenea însărcinare din partea prinţului era totuna cu o favoare.

Auzind acestea, Skrzetuski alergă la prinţ şi porunci copilului de casă să-l anunţe numaidecât.

După o clipă pajul reveni, înştiinţându-l că prinţul îi dă voie să intre.

Porucinicului îi bătea inima ca un ciocan, de teamă să nu audă un „nu” scurt, după care nu-i mai rămânea decât să lase totul baltă.

— Ei, ce ai a-mi spune? rosti prinţul, văzându-l pe Skrzetuski.

Porucinicul îi căzu la picioare.

— Luminăţia Ta, am venit să te implor cu umilinţă să-mi încredinţezi mie misia de la Sici. Eu ţin să plec, cum ţin la viaţă, şi poate că Bychowiec s-ar învoi, că-l am prieten, dar se teme să nu te superi Luminăţia Ta.

— Pentru Dumnezeu! spuse prinţul. Păi eu nu te-aş fi trimis decât pe tine, dar am înţeles că n-o să pleci cu tragere de inimă, după ce nu de mult ai făcut un drum atât de lung.

— Luminăţia Ta, în fiecare zi de m-ai trimite, m-aş duce totdeauna libenter{83} prin părţile acelea.

Prinţul se uită lung la el cu ochii săi neguroşi şi-l întrebă:

— Ce-ai tu acolo?

Porucinicul se fâstâci ca un vinovat, neputând să îndure privirea cercetătoare.

— Văd că trebuie să spun adevărul, pentru că înaintea înţelepciunii Luminăţiei Tale nu poate să rămână nimic ascuns, dar nu ştiu de voi afla înţelegerea cuvenită.

Şi începu să-i povestească cum o cunoscuse pe fiica cneazului Wasyl, cum o îndrăgise şi cum ar dori s-o vadă numaidecât, iar după ce se va înapoia de la Sici, s-o aducă la Łubnie, ferind-o de viforniţa căzăcească şi de stăruinţele lui Bohun. Păstră sub tăcere numai uneltirile bătrânei cneaghine, pentru că era legat faţă de ea prin cuvânt dat. Atât de fierbinte îl rugă pe prinţ să-i treacă lui solia lui Bychowiec, încât prinţul îi spuse:

— Oricum te-aş fi învoit să pleci, dându-ţi însoţitorii de trebuinţă, darămite când ai potrivit totul aşa de bine ca să-ţi împaci dragostea cu datoria? Trebuie să fac asta pentru tine.

După ce rosti aceste cuvinte, bătu din palme şi porunci pajului să-l cheme pe Bychowiec.

Porucinicul sărută cu bucurie dreapta prinţului, care-l îmbrăţişă, poruncindu-i să fie liniştit. Ţinea nemăsurat de mult la Skrzetuski, un oştean vrednic şi un ofiţer în care putea să aibă toată încrederea. În afară de asta, exista între ei acea legătură născută între cel mai mic în grad şi căpetenia pe care o proslăvea din tot sufletul şi care simţea bine asta. În jurul prinţului se învârteau destui curteni care-l slujeau şi căutau să-l măgulească în folosul lor, dar Jeremi, cu agerimea lui de vultur, ştia bine ce trebuie să creadă despre fiecare. Ştia că Skrzetuski era un om ca lacrima, îl preţuia şi-i era recunoscător pentru dragostea lui.

Află, de aceea, cu multă bucurie, că favoritul său îndrăgise pe fata lui Wasyl Kurcewicz, veche slugă a neamului Wiśniowiecki, a cărui amintire era cu atât mai scumpă, cu cât era mai jalnică.

— Nu din pricina nerecunoştinţei faţă de cneaz n-am cerut veşti despre fată, dar dacă cei ce o aveau în grijă n-au dat pe la Łubnie şi n-am primit nici o plângere asupra lor, i-am crezut cinstiţi. Dar, acum când mi-ai spus, o să-mi amintesc

de ea ca de cineva de-al casei noastre. Skrzetuski, auzind acestea, nu se putea mira îndeajuns de bunătatea acestui stăpân care părea să se învinuiască singur că, absorbit fiind de noianul treburilor, nu se prea ocupase de soarta copilului unui vechi oştean şi curtean.

Între timp veni şi Bychowiec.

— Domnia Ta, îi spuse prinţul, am zis: dacă vrei, poţi să pleci, dar te rog să faci asta pentru mine şi să-i laşi însărcinarea lui Skrzetuski. El are pricinile lui, îndreptăţite, să dorească asta, iar eu o să mă gândesc la altă răsplată pentru Domnia Ta.

— Luminăţia Ta, răspunse Bychowiec la rândul său, e o dovadă de mare bunăvoinţă că, având puterea să porunceşti, laşi totul în voia alegerii mele; nu m-aş arăta vrednic de această bunăvoinţă, dacă n-aş primi-o cu toată recunoştinţa inimii mele.

— Mulţumeşte-i prietenului, spuse prinţul, întorcându-se către Skrzetuski, şi du-te să te găteşti de drum.

Skrzetuski îi mulţumi într-adevăr din tot sufletul lui Bychowiec, iar după câteva ceasuri era gata. De mult îi venea greu să mai stea la Łubnie, iar această plecare îi îndeplinea toate dorinţele. Mai întâi pentru că avea s-o revadă pe Helena, apoi, e adevărat că trebuia să se îndepărteze de ea pentru o vreme mai lungă, dar tocmai de acest răstimp era nevoie pentru ca drumurile să se îndrepte de-a binelea. Cneaghina nu putea s-o aducă mai repede pe Helena la Łubnie, iar el ar fi fost silit să aştepte acolo sau să stea la Rozłogi – lucru care era împotriva celor hotărâte cu cneaghina şi care, pe de altă parte, ar fi stârnit bănuielile lui Bohun. Helena ar fi fost ferită de orice primejdie din partea acestuia abia la Łubnie, dar pentru că trebuia să mai zăbovească destul de mult la Rozłogi, pentru Skrzetuski era mai bine să plece, iar la întoarcere s-o ia sub ocrotirea oştenilor prinţului. Astfel socotindu-se, porucinicul se grăbea de plecare; după ce-şi făcu toate pregătirile şi primi scrisorile şi poruncile prinţului, după ce ridică banii de la

vistierie porni la drum cu mult înainte de căderea nopţii, având cu sine pe Rzędzian şi patruzeci de seimeni din steagul de cazaci ai prinţului.

CAPITOLUL VII.

ERA LA JUMĂTATEA LUI MARTIE. Iarba crescuse bogată şi scaieţii înfloriseră, stepa începuse să clocotească de viaţă. Într-o dimineaţă, porucinicul, călărind în fruntea oamenilor săi, înainta ca printr-o mare, ale cărei valuri mişcătoare erau ierburile legănate de vânt. Pretutindeni fremătau veselia şi glasurile primăverii, se auzeau chemări, ciripit de păsări, şuierături şi clefăituri, fâlfâit de aripi, zumzet vesel de insecte: stepa ce răsuna ca o liră pe ale cărei strune aluneca mâna lui Dumnezeu. Deasupra capetelor călăreţilor – ulii încremeniţi ca nişte cruciuliţe ţintuite în tării, triunghiurile gâştelor sălbatice, şiragurile de cocoare, pe pământ – goana tabunurilor sălbatice: iată, se apropie o herghelie de cai de stepă, se văd cum spintecă iarba cu pieptul, vin ca o furtună şi se opresc neclintiţi, înconjurându-i pe călăreţi; coame răvăşite, nări largi, ochi holbaţi! Ai crede că vor să calce în picioare oaspeţii nepoftiţi. Încă o clipă însă, şi o iau la goană, dispărând tot atât de repede cum au venit; se aude doar fâsâitul ierbii, se văd doar florile legănate! Tropotul copitelor se stinge şi iarăşi se aude numai cântecul păsărilor. Parcă ar fi veselie şi larmă împrejur, dar o tristeţe nelămurită stăruie peste toată întinderea largă, nesfârşită! N-o poţi goni nici cu calul, nici cu gândul. n-ai decât să îndrăgeşti stepele pustii, melancolia lor, să pluteşti deasupră-le, să odihneşti pe mormintele lor, să le asculţi glasul şi să le răspunzi.

Era dimineaţă. Picături mari de rouă scânteiau pe albişoară şi scaieţi, adierile înviorătoare ale vântului zvântau pământul pe care ploile lungi lăsaseră băltoace întinse, adevărate revărsări de ape care străluceau sub razele soarelui. Însoţitorii porucinicului înaintau anevoie, le venea greu să mai îndemne caii care se scufundau uneori

până la genunchi în clisa moale. Cu toate acestea, grăbit cum era să-şi întâmpine jupâniţa şi apoi să se despartă de ea, porucinicul nu-i lăsa să răsufle prea mult pe colinele gorganelor. A doua zi, pe la amiază, după ce trecură de pădure, zări aripile morilor de vânt de la Rozłogi, risipite pe colinele şi gorganele apropiate. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Nimeni nu ştia, nimeni nu-l aştepta să vină; ce-o să spună când are să-l vadă? Oho, iată şi aşezările vecinilor ascunse printre livezile tinere de vişini; mai încolo se răsfira satul celor ce munceau la curte, iar mai departe se vedea cumpăna fântânii de pe maidanul de la Rozłogi. Porucinicul dădu pinteni calului şi porni în galop, urmat de seimeni; trecură ca vântul prin sat cu zăngănit şi larmă. Ici-colo ţăranii dădeau fuga afară din casă, se uitau după ei şi se închinau: diavoli să fie, tătari? Noroiul împroşcat de copitele cailor îi împiedica să-i recunoască pe fugari. Astfel călăreţii ajunseră şi se opriră în faţa porţii încuiate.

— Hei, voi de-acolo! Deschideţi!

Gălăgia, ciocăniturile şi lătratul câinilor aduseră slujitorii care alergară la poartă înfricoşaţi, gândind că e vreo încălcare.

— Cine sunteţi?

— Deschideţi!

— Cnejii nu sunt acasă.

— Deschide, fecior de păgân! Venim din partea prinţului de la Łubnie.

Slujitorii îl recunoscură, în sfârşit, pe Skrzetuski.

— Domnia Ta eşti! Îndată, îndată!

Se deschise poarta şi deodată însăşi cneaghina ieşi înaintea tinzii şi, ferindu-şi ochii de soare cu mâna, se uită la cei care veniseră.

Skrzetuski sări de pe cal şi spuse, apropiindu-se de ea:

— Nu mă mai cunoşti, jupânească?

— Ah! Domnia Ta eşti, porucinice! Credeam că au dat tătarii. Închinăciune şi pofteşte înăuntru.

— Te miri, jupânească, spuse Skrzetuski după ce intrară, că mă vezi la Rozłogi, dar nu mi-am călcat cuvântul; prinţul însuşi m-a trimis la Czehryn şi mai departe. Mi-a poruncit să mă abat pe la Rozłogi şi să te întreb de sănătate.

— Mulţumesc Luminăţiei Tale, ca unui stăpân milostiv şi unul binefăcător. Vrea să ne izgonească de la Rozłogi degrabă?

— Nici nu-i trece prin minte, pentru că nu ştie că trebuie să vă izgonească, iar ce am spus, spus rămâne. O să rămâneţi la Rozłogi, eu am şi aşa destulă avere.

Când auzi acestea, cneaghina se însenină pe dată şi zise:

— Aşează-te, Domnia Ta, şi bucură-te cum mă bucur şi eu.

— Jupâniţa e sănătoasă? Unde este?

— Ehei, cavalere, ştiu eu că n-ai venit pentru mine. E sănătoasă, sănătoasă; îi prieşte dragostea. O chem numaidecât, iar eu mă duc să mai pun ceva pe mine, că mă ruşinez să-mi primesc oaspeţii aşa.

Cneaghina era îmbrăcată într-o rochie de percal decolorat, cu un cojocel pe deasupra şi cu ghete din piele de viţel în picioare.

În aceeaşi clipă, Helena, deşi nechemată, dădu buzna în încăpere, pentru că aflase de la tătarul Czechły cine venise. Gâfâind şi rumenă ca o vişină, abia mai putea să-şi tragă sufletul, numai ochii îi râdeau de veselie şi fericire. Skrzetuski se repezi să-i sărute mâinile, iar când cneaghina se strecură afară, îi sărută şi gura, că avea o fire năvalnică. Dar nici jupâniţa nu se prea apăra, simţind cum o cuprinde slăbiciunea de prea multă bucurie şi fericire.

— Şi eu nici nu mă aşteptam să te văd, şopti, mijindu-şi ochii minunaţi, şi nu mă mai săruta atâta, că nu se cade.

— Cum să nu te sărut, răspunse cavalerul, când buzele tale sunt dulci ca mierea. Până a mă trimite prinţul aici, credeam că o să mă usuc fără tine.

— Prinţul ştie?

— I-am destăinuit totul. Era bucuros că şi-a adus aminte de cneazul Wasyl. Ei, jupâniţă, parcă mi-ai făcut farmece, de

nu mai ştiu pe ce lume trăiesc.
— Orbirea ta e pentru mine mila lui Dumnezeu.
— Îţi aminteşti de semnul pe care l-a făcut şoimul când ne-a împreunat mâinile? Se vede că aşa ne-a fost ursita.
— Îmi aduc aminte.
— Când plecam de la Łubnie la Sołonica, să-mi mai ostoiesc dorul, te vedeam aievea lângă mine, dar când întindeam mâna piereai ca o nălucă. Dar, socotesc, n-ai să mai fugi de mine că de-acum nici o piedică nu ne mai stă în cale.
— Dacă se va întâmpla ceva, nu din voia mea va fi.
— Spune-mi încă o dată că-ţi sunt drag.
Helena lăsă ochii în jos, dar răspunse limpede şi cu seriozitate:
— Ca nimeni altul pe lume.
— De m-ar acoperi cineva cu aur şi dregătorii înalte, tot aş pune înainte vorbele tale, pentru că simt că spui adevărul cu toate că nici eu nu ştiu cum pot să merit atâta bunătate din partea ta.
— Mi-ai arătat milă şi m-ai ocrotit, mi-ai luat apărarea şi mi-ai vorbit cu asemenea cuvinte cum nimeni n-a mai făcut-o.
Helena tăcu tulburată, iar porucinicul începu iar să-i sărute mâinile.
— Stăpână ai să-mi fii, nu soţie, rosti.
Şi un timp se aşternu tăcerea, dar Skrzetuski nu-şi mai lua privirile de la ea, vrând parcă să se despăgubească pentru vremea îndelungată în care nu putuse s-o vadă. I se părea şi mai frumoasă decât înainte. În lumina slabă din încăpere şi în jurul razelor de soare răsfrânte în curcubee de geamul ferestrelor, arăta aidoma icoanelor cu sfintele fecioare din paraclisele bisericilor întunecoase. Răspândea atâta căldură şi viaţă, atâtea ispite şi farmece i se citeau pe faţă şi în făptura întreagă, încât puteai să-ţi pierzi capul, să te îndrăgosteşti de moarte şi s-o iubeşti o veşnicie.
— Sunt aproape orbit de frumuseţea ta! spuse porucinicul.

Dinţişorii albi al cneaghinei luciră vesel într-un zâmbet.

— Jupâniţa Anna Borzobohata e de o sută de ori mai frumoasă decât mine.

— Pe lângă tine, e ca un talger de cositor alături de Lună.

— Mie Rzędzian mi-a spus altceva.

— Rzędzian, e numai gura de el. Ce-mi pasă mie de jupâniţa aceea! N-au decât să culeagă alte albine dulceaţa de pe acele flori, că sunt destule.

Vorba le fu întreruptă de intrarea bătrânului Czechły, care venea să-l întâmpine pe porucinic. Îl socotea viitorul lui stăpân, de aceea i se închină de la intrare după obiceiul oriental.

— Ei, bătrâne Czechły, o să te iau şi pe tine odată cu jupâniţa. S-o slujeşti până la moarte.

— Nu mai am mult de aşteptat, Domnia Ta, dar cât trăiesc, o slujesc. Unul e Dumnezeu!

— După vreo lună de zile, când mă voi întoarce de la Sici, plecăm la Łubnie, spuse porucinicul, adresându-se Helenei, unde ne aşteaptă părintele Muchowiecki să ne cunune.

Helena se înspăimântă.

— Tu la Sici te duci?

— Prinţul mă trimite acolo cu nişte scrisori, dar n-ai nici o teamă. Persoana solului e sfântă până şi pentru păgâni. Pe tine însă, parcă te-aş trimite cu cneaghina la Łubnie de îndată, numai că drumurile sunt îngrozitoare. Şi călare se merge foarte greu.

— Şi cât rămâi la Rozłogi?

— Astă-seară trebuie să pornesc spre Czehryn. Cu cât ne despărţim mai repede, cu atât ne vom întâlni mai curând. Apoi, îndeplinesc o însărcinare a prinţului; nu am vreme şi nu pot să fac ce-mi doreşte inima.

— Poftiţi la prânz, dacă v-aţi săturat de dragoste şi de gungurit, îi îndemnă cneaghina, intrând. Ho! ho! Fata are obrajii roşii, se vede că n-ai stat cu mâinile în sân, cavalere! Ei, dar nu mă mir deloc.

Rostind acestea o bătu cu bunăvoinţă pe Helena pe umăr şi se duseră la masă. Cneaghina era într-o stare sufletească de zile mari. La Bohun renunţase de mult, iar acum, mulţumită dărniciei porucinicului, toate se alcătuiau în aşa fel că moşia Rozłogi, „cum boris, laris, graniciebus et coloniis”{84} putea să o socotească a ei şi a feciorilor ei.

Şi nu era o avere prea mică.

Porucinicul întrebă dacă cnejii se întorc degrabă.

— Îi aştept să pice de pe o zi pe alta. La început erau mânioşi pe Domnia Ta, dar mai apoi, cântărindu-ţi faptele, te-au îndrăgit foarte, ca pe o viitoare rudă; se spune că un asemenea cavaler dintr-o bucată cu greu se mai găseşte în vremurile de astăzi.

După prânz, porucinicul şi Helena ieşiră în livada de vişini, care se întindea dincolo de bătătură până la şanţul de apărare. Livada, năpădită de flori timpurii, era albă ca zăpada; dincolo de livadă se înălţa o pădure de stejari în care se auzea cucul cântând.

— Să fie într-un ceas bun, spuse Skrzetuski, dar să-l întrebăm.

Şi întorcându-se către pădure:

— Cucule, însingurat, câţi ani o să trăiesc cu această jupâniţă?

Cucul începu să cânte şi nu mai era să se oprească. Numără până la cincizeci şi mai mult.

— Dă, Doamne să fie aşa!

— Cucii nu mint niciodată, observă Helena.

— Dacă-i aşa, să-l mai întreb ceva, zise porucinicul încurajat.

Şi întrebă:

— Cucule însingurat, o să avem mulţi flăcăi?

Şi ca un făcut, cucul răspunse numaidecât şi cântă, nici mai mult, nici mai puţin, de douăsprezece ori. Skrzetuski nu mai putea de bucurie.

— Ha, o să ajung staroste, pe Dumnezeu din cer! Ai auzit, jupâniţă?

— Eu n-am auzit nimic, răspunse Helena roşie ca vişina, nici nu ştiu ce l-ai întrebat.

— Să-l mai întreb o dată?

— Nu, nu e nevoie.

Vorbind aşa şi veselindu-se, ziua trecu repede ca un vis. Seara veni clipa despărţirii duioase, lungi – şi porucinicul porni spre Czehryn.

CAPITOLUL VIII.

LA CZEHRYN, SKRZETUSKI îl află pe bătrânul Zaćwilichowski în mare tulburare şi frământare; aştepta cu nerăbdare un trimis din partea prinţului, pentru că de la Sici veneau veşti tot mai îngrijorătoare. Nu mai încăpea

îndoială că Chmielnicki se pregătea să răzbune cu arma în mână nedreptăţile ce i se făcuseră şi uzurparea vechilor privilegii ale cazacilor. Zaćwilichowski avea ştiri despre el că zăbovea la Crîm, cerându-i hanului ajutorul tătarilor, cu care era aşteptat să se întoarcă la Sici de azi pe mâine. Se pregătea o mare mişcare de oameni asupra hotarelor Republicii, pe care, cu sprijinul tătarilor putea s-o piardă. Furtuna se arăta din ce în ce mai aproape, mai limpede, mai înfricoşătoare. Ucraina nu mai era străbătută doar de temeri surde, nelămurite, ci de veştile sigure ale măcelului, ale războiului. Marele hatman, care la început nu-şi făcea prea multe griji, se apropiase cu oastea până la Czerkasy; aşezările înaintate ale oştilor Coroanei ajungeau până la Czehryn şi asta mai ales pentru a-i reţine pe fugari, deoarece cazacii înrolaţi prin târguri şi gloata începuseră să fugă în masă la Sici. Şleahticii se îngrămădeau prin târguri. Se vorbea că în ţinuturile de miazăzi se va vesti chemarea şleahticilor la oaste. Unii dintre ei nu mai aşteptau ieşirea poruncilor de adunare; îşi trimiteau nevestele şi copiii prin locurile mai ferite şi se îndreptau apoi spre Czerkasy. Sărmana Ucraina se împărţise în două: unii se grăbeau să ajungă la Sici, alţii la tabăra Coroanei; unii se pronunţau pentru rânduielile în fiinţă, ceilalţi treceau de partea libertăţii neîngrădite; unii voiau să păstreze rodul unei munci de veacuri, ceilalţi doreau să-şi însuşească aceste bunuri. Cu toţii aveau să-şi năclăiască în curând mâinile de fraţi în propriile măruntaie. Prăpădul înspăimântător, înainte de a-şi afla pricini religioase, care pentru cazacii de la Niż erau cu totul străine, izbucnea ca un război social.

Dar cu toate că norii negri se îngrămădeau pe cerul Ucrainei, coborând asupră-i o noapte ameninţătoare, cu toate că înăuntrul lor se învălmăşeau vârtejurile năprasnice, iar tunetele se rostogoleau de la un capăt la altul, oamenii nu-şi dădeau seama cât de mare o să fie furtuna. Poate că nu înţelegea nici măcar Chmielnicki, care

între timp trimitea hatmanului de la Cracovia, comisarului cazacilor şi stegarului Coroanei scrisori de plângeri, văicăreli şi jurăminte de credinţă faţă de Władysław al IV-lea şi faţă de Republică. Voia să câştige timp sau presupunea că o înţelegere ar mai putea să pună capăt neînţelegerii? Oamenii judecau în fel şi chip; doar doi oameni nu se lăsară amăgiţi nici pentru o clipită.

Aceşti oameni erau Zaćwilichowski şi bătrânul Barabasz.

Bătrânul polcovnic primise şi el o scrisoare de la Chmielnicki. Scrisoarea era batjocoritoare, ameninţătoare şi plină de ocări: „Împreună cu întreaga oaste zaporojeană, scria Chmielnicki, începem să ne rugăm fierbinte să ni se dea privilegiile pe care Domnia Ta le-ai tăinuit. Şi pentru că le-ai tăinuit pentru câştigul şi folosul Domniei Tale, toată oastea zaporogă socoteşte că eşti un polcovnic potrivit pentru oi şi pentru porci, nu pentru oameni. În ce mă priveşte, rog pe Domnia Ta să mă ierte, dacă nu am împlinit tot ce-ţi poftea inima sub acoperişul meu sărac de la Czehryn, la praznicul Sfântului Nicolae, şi că am plecat la Zaporoźe fără ştirea şi învoirea Domniei Tale.”

—

— Uitaţi-vă, Domniile Voastre, spunea Barabasz lui Zaćwilichowski şi Skrzetuski, cum mă ia în râs, şi doar eu l-am învăţat meşteşugul războiului şi i-am fost ca un tată.

— Ne vesteşte că va veni să-şi ceară drepturile cu toată oastea zaporojenilor, spuse Zaćwilichowski. Păi ăsta e război civil în lege, mai rău decât toate celelalte.

La acestea, Skrzetuski spuse:

— Văd că trebuie să mă grăbesc, Domniile Voastre daţi-mi scrisorile către cei cu care va trebui să iau legătura.

— Către hatmanul de tabără ai?

— Am de la însuşi prinţul.

— Atunci eu am să-ţi dau una către un ataman de curen{85}, iar Domnia Sa Barabasz are acolo o rudă, tot Barabasz, de la ei o să afli totul. Dar cine ştie de nu-i prea târziu pentru astfel de călătorie. Dacă prinţul doreşte să

ştie ce se petrece într-adevăr acolo, răspunsul e scurt: e rău! Vrea să ştie ce are de făcut? Să adune cât mai multă oaste şi să se împreune cu hatmanii.

— Repeziţi un olăcar la prinţ cu răspunsul şi sfatul Domniilor Voastre, zise Skrzetuski. Eu trebuie să plec, fiindcă sunt trimis acolo şi nu am putere să schimb hotărârea prinţului.

— Dar, ştii Domnia Ta că acest drum e grozav de primejdios? îl întrebă Zaćwilichowski.

— Până şi aici fierberea e atât de mare, că e greu să stăm locului. De n-ar fi apropierea oştilor Coroanei, gloata s-ar arunca asupra noastră. Ce să mai vorbim de câte ţi se pot întâmpla acolo! Intri de-a dreptul în gura balaurului.

— Jupâne stegar! Iona a fost în burdihanul unei balene, nu numai în gura ei, şi cu ajutorul lui Dumnezeu tot a scăpat nevătămat.

— Du-te dară. Hotărârea Domniei Tale e demnă de toată lauda. Până la Kudak Domnia Ta poate să ajungă fără primejdie, iar acolo o să cumpăneşti ce-ţi rămâne de făcut mai departe. Grodzicki e un oştean încercat, el poate să-ţi dea sfatul cel mai bun. Iar la prinţ am să pornesc eu însumi; dacă mi-e dat să mă lupt la anii mei, prefer s-o fac sub ordinele lui, nu ale altuia. Între timp pregătesc baidacul sau dubasul{86} şi vâslaşii care te vor duce la Kudak.

Skrzetuski ieşi şi se îndreptă spre piaţă, unde-şi avea cvartirul, în casa prinţului, pentru a-şi face ultimele pregătiri. Cu toate primejdiile legate de această călătorie, pomenite şi de Zaćwilichowski, porucinicul se gândea la ea cu anume mulţumire. Avea să vadă Niprul aproape în toată lungimea lui, până la Niż şi la pragurile stâncoase, şi aceste lacuri erau pentru vitejii de atunci un ţinut fermecat, tainic, spre care alerga oricine era lacom de întâmplări neprevăzute. Nu erau puţin cei care îşi petrecuseră toată viaţa în Ucraina şi nu se puteau lăuda că văzuseră Siciul – poate doar dacă voiseră să se înscrie în frăţia cazacilor, iar acesta era un lucru destul de rar întâlnit printre şleahtici.

Trecuseră timpurile lui Samek Żborówski{87} şi nu aveau să se mai întoarcă. Ruptura care se săvârşise între Sici şi Republică pe vremea lui Nalewajko şi Pawłuk stăruia şi se adâncea din ce în ce mai mult, iar afluenţa şleahticilor spre Sici, nu numai a celor polonezi, ci şi a rusinilor care nu se deosebeau de cazacii de la Niż nici prin vorbire şi nici prin credinţă, era cu mult mai mică. Pilda Bułyhowilor Kurcewicz nu aflase prea mulţi doritori să le calce pe urme; acum numai nenorocirile, izgonirea, într-un cuvânt, vinovăţiile ce nu puteau fi ispăşite îi goneau pe şleahtici către frăţia de la Niż.

O taină nepătrunsă ca ceţurile de pe Nipru învăluia sălbatica republică de la Niż. Pe seama ei se povesteau minuni pe care Skrzetuski dorea să le vadă cu ochii lui.

E adevărat că nu se aştepta să nu se mai întoarcă de acolo. Solul rămâne sol, mai ales când este trimis de prinţul Jeremi.

Rumegând aceste gânduri privea pe fereastra odăii în piaţă. Să fi tot trecut un ceas, două, când lui Skrzetuski i se păru deodată că zăreşte două siluete cunoscute care se îndreptau spre Colţul Clopotului unde se găsea dugheana moldoveanului Dopul.

Se uită mai cu luare-aminte. Era jupân Zagłoba cu Bohun.

Mergeau ţinându-se de subsuoară şi în curând pieriră pe uşa întunecată deasupra căreia atârna firma ce arăta că acolo e han şi vinărie.

Porucinicul se miră de şederea lui Bohun la Czehryn şi de prietenia lui cu jupân Zagłoba.

— Rzędzian, ascultă-mă: te duci la vinărie, uite, acolo unde e firma; ai să găseşti acolo un şleahtic burduhănos cu o gaură în frunte; spune-i că vrea să-l vadă cineva care are o treabă grabnică cu el. Dacă te întreabă cine, să nu-i spui.

Rzędzian plecă în fugă şi după o vreme porucinicul îl văzu întorcându-se în tovărăşia lui Zagłoba.

— Bun găsit, Domnia Ta! îl întâmpină Skrzetuski pe Zagłoba, când şleahticul se arătă în uşa încăperii. Îţi mai

aduci aminte de mine?

— Dacă-mi aduc aminte? Să mă topească tătarii şi să faci lumânări de ceară din mine pentru meceturile lor, dacă am uitat! Cu câteva luni în urmă Domnia Ta ai deschis uşa vinăriei cu Czapliński, faptă prea plăcută pentru mine, deoarece şi eu am scăpat în acelaşi fel dintr-o temniţă de la Stambul. Cum se mai află jupân Powsinoga cu blazonul „Rupe-nădragi”, cu innocentia şi paloşul lui? I se mai aşează vrăbiile pe căpăţână luându-l drept un copac uscat?

— Pan Podbipięta e sănătos şi mi-a spus să mă închin Domniei Tale din partea lui.

— E ca un şleahtic preabogat, dar grozav de prost. Dacă o să reteze trei capete ca al lui, fac abia unul şi jumătate, pentru că o să taie trei nătărăi. Ptiu! Ce căldură! Cu toate că e abia luna lui martie! Mi se usucă limba în gură.

— Am un mied pe cinste, de trei ani, dacă Domnia Ta doreşti să guşti din el.

— Numai un nătărău poate să se dea în lături când e rugat de un om înţelept. Felcerul mi-a prescris să beau mied, ca să-mi treacă melancolia de la cap. Se apropie vremuri de grea cumpănă pentru şleahtă: dies irae et calamitatis{88}. Czapliński a dat ortul popii de frică, nu mai calcă pe la Dopul pentru că acolo beau căpeteniile cazacilor. Numai eu întâmpin primejdiile cu fruntea sus şi le ţin tovărăşie polcovnicilor, cu toate că duhnesc a păcură. Bun mied! Într-adevăr, pe cinste. De unde-l ai, Domnia Ta?

— De la Łubnie. Şi sunt multe căpetenii aici?

— Dar cine nu este! Fedor Jakubowicz, e bătrânul Filón Dziedziała, Daniel Nieczaj şi cu ei se află Bohun, podoaba lor, care mi-a devenit prieten de când l-am întrecut la băutură şi i-am făgăduit să-l înfiez. Stau cu toţii la Czehryn şi nu ştiu încotro s-o apuce, nu îndrăznesc să se arate deschis alături de Chmielnicki. Iar dacă nu vor trece de partea lui, meritul va fi al meu.

— Cum asta?

— Uite-aşa, pentru că, bând cu ei, îi câştig pentru Republică şi îi ademenesc să-i rămână credincioşi. Dacă regele n-o să mă dăruiască pentru asta cu o stărostie, Domnia Ta poate să mă creadă că nu mai există dreptate în această Republică şi nici răsplată pentru cei vrednici, şi că mai cu cale este să aşezi cloştile pe ouă, decât să-ţi pui capul în primejdie pro publico bono{89}.

— Mai bine ţi-ai primejdui viaţa bătându-te cu ei; mi se pare că-ţi risipeşti banii de pomană, dându-le să bea, pentru că pe această cale n-o să ajungi la nimic.

— Îmi risipesc banii? Drept cine mă iei, Domnia Ta? Nu-i de ajuns că mă înjosesc să stau cu nişte bădărani, mai trebuie să şi plătesc pentru ei? Socotesc că e o favoare să-i învoiesc a-mi plăti băutura.

— Şi Bohun ce tot învârteşte pe aici?

— El? Trage cu urechea la ce se aude de la Sici, ca şi ceilalţi. Pentru asta a şi venit aici. E răsfăţatul tuturor cazacilor. Se izmenesc în faţa lui ca nişte maimuţe, pentru că nu încape îndoială că polcul din Perejasław îl va urma pe el şi nu pe Łoboda. Apoi, cine ştie pe cine o să aleagă cazacii lui Krzeczowski? Când trebuie să meargă asupra tătarilor sau a turcilor, Bohun e frate bun cu cazacii de la Niż, dar acum cântăreşte cu multă socoteală lucrurile, fiindcă mi-a destăinuit la beţie că a îndrăgit o şlahciancă şi vrea să se însoare cu ea. De aceea, nu prea-i convine să se înfrăţească cu nişte ţărani înaintea nunţii. El vrea să-l înfiez şi să-i dau blazonul meu. Grozav de bun e miedul Domniei Tale!

— Mai bea, Domnia Ta.

— Beau, beau. Asemenea mied nu se găseşte pe toate drumurile.

— Domnia Ta nu l-ai întrebat cum se numeşte şlahcianca aceea, cu care Bohun vrea să se însoare?

— Ce-mi pasă mie de numele ei? Ştiu doar că dacă o să-l încornorez pe Bohun, o să se numească jupâneasa cornută.

Porucinicul simţi deodată o mare dorinţă să-l trăsnească pe jupân Zagłoba în moalele capului, dar acesta vorbea mai

departe, fără să observe nimic:

— Ehe, în tinereţe eram un fercheş fără pereche. Numai să-ţi povestesc cum am primit cununa de mucenic la Galata! Vezi gaura din fruntea mea? E destul să-ţi spun că mi-au făcut-o eunucii din seraiul paşei de acolo.

— Păi spuneai că un plumb de tâlhar.

— Am spus, şi bine am spus! Orice turc e un tâlhar – aşa să-mi ajute Dumnezeu!

Fură întrerupţi de intrarea lui Zaćwilichowski.

— Ei, jupâne porucinic, spuse bătrânul stegar, baidacurile sunt gata, luntraşii sunt oameni de nădejde: du-te cu Dumnezeu. Iată scrisorile.

— Poruncesc îndată oamenilor să pornească spre mal.

— Unde pleci, Domnia Ta? întrebă jupân Zagłoba.

— La Kudak.

— O să-ţi fie cald acolo.

Dar porucinicul nu-i mai auzi prevestirea; ieşise în curte unde seimenii stăteau lângă cai aproape gata de drum.

— Pe cai şi la mal! porunci Skrzetuski. Treceţi caii pe corabie şi aşteptaţi-mă!

În vremea aceasta, în încăpere, bătrânul stegar îi spune lui Zagłoba:

— Am auzit că Domnia Ta te-ai înhăitat şi bei cu polcovnicii cazaci.

— Pro publico bono, jupâne stegar.

— Domnia Ta eşti isteţ la minte, dar ai mai multă minte decât ruşine. Vrei să-i convingi pe cazaci în poculis{90}, să-ţi fie prieteni în caz că vor învinge.

— Chiar dacă n-aş dori să fiu şi mucenicul cazacilor, că al turcilor sunt, n-ar fi nimic de mirare, când ştiut este că două ciuperci pot să strice borşul cel mai bun. Cât despre ruşine, nu poftesc pe nimeni s-o împartă cu mine; am să mă înfrupt singur din ea şi, cu mila lui Dumnezeu n-o să-mi placă mai puţin decât miedul acesta. Meritele mele vor ieşi ca uleiul la suprafaţa apei.

Tocmai atunci intră Skrzetuski.

— Oamenii mei pornesc, spuse.

Zaćwilichowski umplu cupele.

— Drum bun!

— Şi să te întorci teafăr! adăugă Zagłoba.

— O să mergi bine, că apele sunt mari.

— Domniile Voastre, aşezaţi-vă, să bem ce-a mai rămas. Urciorul nu e prea mare.

Se aşezară şi băură.

— Domnia Ta ai să vezi o ţară puţin obişnuită, zise Zaćwilichowski. Închină-te din parte-mi lui pan Grodzicki de la Kudak! Ei, e un oştean neîntrecut! Stă la capătul pământului, departe de ochii hatmanului, dar la el e o asemenea ordine, bine ar fi dacă ar da Domnul să fie în toată Republica la fel! Eu cunosc bine cetăţuia de la Kudak şi pragurile Niprului. În anii de demult se mergea mai des acolo; mi se umple sufletul de tristeţe când mă gândesc că toate s-au dus, au trecut, iar acum.

Aici stegarul îşi sprijini capul alb ca zăpada într-o mână şi se adânci în gânduri. Urmă o clipă de tăcere, se auzea doar tropăitul copitelor în curte; ultimii oşteni ai lui Skrzetuski ieşeau pe poartă şi se îndreptau spre malul râului, la baidacuri.

— Ei, Doamne, rosti Zaćwilichowski, revenindu-şi din îngândurare, odinioară, cu toate necazurile, erau vremuri mai bune. Uite, îmi aduc aminte ca astăzi, la Hotin, acum douăzeci şi şapte de ani! Când husarii conduşi de Lubomirski au pornit atacul asupra ienicerilor, în şanţurile lor; cazacii îşi zvârleau căciulile în sus şi strigau către Sahajdaczny de se cutremura pământul: „Tătucule, lasă-ne să murim odată cu lehii!” Şi astăzi? Astăzi Nižul, care trebuia să fie pintenul de apărare al creştinătăţii, dă drumul tătarilor în graniţele Republicii, ca să se arunce asupra lor abia când se vor întoarce încărcaţi de pradă. Acum e şi mai rău, pentru că Chmielnicki se uneşte pe faţă cu tătarii, în tovărăşia cărora va începe să-i ucidă pe creştini.

— Să bem împotriva tristeţii! îl întrerupse Zagłoba. Ce mai mied!

— Doamne, slobozeşte sufletul meu cât mai curând, să nu mai vadă ochii mei războiul dintre fraţi, se văieta mai departe bătrânul stegar. Vina tuturor are să se spele în sânge, dar acesta nu va fi sângele iertării, căci fratele va omorî pe frate. Cine se află la Niż? Rusinii. Şi din cine e alcătuită oastea lui Jeremi? Cine slujeşte în polcurile magnaţilor? Rusinii. Dar în tabăra Coroanei, puţini sunt? Eu ce sunt? Hei, sărmană Ucraina. Păgânii de la Crîm o să-ţi pună călcâiul pe grumaz şi o să ajungi să vâsleşti pe galere turceşti!

— Jupâne stegar, nu te mai văieta aşa, că ne slobozeşti lacrimile din ochi! spuse Skrzetuski. Va mai veni, poate, şi pentru noi vreme senină!

Tocmai apunea soarele, ultimele raze aruncau luciri purpurii asupra părului alb al stegarului.

În târg băteau clopotele pentru îngerul Domnului, chemând credincioşii la rugăciune.

Ieşiră. Skrzetuski se îndreptă spre catedrala catolică, Zaćwilichowski spre cea ortodoxă, iar jupân Zagłoba o luă către Colţul Clopotului, la hanul lui Dopul.

Se întunecase de-a binelea când se întâlniră iarăşi pe cheiul de la Taśmina. Oştenii lui Skrzetuski aşteptau în baidacuri. Vâslaşii urcau încărcătura. Un vânt rece bătea dinspre ieşirea apropiată la Nipru, şi noaptea făgăduia să nu fie prea liniştită. În lumina focului aprins pe mal, apa râului strălucea sângerie, părând că aleargă cu o iuţeală ameţitoare, undeva în întunericul tainic.

— Ei, drum bun! ură stegarul, strângând cu prietenie mâna tânărului. Şi umblă cu grijă!

— Voi face tot ce-mi stă în putinţă. Cu ajutorul lui Dumnezeu o să ne revedem curând.

— Poate la Łubnie, ori în tabăra prinţului.

— Domnia Ta vrei să te duci neapărat la prinţ?

Zaćwilichowski ridică din umeri:

— Păi ce-mi rămâne de făcut? Dacă-i război, război să fie!
— Rămâi cu sănătate, jupâne stegar.
— Dumnezeu să te aibă în pază!
— Vive valeque! strigă Zagłoba. Şi dacă apa o să te poarte până la Stambul, închină-te sultanului din partea mea. Ştiu că era mânios! Miedul a fost nemaipomenit! Brr! Ce frig e aici!
— La bună vedere!
— Să ne vedem cu bine!
— Du-te cu Dumnezeu!

Vâslele scârţâiră şi plescăiră în apă, baidacurile porniră. Focul care ardea pe mal începu să se depărteze cu repeziciune. Multă vreme Skrzetuski zări făptura bătrânului stegar, luminată de flăcările bobotăii, şi o tristeţe nelămurită îi cuprinse inima. Îl ducea apa, îl ducea şi-l îndepărta de oamenii care-i doreau binele, de fata iubită şi de locurile cunoscute; îl ducea neînduplecat ca predestinarea, spre ţinuturi sălbatice, în beznă.

Din limanul Taśminei ieşiră pe Nipru. Vântul şuiera, vâslele plescăiau uniform, trist. Luntraşii începură să cânte:

Ei, băură, cântară Şi ceaţă-adunară.

Skrzetuski se înveli în burcă şi se culcă în aşternutul pe care i-l pregătiseră oştenii. Începu să se gândească la Helena care nu era încă la Łubnie; el pleacă, iar Bohun rămâne. Teama, presimţirile rele, grijile se năpustiră asupra lui ca nişte corbi. Se luptă cu ele până osteni, gândurile i se tulburară, amestecându-se ciudat cu şuierul vântului, plescăitul vâslelor şi cântecele pescarilor; adormi.

CAPITOLUL IX.

A DOUA ZI SE TREZI refăcut, sănătos şi cu gânduri mai senine. Vremea era frumoasă. Apele larg revărsate se vălureau în unduiri mărunte sub adierile uşoare, calde.

Malurile erau acoperite de ceaţă şi se contopeau cu pânza apelor într-o întindere nesfârşită. Rzędzian, când se trezi şi

se frecă la ochi, mai că se înspăimântă. Îşi roti privirile mirate împrejur şi, nevăzând malul nicăieri, zise:

— Stăpâne, pentru Dumnezeu, parcă suntem pe mare.

— Da' de unde, nu e marea. Râul e foarte larg, răspunse Skrzetuski; o să zăreşti malurile când se va ridica ceaţa.

— Cred că în curând o să călătorim şi în ţara turcului.

— O să călătorim, dacă vom avea poruncă; dar vezi că nu suntem singuri.

Cât cuprindeai cu ochii se vedeau peste zece baidacuri, dubasuri şi luntri căzăceşti înguste şi negre, învelite cu papură şi numite şăici. Unele pluteau în josul apei purtate de curentul iute, altele urcau cu trudă în susul râului ajutate de vâsle şi de pânzele întinse. Duceau peşte, ceară, sare şi vişine uscate prin târgurile de pe maluri, sau se întorceau din părţile locuite încărcate cu rezerve de hrană pentru Kudak şi cu mărfuri care găseau lesne cumpărători la tarabele bazarului de la Sici. De la vărsarea Pszołei, malurile Niprului erau o adevărată pustie pe care albeau din loc în loc bordeiele cazacilor; râul era însă calea care lega Siciul de restul lumii, aşa că pe acest drum era un du-te-vino continuu, mai ales când viitura apelor înlesnea plutirea, şi când până şi pragurile stâncoase, în afară de Nienasytec, puteau să fie trecute de vasele care mergeau spre liman.

În timp ce baidacurile goneau spre Kudak, porucinicul privea cu luare-aminte la viaţa de pe râu. Pâcla se ridicase şi malurile se vedeau limpede. Pe deasupra călătorilor zburau mulţimi nenumărate de păsări de apă, babiţe, gâşte sălbatice, cocoare, raţe şi nagâţi, berze şi stârci; în stufărişurile de pe mal se auzea o asemenea larmă, asemenea bulbucit de ape şi fâlfâit de aripi, de credeai că acolo se ţin adunările şi războaiele păsărimii.

După Krzemieńczug, malurile erau mai joase, deschise.

— Stăpâne, priveşte! exclamă deodată Rzędzian. Soarele pripeşte şi câmpurile sunt pline de zăpadă.

Skrzetuski se uită; într-adevăr, cât vedeai cu ochii, o pânză albă strălucea în razele soarelui pe amândouă părţile râului.

— Hei, cârmaciule, ce albeşte acolo? întrebă porucinicul.

— Sunt vişini, Domnia Ta! răspunse cârmaciul.

Erau într-adevăr pădurici de vişini, formate din copaci pitici, care acopereau fâşii întinse pe amândouă malurile, dincolo de vărsarea Pszołei. Fructele lor, mari şi dulci, alcătuiau, toamna, hrana păsărilor, a animalelor şi a oamenilor rătăciţi prin pustie, folosind totodată şi ca marfă pentru negoţ, pe care o duceau cu baidacurile până Kiev şi chiar mai departe. Acum vişinii erau în floare. Când se apropiară de uscat, ca să dea timp de odihnă vâslaşilor, porucinicul şi Rzędzian coborâră, vrând să se uite mai de aproape. Îl învălui o mireasmă îmbătătoare de abia mai puteau să răsufle. Puzderie de petale se scuturaseră pe jos. Pe alocuri copăceii se strângeau în tufişuri nepătrunse. Printre vişini creşteau de asemenea migdali pitici, sălbatici, acoperiţi cu flori trandafirii care împrăştiau un miros şi mai puternic. Milioane de bondari, albine şi fluturi coloraţi se înălţau deasupra acestei mări pestriţe de flori, al cărei capăt se pierdea în depărtare.

— Minune, stăpâne, minune! zise Rzędzian. De ce n-or fi locuind oameni pe aici? Vânat văd că e din belşug.

Prin tufişurile de vişini se strecurau iepuri cenuşii şi albi, cârduri fără număr de prepeliţe cu picioarele albastre; Rzędzian trase cu flinta şi doborî câteva, dar mare-i fu mirarea când află după aceea de la cârmaci că nu sunt bune de mâncat.

Pe pământul moale se mai vedeau urme de elan şi de antilope saiga, iar din depărtare veneau zgomote asemănătoare cu grohăitul porcilor sălbatici.

După ce se săturară de privit şi se odihniră, porucinicul şi oamenii săi porniră mai departe. Malurile aci se înălţau, aci coborau, descoperind privirilor frumoase păduri de stejar, locuri sâlhui, movile şi stepă fără sfârşit. Împrejurimile

păreau atât de bogate încât Skrzetuski îşi repetă fără să vrea întrebarea lui Rzędzian: de ce nu locuiesc oameni pe aici? Pentru asta era nevoie ca alt Jeremi Wiśniowiecki să ia în stăpânire aceste pustietăţi, să le gospodărească şi să le apere de năvălirile tătarilor şi ale cazacilor de la Niż. Unde şi unde râul forma bălţoace, cotituri, se revărsa prin râpe, izbea stâncile de pe mal cu valurile înspumate şi umplea cu apă hrubele întunecoase din stânci. În asemenea hrube şi cotloane se aflau ascunzători ale cazacilor. Gurile râurilor, acoperite cu tufişuri de ţepering, trestie şi şovar erau negre de mulţimea păsărilor, într-un cuvânt, o lume sălbatică, prăpăstioasă, pe alocuri pustie şi tainică se desfăşura prin faţa ochilor drumeţilor noştri.

Călătoria începu să fie neplăcută, fiindcă, din pricina căldurii se arătară roiuri de ţânţari muşcători, de felurite gângănii necunoscute în stepa uscată, dintre care unele, cât degetul de groase, slobozeau sânge când pişcau.

Seara ajunseseră în ostrovul Romańowka, ale cărui focuri se vedeau de departe, şi aici poposiră peste noapte. Pescarii care veniră într-un suflet să privească la ceata porucinicului aveau cămăşile, faţa şi mâinile unse cu păcură, pentru a se apăra de insecte. Erau oameni cu obiceiuri necioplite, sălbăticiţi; primăvara se îmbulzeau cu toţii aici să prindă şi să usuce peştele pe care-l cărau apoi la Czehryn, Czerkasy, Perejasław şi la Kiev. Îndeletnicirea lor era grea, dar aducătoare de câştiguri; din pricina belşugului de peşte, vara era o adevărată năpastă pentru aceste locuri, pentru că murind din lipsă de apă prin heleşteie şi aşa-zisele „ştioalne liniştite”, umpleau cu duhori nesuferite văzduhul.

Porucinicul află de la pescari că toţi cazacii de la Niż care pescuiau aici părăsiseră ostrovul de câteva zile, îndreptându-se spre Sici, chemaţi de atamanul de tabără. În fiecare noapte se vedeau de pe ostrov focurile aprinse în stepă de fugarii spre Niż. Pescarii ştiau că se pregăteşte războiul asupra leşilor şi nu se fereau de porucinic. Skrzetuski înţelese deci că solia lui s-ar putea într-adevăr să

ajungă prea târziu; până să se înfăţişeze el la Sici poate că polcurile cazacilor vor porni spre miazănoapte, dar avea poruncă să se ducă şi, ca un oştean de credinţă, nu mai stătu la îndoială, hotărând să pătrundă fie şi în mijlocul taberei zaporojene.

A doua zi de dimineaţă porniră iarăşi la drum. Trecură de frumosul Tareński Róg, de Sucha Góra şi de Koński Ostróg, cunoscut din cauza mlaştinilor sale şi a mulţimii de târâtoare care-l făceau nepotrivit pentru a fi locuit. Sălbăticia împrejurimilor şi repeziciunea crescută a apelor vesteau apropierea pragurilor. În sfârşit, turnul de la Kudak se înălţă la orizont; prima parte a călătoriei se sfârşise.

Cu toate acestea porucinicul nu intră în cetate în seara aceea, pentru că Grodzicki poruncise ca, după trâmbiţarea semnalului care se dădea înainte de apusul soarelui, nimeni să nu fie lăsat să iasă sau să intre în cetate; de-ar fi venit regele în persoană, ar fi trebuit să înnopteze la Slobódka, o aşezare ce se afla lângă valul de apărare al fortăreţei.

Aşa făcu şi porucinicul. Popasul nu era prea plăcut, căci colibele din Slobódka, vreo şaizeci la număr, erau lipite cu lut şi aşa de mici, încât în unele din ele puteai să te strecori numai pe brânci. Nu merita osteneala să se ridice altele, pentru că la fiecare năvală a tătarilor erau distruse din temelii ca să nu-i adăpostească pe năvălitori, înlesnindu-le drumul spre întărituri. Slobódka era locuită de fugarii din Polonia şi din Rutenia, de la Crîm şi din Moldova. Mai fiecare îşi avea credinţa lui, dar nimeni nu-i întreba de asta. Nu lucrau pământul din cauza primejdiei hoardelor de tătari, trăiau din pescuit şi din grânele aduse din Ucraina, beau rachiu de mei şi se îndeletniceau cu diferite meşteşuguri, pentru care erau preţuiţi în cetate.

Porucinicul mai că nu putu să pună geană pe geană din pricina mirosului nesuferit al pieilor de cal din care se făceau curele. A doua zi în zori, după ce trâmbiţele sunară „deşteptarea”, trimise ştire la cetate că a venit un sol din partea prinţului şi aşteptă să fie primit. Grodzicki, care îşi

aducea bine aminte de vizita prinţului, ieşi în întâmpinarea lui. Era un bărbat la cincizeci de ani, cu un singur ochi, ca ciclopii, şi întunecat, deoarece, stând în această pustietate de la capătul lumii, fără să mai vadă oamenii, se sălbăticise; având puteri neîngrădite, devenise serios şi aspru. Avea faţa sluţită de vărsat, dar i-o împodobeau tăieturile de sabie şi semnele rămase de la săgeţile tătarilor care semănau cu nişte peceţi albe pe pielea închisă. Cu toate acestea era un oştean adevărat, treaz ca un cocor, cu privirile aţintite mereu asupra tătarilor şi a cazacilor. Bea numai apă, nu dormea decât şapte ceasuri din douăzeci şi patru, şi adesea se ducea în miez de noapte pe întărituri să cerceteze străjile, pe care, pentru cea mai mică neglijenţă le pedepsea cu mare asprime. Îngăduitor cu cazacii, deşi sever, îşi câştigase respectul lor. Iarna, când la Sici era foamete, îi ajuta cu grâne. Era un rusin, de felul celor care, la vremea lor, ieşiseră în stepă cu Przecław Lanckoroński şi Samuel Zborówski.

— Aşadar, Domnia Ta te duci la Sici? îl întrebă pe Skrzetuski, după ce mai înainte îl lăsase să intre şi îl ospeţise cum se cuvine.

— La Sici. Domnia Ta ce ştiri ai de acolo?

— E război! Atamanul taberei îşi adună cazacii din toate smârcurile, pâraiele şi ostroavele. Din Ucraina trec fugari, pe care îi împiedic cum pot. S-a strâns o oaste de vreo treizeci de mii de cazaci, dacă nu mai mult. Când se vor năpusti asupra Ucrainei şi se vor uni cu cazacii înrolaţi prin târguri şi cu gloatele de ţărani, vor fi o sută de mii.

— Şi Chmielnicki?

— E aşteptat să sosească în orice zi cu tătarii de la Crîm. Poate a şi venit; la drept vorbind, n-are rost ca Domnia Ta să te mai osteneşti până la Sici, pentru că în curând vor veni ei aici; mai mult ca sigur că nu se vor feri de Kudak şi că nu-l vor lăsa în urma lor.

— Domnia Ta o să aperi cetăţuia?

Grodzicki privi posomorât la porucinic şi răspunse cu glasul apăsat, liniştit:

— N-o să mă apăr.

— Cum aşa?

— Nu mai am pulbere. Am repezit pe puţin douăzeci de luntri, ca să-mi aducă oricât de puţină; şi nu mi-au dat. Nu ştiu ce să mai cred: au fost prinşi trimişii mei, ori n-au nici ei. Ştiu doar atât că până acum n-am primit nimic. Mai am pulbere pentru cel mult două săptămâni. Dacă aş avea destulă, aş arunca cetatea în aer odată cu mine, înainte ca picior de cazac să fi călcat aici. Am poruncă să stau pe loc – stau, am poruncă să veghez – veghez, am poruncă să-mi arăt colţii – mi-i arăt, iar când o fi să pier, o dată moare omul, am s-o fac şi pe asta.

— Domnia Ta nu poţi să faci singur pulbere?

— De două luni de zile zaporojenii nu mai lasă să treacă salpetrul, pe care acum trebuie să-l aduc de la Marea Neagră. Mi-e totuna. Mi-a bătut ceasul!

— Noi avem de învăţat de la oşteni încercaţi ca Domnia Ta. Ce-ar fi dacă te-ai duce chiar Domnia Ta după pulbere?

— Jupâne, eu nu las Kudakul, nu mai pot să-l părăsesc; aici mi-am trăit viaţa, aici vreau să mor. Nici Domnia Ta nu gândi că te duci la niscaiva ospeţe sau primiri grozave cu care sunt întâmpinaţi solii prin alte părţi, şi să nu crezi că însărcinarea de sol o să te apere. Ei îşi ucid propriile căpetenii şi, de când stau aici, nu-mi aduc aminte ca vreuna să fi murit de moarte bună. O să te omoare şi pe tine.

Skrzetuski tăcea.

— Văd că ţi-a cam pierit curajul. Mai bine nu pleca.

— Domnia Ta, îi întoarse porucinicul cu mânie, născoceşte ceva mai de soi ca să mă sperii, fiindcă tot ce mi-ai spus până acum am auzit de zeci de ori; dacă mă sfătuieşti să nu mai plec, înseamnă că Domnia Ta, de-ai fi în locul meu, n-ai pleca; vezi dacă nu cumva pentru apărarea cetăţii ai trebuinţă şi de curaj, nu numai de pulbere.

În loc să se supere, Grodzicki se uită îmblânzit la Skrzetuski.

— E îndrăcit flăcăul! mormăi în limba rusină. Domnia Ta să mă ierte. Din răspunsul Domniei Tale văd că eşti în stare să păstrezi dignitatem prinţului şi a stării de şleahtic. O să-ţi dau câteva şăici, pentru că baidacurile nu pot să treacă peste praguri.

— Asta am şi venit să te rog.

— Pe lângă Nienasytec să porunceşti să tragă bărcile pe uscat, fiindcă, deşi apa e mare, niciodată nu se poate trece. Abia se strecoară luntrile foarte mici. Iar când vei ajunge la apă mică, păzeşte-te să nu fii luat pe neaşteptate şi ţine minte că fierul şi plumbul sunt mai grăitoare decât vorbele. Pe acolo sunt preţuiţi numai oamenii îndrăzneţi. Şăicile sunt gata pentru mâine, o să dau poruncă să le mai pună câte o cârmă; la praguri e nevoie de două.

Spunând acestea, Grodzicki îl conduse pe porucinic să-i arate cetatea şi rânduiala ostăşească. Peste tot stăpâneau ordinea desăvârşită şi disciplina. Străji dese vegheau ziua şi noaptea pe zidurile pe care prinşii tătari le întăreau şi le dregeau fără contenire.

— În fiecare an întăriturile se înalţă cu un cot, spuse Grodzicki; au crescut atâta, încât dacă aş avea pulbere destulă şi o sută de mii de oameni, nu mi-ar putea face nimic; fără puşcaşi însă nu pot să mă apăr dacă năvălitorii sunt mai mulţi.

Fortăreaţa era într-adevăr de necucerit, deoarece în afară de turnuri o apărau prăpăstiile Niprului şi stâncile de netrecut care ţâşneau drept în sus din apă; nu avea nevoie de prea mulţi apărători. Aşa se şi făcea că în cetate nu se găseau mai mult de şase sute de oameni, aleşi, e drept, dintre oştenii cei mai buni, înarmaţi cu muschete şi sâneţe. Niprul curgea în acest loc într-o albie atât de strâmtă, era atât de îngust, că săgeţile aruncate de pe întărituri ajungeau pe malul celălalt. Tunurile stăpâneau amândouă malurile şi împrejurările. În afară de asta, la o jumătate de

milă de cetate se afla un turn înalt din care se vedea împrejur la opt mile depărtare şi în care stăteau de pază o sută de oşteni, cercetaţi în fiecare zi de Grodzicki. Când zăreau oameni prin apropiere, aceştia dădeau de ştire la cetate, băteau clopotele şi toţi oştenii urcau pe întărituri.

— Aproape nu e săptămână spunea Grodzicki, să nu se dea semnalul de primejdie. Haite de tătari, adesea de câteva mii, dau ocol ca nişte lupi; îi hăcuim şi noi, cum putem, cu tunurile. De multe ori tabunurile de cai sălbatici sunt luate de străji drept tătari.

— Şi Domniei Tale nu ţi se urăşte să stai în pustietatea asta? întrebă Skrzetuski.

— De mi-ar face loc în odăile regelui şi tot aici aş veni. De aici eu văd mai multă lume decât vede regele de la fereastra lui din Varşovia.

Într-adevăr de pe întărituri se vedea întinderea nemărginită a stepelor care acum păreau o mare de verdeaţă; spre miazănoapte vărsarea Samarei, iar spre miazăzi tot cursul Niprului, stâncile, prăpăstiile şi pădurile până hăt! la spuma celui de al doilea prag, al lui Surski.

Spre seară vizitară şi turnul, pentru că Skrzetuski vedea pentru întâia oară această fortăreaţă pierdută în stepă şi era dornic să afle totul. În acest timp, în Slobodka i se pregăteau şăicile care, având câte o cârmă la amândouă capetele, erau mai uşor de mânuit. A doua zi trebuia să pornească la drum de dimineaţă. Nu se culcă aproape toată noaptea, gândindu-se ce are de făcut în faţa primejdiei de moarte care-l amenința ca sol în tabăra înfricoşătoare de la Sici. Viaţa îi zâmbea, era tânăr, iubea şi avea să trăiască cu fata dragă; cu toate acestea ţinea mai mult la onoare şi la faimă decât la viaţă. Îi trecu prin minte că războiul e aproape şi că Helena, aşteptându-l la Rozłogi, poate să fie prinsă de cumplitul pojar, lăsată în seama răbufnirilor lui Bohun şi ale mulţimii sălbatice dezlănţuite, şi sufletul i se umplu de teamă şi de durere. Stepele se zvântaseră şi ar fi putut să plece de la Rozłogi la Łubnie, dar el poruncise

Helenei şi cneaghinei să aştepte întoarcerea lui, pentru că nu se aştepta ca furtuna să izbucnească atât de repede şi nu ştia cât de primejdioasă este călătoria la Sici. Acum se plimba cu paşi grăbiţi prin odaia din castel, îşi smulgea barba şi îşi frângea mâinile. Ce-i rămânea de făcut? Cum să se descurce? În minte vedea acareturile de la Rozłogi cuprinse de flăcări şi înconjurate de gloata care urla, semănând mai mult a diavoli decât a oameni. Zgomotul paşilor se răsfrângea din bolta încăperii cu ecou mohorât şi lui i se părea că aude puterile răului venind după Helena. Pe întărituri se trâmbiţa stingerea luminilor, dar el credea că răsună ecoul cornului lui Bohun; scrâşnea din dinţi şi apuca mânerul sabiei. Ah, de ce s-a încăpăţânat să plece el şi nu l-a lăsat pe Bychowiec!

Rzędzian, care dormea pe prag, băgă de seamă zbuciumul lui Skrzetuski, se sculă frecându-se la ochi, curăţă torţele care pâlpâiau în inele de fier şi începu să se învârtească prin încăpere vrând să atragă luarea-aminte a stăpânului.

Dar porucinicul se cufundase cu totul în gândurile sale dureroase şi se plimba mai departe, stârnind ecourile adormite.

— Stăpâne! Hei, stăpâne., strigă Rzędzian.

Skrzetuski se uită la el cu privirea sticloasă. Deodată se trezi din îngândurare.

— Rzędzian, ţi-e frică de moarte? întrebă el.

— De cine? Cum de moarte? Ce vorbeşti, stăpâne?

— Cine se duce la Sici, acela nu se mai întoarce.

— Păi Luminăţia Ta de ce te duci?

— Aşa mi-e voia, nu te amesteca, dar de tine îmi pare rău, că eşti abia un copilandru şi, cu toate că eşti un şmecher, acolo n-o scoţi la capăt cu şmecheria. Întoarce-te la Czehryn şi de acolo la Łubnie.

Rzędzian începu să se scarpine în cap.

— Stăpâne, mi-e frică de moarte; cui nu-i e frică de ea nu se teme nici de Dumnezeu, e voia lui ca cineva să moară sau să trăiască; iar dacă Domnia Ta te duci de bunăvoie la

moarte, o să fie păcatul Domniei Tale, ca stăpân şi nu al meu, ca slugă, de aceea, eu nu te părăsesc, stăpâne, că nici eu nu sunt vreun necioplit, ci un şleahtic; deşi sărac, nu sunt lipsit de demnitate.

— Ştiam că eşti un flăcău de treabă, dar îţi spun că dacă nu vrei să pleci de bunăvoie, vei pleca la porunca mea, căci altfel nu se poate.

— Stăpâne, omoară-mă, dar nu plec. Domnia Ta crezi că sunt o Iudă care să te arunce în ghearele morţii?

Aici Rzędzian îşi acoperi ochii cu mâinile şi începu să plângă amarnic. Skrzetuski înţelese că pe această cale nu va izbuti să-l convingă şi nu voia să-i poruncească cu asprime, părându-i rău de el.

— Ascultă, îi zise, acolo nu poţi să-mi fii de nici un ajutor, de altminteri, nici eu n-o să-mi aşez capul sub paloş, de bunăvoie; trebuie să duci nişte scrisori la Rozłogi, scrisori la care ţin mai mult decât la viaţă. Ai să spui acolo jupânesei şi cnejilor s-o ducă numaidecât pe jupâniţă la Łubnie, fără pic de zăbavă, că altfel îi prinde răscoala; tu să veghezi ca să se facă aşa. Îţi încredinţez o treabă însemnată, demnă de un prieten, nu de o slugă.

— Stăpâne, trimite pe altcineva; oricine poate să ducă o scrisoare.

— Te-ai prostit? În cine pot să am încredere aici? Repet, îmi scapi viaţa de două ori, şi pe deasupra mă izbăveşti de chinul în care trăiesc. Când mă gândesc la cele ce se pot întâmpla, mă trec năduşelile de atâta durere.

— O, pentru Dumnezeu! Văd că trebuie să plec, dar îmi pare atât de rău de Domnia Ta, că dacă mi-ai dărui brâul acesta pestriţ, nu m-aş bucura deloc.

— Vei avea brâul, numai să faci treabă bună.

— Stăpâne, dacă mă învoieşti să merg cu tine, nu-mi mai trebuie nici brâul.

— Ai să te întorci mâine cu şaica pe care pan Grodzicki o trimite la Czehryn, apoi porneşti fără întârziere şi fără odihnă drept la Rozłogi. Să nu spui nimic cneaghinei de

primejdiile ce mă ameninţă, nici măcar jupâniţei, roagă-le numai să plece degrabă la Łubnie, fie şi călare şi fără lucruri. Iată punga pentru drum, scrisorile le alcătuiesc îndată.

Rzędzian se aruncă la picioarele porucinicului.

— Stăpâne, n-o să te mai văd niciodată?

— Cum o vrea Dumnezeu, facă-se voia lui! răspunse Skrzetuski, ridicându-l. La Rozłogi să te arăţi vesel. Acum du-te şi culcă-te.

Porucinicul petrecu restul nopţii scriind scrisori şi rugându-se fierbinte; îngerul alinării coborî numaidecât asupra lui. Între timp noaptea păli şi zorile albiră ferestruicile înguste dinspre răsărit. Se crăpa de ziuă; luciri trandafirii se furişau în încăpere. În turn şi la cetate trâmbiţele începură să sune „deşteptarea”. În curând Grodzicki intră în odaie.

— Jupâne porucinic, şăicile sunt gata.

— Şi eu sunt gata, spuse liniştit Skrzetuski.

CAPITOLUL X.

ŞĂICILE ALERGAU SPRINTENE în jurul apei, purtându-l pe tânărul oştean şi soarta lui. Pragurile stâncoase nu mai însemnau o mare primejdie din pricina apelor umflate. Trecură de Surski, şi de Lochanny, un val înalt îi aruncă peste Stăvilarul Woronów, la Kniaży şi la Strzelczy bărcile scrâşniră, atingând fundul, dar nu se sparseră, până când, în sfârşit, zăriră în depărtare spuma şi vârtejurile înfricoşătorului Nienasytec. Aici trebuiră să coboare şi să tragă luntrile pe uscat – treabă anevoioasă şi îndelungată, care ţinea de obicei toată ziua. Din fericire, cei care trecuseră înainte lăsaseră pe mal mulţime de buşteni, pe care îi puseseră sub bărci ca să le tragă mai uşor pe pământ. De jur împrejur nu se zărea ţipenie de om; pe râu nu plutea nici o şaică, pentru că spre Sici puteau să treacă doar cele pe care le lăsa Grodzicki la Kudak, iar acesta tăiase cu bună ştiinţă legătura dintre Zaporoże şi restul

lumii. Tăcerea era întreruptă doar de urletul valurilor care se izbeau de stâncile Nienasytecului. În vreme ce oştenii trăgeau luntrile, Skrzetuski se uită la această minune a naturii. O privelişte înfiorătoare i se înfăţişa privirilor. Pe toată lărgimea râului alergau de-a curmezişul şapte spinări stâncoase care atârnau deasupra apei, negre, zdrenţuite de valurile ce coborau în ele porţi de trecere. Râul izbea cu toată greutatea apelor culmile de piatră, se zdrobea de ele şi, înnebunit, turbat şi fărâmiţat în spumă albă, se căznea să sară peste ele ca un armăsar dezlănţuit. Respins încă o dată înainte de a se putea prăpăstui prin deschizături, credeai că roade stâncile cu dinţii, în mânia-i neputincioasă se răsucea în vârtejuri ameţitoare, împroşca în văzduh stâlpi de apă, clocotea şi gâfâia de osteneală ca un animal sălbatic. Apoi iarăşi răsuna bubuitul parcă a o sută de tunuri, se auzea urletul unor haite de lupi, horcăiturile şi truda; la fiecare culme aceeaşi luptă, acelaşi zbucium. Deasupra prăpastiei lărmuiau păsările, ca şi când ar fi fost înspăimântate de această privelişte, printre culmi se alungau umbrele mohorâte ale stâncilor, tremurând în adâncuri ca nişte duhuri rele.

Deşi obişnuiţi cu pragurile, oamenii care trăgeau bărcile se închinau cu sfială, prevenindu-l pe Skrzetuski să nu se apropie prea mult de mal. Se spunea că cine se uită prea mult la Nienasytec vede ceva ce-l face să-şi piardă minţile; se mai vorbea că uneori braţe lungi şi negre se ivesc din vârtejuri şi înhaţă pe nesocotiţii care se apropie prea mult şi atunci hohote înfricoşătoare răsunau în adâncuri. Zaporojenii nu îndrăzneau să tragă luntrile noaptea.

În frăţia de la Niż, nimeni nu putea să fie primit ca tovarăş până nu trecea singur cu luntrea toate pragurile stâncoase în afară de Nienasytec, ale cărui spinări nu erau niciodată acoperite de ape. Numai despre Bohun orbii cântau că s-ar fi strecurat prin Nienasytec, dar nimeni nu le dădea crezare.

Tragerea luntrilor ţinu aproape toată ziua. Când porucinicul se urcă iar în şaică, soarele stătea să apună. Pragurile următoare le trecură cu uşurinţă, fiind acoperite cu totul de apă, aşa că ajunseră în cele din urmă în apele liniştite de la Niż.

Pe drum, în pustietatea Kuczkasów, Skrzetuski văzu movila uriaşă din piatră albă, pe care prinţul poruncise s-o ridice în amintirea venirii lui până aici şi despre care îi povestise Bogusław Maszkiewicz la Łubnie. Până la Sici nu mai era departe, dar porucinicul nu voia să intre noaptea în încâlcitura Czertomelikului şi hotărî să înnopteze la Chortyca.

Mai voia să întâlnească vreun zaporojean ca să dea de veste că vine un trimis şi nu altcineva. Chortyca părea pustie, şi porucinicul se minună, pentru că ştia de la Grodzicki că acolo se afla întotdeauna o ceată de cazaci împotriva năvălirilor tătarilor. Înaintă cu câţiva oameni destul de departe înăuntrul ostrovului, fără să poată a-i da de capăt; avea mai mult de o milă lungime şi, cum începuse să se lase o noapte întunecoasă, nu prea frumoasă, se întoarse la şăicile care între timp fuseseră trase pe nisipul de pe mal; oştenii aprinseseră focuri împotriva ţânţarilor pentru popasul de noapte.

Cea mai mare parte din noapte se scurse în linişte. Seimenii şi luntraşii dormeau pe lângă focuri – vegheau doar străjile şi porucinicul care, de la plecarea din Kudak, era sâcâit de-o chinuitoare lipsă de somn. Simţea că are fierbinţeli. Uneori i se părea că aude paşi care se apropiau dinăuntrul ostrovului ori zgomote neînţelese asemănătoare cu behăitul îndepărtat al caprelor. Credea însă că-l înşeală urechile.

Deodată, aproape de revărsatul zorilor, se opri lângă el o făptură întunecată.

Era un slujitor din cei de strajă.

— Vin, stăpâne! spuse în grabă.

— Cine?

— Cazacii de la Niż; sunt vreo patruzeci.
— Bine. Nu sunt prea mulţi. Scoală oamenii! Aprindeţi focul.
Seimenii zvâcniră numaidecât în picioare. Flăcările aţâţate izbucniră în sus, luminând sălciile şi mâna de oşteni ai porucinicului. Celelalte caraule se apropiară în fugă.
În acest timp se desluşiră limpede paşii neregulaţi ai unei liote de oameni; paşii se opriră la oarecare depărtare şi un glas ameninţător întrebă:
— Hei, voi de pe mal, cine sunteţi?
— Dar voi? răspunse vagmistrul.
— Răspunde, fiu de căţea, că de nu, te întreb din sâneaţă!
— Înălţimea Sa trimisul prealuminatului prinţ Jeremy Wiśniowiecki către atamanul de tabără, glăsui răsunător vagmistrul.
Vocile tăcură, se vede că se sfătuiau.
— Vino singur aici! strigă vagmistrul. Nu te teme. Solii nu sunt bătuţi, dar nici nu bat!
Paşii se auziră din nou şi, după o clipă, câteva zeci de siluete se iviră din întuneric. După pielea negricioasă, statura scundă şi cojoacele întoarse pe dos, porucinicul îşi dădu seama de la prima vedere că cei mai mulţi erau tătari; cazaci erau doar vreo doisprezece. Prin mintea lui Skrzetuski trecu ca un fulger gândul că, de vreme că tătarii sunt la Chortyca, Chmielnicki trebuie să se fi întors de la Crîm.
În fruntea cetei se afla un zaporojean bătrân, de statură uriaşă, cu faţa sălbatică şi crudă. Apropiindu-se de foc, acesta întrebă:
— Şi care-i trimisul?
Mirosul puternic de horilcă se răspândi împrejur; zaporojeanul era beat turtă.
— Care-i trimisul? repetă.
— Eu sunt, răspunse Skrzetuski cu mândrie.
— Tu?
— Îţi sunt frate, de-mi zici „tu”?

— Poartă-te cum se cuvine, bădărane! se amestecă vagmistrul. Se spune: preamăritul trimis!

— La pietre cu voi, feciori de diavoli! Lua-v-ar moartea lui Sierpiahow! Auzi, preamăriţi! Ce căutaţi voi la ataman?

— Nu e treaba ta! Cunoaşte doar că vei răspunde cu capul dacă nu faci totul ca să ajung cât mai repede înaintea atamanului.

În clipa aceea un alt zaporojean ieşi din grămadă.

— Noi suntem aici din porunca atamanului, spuse, veghem să nu se apropie nimeni dinspre leşi, iar dacă trece cineva, avem poruncă să-l ducem legat burduf la Sici, ceea ce şi facem.

— Cine merge de bunăvoie, pe acela n-o să-l legi.

— Ba o să-l leg, că aşa am poruncă.

— Ştii tu, necioplitule, ce înseamnă persoana unui trimis? Ştii pe cine înfăţişez eu?

Tocmai atunci uriaşul mai în vârstă îl întrerupse.:

— O să-l ducem pe trimis, ba încă de barbă – uite-aşa! Spunând acestea, întinse mâna spre barba porucinicului. Dar în aceeaşi clipă gemu şi se prăvăli la pământ ca lovit de trăsnet.

Porucinicul îi zdrobise capul cu baltagul.

— Koli, koli{91}! începură să urle glasuri turbate în grămadă. Seimenii prinţului săriră în ajutorul căpeteniei lor; bubuiră sâneţele, ţipetele „koli! koli!” se amestecară cu zăngănitul fierului, începu o luptă învălmăşită. Focurile călcate în încăierare se stinseră, şi luptătorii se cufundară în întuneric. În curând se încleştară cu toţii atât de aproape, încât nu mai era loc pentru loviturile de sabie; locul săbiilor îl luară pumnii, cuţitele şi dinţii.

Deodată, din adâncul ostrovului răsunară strigăte şi chemări numeroase; localnicii primeau ajutoare.

Încă o clipă şi ar fi sosit prea târziu, căci seimenii disciplinaţi înclinau cumpăna de partea lor.

— La luntre! strigă cu vocea tunătoare porucinicul. Oştenii îndepliniră porunca într-o clipă. Din nenorocire, şăicile,

trase prea mult pe nisip, nu se lăsau împinse în apă. În acest timp vrăjmaşii se repezeau cu furie spre mal.

— Foc! porunci Skrzetuski.

Salva muschetelor opri de îndată pe atacatori care şovăiră, se învălmăşiră şi se retraseră în neorânduială, lăsând peste zece trupuri întinse pe nisip; unele dintre ele se zbăteau ca peştii scoşi din apă şi aruncaţi pe uscat.

Luntraşii, ajutaţi de o parte din seimeni, sprijinindu-şi vâslele în pământ, se străduiau din toate puterile să împingă şăicile pe apă, dar în zadar.

Duşmanul începea să atace de departe. Plescăiturile plumbilor în apă se amestecau cu şuieratul săgeţilor şi gemetele răniţilor.

Tătarii se îndemnau unii pe alţii cu strigăte ascuţite: Allah! Allah!; le răspundeau ţipetele cazacilor: „Koli! koli!” şi glasul liniştit al lui Skrzetuski repetând tot mai des porunca:

— Foc!

Zorile luminară cu luciri palide câmpul de bătaie. Pe partea dinspre uscat se vedea mulţimea de cazaci şi de tătari, unii cu feţele lipite de patul flintelor, alţii îndoiţi pe spate şi trăgând de corzile arcurilor, iar spre râu, cele două şăici acoperite de fum, luminate din când în când de salvele împuşcăturilor. La mijloc zăceau nemişcate trupurile întinse pe nisip.

Într-una dintre luntri stătea Skrzetuski, mai înalt decât ceilalţi, mândru, liniştit, cu buzduganul de porucinic în mână şi cu capul descoperit; o săgeată tătărească îi smulsese căciula.

Vagmistrul se apropie de el şi-i şopti:

— Stăpâne, nu le putem ţine piept, sunt prea mulţi!

Dar porucinicul dorea numai să-şi pecetluiască solia cu sânge, să nu se acopere de ruşine şi să piară astfel fără slavă. De aceea, în vreme ce seimenii îşi făcuseră un soi de adăpost din sacii cu hrană, de după care trăgeau în vrăjmaşi, el stătea la vedere, în calea plumbilor.

— Bine! rosti. Vom pieri până la cel din urmă.
— Pierim, tătucule! strigară seimenii.
— Foc!
Şăicile se acoperiră iarăşi de fum. Dinăuntru ostrovului se apropiau alte mulţimi înarmate cu suliţe şi coase. Atacatorii se împărţiseră în două grupe. Una întreţinea focul din sâneţe, iar cealaltă, alcătuită din peste două sute de cazaci şi tătari, aştepta clipa potrivită pentru lupta cu armele de mână. Totodată, din păpurişurile ostrovului se strecurau patru luntri care aveau să lovească asupra porucinicului din spate şi de pe lături.
Se luminase de-a binelea. Doar fumul se întindea în fâşii lungi în văzduhul liniştit, ascunzând câmpul de bătaie.
Skrzetuski porunci la douăzeci de seimeni să se întoarcă spre luntrile care, împinse de vâsle, goneau cu repeziciunea păsărilor pe apa liniştită a râului. Focul îndreptat împotriva tătarilor şi cazacilor care veneau din adâncul ostrovului slăbi destul de mult.
Asta şi păreau să aştepte.
Vagmistrul se apropie din nou de porucinic.
— Stăpâne! Tătarii iau jungherele în dinţi: în curând se vor arunca asupra noastră.
Aproape trei sute de tătari cu săbiile în mână şi cuţitele între dinţi se pregăteau să se năpustească. Îi întovărăşeau câteva zeci de zaporojeni înarmaţi cu coase.
Atacul avea să înceapă din toate părţile, fiindcă luntrile se apropiaseră la o bătaie de puşcă. Laturile li se acoperiră de rotocoale de fum. O grindină de plumbi se abătu asupra oamenilor porucinicului. Amândouă şăicile se umplură de gemete. După scurgerea unui sfert de ceas, jumătate din seimeni căzuseră răpuşi, iar ceilalţi se apărau cu disperare. Aveau feţele înnegrite de fum, mâinile pregetau, privirea li se tulbura, sângele le acoperea ochii, şi ţevile muschetelor frigeau palmele. Cei mai mulţi erau răniţi.
În clipa aceea răcnete şi urlete înfiorătoare sfâşiară văzduhul. Erau tătarii care porneau la luptă. Fumul,

alungat de mişcarea masei de trupuri, se împrăştie dintr-odată, înfăţişând ochilor cele două şăici ale porucinicului, înţesate de mulţimea negricioasă a tătarilor, ca două cadavre de cai sfâşiate de haite de lupi. Împingeau cu toţii, se învălmăşeau, urlau, se căţărau, păreau să lupte între ei şi piereau. Se mai împotriveau vreo zece seimeni, iar lângă stâlpul pânzei se afla Skrzetuski cu faţa însângerată, cu o săgeată înfiptă adânc în umărul stâng, şi se apăra cu înverşunare. Statura lui părea uriaşă în mijlocul mulţimii care-l înconjura, sabia îi sclipea ca un fulger. La fiecare lovitură răspundeau gemete şi urlete. Vagmistrul şi un seimen îi apărau amândouă laturile şi, din când în când, mulţimea dădea înapoi, înfricoşată, dinaintea lor, dar, împinsă din spate, se avânta înainte şi murea sub loviturile săbiilor.

— Să-i prindem şi să-i ducem vii atamanului! răsunau glasurile în mulţime. Dă-te învins!

Dar Skrzetuski se încredinţa numai lui Dumnezeu, căci păli dintr-odată, şovăi şi se prăbuşi pe fundul luntrei.

— Rămas-bun, tătucule! mugi disperat vagmistrul. Căzu şi el după o clipă. Mulţimea frământată a năvălitorilor acoperi cu totul cele două şăici.

CAPITOLUL XI.

LA SICI, ÎN CASA CANTARAGIULUI{92} oştilor din mahalaua Hassan Paşa, stăteau la masă doi zaporojeni, întărindu-se cu rachiu de mei, pe care-l scoteau întruna dintr-o bărdacă de lemn aflată la mijlocul mesei. Unul dintre ei, în vârstă, aproape cocoşat, era Fyłyp Zachar, cantaragiul, iar celălalt era Anton Tatarczuk, atamanul curenului de la Czehryn, un om în jur de patruzeci de ani, înalt, puternic, cu o expresie sălbatică pe faţă şi cu ochii piezişi, ca ai tătarilor. Amândoi vorbeau încet, ca şi când s-ar fi temut să nu asculte cineva.

— Aşadar, astăzi? întrebă cantaragiul.

— Peste câteva clipe, răspunse Tatarczuk. Îl aşteaptă pe atamanul de tabără şi pe Tuhai-bei care a plecat cu Chmiel la Bazawhuk, unde se află hoarda. „Frăţia” s-a şi adunat pe maidan, iar atamanii curenelor se vor strânge la sfat înainte de apusul soarelui. Până la căderea nopţii, se va afla totul.

— Hm! ar putea să fie rău! mormăi bătrânul Fyłyp Zachar.

— Ascultă, cantaragiule, ai văzut tu că era o scrisoare şi pentru mine?

— Păi cum, dacă, am văzut, că eu i-am dus scrisorile atamanului de tabără şi eu sunt ştiutor de carte. Asupra leahului s-au găsit trei răvaşe; unul către atamanul de tabără, altul către tine şi al treilea către tânărul Barabasz. Toată lumea ştie.

— Şi cine le-a scris, nu cunoşti?

— Atamanului de tabără i-a scris prinţul, pentru că pe scrisoare era pecetea lui, dar cine ţi-a scris ţie, nu se ştie.

— Doamne, apără-mă!

— Dacă nu te vor scoate prietenul leşilor, n-o să fie nimic.

— Doamne, apără-mă! repetă Tatarczuk.

— Se vede că te simţi vinovat.

— Pfu! Nu mă simt vinovat de nimic.

— Poate că atamanul taberei o să facă pierdute toate scrisorile, pentru că e vorba şi de capul lui. Era şi către el o scrisoare, ca şi către tine.

— Se poate.

— Dar dacă te simţi vinovat.

Aici bătrânul cantaragiu coborî glasul şi mai mult.

— Şterge-o!

— Da, dar cum şi încotro? întrebă Tatarczuk neliniştit. Atamanul de tabără a pus străji în toate ostroavele, ca să nu se strecoare nimeni la leşi şi să dea de ştire despre cele ce se petrec aici. La Bazawhik veghează tătarii. Nici un peşte nu se poate furişa, nici o pasăre.

— Atunci ascunde-te la Sici, unde poţi.

— O să mă găsească. Poate mă ascunzi tu printre butoaiele din Bazar. Îmi eşti doar rudă!

— Nu l-aş ascunde nici pe fratele meu. Dacă te temi de moarte, îmbată-te; nu mai simţi nimic

— Dar poate că din scrisori nu se află nimic?

— Poate.

— Uu, iaca necazul! spuse Tatarczuk. Nu mă simt vinovat de nimic. Sunt un bun cazac, vrăjmaş al leşilor. Şi chiar dacă n-ar fi nimic în scrisoare, dracu' ştie ce-o să îndruge leahul înaintea sfatului? Poate să mă piardă.

— E un leah îndărătnic; el n-o să spună nimic!

— Ai fost astăzi la el?

— Fost. I-am uns rănile cu păcură şi i-am turnat horilcă cu cenuşă pe gât. O să-i treacă. E un leah îndrăcit! Se spune că înainte de a-l prinde la Chortyca i-a căsăpit pe tătari ca pe porci. Din partea lui să fii fără teamă.

Sunetele mohorâte ale darabanelor bătute pe maidanul din mijlocul taberei le întrerupseră vorba. Auzind aceste ecouri, Tatarczuk se cutremură şi sări drept în picioare. Pe faţa şi în mişcările lui se citea o spaimă puţin obişnuită.

— Cheamă sfatul, spuse, trăgându-şi cu greu răsuflarea. Doamne, apără-mă! Tu, Fyłype, să nu vorbeşti nimic din ce-am tăinuit amândoi. Doamne, apără-mă!

După ce rosti aceste cuvinte, Tatarczuk înhăţă bărdaca cu rachiu, o aplecă spre gură cu amândouă mâinile şi bău cu sete, de parcă ar fi vrut să se îmbete de moarte.

— Să mergem! zise cantaragiul.

Duruitul tobelor răsuna din ce în ce mai tare.

Ieşiră. Mahalaua Hassan Paşa era despărţită de maidan doar de valul de apărare care încingea tabăra propriu-zisă şi de o poartă cu un turn înalt, în care se vedeau gurile tunurilor. În mijlocul mahalalei se aflau casa cantaragiului şi cele ale atamanilor de tarabe, împrejurul cărora se întindea un loc gol, destul de larg, pe care se găseau tarabele. Acestea erau construcţii sărăcăcioase, înjghebate din trunchiuri de stejar aduse din belşug de la Chortyca şi acoperite cu ramuri şi trestie. Toate casele, chiar şi a cantaragiului, semănau mai degrabă cu nişte bordeie,

deoarece numai acoperişurile înnegrite de fum se ridicau deasupra pământului. Când se aprindea focul înăuntru, fumul ieşea nu numai prin deschizătura de sus, ci prin tot acoperişul, de credeai că nu sunt aşezări omeneşti, ci grămezi de crengi şi trestie în care se topea smoala. În aceste colibe domnea veşnic întunericul, de aceea focul de vreascuri şi coajă de stejar ardea fără încetare. Tarabe erau câteva zeci şi se împărţeau în cele ale curenelor – fiecare curen îşi avea taraba lui – şi cele pentru oaspeţi, în care în vremuri de linişte neguţau din când în când tătarii şi moldovenii, unii cu piei, ţesături orientale, arme şi tot felul de prăzi, ceilalţi mai mult cu vin. Tarabele pentru negustorii străini arareori erau ocupate, fiindcă în acest cuib sălbatic negoţul se schimba de cele mai multe ori în jafuri, de la care nici cantaragiul şi nici atamanii de tarabe nu puteau să oprească mulţimea. Printre tarabe se aflau de asemenea cele treizeci şi opt de cârciumi ale curenelor, înaintea cărora, printre gunoaie şi aşchii, printre trunchiul de stejar şi grămezi de baligă de cal, zăceau întotdeauna zaporojeni beţi, unii cufundaţi într-un somn de plumb, alţii zvârcolindu-se cu spume la gură apucaţi de delirium. Mai erau unii ameţiţi numai pe jumătate, care urlau cântece căzăceşti, scuipau, se încăierau ori se sărutau, îşi blestemau soarta sau se plângea de viaţa grea de cazac, călcând peste capetele şi piepturile celor căzuţi pe jos. Abia din clipa în care începea pregătirea vreunei campanii asupra tătarilor sau în Ucraina se slobozeau porunci ca toţi cei care aveau să ia parte să fie cu mintea limpede, cei care încălcau aceste porunci erau pedepsiţi cu moartea. Dar în vremurile obişnuite, mai ales la Bazarul tarabelor, aproape toţi erau beţi: cantaragiul şi atamanii tarabelor, vânzătorii şi cumpărătorii. Damful acru de votcă prost distilată, amestecat cu mirosurile de smoală, peşte, fum şi piele de cal, umplea încontinuu aerul întregii mahalale care, datorită tarabelor de tot felul, amintea de târguşoarele turceşti sau tătare. Se vindeau aici tot ce se putea prăda la

Crîm, în Moldova sau pe coastele Anatoliei: ţesături orientale în culori ţipătoare, lamé, brocarturi, postav, percal, tartanuri şi pânzeturi, tunuri de bronz şi de fier sfărâmate, piei argăsite de animale, blănuri, peşte uscat, vişine şi bacalii turceşti, odoare bisericeşti, semiluni de alamă prădate din minarete şi cruci aurite{93} smulse de prin biserici, pulbere şi arme albe, beţe pentru suliţe şi şei. Prin acest amestec de lucruri şi culori se învârteau oameni îmbrăcaţi în resturi din cele mai felurite straie, vara pe jumătate goi, totdeauna pe jumătate sălbatici, înnegriţi de fum, tăvăliţi prin noroaie, plini de bube puruioase pricinuite de muşcăturile miriadelor de ţânţari uriaşi care se înălţau deasupra Czertomelikului şi, spuneam mai înainte, totdeauna beţi turtă.

În clipa aceea mahalaua Hassan Paşa era mai plină de oameni ca de obicei; se închideau porţile şi cârciumile, şi toţi se grăbeau să ajungă pe maidanul pe care avea să se ţină sfatul.

Fyłyp Zachar şi Anton Tatarczuk păşeau laolaltă cu ceilalţi, dar cel din urmă se lăsa greu, mergea alene, lăsându-se întrecut de mulţime. O nelinişte tot mai mare i se aşternea pe faţă. Trecură podul peste şanţul de apărare, apoi poarta şi ajunseră pe medeanul larg, apărat şi împrejmuit de treizeci şi opt de clădiri mari de lemn. Erau curenele sau mai degrabă locaşurile curenelor, un fel de cazărmi, în care locuiau cazacii. De aceeaşi croială şi mărime, nu se deosebeau cu nimic unele de altele, în afară de numele împrumutate de la diferite târguri ucrainiene de la care îşi trăgeau numele şi polcurile. Într-un colţ al medeanului, se înălţa casa sfatului, în care aveau locuri atamanii aflaţi sub porunca atamanului de tabără: gloata, adică aşa-numita „frăţie”, chibzuia sub cerul liber, trimiţând înăuntru din clipă în clipă deputaţii, uneori pătrunzând cu forţa în încăperea sfatului şi ameninţându-şi căpeteniile.

Pe maidan era mare înghesuială, pentru că atamanul de tabără adusese la Sici toate pâlcurile împrăştiate prin

insule, prin ştioalnele pâraielor şi bălţilor, aşa că „frăţia” era mai numeroasă ca altădată. Soarele înclina spre apus. Se aprinseră din vreme butoaie cu catran; ici-colo se aflau butoaie cu votcă, pe care fiecare curen şi le aducea pentru oamenii săi, băutură care adăuga multă energie dezbaterilor. Rânduiala dintre curene era păzită de esauli{94} înarmaţi cu ciomege groase de stejar pentru a struni pe cei ce se sfătuiau, şi cu pistoale pentru a-şi apăra propria viaţă, care nu rareori se afla în mare primejdie.

Fyłyp Zachar şi Tatarczuk intrară de-a dreptul în casa sfatului, fiindcă amândoi – unul era cantaragiu, celălalt ataman – aveau dreptul să stea printre căpetenii. În odaia de sfat se găsea o singură masă scundă la care stătea pisarul oştilor. Atamanii şi atamanul de tabără îşi aveau locurile lor pe lângă perete, pe blănuri de animale, dar nu se aşezaseră încă. Atamanul de tabără se plimba cu paşi mari prin încăpere, iar atamanii curenelor, adunaţi în grupuri, sporovăiau încet, întrerupându-se din când în când cu blesteme răsunătoare. Tatarczuk băgă de seamă că prietenii şi cunoscuţii se prefac că nu-l văd, de aceea se apropie de tânărul Barabasz, care se afla oarecum în aceeaşi situaţie. Ceilalţi se uitau la ei pe sub sprâncene, lucru de care tânărul Barabasz nu se prea sinchisea, neînţelegând bine despre ce poate fi vorba. Era un bărbat de o mare frumuseţe şi cu o putere neobişnuită, căreia, de altminteri, îi datora rangul de ataman al curenului, prostia lui fiind cunoscută în tot Siciul. Datorită ei căpătase porecla de „atamanul cel prost”, care stârnea râsul celorlalte căpetenii cu fiecare cuvânt ce-l scotea din gură.

— Încă oleacă, şi poate că o să ne dăm la fund cu piatra de gât îi şopti Tatarczuk.

— Pentru ce? întrebă Barabasz.

— Păi n-ai aflat de scrisori?

— Lua-le-ar dracu'! Am scris eu vreo scrisoare?

— Ia seama cum ne privesc pe sub sprâncene.

— Când l-oi trăsni pe vreunul în cap, o să-i iasă ochii şi n-o să se mai uite aşa.

În acest timp strigătele care răsunau afară dădeau de veste că se întâmplă ceva. Uşile încăperii sfatului se deschiseră la perete şi intră Chmielnicki însoţit de Tuhai-bei. Pe ei îi întâmpinau cu atâta bucurie. Cu câteva luni în urmă Tuhai-bei, cel mai viteaz dintre mârzaci, spaima cazacilor de la Niż, era urât de moarte la Sici, iar acum „frăţia” îşi arunca cuşmele în sus la vederea lui, socotindu-l prietenul lui Chmielnicki şi al zaporojenilor.

Tuhai-bei păşea înainte, urmat de Chmielnicki cu buzduganul de hatman al oştilor zaporojene în mână. Primise această însărcinare după ce se întorsese de la Crîm cu ajutoarele făgăduite de han. Mulţimea îl ridicase atunci pe braţe şi-i adusese din vistieria oştilor buzduganul de căpetenie, steagul şi pecetea care de obicei se purtau doar înaintea hatmanului. Se schimbase destul de mult. Se vedea că duce după sine puterea năprasnică a întregului Zaporoże. Nu mai era nedreptăţitul Chmielnicki care fugea spre Sici prin Câmpiile Sălbatice, ci hatmanul Chmielnicki, duhul sângeros, uriaş, care-şi răzbuna propria nedreptate asupra milioanelor de oameni.

Cu toate acestea nu izbutise să-şi rupă lanţurile, ba se legase cu altele mai împovărătoare. Se vedea şi din felul în care i se adresa lui Tuhai-bei. Acest hatman al zaporojenilor, aici, în inima ţinutului Zaporoże, se mulţumea cu locul al doilea, răbdând cu umilinţă îngâmfarea tătarului şi purtarea-i peste măsură de dispreţuitoare. Aşa se purta numai un supus faţă de stăpânul său. Dar aşa trebuia să fie. Chmielnicki se bucura de încrederea cazacilor numai datorită tătarilor şi bunăvoinţei hanului, pe care-l înfăţişa sălbaticul şi înverşunatul Tuhai-bei. Şi Chmielnicki ştia să împace foarte bine mândria, care-i umfla pieptul, cu smerenia, ca şi curajul cu viclenia. Era în acelaşi timp leu şi vulpe, vultur şi şarpe. Pentru întâia oară de la începuturile căzăcimii, un tătar se purta ca un stăpân la Sici; dar aşa

erau vremurile – „frăţia” îşi arunca în sus căciulile la vederea păgânului. Asemenea timpuri veniseră.

Sfatul începu. Tuhai-bei se aşează la mijloc, pe un maldăr mai mare de piei, şi, trăgându-şi picioarele sub el, începu să ronţăie seminţe uscate de floarea-soarelui, scuipând cojile înaintea lui în mijlocul odăii. În dreapta lui se aşează Chmielnicki, cu buzduganul de căpetenie, iar la stânga, atamanul de tabără, în vreme ce atamanii ceilalţi şi deputăţia „frăţiei” se înşirară pe lângă perete. Discuţiile încetară; numai de afară răzbătea larma şi vuietul surd al mulţimii dezbătând sub cerul liber, zgomot ce semăna cu rostogolirea valurilor. Chmielnicki începu să vorbească{95}:

— Jupâni! Prin bunăvoinţa, înţelegerea şi puterea prealuminatului ţar de la Crîm, stăpân peste multe seminţii, care se trage din stirpe cerească, cu învoirea milostivului rege polon Władysław, domnul nostru, şi din dorinţa curajoaselor oştiri zaporojene, încrezători în nevinovăţia noastră şi în dreptatea lui Dumnezeu, vom porni să răzbunăm nedreptăţile cumplite şi înfricoşătoare pe care ca nişte buni creştini peste răbdări le-am îndurat din partea leşilor mincinoşi, a comisarilor, a starostilor şi a împuterniciţilor regali, din partea întregii şleahte şi a evreilor, jupâni! Din pricina acestor nedreptăţi, Domniile Voastre şi toată oastea zaporogă aţi vărsat multe lacrimi, drept pentru care mi-aţi dat buzduganul de căpetenie ca să mă ridic cu şi mai multă putere pentru nevinovăţia noastră şi a oastei. Socotind aceasta drept o mare bunăvoinţă din partea Domniilor Voastre, m-am dus să cer ajutorul prealuminatului ţar, pe care mi l-a dat. Dar, gata fiind să vă slujesc, mult m-am întristat aflând că printre noi se găsesc iscoadele care au intrat în cârdăşie cu lehii cei mincinoşi, destăinuindu-le pregătirile noastre – faptă pentru care, de se va dovedi adevărată, îşi vor primi răsplata după voia şi puterea Domniilor Voastre. Rog pe Domniile Voastre să dea ascultare scrisorilor pe care le-a adus de la neprietenul

nostru, prinţul Wiśniowiecki, un trimis al său, venit aci doar să iscodească faptele noastre şi ale lui Tuhai-bei, prietenul nostru, şi să le aducă la cunoştinţa lehilor. Domniile Voastre veţi judeca dacă are să fie pedepsit, ca şi cei cărora le-a adus acele scrisori, despre care numaidecât ne-a dat ştire atamanul de tabără, prietenul meu, al lui Tuhai-bei şi al întregii oştiri.

Chmielnicki tăcu. Zarva de afară creştea tot mai mult, aşa că pisarul oştilor se ridică şi începu să citească mai întâi scrisoarea prinţului către atamanul de tabără, care începea de la cuvintele: „Noi, prin mila lui Dumnezeu cneaz şi stăpân la Łubnie, Chorol, Przyluka, Hadziacz etc, voievod al Ucrainei etc., staroste etc.” Era o scrisoare oficială, rece. Auzind de strângerea oştilor, prinţul îl întreba pe atamanul de tabără dacă lucrul era adevărat, poruncindu-i totodată să lase totul baltă, pentru pacea ţinuturilor creştine. Iar dacă Chmielnicki aţâţă pe cazacii de la Sici, să-l dea pe mâna comisarilor care vor veni să-l ceară. A doua scrisoare era de la Grodzicki, tot pentru marele ataman, iar a treia şi a patra de la Zaćwilichowski şi de la bătrânul polcovnic din Czerkasy către Tatarczuk şi Barabasz. În nici una dintre ele nu se afla nimic care să pună sub bănuială pe cei cărora le erau adresate. Zaćwilichowski îl ruga pe Tatarczuk să aibă grijă de aducătorul scrisorii şi să-i înlesnească tot ce-i va cere.

Tatarczuk răsuflă uşurat.

— Ce spuneţi, Domniile Voastre, despre aceste scrisori? întrebă Chmielnicki.

Cazacii tăceau. Atâta timp cât votca nu încingea capetele – toate adunările începeau aşa – nici unul dintre atamani nu se încumeta să vorbească cel dintâi. Oameni simpli, dar vicleni, făceau aceasta mai mult de teama de a nu scăpa vreo prostie care să-i facă de râsul tuturor sau să le aducă vreo poreclă de batjocură pentru toată viaţa. Pentru că aşa se întâmpla, nu o dată, la Sici, unde, cu toată simplitatea,

plăcerea de a lua în râs era tot atât de mare ca şi teama de batjocură. De aceea cazacii tăceau. Chmielnicki vorbi iarăşi.

— Atamanul de tabără este fratele şi prietenul nostru de nădejde. Eu mă încred în el ca şi în sufletul meu, iar cine spune altfel, acela are în gând trădarea. Atamanul este un oştean şi un vechi tovarăş.

După ce spuse acestea se ridică şi-l sărută pe atamanul de tabără.

— Domniile Voastre, glăsui atamanul de tabără, eu adun oastea şi hatmanul s-o îndrume; în ce priveşte solul dacă l-au trimis la mine, înseamnă că e al meu, iar dacă e al meu, vi-l dăruiesc.

— Domniile Voastre care alcătuiţi deputăţia, închinaţi-vă atamanului, zise Chmielnicki, fiindcă e un om drept, şi duceţi-vă de spuneţi „frăţiei" că dacă cineva e înşelător, acela nu este el; el a fost cel dintâi care a pus străjile şi a poruncit să-i prindă pe toţi trădătorii care se duc la lehi. Domniile Voastre, să spuneţi că nu el este trădătorul, că el este cel mai bun dintre noi toţi.

Cazacii din deputăţie se ploconiră până la pământ, mai întâi înaintea lui Tuhai-bei, care mestecase tot timpul cu cea mai mare nepăsare seminţe de floarea-soarelui, apoi în faţa lui Chmielnicki, a atamanului de tabără şi ieşiră din încăpere.

După o clipă, strigătele de bucurie dădeau de veste că afară deputăţia îşi îndeplinise însărcinarea.

— Să trăiască atamanul nostru de tabără! Să trăiască atamanul! Cu atâta putere strigau glasurile răguşite, încât pereţii păreau că se cutremură din temelii.

În acelaşi timp răsunară pocnete de flintă şi de sâneaţă. Deputăţia se întoarse şi îşi luă locul în colţul încăperii.

— Domniile Voastre! grăi Chmielnicki, când se mai linişti larma de afară. Aţi hotărât bine că atamanul este un om drept. Dar dacă n-a înşelat atamanul, atunci cine-i trădătorul? Cine are prieteni printre lehi şi cu cine intră ei

în legătură? Cui îi scrie şi cui îi este încredinţată persoana trimisului? Cine-i trădătorul?

Rostind aceste întrebări, Chmielnicki ridica glasul tot mai puternic şi arunca priviri ameninţătoare spre Tatarczuk şi tânărul Barabasz, ca şi când pe ei ar fi vrut să-i arate. Se iscară murmure, câteva glasuri începură să ţipe: „Barabasz şi Tatarczuk!” Câţiva atamani de curene se sculară de pe locurile lor, iar printre cei din deputăţie se auziră strigăte: „La moarte!”

Tatarczuk păli, iar tânărul Barabasz începu să privească uluit la cei de faţă. Mintea lui leneşă se osteni o vreme să ghicească pentru ce îl învinuiesc şi în cele din urmă spuse:

— Câinele n-o să mănânce carne!

Şi se porni pe un râs prostesc, iar după el se luară şi ceilalţi. Ca la o poruncă, cei mai mulţi dintre atamanii de curene începură să hohotească sălbatic, fără să ştie pentru ce.

De afară se auzeau strigăte din ce în ce mai puternice; se vede că acolo votca începuse să încălzească minţile. Vuietul mulţimii de oameni creştea cu fiecare clipă.

Anton Tatarczuk se ridică şi, întorcându-se către Chmielnicki, începu să vorbească:

— Ce ţi-am făcut eu, mărite hatman al zaporojenilor, de-mi vrei moartea? Cu ce mă găseşti vinovat? Comisarul Zaćwilichowski mi-a trimis o scrisoare. Şi? Atamanul de tabără a primit şi el una de la prinţ! Am luat eu scrisoarea? Nu! Şi dacă aş fi luat-o, ce-aş fi făcut? M-aş fi dus cu ea la pisar şi i-aş fi poruncit să mi-o citească, pentru că nici să scriu, nici să citesc nu ştiu. Şi tot s-ar fi aflat ce scrie. Iar pe leah nici nu l-am văzut. Sunt eu un trădător? Hei, fraţilor zaporojeni, Tatarczuk a mers cu voi până la Crîm. Când v-aţi năpustit asupra Moldovei, a mers cu voi, când v-aţi dus la Smolensk, a fost şi acolo; s-a bătut laolaltă cu voi, bunii mei cazaci, a trăit cu voi, bunii mei cazaci, şi sângele şi l-a vărsat odată cu al vostru, răbdând de foame ca şi voi, bunii mei cazaci, aşa că Tatarczuk nu e un leah, nu e vânzător, ci

un cazac, un frate de-al vostru, iar dacă Domnia Sa hatmanul îi doreşte moartea, măcar să spună din care pricină! Ce i-am făcut eu, în ce lucru m-am arătat mincinos? Iar voi, fraţilor, aveţi milă şi judecaţi-mă cu dreptate!

— Tatarczuk e un bun cazac! Tatarczuk eu un om drept! se auziră câteva glasuri.

— Tu, Tatarczuk, eşti un cazac de nădejde, spuse Chmielnicki, şi eu nu-ţi vreau moartea, pentru că mi-eşti tovarăş şi nu leah, pentru că eşti cazac, frate de-al nostru. Dacă un leah ar fi trădător, nu m-ar întrista şi n-aş plânge, dar dacă un bun cazac, un tovarăş al meu e trădător, mă doare inima şi-mi pare rău. Iar dacă ai fost la Crîm, în Moldova şi la Smolensk, păcatul tău este cu atât mai mare, dacă acum ai vrut să destăinuieşti leahului pregătirile oştirii zaporojene! Ţie ţi-au scris să-i înlesneşti tot ce-ţi va cere; spuneţi, Domniile Voastre, ce putea leahul să ceară? Oare nu moartea mea şi a binevoitorului meu prieten, Tuhai-bei? Nu pieirea oştilor zaporojene? Tu, Tatarczuk, eşti vinovat şi nu mai poţi să dovedeşti nimic. Şi lui Barabasz i-a scris unchiul lui, polcovnicul de la Czerkasy, prietenul lui Czapliński şi al leşilor, care a ţinut ascunse privilegiile, să nu ajungă la cunoştinţa oştilor zaporojene, iar dacă aşa este, şi eu mă jur pe Dumnezeu că nu este altfel, amândoi sunteţi vinovaţi; cereţi dară îndurarea atamanilor şi eu am să mă rog împreună cu voi, cu toate că prea grea este vina voastră şi limpede vânzarea.

În acest timp, afară larma se înteţise, pătrunzând înăuntru ca un vuiet de furtună. „Frăţia” voia să ştie ce se întâmplă în încăperea sfatului şi trimitea o nouă deputăţie.

Tatarczuk simţea că e pierdut. Îşi aduse aminte că acum o săptămână vorbise printre atamani împotriva înmânării buzduganului de căpetenie lui Chmielnicki şi a unirii cu tătarii. Picături reci de sudoare îi acoperiră fruntea: înţelese că nu mai are scăpare. Cât despre tânărul Barabasz, era limpede că Chmielnicki voia să-l piardă ca să se răzbune pe bătrânul polcovnic de la Czerkasy care ţinea

mult la nepotul său. Cu toate acestea, Tatarczuk nu voia să moară. N-ar fi pălit înaintea săbiei ori a plumbului, nu s-ar fi temut nici de ţeapă, dar moartea care îl aştepta îl înspăimânta până în măduva oaselor. Folosindu-se de clipa de linişte ce se aşternu după cuvintele lui Chmielnicki, strigă îngrozit:

— În numele lui Cristos! Fraţilor atamani, tovarăşi buni, nu pierdeţi pe un nevinovat, nu l-am văzut pe leah, nici n-am vorbit cu el! Înduraţi-vă, fraţilor! Nu ştiu ce voia de la mine, întrebaţi-l pe el! Mă jur pe Cristos-Mântuitorul, pe Sfânta Precistă, pe Sfântul Nicolae, făcătorul de minuni, pe Sfântul Arhanghel Mihai că pierdeţi un suflet nevinovat.

— Să se aducă leahul! strigă cantaragiul.

— Aduceţi leahul! Aduceţi leahul! strigară şi atamanii de curene.

Se iscă învălmăşeală; unii se repeziră în odaia alăturată, în care era închis primul, ca să-l aducă înaintea sfatului, alţii se apropiară ameninţător de Tatarczuk şi de Barabasz. Hładki, atamanul curenului din Mirgorod, strigă cel dintâi: „La moarte!” Deputăţia repetă, iar Czarnota sări la uşă şi, deschizând-o, strigă spre mulţimea îngrămădită:

— Cazaci din „frăţie”! Tatarczuk şi Barbarsz ne-au vândut. La moarte cu ei!

Gloata răspunse cu un urlet înfricoşător. În încăpere se iscă învălmăşeală. Toţi atamanii de curene se ridicară în picioare. Unii strigau: „Leahul! Aduceţi leahul!”, alţii se străduiau să pună capăt neorânduielii, dar deodată, sub apăsarea mulţimii, uşile se deschiseră la perete şi gloata intră înăuntru. Făpturi înfricoşătoare, aprinse de mânie, umplură odaia răcnind, dând din mâini, scrâşnind din dinţi şi duhnind a horilcă: „Moarte lui Tatarczuk şi lui Barabasz! Să piară! Daţi-ne pe vânzători! Afară cu ei!” zbierau glasurile. „Loveşte! Ucide!” şi sute de mâini se întinseră în aceeaşi clipă spre victimele nefericite. Tatarczuk nu se împotrivi, gemea sfâşietor, dar tânărul Barabasz se apăra cu o putere grozavă. Înţelese până la urmă că vor să-l

omoare; spaima, deznădejdea şi înverşunarea i se întipăriră pe faţă; buzele i se acoperiră de spumă şi un muget animalic i se smulse din piept. De două ori scăpă din ghearele călăilor, de două ori mâinile lor îl înşfăcară de umeri, de piept, de barbă şi de păr; se smucea, muşca, mugea, cădea pe jos şi iar se ridica însângerat, înfricoşător. Îi sfâşiară îmbrăcămintea, îi smulseră părul din cap şi îi scoaseră un ochi, ca în cele din urmă să-l proptească de perete şi să-i rupă o mână. Atunci se prăbuşi. Călăii îl apucară de picioare şi îl târâră pe maidan odată cu Tatarczuk. Abia acolo, la lumina butoaielor cu catran şi a focurilor aprinse, începu împlinirea osândei. Câteva mii de oameni se aruncară asupra condamnaţilor şi-i rupseră în bucăţi, urlând şi luptând unii cu alţii ca să ajungă la victime. Îi călcară în picioare, le smulseră bucăţi din trupuri, se înghesuiră în jurul lor, zvârcolindu-se cu mânie. Din când în când mâini însângerate ridicau în sus două corpuri fără formă, care nu mai semănau a trupuri omeneşti, apoi iar le zvârleau la pământ. Cei care stăteau mai departe, zbierau din răsputeri: unii să arunce victimele în apă, alţii să le prăbuşească în butoaiele cu smoală aprinsă. Cei care se îmbătaseră începură să se bată între ei. Mulţimea înverşunată aprinse două butoiaşe cu votcă, ce aruncară asupra acestei scene drăceşti o lumină albăstruie, tremurătoare. Din ceruri privea Luna tăcută, luminoasă, senină.

Aşa îi pedepsea „frăţia” pe vânzători.

În odaia sfatului, din clipa în care cazacii scoaseră afară pe Tatarczuk şi pe tânărul Barabasz, se făcu iarăşi linişte şi atamanii îşi ocupară locurile pe lângă perete; din cămăruţa alăturată fu adus prinsul.

Faţa îi era acoperită de umbră, focul se stingea pe vatră şi în semiîntuneric i se vedea doar statura înaltă, care se ţinea dreaptă şi mândră, cu toate că mâinile îi erau legate cu o curea. Hładki aruncă o mână de vreascuri pe foc şi, după o

clipă, vâlvătaia ţâşni în sus, luminând obrazul prinsului care se întoarse către Chmielnicki.

Văzându-l, Chmielnicki se cutremură.

Prinsul era Skrzetuski.

Tuhai-bei scuipă cojile seminţelor de floarea-soarelui şi mormăi în limba rusină:

— Eu îl cunosc pe leahul ăsta, a fost la Crîm.

— Moarte lui! strigă Hładki.

— La moarte! repetă Czarnota.

Chmielnicki izbuti să se stăpânească. Îşi îndreptă doar ochii asupra lui Hładki şi Czarnota, care sub puterea acestor priviri tăcură, apoi se întoarse către atamanul de tabără, spunând:

— Şi eu îl cunosc.

— De unde vii? îl întrebă atamanul de tabără pe Skrzetuski.

— Veneam cu solie la tine, atamane de tabără, când au năvălit asupra mea tâlharii la Chortyca şi, împotriva obiceiurilor respectate şi de cele mai sălbatice popoare, mi-au omorât oamenii, iar pe mine, fără să aibă în vedere însărcinarea mea de sol şi obârşia mea, m-au rănit, m-au batjocori şi m-au adus aici ca pe un prins, faptă pentru care stăpânul meu, prealuminatul prinţ Jeremi Wiśniowiecki, va şti să-ţi ceară socoteală, atamane de tabără.

— Şi de ce te-ai arătat cu viclenie? De ce ai spintecat cu baltagul pe un bun cazac? De ce ai omorât, cu încă trei oameni de-ai tăi, atâţia câţi eraţi voi toţi? Veneai cu scrisoare la mine ca să vezi pregătirile noastre şi să dai de veste lehilor? Cunoaştem, de asemenea, că aveai scrisori şi către vânzătorii oştirii zaporojene, ca să unelteşti pieirea ei, drept pentru care nu ca un trimis, ci ca un vânzător vei fi întâmpinat şi osândit cu dreptate.

— Greşeşti, atamane de tabără, şi tu hatman înşelător, răspunse porucinicul, întorcându-se către Chmielnicki. Mă învinuieşti că am avut scrisori, dar aşa face orice trimis care pleacă în locuri străine; aduce scrisori de la cunoscuţi către

prietenii lor ca să-şi aibă şi el legăturile lui. Am venit până aici cu scrisorile prinţului, nu ca să pun la cale pieirea voastră, ci ca să vă opresc de la fapte nesăbuite care vor abate asupra Republicii prăpădul neîndurător, aducând nimicirea întregii oştiri zaporojene. Căci asupra cui ridicaţi braţul nelegiuit? Împotriva cui vă uniţi cu păgânii, voi care vă numiţi apărătorii creştinătăţii? Împotriva regelui, împotriva stării şleahticilor şi a întregii Republici. Aşa că voi sunteţi trădători, nu eu, de aceea vă spun că dacă nu vă veţi spăla vinovăţia prin umilinţă şi ascultare, va fi vai de voi! Sunt oare atât de departe timpurile lui Pawłuk şi Nalewajko? Aţi uitat care le-a fost pedeapsa? Ţineţi minte că patientia{96} Republicii a ajuns la capăt şi paloşul atârnă deasupra capetelor voastre.

— Minţi, fiu de vrăjmaş, ca să ieşi din încurcătură şi să scapi de la moarte! strigă atamanul de tabără. Dar n-o să-ţi ajute nici ameninţările şi nici latina ta leşească.

Celelalte căpetenii începură să scrâşnească din dinţi şi să-şi pipăie săbiile, dar Skrzetuski îşi înălţă capul şi mai mult şi vorbi.

— Atamane de tabără, nu gândi că mă tem de moarte, că vreau să-mi apăr viaţa sau să-mi dovedesc nevinovăţia. Sunt şleahtic şi pot să fiu judecat numai de cei de o seamă cu mine, iar aici nu mă aflu înaintea judecătorilor, ci înaintea unor răufăcători, nu în faţa şleahtei, ci în faţa unor necioplţi, nu înaintea unor cavaleri, ci înaintea unor barbari şi ştiu prea bine că nu voi scăpa de moartea prin care veţi umple măsura nelegiuirii voastre. Înaintea mea am chinurile şi moartea, dar după mine vine puterea şi răzbunarea Republicii întregi, de care tremuraţi cu toţii.

Atitudinea mândră, măreţia vorbelor şi numele Republicii făcură o impresie puternică. Atamanii se uitau tăcuţi unii la alţii. O clipă li se păru că au înainte nu un prins, ci pe trimisul ameninţător al unui popor puternic. Tuhai-bei mormăi:

— Îndrăcit leah!

— Îndrăcit leah! repetă Chmielnicki.

Fură întrerupţi de bătăi puternice în uşă. Pe maidan afişarea trupurilor lui Tatarczuk şi Barabasz tocmai se terminase; „frăţia” trimitea o nouă solie.

Peste zece cazaci, plini de sânge, înfierbântaţi, acoperiţi de năduşeală, beţi, intrară în odaia sfatului. Se opriră lângă uşă şi, întinzând mâinile încă aburind de sânge, începură să vorbească:

— Frăţia aduce închinăciune căpeteniilor – aici se ploconiră cu toţii până la pământ – şi le roagă să-i dea leahul, să se joace cu el, ca şi cu Barabasz şi Tatarczuk.

— Să li se dea leahul! strigă Czarnota.

— Să nu li se dea, ţipă altul. Să aştepte! Leahul e un trimis!

— Moarte lui! se auziră mai multe glasuri.

Apoi tăcură cu toţii, aşteptând să audă ce spun atamanul de tabără şi Chmielnicki.

— Frăţia vă roagă să i-l daţi, dar dacă nu vreţi, o să-l ia singură, repetară cei din deputăţie.

Skrzetuski părea pierdut fără scăpare, când Chmielnicki se plecă deodată la urechea lui Tuhai-bei.

— E prinsul tău, îi şopti, l-au adus tătarii, e al tău. Îi laşi să ţi-l ia? E un şleahtic bogat, dar şi fără asta cneazul Jarema îl va plăti cu aur.

— Daţi-l pe leah! zbierau tot mai ameninţător cazacii. Tuhai-bei se întinse pe maldărul de piei şi se ridică. Faţa i se schimbă într-o clipită, ochii i se lărgiră ca la o capră sălbatică, dinţii începură să-i lucească. Deodată se repezi ca un tigru înaintea cazacilor care cereau prinsul.

— În lături, ţapilor, câini necredincioşi, robilor, mâncători de porci! răcni, înhăţând de barbă doi zaporojeni şi smucindu-i cu înverşunare. În lături, beţivanilor, animale puturoase, târâturi murdare, aţi venit să-mi luaţi robul, nu, uite ce vă fac eu, ţapilor!

Şi, în timp ce vorbea smucea de bărbile celorlalţi cazaci, până când, trântind pe unul la pământ, începu să-l piseze cu

picioarele.

— Cu faţa la pământ, sclavilor, că vă duc pe toţi în robie, calc tot Siciul în picioare, îi dau foc şi-l acopăr cu stârvurile voastre.

Cazacii din deputăţie se retraseră îngroziţi: înfricoşătorul prieten le arătase ce ştie.

Lucru ciudat: la Bazawłuk stăteau numai şase mii de tătari! E adevărat că în spatele lor se afla hanul cu toată puterea Crîmului, dar numai la Sici erau peste zece mii de cazaci, în afară de cei pe care Chmielnicki îi trimisese asupra Tomakowkăi, şi cu toate astea nici un glas nu se împotrivi lui Tuhai-bei. Se părea că felul în care groaznicul mârzac îşi apărase prinsul era singurul în stare să-i convingă dintr-odată pe zaporojenii care aveau neapărată trebuinţă de ajutorul tătarilor. Deputăţia alergă pe maidan strigând mulţimii că nu se va juca cu leahul, pentru că e prinsul lui Tuhai-bei, iar Tuhai-bei s-a mâniat şi o să-i pedepsească: „Ne-a smuls bărbile!” strigau. Pe maidan începură să repete numaidecât: „Tuhai-bei s-a mâniat!” „S-a mâniat! strigau jalnic gloatele. S-a mâniat! S-a mâniat!” iar după câteva clipe un glas ascuţit începu să cânte lângă foc:

Hei, hei!
Tuhai-bei Tare-i mâniat!
Hei, hei!
Tuhai-bei Nu fi supărat!

Mii de glasuri repetară vorbele: „Hei, hei! Tuhai-bei!” şi aşa apăru unul din acele cântece, pe care, mai târziu, ai fi zis că le-a răspândit vitejia prin toată Ucraina, mângâind cu ele strunele lirelor şi ale lăutelor.

Dar cântecul încetă dintr-odată, pentru că pe poarta dinspre mahalaua Hassan Paşa intră în fugă o ceată de cazaci, care se strecurară prin mulţime, strigând: „La o parte! La o parte!” şi se îndreptară degrabă spre casa sfatului. Atamanii se pregăteau de plecare, când intrară cazacii proaspăt sosiţi.

— Scrisoare către hatman! spuse un cazac în vârstă.

— De unde veniţi?

— Suntem de la Czehryn. Am mers ziua şi noaptea cu scrisoarea. Iat-o.

Chmielnicki luă scrisoarea din mâinile cazacului şi începu să citească. Deodată se schimbă la faţă, se întrerupse din citit şi rosti cu glasul apăsat:

— Jupâni atamani! Marele hatman trimite pe fiul său Stefan cu oastea asupra noastră. E război!

În încăpere crescu un murmur neînţeles; nu se ştia dacă era un murmur de bucurie sau de groază. Chmielnicki veni în mijlocul odăii, îşi puse mâinile în şold, ochii îi scânteiară de fulgere, şi glasul îi răsună ameninţător, poruncitor:

— Atamanii de curene, la curene! Să se tragă cu tunurile din turn! Destupaţi butoaiele cu votcă! Mâine în zori pornim!

Din clipa aceea, adunările mulţimii, sfaturile atamanilor, seimurile şi precumpănirea „frăţiei” încetau la Sici. Chmielnicki lua în mâini puterea neîngrădit. Cu puţin înainte, de teamă că „frăţia” furtunoasă nu avea să dea ascultare glasului său, îl apărase pe Skrzetuski printr-un vicleşug, şi tot aşa scăpase şi de cei care nu-l voiau; acum era stăpân pe viaţa şi pe moartea tuturor. Aşa se întâmpla întotdeauna. Înainte şi după campanie, chiar dacă hatmanul era ales, mulţimea îşi impunea voinţa căpeteniilor de tabără care nu se puteau împotrivi fără primejdie. Dar numaidecât după ce sunau trâmbiţele, „frăţia” se schimba într-o oaste disciplinată, atamanii de curene deveneau căpetenii, iar hatmanul unicul conducător.

De aceea, auzind poruncile lui Chmielnicki, atamanii alergară la curenele lor. Sfatul se sfârşise.

După o clipă, bubuitul tunurilor de la poarta care dădea din mahalaua Hassan Paşa pe maidanul de la Sici cutremură pereţii încăperii şi răsună cu ecouri posomorâte pe tot întinsul Czertomelikului, vestind războiul.

Începea o nouă epocă în istoria celor două popoare, dar despre aceasta n-aveau cum să ştie nici cazacii beţi de la Sici şi nici chiar hatmanul zaporojenilor.

CAPITOLUL XII.

CHMIELNICKI ŞI SKRZETUSKI se duseră să-şi petreacă noaptea la atamanul de tabără şi cu ei merse şi Tuhai-bei, pentru care era prea târziu să se mai întoarcă la Bazawłuk. Sălbaticul bei se purta cu porucinicul cum s-ar fi purtat cu un prins care avea să fie răscumpărat cu un preţ însemnat, arătându-i un respect poate mai mare chiar decât cazacilor, deoarece îl văzuse la curtea hanului ca trimis al prinţului Wiśniowiecki. Atamanul de tabără, văzând acestea, îl pofti în coliba lui şi îşi schimbă purtarea faţă de el. Bătrânul ataman era trup şi suflet cu Chmielnicki care-l câştigase de partea lui, stăpânindu-l; în timpul dezbaterilor băgase de seamă că Chmielnicki dorea scăparea prinsului. Se miră însă şi mai mult când, după ce abia se aşezaseră, Chmielnicki se întoarse către Tuhai-bei.

— Tuhai-bei, ce răscumpărare vrei să iei pentru acest prins?

Tuhai-bei se uită la Skrzetuski şi răspunse:

— Tu ai spus că e un om de vază, iar eu ştiu că e trimisul înfricoşătorului cneaz, şi cneazul îşi iubeşte oştenii. Bismillach! şi unul şi celălalt o să plătească – la un loc.

Tuhai-bei căzu pe gânduri.

— Două mii de taleri.

Chmielnicki glăsui:

— Îţi dau eu două mii de taleri.

Tătarul se gândi o clipă. Ochii lui piezişi păreau să-l pătrundă pe Chmielnicki.

— Tu ai să dai trei, spuse.

— De ce să dau trei, când tu singur ai cerut două?

— Pentru că dacă tu vrei să-l ai, înseamnă că ai interes, iar dacă ai interes, ai să dai trei mii.

— Mi-a scăpat viaţa.

— Allah! Atunci face patru mii.

Aici se amestecă în târguială şi Skrzetuski.

— Tuhai-bei! rosti cu mânie. Nu pot să-ţi făgăduiesc nimic din vistieria prinţului, dar chiar de-ar fi să-mi prăduiesc averea, eu îţi voi da trei mii. Mai am aproape încă pe atâta în păstrare la prinţ şi un sătuc bunicel, aşa că o să-mi ajungă. Nu vreau să-i datorez viaţa şi libertatea acestui hatman.

— De unde ştii ce-am să fac cu tine? întrebă Chmielnicki.

Apoi se adresă lui Tuhai-bei:

— Războiul e gata să înceapă. O să repezi un sol la cneaz, dar până să se întoarcă, multă apă va mai curge pe Nipru, pe când eu îţi aduc banii mâine la Bazawłuk.

— Dă patru şi nu mai stau de vorbă cu leahul, răspunse nerăbdător Tuhai-bei.

— Am să-ţi dau patru mii, după voia ta.

— Mărite hatman, spuse atamanul de tabără, dacă vrei, îi număr numaidecât. Îi am pe toţi aici lângă perete, poate chiar mai mult.

— O să-i duci mâine la Bazawłuk, zise Chmielnicki.

Tuhai-bei se întinse şi căscă.

— Mi-e somn, spuse. Mâine trebuie să plec la Bazawłuk înainte de a se lumina de ziuă. Unde o să dorm?

Atamanul de tabără îi arătă un maldăr de piei de oaie lângă perete.

Tătarul se trânti în aşternut. După o vreme începu să sforăie ca un cal.

Chmielnicki străbătu în lung şi în lat de câteva ori odaia strâmtă şi zise:

— Somnul îmi fuge de sub pleoape. Nu pot să dorm. Atamane, adă-mi ceva să beau.

— Horilcă sau vin?

— Horilcă. Nu pot să dorm.

— Pe cer a ieşit cloşca, rosti atamanul de tabără.

— E târziu! Du-te şi tu să te culci, bătrâne prieten. Bea şi du-te.

— Noroc şi slavă!
— Noroc!
Atamanul îşi şterse gura cu mâneca, strânse mâna lui Chmielnicki şi, depărtându-se în celălalt capăt al încăperii, mai că se îngropă în pieile de oaie; avea sângele răcit de vârstă, în curând se întrecea în sforăituri cu Tuhai-bei.
Chmielnicki şedea la masă adâncit în tăcere. Deodată se trezi din gânduri, privi la Skrzetuski şi spuse:
— Jupâne porucinic, eşti liber.
— Îţi sunt recunoscător, hatmane al zaporojenilor, deşi nu-ţi ascund că aş fi dorit să mulţumesc altuia pentru libertatea mea.
— Atunci nu-mi mai mulţumi. Domnia Ta mi-ai scăpat viaţa, eu ţi-am plătit binele cu bine, aşa că suntem chit. Trebuie să-ţi mai spun că nu pot să-ţi dau drumul de îndată decât dacă îmi dai cuvântul de cavaler că, odată întors, n-o să rosteşti nici o vorbă despre pregătirile şi puterea noastră, despre nimic din cele ce ai văzut la Sici.
— Văd că degeaba mi-ai dat să gust din fructum libertăţii, pentru că nu pot să-ţi făgăduiesc ce-mi ceri; dacă ţi-aş făgădui, m-aş purta ca unul care trece de partea vrăjmaşilor.
— Capul meu şi scăparea oştilor zaporojene atârnă de o împrejurare: marele hatman să nu pornească asupra noastră cu toate polcurile; n-ar îndrăzni să facă asta, dacă nu l-ai vesti de puterea pe care o avem. Aşadar, dacă nu vrei să te legi prin cuvânt, nu te mira că n-o să-ţi dau drumul până când primejdia nu va fi înlăturată. Ştiu cât de grea este încercarea la care mă încumet, cunosc cât e de năprasnică puterea împotriva căreia mă ridic; amândoi hatmanii, groaznicul tău cneaz care singur face cât o oaste întreagă, apoi Zasławski, Koniecpolski şi toţi acei „regişori” care ţin călcâiul pe grumazul căzăcimii! Într-adevăr, nu mică mi-a fost truda şi nu puţine au fost scrisorile pe care le-am trimis, până când am izbutit să le adorm luarea-aminte – aşa că nu pot să te las acum să trezeşti iar

bănuielile. Când gloatele, cazacii de prin târguri şi toţi cei asupriţi întru credinţă şi libertate vor trece de partea mea, cu oastea zaporogă şi cu ajutorul milostivului han de la Crîm, gândesc că voi putea să fac faţă neprietenului, pentru că şi puterea mea va fi destul de mare, dar cel mai mult mă încred în Dumnezeu care îmi cunoaşte nevinovăţia şi a văzut nedreptăţile care m-au lovit.

Ajuns aci, Chmielnicki dădu duşcă paharul de votcă şi începu să umble fără oprire în jurul mesei, iar Skrzetuski îl măsură din priviri şi-i spuse cu tărie:

— Nu huli, hatmane al zaporojenilor, luând mărturie pe Dumnezeu şi înalta lui ocrotire, căci nu vei avea parte decât de mânia şi dreapta lui pedeapsă. Ţi se cuvine ţie să chemi în apărarea ta pe Dumnezeu, ţie, care pentru nedreptăţile şi zavistiile tale ridici asemenea prăpăd, aprinzi pălălaia războiului civil şi te împreuni cu păgânii împotriva creştinilor? Ce are să se întâmple? De învingi sau de vei fi înfrânt, ai să verşi o mare de sânge şi de lacrimi omeneşti, ai să pustieşti ţara mai amarnic decât norii de lăcuste, sângele fraţilor tăi îl vei da păgânilor în robie, vei zdruncina Republica din temelii, o să ridici braţul asupra maiestăţii regale, ruşina-vei altarele lui Dumnezeu şi toate astea numai şi numai pentru că Czapliński ţi-a luat gospodăria şi te-a ameninţat la beţie! Mai e ceva sau cineva cu care să nu te iei de piept? Ce-ţi mai rămâne să jertfeşti pentru treburile tale? Îl chemi pe Dumnezeu? Cu toate că sunt în puterea ta, cu toate că poţi să mă lipseşti de viaţă şi de libertate, îţi spun: pe satana chemând în ajutor, nu pe Dumnezeu, pentru că pe unul ca tine numai iadul poate să-l ajute!

Chmielnicki se făcu ca purpura, apucând mânerul jungherului, se uită la porucinic ca un leu care e gata să răcnească şi să se arunce asupra prăzii, dar se stăpâni. Din fericire încă nu era beat. Se simţi, poate, cuprins de o teamă nelămurită sau poate că auzi în suflet glasuri care-i strigau: „întoarce-te din drum”, fiindcă dintr-odată, ca şi

când ar fi vrut să se apere de propriile gânduri şi să se convingă pe el însuşi, începu să vorbească:

— N-aş fi suferit asemenea cuvinte de la altul, dar şi tu bagă de seamă ca îndrăzneala ta să nu-mi întreacă răbdarea. Mă sperii cu iadul şi mă învinuieşti de interese personale şi de trădare, dar de unde ştii că vreau să-mi răzbun numai nedreptăţile mele? Dacă ar fi aşa, unde aş fi găsit ajutoare, unde aş fi aflat miile de oameni care au venit alături de mine şi care o să mai vină? Priveşte ce se întâmplă în Ucraina! Hei! Pământul e bogat şi bun ca o mamă, dar cine e sigur de ziua de mâine, cine e fericit? Cine nu e lipsit de credinţă şi de libertate, cine nu plânge şi nu oftează? Poate numai cei de seama lui Wiśniowiecki şi Potocki, Zasławski şi Kalinowski, Koniecpolski şi alţi câţiva şleahtici! Pentru ei sunt stărostiile, rangurile, pământul şi oamenii, pentru ei bucuriile şi libertatea de aur, iar restul poporului îşi întinde înlăcrimat mâinile spre cer, aşteptând milostivirea dumnezeiască, pentru că a regelui nu mai poate să-l ajute! Câţi dintre şleahtici chiar, neputând să le mai îndure jugul, fug la Sici ca şi mine? Nu doresc război cu regele şi nici cu Republica! Ea îmi e mamă, şi el părinte! Regele e un stăpân milostiv, dar magnaţii! Cu ei nu se mai poate trăi; ei jefuiesc toate avuţiile: arenzile, dijma bălţilor, răscumpărarea nevestelor, morăritul, stupăritul, birul pe cornute; tirania şi asupririle lor făcute prin mijlocirea evreilor cheamă răzbunarea cerului. Ce răsplată a căpătat oastea zaporojeană pentru foloasele uriaşe pe care le-a adus în atâtea războaie? Unde sunt privilegiile cazacilor? Regele ni le-a dăruit, iar magnaţii le-au luat înapoi. Nalewajko, căsăpit! Pawłuk, ars de viu într-un bou de aramă! Sângele încă nu s-a uscat după rănile pe care ni le-au făcut săbiile lui Zółkiewski şi Koniecpolski, şi nici lacrimile după cei ucişi, tăiaţi şi traşi în ţeapă; iar acum, priveşte, se luminează cerul – aici Chmielnicki îi arătă o stea cu coadă prin ferestruică – uite mânia lui Dumnezeu! Biciul

lui Dumnezeu! Şi dacă mi-a fost dat ca eu să fiu acest bici, facă-se voia Domnului! Iau această greutate pe umerii mei.

Spunând acestea, îşi ridică braţele, părând că arde ca o uriaşă torţă a răzbunării, începu să tremure şi căzu pe laviţă, strivit parcă de greutatea predestinării.

Se lăsă tăcerea, întreruptă doar de sforăitul lui Tuhai-bei şi al atamanului de tabără; într-un colţ ţârâia jalnic un greier.

Porucinicul stătea cu capul plecat, căutând parcă un răspuns vorbelor grele ca stâncile de granit ale lui Chmielnicki; în cele din urmă, începu să vorbească cu glasul scăzut şi trist.

— Ah! Chiar dacă ar fi adevărate, toate câte spui, cine eşti tu, hatmane, de îndrăzneşti să te ungi ca judecător şi călău? Ce cruzime, ce mândrie te încearcă? De ce nu laşi judecata şi pedeapsa în seama lui Dumnezeu? Nu-i apăr pe cei răi, nu laud nedreptăţile şi nu spun că asupririle sunt legiuite, dar priveşte şi în tine însuţi, hatmane! Te plângi de asupririle magnaţilor, zici că nu vor să dea ascultare legilor şi regelui, îi mustri pentru mândria lor, dar tu nu eşti oare la fel de mândru? Nu ridici mâna asupra Republicii, asupra legilor şi a maiestăţii regale? Vezi doar tirania „regişorilor” şi a şleahtei, dar nu vezi că dacă n-ar fi piepturile şi platoşele lor, puterea şi cetăţile lor, tunurile şi polcurile lor, acest pământ, în care curge lapte şi miere, ar geme sub jugul de o sută de ori mai greu al turcilor sau al tătarilor! A cui e ocrotirea şi puterea, datorită cărora copiii voştri nu slujesc ca ieniceri, iar nevestele nu vă sunt răpite pentru haremuri scârbavnice? Cine populează pustietăţile, cine întemeiază satele şi târgurile, cine ridică sfintele biserici?

Glasul lui Skrzetuski devenea tot mai puternic; Chmielnicki îşi pironise privirile mohorâte pe bărdaca cu votcă; îşi aşezase pumnii încleştaţi pe masă şi tăcea de parcă s-ar fi luptat cu el însuşi.

— Şi cine sunt ei? vorbi mai departe porucinicul. Au venit aici de la nemţi sau din Turcia? Nu sunt sânge şi os din

sângele şi osul tău? Nu sunt şleahta şi prinţii din aceste locuri? Dacă e aşa, vai ţie, hatmane, că înarmezi pe fraţii mai tineri împotriva celor vârstnici şi faci din ei ucigaşii părinţilor lor. Pentru Dumnezeu, hatmane, chiar dacă ar fi răi, chiar dacă toţi, deşi nu e aşa, ar încălca drepturile şi privilegiile – să-i judece Dumnezeu în cer şi Seimul pe pământ, nu tu! Poţi să spui că printre voi sunt numai oameni drepţi? Voi n-aţi fost niciodată vinovaţi? Aveţi voi dreptul să scoateţi paiul din ochiul altuia? Şi pentru că m-ai întrebat unde sunt privilegiile cazacilor, îţi răspund: nu magnaţii vi le-au răpit, ci zaporojenii Łoboda, Sasko, Nalewajko şi Pawłuk, de care născoceşti că a fost fript într-un bou de aramă, când ştii bine că n-a fost aşa! Vi le-au răpit răzvrătirile voastre, răzmeriţele şi năvălirile pe care le-aţi făcut. Cine dădea drumul tătarilor în hotarele Republicii, ca apoi să se năpustească asupra lor când se întorceau încărcaţi de pradă? Voi! Pentru Dumnezeu, cine-şi ducea fraţii, creştini, în robie? Cine începea cele mai mari tulburări? Voi! Cine primejduieşte viaţa şleahticului, a neguţătorului sau a plugarului? Voi! Cine aprinde războaiele civile, cine a ars din temelii satele şi târgurile, cine a jefuit bisericile şi a necinstit nevestele? Voi şi iar voi! Ce vrei atunci? Să vă lase privilegiile în schimbul războiului civil, a jafului şi a tâlhăriilor? Adevărat, mai multe vi s-au trecut cu vederea, decât v-au fost luate! Ei au căutat să lecuiască membra putrida, nu să le taie{97}, şi nu ştiu dacă în afară de Republică se mai află pe lume vreo putere care, răbdând un asemenea puroi în pieptul ei, să fi arătat atâta îndurare şi bunătate! Şi care i-a fost mulţumirea? Iată, aici doarme aliatul tău şi duşmanul neînduplecat al Republicii; prietenul tău şi vrăjmaşul crucii şi al creştinătăţii, nu un magnat din Ucraina, ci un mârzac de la Crîm! Cu el ai să te duci să-ţi aprinzi propriul cuib, cu el ai să-ţi judeci fraţii! De acum înainte el o să-ţi fie stăpânul, lui o să-i ţii scara! Chmielnicki dădu pe gât încă o cană cu votcă.

— Când am fost cu Barabasz la milostivul nostru rege, răspunse întunecat, şi când ne-am plâns de nedreptăţile şi asupririle noastre, stăpânul nostru ne-a spus: „N-aveţi sâneţe, nu purtaţi sabie la şold?”

— Iar dacă te-ai afla înaintea regelui regilor, acesta ţi-ar zice: „Au iertatu-ţi-ai vrăjmaşii, precum şi eu mi i-am iertat?”

— Eu nu doresc război cu Republica!

— Dar îi pui paloşul pe grumaz!

— Vin să slobozesc pe cazaci din lanţurile voastre.

— Ca să-i cetluieşti cu curelele tătarilor!

— Vreau să apăr credinţa.

— Alături de un păgân.

— Pleacă! Nu eşti glasul remuşcării mele! Pleacă, îţi zic!

— Sângele vărsat o să apese asupra ta, lacrimile oamenilor te vor învinui, moartea şi Judecata de Apoi te aşteaptă!

— Cobe! strigă cu turbare Chmielnicki şi jungherul îi sclipi lângă pieptul porucinicului.

— Ucide-mă! spuse Skrzetuski.

Şi iarăşi urmă o clipă de tăcere, iarăşi se auzi doar sforăitul celor adormiţi şi târâitul jalnic al greierului.

Chmielnicki ţinu o clipă jungherul îndreptat spre pieptul lui Skrzetuski; deodată îl trecu un fior, se stăpâni, scăpă cuţitul şi, apucând urciorul cu votcă, începu să bea. Sorbi până la fund şi se aşează greoi pe laviţă.

— Nu pot să-l străpung! mormăia. Nu pot! E târziu. se varsă zorile? E prea târziu să mă mai întorc din drum. Ce-mi tot vorbeşti de judecată şi de sânge?

Băuse destul de mult şi înainte, iar acum votca i se suise la cap; treptat îşi pierdu tot mai mult cunoştinţa.

— Ce judecată? Ce? Hanul mi-a făgăduit ajutoare. Tuhai-bei doarme colea! Cazacii pornesc mâine. Cu noi e Sfântul Mihail, învingătorul! Iar dacă. dacă. asta. Eu te-am răscumpărat de la Tuhai-bei. Să ţii minte şi să spui. A! mă doare ceva. mă doare! Să mă întorc din drum. târziu! Judecata. Nalewajko. Pawłuk.

Se îndreptă deodată, holbă ochii cu înfricoşare şi răcni:

— Cine-i aici?

— Cine-i aici? repetă pe jumătate adormit atamanul de tabără.

Dar Chmielnicki îşi lăsă capul pe piept, se legănă o dată, de două ori, mormăi: „Ce judecată?” şi adormi.

Din pricina rănilor căpătate nu de mult şi a emoţiei încercate, Skrzetuski păli şi văzu negru înaintea ochilor; crezând că i se apropie moartea, începu să se roage cu voce tare.

CAPITOLUL XIII.

A DOUA ZI DE DIMINEAŢĂ, pedestrimea şi călărimea cazacă plecară de la Sici. Cu toate că sângele nu pătase încă stepele, războiul era început. Polcurile se înşirau unele după altele, de credeai că lăcustele încălzite de soarele primăverii roiseră din stufărişurile Czertomelikului, îndreptându-se asupra ogoarelor Ucrainei. În pădurea de dincolo de Bazawłuk aşteptau tătarii gata de drum. Şase mii de războinici, aleşi dintre cei mai buni, înarmaţi cu mult mai bine decât ciambulurile de tâlhari obişnuiţi, alcătuiau ajutorul pe care hanul îl trimitea zaporojenilor şi lui Chmielnicki. La vederea lor, cazacii îşi aruncară căciulile în sus. Pocniră muschetele şi sâneţele. Ţipetele cazacilor, amestecate cu strigătele de „Allah! Allah!” ale tâlharilor se ridicau până în slava cerului. Chmielnicki şi Tuhai-bei, amândoi sub tuiuri, îşi repeziră caii unul spre celălalt şi se întâmpinară cu respectul cuvenit fiecăruia.

Cu iuţeala obişnuită tătarilor şi cazacilor, oştile se rânduiră pentru drum şi porniră înainte. Tătarii acopereau amândouă aripile cazacilor, la mijloc mergea Chmielnicki cu călărimea, după care venea înfricoşătoarea pedestrime zaporojeană{98}, apoi tunarii cu tunurile, mai departe slujitorii taberei cu carele cu hrană, iar la urmă de tot ciobanii şi văcarii cu turmele de oi şi cirezile de vite.

Trecând de pădurea de la Bazawłuk, polcurile ieşiră în stepă. Ziua era frumoasă. Pe bolta cerului nu se zărea nici un nor. Un vânt uşor adia spre mare de la miazănoapte, razele soarelui scăpărau în vârfurile lucioase ale suliţelor şi în florile pustiei. Câmpiile Sălbatice se aşterneau înaintea oştilor ca o mare fără sfârşit, la vederea căreia inimile cazacilor se umpleau de bucurie. Marele steag zmeuriu, cu Arhanghelul, coborî de câteva ori, în cinstea stepelor natale, şi toate tuiurile şi însemnele polcurilor se plecară, urmându-i pilda. Un strigăt uriaş se smulse din toate piepturile.

Pâlcurile se desfăşurară în toată libertatea. Toboşarii şi teorbaniştii ieşiră în fruntea oastei; tobele bubuiră, răsunară timpanele şi teorbele, şi cântecul miilor de glasuri cutremurară văzduhul şi stepa:

Hei, stepă natală, Mare largă, nesfârşită, Cu flori mândre smălţuită!

Teorbaniştii sloboziră dârlogii pe grumazul cailor şi, plecaţi pe spate, cu ochii aţintiţi în tăriile cerului, ciupeau strunele teorbelor; timpaniştii, întinzându-şi mâinile deasupra capului, loveau în dairale cu margini de aramă, toboşarii băteau tobele, şi toate aceste sunete, însoţite de cuvintele monotone ale cântecului şi de şuieratul ascuţit, dezordonat al fluierelor tătărăşti, alcătuiau o melodie copleşitoare, sălbatică şi tristă ca însăşi pustia. Toate polcurile fură cuprinse de îmbătare; capetele se legănau în ritmul cântecului şi se părea că întreaga stepă stârnită de cântec se leagănă împreună cu oamenii, caii şi flamurile.

Cârduri de păsări speriate se ridicau din stepă şi zburau înaintea regimentelor asemenea unor oştiri ale văzduhului.

Din când în când muzica şi cântecul tăceau, şi atunci se auzeau fâlfâitul steagurilor, tropăitul şi sforăitul cailor şi scârţâitul carelor de povară, care semăna cu strigătele lebedelor sau al cocoarelor.

În frunte, sub marea flamură zmeurie şi sub tuiuri, călărea Chmielnicki îmbrăcat în roşu, pe un cal alb, cu buzduganul

aurit în mână.

Oştile se mişcau cu încetineală spre miazănoapte, revărsându-se ca un val ameninţător peste râuri, pădurici de stejar şi peste gorgane, umplând de zgomot şi larmă pustietăţile stepei.

Iar dinspre Czehryn, dinspre marginea de miazănoapte a pustiei, înainta împotrivă-i valul oştilor Coroanei sub ordinele tânărului Potocki. Zaporojenii şi tătarii mergeau ca la nuntă, cu cântecul de bucurie pe buze; husarii veneau într-o tăcere posomorâtă, mergând în silă la această bătălie lipsită de slavă. Aici, sub flamura zmeurie, o căpetenie vârstnică, încercată, îşi scutura ameninţător buzduganul, ca şi când ar fi fost sigură de izbândă şi de răzbunare; dincolo, în fruntea oştilor un tinerel cu faţa îngândurată, de parcă îşi recunoştea dinainte sfârşitul trist care se apropia.

Îl despărţeau întinderile stepei.

Chmielnicki nu se grăbea. Socotea că dacă tânărul Potocki se afundă mai mult în pustie, atunci se îndepărtează de cei doi hatmani şi poate fi mai lesne înfrânt. În acest timp, tot mai mulţi fugari de la Czehryn, Powolocza şi din celelalte târguri ucrainene de pe malul Niprului îngroşau în fiecare zi rândurile zaporojenilor, aducând totodată veşti din tabăra potrivnică. Chmielnicki află de la ei că bătrânul hatman îşi trimisese fiul pe uscat numai cu două mii de oşteni{99}, în timp ce şase mii de seimeni şi o mie de pedestraşi nemţi coborau cu baidacurile pe Nipru. Amândouă oştile aveau poruncă să ţină încontinuu legătura între ele, dar porunca fusese călcată din prima zi; pentru că baidacurile, duse de curentul iute al râului, o luaseră cu mult înaintea husarilor care mergeau pe mal şi a căror înaintare era foarte mult întârziată de trecerea peste toate pâraiele care se vărsau în Nipru.

Vrând deci să mărească şi mai mult această depărtare, Chmielnicki nu se zorea. A treia zi de mers, îşi aşează tabăra lângă Komysza Woda să se odihnească.

Între timp străjile lui Tuhai-bei aduseră o limbă. Erau doi dragoni care fugiseră din tabăra lui Potocki îndată după trecerea prin Czehryn. Călărind zi şi noapte, izbutiseră să-şi întreacă destul de mult foştii tovarăşi de arme. Fură aduşi numaidecât înaintea lui Chmielnicki.

Spusele lor întăriră cele ce ştia Chmielnicki despre puterea tânărului Stefan Potocki, aducându-i o veste nouă: căpeteniile seimenilor care veneau în baidacuri cu pedestrimea nemţească erau bătrânul Barabasz şi Krzeczowski.

La auzul numelui din urmă, Chmielnicki zvâcni drept în picioare.

— Krzeczowski? Polcovnicul cazacilor înrolaţi la Perejasław?

— Chiar el, preamărite hatman! răspunseră dragonii. Chmielnicki se întoarse către polcovnicii care făcuseră roată în jurul lui.

— La drum! porunci cu glas tunător.

Un ceas mai târziu oastea porni înainte, cu toate că soarele scăpătase şi noaptea nu făgăduia să fie prea senină. Trâmbe de nori cenuşii, înspăimântători, se rostogoleau pe partea de apus a cerului, aidoma unor balauri sau unor leviatani{100} care se apropiau unii de alţii de parcă voiau să se încaiere.

Oştile se îndreptară spre stânga, spre malul Niprului. Acum se mişcau în tăcere, fără cântece, fără bătăi de darabane sau de chimvale, şi repede pe cât le îngăduiau ierburile, atât de bogate prin aceste locuri, încât polcurile se pierdeau uneori din vedere, iar flamurile multicolore parcă mergeau singure prin stepă. Călărimea deschidea drumul carelor de povară şi pedestrimii care, înaintând cu mare greutate, rămaseră curând în urmă. Noaptea se lăsase asupra stepelor. Luna roşie, uriaşă, urca încet pe cer, dar, acoperită din când în când de nori, se aprindea şi se stingea ca o lumânare ce pâlpâia la adierea vântului.

Trecuse bine de miezul nopţii, când înaintea cazacilor şi a tătarilor se arătară înălţimi uriaşe, negre, ce se desluşeau limpede pe fondul întunecat al cerului.

Erau zidurile Kudakului.

— Ascunse în întuneric, străjile dinainte se apropiară de cetate fără zgomot, cu mare grijă, asemenea lupilor sau păsărilor de noapte. Ce-ar fi fost să cadă pe neaşteptate asupra fortăreţei adormite!

Dar deodată un fulger sfâşie bezna pe întărituri, o bubuitură înfricoşătoare cutremură stâncile Niprului şi o ghiulea de foc însemnă un arc strălucit pe cer şi se prăbuşi în ierburile stepei.

Grodzicki, ciclopul cel posomorât, dădea de ştire că veghează.

— Câinele chior! mormăi Chmielnicki către Tuhai-bei. Vede şi noaptea.

Cazacii trecură pe lângă cetate – nu se puteau gândi la îngenuncherea ei, acum când oştile Coroanei veneau asupră-le – şi merseră mai departe. Grodzicki trase cu tunurile după el, de se cutremurau zidurile, nu atât pentru a le pricinui vreo pagubă, pentru că se aflau la o depărtare prea mare, cât pentru a vesti oştile de pe Nipru, care nu puteau să fie prea departe.

Bubuitul tunurilor răsună mai întâi în inima şi în urechile lui Skrzetuski. Tânărul oştean, adus din porunca lui Chmielnicki în tabăra cazacă, se îmbolnăvise greu de a doua zi. Într-adevăr, în lupta de la Chortyca nu căpătase nici o rană mortală, dar pierduse atâta sânge, că nu-i mai rămăsese prea multă vlagă. Rănile, legate în grabă de bătrânul cantaragiu, se deschiseseră, îl cuprinsese fierbinţeala şi în noaptea aceea zăcuse aproape fără cunoştinţă într-o teleagă căzăcească, fără să ştie pe ce lume se află. Îl treziră abia tunurile de la Kudak. Deschise ochii, se ridică în capul oaselor şi începu să se uite împrejur. Oastea cazacă se strecura prin întuneric ca un alai de năluci; iar cetatea bubuia învăluită de fumul trandafiriu,

ghiulele de foc ţopăiau prin stepă sforăind şi mârâind ca nişte câini întărâtaţi. În faţa acestei privelişti, Skrzetuski fu năpădit de atâta jale şi dor, că era gata să şi moară numai să poată zbura, măcar cu sufletul, alături de ai lui. E război! Război! Iar el stătea în tabăra duşmanilor, fără arme, bolnav, neputând nici să se ridice din căruţă. Republica e în primejdie, şi el nu poate să-i sară în ajutor! Iar acolo, la Łubnie, oştile pornesc. Prinţul goneşte înaintea rândurilor cu fulgere în priviri şi în partea în care-şi înclină buzduganul, acolo lovesc ca trăsnetul trei sute de suliţe. Feţe cunoscute încep să i se perinde pe dinaintea ochilor. Micul Wołodyjowski zboară în fruntea dragonilor cu săbioara-i uşoară în mână; e un meşter neîntrecut în mânuirea ei: cu cine îşi încrucişează sabia, acela e ca şi în mormânt; dar iată-l acolo pe jupân Podbipięta, înălţându-şi paloşul lui ca de călău, pe „Rupe-glugă”! O să reteze cele trei capete sau n-o să le reteze? Preotul Jaskólski îndeamnă steagurile şi se roagă cu mâinile spre cer, dar pentru că e un vechi oştean, nu se poate stăpâni să nu răcnească din când în când: „Loveşte, ucide!” Cuirasierii îşi pleacă suliţele până la urechile cailor, polcurile pornesc înainte, repede, tot mai repede, bătălie, învălmăşeală!

— Deodată priveliştea se schimbă. Înaintea porucinicului apare Helena palidă, cu părul despletit şi strigă: „Scapă-mă, Bohun aleargă după mine!” Skrzetuski se ridică în căruţă, până când un glas de pe lumea asta îi spune:

— Stai liniştit, copile, că te leg.

Este esaulul Zachar, căruia Chmielnicki i-a poruncit să aibă grijă de porucinic ca de ochii din cap. Îl aşează la loc în teleagă, îl acoperă cu o piele de cal şi-l întreabă:

— Ce ai?

Skrzetuski îşi revine în simţiri. Vedeniile se împrăştie şi pier. Carele merg chiar pe malul Niprului. Adieri răcoroase vin dinspre râu şi noaptea păleşte. Păsările de apă încep larma de dimineaţă.

— Ascultă, Zachar! Am trecut de Kudak? întrebă Skrzetuski.

— Am trecut! răspunde zaporojeanul.

— Şi încotro vă îndreptaţi?

— Nu ştiu. Se pare că o să fie o bătălie, dar nu ştiu.

La aceste cuvinte inima lui Skrzetuski începu să bată puternic de bucurie. Socotise că Chmielnicki va începe războiul, înconjurând cetăţuia de la Kudak. Dar graba cu care înaintau cazacii îi îngăduia să creadă că oştile Coroanei erau aproape, şi Chmielnicki trecuse pe lângă fortăreaţă tocmai pentru a nu fi silit să se bată sub zidurile ei. „Poate chiar astăzi o să fiu liber", se gândi porucinicul şi îşi ridică ochii spre cer cu recunoştinţă.

CAPITOLUL XIV.

BUBUITUL TUNURILOR DE LA KUDAK fu auzit şi de oştile care veneau cu baidacurile pe Nipru sub comanda bătrânului Barabasz şi a lui Krzeczowski.

Erau cei şase mii de cazaci înrolaţi şi un regiment de pedestrime nemţească de elită aflat sub ordinele polcovnicului Hans Flik.

Pan Mikołaj Potocki{101} şovăise multă vreme înainte de a trimite pe cazaci împotriva lui Chmielnicki, dar pentru că Krzeczowski avea o înrâurire uriaşă asupra lor, iar hatmanul avea o încredere nemărginită în Krzeczowski, poruncise seimenilor să depună jurământul de credinţă şi-i trimise la luptă în numele lui Dumnezeu.

Krzeczowski, un oştean încercat, care se umpluse de faimă în războaiele dinainte, era omul familiei Potocki, căreia îi datora totul: gradul de polcovnic, titlul de şleahtic, care fusese trecut prin Seim, şi proprietăţile întinse aflate la împreunarea Nistrului cu Ladawa, pe care le avea în stăpânire pe viaţă.

Atâtea legături îl ţineau alături de Republică şi de cei din neamul Potocki, încât nici umbră de bănuială nu putea să se nască în sufletul hatmanului. În afară de asta era un om în

puterea vârstei, număra numai cincizeci de ani, şi avea în faţă un viitor strălucit în slujba Republicii. Unii voiau să vadă în el pe urmaşul lui Stefan Chmielecki, care începuse de la slujba de oştean de rând şi ajunsese voievod al Kievului şi senator al Republicii. Numai de Krzeczowski depindea dacă avea să păşească pe acelaşi drum pe care îl împingeau bărbăţia, energia sălbatică şi ambiţia neînfrântă, lacomă de avuţie şi de ranguri înalte. Această ambiţie îl făcuse nu de mult să se zbată pentru stărostia Lityńului, iar când, în cele din urmă, îi fusese încredinţată lui Korbut, Krzeczowski îşi îngropase adânc în suflet dezamăgirea şi mai că se îmbolnăvise de ciudă şi de pizmă. Acum părea că soarta îi zâmbeşte iarăşi, deoarece, primind din partea marelui hatman o slujbă ostăşească atât de însemnată, putea să se aştepte ca numele lui să ajungă la urechile regelui. Era un lucru de mare însemnătate, pentru că mai apoi era destul să se ploconească în faţa stăpânului, ca să primească privilegiul însoţit de cuvintele preaplăcute sufletului de şleahtic: „S-a închinat înaintea noastră şi s-a rugat să-i dăruim, iar noi, amintindu-ne foloasele sale, îi dăm” etc. Pe această cale se obţineau bogăţiile şi rangurile în Ucraina; pe această cale întinderi uriaşe din stepa pustie, care înainte aparţineau lui Dumnezeu şi Republicii, treceau în stăpânirea particularilor; pe această cale orice sărac ajungea mare boier şi putea să se întărească cu nădejdea că urmaşii lui vor urca printre senatori.

Krzeczowski era necăjit că trebuia să împartă puterea ce i se încredinţase cu Barabasz, deşi această împărţire era mai mult pro forma. În fapt, bătrânul polcovnic de la Czerkasy, mai ales în ultimul timp, îmbătrânise şi se încovoiase atât de mult, încât numai cu trupul mai era pe pământ, căci sufletul şi mintea îi erau mereu adâncite în înţepeneala şi amorţeala dinaintea morţii. La începutul campaniei se trezise şi începuse să se mişte cu destulă sprinteneală, credeai că, la auzul trâmbiţelor de război, sângele-i de vechi oştean începuse să umble mai repede; la vremea lui fusese un

cavaler cu faimă şi un bun conducător în stepă. După ce porniseră însă, legănat de plescăitul vâslelor, adormit de cântecele seimenilor şi de mişcarea uşoară a baidacurilor, uitase pe ce lume trăieşte. Krzeczowski poruncea tuturor, iar Barabasz se trezea numai la mâncare; după ce se sătura, întreba din obişnuinţă despre una sau alta – i se răspundea în doi peri, apoi ofta şi rostea: „Ehei, pentru mine ar fi mai bine să mă aşez în mormânt, dar facă-se voia Domnului!”

În acest timp, legătura cu oastea Coroanei care se afla sub ordinele lui Stefan Potocki se rupsese de la început. Krzeczowski se plângea că husarii şi dragonii merg prea încet, întârziind prea mult la trecerea pâraielor, şi că tânărul fecior al hatmanului nu are experienţă, dar cu toate acestea poruncea să vâslească înainte.

Aşa că baidacurile pluteau pe sforul Niprului spre Kudak, depărtându-se din ce în ce mai mult de oastea de pe mal.

În sfârşit, într-o noapte se auzi bubuitul tunurilor.

Barabasz dormea şi nu se trezi; Flik însă, care se afla în frunte, coborî într-o luntre uşoară şi veni la Krzeczowski.

— Jupâne polcovnic, spuse, se aud tunurile de la Kudak. Ce facem?

— Opreşte baidacurile. Petrecem noaptea în stufărişuri.

— Chmielnicki asediază cetatea. După părerea mea, ar trebui să-i alergăm în ajutor.

— Eu nu întreb care este părerea Domniei Tale, ci poruncesc. Eu sunt căpetenia.

— Jupâne polcovnic!

— Stăm şi aşteptăm! spuse Krzeczowski.

Dar văzând că neamţul îndărătnic se trage de barbă şi nu se gândeşte să se dea bătut cu una cu două, adăugă mai blând:

— Până mâine-dimineaţă poate soseşte şi castelanul cu călărimea, iar fortăreaţa nu poate fi luată într-o noapte.

— Şi dacă nu soseşte?

— Aşteptăm şi două zile. Domnia Ta nu cunoşti Kudakul! O să-şi rupă dinţii de zidurile lui, iar eu fără castelan nu pot să mă mişc de aici, nici n-am dreptul s-o fac. E treaba lui.

Dreptatea părea să fie de partea lui Krzeczowski, aşa că Flik nu se mai împotrivi şi se depărtă spre nemţii lui. După o clipă baidacurile începură să se apropie de malul drept şi să se înfunde în păpurişurile care în acest loc acopereau pe mai mulţi stânjeni râul revărsat. În cele din urmă plescăitul vâslelor încetă, corăbiile se ascunseră cu totul printre trestii şi râul părea pustiu. Krzeczowski opri aprinderea focurilor, cântecele şi taifasurile, astfel că împrejur se aşternu tăcerea întreruptă doar de ecoul îndepărtat al tunurilor de la Kudak.

— Cu toate acestea, nimeni nu închise ochii în afară de Barabasz. Flik, om viteaz şi lacom de bătălii, ar fi vrut să zboare ca o pasăre la Kudak. Seimenii se întrebau încet unii pe alţii, ce poate să se întâmple cu fortăreaţa? O să reziste sau nu? Bubuitul se înteţea tot mai mult. Toţi erau convinşi că cetatea respinge un atac furios. „Chmiel nu glumeşte, dar nici Grodzicki nu glumeşte!” şopteau cazacii. Ce-o să fie mâine?

Aceeaşi întrebare şi-o punea pesemne şi Krzeczowski care, stând pe partea dinainte a baidacului, căzuse într-o îngândurare adâncă. El îl cunoştea bine pe Chmielnicki de mult şi totdeauna îl socotise un om deosebit de înzestrat, căruia îi lipsea numai câmpul pentru a se înălţa ca un vultur în sus, dar acum Krzeczowski începea să se îndoiască de el. Tunurile bubuiau fără încetare. Să fi înconjurat Chmielnicki într-adevăr Kudakul!

„Dacă e aşa, se gândea Krzeczowski, e un om pierdut!”

Cum asta? Ridicând pe toţi zaporojenii, asigurându-şi sprijinul hanului şi adunând atâta oaste câtă n-a mai avut nici o căpetenie de cazaci până acum, în loc să pornească degrabă asupra Ucrainei, în loc să aţâţe gloatele, să atragă cazacii de prin târguri, să nimicească cât mai repede pe hatmani şi să pună stăpânire pe toată ţara, înainte ca alte

armii să-i vină în apărare, el, Chmielnicki, oştean încercat, asediază o cetate de neînfrânt, care poate să reziste un an? Îngăduie ca cele mai bune polcuri să se sfărâme de zidurile Kudakului, cum se sfărâmă apele Niprului de pragurile stâncoase? O să aştepte la Kudak până când se întăresc hatmanii şi-l împresoară ca pe Nalewajko la Sołonica?

— E un om pierdut! repetă încă o dată Krzeczowski. O să-l vândă cazacii lui. Asediul neizbutit va stârni nemulţumirea şi tulburarea. Scânteia răzvrătirii se va stinge în faşă, iar Chmielnicki va fi tot atât de primejdios ca un paloş frânt de lângă mâner.

— E un prost!

„Ergo{102}? medita Krzeczowski; Ergo, mâine voi porunci să coboare pe mal seimenii şi nemţii, iar în noaptea următoare voi cădea pe neaşteptate asupra vrăjmaşului istovit de asediu, îi voi nimici pe zaporojeni, iar pe Chmielnicki îl voi arunca legat la picioarele hatmanului. E vina lui, pentru că putea să se întâmple altfel.”

Ambiţia dezlănţuită a lui Krzeczowski se avânta în sus pe aripi de şoim. Ştia prea bine că tânărul Potocki nu poate să ajungă până mâine-dimineaţă, aşadar cine va reteza capul hidrei? Krzeczowski! Cine va înăbuşi răzmeriţa care putea să întindă pojarul pustiitor peste toată Ucraina? Krzeczowski! S-ar putea întâmpla ca bătrânul hatman să se cam supere că toate s-au făcut fără ajutorul feciorului, dar o să-i treacă repede, iar între timp faima şi bunăvoinţa regelui vor încununa fruntea învingătorului.

„Nu! Trebuie să împart laurii cu bătrânul Barabasz şi cu Grodzicki!” Krzeczowski se posomorî, dar se înseninã curând. Buşteanul de Barabasz aştepta din zi în zi să coboare în mormânt, iar Grodzicki nu-şi doreşte decât să stea la Kudak şi să-i sperie din când în când pe tătari cu tunurile; mai rămâne unul singur, Krzeczowski.

De-ar putea să primească rangul de hatman al Ucrainei!

Stelele licăreau pe cer, iar polcovnicul i se părea că sunt pietrele scumpe cu care avea să fie împodobit buzduganul

său; vântul fâşâia printre trestii, iar lui i se părea că fluieră tuiul de hatman.

Tunurile Kudakului bubuiau întruna.

„Chmielnicki o să-şi piardă capul sub paloş, gândea mai departe polcovnicul, dar e vina lui! Putea să fie altfel! Dacă ar fi pornit dintr-odată asupra Ucrainei! Putea să fie altfel! Acolo totul se frământă şi clocoteşte, pulberea aşteaptă numai o scânteie. Republica este puternică, dar n-are forţe destule în Ucraina, iar regele e bătrân şi bolnav!”

O singură bătălie câştigată de zaporojeni ar fi avut urmări nebănuite.

Krzeczowski îşi ascunse faţa în palme şi stătea nemişcat; stelele coborau din ce în ce mai jos şi se stingeau în stepă. Prepeliţele ascunse prin ierburi începură să se cheme una pe alta. În curând aveau să se reverse zorile.

În cele din urmă, gândurile polcovnicului se înlănţuiră într-un plan hotărât. Mâine se va năpusti asupra lui Chmielnicki şi-l va nimici. Peste cadavrul lui va ajunge la bogăţie şi ranguri, va deveni unealta de pedeapsă în mâna Republicii, apărătorul ei, iar în viitor demnitarul ei şi senatorul ei. După victoria asupra zaporojenilor şi a tătarilor nu i se va refuza nimic.

Şi cu toate astea – nu i s-a dat stărostia Lityńului.

La această aducere-aminte Krzeczowski strânse pumnii. Nu i se dăduse stărostia, cu toată înrâurirea puternică a proteguitorilor săi, Potocki, cu toate meritele ostăşeşti, numai pentru că era un homo novus, în timp ce potrivnicul său se trăgea din cneji. În această Republică nu era destul să ajungi şleahtic, trebuia să mai şi aştepţi ca acest titlu să se acopere ca vinul de mucegai ori să ruginească precum fierul.

Numai Chmielnicki putea să aştearnă o nouă rânduială a lucrurilor, pe el îl sprijinea până şi regele, dar nefericitul prefera să-şi spargă capul de stâncile de la Kudak.

Polcovnicul se liniştea treptat. Au refuzat să-i dea stărostia – ei şi ce-i cu asta? Cu atât mai mult se va strădui să-l

răsplătească după izbândă şi înăbuşirea răscoalei, după ce va scăpa Ucraina de războiul civil, ba chiar întreaga Republică. Atunci nu i se va refuza nimic şi nu va mai avea nevoie de familia Potocki.

De somn, capul i se înclină pe piept şi adormi visând la dregătoriile de staroste, castelan şi la daniile regelui şi ale Seimului.

Când se trezi, se iviseră zorile. În baidacuri dormeau cu toţii. Apele Niprului luceau în depărtare în lumina palidă, slabă. Jur-împrejur stăpânea o tăcere adâncă, din pricina căreia se deşteptase.

La Kudak bubuitul tunurilor încetase.

„Ce să fie? se întrebă Krzeczowski. Au respins prima năvală sau Kudakul a căzut?”

Nu e cu putinţă!

Nu! Cazacii respinşi zac pe undeva, departe de cetate şi îşi ling rănile, iar ciclopul Grodzicki se uită la ei printre metereze, pregătindu-şi iarăşi tunurile.

Mâine o să repete năvala şi iar o să-şi rupă dinţii.

Între timp se lumina de ziuă. Krzeczowski deşteptă oamenii de pe baidacul său şi trimise o luntre după Flik.

Flik sosi în curând.

— Jupâne polcovnic, îi spuse Krzeczowski, dacă până diseară castelanul nu vine, iar la noapte atacul se repetă, pornim în ajutorul fortăreţei.

— Oamenii mei sunt gata, răspunse Flik.

— Împarte-le pulbere şi plumbi.

— Le-am împărţit.

— La noapte coborâm pe mal şi pornim în cea mai mare tăcere prin stepă. Cădem asupra lor pe neaşteptate.

— Gut, sehr gut{103}! Dar n-ar fi oare mai bine să ne apropiem cu baidacurile? Până la fortăreaţă sunt vreo patru mile, e cam departe pentru pedestrime.

— Oştenii Domniei Tale se vor urca pe caii seimenilor.

— Sehr gut!

— Oamenii să stea liniştiţi în păpuriş, să nu coboare pe mal şi să nu facă zarvă. Focurile să nu se aprindă pentru că ne trădează fumul. Nu trebuie să se ştie de noi.

— E ceaţă şi n-au cum să vadă fumul.

Într-adevăr, râul, stufărişurile în care se aflau baidacurile şi stepele, cât cuprindeai cu ochii, erau acoperite de o ceaţă albă, nepătrunsă. Dar, abia se revărsaseră zorile, aşa că ceţurile puteau să se ridice şi să descopere întinderile stepei.

Flik plecă. Încetul cu încetul, pe baidacuri, oamenii se trezeau, li se aduseră la cunoştinţă poruncile lui Krzeczowski de a păstra liniştea, aşa că se apucară să mănânce fără obişnuita larmă ostăşească. Dacă cineva ar fi trecut pe mal sau ar fi alunecat pe mijlocul râului, nici nu i-ar fi trecut prin minte că în punga de apă, acoperiţi de stuf, se ascund câteva mii de oameni.

Caii mâncau din mână, ca să nu necheze. Baidacurile învăluite în ceaţă stăteau tupilate în pădurea de trestii. Doar din loc în loc se furişa câte o luntre mică cu două vâsle, care împărţea pesmeţii şi poruncile, încolo, pretutindeni domnea o tăcere de mormânt.

Deodată, prin ierburile, trestiile, ţeperigul şi luminişurile de lângă mal, jur-împrejur, răsunară numeroase glasuri ciudate care chemau:

— Pugu! Pugu!

Tăcere.

— Pugu! Pugu!

Şi iar se lăsă tăcerea, ca şi când glasurile de pe mal ar fi aşteptat un răspuns.

Acesta nu veni însă. Chemarea răsună pentru a treia oară, grăbită şi nerăbdătoare:

— Pugu! Pugu!

Atunci dinspre baidacuri se auzi prin ceaţă glasul lui Krzeczowski:

— Cine-i?

— Un cazac din luncă!

Inimile seimenilor ascunşi în baidacuri începură să bată neliniştite. Cunoşteau bine acea chemare tainică. Aşa se înţelegeau zaporojenii între ei prin locurile în care iernau şi tot aşa se pofteau să se înţeleagă în timpul luptelor cazacii înrolaţi şi cei din târguri, dintre care mulţi făceau parte din „Frăţie”.

Glasul lui Krzeczowski răsună din nou.

— Ce vreţi?

— Bohdan Chmielnicki, hatmanul zaporojenilor, dă de ştire că tunurile sunt îndreptate spre voi.

— Spune hatmanului zaporojenilor că ale noastre sunt îndreptate spre mal.

— Pugu! Pugu!

— Ce mai vreţi?

— Bohdan Chmielnicki, hatmanul zaporojenilor, pofteşte să vorbească cu prietenul lui, polcovnicul Krzeczowski.

— Atunci să trimită ostateci.

— Zece atamani de curene.

— Aşa să fie!

În aceeaşi clipă malurile bălţii se umplură de zaporojenii ce se ridicau din ierburile în care stătuseră ascunşi. Din depărtările stepei soseau cavaleria şi tunurile, se arătau zeci şi sute de steaguri, însemne şi tuiuri. Veneau cântând şi bătând din darabane. Totul semăna mai mult cu o întâmplare de bucurie, decât cu ciocnirea a două puteri vrăjmaşe.

Seimenii din baidacuri răspunseră cu strigăte. Între timp sosiră bărcile care aduceau pe atamanii de curene. Krzeczowski urcă într-una din ele şi plecă spre mal. Odată ajuns, i se dădu un cal şi fu dus de îndată la Chmielnicki.

Când îl văzu, Chmielnicki îşi scoase căciula şi îl întâmpină cu bucurie.

— Jupâne polcovnic, zise, vechi prieten şi tovarăş! Când hatmanul Coroanei ţi-a poruncit să mă pierzi şi să mă aduci în tabără, tu n-ai vrut să faci asta şi m-ai vestit să scap cu

fuga, faptă pentru care îţi datorez recunoştinţă şi dragoste de frate.

Spunând acestea, îi întinse mâna, dar faţa negricioasă a lui Krzeczowski rămase rece ca gheaţa.

— Şi acum, jupâne hatman, când ai scăpat, te-ai apucat de răzmeriţă.

— Cu privilegiile regelui în mână, mă duc să răzbun nedreptăţile mele, ale tale şi ale Ucrainei întregi, nădăjduind că milostivul nostru stăpân nu mi-o va lua în nume de rău.

Krzeczowski se uită încruntat în ochii lui Chmielnicki şi întrebă apăsat:

— Ai asediat Kudakul?

— Eu? Numai dacă mi-aş fi pierdut minţile! Am trecut pe lângă Kudak fără să trag o singură lovitură, cu toate că bătrânul chior m-a vestit cu tunurile. Grăbeam asupra Ucrainei, nu asupra Kudakului, voiam să te întâlnesc pe tine, prieten vechi, binefăcătorule.

— Ce vrei de la mine?

— Haidem să tragem o raită prin stepă, o să stăm de vorbă.

Plecară. Zăboviră vreun ceas şi mai bine. La întoarcere faţa lui Krzeczowski era palidă şi înfricoşătoare. Se despărţi repede de Chmielnicki care-i spuse la plecare.

— Vom fi numai noi doi în toată Ucraina, deasupra noastră regele şi nimeni altcineva.

Krzeczowski se întoarse la baidacuri. Bătrânul Barabasz, Flik şi ceilalţi atamani îl aşteptau cu nerăbdare.

— Ce-i acolo? Ce-i acolo? îl întrebau din toate părţile.

— Coborâm pe mal! răspunse Krzeczowski cu glas poruncitor.

Barabasz îşi înălţă pleoapele somnoroase; o flacără ciudată îi străluci în ochi.

— Cum aşa? rosti.

— Coborâm pe mal! Ne predăm!

Un val de sânge năpădi faţa palidă şi îngălbenită a lui Barabasz. Se sculă de pe toba pe care stătea, se îndreptă şi deodată acest bătrân încovoiat şi ramolit se schimbă într-un uriaş plin de viaţă şi putere.

— Trădare! răcni.

— Trădare! repetă Flik, apucând mânerul rapierei.

Dar până s-o scoată din teacă, Krzeczowski îşi roti sabia şi dintr-o lovitură îl întinse pe punte.

Sări apoi din baidac în luntrea în care se aflau patru zaporojeni cu mâna pe vâsle şi strigă:

— Între baidacuri!

Barca porni ca o săgeată, iar Krzeczowski, care stătea în picioare, la mijloc, cu căciula în vârful sabiei însângerate şi cu ochii în flăcări, strigă cu glas puternic.

— Copii! Să nu ne omoram fraţii! Să trăiască Bohdan Chmielnicki, hatmanul zaporojenilor!

— Să trăiască! repetară sute şi mii de glasuri.

— Moarte lehilor!

— Să piară!

La strigătele din baidacuri răspunseră ţipetele zaporojenilor de pe mal. Mulţi dintre oamenii aflaţi pe corăbiile mai îndepărtate nu ştiau încă despre ce era vorba; abia când se răspândi peste tot vestea că Krzeczowski trece de partea zaporojenilor, seimenii fură cuprinşi de o bucurie nebunească. Şase mii de căciuli zburară în sus, şase mii de muschete bubuiră. Baidacurile se cutremurau sub picioarele cazacilor. Se iscă larmă şi învălmăşeală. Dar bucuria avea să fie scăldată în sânge, pentru că bătrânul Barbasz prefera să moară, decât să trădeze flamura sub care slujise o viaţă de om. Câteva zeci de cazaci din Czerkasy i se alăturară şi începu o luptă scurtă, înfricoşătoare – ca toate luptele în care o mână de oameni care nu vrea îndurarea, ci moartea, se apără împotriva unei mulţimi întregi. Nici Krzeczowski şi nici altcineva dintre cazaci nu se aşteptau la asemenea împotrivire. În bătrânul polcovnic se trezise leul de altădată. La ordinul de a depune

armele, răspunse cu împuşcături; cu buzduganul de căpetenie în mână şi cu pletele albe răzleţite, dădea porunci cu glasul tunător şi cu o energie tinerească. Corabia în care se afla era înconjurată din toate părţile. Oamenii din celelalte baidacuri nu puteau să se apropie, săreau în apă şi, înotând sau păşind printre trestii, se agăţau cu mâinile de marginea baidacului şi se căţărau pe punte cu înverşunare. Împotrivirea fu scurtă. Seimenii credincioşi lui Barabasz, străpunşi, ciopârţiţi sau sfâşiaţi cu mâinile, umpluseră puntea de cadavre, dar bătrânul cu sabia în mână se mai apăra încă. Krzeczowski se strecură spre el.

— Dă-te prins! strigă.

— Vânzătorule, piei dară! răspunse Barabasz şi ridică sabia pentru a-l tăia.

Krzeczowski se retrase repede în mulţime.

— Loviţi! îi îndemnă pe cazaci.

Dar se părea că nici unul nu vrea să ridice întâiul mâna asupra bătrânului. Spre nenorocul lui însă, polcovnicul alunecă într-o băltoacă de sânge şi căzu. Trântit pe jos, nu mai stârnea atâta respect ori spaimă, şi câteva săbii îi străpunseră trupul. Bătrânul abia mai apucă să rostească: „Iisuse, Marie!”

Începură să-l căsăpească în bucăţi. Îi retezară capul, pe care-l aruncară din baidac în baidac, jucându-se cu el ca şi cu mingea, până când căzu în apă, aruncat de o mână neîndemânatică.

Mai rămâneau nemţii, cu care treaba nu era tot atât de uşoară, fiindcă regimentul lor era alcătuit dintr-o mie de oşteni în vârstă, încercaţi în multe bătălii.

Vrednicul Flik căzuse într-adevăr de mâna lui Krzeczowski, dar în fruntea polcului rămăsese Johan Werner, ajutorul său, veteran din Războiul de treizeci de ani.

Krzeczowski era aproape sigur de izbândă, deoarece baidacurile lefegiilor nemţi erau înconjurate din toate

părţile de cazaci. Voia totuşi să păstreze pentru Chmielnicki acest regiment bine înarmat de pedestrime neîntrecută, de aceea preferă să ajungă la o înţelegere cu ei.

O vreme se părea că Werner va consimţi; vorbea liniştit cu Krzeczowski şi asculta cu luare-aminte toate făgăduielile cu care polcovnicul vânzător nu era deloc zgârcit. Solda cu care îi năimise Republica avea să fie plătită numaidecât pentru timpul din urmă şi pentru încă un an înainte. După scurgerea unui an, oştenii puteau să plece unde voiau, chiar în tabăra Coroanei.

Prefăcându-se că stă la îndoială, Werner porunci încet baidacurilor să se apropie şi să alcătuiască un cerc închis. Pe marginea acestui cerc se formă un zid de pedestraşi înalţi şi puternici, îmbrăcaţi în pieptare galbene şi pălării de aceeaşi culoare, în ordine de bătaie, cu piciorul stâng scos în faţă şi muschetele lângă şoldul drept.

Werner, care stătea în primele rânduri cu spada goală în mână, se gândi mult timp. În cele din urmă înălţă capul.

— Her Hauptman{104}, spuse, ne învoim!

— N-o să fiţi în pierdere în noua slujbă! exclamă Krzeczowski cu bucurie.

— Dar cu condiţia.

— Mă învoiesc dinainte.

— Dacă-i aşa, e foarte bine. Slujba noastră în serviciul Republicii se sfârşeşte în iunie. După aceea trecem la voi.

Un blestem se îmbulzi pe buzele lui Krzeczowski, dar se stăpâni.

— Glumeşti oare? întrebă

— Nu! răspunse Werner nepăsător. Cinstea ostăşească ne porunceşte să ne ţinem de învoială. Slujba se sfârşeşte în iunie. Slujim pentru bani, dar nu suntem vânzători. Altfel cine ne-ar mai angaja? Nici voi n-aţi mai avea încredere în noi, pentru că cine vă asigură că în prima bătălie nu vom trece iar de parte hatmanilor?

— Atunci ce vreţi?

— Să ne lăsaţi să plecăm.

— Nebune, asta nu se poate întâmpla! Poruncesc să vă ucidă până la unul.

— Şi câţi oameni ai să pierzi?

— Nu va scăpa nici unul din voi teafăr.

— Iar din voi n-o să rămână nici jumătate.

Amândoi spuneau adevărul; de aceea Krzeczowski, cu toate că nepăsarea neamţului făcuse să-i clocotească sângele în vene şi turbarea începea să-l înăbuşe, nu voia să înceapă lupta.

— Vă dau timp de gândire până când soarele va coborî dincolo de baltă, strigă, după care poruncesc să se apese pe cocoaşele flintelor.

Şi plecă în grabă cu lotca să se sfătuiască cu Chmielnicki.

Urmă o clipă de aşteptare. Baidacurile cazacilor înconjuraseră mai strâns pe cele ale nemţilor, care păstrau o nepăsare rece, cum numai nişte oşteni vechi şi încercaţi puteau să arate în faţa primejdiei. La ameninţările şi ocările ce porneau de pe baidacurile cazacilor răspundeau cu o tăcere dispreţuitoare. Această linişte era o privelişte cu adevărat măreaţă în mijlocul izbucnirilor tot mai puternice de furie din partea cazacilor care, mânuind ameninţători suliţele şi „fluierele”, scrâşnind din dinţi şi blestemând, aşteptau cu nerăbdare începerea luptei.

Soarele trecând de la amiază spre partea de apus a cerului îşi retrăgea alene razele aurii din baltă, care se adâncea treptat în umbră.

În cele din urmă se acoperi cu totul.

Atunci răsună o trâmbiţă şi numaidecât glasul lui Krzeczowski se auzi din depărtare:

— Soarele a coborât! V-aţi gândit?

— Gata! răspunse Werner şi, întorcându-se către oşteni, făcu o mişcare cu spada goală. Feuer{105}! porunci cu glas liniştit, nepăsător.

Muschetele pocniră. Plescăitul corpurilor care cădeau în apă, strigăte de mânie şi împuşcături dezordonate răspunseră focului muschetelor lefegiilor. Răsună bubuitul

mohorât al tunurilor aduse pe mal, care începură să împroaşte ghiulele asupra baidacurilor nemţeşti. Balta se acoperi de fum şi, printre strigăte şi bubuituri, şuieratul săgeţilor tătăreşti, pocnetele „fluierelor” şi ale sâneţelor, numai salvele regulate ale muschetelor vesteau că nemţii se apără mereu.

La apusul soarelui bătălia era încă în toi, cu toate că părea să slăbească. Chmielnicki întovărăşit de Krzeczowski, Tuhai-bei şi câţiva atamani veni pe mal să privească lupta. Nările-i largi trăgeau în piept fumul de pulbere şi îşi desfăta urechile la auzul ţipetelor nemţilor care se înecau sau erau ucişi. Toate trei căpeteniile priveau măcelul ca pe o privelişte de bun augur.

Lupta se potolea. Împuşcăturile se răreau şi strigătele de izbândă tot mai puternice ale cazacilor se înălţau până la cer.

— Tuhai-bei! zise Chmielnicki, asta e ziua celei dintâi victorii!

— Nu sunt prinşi! răspunse supărat mârzacul. Nu-mi doresc asemenea izbânzi!

— O să iei destul în Ucraina. O să umpli cu ei tot Stambulul şi Galata!

— O să te iau pe tine, dacă n-o să am pe cine!

Şi sălbaticul Tuhai izbucni în hohote ameninţătoare, apoi adăugă:

— Mi-ar fi plăcut totuşi să-i am pe aceşti „frânci”.

Între timp, bătălia încetase cu totul. Tuhai-bei îşi întoarse calul şi plecară toţi trei spre tabără.

— Ei! Acum la Apele Galbene! strigă Chmielnicki.

CAPITOLUL XV.

ASCULTÂND ZGOMOTELE LUPTEI, porucinicul îi aştepta sfârşitul cu înfiorare, crezând la început că Chmielnicki a întâlnit toate oştile hatmanilor.

Spre seară însă bătrânul Zachar îl scoase din greşeala în care se afla. Vestea despre trădarea seimenilor de sub

conducerea lui Krzeczowski şi nimicirea nemţilor îl tulbură până în adâncul sufletului pe tânărul cavaler; era o prevestire a trădărilor ce aveau să vină, iar porucinicul ştia prea bine că mare parte din oştile hatmanilor era alcătuită cu precădere din cazaci.

Neliniştea lui Skrzetuski creştea, izbânda zaporojenilor îi mărea amărăciunea. Toate se vesteau cum nu se poate mai rău. Despre prinţ nu se ştia nimic, iar hatmanii făcuseră pesemne o mare greşeală, pentru că în loc să pornească cu toată puterea spre Kudak sau să aştepte vrăjmaşul în cetăţile întărite din Ucraina, îşi despărţiseră oştile şi slăbiseră în putere de bunăvoie, dând câmp liber necredinţei şi vânzării. În tabăra zaporojeană se vorbea într-adevăr mai dinainte despre Krzeczowski şi despre trimiterea câtorva mii de oşteni sub conducerea lui Stefan Potocki, dar porucinicul nu dăduse crezare acestor veşti. Socotea că sunt doar nişte cete mai mari de cercetaşi, care aveau să fie retrase la vreme. Se întâmplase însă altfel. Puterea lui Chmielnicki crescuse cu câteva mii de oameni prin trădarea lui Krzeczowski, iar asupra tânărului Potocki atârna o primejdie înfricoşătoare. Chmielnicki putea acum să-l împresoare şi să-l distrugă cu totul, cum era lipsit de ajutoare şi rătăcit prin pustie. În timpul nopţilor de nesomn, chinuit de răni şi de temeri, Skrzetuski se mângâia numai cu gândul la prinţ. Când prinţul se va ridica la Łubnie, steaua lui Chmielnicki trebuia să pălească. Cine putea să ştie dacă nu se şi împreunase până acum cu hatmanii? Cu toate că forţele lui Chmielnicki erau destul de mari, cu toate că începutul i se arătase prielnic şi cu toate că-l avea alături pe Tuhai-bei, iar în caz de înfrângere, făgăduise să-i vină în ajutor însuşi „ţarul” de la Crîm, lui Skrzetuski nici nu-i trecea prin minte că această viforniţă putea să dureze multă vreme, că un cazac putea să cutremure întreaga Republică şi să-i frângă puterea uriaşă. „Valul are să se spargă la marginea Ucrainei”, gândea porucinicul. Cum se sfârşiseră toate răscoalele cazacilor? Ţâşneau ca o vâlvătaie

şi se stingeau după prima ciocnire cu hatmanii. Aşa fusese până acum, când de o parte se ridica la luptă cuibul tâlharilor de la Niż, iar de cealaltă se afla o putere ale cărei ţărmuri erau udate de două mări; dezlegarea nu era greu de prevăzut. Furtuna nu poate să dureze prea mult, trece repede şi urmează vremea frumoasă.

Gândul acesta îl întărea pe Skrzetuski şi, se poate spune, că îl ţinea pe picioare, pentru că se simţea strivit de o povară cum nu mai purtase niciodată. Cu toate că furtuna avea să treacă, putea să pustiască întinderile, să distrugă aşezările şi să pricinuiască stricăciuni care să nu mai poată fi îndreptate. Din cauza acestei furtuni el însuşi fusese aproape să-şi piardă viaţa, slăbise şi căzuse într-o robie amară tocmai când avea nevoie de libertate aproape tot atâta cât de viaţă. Cât aveau să sufere din pricina viforniţei fiinţele mai gingaşe, care nu ştiau să se apere? Ce se întâmpla cu Helena la Rozłogi?

Helena trebuia să fie la Łubnie. Porucinicul o vedea, în vis, înconjurată de feţe binevoitoare, răsfăţată de însuşi prinţul şi de prinţesa Gryzelda, sorbită din ochi de cavaleri şi plină de dor după husarul ei, care se pierduse la Sici. Dar avea să vină odată clipa când husarul se va întoarce. Însuşi Chmielnicki îi făgăduise libertatea, şi apoi valul cazacilor se îndrepta spre hotarele Republicii; când se va sfărâma, vor lua sfârşit şi supărările, necazurile şi temerile lui.

Într-adevăr, valul înainta. Chmielnicki ridică oştile fără să mai zăbovească şi porni să întâmpine pe fiul hatmanului. Puterea lui era cu adevărat ameninţătoare, pentru că împreună cu seimenii lui Krzeczowski şi cu ciambulul lui Tuhai-bei conducea aproape 25000 de oşteni încercaţi şi dornici de lupte. Despre forţele lui Potocki nu erau veşti sigure. Fugarii spuneau că aduce cu el două mii de oşteni din călărimea grea şi peste zece tunuri uşoare. Sfârşitul unei bătălii între asemenea forţe nu era prea sigur, fiindcă o singură năvală a înfricoşătorilor husari era de ajuns pentru a nimici pâlcuri de zece ori mai mari. Odinioară, hatmanul

Lituaniei, Chodkiewicz{106}, cu trei mii de husari bătuse la Kirkholm optsprezece mii de pedestraşi aleşi şi de călăreţi suedezi; tot aşa la Kłyszyn un steag de cuirasieri împrăştiase într-o năvală furioasă câteva mii de lefegii englezi şi scoţieni. Chmielnicki ştia asta, aşa că mergea, după cuvintele cronicarului rusin, încet şi cu mare grijă: „ca un vânător viclean, care priveşte în toate părţile cu ochii mulţi ai minţii, având străji până la o milă şi mai departe”{107}. Aşa se apropie de Apa Galbenă. Se aduseră două limbi care întăriră ştirile despre puţinătatea puterilor Coroanei, aducând la cunoştinţă că tânărul castelan trecuse peste Apa Galbenă. Auzind acestea, Chmielnicki opri oştile pe loc şi porunci să se sape şanţuri de apărare.

Inima începu să-i bată mai puternic de bucurie. Dacă Potocki se încumeta să atace, avea să fie înfrânt. Cazacii nu ştiu să se împotrivească husarilor la câmp deschis, dar în şanţuri se bat foarte bine şi, fiind atât de mulţi faţă de năvălitori, vor respinge atacul. Chmielnicki conta pe tinereţea şi lipsa de experienţă ale lui Potocki. Dar alături de tânărul castelan se afla un războinic încercat, fiul starostelui de Żywiec, Stefan Czarniecki, polcovnic la husari. Acesta văzu primejdia şi-l convinse pe castelan să se retragă dincolo de Apa Galbenă.

Chmielnicki nu avea altceva de făcut, decât să pornească după ei. A doua zi, după ce trecu şi el Apa Galbenă, amândouă oştile stăteau faţă în faţă.

Dar nici una dintre cele două căpetenii nu voia să lovească întâi. Taberele vrăjmaşe începură să se înconjoare în grabă cu şanţuri de apărare. Era ziua de 5 mai, sâmbătă. Toată ziua plouă cu găleata. Nori uriaşi acoperiseră cerul, şi după-amiază se lăsă întunericul ca într-o zi de iarnă. Spre seară ploaia se înteţi şi mai mult. Chmielnicki îşi freca mâinile de bucurie.

— Numai să se desfunde stepa, îi spuse lui Krzeczowski, şi nu voi şovăi să dau piept şi cu husarii care, în armurile lor grele, se vor îneca prin noroaie.

Ploua fără încetare, ca şi când cerul voia să-i ajute pe zaporojeni.

Oştile săpau alene şi în silă printre şiroaiele de apă. Focurile nu se puteau aprinde. Câteva mii de tătari plecară din tabără pentru a pândi ca nu cumva polonezii, folosindu-se de ceaţă, ploaie şi de întunericul nopţii, să încerce să se strecoare. Pretutindeni se aşternu o linişte adâncă. Se auzeau numai ropotul ploii şi vâjâitul vântului. În amândouă taberele nu dormea nimeni.

Spre dimineaţă, în tabăra polonă trâmbiţele răsunară prelung şi jalnic, parcă de alarmă, apoi ici-colo începură să uruie tobele. Se ridică o zi tristă, mohorâtă şi umedă, ploaia încetase, o bură măruntă se cernea ca prin sită.

Chmielnicki porunci să tragă cu tunurile.

După prima lovitură, răsună numaidecât a doua, a treia, a zecea, iar când între cele două tabere începu „solia” obişnuită de ghiulele, Skrzetuski îl rugă pe îngerul său păzitor:

— Zachar, du-mă pe malul de apărare, să văd ce se petrece. Cum Zachar era şi el dornic să afle ce mai e, nu se puse împotrivă. Se duseră pe o ridicătură mai la o parte, de unde se vedeau ca în palmă valea puţin adâncită a stepei, smârcurile de la Apele Galbene şi amândouă oştirile. Skrzetuski abia îşi aruncă privirile şi îşi luă capul în mâini, exclamând:

— Pe viul Dumnezeu! E numai un pâlc de cercetare!

Într-adevăr, şanţurile taberei cazace se întindeau aproape pe un sfert de milă, în vreme ce valul de apărare polon arăta doar ca un şănţuleţ. Nepotrivirea de forţe era atât de mare, că victoria cazacilor nu mai putea să fie pusă la îndoială.

Inima porucinicului se strânse de durere. Aşadar nu sosise încă ceasul prăbuşirii pentru răzvrătire şi îngâmfare, iar cele ce vor urma, aveau să fie o nouă izbândă a răsculaţilor. Cel puţin aşa se părea.

Hărţuielile începuseră sub focul tunurilor. De pe locul unde stăteau Skrzetuski şi Zachar, se vedeau călăreţi răzleţi sau cete care se încăierau între ele. Tătarii se hărţuiau cu seimenii lui Potocki, îmbrăcaţi în albastru-închis şi galben. Călăreţii se năpusteau unii asupra altora şi se depărtau repede, îşi dădeau târcoale, trăgeau cu pistoale şi arcuri sau se ţinteau cu suliţele, străduindu-se să se prindă unii pe alţii cu arcanul. De departe, aceste ciocniri semănau mai mult cu nişte jocuri, şi numai caii care alergau din loc în loc fără călăreţi arătau că e vorba de viaţă şi de moarte.

Tătarii se revărsau din ce în ce mai numeroşi. În curând cetele lor înnegriră câmpul, şi atunci din tabăra polonă începură să iasă noi steaguri şi să se rânduiască în ordine de bătaie în faţa valului de apărare. Erau aşa de aproape, că Skrzetuski cu privirea-i ageră putea să desluşească limpede însemnele, tuiurile şi chiar pe rohmiştrii{108} şi pe porucinicii care stăteau în latura steagurilor.

Inima începu să-i bată furtunos, faţa palidă i se acoperi de roşeaţă şi, ca şi când ar fi avut în Zachar şi cazacii de lângă tunurile din întăritură nişte ascultători bucuroşi, striga cu înflăcărare, pe măsură ce steagurile ieşeau de după valul de pământ.

— Dragonii lui Balaban! I-am văzut la Czerkasy! Steagul de moldoveni; au ca semn o cruce! O, pedestrimea coboară de pe valul de apărare!

Apoi strigă cu şi mai mare înflăcărare, deschizându-şi braţele:

— Husarii, husarii lui Czarniecki!

Într-adevăr, se arătară şi husarii, deasupra cărora se înălţa un nor de aripi şi o pădure de suliţe cu vârful în sus, împodobite cu pânze aurii şi cu steguleţe verzi-negre. Ieşeau în rânduri de câte şase din întărituri şi se înşirau înaintea valului, iar la vederea liniştii, a măreţiei şi a îndemânării lor, ochii lui Skrzetuski se umplură de lacrimi de bucurie şi o clipă nu mai văzu nimic.

Cu toate că forţele erau atât de inegale, cu toate că împotriva acestor câtorva steaguri tălăzuia larma zaporojenilor şi a tătarilor care, ca de obicei, acopereau aripile, cu toate că pâlcurile acestora se revărsaseră peste stepă, de nu li se mai vedea capătul, Skrzetuski credea în victoria polonilor. Faţa i se lumină, îşi recăpătă puterile, ochii aţintiţi asupra câmpului de bătaie împrăştiau fulgere şi nu mai putea să stea locului.

— Ei, copile, mormăi bătrânul Zachar, sufletul ar vrea să-ţi zboare spre rai!

În acest timp, câteva pâlcuri mai mari de tătari se aruncară înainte cu larmă şi strigăte de „Allah”! Din tabără li se răspunse cu împuşcături. Era însă mai mult o sperietură. Tătarii nu ajunseră până la steagurile polone, se despărţiră în două şi se întoarseră spre ai lor pierzându-se în mulţime.

Atunci răsună toba cea mare de la Sici, şi la bubuitul ei armia uriaşă de cazaci şi de tătari se năpusti în galop înainte. Chmielnicki încerca să sfarme dintr-o singură lovitură oastea polonă şi să ocupe tabăra. Lucrul ar fi fost cu putinţă, dacă se ivea panică, dar steagurile polone nu arătau prin nimic că ar fi fost cuprinse de spaimă. Aşteptau în linişte, aşezate într-o linie destul de lungă, al cărei spate era apărat de şanţuri, iar laturile de tunurile din tabără, aşa că putea să fie atacată numai din faţă. O clipă se părea că vor primi bătălia stând pe loc, dar când semiluna vrăjmaşă străbătuse jumătate din câmpul de bătaie, în tabără răsunară trâmbiţele de năvală şi deodată gardul de suliţe, îndreptate până atunci în sus, coborî până la capetele cailor.

— Atacă husarii! strigă Skrzetuski.

Se aplecară în şa şi porniră înainte; îndată după ei se mişcară steagurile de dragoni şi toată linia de bătaie.

Izbitura husarilor fu năprasnică. În primul avânt nimeriră asupra a trei curene, două din Steblew şi unul din Mirhorod – şi le împrăştiară cât ai clipi din ochi. La urechile lui

Skrzetuski ajungea un urlet prelung. Cai şi oameni, prăbuşiţi sub greutatea uriaşă a călăreţilor de fier, cădeau ca un lan de grâu sub şuierul furtunii. Împotrivirea fu atât de scurtă, încât lui Skrzetuski i se păru că un balaur uriaş înghiţise dintr-odată cele trei polcuri căzăceşti. Erau cei mai înverşunaţi oşteni de la Sici. Caii, înspăimântaţi de fâlfâitul aripilor de pe umerii husarilor, începură să răspândească panica în rândurile zaporojenilor. Polcurile din Irklejew, Kalne Bołota, Minsk, Szkuryń şi Titorow se învălmăşiră cu totul şi, împinse de mulţimea fugarilor, începură să se retragă în dezordine. Dragonii îi ajunseră pe husari şi începură împreună secerişul sângeros. Curenul din Wasiuryn, după o împotrivire scurtă, dar înverşunată, dădu bir cu fugiţii gonind într-o neorânduială sălbatică până la şanţurile de apărare ale cazacilor. Mijlocul forţelor lui Chmielnicki se clătina tot mai puternic şi, bătut, împrăştiat în pâlcuri învălmăşite, ciopârţit de polonezi, împins de năvala de fier, nu mai găsea timp să se oprească şi să se rânduiască pentru luptă.

— Ăştia sunt diavoli, nu lehi! strigă bătrânul Zachar.

Skrzetuski parcă era cu minţile rătăcite. Bolnav fiind, nu putea să se stăpânească, plângea şi râdea în acelaşi timp, iar uneori striga cuvinte de poruncă, de parcă el însuşi ar fi călăuzit steagul. Zachar îl ţinea de poalele mantiei şi trebui să cheme şi pe alţii să-l ajute.

Bătălia se apropiase de mult de tabăra cazacă, încât mai că se puteau recunoaşte feţele luptătorilor. Tunurile trăgeau din şanţuri, dar ghiulele căzăceşti doborau laolaltă prieteni şi duşmani, mărind învălmăşeala.

Husarii întâlniră curenul din Paszkow, care alcătuia paza hatmanului şi în mijlocul căruia se afla însuşi Chmielnicki. Deodată un vaier cumplit răsună în rândurile zaporojene: marea flamură zmeurie se clătinase şi căzuse.

În clipa aceea porni la luptă Krzeczowski în fruntea celor cinci mii de seimeni ai săi. Călare pe un şarg uriaş, gonea în primele rânduri, fără căciulă, cu sabia ridicată deasupra

capului, adunându-i pe cazacii împrăştiaţi care, văzând că le vine ajutor, se întorceau la atac, chiar fără ordine. Bătălia se încingea iarăşi la mijlocul liniei.

Norocul nu se arătă de partea lui Chmielnicki nici pe cele două aripi. Tătarii, respinşi în două rânduri de steagurile moldovene şi de seimenii lui Potocki, îşi pierduseră pofta de bătaie. Sub Tuhai-bei fură ucişi doi cai. Izbânda înclina hotărât de partea tânărului Potocki.

Cu toate acestea lupta se sfârşi repede. Ploaia, care de la o vreme începuse să se înteţească, se porni în curând în aşa chip, că printre rafalele de picături nu se mai desluşea nimic. Nu pâraie, ci puhoaie de apă năboiau pe pământ prin stăvilarele deschise ale cerului. Stepa se schimbase într-o baltă fără sfârşit. Se făcuse atât de întuneric, că la câţiva paşi nu se mai vedea om cu om. Zgomotul ploii acoperea poruncile. Muschetele şi sâneţele ude tăcură. Cerul punea capăt măcelului.

Chmielnicki, leoarcă de apă, se întoarse mânios în tabără. Nu spuse nimănui nici o vorbă. Îi întinseră un cortuleţ din piele de cămilă sub care se adăposti şi stătu singur, rumegându-şi gândurile amare.

Îl cuprindea deznădejdea. Abia acum înţelegea ce treabă începuse. Era bătut, respins, aproape înfrânt într-o luptă cu oşti atât de puţine, încât putea să le socotească pe drept cuvânt ca pe nişte steaguri de cercetaşi. Când începuse războiul, cunoştea cât este de mare puterea de apărare a Republicii şi o avusese în vedere, dar se înşelase în socoteli. Cel puţin aşa credea acum; îşi luă în mâini capul ras, dorind să şi-l spargă de primul tun întâlnit în cale. Ce avea să se întâmple, când va veni vremea să se înfrunte cu hatmanii şi cu întreaga Republică?

Gândurile îi fură întrerupte de intrarea lui Tuhai-bei.

Ochii tătarului fulgerau de turbare, faţa îi era palidă şi dinţii îi străluceau de după buzele neacoperite de mustăţi.

— Unde-i prada? Unde sunt prinşii? Unde sunt capetele căpeteniilor? Unde-i izbânda? întrebă cu glasul răguşit.

Chmielnicki sări în picioare.

— Acolo! răspunse tunător, arătând spre tabăra Coroanei.

— Du-te acolo! mugi Tuhai-bei. Că dacă nu te duci, te duc eu legat Ia Crîm!

— Mă duc! spuse Chmielnicki. Astăzi încă! Am să iau pradă şi prinşi, iar tu ai să dai seamă hanului, pentru că pradă vrei, dar de luptă te fereşti!

— Câine! urlă Tuhai-bei. Tu duci la pierzanie oastea hanului!

Şi o clipă statură faţă în faţă, sforăind pe nări ca doi mistreţi. Chmielnicki îşi reveni cel dintâi.

— Tuhai-bei, linişteşte-te! îi spuse. Ploaia a întrerupt bătălia, tocmai când Krzeczowski îi frânsese pe dragoni. Eu îi cunosc. Mâine se vor bate cu mai puţină furie. Stepa o să se desfunde de-a binelea. Husarii vor ceda. Mâine toţi vor fi ai noştri.

— Ai spus! strecură Tuhai-bei.

— Şi am să mă ţin de cuvânt. Tuhai-bei, prietene, hanul mi te-a trimis într-ajutor, nu ca să-mi faci necazuri.

— Ai făgăduit izbândă, nu înfrângeri.

— Au fost luaţi câţiva prinşi dintre dragoni, pe care ţi-i dau ţie.

— Dă-mi-i. O să poruncesc să fie traşi în ţeapă.

— Să nu faci una ca asta. Dă-le drumul. Sunt ucraineni din steagul lui Balaban, îi trimitem să-i câştige pe dragoni de partea noastră. Se va întâmpla ca şi cu Krzeczowski.

Tuhai-bei se mai îmbună; se uită la Chmielnicki şi mormăi:

— Şarpe.

— Viclenia e tot atât de bună ca şi bărbăţia. Dacă-i convingem pe dragoni să trădeze, picior de polon nu va scăpa din tabără. Pricepi?

— Pe Potocki îl iau eu.

— Ţi-l dau; şi pe Czarniecki.

— Acum dă-mi horilcă, e frig!

— Fie.

În clipa aceea intră Krzeczowski. Polcovnicul era posomorât ca noaptea. După bătălia de astăzi rangurile de staroste şi de castelan, cetăţile şi bogăţiile râvnite se mai întrezăreau doar ca prin ceaţă. Mâine puteau să piară cu totul, iar în locul lor să se ivească din ceaţă juvăţul sau spânzurătoarea. Dacă prin căsăpirea lefegiilor nemţi ai hatmanului, polcovnicul nu şi-ar fi distrus orice putinţă de întoarcere, mai mult ca sigur că acum s-ar fi gândit să-l vândă şi pe Chmielnicki şi să treacă cu seimenii în tabăra lui Potocki.

Nu mai era cu putinţă.

Se aşezară toţi trei în jurul unui urcior cu horilcă şi începură să bea în tăcere. Treptat vuietul ploii se potolea. Se însera.

Skrzetuski, secătuit de bucurie, slăbit şi palid, zăcea nemişcat în teleagă. Zachar, care îl îndrăgise, porunci cazacilor să aşeze şi deasupra lui un mic acoperiş din postav gros. Porucinicul asculta zuruitul mohorât al picăturilor de ploaie cu sufletul plin de lumină şi mângâiere. Husarii lui arătaseră ce ştiu, Republica în apărare fusese pe măsura măreţiei sale; întâiul avânt al furtunii cazace se sfărâmase în vârfurile suliţelor oştenilor Coroanei. Şi mai erau şi hatmanii, mai era şi prinţul Jeremi, şi alţi magnaţi, mai erau atâţia şleahtici, atâta putere, iar deasupra tuturor se afla regele – primus inter pares{109}.

Mândria umflă pieptul lui Skrzetuski, ca şi când toată această putere era în el.

Pentru prima dată de când îşi pierduse libertatea la Sici, simţea un fel de milă pentru cazaci: „Sunt vinovaţi, dar şi orbi, dacă vor să încerce marea cu degetul, gândea. Sunt vinovaţi, dar şi nefericiţi, dacă s-au lăsat ademeniţi de un singur om care-i duce la pierzanie”.

Apoi gândurile îi porniră mai departe. Va veni pacea, şi atunci fiecare va avea dreptul să se gândească la fericirea lui. Amintirile şi gândurile se opriră la Rozłogi. Acolo, aproape de bârlogul leului, trebuia să fie o linişte

netulburată. Răzvrătirea n-o să izbucnească niciodată şi – chiar dacă ar izbucni – Helena era fără îndoială la Łubnie.

Deodată bubuitul tunurilor îi rupse firele de aur ale gândurilor.

După ce se îmbătase, Chmielnicki îşi trimitea iar polcurile la atac.

Dar totul se sfârşi cu sfada tunurilor. Krzeczowski izbuti să-l domolească pe hatman.

A doua zi era duminică. Toată ziua se scurse în linişte, fără o împuşcătură. Taberele stăteau faţă în faţă, asemenea unor oştiri aliate.

Skrzetuski punea această linişte pe seama descurajării cazacilor. Din păcate, nu ştia că Chmielnicki, „privind înainte cu ochii mulţi ai minţii sale”, se străduia în acest răstimp să atragă de partea lui pe dragonii lui Balaban.

Luni, bătălia se încinse odată cu ivirea zorilor. Skrzetuski o privea ca şi mai înainte cu faţa veselă, plină de zâmbet. Steagurile Coroanei se rânduiră iarăşi în faţa valului de apărare; de astă dată nu mai plecară la atac, respingând vrăjmaşul de pe loc. Stepa se înmuiase nu numai la suprafaţă, ca în prima zi de luptă, ci şi mai adânc. Călărimea grea mai că nu se putea mişca, ceea ce lăsa dintr-odată cumpăna în partea polcurilor uşoare ale cazacilor şi ale tătarilor. Zâmbetul pierea cu încetul de pe buzele lui Skrzetuski. Lângă întăriturile polone năvala atacatorilor acoperea aproape în întregime linia îngustă a steagurilor Coroanei. Se părea că din clipă în clipă lanţul avea să fie străpuns şi va începe atacul asupra şanţurilor. Skrzetuski nu mai vedea nici pe jumătate din înflăcărarea şi dorinţa de luptă, cu care luptaseră steagurile în prima zi. Astăzi se apărau cu înverşunare, dar nu mai porneau cei dintâi, nu mai călcau în picioare curenele, nu mai măturau câmpul dinaintea lor ca un uragan. Pământul desfundat al stepei zădărnicea orice avânt şi ţintuia călărimea grea lângă şanţuri. Puterea ei stătea în iuţeala de atac care hotăra victoria, iar acum rămăsese pironită. În schimb

Chmielnicki arunca în luptă tot mai multe polcuri. El însuşi se afla peste tot. Conducea fiecare curen la atac, retrăgându-se abia când ajungea aproape sub săbiile neprietenilor. Înflăcărarea lui îi cuprindea treptat şi pe zaporojenii care, deşi cădeau în număr mare, se luau la întrecere spre şanţuri, îmbărbătându-se şi urlând. Se izbeau de zidul piepturilor de fier, de vârfurile suliţelor şi sfărâmaţi, decimaţi, se întorceau iar la atac. Sub această apăsare, steagurile începură să şovăie, să se încovoaie, pe alocuri să se retragă, ca un luptător care, prins în braţele de fier ale potrivnicului, aci slăbeşte, aci se încordează şi se smuceşte.

Înainte de amiază aproape toate pâlcurile zaporojene se aflau în focul bătăliei. Încăierarea era atât de înverşunată, încât între cele două şiruri de luptători crescuse parcă un nou val de apărare din trupurile cailor şi ale oamenilor.

În tabăra cazacilor se întorceau mereu cete de războinici răniţi, însângeraţi, acoperiţi de noroi, înfierbântaţi, prăbuşindu-se de osteneală. Dar se întorceau cu cântecul pe buze. Feţele lor împrăştiau fierbinţeala bătăliei şi siguranţa victoriei. Chiar pierzându-şi cunoştinţa, strigau încă o dată: „La moarte!” Cei rămaşi pentru paza taberei ardeau de nerăbdare să plece la luptă.

Skrzetuski se posomorî. Steagurile polone începeau să se retragă în întărituri. Nu mai puteau să ţină piept, iar în întoarcerea lor se vedea o grabă încordată. La această privelişte douăzeci şi ceva de mii de guri urlară de bucurie. Înflăcărarea năvalei se îndoi. Zaporojenii ajunseseră în spatele seimenilor lui Potocki, care acopereau retragerea.

Dar tunurile şi grindina plumbilor de muschete îi întoarseră din drum. Bătălia încetă pentru o clipă. În tabăra polonă răsună trâmbiţa parlamentară.

Chmielnicki nu mai dorea să stea de vorbă. Douăsprezece curene descălecară pentru a începe alături de pedestrime şi de tătari atacul asupra întăriturilor.

Krzeczowski avea să le sară în ajutor cu trei mii de pedestraşi în clipa hotărâtoare. Toate tobele, chimvalele şi trâmbiţele se auziră deodată acoperind strigătele şi salvele muschetelor.

Skrzetuski privea tremurând la şiragurile adânci ale neîntrecutei pedestrimi zaporojene, care alerga spre şanţuri, împresurându-le într-un cerc tot mai strâns. Şuviţe prelungi de fum alb izbucneau spre ea din şanţuri, ca şi când un piept uriaş voia să sufle aceste lăcuste, care se îmbulzeau neînduplecate din toate părţile. Ghiulelele tunurilor arau brazde lungi, pocnetele sâneţelor deveneau tot mai repezi. Bubuiturile nu încetau nici o clipă, furnicarul omenesc se împuţina văzând cu ochii, pe alocuri se învârtejea spasmodic, ca un şarpe uriaş rănit, dar mergea înainte. Mai au puţin şi ajung, sunt lângă şanţuri, fumurile: nu mai pot să-i împiedice! Skrzetuski închise ochii.

Întrebări repezi ca nişte fulgere îi treceau prin minte: când va deschide ochii, va mai vedea oare flamurile polone pe valul de apărare? Da sau nu? Larma creştea întruna, când deodată se auziră strigăte neobişnuite. Se întâmplase ceva? Ţipetele vin din mijlocul taberei. Ce-i asta? Ce s-a petrecut?

— Dumnezeule atotputernic!

Acest strigăt se smulse de pe buzele lui Skrzetuski când, deschizând ochii, în locul marii flamuri aurii a Coroanei, zări steagul zmeuriu cu Arhanghelul.

Tabăra era cucerită.

Porucinicul află de la Zachar abia seara cum se desfăşurase năvala. Nu degeaba îl numise Tuhai-bei pe Chmielnicki şarpe, pentru că atunci când apărarea era mai îndârjită, cumpăraţi de el, dragonii lui Balaban trecuseră de partea cazacilor şi, aruncându-se din spate asupra steagurilor proprii, ajutaseră la nimicirea lor.

Tot atunci văzu şi prinşii, fiind de faţă la moartea tânărului Potocki care, cu gâtul străpuns de o săgeată, mai trăi doar câteva ceasuri după bătălie dându-şi sufletul în braţele lui

Stefan Czarniecki. „Spuneţi tatălui., şopti în ultima clipă tânărul castelan, spuneţi tatălui meu că am. ca un viteaz.” Şi nu mai putu să adauge nimic. Sufletul îi părăsi trupul, zburând spre cer. Multă vreme după aceea, Skrzetuski îşi aminti faţa palidă şi ochii albaştri ridicaţi spre Dumnezeu în clipa de pe urmă. Czarniecki se legă prin jurământ lângă trupul care se răcea că, dacă Dumnezeu îl va ajuta să-şi recapete libertatea, va spăla în sânge moartea prietenului şi ruşinea înfrângerii. Nici o lacrimă nu se scurse pe obrazu-i aspru, fiindcă era un oştean de fier, prea cunoscut prin faptele curajului său, un om pe care nu-l încovoia nici o nenorocire. Avea să-şi ţină jurământul. Acum însă, în loc să se lase în seama deznădejdii, îl îmbărbăta pe Skrzetuski care suferea îngrozitor de pe urma înfrângerii şi a ruşinii Republicii. „Republica n-a suferit numai o înfrângere, spunea Czarniecki, dar are o forţă nesecată. N-a îngenuncheat-o până acum nici o putere, n-o vor îngenunchea nici răsculaţii, pe care însuşi Dumnezeu îi va pedepsi pentru că se ridică împotriva stăpânilor lor, împotriva vrerii sale{110}. Cât priveşte înfrângerea de acum, e adevărat că e jalnică, dar cine a fost învins? Hatmanii? Oştile Coroanei? Nu! După trădarea şi despărţirea lui Krzeczowski, oştenii pe care-i conducea Potocki erau atât de puţini, încât nu puteau fi socotiţi decât ca un pâlc de cercetare. Fără îndoială că răzmeriţa se va întinde peste toată Ucraina, căci ţăranii sunt mândri şi dedaţi cu luptele, dar asemenea răscoale au mai fost. Vor fi înăbuşite de hatmani şi de prinţul Jeremi, ale căror forţe au stat nemişcate până acum; cu cât izbucnirea va fi mai puternică, cu atât, odată înăbuşită, liniştea se va înstăpâni mai multă vreme, poate chiar pentru totdeauna. Acela care poate să presupună că o căpetenie de cazaci în cârdăşie cu un mârzac tătărăsc ar putea într-adevăr să ameninţe un popor puternic, acela, zic, e un om cu suflet mic şi cu credinţa slabă. Ar fi vai şi amar de Republică, dacă o răzvrătire obişnuită ar fi în stare să-i hotărască soarta şi

fiinţa. În fapt, am pornit cu dispreţ această campanie, încheie Czarniecki, dar chiar dacă oastea noastră firavă a fost sfărâmată, socotesc că hatmanii ar putea să stingă această răscoală cu vergile, nu cu paloşul şi flintele.”

Când vorbea aşa, se părea că nu vorbeşte un prinţ sau un oştean care pierduse bătălia, ci un hatman mândru, sigur de victoria de mâine. Această măreţie a sufletului şi credinţa în Republică se scurseră ca un balsam peste rănile porucinicului. Cunoscuse prea de aproape puterea lui Chmielnicki şi se lăsase înşelat, mai ales că până acum fusese însoţită de izbândă. Czarniecki avea dreptate. Forţele hatmanilor stau pe loc, iar în spatele lor se află toată puterea Republicii, legile puterii şi ale voinţei lui Dumnezeu. Aşa că porucinicul plecă cu sufletul întărit şi mai vesel, întrebându-l pe Czarniecki dacă n-ar dori să înceapă de îndată negocierile cu Chmielnicki pentru a-şi recăpăta libertatea.

— Sunt prinsul lui Tuhai-bei, răspunse Stefan Czarniecki şi lui trebuie să-i plătesc răscumpărarea, iar cu acest vătaf de cazaci nu vreau să am nici în clin, nici în mânecă; am să-l dau pe mâna călăului.

Zachar, care îi înlesni lui Skrzetuski vederea prinşilor, îl mângâie şi el pe drum spre teleagă:

— Cu Potocki cel tânăr a mers uşor, greutatea cea mare e cu hatmanii. Lucrul e abia început, dar care va fi sfârşitul – ştie numai Dumnezeu! Hei, cazacii şi tătarii au luat multe bogăţii polone, dar una e să iei şi alta să le păstrezi. Tu, copile, nu-ţi face griji, nu te mai gândi, că aşa îţi vei recăpăta libertatea; ai să pleci la ai tăi, iar bătrânul Zachar o să-ţi ducă dorul, că la bătrâneţe cel mai rău lucru e să fii singur pe lume. Cu hatmanii o să fie grea trudă, of, grea de tot!

Într-adevăr, izbânda, deşi strălucită, nu rezolva deloc situaţia în folosul lui Chmielnicki. Ba putea să-i fie chiar împotrivă pentru că, lesne de presupus, acum marele hatman, vrând să-şi răzbune feciorul, se va arunca asupra

zaporojenilor cu şi mai multă îndârjire şi va face totul ca să-i zdrobească dintr-odată. Marele hatman nutrea o râcă mai veche faţă de prinţul Jeremi, care, deşi învăluită în purtări alese, ieşea adesea la iveală în diferite împrejurări. Chmielnicki, cunoscând bine această ranchiună, presupunea că acum sfada va înceta şi panul de la Cracovia va întinde cel dintâi mâna prinţului, asigurându-şi astfel ajutorul vestitului războinic şi al oştilor sale puternice. Cu asemenea forţe unite, sub o asemenea căpetenie, cum era prinţul, Chmielnicki nu îndrăznea să se măsoare, pentru că n-avea destul încredere în puterea lui. Hotărî deci să se grăbească, pentru a ajunge în Ucraina odată cu ştirea despre înfrângerea de la Apele Galbene, lovindu-i pe hatmani înainte de a primi ajutoarele prinţului.

Nu lăsă timp de odihnă oştilor, şi a doua zi după bătălie ridică tabăra în zori.

Mergeau cu atâta grabă, ca şi când hatmanul ar fi fugit de ceva. Credeai că puhoaiele se revarsă peste stepă şi gonesc înainte, adunând toate apele întâlnite în cale. Străbătură codri, dumbrăvi de stejar, movile, trecând în mare grabă peste pâraie. Numărul cazacilor creştea mereu, deoarece mulţimi de ţărani fugiţi din Ucraina li se alăturau pe drum. Veştile pe care le aduceau în legătură cu hatmanii se băteau cap în cap. Unii spuneau că prinţul stă şi acum dincolo de Nipru; alţii că se întâlnise cu oştile Coroanei. În schimb, toţi întăreau că Ucraina întreagă este cuprinsă de flăcările răscoalei. Ţăranii nu numai că fugeau să-l întâmpine pe Chmielnicki în Câmpiile Sălbatice, dar ardeau satele şi târgurile, se aruncau asupra panilor şi se înarmau cu toţii. Oştile Coroanei se băteau de două săptămâni. Nimiciseră Steblew, dar la Derenhowce avusese loc o încăierare sângeroasă. Cazacii din târguri trecuseră ici-colo de partea gloatelor şi, pretutindeni, aşteptau numai semnalul. Chmielnicki se aşteptase la toate acestea şi se grăbi şi mai mult.

În cele din urmă ajunse la hotar. Czehrynul îi deschise porţile la perete. Garnizoana de cazaci trecu numaidecât sub steagurile sale. Casa lui Czapliński fu distrusă din temelie, iar mâna de şleahtici care îşi căutaseră adăpost la Czehryn fură tăiaţi până la unul. Strigătele de bucurie, bătaia clopotelor şi procesiunile nu încetau nici o clipă. Pojarul cuprinse de îndată împrejurimile. Toată lumea înhăţa coasele, suliţele şi venea alături de zaporojeni. Mulţimi nenumărate se scurgeau spre tabără din toate părţile. Sosiră şi veşti îmbucurătoare şi sigure; prinţul Jeremi oferise ajutor hatmanilor, dar încă nu se unise cu ei.

Chmielnicki răsuflă uşurat.

Porni fără întârziere mai departe, înaintând prin focul şi măcelul răzvrătirii. Pretutindeni se întâlneau dărâmături, scrum şi cadavre. Se rostogolea ca o lavină, nimicind totul în cale. Înaintea lui ţara se ridica, în urmă rămânea pustie. Mergea ca un răzbunător, ca un balaur legendar. Paşii lui făceau să ţâşnească sângele, răsuflarea-i aţâţa focul.

Se opri la Czerkasy cu cele mai multe polcuri, trimiţând înainte tătarii lui Tuhai-bei şi pe sălbaticul Krzywónos, care-i ajunseră pe hatmani la Korsuń şi-i loviră fără şovăială. Îşi plătiră scump îndrăzneala. Respinşi, ciopârţiţi, bătuţi cumplit se retraseră în mare spaimă.

Chmielnicki plecă repede să le dea ajutor. Pe drum îl ajunse ştirea că oastea cu cele câteva steaguri ale lui pan Sieniawski se unise cu hatmanii care părăsiseră Korsuń, îndreptându-se spre Bohusław. Era adevărat. Chmiel luă în stăpânire Korsuń fără nici o împotrivire şi lăsându-şi aci carele de povară şi rezervele de hrană, într-un cuvânt tabăra, se repezi cu călărimea pe urma lor.

N-avu nevoie să gonească prea mult, pentru că hatmanii nu ajunseseră departe. La Kruta Bałka străjile se ciocniră de tabăra polonă.

Lui Skrzetuski nu-i fu dat să vadă bătălia, fiindcă rămase la Korsuń. Zachar îl duse în piaţă, în casa lui Zabokrzycki, pe care gloata îl spânzurase mai înainte, şi puse de strajă

cazacii care mai rămăseseră din curenul Mirhorod, căci mulţimea jefuia casele şi ucidea pe oricine i se părea leah. Prin geamurile sparte, Skrzetuski vedea cete de oameni bătuţi, plini de sânge, cu mânecile cămăşilor suflecate, rătăcind din casă în casă, din prăvălie în prăvălie, scotocind toate colţurile şi podurile; din când în când, strigăte înfiorătoare vesteau că găsiseră vreun şleahtic sau vreun evreu, un bărbat, o femeie ori un copil. Victima era târâtă în piaţă şi chinuită sălbatic. Gloata se bătea pentru bucăţi din trupurile sfârtecate şi îşi mânjea feţele şi piepturile cu sânge, înfăşurându-şi grumazul cu măruntaiele aburinde. Copiii de evrei erau luaţi de picioare şi răjghinaţi în hohotele mulţimii dezlănţuite. Se aruncau şi asupra caselor înconjurate de străji, în care erau închişi prinşii mai de soi, lăsaţi în viaţă pentru că stăpânii lor se aşteptau la preţuri grase de răscumpărare. Atunci zaporojenii sau tătarii care stăteau de pază respingeau mulţimea trăsnind în capetele atacatorilor cu lemnul suliţelor, cu arcurile sau cu bice din piele de bou. Aşa se întâmplă şi la casa porucinicului. Zachar porunci să-i biciuiască fără milă, iar cazacii din Mirhorod îndepliniră porunca cu mare plăcere. În timpul răscoalelor zaporojenii primeau ajutorul gloatelor, dar le dispreţuiau mult mai mult decât pe şleahtici. Nu degeaba îşi ziceau: „Cazaci născuţi şleahtici!” Mai târziu, Chmielnicki însuşi avea să dăruiască nu de puţine ori grupuri mari tătarilor care îi duceau la Crîm şi de acolo îi vindeau în Turcia şi Asia Mică.

În piaţă, gloatele se vânzoleau şi mai cumplit, ajungând până la urmă să se încaiere între ele. Se apropie seara. Focul cuprinse o parte din piaţă, biserica şi casa preotului. Din fericire, vântul îndrepta flăcările spre câmpie, împiedicând lărgirea pojarului. Vâlvătăile uriaşe luminau locul ca ziua. Era o căldură grozavă. De departe se auzea bubuitul înfricoşător al tunurilor, bătălia de la Kruta Bałka devenea tot mai îndârjită.

— Greu trebuie să fie acolo alor noştri! murmură bătrânul Zachar. Hatmanii nu glumesc. Hei, pan Potocki e un mare oştean.

Apoi arătă prin fereastră spre mulţime.

— Hei, chefuiesc ei acum, dar dacă Chmiel o să fie bătut, o să chefuiască şi alţii pe seama lor!

În clipa aceea răsună tropot de copite şi în piaţă se iviră câţiva călăreţi pe cai plini de spumă. Feţele înnegrite de pulbere, hainele în neorânduială şi capetele câtorva dintre ei legate cu fâşii de pânză arătau că se întorc de-a dreptul din luptă.

— Oameni buni! Cine crede în Dumnezeu, să se mântuiască! Leşii îi răzbesc pe ai noştri! strigară din răsputeri.

Se iscă larmă şi învălmăşeală. Mulţimea se frământa ca o apă şfichiuită de vifor. Deodată o spaimă sălbatică îi cuprinse pe toţi. Se repeziră să fugă, dar uliţele erau înţesate de care, iar o parte a pieţei era în flăcări, aşa că nu mai aveau pe unde s-o şteargă.

Gloata începu să se înghesuie, să zbiere, să se încaiere, să se sugrume şi să ceară îndurare, cu toate că duşmanul era încă departe.

Porucinicul, ascultând ce se petrece, mai că-şi pierdea minţile de bucurie; începu să alerge prin încăpere ca un nebun, să se bată cu pumnii în piept cât îl ţineau puterile şi să strige:

— Ştiam că aşa are să se întâmple! Ştiam, pe viaţa mea! Acum au de-a face cu hatmanii, cu întreaga Republică! Ceasul ispăşirii a sosit! Ce-i asta?

Iarăşi se auzi tropot de cai şi de astă dată câteva sute de călăreţi tătari intrară în piaţă. Fugeau orbeşte. Mulţimea le făcu loc, dar ei se aruncară asupra ei, călcând-o în picioare şi, împrăştiind-o cu lovituri, se îndreptară spre drumul care ducea la Czerkasy.

— Gonesc ca vijelia! strigă Zachar.

Abia rosti aceste vorbe că o a doua ceată trecu în zbor, apoi a treia. Se părea că fug cu toţii. Străjile începură să şovăie vrând s-o ia la sănătoasa. Zachar ieşi pe prispă.

— Staţi! zbieră la mirhorodenii săi.

Fumul, căldura, vânzoleala şi tropotul cailor, glasurile spaimei şi urletele mulţimii luminate de foc alcătuiau laolaltă o privelişte drăcească, la care porucinicul privea pe fereastră.

— Ce măcel straşnic trebuie să fie acolo! Ce măcel! îi strigă lui Zachar, fără să bage de seamă că acesta nu putea să-i împărtăşească bucuria.

În acest timp un nou pâlc de fugari trecu ca un fulger. Bubuitul tunurilor cutremura din temelii casele de la Korsuń.

Deodată un glas pătrunzător începu să ţipe aproape de casa în care se găsea Skrzetuski.

— Scape cine poate! Chmiel a fost ucis! Krzeczowski ucis! Tuhai-bei ucis.

În piaţă parcă venise sfârşitul lumii. Oamenii, înnebuniţi, se aruncau în flăcări. Porucinicul căzu în genunchi şi înălţă mâinile spre cer.

— Dumnezeule atotputernic! Dumnezeul mare şi drept, slavă ţie!

Zachar îi întrerupse rugăciunea, intrând înăuntru.

— Hai, copile, strigă gâfâind, ieşi afară şi fagăduieşte-le mirhorodenilor milă, că vor să plece, iar dacă pleacă ei, ne atacă mulţimea!

Skrzetuski ieşi pe prispă. Cazacii se învârteau neliniştiţi pe dinaintea casei; se vedea limpede că vor să-şi părăsească postul şi să fugă pe drumul spre Czerkasy. În târg toţi erau cuprinşi de groază. Cetele de fugari veneau în zbor una după alta dinspre Kruta Bałka. Ţăranii, tătarii, cazacii de prin târguri şi zaporojenii goneau în cea mai mare neorânduială. Cu toate acestea cele mai multe din polcurile lui Chmielnicki se împotriveau şi lupta nu se sfârşise, de vreme ce tunurile trăgeau cu putere îndoită.

Skrzetuski se întoarse către mirhorodeni.

— Pentru că mi-aţi păzit viaţa, cu credinţă, rosti de sus, nu e nevoie să scăpaţi prin fugă, vă făgăduiesc mila şi bunăvoinţa hatmanului.

Toţi mirhorodenii se descoperiră, iar porucinicul îşi puse mâinile în şold, uitându-se cu mândrie la ei şi la piaţa care se golea din ce în ce mai mult. Cum se mai schimbă norocul! Skrzetuski, mai adineauri un prins târât în tabăra cazacă, stătea acum printre cutezătorii cazaci ca un stăpân în mijlocul robilor săi, ca un şleahtic printre ţărani, ca un husar din flamura de cuirasieri printre slujitorii taberei. El, prinsul, făgăduia mila, iar capetele se descopereau la vederea lui, glasurile înspăimântate strigau mohorât şi prelung.

— Milostiveşte-te, stăpâne!

— Am făgăduit şi aşa va fi! răspunse porucinicul.

Era sigur că va dobândi mila hatmanului care-l cunoştea, căci nu o dată îi dusese scrisori de la prinţul Jeremi şi se pricepuse să-i câştige bunăvoinţa. Stătea de aceea în faţa lor cu mâinile în şold şi bucuria se răspândea de pe chipul luminat de strălucirile focului.

— Războiul s-a sfârşit! Valul răzmeriţei s-a sfărâmat la hotar! gândea. Czarniecki avea dreptate: necesară este forţa Republicii şi neclintită puterea ei.”

Şi când se gândea aşa, pieptul i se umfla de mândrie; nu era o mândrie joasă, izvorând din mulţumirea aşteptată a răzbunării, din umilirea vrăjmaşului sau din recăpătarea libertăţii care avea să vină peste puţină vreme şi nici din faptul că unii se căciuleau acum în faţa lui. Se simţea mândru că este fiul acestei Republici victorioase, preaputernice, la porţile căreia se sfărâmau toate răutăţile şi izbiturile, cum se fărâmiţau puterile răului la porţile cerului. Se simţea mândru ca şleahtic şi patriot că ieşise întărit din îndoială şi credinţa nu-l înşelase. Nu mai dorea răzbunarea.

„A fulgerat ca o regină, o să ierte ca o mamă”, gândea.

Bubuitul tunurilor se schimbase într-un tunet neîntrerupt.

Copitele cailor zornăiră iarăşi pe uliţele pustii. În piaţă căzu ca un trăsnet, călărind pe deşelate, un cazac fără căciulă, numai în cămaşă, cu faţa tăiată de săbii, şiroind de sânge. Ajunse, opri calul, îşi încrucişă braţele şi, trăgându-şi răsuflarea cu gura deschisă, începu să strige:

— Chmiel îi bate pe Ieşi! Sunt bătuţi preamăriţii stăpâni, hatmanii şi polcovnicii, şi cavalerii!

Spuse, se clătină şi se prăbuşi la pământ. Mirhorodenii îi săriră în ajutor.

Faţa lui Skrzetuski se făcea când roşie ca para focului, când palidă.

— Ce tot spune? îl întrebă înfierbântat pe Zachar. Ce s-a întâmplat? Nu poate fi aşa. Pe viul Dumnezeu, nu poate fi aşa!

— Linişte! Doar flăcările sâsâie pe partea cealaltă a pieţei, ţâşnesc snopi de scântei şi la răstimpuri vreo casă arsă se prăbuşeşte cu zgomot.

Când, iată, vin în goană alţi călăreţi.

— Lehii sunt bătuţi! Sunt bătuţi!

După ei soseşte un pâlc de tătari, merg încet, înconjurând o ceată de pedestraşi, pesemne prinşi.

Lui Skrzetuski nu-i vine să-şi creadă ochilor. Recunoaşte foarte bine culorile husarilor hatmanului; plesneşte din palme şi repetă îndărătnic cu glasul schimbat:

— Nu se poate! Nu se poate!

Tunurile se auzeau încă bubuind. Lupta nu se sfârşise. Pe toate uliţele rămase întregi se scurg puhoaie de zaporojeni şi tătari. Au feţele negre, piepturile răsuflă cu greutate, dar se întorc îmbătaţi, cântând.

Aşa se întorc numai oştenii după victorie.

Porucinicul se făcu palid ca un cadavru.

— Nu se poate, repeta tot mai răguşit, nu se poate. Republica.

O nouă privelişte îi atrage luarea-aminte. În piaţă intră seimenii lui Krzeczowski cu braţele pline de steaguri. Ajung

la mijloc şi le aruncă pe jos.

Din nefericire sunt flamuri polone.

Bubuitul tunurilor slăbeşte, în depărtare se aude duruitul carelor care se apropie. Înainte se află o teleagă căzăcească înaltă, după care se rânduiesc celelalte, toate înconjurate de cazacii curenului Paszkow, care poartă căciuli cu fundul galben; trec pe lângă casa în care se află porucinicul. Orbit de strălucirea focului, Skrzetuski îşi apără ochii cu mâna şi priveşte la prinşii care stăteau în prima teleagă.

Deodată se retrase, începu să bată aerul cu mâinile, ca un om nimerit în piept de o săgeată, iar din gură i se smulse un strigăt înfricoşător, neomenesc:

— Iisuse, Marie! Sunt hatmanii.

Şi căzu în braţele lui Zachar, ochii i se înceţoşară, iar faţa îi înţepeni şi se întări ca la morţi.

Puţin mai târziu în piaţa târgului Korsuń intrau trei călăreţi, urmaţi de polcuri nenumărate. Cel din mijloc, înveşmântat în roşu, călărea pe un cal alb şi, sprijinindu-şi mâna cu buzduganul aurit în şold, privea mândru ca un rege.

Era Chmielnicki. De amândouă părţile îl însoţeau Tuhai-bei şi Krzeczowski.

Republica zăcea în pulbere şi sânge la picioarele cazacului.

CAPITOLUL XVI.

SE SCURSERĂ CÂTEVA ZILE. Oamenii credeau că bolta cerească se prăbuşise dintr-odată asupra Republicii. Apele Galbene, Korsuń, înfrângerea oştilor Coroanei, până atunci întotdeauna biruitoare în luptele cu cazacii, prinderea hatmanilor, pojarul pustiitor care cuprinsese toată Ucraina, măceluri şi omoruri nemaipomenite de când lumea – toate acestea se prăvăliseră atât de repede asupră-le, încât oamenii nu voiau să creadă că împotriva unei ţări se pot abate deodată atâtea nenorociri. Mulţi nu crezură într-adevăr, unii încremeniră de spaimă, alţii îşi pierdură

minţile, iar câţiva prevestiră venirea lui Antihrist şi apropierea Judecăţii de Apoi. Toate legăturile dintre oameni şi dintre familii se întrerupseră, încetă orice putere a legilor, deosebirile dintre oameni pieriră. Iadul dezlegă din lanţuri toate ororile şi le dădu drumul în lume să năpădească pământul; omorul, tâlhăria, călcarea credinţei, sălbăticia, violenţa, jaful şi nebunia înlocuiră munca, cinstea, credinţa şi conştiinţa. Se părea că de acum încolo omenirea are să trăiască numai cu răul, nu cu binele; inimile şi minţile se schimbaseră, socotind drept sfânt ceea ce înainte era mişelie, şi mişelie ceea ce înainte era sfânt. Soarele nu mai lumina pământul acoperit de fumul pârjolului, iar noaptea, în locul stelelor şi al Lunii, străluceau vâlvătăile pojarului. Flăcările mistuiau târguri, sate, biserici, acareturi şi păduri. Oamenii încetaseră să mai vorbească, gemeau şi urlau ca nişte câini. Viaţa nu mai avea nici un preţ. Mii de oameni piereau fără să se ştie nimic, fără să lase vreo urmă. Din toate aceste nenorociri, omoruri, gemete, fum şi pojaruri se înălţa tot mai sus un singur om, creştea înspăimântător şi mai că întuneca lumina zilei, aruncându-şi umbra de la o mare la alta.

Acest om era Bohdan Chmielnicki.

Două sute de mii de oameni înarmaţi şi îmbătaţi de victorii stăteau gata să-i îndeplinească poruncile. Gloata se răscula pretutindeni; în toate târgurile cazacii veneau alături de el. De la Prypeć până la marginile pustiei, toată Ucraina era în flăcări. Răzvrătirea se întinsese în ţinuturile rusine, în Wołynia şi Bracław, în Kiev şi Czernihów. Puterea hatmanului creştea pe zi ce trecea. Republica nu se pomenise să fi ridicat nici împotriva celui mai înfricoşător duşman măcar jumătate din forţele de care dispunea el. Nici chiar împăratul Prusiei nu avea atâţia oşteni gata de luptă. Uraganul întrecuse toate aşteptările. La început hatmanul însuşi nu-şi dădea seama de propria putere şi nu înţelegea cum de se înălţase atât de mult. Se ascundea încă înapoia dreptăţii, a legii şi a credinţei faţă de Republică,

pentru că nu ştia că este în stare să calce în picioare aceste vorbe goale. Odată cu înmulţirea oştilor creştea în el un egoism nemăsurat, inconştient, care nu-şi mai afla pereche în istorie. Răul şi binele, crima şi virtutea, raptul şi dreptatea se contopeau în sufletul lui Chmielnicki cu nedreptatea şi folosul propriu. Pentru el era cinstit cel ce se afla alături de el: cine se ridica împotrivă-i era un ucigaş. Era în stare să se plângă şi împotriva soarelui, socotind o nedreptate faţă de el, dacă n-ar fi luminat atunci când el avea nevoie. Măsura oamenii, întâmplările şi lumea întreagă numai cu fiinţa lui. Dar, cu toată viclenia şi făţărnicia hatmanului, în judecata lui era şi o bună-credinţă cumplită. Din felul lui de a gândi izvorau toate nelegiuirile, dar şi faptele bune: căci, dacă nu cunoştea nici o măsură în cruzimea cu care-şi chinuia vrăjmaşii, se pricepea să se arate recunoscător pentru toate serviciile care i se făceau, fie şi fără voie.

Numai când era ameţit de băutură, uita de toate binefacerile şi, mugind dezlănţuit, cu buzele pline de spumă, împărţea porunci, de care îi părea rău mai târziu. Şi, pe măsură ce izbânzile se înmulţeau, se îmbăta din ce în ce mai des, pentru că îl cuprindea o nelinişte tot mai mare. Se părea că biruinţele îl conduceau spre înălţimi pe care nu voia să le urce. Puterea lui îi înfricoşa pe ceilalţi, dar şi pe el însuşi. Luându-l cu sine, puhoiul uriaş al răscoalei îl ducea neînduplecat cu iuţeala fulgerului, dar încotro? Cum aveau să se sfârşească toate acestea? Aţâţând răzvrătirea în numele nedreptăţilor sale, acest conducător al cazacilor putea să se aştepte ca după primele succese sau înfrângeri să înceapă negocierile, să i se ofere iertarea, mulţumirea şi răsplata pentru nedreptăţile şi pagubele suferite. El cunoştea bine Republica, răbdarea ei nesfârşită ca marea, mila ei fără margini şi măsură, care nu izvorau numai din slăbiciune, pentru că lui Nalewajko îi oferise iertarea când era împresurat şi fără nădejde de scăpare. Acum însă, după victoria de la Apele Galbene, după înfrângerea hatmanilor

şi după aprinderea războiului civil în toate ţinuturile de miazăzi, lucrurile ajunseseră prea departe, întâmplările întrecuseră toate aşteptările – acum lupta avea să se desfăşoare pe viaţă şi pe moarte.

De partea cui avea să fie victoria?

Chmielnicki întreba pe ghicitori, se sfătuia cu stelele şi îşi încorda privirile în viitor, dar nu vedea înainte decât bezna nepătrunsă. Iată de ce câteodată o nelinişte grozavă îi ridica părul măciucă în cap şi se simţea cuprins de o deznădejde înviorată. Ce va fi, ce va fi? Având privirea mai ageră decât ceilalţi, Chmielnicki înţelegea mai bine decât mulţi alţii că Republica nu-şi cunoaşte şi nu ştie să-şi folosească toate forţele, dar este o putere uriaşă. Dacă vreun om ar fi luat în mână vreodată această putere, cine i s-ar mai fi împotrivit? Şi cine putea să ghicească dacă primejdia înfricoşătoare sau apropierea prăpastiei şi a pierzaniei nu avea să înăbuşe tulburările, discordia dinăuntru, interesele personale, zavistiile magnaţilor, certurile, flecăreala din Seim, samavolnicia şleahtei şi slăbiciunea regelui. Cinci sute de mii de şleahtici ar fi pornit la luptă şi l-ar fi strivit pe Chmielnicki chiar dacă l-ar fi ajutat nu numai hanul de la Crîm, ci chiar sultanul turcilor.

De puterea adormită a Republicii, în afară de Chmielnicki, ştia şi răposatul rege Władysław care se străduise toată viaţa să înceapă războiul cu cel mai puternic vrăjmaş de pe lume, pentru că numai în acest chip putea să ia naştere această putere. În virtutea acestei convingeri, regele nu şovăise să arunce scânteia în pulberea căzăcească. Să fi fost oare predestinarea cazacilor de a ridica acest puhoi în care să se înece în cele din urmă?

Chmielnicki mai înţelegea că apărarea Republicii era nemărginită cu toată slăbiciunea ei. Aşa cum era, neorganizată şi rău alcătuită, dezbinată şi nesupusă, se izbiseră de ea cele mai puternice armii turceşti şi se sfărâmaseră, ca de o stâncă. Aşa se întâmplase la Hotin, unde fusese de faţă. Chiar în clipele de slăbiciune această

Republică îşi înfigea flamurile pe întăriturile capitalelor străine. Cum se va apăra atunci când, adusă la disperare, va trebui să învingă sau să moară?

Aşadar, fiecare izbândă a lui Chmielnicki însemna pentru el o nouă primejdie, pentru că se apropia clipa când leul aţipit avea să se trezească, făcând cu neputinţă orice negocieri. În fiecare victorie se afla o înfrângere viitoare, în fiecare bucurie o amărăciune. Asupra furtunii cazacilor avea să se năpustească uraganul Republicii. Lui Chmielnicki i se părea că îi aude bubuitul îndepărtat, surd.

Din Wielkopolska şi din ţinuturile prusiene, din Mazowsze, Małopolska şi din Lituania soseau o mulţime de luptători care aveau trebuinţă doar de o căpetenie.

Chmielnicki luase prinşi pe hatmani, dar până şi acest noroc părea să fie o capcană a sorţii. Cei doi hatmani erau războinici cu experienţă, dar nici unul dintre ei nu era omul potrivit pentru această clipă de groază, înfricoşare şi nenorociri.

Un singur om putea să fie căpetenie în asemenea împrejurări.

Acest om era prinţul Jeremi Wiśniowiecki, Tocmai pentru că hatmanii se aflau în robie, alegerea avea să cadă fără îndoială asupra prinţului. Chmielnicki, ca şi ceilalţi, nu se mai îndoia de acest lucru.

În acest timp, la Korsuń, unde hatmanul zaporojenilor se oprise după bătălie pentru odihnă, veneau veşti că dincolo de Nipru, înspăimântătorul prinţ plecase de la Łubnie, înăbuşind, în sânge răzvrătirea; după trecerea lui piereau satele, sloboziile, aşezările izolate şi târgurile, în locul lor ridicându-se ţepile însângerate şi spânzurătorile. Spaima îndoia şi întreia numărul oştilor sale. Se zvonea că aduce cu sine cincisprezece mii de războinici aleşi dintre cei mai buni pe care îi avea Republica.

În tabăra cazacă era aşteptat să vină dintr-o clipă în alta. Nu mult după bătălia de la Kruta Bałka, printre cazaci răsună strigătul: „Vine Jarema!”, semănând groaza în

rândul gloatelor care începură să fugă orbeşte. Această întâmplare îl puse pe gânduri pe Chmielnicki.

Acum avea de ales: să se îndrepte cu toate forţele asupra prinţului şi să-l caute în ţinuturile de dincolo de Nipru, sau să pornească în adâncul Republicii, lăsând o parte din oştire pentru cucerirea fortăreţelor din Ucraina.

Campania asupra prinţului era primejdioasă. Având de-a face cu o căpetenie atât de vestită, Chmielnicki, cu toată precumpănirea forţelor sale, putea să fie înfrânt într-o luptă hotărâtoare, şi atunci ar fi pierdut totul dintr-odată. Gloata, care alcătuia cea mai mare parte, făcuse dovada că o rupe la fugă numai la auzul numelui lui Jarema. Era nevoie de multă vreme ca s-o schimbe într-o oaste care să poată înfrunta regimentele prinţului.

Pe de altă parte, era cu putinţă ca prinţul să nu pornească o bătălie hotărâtoare, preferând să se apere în fortăreţe şi să ducă un război de hărţuială, care avea să dureze luni întregi, dacă nu ani, timp în care Republica va strânge alte oşti care vor porni în ajutorul prinţului.

Chmielnicki hotărî, de aceea, să-l lase pe Wiśniowiecki dincolo de Nipru, iar el să se întărească în Ucraina, să-şi întocmească temeinic polcurile şi apoi să pornească asupra Republicii, silind-o să negocieze cu el. Socotea că înăbuşirea răscoalei dincolo de Nipru va antrena pentru multă vreme toate forţele prinţului, iar el nu avea câmp liber. Pentru aţâţarea răzmeriţei dincolo de Nipru, îşi făgăduia să trimită cete de oşteni care să-i ajute pe răzvrătiţi.

Credea apoi că va putea să-l înşele pe prinţ prin negocieri şi să-l întârzie, aşteptând să i se fărâmiţeze oastea. În acest scop îşi aduse aminte de Skrzetuski.

Câteva zile după Kruta Bałka, în ziua când mulţimea înspăimântată o luase la goană, porunci să-l cheme la el pe Skrzetuski.

Îl primi în casa stărostiei, fiind de faţă numai Krzeczowski, pe care Skrzetuski îl cunoştea de mult, şi, întâmpinându-l

cu bunăvoinţă, deşi nu fără mândria potrivită rangului de acum, îi spuse:

— Porucinice Skrzetuski, pentru binefacerea pe care mi-ai făcut-o, te-am răscumpărat de la Tuhai-bei şi ţi-am făgăduit libertatea. A venit ceasul să mă ţin de cuvânt. Îţi voi da un buzdugan de polcovnic{111}, ca să poţi trece dacă întâlneşti niscaiva oşteni sau străjile care păzesc gloatele. Poţi să te întorci la prinţul tău.

Skrzetuski tăcea. Nici un zâmbet de bucurie nu-i înflori pe faţă.

— Poţi să pleci? Pari cam bolnav.

Într-adevăr, Skrzetuski arăta ca o umbră. Rănile şi întâmplările din urmă îl prăbuşiseră pe acest flăcău vânjos, a cărui înfăţişare de acum făcea să se creadă că nu va mai ajunge ziua de mâine. Obrazul îi îngălbenise, iar barba neagră, neîngrijită de mult, îi adâncea slăbiciunea feţei. Ajunsese aşa din pricina zbuciumului lăuntric. Era aproape să dea ortul popii de atâtea supărări. Târât după tabăra cazacilor, fusese martorul tuturor întâmplărilor de la plecarea din Sici. Văzuse ruşinea şi înfrângerea Republicii, hatmanii luaţi în robie; văzuse biruinţele cazacilor, piramidele înălţate din capetele retezate ale oştenilor, şleahtici spânzuraţi de coaste, femei cu sânii tăiaţi, ruşinarea fetelor, văzuse deznădejdea curajului, dar şi josnicia spaimei – văzuse totul, îndurase totul; un gând i se înfipse ca un cuţit în cap şi în inimă, făcându-l să sufere cumplit; el era mijlocitorul călăului, pentru că el, nu altcineva, îl scăpase pe Chmielnicki de ştreang. Dar putea oare un viteaz cu suflet de creştin să ştie că ajutorul arătat aproapelui avea să dea asemenea roade? Durerea lui era neţărmurită.

Iar când se întreba ce face Helena şi se gândea ce putea să i se întâmple dacă soarta rea ar fi oprit-o la Rozłogi, îşi înălţa mâinile spre cer şi striga cu un glas în care tremurau disperarea fără margini şi ameninţarea: „Doamne, ia-mi sufletul meu, că eu am pătimit aici mai mult decât am

meritat!” Apoi îşi dădea seama că huleşte, cădea cu faţa la pământ şi cerea ajutor, iertare şi îndurare pentru Republică şi pentru acea porumbiţă nevinovată care poate cerşea în zadar ajutorul lui Dumnezeu şi al lui. Într-un cuvânt, suferise atâta, că nu se mai bucura de libertatea căpătată, iar acest hatman al zaporojenilor, acest învingător, care voia să fie darnic, arătându-i bunăvoinţa lui, pur şi simplu nu-l mai impresiona. Chmielnicki înţelese şi se încruntă, zicând:

— Grăbeşte-te să te foloseşti de bunăvoinţa mea, ca să nu mă răzgândesc; numai cinstea mea şi încrederea în treaba pentru care m-am ridicat mă fac atât de nesocotit, ca să sporesc numărul vrăjmaşilor, pentru că ştiu prea bine că vei lupta împotriva mea.

— Dacă Dumnezeu îmi va da putere.

Şi-l ţintui pe Chmielnicki cu privirile, pătrunzându-l până în adâncul sufletului. Hatmanul lăsă ochii în pământ şi abia după o clipă rosti:

— Să lăsăm asta. Sunt prea puternic ca un slăbănog ca tine să mai însemne ceva pentru mine. Povesteşte-i prinţului, stăpânului tău, ce ai văzut aici şi înştiinţează-l să nu întindă coarda prea mult, fiindcă n-o să mai am răbdare şi o să-l vizitez dincolo de Nipru, la el acasă, şi nu ştiu dacă vizita mea are să fie prea plăcută pentru el.

Skrzetuski tăcea.

— Am spus şi o repet, vorbea mai departe Chmielnicki, nu port război cu Republica, ci cu magnaţii, iar prinţul se află în primele rânduri. El este duşmanul meu şi al poporului rusin, un schismatic al bisericii noastre şi un om plin de cruzime. Aud că înăbuşă răscoala în sânge, să aibă grijă să nu curgă şi al lui.

Vorbind aşa, se încingea din ce în ce mai mult, până când sângele începu să-i năvălească în faţă şi ochii să-i azvârle flăcări. Se vedea că furia şi răutatea dezlănţuită pun stăpânire pe el, făcându-l să-şi piardă cu totul judecata.

— Am să-i poruncesc lui Krzywónos să-l aducă aici în ştreang, strigă, să mi-l arunce la picioare, să încalec,

călcând pe grumazul lui!
Skrzetuski privi de sus la Chmielnicki care se zbuciuma, apoi răspunse liniştit:
— Înfrânge-l mai întâi.
— Preamărite hatman! se amestecă Krzeczowski. Să plece acest şleahtic obraznic, căci nu ţi se cade să te aprinzi de mânie împotriva lui! El socoteşte ca, dacă i-ai făgăduit libertatea, trebuie să-i asculţi ocările sau să-ţi calci făgăduiala.
Chmielnicki se potoli, gâfâi o vreme şi zise:
— Să plece şi să ştie că Chmielnicki plăteşte binele cu bine, să i se dea buzduganul de trecere, cum am spus, şi o ceată de patruzeci de tătari să-l însoţească până la tabăra prinţului.
Apoi, întorcându-se către Skrzetuski, adăugă:
— Să ştii că acum suntem chit. Te-am îndrăgit, cu toată obrăznicia ta, dar dacă-mi mai pici o dată în mână, nu mai scapi.
Skrzetuski ieşi cu Krzeczowski.
— De vreme ce hatmanul îţi dă drumul să pleci nevătămat unde vrei, îl sfătui Krzeczowski, eu îţi spun prieteneşte: scapă-ţi viaţa, fie şi la Varşovia, în nici un caz dincolo de Nipru, căci de acolo n-o să iasă nici picior de polon viu. A trecut vremea voastră. Dacă ai fi înţelept, ai rămâne cu noi, dar ştiu că îmi bat gura degeaba. Ai ajunge departe, ca şi noi.
— La spânzurătoare, mormăi Skrzetuski.
— N-au vrut să-mi dea stărostia de la Lityń, iar acum o să iau nu una, ci zece. Vom izgoni de aici pe magnaţii Koniecpolski, Kalinowski şi Potocki, pe Lubomirski şi Wiśniowiecki, pe Zasławski şi pe toţi şleahticii şi le vom împărţi avuţiile între noi, faptă care trebuie să fie pe placul lui Dumnezeu de vreme ce ne-a dat două victorii atât de însemnate.
Skrzetuski se gândea la altceva, fără să ia aminte la pălăvrăgeala polcovnicului, acesta însă urma să vorbească

mai departe:

— Când l-am văzut după bătălie, la cvartirul lui Tuhai-bei, pe stăpânul şi binefăcătorul meu, preamăritul hatman al Coroanei, legat fedeleş, a binevoit să mă numească nerecunoscător şi Iudă, iar eu i-am răspuns: „Preamărite voievod! Eu nu sunt nerecunoscător, pentru că atunci când mă voi aşeza în castelele şi averile tale – dacă-mi făgăduieşti că n-ai să te îmbeţi – te fac ajutor de staroste”. Ha! ha! Tuhai-bei o să se pricopsească cu păsările pe care le-a prins, de aceea le-a şi cruţat, dacă nu era asta, am fi vorbit altfel cu ei. Dar iată, căruţa te aşteaptă şi tătarii sunt gata. Unde pofteşti să te duci?

— La Czehryn.

— Cum îţi aşterni, aşa vei dormi. Tătarii au poruncă să te întovărăşească fie şi până la Łubnie. Străduieşte-te, numai ca prinţul tău să nu-i tragă în ţeapă, cum ar fi făcut cu cazacii. Tocmai de aceea ţi-au dat tătari. Hatmanul a poruncit să ţi se dea şi calul. Du-te cu sănătate, păstrează-ne o bună amintire şi închină-te prinţului din partea hatmanului nostru, iar dacă poţi, convinge-l să vină la Chmielnicki, să i se închine. S-ar putea să găsească bunăvoinţă. Du-te sănătos!

Skrzetuski urcă în căruţa pe care tătarii o înconjurară de îndată şi porniră la drum. Era destul de greu să răzbată prin piaţă, fiindcă era înţesată de zaporojeni şi de mulţimea de gură-cască. Şi unii şi ceilalţi îşi pregăteau caşa{112}, îngânând cântece despre izbânzile de la Apele Galbene şi de la Korsuń, întocmite de cântăreţi orbi care veneau din toate părţile spre tabără. Printre focurile deasupra cărora fierbeau cazanele cu caşa, ici-colo zăceau trupurile femeilor ucise, cu care petrecuseră toată noaptea, sau se ridicau piramide mici, alcătuite din căpăţânile retezate după luptă ale soldaţilor morţi sau răniţi. Trupurile şi capetele tăiate începeau să se strice şi să împrăştie un miros putred care nu părea să fie neplăcut pentru mulţimile adunate. Prin târg se vedeau urmele pustiirii şi ale samavolniciei sălbatice a zaporojenilor; uşile şi ferestrele erau smulse din balamale; resturi de mii de lucruri zdrobite, rupte, amestecate cu puf şi paie acopereau toată piaţa. Streşinile caselor erau împodobite cu oameni spânzuraţi, în cea mai mare parte evrei, iar gloata petrecea, unde şi unde agăţându-se de picioarele spânzuraţilor şi legănându-se.

Pe o parte a pieţei înnegreau ruinele caselor arse, printre care se afla şi biserica parohială; din mormanele de cenuşă încă fierbinte se înălţa fumul. Mirosul de ars umplea văzduhul. Dincolo de casele arse se afla tabăra, pe lângă care trebuia să treacă Skrzetuski, şi mulţimea prinşilor păziţi cu străşnicie de străjile tătare. În împrejurimile târgurilor Czehryn, Czerkasy şi Korsuń, cine nu izbutise să

se ascundă sau nu căzuse sub securile gloatei, era luat în robie. Se aflau acolo oşteni prinşi în amândouă bătăliile, localnici care până atunci nu putuseră ori nu voiseră să se alăture răsculaţilor, şleahtici mai răsăriţi, aşezaţi prin aceste locuri, şi mai mărunţi, slujitori, ajutori de staroste, slujbaşi, gospodari – bărbaţi, femei şi copii. Bătrâni nu erau, fiindcă nu erau buni de vânzare, şi tătarii îi ucideau. Luaseră sate întregi şi aşezări rusine, şi Chmielnicki nu îndrăznea să se împotrivească. În multe locuri se întâmpla ca bărbaţii să plece în tabăra cazacă, iar tătarii, drept răsplată, le aprindeau colibele şi le răpeau nevestele şi copiii. În nebunia şi sălbăticia care stăpâneau sufletele, nu întreba şi nu se împotrivea nimeni. Gloata care punea mâna pe arme îşi părăsea de bunăvoie satele natale, nevestele şi copiii. Li se luau nevestele, luau şi ei altele, şi încă mai bune – „poleaşki{113}” – pe care, după ce se săturau de farmecele lor, le omorau sau le vindeau tătarilor. Printre prinşi nu lipseau nici tinerele ucrainence, legate câte trei sau patru laolaltă cu fetele din familiile de şleahtici. Robia şi soarta crudă şterseau deosebirile dintre stări. Priveliştea acestor fiinţe cutremura sufletul până în adâncuri, stârnind dorinţa de răzbunare. Zdrenţuite, pe jumătate goale, pradă glumelor deşănţate ale păgânilor care rătăceau în cete curioase pe medean, îmbrâncite, bătute ori sărutate de guri hidoase, nu mai ştiau pe ce lume trăiesc. Unele suspinau sau plângeau cu hohote, altele, cu ochii încremeniţi, cu nebunia pe faţă şi cu gura deschisă, se lăsau fără voinţă în seama întâmplării. Ici şi colo izbucnea strigătul prinşilor ucişi fără milă din cauza răbufnirilor de împotrivire deznădăjduită. Şuierul harapnicelor din piele de bou răsuna printre grămezile de bărbaţi, împreunându-se cu ţipetele de durere şi scâncetele copiilor, cu mugetul vitelor şi cu nechezatul cailor. Prinşii nu erau împărţiţi şi rânduiţi pentru drum, aşa că pretutindeni stăpânea cea mai mare învălmăşeală. Care, cai, vite cornute, cămile, oi, femei, bărbaţi, grămezi de îmbrăcăminte prădată, vase şi arme,

toate înghesuite într-o tabără uriaşă, aşteptau să fie împărţite şi aşezate în ordine. Pâlcurile de cercetare vânau mereu noi grămezi de oameni şi de vite, bacurile pluteau pe apele rosiene, iar din tabăra oştenilor veneau întruna curioşi să-şi sature ochii cu vederea bogăţiilor adunate. Câţiva ameţiţi de cumâs{114} ori de horilcă, înveşmântaţi în haine ciudate, patrafire, stihare, rase rusine sau chiar în rochii femeieşti, începuseră să se certe şi să se târguiască pentru partea de pradă ce-i va reveni fiecăruia. Văcari tătari petreceau stând pe jos printre cirezi; unii cântau din fluiere melodii ascuţite, alţii jucau zaruri şi se altoiau cu ciomegele. Haitele de câini care îşi urmaseră stăpânii lătrau şi urlau jalnic.

Skrzetuski trecu, în sfârşit, de această gheenă omenească, plină de gemete, lacrimi, suferinţă şi strigăte drăceşti; credea că acum va putea răsufla în voie, dar aproape de tabără, o altă privelişte îngrozitoare îi lovi privirile. În depărtare se zărea tabăra oştilor, care mişuna de miile de tătari, şi de unde se auzea întruna nechezatul cailor. Mai încoace însă, pe câmp, aproape de drumul care ducea la Czerkasy, luptători tineri petreceau trăgând cu arcurile în prinşii mai slabi sau bolnavi, care s-ar fi prăpădit până să ajungă la Crîm. Câteva zeci de trupuri ciuruite zăceau aruncate pe drum; unele mai tremurau spasmodic. Ceilalţi, în care trăgeau, spânzurau legaţi de mâini în copacii de pe marginea drumului. Printre aceştia erau şi femei bătrâne. Râsetele de mulţumire, după fiecare săgeată care nimerea ţinta, erau însoţite de strigăte:

— Jaksze, iegit! Bine, băieţi!

— Uk jansze kot! Arcul e în mâini bune!

Aproape de tabăra oştenilor se înjunghiau mii de vite şi cai pentru hrana oamenilor. Pământul era plin de sânge, duhoarea leşietică îneca răsuflarea, iar printre grămezile de carne trebăluiau cu cuţitele în mână tătarii roşii de sânge. Era o căldură înăbuşitoare; soarele dogorea. Abia după vreun ceas de drum, Skrzetuski şi însoţitorii săi

ajunseră la câmp deschis, dar din depărtare se mai auzeau larma şi mugetul vitelor din tabăra oştenilor. Pe drum se vedeau urmele trecerii cetelor de pradă. Ici-colo se arătau aşezări arse şi coşuri care se înălţau singuratice, grânele erau călcate în picioare, copacii rupţi, livezile de vişini de pe lângă case tăiate pentru foc. Pe drum zăceau cadavre de cai şi de oameni ciopârţite groaznic, vinete şi umflate, pe care mişunau cârduri de ciori şi de corbi ce zburau la apropierea oamenilor umplând văzduhul de croncănituri. Lucrarea sângeroasă a lui Chmielnicki sărea pretutindeni în ochi, şi era greu de înţeles împotriva cui ridicase mâna acest om, când propria ţară gemea sub apăsarea prăpădului.

La Mlejów întâlniră bulucuri{115} de tătari mânând din urmă alte cete de prinşi. Horodyszcze era ars până la temelie. Mai stăteau în picioare numai clopotniţa de zid a bisericii şi un stejar bătrân în mijlocul pieţei, încărcat de fructe înspăimântătoare; de crengile lui atârnau câteva zeci de copii de evrei spânzuraţi cu câteva zile în urmă. Omorâseră aici mulţi şleahtici din Konoplanka, Starosielo, Więźówek, Bałakleja şi Wodaczew. Târgul era pustiu, pentru că bărbaţii plecaseră la Chmielnicki, iar nevestele, copiii şi bătrânii fugiseră în pădure, temându-se de sosirea oştilor prinţului Jeremi. De la Horodyszcze până la Czehryn, Skrzetuski trecu prin Smiła, Zabotyń şi Nowosielce, oprindu-se numai atâta cât era nevoie pentru odihna cailor. Intrară în târg a doua zi pe la amiază. Războiul cruţase aşezările, doar câteva case fuseseră dărâmate şi, printre ele, a lui Czapliński era una cu pământul. La Czehryn se afla podpolcovnicul Naokołopalec cu o mie de cazaci, dar şi el, şi cazacii, şi toţi locuitorii trăiau cu groaza în suflet, fiind siguri că şi aici, ca şi prin alte locuri pe unde trecuse Skrzetuski în drum, prinţul trebuie să pice dintr-o clipă în alta; şi cu el venea răzbunarea cumplită, nemaipomenită. Nu se ştia cine răspândeşte asemenea veşti şi nici de unde vin: poate că le născocea frica, destul că se vorbea mereu ba că prinţul vine pe râuleţul Suła, ba că a ajuns la Nipru şi

a ars Wasiutyńce, omorând locuitorii din Borysy, aşa că de fiecare dată când se apropiau călăreţi sau oameni pe jos se isca o învălmăşeală grozavă. Skrzetuski asculta cu lăcomie aceste ştiri, înţelegând că, deşi nu erau adevărate, stăvileau întinderea răscoalei dincolo de Nipru, unde stăpânea braţul greu al prinţului.

Skrzetuski vru să afle ceva mai temeinic de la Naokołopalec, dar podpolcovnicul, ca şi ceilalţi, nu ştia nimic în legătură cu prinţul şi ar fi fost bucuros să afle el însuşi câte ceva de la Skrzetuski. Şi pentru că toate baidacurile, bărcile şi luntrile fuseseră trase aici, fugarii de pe celălalt mal nu aveau cum să ajungă la Czehryn.

Porucinicul nu mai zăbovi la Czehryn, porunci să treacă râul şi porni fără întârziere spre Rozłogi. Siguranţa că în curând avea să se convingă de ceea ce s-a întâmplat cu Helena şi nădejdea că poate a scăpat, adăpostindu-se cu mătuşa şi cnejii la Łubnie, îi dădeau puteri noi şi sănătate. Coborî din căruţă şi încălecă pe cal, grăbindu-şi fără milă tătarii care, socotindu-se însoţitorii unui trimis, nu îndrăzneau să i se împotrivească. Goneau de parcă i-ar fi fugărit cineva, lăsând în urmă rotocoale de pulbere aurie ridicate de copitele bahmeţilor{116}. Treceau în zbor pe lângă aşezări, gospodării şi cătune. Ţinutul era pustiu, satele părăsite; multă vreme nu întâlniră nici ţipenie de om. Poate că se ascundeau cu toţii dinaintea lor. Din când în când Skrzetuski poruncea tătarilor să cerceteze prin livezi şi prisăci, prin grădini şi prin podurile şurilor; zadarnic însă; nu era nimeni.

Abia dincolo de Pohreby un tătar zări o făptură omenească ce se străduia să se ascundă în păpurişul care creştea pe malul Kahamlikului.

Tătarii se repeziră spre râu şi după câteva minute aduseră înaintea lui Skrzetuski doi oameni despuiaţi cu totul.

Unul din ei era bătrân, iar celălalt un băieţandru zvelt, de vreo cincisprezece-şaisprezece ani. Amândoi clănţăneau din

dinţi de spaimă şi multă vreme nu putură să îngaime nici un cuvânt.

— De unde sunteţi? întrebă Skrzetuski.

— Nu suntem de nicăieri, boierule! răspunse bătrânul. Mergem cu cerşitul, cu lira; băiatul e mut şi mă duce de mână.

— Acum de unde veniţi? Din ce sat? Vorbeşte cu curaj, nu-ţi facem nici un rău.

— Boierule, noi am trecut prin toate satele, până când ne-a dezbrăcat un diavol aici. Aveam cizme bune şi ni le-a luat, căciulile ni le-a luat, sumanele căpătate din mila oamenilor erau bune şi ele, dar ni le-a luat şi nu ne-a lăsat nici lira.

— Prostule, te întreb din ce sat vii acum?

— Nu ştiu, boierule, eu sunt un cerşetor bătrân. Suntem goi amândoi, noaptea tremurăm de frig şi ziua căutăm oameni milostivi să ne dea ceva de îmbrăcat şi de mâncare; suntem flămânzi!

— Ascultă, bădărane, răspunde la ce te întreb, că poruncesc să te spânzure.

— Boierule, eu nu ştiu nimic Dacă ceva. sau ceva, sau o să fie ceva, să mă. asta e!

Era limpede că cerşetorul, neputând să-şi dea seama ce fel de om este cel care-l întreba, hotărâse să nu spună nimic.

— La Rozłogi ai fost? Acolo unde stau cnejii Kurcewicz?

— Nu ştiu, boierule!

— Spânzuraţi-l! strigă Skrzetuski.

— Am fost, boierule! ţipă bătrânul, văzând că nu e de glumă.

— Ce-ai văzut acolo?

— Noi am trecut pe acolo acum cinci zile, apoi la Browarki am auzit că acolo au venit oştenii.

— Ce fel de oşteni?

— Nu ştiu, boierule! Unul zice că leşii, altul zice că cazacii.

— Pe cai! răcni Skrzetuski la tătari.

Porniră în goană. Soarele scăpata întocmai ca atunci când porucinicul, după ce le întâlnise pe Helena şi pe cneaghină

pe drum, călărea alături de ele pe lângă caleaşca boierului Răzvan Ursu. Kahamlikul strălucea împurpurat, ca şi atunci, ziua se pregătea de culcare şi mai liniştită, mai senină, mai caldă. Numai că pe atunci Skrzetuski mergea cu inima plină de fericire şi de simţămintele plăcute ce se trezeau la viaţă, iar acum gonea ca un osândit, fugărit de viforul neliniştii şi al presimţirilor rele. Glasul deznădejdii îi striga în suflet: „Bohun a răpit-o şi n-ai s-o mai vezi niciodată!”, iar glasul speranţei încerca să-l mângâie: „Era prinţul, e salvată!” Amândouă glasurile şi-l disputau cu ardoare, sfâşiindu-i inima. Alergau cu ultimele puteri ale cailor. Se scurse un ceas, două. Ieşise Luna şi, urcând tot mai sus, pălea din ce în ce mai mult. Caii se acoperiseră de spumă şi răsuflau greu. Intrară în pădure şi o străbătură ca fulgerul, apoi în râpa după care veneau Rozłogi. Încă o clipă şi soarta viteazului avea să se limpezească. Vântul îi şuiera pe la urechi din cauza goanei, căciula îi căzuse din cap şi calul gemea sub el gata, gata să se prăbuşească. Încă o clipă şi râpa se deschide. E aproape! Aproape!

Deodată, un strigăt neomenesc, înfricoşător se smulse din pieptul lui Skrzetuski.

Curtea, magaziile, grajdurile, şurile, palisada, livada de vişini – toate dispăruseră.

Luna palidă lumina înălţimea şi mormanul de dărâmături şi scrum. Nici un zgomot nu întrerupea tăcerea adâncă.

Skrzetuski se opri mut în faţa şanţului de apărare, înălţă braţele spre cer şi se uită lung la cele ce vedea, clătinând din cap într-un fel ciudat. Tătarii îşi opriră şi ei caii. Porucinicul descălecă şi căută resturile podeţului ars, trecu şanţul, pe o scândură pusă de-a curmezişul şi se aşează pe o piatră care zăcea în mijlocul bătăturii. După ce se aşează, începu să privească împrejur, ca un om care vine pentru întâia oară într-un loc şi vrea să-l cunoască bine. Judecata îl părăsise. Nu scoase nici un geamăt. După o clipă îşi sprijini mâinile pe genunchi, îşi lăsă capul în jos şi rămase nemişcat ca şi când ar fi adormit. Dacă nu dormea, înţepenise, prin

minte i se perindau imagini nelămurite. Mai întâi o văzu pe Helena, aşa cum o lăsase când se despărţise de ea înaintea ultimei călătorii, doar faţa parcă era învăluită în ceaţă şi nu putea să-i desluşească trăsăturile. Voia s-o smulgă din acest nor ceţos, dar nu izbutea şi pleca cu inima grea. I se înfăţişă piaţa de la Czehryn, bătrânul Zaćwilichowski şi faţa neruşinată a lui Zagłoba; această faţă i se aşeza cu anume îndărătnicie înaintea ochilor, până când fu înlocuită de obrazul posomorât al lui Grodzicki. Revăzu apoi Kudakul, pragurile Niprului, lupta de la Chortyca, Siciul, întreaga călătorie şi toate întâmplările până în ultima zi, până în ultimul ceas. Mai departe însă era beznă. Nu-şi dădea seama ce se petrece cu el acum. Avea simţământul tulbure că se duce la Helena, la Rozłogi, dar îl lăsau puterile şi se odihnea pe nişte dărâmături. Ar fi vrut să se ridice şi să pornească mai departe, dar o slăbiciune fără margini îl pironea în loc, ca şi când i-ar fi atârnat de picioare ghiulele de o sută de funţi.

Stătu aşa multă vreme. Noaptea se scurgea înainte. Tătarii se pregăteau pentru popasul de noapte, aprinseră focul şi începură să frigă pe jar bucăţi de carne de cal, apoi, sătui, se întinseră pe pământul gol.

Dar nu trecuse nici un ceas şi zvâcniră drept în picioare.

De departe se auzeau sunete înfundate, asemănătoare zgomotului produs de o ceată numeroasă de călăreţi care se grăbesc.

Tătarii legară cât putură de repede o pânză albă în vârful unei prăjini şi aţâţară focul ca să fie recunoscuţi de departe ca nişte trimişi paşnici.

Tropotul cailor, sforăiturile şi zgomotul săbiilor se apropiau tot mai mult, şi în curând se arătă pe drum un pâlc de călăreţi, care îi înconjurară numaidecât pe tătari.

Începu o discuţie scurtă. Tătarii arătară silueta de pe înălţime, care, luminată de razele Lunii, se vedea foarte bine şi mărturisiră că însoţesc un trimis; către cine, o să spună el mai bine.

Conducătorul pâlcului, întovărăşit de câţiva inşi, se îndreptă spre colină, dar abia făcu câţiva paşi şi se uită la faţa celui care stătea pe piatră, că îşi încrucişa braţele şi exclamă:

— Skrzetuski! Pe viul Dumnezeu, ăsta e Skrzetuski!

Porucinicul nu se clinti.

— Jupâne porucinic, nu mă recunoşti? Sunt eu, Bychowiec. Ce ai?

Porucinicul tăcea.

— Trezeşte-te, pentru Dumnezeu! Hei, ia veniţi încoace!

Într-adevăr, era Bychowiec care alcătuia avangarda tuturor regimentelor prinţului Jeremi.

În acest timp sosiră şi alte polcuri. Vestea despre găsirea lui Skrzetuski se răspândi ca un trăsnet în toate steagurile, şi cu toţii se grăbiră să-şi întâmpine tovarăşul drag. Micul Wołodyjowski, cei doi Śleszyński, Dzik, Orpiszewski, Migurski, Jakubowicz, Lene, jupân Longinus Podbipięta şi o mulţime de alţi ofiţeri alergară pe întrecute spre înălţime. Dar în zadar îi vorbiră, îl strigară pe nume, îl smuciră de umeri şi se străduiră să-l ridice în picioare; Skrzetuski se uita la ei cu ochii larg deschişi, dar nu recunoştea pe nimeni. Ori dimpotrivă! Părea că-i cunoaşte, numai că îi erau cu totul indiferenţi. Cei care ştiau de dragostea lui pentru Helena, şi ştiau aproape toţi, amintindu-şi de locul în care se aflau şi văzând dărâmăturile negre şi mormanele de cenuşă, înţeleseră totul.

— A asurzit din pricina durerii, şopti unul.

— Deznădejdea i-a întunecat mentem.

— Duceţi-l la prinţ. Poate o să-şi vină în fire când l-o vedea!

Jupânul Longinus îşi frângea mâinile. Se strânseseră cu toţii în jurul porucinicului şi se uitau la el cu compătimire. Câţiva îşi ştergeau lacrimile cu mâneca, alţii oftau jalnic. Deodată din cerc se desprinse o făptură înaltă, se apropie încet de Skrzetuski şi îi puse amândouă mâinile pe cap.

Era preotul Muchowiecki.

Tăcură cu toţii şi îngenunchează, aşteptând parcă o minune, dar preotul nu o făcu; ţinându-şi mâinile pe capul lui Skrzetuski, îşi ridică ochii spre cerul luminat de strălucirea Lunii şi începu să rostească cu voce tare:

— Pater noster, qui es în coelis! sanctificetur nomen Tuum, adveniat regnum Tuum, fiat voluntas Tua.

Aici se întrerupse şi după o clipă repetă cu mai multă putere şi mai grav:

— Fiat voluntas Tua!

Stăpânea o linişte adâncă.

— Fiat voluntas Tua! repetă preotul a treia oară.

Atunci din gura lui Skrzetuski se auzi un glas de durere neţărmurită şi de resemnare:

— Sicut în coelo, et în terra!

Şi viteazul se prăbuşi suspinând la pământ.

CAPITOLUL XVII.

CA SĂ LĂMURIM CE S-A ÎNTÂMPLAT la Rozłogi, trebuie să ne întoarcem puţin în trecut, la noaptea în care Skrzetuski îl trimisese de la Kudak pe Rzędzian cu o scrisoare către bătrâna cneaghină. În scrisoare porucinicul se ruga stăruitor de cneaghină s-o ia pe Helena şi să plece cât mai repede la Łubnie, sub oblăduirea prinţului Jeremi, pentru că războiul e gata să izbucnească. Rzędzian, urcându-se în şaica pe care Grodzicki o trimitea de la Kudak după pulbere, porni la drum, dar mergea destul de încet, fiindcă pluteau împotriva curentului. La Krzemieńczuk întâlniră oastea de sub conducerea lui Krzeczowski şi a lui Barabasz, pe care hatmanii o îndreptaseră împotriva lui Chmielnicki. Rzędzian se văzu cu Barabasz, căruia îi povesti de îndată cât de primejdioasă putea să fie pentru Skrzetuski călătoria la Sici. De aceea, îl rugă pe bătrânul polcovnic ca după întâlnirea cu Chmielnicki să nu uite să-l ceară pe trimisul prinţului. Apoi plecă mai departe.

Ajunseră la Czehryn în revărsatul zorilor. Numaidecât fură înconjuraţi de străjile seimenilor şi întrebaţi cine sunt. Răspunseră că vin de la Kudak, de la Grodzicki, şi duc o scrisoare către hatmani. Cu toate acestea, vagmistrul şi Rzędzian fură chemaţi să se prezinte polcovnicului.

— Care polcovnic? întrebă vagmistrul.

— Jupân Łoboda, răspunseră esaulii de strajă, căruia marele hatman i-a poruncit să-i oprească şi să-i cerceteze pe toţi cei care sosesc la Czehryn dinspre Sici.

Plecară. Rzędzian mergea cu îndrăzneală, pentru că nu se aştepta la nimica rău, ştiind că aici se întinde puterea hatmanilor. Fură îndrumaţi aproape de Colţul Clopotului, la casa lui Zeleński, în care era cvartirul polcovnicului Łoboda. Li se spuse că polcovnicul a plecat în zori la Czercasy, lăsându-l în loc pe ajutorul său. Aşteptară destul de mult până când se deschise uşa şi ajutorul polcovnicului intră în încăpere.

Când îl văzu, lui Rzędzian i se muiară picioarele.

Era Bohun.

Puterea hatmanului se întindea într-adevăr şi la Czehryn, pentru că Łoboda şi Bohun nu trecuseră până acum de partea lui Chmielnicki, ba dimpotrivă, se arătaseră alături de Republică, marele hatman le poruncise lor să rămână la Czehryn şi să stea de strajă.

Bohun se aşeză la masă şi începu să-i cerceteze pe nou-veniţi.

Vagmistrul care ducea scrisoarea lui Grodzicki răspundea pentru amândoi. După ce văzu scrisoarea, tânărul podpolcovnic începu să-i întrebe grijuliu ce se mai aude pe la Kudak şi se vedea cât de colo cât de mult dorea să afle de ce trimisese Grodzicki la marele hatman oamenii şi şaica. Dar vagmistrul nu ştia să-i spună, iar scrisoarea era închisă cu pecetea lui Grodzicki. Bohun se pregătea să le dea drumul şi întinsese mâna spre manşetă să le dea un bacşiş, când se deschise uşa şi jupân Zagłoba intră ca o furtună înăuntru.

— Ascultă, Bohun! strigă. Dopul e un vânzător; a ascuns cel mai bun mied de trei ani. M-am dus cu el în pivniţă şi am văzut într-un colţ o grămadă de fân. Îl întreb ce este şi el îmi zice că e fân uscat! Când mă uit de aproape, unde nu văd gâtul unui urcior care ieşea din fân ca un tătar din iarbă. Aha, fiule! zic, să împărţim treaba, tu ai să mănânci fânul, că eşti un bou, iar eu am să beau miedul, că sunt om. Am adus şi urciorul să-l încercăm cum se cuvine; adă cupele.

Spunând acestea, jupân Zagłoba îşi sprijini o mână în şold, cu cealaltă apucă urciorul de gât şi începu să cânte.

Hei, Jagus, hei, Kundus, mai adă pahară, Adă-mi autem şi gura, capul nu te doară!

Aici jupân Zagłoba se întrerupse deodată, zărindu-l pe Rzędzian, puse urciorul pe masă şi spuse:

— A, drăguliţă Doamne! Păi ăsta e feciorul de casă al lui Skrzetuski!

— Al cui? întrebă repede Bohun.

— Al lui pan Skrzetuski, porucinicul, care s-a dus la Kudak, iar înainte de plecare m-a cinstit cu un mied de la Łubnie, de nu l-aş da pe nici unul de la cârciumă. Ce se întâmplă cu stăpânul tău? E sănătos?

— E sănătos şi mi-a poruncit să mă închin Domniilor Voastre, răspunse Rzędzian încurcat.

— E un cavaler prea viteaz. Şi tu cum de te afli la Czehryn? De ce te-a trimis de la Kudak?

— Stăpânul meu, ca orice stăpân, răspunse feciorul, îşi are treburile lui la Łubnie, şi mi-a dat poruncă să mă întorc după ele, că la Kudak nu mai aveam ce face.

În tot acest răstimp Bohun se uitase cu luare-aminte la Rzędzian; deodată zise:

— Îl cunosc şi eu pe stăpânul tău, l-am văzut la Rozłogi.

— Rzędzian strâmbă din cap. Şi, întinzându-şi gâtul, ca şi când n-ar fi auzit bine, întrebă:

— Unde?

— La Rozłogi.

— Asta e averea cnejilor Kurcewicz, zise Zagłoba.
— A cui? întrebă iar Rzędzian.
— Văd că ai cam surzit, remarcă uscat Bohun.
— N-am dormit destul.
— Ai să dormi, n-ai grijă. Ai să mai spui atunci că stăpânul tău te-a trimis la Łubnie?
— Păi cum altfel?
— Are vreo ibovnică acolo, se amestecă jupân Zagłoba, şi-i trimite semn de dragoste prin tine.
— Ştiu eu, Domnia Ta! Poate să aibă, poate să n-aibă, spuse Rzędzian.
Apoi se înclină în faţa lui Bohun şi a lui Zagłoba.
— Lăudat fie numele Domnului, rosti, pregătindu-se de plecare.
— În vecii vecilor! răspunse Bohun. Ia stai, păsărelule, nu te grăbi aşa. De ce nu mi-ai spus că eşti pajul lui Skrzetuski?
— Pentru că Domnia Ta nu m-ai întrebat şi mi-am zis: Ce să trăncănesc vrute şi nevrute? Lăudat fie nu.
— Aşteaptă când îţi zic. Duci niscaiva scrisori ale stăpânului tău?
— Treaba lui, a mea, ca slujitor ce mă aflu, e să le dau, dar numai cui sunt scrise, aşa că îngăduiţi-mi să mă închin Domniilor Voastre.
Bohun îşi încruntă sprâncenele dese ca blana de sobol şi bătu din palme. Numaidecât doi seimeni intrară înăuntru.
— Căutaţi-l! porunci Bohun, arătându-l pe Rzędzian.
— Pe viaţa mea, vor să mă sileascâ! ţipă Rzędzian. Eu sunt şleahtic, cu toate că sunt slujitor, iar Domniile Voastre veţi da socoteală la judecată.
— Bohun, dă-i pace! se amestecă jupân Zagłoba.
Între timp unul dintre seimeni găsi la Rzędzian în sân două scrisori şi le dădu ajutorului de polcovnic. Bohun porunci seimenilor să iasă, pentru că nu voia să arate că nu ştie să citească în faţa lor. După care, întorcându-se către Zagłoba, spuse:

— Citeşte, iar eu o să am grijă de paj.

Zagłoba îşi miji ochiul stâng la care avea albeaţă, şi citi adresa:

— Multmilostivei jupănese şi binefăcătoare, prealuminatei cneaghine Kurcewiczowa la Rozłogi”.

—

— Aşa, şoimule, te duci la Łubnie şi n-ai habar unde sunt Rozłogi? întrebă Bohun, cătând spre Rzędzian cu o privire înspăimântătoare.

— Unde mi s-a poruncit, acolo mă duc! răspunse copilul de casă.

— Să deschid? Sigillum unui şleahtic e lucru sfânt, observă Zagłoba.

— Marele hatman mi-a dat dreptul să cercetez orice scrisoare. Deschide şi citeşte.

Zagłoba rupse pecetea şi citi cele ce urmează: „Mie multmilostivă jupânească etc. Aduc la cunoştinţa preamilostivei jupânese că am ajuns la Kudak, de unde, să fie într-un ceas bun, voi pleca la Sici astăzi de dimineaţă; scriu noaptea, nu pot să aţipesc de teamă să nu vi se întâmple ceva din partea acelui hoţ de Bohun şi a tâlharilor săi. Şi pentru că aici mi-a spus şi pan Krzysztof Grodzicki că în curând va izbucni un mare război care va ridica şi gloatele, mă închin şi o rog fierbinte pe preamilostiva jupânească ca eo instante, chiar dacă stepa nu s-a zvântat, să binevoiască a pleca cu jupâniţa la Łubnie şi să nu mai zăbovească, fiindcă eu nu voi putea să mă întorc la vreme. Care rugăminte binevoieşte preamilostiva jupânească a o îndeplini de îndată, ca fericirea-mi făgăduită să fie fără primejdie şi să mă bucur la întoarcere. De ce să mai pierzi Domnia Ta vremea cu Bohun, căutând să-i arunci nisip în ochi de spaimă, când fata mi-ai făgăduit-o mie. E mai bine să vă adăpostiţi sub tutelam prinţului, stăpânul meu, care nu va întârzia să trimită praesidium{117} la Rozłogi. Aşa, Domnia Ta scapi şi averea. Drept pentru care cu cinste etc. etc.”

—

— Hm! jupâne Bohun, zise Zagłoba, mi se pare că husarul vrea să-ţi pună coarne. Amândoi alergaţi după aceeaşi fată? Păi de ce nu mi-ai spus? Mângâie-te, că şi mie mi s-a întâmplat o dată.

Dar istoria începută, muri deodată pe buzele lui jupân Zagłoba. Bohun stătea nemişcat la masă, dar faţa îi era palidă, strâmbată parcă de convulsii, ochii închişi şi sprâncenele încruntate. Se întâmpla cu el ceva înfricoşător.

— Ce ai? întrebă Zagłoba.

Cazacul începu să dea repede din mâini, slobozind dintre buze glasu-i şoptit, răguşit:

— Citeşte, citeşte şi cealaltă scrisoare.

— A doua este către cneaghina Helena.

— Citeşte, citeşte! Zagłoba începu: „Dulce şi dragă Halszko, stăpână şi regină a inimii mele! Aflându-mă în slujba prinţului, voi mai rămâne multă vreme prin aceste părţi. Am scris mătuşii să plecaţi numaidecât la Łubnie, unde nevinovăţia ta nu va mai putea întâmpina nici o pagubă din partea lui Bohun, iar dragostea noastră nu va avea nimic de suferit.”

— Destul! strigă Bohun deodată şi cuprins de turbare se repezi la Rzędzian.

Roti baltagul, şi nefericitul fecior, lovit cu muchia în piept, gemu şi se prăbuşi la pământ. Nebunia puse stăpânire pe Bohun; sări la Zagłoba şi îi smulse scrisorile din mână.

Zagłoba apucă urciorul cu mied şi se repezi spre sobă, strigând:

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh! Omule, ai turbat! Ai înnebunit? Linişteşte-te, potoleşte-te! Bagă-ţi capul în găleata cu apă, pe o sută de draci! auzi-mă!

— Sânge, sânge! urla Bohun.

— Ţi-ai pierdut minţile? Bagă-ţi capul în găleata cu apă, când îţi spun. Uite sânge, ai vărsat sângele unui nevinovat. Flăcăul ăsta nenorocit nici nu mai răsuflă. Te stăpâneşte

diavolul sau tu însuţi eşti diavolul. Vino-ţi în fire, iar dacă nu vrei, eşti un turbat, fecior de păgân!

Strigând aşa, jupân Zagłoba se strecură de cealaltă parte a mesei către Rzędzian şi, aplecându-se asupra lui, începu să-i pipăie pieptul şi să-i pună mâna la gură din care curgea sânge din belşug.

În această vreme Bohun îşi luase capul în mâini şi scheuna ca un lup rănit. Căzu pe laviţă gemând, i se sfâşia sufletul de furie şi de durere. Sări deodată în picioare, alergă la uşă, o dărâmă cu o izbitură de picior şi ieşi în tindă.

— Du-te să-ţi frângi gâtul! mormăi ca pentru sine jupân Zagłoba. Du-te şi spargeţi capul de zidul grajdului sau de şură, deşi, ca un încornorat ce eşti, poţi să împungi fără grijă. Ce mânie! Aşa ceva n-am mai văzut în viaţa mea. Clănţănea din dinţi ca un câine în căldurile dragostei. Fecioraşul trăieşte încă, sărmanul. Dacă n-o să-i ajute nici miedul ăsta, apoi să ştii că a minţit că e şleahtic.

Bodogănind întruna, Zagłoba rezemă capul lui Rzędzian pe genunchii lui şi începu să-i toarne încet mied printre buzele învineţite.

— O să vedem dacă ai sânge curat în tine, vorbea mai departe flăcăului leşinat, că sângele de evreu, amestecat cu mied sau cu vin, fierbe; cel de ţăran, leneş şi greu, cum e, se aşază la fund, numai sângele de şleahtic se înviorează formând o licoare aleasă, care dă trupului tărie şi curaj. Domnul Isus a dat celorlalte naţii băuturi felurite, aşa ca fiecare să aibă o mângâiere statornică.

Rzędzian gemu uşor.

— Aha, mai vrei! Nu, frăţioare, îngăduie-mi şi mie. uite aşa! Şi acum, că ai dat semne de viaţă, o să te mut în grajd şi o să te ascund în vreun ungher, ca să nu te spintece de tot balaurul ăsta de cazac când se va întoarce. E un prieten cu primejdie, lua-l-ar toţi dracii, că văd că mâna îi umblă mai iute decât mintea.

Zagłoba îl ridică pe Rzędzian cu o uşurinţă care arăta o putere puţin obişnuită şi ieşi în tindă, apoi în curte, unde

mai mulţi seimeni jucau arşice pe un chilim aşternut pe pământ. Când îl văzură, se sculară în picioare, iar el le spuse:

— Băieţi, luaţi-l pe flăcăiandrul ăsta şi aşezaţi-l pe un braţ de fân. Unul din voi să dea fuga după felcer.

Porunca fu îndeplinită de îndată, pentru că jupân Zagłoba, ca prieten al lui Bohun, se bucura de mare cinste în ochii cazacilor.

— Unde e polcovnicul? întrebă.

— A poruncit să-i aducem calul şi a plecat la cvartirul polcului, iar nouă ne-a lăsat vorbă să fim gata, cu caii înşeuaţi.

— Aţi pus şaua şi pe calul meu?

— Am pus.

— Aduceţi-l aici. O să-l aflu pe polcovnic la polc?

— Uite-l că vine.

Într-adevăr, prin poarta boltită şi întunecată a clădirii se vedea Bohun care sosea din piaţă. În urma lui se vedeau de departe suliţele a peste o sută de cazaci pregătiţi pentru drum.

— Pe cai! strigă Bohun de afară la seimenii care rămăseseră în curte.

Porniră cu toţii degrabă. Zagłoba ieşi înaintea porţii şi privi cu luare-aminte la tânăra căpetenie.

— Pleci la drum? îl întrebă.

— Aşa este.

— Şi unde te duce dracul?

— La nuntă.

Zagłoba se dădu mai aproape.

— Fiule, teme-te de Dumnezeu! Hatmanul ţi-a poruncit să păzeşti târgul şi tu pleci, ba iei şi seimenii cu tine. Calci porunca. Aici gloatele aşteaptă numai clipa potrivită pentru a se arunca asupra şleahtei; ai să pierzi târgul, atrăgând asupră-ţi mânia hatmanului.

— La moarte târgul şi hatmanul!

— E în joc capul tău.

— Să cadă şi capul meu!

— Zagłoba înţelese că îşi bate gura de pomană cu cazacul. Se închise în el, hotărât să-şi atingă scopul, chiar de va fi să se piardă pe sine şi pe alţii. Bănuia încotro aveau să pornească seimenii, dar nu ştia ce să facă: să plece şi el cu Bohun ori să rămână aici. Plecarea nu era fără primejdie, fiindcă însemna să se vâre tocmai acum, în vremuri cumplite de război, într-o istorie îndrăzneaţă care putea să-l coste viaţa. Să rămână? Gloata pândea într-adevăr ştirile de la Sici, aşteptând clipa măcelului. Poate că n-ar fi aşteptat atâta; dacă nu erau cei o mie de seimeni ai lui Bohun şi marea lui popularitate în Ucraina, jupân Zagłoba ar fi putut să se adăpostească şi în tabăra hatmanilor, dar îşi avea pricinile lui pentru care nu făcea acest lucru. Era vorba de o osândire pentru omucidere sau de vreo înşelătorie în cărţile de socoteli – numai el o ştia; destul că nu voia să se arate înaintea lor. Îi părea rău să părăsească Czehrynul! Se simţea atât de bine aici, nu-l întreba nimeni de nimic, se împrietenise cu toţi, şi cu şleahticii, şi cu administratorii stărostiilor, şi cu căpeteniile cazace! E adevărat că cei din urmă se cam împrăştiaseră, iar şleahticii se fereau să facă zarvă, temându-se de furtună, dar mai era Bohun, tovarăş şi băutor fără pereche. Se cunoscuseră la un pocal şi se înfrăţiseră dintr-odată. De atunci umblau numai împreună. Cazacul plătea pentru doi inşi, şleahticul trăncănea întruna, şi amândoi, două firi neliniştite, se simţeau bine.

De aceea, acum, când trebuia să rămână la Czehryn şi să ajungă sub cuţitul gloatei sau să plece cu Bohun, jupân Zagłoba se hotărî pentru a doua cale.

— Dacă eşti atât de turbat, îi spuse, merg şi eu cu tine. Poate că o să-ţi fiu de folos sau o să te domolesc când o să fie de trebuinţă. Noi amândoi ne potrivim ca sacul şi petecul, dar la asta nu mă aşteptam.

Bohun nu răspunse nimic. O jumătate de ceas mai târziu două sute de seimeni aşteptau rânduiţi pentru drum. Bohun

şi jupân Zagłoba se aşezară în fruntea lor şi porniră. Cetele de ţărani adunaţi ici-colo în piaţă se uitau la ei pe sub sprâncene şi se întrebau în şoaptă unde se duc şi dacă se întorc repede sau nu se mai întorc deloc.

Bohun mergea în tăcere, zăvorât în el, tainic şi posomorât ca noaptea. Seimenii nu întrebau unde îi duce. Erau gata să-l urmeze până la capătul lumii.

După ce trecură Niprul, ieşiră la drumul de la Łubnie. Caii mergeau la trap, ridicând nori de praf; ziua era fierbinte, uscată, aşa că se acoperiră în curând de spumă. Îşi încetiniră fuga şi se răsfirară pe drum într-un şirag lung, întrerupt. Bohun porni înainte şi Zagłoba îl urmă, vrând să înceapă vorba.

Faţa tânărului cazac era mai liniştită, dar o tristeţe de moarte i se întipărise pe ea. Ai fi zis că depărtarea în care se pierdeau privirile spre miazănoapte, dincolo de Kahamlik, goana calului şi aerul de stepă potoliseră în el furtuna care se iscase după citirea scrisorilor aduse de Rzędzian.

— Pică foc din cer, zise Zagłoba, de mi s-au încins paiele în cizme. E prea cald până şi într-o cămaşă de pânză; nu adie nici o boare de vânt, Bohun, ei, ascultă, Bohun!

Cazacul îşi îndreptă spre el ochii adânci şi negri, ca şi când s-ar fi trezit din somn.

— Bagă de seamă, fiule, vorbi jupân Zagłoba, să nu te doboare amărăciunea care, când se ridică de la ficat, unde-i locul, la cap, poate să-ţi rătăcească minţile. Nu ştiam că eşti un cavaler atât de iubăreţ. Trebuie să te fi născut în mai, şi asta e luna Venerei, în care totul este atât de însorit şi de vesel, că până şi surcelele încep să se drăgostească, iar bărbaţii născuţi în această lună au mai mult îndemn către iubirea femeii. Cu toate acestea, până la urmă izbândeşte cine ştie să se stăpânească, de aceea te sfătuiesc să laşi gândul răzbunării. Ranchiuna faţă de cnejii Kurcewicz poate să-ţi fie dreaptă, dar parcă numai o fată e pe lume?

Ca şi când nu i-ar fi răspuns lui Zagłoba, ci durerii dinăuntru, Bohun rosti cu un glas ce semăna mai mult cu un hohot de plâns:

— Numai ea, numai ea e pe lume!

— Chiar dacă aşa ar fi, caută-ţi repede alta, de vreme ce aici nu mai e nimic de făcut. Au dreptate cei care spun că inima e un voluntar care slujeşte sub flamura care-i place. Mai gândeşte-te apoi că fata e de sânge ales; aud că familia Kurcewicz se trage dintr-un neam de prinţi. Sunt trepte prea înalte pentru tine.

— Ducă-se dracului treptele, neamurile şi rangurile voastre! Aici Bohun lovi cu toată puterea mânerul sabiei. Asta e neamul meu! Astea îmi sunt legea şi rangul! Asta îmi e tovarăşul şi prietenul! Vânzătorii! O, sămânţă blestemată de vrăjmaş! Cazacul, prietenul şi fratele vostru, era bun numai să meargă cu voi la Crîm, să strângeţi avuţii turceşti şi să împărţiţi prada. M-au răsfăţat, m-au numit copilul lor, mi-au făgăduit fata, şi acum? A venit un şleahtic, un poleac fercheş, şi l-aţi părăsit pe cazacul, pe fiul şi prietenul vostru, i-aţi smuls inima şi sufletul, aţi dat fata altuia, iar tu, cazace, muşcă pământul cu dinţii, rabdă! Rabdă!

Glasul începu să-i tremure; strânse dinţii şi începu să se bată cu pumnii în pieptul larg, de se auzeau bufnituri înfundate, ce ieşeau parcă de sub pământ.

Urmă o clipă de tăcere. Bohun răsufla greu. Durerea şi mânia zbuciumau pe rând sufletul sălbăticit al cazacului care nu cunoştea zăbala. Zagłoba aşteptă să ostenească şi să se mai domolească.

— Ce vrei să faci, dară, flăcău nefericit? Ce ai de gând?

— Am să fac ce face un cazac!

— Hm, văd eu ce-o să fie, dar să lăsăm asta. Îţi spun doar că aici este stăpânirea lui Wiśniowiecki, şi până la Łubnie nu e prea departe. Skrzetuski îi scria cneaghinei să se adăpostească acolo cu fata, asta înseamnă că se află sub ocrotirea prinţului, iar prinţul e cumplit ca un leu.

— Şi hanul e un leu, şi cu toate astea i-am călcat pământurile şi am pus focul chiar sub nasul lui.

— Ce vrei să faci, nesocotitule, vrei să te pui împotriva prinţului?

— Chmiel s-a ridicat împotriva hatmanilor. Ce-mi pasă mie de prinţul vostru!

Jupân Zagłoba era tot mai neliniştit.

— Ptiu, la dracu! Asta miroase a răzmeriţă! Vis armata, raptus puellae{118} şi răzvrătirea asta înseamnă călăul, spânzurătoarea şi juvăţul. Dacă nu poţi să ajungi prea departe cu aceşti şase însoţitori, cel puţin o să ajungi sus de tot. Pe de altă parte şi cnejii Kurcewicz se vor apăra.

— Ei, şi ce? O să piară ori ei, ori eu! Câtă vreme mi-am dat sufletul pentru ei, pentru familia Kurcewicz, mi-au fost ca fraţii, iar bătrâna cneaghină mi-a fost ca o mamă, mă uitam în ochii ei ca un câine! Şi când l-au prins tătarii pe Wasyl, cine s-a dus la Crîm şi l-a scăpat? Eu! I-am iubit şi le-am slujit ca un rob, gândind că aşa o să capăt fata. Şi ei m-au vândut, m-au vândut ca pe un rob sorţii rele şi nenorocirii. Ei bine, dacă m-au izgonit, o să plec, dar mai întâi vreau să mă închin înaintea lor: pentru pâinea şi sarea pe care am mâncat-o la ei, am să le plătesc căzăceşte şi-am să plec, pentru că acum îmi cunosc drumul.

— Şi încotro ai să te duci, dacă te pui împotriva prinţului, în tabăra lui Chmiel?

— Dacă mi-aţi fi dat fata asta, aş fi rămas fratele şi prietenul vostru, sabia şi sufletul vostru blestemat, aş fi rămas câinele vostru. Mi-aş fi luat seimenii, aş fi strâns şi alţii din toată Ucraina, aş fi pornit împotriva fraţilor mei zaporojeni şi i-aş fi împrăştiat sub copitele cailor. Aş fi cerut vreo răsplată pentru asta? Nu! Mi-aş fi luat fata şi m-aş fi dus dincolo de Nipru, în stepa lui Dumnezeu, în smârcurile sălbatice la apele liniştite, şi mi-ar fi fost de ajuns; dar acum.

— Acum ai turbat.

Bohun nu răspunse nimic, şfichiui calul cu harapnicul şi porni înainte, iar jupân Zagłoba începu să se gândească la încurcătura în care se vârâse. Nu încăpea îndoială că Bohun voia să năvălească asupra Kurcewiczilor, să-şi răzbune nedreptatea şi să ia fata cu de-a sila, iar Zagłoba avea să-i ţină tovărăşie în această întreprindere. În Ucraina se întâmplau adesea asemenea isprăvi, şi câteodată se sfârşeau cu bine. Într-adevăr, când răpitorul nu era şleahtic, lucrurile se încurcau şi deveneau primejdioase, dar pedepsirea unui cazac era un lucru destul de greu; unde să-l cauţi, unde să pui mâna pe el? După făptuirea nelegiuirii, fugea în stepele sălbatice, acolo unde braţul omului nu mai ajungea şi nu-l mai vedea nimeni, iar când izbucnea războiul şi tătarii încălcau hotarul, atunci ieşea iarăşi la iveală pentru că în asemenea împrejurări legile adormeau. Aşa putea să se ferească de pedeapsă şi Bohun, iar jupân Zagłoba n-avea nevoie să-l ajute cu fapta, luând asupra lui jumătate din vină. N-ar fi făcut asta în nici un caz, deoarece, cu toate că Bohun îi era prieten, nu se cuvenea ca un şleahtic ca Zagłoba să intre în cârdăşie cu un cazac împotriva şleahtei, mai ales că pe Skrzetuski îl cunoştea şi băuse cu el. Jupân Zagłoba era un scandalagiu fără pereche, dar păstra o anume măsură. Chefuia într-adevăr prin cârciumile de la Czehryn cu Bohun şi cu celelalte căpetenii ale cazacilor, pe banii lor, căci faţă de ameninţările zaporojenilor era bine să ai asemenea prieteni. Jupân Zagłoba avea mare grijă de pielea lui, cu toate că era găurită pe alocuri; vedea că prietenia lui Bohun îl băgase într-un mare bucluc. Era limpede că dacă Bohun o să răpească fata, logodnica unuia dintre porucinicii şi favoriţii prinţului, o să aibă de-a face cu prinţul, şi nu-i rămânea altceva de făcut decât să fugă la Chmielnicki şi să se alăture răsculaţilor. În ce-l privea pe el, Zagłoba era gata să spună un veto hotărât, pentru că nu avea deloc de gând să treacă de partea răzvrătiţilor de dragul ochilor frumoşi ai lui Bohun, iar pe deasupra se temea de prinţ ca de foc.

— Tfu! Tfu! mormăia de unul singur, am răsucit coada dracului, şi acum îmi răsuceşte el grumazul, până o să mi-l rupă. Trăsni-l-ar Dumnezeu de cazac cu obrazul de muiere şi cu mâna de tătar! Iată-mă pornit şi la nuntă, nuntă de câini, pe legea mea! Trăsni-i-ar Dumnezeu pe toţi Kurcewiczii şi pe toate fustele! Ce treabă am eu cu ele? că mie nu-mi mai folosesc la nimic. Cine o face şi cine o trage. Şi pentru ce! Păi eu vreau să mă însor? Însoară-se dracului, mie mi-e totuna; ce caut eu în beleaua asta! De mă duc cu Bohun, Wiśniowiecki mă jupoaie de piele; de plec de lângă Bohun, mă căsăpesc ţăranii sau chiar el însuşi. E rău să te înfrăţeşti cu necioplţii. Mi-ar sta mai bine să fiu calul de sub mine, decât Zagłoba. Am ajuns măscăriciul unui cazac, agăţându-mă, ca un scai, de acest bătăuş, aşa că pe bună dreptate o să-mi tăbăcească pielea pe amândouă părţile.

Tot gândindu-se, jupân Zagłoba asudase de-a binelea, pierzându-şi şi mai mult buna dispoziţie. Căldura era mare, calul se mişca greoi, fiindcă nu mai alergase de multă vreme, iar Zagłoba era un om destul de rotofei la trup. Dumnezeule mare, ce n-ar fi dat să stea acum la răcoare, la han, cu o stacană de bere înainte, în loc să hoinărească şi să alerge prin stepa încinsă!

Cu toate că Bohun se grăbea, îşi încetiniră fuga, pentru că era o zăpuşeală grozavă. Lăsară caii să pască, şi în acest timp Bohun stătu de vorbă cu esaulii, poruncindu-le ce aveau să facă, fiindcă până acum nu ştiau nici măcar încotro merg. La urechile lui Zagłoba ajunseră ultimele cuvinte:

— Aşteptaţi împuşcătura.

— Bine, tătucule!

Bohun se întoarse dintr-odată spre el:

— Tu mergi cu mine înainte.

— Eu? întrebă Zagłoba fără nici o plăcere. Eu ţin la tine atât de mult, că pe arşiţa asta mi-am scos jumătate din suflet pentru tine, de ce nu mi-aş scoate-o şi pe cealaltă? Noi suntem precum contăşul şi căptuşeala; nădăjduiesc că o

să ne ia dracul pe amândoi odată, mie mi-e totuna; socotesc că nici în iad nu poate să fie mai cald decât aici.

— Să mergem.

— Să ne frângem gâtul.

Porniră înainte, iar după ei, se mişcară în curând şi cazacii. Aceştia însă mergeau încet, aşa că rămaseră mult în urmă, până se pierdură din ochi.

Bohun şi Zagłoba călăreau în tăcere unul lângă altul, amândoi căzuţi adânc pe gânduri. Zagłoba se tot trăgea de mustăţi şi se vedea cât de colo că trudeşte din greu cu mintea; plănuia poate în ce chip putea să scape din încurcătură. Din când în când mormăia ceva cu jumătate de glas şi apoi se uita la Bohun, pe faţa căruia se vedea ba furia neînfrânată, ba tristeţea.

„Mai mare mirarea, se gândea Zagłoba, că un fercheş ca el n-a ştiut s-o câştige pe fată. E cazac, adevărat, dar e un viteaz vestit şi podpolcovnic; dacă nu va trece alături de răzvrătiţi, mai devreme sau mai târziu va fi făcut şleahtic, lucru care numai de el atârnă. Şi Skrzetuski e un cavaler destoinic şi bine făcut, dar nici vorbă să poată sta alături de această frumuseţe de cazac. Hei, hei, când se vor întâlni, o să se înşface de grumaz, că sunt amândoi nişte mânuitori de sabie neîntrecuţi!”

— Bohun, îl cunoşti bine pe porucinicul Skrzetuski? întrebă deodată Zagłoba.

— Nu, răspunse scurt cazacul.

— O să ai de furcă ca el. L-am văzut când a deschis uşa cu Czapliński. E un adevărat goliat şi la băutură şi la bătaie.

Bohun nu răspunse, şi iarăşi se adânciră fiecare în gândurile şi supărările lui, pe care Zagłoba le întovărăşea în răstimpuri cu câte un: „Aşa e, n-am încotro!”

Se scurseră câteva ceasuri. Soarele coborâse, hăt! spre apus, către Czehryn; dinspre răsărit adia un vânticel răcoros. Jupân Zagłoba îşi scoase calpacul de blană de râs, îşi trecu mâna peste capul asudat şi repetă încă o dată:

— Aşa e, n-am încotro!

Bohun se deşteptă ca dintr-un vis.

— Ce-ai spus? întrebă.

— Am spus că îndată se lasă întunericul. Mai avem mult de mers?

— Nu, suntem aproape.

După un ceas se înnegură, într-adevăr. Intraseră în râpa împădurită, la capătul căreia zăriră strălucind o luminiţă.

— Am ajuns la Rozłogi! rosti deodată Bohun.

— Aşa e! Brr! e cam răcoare în vâlceaua asta.

Bohun îşi opri calul.

— Aşteaptă! spuse.

Zagłoba se uită la el. Ochii cazacului, care luminau şi noaptea, ardeau ca două torţe. Amândoi stătură vreme îndelungată nemişcaţi la marginea râpei. În cele din urmă se auzi sforăitul cailor.

Erau cazacii lui Bohun, care veneau încet din adâncul pădurii.

Un esaul se apropie după poruncile pe care Bohun i le spuse la ureche, apoi cazacii se opriră iarăşi.

— Să mergem! îl îndemnă Bohun pe Zagłoba.

După o clipă, formele întunecate ale clădirilor de la curte, magaziile şi cumpenele fântânilor se arătară înaintea ochilor. La conac era tăcere. Câinii nu lătrau. O Lună mare, aurie lumina deasupra acareturilor. Din livadă adiau miresme de flori de vişin şi de măr; peste tot era atâta linişte, noaptea era atât de plină de farmec, că mai lipseau numai sunetele de teorbă sub ferestrele frumoasei prinţese.

La câteva ferestre era încă lumină.

Cei doi călăreţi se apropiară de poartă.

— Cine-i acolo? răsună glasul paznicului de noapte.

— Maksym, nu mă mai cunoşti?

— Domnia Ta eşti. Slavă lui Dumnezeu!

— În vecii vecilor. Deschide. Ce se mai aude pe la voi?

— Toate bune. Domnia Ta n-ai mai trecut de mult pe la Rozłogi.

Balamalele porţii scârţâiră ascuţit, podeţul se lăsă peste şanţ şi cei doi călăreţi intrară în bătătură.

— Ascultă, Maksym: nu închide poarta şi nu ridica podeţul, pentru că am să plec îndată.

— Domnia Ta parcă ai venit numai să ceri foc, aşa pleci de repede.

— Aşa-i. Leagă caii la conovăţ.

CAPITOLUL XVIII.

KURCEWICZII NU SE CULCASERĂ ÎNCĂ. Se aflau tocmai la cină, în tinda plină cu armuri, care se întindea pe toată lungimea casei, din dreptul maidanului până la livada din partea cealaltă. La vederea lui Bohun şi a lui jupân Zagłoba săriră drept în picioare. Pe faţa cneaghinei se citea uimirea, amestecată cu nemulţumire şi teamă. Dintre cnejii cei tineri erau acasă numai doi: Symeon şi Mikołaj.

— Bohun! spuse cneaghina. Ce vânt te aduce?

— Am venit să-ţi dau bineţe, matuşca. Nu te bucuri că mă vezi?

— Ba mă bucur, numai că mă mir că ai putut să vii până aici, am auzit că stai de strajă la Czehryn. Pe cine ne aduce Dumnezeu cu tine?

— Pe jupân Zagłoba, un şleahtic şi prieten al meu.

— Suntem bucuroşi de oaspeţi, spuse cneaghina.

— Suntem bucuroşi, repetară Symeon şi Mikołaj.

— Jupâneasă! rosti şleahticul. E adevărat că musafirul care nu cade la vreme potrivită este mai rău decât tătarul, dar se mai ştie că cine vrea să ajungă în împărăţia cerului, acela e dator să-l primească în casă pe călător, să-l hrănească pe flămând şi să dea de băut celui însetat.

— Dacă-i pe-aşa, aşezaţi-vă la masă, mâncaţi şi beţi, vorbi bătrâna cneaghină. Vă suntem mulţămitori că aţi venit. Ei, ei, Bohun, nu mă aşteptam. poate că ai vreo treabă cu noi?

— Se poate şi asta, rosti încet cazacul.

— Ce treabă? întrebă cneaghina neliniştită.

— O să vină timpul să vorbim şi despre asta. Lăsaţi-mă să mă odihnesc. Vin drept de la Czehryn.
— Se vede că te grăbeai să ajungi la noi!
— Păi unde să mă grăbesc, dacă nu la voi? Jupâniţa e sănătoasă?
— Sănătoasă, răspunse uscat cneaghina.
— Aş vrea să-mi bucur ochii cu vederea ei.
— Helena doarme.
— Păcat. N-am să zăbovesc mult aici.
— Încotro te duci?
— E război, matuşca! Nu mai e vreme pentru nimic. Hatmanii pot să pornească în stepă de pe o zi pe alta şi îmi pare rău că va trebui să mă lupt cu cazacii. De câte ori n-am fost împreună după „avuţiile turceşti”, nu-i aşa, cnejilor? De câte ori n-am plutit pe mare, n-am mâncat pâine şi sare laolaltă, n-am băut şi n-am chefuit cu toţii, iar acum suntem duşmanii lor.

Cneaghina privea cu luare-aminte la Bohun. Îi trecu prin minte gândul că poate Bohun vrea să se împreuneze cu răzvrătiţii şi a venit să-i cerceteze feciorii.

— Şi tu ce ai de gând să faci? întrebă.
— Eu, matuşca! Ce să fac? E greu să te baţi cu fraţii tăi, dar n-am încotro.
— Aşa o să facem şi noi, zise Symeon.
— Chmielnicki e un trădător! adăugă tânărul Mikołaj.
— Moarte vânzătorilor! strigă Bohun.
— Să-i lumineze călăul! sfârşi Zagłoba.

Bohun începu iar să vorbească:

— Aşa e lumea. Prietenul de astăzi, te vinde mâine. Nu poţi să te încrezi în nimeni pe lumea asta.
— Numai în oamenii cinstiţi, spuse cneaghina.
— Sigur că în oamenii cinstiţi poţi să ai încredere. De aceea eu mă încred în voi şi vă iubesc, pentru că sunteţi oameni cinstiţi, nu vânzători.

În glasul cazacului răsuna ceva atât de ciudat, că o clipă se înstăpâni o tăcere adâncă. Jupân Zagłoba se uita la

cneaghină şi clipea din ochiul sănătos, iar cneaghina îşi pironi privirea pe Bohun.

Acesta vorbea mai departe:

— În război se prăpădeşte multă lume, de aceea am vrut să vă văd înainte de plecare. Cine ştie dacă am să mă mai întorc; vouă v-ar părea rău de mine, că doar sunteţi prietenii mei buni. nu-i aşa?

— Aşa să ne ajute Dumnezeu! Te cunoaştem de mic.

— Tu eşti fratele nostru, adăugă Symeon.

— Voi sunteţi cneji şi şleahtici, dar nu l-aţi dispreţuit pe cazac, l-aţi primit în casă şi i-aţi făgăduit pe ruda voastră, v-aţi milostivit de el ştiind că fără ea viaţa nu-i mai este viaţă şi lupta luptă.

— Ce să mai vorbim, zise în grabă cneaghina.

— Nu, matuşca, avem despre ce să vorbim, pentru că voi sunteţi binefăcătorii mei, iar eu l-am rugat pe acest şleahtic, care mi-e prieten, să mă înfieze şi să-mi dea blazonul lui, ca voi să nu vă ruşinaţi că daţi ruda unui cazac. Lucru la care jupân Zagłoba s-a învoit, şi amândoi ne vom strădui să căpătăm încuviinţarea Seimului, aşa că după război am să mă închin marelui hatman care mi-a arătat bunăvoinţă şi poate o să mă sprijine; el a obţinut intrarea lui Krzeczowski în rândurile şleahticilor.

— Să-ţi ajute Dumnezeu, spuse cneaghina.

— Sunteţi oameni neprefăcuţi şi vă sunt mulţămitor. Înainte de a pleca la război aş vrea să aud încă o dată din gura voastră că mi-o daţi pe Helena, şi că vă ţineţi făgăduiala. Cuvântul unui şleahtic e lege, iar voi sunteţi şleahtici, cneji.

Cazacul vorbea cu glasul tărăgănat şi solemn, dar în cuvintele lui tremura parcă o ameninţare care-i îndemna pe ascultători să nu i se împotrivească cu nimic.

Bătrâna cneaghină privi la feciori, aceştia la ea, şi o clipă se aşternu tăcerea. Deodată, şoimul care stătea pe un sceptru lângă perete începu să ţârlăie, cu toate că mai era mult până în zori; după el se auziră şi celelalte păsări;

acvila mare se deşteptă, bătu din aripi şi începu să croncăne.

Vreascurile care ardeau pe vatră se stingeau. În încăpere se lăsa un întuneric mohorât.

— Mikołaj, aţâţă focul, porunci cneaghina.

Tânărul cneaz aruncă o mână de vreascuri pe vatră.

— Ei, îmi făgăduiţi? întrebă Bohun.

— Trebuie s-o întrebăm şi pe Helena.

— Ea să vorbească pentru ea, pentru voi răspundeţi voi. Făgăduiţi?

— Făgăduim, rosti cneaghina.

— Făgăduim, repetară cnejii.

Bohun se ridică deodată, şi întorcându-se către Zagłoba, spuse cu voce răsunătoare:

— Jupâne Zagłoba! Cere-le şi tu fata, poate că ţi-o făgăduiesc şi ţie.

— Ce-i cu tine, cazace, te-ai îmbătat? strigă cneaghina. În loc de răspuns, Bohun scoase scrisoarea lui Skrzetuski şi adresându-se lui Zagłoba, zise:

— Citeşte.

Zagłoba luă scrisoarea şi începu s-o citească în mijlocul unei tăceri surde.

După ce sfârşi, Bohun îşi încrucişă mâinile pe piept.

— Ei, cui îi daţi fata? întrebă.

— Bohun!

Glasul cazacului se schimbase în sâsâit de şarpe.

— Vânzători, fluieră-vânt, câini, iude!

— Hei, feciori, puneţi mâna pe săbii! strigă cneaghina. Kurcewiczii se repeziră ca fulgerul spre pereţi şi înhăţară armele.

— Domniile Voastre, domoliţi-vă! îi rugă Zagłoba.

Dar nu apucă să-şi sfârşească vorba, că Bohun scoase pistolul de la brâu şi trase.

— Iisuse! gemu cneazul Symeon, făcu un pas înainte, începu să bată aerul cu mâinile şi se prăbuşi greoi la pământ.

— Slujitori, săriţi! strigă cneaghina deznădăjduită.

În aceeaşi clipă afară se auziră alte împuşcături dinspre livadă, uşa şi ferestrele zburară cu zgomot şi câteva zeci de seimeni pătrunseră în tindă.

— La moarte! tunară glasuri sălbatice.

În bătătură răsună clopot de alarmă. Păsările începură să ţipe în tindă; larma, împuşcăturile şi strigătele luară locul liniştii conacului adormit.

Bătrâna jupânească se aruncă urlând ca o lupoaică peste trupul lui Symeon, cutremurat de fiorul din urmă, dar doi seimeni o înşfăcară de păr şi o traseră într-o parte, în vreme ce tânărul Mikołaj, înghesuit într-un colţ, se apăra cu turbarea şi curajul unui leu.

— La o parte! strigă deodată Bohun la cazacii care-l înconjurau. La o parte! repetă cu glas tunător.

Cazacii se retraseră. Socoteau că tătucul lor voia să-l lase pe tânăr în viaţă. Dar Bohun se aruncă singur cu sabia asupra cneazului.

Se încinse o luptă pe viaţă şi pe moarte în doi, la care cneaghina, ţinută de păr de patru mâini de fier, privea cu ochii în flăcări şi cu gura deschisă. Tânărul cneaz se prăvălea ca o furtună asupra cazacului care, retrăgându-se încet, îl aduse în mijlocul tindei. Deodată, se lăsă în jos, respinse o lovitură puternică şi din apărare trecu la atac.

Ţinându-şi răsuflarea, cazacii lăsară săbiile în jos şi încremeniră, urmărind din ochi desfăşurarea luptei.

În liniştea care se înstăpânise, se auzeau numai răsuflarea şi gâfâitul luptătorilor, scrâşnetul dinţilor şi şuieratul sau zăngănitul ascuţit al paloşelor izbite unul de altul.

O clipă se părea că Bohun dă înapoi în faţa puterii uriaşe şi a înverşunării tânărului; începuse iar să se retragă şi să se apere. Faţa i se alungise parcă de atâta încordare, Mikołaj îşi îndoi loviturile, sabia lui îl încercuia pe cazac ca pe un şarpe de fulgere neîntrerupt, nori de pulbere se înălţau din duşumea acoperindu-i pe luptători, iar prin rotocoalele de praf seimenii văzură sângele curgând pe faţa căpeteniei lor.

Deodată Bohun sări într-o parte şi sabia cneazului nimeri în gol. Mikołaj se clătină din cauza loviturii şi se aplecă înainte, iar în clipa aceea cazacul îl izbi în grumaz atât de năprasnic, încât cneazul se nărui lovit ca de trăsnet.

Strigătele de bucurie ale cazacilor se amestecară cu răcnetul neomenesc al bătrânei jupânese. Se părea că de atâtea urlete se dărâmă tavanul. Lupta se sfârşise, cazacii se repeziră la armele agăţate pe pereţi şi începură să le scoată, smulgându-şi unul altuia săbii şi hangere scumpe, călcând peste trupurile cnejilor şi ale foştilor tovarăşi doborâţi de Mikołaj. Bohun le îngăduia să facă ce vor. Stătea în uşa care ducea spre odăile Helenei, împiedicând trecerea, şi răsufla greu de oboseală. Avea faţa palidă şi însângerată, de două ori sabia prinţului îi scrijelise pielea capului. Îşi muta privirile rătăcite de la Mikołaj la Symeon, uitându-se uneori la obrazul învineţit al cneaghinei, pe care cazacii o ţineau de păr şi o apăsau cu genunchii la pământ, pentru că li se smucea din mâini spre trupurile copiilor.

Hărmălaia şi învălmăşeala din tindă creşteau cu fiecare clipă. Cazacii târau de frânghii pe slujitorii Kurcewiczilor şi îi omorau fără milă. Duşumeaua era mânjită de sânge, tinda era plină de trupuri fără viaţă şi de fumul împuşcăturilor, pereţii goi şi până şi păsările ucise.

Deodată uşa, în pragul căreia se afla Bohun, se deschise de perete. Cazacul se întoarse şi se dădu înapoi.

În uşă se arătă orbul Wasyl, iar lângă el Helena, îmbrăcată într-o cămaşă albă de in, palidă la faţă ca veşmântul ce-l purta, cu ochii holbaţi de spaimă şi cu gura deschisă.

Wasyl ducea o cruce, pe care o ţinea cu amândouă mâinile la înălţimea feţei. În neorânduiala care domnea în tindă, printre cadavrele şi bălţile de sânge împrăştiate pe jos, printre lucirile săbiilor şi ochii învăpăiaţi, această siluetă zveltă, slăbită, cu părul cărunţit şi cu gănane negre în locul ochilor, arăta ciudat de măreaţă. Ai fi zis că e vreun duh sau vreun mort care îşi aruncase giulgiul şi venise să pedepsească nelegiuirea.

Strigătele încetară. Cazacii se dădură înapoi îngroziţi. Tăcerea fu întreruptă de glasul liniştit, dar dureros şi gemut al cneazului:

— În numele Tatălui şi al Mântuitorului, al Duhului Sfânt şi al Sfintei Precista! Bărbaţi care veniţi din locuri îndepărtate, veniţi oare în numele lui Dumnezeu? Căci: „Binecuvântat este bărbatul care merge pe drum şi răspândeşte cuvântul Domnului”. Aduceţi voi vestea cea bună? Sunteţi oare apostoli?

O tăcere de moarte urmă după cuvintele lui Wasyl care se întoarse cu crucea într-o parte, apoi în cealaltă, şi vorbi mai departe:

— Vai vouă, fraţilor, căci cine va purta război pentru câştig sau răzbunare, acela va fi osândit în vecii vecilor. Să ne rugăm, ca să cunoaştem îndurarea. Voi vouă, fraţilor, vai mie! O! O! O!

Un geamăt se smulse din pieptul cneazului.

— Doamne, ai milă de noi! răsunară glasurile surde ale cazacilor, care începură să se închine înspăimântaţi.

Deodată se auzi strigătul sălbatic, pătrunzător al cneaghinei:

— Wasyl, Wasyl!

În glasul ei era ceva sfâşietor, asemenea glasului din urmă al vieţii care se rupe. Cazacii care o apăsau cu genunchii simţiră că nu se mai străduieşte să le scape din mână.

Cneazul se înfioră, apoi îndreptă crucea spre partea de unde venea glasul şi răspunse:

— Suflete osândit, care chemi din adâncuri, vai ţie!

— Doamne, ai milă de noi! repetară cazacii.

— Seimeni, la mine! strigă în clipa aceea Bohun şi se clătină pe picioare.

Cazacii săriră şi îl sprijiniră de subsuori.

— Tătucule, eşti rănit?

— Sunt, dar nu-i nimic! Mi s-a scurs sângele. Hei, băieţi! Să aveţi grijă de această fată ca de ochii din cap. Înconjuraţi casa şi nu lăsaţi pe nimeni să intre. Prinţesă.

Nu putu să vorbească mai mult, buzele îi albiră şi ochii i se acoperiră de ceaţă.

— Duceţi atamanul înăuntru! porunci jupân Zagłoba, care ieşise dintr-un ungher şi răsărise pe neaşteptate alături de Bohun. Nu-i nimic, e un fleac, spunea, pipăind rănile cu degetele. Mâine o să fie sănătos. Am eu grijă de el. Frământaţi-mi puţin miez de pâine cu pânză de păianjen. Voi, băieţi, duceţi-vă dracu' şi petreceţi cu fetele de la curte, aici n-aveţi nici o treabă, doi dintre voi să-l care pe ataman. Luaţi-l! Aşa! Plecaţi odată, ce mai staţi? Păziţi casa, o să am şi eu grijă.

Doi seimeni îl duseră pe Bohun în încăperea alăturată, iar ceilalţi ieşiră afară.

Zagłoba se apropie de Helena şi, clipind des din ochi, îi spuse repede în şoaptă:

— Eu sunt prietenul lui jupân Skrzetuski, nu te teme. Du-l la culcare pe Wasyl şi aşteaptă-mă.

Spunând acestea, intră în odaia în care doi esauli îl aşezaseră pe Bohun pe o sofa turcească. Îi trimise îndată după pâine şi pânză de păianjen, iar când i le aduseră, se apucă să lege rănile tânărului ataman cu priceperea pe care o căpăta orice şleahtic pe atunci lipind capetele sparte în dueluri sau în adunări.

— Spuneţi seimenilor, se întoarse spre esauli, că mâine atamanul o să fie sănătos tun, să nu-i ducă grija. Şi-a cam făcut el de cap, dar a sfârşit-o cu bine, iar mâine e nunta lui, deşi fără popă. Dacă e vreo pivniţă pe aici, puteţi să beţi şi voi. Aşa, acum sunt şi rănile legate. Plecaţi, atamanul are nevoie de linişte.

Esaulii se îndreptară spre uşă.

— Vedeţi să nu goliţi toată pivniţa! mai spuse jupân Zagłoba.

Şi aşezându-se la căpătâiul cazacului, îl privi cu atenţie.

— Ei, n-o să te ia dracu' din pricina rănilor, cu toate că te-a crestat bine. Două zile n-ai să-ţi mişti nici mâinile, nici picioarele, mormăia de unul singur, uitându-se la faţa palidă

şi la ochii închişi ai cazacului. Sabia nu a vrut să facă o nedreptate călăului, pentru că tu eşti al lui şi n-ai să scapi de el. Când o să te spânzure, diavolul o să-şi facă din tine păpuşă la copii, că eşti tare frumos. Nu, frăţioare, bei tu bine, dar cu mine n-ai să mai bei. Caută-ţi fârtaţi printre ucigaşi, că văd că-ţi place să omori, eu nu mai vreau să calc noaptea conacele şleahticilor cu tine. Pune-ţi-ar gâdea ştreangul de gât!

Bohun gemea încet.

— Oho, n-ai decât să gemi şi să oftezi! Mâine o să oftezi şi mai bine. Aşteaptă tu, suflet de tătar, ţi s-a făcut poftă de cneaghină? Hm, nu mă mir de tine, fata e o minune, dar dacă ai să ai parte de ea, îmi arunc mintea la câini. Mai repede o să-mi crească mie păr în palmă.

Larmă de glasuri amestecate ajunse de pe maidan la urechile lui jupân Zagłoba.

— Aha, au găsit pivniţa, mormăi. Îmbătaţi-vă ca nişte bărzăuni, ca să dormiţi bine; am să veghez eu pentru voi toţi, deşi nu ştiu dacă mâine veţi fi bucuroşi de acest lucru.

Şi se ridică să vadă dacă într-adevăr cazacii făcuseră cunoştinţă cu pivniţa cnejilor; intră mai întâi în tindă, care arăta îngrozitor. La mijloc zăceau înţepenite trupurile lui Symeon şi Mikołaj, iar într-un colţ se afla trupul fără viaţă al cneaghinei, şezând ghemuită, aşa cum o apăsaseră genunchii cazacilor. Avea ochii deschişi şi dinţii rânjiţi. Focul care ardea pe vatră umplea toată încăperea cu o lumină roşiatică ce tremura în băltoacele de sânge; prin unghere înnegreau pânze de întuneric. Zagłoba se apropie de cneaghină, să vadă dacă nu mai răsuflă, şi îi puse mâna pe faţa care se răcise, apoi ieşi repede în bătătură, pentru că aici îl cuprindea frica. Pe maidan cazacii începuseră să chefuiască. Focurile erau aprinse, şi la lumina lor Zagłoba văzu butoaie de mied, vin şi horilcă, cu fundurile de deasupra scoase. Cazacii scoteau băutura din ele ca din fântână, sorbind temeinic. Unii, înfierbântaţi de horilcă, fugăreau fetele, dintre care unele, cuprinse de spaimă, se

zbăteau sau fugeau orbeşte, sărind prin foc; altele, izbucnind în râs şi ţipând, se lăsau prinse şi aduse lângă butoaie sau lângă focurile în jurul cărora jucau cazaciocul. Seimenii se aruncau ca nebunii în sărituri pe vine, iar fetele băteau pasul mărunt, sărind înainte sau retrăgându-se dinaintea mişcărilor viforoase ale dansatorilor. Privitorii băteau în cănile de tablă sau cântau. Strigătele „u-ha!” răsunau tot mai tare, însoţite de lătratul câinilor, de nechezatul cailor şi mugetul boilor înjunghiaţi pentru ospăţ. În jurul focurilor, mai în spate, se vedeau stând în picioare ţăranii din Rozłogi, vecinii, care la auzul împuşcăturilor şi al strigătelor alergaseră grămadă să afle ce se petrece. Nici nu le trecea prin minte să-i apere pe cnejii Kurcewicz, pe care-i urau, priveau numai la cazacii dezlănţuiţi, dându-şi coate, şopocăind între ei şi apropiindu-se tot mai mult de butoaiele cu votcă şi mied. Dezmăţul devenea tot mai gălăgios, beţia creştea, cazacii nu mai scoteau băutura din butoaie cu cănile de tablă, ci îşi cufundau capul până la grumaz, fetele care jucau erau scăldate cu votcă şi mied; feţele erau pline de văpăi, minţile ameţite; câţiva se clătinau pe picioare. Ieşind pe prispă, jupân Zagłoba aruncă o privire asupra băutorilor, apoi se uită cu luare-aminte la cer.

— O să fie vreme bună, dar întuneric! mormăi. Când o să scapete Luna, îţi bagi degetele în ochi.

Coborî încet, îndreptându-se spre butoaie şi cazacii care beau.

— Cu sârg, flăcăi! strigă. Daţi-i înainte, să nu vă pară rău! Daţi-i zor! N-o să vă amorţească dinţii. Cine nu se îmbată astăzi în sănătatea atamanului e un prostănac. Daţi-i zor la băutură şi la fete! – u-ha!

— U-ha! urlară cazacii cu bucurie.

Zagłoba se uită în toate părţile.

— Ia uite la ei, farfarale, târâie-brâu! strigă deodată. Beţi numai voi, ca nişte cai căzuţi de osteneală, iar cei ce străjuiesc pe lângă casă, nimic. Hei, voi de colo, schimbaţi-i numaidecât!

Porunca fu îndeplinită fără crâcnire, şi cât ai clipi din ochi o ceată de cazaci beţi se repeziră să schimbe străjile, care până atunci nu luaseră parte la petrecere. Aceştia sosiră îndată cu o vrednicie lesne de închipuit.

— Daţi-i drumul! strigă Zagłoba, arătându-le butoaiele cu băutură.

— Mulţămim, pane! răspunseră, umplându-şi cănile.

— După un ceas să-i slobozeşti şi pe ceilalţi.

— La poruncă, răspunse un esaul.

Seimenilor nu li se părea lucru de mirare că în lipsa lui Bohun îl înlocuia jupân Zagłoba. Se mai întâmplase şi altă dată, şi cazacii se bucurau, fiindcă şleahticul era întotdeauna foarte îngăduitor cu ei.

Străjile începură să bea cu ceilalţi, iar Zagłoba intră în vorbă cu ţăranii de la Rozłogi.

— Ascultă, omule, îl întrebă pe un tătar bătrân, e departe de aici până la Łubnie?

— O, e departe, stăpâne!

— Până mâine-dimineaţă pot să ajung acolo?

— O, nu, stăpâne!

— Dar până mâine la amiază?

— La amiază poate.

— Şi încotro s-o apuc?

— Drept pe drum.

— E vreun drum?

— Cneazul Jarema a poruncit să fie, şi este.

Jupân Zagłoba vorbise într-adins foarte tare ca să-l audă mai mulţi seimeni, cu toată zarva.

— Daţi-le şi lor horilcă, le spuse cazacilor, arătând spre ţărani, dar mai întâi daţi-mi şi mie nişte mied, că e cam răcoare.

Unul dintre seimeni scoase dintr-un butoi o oală de patru ocale de mied de trei ani, o aşeză într-o căciulă şi i-o dădu lui jupân Zagłoba.

Şleahticul o apucă grijuliu cu amândouă mâinile, ca să nu se verse licoarea, lipi buza oalei de mustăţi şi, lăsându-şi

capul pe spate, începu să bea încet, fără să răsufle.

Bău, bău – până când cazacii începură să se mire. „Îl vezi? şopteau între ei. Fir-ar să fie!”

Între timp capul lui Zagłoba se înclina treptat pe spate, până când se aplecă de tot; într-un târziu îndepărtă oala de faţa înroşită, scoase o buză înainte, ridică din sprâncene, spunându-şi parcă sieşi:

— Oho, nu-i rău deloc; e stătut bine. Se vede dintr-odată că nu e rău. Păcat de asemenea mied pentru gâtlejurile voastre necioplite. Pentru voi era bună şi braga. Straşnic mied, straşnic, simt că m-a uşurat şi mi-a adus puţină mângâiere.

Jupân Zagłoba se simţea într-adevăr mai bine, mintea i se lumina, îi revenea buna dispoziţie şi se vedea că sângele lui, amestecat cu mied, alcătuia licoarea aleasă, despre care spunea că răspândeşte în tot trupul bărbăţia şi curajul.

Le făcu semn cazacilor că pot să bea mai departe, apoi se întoarse şi străbătu cu paşi mari toată curtea, uitându-se prin toate colţurile; trecu podeţul şi coti după îngrăditura de apărare, ca să vadă dacă străjile păzesc cum se cuvine conacul.

Prima caraulă dormea, a doua, a treia şi a patra la fel. Erau osteniţi de drum, şi pe deasupra veniseră beţi la locurile de strajă, aşa că adormiseră numaidecât.

— Aş putea să şi fur pe vreunul din ei, ca să am slugă la îndemână, mormăi jupân Zagłoba.

Zicând acestea, se întoarse de-a dreptul în curte, intră iarăşi în tinda înfricoşătoare, se duse la Bohun şi, văzând că atamanul nu dă semne de viaţă, se retrase spre uşa Helenei şi, deschizând-o încet, intră într-o odaie, în care se auzea parcă un murmur de rugăciune.

La drept vorbind, aici era iatacul cneazului Wasyl, dar Helena se afla alături de orb, în apropierea căruia se simţea ferită de primejdie. Wasyl îngenunchease în faţa icoanei Sfintei Precista, înaintea căreia ardea candela, şi Helena lângă el; amândoi se rugau cu voce tare. Văzându-l pe

Zagłoba, îşi întoarse privirile înfricoşate spre el. Zagłoba îşi puse un deget pe buze.

— Jupâniţă, rosti, eu sunt prietenul lui Skrzetuski.

— Scapă-mă! răspunse Helena.

— Tocmai de aceea am şi venit aici, lasă-te în seama mea.

— Ce trebuie să fac?

— Trebuie să fugim, câtă vreme diavolul ăsta zace fără suflare.

— Şi ce să fac eu?

— Îmbracă-te în haine bărbăteşti şi să ieşi când voi ciocăni în uşă.

Helena şovăia. Neîncrederea îi luci în priviri.

— Să mă încred în Domnia Ta?

— Ce altceva poţi să mai faci?

— Adevărat; prea adevărat. Dar jură că n-ai să mă trădezi.

— Jupâniţă, ţi-ai pierdut minţile. Dar dacă vrei, pot să jur. Aşa să-mi ajute Dumnezeu şi sfânta cruce. Aici te aşteaptă pierzarea, scăparea e în fugă.

— Aşa-i, aşa-i.

— Îmbracă-te cât mai repede în straie bărbăteşti şi aşteaptă.

— Şi Wasyl?

— Care Wasyl?

— Fratele meu cu mintea rătăcită, spuse Helena.

— Pe Domnia Ta te ameninţă primejdia, nu pe el, răspunse Zagłoba. Dacă e nebun, pentru cazaci e sfânt. Am şi văzut că-l socotesc drept proroc.

— Aşa este. El n-are nici o vină faţă de Bohun.

— Trebuie să-l lăsăm aici, altfel ne pierdem viaţa, şi pan Skrzetuski odată cu noi. Grăbeşte-te, jupâniţă.

Cu aceste cuvinte, jupân Zagłoba părăsi încăperea şi se duse drept la Bohun.

Atamanul era palid şi fără putere, dar avea ochii deschişi.

— Îţi e mai bine? întrebă Zagłoba. Bohun vru să vorbească, dar nu fu în stare.

— Nu poţi să vorbeşti?

Bohun mişcă din cap în semn că nu poate, şi în aceeaşi clipă suferinţa i se întipări pe faţă. Îl dureau rănile din cauza mişcării pe care o făcuse.

— Nici să strigi nu mai poţi?

Bohun făcu semn numai din ochi că nu poate.

— Nici să te mişti? Acelaşi răspuns.

— E cum nu se poate mai bine, că nu poţi să vorbeşti, nici să te mişti, în scurt timp eu o să plec cu tânăra cneaghină la Łubnie. Dacă nu ţi-o suflu eu de sub nas, îi dau voie unei vrăjitoare bătrâne să mă macine într-o râşniţă şi să facă unsoare pentru râie din mine. Cum, ticălosule? Crezi că nu m-am săturat de tine, crezi că am să mă mai înjosesc mult cu un bădăran ca tine? Netrebnicule, ai crezut că pentru vinul tău, pentru arşicele şi dragostele tale necioplite am să făptuiesc moarte de om şi să plec cu tine la răsculaţi? Nu, frumuşelule, nimic din toate astea!

Pe măsură ce jupân Zagłoba se însufleţea, ochii neguroşi ai tânărului ataman se lărgeau tot mai mult. Visa oare, era aievea sau era vreo glumă de-a lui Zagłoba?

Iar jupân Zagłoba vorbea mai departe.

— Ce te holbezi ca un pisoi la slănină? Ce, crezi că n-am s-o fac? Poate mă rogi să duc închinăciune cuiva la Łubnie?

— Să-ţi trimită un felcer de acolo, sau poate să-ţi angajez pe meşterul prinţului care se îndeletniceşte cu îngropăciunile?

Faţa palidă a atamanului era înfricoşătoare. Înţelese că Zagłoba spune adevărul, ochii îi aruncară fulgere de deznădejde şi de turbare, iar faţa i se înroşi ca para focului. Făcu o sforţare supraomenească, se ridică în capul oaselor şi din gură i se smulse strigătul:

— Hei, seime.

Nu apucă să sfârşească, deoarece jupân Zagłoba îi aruncă pe cap cu iuţeala fulgerului propriul veşmânt, şi într-o clipă îl răsuci bine, după care îl trânti pe spate.

— Nu striga, că îţi face rău, spuse încet, răsuflând adânc. Ar putea să te doară capul mâine, de aceea am grijă de tine,

ca un bun prieten. Aşa-i, acum o să-ţi fie şi cald, o să dormi bine şi n-o să mai răguşeşti. Şi ca să nu-ţi rupi bandajele, am să-ţi leg mâinile, fac totul per amicitiam, ca să-mi păstrezi o bună amintire.

Înfăşură mâinile cazacului cu o curea şi strânse nodul; cu a lui îi legă picioarele. Atamanul nu mai simţea nimic, pentru că leşinase.

— Bolnavul trebuie să stea liniştit, spunea, ca să nu i se urce furia la cap şi să-i vie delirium. Ei, rămâi sănătos; aş putea să înfig cuţitul în tine, poate că şi folosul mi-ar fi mai mare, dar mi-e ruşine să ucid ca un necioplit. E altceva dacă o să te înăbuşi până mâine-dimineaţă, că nu ai fi singurul porc care a păţit-o aşa. Rămâi cu bine. Vale et me amnantem redam{119}. S-ar putea să ne mai întâlnim vreodată, dar dacă eu am să mă zbat pentru asta, să mă jupoaie de piele şi să facă din ea profile{120}.

Acestea fiind spuse, jupân Zagłoba ieşi în tindă, stinse focul de pe vatră şi ciocăni în uşa de la odaia lui Wasyl. O siluetă zveltă ieşi numaidecât.

— Domnia Ta eşti, jupâniţă? întrebă Zagłoba.

— Eu sunt.

— Haidem, numai să ajungem la cai. Sunt beţi cu toţii, şi noaptea e întunecoasă. Până când se trezesc, o să fim departe. Cu grijă, aici zac cnejii morţi!

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, şopti Helena.

CAPITOLUL XIX.

Doi CĂLĂREŢI ÎNAINTAU TĂCUŢI şi încet prin vâlceaua împădurită care se întindea până la conacul de la Rozłogi. Noaptea era foarte întunecoasă, Luna scăpătase de mult şi norii acopereau tot orizontul. Prin râpă nu se vedea la trei paşi înaintea cailor care se poticneau mereu de rădăcinile copacilor ieşite de-a curmezişul drumului. Merseră multă vreme cu cea mai mare grijă, şi abia când ajunseră la

capătul vâlcelei şi zăriră stepa întinsă, luminată slab de lucirile norilor, unul dintre călăreţi şopti:

— La galop!

Porniră ca două săgeţi slobozite din arcurile tătarilor şi numai tropotul cailor alerga în urma lor. Stepa întunecată părea că fuge de sub picioarele cailor. Stejarii singuratici care creşteau ici-colo pe marginea drumului se arătau şi piereau ca nişte năluci; goniră aşa vreme îndelungată fără să se odihnească o clipă şi să-şi tragă sufletul, până când caii îşi ciuliră urechile şi începură să sforăie de oboseală; fuga le era greoaie şi încetinită.

— N-avem încotro, trebuie să lăsăm caii mai încet, spuse călăreţul rotofei.

Zorii începeau să alunge noaptea din stepă. Întinderi tot mai mari se iveau din întuneric, începeau să se vadă scaieţii de stepă, copacii îndepărtaţi, colinele; văzduhul se pătrundea de tot mai multă lumină. Luciri alburii limpeziră şi feţele călăreţilor.

Erau jupân Zagłoba şi Helena.

— N-avem încotro, trebuie să lăsăm caii mai încet, repetă Zagłoba. Ieri au bătut drumul de la Czehryn până la Rozłogi fără pic de odihnă. N-o să mai reziste multă vreme, şi mă tem să nu cadă de tot. Cum te simţi, jupâniţă?

Aici jupân Zagłoba se uită la tovarăşa-i de călătorie şi strigă, fără să-i mai aştepte răspunsul.

— Îngăduie-mi, jupâniţă, să te văd la lumina zilei. Ho, ho! sunt hainele fraţilor? Nimic de zis, eşti un căzăcel foarte frumuşel. De când mă aflu pe lume, n-am mai avut un asemenea copil de casă; cred că jupân Skrzetuski o să mi-l ia. Dar ce-i asta? Pentru Dumnezeu, jupâniţă, strânge-ţi părul, că toată lumea ghiceşte că eşti femeie.

Într-adevăr, pe umerii Helenei cădeau fuioare de păr negru, despletit de goană şi de umezeala nopţii.

— Încotro mergem? întrebă legându-şi părul cu amândouă mâinile şi silindu-se să-l bage sub calpac.

— Încotro vedem cu ochii.

— Nu mergem la Łubnie?

Pe faţa Helenei se răsfrânse teama, iar în privirea iute, pe care i-o aruncă lui Zagłoba, se citea iarăşi neîncrederea.

— Jupâniţă, sunt un om cu scaun la cap, şi, crede-mă, le-am ticluit bine pe toate. Planul meu se întemeiază pe următoarea zicală înţeleaptă: nu fugi acolo unde ştii că te caută. Dacă ne caută în clipa asta, apoi ne caută spre Łubnie, fiindcă ieri am întrebat în gura mare de drum, iar la plecare l-am vestit pe Bohun că vom fugi acolo. Ergo: fugim către Czerkasy. Se vor lua după noi abia după ce se vor convinge că n-am fugit la Łubnie, iar asta o să le ia vreo două zile. În acest timp noi ajungem la Czerkasy, unde se află acum steagurile polone conduse de pan Piwnicki şi pan Rudomina. Nu mai vorbesc că la Korsuń e toată armia hatmanilor. Înţelegi, jupâniţă?

— Înţeleg, şi am să fiu recunoscătoare Domniei Tale câte zile voi avea. Nu ştiu cine eşti, de unde ai răsărit la Rozłogi, dar cred că Dumnezeu te-a trimis să mă aperi şi să mă scapi, pentru că mai repede mi-aş fi înfipt cuţitul în inimă, decât să mă las în puterea acelui tâlhar.

— E un balaur îndârjit împotriva nevinovăţiei Domniei Tale, jupâniţă.

— Ce i-am făcut, nefericita de mine, de mă prigoneşte atâta? Îl cunosc de mult timp şi l-am urât întotdeauna, fiindcă mi-a fost frică de el. Numai eu sunt pe lumea asta, de m-a îndrăgit şi a vărsat atâta sânge din pricina mea, de mi-a omorât fraţii? Doamne, când mi-aduc aminte, îmi îngheaţă sângele în vine. Ce să mă fac, unde am să mă ascund de el? Domnia Ta să nu te miri de văicărelile mele, dar sunt atât de nenorocită şi mi-e atât de ruşine de dragostea asta, că ar fi mai bine de o sută de ori să mor.

Obrajii Helenei se acoperiră de flăcări, peste care se scurseră două lacrimi stoarse de mânie, de dispreţ şi durere.

— Nu zic că familia voastră n-a fost lovită de o mare nenorocire, rosti jupân Zagłoba, dar îngăduie-mi, jupâniţă,

să-ţi spun că în parte rudele Domniei Tale şi-au făcut-o cu mâna lor. Nu trebuia să te făgăduiască întâi cazacului şi apoi să-l trădeze; când a aflat, s-a mâniat atât de tare, încât toate câte i le-am spus ca să-l opresc au fost zadarnice. Îmi pare rău de fraţii tăi ucişi, mai ales de cel mai tânăr, că era aproape un copil, şi se vedea dintr-odată că ar fi ajuns un mare viteaz.

Helena începu să plângă.

— Jupâniţă, lacrimile nu se potrivesc cu veşmintele pe care le porţi, aşa că şterge-le şi zi că aşa a fost voia Domnului. Tot Dumnezeu o să-l pedepsească şi pe ucigaş, care a şi fost pedepsit, pentru că a vărsat sânge omenesc în zadar, iar pe Domnia Ta, singurul şi cel mai însemnat scop al lui, te-a pierdut.

Jupân Zagłoba tăcu, dar după o clipă urmă:

— Ei, ce mi-ar mai tăbăci pielea, dragă Doamne, dacă ar pune mâna pe mine! Mi-ar face-o ca de şopârlă. Domnia Ta nu ştii că eu am primit cununa de mucenic la Galata de la turci; dar una îmi ajunge, alta nu mai doresc, şi tocmai de aceea ne îndreptăm spre Czerkasy şi nu spre Łubnie. Ar fi fost bine să ne adăpostim sub ocrotirea prinţului, dar dacă ne-ar fi ajuns din urmă? Ai auzit şi Domnia Ta că atunci când dezlegam caii de la conovăţ, s-a trezit un slujitor al lui Bohun. Ce se întâmpla dacă da larum? Ar fi fost într-o clipă gata de drum, şi după un ceas ne-ar fi prins, pentru că ei au acolo caii odihniţi ai cnejilor, iar eu n-am avut vreme să aleg. Jupâniţă, îţi spun eu, Bohun ăsta e o fiară sălbatică. Mi-e atâta de lehamite de el, că aş prefera să văd un diavol în locul lui.

— Doamne, păzeşte-ne de el.

— Şi-a pus singur laţul de gât. A părăsit Czehrynul cu toată porunca hatmanului, punându-se împotriva voievodului rusin. Nu mai are altceva de făcut, decât s-o şteargă la Chmielnicki. O să-i cam piară curajul, dacă Chmielnicki va fi bătut, iar asta putea să se şi întâmple până acum. Dincolo de Krzemieńczuk, Rzędzian a întâlnit oştile

conduse de Barabasz şi Krzeczowski, care se îndreptau asupra lui Chmiel, şi în afară de asta, pan Stefan Potocki înainta cu husarii pe uscat; dar Rzędzian a stat zece zile la Krzemieńczuk să-şi dreagă şaica, aşa că până a ajuns el la Czehryn, bătălia putea să aibă loc. Aşteptam veşti dintr-o clipă în alta.

— Aşadar Rzędzian aducea scrisori de la Kudak? întrebă Helena.

— Întocmai, erau scrisorile lui jupân Skrzetuski către cneaghină şi către Domnia Ta, dar i le-a luat Bohun; a aflat totul din ele, l-a lovit îndată cu muchia baltagului pe Rzędzian şi a purces asupra Kurcewiczilor, să se răzbune.

— O, copil nenorocit! Din pricina mea a trebuit să-şi verse sângele.

— Nu te mai frământa, jupâniţă. O să trăiască.

— Când s-a întâmplat asta?

— Ieri-dimineaţă. Bohun îţi omoară un om, cum ar înghiţi altul un pocal de vin. După citirea scrisorilor, răcnea de se cutremura tot Czehrynul.

Tăcură un răstimp. Se luminase de-a binelea. Aurora trandafirie înhorbotată cu aur strălucitor, vâlvătăi şi purpură învâlvora cerul spre răsărit. Aerul era proaspăt, înviorător; caii începură să sforăie vioi.

— Ei, să pornim cu Dumnezeu, şi cât mai repede! Caii s-au odihnit, iar noi n-avem timp de pierdut, spuse jupân Zagłoba.

Porniră iarăşi în galop şi alergară aşa vreo jumătate de milă fără să răsufle. Deodată înaintea lor se arătă un punct întunecat, care se apropia cu o iuţeală neobişnuită.

— Ce-ar putea să fie? întrebă Zagłoba. Să lăsăm caii mai încet. E un om călare.

Într-adevăr, un călăreţ se apropia în goană nebună, aplecat în şa, cu faţa ascunsă în coama calului, îşi şfichiuia cu biciul cârlanul care părea că nu mai atinge pământul cu picioarele.

— Ce dracu' o mai fi şi ăsta şi de ce goneşte aşa? Zboară, nu alta! zise jupân Zagłoba, scoţând pistoalele din coburi, ca să fie pregătit pentru orice întâmplare.

Între timp, călăreţul se apropiase la treizeci de paşi.

— Opreşte! răcni Zagłoba, ţintindu-l cu pistolul. Cine eşti?

Călăreţul struni calul şi se înălţă în şa, dar abia apucă să se uite, că strigă:

— Jupân Zagłoba!

— Pleśniewski, sluga starostelui de la Czehryn? Ce cauţi pe aici? Încotro goneşti aşa?

— Domnia Ta, întoarce-te şi hai cu mine! Mânia lui Dumnezeu, Judecata de Apoi!

— Ce s-a întâmplat? Vorbeşte.

— Zaporojenii au pus stăpânire pe Czehryn. Ţăranii îi măcuiesc pe şleahtici, a venit Judecata de Apoi.

— În numele Tatălui şi al Fiului! Ce tot îndrugi. Chmielnicki?

— Pan Potocki a fost înfrânt, pan Czarniecki e în robie. Tătarii vin şi ei cu cazacii. Tuhai-bei!

— Dar Barabasz şi Krzeczowski?

— Barabasz a pierit, iar Krzeczowski a trecut alături de Chmielnicki. Krzywónos a pornit de ieri-noapte asupra hatmanilor, urmat de Chmielnicki, în zori, cu putere năprasnică. Ţara e în flăcări, ţăranii se răscoală, pretutindeni curge sânge! Fugi, Domnia Ta!

Zagłoba holbă ochii şi deschise gura uluit, neputând să rostească vreun cuvânt.

— Fugi, Domnia Ta! repeta Pleśniewski.

— Iisuse, Marie! gemu jupân Zagłoba.

— Iisuse, Marie! repetă Helena, şi izbucni în plâns.

— Fugiţi, că nu-i timp de pierdut.

— Unde? încotro?

— La Łubnie.

— Tu într-acolo te duci?

— Da, la prinţul voievod.

— Ptiu, lua-m-ar dracu! strigă jupân Zagłoba. Dar hatmanii unde sunt?

— La Korsuń. Krzywónos se bate cu ei.

— Krzywónos sau Prostonos{121}, lovi-l-ar ciuma! Aşadar, acolo n-are rost să mergem?

— E ca şi cum te-ai băga în gura lupului.

— Şi pe tine cine te-a trimis la Łubnie? Stăpânul tău?

— Stăpânul abia a scăpat cu viaţă, iar pe mine m-a mântuit şi m-a ajutat să fug un cumătru ce-l am printre zaporojeni. La Łubnie mă duc după socoteala mea, pentru că nu mai ştiu unde să mă ascund.

— Vezi să te fereşti de Rozłogi. Acolo se află Bohun, care vrea să se alăture răzvrătiţilor.

— Pentru Dumnezeu! Îndurare! La Czehryn se zvonea că şi dincoace de Nipru ţărănimea stă gata să se ridice.

— Se poate, se prea poate! Acum pleacă pe drumul tău, unde-ţi place, mi-e de ajuns că trebuie să mă gândesc la propria mea piele.

— Aşa şi fac! zise Pleśniewski, biciuindu-şi calul.

— Fereşte-te de Rozłogi! strigă după el jupân Zagłoba. Iar dacă îl întâlneşti pe Bohun să nu-i spui că m-ai văzut, auzi?

— Aud, răspunse Pleśniewski. Rămâi cu Dumnezeu!

Şi gonea ca şi când l-ar fi fugărit cineva.

— Na! se înciudă Zagłoba, colac peste pupăză! Am scăpat cu faţa curată din multe necazuri, dar într-o încurcătură ca asta încă nu m-am aflat. În faţă Chmielnicki, în spate Bohun; dacă-i aşa, n-aş da nici o para chioară pe toată pielea mea. Am făcut o prostie că n-am fugit cu Domnia Ta la Łubnie, acum e prea târziu să mai vorbim despre asta. Tfu! Tfu! Toată mintea mea nu mai preţuieşte nici atâta cât să-mi ung cizmele cu ea. Ce să fac? Încotro s-o apuc? Se vede că în toată Republica nu se mai găseşte nici un colţişor în care să se poată ascunde un om căruia nu i-a sunat încă ceasul. Mulţămesc pentru asemenea daruri: n-au decât să le ia alţii!

— Jupâne, rosti Helena. Ştiu că doi dintre fraţii mei, Jur şi Feodor, sunt la Zołotonosza, poate că aflăm la ei vreun ajutor?

— La Zołotonosza? Ia stai, jupâniţă. La Czehryn l-am cunoscut pe pan Unierzycki care are lângă Zołotonosza o sfoară de moşie, Kropiwna şi Czernóboj. Dar asta e cam departe de aici, mai departe decât până la Czerkasy. Ce să facem? Dacă în altă parte nu mai putem să fugim s-o luăm spre Zołotonosza. Trebuie să părăsim drumul; e mai sigur să ne furişăm prin stepă şi prin pădure. De-am putea să ne ascundem undeva, măcar vreo săptămână, fie şi în pădure; poate că între timp hatmanii o sfârşesc cu Chmielnicki, şi în Ucraina va fi mai multă linişte.

— Dumnezeu nu ne-a scăpat din ghearele lui Bohun, ca să pierim acum. Ai încredere, jupâne.

— Aşteaptă, jupâniţă. Simt că îmi vine inima la loc. În viaţa mea am avut parte de întâmplări felurite. Când o să avem timp, am să-ţi povestesc ce-am pătimit la Galata şi ai să înţelegi că şi atunci eram la mare strâmtoare; cu toate astea am scăpat întreg şi nevătămat, datorită minţii mele, deşi, cum vezi, mi-a încărunţit barba. Trebuie însă să ne depărtăm de drum. Coteşte, jupâniţă. aşa. Domnia Ta călăreşti ca un cazac îndemânatic. Ierburile sunt înalte şi n-o să ne vadă nimeni.

Într-adevăr, ierburile, pe măsură ce se adânceau în stepă, erau tot mai înalte, aşa că până la urmă pieriră cu totul în ele. Caii însă înaintau cu greu prin această încâlceală de lujere mai groase şi mai subţiri, uneori ascuţite şi tăioase. În curând osteniră de-a binelea.

— Dacă vrem să ne mai slujească şi altă dată, zise Zagłoba, trebuie să descălecăm şi să scoatem şeile cailor. Să pască şi să se mai tăvălească oleacă, altfel ne lasă în drum. Cred că nu peste multă vreme ajungem la Kahamlik. Aş fi bucuros să fiu acum acolo; dacă te ascunzi în stufărişuri, nici dracul nu te mai găseşte. Numai să nu ne rătăcim!

Coborî de pe cal şi îi ajută şi Helenei să descalece, apoi se apucă să scoată şeile şi rezervele de hrană, pe care avusese grijă să le ia de la Rozłogi.

— Trebuie să ne mai întărim, pentru că avem de bătut cale lungă, jupâniţă. Făgăduieşte-i ceva Sfântului Rafael ca să ne ajute s-o străbatem cu bine. La Zołotonosza este o cetăţuie veche, poate că găsim acolo şi pe oştenii de strajă. Pleśniewski zicea că ţăranii se răscoală şi dincoace de Nipru. Hm, se prea poate, oamenii sunt gata să se răzvrătească pretutindeni, dar aici odihneşte braţul prinţului voievod, şi e al dracului de greu! Bohun are grumazul puternic, dar dacă braţul lui Jeremi se va abate asupra lui se va îndoi până la pământ, dar-ar Dumnezeu, amin! Jupâniţă, ia şi mănâncă.

Jupân Zagłoba scoase un cuţit din tureatcă şi i-l dădu Helenei, apoi îi aşează dinainte pe o pătură carne de vacă friptă şi pâine.

— Mănâncă, jupâniţă, o îndemnă. „Când ţi-e burta goală, ţi se-nvârte capul”…iar dacă vrei: „Capul pozne să nu-ţi facă, mănâncă fripturi de vacă”. Noi am făcut una, pentru că s-a văzut că era mai bine să fugim la Łubnie, dar s-a întâmplat şi basta! Mai mult ca sigur că prinţul o să plece cu oastea spre Nipru, ca să ajute pe hatmani. Am trăit să ajungem vremuri de grea cumpănă, războiul civil e cel mai rău dintre toate. N-o să se mai găsească nici un colţişor pentru oamenii care vor să-şi ducă viaţa în linişte. Mai bine mă făceam preot, aveam chemare pentru asta, fiindcă sunt un om potolit şi cumpătat, dar soarta a rânduit altfel. Doamne, Dumnezeule! Aş fi fost acum canonic la Cracovia şi aş fi cântat ceasuri întregi în strană, că am un glas foarte frumos. Ce să-i faci! De mic mi-au plăcut fustele! Ho! ho! Nici n-ai idee, jupâniţă, ce flăcău frumos eram. Cum mă uitam la vreuna, parc-ar fi lovit-o trăsnetul. He, he, dacă aş avea cu vreo douăzeci de ani mai puţin, pan Skrzetuski ar păţi-o. Jupâniţă, eşti un căzăcel grozav de frumuşel. Nu mă mir de cei tineri că se dau în vânt şi se încaieră pentru

Domnia Ta. Că şi pan Skrzetuski e un bătăuş, nu glumă. Am fost martor când l-a stârnit Czapliński şi, e adevărat, era cam cu chef, dar unde mi ţi l-a înşfăcat de păr şi – să-mi fie cu iertăciune, jupâniţă – de turul nădragilor şi mi ţi l-a trântit în uşă – îţi spun, jupâniţă, toate oasele i-au sărit din balamale. Bătrânul Zaćwilichowski îmi povestea despre logodnicul Domniei Tale că este un oştean viteaz, preaiubit de prinţul voievod, şi am cunoscut şi eu dintr-odată că e un războinic neobişnuit, cu mai multă experienţă decât îl arată vârsta. Se face cald. Mi-e dragă tovărăşia Domniei Tale, dar aş da nu ştiu cât ca să fiu acum la Zołotonosza. Văd că ziua trebuie să stăm ascunşi în ierburi şi să călătorim numai noaptea. Numai că nu ştiu dacă Domnia Ta poţi să înduri asemenea trudă!

— Sunt sănătoasă, am să fac faţă la toate. Putem să plecăm numaidecât.

— Ce curaj, parcă n-ai fi femeie. Caii s-au tăvălit destul, pun şaua pe ei îndată, să fie pregătiţi pentru orice împrejurare. Nu mă simt în siguranţă până nu ajungem la păpurişul Kahamlikului. Dacă nu ne-am fi abătut din drum, am fi întâlnit râul mai aproape de Czehryn, dar din locul în care ne aflăm, de la drum până la Kahamlik să tot fie vreo milă de mers. Cel puţin aşa mi se pare. O să trecem în curând de partea cealaltă. Îţi spun, jupâniţă, mi-e un somn grozav. Ieri-noapte am petrecut până-n zori la Czehryn, ziua m-a purtat dracul la Rozłogi cu Bohun, iar azi-noapte am plecat de acolo. Mi-e aşa de somn, că mi-am pierdut pofta de vorbă şi, cu toate că n-am obiceiul să tac, pentru că filosofii spun că pisoiul trebuie să fie bun vânător, iar bărbatul bun vorbitor, văd că mi s-a cam îngreuiat limba. Mă rog de iertare, jupâniţă, dacă am să aţipesc un pic.

— Nu face nimic, răspunse Helena.

Jupân Zagłoba n-avea dreptate să-şi învinuiască limba de lenevie, pentru că din zori trăncănise fără încetare, dar îi era somn, într-adevăr. După ce încălecară, începu îndată să moţăie şi să se legene în şa, adormind în cele din urmă de-a

binelea. Îl adormiseră truda şi fâsâitul ierburilor desfăcute de piepturile cailor. Helena se lăsă în seama gândurilor care i se învălmăşeau în cap ca un cârd de păsări. Până acum întâmplările se desfăşuraseră atât de repede, încât fata nu prea pricepea bine ce se petrece cu ea. Năvala cazacilor, priveliştea năprasnică a morţilor, groaza, ajutorul neaşteptat şi fuga, toate acestea se prăvăliseră ca o furtună într-o singură noapte. Şi, în afară de asta, erau atâtea lucruri neînţelese! Cine era cel care o scăpase? Îi spusese numele, dar acesta nu limpezea deloc pricinile faptei sale. De unde a răsărit la Rozłogi? Spunea că a venit cu Bohun, aşadar îi ţinea tovărăşie, îl cunoştea şi-i era prieten. Dar, dacă era aşa, de ce o scăpase pe ea, punându-şi viaţa în primejdie şi atrăgând asupră-i răzbunarea cumplită a cazacului? Ca să înţeleagă asta, ar fi trebuit să-l cunoască mai bine pe jupân Zagłoba, firea lui neastâmpărată şi inima lui cea bună. Helena îl cunoştea abia de şase ceasuri. Şi iată că acest om necunoscut, cu faţa obraznică de scandalagiu şi de beţivan, este izbăvitorul ei. Dacă l-ar fi întâlnit cu trei zile înainte, i-ar fi stârnit numai silă şi neîncredere, iar acum se uită la el ca la un înger păzitor, şi fuge cu el – încotro? La Zołotonosza sau în altă parte, nici ea nu ştie unde. Cum se schimbă soarta omului! Ieri se culcase liniştită sub acoperişul familiei, astăzi merge prin stepă călare, în veşminte bărbăteşti, fără casă şi fără adăpost. Înapoi se afla atamanul înfricoşător, râvnind la cinstea şi la iubirea ei; înainte, pârjolul răscoalei ţărăneşti şi războiul civil cu toate capcanele, spaimele şi cruzimile lui. Şi toată nădejdea îi era numai în acest om? Nu! Încă în cineva mai puternic decât cei puternici, decât războaiele, uciderile şi pojarul. Aici fata îşi înălţă ochii spre cer: „Dumnezeule mare şi milostiv, scapă-mă, scapă, Doamne! O orfană nefericită şi rătăcită! Facă-se voia ta, coboară-ţi asupră-mi îndurarea!”

Cerul se milostivise de ea, căci printr-o minune dumnezeiască neînţeleasă iat-o smulsă din mâinile cele mai înfricoşătoare, salvată. Primejdia nu trecuse încă, dar poate

că nici izbăvirea nu era departe. Cine ştie pe unde se află alesul inimii ei? Trebuia să se întoarcă de la Sici, poate că este pe undeva prin stepă. O va căuta şi o va găsi, iar atunci bucuria şi nunta vor lua locul lacrimilor şi al tristeţii, teama şi ameninţările se vor sfârşi pentru totdeauna, va veni liniştea şi mângâierea. Inima simplă şi curajoasă a jupâniţei se umplu de încredere, şi stepa murmura plăcut împrejur, iar boarea de vânt care legăna ierburile îi aducea gânduri însorite. Nu e chiar atât de singură pe lume, când are alături un ocrotitor necunoscut, ciudat, iar altul, cunoscut şi iubit, se îngrijeşte de ea şi n-o părăseşte, îndrăgind-o o dată pentru totdeauna. Şi acesta era un om de fier, mai tare şi mai puternic decât cei care o pândeau acum.

Stepa foşnea plăcut, florile slobozeau miresme tari şi ameţitoare, măciuliile roşii ale scaieţilor, steblele purpurii de răstoacă, perlele albe de mărgăritărel şi petalele de albişoare se plecau spre ea ca şi când ar fi ghicit în acest căzăcel travestit, cu cosiţe lungi, cu faţa albă ca laptele şi buzele sângerii, o surată de-a lor. Se aplecau spre ea ca şi când ar fi vrut să-i spună: „Nu plânge, fecioară preafrumoasă, că şi noi suntem lăsate în grija Domnului!” Din stepă veneau asupră-i adieri alinătoare. Priveliştea morţii şi a goanei se ştergea în amintire, o cuprindea o slăbiciune dulce; somnul începu să-i lipească pleoapele, caii mergeau încet, legănând-o. Adormi.

CAPITOLUL XX.

O TREZI LĂTRATUL CÂINILOR. Deschizând ochii, zări departe, înainte, un stejar mare, umbros, o gospodărie ţărănească şi cumpăna unei fântâni. Îl deşteptă numaidecât şi pe tovarăşul ei de drum.

— Domnia Ta! Trezeşte-te, Domnia Ta! Zagłoba deschise ochii.

— Ce e? Unde am ajuns?

— Nu ştiu.

— Stai, jupâniţă. Păi ăsta e un bordei căzăcesc.

— Aşa mi se pare şi mie.

— Pesemne, pe aici locuiesc niscaiva păzitori de vite. Hm, nu prea plăcută tovărăşie! De ce latră câinii ăştia aşa, mânca-i-ar lupii! Se văd cai şi oameni lângă împrejmuire. N-avem ce face; trebuie să mergem la ei, ca să nu ne ia urma după ce trecem. Ai aţipit şi Domnia Ta olecuţă.

— Aşa-i.

— Unu, doi, trei, patru cai înşeuaţi – patru oameni lângă împrejmuire. Ei, nu sunt prea mulţi! Aşa e, sunt păzitori de vite. Vorbesc între ei cu aprindere. Hei, oameni buni, veniţi careva încoace!

Cei patru cazaci se apropiară îndată. Erau într-adevăr herghelegiii care păzeau vara tabunurile de cai prin stepă. Jupân Zagłoba băgă de samă dintr-o ochire că numai unul dintre ei avea o sabie şi o flintă, pe când ceilalţi trei erau înarmaţi cu bâte, de capătul cărora legaseră fălci de cal. Mai ştia însă că asemenea păzitori de herghelii sunt oameni sălbatici şi adesea primejdioşi pentru călători.

Toţi patru se apropiară, privind pe sub sprâncene la nou-veniţi. Pe feţele arse de soare nu se vedea nici cea mai mică urmă de bunăvoinţă.

— Ce vreţi? întrebară fără să-şi scoată căciulile.

— Slavă lui Dumnezeu, rosti jupân Zagłoba.

— În vecii vecilor. Ce vreţi?

— Mai e mult până la Syrowata?

— Nu cunoaştem nici o Syrowata.

— Dar aşezarea asta cum se cheamă?

— Husla.

— Adăpaţi-ne caii.

— Nu e apă, a secat. Dar voi de unde veniţi?

— De la Kriwa Ruda.

— Şi încotro?

— La Czehryn.

Herghelegiii se uitară unul la altul.

Unul dintre ei, negru ca un scarabeu şi cu ochii piezişi, începu să se uite cu luare-aminte la Zagłoba, şi în cele din urmă zise:

— Şi de ce v-aţi abătut de la drum?
— Din cauza căldurii.
Negriciosul puse mâna pe frâul lui Zagłoba.
— Hai, dă-te jos de pe cal. N-ai ce căuta la Czehryn.
— Şi de ce? întrebă liniştit Zagłoba.
— II vezi pe cazacul ăsta? spuse negriciosul, arătând spre unul din herghelegii.
— Îl văd.
— El abia a venit de la Czehryn. Acolo îi spârcuiesc pe leşi.
— Ştii tu, bădărane, cine vine la Czehryn după noi?
— Ei, cine?
— Prinţul Jarema!
Herghelegiii obraznici se umiliră cât ai bate din palme. Toţi se descoperiră ca la poruncă.
— Păi ştiţi voi, neciopliţilor, vorbi jupân Zagłoba mai departe, ce fac lehii cu cei care-i taie pe şleahtici? Îi spânzură! Ştiţi voi câtă oaste are cneazul Jarema? Ştiţi că nu e mai departe de o jumătate de milă de aici? Ei, cum e, suflete de câini? V-a pierit graiul? Cum ne-aţi întâmpinat voi aici? V-a secat fântâna, ai? N-aveţi apă pentru cai? A, ţângăilor fătaţi de iepe, staţi că vă arăt eu vouă!
— Nu te supăra, stăpâne! Fântâna a secat. Noi ne ducem până la Kahamlik să adăpăm caii şi să luăm apă pentru noi.
— A, haimanale ce sunteţi!
— Iartă-ne, stăpâne! Fântâna a secat. Dacă porunceşti, ne ducem într-un suflet după apă.
— Mă descurc eu şi fără voi, mă duc cu slujitorul meu. Unde-i Kahamlikul? întrebă ameninţător.
— Uite-l la doi paşi de aici! răspunse negriciosul, arătând fâşia stufărişurilor de pe mal.
— Şi ca să ies la drum, trebuie să mă întorc pe aici, sau ajung pe malul apei?
— Pe lângă râu, stăpâne. La o milă de aici râul coteşte spre drum.
— Hei, slujitor, porneşte înainte! zise jupân Zagłoba, întorcându-se către Helena.

Aşa-zisul slujitor întoarse calul în loc şi plecă.

— Ascultaţi! se adresă Zagłoba ţăranilor. Dacă vine vreo ceată de călăreţi, să spuneţi că merg spre drum, pe malul Kahamlikului.

— Bine, stăpâne.

Un sfert de ceas mai târziu, Zagłoba călărea iarăşi alături de Helena.

— L-am scornit la timp pe prinţul voievod, spuse, mijindu-şi ochiul acoperit cu albeaţă. O să stea toată ziua să aştepte călăreţii. I-a apucat tremuriciul când au auzit numele prinţului.

— Văd că Domnia Ta ai o minte atât de isteaţă, că izbuteşti să ieşi din orice încurcătură, rosti Helena. Mulţămesc lui Dumnezeu că mi-a trimis un astfel de ocrotitor.

Şleahticului îi merseră la inimă aceste cuvinte, zâmbi, îşi mângâie barba cu mâna şi spuse:

— Hei, păi degeaba îşi poartă Zagłoba capul pe umeri? Sunt şiret ca Ulise şi trebuie să-ţi destăinuiesc, jupâniţă, că dacă n-ar fi fost şiretenia asta, demult mă ciuguleau corbii. Dar ce să-i faci? Trebuie să scăpăm. Ei au crezut în apropierea prinţului, pentru că e un lucru prea adevărat că astăzi, mâine se va arăta prin părţile acestea ca un arhanghel cu paloşul de foc. Dacă l-ar sfărâma şi pe Bohun pe undeva pe drum, aş pleca desculţ până la icoana de la Częstochowa. Apoi chiar dacă herghelegiii aceia n-ar fi crezut, era de ajuns amintirea puterii prinţului, ca să le oprească orice gând de năvală asupra noastră. Jupâniţă, îţi spun eu că obrăznicia lor nu e un signum bun pentru noi, căci asta înseamnă că ţăranii de pe aici au auzit de victoriile lui Chmielnicki şi vor fi din ce în ce mai îndrăzneţi. De-acum trebuie să ne aţinem prin locurile pustii, să ne ferim de sate, fiindcă sunt cu primejdie. Adu-l, Doamne, cât mai repede pe prinţul voievod; am nimerit într-o asemenea capcană că, pe viaţa mea, e greu să născoceşti alta mai rea.

Teama puse iarăşi stăpânire pe Helena; dorind să scoată vreun cuvânt de încurajare din gura lui Zagłoba, spuse:

— Eu nu mă mai îndoiesc că Domnia Ta ai să ne scapi pe amândoi.

— Se înţelege, răspunse vulpea bătrână, capul e făcut să se gândească la piele. Iar pe Domnia Ta te-am îndrăgit atât de mult, de parcă ai fi copila mea şi am să mă fac luntre şi punte să nu ţi se întâmple nimic. Cel mai rău lucru e că, la drept vorbind, nu prea ştiu încotro să fugim, deoarece nici Zołotonosza nu e un asilum prea sigur.

— Ştiu foarte bine că fraţii mei sunt la Zołotonosza.

— Sunt ori nu sunt, pentru că puteau să plece de acolo, şi mai mult ca sigur că nu se întorc la Rozłogi pe drumul pe care mergem noi. Eu îmi pun nădejdea mai mult în garnizoana de acolo. De-ar fi măcar vreo jumătate de steag sau o jumătate de regiment la cetăţuie! Dar iată şi Kahamlikul! Acum avem cel puţin păpurişurile aproape. Trecem pe malul celălalt şi, în loc s-o luăm spre drum, mergem în susul râului, ca să încurcăm urmele. Adevărat că ne cam apropiem de Rozłogi, dar nu prea mult.

— Ne apropiem de Browarki, spuse Helena, prin care se ajunge la Zołotonosza.

— Cu atât mai bine. Descălecă, jupâniţă.

Adăposti caii, apoi jupân Zagłoba, lăsând-o pe Helena ascunsă bine în desiş, plecă în căutarea vadului pe care-l găsi cu uşurinţă, fiindcă era abia la câteva zeci de paşi de locul în care se opriseră. Pe aici mânau herghelegiii caii de cealaltă parte a râului, care nu era prea adâncă, dar avea malurile acoperite de trestii şi de smârcuri. Trecură apa, se îndreptară în grabă în susul râului şi merseră fără să se oprească până la lăsarea nopţii. Drumul era greu, fiindcă în Kahamlik se scurgeau o mulţime de pâraie care se lărgeau la vărsare, formând, unde şi unde, plavii şi gropane. Trebuia să caute mereu vaduri şi să se strecoare prin hăţişuri greu de străbătut pentru călăreţi. Caii osteniseră grozav şi abia îşi mai târau picioarele. Uneori se afundau prin noroaie şi jupân Zagłoba credea că nu mai izbutesc să se ridice. În cele din urmă ajunseră la un loc înalt şi uscat,

acoperit cu stejăriş. Se înnoptase de-a binelea, peste tot domnea întunericul. Nu era cu putinţă să meargă mai departe, pentru că puteau să nimerească în vreo mlaştină înşelătoare şi să piară, aşa că jupân Zagłoba hotărî să aştepte dimineaţa.

Scoase şeile de pe cai, îi împiedică şi le dădu drumul să pască, apoi se apucă să strângă frunze, din care înjghebă un culcuş, aşternu păturile cailor şi, punând burca deasupra, o îndemnă pe Helena:

— Culcă-te, jupâniţă, şi dormi, că tot n-ai altceva mai bun de făcut. Roua o să-ţi spele ochişorii şi o să fie bine. Îmi pun şi eu capul pe şa, că nu-mi mai simt ciolanele de oboseală. Nu aprindem focul, pentru că lumina lui ne-ar putea aduce niscaiva păstori pe cap. Noaptea e scurtă, şi în zori pornim mai departe. Dormi liniştită. Am cotigit-o mereu ca iepurii; e drept, n-am mers prea mult, dar am şters urmele aşa de bine că nici dracul nu ne mai poate găsi. Noapte bună, jupâniţă!

— Noapte bună, Domnia Ta!

Căzăcelul zvelt îngenunche şi se rugă îndelung, înălţându-şi ochii spre stele, iar jupân Zagłoba luă şaua pe umeri şi o duse puţin mai încolo, unde îşi ochise locul de dormit. Malul era bine ales pentru popas; înalt, uscat şi fără ţânţari. Frunzele dese ale stejarilor puteau să le fie un adăpost bun împotriva ploii.

Helena nu putu să adoarmă multă vreme. Întâmplările nopţii trecute îi apărură deodată în faţa ochilor; din întuneric se iviră feţele celor ucişi: a mătuşii şi ale fraţilor. I se părea că e încuiată împreună cu cadavrele lor în tinda în care avea să intre numaidecât Bohun. Îi vedea obrazul palid, sprâncenele negre, încruntate de durere, şi ochii pironiţi asupra ei. O cuprinse o spaimă cumplită. Dacă vede deodată doi ochi scânteietori în bezna care o înconjura.

Luna atingea în treacăt, prin spatele norilor albi, păduricea de stejari, cu un mănunchi de raze, împrumutând forme neobişnuite trunchiurilor şi ramurilor. Prin lunci se

auzeau brotăceii, iar prepeliţele ţârluiau prin stepă; din când în când răsunau în depărtare ecouri ciudate de păsări sau de animale de noapte. În apropiere sforăiau caii care, păscând, se îndepărtau tot mai mult de oamenii adormiţi. Toate aceste zgomote o linişteau pe Helena, împrăştiind nălucirile şi aducând-o la realitate; îi spuneau că tinda pe care o vedea mereu înaintea ochilor, şi trupurile fără viaţă ale rudelor, şi palidul Bohun, cu răzbunarea în priviri, sunt doar nişte născociri ale simţurilor, plăsmuiri ale spaimei şi nimic altceva. Cu câteva zile în urmă, gândul unei asemenea nopţi petrecute sub cerul liber în pustie ar fi înfricoşat-o de moarte; astăzi, ca să se liniştească, era nevoită să-şi aducă aminte că într-adevăr se află lângă apa Kahamlikului, departe de iatacul ei de fecioară.

Brotăceii şi prepeliţele o îndemnau la somn, stelele licăreau, cărăbuşii zbârnăiau pe frunzele de stejar fluturate de adierea vântului – şi adormi. Dar nopţile din pustie îşi au tainele lor. Întunericul se răbise, când de departe îi ajunseră la ureche zgomote îngrozitoare, horcăituri, urlete, sforăituri, apoi un grohăit dureros şi pătrunzător care îi îngheţă sângele în vene. Zvâcni drept în picioare, acoperită de o sudoare rece, înspăimântată şi neştiind ce să facă. Deodată îl văzu pe Zagłoba care alerga cu pistoalele în mână, fără căciulă, spre locul de unde veneau acele zgomote. După o clipă îl auzi strigând: „U-ha! u-ha! Lupii!” Detună o împuşcătură, şi se aşternu tăcerea. Helenei i se păru că aşteaptă veacuri întregi: în sfârşit, îl auzi iar pe Zagłoba mai în jos, spre apă:

— Mânca-v-ar câinii! Dea Domnul să vă jupoaie şi să-şi facă ovreii gulere din pielea voastră!

În glasul lui Zagłoba răsuna deznădejdea.

— Domnia Ta, ce s-a întâmplat? întrebă fata.

— Lupii ne-au sfâşiat caii!

— Iisuse, Marie? Pe amândoi?

— Unul e sfârtecat, iar celălalt e schilodit atât de rău, încât nu mai e în stare să mai facă nici un stânjen. S-au depărtat

în timpul nopţii nu mai mult de trei sute de paşi şi s-a sfârşit cu ei.

— Şi ce facem acum?

— Ce să facem? Ne cioplim nişte ciomege şi încălecăm pe ele. Păi ştiu eu ce să facem? Na! Curată grozăvie! Jupâniţă, îţi spun că diavolul s-a îndârjit asupra noastră, şi nu-i de mirare, căci trebuie să fie prietenul sau ruda lui Bohun. Ce să facem? Să mă prefac în cal, dacă ştiu, cel puţin Domnia Ta ai avea pe ce să călăreşti. Pungaş să fiu dacă am mai fost vreodată într-o daravelă ca asta!

— Să mergem pe jos.

— Asta e bine pentru cei douăzeci de ani ai Domniei Tale, dar mie nu mi se mai potriveşte; cu rotunjimea mea nu mai pot să călătoresc după moda ţărănească. Zisei rău, pentru că şi ţăranul poate să-şi facă rost de o mârţoagă, şi numai câinii merg pe jos. Mă apucă deznădejdea, pe viul Dumnezeu! Sigur că n-o să rămânem aici; o să plecăm; dar când mai ajungem noi la Zołotonosza? Nu ştiu, zău! Când e să fugi, nu-i plăcut nici pe cal, darmite pe jos; mai rău nici că se poate. Şeile trebuie să le lăsăm aici, iar mâncarea o cărăm în spinare.

— N-am să îngădui ca numai Domnia Ta să duci toată greutatea; car şi eu ce e nevoie.

Zagłoba se mai îmbună, văzând hotărârea fetei.

— Draga mea jupâniţă, răspunse, ar trebui să fiu turc sau păgân ca să îngădui una ca asta! Mânuţele astea albe şi umerii ăştia gingaşi nu sunt făcuţi să care greutăţi. Cu ajutorul Celui-de-Sus, am să mă descurc singur, numai că trebuie să mă odihnesc mai des, pentru că am fost întotdeauna prea cumpătat la mâncare şi la băutură şi de aceea am răsuflarea scurtă.

Să luăm păturile pentru dormit şi puţină hrană; n-o să mai rămână multă, socotind că acum trebuie să înfulecăm zdravăn.

Se apucară să mănânce, şi jupân Zagłoba, lăsând la o parte mult lăudata-i cumpătare, îşi dădu toată osteneala să-

şi lungească răsuflarea.

Aproape de amiază ajunseră la un vad, prin care se vede că treceau din când în când oameni şi care, fiindcă pe amândouă malurile se zăreau urme de roţi şi copite de cai.

— Poate că ăsta e drumul către Zołotonosza? spuse Helena.

— Ei, n-avem pe cine să întrebăm.

Jupân Zagłoba abia îşi sfârşi vorba, când din depărtare le ajunse la urechi un glas omenesc.

— Stai, jupâniţă, să ne ascundem, şopti Zagłoba. Glasul se apropia tot mai mult.

— Vezi ceva, Domnia Ta? întrebă Helena.

— Văd.

— Cine vine?

— Un cerşetor orb cu lira. Îl duce de mână un băieţandru. Acum îşi scot încălţările. Trec râul spre noi.

După o clipă, plescăitul apei îi vesti că treceau pârâul într-adevăr.

Zagłoba şi Helena ieşiră din ascunziş.

— Slavă lui Dumnezeu! spuse tare şleahticul.

— În vecii vecilor, răspunse cerşetorul. Cine-i acolo?

— Creştini. Nu te teme, bătrâne, ţine o para.

— Sfântul Nicolae să vă dea sănătate şi noroc!

— De unde vii, bătrâne?

— De la Browarki.

— Şi unde duce drumul ăsta?

— La hutoare{122}, boierule, şi în sat.

— Dar la Zołotonosza nu se poate ajunge?

— Ba se poate, boierule.

— De mult aţi plecat de la Browarki?

— Ieri-dimineaţă, boierule.

— La Rozłogi aţi fost?

— Fost. Umblă vorbă că acolo au venit oşteni şi a fost bătălie.

— Cine a spus asta?

— Aşa vorbea lumea la Browarki. Venise unul dintre slujitorii cnejilor şi ce povestea, te-apucă frica!
— Şi voi nu l-aţi văzut?
— Eu, boierule, nu văd pe nimeni, sunt orb.
— Şi băiatul?
— El vede, da' e mut, numai eu îl înţeleg.
— E departe de aici până la Rozłogi, că noi acolo ne ducem?
— O, e departe!
— Aşadar, ziceţi că aţi fost la Rozłogi?
— Am fost, boierule.
— Aşa? spuse jupân Zagłoba, şi deodată îl înhaţă de grumaz pe băiat.
— Ha, lotri, hoţi, nemernici, sunteţi iscoade, asmuţiţi ţăranii la răscoală! Hei, Fedor, Olesza, Maksym, luaţi-i, despuiaţi-i de tot ce au pe ei şi spânzuraţi-i sau aruncaţi-i în apă! Loveşte-i, sunt răzvrătiţi, iscoade, loveşte, ucide!
Începu să tragă de băiat şi să-l smucească cu toată puterea, strigând din ce în ce mai tare. Bătrânul se aruncă în genunchi, cerşind îndurare, băiatul scotea ţipete ascuţite, ca muţii, iar Helena privea înmărmurită la cele ce se întâmplau.
— Ce faci, Domnia Ta? întrebă, neputând să-şi creadă ochilor.
Dar jupân Zagłoba răcnea şi ocăra înainte, punând tot iadul în mişcare, chemând toate nenorocirile şi bolile, şi ameninţând cu tot felul de chinuri şi de moarte.
Cneaghina credea că şi-a pierdut minţile.
— Fugi! zbieră la ea. Nu se cuvine să vezi ce se întâmplă aici, fugi, când îţi spun.
Deodată se întoarse spre cerşetor:
— Scoate hainele de pe tine, ţap bătrân, că te tai în bucăţi.
Şi trântind băiatul la pământ, începu să-l despoaie. Cerşetorul, înfricoşat, lepădă cât putu mai repede lira, desaga şi svitca{123}.
— Dezbracă-te de tot! Trăsni-te-ar! răcni Zagłoba.

Cneaghina, văzând ce se petrece, ca să nu-şi ruşineze sfiala cu vederea trupurilor goale, se depărta în grabă, urmărită de blestemele lui Zagłoba.

După ce ajunse destul de departe, se opri, neştiind ce să mai facă. În apropiere se afla un trunchi de copac doborât de vifore, se aşează pe el şi aşteptă. Auzea scâncetele mutului, gemetele cerşetorului şi gălăgia pe care o făcea Zagłoba.

În cele din urmă hărmălaia încetă. Se mai auzeau doar ciripitul păsărilor şi foşnetul frunzelor. În curând auzi răsuflarea şi mersul greoi al unui om.

Era jupân Zagłoba.

Pe umăr ducea svitcile cerşetorului şi ale băiatului, iar în mâini două perechi de cizme şi lira. Apropiindu-se, începu să clipească din ochiul sănătos, să zâmbească şi să gâfâie.

— Nici un aprod la judecată nu zbiară cât am zbierat eu! spuse. Am răguşit, dar am căpătat ce-am vrut. Dacă sultanul n-o să mă facă de-a dreptul paşă sau domnitor al Moldovei, e un nerecunoscător, pentru că am sporit cu doi numărul sfinţilor turci. A, nemernicii! Mă rugau să le las măcar cămăşile! Dar le-am spus să fie destul de mulţumiţi că-i las în viaţă. Ia uite, jupâniţă. Toate sunt noi, şi svitcile, şi cizmele, şi cămăşile. Poate să fie ordine în Republica asta, când ţărănoii fac atâta lux? Au fost la hramul de la Browarki, unde au adunat parale bunicele şi şi-au cumpărat de toate de la iarmaroc. Nu sunt puţini şleahtici în ţara asta care nu izbutesc să scoată din munca pământului atâta cât strânge un cerşetor. De acum încolo mă las de meşteşugul cavalerilor şi mă apuc să jefuiesc cerşetorii la drumul mare, fiindcă văd că eo modo{124} am să mă îmbogăţesc mai repede.

— Dar ce folos ai jupâne, din fapta Domniei Tale? întrebă Helena.

— Ce folos? Domnia Ta nu înţelegi? Aşteaptă numai puţin şi ai să vezi folosul în carne şi oase.

Rostind acestea, luă jumătate din îmbrăcămintea prădată şi se depărtă în tufişurile de pe mal. După o vreme, în tufe răsunară sunete de liră, apoi se arătă. nu jupân Zagłoba, ci un adevărat cerşetor ucrainean, cu un ochi acoperit de albeaţă şi cu barba încărunţită.

Se apropie de Helena cântând, cu glasul răguşit:

O, mândre şoim, o, frate bun, Ce zbori înalt Şi vezi departe!

Cneaghina bătu din palme şi, pentru întâia oară de când fugise de la Rozłogi zâmbetul îi însori faţa frumoasă.

— Dacă nu ştiam că eşti Domnia Ta, nu te mai recunoşteam!

— Păi cum? răspunse jupân Zagłoba. Pesemne că nici la petrecerile din câşlegi n-ai văzut o mascara mai dihai ca mine. M-am uitat şi eu în apa Kahamlikului şi, dacă am văzut vreodată un cerşetor mai acătării, să mă spânzure cu frânghia de la desagi! Şi mă pricep şi la cântece. Ce preferi, jupâniţă? Să-ţi cânt poate despre Marusia Bohusławka, despre Bondariwna sau despre moartea lui Sierpiahow{125}? O ştiu şi pe asta. Să fiu al dracului, dacă nu sunt în stare să câştig o bucată de pâine printre cei mai mari tâlhari.

— Abia acum pricep de ce i-ai despuiat pe bieţii cerşetori: în hainele lor putem să călătorim fără primejdie.

— Se înţelege, zise jupân Zagłoba. Ce gândeşti Domnia Ta! Prin locurile acestea oamenii sunt mai răi decât în alte părţi, şi numai braţul prinţului îi opreşte pe tâlhari să-şi facă de cap; acum când vor afla de războiul cu zaporojenii şi de biruinţele lui Chmielnicki nici o putere din lume nu poate să-i mai oprească de la răscoală. Domnia Ta ai văzu pe herghelegiii aceia care voiau să ne ia pielea? Dacă hatmanii nu-l înfrâng mai repede pe Chmielnicki, peste o zi, două, toată ţara va fi în flăcări, şi cum ne mai strecurăm noi printre ţăranii răzvrătiţi? Decât să cazi în ghearele lor, mai bine rămâneai în puterea lui Bohun.

— O, nu se poate! Mai bine moartea! îl întrerupse cneaghina.

— Eu, în schimb, prefer să trăiesc, pentru că moartea e numai o dată şi nici o minte din lume nu poate să te scape de ea. Cred că Dumnezeu ne-a trimis pe aceşti cerşetori. S-au înspăimântat grozav, ca şi herghelegiii, când au auzit că se apropie prinţul cu oastea. Au să stea cel puţin trei zile ascunşi printre trestii de frică. Noi între timp, travestiţi, o să ajungem cumva la Zołotonosza; dacă aflăm acolo ajutor şi pe fraţii Domniei Tale – e bine, dacă nu, pornim mai departe până la hatmani, sau îl aşteptăm pe prinţ fără primejdii, pentru că cerşetorii n-au de ce se teme de ţărani sau de cazaci. Am putea să trecem nevătămaţi şi prin tabăra lui Chmielnicki. Numai pe tătari nu trebuie să-i întâlnim, fiindcă ei te-ar lua în robie, aşa tânără cum eşti.

— Atunci şi eu trebui să-mi schimb hainele.

— Aşa-i, aruncă Domnia Ta hainele căzăceşti şi prefă-te într-un pui de ţăran. Eşti cam prea frumoasă pentru un copil de ţăran, ca şi mine pentru un cerşetor bătrân, dar nu-i nimic. Vântul o să-ţi aspreascâ obrăjorii; iar mie o să-mi scadă burdihanul de atâta mers pe jos. O să dau jos toată osânza de pe mine. Când mi-au ars moldovenii ochiul, credeam că m-a lovit o mare năpastă, dar acum văd că-mi prinde bine, căci un cerşetor cu vederea bună ar fi dat de bănuit. Domnia Ta o să mă duci de mână şi ai să-mi zici Onufrij, ăsta e numele meu de cerşetor. Acum însă, schimbă-te cât poţi de repede, pentru că e timpul să pornim la drum şi, cum călătorim pe jos, vom avea mult de mers.

Jupân Zagłoba plecă, iar Helena începu să se îmbrace în straiele mutului. După ce îşi stropi faţa cu apă din râu, aruncă ilicul căzăcesc, se îmbrăcă în svitca ţărănească, îşi puse pe cap o pălărie de pai şi luă desagii în spinare. Din fericire, băieţandrul jefuit de Zagłoba era înalt şi slab, aşa că hainele lui i se potriveau de minune.

Întorcându-se, Zagłoba o privi din cap până în picioare şi spuse:

— Dumnezeule mare, nu puţini cavaleri s-ar lipsi cu plăcere de contăşul lor, numai să-i conducă un asemenea flăcăiandru; cunosc un husar care ar face-o fără să şovăie. Cu părul ăsta trebuie să facem ceva. La Stambul am văzut prea-frumoşi copii de casă, dar aşa ceva nu mi-au întâlnit ochii.

— Dă, Doamne, ca frumuseţea mea să nu mi se întoarcă împotrivă! rosti Helena.

Cu toate acestea zâmbea, pentru că urechile ei de femeie erau măgulite de admiraţia lui Zagłoba.

— Frumuseţea nu se întoarce niciodată împotrivă, şi eu sunt cel dintâi exemplu, deoarece când mi-au ars turcii ochiul la Galata, voiau să mi-l ardă şi pe celălalt, dar m-a scăpat nevasta paşei de acolo, şi asta numai din pricina frumuseţii mele neobişnuite, ale cărei resturi Domnia Ta poate să le vadă şi acum.

— Păi Domnia Ta parcă spuneai că moldovenii ţi-au ars ochiul?

— Erau moldoveni turciţi, care slujeau la paşa de la Galata.

— Dar Domnia Ta n-ai nici un ochi ars!

— Aşa-i, mi s-a acoperit de albeaţă din cauza fierului încins. E totuna. Ei, ce-ai de gând să faci cu cosiţele Domniei Tale?

— Ce să fac, trebuie să le tai.

— Asta aşa este, dar cum?

— Cu sabia Domniei Tale.

— Cu sabia merge să tai capul, dar părul, nu ştiu quo modo?

— Ştii ce? Am să mă aşez lângă trunchiul ăsta doborât şi o să-mi trec părul peste el, iar Domnia Ta mi-l tai cu sabia. Numai să ai grijă să nu-mi tai capul.

— Cât despre asta, să n-ai teamă. Nu o dată, beat fiind, am retezat mucul lumânărilor fără să ating ceara. Aşa că n-am să te nedreptăţesc nici pe Domnia Ta, cu toate că o fac pentru întâia dată.

Helena se aşează lângă trunchi şi, aruncându-şi de-a curmezişul părul lung şi negru ca pana corbului, îşi ridică privirile către jupân Zagłoba.

— Sunt gata, spuse, loveşte, jupâne.

Şi-i zâmbea cu anume tristeţe, părându-i rău de cosiţele pe care abia puteai să le cuprinzi cu amândouă palmele lângă cap. Dar nici lui jupân Zagłoba nu-i venea la socoteală. Încalecă pe trunchi, ca să-i fie tăietura mai la îndemână, şi mormăi:

— Ptiu! ptiu! Mai bine mă fac bărbier şi rad capetele cazacilor pe lângă smocuri. Mi se pare că sunt un mare meşter care face o treabă de călău, fiindcă Domnia Ta ştii că ei taie părul vrăjitoarelor ca să nu se ascundă diavolul în el şi să le strice rezultatele torturii. Dar Domnia Ta nu eşti vrăjitoare, aşa că fapta mea mi se pare scârboasă, şi dacă pan Skrzetuski n-o să-mi reteze urechile, atunci îi rămân dator. Să mă ia dracu' dacă nu simt furnicături în tot braţul, jupâniţă, cel puţin închide ochii.

— Gata! zise Helena.

Jupân Zagłoba se înălţă, ca şi când s-ar fi aflat în scări. Fierul subţire vâjâi prin aer şi numaidecât două cozi lungi şi negre alunecară pe coaja netedă până la pământ.

— Gata! rosti Zagłoba la rândul său.

Helena se ridică repede şi părul retezat scurt i se răsfiră într-un cerc negru în jurul feţei învăpăiate de ruşine, pentru că în vremurile acelea tăierea cozilor unei fete era semn de mare ruşine; din partea ei era o jertfă grea, pe care o făcuse numai de nevoie.

I se iviră lacrimi în ochi, iar jupân Zagłoba, nemulţumit de sine, nu fu în stare s-o mângâie deloc.

— Mi se pare că am făptuit o ticăloşie, spuse, şi îţi repet, jupâniţă, că dacă pan Skrzetuski este un cavaler care ţine la mândria lui, ar trebui să-mi taie urechile. Nu se putea altfel, pentru că ţi-ar fi ghicit îndată sexus. Acum cel puţin, o să mergem fără frică. I-am pus sabia în gât cerşetorului şi l-am întrebat de drum. După cele ce mi-a spus, o să zărim în

stepă trei stejari, în jurul cărora se întinde râpa lupilor, iar pe lângă râpă un drumeag duce la Demianówka, spre Zołotonosza. Zicea că şi ciumacii merg pe drumul ăsta, aşa că o să ne urcăm în vreun car. Suntem la mare ananghie, jupâniţă, o să ţinem minte câte zile vom avea. Acum trebuie să ne despărţim şi de săbii, pentru că nu se cuvine ca un cerşetor şi băieţandrul lui să poarte lucruri de-ale şleahticilor. O vâr sub trunchiul ăsta; poate dă Dumnezeu şi odată şi odată am s-o găsesc. Multe lupte a văzut săbioara asta şi multe isprăvi a mai făcut. Crede-mă, jupâniţă, că până acum eram mare căpetenie, dacă nu erau invidia şi răutatea oamenilor care m-au învinuit de prea multă dragoste pentru băuturile fierbinţi. Aşa se întâmplă totdeauna pe lume. Nu e nici o dreptate! Dacă nu m-am dus la pieire, ca orice prost, şi am ştiut ca un al doilea Cunctator{126} să împreun bărbăţia cu înţelepciunea, pan Zaćwilichowski mi-a spus că sunt un laş. E un om cumsecade, dar are limba veninoasă. Nu de mult, mă tot necăjea că m-am înfrăţit cu cazacii, dar dacă nu era acea prietenie, Domnia Ta nu mai scăpai din mâna lui Bohun.

Sporovăind întruna, jupân Zagłoba vârî săbiile sub trunchiul copacului, le acoperi cu buruieni şi cu iarbă, apoi îşi trecu peste umăr desaga şi teorba, luă în mână ciomagul cerşetorului, bătut cu cremene, îl mânui de câteva ori şi spuse:

— Ei, nu e rău, cu ăsta poţi să aprinzi stele verzi în ochii câinilor ori ai lupilor şi să le numeri măselele. Cea mai rea dintre toate relele e că trebuie să mergem pe jos, dar n-avem încotro! Să mergem!

Plecară.

Flăcăiandrul cu părul negru o luă înainte şi cerşetorul după el. Zagłoba bodogănea şi blestema mereu, deoarece îi era cald să meargă pe jos, cu toate că prin stepă bătea vântul, care rumenea şi făcea smead obrazul frumuşelului flăcău. În curând ajunseră la râpa pe fundul căreia curgea un izvor ce-şi ducea apa limpede spre Kahamlik. Lângă

râpă, nu departe de râu, se înălţau pe o movilă trei stejari puternici; călătorii noştri se îndreptară îndată către ei. Apoi dădură numaidecât de urmele drumeagului care, acoperit de florile crescute din bălegarul vitelor, se întindea ca o fâşie galbenă prin stepă. Drumul era pustiu; nici tu ciumaci, nici catran şi nici boi vineţii care mergeau încet nu se vedeau. Unde şi unde se zăreau oase de vite împrăştiate de lupi şi albite de soare. Călătorii mergeau fără oprire, odihnindu-se doar în pădurile umbroase de stejar. Flăcăul cu cosiţe negre se culca pe iarba verde, iar bătrânul veghea. Trecură şi peste câteva pâraie; unde nu era vad, îl căutau mergând de-a lungul malului. Adesea cerşetorul trecea flăcăul în braţe cu o putere neobişnuită la un om care umblă după pomană. Dar era un cerşetor lat în spate! Merseră aşa până spre seară, când băiatul se aşeză lângă drum într-o pădure de stejar şi zise:

— Nu mai am putere nici să-mi trag sufletul. Nu pot să merg mai departe. Stau şi mor aici.

Bătrânul se îngrijoră de-a binelea.

— O, pustietăţi blestemate! ocărî el. Nici un hutor, nici o aşezare pe drum, nici ţipenie de om. Nu putem să rămânem aici la noapte. Se lasă înserarea, peste un ceas o să fie întuneric şi, ascultă numai, jupâniţă!

Cerşetorul tăcu şi o vreme se înstăpâni liniştea adâncă.

Deodată se auzi un urlet îndepărtat, jalnic, care parcă se smulgea din măruntaiele pământului, dar de fapt ieşea din râpa care se adâncea nu departe de drum.

— Sunt lupi, spuse jupân Zagłoba. Noaptea trecută am avut caii şi ni i-au mâncat, acum o să ne atace pe noi. Adevărat, am eu un pistol sub svitcă, dar nu ştiu dacă pulberea îmi ajunge pentru două împuşcături, şi n-aş vrea să slujesc drept marţipan la nunta lupilor. Auzi, jupâniţă?

Urletul răsună într-adevăr iarăşi, părând şi mai aproape.

— Scoală, copilă! o îndemnă cerşetorul. Dacă nu poţi să mergi, o să te duc eu. Ce să fac! Văd că te-am îndrăgit prea mult, dar asta se întâmplă fiindcă am trăit ca un burlac şi n-

am putut să las urmaşi legiuiţi; am destui din flori, dar sunt musulmani, pentru că am stat multă vreme în Turcia. Eu sunt cel din urmă vlăstar din neamul Zagłoba cu blazonul „în frunte”. Domnia Ta ai să te îngrijeşti de bătrâneţile mele, iar acum scoală sau urcă-te la mine în spinare.

— Mi s-au îngreuiat picioarele de nu pot nici să le mişc.

— Şi te mai lăudai cu puterea Domniei Tale! Ia, taci! Taci! Pe Dumnezeul meu, aud lătrat de câini. Aşa-i, ăştia nu sunt lupi, ci câini. Cătunul Demianówka, despre care vorbea cerşetorul, trebuie să fie pe aproape. Slavă Celui Preaînalt! Tocmai mă gândeam să aprindem focul, ca să ne ferească de lupi, dar am fi adormit amândoi, că suntem straşnic de osteniţi. Aşa-i, sunt câini. Auzi?

— Să mergem, spuse Helena, care îşi recapătă puterile dintr-odată.

Cum ieşiră din pădure, văzură, la câţiva stânjeni luminile mai multor aşezări. Zăriră, de asemenea, trei turle de biserică acoperite de şindrilă nouă, care răsfrângeau ultimele luciri ale amurgului. Lătratul câinilor se auzea tot mai limpede.

— Aşa-i, asta-i Demianówka, nu poate fi altfel, zise, Zagłoba. Cerşetorii sunt întâmpinaţi cu plăcere peste tot, poate că aflăm aici un culcuş şi cu ce să ne astâmpărăm foamea, şi poate că s-or găsi niscaiva oameni cumsecade să ne ducă mai departe. Stai, jupâniţă, Demianówka e unul din cătunele prinţului, aşa că trebuie să fie pe aici şi vreun ajutor de staroste. Ne odihnim şi aflăm şi veşti noi. Prinţul trebuie să fie pe drum. Poate că scăparea e mai aproape decât gândeşti Domnia Ta. Aha, să nu uiţi că eşti mută! Încep să calc în strâchini, ţi-am spus să-mi zici Onufrij, dar dacă eşti mută, nu poţi să-mi zici în nici un fel. O să vorbesc eu pentru amândoi şi, slavă Domnului, vorbesc ţărăneşte tot atât de bine ca şi latineşte. Haidem, să mergem! Iată, primele colibe sunt aproape. Doamne, când o să se sfârşească pribegia noastră! De-am putea căpăta măcar bere fierbinte, i-aş mulţumi lui Dumnezeu şi pentru asta.

Jupân Zagłoba tăcu şi, un răstimp, merseră alături în linişte. Apoi începu iar să vorbească:

— Ţine minte, jupâniţă, că eşti mută. Dacă te întreabă cineva ceva, arată spre mine şi îngână: „Hum, hum, hum! n'eu, n'eu!” Am văzut că ai multă înţelepciune, şi acum e vorba de pielea noastră. Numai dacă din întâmplare am nimeri peste steagurile hatmanilor sau ale prinţului, atunci spunem îndată cine suntem, mai ales dacă e vreun ofiţer cu purtări alese şi cunoscut al lui pan Skrzetuski. Domnia Ta te afli sub oblăduirea prinţului, aşa că n-ai a te teme de oşteni. O! Ce-i cu pălălaia care iese din groapă? Aha! Bat fierul, e o fierărie! Văd şi oameni mulţi acolo, să mergem la ei.

Într-adevăr, într-o adâncitură care alcătuia un fel de firidă a râpei se găsea fierăria, din hornul căreia se împrăştiau snopi şi rotocoale de scântei aurii, iar prin uşa deschisă şi prin găurile sfredelite în pereţi ţâşnea o lumină puternică, acoperită din când în când de siluetele întunecate care se mişcau înăuntru. Afară, în faţa fierăriei, se desluşeau în mohoreala înserării câteva zeci de făpturi în picioare, împărţite în grupuri. În fierărie, ciocanele băteau ritmic, trimiţând ecouri în împrejurimi; zgomotul fierului lovit se amesteca cu cântecele de afară, cu murmurul discuţiilor şi lătratul câinilor. Văzând toate acestea, jupân Zagłoba intră numaidecât în râpă, ciupi coardele lirei şi începu să cânte:

Ei, colo pe deal Seceră secerătorii;

Iar prin stepa verde, Măre mi se vede, Cum tot vin cazacii.

Cântând aşa, se apropie de grămada de oameni care stăteau în faţa fierăriei. Îi cercetă cu privirea: cei mai mulţi erau ţărani beţi. Aproape toţi aveau în mână ciomege uriaşe. Câteva dintre aceste ciomege aveau legate la un capăt coase tăioase şi vârfuri de suliţă. Înăuntru, fierarii tocmai se trudeau să dezdoaie coasele şi să făurească vârfuri ascuţite.

— Ei, moşule, moşule! chemară glasuri din grămadă.

— Slavă lui Dumnezeu! se închină jupân Zagłoba.

— În vecii vecilor!

— Copii, spuneţi moşului, încotro e Demianówka?

— Demianówka. Da' ce treabă ai cu ea?

— Mi s-a spus pe drum, urmă cerşetorul, că acolo sunt oameni buni la inimă, care-i primesc bine pe cerşetori, le dau să mănânce, să bea, îi lasă să doarmă la ei şi îi cinstesc şi cu parale. Eu sunt bătrân, am bătut cale lungă, iar băiatul abia mai poate să-şi mişte picioarele. E mut, sărmanul, şi mă poartă de mână, că eu nu văd; sunt orb, nenorocitul de mine. Oameni buni, Dumnezeu să vă binecuvânteze, şi Sfântul Nicolae, făcătorul de minuni, şi Sfântul Onufrij să vă binecuvânteze. Numai într-un ochi mi-a mai rămas puţină lumină de la Dumnezeu, celălalt s-a întunecat pe veci; umblu şi eu cu teorba, cânt şi îmi duc zilele ca păsările care ciugulesc ce le pică din mâna oamenilor milostivi.

— De unde eşti, moşule?

— Oho, de departe, de departe! Îngăduiţi-mi să mă odihnesc oleacă, văd că lângă fierărie e o laviţă. Stai şi tu, sărmane, vorbea mai departe, arătând laviţa Helenei. Suntem de lângă Ladawa, oameni buni. De acasă am plecat, ehe, tare demult, iar acuma venim de la hramul din Browarki.

— Ce veste bună ai auzât pe acolo? întrebă un ţăran bătrân cu coasa în mână.

— De auzât, am auzât, da' nu ştiu dacă sunt bune. Era multă lume adunată. Zâceau că Chmielnicki l-a biruit pe feciorul hatmanului şi pe oştenii lui. Am mai auzât că pe malul rusin ţăranii se ridică împotriva stăpânilor.

Grămada de oameni îl înconjură îndată pe Zagłoba care, stând lângă cneaghină, ciupea din când în când strunele lirei.

— Ai auzit tu, moşule, că se ridică?

— Păi cum! Vai de viaţa noastră de ţărani!

— Şi zâc că se sfârşeşte?

— La Kiev au găsit pe altar o scrisoare de la Cristos, care glăsuieşte că are să fie război năprasnic şi cumplită şi mare vărsare de sânge în toată Ucraina.

Oamenii care înconjurau laviţa pe care stătea jupân Zagłoba se strânseră şi mai mult.

— Zaci că a fost scrisoare?

— A fost, cum te văd! Vorbea de război, de vărsare de sânge. Da' nu mai pot să scot o vorbă, că mi s-a uscat gâtul, săracul de mine.

— Ia, moşule, o măsură de horilcă şi zî ce-ai mai auzât prin lume. Cunoaştem şi noi că cerşetorii umblă peste tot şi ei ştiu de toate. Au mai fost şi alţii pe la noi şi ne-au spus că Chmiel o să aducă grea cumpănă asupra boierilor. Ei, şi ne-am ascuţit şi noi coasele şi suliţăle, ca să nu rămânem în coadă; da' nu ştim ce să facem, să începem ori să aşteptăm ştire de la Chmiel.

Zagłoba dădu horilca de duşcă, plescăi din limbă, apoi se gândi o vreme şi răspunse:

— Păi cine v-a zâs că e timpul să începeţi?

— Noi vrem, sânguri.

— Să începem! Începem! se auziră glasuri numeroase. Dacă zaporojenii i-au bătut pe boieri, să începem!

Coasele şi suliţele se frământară în mâinile vânjoase, zăngănind ameninţător.

Apoi urmă o clipă de tăcere, doar ciocanele băteau fierul în fierărie. Viitorii tăietori de oameni aşteptau să audă ce spune cerşetorul. Zagłoba se gândi multă vreme şi întrebă:

— Ai cui sunteţi voi?

— Ai cneazului Jarema.

— Şi pe cine vreţi să tăiaţi?

Ţăranii se uitară nedumeriţi unul la altul.

— Pe el? întrebă cerşetorul.

— Nu ne ajunge puterea.

— Ei, nu vă ajunge, copii, nu vă ajunge! Eu am fost şi la Łubnie şi l-am văzut pe cneaz cu ochii mei. E înfricoşător! Când răcneşte tremură copacii în pădure, şi când bate din picior se scufundă pământul şi se face râpă. De el se teme şi regele, şi hatmanii îl ascultă, şi la toţi le e frică de el. Are oaste mai multă decât hanul şi sultanul. Nu puteţi să-l

înfruntaţi, copii, o, nu. Nu voi îl căutaţi pe el, el vă caută pe voi. Şi mai aflaţi de la mine că toţi leşii îi vin în ajutor, şi cunoaşteţi şi voi că tot leahul are sabie!

O tăcere mohorâtă se înstăpâni în grămadă; cerşetorul mângâie iarăşi strunele teorbei şi urmă, înălţându-şi faţa spre Lună:

— Vine cneazul, vine, şi alături de el atâtea penaje purpurii şi atâtea steaguri, câte stele pe cer şi scaieţi în stepă. Vântul aleargă înaintea lui şi geme, şi ştiţi voi, copii, de ce geme vântul? Plânge soarta voastră. Înaintea lui aleargă moartea, mama care-şi zăngăne coasa, şi ştiţi voi de ce o zăngăne? Pentru grumazurile voastre.

— Doamne, apără-ne! se auziră şoapte îngrozite. Şi iarăşi se auzi numai bătaia ciocanelor.

— Cine e aici comisarul cneazului? întrebă cerşetorul.

— Pan Gdeszyński.

— Şi unde e?

— A spălat putina.

— De ce a fugit?

— Când a auzit că ne batem coasele şi suliţăle, a intrat frica în el şi a fugit.

— Cu atât mai rău, el o să vă pârască cneazului.

— Ce tot croncăneşti ca un corb, moşule! spuse un ţăran mai în vârstă. Noi credem că le-a sunat ceasul boierilor. Nici pe malul rusin, nici pe malul tătăresc n-o să mai fie nici boieri, nici cneji, numai cazaci şi oameni slobozi o să fie; n-o să mai fie nici fumărit, nici vinărit, nici morărit, nici birul pe cărăuşie, şi nici ovrei n-o să mai fie, că aşa stă scris în cartea de la Cristos, despre care ne-ai vorbit şi tu. Chmiel e tot atât de tare ca şi cneazul. Să-şi încerce puterile!

— Ajută-i, Doamne! spuse cerşetorul. Vai de soarta noastră de ţărani! Înainte era altfel.

— Al cui e pământul? Al cneazului. A cui e stepa? A cneazului! A cui e pădurea? Ale cui sunt cirezile de vite? Ale cneazului! Mai înainte pădurea era a lui Dumnezeu, stepa era tot a lui; cine venea mai întâi lua cât vrea şi nu era

dator la nimeni. Acum toate sunt ale boierilor şi ale cneazului.

— Vorbiţi cu dreptate, fraţii mei, zise Zagłoba, da' eu vă zic un lucru. Ştiţi că nu puteţi să vă împotriviţi, aşa că uite ce vă zic: cine vrea să-i taie pe boieri, să nu stea aici până se vor lua de grumaz Chmiel cu cneazul, să fugă la Chmiel şi asta îndată, mâine, că cneazul e pe drum. Dacă pan Gdeszyński îl aduce pe cneaz la Demianówka, nu vă iartă pe nici unul, o să vă omoare pe toţi – aşa că fugiţi la Chmiel. Cu cât o să fiţi mai mulţi, cu atât mai bine o să se descurce Chmiel. O, că grea treabă îl mai aşteaptă. Mai întâi hatmanii şi oştile Coroanei, câtă frunză şi iarbă, apoi cneazul, şi mai tare ca hatmanii! Daţi fuga, copii, să-l ajutaţi pe Chmiel şi pe zaporojeni, că ei, sărmanii, nu pot să facă faţă, şi doar pentru slobozenia şi binele vostru se bat cu boierii. Duce-vă-ţi, scăpaţi de cneaz şi-l ajutaţi pe Chmielnicki{127}.

— Adevărat grăieşte! se auziră glasuri în grămadă.

— Bine vorbeşte.

— E un cerşetor cu glagorie la cap!

— Tu l-ai văzut pe cneaz pe drum?

— De văzut, nu l-am văzut, da' am auzit la Browarki că a pornit de la Łubnie; pârjoleşte şi omoară, unde află vreo suliţă, de rămâne numai pământul şi cerul.

— Doamne, ai milă de noi!

— Şi unde să-l căutăm pe Chmiel?

— Pentru asta am şi venit aici, copii, ca să vă zic unde să-l căutaţi pe Chmiel. Mergeţi, copii, până la Zołotonosza, apoi la Trechtymirów, şi acolo vă aşteaptă Chmiel, acolo se adună oamenii din toate satele, cătunele şi hutoarele, acolo o să vină şi tătarii; altfel prinţul nu v-ar lăsa să umblaţi încolo şi încoace peste tot.

— Da' tu, moşule, mergi cu noi?

— De mers, nu pot să merg pe jos, că-mi atârnă greu ciolanele bătrâne. Da' puneţi un cal la o teleagă, şi merg şi eu cu voi. La Zołotonosza o să mă duc înainte, să văd dacă nu sunt oşteni de-ai panilor. Dacă sunt, ne ferim într-o parte

şi mergem drept la Trechtymirów. Acolo e ţara cazacilor. Şi acum daţi-mi să beau şi să mănânc, că şi eu şi băiatul suntem morţi de foame. Plecăm mâine-dimineaţă, şi pe drum o să vă cânt despre pan Potocki şi despre cneazul Jarema. Of, că năprasnici lei mai sunt! O să fie mare vărsare de sânge în Ucraina; cerul se înroşeşte grozav, iar Luna parcă pluteşte în sânge. Copii, rugaţi-vă lui Dumnezeu să se îndure de voi, că mulţi nu se vor mai bucura de lumina zilei. Am mai auzit că strigoii se ridică din morminte şi urlă.

Spaima puse stăpânire pe ţăranii adunaţi. Începură să privească fără să vrea împrejur, să-şi facă semnul crucii şi să şoptească între ei. În cele din urmă, unul strigă:

— La Zołotonosza!

— La Zołotonosza! repetară cu toţii, de parcă acolo le era fuga şi scăparea.

— La Trechtymirów!

— Moarte leşilor şi boierilor!

Deodată un cazac tinerel ieşi înainte, ameninţă cu suliţa şi strigă:

— Tătucule! Dacă mergem mâine la Zołotonosza, haidem acum la casa comisarului!

— La casa comisarului! răcniră dintr-odată câteva zeci de glasuri.

— Să-i dăm foc! Să-i jefuim averea!

Dar cerşetorul care până atunci stătuse cu capul aplecat pe piept, îl ridică şi spuse:

— Ei, copii, nu vă duceţi la casa comisarului şi nu-i daţi foc, că poate să iasă rău. Cneazul poate dă târcoale cu oastea pe aproape; vede lumina, vine, şi e rău. Mai bine daţi-mi să mănânc şi arătaţi-mi unde să mă culc. Staţi liniştiţi, nu e timp de petrecere acuma.

— Adevărat vorbeşte! se auziră câteva glasuri.

— Aşa-i, aşa-i, iar tu, Maksym, eşti un prostănac!

— Hai, moşule, la mine, îţi dau şi eu ce s-o găsi şi o litră de miere, mănânci şi te culci pe fân în şură, îl îndemnă un ţăran vârstnic pe cerşetor.

Zagłoba se ridică şi o trase pe Helena de mâneca svitcii. Cneaghina dormea.

— Mi-a ostenit băiatul, a adormit lângă bufniturile ciocanelor, rosti jupân Zagłoba.

Iar în sinea lui gândea:

— O, dulce nevinovăţie care poţi să dormi printre suliţe şi cuţite! Se vede că veghează asupră-ţi îngeri din cer, şi pe lângă tine au grijă şi de mine.”

O deşteptă şi porniră spre satul care începea puţin mai încolo. Noaptea era senină, liniştită, în urma lor se aţineau ecourile loviturilor de ciocan. Bătrânul ţăran păşea înainte, arătând drumul prin întuneric, iar jupân Zagłoba, prefăcându-se că îngână o rugăciune, mormăia cu glas monoton:

— O, Doamne, Dumnezeule, îndură-te de noi păcătoşii! Vezi, jupâniţă! Sfântă Precistă. Ce ne făceam fără hainele cerşetorilor? Precum în cer, aşa şi pe pământ. O să căpătăm de mâncare, iar mâine o să plecăm cu telega la Zołotonosza, în loc să mergem pe jos. Amin, amin, amin! Ne putem aştepta ca Bohun să nimerească şi aici pe urmele noastre, nu se lasă el păcălit de şiretlicurile noastre. Amin, amin! Dar o să fie prea târziu, pentru că trecem Niprul la Prochorówka, iar acolo stăpânesc hatmanii. Credinciosul nu se lasă înfricoşat de diavol. Amin! Peste câteva zile, aici toată ţara va fi cuprinsă de flăcări, numai prinţul să pornească odată dincolo de Nipru. Amin! Găsi-i-ar moartea, să ajungă pe mâna călăului! Jupâniţă, îi auzi cum urlă la fierărie? Amin! Grea năpastă a venit pe capul nostru, dar prost să fiu dacă nu te scot eu din bucluc, de-ar fi să fugim până la Varşovia.

— Ce tot mormăi acolo, moşule? întrebă ţăranul.

— Nimic, mă rog pentru sănătatea voastră. Amin, amin!

— Uite şi bordeiul meu.

— Slavă Domnului!

— În vecii vecilor!

— Te poftesc la ce s-o găsi.

— Să-ţi plătească Dumnezeu.

Puţin mai târziu, cerşetorul înfuleca zdravăn carne de berbec stropind-o din belşug cu mied, iar a doua zi porni dis-de-dimineaţă împreună cu flăcăiaşul într-o teleagă spre Zołotonosza, însoţit de câteva zeci de ţărani călări, înarmaţi cu suliţe şi coase.

Trecură prin Kawrajec, Czernobaj şi Kropiwna. Pe drum văzură că totul fierbea. Ţăranii se înarmau pretutindeni, fierarii osteneau de dimineaţa până noaptea prin râpe, şi numai puterea năprasnică şi numele înfricoşător al prinţului Jeremi mai întârziau izbucnirea sângeroasă.

În acest timp dincolo de Nipru furtuna se dezlănţuise cu înverşunare. Vestea înfrângerii de la Korsuń se răspândise cu iuţeala fulgerului în toată Rutenia, aţâţând vâlvătaia răzvrătirii.

CAPITOLUL XXI.

SEIMENII ÎL GĂSIRĂ PE BOHUN în dimineaţa următoare, după fuga lui Zagłoba, pe jumătate înăbuşit în veşmântul în care-l înfăşurase jupân Zagłoba, dar pentru că rănile nu erau prea grele, îşi veni curând în fire. Aducându-şi aminte de tot ce se întâmplase, îl cuprinse turbarea; mugea ca un animal sălbatic, mânjindu-şi mâinile cu sângele de la cap şi izbea cu cuţitul în oameni, aşa că seimenii nu mai îndrăzneau să se apropie de el. În sfârşit, neputând să se ţină în şa, porunci să se lege între doi cai un leagăn ovreiesc, se urcă în el şi goni ca un nebun spre Łubnie, socotind că fugarii s-au îndreptat într-acolo. În pilotă, zăcând în puf şi în sângele propriu, alerga prin stepă ca un strigoi, care fuge spre mormânt dinaintea razelor dimineţii; în urma lui zburau seimenii credincioşi, gândind că merg la moarte sigură. Goniră aşa până la Wasilówka, în care străjuia o garnizoană a prinţului, alcătuită din pedestraşi maghiari. Sălbaticul ataman, de parcă i se urâse cu viaţa, năvăli asupra ei fără să stea o clipă pe gânduri, aruncându-se primul în încăierare, şi, după o luptă de câteva ceasuri, o măcui cu totul, lăsând în viaţă doar câţiva oşteni, pe care-i

cruţă ca să stoarcă prin chinuri mărturisiri de la ei. Aflând că prin părţile acelea nu fugise nici un şleahtic şi nici o fată, nu mai ştia încotro s-o apuce şi îşi rupea bandajele de durere. Nu era cu putinţă să meargă mai departe, pentru că spre Łubnie se găseau pretutindeni polcurile prinţului, care aflaseră despre năpastă de la locuitorii care fugiseră în timpul bătăliei de la Wasilówka. Seimenii credincioşi îşi luară atamanul istovit de furie şi-l duseră înapoi la Rozłogi. La întoarcere însă nu mai găsiră nici urmă de conac, fiindcă ţăranii din partea locului îl jefuiseră şi-i dăduseră foc, socotind că în cazul când cnejii sau prinţul Jeremi ar vrea să se răzbune, aveau să arunce toată vina asupra cazacilor şi a lui Bohun; atunci pierise în flăcări şi cneazul Wasyl. Arseseră toate acareturile şi tăiaseră livada de vişini, omorând toţi slujitorii, pentru că ţăranii se răzbunau fără milă pentru asupririle pe care le înduraseră din partea cnejilor Kurcewicz. Dincolo de Rozłogi, Bohun puse mâna pe Pleśniewski care venea de la Czehryn cu vestea înfrângerii de la Apele Galbene. Întrebat unde şi cu ce treburi umblă, pentru că se încurca şi nu răspundea limpede, dădu de bănuit; pus pe foc, cântă tot ce ştia şi despre înfrângere şi despre jupân Zagłoba, cu care se întâlnise cu o zi înainte. Atamanul bucuros, răsuflă uşurat. Îl spânzură pe Pleśniewski şi porni mai departe, aproape sigur că Zagłoba n-o să-i scape. Herghelegiii îi dădură veşti noi, dar dincolo de vad orice urmă pieri. Bohun nu nimeri peste cerşetorul despuiat de jupân Zagłoba, deoarece acesta se lăsase mai la vale pe malul Kahamlikului şi era aşa de înspăimântat, că se ascundea ca o vulpe printre trestii.

Între timp mai trecură o zi şi o noapte, şi pentru că urmărirea spre Wasilówka durase şi ea două zile, Zagłoba avea mult timp în urma lui. Ce putea să mai facă?

În această împrejurare grea, Bohun primi ajutorul şi sfatul esaulului, un bătrân lup de stepă, învăţat din tinereţe cu adulmecarea tătarilor prin Câmpiile Sălbatice.

— Tătucule, spuse esaulul, au fugit ei spre Czehryn şi bine au făcut, fiindcă au câştigat timp, dar când au aflat de la Pleśniewski despre biruinţa lui Chmiel de la Apele Galbene, au schimbat drumul. Tătucule, chiar tu ai văzut că s-au abătut din drum şi au luat-o într-o parte.

— Prin stepă?

— Tătucule, în stepă i-aş fi găsit eu, dar au pornit-o către Nipru, ca să ajungă la hatmani, aşa că s-au îndreptat spre Czerkasy ori spre Zołotonosza şi Prochorówka. iar dacă au luat-o către Perejasław, deşi nu-mi vine a crede, şi aşa tot o să-i găsim. Tătucule, ar fi bine ca unul din noi să plece spre Czerkasy, iar celălalt spre Zołotonosza, pe drumul ciumacilor – şi repede, că dacă trec Niprul, ajung la hatmani sau îi prind tătarii lui Chmielnicki.

— Tu du-te la Zołotonosza, iar eu o apuc spre Czerkasy.

— Bine, tătucule.

— Ai grijă, că Zagłoba e vulpe vicleană.

— Oho, şi eu sunt viclean, tătucule.

Plănuind astfel urmărirea, porniră îndată unul spre Czerkasy, iar celălalt mai departe, spre Zołotonosza. În seara aceleiaşi zile, bătrânul esaul Anton ajunse la Demianówka.

Satul era pustiu; rămăseseră acasă numai femeile, deoarece toţi bărbaţii plecaseră dincolo de Nipru la Chmielnicki. Când văzură oşteni necunoscuţi, femeile se ascunseră prin poduri şi şuri. Anton trebui să cotrobăiască multă vreme, până când găsi o bătrână care nu se mai temea de nimic, nici chiar de tătari.

— Unde sunt bărbaţii, matuşca? întrebă Anton.

— Păi ştiu eu! răspunse ea, arătându-şi dinţii îngălbeniţi.

— Noi suntem cazaci, matuşca, nu te teme, noi nu suntem de-ai leşilor.

— Leşilor? lua-i-ar spurcatul!

— Nouă ne doreşti binele, nu-i aşa?

— Vouă?

Bătrâna stătu o clipă pe gânduri.

— Dar-ar boala-n voi!

Anton nu ştia ce să mai facă; deodată se deschise uşa unei colibe şi o femeie mai tânără şi frumoasă ieşi în bătătură.

— Ei, cazaci, am auzit că nu sunteţi de-ai lehilor.

— Aşa-i.

— Sunteţi de-ai lui Chmiel?

— Adevărat.

— Nu de-ai lehilor?

— Nu.

— Şi de ce întrebaţi de bărbaţi?

— Aşa, întrebam şi noi dacă au plecat.

— Au plecat, au plecat!

— Slavă Domnului! Da', ia spune, ochioaso, n-a trecut pe aici un şleahtic, un poleac blestemat, cu fata lui?

— Şleahtic? Poleac? Eu n-am văzut.

— N-a fost nimeni pe aici?

— Ba a fost, un cerşetor. El i-a învăţat pe bărbaţi să plece la Chmielnicki, la Zołotonosza, că zicea că aici vine cneazul Jarema.

— Unde?

— Păi aici. Apoi o să se ducă la Zołotonosza, aşa zicea cerşetorul.

— Şi cerşetorul aţâţa ţăranii la răscoală?

— Cerşetorul, cine altul?

— Era singur?

— Nu. Cu un băiat mut.

— Şi cum arăta?

— Cine?

— Cerşetorul.

— Oi, era bătrân, bătrân de tot, cânta la liră şi se plângea împotriva lehilor. Da' eu nu l-am văzut.

— Şi el asmuţea oamenii la răscoală? mai întrebă încă o dată Anton.

— Păi el.

— Hm! rămâi cu Dumnezeu, frumoaso.

— Duceţi-vă cu Dumnezeu.

Anton se adânci în gânduri. Dacă cerşetorul era Zagłoba, în alte haine, la dracu', de ce-i îndemnase pe ţărani să plece la Chmielnicki? De unde putea să ia alte haine? Şi unde lăsase caii, că doar fugise călare? Înainte de toate, de ce asmuţea pe ţărani să se răzvrătească, prevenindu-i de venirea prinţului? Un şleahtic nu le-ar fi dat de ştire, ba ar fi alergat să se ascundă sub ocrotirea prinţului. Iar dacă prinţul se duce la Zołotonosza, ceea ce e foarte cu putinţă, nu mai încape îndoială că se va răzbuna pentru Wasilówka. Anton se înfioră, pentru că o scândură nouă de la o poartă i se păru deodată că seamănă ca două picături de apă cu o ţeapă.

Nu! Cerşetorul era numai un cerşetor şi nimic mai mult. N-avea de ce să mai gonească până la Zołotonosza, poate numai să fugă în partea aceea.

Dar dacă fugea, ce avea să facă mai apoi? Să aştepte – prinţul poate să sosească de pe o zi pe alta; să meargă la Prochorówka şi să treacă Niprul – însemna să dea peste hatmani.

Bătrânul lup de stepă se simţea cam strâmtorat pe întinderea stepei. Mai înţelegea, lup fiind, că nimerise peste o vulpe şireată în jupân Zagłoba.

Deodată se lovi cu palma peste frunte.

— De ce-i ducea cerşetorul pe ţărani la Zołotonosza, dincolo de care se afla Prochorówka şi Niprul, iar peste Nipru erau hatmanii şi toată armia Coroanei?

Anton se hotărî să meargă până la Prochorówka, fie ce-o fi. Când o să ajungă la mal, o să audă dacă oştile hatmanilor se găsesc de partea cealaltă şi, în loc să treacă râul, o să se lase în josul apei, ca să se întâlnească cu Bohun în dreptul târgului Czerkasy. Pe de altă parte, pe drum o să afle veşti despre Chmielnicki. Anton cunoştea din spusele lui Pleśniewski că Chmielnicki ocupase Czehrynul şi că-l trimisese pe Krzywonos asupra hatmanilor, urmând ca el însuşi şi Tuhai-bei să pornească îndată după el. Ca un oştean încercat ce era şi ca unul care cunoştea bine

aşezarea locurilor, Anton era sigur că bătălia trebuia să fi avut loc. În acest caz trebuia să ştie ce are de făcut. Dacă Chmielnicki era bătut, oştile hatmanului s-ar fi răspândit în tot ţinutul în urmărirea cazacilor, şi în asemenea împrejurări n-avea cum să-l mai caute, pe Zagłoba. Dar dacă Chmielnicki biruise? E adevărat, lui Anton nu prea-i venea să creadă. Era mult mai uşor să-l înfrângă pe feciorul hatmanului decât pe hatman; o ceată de cercetaşi e zdrobită mai lesne decât o oaste întreagă.

„Eh, se gândea bătrânul esaul, atamanul nostru făcea mai bine să se îngrijească de pielea lui, decât să umble după fete. Putea să treacă Niprul la Czehryn, iar de acolo s-o şteargă la Sici, cât mai era timp. Aici, o să-i fie cam greu să stea între prinţul Jarema şi hatmani."

Cufundat în gânduri, înainta repede cu seimenii spre Suła, pe care trebuia s-o treacă dincolo de Demianówka, vrând să ajungă la Prochorówka. Sosiră la Mohylna, aşezată pe malul râului. Aici norocul îl sluji pe Anton, pentru că, dacă Mohylna era pustie, ca şi Demianówka, găsi pregătite podurile plutitoare şi brudnicii care treceau peste apă ţăranii ce fugeau către Nipru. Cei de dincolo de Nipru nu îndrăzneau să se răzvrătească sub mâna grea a prinţului, în schimb din toate satele, aşezările şi sloboziile oamenii fugeau să se alăture lui Chmielnicki şi să intre în steagurile lui. Vestea despre biruinţa zaporojenilor de la Apele Galbene zbura ca o pasăre peste toată întinderea de dincolo de Nipru. Locuitorii sălbatici nu puteau să stea liniştiţi, cu toate că aproape nu cunoşteau ce e asuprirea. Prinţul, cumplit cu răzvrătiţii, era un adevărat părinte pentru localnicii paşnici, iar comisarii lui se temeau să nedreptăţească oamenii, pe care-i aveau în grijă. Populaţiei însă, tâlhari prefăcuţi nu prea demult în plugari, i se ura cu legea, cu asprimea puterii şi cu ordinea, şi fugea, ori de câte ori avea prilejul, acolo unde nădăjduia să afle libertatea, neîngrădită, sălbatică. Din multe cătune fugeau la Chmielnicki până şi femeile. La Czabanówka şi la Wysoki

plecase toată lumea, dând foc la colibe, ca să nu mai aibă unde se întoarce. Prin unele sate, puţinii oameni câţi mai rămăseseră se înarmau cu toţii în mare grabă.

Anton începu să-i întrebe îndată pe brudnici dacă nu aveau vreo ştire de dincolo de Nipru. Ştiri erau, dar se băteau cap în cap, învălmăşite, îndoielnice. Se vorbea că Chmiel se bate cu hatmanii, dar unii ziceau că e bătut, alţii că biruise. Un ţăran care fugea spre Demianówka spunea că hatmanii au fost luaţi în robie. Brudnicii bănuiau că e vreun şleahtic prefăcut, dar nu îndrăzneau să-l oprească, pentru că auziseră de asemenea că oastea prinţului nu e departe. Frica mărea pretutindeni numărul oştenilor prinţului, alcătuind pâlcuri care se aflau peste tot; nu era sat în tot ţinutul de dincolo de Nipru în care să nu se spună că prinţul e pe aproape. Anton băgă de seamă că în toate părţile ceata lui era luată drept o patrulă a cneazului Jarema.

Îi linişti pe brudnici şi începu să-i întrebe despre ţăranii din Demianówka.

— Păi cum. Au fost pe aici, noi i-am trecut de partea cealaltă, dădu răspuns unul dintre podari.

— Era cu ei un cerşetor?

— Era.

— Şi cu cerşetorul, un mut, un flăcăiandru?

— Cum mă vezi şi cum te văd.

— Cum arăta cerşetorul?

— Nu prea bătrân, gras, cu ochii ca de peşte, unul acoperit de albeaţă.

— El e! mormăi Anton şi întrebă mai departe: Da' băiatul?

— Oi! tătucule ataman! Parcă era un heruvim. Aşa ceva n-am mai văzut.

Între timp ajunseră la ţărm. Anton ştia acum ce are de făcut.

— Ei, o să-i aducem porumbiţa atamanului, mormăi de unul singur.

Apoi se întoarse către seimeni.

— Pe cai.

Porniră în goană ca un cârd de dropii speriate, cu toate că drumul era greu, presărat de râpe. Coborâră într-o văgăună adâncă, pe fundul căreia, pe lângă izvor, era un drum făcut parcă de natură. Râpa se întindea până la Kawrajec, aşa că alergă câteva zeci de stânjeni fără oprire; Anton călărea în frunte, pe cel mai bun cal. Se vedea ieşirea largă din vâlcea, când deodată Anton îşi struni calul, copitele dinapoi scrâşniră pe pietrele drumului.

— Ce-i asta?

Ieşirea se înnegri dintr-odată de oameni şi cai. Călăreţii intrau în râpă şi se aşezau în rânduri de câte şase. Erau ca la trei sute de cai. Anton se uită la ei şi, cu toate că era un oştean trecut prin multe, învăţat cu tot felul de primejdii, inima începu să-i bată cu putere, iar pe faţă i se aşternu o paloare de moarte.

Recunoscuse dragonii prinţului Jeremi.

Era prea târziu să fugă, abia două sute de paşi despărţeau ceata lui Anton de dragoni, şi caii osteniţi ai seimenilor n-ar fi ajuns prea departe de urmăritori. Când îi văzură, dragonii porniră şi ei în trap întins. După o clipă seimenii erau înconjuraţi din toate părţile.

— Cine sunteţi voi? întrebă ameninţător porucinicul.

— Oamenii lui Bohun! răspunse Anton, înţelegând că trebuie să spună adevărul, fiindcă altfel tot l-ar fi trădat culorile. Recunoscându-l pe porucinic, pe care-l văzuse la Perejasław, exclamă numaidecât cu o bucurie prefăcută:

— Pan porucinic Kuszel! Slavă lui Dumnezeu!

— A, tu eşti Anton! rosti porucinicul, uitându-se la esaul. Ce faceţi pe aici? Unde-i atamanul vostru?

— Pane, marele hatman l-a trimis pe atamanul nostru la prinţul voievod să ceară ajutor, aşa că atamanul a plecat la Łubnie, iar nouă ne-a poruncit să umblăm prin sate şi să prindem fugarii.

Anton minţea ca din carte, gândindu-se că dacă steagul de dragoni venea dinspre Nipru nu avea de unde să ştie de

năvala asupra Rozłogilor, de bătălia de la Wasilówka şi nici de celelalte fapte ale lui Bohun.

Totuşi porucinicul spuse:

— S-ar zice că vreţi să vă furişaţi alături de răsculaţi.

— Ei, pane porucinic, răspunse Anton, dacă voiam să ne ducem la Chmiel, nu eram de partea asta a Niprului.

— Adevărat, se învoi Kuszel, e adevărul adevărat şi nu pot să nu recunosc că ai dreptate. Dar atamanul n-o să-l găsească pe prinţul voievod la Łubnie.

— O! Da unde-i cneazul?

— Era la Przyłuka. Poate abia ieri să fi plecat spre Łubnie.

— Mare păcat. Atamanul are o scrisoare a hatmanului către cneaz; Luminăţia Voastră, mă rog de iertare, veniţi de la Zołotonosza?

— Nu. Stăteam la Kalenki, dar acum toate steagurile au primit poruncă să meargă la Łubnie, de unde prinţul are să pornească cu toată oastea. Voi încotro vă duceţi?

— La Prochorówka, ţăranii trec de partea cealaltă.

— Au fugit mulţi?

— Of, cu duiumul, cu duiumul!

— Ei, duceţi-vă cu Dumnezeu!

— Mulţămim cu umilinţă Luminăţiei Voastre. Domnul să vă călăuzească.

Dragonii făcură loc, şi ceata lui Anton ieşi dintre ei, îndreptându-se spre gura râpei. După ce ieşiră din vâlcea, Anton se opri şi ascultă cu atenţie, iar când dragonii se pierdură din vedere şi ultimele zgomote se stinseră în urma lor, se întoarse către seimeni şi le spuse:

— Ştiţi voi, prostănacilor, că dacă nu eram eu, peste, trei zile crăpaţi în ţepile de la Łubnie? Acum mânaţi cât puteţi, până la ultima suflare a cailor.

Porniră în goană.

„Norocul nostru! gândea Anton. De două ori norocul nostru: mai întâi pentru că am scăpat cu viaţă, apoi pentru că dragonii nu veneau de la Zołotonosza, aşa că Zagłoba s-a

încrucişat cu ei; dacă-i întâlnea pe drum, nu mai aveau să se teamă de nici o urmărire.”

Într-adevăr pentru jupân Zagłoba era o întâmplare nefericită, în care norocul nu-l ajutase deloc, că nu se întâlnise cu steagul porucinicului Kuszel; ar fi scăpat dintr-odată de orice primejdie.

În acest timp, la Prochorówka, vestea înfrângerii de la Korsuń se abătu asupra lui ca un trăsnet. În drum spre Zołotonosza, prin sate şi hutoare, umblau zvonuri despre o bătălie cumplită, ba chiar despre biruinţa lui Chmiel, dar jupân Zagłoba nu le dăduse crezare, fiindcă ştia din experienţă că în popor orice veşti atingeau proporţii nemaipomenite şi mai ales acum, când era vorba de izbânzile cazacilor, oamenii îşi povesteau cu plăcere adevărate minuni. La Prochorówka însă îi venea greu să se mai întoarcă. Adevărul năprasnic şi ameninţător îl lovi ca o muchie de baltag în moalele capului. Chmiel triumfa, oştile Coroanei erau zdrobite, hatmanii în robie, toată Ucraina în flăcări.

La început, jupân Zagłoba îşi pierdu cumpătul. Se afla la mare ananghie. Norocul nu-l ajutase nici mai înainte, la Zołotonosza, unde nu găsise nici picior de oştean. Târgul fierbea împotriva lehilor, iar vechea cetăţuie era părăsită. Nu se îndoise nici o clipă că Bohun îl căuta, şi mai devreme sau mai târziu avea să dea peste urmele lui. Şleahticul cotigise într-adevăr ca un iepure fugărit, dar îşi cunoştea bine ogarul care-l urmărea şi ştia că nu se lasă înşelat cu una cu două. Aşa că jupân Zagłoba avea în urma lui pe Bohun, iar înainte marea răzvrătire a ţăranilor, măcelurile, pârjolul, cetele de tătari şi mulţimile dezlănţuite.

Să fugă în asemenea împrejurare era aproape cu neputinţă, mai ales când avea cu sine şi o fată care, deşi avea haine de cerşetor, atrăgea peste tot atenţia cu frumuseţea-i neobişnuită.

Avea de ce să-şi piardă cumpătul.

Dar jupân Zagłoba nu-şi pierdea niciodată capul pentru multă vreme. În cea mai mare învălmăşeală de gânduri vedea foarte bine, sau mai degrabă simţea cum nu se poate mai limpede că se teme de Bohun de o sută de ori mai mult decât de foc, apă, măcel, răscoală şi chiar de Chmielnicki. Numai la gândul că putea să încapă în mâinile groaznicului ataman, i se încreţea pielea de frică. „Ştiu că mi-ar da o trânteală! îşi repeta mereu. Şi înaintea mea se întinde vâlvătaia răscoalei!”

Mai rămânea un singur mijloc de scăpare: s-o părăsească pe Helena, lăsând-o în seama lui Dumnezeu, dar jupân Zagłoba nu voia să facă aşa ceva.

— Nu se poate, jupâniţă, îi spunea, m-ai fermecat cu ceva şi o să ajung să-mi tăbăcesc pielea din pricina Domniei Tale.

Dar nici prin minte nu-i trecea s-o părăsească. Aşadar, ce avea de făcut?

„Ha! gândea, nu mai am vreme să-l caut pe prinţ! înaintea mea se întinde marea răzvrătirii, am să mă dau la fund în această mare, aşa cel puţin am să mă ascund şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, poate am să ajung şi pe malul celălalt”.

Hotărî să treacă pe malul drept al Niprului.

Dar la Prochorówka nu era prea uşor să facă acest lucru. Pan Mikołaj Potocki adunase încă de la plecarea lui Krzeczowski cu oastea toate dubasurile, ciobăcile, podurile plutitoare, şăicile şi luntrile mai mici, începând de la Perejasław până la Czehryn. La Prochorówka mai era numai un pod plutitor găurit, pe care-l aşteptau mii de oameni fugiţi de dincolo de Nipru. În sat erau ocupate toate colibele, grajdurile, şurile şi cocinile, şi era o scumpete nemaiauzită. Jupân Zagłoba trebuia să cânte din liră, ca să facă rost de o bucată de pâine. Aşteptară o zi şi o noapte, pentru că podul se stricase de două ori şi avea nevoie să fie reparat.

Petrecură noaptea pe malul râului stând lângă foc, alături de grupurile de ţărani beţi. Bătea vântul şi era frig. Cneaghina era frântă de oboseală şi de durere, cizmele

ţărăneşti îi făcuseră răni la picioare. Se temea să nu se îmbolnăvească mai rău. Faţa i se înnegrise şi pălise, ochii minunaţi îşi pierduseră strălucirea; o dobora teama că poate să fie recunoscută sau că urmăritorii lui Bohun pot să sosească pe neaşteptate. În noaptea aceea îşi săturăprivirile cu o privelişte înfiorătoare. Ţăranii aduseră de la gura Roşiei câţiva şleahtici care voiau să se adăpostească de năvala tătarilor în ţinuturile lui Wiśniowiecki, şi-i chinuiră cumplit pe mal. Le sfredeliră ochii cu burghiul, zdrobindu-le capetele între pietre. În afară de asta, la Prochorówka trăiau doi evrei cu familia. Gloata înnebunită îi aruncă în Nipru şi, cum nu cădeau îndată la fund, evreicele şi copiii trebuiră să-i scufunde cu nişte cângi lungi, în zbieretele şi beţia mulţimii. Cazacii ameţiţi se fugăreau cu fetişcanele ameţite şi ele. Hohote înfricoşătoare de râs răsunau ameninţător pe malurile întunecate ale Niprului! Vântul împrăştia focurile, tăciunii aprinşi şi scânteile luate de viforniţă zburau şi se stingeau în valuri. Din când în când se isca învălmăşeală. Glasuri de beţivani strigau răguşite prin întuneric: „Oameni buni, mântuiţi-vă, vine Jarema!” Şi mulţimea se repezea orbeşte spre mal, călcându-se în picioare şi împingându-se în apă. Odată era cât pe ce să-i calce în picioare pe Zagłoba şi pe cneaghină. Era o noapte drăcească, ce părea că nu se mai sfârşeşte. Zagłoba căpătă o oca de votcă, bău cu sete şi o sili şi pe cneaghină să bea, ca să nu leşine sau s-o apuce fierbinţeala. În cele din urmă apele Niprului începură să albească şi să lucească. Se revărsau zorile. Ziua se vestea noroasă, mohorâtă, palidă. Zagłoba voia să treacă mai repede pe malul celălalt. Din fericire şi podul se reparase. Era o îmbulzeală îngrozitoare.

— Faceţi loc pentru cerşetor, loc pentru cerşetor! striga Zagłoba, ţinând-o pe Helena înainte, între mâinile întinse şi ferind-o de înghesuială. Loc pentru cerşetor! Mă duc la Chmielnicki şi la Krzywónos! Oameni buni, faceţi loc pentru un cerşetor, dragii mei. Sugruma-v-ar moartea neagră, pe voi şi pe copiii voştri! Nu văd bine, o să cad în apă, îmi

înecaţi băiatul. Daţi-vă la o parte, copii, să dea Dumnezeu să vă apuce damblaua, să muriţi, să crăpaţi în ţeapă!

Ţipând, blestemând, rugându-se şi împingând mulţimea cu coatele-i puternice, o urcă mai întâi pe Helena pe pod, apoi se caţără şi el, după care începu iar să strige:

— Destul! Ce vă împingeţi aşa? O să se scufunde podul, dacă vă îmbulziţi atâta. Destul, ajunge! O să vă vină şi vouă rândul, iar dacă n-o să vă mai vină, nu-i nimic.

— Destul, destul! răcneau cei care se suiseră pe pod. Daţi-i drumul!

Vâslele se încordară şi podul începu să se depărteze de la mal. Şuvoiul iute îl purta puţin mai la vale, spre Demontow.

Străbătuseră jumătate din lărgimea albiei, când pe ţărmul de la Prochorówka se auziră strigăte, chemări. Mulţimea rămasă lângă râu se vânzolea cumplit, unii fugeau ca nebunii spre Demontow, alţii săreau în apă, iar ceilalţi strigau, mişcau din mâini sau se aruncau cu faţa la pământ.

— Ce-i asta? Ce s-a întâmplat? se întrebau cei de pe pod.

— Jarema! ţipă un glas.

— Jarema, Jarema! Să fugim, răcniră alţii.

Vâslele începură să lovească apa tot mai repede, podul aluneca pe unde ca o luntre căzăcească.

În aceeaşi clipă, pe malul de la Prochorówka se arătară nişte călăreţi.

— Oastea lui Jarema! strigară câţiva pe pod.

Călăreţii alergau pe mal, încoace şi încolo, întrebând lumea despre ceva, apoi începură să strige la cei care pluteau:

— Staţi! Staţi!

Zagłoba se uită înapoi şi o sudoare rece îl năpădi din creştet până-n tălpi: recunoscuse cazacii lui Bohun.

Într-adevăr, era Anton cu seimenii lui.

Cum am mai spus, jupân Zagłoba niciodată nu se pierdea cu firea pentru mult timp; puse mâna streaşină la ochi şi uitându-se îndelung, ca un om care nu vedea bine, începu să răcnească, de credeau că-l jupuia cineva de piele.

— Copii! Ăştia sunt cazacii lui Wiśniowiecki! O, pentru Dumnezeu şi Sfânta Precistă! Daţi zor să ajungem mai repede la mal! Pe cei care au rămas, o să-i plângem, dar să tăiem podul, că altfel vom pieri cu toţii!

— Mai iute, mai iute, să tăiem podul! strigau alţii.

Se iscă o hărmălaie grozavă, chemările dinspre Prochorówka nu se mai auzeau. În aceeaşi clipă podul scrâşni pe pietrişul de pe mal. Ţăranii începură să sară jos, dar nu apucară să coboare cu toţii, că ceilalţi smulseră punţile şi izbiră cu securile în fundul podului. Scânduri şi aşchii rupte începură să zboare în văzduh. Nenorocita ambarcaţiune era distrusă cu înverşunare, ruptă în bucăţi; groaza înzecise puterile ţăranilor.

În tot acest răstimp, jupân Zagłoba zbiera cât îl ţinea gura:

— Taie, sparge, rupe! Arde! Scăpaţi-vă! Vine Jarema! Vine Jarema!

Îşi aţintise ochiul sănătos asupra Helenei, clipind cu anume înţeles.

De partea cealaltă strigătele se înteţiră, când văzură că se strică podul, dar era prea departe şi nu se înţelegea nimic. Mişcările braţelor semănau cu nişte ameninţări, sporind şi mai mult graba distrugerii.

Podul pieri în curând, dar din toate piepturile se smulse dintr-odată un strigăt de spaimă şi înfricoşare:

— Sar în apă! Înoată spre noi! răcneau ţăranii.

Mai întâi un călăreţ, apoi vreo câteva zeci îşi împinseră caii în apă şi porniră înot spre malul celălalt. Era o faptă de o îndrăzneală nebună; apele umflate din primăvară curgeau mai repede ca de obicei, formând ici-colo vârtejuri şi cotituri nenumărate. Caii, luaţi de şuvoiul râului, nu puteau să înoate drept, apa îi ducea la vale cu mare iuţeală.

— Nu mai ajung la mal! strigau ţăranii.

— O să se înece!

— Slavă Domnului! O! Un cal s-a şi dat la fund.

— Lasă-i să piară!

Caii străbătuseră a treia parte din râu, dar curentul îi purta la vale tot mai mult. Începeau să-şi piardă puterile şi se cufundau din ce în ce mai adânc. În curând cazacii care-i călăreau intraseră în apă până la brâu. Mai trecu o bucată de vreme. Ţăranii din Szelepucha alergară să vadă ce se petrece: deasupra apei se mai arătau doar capetele cailor, iar cazacii se afundaseră până la piept. Ajunseseră la jumătatea râului. Deodată un cazac dispăru în adânc, urmat de al doilea, al treilea, al patrulea şi al cincilea. numărul îndrăzneţilor se micşora văzând cu ochii. Pe amândouă părţile râului, deasupra gloatelor, se aşternuse o tăcere surdă, dar mergeau cu toţii de-a lungul malului, să vadă ce se întâmplă. Răzbiseră două treimi din râu, numărul înotătorilor se împuţinase şi mai mult, se auzeau sforăiturile greoaie ale cailor şi îndemnurile cazacilor; câţiva dintre ei aveau să ajungă la mal.

Deodată glasul lui Zagłoba sparse tăcerea:

— Hei! Copii! Apucaţi sâneţele, moarte oamenilor cneazului!

Împuşcăturile detunară, împrăştiind rotocoale de fum. Pe râu se auziră ţipete deznădăjduite, şi după o clipă cai şi oameni pieriră. Râul era pustiu, doar undeva departe, printre încreţiturile valurilor, înnegrea uneori burta unui cal sau se zărea căciula roşcată a vreunui cazac.

Zagłoba se uita la Helena şi clipea din ochi.

CAPITOLUL XXII.

PRINŢUL VOIEVOD AL UCRAINEI aflase de înfrângerea de la Korsuń înainte de a se întâlni cu Skrzetuski care stătea pe dărâmăturile arse de la Rozłogi; îl vestise husarul Polanowski la Sohatyn. Mai înainte prinţul zăbovise la Przyłuka, de unde îl trimisese pe pan Bogusław Maszkiewicz cu o scrisoare la hatmani, întrebând unde avea să vină cu toată oastea. Dar, cum pan Maszkiewicz nu se arătase îndelungă vreme cu răspunsul din partea hatmanilor, prinţul pornise către Perejasław, repezind în

toate părţile cete de cercetaşi şi porunci ca toate polcurile împrăştiate dincolo de Nipru să se adune de grabă la Łubnie.

Veniră însă ştiri că peste zece steaguri de cazaci, care stăteau de strajă în palănci la hotarul cu tătarii, se risipiseră şi se alăturaseră răzvrătiţilor. Aşa că prinţul îşi văzu forţele împuţinate şi se îngrijoră foarte mult, pentru că nu se aştepta ca oamenii pe care de atâtea ori îi dusese la victorie să-l părăsească vreodată. De aceea, după întâlnirea cu pan Polanowski şi după primirea veştii despre înfrângerea nemaipomenită de la Korsuń, nu împărtăşi oştenilor această ştire şi se îndreptă către Nipru, vrând să intre orbeşte în mijlocul furtunii şi al răscoalei şi să răzbune înfrângerea, spălând ruşinea oştilor, sau să-şi verse propriul sânge. Socotea de asemenea că o parte mai mică sau mai mare din oştile Coroanei putuse să scape de la pieire. Dacă aceste pâlcuri ar fi întărit cele şase mii de oşteni ai săi, putea să se măsoare cu Chmielnicki, nădăjduind să-l biruie.

Oprindu-se la Perejasław, porunci micului Wołodyjowski şi lui Kuszel să-şi răspândească dragonii în toate părţile, spre Czerkasy, Mantów, Siekierno, Buczak, Stajki, Trechtymirów şi Rzyszczów, pentru a strânge toate bărcile şi podurile care se găseau prin împrejurimi. După aceea, oastea avea să treacă de pe malul stâng al râului la Rzyszczów.

Pâlcurile trimise aflară despre înfrângere de la fugarii întâlniţi ici şi colo, dar în toate locurile nu găsiră nici o barcă, deoarece, cum s-a mai spus, jumătate din ele le luase mai demult marele hatman al Coroanei pentru Krzeczowski şi Barabasz, iar celelalte fuseseră distruse de mulţimea răsculată pe malul drept de frica prinţului. Cu toate acestea, pan Wołodyjowski ajunse pe malul drept cu vreo zece oameni, pe o plută pe care poruncise s-o încherbeze la repezeală din trunchiuri de copaci. Acolo prinse o mică ceată de cazaci, pe care-i înfăţişă înaintea prinţului. De la ei află prinţul despre proporţiile uriaşe ale răzvrătirii şi despre urmările înfricoşătoare pe care le avusese

înfrângerea de la Korsuń. Întreaga Ucrainã se răsculase. Răzvrătirea se revărsase ca un puhoi de ape care se rostogoleşte pe o câmpie şi înghite, cât ai clipi din ochi, întinderi din ce în ce mai mari. Şleahta se apăra în castele şi cetăţi, dintre care multe fuseseră cucerite.

Chmielnicki creştea cu fiecare clipă în putere. Cazacii prinşi socoteau numărul oştilor sale la două sute de mii de oameni, dar aceste forţe puteau cu uşurinţă să crească îndoit într-un răstimp de numai câteva zile. Tocmai de aceea se oprise după bătălie la Korsuń, unde, folosindu-se de o clipă de linişte, îşi punea în ordine cetele nenumărate. Împărţea gloatele de ţărani în polcuri, alegându-le polcovnici dintre atamanii şi esaulii mai încercaţi, şi trimitea detaşamente mai mici sau părţi întregi de oaste pentru cucerirea fortăreţelor apropiate. Cântărind toate acestea, prinţul Jeremi înţelese că, din lipsă de bărci, a căror pregătire pentru 6000 de oşteni ar fi luat câteva săptămâni, şi din pricina puterii peste măsură de mari a vrăjmaşului, nu era chip să treacă Niprul în locul în care se afla. În sfatul de război, pan Polanowski, polcovnicul Baranowski, străjerul Aleksander Zamoyski, pan Wołodyjowski şi Wurcel erau de părere să pornească spre miazănoapte, către Czernihów, care se găsea în spatele unor păduri nepătrunse, apoi să ajungă la Lubecz, şi abia acolo să treacă râul spre Brahin. Era drum lung şi primejdios, pentru că dincolo de codrii de la Czernihów se întindeau spre Brahin mlaştini uriaşe, foarte greu de trecut şi pentru pedestrime, ce să mai vorbim de călărimea în zale, de care şi de tunuri! Prinţului îi plăcu totuşi acest plan, dar înainte de a pleca la acest drum lung şi, după cum se aştepta, fără întoarcere, voia să se mai arate din loc în loc în ţinuturile sale, pentru a împiedica lărgirea răscoalei şi a strânge pe şleahtici sub oblăduirea lui. Dorea să răspândească spaima şi să lase în urmă amintirea acestei spaime care, în lipsa lui, avea să fie singurul străjer al ţării şi ocrotitorul tuturor celor care nu erau în stare să se alăture oastei. În afară de

asta, Prinţesa Gryzelda, jupâniţele Zbaraski, fetele de casă, Curtea întreagă şi câteva regimente de pedestraşi erau încă la Łubnie, aşa că prinţul se hotărî să meargă acolo şi să-şi ia rămas-bun.

Oştile porniră în aceeaşi zi, având în frunte pe Wołodyjowski cu dragonii săi, care, cu toate că erau cu toţii rusini, învăţaţi cu disciplina şi schimbaţi în oşteni adevăraţi, întreceau în credinţă aproape toate celelalte steaguri. Ţara era încă liniştită. Unde şi unde se alcătuiseră cete de tâlhari care jefuiau deopotrivă conacele şleahticilor şi avutul ţăranilor. O mare parte dintre ei fură prinşi pe drum şi traşi în ţeapă. Ţăranii nu se răzvrătiseră nicăieri. Minţile clocoteau, focul era în ochii şi sufletele ţăranilor care se înarmau pe tăcute şi fugeau dincolo de Nipru. Groaza ţinea în frâu setea de sânge şi de omor. Erau totuşi unele semne prevestitoare de rău; prin satele în care ţăranii nu plecaseră până atunci la Chmielnicki, la apropierea oştilor prinţului fugeau parcă de teamă că înfricoşătorul cneaz avea să le citească pe faţă gândurile ascunse, pedepsindu-i dinainte. Într-adevăr, acolo unde găsea cel mai mic semn de uneltire a revoltei pedepsea fără cruţare; răsplătea cu dărnicie şi pedepsea fără milă şi măsură. Se putea spune că pe amândouă părţile Niprului rătăceau doi strigoi: unul împotriva şleahtei – Chmielnicki, celălalt împotriva răzvrătiţilor – prinţul Jeremi. În popor se spunea, în şoaptă, că atunci când se vor întâlni amândoi, o să se întunece soarele şi o să se înroşească apele tuturor râurilor. Dar ciocnirea nu avea să fie prea curând, pentru că Chmielnicki, care făcuse praf oştile Coroanei şi luase pe hatmani în robie, aflându-se acum în fruntea a sute de mii de luptători, se temea de stăpânul de la Łubnie care voia să-l caute peste Nipru. Oastea prinţului tocmai trecuse apa Śleporódului, iar prinţul se oprise pentru odihnă la Filipow, când i se dădu de ştire că au sosit trimişii lui Chmielnicki cu o scrisoare şi roagă să fie ascultaţi. Prinţul porunci să se înfăţişeze numaidecât. Şase zaporojeni intrară în casa ajutorului de

staroste, în care se afla prinţul, cu destulă semeţie, mai ales cel mai vârstnic, atamanul Sucharuka, care avea în minte înfrângerea de la Korsuń şi gradul proaspăt de polcovnic. Când se uitară în ochii prinţului, îi cuprinse o spaimă cumplită; căzându-i la picioare, nu mai îndrăzneau să rostească nici o vorbă.

Prinţul, înconjurat de cei mai de seamă cavaleri, le porunci să se ridice şi îi întrebă ce-i aduce la el.

— Am venit cu o scrisoare de la hatman, răspunse Sucharuka.

Prinţul îşi aţinti privirile asupra cazacului şi rosti liniştit, apăsând pe fiecare cuvânt:

— De la un lotru, un tâlhar şi un jefuitor, nu de la hatman.

Zaporojenii păliră, sau mai degrabă se învineţiră şi, lăsându-şi capetele pe piept, stăteau tăcuţi lângă uşă.

Prinţul porunci lui pan Maszkiewicz să ia scrisoarea şi să citească.

Scrisoarea era plină de umilinţă. Şi, deşi se afla după izbânda de la Korsuń, în Chmielnicki vulpea precumpănea leul, şarpele precumpănea vulturul, ţinând seama că îi scrie lui Wiśniowiecki{128}. Poate că se gudura, numai ca să-l liniştească şi să-l muşte apoi mai lesne, dar oricum, se gudura. Scria că cele ce s-au întâmplat s-au întâmplat numai din vina lui Czapliński, iar pentru nenorocul hatmanilor nu e vinovat el, Chmielnicki, ci numai soarta lor rea şi asupririle îndurate de cazacii din Ucraina. El îl roagă pe prinţ să nu-i poarte pică şi să binevoiască a-l ierta, drept pentru care el va rămâne întotdeauna sluga supusă şi umilă a prinţului şi, ca să câştige bunăvoinţa prinţului pentru trimişii săi şi să-i ferească de asprimea mâniei lui, aduce la cunoştinţă că-l va slobozi nevătămat pe husarul Skrzetuski, prins la Sici.

Aici urmau jeluiri împotriva trufiei lui Skrzetuski, care nu voise să ia scrisorile lui Chmielnicki, către prinţ, prin care faptă jignise adânc rangul lui de hatman şi toată oastea zaporojeană. Chmielnicki dădea toată vina pe această trufie

dispreţuitoare cu care se purtau lehii faţă de cazaci, pentru tot ce se petrecuse, începând cu Apele Galbene până la Korsuń. Îşi încheia scrisoarea cu asigurări de credinţă şi părere de rău faţă de Republică, oferindu-şi serviciile bunăvoinţei prinţului.

Ascultând această scrisoare, înşişi trimişii erau miraţi, pentru că nu ştiau dinainte ce scria hatmanul şi presupuneau că aduce mai degrabă ocări şi sfidări trufaşe decât rugăminţi. Pentru ei era limpede că Chmielnicki nu voia să pună totul pe o carte împotriva unui războinic atât de vestit şi, în loc să pornească cu toată puterea asupră-i, zăbovea, căuta să-l înşele prin umilinţă, pesemne pentru ca forţele prinţului să se fărâmiţeze în marşuri şi încăierări cu cete mărunte, într-un cuvânt: se vedea că se teme de prinţ. Aşa că trimişii deveniră şi ei mai umili, urmărind, în timpul citirii, cu luare-aminte faţa prinţului, să vadă dacă nu-şi citesc moartea pe ea. Cu toate că, venind aici, erau pregătiţi să moară, acum erau cuprinşi de frică. Prinţul asculta liniştit, doar din vreme în vreme îşi cobora pleoapele peste ochi, ca şi când ar fi vrut să oprească fulgerele tăinuite în ei, dar se vedea cât de colo că îşi înfrâna o mânie năprasnică. Atunci când se termină scrisoarea, nu adresă nici un cuvânt trimişilor, şi-i porunci doar lui Wołodyjowski să-i ia şi să-i ţină sub pază, iar el se întoarse către polcovnici şi le vorbi astfel:

— Mare este viclenia acestui duşman, căci sau vrea să mă liniştească pentru a năvăli asupra mea, sau vrea să înainteze înăuntrul Republicii şi să încheie o înţelegere, obţinând iertarea stărilor şi a regelui; atunci se va simţi în siguranţă, fiindcă dacă aş vrea să-l mai urmăresc, aş merge împotriva voinţei Republicii şi aş trece eu drept răzvrătit, şi nu el.

Wurcel îşi luă capul în mâini.

— O, vulpes astuta!{129}

— Ce mă sfătuiţi să fac, Domniile Voastre? întrebă prinţul. Vorbiţi cu îndrăzneală, iar după aceea am să vă spun care-i

voinţa mea. Bătrânul Zaćwilichowski, care părăsise Czehrynul de mult şi venise alături de prinţ, spuse:

— Facă-se după voia Luminăţiei Tale; dacă ne este îngăduit să ne rostim părerea, atunci zic: cu agerimea dintotdeauna Luminăţia Ta a înţeles intenţiile lui Chmielnicki, căci acestea sunt şi nu altele; socotesc că nu trebuie să ţinem seama de scrisoarea lui şi, adăpostind-o mai întâi pe prinţesă, să trecem Niprul şi să începem războiul înainte ca Chmielnicki să încheie vreo înţelegere; ar fi o ruşine pentru Republică dacă ar da uitării asemenea insulta. Apoi, aici se întoarse către polcovnici, aştept părerea Domniilor Voastre, fără să o socotesc pe a mea fără greş.

Străjerul taberei, pan Aleksander Zamoyski, îşi lovi sabia cu mâna:

— Jupâne stegar, senectus{130} vorbeşte prin Domnia Ta şi sapientia{131}. Trebuie să retezăm capul acestei hidre, până când nu creşte şi nu ne înghite şi pe noi.

— Amen! rosti preotul Muchowiecki.

Ceilalţi polcovnici, în loc să vorbească, începură, după pilda străjerului, să zăngăne săbiile, să gâfâie şi să scrâşnească, dar pan Wurcel vorbi în acest chip:

— Luminăţia Ta! E o ocară pentru numele Luminăţiei Tale că acest tâlhar a îndrăznit să scrie Luminăţiei Tale, pentru că dacă atamanul de tabără are un rang recunoscut şi întărit de Republică, şi la fel atamanii de curene, acesta este un hatman impostor, care nu poate să fie socotit altfel decât ca un răufăcător, lucru pe care pan Skrzetuski l-a înţeles foarte bine atunci când n-a vrut să-i primească scrisorile către Luminăţia Ta.

— Aşa gândesc şi eu, spuse prinţul, iar pentru că pe el nu pot să-l ajung, va fi pedepsit în persoana trimişilor săi.

Spunând aceste cuvinte, se întoarse către polcovnicul steagului de tătari de la curte:

— Jupâne Wierszułł, porunceşte tătarilor Domniei Tale să taie capetele acestor cazaci şi să cioplească o ţeapă pentru mai-marele lor; să-l tragă în ţeapă fără întârziere.

Wierszułł îşi înclină capul roşcat ca para focului şi ieşi, iar preotul Muchowiecki, care-l domolea pe prinţ de obicei, îşi împreună mâinile ca pentru rugăciune şi-l privi stăruitor în ochi, dorind să-i capete îndurarea.

— Ştiu, părinte, ce doreşti, spuse prinţul voievod, dar nu se poate. E nevoie de această pedeapsă şi pentru cruzimile pe care le făptuiesc dincolo de Nipru, pentru demnitatea mea şi pentru binele Republicii. Trebuie să se arate, fără putinţă de tăgadă, că mai este cineva care nu se teme de acest ataman, socotindu-l un răufăcător care, deşi scrie cu umilinţă, se poartă cu mare obrăznicie, ca un prinţ încoronat al Ucrainei, aducând asupra Republicii un prăpăd cum de mult nu s-a mai văzut.

— Luminăţia Ta, el l-a lăsat slobod pe pan Skrzetuski, rosti sfios preotul.

— Îţi mulţumesc în numele lui că îl asemuieşti cu nişte ucigaşi. Prinţul încruntă sprâncenele. Ajunge. Văd, vorbi apoi, adresându-se polcovnicilor, că Domniile Voastre vă daţi cu toţii sufragia pentru război; aceasta este şi voinţa mea. Să mergem, aşadar, la Czernihów, adunând în drum pe toţi şleahticii, şi să trecem Niprul la Brahin; pornim aproape de amiază. Acum, la Łubnie!

— Doamne ajută! rostiră polcovnicii.

În clipa aceea uşa se deschise şi în prag se ivi Roztworowski, înlocuitorul comandantului steagului moldovenesc, trimis în cercetare acum două zile, cu trei sute de cai.

— Luminăţia Ta, strigă, răzvrătirea se întinde! Rozłogi au ars, iar steagul lui Wasilówka a fost nimicit cu totul.

— Cum? Ce? Unde? întrebară din toate părţile.

Prinţul ridică mâna, să se facă tăcere, şi începu să-l cerceteze pe nou-sosit:

— Cine a făcut asta – tâlharii sau vreun pâlc de oaste?

— Oamenii spun că Bohun.

— Bohun?

— Aşa-i.

— Şi când s-a întâmplat?

— Cu trei zile înainte.

— Te-ai luat după urmele lor? I-ai ajuns, ai prins vreo limbă?

— Am alergat după ei, dar n-am putut să-i ajung, fiindcă după trei zile era prea târziu. Am aflat ştiri pe drum; au fugit înapoi către Czehryn, apoi s-au împărţit. Jumătate au luat-o spre Czerkasy, iar ceilalţi spre Zołotonosza şi Prochorówka.

La acestea pan Kuszel:

— Eu am întâlnit ceata care mergea la Prochorówka, spuse, am adus asta la cunoştinţa Luminăţiei Tale. Spuneau că i-a trimis Bohun să împiedice fuga ţăranilor dincolo de Nipru, de aceea i-am lăsat în pace.

— Domnia Ta ai făcut o prostie, dar nu te învinuiesc. E greu să nu greşeşti când trădarea pândeşte la fiecare pas şi pământul frige sub picioare, spuse prinţul.

Deodată îşi luă capul în mâini.

— Dumnezeule atotputernic! exclamă. Îmi aduc aminte ce-mi spunea Skrzetuski, că Bohun i-a pus gând rău jupâniţei Kurcewicz. Acum înţeleg de ce au ars Rozłogi. Fata trebuie să fi fost răpită. Hei, Wołodyjowski, la mine! Ia cinci sute de cai şi porneşte încă o dată către Czerkasy; Bychowiec să se ducă cu cinci sute de moldoveni la Zołotonosza şi la Prochorówka. Nu cruţaţi caii; cel care îmi aduce fata capătă moşia Demianówka până la sfârşitul vieţii. Plecaţi! Plecaţi!

Apoi către polcovnici:

— Iar noi, jupâni, la Rozłogi şi la Łubnie!

Polcovnicii se împrăştiară de la casa stărostiei şi se repeziră la steagurile lor. Slujitorii alergară să încalece pe cai; prinţului i se aduse murgul dzianetto pe care-l folosea de obicei la drum lung. În curând steagurile porniră, îndreptându-se ca un şarpe ce strălucea în multe culori spre drumul Filipówului.

Lângă roata fântânii o privelişte sângeroasă lovi ochii oştenilor. În parii gardului se vedeau înfipte cinci capete de

cazaci retezate, care priveau la oştile ce treceau cu albul mort al ochilor deschişi, iar mai înapoi, dincolo de fântână, pe o colină verde, se zbătea încă şi tremura în ţeapă atamanul Sucharuka. Vârful ascuţit îi străpunsese jumătate din trup, dar nenorocitul cazac mai avea de pătimit ceasuri lungi; înainte de a-l linişti moartea, putea să se zbată aşa până seara. Acum însă nu numai că era viu, dar îşi întorcea ochii înfiorători după fiecare steag care trecea; ochi care spuneau: „Să vă pedepsească Dumnezeu, pe voi, pe copiii şi pe nepoţii voştri, pentru chinurile mele, să crăpaţi cu toată seminţia voastră! Să vă bată Dumnezeu cu toate nenorocirile! Să pătimiţi mereu şi să nu puteţi să trăiţi, nici să muriţi!” Cu toate că era doar un cazac şi nu agoniza în purpură şi brocart, ci într-o haină cenuşie, nu în încăperea unui castel, ci într-o ţeapă, sub cerul liber, chinurile şi moartea care îi dădea târcoale deasupra capului îi împrumutaseră atâta măreţie şi atâta putere în priviri, atâta ură nemărginită în ochi, încât înţelegeau cu toţii ce voia să spună; steagurile treceau în tăcere pe lângă el; în strălucirile de aur ale amiezii, lumina deasupra lor, în ţeapa proaspăt cioplită, ca o torţă.

Prinţul trecu fără să-şi întoarcă privirile, preotul Muchowiecki făcu semnul crucii asupra nefericitului; trecuseră aproape toţi, când un flăcăiandru care slujea în steagul de husari, fără să ceară îngăduinţă nimănui, îşi mână calul pe înălţime şi, aşezând pistolul în tâmplă victimei, îi scurtă chinul cu o împuşcătură. Cu toţii se cutremurară în faţa unei asemenea fapte îndrăzneţe care depăşea graniţele disciplinei ostăşeşti; cunoscând asprimea prinţului îl socoteau ca şi pierdut pe cutezătorul flăcău; dar prinţul nu spuse nimic, fie că se prefăcea că nu auzise, fie că era prea adâncit în gânduri; destul că merse liniştit mai departe, şi abia seara porunci să-l cheme.

Flăcăul se înfăţişă mai mult mort decât viu înaintea stăpânului, crezând că acum-acum are să se deschidă pământul să-l înghită. Prinţul îl întrebă:

— Cum te cheamă?
— Zeleński.
— Tu ai tras în cazac?
— Eu, îngăimă feciorul alb ca varul.
— De ce ai făcut asta?
— Nu mai puteam să mă uit la chinurile lui. În loc să se mânie, prinţul zise:
— Ei, când ai să vezi cruzimile lor, mila o să zboare ca un înger din inima ta. Dar pentru că ţi-ai pus viaţa în primejdie din milă pentru el, vistiernicul o să-ţi plătească la Łubnie zece zloţi de aur; te iau în slujba persoanei mele.

Se mirară cu toţii de sfârşitul acestei întâmplări, dar în curând veni vestea că pâlcul lui Bychowiec se întorcea de la Zołotonosza care era mai aproape şi gândurile tuturor se îndreptară în altă parte.

CAPITOLUL XXIII.

OASTEA AJUNSE LA ROZŁOGI seara târziu, după ce ieşise Luna. Acolo îl aflară pe pan Skrzetuski şezând pe dealul Golgotei sale. După cum se ştie, oşteanul era copleşit cu totul de zbucium şi de durere, aşa că abia după ce părintele Muchowiecki îl făcu să-şi mai vină în fire, ofiţerii îl luară între ei şi începură să-l întâmpine cu bucurie şi să-l mângâie, mai ales jupân Longinus Podbipięta, care de la începutul celui de-al doilea pătrar al anului slujea în steagul lui Skrzetuski. Era gata să ofteze şi să plângă alături de el; se jurui să ajuneze marţea până la sfârşitul vieţii, dacă Dumnezeu avea să-l mângâie în vreun fel pe porucinic. Între timp îl duseră pe Skrzetuski la prinţul care se oprise într-un bordei ţărănesc. Acesta, când îşi văzu favoritul, nu rosti nici un cuvânt, îşi deschise numai braţele şi aşteptă. Jan se aruncă îndată plângând în braţele prinţului, care-l strânse la piept şi îl sărută pe cap; ofiţerii de faţă văzură lacrimi în ochii căpeteniei.

Abia după o vreme începu să vorbească.

— Te întâmpin ca pe fiul meu, credeam că n-am să te mai văd. Poartă-ţi povara cu bărbăţie şi adu-ţi aminte că în nenorocirea ta vei avea mii de tovarăşi care îşi vor pierde soţiile, copiii, părinţii, rudele şi prietenii. Aşa cum piere picătura într-un ocean, aşa să ţi se înece durerea în marea durerii tuturor! Când vremuri atât de năprasnice s-au abătut asupra Republicii, oricine este bărbat şi poartă sabie la şold nu trebuie să se piardă cu firea din pricina nenorocirii sale, ci să alerge în ajutorul acestei mame a tuturor şi să-şi capete astfel liniştea gândurilor sau să piară de moarte falnică, dobândind cununa cerească şi, odată cu ea, fericirea veşnică.

— Amin! rosti capelanul Muchowiecki.

— O, Luminăţia Ta, preferam s-o văd moartă! gemu oşteanul.

— Plângi, prea mare este pierderea ta, şi noi vom plânge alături de tine, pentru că n-ai venit între păgâni, între sciţii sălbatici sau între tătari, ci între tovarăşi care-ţi voiesc binele, dar spune-ţi aşa: „Astăzi îmi plâng durerea mea, căci ziua de mâine nu mai este a mea”. Află că mâine pornim la luptă.

— Cu Luminăţia Ta merg până la capătul lumii, dar nu mă pot mângâia, îmi este atât de greu fără ea că. nu mai pot, nu mai pot să îndur.

Şi bietul oştean aci îşi ducea mâinile la cap, aci îşi muşca degetele ca să-şi înăbuşe gemetele; viforul deznădejdii pusese iarăşi stăpânire pe el.

— Ai zis: „Facă-se voia ta!” rosti preotul cu asprime.

— Amin, amin! Mă las în voia Domnului, dar. nu pot să-mi înfrâng durerea, răspunse cavalerul cu glasul întrerupt.

Şi se vedea cum se zbuciumă şi se frământă; chinurile lui stoarseră lacrimi din ochii tuturor; cei mai simţitori, ca pan Wołodyjowski şi pan Podbipięta, vărsau adevărate pâraie. Cel din urmă îşi tot frângea mâinile, repetând jalnic:

— Frăţioare, stăpâneşte-te, frăţioare!

— Ascultă, zise prinţul deodată, am veste că Bohun a plecat de aici spre Łubnie, pentru că mi-a spârcuit oamenii la Wasiłówka. Nu deznădăjdui dinainte, poate că nici nu se află în mâinile lui, ce-ar fi căutat el la Łubnie?

— Aşa-i, poate fi! exclamară ofiţerii. Dumnezeu are să-ţi trimită alinarea.

Pan Skrzetuski deschise ochii, de parcă nu prea înţelegea ce vorbesc; deodată nădejdea strălumină şi în mintea lui şi se aruncă cât era de lung la picioarele prinţului.

— O, Luminăţia Ta! Viaţa, sângele! striga.

Nu putu să vorbească mai mult. Slăbise atât de tare, încât jupân Longinus trebui să-l sprijine şi să-l aşeze pe o laviţă; se vedea pe faţa lui că se agăţase de această speranţă, cum se agaţă cei care se îneacă de o scândură şi că durerea îl părăsise. Ceilalţi aţâţau această scânteie, spunându-i că poate îşi va găsi cneaghina la Łubnie. Îl duseră apoi într-o altă colibă şi-i aduseră mied şi vin. Porucinicul încercă să bea, dar, din cauza gâtlejului strâns, nu putu; în schimb băură prietenii credincioşi şi, încălzindu-se, începură să-l îmbrăţişeze, să-l sărute şi să se mire de slăbiciunea lui şi de semnele de boală care i se vedeau pe faţă.

— Arăţi ca Sfântul Petru! spuse rotofeiul pan Dzik.

— Acolo la Sici te-au ocărât numai, şi nu ţi-au dat să mănânci şi să bei?

— Spune tot ce-ai păţit.

— O să vă povestesc altă dată, răspunse Skrzetuski cu glasul slab. M-au rănit şi am fost bolnav.

— L-au rănit! strigă pan Dzik.

— L-au rănit, cu toate că era un trimis, spuse şi pan Sleszyński.

Şi amândoi priviră unul la altul, uluiţi de obrăznicia cazacilor, apoi începură să se îmbrăţişeze din mare dragoste pentru Skrzetuski.

— Pe Chmielnicki l-ai văzut?

— Văzut.

— Daţi-l aici, strigă Migurski, să-l ciopârţim pe loc!

Tot vorbind aşa, se scurse toată noaptea. Spre dimineaţă se dădu de ştire că şi al doilea pâlc care fusese trimis către Czerkasy se întorsese. Fireşte, nu-l ajunsese şi nu-l prinsese pe Bohun, dar aducea veşti ciudate. Aducea mulţi oameni întâlniţi pe drum, care-l văzuseră pe Bohun cu două zile înainte. Aceştia spuneau că atamanul urmărea pe cineva, pentru că întreba pe toată lumea dacă n-a văzut un şleahtic burduhos care fugea cu un băiat îmbrăcat în cazac. În afară de asta se grăbea foarte tare şi gonea ca un apucat. Mai spuneau oamenii că n-au băgat de seamă ca Bohun să fi dus vreo fată cu el, căci dacă ar fi fost aşa, ar fi văzut-o fără doar şi poate, pentru că Bohun nu avea prea mulţi seimeni cu el. O nouă nădejde, dar şi o nouă grijă umplură inima lui Skrzetuski, deoarece veştile erau pentru el de-a dreptul neînţelese.

Nu înţelegea de ce Bohun alergase mai întâi spre Łubnie, atacase garnizoana din Wasiłówka, apoi se întorsese dintr-odată spre Czerkasy. Că n-o răpise pe Helena, părea să fie un lucru sigur, pentru că pan Kuszel întâlnise ceata lui Anton, iar jupâniţa nu era cu ei, şi oamenii aduşi acum dinspre Czerkasy întăreau că n-o văzuseră nici cu Bohun. Unde putea să fie? Unde se adăpostise? Izbutise să fugă? Dacă era aşa, în ce parte o luase? Ce pricini avea să fugă la Czerkasy şi la Zołotonosza şi nu la Łubnie? Şi cu toate astea, cetele lui Bohun alergau şi urmăreau pe cineva în împrejurimile de la Czerkasy şi Prochorówka? Şi de ce tot întrebau de un şleahtic cu un flăcău cazac? Porucinicul nu găsea răspuns la toate aceste întrebări.

— Daţi-mi un sfat, vorbiţi, lămuriţi-mi ce înseamnă toate acestea, se adresă el ofiţerilor, că mintea mea nu mă ajută la nimic!

— Eu cred că trebuie să fie la Łubnie, zise pan Migurski.

— Nu se poate, răspunse stegarul Zaćwilichowski, pentru că dacă Helena era la Łubnie, Bohun s-ar fi adăpostit în mare grabă la Czehryn, în loc să se apropie de hatmani, de înfrângerea cărora n-avea cum să ştie. Dacă şi-a împărţit

seimenii şi a apucat-o în două părţi, vă spun Domniilor Voastre că numai pe ea o urmărea.

— Dar întreba de un şleahtic bătrân şi de un cazac tânăr. Nu e nevoie de prea multă sagacitatis{132} ca să ghiceşti că dacă a fugit, apoi n-a făcut-o în straie femeieşti, ci în altele, ca să nu lase nici o urmă. De aceea, gândesc că acest căzăcel trebuie să fie Helena.

— O, aşa-i, aşa-i! repetară ceilalţi.

— Da, dar cine-i şleahticul?

— Asta nu pot să ştiu, spuse bătrânul stegar, dar putem întreba. Ţăranii trebuie să fi văzut cine a trecut pe aici şi ce s-a petrecut. Chemaţi-l pe stăpânul colibei.

Ofiţerii se repeziră şi în curând aduseră pe ţăran de grumaz.

— Omule, îl întrebă Zaćwilichowski, erai aici când au năvălit Bohun cu cazacii asupra curţii?

Ca de obicei, ţăranul începu să se jure că n-a fost, că n-a văzut şi nu ştie nimic, dar Zaćwilichowski cunoştea cu cine are de-a face şi-i spuse:

— Oho, fecior de păgân, vrei să te cred că tu ai stat băgat sub laviţă când au jefuit curtea! Vinde-i-o altuia – uite, aici e un zlot de aur, iar acolo stă un slujitor cu paloşul – alege! La nevoie dăm foc satului şi nedreptăţim nişte oameni săraci din pricina ta.

Abia acum ţăranul începu să povestească cele ce văzuse. Când cazacii începuseră să chefuiască pe maidanul dinaintea casei, s-a dus şi el cu ăilalţi să vadă ce se întâmplă. Au auzit că bătrâna cneaghină şi cnejii sunt ucişi, dar Mikołaj îl rănise pe ataman, care zăcea fără suflare. Ce s-a întâmplat cu jupâniţa n-au putut să afle, dar a doua zi în zori au auzit că a fugit cu un şleahtic care venise cu Bohun.

— Ia te uită! Ia te uită! spuse Zaćwilichowski. Na-ţi, omule, zlotul de aur; vezi că nu-ţi facem nimic. Şi tu l-ai văzut pe şleahticul acela? E cineva din împrejurimi?

— L-am văzut, boierule, dar nu era de pe aici.

— Cum arăta?

— Gras, boierule, ca un butoi, cu barba căruntă. Şi ocăra ca un calic. Orb de un ochi.

— O, pentru Dumnezeu! strigă pan Longinus. Parcă ar fi jupân Zagłoba! Nu?

— Zagłoba? Ia stai, Domnia Ta! Zagłoba. Poate fi! La Czehryn se împrietenise la cataramă cu Bohun, şi beau şi jucau arşice împreună. Poate fi. E chipul lui.

Pan Zaćwilichowski se întoarse iarăşi către ţăran:

— Şi şleahticul acela a fugit cu jupâniţa?

— Aşa este. Aşa am auzit.

— Voi îl cunoaşteţi bine pe Bohun?

— Vai, vai, boierule! Păi el stătea cu lunile pe aici.

— Poate că şleahticul a luat-o cu el din porunca lui Bohun?

— Da' de unde, boierule! Pe Bohun l-a legat şi i-a înfăşurat haina în jurul capului, iar pe jupâniţă, spuneau, a răpit-o şi n-a mai văzut-o nimeni. Atamanul urla ca un lup. Spre ziuă a poruncit să fie dus între doi cai şi a plecat spre Łubnie, dar nu i-a mai ajuns. Apoi a luat-o în altă parte.

— Slavă lui Dumnezeu! rosti Migurski. Atunci trebuie să fie la Łubnie, nu înseamnă nimic că au apucat-o şi spre Czerkasy; n-au găsit-o acolo, au încercat aici.

Skrzetuski îngenunchease şi se ruga fierbinte.

— He, he! mormăi bătrânul stegar, nu mă aşteptam la atâta inimă de la Zagłoba, să îndrăznească el să se pună de price cu un cazac atât de aprig ca Bohun! Adevărat că se arăta foarte binevoitor faţă de pan Skrzetuski pentru miedul de trei ani de la Łubnie, pe care l-am băut împreună la Czehryn, nu o dată mi-a vorbit despre el, numindu-l un cavaler destoinic. Măi, măi! Nu-mi intră în cap, că doar şi pe banii lui Bohun a băut destul. Să-l lege pe Bohun şi să răpească fata – nu credeam că e în stare de o faptă atât de îndrăzneaţă, îl socoteam un scandalagiu şi un fricos. E grozav de isteţ şi minte de îngheaţă apele; de obicei oamenii de soiul acesta sunt curajoşi numai din gură.

— Să fie cum îi place, destul că a smuls-o pe jupâniţă din mâinile tâlharului, spuse pan Wołodyjowski. Şi pentru că,

după cum se vede, viclenia nu-i lipseşte, mai mult ca sigur că va şti să se furişeze cu ea în aşa chip, ca să scape cu faţa curată.

— E şi capul lui în joc, răspunse Migurski. Apoi se adresă lui Skrzetuski:

— Bucură-te, prietene drag!

— O să-ti fim cu toţii cavaleri de onoare!

— Ce-o să mai bem la nunta ta!

Zaćwilichowski adăugă:

— Dacă a fugit peste Nipru şi a aflat de înfrângerea de la Korsuń, trebuie să se întoarcă la Czernihów, aşa că putem să-l ajungem din urmă.

— Să bem pentru sfârşitul fericit al necazurilor prietenului nostru! strigă Śleszyński.

Începură să închine paharele pentru Skrzetuski şi cneaghină, pentru urmaşii lor şi pentru jupân Zagłoba, şi aşa se scurse toată noaptea. În zori se trâmbiţă încălecarea şi oastea porni spre Łubnie.

Mergeau repede, fiindcă pâlcurile prinţului nu erau însoţite de carele de povară. Skrzetuski voia să se repeadă înainte cu steagul de tătari, dar era prea slăbit, iar prinţul îl opri lângă el, dorind să i se dea socoteală de solia de la Sici. Aşa că porucinicul trebui să povestească amănunţit cum a călătorit, cum au năvălit asupră-i la Chortyca şi l-au târât la Sici, trecând sub tăcere numai discuţia cu Chmielnicki, deoarece i se părea că nu-i făcea cinste. Prinţul se îngrijoră cel mai mult când află că bătrânul Grodzicki nu mai avea pulbere şi nu putea să se apere multă vreme.

— E o pierdere grea, rosti, pentru că era mare nevoie ca cetatea de la Kudak să poată să împiedice şi să hărţuiască pe răzvrătiţi. Grodzicki este un bărbat vrednic, o adevărată decus et praesidium{133} a Republicii. De ce n-a trimis la mine după pulbere? I-aş fi dat din pivniţele de la Łubnie.

— A socotit, pesemne, că marele hatman era dator ex officio să se îngrijească de acest lucru, răspunse Skrzetuski.

— Cred., spuse prinţul şi tăcu.

Apoi urmă:

— Marele hatman e un războinic încercat şi cu multă experienţă, dar s-a încrezut prea mult în el, şi asta l-a pierdut. A dispreţuit prea mult această răzvrătire, şi când m-am grăbit să-i sar în ajutor, nu prea s-a bucurat. Nu voia să împartă slava cu nimeni, se temea să nu se spună că victoria e a mea.

— Aşa gândesc şi eu, răspunse Skrzetuski cu seriozitate.

— A vrut să liniştească pe zaporojeni cu harapnicul, şi iată ce s-a petrecut. Dumnezeu i-a pedepsit trufia. Din cauza acestei trufii, care nu-i place nici lui Dumnezeu, piere Republica şi poate că fiecare îşi are partea lui de vină.

Prinţul avea dreptate, căci nici el însuşi nu era fără de vină. Nu prea demult, fiind vorba de gâlceava cu pan Aleksander Koniecpolski pentru Hadziacz, prinţul intrase în Varşovia cu patru mii de oameni, cărora le poruncise ca, în caz că va fi silit să jure în Senat, să năvălească înăuntru şi să-i hăcuiască pe toţi. Făcuse asta nu de altceva, ci tot din pricina trufiei care nu îngăduia nimănui să nu se încreadă în cuvântul lui şi să fie pus să jure.

Poate că în clipa aceea îşi aminti această faptă, fiindcă se îngândură; călărea înainte în tăcere plimbându-şi ochii peste stepele întinse care pătau drumul, sau poate că se gândea la soarta acestei Republici pe care o iubea cu toate puterile sufletului său înflăcărat şi pentru care părea că se apropie dies irae et calamitatis{134}.

După-amiază, de pe malul înalt al Sułei se arătară turlele bisericilor de la Łubnie, acoperişul strălucitor şi turnurile ascuţite ale catedralei Sfântul Mihail. Oastea intră încet în târg, scurgându-se până seara. Prinţul plecă îndată la castel, unde trimisese poruncă dinainte să fie totul gata de drum, iar steagurile se pregătiră să înnopteze în târg, treabă nu prea uşoară, fiindcă era multă lume adunată. Ca urmare a ştirilor despre desfăşurarea războiului civil pe malul drept şi a răzvrătirii ţăranilor, toţi şleahticii din ţinutul de peste Nipru se strânseseră la Łubnie. Veneau aici

şi şleahtici din locuri mai depărtate, aducându-şi soţiile, copiii şi slujitorii, cai, cămile şi cirezi întregi de vite. Se adunaseră de asemenea comisarii prinţului, ajutorii de staroste, feluriţi slujbaşi ai stării şleahticilor, arendaşi, evrei – într-un cuvânt, toţi cei împotriva cărora răscoala putea să-şi întoarcă ascuţişul. Credeai că la Łubnie are loc vreun mare iarmaroc, pentru că nu lipseau nici negustorii de la Moscova şi tătarii din Astrahan, care, venind cu marfa în Ucraina, se adăpostiseră aici împotriva războiului. În piaţă se aflau mii de care de cele mai deosebite alcătuiri; unele cu roţi legate cu nuiele, altele cu roţi fără spiţe, tăiate dintr-o singură bucată de lemn, telegi căzăceşti, şarabane de-ale şleahticilor. Oaspeţii mai de vază îşi făcuseră loc la castel şi prin hanuri, iar ceilalţi şi slujitorii îşi întinseseră corturile lângă biserică. Pe uliţe se aprinseseră focuri la care se pregătea mâncarea. Peste tot era înghesuială, învălmăşeală şi un zumzet ca într-un stup. Culori şi veşminte din cele mai felurite, oştenii prinţului din toate steagurile: haiduci, paici, evrei în bluze negre, ţărani, armeni cu căciuli albastre, tătari în cojoace miţoase. Pretutindeni se auzeau limbi diferite, chemări, blesteme, plânsul copiilor, lătratul câinilor şi mugetele vitelor. Mulţimile întâmpinau cu bucurie steagurile care soseau, văzând în ele siguranţa ocrotirii şi izbăvirea. Unii se duseră la castel să strige în cinstea prinţului şi a prinţesei. Printre oameni umblau tot felul de veşti: ba că prinţul rămâne la Łubnie, ba că va pleca hăt! spre Lituania unde vor trebui să-l însoţească; ba chiar că l-ar fi biruit pe Chmielnicki. După ce se întâlni cu soţia şi o vesti despre plecarea de a doua zi, privi îngrijorat la grămezile de care şi de oameni ce aveau să se rânduiască în urma oştirii şi care, ca nişte ghiulele legate de picioare, îi vor întârzia mersul. Se mângâia cu gândul că, dincolo de Brahin, ţara e mai liniştită şi toţi o să se împrăştie şi o să se ascundă în toate părţile încetând să-i mai stingherească mişcările. Prinţesa cu fetele de casă şi toată Curtea aveau să fie trimise la Wiśniowiec, pentru ca prinţul să poată porni

fără grijă şi fără piedici războiul. La castel toate pregătirile erau sfârşite, carele erau încărcate cu lucrurile şi obiectele de preţ, hrana adunată, iar Curtea era gata să se urce în care şi să încalece pe cai. Toate le orânduise prinţesa Gryzelda, care era tot atât de curajoasă la vreme de cumpănă ca şi prinţul, stându-i aproape alături în ce priveşte energia şi hotărârea nezdruncinată. Prinţul se bucura tare mult de această privelişte, cu toate că i se rupea inima la gândul că trebuie să părăsească cuibul de la Łubnie, unde fusese atât de fericit, unde crescuse atâta în putere şi dobândise atâta faimă. Această tristeţe era împărtăşită deopotrivă de toţi, de oşteni, de slujitori şi de întreaga Curte, toţi erau siguri că atunci când prinţul va lupta prin alte locuri îndepărtate, vrăjmaşul n-o să lase în pace Łubnie şi o să se răzbune împotriva acestor ziduri dragi pentru toate pagubele pe care le va suferi din partea prinţului. Nu lipseau deci hohotele de plâns şi tânguirile, mai ales printre femei, dar şi printre cei care se născuseră aici şi trebuia să-şi părăsească mormintele părinţilor.

CAPITOLUL XXIV.

FIREŞTE CĂ PORUCINICUL SKRZETUSKI, care alergase la castel înaintea steagurilor, întrebând de cneaghină şi de Zagłoba, nu-i găsi aici. Nu-i văzuse şi nu auzise nimeni de ei, deşi se aflase de năvala de la Rozłogi şi de nimicirea garnizoanei din Wasiłówka. Cavalerul se închise în cvartirul din clădirea arsenalului cu nădejdile-i spulberate, şi jalea, temerile şi grija se năpustiră iarăşi asupra lui. Se apăra de ele cum se apără un oştean rănit pe câmpul de bătaie de corbii şi de stăncile care se îngrămădesc să-i bea sângele cald şi să-i sfâşie carnea proaspătă. Se întărea cu gândul că Zagłoba e atât de şiret, încât va putea să scape şi să se adăpostească la Czernichów, după ce va afla de înfrângerea hatmanilor. Îşi aduse aminte la timp şi de cerşetorul pe care-l întâlnise în drum spre Rozłogi, care povestea că el şi băiatul au fost despuiaţi de îmbrăcăminte de un diavol şi care stătuse trei zile ascuns prin stufărişurile Kahamlikului, temându-se să se arate. Lui Skrzetuski îi fulgeră prin minte că Zagłoba îl jefuise pe cerşetor, ca să facă rost de îmbrăcăminte pentru el şi Helena. „Altfel nu poate fi!” îşi repeta porucinicul şi simţea o mare uşurare, fiindcă asemenea veşminte ţărăneşti le înlesneau fuga foarte mult. Mai nădăjduia că Dumnezeu, care veghează asupra nevinovăţiei, n-o va părăsi pe Helena; vrând să atragă asupra ei îndurarea Celui-de-Sus, hotărî să se cureţe de păcate. Plecă să-l caute pe părintele Muchowiecki; îl găsi îmbărbătând o femeie şi îl rugă să-l spovedească. Preotul îl duse în capelă, se aşeză în confesional şi începu să-l asculte, încurajându-l apoi, întărindu-l în credinţă, mângâindu-l şi, la nevoie, dojenindu-l. Îl dojeni, spunându-i că unui creştin nu-i este îngăduit să se îndoiască de puterea dumnezeiască, tot aşa cum un cetăţean nu trebuie să-şi plângă propria nenorocire mai mult decât pe a ţării, pentru că interesul particular înseamnă să ai mai multe lacrimi pentru tine, decât pentru obşte şi să-ţi pară rău mai mult de iubirea ta decât de pagubele tuturor. După care înfăţişă în cuvinte atât de înălţătoare şi de tânguitoare nenorocirea,

decăderea şi ruşinea Republicii, încât stârni îndată în inima oşteanului o mare dragoste pentru ea care-i micşoră nefericirea până într-atât, că aproape n-o mai simţea deloc. Îl curăţi, de asemenea, de îndârjirea şi de ura pe care le nutrea împotriva cazacilor. „Pe care trebuie să-i loveşti ca pe nişte duşmani ai credinţei, ai ţării şi ca pe aliaţii păgânilor, dar pe care trebuie să-i ierţi din toată inima, ca pe nişte rătăciţi ce se află şi să nu te răzbuni asupra lor. Când vei dovedi acest lucru, atunci am să văd că Dumnezeu te-a alinat, trimiţându-ţi liniştea şi redându-ţi iubirea.”

Făcu apoi semnul crucii asupra lui, îl binecuvântă şi ieşi, poruncindu-i, ca ispăşire, să stea întins înaintea lui Cristos până a doua zi dimineaţa.

Capela era pustie şi întunecoasă, doar două lumânări licăreau în faţa altarului aruncând luciri trandafirii şi aurii peste faţa de alabastru a lui Cristos, plină de dulceaţă şi suferinţă. Porucinicul zăcea nemişcat ca o stană de marmură, dar simţea tot mai limpede că amărăciunea, deznădejdea şi ura, durerea, grijile şi suferinţa se desfăşoară de pe inima lui, se furişează din piept şi se târâie ca şerpii, ascunzându-se undeva în beznă. Simţea că răsufla mai uşor, întărit de sănătate şi de puteri noi, mintea i se lumina tot mai mult, îl cuprindea o stare de fericire nespusă, într-un cuvânt, înaintea altarului şi a lui Cristos aflase tot ce putea să afle un om din acele timpuri, un om cu credinţă neclătinată, fără urmă şi umbră de îndoială.

A doua zi porucinicul era ca renăscut. Începea treaba, mişcarea şi vânzoleala, pentru că era ziua plecării de la Łubnie. Dis-de-dimineaţă căpeteniile aveau să controleze polcurile, să vadă dacă oamenii şi caii erau în ordine, apoi să le conducă pe câmpul de instrucţie şi să le pregătească de marş. Prinţul ascultă sfânta liturghie în catedrala Sfântului Mihail, după care se întoarse la castel, unde primi deputăţiile clerului ortodox şi ale locuitorilor de la Łubnie şi Chorol. Se aşeză deci pe tronul din sala zugrăvită de meşterul Helm, înconjurat de cei mai de vază cavaleri, şi

aici primarul din Łubnie, Hruby, îşi luă rămas-bun, în limba rusină, în numele tuturor târgurilor care ţineau de ţinutul de peste Nipru. Mai întâi îi rugă să nu plece, lăsându-i ca pe nişte oi fără păstor, ceea ce auzind ceilalţi deputaţi repetară, împreunându-şi mâinile: „Nu pleca! Nu pleca!”; iar când prinţul răspunse că n-are încotro, îi căzură la picioare, părându-le rău după bunul stăpân, sau numai prefăcându-se că le pare rău, căci se zvonea că mulţi dintre ei erau de partea cazacilor şi a lui Chmielnicki. Cei cu mai multă avere se temeau de mulţimea care, se zvonea, avea să se răscoale îndată după plecarea prinţului cu oastea. Prinţul le răspunse că s-a străduit întotdeauna să se poarte cu ei ca un părinte, nu ca un stăpân, rugându-i să stăruie în credinţa faţă de rege şi Republică, mama tuturor, sub oblăduirea căreia n-au avut de îndurat nedreptăţi, au trăit în linişte, au crescut în bunăstare, fără să cunoască vreo asuprire cu care ar fi vrut să le încarce grumazul cineva. Cu asemenea cuvinte îşi luă rămas-bun şi de la clerul ortodox, apoi sosi ceasul plecării. Abia acum plânsetele şi tânguirea slujitorilor răsunară în tot castelul. Jupâniţele de la Curte leşinară, iar pe Anna Borzobohata abia o readuseră la viaţă. Numai prinţesa urcă în caretă cu ochii uscaţi şi cu fruntea sus; mândra jupâneasă se ruşina să-şi arate suferinţa la toată lumea. Mulţime de oameni se adunase lângă castel, băteau toate clopotele de la Łubnie, popii făceau semnul crucii asupra celor care plecau – alaiul de carâte şi şarabane, care abia putea să răzbată prin poarta castelului.

În sfârşit, prinţul însuşi încălecă. Flamurile polcurilor coborâseră înaintea lui, dinspre întărituri bubuiră tunurile; hohotele de plâns, larma locuitorilor şi strigătele se amestecau cu dangătul clopotelor, cu detunăturile, cu sunetul trâmbiţelor de război şi cu răpăitul tobelor. Porniră.

Înainte mergeau două steaguri de tătari, conduse de Roztworowski şi Wierszułł, urmate de tunurile lui Wurcel şi de pedestrimea polcovnicului Machnicki. În urma lor veneau prinţesa cu jupâniţele şi Curtea întreagă, căruţele

cu lucruri, apoi steagul de moldoveni al lui Bychowiec şi restul oastei: polcurile de călărime grea, steagurile de cuirasieri şi de husari, după care încheiau şirul dragonii şi seimenii.

În urma oastei se întindea ca un şarpe neîntrerupt, pestriţ, alaiul căruţelor şleahtei care ducea familiile tuturor acelora care nu voiau să rămână dincolo de Nipru după plecarea prinţului.

Trâmbiţele polcurilor cântau, dar inimile erau strânse de nelinişte. Priveau cu toţii la zidurile pe care le părăseau, întrebându-se fiecare în adâncul sufletului: „Casa mea dragă, am să te mai văd oare vreodată?” Să plece era uşor, dar să se întoarcă, cu mult mai greu. Fiecare îşi lăsa o parte din suflet, o amintire scumpă în aceste locuri. Privirile rătăceau pentru ultima oară asupra castelului, peste târg, la turnurile catedralelor şi la turlele bisericilor ortodoxe, peste acoperişurile caselor. Ştiau cu toţii ce lăsau aici, dar nici unul nu ghicea ce-l aşteaptă în depărtarea cenuşie spre care se îndrepta oştirea.

Toate sufletele erau cuprinse de jale. Târgul striga în urma celor care plecau, cu dangătul clopotelor, rugându-i parcă, implorându-i să nu-l părăsească, lăsându-l în nesiguranţă, în seama sorţii rele care avea să vină; striga, ca şi când prin sunetele tânguitoare ale clopotelor voia să-şi ia rămas-bun şi să le rămână în amintire.

Cu toate că alaiul se îndepărtase, capetele erau întoarse spre târg şi pe toate feţele se citea întrebarea: „Să fie oare pentru cea din urmă oară?”

Întocmai! Din toată această oaste şi mulţime de şleahtici, din aceste mii de oameni care plecau cu prinţul Wiśniowiecki, nimeni, nici chiar el însuşi, n-avea să mai vadă vreodată târgul şi ţinutul de peste Nipru.

Trâmbiţele răsunau. Oastea se mişca încet înainte, fără oprire, aşa că în curând târgul începu să se piardă într-o ceaţă albăstruie, casele şi acoperişurile se contopiră într-o masă care strălucea puternic în soare. Prinţul îşi repezi

calul înainte, urcă pe o colină înaltă şi stătu nemişcat, privind îndelung. Târgul ce strălucea acum în soare şi tot ţinutul care se vedea de pe movilă erau lucrarea înaintaşilor săi şi a lui. Pentru că cei din familia Wiśniowiecki schimbaseră aceste pustietăţi odinioară sălbatice într-o ţară cu locuitori statornici, deschizând-o vieţii oamenilor; se putea spune că ei creaseră ţinutul Zadnieprze. Cea mai mare parte a acestei lucrări aparţinea prinţului însuşi. El înălţase aceste catedrale, ale căror turnuri albăstreau deasupra târgului, el întărise târgul, unindu-l prin multe drumuri cu Ucraina, el despădurise locul, secase mlaştinile şi ridicase castele, înfiinţând sate şi aşezări, el adusese locuitorii, stârpise tâlharii şi pusese stavilă năvălirilor tătare, el statornicise liniştea râvnită de plugari şi negustori, înstăpânind domnia legii şi a dreptăţii. Această ţară exista, se dezvolta şi înflorea datorită lui. El îi era inima şi sufletul, iar acum trebuia să părăsească toate acestea.

Prinţului nu-i părea rău după aceste avuţii uriaşe, care puteau să stea alături de principatele nemţeşti. Se legase însă de opera mâinilor sale; ştia că atunci când n-o să mai fie aici, totul are să se clatine; munca şi truda atâtor ani se vor duce de râpă, se vor dezlănţui sălbătăciile şi pârjolul va cuprinde satele şi târgurile, tătarul îşi va adăpa caii în aceste râuri şi pădurea o să crească peste dărâmăturile arse; dacă se va mai întoarce, cu ajutorul lui Dumnezeu, va trebui să ia totul de la capăt, şi poate că nu va mai avea puterea şi timpul de trebuinţă şi nici încrederea de la început. Aici petrecuse ani întregi, înălţându-şi faima printre oameni şi meritele faţă de Dumnezeu, iar acum toată slava şi meritele lui aveau să se împrăştie ca fumul.

Două lacrimi i se rostogoliră încet pe obraji.

Erau ultimele lacrimi, după care în aceşti ochi aveau să rămână numai fulgerele.

Calul prinţului îşi întinse gâtul şi necheză; numaidecât îi răspunseră alţii din steagurile care se înşiruiau pe drum.

Aceste glasuri îl treziră pe prinţ din îngândurare, insuflându-i curaj. Îi mai rămâneau şase mii de tovarăşi credincioşi, şase mii de săbii, în faţa cărora lumea era deschisă şi pe care Republica asuprită îi aştepta ca s-o izbăvească. Idila de peste Nipru se sfârşise, dar acolo unde bubuie tunurile, unde ard satele şi târgurile, acolo unde nechezatul cailor tătăreşti şi ţipetele cazacilor se amestecă noaptea cu tânguirea robilor, cu gemetele bărbaţilor, ale nevestelor şi ale copiilor – acolo câmpul e liber şi poate să dobândească slava de izbăvitor şi părinte al Republicii. Cine să întindă mâna spre această cunună, cine să scape ţara ruşinată şi călcată în picioare de răzvrătiţi, dacă nu el, prinţul, dacă nu această oaste ale cărei armuri, acolo, în vale, sclipesc în bătaia soarelui?

Polcurile tocmai treceau pe la poalele colinei şi, la vederea prinţului care stătea sus, lângă cruce, cu buzduganul de căpetenie în mână, din piepturile oştenilor se smulse dintr-odată strigătul:

— Trăiască prinţul! Trăiască hatmanul şi căpetenia noastră, Jeremi Wiśniowiecki!

Sute de steaguri se plecară la picioarele lui, husarii îşi zăngăniră ameninţător săbiile scurte, şi tobele bubuiră însoţind strigătele.

Prinţul îşi scoase sabia şi, înălţând-o către cer, odată cu privirile, rosti:

— Eu, Jeremi Wiśniowiecki, voievod rusin, prinţ de Łubnie şi Wiśniowiec, mă jur înaintea lui Dumnezeu şi a Maicii Preasfinte că, ridicând această sabie împotriva tâlharilor care au batjocorit ţara, cât voi avea putere şi viaţă, n-am s-o cobor până nu voi spăla ruşinea, până când nu voi târî la picioarele Republicii pe toţi vrăjmaşii, liniştind toată Ucraina, până când nu voi îneca în sânge răscoala ţăranilor. Fac acest legământ din toată inima, aşa să-mi ajute Dumnezeu, amin!

După ce sfârşi, mai stătu o clipă privind spre cer, apoi coborî încet de pe movilă spre steaguri. Oştirea ajunse

noaptea la Basań, satul jupânesei Krynicka, care-l primi pe prinţ la poartă, în genunchi; ţăranii îi înconjuraseră conacul şi se apăra cu slujitorii care-i rămăseseră credincioşi; venirea neaşteptată a prinţului o scăpa de la mare strâmtoare, pe ea şi pe cei nouăsprezece copii ai ei, dintre care paisprezece erau fete. Prinţul dădu poruncă să fie prinşi jefuitorii şi îl trimise spre Kaniów pe Poniatowski, rohmistrul steagului de cazaci, care aduse în aceeaşi noapte cinci zaporojeni din curenul de la Wasiutyńce. Luaseră cu toţii parte la bătălia de la Korsuń şi, părpăliţi la foc, povestiră prinţului în amănunt tot ce se întâmplase, îl mai asigurară că Chmielnicki se afla încă la Korsuń. Tuhai-bei, în schimb, plecase la Czehryn cu prinşii, prăzile şi cu cei doi hatmani, de unde avea să purceadă la Crîm. Auziseră, de asemenea, că Chmielnicki îl rugase foarte mult să nu părăsească oştile zaporojene şi să meargă împotriva prinţului, dar mârza nu se învoise, spunând că după nimicirea oştilor şi a hatmanilor, cazacii pot să se descurce şi singuri, aşa că el nu va mai aştepta, pentru că îi mureau prinşii. Întrebaţi câtă putere are Chmielnicki, răspunseră că vreo două sute de mii cu totul, din care numai cincizeci de mii erau oşteni buni: zaporojenii şi cazacii care slujiseră în steagurile panilor şi prin târguri, alăturându-se apoi răsculaţilor.

După ce primi aceste ştiri, prinţul se mai linişti; nădăjduia că dincolo de Nipru îşi va mări numărul polcurilor, strângând pe şleahticii localnici, pe cei care izbutiseră să scape din oştile Coroanei şi pe oştenii de la curţile magnaţilor.

A doua zi porni la drum de dimineaţă.

Dincolo de Perejasław, armia se afundă în codrii uriaşi, nepătrunşi, care se întindeau de-a lungul pârâului Trubieźa până la Kozielec şi mai departe până lângă Czernihów. Se apropia sfârşitul lui mai; era o căldură groaznică. În pădure, în loc să fie răcoare, aerul era atât de înăbuşitor, încât oamenii şi caii răsuflau cu destulă greutate. Vitele

care mergeau în urma convoiului mureau la fiecare pas sau, adulmecând apa, se repezeau înnebunite răsturnând carele şi iscând învălmăşeală. Începură să cadă şi caii, mai ales cei din steagurile călărimii grele. Nopţile erau insuportabile din cauza mulţimii insectelor şi a mirosului prea puternic de răşină care, de atâta căldură, se scurgea din copaci mai multă decât de obicei.

Se târâră aşa patru zile; la sfârşitul celei de a cincea, arşiţa devenise înfricoşătoare. Odată cu lăsarea nopţii caii începură să sforăie şi vitele să mugească jalnic, ca şi când ar fi presimţit vreo primejdie pe care oamenii nu puteau s-o prevadă.

— Adulmecă sânge! se vorbea prin mulţimea familiilor de şleahtici care fugeau de răscoală.

— Ne urmăresc cazacii! O să fie bătălie!

La aceste cuvinte, femeile începură să se jeluiască – vestea ajunse la slujitori, iscând panică şi neorânduială – căruţele începură să se întreacă unele pe altele sau să se abată din drum gonind orbeşte prin pădure şi poticnindu-se printre copaci.

Oamenii prinţului făcură repede ordine. Se împrăştiară în toate părţile pâlcuri de cercetare, pentru a se convinge dacă ameninţa într-adevăr vreo primejdie.

Pan Skrzetuski, care plecase de bunăvoie în fruntea steagului moldovean, se întoarse cel dintâi spre dimineaţă şi se înfăţişă înaintea prinţului.

— Ce-i acolo? întrebă Jeremi.

— Luminăţia Ta, arde pădurea.

— Focul a fost pus?

— Întocmai. Am prins câţiva oameni care au mărturisit că Chmielnicki a trimis cete de voluntari în urma Luminăţiei Tale cu poruncă să aprindă focul dacă vântul va fi prielnic.

— Vrea să ne frigă de vii, fără luptă. Aduceţi prinşii aici!

După o clipă fură aduşi trei ciobani, oameni sălbăticiţi, necioplţi şi îngroziţi, care recunoscură îndată că li s-a poruncit să dea foc la pădure.

Mai destăinuiră că pe urmele prinţului fuseseră trimise şi pâlcuri de oaste, dar acestea veneau spre Czernihów pe alt drum, mai aproape de Nipru.

Între timp veniră şi celelalte patrule, aducând aceeaşi veste:

— Arde pădurea!

Prinţul nu părea câtuşi de puţin îngrijorat.

— Se războiesc ca păgânii, spuse, dar nu vor izbuti nimic! Focul nu va trece de pâraiele care se varsă în Trubieźa.

Într-adevăr, în Trubieźa, de-a lungul căreia tabăra înainta spre miazănoapte, se vărsau atâtea râuleţe care formau din loc în loc mlaştini întinse, încât nu era nici o teamă că focul avea să răzbească peste ele. Ar fi trebuit ca după fiecare dintre ele să aprindă iarăşi focul.

Patrulele întăriră în curând că aşa se şi întâmpla. În fiecare zi aduceau alţi prinşi cu care împodobeau pinii de lângă drum.

Focul se întindea repede, dar spre apus şi răsărit, în lungul pâraielor, nu şi spre miazănoapte. Noaptea, cerul era ca purpura, cât cuprindeai cu ochii. Femeile îngânau de cu seară până în zori cântece pioase. Animalele sălbatice fugeau înspăimântate din pădurea cuprinsă de flăcări şi se adăposteau pe drum, mergând în urma convoiului şi amestecându-se cu cirezile de vite domestice. Vântul purta fumul care acoperise tot orizontul. Oştile şi carele se mişcau ca într-o ceaţă deasă, prin care privirea nu putea pătrunde. Piepturile nu mai aveau destul aer să răsufle, şi ochii lăcrimau de fumul pe care vântul îl aducea din ce în ce mai mult. Razele soarelui nu puteau să răzbată prin aceşti nori de fum şi noaptea era mai multă lumină de la vâlvătăile pojarului decât ziua. Codrul părea că nu se mai sfârşeşte.

Prin aceste păduri acoperite de flăcări şi fum îşi ducea Jeremi oastea. Pe de altă parte, veniră veşti că duşmanul mergea de partea cealaltă a râului Trubieźa, dar nu se ştia cât de mare îi era puterea, deşi tătarii lui Wierszułł văzuseră că era încă foarte departe.

Într-o noapte sosi în tabără pan Suchodolski din Bodenki, de dincolo de Desna. Era un vechi curtean al prinţului care se mutase la ţară cu câţiva ani înainte. Fugise şi el de frica ţăranilor, aducând o ştire pe care oastea n-o cunoştea încă.

O mare mâhnire se abătu asupra tuturor când, întrebat de prinţ ce noutăţi aduce, răspunse:

— Rele, Luminăţia Ta! Aţi aflat, gândesc, de înfrângerea hatmanilor, ca şi de moartea regelui?

Prinţul, care şedea pe un scăunaş mic de călătorie înaintea cortului, sări drept în picioare:

— Cum aşa? A murit regele?

— Milostivul nostru stăpân şi-a dat sufletul la Merecz, cu o săptămână înainte de înfrângerea de la Korsuń, răspunse Suchodolski.

— În marea lui îndurare, Dumnezeu nu l-a lăsat să trăiască asemenea nenorocire! rosti prinţul. Apoi, luându-şi capul în mâini vorbi mai departe: Asupra Republicii vin vremuri năprasnice. Convocări şi alegeri, interregnum, dezbinări şi intrigi străine, acum când tot poporul trebuia să fie un braţ şi un paloş. Se vede că Dumnezeu şi-a întors faţa de la noi şi în mânia lui vrea să ne pedepsească pentru păcatele noastre. Numai regele Władysław putea să stingă acest pârjol, pentru că se bucura de o preţuire de neînţeles în rândul cazacilor, şi, în afară de asta, era un mare războinic.

În clipa aceea mai mulţi ofiţeri, printre care Zaćwilichowski, Skrzetuski, Baranowski, Wurcel, Machnicki şi Polanowski, se apropiară de prinţ care le spuse:

— Regele a murit!

Capetele se descoperiră, ca la o poruncă. Feţele se întristară. Vestea neaşteptată îi făcu pe toţi să amuţească. Abia după un răstimp începură cu toţii să se jeluiască.

— Dumnezeu să-i dea veşnică odihnă! rosti prinţul.

— Şi lumina veşnică să-l călăuzească în vecii vecilor!

Curând după aceea, părintele Muchowiecki psalmodie „Dies irae” şi, în mijlocul acestor păduri pline de fum, o amărăciune fără margini cuprinse inimile şi sufletele. Era

ca şi când ar fi pierdut un ajutor aşteptat, ca şi când ar fi rămas singuri pe lume, în faţa duşmanului ameninţător. fără nimeni, în afară de prinţul lor.

Toate privirile se îndreptară către el, şi o nouă legătură se statornici între el şi oşteni.

În seara aceleiaşi zile, prinţul vorbi cu Zaćwilichowski în aşa fel ca să audă toţi:

— Avem nevoie de un rege viteaz, de aceea, dacă Dumnezeu ne va ajuta să ne spunem cuvântul la alegerea lui, îl vom alege pe principele Karol{135} care are mai mult curaj în războaie.

— Vivat Carolus rex! strigară ofiţerii.

— Vivat! repetară husarii, şi după ei oştirea întreagă. Prinţul voievod nu se aştepta ca aceste strigăte, care răsunau dincolo de Nipru, în mijlocul pădurilor sălbatice de la Czernihów, să ajungă până la Varşovia, smulgându-i din mână buzduganul de căpetenie supremă a Coroanei.

CAPITOLUL XXV.

DUPĂ NOUĂ ZILE DE MERS, al cărui Xenofon avea să fie pan Maszkiewicz, şi după trei zile, cât dură trecerea râului Desna, oastea ajunse în sfârşit la Czernihów. Înaintea tuturor intră pan Skrzetuski cu steagul de moldoveni, pe care prinţul îl trimisese într-adins să ocupe târgul, ca să poată să întrebe mai repede de cneaghină şi de Zagłoba. Dar şi aici, ca şi la Łubnie, nici în târg, nici la castel nu auzise nimeni de ei. Pieriseră pe undeva fără urmă, ca o piatră în apă, şi viteazul nu mai ştia ce să creadă. Unde să se fi ascuns? Doar nu putea să se adăpostească la Moscova, la Crîm sau la Sici? Mai rămânea o singură presupunere, să treacă peste Nipru, dar în acest caz se aflau în mijlocul furtunii. Acolo îi aşteptau măcelurile, pârjolul, mulţimile ameţite de băutură, zaporojenii şi tătarii de care nu puteau să-i apere nici îmbrăcămintea de cerşetor, fiindcă păgânii sălbatici luau cu plăcere în robie băieţii pentru preţul mare pe care-l căpătau la vânzarea lor la Stambul. Lui Skrzetuski

îi trecu prin minte bănuiala înfricoşătoare că Zagłoba o dusese dinadins acolo ca s-o vândă lui Tuhai-bei, care putea să-l răsplătească cu mai multă dărnicie decât Bohun, şi acest gând îl făcu aproape să înnebunească, dar îl linişti în mare măsură jupân Longinus Podbipięta care îl cunoştea pe Zagłoba mai de mult decât Skrzetuski.

— Frăţioare, jupâne porucinic, îi spuse, să-ţi iasă din cap gândul ăsta. Zagłoba nu putea să facă aşa ceva! În conacul cnejilor Kurcewicz erau destule avuţii, pe care Bohun i le-ar fi dat fără să se împotrivească, aşa că dacă voia s-o piardă pe jupâniţă, s-ar fi îmbogăţit fără să-şi fi pus capul în primejdie.

— Este prea adevărat, zicea porucinicul, dar de ce a trecut Niprul şi n-a fugit cu ea la Łubnie sau la Czernihów?

— Linişteşte-te, drăguţule. Eu îl cunosc bine pe Zagłoba. A băut şi s-a împrumutat la mine. El nu se îngrijeşte nici de banii lui, nici de ai altora. Pe-ai lui îi cheltuia, iar pe cei străini nu-i mai dădea înapoi, dar să facă aşa ceva, eu nu-l cred în stare.

— E un om uşuratic, îl bate orice vânt, mai spunea Skrzetuski.

— Poate că e uşuratic, dar şi un şmecher care păcăleşte pe oricine şi scapă teafăr din toate primejdiile. Preotul ţi-a prevestit ca un proroc că Dumnezeu îţi va aduce iubirea înapoi, şi aşa va fi, pentru că e drept ca orice dragoste adevărată să fie răsplătită; mângâie-te cu această credinţă cum fac şi eu.

Aici jupân Longinus începu să ofteze din greu, apoi adăugă:

— Hai să mai întrebăm la castel, poate că totuşi au trecut pe aici.

Şi întrebară pretutindeni, dar fără folos; nu găsiră nici o urmă a trecerii fugarilor. Castelul era plin de şleahtici care se adunaseră aici cu nevestele şi copiii de teama cazacilor. Prinţul îl îndemnă să plece odată cu el, prevenindu-i că zaporojenii vin pe urmele lui. Nu îndrăzneau să lovească

oastea, dar era cu putinţă ca după plecarea prinţului să jefuiască târgul şi castelul. Dar şleahticii aflaţi înapoia întăriturilor erau prea lesne-crezători.

— Aici suntem în siguranţă, ne apără pădurile, îi răspunseră ei prinţului. Nimeni nu răzbate până aici.

— Păi eu cum am străbătut aceste păduri? vorbi prinţul.

— Luminăţia Ta le-ai străbătut, dar gloatele n-o să izbutească. Ho! ho! Păduri ca acestea!

Şi nu voiau să meargă, stăruind în orbirea lor, pe care aveau s-o plătească scump, deoarece îndată după plecarea prinţului, veniră cazacii. Cetăţuia se apără cu bărbăţie vreme de trei săptămâni, apoi căzu, şi toţi cei care se găseau înăuntru fură omorâţi. Cazacii făptuiră cruzimi nemaipomenite, sfârtecând copiii şi arzând femeile la foc încet; şi nimeni nu s-a răzbunat asupra lor.

Între timp, prinţul ajunse la Lubecz, pe Nipru, unde îşi lăsă oastea să se odihnească, iar el cu prinţesa, Curtea şi carele de povară plecară la Brahin, o localitate înconjurată de păduri şi mlaştini de netrecut. O săptămână mai târziu trecu râul cu oastea. Porniră apoi spre Bobica, lângă Mozyr, şi acolo, în ziua de Joia-Verde, bătu ceasul despărţirii, fiindcă prinţesa şi Curtea aveau să plece la Turów, la soţia voievodului de Vilna, mătuşa ei, pe când prinţul se îndrepta cu oastea către Ucraina, spre focul răscoalei.

La ultimul prânz de rămas-bun luară parte prinţul, prinţesa, fetele de la Curte şi oştenii mai de soi. Printre cavaleri şi jupâniţe nu mai domnea veselia de altădată, pentru că nu erau puţine inimile sfâşiate la gândul că în curând aveau să-şi părăsească iubita, pentru care ar fi vrut să trăiască, să se bată şi să moară, şi nu puţini erau ochii, albaştri sau negri, de fecioară, care se umpleau de lacrimi de jale după alesul care pleca la război, printre plumbi şi paloşe, printre cazacii şi tătarii sălbatici. care plecau şi poate n-aveau să se mai întoarcă.

De aceea, când prinţul cuvântă, luându-şi rămas-bun de la soţie şi de la Curte, jupâniţele scoaseră ţipete de jale, ca

nişte pisicuţe, iar cavalerii, mai tari de virtute, se ridicară de pe locurile lor şi, punând mâna pe mânerul săbiilor, strigară într-un glas:

— Învingem şi ne întoarcem!

— Să vă ajute Dumnezeu! răspunse prinţesa.

Zidurile şi ferestrele se cutremurară de uralele ofiţerilor.

— Trăiască prinţesa! Trăiască mama şi binefăcătoarea noastră!

— Trăiască! Să trăiască!

Oştenii ţineau la ea pentru bunăvoinţa pe care le-o arătase întotdeauna, pentru sufletul ei mare, pentru dărnicia, înţelegerea şi ocrotirea familiilor. Prinţul Jeremi o iubea mai presus de toate, pentru că erau două firi potrivite una cu alta ca două picături de apă, amândouă turnate din bronz şi aur.

Toţi se apropiau, şi fiecare îngenunchea cu paharul în mână înaintea scaunului ei, iar ea le punea mâinile pe cap, găsind pentru fiecare câteva vorbe de mângâiere. Lui Skrzetuski îi spuse:

— Mai toţi cavalerii vor căpăta la despărţire câte o iconiţă sau o panglică; pentru că nu se află aici aceea pe care Domnia Ta ai dori-o cel mai mult, primeşte de la mine, ca de la o mamă.

Spunând aceste cuvinte, scoase o cruciuliţă de aur bătută cu peruzele şi o agăţă la gâtul viteazului care-i sărută mâna cu veneraţie.

Se vedea că şi prinţul este mulţumit de darul dobândit de Skrzetuski, căci în ultima vreme îl îndrăgise şi mai mult, pentru că îi apărase demnitatea la Sici şi nu voise să ia scrisorile lui Chmielnicki. Se ridicară de la masă. Jupâniţele, prinzând din zbor vorbele pe care le rostise prinţesa pentru Skrzetuski şi socotindu-le ca o îngăduinţă, începură îndată să scoată una o iconiţă, alta o eşarfa, cealaltă o cruciuliţă – ceea ce văzând cavalerii se duseră fiecare de-a dreptul dacă nu la aleasa inimii, cel puţin la cea mai dragă. Poniatowski se apropie de Zytynska, Bychowiec de

Bohowitynianka, căci aceasta îi plăcea în ultimul timp, Roztworowski de Zukówna, roşcatul Wierszułł de Skoropacka; polcovnicul Machnicki, deşi mai în vârstă, de Zawiejska; numai Anusia Borzobohata-Krasieńska, cu toate că era cea mai frumoasă dintre toate, stătea lângă fereastră singură şi părăsită. Obrajii i se împurpuraseră şi ochii acoperiţi de pleoape aruncau pieziş fulgere mânioase, dar şi rugătoare, să nu i se facă o asemenea ruşine, aşa că trădătorul de Wołodyjowski se apropie şi îi zise:

— Voiam şi eu să o rog pe jupâniţă Arma să-mi dea vreo amintire, dar m-am lăsat păgubaş, crezând că n-o să ajung până la ea de atâta înghesuială.

Obrajii Anusiei se aprinseră şi mai tare, dar răspunse fără să stea o clipă pe gânduri:

— Din alte mâini ai dori Domnia Ta să-ţi primeşti amintirea, nu dintr-ale mele, dar n-ai să capeţi nimic, pentru că dacă acolo nu e prea multă îmbulzeală, pentru Domnia Ta e totuşi prea sus.

— Lovitura era bine ţintită şi cu două ascuţişuri; mai întâi – cuprindea o aluzie la statura mică a viteazului şi, în al doilea rând, se referea la dragostea lui pentru principesa Barbara Zbaraska. Wołodyjowski o iubise mai înainte pe cea mai mare, Anna, dar de când o peţiseră, îşi înăbuşise durerea şi îşi dăruise inima Barbarei, socotind că nimeni n-o să-şi dea seama de schimbare. De aceea, când auzi vorbele Anusiei, cu toate că era un strălucit mânuitor de sabie şi de limbă, se tulbură atât de mult, încât nu mai era în stare să scoată un cuvânt şi bâlbâi la întâmplare:

— Jupâniţă, Domnia Ta ţinteşti la fel de sus, tocmai în capul lui. Podbipięta.

— Într-adevăr, pe Domnia Ta te întrece şi în paloş şi în obiceiurile alese, răspunse fata hotărâtă. Îţi mulţumesc că mi-ai adus aminte de el. E bine şi aşa!

Şi se întoarse către lituanian.

— Jupâne, apropie-te, jupâne! Doresc şi eu să-mi am cavalerul meu şi nu ştiu dacă aş putea afla un piept mai

viteaz, pe care să-mi prind eşarfa.

Pan Podbipięta făcu ochii mari, nevenindu-i să-şi creadă urechilor, apoi se aruncă în genunchi, de scârţâi duşumeaua:

— O, binefăcătoarea mea! Binefăcătoare!

Anusia legă eşarfa, după care mânuţele gingaşe dispărură cu totul sub mustăţile galbene ale lui jupân Longinus şi răsună doar un ţocăit şi un mormăit, pe care auzindu-le, Wołodyjowski rosti către porucinicul Migurski:

— Să juri că ursul strică stupul şi mănâncă mierea.

Se depărtă apoi puţin mânios, fiindcă simţea înţepătura Anusiei, pe care o îndrăgise şi el odinioară.

Prinţul îşi luă rămas-bun de la prinţesă şi, un ceas mai târziu, porni la Turów, iar oastea spre Prypeć.

Noaptea, în timp ce treceau râul şi se alcătuiau plute pentru tunuri, iar husarii supravegheau lucrul, jupân Longinus îi spuse lui Skrzetuski:

— Ei, frăţioare, nenorocire!

— Ce-ai păţit? întrebă porucinicul.

— Păi, veştile din Ucraina!

— Care veşti?

— Nu spuneau zaporojenii că Tuhai-bei a plecat cu urdia la Crîm?

— Ei, şi ce-i cu asta? N-o să plângi acum din pricina asta.

— Cum nu, frăţioare, pentru că mi-ai spus – şi ai avut dreptate – că nu pot să pun la socoteală capetele de cazaci, şi dacă au plecat tătarii, de unde să mai iau cele trei capete de păgâni? Unde să le caut? Ah, de-ai şti câtă nevoie am de ele!

Cu toate că era mâhnit, Skrzetuski zâmbi şi răspunse:

— Bănuiesc ce te doare, am văzut astăzi cum ai fost făcut cavaler.

Jupân Longinus îşi împreună mâinile:

— Aşa-i, ce să mă mai ascund, am îndrăgit-o, frăţioare, am îndrăgit-o. Iaca necazul!

— Nu te îngrijora! Eu nu cred că Tuhai-bei a plecat, apoi să ştii că vei avea atâţia păgâni câţi ţânţari deasupra capului.

Într-adevăr, nori de ţânţari se înălţau deasupra cailor şi a oamenilor; oastea intrase într-un ţinut presărat cu mlaştini de netrecut, păduri mocirloase, lunci desfundate, râuri, râuleţe şi pâraie, un ţinut pustiu, sălbatic, acoperit de codri foşnitori, despre locuitorii căruia se cânta pe atunci:

Şleahticul Holota A dat pentru fată Ciuperci întinse pe-o sfoară Şi din cei murgoi o oală, Păcură două butoaie Şi o dâlmă de noroaie.

Prin noroaiele acelea nu creşteau numai ciuperci, ci, împotriva celor ce glăsuiau rimele, şi averi uriaşe. Cu toate că în clipa aceea oamenii prinţului, care în mare parte se născuseră şi crescuseră pe stepele înalte şi uscate de dincolo de Nipru, nu voiau să-şi creadă ochilor. Şi pe acolo, ici-colo se întindeau smârcuri şi păduri, dar aici tot ţinutul părea o mlaştină uriaşă. Noaptea era liniştită, senină şi, la lumina Lunii, cât cuprindeai cu ochii, nu se zărea nici un stânjen de pământ uscat! Pâlcuri de copaci înnegreau deasupra apei, pădurile creşteau parcă din ea, apa clipocea sub copitele cailor, apa umplea şleaurile lăsate de roţile carelor şi ale tunurilor. Wurcel fu cuprins de deznădejde.

— E un marş ciudat, spuse el, la Czernihów ne ameninţa focul, aici ne îneacă apa.

Împotriva rânduielilor firii, pământul nu oferea un reazim statornic picioarelor, se adâncea, tremura, ca şi când ar fi vrut să se deschidă şi să înghită pe cei ce umblau pe el.

Oştile trecură râul Prypeć vreme de patru zile, după care aproape în fiecare zi trebuia să răzbată peste tot felul de râuleţe şi pâraie care se scurgeau prin pământul clisos. Şi nicăieri nici urmă de pod. Toţi locuitorii foloseau luntri şi cinuri{136}. După câteva zile începu să se lase ceaţa şi să cadă ploile. Oamenii luptau cu ultimele puteri ca să iasă odată din aceste locuri blestemate. Prinţul îi îndemna să se grăbească. Poruncise să se doboare păduri întregi şi să se

aştearnă drumuri din trunchiurile copacilor şi mergea înainte. Oştenii văzându-l că nu se cruţă deloc – era pe cal de dimineaţa până seara, împărţea porunci şi supraveghea înaintarea, călăuzindu-i pe toţi – nu îndrăzneau să murmure, cu toate că truda era aproape supraomenească. De dimineaţa până noaptea se afundau prin noroaie şi se canoneau prin lăcovişte cu toţii deopotrivă. Caii începură să-şi piardă copitele, mulţi din cei care trăgeau tunurile căzură, aşa că pedestrimea şi dragonii lui Wołodyjowski trebuia să le tragă singuri. Polcurile cele mai alese, husarii Iui Skrzetuski şi ai lui Zaćwilichowski şi cuirasierii puseră mâna pe securi ca să taie trunchiuri pentru drum. A fost un marş vestit în care, cu tot frigul, apa şi foamea, voinţa căpeteniei şi înflăcărarea oştenilor au înfrânt toate piedicile. Nimeni până atunci nu mai îndrăznise să treacă pe acolo cu oastea în timpul primăverii, când apele erau revărsate. Din fericire marşul n-a fost întrerupt de nici un atac. Oamenii de prin partea locului erau blajini şi liniştiţi, nu se gândeau la răscoală, şi cu toate că mai târziu cazacii aveau să-i aţâţe şi să le dea pildă, nu s-au îmbulzit sub flamurile lor. Aşa şi acum, priveau somnoroşi la pâlcurile de viteji care apăreau ca nişte năluci din păduri şi din mlaştini şi treceau ca un vis; dădeau călăuze şi îndeplineau tăcuţi şi ascultători tot ce li se cerea.

Prinţul, văzând acestea, opri cu asprime orice samavolnicie din partea oştenilor, aşa că în urma convoiului nu se auzeau gemete omeneşti, blesteme şi tânguiri, iar când, după trecerea oştilor, oamenii din vreun cătun aflau că trecuse cneazul Jarema, clătinau din cap, spunându-şi încet: „E bun ca pâinea caldă!”

În cele din urmă, după douăzeci de zile de sforţări supraomeneşti şi de trudă, oştile prinţului intrară în ţinuturile răsculate. Strigătul „Vine Jarema! Vine Jarema!” se răspândi prin toată Ucraina şi prin Câmpiile Sălbatice, până hăt! la Czehryn şi la Jahorlik, „Vine Jarema!” răsuna prin târguri, sate, hutoare şi cătune, iar la această veste

coasele, furcile şi cuţitele cădeau din mâinile răsculaţilor, feţele păleau, cetele care îşi făceau de cap se furişau noaptea spre miazăzi, ca haitele de lupi la auzul cornurilor de vânătoare; tătarul, rătăcit după pradă, sărea de pe cal, lipindu-şi întruna urechea la pământ; prin cetăţile şi castelele necucerite încă băteau clopotele şi se cânta Te Deum laudamus!

Leul ameninţător se aşează la hotarul ţării răzvrătite să se odihnească.

Îşi împrospăta puterea.

CAPITOLUL XXVI.

ÎN ACEASTĂ VREME CHMIELNICKI, după ce zăbovise un timp la Korsuń, se retrase la Bialocerkiew, unde îşi alese locul de reşedinţă. Hoarda tăbărî de cealaltă parte a râului, împrăştiindu-şi podghiazurile{137} prin tot voievodatul Kievului. Aşa că jupân Longinus Podbipięta se îngrijorase de prisos că n-o să-i ajungă capetele de tătari. Skrzetuski prevăzuse, pe bună dreptate, că zaporojenii prinşi de Poniatowski la Kaniów răspândiseră ştiri neadevărate. Tuhai-bei nu numai că nu plecase la Crîm, dar nu se mişcase nici până la Czehryn. Mai mult, din toate părţile soseau ciambuluri noi. Veniră mârzacii de la Azov şi Astrahan, care nu mai fuseseră niciodată în Polonia, cu patru mii de luptători; veni o urdie de douăsprezece mii de nohai, douăzeci de mii de tătari de la Biłgorod şi Budziak, odinioară vrăjmaşi înverşunaţi ai cazacilor, astăzi fraţi şi aliaţi juruiţi împotriva credincioşilor. Mai la urmă sosi însuşi hanul Islan Ghirei, cu douăsprezece mii de tătari de la Perekop. Toată Ucraina avea de suferit de pe urma acestor prieteni, nu numai şleahticii, dar şi poporul rusin, căruia îi ardeau satele, şi îi jefuiau avutul, mânând în robie bărbaţii, femeile şi copiii. În acele timpuri de grea urgie în care stăpâneau amarul, pojarurile şi vărsarea de sânge, ţăranul avea numai o scăpare: să fugă în tabăra lui Chmielnicki. Aici victima devenea jefuitor, nimicindu-şi propria ţară, dar cel puţin viaţa îi era asigurată. Pământ nefericit! După ce

izbucnise răscoala, îl pedepsise mai întâi şi îl pustiise pan Mikołaj Potocki, apoi zaporojenii şi tătarii care veniseră, chipurile, pentru slobozirea lui, iar acum îl ameninţa Jeremi Wiśniowiecki.

De aceea, cine putea, fugea în tabăra lui Chmielnicki, fugeau acolo până şi şleahticii, dacă nu mai aveau altă cale de scăpare. Datorită acestor împrejurări, Chmielnicki creştea mereu în putere şi nu pornise îndată înăuntrul Republicii, rămânând multă vreme la Białocerkiew, tocmai pentru a pune rânduială în aceste stihii sălbatice. În mâna-i de fier, se schimbau repede în putere de război. Zaporojenii încercaţi erau la îndemână, mulţimile se împărţeau în polcuri, se numeau polcovnici dintre vechii atamani de tabără şi detaşamente erau trimise să înveţe să lupte cucerind fortăreţele din împrejurimi. Era un popor de războinici înnăscuţi, potrivit pentru luptă mai mult decât oricare altul, obişnuit cu năvălirile tătarilor, cu armele, focul şi faţa sângeroasă a războiului.

Doi polcovnici, Handźa şi Ostap, plecară la Nesterwar, pe care-l cuceriră, tăind pe toţi şleahticii şi populaţia evreiască. Cneazului Czetwertyński îi retează capul propriul morar în pragul castelului, iar prinţesa ajunse roaba lui Ostap. Ceilalţi polcovnici porniră prin alte părţi, şi izbânda îi întovărăşi pretutindeni, pentru că inimile lehilor erau cuprinse de spaimă, „neobişnuită pentru acest popor”, o spaimă care smulge sabia din mână, storcând toată vlaga.

Polcovnicii îi certau adesea pe Chmielnicki: „De ce nu porneşti spre Varşovia, te tot odihneşti, faci farmece cu vrăjitoarele, te îmbeţi cu horilcă şi îngădui lehilor să-şi vină în fire şi să-şi adune oştile?” Ba uneori şi gloatele urlau noaptea în jurul cvartirului lui Chmielnicki, cerându-i să-i ducă asupra leşilor. Chmielnicki aţâţase răscoala şi îi dăduse o putere înfricoşătoare, dar acum începea să creadă că acea putere îl împinge către un viitor necunoscut; de multe ori îşi aţintea privirea întunecată spre acel viitor, străduindu-se să-l cerceteze, şi inima i se umplea de teamă.

Cum spuneam, dintre toţi polcovnicii şi atamanii, numai el cunoştea puterea înfricoşătoare care se ascundea în slăbiciunea aparentă a Republicii. Aţâţase răzmeriţa, biruise la Apele Galbene, biruise la Korsuń, nimicise oştile Coroanei, dar ce avea să urmeze?

Chema polcovnicii la sfat, se uita la ei cu privirile încruntate, de care tremurau cu toţii, şi le punea mohorât aceeaşi întrebare: „Ce facem? Ce vreţi voi?”

— Să mergem la Varşovia? Păi o să vină aici cneazul Wiśniowiecki şi o să se arunce ca un trăsnet asupra femeilor şi copiilor voştri, lăsând numai pământul şi apa în urma lui, apoi o să pornească după noi spre Varşovia cu toţi şleahticii care i se vor alătura şi, prinşi între două focuri, o să pierim cu toţii în ţeapă, dacă nu în bătălie.

— Nu putem să ne bizuim pe prietenia tătarilor. Astăzi sunt cu noi, iar mâine se întorc împotriva noastră şi pleacă la Crîm sau ne vând capetele panilor.

— Aşa că, spuneţi şi voi, ce să facem! Să-l lovim pe Wiśniowiecki? El va izbuti să ţină piept puterii noastre şi tătarilor, dar în acest timp, oştile se adună înăuntrul Republicii şi pornesc în ajutorul lui. Alegeţi.

Polcovnicii tăceau îngroziţi, iar Chmielnicki vorbea.

— De ce aţi amuţit? De ce nu mă mai îndemnaţi să plec la Varşovia? Dacă nu ştiţi ce-i de făcut, atunci lăsaţi-vă în seama mea, şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, voi scăpa capetele voastre şi pe al meu şi voi dobândi mulţumire pentru oştile zaporojene şi pentru toţi cazacii.

Mai rămânea un singur mijloc: negocierile. Chmielnicki ştia bine cât putea să stoarcă de la Republică pe această cale; nădăjduia că Seimul va prefera mai curând o despăgubire oricât de mare, decât alte dări, recrutările şi războiul care putea să fie şi lung şi greu. Mai ştia, în sfârşit, că la Varşovia fiinţa o grupare puternică în frunte cu regele, de moartea căruia nu avea încă ştire{138}, cancelarul şi mai mulţi magnaţi care erau bucuroşi să-şi păstreze averile din Ucraina, să facă din cazaci o mare putere în mâna

regelui şi să încheie pace cu el folosind miile de oşteni adunaţi în războaiele cu duşmanii din afară. În asemenea împrejurări, Chmielnicki putea să capete pentru sine un rang de seamă, dobândind din mâna regelui buzduganul de hatman, iar pentru cazaci nenumărate drepturi.

Iată de ce întârzia de atâta vreme la Białocerkiew. Se înarma, răspândea chemări în toate părţile strângând oamenii şi alcătuia armii întregi, punând mâna pe fortăreţe, pentru că ştia că numai cu un potrivnic puternic vor sta de vorbă; iată de ce nu pornea spre Varşovia.

Oho! Dacă ar fi putut să încheie pace prin negocieri! Atunci ar fi smuls arma din mâna lui Wiśniowiecki pe aceeaşi cale, iar dacă cneazul nu se supunea, nu Chmielnicki, ci prinţul ar fi fost răzvrătitul care purta războiul, nesocotind voinţa regelui şi a Seimului.

Atunci ar fi pornit asupra lui Wiśniowiecki, dar cu împuternicirea regelui şi a Republicii, făcând să sune ceasul din urmă nu numai pentru cneaz, ci pentru toţi magnaţii din Ucraina, pentru averile şi latifundiile lor.

Aşa gândea hatmanul impostor al zaporojenilor, asemenea „castel” îşi înălţa pentru viitor. Dar pe schelăria pregătită pentru acel „castel” se aşezau adesea păsările negre ale grijii, îndoielii şi temerilor croncănind ameninţător.

Era oare destul de puternică gruparea pacifistă de la Varşovia? Vor începe negocierile cu el? Ce vor spune Seimul şi senatul? Îşi vor astupa urechile la gemetele şi chemările Ucrainei, vor închide ochii la lumina pojarului?

Înrâurirea panilor nu avea să precumpănească asupra proprietăţilor, pe care stăpânii lor voiau să le apere? Republica era oare atât de înspăimântată, încât să-l ierte că s-a împrietenit cu tătarii?

Pe de altă parte, sufletul lui Chmielnicki era chinuit de îndoiala dacă nu cumva răzmeriţa crescuse prea mult. Gloatele sălbatice aveau să se lase strunite? Dacă el, Chmielnicki, va încheia pacea, iar răzvrătiţii vor întinde mai departe, în numele lui, măcelul şi pârjolul, răzbunându-şi

nădejdile spulberate chiar asupra lui? Apele puhoiului se umflaseră ca marea în furtună! Împrejurările erau înfricoşătoare! Dacă răscoala nu se lărgea atât, era prea slab şi nu-l lua nimeni în seamă, iar acum, fiindcă răscoala era prea puternică, prin forţa lucrurilor nu mai putea fi vorba de nici o înţelegere.

— Ce va fi?

— Când asemenea gânduri năvăleau în capul hatmanului, se închidea în cvartirul său şi bea zile şi nopţi în şir. Atunci printre polcovnici şi gloate se răspândea vestea: „Hatmanul bea”! – şi după pilda lui beau cu toţii, disciplina slăbea, prinşii erau ucişi, se încăierau între ei, jefuiau prăzile, începea ziua Judecăţii de Apoi, stăpânirea spaimei şi a cruzimilor de tot felul. Białocerkiew devenea un adevărat iad.

Până când într-o zi, la hatmanul beat intră şleahticul Wyhowski, luat rob la Korsuń şi înaintat la rangul de secretar al hatmanului. Intră şi începu să-l scuture fără menajamente pe beţivan, apoi îl luă de braţe, îl aşează pe pat şi-l făcu să se trezească.

— Ce dracu' mai e? întrebă Chmielnicki.

— Jupâne hatman, scoală-te şi vino-ţi în fire! răspunse Wyhowski. A venit o solie!

Chmielnicki sări în picioare, şi într-o clipă mintea i se limpezi.

— Hei! strigă la feciorul cazac care stătea în uşă, mantia, calpacul şi buzduganul!

Apoi către Wyhowski:

— Cine a venit? De la cine?

— Preotul Patroni Lasko de la Huszcza din partea voievodului de Bracław.

— Din partea lui pan Kisiel?

— Întocmai.

— Slavă Tatălui şi Fiului, slavă Sfanţului Duh şi Sfintei Precista! rosti Chmielnicki, închinându-se.

Şi faţa i se lumină, înseninându-se; începeau negocierile.

Dar în aceeaşi zi veniră ştiri de-a dreptul potrivnice soliei de pace a lui pan Kisiel.

Se spunea că prinţul, după ce lăsase timp de odihnă oştilor trudite de marşul prin păduri şi mlaştini, intrase în ţinutul răsculat: că bate, arde şi taie; că pâlcul trimis sub conducerea lui Skrzetuski împrăştiase o ceată de două mii de cazaci, nimicindu-i până la unul; în sfârşit, că însuşi prinţul luase cu asalt Pohrebiszcze, târgul prinţilor Zbaraski, lăsând în urmă doar apa şi pământul. Se povesteau lucruri înspăimântătoare despre năvala şi cucerirea cetăţuii Pohrebiszcze, bârlogul celor mai îndârjiţi jefuitori. Prinţul ar fi spus, zice-se, oştenilor: „Ucideţi-i în aşa fel, încât să simtă că mor”{139}. Aşa că se făptuiseră cruzimi înfiorătoare; Din tot târgul nu scăpase nimeni cu viaţă. Şapte sute de prinşi fuseseră spânzuraţi, două sute traşi în ţeapă. Se vorbea de asemenea de sfredelirea ochilor cu burghiul şi de arderea la foc încet. Răzvrătirea se stinse dintr-odată prin împrejurimi. Localnicii fugeau la Chmielnicki sau îl întâmpinau pe stăpânul de la Łubnie în genunchi, cu sare şi pâine, cerşindu-i îndurare. Toate cetele mai mici fuseseră zdrobite, iar în pădure, după cum întăreau fugarii din Samhorodek, Spiczyn, Plesków şi Wachnówka, nu era copac în care să nu atârne un cazac.

Şi toate acestea se întâmplau în apropiere de Białocerkiew şi de armia de sute de mii a lui Chmielnicki.

De aceea, când hatmanul află isprăvile prinţului, începu să mugească de mânie ca un taur înjunghiat. De o parte negocieri, de cealaltă paloşul. Dacă pornea asupra prinţului, însemna că nu vrea să primească propunerile voievodului de la Brusiłow.

Singura nădejde erau tătarii. Chmielnicki plecă la cvartirul lui Tuhai-bei.

— Tuhai-bei, prietene, spuse după ce-i făcu obişnuitele închinăciuni, scapă-mă şi acum, aşa cum m-ai scăpat la Apele Galbene şi la Korsuń. A venit un trimis al voievodului de Bracław cu o scrisoare, în care voievodul îmi făgăduieşte

să mă despăgubească şi să întoarcă vechile slobozenii ale oştilor zaporojene, dacă încetez războiul, lucru pe care sunt nevoit să-l fac, spre a-mi dovedi sinceritatea şi bunăvoinţa. Am primit însă veste despre neprietenul meu, prinţul Wiśniowiecki, că a distrus Pohrebyszcze şi n-a cruţat pe nimeni; îi taie şi-i trage în ţeapă pe cazaci, găurindu-le ochii cu sfredelul. Eu nu pot să merg asupra lui, drept care vin cu închinăciune la tine ca să porneşti îndată cu tătarii asupra vrăjmaşului meu şi al tău, fiindcă altfel se va năpusti asupra taberei.

Mârza, care stătea pe o grămadă de covoare luate la Korsuń sau prădate de prin conacele şleahticilor, se legănă o vreme înainte şi înapoi, îşi miji ochii ca şi când ar fi vrut să se gândească mai bine, şi răspunse:

— Allah! Eu nu pot să fac asta.

— De ce? întrebă Chmielnicki.

— Pentru că şi aşa am pierdut pentru tine destui bei şi ciauşi la Apele Galbene şi la Korsuń; de ce să-i pierd şi pe alţii? Jarema e un mare războinic! Mă duc asupra lui, dacă mergi şi tu, dar singur nu. Nu sunt prost să pierd într-o singură bătălie tot ce am dobândit până acum; mai bine îmi trimit bulucurile după pradă şi robi. Am făcut destul pentru voi, câini necredincioşi. Eu nu mă duc, şi am să-l sfătuiesc şi pe han să nu se ducă. Am zis.

— Ai jurat să mă ajuţi!

— Aşa-i, dar am jurat să lupt alături de tine, nu în locul tău. Pleacă de-aici!

— Ţi-am îngăduit să iei robi locuitorii Ucrainei, ţi-am dat prăzile, ţi i-am dat pe hatmani.

— Dacă nu mi i-ai fi dat tu, te-aş fi dat eu lor.

— Mă duc la han.

— Afară, berbecule, când îţi spun.

Şi mârzacul începu să-şi rânjească colţii strălucitori. Chmielnicki înţelese că nu poate să facă nimic, ba era chiar cu primejdie să mai zăbovească aici, aşa că se ridică şi se duse într-adevăr la han.

Dar hanul îi dădu acelaşi răspuns. Tătarii îşi aveau înţelepciunea lor şi căutau să tragă numai foloasele. În loc să înfrunte într-o bătălie hotărâtoare o căpetenie care trecea drept neînvinsă, preferau să-şi răspândească ciambulurile şi să se îmbogăţească fără vărsare de sânge.

Chmielnicki se întoarse cuprins de turbare la cvartirul său şi, din pricina deznădejdii, se apropie de urciorul cu horilcă, dar Wyhowski i-l smulse din mână.

— Nu mai bea, hatmane, îi spuse. Solul aşteaptă, şi trebuie să-l trimitem înapoi.

Chmielnicki se înfurie groaznic.

— Am să dau poruncă să vă tragă în ţeapă pe amândoi!

— Eu nu-ţi mai dau horilcă. Când soarta te-a înălţat atât de sus, nu ţi-e ruşine să te îmbeţi ca un cazac de rând?! Ptiu! Ptiu! Hatmane, aşa ceva nu se cuvine. Au aflat toţi de venirea solului. Oastea şi polcovnicii vor să se adune la sfat. Nu e timpul să bei, bate fierul cât e cald, fiindcă acum poţi să închei pacea şi să dobândeşti tot ce vrei; după aceea va fi prea târziu şi sunt în joc viaţa mea şi a ta. Trimite îndată solie la Varşovia şi cere îndurarea regelui.

— Eşti un om înţelept, îi zise Chmielnicki. Porunceşte să bată clopotul pentru sfat şi spune polcovnicilor de pe maidan că ies numaidecât.

Wyhowski ieşi, iar după o clipă răsună clopotul pentru sfat, la bătaia căruia oştile zaporojene începură să se adune îndată. Căpeteniile şi polcovnicii îşi ocupară locurile: fiorosul Krzywónos, mâna dreaptă a lui Chmielnicki, Krzeczowski, paloşul cazacilor, bătrânul şi încercatul Filon Dzedziala, polcovnicul de la Kropiwna, Feodor Łoboda din Perejasław, cumplitul Fedoreńko de la Kalnik, sălbaticul Puszkareńko de la Połtawa, care avea în subordine numai păzitori de vite, Szumejko de la Niż, focosul Czarnota din Hadziacz, Jakubowicz de la Czehryn, apoi Nosacz, Hładki, Adamowicz, Gluch, Pułjan, Panicz – nu erau toţi, fiindcă unii erau plecaţi, iar alţii pe ceea lume, trimişi acolo de prinţul Jeremi.

De astă dată tătarii nu fură chemaţi la sfat. „Frăţia” se adunase alături pe maidan, îndepărtând gloatele cu ciomegele sau chiar cu bicele de luptă, omorând pe cei mai îndărătnici.

În cele din urmă se arătă Chmielnicki însuşi, îmbrăcat în roşu, cu calpacul pe cap şi cu buzduganul în mână. Lângă el păşea, alb colilie, preotul ortodox Patroni Lasko, iar de partea cealaltă venea Wyhowski cu hârtiile în mână.

Chmiel se aşeză între polcovnici şi tăcu o vreme, apoi îşi scoase calpacul de pe cap, în semn că sfatul începe, se ridică şi începu să vorbească cele ce urmează:

— Jupâni polcovnici şi atamani, binefăcătorii mei! Vă este cunoscut că pentru nedreptăţile pe care le-am îndurat fără vină, am fost siliţi să punem mâna pe arme şi, cu ajutorul prealuminatului han de la Crîm, să luptăm pentru vechile slobozenii şi privilegii, răpite nouă de magnaţi, fără voia Măriei Sale regele. Care faptă a fost binecuvântată de Dumnezeu; coborând asupra tiranilor noştri o spaimă neobişnuită, a pedepsit fărădelegile şi asupririle lor, iar pe noi ne-a răsplătit cu izbânzi însemnate, pentru care îi mulţumim cu inimi recunoscătoare. Acum când trufia lor a fost pedepsită, se cuvine să ne gândim a înceta vărsarea de sânge creştinesc, căci aşa ne porunceşte Dumnezeu cel milostiv şi credinţa noastră pravoslavnică, dar să nu lăsăm sabia din mână până când, după voinţa prealuminatului nostru rege, nu ne vor fi înapoiate vechile înlesniri şi privilegii. Voievodul de Bracław îmi scrie că acest lucru poate să se întâmple, şi aşa gândesc şi eu, pentru că nu noi, ci magnaţii Potocki, Kalinowski, Wiśniowiecki şi Koniecpolski au ieşit de sub ascultarea Majestăţii Sale şi a Republicii, iar noi i-am pedepsit, drept pentru care ni se cuvine mulţumire şi răsplată din partea regelui şi a stărilor. Vă rog dară pe voi, binefăcătorii şi binevoitorii mei, să citiţi scrisoarea trimisă mie de voievodul de Bracław prin părintele Patroni Lasko, şleahtic de credinţă pravoslavnică, şi să hotărâţi cu înţelepciune ca să înceteze vărsarea de

sânge creştinesc şi să ni se dea mulţumirea şi răsplata ce ni se cuvin pentru ascultarea şi credinţa faţă de Republică.

Chmielnicki nu întreba dacă războiul avea să înceteze, le cerea doar hotărârea de a-l înceta, de aceea potrivnicii începură să murmure; în curând murmurul se schimbă în strigăte ameninţătoare, încurajate mai ales de Czarnota din Hadziacz.

Chmielnicki tăcea, se uita numai cu luare-aminte de unde venea împotrivirea, însemnându-i în minte pe îndărătnici.

În acest timp Wyhowski se sculă în picioare, cu scrisoarea lui Kisiel în mână. O copie a scrisorii o luă Zorko s-o citească „frăţiei", aşa că în încăperea sfatului şi afară se aşternu o linişte adâncă.

Voievodul îşi începea scrisoarea cu aceste cuvinte: „Căpetenie a oştilor zaporojene ale Republicii, vechi şi drag prieten!

Cu toate că sunt mulţi acei ce vorbesc despre Domnia Ta ca despre un vrăjmaş al Republicii, eu nu numai că rămân pe deplin încredinţat de dragostea şi credinţa Domniei Tale faţă de Republică, dar încredinţez de asta şi pe alţi senatori, tovarăşi de-ai mei. Trei lucruri mă întăresc în părerea mea: cel dintâi e că, deşi de veacuri întregi oastea de pe Nipru îşi păzeşte slava şi slobozeniile sale, a rămas întotdeauna credincioasă faţă de rege, pani şi Republică. Al doilea: poporul nostru rusin este atât de statornic în credinţa-i legiuită, încât fiecare dintre noi preferă să-şi dea viaţa decât să clatine această credinţă. Al treilea: cu toate că se întâmplă (ca şi acum, Doamne fereşte!) să fie vărsări de sânge înăuntru, una este ţara noastră, în care ne naştem şi trăim slobozi, fiindcă aproape în toată lumea nu se mai află o alta care să-i stea alături în slobozenii şi drepturi. De aceea ne-am obişnuit cu toţii să apărăm unitatea acestei mame comune, care este Coroana; cu toate că se întâmplă felurite suferinţe (aşa e pe lume), înţelepciunea ne îndeamnă să socotim că mai lesne putem înţelege într-o ţară liberă, ce ne doare pe fiecare, decât pierzând această

mamă, cum alta nu mai este în toată lumea creştină şi păgână.”

Łoboda din Perejasław întrerupse citirea.

— Adevărat grăieşte, rosti cu voce tare.

— Adevărat, adevărat! repetară şi alţi polcovnici.

— Ba nu e adevărat, minte câinele! ţipă Czarnota.

— Taci din gură! Câine eşti tu!

— Vânzătorilor! La moarte cu voi!

— La moarte cu tine!

— Staţi, ascultaţi mai departe! Citeşte! El e omul nostru. Ascultaţi, ascultaţi!

Furtuna era gata să izbucnească, dar Wyhowski începu să citească mai departe, şi tăcerea se lăsă iarăşi.

Voievodul mai scria că oastea zaporojeană trebuie să aibă încredere în el, deoarece cunoaşte foarte bine că el, fiind de acelaşi sânge şi de aceeaşi credinţă, îi doreşte numai binele; aducea aminte că în vărsarea nenorocită de sânge de la Kumejki şi Starzec n-a luat parte, după care îl poftea pe Chmielnicki să oprească războiul, să-i trimită înapoi pe tătari sau să întoarcă armele împotriva lor, păstrându-şi credinţa faţă de Republică. În sfârşit, scrisoarea se încheia astfel: „Îţi făgăduiesc Domniei Tale că, aşa cum sunt un fiu al bisericii pravoslavnice şi neamul meu se trage din sângele străvechi al poporului rusin, îţi voi fi într-ajutor la tot binele. Domnia Ta ştii foarte bine că şi eu, cu voia Domnului, pot ceva în această Republică, şi că fără mine nu poate să se hotărască nici pacea, nici războiul, iar eu sunt cel dintâi care nu doreşte războiul dinăuntru etc.

Se iscă numaidecât hărmălaie de glasuri, pentru şi împotrivă, cu toate că, în mare, scrisoarea plăcuse atât polcovnicilor, cât şi „frăţiei”. La început nu se auzea şi nu se înţelegea nimic, din cauza furiei cu care discutau despre scrisoare. De departe, „frăţia” semăna cu un vârtej uriaş în care clocotea, se frământa şi lărmuia furnicarul omenesc. Polcovnicii îşi înălţau buzduganele şi săreau la bătaie. Se vedeau feţe roşii, ochi învăpăiaţi şi buze acoperite de

spumă; grupul celor care voiau continuarea războiului îl avea în frunte pe Erazm Czarnota care înnebunise de-a binelea. Văzându-i înverşunarea, Chmielnicki era gata să izbucnească; în faţa mâniei lui se linişteau cu toţii, cum încetează orice zgomot când răcneşte leul. Mai întâi sări pe masă Krzeczowski, înălţă buzduganul şi strigă cu glas de tunet:

— Sunteţi buni să păziţi vitele, nu de sfat, robi nemernici!

— Tăcere! Krzeczowski vrea să vorbească! ţipă Czarnota care se aştepta ca viteazul polcovnic să sprijine războiul.

— Tăcere! Tăcere! repetară ceilalţi.

Cazacii îl respectau foarte mult pe Krzeczowski pentru foloasele însemnate pe care le adusese, pentru priceperea în meşteşugul războiului şi – lucru de mirare – pentru că era şleahtic. Se liniştiră îndată, aşteptând cu nerăbdare să audă ce spune; însuşi Chmielnicki îşi aţinti asupra lui privirea neliniştită.

Czarnota se înşelase, presupunând că polcovnicul se va arăta de partea războiului. Cu mintea-i ageră, Krzeczowski înţelegea că acum ori niciodată poate să capete de la Republică stărostiile şi rangurile pe care le visa. Îşi dădea seama că, încercând să-i liniştească pe cazaci, Republica se va strădui să-l atragă de partea ei şi să-l împace printre cei dintâi pe el, iar hatmanul de la Cracovia, aflându-se în robie, nu va putea să se împotrivească; de aceea vorbi aşa:

— Treaba mea e să mă bat, nu să dau sfaturi, dar dacă e vorba să ne sfătuim, am să-mi spun şi eu părerea, socotind că mi se cuvine aceasta ca şi celorlalţi, dacă nu chiar mai mult. Noi am pornit războiul ca să ne fie întoarse slobozeniile şi privilegiile noastre, iar voievodul de Bracław ne făgăduieşte că aşa are să fie. Aşadar, ni se va face dreptate sau nu. Dacă nu vom căpăta drepturile, purtăm războiul mai departe, dar dacă vom fi despăgubiţi, să alegem pacea! De ce să ne vărsăm sângele zadarnic? Să ne dea ce-i al nostru, iar noi liniştim gloatele, şi războiul încetează; Chmielnicki, tătucul nostru, s-a gândit şi a

plănuit bine, ca noi să stăm de partea Măriei Sale regelui, care ne va răsplăti, iar dacă magnaţii se vor împotrivi, ne va îngădui nouă să chefuim cu ei, şi vom petrece straşnic. Numai că n-aş fi de părere să-i lăsăm să plece pe tătari: să stea în tabără, în Câmpiile Sălbatice, până când se hotărăşte ce va fi cu noi.

Chmielnicki se însenină la faţă, auzind aceste cuvinte, cei mai mulţi dintre polcovnici începură să strige să înceteze lupta şi să trimită soli la Varşovia, iar pe voievodul din Brusiłow să-l poftească să vină pentru negocieri. Czarnota zbiera şi se împotrivea înainte, dar polcovnicul îşi aţinti asupră-i privirea ameninţătoare şi îi spuse:

— Tu, Czarnota, polcovnice din Hadziacz, eşti pentru război şi pentru vărsare de sânge, dar la Korsuń, când te-au lovit oştenii lui pan Dmochowski din Petyhorsk, guiţai ca un porc; „Fraţilor, nu mă lăsaţi!” şi fugeai înaintea întregului polc.

— Minţi! strigă Czarnota. Eu nu mă tem nici de lehi şi nici de tine.

Krzeczowski strânse buzduganul în mână şi se repezi la Czarnota; ceilalţi începură şi ei să dea cu pumnii în polcovnicul de Hadziacz. Zarva începu să crească iarăşi. Pe maidan, „frăţia” mugea ca o cireadă de zimbri sălbatici.

Atunci se ridică iar Chmielnicki.

— Jupâni polcovnici, binefăcătorii mei! Aţi hotărât dară să trimitem soli la Varşovia, care să înfăţişeze regelui slujbele noastre credincioase, rugându-l să ne dea răsplata cuvenită. Cine vrea război, acela poate să lupte, dar nu cu regele şi cu Republica, fiindcă noi nu ne-am războit niciodată cu ei, ci cu cel mai mare vrăjmaş al nostru, mânjit tot de sângele cazacilor, care s-a scăldat în el la Starzec şi se scaldă şi acum, stăruind în duşmănia faţă de oştile zaporojene. Căruia i-am trimis scrisoare şi soli, rugându-l să înceteze vrăjmăşia, iar el i-a omorât ca un asupritor, lăsându-mă fără nici un răspuns pe mine, mai marele vostru, faptă prin care a jignit întreaga armie zaporojeană.

Acum a venit de peste Nipru şi a nimicit Pohrebyszcze, pedepsind oameni nevinovaţi pe care i-am plâns cu lacrimi amare. Apoi, cum am aflat astăzi de dimineaţă, a plecat la Niemirów, unde n-a lăsat pe nimeni în viaţă. Şi pentru că tătarii înspăimântaţi nu vor să pornească asupra lui, ca mâine are să vină şi aici să ne piardă şi pe noi, deşi n-avem nici o vină, împotriva voinţei prealuminatului rege, care ne arată bunăvoinţă, şi a Republicii întregi, căci în semeţia lui nu se teme de nimeni, aflându-se gata să se răzvrătească şi împotriva Majestăţii Sale, cum face şi acum.

În adunare se lăsase o linişte adâncă. Chmielnicki îşi trase sufletul şi vorbi iar:

— Dumnezeu ne-a răsplătit cu biruinţa asupra hatmanilor, dar el e mai rău decât hatmanii şi decât toţi magnaţii, fiu al diavolului, care trăieşte numai din minciună. Dacă eu aş porni să-l lovesc, n-ar întârzia să vestească la Varşovia, prin prieteni ai lui, că noi nu vrem pacea, găsindu-ne vină înaintea regelui. Pentru ca aceasta să nu se întâmple, e nevoie ca Majestatea Sa şi întreaga Republică să ştie că eu nu doresc războiul şi stau liniştit, dar el se năpusteşte asupră-mi; de aceea, eu nu pot să plec pentru că mai trebuie să rămân aici şi pentru negocierile cu voievodul de Bracław. Dar pentru ca acest fiu al diavolului să nu ne frângă oasele, trebuie să-i ţinem piept şi să-i pierdem puterea, aşa cum am făcut cu neprietenii noştri, hatmanii, la Apele Galbene şi la Korsuń. Rog dar pe Domniile Voastre să porniţi de bunăvoie împotriva lui, iar eu am să scriu regelui că totul s-a petrecut fără mine şi numai din nevoia de a ne apăra de năvala şi reaua lui voinţă.

O tăcere surdă se înstăpâni peste adunare. Chmielnicki mai spuse:

— Acela dintre Domniile Voastre care va pleca la luptă va avea oaste destulă; am să-i dau cazaci viteji, aleşi pe sprânceană, şi tunuri ca să poată nimici cu ajutorul lui Dumnezeu pe vrăjmaş, dobândind victoria.

Nici unul dintre polcovnici nu ieşi înainte.

— Îi dau şaizeci de mii de călăreţi dintre cei mai buni! făgădui Chmielnicki.

Tăcere.

Şi doar erau cu toţii războinici neînfricaţi, ale căror strigăte de luptă răsunaseră nu o dată lângă zidurile Ţarigradului. Sau poate că tocmai de aceea se temea fiecare să nu-şi piardă faima căpătată într-o ciocnire cu înfricoşătorul Jeremi.

Chmielnicki îşi plimbă ochii peste polcovnicii care, sub greutatea acestor căutături, îşi lăsară privirile în pământ. Pe faţa lui Wyhowski se aşternu o răutate drăcească.

— Cunosc un cazac, spuse Chmielnicki posomorât, care ar fi vorbit acum şi nu s-ar fi dat în lături de la această ispravă, dar acela nu se află printre noi.

— Bohun! răspunse un glas.

— Întocmai. A zdrobit polcul lui Jarema la Wasilówka, dar a fost vătămat şi acum zace la Czerkasy şi se luptă cu moartea. Dacă nu-i el, văd că nu mai e nimeni! Unde-i slava cazacilor? Unde sunt Pawłuk, Nalewajko, Łoboda şi Ostranica?

Deodată se ridică de pe laviţă un om scund şi gras, cu faţa vânătă, întunecată, cu o mustaţă roşie ca focul deasupra gurii strâmbe, şi cu ochii verzi, se apropie de Chmielnicki şi rosti:

— Mă duc eu.

Era Maksym Krzywónos.

Răsunară strigăte: „La izbândă!” dar Krzywónos îşi sprijini buzduganul în şold şi vorbi cu glasul răguşit, întrerupt:

— Hatmane, să nu gândeşti că mă tem. Eu m-aş fi dus de la început, da' m-am gândit: „Sunt alţii mai buni!” Da' dacă-i aşa, mă duc. Şi voi? Voi aveţi capete şi braţe, iar eu n-am cap, am numai braţul şi sabia. O moarte are omul! Războiul e mama şi sora mea. Taie Wiśniowiecki, am să tai şi eu; spânzură el, am să spânzur şi eu. Tu, hatmane, să-mi dai cazaci viteji, că gloatele nu sunt în stare să lupte cu

Wiśniowiecki. Aşa că mă duc să cuceresc cetăţi, să mă bat, să tai şi să spânzur! Moarte panilor cu mâinile albe!

Al doilea ataman păşi înainte.

— Merg şi eu cu tine, Maksym!

Era Pułjan.

— Czarnota din Hadziacz, Hładki din Mirhorod şi Nosacz din Ostra vor merge cu tine! hotărî Chmielnicki.

— Mergem! răspunseră într-un glas, pentru că pilda lui Krzywónos le dăduse curaj.

— Pe Jarema! Pe Jarema! răsunară strigătele celor de faţă.

— Loveşte! Loveşte! repetă „frăţia” şi în curând sfatul se schimbă într-o beţie în lege.

Polcurile care trebuiau să plece cu Krzywónos beau de moarte; se şi duceau la moarte. Cazacii ştiau asta, dar în inimile lor nu mai era nici pic de fricǎ. „O moarte are omul”, repetau după căpetenia lor, şi nu le mai părea rău de nimic, cum se întâmplă de obicei înainte de a muri. Chmielnicki le îngăduia totul, încurajându-i, şi mulţimea le urmă pilda. Gloatele începură să cânte cu o sută de mii de glasuri. Împrăştiară caii de ham, care, alergând prin tabără şi ridicând nori de pulbere, iscară o învălmăşeală grozavă. Îi goneau cu ţipete, larmă şi hohote de râs; cete mai mari rătăceau de-a lungul râului, trăgeau din sâneţe, se înghesuiau şi se îmbulzeau către cvartirul hatmanului, care porunci lui Jakubowicz să le alunge. Încăierările şi neorânduiala încetară abia când ploaia vijelioasă îi goni pe toţi prin colibe şi căruţe.

Seara, în văzduh se dezlănţui furtuna. Tunetele se rostogoleau de la un capăt la altul al cerului, fulgerele luminau împrejurimile cu o lumină când albă, când roşie.

La lumina lor, Krzywónos părăsi tabăra în fruntea a şaizeci de mii de luptători aleşi dintre cei mai buni oşteni şi a gloatelor.

CAPITOLUL XXVII.

DE LA BIAŁOCERKIEW Krzywónos plecă spre Machnówka, la Skwira şi Pohrebyszcze, iar pe unde trecea dispărea orice urmă de viaţă omenească. Cine nu venea alături de el pierea sub cuţit. Arse lanurile de grâu, pădurile şi livezile, în timp ce prinţul întindea prăpădul de altă parte.

După distrugerea târgului Pohrebyszcze şi după botezul sângeros pe care-l făcuse pan Baranowski la Niemirów, oştile împrăştiară încă vreo zece pâlcuri mai mari şi se opriră în tabără la Rajgród; trecuse o lună de când nu descălecaseră, şi truda slăbise oştenii, iar moartea îi împuţinase destul de mult. Aveau nevoie de odihnă, căci mâinile acestor cosaşi ai morţii cădeau fără putere de atâta seceriş sângeros. Prinţul stătu pe gânduri dacă n-ar fi mai bine să plece pentru o vreme în locuri mai liniştite pentru odihna şi înmulţirea oştilor, mai ales a cailor care semănau mai degrabă cu nişte schelete, decât cu nişte făpturi vii; de o lună de zile nu mai ştiau ce e ovăzul, hrănindu-se numai cu iarba călcată în picioare. După o săptămână se dădu veste că vin ajutoarele. Prinţul le ieşi în întâmpinare şi îl întâlni într-adevăr pe pan Janusz Tyszkiewicz, voievodul Kievului, care sosea cu o mie cinci sute de oameni aleşi, aducând cu el pe pan Krzysztof Tyszkiewicz, ajutorul judelui de la Bracław, pe tânărul pan Aksak, un flăcăiandru aproape cu un steag de husari bine înţolit, şi mulţi alţi şleahtici, ca jupânii Sieniuta, Połubiński, Źytyński, Jełowicki, Kierdej şi Bohusławski, unii cu oşteni, alţii fără, alcătuind împreună ca la două mii de cai, în afară de slujitori. Prinţul se bucură grozav şi îl pofti cu recunoştinţă la cvartirul său pe voievodul care nu se putea mira de ajuns de sărăcia şi simplitatea care stăpânea peste tot. Dacă la Łubnie prinţul trăia cu adevărat regeşte, în timpul campaniilor, vrând să fie pildă pentru oşteni, nu-şi îngăduia nici o slăbiciune. Locuia într-o odaie în care voievodul Kievului abia putu să se strecoare prin uşa îngustă, din cauza grosimii lui uriaşe, poruncindu-i unui slujitor să-l împingă de la spate.

Înăuntru, în afară de masă, laviţe şi un pat acoperit cu o piele de cal, nu mai era nimic; doar lângă uşă mai era o saltea, pe care dormea un paj, gata oricând la poruncă. Această simplitate îl miră foarte mult pe voievodul care ducea cu el covoare, plăcându-i să aibă totul la îndemână. Intră şi se uită încremenit la prinţ, mirându-se cum putea să trăiască un bărbat ca el în atâta simplitate şi sărăcie. Îl văzuse câteodată pe prinţ la adunările Seimului de la Varşovia, se înrudea chiar de departe cu el, dar nu-l cunoscuse mai de aproape. Abia când începu să vorbească, văzu ca are de-a face cu un om puţin obişnuit. De aceea, el, vechi senator şi vechi războinic cam din topor, care-i bătea pe umăr pe ceilalţi senatori – prinţului Dominik Zasławski îi spunea: „Binefăcătorul meu!” şi vorbea prieteneşte cu însuşi regele – nu era în stare să se poarte la fel şi cu prinţul, deşi acesta îl primise cu mult respect, fiindu-i îndatorat pentru ajutoare:

— Domnia Ta, voievoade, rosti prinţul, slavă Domnului că ai venit cu oameni odihniţi, fiindcă goneam cu ultimele puteri.

— Uitându-mă la oştenii Luminăţiei Tale am înţeles că au trudit cu sârg, sărmanii, lucru ce mă îngrijorează mult, pentru că am venit aici să rog pe Luminăţia Ta să nu întârzie a-mi sări într-ajutor.

— E grabnic?

— Periculum în mora{140}, periculum în mora! Au năvălit câteva zeci de mii de tâlhari, având-l în frunte pe Krzywónos care, după câte am auzit, a fost trimis împotriva Luminăţiei Tale, dar aflând de la un prins că Luminăţia Ta ai pornit spre Konstantynów, s-a îndreptat şi el într-acolo, iar pe drum mi-a împresurat Machnówka şi a făcut o asemenea pustiire, că nici o limbă omenească nu e în stare s-o spună.

— Am auzit şi eu de Krzywónos şi îl aşteptam aici, dar de vreme ce el a trecut de mine, văd că trebuie să-l caut eu. Într-adevăr, treaba nu suferă amânare. La Machnówka e o garnizoană, puternică?

— La castel se află două sute de nemţi foarte buni, care mai pot să ţină piept o vreme. Ce e mai rău, e că în târg s-au adunat o mulţime de şleahtici, cu familiile, dar târgul, apărat doar de un şanţ şi de o îngrăditură de pari ascuţiţi, nu poate să se împotrivească mult timp.

— Într-adevăr, lucrul nu suferă amânare, repetă prinţul.

Apoi, întorcându-se către copilul de casă:

— Zeleński, porunci, aleargă după polcovnici.

Voievodul Kievului se aşezase între timp pe o laviţă şi răsufla greu; se aştepta la cină, fiindcă era flămând şi-i plăcea să mănânce bine.

Deodată răsunară paşi de oameni înarmaţi şi în încăpere intrară ofiţerii prinţului – negri, slăbiţi, bărboşi, cu ochii înfundaţi în orbite şi cu urme de trudă nespusă pe faţă. Se închinară în tăcere înaintea prinţului şi a oaspeţilor şi aşteptară să vadă ce spune.

— Domniile Voastre, întrebă prinţul, caii sunt în ocoale?

— Întocmai.

— Sunt gata?

— Ca întotdeauna.

— Bine. Peste un ceas pornim asupra lui Krzywónos.

— Cum? se miră voievodul Kievului şi privi cu uimire la pan Krzysztof, ajutorul judelui de la Bracław.

Iar prinţul urmă:

— Poniatowski şi Wierszułł pleacă înainte. După ei porneşte Baranowski cu dragonii şi după un ceas să se urnească şi tunurile lui Wurcel.

Polcovnicii se închinară şi părăsiră odaia; în curând se auziră trâmbiţele sunând încălecarea. Voievodul Kievului nu se aştepta la asemenea grabă, ba nici nu şi-o dorea, fiind ostenit de drum. Socotise că va ajunge la timp, după ce se va odihni vreo zi la prinţ, şi când colo trebuia să încalece numaidecât, nemâncat şi nedormit.

— Luminăţia Ta, întrebă el, vor ajunge oare oştenii Luminăţiei Tale până la Machnówka, am văzut că sunt grozav de fatigati{141} şi până acolo e cale lungă?

— Oho, Domnia Ta să n-ai nici o grijă. Oamenii mei se duc la bătălie ca la petrecere.

— Văd, văd că-i aşa. Sunt oşteni vajnici, dar. ai mei sunt osteniţi de drum.

— Domnia Ta ai spus: periculum în mora.

— Aşa este, dar măcar o noapte să ne odihnim. Venim tocmai de la Chmielnik.

— Jupâne voievoade, noi venim de la Łubnie, de dincolo de Nipru.

— Am mers toată ziua.

— Şi noi o lună întreagă.

Prinţul ieşi să supravegheze ordinea de marş, iar voievodul holbă ochii la ajutorul de jude, pan Krzysztof, se lovi cu mâinile peste genunchi şi rosti:

— Na, ce-am vrut, am căpătat. Pe Dumnezeu din cer, aici o să mor de foame! Au foc în vene, nu sânge. Vin la ei după ajutor, gândind că o să pornească după două, trei zile, şi ei nici nu mă lasă să-mi trag sufletul. Să-i ia dracu'! Prăpăditul de paj a legat prost cureaua de la scară care mi-a frecat piciorul, îmi ghiorăie maţele de foame. un. să-i ia dracu'! Machnówka o fi Machnówka, dar burta rămâne burtă! Sunt şi eu un oştean, nu de ieri, de alaltăieri, m-am războit poate mai mult decât ei – dar aşa, cât ai bate din palme! Ăştia sunt diavoli, nu oameni; nu dorm, nu mănâncă, se bat numai. Pe viul Dumnezeu, nu mănâncă niciodată! Pane Krzysztof, ai văzut polcovnicii? Nu arată ca nişte spectra, ha?

— Au un curaj grozav, răspunse ajutorul de jude, care îndrăgea meşteşugul armelor. Doamne, ce învălmăşeală e prin alte tabere când trebuie să pornească undeva. Câtă alergătură, pregătiri de care, fugă după cai! iar aici – Domnia Ta auzi? – steagurile uşoare sunt gata!

— Chiar aşa. Te apucă deznădejdea! zise voievodul.

Tânărul pan Aksak îşi împreună mâinile-i de băieţandru.

— Ah, e o mare căpetenie! Un mare războinic! rosti cu înflăcărare.

— Domnia Ta aşteaptă să-ţi dea tuleiele! se răsti voievodul la el. Cunctator a fost şi el o căpetenie mare! Înţelegi?

Tocmai acum intră prinţul.

— Pe cai, Domniile Voastre! Plecăm!

Voievodul nu se mai putu stăpâni.

— Luminăţia Ta, porunceşte să ne dea ceva de mâncare, că sunt flămând ca un câine! răbufni el prost dispus.

— Vai de mine! răspunse prinţul râzând şi îmbrăţişându-i, Domnia Ta să mă ierţi, din toată inima, în război omul nu se mai gândeşte la astfel de lucruri.

— Ei vezi, pane Krzysztof? Nu ţi-am spus că nu mănâncă nimic? zise voievodul, întorcându-se către ajutorul judelui din Bracław.

Dar cina nu dură mult, şi după câteva ceasuri ieşiseră din Rajgród şi steagurile de pedestrime. Oastea se îndreptă spre Chmielnik prin Winnica şi Lityń. În drum, Wierszułł nimeri peste un ciambul de tătari, pe care-l nimici împreună cu Wołodyjowski, slobozind câteva sute de robi, aproape numai fete. De acolo începea ţinutul pustiit, plin de urmele lui Krzywónos. Strzyźawka era arsă, iar locuitorii omorâţi până la cel din urmă. Se vede că nenorociţii se împotriviseră lui Krzywónos, faptă pentru care căpetenia sălbatică îi măcelărise şi îi aruncase în flăcări. La intrarea în sat spânzura de creanga unui stejar însuşi pan Strzyzówski, pe care oamenii lui Tyszkiewicz îl recunoscură numaidecât. Atârna despuiat cu totul, având pe piept un colan înspăimântător din capete retezate înşirate pe frânghie. Erau capetele celor şase copii şi al nevestei. În satul ars din temelie, oştenii văzură pe amândouă părţile drumului un şirag lung de „lumânări” căzăceşti – oameni cu braţele ridicate deasupra capului, legaţi de ţepoaie îngropate în pământ, înfăşuraţi în paie şi stropiţi cu smoală, la care li se dăduse foc începând de la mâini. Cei mai mulţi aveau numai mâinile arse, fiindcă ploaia stinsese focul. Aceste cadavre, cu feţele strâmbate de durere dinaintea morţii şi cu cioturile negre înălţate spre cer, erau înfricoşătoare.

Mirosul de putreziciune umplea văzduhul. Deasupra „lumânărilor” se roteau stoluri de ciori şi de stânci care zburau cu larmă la apropierea oastei de pe stâlpii apropiaţi şi se aşezau mai departe. Câţiva lupi fugiră dinaintea steagurilor spre desişuri. Polcurile înaintau în tăcere pe această alee înspăimântătoare, numărând „lumânările”. Erau trei sute şi câteva zeci. Ieşiră, în sfârşit, din satul nenorocit şi traseră în piept aerul proaspăt al câmpului. Urmele prăpădului duceau şi mai departe. Era prima jumătate a lunii iulie. Grânele dăduseră în copt, se aştepta ca secerişul să fie timpuriu. Lanuri întregi erau parte arse, parte călcate în picioare, încâlcite, una cu pământul. Parcă trecuse uraganul peste câmpuri. De fapt, trecuse într-adevăr cel mai năprasnic dintre toate uraganele – războiul civil. Oştenii prinţului văzuseră nu o dată întinderi mănoase pustiite după năvălirea tătarilor, dar asemenea grozăvii, asemenea înverşunare a distrugerii nu mai văzuseră niciodată. Pădurile erau arse ca şi grânele. Acolo unde focul nu ajunsese, smulsese cu limbile-i de flăcări frunzele şi coaja, pripise cu răsuflarea, afumase şi înnegrise copacii care se înălţau ca nişte schelete. Voievodul de Kiev privea şi nu-i venea să-şi creadă ochilor. Miedziaków, Zhar, Futory şi Słoboda erau numai nişte mormane de cenuşă! Unde şi unde ţăranii fugiseră la Krzywónos, iar femeile şi copiii fuseseră luaţi robi de ciambulul de tătari, nimicit de Wierszułł şi Wołodyjowski. Pe pământ pustiirea, iar în văzduh cârduri de ciori, corbi, stănci şi vulturi care se adunaseră Dumnezeu ştie de unde la secerişul cazacilor. Urmele trecerii oştilor deveneau tot mai proaspete. Se întâlneau tot mai des care stricate, cadavre de vite şi de oameni, întregi, oale sparte, cazane de aramă, saci cu făină umezită, grămezi de cenuşă fumegândă, stoguri abia începute şi împrăştiate. Prinţul îşi împinse steagurile către Chmielnik în mare grabă, iar bătrânul voievod îşi lua capul în mâini, repetând jalnic:

— Machnówka mea! Machnówka mea! Văd că n-o să ajungem la timp.

La Chmielnik aflară că nu bătrânul Krzywónos, ci fiul lui asediază Machnówka cu peste zece mii de oameni; el pustiise totul în cale. Târgul, după cum glăsuiau ştirile, căzuse. Cazacii tăiaseră pe toţi şleahticii şi evreii, iar pe fete le luaseră în tabără, unde le aştepta o soartă mai rea decât moartea. Cetăţuia se apăra încă, sub conducerea lui pan Lew. Cazacii trăgeau asupra ei din mănăstirea bernardinilor, în care omorâseră pe toţi călugării. Luptând cu ultimele puteri şi cu bruma de pulbere ce-i mai rămăsese, pan Lew nu putea să reziste mai mult de o noapte.

Prinţul lăsă în urmă pedestrimea, tunurile şi cea mai mare parte din oaste, cu poruncă să se îndrepte spre Bystrzyk, iar el cu voievodul, pan Krzysztof şi pan Aksak o luară înainte cu două mii de călăreţi. Bătrânul voievod îşi pierduse capul şi începuse să dea înapoi: „Machnówka s-a dus, o să ajungem prea târziu! Mai bine să lăsăm totul baltă şi să apărăm alte localităţi, întărindu-le cu garnizoane”, repeta întruna. Dar prinţul nici nu voia să audă. Ajutorul judelui din Bracław dădea zor, iar oştenii ardeau de dorinţa de a lupta. „De vreme ce tot am venit până aici, nu plecăm fără sânge”, spuneau polcovnicii. Aşa că merseră mai departe.

La vreo jumătate de milă de Machnówka, o ceată de călăreţi gonind din răsputeri le aţinu calea. Era pan Lew cu câţiva tovarăşi. Când îl văzu, voievodul Kievului ghici îndată ce s-a întâmplat.

— Castelul a căzut! strigă.

— Întocmai! răspunse pan Lew şi leşină în aceeaşi clipă, deoarece era rănit în mai multe locuri de sabie şi plumbi şi i se scursese sângele.

Ceilalţi începură să povestească ce se petrecuse. Toţi nemţii de pe ziduri fuseseră omorâţi până la unul, pentru că preferaseră să moară, decât să se predea; pan Lew răzbise

prin gloatele năvălitorilor şi fugise prin poarta sfărâmată, dar în încăperile turnurilor se mai apărau câteva zeci de şleahtici care aveau mare nevoie de ajutor.

Porniră în goană. În curând pe înălţime se arătară târgul şi cetatea, deasupra cărora plutea un nor negru de fum. Se apropia seara. Pe cer se întindeau jarişti uriaşe de lumină purpurie şi aurie, pe care la început oştenii le luară drept răsfrângeri ale pojarului. Se vedeau pâlcurile zaporojenilor şi gloatele îmbulzite care ieşeau cu îndrăzneală pe poartă în întâmpinarea oştilor; în târg nu ştia nimeni de venirea prinţului socotind cu toţii că sosea într-ajutor doar voievodul Kievului. Se vede că votca îi orbise de-a binelea, ori cucerirea castelului îi umpluse de trufie; coborâră fără frică, şi abia la poalele înălţimii începură să se pregătească de luptă cu mare nerăbdare, bubuind din tobe şi timpane. La această privelişte un strigăt de bucurie se smulse din toate piepturile polonezilor, şi voievodul Kievului avu prilejul pentru a doua oară să admire vrednicia steagurilor prinţului. Oprindu-se la vederea cazacilor se aşezară dintr-odată în ordine de bătaie, călărimea grea la mijloc şi steagurile uşoare pe amândouă aripile, cu atâta îndemânare, că nu mai era nevoie să se îndrepte nimic şi puteau să pornească îndată la luptă.

— Jupâne Krzysztof, ce oameni! spuse voievodul. S-au rânduit dintr-odată în linie de bătaie. Ar putea să lupte şi fără căpetenie.

Cu toate acestea, prinţul, ca o căpetenie grijulie, gonea cu buzduganul în mână printre pâlcuri de la o aripă la alta, supraveghind totul şi împărţind ultimele porunci. Lumina se răsfrângea în armura-i argintie, făcându-l să semene cu o flacără luminoasă care zbura printre rânduri, strălucind puternic printre celelalte armuri întunecate.

Se rânduiră astfel: la mijloc, în prima linie, trei steaguri – primul pe care-l conducea însuşi voievodul Kievului, al doilea al tânărului Aksak şi al treilea al lui Krzysztof Tyszkiewicz; după ei, în linia a doua, urmau dragonii lui

Baranowski şi, în sfârşit, husarii prinţului, îndrumaţi de Skrzetuski.

Pe aripi se aşezară Wierszułł, Kuszel şi Poniatowski. Tunuri nu aveau, fiindcă Wurcel rămăsese la Bystrzyk.

Prinţul se apropie de voievod şi făcu semn cu buzduganul.

— Pentru nedreptăţile ce le-ai suferit, începe Domnia Ta cel dintâi!

La rândul lui, voievodul îşi plecă buzduganul, oştenii se aplecară în şa şi porniră. După felul cum îşi conducea steagul, se vedea îndată că voievodul, deşi apăsat de ani, greoi şi cunctator, era un războinic încercat şi viteaz. Ca să-şi păstreze forţele, nu-şi mână steagul de la început în cea mai mare goană, îl duse treptat, mărind iuţeala pe măsură ce se apropia de vrăjmaş. El însuşi alerga în primele rânduri, cu buzduganul în mână, iar pajul îi ţinea la îndemână spada lungă şi grea, nu prea grea însă pentru braţul lui. Gloatele se repeziră pe jos în întâmpinarea steagului, cu coase şi ţăpoaie, ca să stăvilească primul avânt, uşurând astfel năvala zaporojenilor. Când nu-i mai despărţeau decât câteva zeci de paşi, cei din Machnówka îl recunoscură pe voievod după statura şi grosimea uriaşă şi începură să strige:

— He, preamărite voievod, secerişul e aproape, de ce nu porunceşti să iasă robii la lucru? Închinăciune, boierule, o să-ţi străpungem burdihanul.

O grindină de plumbi se abătu asupra steagului, fără să facă pagube, căci gonea ca vijelia. Se ciocniră cu toată puterea. Răsunară loviturile ţepoaielor şi hârşcâitul coaselor, alunecând pe armuri, strigăte şi gemete. Suliţele deschiseră o poartă în mulţimea înghesuită, prin care caii dezlănţuiţi intrară ca o furtună, călcând totul în picioare, răsturnând şi zdrobind. Aşa cum pe luncă iarba deasă piere dinaintea şirului de cosaşi care păşesc înainte, mânuind cozile coaselor, tot aşa şuvoiul revărsat al gloatelor se îngusta sub izbiturile paloşelor, se topea, se subţia şi, împins de piepturile cailor, neputând să stea pe loc, începea

să se clatine. În cele din urmă se auzi strigătul: „Scape cine poate!”, şi întreaga mulţime, aruncând coasele, îmblăciele, furcile şi sâneţele, o rupse la fugă într-o spaimă groaznică spre pâlcurile zaporojenilor care se aflau în spate. Cazacii însă, temându-se ca mulţimea înnebunită să nu le strice rândurile, îndreptară suliţele spre ea, aşa că gloatele, la vederea acestei piedici, se bulucirăă, urlând deznădăjduite, în amândouă părţile; în curând însă fură gonite iarăşi, de Kuszel şi Poniatowski care tocmai porneau năvala de pe aripile călărimii prinţului.

Voievodul, după ce trecuse peste cadavrele mulţimii, ieşi înaintea zaporojenilor şi goni spre ei, iar cazacii porniră şi ei în goană vrând să oprească iureşul polonezilor cu avântul lor. Se izbiră unii de alţii ca două valuri care vin din direcţii potrivnice, înălţând creste de spumă. Aşa se ridicară caii înaintea cailor, călăreţii ca valul, iar săbiile deasupra valului ca spuma. Voievodul înţelese că de astă dată nu mai are de-a face cu gloatele, ci cu îndârjiţii şi încercaţii oşteni zaporojeni. Cele două linii se împingeau una pe alta şi se zvârcoleau, neputând să se încovoaie nici una. Oamenii cădeau ca frunzele, pentru că vitejii luptau cu viteji, paloşul întâlnind paloş. Voievodul însuşi, băgându-şi buzduganul la brâu şi înhăţând spada din mâinile pajului, trudea în sudoarea frunţii, gâfâind ca nişte foale. Alături de el, cei doi Sieniuta, jupânii Kierdej, Bohusławski, Jełowicki şi Polubiński tăiau de zor.

Dintre zaporojeni cel mai cumplit prăpăd îl făcea Iwan Burdabut, podpolcovnicul polcului din Kalnik, un cazac de statură şi putere neobişnuite, cu atât mai năprasnic, cu cât avea şi un cal care lupta deopotrivă cu stăpânul său. De aceea, nu puţini erau războinicii care îşi struneau caii şi dădeau înapoi, ca să nu se întâlnească cu acest centaur care împrăştia moartea şi pustiirea. Săriră asupra lui fraţii Sieniuta, dar calul lui Burdabut îl apucă pe Andrzej, cel mai tânăr, cu dinţii de faţă şi i-o zdrobi cât ai clipi din ochi; văzând aceasta, Rafal trăsni bestia cu sabia peste ochi. O

răni doar, n-o ucise, pentru că spada nimeri bumbul de alamă de pe frunte. În aceeaşi clipă Burdabut îi înfipse vârful spadei sub bărbie, sfarşindu-i zilele. Aşa căzură cei doi fraţi Sieniuta, şi zăceau în pulbere în armurile lor aurite, sub copitele cailor; Burdabut se repezi ca o flacără înainte printre rânduri şi reteză braţul cneazului Połubiński, un flăcăiandru de şaisprezece ani. Pan Urbanski vru să răzbune moartea rudei sale, descărcându-şi pistolul drept în faţa lui Burdabut, dar nu-l nimeri – îi străpunse numai urechea, umplându-l de sânge. Înfricoşători mai erau Burdabut şi calul lui, amândoi negri ca noaptea, mânjiţi de sânge, cu ochii sălbatici şi cu nările lărgite, vânzolindu-se ca o furtună! Nu scăpă de moarte nici Urbański, căruia îi reteză capul dintr-o singură lovitură, ca un călău, nici bătrânul Żytyński care avea optzeci de ani, nici cei doi Nikczemny; ceilalţi începură să se retragă cu înfricoşare, mai ales că după Burdabut veneau alte o sută de săbii zaporojene şi o sută de suliţe înmuiate în sânge.

Sălbaticul ataman îl zări în cele din urmă pe voievod şi, scoţând un strigăt cumplit de voioşie, se aruncă spre el, răsturnând cai şi călăreţi în cale; voievodul nu dădu înapoi, încrezându-se în puterea-i puţin obişnuită, răsuflă ca un mistreţ rănit, înălţă spada deasupra capului şi, ridicându-şi calul în două picioare, se îndreptă spre Burdabut. I-ar fi sosit ceasul de pe urmă, Parcele îi şi apucaseră în foarfece firul vieţii, pe care aveau să-l întrerupă mai târziu, la Okrzeja, dacă nu era pajul Silnicki, care se repezi ca un fulger asupra atamanului şi îl apucă în braţe, înainte de a fi străpuns de sabie. În timp ce Burdabut se juca cu el, jupânii Kierdej strigară după ajutor; numaidecât săriră câteva zeci de oşteni care-l despărţiră pe voievod de ataman, după care se încinse o luptă îndârjită. Polcul voievodului, răzbit, începuse să se încovoaie în faţa năvalei zaporojene, să dea înapoi şi să se amestece, când săriră Pan Krzysztof, ajutorul judelui de Bracław şi pan Aksak cu steaguri proaspete. Într-adevăr, în clipa aceea intrară în luptă şi alte pâlcuri

zaporojene, dar mai jos se afla prinţul cu dragonii lui Baranowski şi cu husarii lui Skrzetuski, care până atunci nu luaseră parte la bătălie.

Măcelul sângeros începu iarăşi; între timp se lăsă întunericul. Pojarul cuprinse casele din marginea târgului. Vâlvătaia lumina câmpul de bătălie şi se vedeau foarte bine amândouă liniile potrivnice, polonă şi cazacă, şerpuind la poalele dealului, se vedeau culorile flamurilor şi chiar feţele oamenilor. Wierszułł şi Kuszel intraseră şi ei în foc, împrăştiind gloatele, se băteau pe amândouă laturile cazacilor care sub apăsarea lor începură să dea înapoi spre înălţime. Capetele lungului şirag de luptători se încovoiară spre târg, retrăgându-se din ce în ce mai mult, dar, în timp ce aripile polone înaintau, mijlocul, împins de puterea precumpănitoare a cazacilor, se arcuia către prinţ. Alte trei pâlcuri zaporojene porniră să-l frângă, dar în clipa aceea prinţul repezi dragonii lui Baranowski, care întăriră forţele luptătorilor.

Alături de prinţ rămăseseră numai husarii care semănau de departe cu o pădure întunecată ce creşte în mijlocul câmpului, puhoi ameninţător de bărbaţi acoperiţi de fier, de cai şi de suliţe. Adierea înserării flutura flamurile deasupra lor, iar ei stăteau liniştiţi, neputând să pornească la luptă fără poruncă; aşteptau răbdători, pentru că, aleşi şi încercaţi în atâtea bătălii, ştiau că îşi vor avea şi ei partea. Printre ei prinţul, în armura-i argintată şi cu buzduganul de aur în mână, îşi încorda privirile asupra încăierării; într-o latură se afla Skrzetuski. Ca porucinic, îşi suflecase mânecile şi ţinând spada în mâna goală până la cot, în locul buzduganului de căpetenie, aştepta liniştit porunca.

Prinţul îşi feri ochii cu mâna stângă de strălucirea pojarului urmărind desfăşurarea bătăliei. Mijlocul semilunii polone se mişca încet către el, frânt de forţe mai mari, căci Baranowski, cel care nimicise Niemirówul, nu izbutise să-l sprijine multă vreme. Prinţul vedea ca în palmă truda grea a oştenilor. Fulgerul prelungit al săbiilor aci se înălţa

deasupra liniei de capete întunecate, aci pierea, coborând asupra duşmanilor. Cai fără călăreţi ieşeau din vârtejul încăierării şi alergau nechezând pe câmpie cu coamele în vânt, asemenea unor făpturi ale iadului, pe fondul luminos al flăcărilor. Din când în când o flamură purpurie, ce fâlfâia deasupra trupurilor învălmăşite, se prăpăstuia deodată în mulţime, ca să nu se mai ridice. Privirea prinţului alerga peste linia luptătorilor până la înălţime, spre târg, unde stătea tânărul Krzywónos în fruntea a două polcuri alese, aşteptând clipa potrivită pentru a se arunca în mijlocul luptătorilor, frângând cu totul rândurile împuţinate ale polonezilor.

În sfârşit se repezi cu un strigăt înfricoşător drept asupra dragonilor lui Baranowski, dar atâta aştepta şi prinţul.

— Condu-i! îi porunci lui Skrzetuski.

Porucinicul înălţă spada, şi lavina de fier porni înainte. Nu goniră prea mult, fiindcă linia de bătaie se apropiase destul de mult de ei. Dragonii lui Baranowski se despărţiră cu repeziciunea fulgerului în dreapta şi în stânga, deschizând husarilor calea spre cazaci. Prin această poartă, călăreţii în zale se năpustiră cu toată greutatea asupra sotniilor biruitoare ale lui Krzywónos.

— Jarema! Jarema! strigau husarii.

— Jarema! repetă oastea întreagă.

Un fior de spaimă strânse inimile zaporojenilor la auzul acestui nume înfricoşător. Abia atunci aflau că nu voievodul Kievului conducea lupta, ci însuşi prinţul. De altfel, nici nu puteau să ţină piept husarilor, care îi sfărâmară numai cu greutatea lor, ca un zid care se dărâmă, zdrobind oamenii de lângă el. Singura scăpare era să se despartă şi să lase drum slobod husarilor, pe care să-i lovească apoi din amândouă părţile; laturile erau însă supravegheate de dragoni şi de steagurile uşoare ale lui Wierszułł, Kuszel şi Poniatowski care, gonind aripile cazacilor, le împinseră spre mijloc. Priveliştea luptei se schimbă, pentru că acele steaguri de călărime uşoară alcătuiau o uliţă, prin mijlocul

căreia zburau în goană nebună husarii strivind, frângând, împingând, răsturnând oameni şi cai; cazacii fugeau zbierând şi urlând dinaintea lor spre vârful înălţimii, spre târg. Dacă aripa lui Wierszułł ar fi izbutit să se împreune cu acea a lui Poniatowski, zaporojenii ar fi fost împresuraţi şi nimiciţi până la unul. Din păcate, nici Wierszułł şi nici Poniatowski nu puteau să făptuiască acest lucru din cauza navalei fugarilor, aşa că loviră laturile până când le amorţiră braţele de atâta sforţare.

Tânărul Krzywónos, deşi viteaz şi îndârjit, când pricepu că trebuie să-şi măsoare lipsa de experienţă cu o căpetenie ca prinţul, îşi pierdu capul şi o luă la fugă în fruntea celorlalţi către târg. Kuszel, care stătea într-o latură, îl zări, cu toate că avea vederea scurtă, îşi împinse calul înainte şi-l izbi cu sabia peste gură pe tânărul ataman. Nu-l omorî, fiindcă ascuţişul se împiedică în cureaua de sub bărbie, dar îl umplu de sânge înfricoşându-l şi mai rău.

Kuszel era cât pe ce să plătească cu viaţa această ispravă, deoarece se aruncă asupră-i Burdabut în fruntea resturilor polcului de la Kalnik.

De două ori încercase să pună stavilă husarilor, şi de două ori, răzbit parcă de o putere supraomenească şi zdrobit, fusese nevoit să se retragă împreună cu ceilalţi. În cele din urmă, îşi adună luptătorii şi hotărî să-l lovească dintr-o parte pe Kuszel şi să se strecoare printre dragoni la câmp deschis. Dar până să izbutească să-i frângă, drumul care ducea spre înălţime şi spre târg se umplu de oameni, aşa că fuga nu mai era cu putinţă. Faţă de această îmbulzeală, husarii îşi încetiniră goana şi, lăsând suliţele, începură să mânuiască paloşele. Se încinse o luptă învălmăşită, fără nici o rânduială, sălbatică, pe viaţă şi pe moarte, în înghesuială, căldură, duhoare de cai şi de oameni. Cadavrele cădeau unele peste altele, copitele cailor se afundau în trupurile cutremurate de spasmele morţii. Unde şi unde luptătorii se îmbulziseră aşa de tare, că nu mai era loc pentru loviturile de sabie; se băteau cu mânerele, cuţitele şi cu pumnii; caii

începuseră să gâfâie. Ici-colo se auzeau glasuri strigând: „Îndurare!” Aceste glasuri deveneau tot mai puternice, se înmulţeau, asurzind zăngănitul paloşelor, scrâşnetul fierului lovit de os, horcăitul şi sughiţul înfiorător al celor care mureau. „Iertare, boieri!” răsuna din ce în ce mai jalnic, dar milostivirea nu cobora asupra luptătorilor; flăcările pârjolului luminau ca Soarele deasupra furtunii.

Numai Burdabut în fruntea oştenilor lui de la Kalnik nu cerşea îndurarea. Nu mai avea loc să se lupte cu sabia, aşa că începu să mânuiască jungherul. Se ciocni mai întâi cu burduhosul pan Dzik şi, împungându-l în burtă, îl doborî de pe cal; nenorocitul rosti: „Iisuse!” şi nu se mai ridică de sub copitele cailor care-i călcau măruntaiele. Se făcu puţin loc şi Burdabut reteză cu sabia capul lui Sokolski cu coif cu tot, apoi prăvăli odată cu caii pe Pryjam şi Certowicz; acum era loc destul. Tânărul Zenobiusz Skalski îl izbi în cap, dar sabia i se răsuci în mână şi lovi cu latul, iar atamanul îl ucise pe loc, pocnindu-l cu pumnul drept în faţă. Cazacii de la Kalnik veneau în urma lui, hăcuind şi împungând cu hangerele. „Necuratul! Necuratul!” începură să strige husarii. „Fierul nu se atinge de el! E turbat!” Burdabut avea într-adevăr mustăţile îngălate de spumă şi în ochi i se citea turbarea. Îl zări în sfârşit pe Skrzetuski şi, recunoscând că era ofiţer, după mâneca suflecată, se aruncă asupra lui.

Cu toţii îşi opriră răsuflarea şi întrerupseră bătălia, ca să privească la lupta celor doi viteji. Pan Jan nu se înspăimântase auzind strigătul: „Necuratul”; o mânie crâncenă îl cuprinse la vederea atâtor morţi, aşa că scrâşni din dinţi şi porni năprasnic asupra atamanului. Se izbiră cu atâta putere, încât caii se ridicară în două picioare. Răsună şuierul fierului şi deodată sabia atamanului zbură în bucăţi sub lovitura spadei poloneze. Se părea că nici o putere nu mai poate să-l scape pe Burdabut, care se repezi şi se încleştă cu Skrzetuski, alcătuind un singur trup, apoi îşi înălţă cuţitul, îndreptându-l spre gâtul husarului.

Moartea îl amenința acum pe Skrzetuski, care nu mai putea să lovească cu paloșul. Iute ca fulgerul, dădu drumul spadei care atârna de curea și prinse mâna atamanului. O clipă cele două brațe se zbătură prin văzduh, dar strânsoarea lui Skrzetuski trebuia să fie de fier, de vreme ce atamanul începu să urle ca un lup și, în ochii tuturor, cuțitul îi scăpă din degetele amorțite, cum se scutură grăunțele de grâu din spic. Atunci Skrzetuski îi lăsă mâna zdrobită și, apucându-l de grumaz, îndoi căpățâna înfiorătoare până la oblâncul șeii, iar cu mâna stângă scoase buzduganul de la brâu, izbi o dată, de două ori și atamanul horcăi și se prăbuși de pe cal.

Zaporojenii de la Kalnik gemură în fața acestei privelişti şi alergară să se răzbune, dar husarii se năpustiră asupra lor, spârcuindu-i.

La celălalt capăt al lavinei husarilor, lupta nu se întrerupse nici o clipă, deoarece îmbulzeala era mai mică. Aici, încins cu eșarfa Anusiei, jupân Longinus făcea prăpăd cu „Rupe-gluga” lui. A doua zi după bătălie vitejii priveau cu uimire aceste locuri și, arătându-și unul altuia brațele retezate cu umăr cu tot, capetele spintecate de la frunte până la bărbie, trupurile tăiate îngrozitor în două – drumul întreg presărat cu cadavre de cai și de oameni, șopteau între ei: „Uitați-vă, aici a luptat Podbipięta!” Prințul însuși privi cadavrele și, cu toate că era foarte îngrijorat de știrile aflate, binevoi să se mire, pentru că asemenea lovituri de paloș nu mai văzuse niciodată.

Între timp, lupta părea că se apropie de sfârșit. Călărimea grea porni iarăși înainte, gonind pâlcurile zaporojene, care se adăpostiseră la poalele dealului. Steagurile lui Kuszel și Poniatowski ațină calea rămășițelor fugarilor, tăindu-le întoarcerea. Înconjurați, se apărară cu deznădejde, până pieriră cu toții, dar prin moartea lor îi mântuiră pe ceilalți, pentru că două ceasuri mai târziu, când Wierszułł intră cu steagul de tătari în târg, nu mai găsi picior de cazac. Folosindu-se de întuneric, fiindcă ploaia stinsese pojarul,

duşmanul adunase la repezeală toate căruţele din târg şi, pregătindu-se de drum cu o iuţeală de care numai cazacii erau în stare, părăsise târgul şi trecuse râul, distrugând podurile în urma lui.

Cele câteva zeci de şleahtici care se apărau în cetăţuie fură sloboziţi. Prinţul îi porunci lui Wierszułł să pedepsească pe locuitorii care trecuseră de partea cazacilor, iar el plecă în urmărire. Dar fără pedestrime şi fără tunuri nu putea să cucerească tabăra. Câştigând timp prin arderea pădurilor, râul trebuia astfel ocolit tocmai pe la stăvilar. Vrăjmaşul înainta cât putea de repede, iar caii osteniţi ai călărimii lui Wiśniowiecki abia putură să-l ajungă. Cu toate că zaporojenii erau vestiţi în lupta de apărare, de astă dată nu se împotriviră ca de obicei. Siguranţa că prinţul însuşi îi urmăreşte le luase tot curajul, făcându-i să-şi piardă orice nădejde de scăpare. Şi-ar fi găsit într-adevăr sfârşitul, deoarece, după împuşcăturile din timpul nopţii, Baranowski rupsese patruzeci de care şi două tunuri, dacă n-ar fi fost voievodul Kievului, care se împotrivi să-i mai fugărească şi îşi retrase oamenii. Din această pricină, între el şi prinţ avu loc o discuţie, pe care o auziră mulţi polcovnici.

— Domnia Ta, întrebă prinţul, de ce vrei să laşi duşmanul să fugă, când ai luptat împotriva lui cu atâta înverşunare? Toată slava pe care ai dobândit-o aseară, o pierzi în această dimineaţă din cauza încetinelii.

— Luminăţia Ta, răspunse voievodul, nu ştiu ce duh sălăşluieşte în oştenii Luminăţiei Tale, dar eu sunt un om alcătuit din carne şi oase, după trudă am nevoie de odihnă, şi oamenii mei la fel. Totdeauna voi merge asupra duşmanului, aşa cum am mers astăzi, când se va împotrivi, dar n-am să urmăresc nişte fugari zdrobiţi.

— Trebuie nimiciţi până la cel din urmă! strigă prinţul.

— Şi ce facem cu asta? întrebă voievodul. Îi nimicim pe aceştia şi vine apoi bătrânul Krzywónos. Arde, distruge şi prăpădeşte oamenii, cum a făcut fiul lui Strzyźawka; pentru înverşunarea noastră plătesc nenorociţii de locuitori.

— O, se jelui prinţul cu mânie, văd că Domnia Ta împreună cu cancelarul şi celelalte căpetenii supreme faci parte din facţia paşnică, cea care vrea să stingă răzvrătirea prin negocieri, dar, pe viul Dumnezeu, nu veţi face nimic, atâta vreme cât mai ţin sabia în mână!

Tyszkiewicz adăugă:

— Eu nu fac parte din nici o facţie, dar sunt al lui Dumnezeu; sunt bătrân şi în curând va trebui să mă înfăţişez înaintea lui. Nu vreau să mă apese prea mult sângele vărsat în războiul civil, aşa că Luminăţia Ta să nu se mire. Iar dacă Luminăţia Ta nutreşte supărare pentru că nu ţi s-a încredinţat rangul de căpetenie supremă, atunci îţi zic: cât priveşte vitejia ţi s-ar fi cuvenit pe drept cuvânt, dar poate că e mai bine că nu ţi l-au dat, fiindcă ai fi înecat în sânge răscoala, şi odată cu ea şi această ţară nefericită.

Jeremi îşi încruntă sprâncenele, grumazul i se încordă şi ochii începură să arunce asemenea fulgere, că toţi cei de faţă încremeniră de teamă pentru voievod, dar tocmai atunci se apropie repede Skrzetuski şi-i spuse prinţului:

— Luminăţia Ta, sunt veşti despre bătrânul Krzywónos.

Luarea-aminte a prinţului se îndreptă în altă parte, şi mânia pricinuită de voievod slăbi. În acest timp fură aduşi cei patru oameni care veniseră cu ştirile. Doi dintre ei, popi pravoslavnici mai în vârstă, cum îl văzură pe prinţ, se aruncară în genunchi înaintea lui.

— Scapă-ne, vlădico, scapă-ne! repetau, întinzându-şi mâinile spre el.

— De unde sunteţi? întrebă prinţul.

— Din Połonne. Bătrânul Krzywónos a împresurat cetatea şi târgul; dacă sabia ta nu va atârna deasupra grumazului său, vom pieri cu toţii.

Prinţul răspunse:

— Ştiu că la Połonne s-a adăpostit multă lume, dar, după câte mi s-a spus, sunt mai mulţi rusini. E spre lauda voastră înaintea lui Dumnezeu că, în loc să vă alăturaţi răzvrătiţilor, vă puneţi împotriva lor, rămânând lângă Republica-mamă.

Mă tem totuşi de trădare din partea voastră, aşa cum s-a întâmplat şi la Niemirów.

Trimişii începură să se jure pe toţi sfinţii din cer că oamenii îl aşteaptă pe prinţ ca pe un mântuitor, iar gândul vânzării nici nu le-a trecut prin minte. Spuneau adevărul. Împresurându-i cu o armie de cincizeci de mii de cazaci, Krzywónos se jurase să-i nimicească tocmai pentru că, deşi erau rusini, nu voiau să treacă de partea răsculaţilor.

Prinţul le făgădui să-i ajute, dar grosul oastei se afla la Bystrzyk şi trebuia să aştepte până când se vor împreuna. Trimişii plecară cu mângâierea în suflet, iar Wiśniowiecki se întoarse către voievodul Kievului şi-i spuse:

— Iartă, Domnia Ta! Acum văd şi eu că trebuie să-l las în pace pe Krzywónos cel mic, ca să-l pot ajunge pe bătrânul Krzywónos. Tânărul poate să aştepte mai multă vreme ştreangul. Socot că nu mă vei lăsa singur în această nouă nevoie.

— Se înţelege! răspunse voievodul.

Numaidecât răsunară trâmbiţele, vestind steagurile care urmăreau pe cazaci să se întoarcă. Oamenii aveau nevoie de odihnă, caii trebuia lăsaţi să-şi recapete „răsufletul”. Spre seară sosi şi oastea de la Bystrzyk, aducând şi un sol, pan Stachowicz, de la voievodul de Bracław. Pan Kisiel îi trimitea prinţului o scrisoare plină de admiraţie, în care îl lăuda pentru victoriile obţinute, spunându-i că îşi mântuie ţara de la pierzanie ca un al doilea Marius şi că venirea lui de dincolo de Nipru umplea toate inimile de bucurie. Abia la urmă se arătau pricinile pentru care îi scria. Voievodul de la Brusiłów aducea la cunoştinţă că negocierile au început şi că el însuşi va pleca la Białocerkiew cu alţi comisari, nădăjduind că va putea să-l domolească şi să-l mulţumească pe Chmielnicki. La sfârşit îl ruga pe prinţ ca pe timpul negocierilor să nu-i asuprească prea mult pe cazaci şi, pe cât cu putinţă, să înceteze orice luptă.

Dacă i s-ar fi spus prinţului că tot ţinutul lui de peste Nipru a fost distrus şi toate târgurile făcute una cu pământul n-ar

fi suferit cât suferea din cauza acestor scrisori. Erau de faţă Skrzetuski, Baranowski, Zaćwilichowski, cei doi Tyszkiewicz şi Kierdej. Prinţul îşi acoperi ochii cu mâinile şi îşi lăsă capul pe spate, ca şi când ar fi fost nimerit drept în inimă de o săgeată.

— Ruşine! Ruşine! Doamne, lasă-mă să mor, ca să nu fiu martor la asemenea lucruri!

Printre cei care se aflau acolo se înstăpâni o tăcere adâncă; numai prinţul urmă să vorbească:

— Nu mai vreau să trăiesc în această Republică, pentru care trebuie să-mi fie ruşine. Gloatele cazacilor şi ale ţăranilor au scăldat ţara în sânge şi s-au unit cu păgânii împotriva propriei mame. Hatmanii sunt înfrânţi, oştile Coroanei bătute, slava unui popor întreg e călcată în picioare, maiestatea regală jignită, bisericile sunt arse, preoţii şi şleahticii hăcuiţi, femeile ruşinate, şi ce răspunde Republica la aceste nenorociri şi la această ruşine, la amintirea căreia înaintaşii noştri ar muri a doua oară? începe negocieri cu cel care a trădat-o şi a ruşinat-o, unindu-se cu păgânii, şi-i făgăduieşte să-i mulţumească cererile! O, Doamne! Mai bine moartea, căci noi, cei care simţim ocara ţării şi ne jertfim viaţa pentru ea, nu putem trăi în această lume.

Voievodul Kievului tăcea, iar pan Krzysztof, ajutorul judelui de Bracław, rosti după o vreme:

— Pan Kisiel nu înseamnă toată Republica.

— Domnia Ta, răspunse prinţul, nu-mi vorbi de Kisiel, fiindcă ştiu prea bine că el are o grupare întreagă de partea lui; se potriveşte la gânduri cu primatul{142}, cancelarul, prinţul Dominik şi cu mulţi alţii, care acum, în timpul interregni, ţin în mână frâiele Republicii, înfăţişând maiestatea regală, şi pe care mai mult o ruşinează cu slăbiciunea lor, nedemnă pentru un popor mare, pentru că răzvrătirea nu trebuie înăbuşită prin negocieri, ci în sânge. Un popor de viteji mai bine piere decât să se umilească, stârnind batjocura lumii întregi.

Şi iarăşi prinţul îşi acoperi ochii cu mâinile; priveliştea acestei dureri era atât de jalnică, încât polcovnicii nu mai ştiau cum să-şi stăpânească lacrimile care le veneau în ochi.

— Luminăţia Ta, îndrăzni Zaćwilichowski, să-i lăsăm pe ei să se bată cu limbile, iar noi să ne batem mai departe cu paloşul.

— De bună seamă, răspunse prinţul, gândul ăsta îmi sfâşie inima: ce trebuie să facem? Vedeţi, Domniile Voastre, auzind de nenorocirea care a lovit ţara, am venit aici, trecând prin păduri în flăcări şi prin mlaştini nestrăbătute, fără să dormim şi fără să mâncăm ca lumea, grăbind cu ultimele puteri ca să scăpăm Republica de la distrugere şi ruşine. Braţele ne amorţesc de atâta trudă, foamea ne răsuceşte măruntaiele, rănile ne dor – dar nu luăm în seamă osteneala, dorind numai să oprim duşmanul. Mi s-a spus că aş fi supărat că n-am căpătat rangul de căpetenie supremă. Să judece toată lumea dacă cei ce l-au căpătat sunt mai vrednici decât mine, iar eu iau martor pe Dumnezeu şi pe Domniile Voastre, că îmi jertfesc sângele nu pentru răsplată şi ranguri, ci, ca şi voi, din dragoste curată faţă de ţară. Dar când noi ne dăm aici şi ultima suflare – ce ni se spune? Că panii, la Varşovia, şi Kisiel, la Huszcza, se gândesc cum să-l mulţumească pe acest vrăjmaş{143}! Ruşine! Ruşine!

— Kiesel e trădător! strigă Baranowski.

La care pan Stachowicz, om cu greutate şi îndrăzneţ, se ridică şi, întorcându-se către Baranowski, îi spuse:

— Ca prieten al voievodului de Bracław şi ca trimis al lui, nu îngădui să fie numit trădător. Şi lui i-a albit barba de atâta supărare, şi el îşi slujeşte ţara, aşa cum înţelege el, poate cu greşeală, dar cu cinste!

— Prinţul nu auzi acest răspuns, fiindcă se adâncise în gânduri şi durere, iar Baranowski nu îndrăznea să facă scandal de faţă cu el, aşa că îşi aţinti numai ochii de oţel asupra lui Stachowicz, ca şi când ar fi vrut să-i spună: „Am

să te găsesc eu!” şi puse mâna pe mânerul sabiei, dar, între timp, Jeremi se trezi din îngândurare şi rosti posomorât:

— N-aveam altă alegere, decât sau să nu ne supunem, pentru că în timpul interregni ei sunt cei care împart puterea, sau să jertfim onoarea ţării, pentru care am ostenit atâta.

— De la nesupunere vine tot răul din Republică, spuse cu gravitate voievodul de Kiev.

— Aşadar, să îngăduim ruşinarea ţării? Iar dacă mâine ne vor porunci să ne ducem cu ştreangul de gât la Tuhai-bei şi la Chmielnicki, o s-o facem şi pe asta numai ca să ne supunem?

— Veto! se auzi pan Krzysztof, ajutorul judelui de Bracław.

— Veto! repetă pan Kierdej.

Prinţul se adresă polcovnicilor:

— Vorbiţi şi voi, ca oşteni încercaţi! le zise.

Pan Zaćwilichowski începu după cum urmează:

— Luminăţia Ta, eu am şaptezeci de ani, sunt rusin pravoslavnic, am fost comisar al cazacilor, şi însuşi Chmielnicki îmi zicea „tată”. Ar trebui dar să fiu pentru negocieri, dar dacă e vorba să aleg între „ruşine” şi „război”, apoi şi când oi coborî în mormânt tot războiul am să-l aleg.

— Război! repetă Skrzetuski.

— Război, război! repetară peste zece glasuri, printre care pan Krzysztof, panii Kierdej, Baranowski şi aproape toţi cei de faţă.

— Război! Război!

— Fie după vorbele voastre, răspunse prinţul, şi lovi cu buzduganul în scrisoarea deschisă a voievodului Kisiel.

—

—

—

—

—

CAPITOLUL XXVIII.

O ZI MAI TÂRZIU, CÂND OASTEA poposi la Rylców, prinţul îl chemă pe Skrzetuski şi îi spuse:

— Forţele noastre sunt puţine şi vlăguite, iar Krzywónos are şaizeci de mii de oşteni şi creşte în putere pe zi ce trece, pentru că gloatele vin mereu alături de el. În voievodul Kievului nu pot să mă încred prea mult, deoarece în adâncul sufletului ţine cu facţia păcii şi merge cu mine fără plăcere. Avem nevoie de ajutoare. Aud că nu departe de Konstantynów stau doi polcovnici: Osiński cu garda regală şi Korycki. Iei cu tine o sută de seimeni de Curte şi te duci la ei cu o scrisoare de la mine, rugându-i să se grăbească şi să pornească spre mine fără pic de zăbavă, pentru că după câteva zile îl voi lovi pe Krzywónos. Nimeni nu-mi îndeplineşte poruncile mai bine ca tine, de aceea te şi trimit pe tine; e o treabă însemnată.

Skrzetuski se înclină şi în aceeaşi seară plecă spre Konstantynów; mergea noaptea ca să se poată strecura printre podghiazurile lui Krzywónos, ce băteau împrejurimile, şi gloatele care stăteau la pândă prin păduri şi la drumul mare.

Prinţul îi poruncise să se ferească de lupte pentru a nu întârzia. Înaintând cu grijă, ajunse în zori la Wiszowaty Staw, unde-i găsi pe cei doi polcovnici, şi se bucură din toată inima la vederea lor. Osiński avea gardă de dragoni aleşi, muştruluiţi după moda străină, şi pe nemţi. Korycki, în schimb, avea numai pedestraşi nemţi, aproape toţi veterani din Războiul de treizeci de ani. Erau atât de îndemânatici şi de disciplinaţi, că polcovnicul îi mânuia ca pe un paloş. Amândouă polcurile erau îmbrăcate din belşug şi înarmate cu arme de foc. Auzind că aveau să meargă la prinţ, începură să strige de bucurie, pentru că tânjeau după bătălii şi ştiau că sub nici o altă căpetenie nu puteau să se războiască mai mult. Din păcate amândoi polcovnicii respinseră rugămintea prinţului; amândoi se aflau sub ordinele prinţului Dominik Zasławski şi aveau poruncă limpede să nu se împreune cu Wiśniowiecki. Skrzetuski

încercă în zadar să le arate câtă faimă puteau să dobândească şi cât de mari foloase puteau să aducă ţării, slujind sub o asemenea căpetenie; nici nu voiau să-l asculte, spunându-i că supunerea este pentru oşteni cea dintâi datorie şi lege.

Puteau să vină alături de prinţ numai în cazul când prin aceasta şi-ar fi scăpat polcurile de la pieire. Skrzetuski plecă adânc mâhnit, ştiind cât de dureroasă are să fie pentru prinţ această nouă dezamăgire; mai ştia cât de trudite erau oştile de marşurile îndelungate, de încăierările cu cazacii şi de zdrobirea cetelor izolate, în sfârşit, de veghea continuă, de foame şi de neodihnă. Era aproape cu neputinţă în asemenea împrejurări să se măsoare cu un duşman de zece ori mai numeros, aşa că Skrzetuski înţelese limpede că lupta împotriva lui Krzywónos avea să fie întârziată, pentru că trebuia să se dea oastei mai mult timp de odihnă şi să se aştepte totodată venirea altor şleahtici în tabără.

Adâncit în aceste gânduri, Skrzetuski se întorcea în fruntea seimenilor săi, mergând fără zgomot, cu mare grijă şi numai noaptea, ca să ocolească şi pâlcurile lui Krzywónos şi cetele numeroase, alcătuite din cazaci şi ţărani, uneori destul de puternice, care bântuiau prin împrejurimi, aprinzând conacele, spârcuind pe şleahtici şi vânând la drumul mare pe fugari. Trecu de Bakłaj şi intră în codrii deşi de la Mszyniec, plini de povârnişuri şi de râpe înşelătoare. Din fericire, după ploile care căzuseră până nu demult, vremea era frumoasă. Era o noapte liniştită de iulie, fără Lună, dar cerul era presărat cu stele. Seimenii mergeau pe drumeagul îngust de pădure, călăuziţi de pădurarii de la Mszyniec, oameni de nădejde, care cunoşteau foarte bine locurile. În pădure stăpânea o linişte adâncă, întreruptă doar de trosnetul ramurilor uscate sub copitele cailor – când deodată Skrzetuski şi seimenii auziră un murmur îndepărtat, care semăna cu un cântec întretăiat de strigăte.

— Staţi! porunci încet Skrzetuski şi opri şiragul de seimeni. Ce-i asta?

Bătrânul pădurar se apropie de el.

— Boierule, nebunii colindă prin pădure şi strigă, cei care şi-au rătăcit minţile de cruzimile pe care le-au văzut. Ieri am întâlnit o şlahciancă, boierule, care mergea, mergea, se uita în sus la pomi şi striga: „Copiii mei! Copiii mei!” Răsculaţii îi tăiaseră pesemne copiii. A holbat ochii la noi şi a început să scâncească, de ni s-au muiat picioarele. Se zvoneşte că asemenea nebuni sunt cu duiumul prin toate pădurile.

Skrzetuski, cu toate că era un cavaler neînfricat, se înfioră din cap până-n picioare.

— Poate că lupii urlă aşa? E prea departe şi nu poţi să-ţi dai seama ce e, zise.

— Da' de unde, boierule! În pădure nu mai e nici un lup, toţi au fugit în sate, unde găsesc destule cadavre.

— Ce vremuri năprasnice, răspunse porucinicul, lupii au ajuns să trăiască prin sate, iar oamenii, apucaţi de nebunie, urlă prin păduri! Doamne! Dumnezeule!

O vreme se aşternu iarăşi liniştea, se auzea doar fâsâitul obişnuit prin coroanele pomilor, în curând însă glasurile îndepărtate se întăriră, devenind tot mai limpezi.

— Hei! rosti deodată pădurarul. Mi se pare că acolo e o grămadă mare de oameni. Domniile Voastre rămâneţi aici sau mergeţi încet înainte, iar eu mă duc cu tovarăşul meu să vedem ce este.

— Duceţi-vă, răspunse Skrzetuski. Vă aşteptăm aici.

Pădurarii se făcură nevăzuţi. Lipsiră vreun ceas; Skrzetuski începuse să fie nerăbdător, ba chiar să-i bănuiască de trădare, când unul dintre ei se ivi din întuneric.

— I-am găsit, boierule! spuse el, apropiindu-se de Skrzetuski.

— Cine sunt?

— Răzvrătiţii.

— Sunt mulţi?

— Să tot fie vreo două sute. Nu ştiu ce să facem, boierule, că s-au aşezat tocmai în trecătoarea pe unde trece drumul nostru. Au aprins focul, da' flăcările nu se văd, că sunt la loc jos. N-au nici o strajă; putem să ne apropiem la o aruncătură de săgeată de ei.

— Bine! răspunse porucinicul şi, întorcându-se către seimeni, începu să împartă porunci celor doi vagmiştri.

Ceata lui Skrzetuski porni repede înainte fără zgomot, numai trosnetul vreascurilor putea să-i trădeze; scara nu se lovea de scară, săbiile nu zăngăneau, caii, învăţaţi cu apropierile furişate şi năvala, mergeau cu paşi de lup, fără să sforăie sau să necheze. Când ajunseră la locul unde drumul cotea dintr-odată, seimenii zăriră numaidecât focurile şi chipuri nedesluşite de oameni. Aici Skrzetuski îi împărţi în trei grupe, dintre care una rămase pe loc, a doua porni pe marginea trecătorii, ca să închidă ieşirea de partea cealaltă, iar a treia descălecă şi, târându-se pe burtă, se răsfiră pe buza râpei, deasupra capetelor răsculaţilor.

Skrzetuski, care se afla în cea din urmă, se uită în jos şi îmbrăţişă cu privirea întreaga grămadă, până la o depărtare de două, trei sute de paşi: aprinseseră zece focuri, dar flăcările nu erau prea mari, deasupra lor atârnau cazanele cu mâncare. Mirosul puternic de fum şi de carne fiartă gâdila nările porucinicului şi ale seimenilor. În jurul cazanelor ţăranii stăteau în picioare sau culcaţi, bând şi sporovăind. Unii aveau în mână sticle cu votcă, alţii se rezemau în suliţe, în vârful cărora erau înfipte, ca nişte trofee, capete retezate de bărbaţi, femei şi copii. Strălucirea focurilor se răsfrângea în pupilele fără viaţă şi în dinţii rânjiţi, luminând chipuri sălbatice, înfiorătoare. Aproape de peretele râpei dormeau ca la zece inşi sforăind puternic: unii tăifăsuiau, alţii scormoneau focurile, din care se înălţau snopi de scântei aurii. Lângă cea mai mare dintre bobotăi şedea, întors cu spatele către peretele trecătorii şi către Skrzetuski, un cerşetor bătrân şi spătos, care

zgândărea strunele lirei: jur-împrejur se îngrămădiseră vreo treizeci de ţărani răsculaţi.

La urechile lui Skrzetuski ajunseră cuvintele ce urmează:

— Hei, tăicuţule, zi de cazacul Hołota!

— Nu, strigau alţii, de Marusia Bohusławka!

— Ducă-se dracu' Marusia! Zi de boierul din Potok, de boierul din Potok! zbierau cei mai mulţi.

Cerşetorul lovi mai tare strunele lirei, îşi îndreptă glasul şi începu să cânte:

Scoală, te-ntoarce şi-nţelege bine, tu cel prea cu stare, Că la fel vei fi, ca omul ce nimic nu are, Cel ce ne conduce-i însuşi Dumnezeu, el ne stăpâneşte Şi faptele noastre, toate, drept le cântăreşte.

Scoală, te-ntoarce şi-nţelege bine, tu cel ce prea sus Zbori cu-nţelepciunea-ţi şi te-nalţă în sus.

Aici cerşetorul se întrerupse o clipă şi oftă, iar după el începură să ofteze şi ţăranii. Se adunau tot mai mulţi în jurul lui – dar şi Skrzetuski, deşi ştia că toţi oamenii lui erau pregătiţi, nu dădea semnul de năvală. Noaptea liniştită, focurile aprinse, siluetele sălbatice şi cântecul despre magnatul Mikołai Potocki, neterminat încă, stârneau în el gânduri ciudate, simţiri şi doruri neînţelese, de care nici el nu-şi dădea seama prea limpede. Rănile neogoite ale inimii se deschiseră iarăşi, îl cuprinse o jale adâncă după trecutul apropiat, după fericirea pierdută, după acele clipe de linişte şi pace.

Căzu pe gânduri şi se posomori, iar între timp cerşetorul cânta mai departe:

Scoală, te-ntoarce şi-nţelege bine, tu cel ce te războieşti, Arc, săgeţi şi pulberi, plumbi şi paloş mânuieşti, Căci de mult pe-aicea viteji destui se-ntrecură, Luptând cu-aceleaşi arme, de-acelaşi paloş căzură;

Scoală, te-ntoarce şi-nţelege bine, nu te ţine mândru, Tu cel care porneşti din Potok spre Nipru.

Suflete curate tu iei în robie, le iei libertatea, De rege nu ştii şi de sfat nu-ţi pasă, doar a ta-i dreptatea Haide, te

arată şi nu te aprinde, căci tu porunceşti, Şi ţara polonă doar tu o conduci, aşa cum voieşti.{144}

Cerşetorul se opri iar şi, în clipa aceea, o piatră alunecă de sub mâna unuia dintre seimeni şi începu să se rostogolească la vale cu zgomot. Câţiva ţărani îşi feriră ochii cu mâinile şi începură să se uite cu luare-aminte în sus, către pădure; atunci Skrzetuski socoti că era timpul potrivit şi îşi descarcă pistolul în mijlocul mulţimii.

— Loveşte! Ucide! strigă el, şi treizeci de seimeni traseră aproape în feţele ţăranilor, după care, cu săbiile în mână, alunecară ca fulgerul pe peretele înclinat al râpei drept în mijlocul ţăranilor înfricoşaţi.

— Loveşte! Ucide! se auzi la un capăt al trecătorii.

— Loveşte! Ucide! repetară glasuri sălbatice la celălalt capăt.

— Jarema! Jarema!

Năvala era atât de neaşteptată şi spaima atât de cumplită, că ţăranii, deşi înarmaţi, nu se împotriviră aproape deloc. Şi aşa se povestea la focurile de popas ale gloatelor răsculate, că Jeremi, cu ajutorul duhului rău, poate să fie şi să se bată în mai multe locuri deodată. Acest nume care se abătuse acum asupra lor, tocmai când nu se aşteptau la nimic şi se credeau mai feriţi de orice primejdie – într-adevăr ca numele unui duh rău – îi făcu să scape armele din mână. Pe de altă parte, suliţele şi coasele nu puteau să fie folosite la loc strâmt, aşa că îmbulziţi ca o turmă de oi lângă peretele râpei, izbiţi de săbii în cap, peste faţă, bătuţi, străpunşi şi călcaţi în picioare, îşi întindeau mâinile înnebuniţi de groază şi mureau, apucând fierul neînduplecat. Codrul liniştit se umpluse deodată de larma ameninţătoare a bătăliei. Câţiva încercau să scape, căţărându-se pe peretele drept al râpei, dar îşi răneau mâinile şi cădeau apoi în vârful săbiilor. Unii mureau liniştiţi sau cerşeau îndurare, alţii îşi acopereau chipul cu mâinile, nevrând să vadă clipa morţii, sau se aruncau cu faţa la pământ; prin şuierul săbiilor şi urletele celor care piereau răzbea strigătul

atacatorilor: „Jarema! Jarema!” la auzul căruia părul se ridica vâlvoi în capetele ţăranilor şi moartea părea cu atât mai înfricoşătoare.

Cerşetorul trăsnise cu lira în cap pe unul dintre seimeni, răsturnându-l, iar pe al doilea îl apucase de mână ca să împiedice lovitura sabiei, şi mugea ca un taur de frică. Alţi seimeni tocmai veneau în fugă să-l hăcuiască şi cu ei alergă şi Skrzetuski:

— Prindeţi-l viu! Prindeţi-l viu! strigă.

— Staţi! mugea cerşetorul. Eu sunt şleahtic! Loquor latine{145}! Nu sunt cerşetor! Staţi, când vă spun, nemernicilor, haimanale!

Cerşetorul nu-şi sfârşise litania, când Skrzetuski îl privi în faţă şi răcni, de răsunară pereţii prăpastiei:

— Zagłoba!

Şi se repezi deodată asupra lui ca un animal sălbatic, îi înfipse mâinile în umeri, îşi apropie faţa de a lui şi, scuturându-l ca pe un copăcel, zbieră:

— Unde-i cneaghina? Unde-i cneaghina!

— Trăieşte! E sănătoasă şi la loc fără primejdie! răspunse cerşetorul. Domnia Ta, dă-mi dracului drumul, că-mi scoţi sufletul.

Viteazul pe care nu izbutiseră să-l frângă nici robia, nici rănile, nici durerea şi nici groaznicul Burdabut, fu doborât de vestea fericită. Mâinile îi căzură în jos, o sudoare deasă îi înnoura fruntea, se lăsă în genunchi, îşi ascunse faţa în mâini şi, sprijinindu-şi capul de peretele râpei, rămase tăcut; îi mulţumea pesemne lui Dumnezeu.

Între timp seimenii omorâseră şi pe ceilalţi ţărani, legând numai vreo câţiva dintre ei, care aveau să fie daţi pe mâna călăului, în tabără, pentru a stoarce mărturisiri de la ei; restul zăceau întinşi fără suflare. Bătălia încetase, învălmăşeala se liniştise. Seimenii făcură cerc în jurul porucinicului şi, văzându-l îngenuncheat la poalele stâncii, se uitau îngrijoraţi, neştiind dacă nu era cumva rănit. Dar

Skrzetuski se ridică; avea faţa luminoasă, de parcă i se revărsaseră zorile în suflet.

— Unde se află? îl întrebă pe Zagłoba.

— La Bar.

— E în siguranţă?

— Cetatea e destul de puternică, nu se teme de nici o năvală. Pe Helena am dat-o în grija jupânesei Slawoszewska şi a maicilor.

— Lăudat fie numele Celui Preaînalt! rosti oşteanul, şi în glasul său tremura o înduioşare adâncă. Domnia Ta dă-mi mâna. Îţi mulţumesc din toată inima.

Deodată se întoarse către seimeni.

— Sunt mulţi prinşi?

— Şaptesprezece, răspunseră seimenii.

— Am avut o mare bucurie şi sufletul îmi este încărcat de milă. Lăsaţi-i slobozi.

Seimenii nu voiau să-şi creadă urechilor. Oştenii lui Wiśniowiecki nu cunoşteau asemenea obiceiuri. Skrzetuski încruntă uşor din sprâncene.

— Lăsaţi-i slobozi, repetă el.

Seimenii plecară, dar după o clipă se întoarse un esaul şi-i spuse:

— Pane porucinic, nu cred că le dăm drumul şi nu îndrăznesc să plece.

— Le-aţi tăiat legăturile?

— Tăiat.

— Atunci lăsaţi-i aici, încălecaţi.

O jumătate de ceas după aceea, ceata înainta iarăşi în tăcere pe drumeagul îngust. Ieşise Luna, lungi fâşii argintii răzbăteau până în mijlocul codrului, luminând adâncurile întunecate. Jupân Zagłoba şi Skrzetuski, care călăreau în frunte, vorbeau între ei.

— Domnia Ta, spune-mi tot ce ştii despre ea, îl rugă cavalerul. Domnia Ta ai smuls-o din mâinile lui Bohun?

— Eu, şi la plecare i-am învelit bine capul, ca să nu poată să strige.

— O, Domnia Ta, ai făcut cum nu se poate mai bine, pe viul Dumnezeu! Şi cum aţi ajuns la Bar?

— Ehe, ar fi multe de spus, dar să lăsăm pe altă dată, sunt grozav de fatigatus, şi gâtlejul mi s-a uscat de când le tot cânt bicisnicilor. Domnia Ta n-ai ceva de băut?

— Am o ploscuţă de horilcă, iat-o!

Jupân Zagłoba apucă plosca de tablă şi o duse la gură; se auziră gâlgâituri îndelungi, dar Skrzetuski, nerăbdător, nu mai aşteptă să sfârşească de băut şi-l întrebă iarăşi:

— Şi e sănătoasă?

— Păi cum! răspunse jupân Zagłoba. Cu gâtlejul uscat toate sunt sănătoase.

— Eu întreb de cneaghină!

— De cneaghină? E ca o ciută.

— Lăudat fie numele Domnului! Şi se simte bine la Bar?

— Nici în cer n-ar putea să se simtă mai bine. Frumuseţea ei face toate corda{146} să se lipească de ea. Jupâneasa Sławoszewska o are dragă, ca şi când ea ar fi născut-o. S-au îndrăgostit de ea atâţia cavaleri, că Domnia Ta, nu le-ai da de capăt numărând tot şiragul de mătănii, dar Helenei îi pasă de ei, cum îmi pasă mie de plosca deşartă a Domniei Tale; numai pe Domnia Ta te are drag.

— Să-i dea Dumnezeu sănătate, draga de ea! rosti Skrzetuski cu bucurie. Şi zici că îşi aminteşte cu plăcere de mine?

— Dacă îşi aminteşte de Domnia Ta? Află Domnia Ta că eu n-am înţeles de unde mai are aer ca să ofteze atâta. La toţi le e milă de ea, dar cel mai mult la măicuţe, pe care le-a câştigat cu dulceaţa ei. Păi ea m-a trimis în ghearele primejdiei, de era cât pe ce să-mi pierd viaţa, ca să aflu neapărat dacă trăieşti şi eşti sănătos. La început a vrut să repeadă pe altcineva, dar cum nimeni nu voia să plece, m-am milostivit eu şi am pornit spre tabăra prinţului. Dacă n-ar fi fost îmbrăcămintea, îmi cădea capul de mult. Aşa, ţăranii mă socotesc drept un cerşetor, mai ales că şi cânt foarte frumos.

Skrzetuski mai că amuţise de atâta fericire. Mii de gânduri şi de amintiri i se îmbulzeau în minte; Helena îi apăru aievea în faţa ochilor, aşa cum o văzuse ultima dată la Rozłogi, înainte de a pleca la Sici: frumoasă, cu faţa împurpurată, zveltă, cu ochii negri precum catifeaua, plini de ispite nespuse. I se părea că o vede, că simte căldura împrăştiată de obrajii ei şi îi aude glasul dulce. Îşi aduse aminte de plimbarea prin livada de vişini, de cuc, de întrebările pe care i le pusese şi de ruşinea Helenei când le prevestise doisprezece copii; sufletul îi tresălta de fericire, inima îi încremenea în piept de dragostea şi bucuria faţă de care toate suferinţele trecute erau o picătură în mare. Nu-şi dădea seama prea bine ce se petrece cu el. Voia să strige, să cadă în genunchi şi să-i mulţumească lui Dumnezeu, să-şi aducă aminte, să întrebe, să întrebe mereu!

În cele din urmă începu să repete:

— Trăieşte, e sănătoasă?

— Trăieşte. Sănătoasă! răspunse jupân Zagłoba ca un ecou.

— Şi ea te-a trimis pe Domnia Ta?

— Ea.

— Ti-a dat vreo scrisoare?

— Mi-a dat.

— Dă-mi-o!

— E cusută în haine şi apoi e noapte. Ai răbdare, Domnia Ta.

— E cu neputinţă. Vezi şi Domnia Ta.

— Văd.

Răspunsurile lui jupân Zagłoba deveneau tot mai scurte, până când, în cele din urmă, dădu din cap o dată, de două ori şi adormi. Skrzetuski înţelese că n-are încotro şi trebuie să aştepte, şi se lăsă iarăşi în seama gândurilor. Îl întrerupse tropotul unui pâlc mai mare de călăreţi care se apropiau cu iuţeală. Era Poniatowski cu cazacii de la Curte, pe care prinţul îi trimisese în întâmpinarea lui, de teamă să nu i se întâmple ceva rău pe drum.

CAPITOLUL XXIX.

E LESNE DE ÎNŢELES cum primi Wiśniowiecki relatarea, pe care i-o făcu Skrzetuski în zori despre refuzul lui Osiński şi Korycki. Faţă de cele întâmplate, trebuia să ai un suflet mare, cum avea acel cneaz de fier, ca să nu te încovoi, să nu începi să te îndoieşti şi să nu laşi totul baltă. În zadar îşi cheltuia averea uriaşă pentru întreţinerea oştilor, în zadar se zbuciuma ca un leu în cuşcă, în zadar reteza unul după altul capetele răzvrătirii, făptuind minuni de vitejie, toate erau în zadar! Sosise clipa când era nevoit să-şi simtă propria neputinţă, să se retragă undeva departe, în locuri liniştite, şi să rămână un martor mut la cele ce se petreceau în Ucraina. Şi nu săbiile cazacilor îi paralizau orice mişcare, ci zavistia alor săi. În mai, pornise de dincolo de Nipru; nu era oare în drept să se aştepte ca atunci când se va prăbuşi de sus, ca un vultur, asupra răscoalei, când în înfricoşarea şi în învălmăşeala generală va ridica cel dintâi sabia deasupra capului, Republica întreagă să-i vină într-ajutor, încredinţându-i puterea şi paloşul pedepsitor? Când colo, ce se întâmplase? Regele murise, iar după petrecerea lui dintre cei vii, rangul de căpetenie supremă fusese dat altcuiva; el, prinţul, fiind ocolit cu bună ştiinţă. Era prima îngăduinţă faţă de Chmielnicki, şi prinţul nu suferea din pricina rangului pierdut, ci la gândul că această Republică strivită în picioare căzuse atât de jos, încât nu mai voia să lupte pe viaţă şi pe moarte, dând înapoi înaintea unui cazac şi preferând să-i oprească prin negocieri braţul înarmat. După biruinţa de la Machnówka, în tabără veniseră numai veşti proaste: mai întâi ştirea trimisă de pan Kisiel în legătură cu negocierile, apoi întinderea răzmeriţei în Polesia din Wołynia şi, la urmă, refuzul celor doi polcovnici, care arăta limpede cât de mult îl duşmănea pe Wiśniowiecki căpetenia supremă, prinţul Dominik Zasławski-Ostrogski. În lipsa lui Skrzetuski venise în tabără pan Korsz Zienkowicz cu vestea că tot ţinutul Owrucz a fost cuprins de flăcările

răscoalei. Locuitorii erau paşnici şi nu voiau să se răzvrătească, dar veniseră cazacii conduşi de Krzeczowski şi Połksięzyc şi-i siliseră pe ţărani să li se alăture. Conacele şi târgurile fuseseră arse şi şleahticii, care nu fugiseră, omorâţi, iar printre ei, şi bătrânul Jelec, vechi curtean şi prieten al familiei Wiśniowiecki. Prinţul hotărâse atunci ca, după ce se va uni cu Osiński şi Korycki, să-l zdrobească pe Krzywónos, apoi să pornească spre miazănoapte către Owrucz şi să se înţeleagă cu hatmanul Lituaniei, prinzându-i pe răzvrătiţi între două focuri. Toate aceste planuri cădeau acum din cauza poruncii date polcovnicilor de prinţul Dominik. Pentru că Jeremi, după atâtea marşuri, bătălii şi trudă nu se simţea destul de puternic pentru a se măsura cu Krzywónos, mai ales că nici de voievodul Kievului nu prea era sigur. Pan Janusz era într-adevăr trup şi suflet cu facţia păcii. Se plecase în faţa autorităţii şi a puterii lui Jeremi şi trebuia să meargă cu el, dar cu cât vedea că această autoritate se clătina mai mult, cu atât era mai înclinat să se împotrivească pornirilor războinice ale prinţului, lucru care se arătă îndată.

Skrzetuski vorbea, iar prinţul îl asculta în tăcere. Toate căpeteniile erau acolo. Se posomorâră toţi, aflând ştirea despre refuzul polcovnicilor, şi îşi îndreptară privirile spre prinţ care rosti:

— Aşadar, prinţul Dominik le-a dat poruncă?

— Întocmai. Mi-au arătat-o în scris.

Jeremi îşi sprijini coatele de masă şi îşi ascunse faţa în palme. După o clipă vorbi:

— Într-adevăr, e mai mult decât poate îndura un om. Am să trudesc oare de unul singur, şi în loc de ajutoare să mi se mai pună şi piedici? Nu puteam să mă duc, hăt! la proprietăţile mele din Sandomierz şi să stau liniştit? Şi de ce n-am făcut aşa, dacă nu din dragoste pentru ţară? Iată care-mi este răsplata pentru osteneală, pentru paguba averii, pentru sângele.

Cneazul vorbea liniştit, dar în glasul lui tremura atâta amărăciune şi durere, că toate inimile se strânseră de jale. Polcovnicii mai vârstnici, veteranii de la Putywl, Starzec, Kumejki şi tinerii biruitori din ultimul război se uitau la el adânc îngrijoraţi, fiindcă ştiau cât e de grea lupta care se desfăşura în sufletul acestui om de fier, cât de cumplit trebuia să sufere mândria lui din pricina umilinţelor care se prăvăliseră asupră-i. El, „din mila lui Dumnezeu” cneaz – el, voievod al Ruteniei şi senator al Republicii, era nevoit să dea înapoi în faţa unora ca Chmielnicki şi Krzywónos; el, care până nu demult primea soliile stăpânitorilor străini aproape ca un rege, trebuia să se retragă de pe câmpul glorios al bătăliei şi să se închidă în vreo cetăţuie, aşteptând sfârşitul războiului, pe care aveau să-l poarte alţii, sau al negocierilor umilitoare. El, care era făcut parcă pentru fapte măreţe şi se simţea în stare să le facă, era nevoit să-şi recunoască neputinţa.

Suferinţa şi truda se vedeau în toată înfăţişarea lui. Slăbise destul de mult, ochii i se adânciseră în orbite, iar părul negru ca pana corbului începuse să cărunţească. O linişte dureroasă i se aşternuse pe faţă, pentru că mândria nu-i îngăduia să-şi mărturisească suferinţa.

— Ha, fie şi aşa! spuse. O să-i arătăm acestei Republici nerecunoscătoare că nu ştim numai să luptăm, ci să ne şi jertfim viaţa pentru ea. De bună seamă, aş fi preferat să mor de moarte falnică în alt război, decât împotriva ţăranilor, dar ce să fac!

— Luminăţia Ta, îl întrerupse voievodul Kievului, nu vorbi de moarte, pentru că, deşi nu se cunoaşte ursita nimănui, poate că e încă departe. Am numai cuvinte de laudă pentru geniul şi vitejia Luminăţiei Tale, dar nu pot să le iau în nume de rău nici viceregelui, cancelarului şi celorlalte căpetenii că se străduiesc să oprească acest război civil prin negocieri; se varsă sânge de frate, şi din îndârjirea celor două părţi cine poate să tragă foloase, dacă nu duşmanul din afară?

Prinţul privi lung în ochii voievodului şi spuse apăsat:

— Arătaţi bunăvoinţă celor învinşi, fiindcă o vor primi cu recunoştinţă şi vor ţine minte. Învingătorii însă vă vor dispreţui. Să dea Dumnezeu ca acest popor să nu fie nedreptăţit niciodată! Dar odată izbucnită, răzvrătirea trebuie înăbuşită în sânge, nu cu târguieli. Altfel ne facem de ruşine şi vom pieri!

— O să pierim mai repede dacă purtăm război de unul singur, răspunse voievodul.

— Asta vrea să însemne că Domnia Ta nu mergi cu mine mai departe?

— Luminăţia Ta! Iau martor pe Dumnezeu că n-o fac din rea-voinţă, dar conştiinţa îmi porunceşte să nu-mi duc oamenii la pieire, pentru că sângele lor e scump şi poate să mai fie de folos Republicii.

Prinţul tăcu, iar după un răstimp se întoarse către polcovnici.

— Prieteni, nu-i aşa că voi nu mă veţi părăsi?

La aceste cuvinte polcovnicii, împinşi de aceeaşi forţă şi voinţă, se repeziră spre prinţ. Câţiva îi sărutau veşmintele, unii îi îmbrăţişau genunchii, alţii strigau, înălţându-şi braţele:

— Suntem alături de Luminăţia Ta până la ultima suflare, până la ultima picătură de sânge!

— Du-ne la luptă! Vom sluji şi fără soldă!

— Luminăţia Ta, îngăduie-mi şi mie să mor alături de tine! strigă tânărul pan Aksak, împurpurat ca o jupâniţă.

Văzând acestea, însuşi voievodul Kievului era mişcat, iar prinţul mergea de la unul la altul şi îi îmbrăţişa, mulţumindu-le. Tineri şi vârstnici erau cuprinşi de înflăcărare. Ochii războinicilor scăpărau scântei, mâinile se aşezau pe mânerele săbiilor.

— Voi trăi şi voi muri alături de voi! rosti prinţul.

— Vom învinge! strigau ofiţerii. Să pornim asupra lui Krzywónos! La Połonne! Cine vrea să ne părăsească să se

ducă. O să ne descurcăm şi fără ajutorul lor. Nu vrem să împărţim cu nimeni nici slava, nici moartea!

— Domniile Voastre! îi potoli prinţul. Voinţa mea este ca înainte de a-l lovi pe Krzywónos să ne odihnim o vreme şi să ne refacem puterile. E a treia lună de când aproape că n-am mai descălecat. Osteneala, greutăţile şi schimbările vremii ne-au vlăguit de tot. Nu mai avem cai, pedestraşii merg desculţi. Să mergem dar la Zbaraż, acolo ne punem pe picioare, între timp poate că mai strângem ceva oşteni şi vom porni cu puteri proaspete la luptă.

— Luminăţia Ta, când porunceşti să plecăm? întrebă bătrânul Zaćwilichowski.

— Cât mai repede, bătrâne oştean, cât mai repede! Prinţul se adresă apoi voievodului:

— Domnia Ta încotro vrei să te duci?

— La Gliniany, aud că acolo se strâng oştile.

— Atunci o să te însoţim, până vom da de locuri mai liniştite, ca să nu ţi se întâmple ceva.

Voievodul nu răspunse nimic, pentru că nu prea se simţea în apele lui. El îl părăsea, iar prinţul îi purta de grijă şi voia să-l însoţească. Voievodul nu ştia dacă în vorbele prinţului nu se ascundea batjocura, totuşi gândul plecării nu-l părăsi, fiindcă polcovnicii lui Wiśniowiecki se uitau chiorâş la el şi era limpede că în oricare altă oaste mai puţin disciplinată ar fi izbucnit nemulţumirea împotriva lui.

Se înclină deci şi ieşi: polcovnicii se împrăştiară şi ei, fiecare la steagul lui, ca să-l pregătească pentru marş; rămase numai Skrzetuski cu prinţul.

— Ce fel de oşteni slujesc sub flamurile lui Osiński şi Korycki? întrebă prinţul.

— De mâna-ntâi, mai buni nici că se poate. Dragonii sunt instruiţi după moda nemţească, iar în garda de pedestraşti sunt numai veterani din Războiul de treizeci de ani. Când i-am văzut, am crezut că sunt triarii{147} romani.

— Sunt mulţi?

— Două polcuri, cu dragonii; trei mii de oameni cu toţii.

— Păcat, mare păcat, cu asemenea oşteni puteam să facem multe!

Pe faţa prinţului se întipărise suferinţa. După o clipă rosti, ca şi când ar fi vorbit cu sine însuşi:

— Din nefericire, au ales asemenea căpetenii tocmai în aceste vremuri de restrişte! Ostroróg era bun, dacă războiul s-ar putea înlătura cu frumuseţea vorbirii şi cu latina; Koniecpolski, cumnatul meu, se trage din sânge de războinici, dar e un tinerel fără experienţă, iar Zasławski e cel mai rău dintre toţi. Îl cunosc de mult. E un om cu inima mică şi mărginit la minte. Se pricepe să moţăie deasupra urciorului cu mied şi să scuipe dincolo de burtă, nu să conducă oştile. Eu nu pot să spun astea în gura mare, ca să se creadă că mă roade invidia, dar prevăd că vor veni nenorociri cumplite. Şi asta acum, tocmai acum aceşti oameni au pus mâna pe cârmă! Doamne, Dumnezeule, întoarce acest pahar de la mine! Ce se va întâmpla cu ţara? Când mă gândesc la asta, prefer să mor, sunt foarte obosit şi îţi spun că nu mai am mult de trăit. Sufletul e dornic de luptă, dar trupul nu mai are putere.

— Luminăţia Ta ar trebui să se îngrijească mai mult de sănătate, toată ţara are mare nevoie de ea; se vede că truda te-a slăbit grozav.

— Pesemne că ţara gândeşte altfel, de vreme ce m-a uitat, iar acum îmi ia sabia din mână.

— Când o vrea Dumnezeu, principele Karol îşi va schimba mitra episcopală cu coroana, şi el va şti pe cine să ridice şi pe cine să pedepsească, iar Luminăţia Ta eşti destul de puternic ca să nu-ţi pese de nimeni.

— Voi merge, dar, pe drumul meu.

Poate că prinţul nu-şi dădea seama că face politică pe cont propriu, ca şi ceilalţi „regişori”, dar chiar dacă ar fi înţeles aceasta, n-ar fi dat înapoi, pentru că ştia bine că el este cel care va salva onoarea Republicii.

Şi iarăşi se lăsă tăcerea, întreruptă curând de nechezatul cailor şi de sunetele trâmbiţelor de tabără. Steagurile se

pregăteau de marş. Zgomotele îl treziră pe prinţ din îngândurare, scutură din cap, de parcă voia să scape de suferinţă şi de gândurile negre, după care adăugă:

— Ai călătorit cu bine?

— Am întâlnit în pădurile de la Mszyniec o ceată mare de răsculaţi, vreo două sute, pe care am nimicit-o.

— Bine. Prinşi ai luat? Că acum sunt de mare însemnătate.

— Am luat, dar.

— Dar ai poruncit să-i omoare, aşa-i?

— Nu, Luminăţia Ta! I-am lăsat slobozi.

Jeremi se uită cu mirare la Skrzetuski, apoi îşi încruntă sprâncenele.

— Ce-i asta? Şi tu ţii cu facţia păcii? Ce înseamnă asta?

— Luminăţia Ta, o limbă tot am adus, printre ţărani era şi un şleahtic îmbrăcat în haine de cerşetor, care a rămas în viaţă. La ceilalţi le-am dat drumul, fiindcă Dumnezeu a trimis asupra mea mângâierea. Îmi voi lua pedeapsa. Şleahticul e jupân Zagłoba, care mi-a adus veşti despre cneaghină.

Prinţul se apropie repede de Skrzetuski.

— Trăieşte? E sănătoasă?

— Slavă Domnului! E sănătoasă!

— Şi unde s-a adăpostit?

— E la Bar.

— E o cetate puternică. Băiete! Prinţul întinse braţele şi, luându-i capul în mâini, îl sărută de câteva ori pe frunte. Mă bucur, din toată inima de bucuria ta, pentru că ţin la tine ca la fiul meu.

Jan sărută cu recunoştinţă mâna prinţului şi, cu toate că de mult şi-ar fi dat viaţa pentru el, acum simţea că era în stare să sară la porunca lui şi în flăcările iadului. Aşa ştia acel cumplit şi crud Jarema să câştige inimile oştenilor.

— Ei, acum nu mă mai mir că i-ai slobozit pe ţărani. Te iert. Şleahticul ăsta e vulpoi bătrân! El a dus-o de dincolo de Nipru până la Bar? Slavă Domnului! În aceste timpuri grele

e o adevărată mângâiere şi pentru mine. Nu, trebuie să fie un vulpoi fără pereche! Adă-l aici pe Zagłoba!

Jan se îndreptă cu vioiciune spre uşa care tocmai se deschise deodată şi în prag se arătă capul roşcat al lui Wierszułł, trimis mai demult într-o cercetare îndepărtată cu tătarii.

— Luminăţia Ta! strigă răsuflând greu. Krzywónos a luat Połonne şi a tăiat zece mii de oameni, neveste şi copii. Polcovnicii începură să se adune şi să se îmbulzească în jurul lui Wierszułł, veni şi voievodul Kievului, iar prinţul stătea înmărmurit, căci nu se aştepta la asemenea veste.

— Păi acolo se adăpostiseră numai rusini! Nu e cu putinţă!

— Din târg n-a scăpat nici picior de om viu.

— Auzi, Domnia Ta? întrebă prinţul, întorcându-se către voievod. Înţelege-te cu un duşman care nu-i cruţă nici pe cei de acelaşi sânge cu el!

Voievodul răsuflă adânc şi spuse:

— A, suflete de câini! Dacă-i aşa, ducă-se dracului toţi! Merg şi eu cu Luminăţia Ta!

— Ei, aşa, frate! răspunse prinţul.

— Trăiască voievodul Kievului! strigă bătrânul Zaćwilichowski.

— Trăiască buna înţelegere! Prinţul se întoarse iar spre Wierszułł.

— Şi unde pleacă de la Połonne? Nu se ştie?

— Se pare că la Konstantynów.

— O, pentru Dumnezeu! Atunci polcurile lui Osiński şi Korycki sunt pierdute, pentru că pedestraşii nu pot să fugă. Trebuie să lăsăm la o parte supărarea şi să le sărim în ajutor. Pe cai! Încălecarea!

Faţa prinţului se luminase de bucurie, şi obrajii supţi se rumeniră din nou; drumul gloriei se deschidea iarăşi înaintea lui.

CAPITOLUL XXX.

OASTEA TRECU DE KONSTANTYNÓW şi se opri la Rosołowce. Prinţul socotea că în clipa când Korycki şi

Osiński vor afla de căderea târgului Połonne se vor retrage spre Rosolowce, iar dacă duşmanul va pofti să-i urmărească, va nimeri pe neaşteptate ca într-o capcană peste toată puterea prinţului şi va fi înfrânt cu atât mai repede. Aceste prevederi se împliniră în cea mai mare parte. Oastea luă poziţie, aşteptând liniştită şi pregătită de bătălie. Pâlcuri mai mici sau mai mari se împrăştiară în toate părţile pentru cercetarea împrejurimilor. Prinţul rămase în sat cu câteva regimente. Spre seară tătarii lui Wierszułł dădură de ştire că dinspre Konstantynów se apropiau pedestraşi. Prinţul ieşi înaintea cvartirului său înconjurat de ofiţeri şi de câteva zeci de militari mai de seamă, ca să privească la intrarea în sat a oştenilor. Vestindu-şi sosirea prin trâmbiţe, polcurile se opriră lângă sat, iar cei doi polcovnici alergară cât putură de repede înaintea prinţului, să-i ofere serviciile lor. Erau Osiński şi Korycki. Când îl văzură pe Wiśniowiecki în mijlocul unei suite impunătoare de cavaleri, se zăpăciră şi, neştiind cum o să fie întâmpinaţi, se înclinară şi aşteptară în tăcere să vadă ce va spune.

— Fortuna se învârte ca o roată, şi pe cei semeţi îi umileşte, rosti prinţul. Domniile Voastre n-aţi vrut să veniţi când v-am rugat, iar acum veniţi singuri şi nechemaţi.

— Luminăţia Ta, vorbi cu îndrăzneală Osiński. Voiam din tot sufletul să slujim sub ordinele Luminăţiei Tale, dar porunca era limpede. Cine a dat-o, acela să răspundă pentru ea. Noi ne rugăm de iertare, cu toate că suntem nevinovaţi, ca oşteni trebuia să ascultăm fără să crâcnim.

— Prinţul Dominik şi-a schimbat porunca? întrebă Wiśniowiecki.

— Porunca n-a fost schimbată, dădu răspuns Osiński, dar acum nu mai suntem datori s-o ascultăm, căci singurul ajutor, singura scăpare a oamenilor noştri eşti Luminăţia Ta; sub ordinele Luminăţiei Tale vrem să trăim, să slujim de aici înainte, să murim.

Aceste cuvinte pline de bărbăţie şi întreaga făptură a lui Osiński făcură o impresie cum nu se poate mai bună asupra prinţului şi a însoţitorilor săi. Era un oştean cunoscut şi, deşi încă tânăr, nu număra mai mult de patruzeci de ani, avea multă pricepere în treburile războiului, pe care o deprinsese prin armiile străine. Privirile luptătorilor se odihneau asupra lui cu plăcere. Înalt, drept ca bradul, cu mustaţa gălbuie întoarsă în sus şi cu barba după moda suedeză, prin straiele şi chipul său amintea foarte bine de polcovnicii din Războiul de treizeci de ani. Korycki, în schimb, tătar de obârşie, nu-i semăna cu nimic. Mic de statură şi îndesat, avea privirea întunecată şi arăta ciudat în hainele străine care nu se potriveau cu trăsăturile lui orientale. Conducea polcul de pedestraşi nemţi de elită şi era cunoscut, atât prin vitejia, cât şi prin tăcerea şi disciplina de fier în care îşi ţinea oamenii.

— Aşteptăm poruncile Luminăţiei Tale, spuse Osiński.

— Mulţumim pentru hotărârea Domniilor Voastre şi vă primesc sub ordinele mele. Ştiu că oşteanul trebuie să asculte, şi dacă am trimis după Domniile Voastre, e pentru că nu cunoşteam porunca prinţului Dominik. De acum încolo o să trăim împreună, şi bune şi rele; cred că veţi fi bucuroşi de noua slujbă.

— Numai Luminăţia Ta să fii mulţumit de noi şi de polcurile noastre.

— Bine! Vrăjmaşul e departe în urma Domniilor Voastre? întrebă prinţul.

— Pâlcurile avangărzii sunt aproape, dar grosul oastei abia mâine-dimineaţă poate să ajungă aici.

— Prea bine. Avem vreme. Domniile Voastre daţi poruncă să treacă pe aici, ca să cunosc ce fel de oşteni mi-aţi adus şi dacă pot să fac ceva cu ei.

Polcovnicii se întoarseră la oamenii lor şi, cât ai rosti Tat ăl nostru de câteva ori, intrară în tabără în fruntea lor. Oştenii din steagurile de elită ale prinţului se strânseră ca furnicile să privească la nou-sosiţi. Înainte călăreau dragonii regali

conduşi de rohmistrul Giza, purtând coifuri grele suedeze cu penaje înalte. Aveau cai de Podolia, dar aleşi şi bine hrăniţi, iar oştenii arătau proaspeţi, odihniţi şi, îmbrăcaţi în veşminte ţipătoare şi bogate, se deosebeau mult de regimentele vlăguite ale prinţului, ale căror haine erau decolorate de ploaie şi soare. După ei venea polcul lui Osiński, iar la urmă de tot Korycki. Un murmur de admiraţie se auzi printre cavalerii prinţului la vederea rândurilor largi ale nemţilor. Aveau toţi gulere de aceeaşi culoare roşie, şi pe umeri muschete lucitoare, înaintau câte treizeci în rând cu acelaşi pas puternic, tunător, ca şi când ar fi mers un singur om. Şi toţi erau înalţi şi spătoşi, oşteni vechi care slujiseră în multe ţări şi luaseră parte la multe bătălii, cei mai mulţi veterani încercaţi din Războiul de treizeci de ani, îndemânatici şi disciplinaţi.

— Când ajunseră înaintea prinţului, Osiński strigă: Halt! {148} şi polcul se opri, de parcă s-ar fi înfipt în pământ; ofiţerii ridicară buzduganele, iar stegarul înălţă flamura şi, fluturând-o într-o parte şi alta de trei ori, o coborî înaintea prinţului.

— Vorwärts!{149} strigă Osiński.

— Vorwärts! repetară ofiţerii, şi polcul porni iarăşi înainte. La fel, ba poate chiar cu mai multă îndemânare îşi înfăţişă şi Korycki oamenii, la vederea cărora inimile oştenilor tresăltară de bucurie, iar Jeremi, cunoscător destoinic, îşi puse mâinile în şold de mulţumire, privea şi zâmbea, pentru că tocmai pedestraşi n-avea de ajuns, şi era sigur că alţii mai buni i-ar fi fost greu să găsească în toată lumea. De aceea îşi simţea puterile renăscând şi se aştepta să făptuiască multe isprăvi războinice. Însoţitorii vorbeau şi ei despre diferite treburi ale războiului şi despre oştenii care pot fi văzuţi prin alte ţări.

— Bună este pedestrimea zaporojeană, mai ales pentru apărarea din întărituri, spunea pan Sleszyński, dar aceştia o întrec, fiindcă sunt mai bine instruiţi.

— Sigur! Sunt mult mai buni! răspunse pan Migurski.

— Totuşi, sunt cam greoi, zise Wierszułł. Dacă ar fi după mine, m-aş încumeta să le storc toată vlaga în două zile cu tătarii mei şi în a treia să-i tai ca pe nişte berbeci.

— Ce vorbeşti Domnia Ta! Nemţii sunt oşteni buni.

Atunci se auzi vorbirea cântată, de lituanian, a lui Longinus Podbipięta:

— Dumnezeu, în marea lui milostivire, a dăruit fiecare naţie cu alte însuşiri. După cum am auzit, nu se află nicăieri călărime mai bună ca a noastră, dar nici pedestrimea noastră şi nici cea maghiară nu se poate măsura cu cea nemţească.

— Pentru că Dumnezeu e drept, zise jupân Zagłoba. Domniei Tale, de pildă, ţi-a dat avere multă, paloş uriaş şi mâna grea, în schimb ai mintea scurtă.

— S-a lipit de el ca o lipitoare, se amestecă râzând Skrzetuski.

Podbipięta îşi miji ochii şi răspunse cu dulceaţa-i de totdeauna:

— Mi-e şi ruşine să mai ascult! Domniei Tale ţi-a dat limba prea lungă.

— Dacă susţii că a făcut rău dându-mi limba pe care o am, atunci o să ajungi în iad cu toată curăţenia ta, pentru că vrei să te împotriveşti voinţei sale.

— E, cine te întrece pe Domnia Ta la vorbă! Vorbeşti şi iar vorbeşti.

— Păi ştii Domnia Ta prin ce se deosebeşte omul de animale?

— Ei, prin ce?

— Prin înţelepciune şi vorbă.

— I-a zis-o! spuse polcovnicul Mokrski.

— Dacă Domnia Ta nu pricepi de ce polonezii au cea mai bună călărime, iar nemţii cei mai buni pedestraşi, îţi explic eu.

— Ei, de ce? De ce? întrebară câteva glasuri.

— Iată de ce: când Dumnezeu a făcut calul, l-a adus înaintea oamenilor, ca să-i laude lucrarea. Mai la o parte

era un neamţ, că ei se îmbulzesc peste tot. Dumnezeu îi arată calul şi-l întreabă: „Ce-i asta?” iar neamţul răspunde: „Pferd!” „Ce? Numai „pfe!” poţi tu să spui despre lucrarea mea? Apoi să ştii, răutăciosule, că n-ai să mergi călare pe această făptură, iar dacă ai să mergi, ai s-o faci cât mai rău.” A spus şi a dăruit calul polonezului. De aceea călărimea polonă e cea mai bună, iar nemţii dacă au început să alerge pe jos după Dumnezeu, ca să-i ierte, au ajuns să fie cei mai buni pedestraşi.

— Ai întors-o de minune, Domnia Ta, recunoscu jupân Podbipięta.

Vorbirea fu întreruptă de alţi oaspeţi care sosiră cu ştirea că încă o oaste se apropie de tabără; nu erau cazacii, pentru că nu veneau dinspre Konstantynów, ci din cu totul altă parte, dinspre râul Zbrucz. Două ceasuri mai târziu intrară în sat câteva steaguri sunând din trâmbiţe şi bubuind din tobe cu atâta îndârjire, că prinţul se mânie şi le trimise poruncă să facă linişte, fiindcă duşmanul se află pe aproape. Era străjerul Coroanei, Samuel Łaszcz, un scandalagiu cunoscut, asupritor, gâlcevitor şi bătăuş, dar oştean de seamă. Aducea opt sute de oameni după chipul şi asemănarea lui, parte şleahtici, parte cazaci, care meritau să atârne în ştreang cu toţii pentru isprăvile lor nesăbuite. Prinţul nu se sperie de zburdălnicia acestor oşteni, socotind că în mâna lui se vor schimba în oiţe blânde, înverşunarea şi bărbăţia înlocuind celelalte lipsuri. Era o zi norocoasă. Ieri încă prinţul ameninţat de plecarea voievodului de Kiev hotărâse să înceteze războiul până când avea să-şi împrospăteze forţele, şi să plece într-un ţinut mai liniştit, iar acum se afla iarăşi în fruntea unei armii de aproape douăsprezece mii de oşteni şi, cu toate că Krzywónos avea de cinci ori pe atâta, având în vedere că cea mai mare parte din oştile răsculate erau alcătuite din ţărani, forţele puteau fi socotite ca egale. Acum prinţul nu se mai gândea la odihnă. Închizându-se cu Łaszcz, voievodul Kievului, Zaćwilichowski, Manchnicki şi Osiński, se sfătuiră asupra

celor ce aveau de făcut. Hotărârâră să dea lupta cu Krzywónos a doua zi, iar dacă nu va veni, vor merge ei să-l viziteze.

Se lăsase o noapte neagră, dar de când cu ultimele ploi care sâcâiseră atâta pe oşteni la Machnówka, vremea era frumoasă. Pe bolta întunecată a cerului licăreau puzderie de stele aurii. Se înălţase Luna, albind acoperişurile din Rosołowce. În tabără nimeni nu se gândea să doarmă. Prevedeau cu toţii bătălia de mâine şi se pregăteau, tăifăsuind bătrâneşte, cântând şi gândindu-se la bucuriile luptei. Căpeteniile şi nobilii mai de seamă se adunaseră foarte veseli în jurul unui foc uriaş şi se cinsteau cu băutură.

— Domnia Ta, spune mai departe! îl rugau pe Zagłoba. După ce aţi trecut Niprul, ce aţi făcut şi în ce chip aţi ajuns la Bar?

Jupân Zagłoba dădu de duşcă o oca de mied şi spuse:

Sed jam nox humida coelo praecipitat, Suadentque sidera cadentia somnos, Sed şi tantus amor casus cognoscere nostros, Incipiam.{150}

— Domniile Voastre, dacă aş începe să povestesc totul cu de-amănuntul, nu mi-ar ajunge nici zece nopţi şi, nu încape îndoială, nici miedul, pentru că gâtlejul bătrân trebuie uns întruna, ca şi carul vechi. E destul să vă spun că am fost cu cneaghina până la Korsuń, în tabăra lui Chmielnicki, şi am scos-o teafără din iadul de acolo.

— Iisuse, Sfântă Fecioară! Domnia Ta ai făcut farmece! exclamă Wołodyjowski.

— Adevărat, am făcut şi farmece, răspunse jupân Zagłoba, fiindcă am deprins şi meşteşugul ăsta drăcesc încă din anii tinereţii de la o vrăjitoare din Asia, care, îndrăgostindu-se de mine, mi-a destăinuit toate arcana{151} magiei. Dar prea multe farmece n-am făcut, fiindcă, ştiţi Domniile Voastre, cui pe cui se scoate. În jurul lui Chmielnicki mişunau tot felul de vrăjitoare şi ghicitori care-i aduceau diavoli cu nemiluita, iar el îi punea la treabă ca pe nişte

ţărani. Când se ducea să se culce, un diavol trebuia să-i scoată cizmele; dacă i se umpleau hainele de praf, diavolii le scuturau cu cozile, iar el, beat fiind, mai pocnea pe câte unul peste bot, spunându-i că nu-şi îndeplineşte slujba cum trebuie.

Evlaviosul jupân Longinus îşi făcu semnul crucii şi zise:

— Ei au de partea lor puterile iadului, iar noi pe cele cereşti.

— Încornoraţii m-ar fi vândut şi pe mine lui Chmielnicki, spunându-i cine sunt şi pe cine duc cu mine, dar i-am blestemat într-un chip anume şi au tăcut. Pe de altă parte, mă temeam să nu mă recunoască Chmielnicki, pe care îl întâlnisem de două ori la Dopul, cu un an în urmă. Şi, colac peste pupăză, se mai aflau acolo şi câţiva polcovnici cunoscuţi. Burta îmi scăzuse, barba îmi crescuse până la brâu, pletele îmi cădeau până pe umeri, iar îmbrăcămintea schimba ce mai rămăsese, astfel că nu m-a recunoscut nimeni.

— Domnia Ta l-ai văzut pe Chmielnicki şi ai vorbit cu el?

— Dacă l-am văzut pe Chmielnicki? Aşa cum vă văd pe Domniile Voastre. Doar el m-a trimis ca pe o iscoadă în Podolia, să împart ţăranilor chemarea lui. Mi-a dat şi un buzdugan, semn de trecere slobodă, ca să mă ferească de tătari, aşa că de la Korsuń am umblat peste tot fără primejdie. Când mă întâlneam cu ţăranii sau cu cazacii, le băgăm buzduganul sub nas şi le ziceam: „Mirosiţi-l, copii, şi duceţi-vă la dracu'!” Porunceam pretutindeni să mi se dea mâncare şi băutură din belşug, şi ei îmi dădeau şi căruţă, lucru de care eram tare bucuros, gândindu-mă întruna ca sărmana mea cneaghină să se odihnească după atâtea osteneli şi spaime. Aflaţi, Domniile Voastre, că până să ajungem la Bar, se întremase aşa de bine, că în târg puţini erau cei care nu-şi întorceau ochii după ea. Sunt acolo destule jupâniţe care de care mai frumoase, pentru că au venit şleahtici cu familiile din toate părţile, dar pe lângă Helena, toate sunt ca nişte bufniţe alături de o porumbiţă. A

îndrăgit-o toată lumea şi aţi îndrăgi-o şi Domniile Voastre dacă aţi cunoaşte-o.

— Întocmai, nici că se poate altfel! spuse micul Wołodyjowski.

— Domnia Ta, de ce te-ai dus tocmai la Bar? întrebă Migurski.

— Pentru că mi-am făgăduit să nu mă opresc, până când nu ajung într-un loc sigur. În cetăţuile prea neînsemnate nu mă încredeam, fiindcă răscoala putea să ajungă şi la ele. Iar la Bar, chiar dacă răzvrătiţii ajungeau până acolo, şi-ar fi rupt dinţii de întărituri. Pan Andrzej Potocki a înălţat ziduri puternice şi se îngrijeşte de Chmielnicki, cum mă îngrijesc eu de pocalul gol. Domniile Voastre cum gândiţi, am făcut rău că m-am depărtat atât de mult de vâlvătăile răzmeriţei? Păi Bohun gonea pe urmele mele şi dacă mă ajungea, aflaţi Domniile Voastre că făcea marţipan din mine şi mă arunca la câini. Domniile Voastre nu-l cunoaşteţi, dar eu ştiu de ce e în stare. Lua-l-ar toţi dracii! N-o să am linişte până când nu l-oi vedea spânzurat. Dă, Doamne, să sfârşească în ştreang – amin! N-ar ciopârţi pe nimeni cu atâta plăcere ca pe mine: Brr! Când mă gândesc la asta, mă apucă dârdâiala. Iată de ce înghit mai multă băutură acum, cu toate că din fire nu prea-mi place să beau.

— Ce spui, Domnia Ta! se auzi glasul lui Podbipięta. Păi Domnia Ta bei ca o cumpănă de fântână.

— Domnia Ta, nu te uita în fântână, că n-ai să vezi un om prea înţelept. Dar să lăsăm asta. Aşadar, câtă vreme am umblat cu buzduganul şi chemările de la Chmielnicki, n-am avut de întâmpinat prea multe piedici. Când am ajuns la Winnica, am găsit acolo steagul lui pan Aksak, dar nu-mi lepădasem încă pielea de cerşetor, de frica răsculaţilor. Scăpasem doar de hârtiile ce îndemnau la răscoală. La Winnica este un pielar, îl cheamă Suhak, care iscodea pentru zaporojeni şi trimitea ştiri lui Chmielnicki. Prin el i-am înapoiat hârtiile hatmanului, scriind pe ele asemenea învăţături, că Chmiel o să poruncească să-l jupoaie de piele,

când le va citi. Dar să vedeţi, aproape de Bar mi s-a întâmplat o dandana, de era cât pe ce să mă înec ca ţiganul la mal.

— Ce-a fost? Ce s-a petrecut?

— M-am întâlnit cu nişte oşteni beţi, care m-au auzit când îi ziceam cneaghinei „jupâniţă”; nu mă mai feream atâta, ştiindu-mă aproape de prieteni. Aşa că, ce-i cu cerşetorul ăsta care-i spune „jupâniţă” unui băieţandru? Când se uită la cneaghină: o frumuseţe ca din basme! S-au repezit la noi! Am împins-o pe Helena într-un colţ, am ferit-o cu trupul meu şi am pus mâna pe sabie.

— E de mirare, îl întrerupse Wołodyjowski, că Domnia Ta, fiind îmbrăcat cerşetor, aveai sabie la şold!

— Ce? zise Zagłoba. Aveam sabie? Păi cine ţi-a spus Domniei Tale că aveam sabie? N-aveam, dar am înhăţat una de-a oştenilor, care era pe masă. Că eram în cârciuma din Szypihce. Cât ai clipi din ochi am doborât doi atacatori. Ceilalţi se reped la pistoale. Răcnesc: „Staţi câinilor, că sunt şleahtic!” Tocmai atunci se auziră strigăte: „Alt, alt!” de parcă se apropia o trupă de călăreţi! Nu era o trupă, ci jupâneasa Sławoszewska cu însoţitorii, pe care fiul, un tinerel, o conducea în fruntea unei cete de vreo cincizeci de oameni, care-i domoliră îndată pe beţivani. Unde nu încep să-i cuvântez jupânesei. Am înduioşat-o atât de mult, că i s-au deschis numaidecât stăvilarele lacrimilor. A luat-o pe cneaghină în căruţă şi am plecat la Bar. Dar să nu credeţi Domniile Voastre că acesta e sfârşitul. Da' de unde!

Deodată pan Śleszyński îi întrerupse povestirea:

— Domniile Voastre, ia priviţi, le spuse, se revarsă zorile sau ce să fie?

— O, nu se poate! răspunse Skrzetuski. E prea devreme.

— E spre Konstantynów!

— Aşa-i. Vedeţi, lumina e tot mai mare.

— Întocmai, numai flăcările luminează aşa!

La aceste cuvinte feţele se posomoriră, uitară cu toţi istorisirea lui Zagłoba şi săriră în picioare.

— Foc! Foc! repetară câteva glasuri.

— E Krzywónos care se-apropie dinspre Połonne.

— Krzywónos cu toată oastea.

— Străjile dinainte au aprins vreun târg ori satele din împrejurimi.

Deodată răsunară încet trâmbiţele mici de alarmă; tot atunci se ivi printre cavaleri şi bătrânul Zaćwilichowski.

— Domniile Voastre, spuse, cetele de cercetare au adus veşti. Duşmanul e aproape! Pornim îndată! La steaguri! La steaguri!

Ofiţerii plecară cât putură de repede la polcurile lor.

Slujitorii potoliră focurile şi, după o clipă, întunericul se înstăpâni deasupra taberei. Doar în depărtare, spre Konstantynów, zarea se înroşea din ce în ce mai mult şi lumina devenea tot mai puternică, stelele păleau şi se stingeau una după alta. Trâmbiţele de alarmă se auziră iarăşi. Sunau încălecarea. Mase mari de oameni şi cai începură să se mişte. În mijlocul tăcerii se auzeau tropotul cailor, paşii măsuraţi ai pedestraşilor şi huruitul înfundat al tunurilor lui Wurcel; din când în când clincheneau muschetele sau răsunau glasuri poruncitoare. Era ceva ameninţător şi înfiorător în acest marş de noapte, acoperit de întuneric, în aceste glasuri, murmure şi zăngănit de fier, în licărul armurilor şi al paloşelor. Steagurile coborau către drumul ce ducea la Kostantynow, îndreptându-se spre partea de unde se vedea pojarul, asemenea unui balaur uriaş sau unui şarpe care se târăşte prin beznă. Noaptea senină de iulie se apropia de sfârşit. În Rosołowce începură să cânte cocoşii, împrăştiindu-şi glasurile prin tot târgul. Între Rosołowce şi Konstantynów era numai o milă de drum. Oastea care înainta destul de încet nu apucase să străbată nici jumătate din cale, când, dincolo de jarişte a pârjolului, se înălţară zorii palizi, înfricoşaţi parcă, şi umplură văzduhul de lumină, scoţând din umbră pădurile, tufişurile, panglica albă a drumului şi oştile care mergeau pe el. Acum se desluşeau limpede oamenii, caii şi rândurile strânse ale

pedestraşilor. Se iscase un vânticel răcoros, de dimineaţă, care flutura stindardele peste capetele oştenilor.

Înainte mergeau tătarii lui Wierszułł, după ei cazacii lui Poniatowski, apoi dragonii, tunurile lui Wurcel şi, la urmă de tot, pedestrimea şi husarii.

Jupân Zagłoba călărea alături de Skrzetuski, dar parcă se tot înşuruba în şa şi se vedea bine că nu prea se simţea în apele lui înaintea bătăliei care se apropia.

— Jupâne porucinic, se adresă lui Skrzetuski abia şoptit, ca şi când i-ar fi fost teamă să nu-l audă cineva.

— Ce spui, Domnia Ta?

— Husarii lovesc cei dintâi?

— E, spuneai că eşti oştean încercat şi nu ştii că husarii se păstrează întotdeauna pentru a hotărî bătălia în clipa când duşmanul îşi încordează toate forţele?

— Ştiam şi eu, cum de nu, dar am vrut să fiu sigur. Urmă o clipă de tăcere. După care jupân Zagłoba îşi coborî glasul şi mai mult şi întrebă mai departe:

— Krzywónos are toată armia cu el?

— Întocmai.

— Şi cam câţi sunt?

— Împreună cu gloatele, vreo şaizeci de mii de oameni.

— Ei, la dracu'! se minună Zagłoba. Skrzetuski zâmbi pe sub mustaţă.

— Domnia Ta, să nu crezi cumva că mă tem, şopti iar Zagłoba, dar am răsuflarea cam scurtă şi nu-mi place înghesuiala, că-i tare cald şi când dau de căldură, nu mai sunt bun de nimic. De-ar da bunul Dumnezeu să mă descurc întotdeauna singur! Aşa cel puţin mai poţi să foloseşti vreun şiretlic, dar aici nu te mai ajută nici viclenia. Nu capul învinge, ci braţul. Aici pe lângă pan Podbipięta eu nu sunt decât un prostănac. Am cusuţi pe burtă cei două sute de zloţi de aur, pe care mi i-a dăruit prinţul, dar crede-mă, Domnia Ta, că aş prefera să am burta în altă parte. Ptiu, ptiu! Mie nu-mi plac deloc bătăliile mari! Mânca-le-ar ciuma!

— Fă-ţi curaj, Domnia Ta, n-o să ţi se întâmple nimic.

— Curaj? Păi tocmai de asta mă tem, să n-o ia vitejia înaintea înţelepciunii! Sunt prea nestăpânit. Am avut un semn rău: când şedeam lângă foc, au căzut două stele. Cine ştie? Poate una era a mea!

— Pentru faptele Domniei Tale bune, Dumnezeu te va răsplăti şi te va păstra în viaţă.

— Numai să nu se gândească prea devreme la răsplată!

— De ce n-ai rămas la carele de povară?

— Credeam că alături de oaste e mai fără primejdie.

— Chiar aşa şi e. Domnia Ta o să vezi, nu e cine ştie ce. Noi ne-am obişnuit, iar consuetudo altera natura{152}. Iată, am şi ajuns la Słucz şi la Wiszowaty Staw.

Într-adevăr, apele iazului Wiszowaty Staw, despărţite de ale pârâului Słucz printr-un val lung de pământ, străluceau în depărtare. Oştile se opriră pe toată linia.

— Gata? întrebă Zagłoba.

— Prinţul îşi aşează oamenii în ordine de bătaie, răspunse Skrzetuski.

— Nu-mi place înghesuiala. Îi repet Domniei Tale. nu-mi place înghesuiala!

— Husarii pe aripa dreaptă! răsună glasul unui călăreţ pe care prinţul îl trimisese la Jan.

Se luminase de-a binelea. Odată cu strălucirea soarelui care răsărea, lumina focului pălise, raze aurii se răsfrângeau în vârfurile suliţelor husarilor, ca şi când mii de lumânări s-ar fi aprins deasupra vitejilor. După aşezarea în linie de bătaie, oastea, care nu se mai ascundea, cântă într-un singur glas: – „Slavă vouă, porţi ale izb ăvirii!” Cântecul puternic alerga deasupra ierburilor înrourate, se lovea de codrul de pin şi, întors de ecou, se avânta în tării.

În sfârşit, malul de pe cealaltă parte a stăvilarului se înnegri cât cuprindeai cu ochii de furnicarul cazacilor: polcurile tălăzuiau unele după altele, călăreţi zaporojeni înarmaţi cu suliţe lungi, pedestraşi cu sâneţe şi valuri de ţărani cu coase, ţăpoaie şi furci. În spatele lor se vedea ca

prin ceaţă tabăra uriaşă, ca un târg mişcător. Scârţâitul miilor de care şi nechezatul cailor ajungeau până la urechile oştenilor prinţului. Cazacii mergeau fără larma obişnuită, fără urletele dintotdeauna şi se opreau de partea cealaltă a valului de pământ. Oştile potrivnice se priviră o vreme în tăcere.

Jupân Zagłoba care se ţinea mereu pe lângă Skrzetuski, se uita la marea de oameni şi mormăia:

— Iisuse Cristoase, de ce-ai mai creat atâta mulţime de nemernici! Parcă ar fi Chmielnicki însuşi cu toate gloatele şi cu toţi păduchii! Zi şi Domnia Ta, nu e curată deşănţare? Ne-ar putea acoperi numai cu căciulile. Şi ce bine era înainte în Ucraina! Se scurg întruna! Să dea Dumnezeu să vă răstoarne diavolii până în fundul iadului! Şi toate astea se pregătesc pentru pielea noastră. Mânca-v-ar răpciuga!

— Domnia Ta, nu mai blestema. Azi e duminică.

— Adevărat, azi e duminică, mai bine să ne gândim la Dumnezeu. Pater noster qui es în coelis. De la aceşti ticăloşi nu te poţi aştepta la nici un respect. Sanctificetur nomen Tuum. Ce se va petrece pe limba asta de pământ! Adveniat regnum Tuum. Mi s-a tăiat răsuflarea. Fiat voluntas Tua. Să dea Domnul să crăpaţi cu toţii, netrebnici, ucigaşi! Ia priveşte, Domnia Ta! Asta ce mai e?

Un pâlc alcătuit din câteva sute de oameni se rupse de furnicarul negru şi înaintă în neorânduială pe dâlma de pământ.

— Sunt hărţaşii, răspunse Skrzetuski. Numaidecât vor ieşi la ei şi ai noştri.

— Oare începe într-adevăr lupta?

— Fără îndoială.

— Lua-i-ar dracu'!

Amărăciunea lui Zagłoba nu mai cunoştea margini.

— Şi Domnia Ta te uiţi ca la teatrum în carnaval! strigă cu ciudă la Skrzetuski, ca şi când n-ar fi vorba şi de pielea Domniei Tale!

— Am zis, noi ne-am învăţat.

— Te duci şi Domnia Ta la harţă?

— Nu prea se cuvine cavalerilor din flamurile de elită să se bată cu asemenea vrăjmaşi; cine ţine la onoarea lui, nu face una ca asta. Dar în aceste timpuri nimeni nu se mai gândeşte la onoare.

— Iată-i şi pe ai noştri, vin! exclamă jupân Zagłoba, văzând linia roşie a dragonilor lui Wołodyjowski, care se îndreptau în trap uşor către fâşia îngustă care lega cele două maluri.

După ei porniră grupuri de voluntari din fiecare steag. Printre alţii se duseră: roşcatul Wierzull, Kuszel, Poniatowski şi cei doi Karwicz, iar de la husari jupân Longinus Podbipięta.

Depărtarea dintre cele două pâlcuri începu să se micşoreze dintr-odată.

— Ai să fii martorul unor isprăvi de minune, zise Skrzetuski către jupân Zagłoba. Ia seama îndeosebi la Wołodyjowski şi la Podbipięta. Sunt viteji de mâna-ntâi. Îi vezi?

— Îi văd.

— Uită-te la ei; o să pofteşti şi Domnia Ta.

CAPITOLUL XXXI.

RĂZBOINICII SE APROPIARĂ, îşi opriră caii şi începură mai întâi să-şi arunce vorbe de ocară.

— Fiţi bine-veniţi! Fiţi bine-veniţi! îndată o să vă lepădăm stârvurile la câini! strigară oştenii prinţului.

— Ale voastre nu sunt bune nici pentru câini.

— O să putreziţi în iazul ăsta, tâlhari fără ruşine!

— O să putrezească cui i-o fi scris. Mai degrabă pe voi o să vă ciugulească peştii.

— Cu furcile la băligar, necioplţilor! Vi se potrivesc mai bine decât sabia.

— Noi suntem ţărani necioplţi, dar feciorii noştri vor fi şleahtici, pentru că se vor naşte din jupâniţele voastre!

Un cazac, pesemne de peste Nipru, ieşi înainte şi, punându-şi mâinile pâlnie la gură, strigă cu glas puternic:

— Cneazul are două nepoate! Spuneţi-i să i le trimită lui Krzywónos.

Wołodyjowski văzu negru înaintea ochilor de furie, când auzi această ocară, şi în aceeaşi clipă îşi repezi calul asupra zaporojeanului.

Pan Skrzetuski, care stătea pe aripa dreaptă cu husarii, îl recunoscu de departe şi strigă la Zagłoba:

— Uite-l pe Wołodyjowski gonind! Priveşte Domnia Ta acolo, acolo!

— Îl văd! răspunse Zagłoba. L-a ajuns! Se bat! Una! două! şi s-a dus! Văd foarte bine! Oho, gata! Ăsta războinic, bătu-l-ar norocul!

Într-adevăr, la a doua încrucişare de săbii cazacul se prăbuşi la pământ ca lovit de trăsnet – şi căzu cu faţa spre ai săi, semn rău pentru ei.

Atunci sări un alt cazac, îmbrăcat într-un contăş roşu, luat de la vreun şleahtic. Îl ajunse pe Wołodyjowski cam dintr-o parte, dar calul i se împiedică tocmai când ridicase sabia să lovească. Wołodyjowski se întoarse şi atunci se văzu că era meşter neîntrecut, pentru că îşi roti numai puţin mâna, făcând o mişcare uşoară şi moale, aproape nevăzută, şi sabia zaporojeanului zbură în sus. Wołodyjowski îl înşfacă de grumaz şi-l aduse cu cal cu tot spre ai lui.

— Fraţilor, scăpaţi-mă! strigă prinsul.

Dar nu se împotrivea deloc, ştiind că în acest caz avea să fie străpuns cu sabia; ba îşi mai şi îndemna calul cu pintenii ca să ţină pasul. Şi aşa îl aduse Wołodyjowski, cum duce lupul oaia.

Văzând acestea, din amândouă părţile se repeziră grupuri de peste zece călăreţi, căci mai mulţi nu încăpeau pe stăvilar.

Se încăierară doi câte doi. Bărbatul se încleşta cu bărbat, cal cu cal şi sabie cu sabie; era grozavă priveliştea şirului de luptători, la care amândouă oştile priveau cu sufletul la gură, încercând să ghicească soarta bătăliei. Soarele de dimineaţă îşi trimitea razele asupra războinicilor, iar

văzduhul era atât de străveziu, încât din amândouă părţile mai că se puteau desluşi feţele hărţaşilor. Cineva care ar fi privit de departe ar fi crezut că e vorba de vreun turnir sau de vreo petrecere. La răstimpuri se vedeau cai ieşind din învălmăşeală fără călăreţi, ori câte un trup fără viaţă se prăvălea de pe stăvilar în oglinda limpede a apei care se împrăştia în stropi aurii, trimiţând apoi rotocoale de valuri de la un ţărm la altul, din ce în ce mai departe.

Inimile oştenilor din amândouă armiile creşteau de bucurie, privind la bărbăţia şi la dorinţa de luptă a războinicilor. Fiecare îi încuraja pe ai săi; deodată Skrzetuski bătu din palme, de-i clincheniră umărarele de metal şi strigă:

— Wierszułł a pierit! A căzut odată cu calul. Uitaţi-vă: călărea pe cel alb!

Dar Wierszułł nu pierise, deşi se prăbuşise într-adevăr odată cu calul, răsturnaţi amândoi de uriaşul Pułjan, un cazac care slujise în flamurile prinţului Jeremi, dar astăzi era a doua căpetenie după Krzywónos. Era un hărţaş vestit care nu lăsa să-i scape nici o încăierare. Era atât de puternic, încât putea să rupă cu uşurinţă două potcoave dintr-odată; trecea drept neînvins în lupta cu un singur potrivnic. Răsturnându-l pe Wierszułł, îl lovi pe vrednicul ofiţer Kuroszlachcic şi-l spintecă groaznic, aproape până la şa. Ceilalţi dădură înapoi înfricoşaţi; numai jupân Longinus îşi întoarse spre el iapa-i letonă.

— Vei pieri! strigă Pułjan, văzându-l pe bărbatul care îndrăznea să-l înfrunte.

— Ce să fac? răspunse Podbipięta, înălţând sabia să lovească.

Nu avea paloşul „Rupe-glugă”, pe care-l păstra pentru copuri prea mari, ca să-l folosească în lupta de harţ; îl lăsase unui paj credincios; avea doar o sabie uşoară, de pe vremea regelui Stefan Bathory, cu lama albăstruie, scrisă cu aur. Pułjan făcu faţă la prima lovitură, cunoscând dintr-odată că nu are de-a face cu un potrivnic de rând, fiindcă îi

tremură sabia în mână; făcu faţă şi la a doua şi la a treia, după care, fie că pricepu că potrivnicul e mai îndemânatic decât el în mânuirea sabiei, fie că dorea să-şi arate puterea năprasnică în faţa oştilor, sau poate, cine ştie? împins pe marginea stăvilarului, se temea să nu fie aruncat în apă de iapa uriaşă a lui Longinus, destul că, respingând ultima lovitură, îşi alătură calul de al lituanianului şi-l cuprinse în braţele-i puternice.

Se încăierară ca doi urşi care se bat pentru ursoaică în timpul gonitului; se încolăciră ca doi pini care, crescând din acelaşi trunchi, se răsucesc unul în jurul celuilalt, alcătuind aproape un singur copac.

Toţi îşi opriră răsuflarea şi priveau în tăcere la lupta acestor potrivnici care erau socotiţi printre ai lor drept cei mai tari de vârtute. Credeai că se contopiseră într-adevăr într-un singur trup, pentru că rămaseră multă vreme nemişcaţi. Doar feţele li se făcură stacojii şi numai după venele umflate de pe frunte şi după grumazurile încovoiate ca nişte arcuri, se putea cunoaşte, dincolo de această linişte înfricoşată, încordarea supraomenească a braţelor care se striveau în strânsoare.

În cele din urmă amândoi începură să tremure. Faţa lui Longinus se învăpăia tot mai mult, pe când atamanul se învineţea tot mai tare. Se scurse încă o clipă. Neliniştea privitorilor creştea. Deodată un glas surd, înăbuşit, întrerupse tăcerea:

— Dă-mi drumul.

— Nu. fârtate! răspunse alt glas.

Încă un răstimp: deodată ceva pârâi groaznic şi se auzi un geamăt care venea parcă de sub pământ; un val de sânge negru ţâşni din gura lui Pułjan, şi capul îi căzu într-o parte.

Atunci jupân Longinus îl ridică din şa şi, înainte ca privitorii să înţeleagă ce se petrecuse, îl aşeză pe şaua lui şi porni în trap întins către ai săi.

— Vivat! strigară oştenii lui Wiśniowiecki.

— La moarte! răspunseră zaporojenii.

Şi în loc să se sperie de păţania căpeteniei, săriră şi mai îndârjiţi asupra vrăjmaşului. Se încinse o luptă generală, pe care îngustimea locului o făcea cu atât mai înverşunată. Cu toată bărbăţia lor, cazacii ar fi fost biruiţi de îndemânarea mai mare a potrivnicilor, dacă din tabăra lui Krzywónos n-ar fi răsunat deodată trâmbiţele care-i chemau înapoi.

Se retraseră îndată, iar oamenii lui Jeremi se întoarseră şi ei spre ai lor, după ce mai zăboviră un timp, ca să arate că ei stăpâneau câmpul de bătaie. Valul de pământ se goli, pe acest drum al morţii care unea cele două oşti rămaseră doar cadavrele oamenilor şi ale cailor, ca o prevestire a celor ca aveau să se întâmple; doar adierea uşoară a vântului vălurea întinderea netedă a iazului, fâşâind jalnic printre frunzele sălciilor care se înălţau ici-colo pe malurile apei.

Pâlcurile lui Krzywónos porniră ca nişte cârduri de sturzi ploieri, câtă frunză şi iarbă. Înainte mergeau gloatele de ţărani, după care veneau vrednica pedestrime zaporojeană şi sotniile de călăreţi, apoi tătarii şi tunurile – fără prea mare rânduială. Se îmbrânceau unii pe alţii, vrând să forţeze trecerea stăvilarului prin numărul lor mare, apoi să se reverse şi să înghită oastea prinţului. Sălbaticul Krzywónos se încredea mai mult în pumn şi sabie, decât în meşteşugul războiului, de aceea pornea cu toată puterea, după ce poruncise polcurilor din spate să le împingă pe cele din faţă, care, de voie, de nevoie, trebuiau să meargă înainte. Ghiulelele tunurilor începură să pleoscăie prin apă ca nişte lebede sălbatice şi cufundari; din pricina depărtării, nu făceau pagube în oastea prinţului, aşezată ca o tablă de şah de cealaltă parte a iazului. Puhoiul omenesc se revărsă peste fâşia îngustă de pământ a stăvilarului, înaintând fără piedici; când ajunseră la râu, o parte dintre atacatori căutară un vad de trecere, dar nu găsiră şi se întoarseră înapoi; veneau atât de înghesuiţi, că, după cum avea să spună mai târziu Osiński, puteai să mergi călare peste

capetele lor; pe stăvilar nu mai era nici o palmă de pământ slobod.

Jeremi privea de pe malul înalt, încruntându-şi sprâncenele, iar ochii aruncau fulgere către gloatele care se apropiau; văzând învălmăşeala şi îmbulzeala polcurilor lui Krzywónos, îi spuse polcovnicului Machnicki:

— Duşmanul dă năvală asupra noastră ca un necioplit, nu-i pasă de ştiinţa războiului şi vine buluc, dar nu va ajunge unde vrea.

Între timp, parcă în ciuda vorbelor prinţului, cazacii ajunseră la jumătatea stăvilarului şi se opriră miraţi şi neliniştiţi de tăcerea oştilor lui Wiśniowiecki. În aceeaşi clipă însă oştile se mişcară şi se retraseră, lăsând liber, între dâlma de pământ şi locul unde se aflau, un semicerc mare, care avea să fie câmpul de bătaie.

După aceea, pedestraşii lui Korycki se despărţiră, descoperind gurile tunurilor lui Wurcel îndreptate spre stăvilar; în colţul dintre pârâul Słucz şi valul de pământ luceau în tufişurile de pe mal muschetele nemţilor lui Osiński. Pentru nişte războinici încercaţi era limpede de partea cui avea să fie biruinţa. Numai o căpetenie turbată, cum era Krzywónos, putea să se arunce în luptă în asemenea împrejurări, când, cu toată puterea lui, n-ar fi fost în stare să cucerească nici măcar fâşia îngustă de trecere, dacă Wiśniowiecki ar fi vrut s-o apere.

Prinţul hotărâse într-adins să-şi trimită o parte din oşteni dincolo de stăvilar, ca să-l împresoare şi să nimicească pe oricine ar fi încercat să treacă. Căpetenie pricepută, Wiśniowiecki se folosise de orbirea potrivnicului care nu băgase de seamă că nu mai poate să-şi ajute oamenii ce luptau pe malul celălalt decât prin trecerea îngustă, pe care nu încăpeau pâlcuri prea mari. Cunoscătorii meşteşugului ostăşesc priveau deci cu uimire la fapta lui Krzywónos, pe care nu-l silea nimic la o asemenea nesocotinţă.

Îl împingea doar ambiţia şi setea de sânge. Aflase că Chmielnicki, cu toată precumpănirea forţelor pe care le

trimisese sub conducerea lui Krzywónos, temându-se de sfârşitul bătăliei cu Jeremi, venea în ajutor cu toată puterea. Krzywónos primi poruncă să nu pornească lupta, dar tocmai de aceea se grăbi să înceapă.

— După ce cucerise târgul Połonne, se învăţase cu vărsarea de sânge şi nu voia să împartă nimic cu nimeni, de aceea dădea zor. O să piardă jumătate din oaste: ei şi? Restul va năpădi forţele firave ale prinţului, zdrobindu-le. Lui Chmielnicki o să-i aducă în dar capul lui Jeremi.

În această vreme valul calicimii ajunse la capătul stăvilarului, îl trecu şi se revărsă în semicercul lăsat slobod de oştile lui Jeremi. Atunci pedestraşii ascunşi ai lui Osiński îi izbiră cu foc dintr-o latură; tunurile lui Wurcel sloboziră limbi lungi de fum, pământul se cutremură de bubuituri şi bătălia începu pe toată linia.

Fumul acoperi malurile pârâului Słucz, iazul, stăvilarul şi câmpul de bătaie, aşa că nu se mai vedea nimic; numai din când în când se zăreau culorile roşii ale dragonilor ori străluceau penajele deasupra coifurilor în goană; sub norul de fum era o vânzoleală cumplită. În târg băteau toate clopotele, şi geamătul lor jalnic se însoţea cu mugetul gros al tunurilor. Din tabără se rostogoleau spre stăvilar alte şi alte polcuri.

Cele care trecuseră şi ajunseseră de cealaltă parte a iazului, răsfirându-se cât ai clipi din ochi într-o linie lungă, se repeziră cu turbare asupra steagurilor prinţului. Lupta se încinse de la un capăt al iazului până la cotitura pârâului, şi de aci până la luncile mlăştinoase, înecate de ape în acel an ploios.

Gloatele de ţărani şi cazacii de la Niż trebuiau să învingă sau să piară, având în spate apa spre care îi împingeau atacurile pedestraşilor şi ale călărimii prinţului.

Când husarii porniră înainte, jupân Zagłoba, deşi avea răsuflarea scurtă şi nu-i plăcea înghesuiala, sări şi el odată cu ceilalţi; nici nu putea să facă altceva, dacă nu voia să fie strivit. Gonea dar, mijindu-şi ochii, iar prin minte îi treceau

cu iuţeala fulgerului tot felul de gânduri: „Şiretenia nu mai e bună la nimic! Nu mai face parale! Prostul învinge şi înţeleptul piere!” Apoi îl cuprinse mânia împotriva războiului, a cazacilor şi a husarilor, împotriva lumii întregi. Începu să blesteme şi să se roage. Aerul îi şuiera pe la urechi, tăindu-i răsuflarea; deodată se izbi de ceva cu calul, simţi o stavilă în cale, aşa că deschise ochii şi ce văzu: coase, săbii, ţăpoaie, puzderie de feţe învăpăiate, ochi şi mustăţi. ca prin ceaţă, nu se ştie ale cui, care tremurau şi se zvârcoleau cu turbare. Atunci îl apucă furia împotriva acestor vrăjmaşi care nu dădeau bir cu fugiţii, la dracu', şi i se vârau în ochi, silindu-l să se bată. „Ce vreţi, o să aveţi!” gândi el, şi începu să lovească orbeşte cu sabia în toate părţile. Uneori spinteca văzduhul, dar câteodată simţea că ascuţişul i se înfundă în ceva moale. În acelaşi timp simţea că trăieşte încă, şi asta îi dădea un curaj grozav. „Loveşte, ucide!” mugea ca un taur, până când, în cele din urmă, feţele fioroase îi pieriră din ochi şi în locul lor văzu grumazuri şi funduri de căciuli, iar strigătele mai că-i spărgeau urechile.

— Spală putina? îi trecu prin cap. Aşa-i!”

Atunci o îndrăzneală fără margini puse stăpânire pe el.

— Tâlharilor! strigă. Aşa ţineţi voi piept unui şleahtic? Şi îşi îmboldi calul printre fugari, îi întrecu pe mulţi şi, amestecându-se în îmbulzeală, începu să trudească cu mai multă socoteală. Între timp husarii îi înghesuiră pe cazacii de la Niż pe malurile pârâului, presărate cu pâlcuri de copaci, şi-i goneau de-a lungul apei către stăvilar; nu mai aveau timp să lase pe nimeni în viaţă.

Deodată jupân Zagłoba simţi că se poticneşte calul sub el şi, în acelaşi timp, ceva greu se prăbuşi asupra lui, înfăşurându-i tot capul, şi nu mai văzu nimic.

— Domniile Voastre! Ajutor! răcni, lovind cu pintenii în burta calului.

Vlăguit pesemne de greutatea călăreţului, fugarul gemu numai şi stătu pe loc.

Jupân Zagłoba auzi vuietul şi strigătele călăreţilor care treceau pe lângă el, apoi furtuna se depărta şi în jur se făcu oarecare linişte.

Şi iarăşi gândurile începură să i se perinde prin minte cu iuţeala săgeţilor tătărăşti.

„Ce-i asta? Ce s-a întâmplat? Iisuse, Sfântă Fecioară! M-au luat în robie!”

Picături de sudoare rece îi îmbrobodiră fruntea. Se vede că-i înveliseră şi lui capul, aşa cum făcuse el cu Bohun. Greutatea pe care o simte apăsându-i umărul e braţul vreunui haiduc. Dar de ce nu-l duc nicăieri, de ce nu-l omoară? De ce stă pe loc?

— Dă-mi drumul, necioplitule! strigă în sfârşit cu glasul sugrumat.

Tăcere.

— Dă-mi drumul, bădărane! îţi dăruiesc viaţa! Nici un răspuns.

Jupân Zagłoba izbi încă o dată calul cu pintenii, dar fără nici un rezultat. Animalul îmboldit se proţăpi pe picioare şi rămase pe loc.

Cuprins de turbare, robul nenorocit scoase cuţitul din teaca ce-i atârna pe burtă, şi împunse năprasnic în spate. Dar cuţitul străpunse numai aerul.

Atunci Zagłoba înşfăcă cu amândouă mâinile acoperământul care-i înfăşura capul şi-l smulse într-o clipită.

— Ce-i asta?

Nu era nici un haidamac. Pustiu. Numai în depărtare se vedeau zburând prin fum dragonii roşii ai lui Wołodyjowski, iar la câţiva stânjeni mai departe luceau armurile husarilor care goneau pe fugarii ce mai rămăseseră, întorcându-i către apă.

În schimb, la picioarele lui Zagłoba zăcea flamura unui polc zaporojean. Se vede că vreun cazac care fugea o aruncase în aşa fel că prăjina se lovise de umărul lui Zagłoba, iar pânza i se înfăşurase în jurul capului.

Când văzu toate acestea, înţelese dintr-odată cum stau lucrurile şi îşi veni în fire.

— Aha! spuse el, am cucerit un steag. Cum? Nu l-am cucerit? Dacă dreptatea nu va da ortul popii în această bătălie, sunt sigur de răsplată. A, ticăloşilor! norocul vostru că mi s-a poticnit calul. Nu mă cunoşteam de ajuns, când mă gândeam că trebuie să mă încred mai mult în şiretlicuri decât în vârtute.

— Ca oştean, văd că pot fi de folos nu numai la înghiţitul pesmeţilor. O, pentru Dumnezeu, se apropie altă ceată de cazaci. Nu pe aici, netrebnicilor, nu pe aici! Mânca-te-ar lupu' de cal! Zoreşte! Ucide!

Într-adevăr, un nou pâlc de zaporojeni, goniţi din spate de cuirasierii lui Polanowski, alergau către jupân Zagłoba, urlând cu glasuri neomeneşti. Şi poate că jupân Zagłoba şi-ar fi găsit moartea sub copitele cailor, dacă nu erau husarii lui Skrzetuski care, zdrobindu-i pe cei pe care-i urmăreau, se întorceau acum ca să prindă între două focuri pâlcurile care soseau. Zaporojenii se aruncară în apă; scăpau de paloşe, dar mureau înecaţi prin smârcuri şi prin bulboanele adânci. O parte, care căzuseră în genunchi, cerând îndurare, pieriră de sabie. Măcelul devenise înfricoşător şi general, dar secerişul cel mai cumplit se desfăşura pe dâlma stăvilarului. Toate polcurile care trecuseră dincoace fuseseră strivite în semicercul alcătuit de oastea prinţului. Cele care nu izbutiseră încă să treacă piereau sub focul neîntrerupt al tunurilor lui Wurcel şi împuşcăturilor lefegiilor nemţi. Nu puteau să meargă nici înainte, nici înapoi, fiindcă Krzywónos trimitea mereu alte pâlcuri care, îmbulzindu-se şi împingând pe cei care mergeau în faţa lor, astupau singura cale de fugă. Krzywónos parcă se jurase să-şi piardă oamenii, care se striveau, se înăbuşeau, se băteau între ei, cădeau, săreau în apă pe amândouă părţile şi se înecau. La un capăt se vedeau grupurile fugarilor, la celălalt polcurile care tălăzuiau înainte, iar la mijloc – grămezi şi valuri de cadavre, gemete, strigăte neomeneşti,

zvârcolirile spaimei, învălmăşeală, haos. Iazul era plin de trupuri de oameni şi cai. Apele se revărsau peste maluri.

În răstimpuri tunurile tăceau. Atunci digul arunca, asemenea unei guri de tun, mulţime de zaporojeni şi de ţărani care se împrăştiau în ocolul gol, alergând sub paloşele călărimii ce-i aştepta, şi Wurcel începea iar să cânte; acoperea digul cu o ploaie de ghiulele şi de plumbi, împiedicând sosirea altor ajutoare.

Aşa se scurseră ceasuri întregi.

Krzywónos, turbat de furie, cu spume la gură, nu se dădea învins şi arunca mii de cazaci în gura morţii.

De cealaltă parte, Jeremi, îmbrăcat în platoşa de argint, stătea călare pe o movilă înaltă, numită pe atunci Kruza Mogiła, şi privea.

Avea faţa liniştită, iar privirea-i cuprindea toată dâlma stăvilarului, iazul şi malurile pârâului Słucz, alergând până în locul în care se afla tabăra uriaşă a lui Krzywónos, învăluită în ceaţa albăstruie. Ochii prinţului nu părăseau această adunătură de care; în cele din urmă se întoarse către burduhosul voievod al Kievului şi spuse:

— Astăzi nu izbutim să punem mâna pe tabără.

— Cum? Luminăţia Ta ai vrea să?

— Timpul trece repede. E prea târziu! Uită-te şi Domnia Ta, vine seara.

Într-adevăr, din clipa plecării hărţaşilor, bătălia, aţâţată de îndărătnicia lui Krzywónos, durase multe ceasuri în şir şi soarele avusese vreme să străbată tot arcul său de fiecare zi şi să se apropie de asfinţit. Nori uşori şi înalţi, prevestitori de vreme frumoasă, împrăştiaţi ca nişte turme de oi cu lâna albă pe bolta cerului, începură să se împurpureze şi să coboare grămadă de pe plaiurile cereşti. Şuvoiul de cazaci care grăbea spre stăvilar se împuţina şi încetinea treptat, iar polcurile care intraseră pe dig se retrăgeau înspăimântate în neorânduială.

Bătălia se sfârşise pentru că gloatele întărâtate se năpustiră în cele din urmă asupra lui Krzywónos, urlând cu

turbare şi deznădejde:

— Vânzătorule! Ai să ne pierzi! Câine sângeros! Te legăm şi te dăm lui Jarema, aşa cel puţin scăpăm cu viaţă. Moarte ţie, nu nouă!

— Mâine vi-l dau pe cneaz cu toată oastea lui sau pier eu însumi, răspunse Krzywónos.

Dar acel „mâine” aşteptat urma abia să vină, iar „astăzi” fusese ziua măcelului şi a înfrângerii. Câteva mii dintre cei mai destoinici cazaci, fără să mai socotim calicimea, căzuseră pe câmpul de bătaie sau se înecaseră în apele iazului şi ale pârâului. Aproape două mii fuseseră luaţi în robie. Pieriseră paisprezece polcovnici în afară de sotnici, esauli şi atamani. A doua căpetenie după Krzywónos, Pułjan, căzuse viu, dar cu coastele frânte, în puterea duşmanului.

— Mâine îi tăiem pe toţi! repetă Krzywónos. Până atunci nu iau nimic în gură, nici horilcă, nici mâncare.

În timpul acesta, în tabăra potrivnică se aruncau steagurile cucerite la picioarele prinţului. Fiecare învingător îl arunca pe al său, aşa că se făcu o grămadă destul de mare, fiindcă erau patruzeci cu toate. Când veni rândul lui Zagłoba îşi zvârli flamura cu atâta putere, încât îi crăpă prăjina. Prinţul îl opri şi-l întrebă:

— Domnia Ta ai luat singur acest steag?

— Sluga Luminăţiei Tale!

— Văd că nu eşti numai un Ulise, ci şi un Ahile.

— Sunt oştean de rând, dar slujesc sub Alexandru Macedon.

— Pentru că Domnia Ta nu primeşti soldă, să-ţi mai dea vistiernicul încă două sute de zloţi de aur, pentru fapta de care te-ai învrednicit.

Jupân Zagłoba îmbrăţişa genunchii prinţului şi răspunse:

— Luminăţia Ta, bunăvoinţa Luminăţiei Tale întrece cu mult vitejia mea, pe care aş ascunde-o bucuros în modestia-mi de totdeauna.

Un zâmbet abia simţit rătăci pe faţa smeadă a lui Skrzetuski, dar cavalerul tăcu şi nici mai târziu nu suflă nimănui nici măcar o vorbă despre temerile lui Zagłoba dinaintea bătăliei; aşa că jupân Zagłoba plecă cu o înfăţişare atât de îndârjită, că oştenii din celelalte steaguri îl arătau cu degetul, spunându-şi:

— Astăzi, acesta a fost cel mai vrednic.

Se lăsă noaptea. Pe amândouă părţile pârâului şi ale iazului se aprinseră mii de focuri, şi fumurile se înălţau către cer ca nişte coloane. Oştenii storşi de vlagă îşi întăreau puterile cu mâncare şi horilcă sau îşi făceau curaj povestindu-şi isprăvile făptuite în bătălia de peste zi. Cel mai tare sporovăia jupân Zagłoba, lăudându-se cu ce făcuse şi cu ce ar fi putut să mai facă, dacă nu-i stătea calul.

— Domniile Voastre, spunea, adresându-se ofiţerilor prinţului şi şleahticilor din steagul lui Tyszkiewicz, vă spun că marile bătălii nu sunt ceva nou pentru mine; am luat parte la destule şi în Ţara Românească şi în Turcia; m-am oprit pentru că mă temeam nu de vrăjmaşi – cine s-ar fi temut de nişte pârliţi de ţărani! – ci de însufleţirea mea, că mă gândeam să nu mă ducă prea departe.

— Păi cam aşa s-a şi întâmplat.

— Nu încape îndoială! Întrebaţi-l pe pan Skrzetuski! Când l-am văzut pe Wierszułł că se poticneşte cu calul am vrut numaidecât să-i sar în ajutor. Abia m-au potolit.

— Aşa-i, zise Skrzetuski, a fost nevoie să te domolim.

— Dar unde-i Wierszułł? întrebă Karwicz.

— A plecat în cercetare; nu ştie ce-i odihna.

— Ascultaţi, dar, Domniile Voastre, urmă Zagłoba nemulţumit de întrerupere, cum am pus mâna pe steag.

— Şi Wierszułł nu-i rănit? întrebă iarăşi Karwicz.

— Nu mi se întâmplă întâia oară, dar n-am dobândit nici unul cu atâta trudă.

— Nu e rănit, e numai lovit, răspunse Azulewicz, un tătar, şi a înghiţit multă apă, căzând cu capul în iaz.

— Mă mir că n-au crăpat peştii, zise Zagłoba mânios, un cap atât de focos putea să facă apa să fiarbă.

— Ei, e un mare viteaz!

— Nu chiar atât de mare, de vreme ce i-a venit de hac o jumătate de Jan{153}. Ptiu, cu Domniile Voastre nici nu se poate vorbi ca lumea! Aţi putea să luaţi învăţătură de la mine cum se pune mâna pe steagurile vrăjmaşului.

Vorba îi fu întreruptă de tinerelul Aksak, care se apropie de foc.

— Domniile Voastre, aduc ştiri noi! rosti cu un glas sonor, pe jumătate de copil.

— Dădaca n-a spălat scutecele, pisica a mâncat laptele şi talerul s-a spart, mormăi jupân Zagłoba.

Pan Aksak nu luă în seamă această înţepătură la adresa vârstei sale fragede şi spuse:

— Îl pârpălesc la foc pe Pułjan.

— O să aibă câinii ce înfuleca! îl întrerupse Zagłoba.

—. care face mărturisiri. Negocierile s-au oprit. Voievodul de la Brusilów mai că turbează. Chmiel vine cu toată puterea în ajutorul lui Krzywónos.

— Chmiel? Cine-i Chmiel? Cui îi pasă de Chmiel? Creşte Chmiel, va fi bere multă, o orta{154} butoiul{155}! Ne batem joc de Chmiel!, sporovăia jupân Zagłoba, plimbându-şi ameninţător şi cu mândrie privirile peste cei de faţă.

— Vine deci Chmiel, dar Krzywónos nu l-a aşteptat şi de aceea a pierdut.

— A cântat cimpoiul, a cântat – până când i s-a înfundat.

— Şase mii de cazaci au ajuns la Machnówka. Îi conduce Bohun.

— Cum? Cine? întrebă repede Zagłoba cu glas schimbat.

— Bohun.

— Nu e cu putinţă!

— Aşa spune Pułjan.

— Ce-ai vrut, ai căpătat! strigă jalnic Zagłoba. Peste cât timp ar putea să fie aici?

— Peste trei zile. Nu se grăbesc prea mult, fiindcă ştiu că vin la bătălie şi nu-şi ostenesc caii.

— Eu însă am să mă grăbesc! mormăi şleahticul. Îngeri ai Domnului, scăpaţi-mă de netrebnic! Aş da cu plăcere steagul pe care l-am dobândit, numai ca acest ticălos să-şi frângă gâtul înainte de a ajunge aici. Spero că nu vom aştepta prea mult aici. I-am arătat lui Krzywónos de ce suntem în stare, iar acum e vremea să ne odihnim. Îl urăsc atât de mult pe Bohun, încât nu pot să-mi aduc aminte fără să mă înfior de numele-i diavolesc. Ştiu că am nimerit bine! Nu puteam să stau la Bar? Dracu' m-a adus aici.

— Nu te teme, Domnia Ta, îi şopti Skrzetuski, e mai mare ruşinea! Cât eşti cu noi, nu te paşte nici o primejdie.

— Nici o primejdie? Domnia Ta nu-l cunoşti! Te pomeneşti că acum se strecoară spre noi printre focuri. (Jupân Zagłoba se uită neliniştit împrejur.) Împotriva Domniei Tale este tot atât de pornit, ca şi împotriva mea.

— Unde nu dă Dumnezeu să-l întâlnesc! zise Skrzetuski.

— Dacă ăsta vrea să fie noroc, prefer să n-am parte de el. Ca un bun creştin, îl iert de toate strâmbătăţile, dar cu condiţia ca să fie spânzurat cu două zile înainte. Nu că mi-e frică, dar Domnia Ta nici nu poţi să crezi cât dezgust mă cuprinde! Îmi place să ştiu cu cine am de-a face: cu şleahtici sau cu ţărani, dar ăsta e un diavol întrupat, pe care nu ştii cum să-l iei. I-am făcut eu multe, dar nu-ţi spun, Domnia Ta, ce ochi a holbat când i-am înfăşurat capul, o să-mi aduc aminte şi în ceasul morţii. Dar, să nu stârnim diavolul, cât timp doarme. O viaţă are omul. Îţi mai spun Domniei Tale că eşti un nerecunoscător şi nu te îngrijeşti de sărmana care.

— Quo modo?

— Fiindcă Domnia Ta, răspunse jupân Zagłoba, trăgându-l mai la o parte, te baţi întruna, mulţumindu-ţi dorinţa de luptă şi curajul, iar ea se scaldă în lacrimi în fiecare zi, aşteptând zadarnic un răspuns. Altul în locul Domniei Tale n-ar fi făcut la fel; nutrind în inimă o dragoste adevărată şi milostivindu-se de dorul ei, m-ar fi trimis de mult la ea.

— Domnia Ta gândeşti să te întorci la Bar?

— Şi astăzi, că tare îmi pare rău de ea.

Jan îşi înălţă ochii tânjitori spre stele şi vorbi:

— Nu mă învinui, Domnia Ta, de lipsă de sinceritate, fiindcă Dumnezeu îmi este martor că nu iau nici o bucăţică de pâine în gură şi nu mă culc niciodată să-mi întăresc trupul păcătos, înainte de a mă gândi la ea; în inima mea nimeni nu ocupă un loc mai statornic decât ea. Pe Domnia Ta nu te-am trimis să-i duci răspuns, pentru că voiam să plec eu, ca să-mi uşurez dorul şi să mă unesc pentru totdeauna cu ea. Cât îi lumea de mare, nu există aripi cu care să nu vreau să zbor la aleasa mea.

— Păi de ce nu zbori?

— Nu se cuvenea să fac asta înainte de bătălie. Sunt şleahtic şi oştean şi trebuie să-mi păstrez onoarea.

— Prea bine, dar astăzi suntem după bătălie, ergo. putem să pornim numaidecât.

Jan oftă.

— Mâine îl lovim pe Krzywónos.

— Vezi, Domnia Ta, eu nu pricep. L-aţi bătut pe tânărul Krzywónos şi a venit bătrânul Krzywónos, îl bateţi pe bătrânul Krzywónos şi vine tânărul, cum îi zice (să nu-i pomenesc numele într-un ceas rău). Bohun; îl veţi bate şi pe el şi va veni Chmielnicki. La dracu'! Dacă merge tot aşa, apoi, Domnia Ta, mai bine ia-te de mână cu pan Podbipięta; o pupăză şi o curăţenie plus Domnia Sa Skrzetuski summa fecit{156}: două pupeze şi o curăţenie. Lasă-mă în pace, Domnia Ta, că, să mă trăsnească, dacă nu voi fi cel dintâi care s-o îndemne pe cneaghină să-ţi pună coarne; la Bar, pan Jędrzej Potocki, de câte ori o vedea, scotea foc pe nări şi în curând are să înceapă să necheze ca un armăsar. Ptiu, la dracu'! dacă mi-ar fi spus asta un tinerel care n-a mai văzut o bătălie şi are nevoie de faimă, aş mai fi înţeles, dar Domnia Ta care te-ai ghiftuit de sânge ca un lup, iar la Machnówka ai omorât, cum mi s-a spus, un balaur al iadului sau un mâncător de oameni, juro pe Luna de pe cer că

Domnia Ta învârteşti ceva pe aici, sau te-ai lăcomit atâta, că preferi sângele în locul patului de nuntă.

Skrzetuski privi fără să vrea la Luna care plutea pe cerul înalt, spuzit de stele, ca o corabie deasupra taberei.

— Domnia Ta greşeşti, răspunse după o clipă. Nu-mi place să mă bălăcesc în sânge şi nici nu doresc să mă acopăr de faimă, dar nu se cade să-mi părăsesc tovarăşii la vreme de mare nevoie, când steagul are să lupte nemine excepto{157}. E vorba de onoarea de cavaler, iar aceasta e un lucru sfânt. Cât despre război, va mai dura, fără îndoială, pentru că răzvrătiţii s-au înmulţit prea mult; cu toate acestea, de vreme ce Chmielnicki îi vine într-ajutor lui Krzywónos, va urma o întrerupere! Mâine Krzywónos va fi biruit sau nu. Dacă va fi înfrânt, cu ajutorul lui Dumnezeu, îşi va primi răsplata cuvenită, după care va trebui să pornim în locuri mai liniştite, să ne mai tragem sufletul. De mai bine de două luni nu mai dormim şi nu mai mâncăm ca lumea, luptăm întruna, ziua şi noaptea, fără un adăpost deasupra capului, bătuţi de toate stihiile. Prinţul e un conducător mare şi înţelept. Nu se va arunca asupra lui Chmielnicki, având doar câteva mii de oameni împotriva a sute de mii. Ştiu de asemenea că va porni către Zbaraż, acolo îşi va reîmprospăta forţele, va strânge oşteni, din toată Republica, vor alerga şleahticii la el şi abia după aceea va avea loc bătălia hotărâtoare. Mâine e ultima zi de trudă, iar poimâine voi putea să plec cu Domnia Ta la Bar cu inima uşoară. Pentru liniştirea Domniei Tale îţi mai spun că Bohun nu poate nicidecum să ajungă aici până mâine, ca să ia parte la bătălie, şi dacă totuşi va lua, nădăjduiesc că steaua lui de ţopârlan va păli nu numai alături de a prinţului, dar şi de a mea.

— E Belzebut în carne şi oase. Ţi-am spus Domniei Tale că nu-mi place înghesuiala, dar Bohun e mai rău decât înghesuiala, deşi, repeto, nu pot să-mi înving nu atât teama, cât dezgustul. Bine dar. Să lăsăm asta! Aşadar, mâine tăbăcim pielea de pe grumazurile răsculaţilor, apoi, fuga la

Bar! Ehei, ştiu că-i vor râde ochişorii la conspectus{158} Domniei Tale! Ehei, i se vor îmbujora obrăjorii. Îţi zic Domniei Tale, că şi mie mi-e dor de ea, o iubesc ca un adevărat părinte. Şi nu e de mirare. Copii legitime natos nu am, averea e departe, tocmai în Turcia, unde mi-o fură vechilii păgâni, aşa că trăiesc ca un orfan pe lumea asta, iar la bătrâneţe o să mă duc să stau la jupân Podbipięta, la Myszykiszki.

— Domnia Ta, vom face altfel, de asta să nu te doară capul. Pentru câte ai făcut pentru noi, nu suntem în stare să-ţi arătăm mulţumirea ce ţi se cuvine.

Îi întrerupse un ofiţer care, trecând pe aproape, întrebă:

— Cine-i acolo?

— Wierszułł! strigă Skrzetuski, recunoscându-l după glas. Vii din cercetare?

— Întocmai. Iar acum de la prinţ.

— Ce se mai aude?

— Mâine va fi bătălia. Duşmanul lărgeşte digul şi întinde poduri peste Styr şi Słucz, vrând să ajungă la noi cu orice preţ.

— Şi prinţul ce spune?

— Prinţul a zis: „Bine!”

— Şi nimic altceva?

— Nimic. N-a poruncit să-i împiedicăm, deşi securile lovesc de zor. O să lucreze până mâine-dimineaţă.

— Ai adus vreo limbă?

— Am prins şapte. Toţi mărturisesc că au auzit că vine Chmielnicki, dar trebuie să fie încă departe. Ce noapte!

— E lumină ca ziua. Cum te simţi după căzătură?

— Mă dor oasele. Mă duc să-i mulţumesc lui Hercule şi mă culc, sunt tare ostenit. De-aş rupe măcar vreo două ceasuri de somn!

— Noapte bună!

— Noapte bună!

— Du-te şi Domnia Ta, îi spuse Skrzetuski lui Zagłoba, e târziu şi mâine vom avea de lucru.

— Şi poimâine ne călătorim, aduse aminte jupân Zagłoba. Plecară şi, după ce rostiră câte o rugăciune, se întinseră lângă foc. În curând focurile începură să se stingă unele după altele. Întunericul învălui tabăra şi numai Luna arunca raze argintii, luminând oamenii adormiţi. Liniştea era întreruptă doar de sforăitul puternic al oştenilor şi de chemările străjilor din afara taberei.

Dar somnul nu închise pleoapele îngreuiate ale oştenilor pentru multă vreme. Abia mijiseră zorile, albind umbrele nopţii, când, în toate colţurile taberei, trâmbiţele sunară „deşteptarea”!

Un ceas după aceea, prinţul se retrase pe toată linia, spre marea uimire a cavalerilor.

CAPITOLUL XXXII.

WIŚNIOWIECKI SE RETRĂGEA CA LEUL care are nevoie de loc, ca să sară iarăşi. Îl lăsa într-adevăr pe Krzywónos să treacă stăvilarul, pentru a-l lovi mai puternic. La începutul bătăliei şfichiui calul şi, chipurile, începu să fugă, iar cazacii şi gloatele rupseră rândurile, repezindu-se să-l ajungă şi să-l înconjoare. Atunci prinţul se întoarse pe neaşteptate şi se năpusti cu toată călărimea asupra lor; izbitura fu atât de năprasnică, încât nu putură să se împotrivească nici o clipă. Îi goni astfel o milă până la punctul de trecere, apoi peste poduri şi peste fâşia stăvilarului, şi încă o jumătate de milă până la locul de tabără, tăind şi omorând fără milă. Viteazul zilei fu pan Aksak, flăcăiandrul de şaisprezece ani, care atacă primul, răspândind panica. Având o oaste încercată şi bine instruită, prinţul putea să se folosească de asemenea şiretlicuri, prefăcându-se că o ia la sănătoasa; în oricare altă oaste vicleşugul putea să se schimbe într-o fugă adevărată. Această a doua zi de bătălie se sfârşi cu o înfrângere mult mai grea pentru Krzywónos. Prinţul îi luă toate tunurile de câmp şi o mulţime de steaguri, printre care se aflau şi multe ale Republicii, câştigate de zaporojeni la Korsuń. Dacă pedestraşii lui Korycki şi Osiński şi tunurile

lui Wurcel puteau să ajungă din urmă călărimea, ar fi pus mâna pe întreaga tabără dintr-o singură lovitură. Dar până să sosească, se lăsă noaptea şi vrăjmaşul se depărtase destul de mult, aşa că nu mai era cu putinţă să-l ajungă. Cu toate acestea, Zaćwilichowski cuceri jumătate din carele taberei, încărcate cu rezerve uriaşe de arme şi hrană. Calicimea se năpusti iarăşi asupra lui Krzywónos, vrând să-l predea prinţului; abia izbuti să scape, făgăduind că se va întoarce îndată la Chmielnicki. Fugi deci bătut, tăiat, deznădăjduit, cu jumătate de tabără, ce-i mai rămăsese, şi nu se opri până la Machnówka unde sosi şi Chmielnicki care, cuprins de mânie, porunci să-l ţintuiască în lanţuri de ţeava unui tun.

Abia după ce i se mai ostoi furia, hatmanul zaporojenilor îşi aduse aminte că nenorocitul de Krzywónos înecase în sânge toată Wołynia, cucerise Połonne, trimisese mii de suflete de şleahtici pe lumea cealaltă, lăsând cadavrele neîngropate, şi că pretutindeni fusese biruitor până a-l întâlni pe Jeremi. Pentru aceste merite hatmanul cazacilor se milostivi de el şi nu numai că porunci să-l scoată îndată din lanţuri, dar îi întoarse rangul de căpetenie şi-l trimise în Podolia la alte victorii şi la măcel.

În acest timp, prinţul vesti oştilor odihna atât de aşteptată. În ultima bătălie suferiseră pierderi însemnate, mai ales când năvălise asupra taberei în spatele căreia se luptaseră zaporojenii cu tot atâta îndârjire câtă îndemânare. Căzuseră atunci aproape cinci sute de oşteni. Polcovnicul Mokrski, rănit greu, îşi dădu sufletul în curând; străpunşi de plumbi, deşi în afara oricărei primejdii, erau şi Kuszel, şi Polanowski, şi tânărul Aksak, iar jupân Zagłoba care se învăţase cu înghesuiala şi luptase cu bărbăţie alături de ceilalţi, lovit de două ori cu ţăpoiul, se îmbolnăvise de şale şi zăcea ţeapăn ca un mort într-o căruţă a lui Skrzetuski.

Aşadar soarta se împotrivea plecării la Bar, nu mai puteau să pornească la drum îndată; prinţul îl trimise pe Skrzetuski în fruntea câtorva steaguri până hăt, aproape de Zasław, ca să zdrobească cetele de răzvrătiţi. Viteazul plecă, fără să rostească un cuvânt despre Bar înaintea prinţului, şi timp de cinci zile arse şi tăie până când curaţi locurile.

În cele din urmă, oamenii se simţiră foarte trudiţi de luptele neîntrerupte, de marşurile îndepărtate, de capcane şi nesomn, aşa că se hotărî să se întoarcă la prinţ, despre care avea ştirea că se îndreptase către Tarnopol.

În ajunul întoarcerii, oprindu-se la Suchorzyńce lângă Chomor, Jan îşi împrăştie steagurile prin sat, iar el înnoptă în coliba unui ţăran şi, cum era stors de puteri din pricina neodihnei şi a trudei, căzu ca un buştean şi dormi toată noaptea.

Spre dimineaţă, somnoros încă, pe jumătate treaz, începu să aiureze şi să viseze. Privelişti ciudate începură să i se perinde prin faţa ochilor. Se făcea mai întâi că era la Łubnie, ca şi când nu plecase niciodată de acolo, în încăperea lui de la armurărie, şi că Rzędzian se îngrijea ca în fiecare dimineaţă de hainele lui, pregătindu-i-le pentru când se va scula.

Cu încetul vedeniile începură să se împrăştie, gonite de cele ce se întâmplau în jurul lui. Viteazul îşi aminti că e la Suchorzyńce, nu la Łubnie, dar numai silueta copilului de casă nu se risipea din ceaţă. Skrzetuski îl vedea mereu stând pe un scăunel lângă fereastră, ungând curelele platoşei care se scorojiseră destul de mult din cauza căldurii.

Gândind că e o arătare a visului închise iar ochii.

După o clipă îi deschise. Rzędzian se afla tot acolo.

— Rzędzian! strigă Jan. Tu eşti sau duhul tău?

Flăcăul se înfricoşă de răcnetul neaşteptat, scăpă platoşa din mână, care căzu cu zgomot pe jos, îşi desfăcu braţele şi zise:

— Pentru Dumnezeu, stăpâne, de ce strigi aşa? Ce duh! Sunt viu şi nevătămat.

— Te-ai întors?

— Domnia Ta, doar nu m-ai izgonit!

— Vino să mi te strâng în braţe!

Pajul credincios căzu la picioarele stăpânului său şi-i îmbrăţişa genunchii, iar Skrzetuski îl sărută pe cap cu mare bucurie şi repetă:

— Eşti viu! Eşti viu!

— O, stăpâne, nici nu pot să mai vorbesc, de bucurie că te văd sănătos. Pentru Dumnezeu, Domnia Ta aşa ai ţipat, încât am scăpat platoşa. Curelele s-au scorojit. se vede că Domnia Ta n-ai avut nici un slujitor. Slavă Domnului. stăpânul meu iubit!

— Când ai venit?

— În noaptea asta.

— Şi de ce nu m-ai trezit?
— O! Să te trezesc?! Am venit de dimineaţă să iau hainele.
— De unde ai venit?
— De la Huszcza.
— Ce-ai căutat acolo? Ce s-a petrecut cu tine? Spune, povesteşte!
— Păi să vezi, Domnia Ta, cazacii au venit la Huszcza la voievodul Bracławului să-l jefuiască şi să-i dea foc; eu eram mai dinainte acolo, venisem cu părintele Patroni Łasko, care m-a luat la Huszcza de la Chmielnicki; pe el îl trimisese voievodul cu scrisori la Chmielnicki. Aşa că eu am plecat înapoi, iar acum cazacii au ars Huszcza şi l-au omorât pe părintele Patroni, pentru dragostea lui faţă de Kisiel, care ar fi păţit la fel dacă se găsea acolo, cu toate că e şi el pravoslavnic şi binefăcătorul lor.
— Vorbeşte limpede şi nu le încurca, nu pot să înţeleg nimic. Tu ai stat la cazaci, la Chmielnicki, sau cum?
— Chiar aşa, la cazaci. M-au prins la Czehryn şi mă socoteau de-al lor. Domnia Ta, îmbracă-te. Doamne, toate sunt atât de prăpădite, că n-ai pe ce pune mâna! Trăsni-v-ar! Domnia Ta, să nu fii supărat că scrisoarea pe care ai scris-o la Kudak n-am dus-o la Rozłogi, fiindcă mi-a smuls-o tâlharul de Bohun; dacă nu era un şleahtic gras, îmi pierdeam şi viaţa.
— Cunosc, cunosc. Nu e vina ta. Şleahticul cel gras e în tabără. El mi-a povestit cum s-au întâmplat toate. Tot el i-a furat-o lui Bohun şi pe jupâniţă, care acum se găseşte teafără la Bar.
— O! Lăudat fie Domnul! Ştiam şi eu că n-a încăput în ghearele lui Bohun. Nu mai avem mult până la nuntă.
— Întocmai. De aici plecăm îndată la Tarnopol, cum am poruncă, iar de acolo la Bar.
— Slavă Celui Preaînalt! Bohun o să se spânzure de ciudă: o vrăjitoare i-a prevestit că n-o să capete niciodată pe cea la care se gândeşte şi care va fi a unui leah, iar acest leah, nu mai încape îndoială, este Domnia Ta.

— De unde ştii?

— Aşa am auzit. Trebuie să-ţi povestesc amănunţit totul, iar Domnia Ta în timpul ăsta te îmbraci; acum ni se pregăteşte şi mâncarea. Când am plecat cu şaica de la Kudak, am mers grozav de mult, pentru că mergeam în susul apei şi pe deasupra ni s-a mai stricat şi şaica şi am fost nevoiţi s-o dregem. Ne ducem dar, ne ducem.

— Vă duceţi, vă duceţi!, îl întrerupse Jan nerăbdător.

— Şi am ajuns la Czehryn. Ce-am păţit acolo, Domnia Ta cunoşti.

— Aşa-i.

— Zăceam în grajd, fără să ştiu pe ce lume trăiesc. Îndată după plecarea lui Bohun, a venit pe neaşteptate Chmielnicki cu toată oastea zaporogă. Şi pentru că mai înainte marele hatman pedepsise Czehrynul pentru legăturile cu zaporojenii, în târg se aflau mulţi oameni morţi şi răniţi, iar ei au crezut că sunt şi eu dintre aceştia, de aceea, nu numai că nu m-au omorât, dar m-au îngrijit şi nu i-au lăsat pe tătari să mă ia în robie, cu toate că le-a îngăduit să-şi facă de cap. Venindu-mi în fire, mă gândeam, ce-mi rămâne de făcut? Între timp, tâlharii au plecat de la Czehryn şi i-au bătut pe hatmani. O, stăpâne, nu pot să spun ce mi-au văzut ochii! Neavând nici o ruşine şi crezându-mă de-al lor, nu-mi ascundeau nimic. Şi eu tot mă gândeam dacă să fug sau nu. Am socotit că e mai bine să rămân, până când se nimereşte vreun prilej potrivit. Când au început să care de lângă Korsuń macate, argintărie, tacâmuri, lucruri scumpe. o, stăpâne, mai că plesnea inima în mine şi-mi ieşeau ochii din cap. Şase linguri de argint vindeau tâlharii pentru un taler sau pentru o oca de votcă, iar un nasture de aur, o sponcă ori un penaj de fir îl dădeau cu o jumătate de oca. Atunci stau şi-mi zic: de ce să pierd vremea? Ce-ar fi să mă folosesc de aceste împrejurări! O da bunul Dumnezeu să mă întorc vreodată în Podolia, la Rzędziany, unde-mi trăiesc părinţii, o să le dau lor tot, că au acolo un proces cu nişte vecini, Jaworski, care durează de cincizeci de ani, şi nu mai

au cu ce să-l continue. Aşa că am cumpărat şi eu, stăpâne, tot felul de lucruri, pe care am fost nevoit să le încarc pe doi cai, atâta mângâiere având şi eu în tristeţea mea, că-mi era grozav de dor de Domnia Ta.

— Ei, Rzędzian, ai rămas acelaşi! Trebuie să tragi foloase din orice.

— Dacă Dumnezeu mi-a dat noroc, ce e rău în asta? Doar nu fur de la nimeni; Domnia Ta mi-ai dat o pungă ca să am pentru drum până la Rozłogi, iat-o! O dau înapoi, pentru că n-am ajuns până la Rozłogi.

Spunând acestea, copilul de casă îşi descinse brâul, scoase punga şi o puse dinaintea cavalerului, dar Skrzetuski zâmbi şi-i zise:

— Ţi-a mers bine şi acum, de bună seamă, eşti mai bogat decât mine, dar ţine şi punga asta.

— Mulţumesc cu umilinţă, stăpâne! Cu voia Domnului, am strâns ceva! Părinţii şi bunicul care are nouăzeci de ani se vor bucura. Cât despre Jaworski, îl vor aduce în sapă de lemn şi va pleca în cerşit cu desagii. Şi Domnia Ta câştigi, fiindcă nu-ţi mai aduc aminte de brâul pestriţ, pe care mi l-ai făgăduit la Kudak, cu toate că-mi venea de minune.

— Dar pentru că mi-ai amintit, a, vulpoiule! Eşti un adevărat lupus insatiabilis. Nu mai ştiu pe unde e brâul, dar de vreme ce ţi l-am făgăduit, o să ţi-l dau, dacă nu pe cel pestriţ, pe altul.

— Mulţumesc cu umilinţă, stăpâne, rosti copilul de casă, îmbrăţişând genunchii stăpânului.

— Să lăsăm asta! Povesteşte ce-ai avut de întâmpinat mai departe.

— Cât am fost printre tâlhari, Dumnezeu m-a ajutat. Eram îngrijorat, că nu ştiam ce se petrece cu Domnia Ta şi că Bohun o luase pe jupâniţă. Când, aflu deodată că atamanul zace aproape fără viaţă la Czerkasy, vătămat de cneji. Am plecat la Czerkasy, Domnia Ta ştii că mă pricep să pun cataplasme şi să leg rănile. Abia atunci mi s-a luat o piatră de pe inimă, când am aflat că jupâniţa noastră a fugit cu

şleahticul acela. M-am dus deci la Bohun. Mă gândeam: o să mă recunoască, n-o să mă recunoască? La început zăcea cuprins de fierbinţeală şi nu m-a cunoscut. Mai apoi însă m-a cunoscut şi mi-a spus: „Tu te duceai la Rozłogi cu scrisoarea?” „Eu”, zic. Iar el: „Pe tine te-am lovit cu baltagul la Czehryn?” „Pe mine.” „Tu-l slujeşti pe Skrzetuski?” mai întreabă. Unde nu încep să-i spun la braşoave: „Nu mai slujesc pe nimeni. Mai mult rău decât bine am cunoscut în această slujbă, aşa că am preferat să trăiesc slobod printre cazaci, iar pe Domnia Ta te veghez şi te lecuiesc de zece zile!” M-a crezut şi mi-a destăinuit multe gânduri. De la el am aflat că Rozłogi au ars şi că a ucis doi cneji, iar ceilalţi, când au auzit, au vrut mai întâi să meargă la prinţul nostru, dar fiindcă nu le-a fost cu putinţă, au fugit în oastea lituană. Cel mai mult se înfuria când îşi amintea de şleahticul cel burduhos, îţi spun, stăpâne, scrâşnea din măsele, de parcă rodea alune.

— A bolit multă vreme?

— Destul de multă, rănile începuseră să se vindece, dar s-au deschis iar, pentru că n-avea linişte. Câte nopţi n-am petrecut la căpătâiul lui (spârcui-l-ar!), ca şi când ar fi fost cine ştie cine. Şi trebuie să ştii Domnia Ta că, pentru izbăvirea sufletului meu, am jurat să-i plătesc nedreptatea pe care mi-a făcut-o, şi eu îmi ţin făgăduiala, de-ar fi să umblu toată viaţa după el; m-a batjocorit şi m-a lovit ca pe un câine, şi de, nici eu nu sunt un ţopârlan! Trebuie să moară de mâna mea, dacă nu l-o omorî altul mai înainte. Puteam de o sută de ori să-l ucid, căci adesea nu era nimeni lângă el afară de mine. Mă gândeam atunci: să-l străpung, să nu-l străpung? Dar mi-a fost ruşine să înfig cuţitul într-un bolnav.

— E spre lauda ta, că n-ai omorât un aegrotum et inermem{159}. Ar fi fost o faptă nepotrivită pentru un şleahtic.

— Păi vezi, Domnia Ta, şi eu am gândit tot aşa. Mi-am mai adus aminte că atunci când am plecat din casa părintească,

bunicul a făcut semnul crucii asupra mea şi mi-a spus: „Prostănacule, ţine minte totdeauna că eşti un şleahtic şi poartă-te cu ambiţie, slujeşte cu credinţă, dar nu te lăsa batjocorit de nimeni”. Mi-a mai spus că domnul Isus plânge atunci când un şleahtic făptuieşte o josnicie. Eu ţin minte învăţăturile lui şi mă feresc cât pot. Aşadar am amânat răsplata pentru mai târziu. Se încredea în mine din ce în ce mai mult. Din când în când mă întreba: „Cu ce-am să te răsplătesc?” „Cu ce vrei Domnia Ta”, răspundeam. Şi nu pot să mă plâng, a fost foarte darnic cu mine, iar eu am luat, gândindu-mă: de ce să rămână în mâinile unui tâlhar? Şi pe lângă el mi-au mai dat şi alţii, îţi spun, stăpâne, acolo nimeni nu e mai iubit ca el, şi de cazaci, şi de gloatele de ţărani, cu toate că n-ai să găseşti în toată Republica un şleahtic care să dispreţuiască mai mult calicimea ca el.

Aici Rzędzian începu să clatine din cap, ca şi când şi-ar fi adus aminte de ceva de care se mira, şi nu după multă vreme zise:

— E un om ciudat şi trebuie să recunosc că e curajos ca un şleahtic adevărat. Şi cât o mai iubeşte pe jupâniţă! Dumnezeule mare! Când s-a mai înzdrăvenit un pic, a venit la el Dońcówna, ca să-i facă farmece. I-a făcut, dar nu i-a spus nimic bun. E o fătoaie neruşinată care ţine cârdăşie cu diavolul. o fetişcană voinică. Când începe să râdă, juri că nechează o iapă pe luncă. Îşi rânjeşte colţii şi e atât de puternică, încât e în stare să rupă o platoşă, iar când merge se zguduie pământul. Se vede că Dumnezeu a vrut să găsească ceva la mine şi să-i placă făptura mea. De multe ori, când trecea pe lângă mine, mă trăgea de mânecă sau mă înghiontea, zicându-mi: „Haide!” Mă temeam să nu mă prindă necuratul pe undeva la întuneric şi să-mi răsucească grumazul; s-ar fi dus de râpă toată agoniseala. Aşa că îi răspundeam: „N-ai destui?” Iar ea „Mi-ai plăcut, cu toate că eşti un copilandru! Mi-ai plăcut.” „Pleacă de-aici, spurcato!” Şi ea din nou: „Mi-ai plăcut! Mi-ai plăcut!”

— Ai văzut când a făcut vrăji?

— Am văzut şi am auzit. Fum, sâsâit, scâncete, nişte umbre, de am încremenit. Stătea la mijloc şi, încruntându-şi sprâncenele, repeta întruna: „Leahul e lângă ea! Leahul e lângă ea! poc – păzeşte! Leahul e lângă ea!” Apoi vărsa iar grâu într-un ciur şi boabele alergau ca nişte viermişori: „Poc – păzeşte! Leahul e lângă ea!” Ei, stăpâne, dacă n-ar fi fost un tâlhar, îţi venea să-i plângi de milă, văzându-i deznădejdea după fiecare vrajă. Se făcea alb ca varul, cădea cu faţa la pământ, îşi frângea mâinile, scâncea şi se ruga de jupâniţă să-l ierte că a venit la Rozłogi ca un răufăcător şi i-a omorât fraţii: „Unde eşti, pasărea mea măiastră? Unde eşti? spunea. Te-aş fi purtat numai pe braţe, iar acum nu mai pot să trăiesc fără tine! N-am să te mai ating, am să fiu robul tău, numai să pot să mă uit la tine”. Apoi iar îşi aducea aminte de jupân Zagłoba şi scrâşnea, muşca aşternutul până când îl răzbea somnul; dar gemea şi ofta şi prin somn.

— Şi nu i-a prezis niciodată de bine?

— Mai târziu nu ştiu ce s-a mai petrecut, stăpâne, pentru că el s-a însănătoşit şi eu l-am părăsit. A venit părintele Łasko, şi Bohun m-a ajutat să plec cu el la Huszcza. Tâlharii aflaseră că am ceva avere cu mine, da' nici eu nu mă ascundeam că mă duc să-mi ajut părinţii.

— Şi nu te-au jefuit?

— Ar fi făcut-o, poate, dar din fericire tătarii nu erau acolo, iar cazacii n-au îndrăznit, de frica lui Bohun. Pe de altă parte, mă socot unul de-al lor. Însuşi Chmielnicki mi-a poruncit să iscodesc şi să dau de ştire de tot ce se vorbeşte la voievodul de Bracław, dacă se adună magnaţii. Lua-l-ar dracu'! Aşa am ajuns la Huszcza, unde au venit podghiazurile lui Krzywónos şi l-au omorât pe părintele Łasko, iar eu am îngropat jumătate din ce aveam şi am fugit cu cealaltă jumătate, auzind că Domnia Ta detuni pe răzvrătiţi aproape de Zasław. Slavă Domnului că te-am găsit sănătos şi vesel şi pregătindu-te de nuntă. Toate relele se vor sfârşi. Eu le-am spus tâlharilor care plecau asupra

prinţului, stăpânul nostru, că nu se vor mai întoarce. Li s-a înfundat! Poate că şi războiul se va termina.

— Da' de unde! Abia acum începe lupta cu Chmielnicki.

— Şi Domnia Ta vei merge la război şi după nuntă?

— Cum aşa, gândeşti că după nuntă mă va apuca frica?

— Ei, nicidecum! Ştiu eu, nu eşti Domnia Ta omul care să se înfricoşeze cu una, cu două, dar întrebam pentru că, după ce voi duce părinţilor ce-am agonisit, aş vrea să merg şi eu cu Domnia Ta. Poate că o să mă ajute Dumnezeu să-i plătesc nedreptatea lui Bohun, şi unde să-l găsesc, dacă nu pe câmpul de bătălie. El nu se va ascunde.

— Atât eşti de înverşunat?

— Fiecare să fie pentru el. Eu, de vreme ce am făgăduit, m-aş duce după el şi în Turcia. Altfel nu se poate. Iar acum merg şi eu cu Domnia Ta la Tarnopol, apoi la nuntă. Domnia Ta, de ce te duci la Bar prin Tarnopol, că nu ne este în drum?

— Trebuie să conduc steagurile până acolo.

— Înţeleg, stăpâne.

— Acum dă-mi ceva să îmbuc, porunci Skrzetuski.

— M-am şi îngrijit de asta. Burta e temelia.

— Mâncăm şi pornim îndată.

— Slavă Domnului, deşi caii mei sunt tare osteniţi.

— Vei călări pe altul, pe care am să spun să ţi-l dea.

— Mulţumesc cu umilinţă, stăpâne, spuse Rzędzian, zâmbind cu bucurie la gândul că, punând la socoteală punga şi brâul pestriţ, calul era al treilea dar pe care îl căpăta.

CAPITOLUL XXXIII.

SKRZETUSKI MERGEA ÎN FRUNTEA steagurilor prinţului la Zbaraż, nu la Tarnopol, fiindcă primise poruncă să se îndrepte într-acolo, şi pe drum îi povestea credinciosului paj peripeţiile prin care trecuse, cum fusese luat în robie la Sici, câtă vreme şi câte îndurase până când îl slobozise Chmielnicki. Înaintau cu încetineală, pentru că, deşi nu aveau care cu poveri, drumul se nimerise să treacă printr-

un ţinut distrus, aşa că erau nevoiţi să-şi caute cu multă trudă hrana pentru oameni şi cai. Din loc în loc întâlneau cete de oameni înfometaţi, mai ales femei şi copii, care se rugau la Dumnezeu să le trimită moartea sau chiar robia tătărască, aşa, cel puţin aveau să capete de mâncare. Şi era doar vremea secerişului în această ţară mănoasă în care curgea lapte şi miere, dar podghiazurile lui Krzywónos distruseseră tot ce putea fi distrus, iar localnicii rămaşi în viaţă se hrăneau cu coaja copacilor. Abia în apropiere de Jampol, oştenii intrară într-un ţinut nu atât de pustiit de război prin care, odihnindu-se mai bine şi având hrană din belşug, înaintară mai repede spre Zbaraż, unde ajunseră la cinci zile de la plecarea din Suchorzyńce.

La Zbaraż era strânsură mare. Prinţul Jeremi se oprise cu toată oastea, în plus veniseră mulţi şleahtici şi luptători. Războiul plutea în văzduh, numai despre el se vorbea; târgul şi împrejurimile roiau de oameni înarmaţi. Partida păcii de la Varşovia, ale cărei nădejdi le susţinea Kisiel, voievodul de Bracław, nu renunţase într-adevăr la negocieri, crezând mai departe că va putea potoli furtuna cu ajutorul lor, dar înţelesese de-asemenea că negocierile pot să aibă rezultate bune doar atunci când se sprijină pe o armată puternică. Adunarea Seimului se desfăşurase sub ameninţarea şi tunetele războiului care prevesteau de obicei furtuna. Se vestise chemarea şleahticilor la oaste, se strângeau polcurile Coroanei şi, deşi cancelarul şi marile căpetenii credeau încă în pace, avântul războinic precumpănea în sufletele şleahtei. Reprimările făptuite de Wiśniowiecki înflăcărau închipuirea. Oamenii ardeau de dorinţa de a se răzbuna pentru Apele Galbene, Korsuń şi pentru sângele atâtor morţi ucişi în chinuri, pentru ruşinea şi umilinţele îndurate. Numele înfricoşătorului prinţ se acoperi ca un soare cu străluciri de slavă; era pe buzele tuturor, în toate inimile; alături de acest nume răsuna de la ţărmurile Balticii până în Câmpiile Sălbatice cuvântul ameninţător: Război!

Război! Război! prevesteau semnele de pe cer, feţele învăpăiate ale oamenilor şi fulgerele paloşelor, câinii care urlau noaptea în faţa aşezărilor şi nechezatul cailor care adulmecau sânge. Război! Şleahticii din toate ţinuturile, judeţele, curţile şi conacele îşi scoteau armurile vechi şi paloşele de prin magazii, tinerii cântau cântece despre Jeremi, iar nevestele se rugau înaintea altarelor. Cete înarmate porneau din Prusia şi Letonia, din Wielkopolska şi Mazowsze, până hăt, de pe culmile munţilor Tatra şi din codrii întunecoşi ai Beskidului.

Războiul era hotărât de împrejurări. Ridicarea prădalnică a zaporojenilor şi răzvrătirea ţăranilor ucraineni aveau nevoie de scopuri mai înalte decât măcelul şi jaful, decât lupta împotriva iobăgiei şi a latifundiilor magnaţilor. Chmielnicki înţelegea bine acest lucru şi folosindu-se de aţâţarea care mocnea, de abuzurile şi asupririle de amândouă părţile, care nu lipseau niciodată în acele vremuri aspre, schimbă lupta socială într-o luptă religioasă, aprinse fanatismul poporului şi de la început săpă o prăpastie între cei doi potrivnici, prăpastie pe care nu mai puteau s-o umple hrisoavele şi negocierile, ci numai sângele.

— Dorind din tot sufletul să negocieze, voia să se asigure doar pe el şi puterea lui, dar pe urmă? Hatmanul zaporojenilor nu se gândea la cele ce aveau să vină mai apoi, nu privea în viitor şi nici nu se îngrijea de el.

Nu ştia că prăpastia pe care o adâncise era atât de mare, încât nu mai putea fi astupată de negocieri, nici măcar atâta vreme de câtă avea el, Chmielnicki, nevoie. Mintea ageră nu întrevedea totuşi că nu va putea să folosească în linişte roadele sângeroase ale vieţii sale.

Şi nu era greu să-şi dea seama că acolo unde stau faţă în faţă sute de mii de oameni înarmaţi, hârtia pe care se vor scrie hotărârile va fi câmpul de bătaie, iar în locul penelor se vor întrebuinţa paloşe şi suliţe.

Întâmplările evoluau deci prin forţa lucrurilor către război: până şi oamenii simpli, conduşi numai de instinct, ghiceau că nu poate fi altfel, şi în toată Republica tot mai mulţi ochi se îndreptau spre Jeremi, care hotărâse de la început războiul pe viaţă şi pe moarte. În umbra acestei siluete uriaşe păleau din ce în ce mai mult cancelarul, voievodul Bracławului, căpeteniile printre care şi puternicul prinţ Dominik, conducătorul suprem. Autoritatea şi însemnătatea lor se subţiau, micşorându-se în acelaşi timp şi ascultarea faţă de puterea pe care o deţineau. Se poruncise ca oştile şi şleahticii să meargă la Lwów, apoi la Gliniany, unde se îndreptau pâlcuri din ce în ce mai mari. Se strângeau acolo oştile Coroanei şi şleahticii din ţinuturile învecinate, când alte întâmplări începură să ameninţe autoritatea Republicii. Nu numai steagurile alcătuite din şleahtici mai puţin disciplinaţi, nu numai cele ale magnaţilor, dar până şi polcurile Coroanei, ajungând la locul de adunare, nu mai voiau să asculte poruncile căpeteniilor şi plecau la Zbaraż să se pună sub ordinele lui Jeremi. Aşa făcură voievodatele Kievului şi al Bracławului, din care mulţi şleahtici slujeau dinainte sub Jeremi, urmate de ţinuturile Ruteniei şi Lublinului, după ele porniră şi oştile Coroanei; nu era greu de presupus că toate celelalte aveau să le urmeze pilda.

Prinţul Jeremi, uitat şi trecut într-adins cu vederea, prin forţa lucrurilor devenea hatmanul şi căpetenia supremă a întregii puteri a Republicii. Şleahticii şi oştenii, care făceau trup şi suflet cu el, aşteptau numai un semn din partea lui. Puterea, războiul, pacea şi viitorul Republicii odihneau în mâinile lui Wiśniowiecki.

Creştea în fiecare zi, deoarece în fiecare zi veneau să i se închine mereu alte steaguri, şi devenise atât de uriaş, că umbra lui începuse să cadă nu numai asupra cancelarului şi a prinţului Dominik, dar şi asupra senatului, asupra Varşoviei şi a Republicii întregi.

În cercurile de la Varşovia, nefavorabile prinţului, şi în tabăra conducătorilor, în jurul prinţului Dominik şi al voievodului de Bracław, începuse să se vorbească de ambiţia şi îndrăzneala-i nemăsurate; se amintea de isprava pentru Hadziacz, când temerarul prinţ venise la Varşovia cu patru mii de oameni şi, intrând în senat, era gata să-i taie pe toţi, laolaltă cu însuşi regele.

„Ce poţi să aştepţi de la un astfel de om, şi cum se va purta acum, se spunea, după acea întoarcere vrednică de un Xenofon de dincolo de Nipru, după toate luptele şi izbânzile care l-au acoperit de slavă? Cât trebuie să fie de mare trufia la care l-a înălţat dragostea oştenilor şi a şleahtei? Cine i se mai poate împotrivi astăzi? Ce se va întâmpla cu Republica noastră când un singur om va avea puterea să încalce voinţa senatului şi să ia puterea din mâinile conducătorilor numiţi de Republică? Vrea el oare într-adevăr să pună coroana pe capul principelui Karol? E un Marius, adevărat, dar, dă Doamne să nu fie Marcus Coriolanus ori Catilina, pe care îi întrece în trufie şi ambiţie!”

Aşa se vorbea la Varşovia şi în cercurile conducătorilor mai ales în preajma prinţului Dominik, a cărui vrăjmăşie faţă de Jeremi adusese multe pagube Republicii. În acest timp temutul Marius stătea la Zbaraż, întunecat, nepătruns. Biruinţele sfinte nu-i luminaseră faţa. Când se întâmpla să vină la Zbaraż steaguri ale Coroanei sau de şleahtici, le ieşea înainte, le preţuia dintr-o aruncătură de ochi şi cădea îndată pe gânduri. Oştenii se îmbulzeau lărmuind spre el şi îi cădeau la picioare strigând: „Să ne trăieşti, căpetenie neînvinsă! Hercule al slavilor! Vom fi alături de tine până la moarte!”; iar el răspundea: „Mă închin Domniilor Voastre! Suntem cu toţii în slujba lui Cristos şi rangul meu e prea mic, ca să fiu stăpân pe viaţa Domniilor Voastre!”; apoi se întorcea în iatacul său, fugind de oameni, lăsându-se pradă gândurilor în singurătate. Aşa se scurgeau zile întregi. Între timp târgul forfotea de alte şi alte pâlcuri de oşteni. Cei mai de jos beau de dimineaţa până noaptea, umblând pe uliţe,

făcând scandaluri şi încăierându-se cu ofiţerii străini. Oştenii de meserie, simţind că frâiele disciplinei slăbesc, se îndestulau cu vin, mâncare şi odihnă. În fiecare zi soseau alţi oaspeţi, prilej de alte chefuri şi jocuri cu fetele din târg. Oştile tăbărâseră pe toate uliţele şi prin satele din împrejurimi; peste tot, felurime de cai, arme, îmbrăcăminte, peneturi, cămăşi de zale, căciuli cu plase de metal pentru păr şi flamuri din diferite ţinuturi! Ai fi zis că e vreun hram mare, la care se adunase jumătate din Republică. Ici vedeai trecând în goană o caleaşca de magnat, poleită cu aur sau roşie ca purpura, cu şase sau opt telegari împodobiţi cu smocuri de pene, paici îmbrăcaţi ungureşte sau nemţeşte, ieniceri de curte, cazaci, tătari – colo câţiva călăreţi strălucind în mătăsuri şi catifele, fără platoşe, îşi fac loc prin mulţime pe cai de Anatolia sau de Persia. Penajele de la chipie şi sponcile de sub bărbie strălucesc de apele briliantelor şi ale rubinelor şi toţi se feresc din drum, din respect pentru flamura în care slujesc. Dincolo, înaintea unei intrări, se sumeţeşte un ofiţer de pedestraşi într-o scurtă nouă, strălucitoare, cu un baston lung de trestie în mână, cu trufia pe faţă şi cu inima de iepure în piept; din loc în loc se zăresc coifurile cu penaje ale dragonilor, pălăriile pedestraşilor nemţi, capelele în colţuri ale şleahticilor, căciuli miţoase şi calpace din blană de râs. Slujitori în straie felurite zoresc în toate părţile după treburi. Ici uliţa e astupată de care, dincolo abia acum vin, scârţâind îngrozitor; pretutindeni numai chemări strigăte: „în lături”, blestemele slujitorilor, gâlcevi, încăierări şi nechezat de cai. Uliţele mai mici sunt atât de pline de paie şi de fân, că nu se mai poate strecura nimeni.

În mijlocul acestor straie frumoase, care strălucesc în toate culorile curcubeului, printre mătăsuri, catifele, brocarturi şi luciri de pietre scumpe, cât de ciudat arată polcurile lui Wiśniowiecki, sleite, jerpelite, slăbite, în platoşe ruginite, haine decolorate şi rupte! Oştenii din polcurile de elită arată ca nişte cerşetori, mai rău ca slujitorii altor

polcuri, dar cu toţii îşi pleacă fruntea în faţa acestor zdrenţe, a ruginei şi a sărăciei, fiindcă acestea sunt însemnele vitejiei. Războiul e o mamă rea care îşi mănâncă propriii copii, ca Saturn, iar pe cei pe care nu-i înfulecă, îi roade cum rod câinii oasele de carne. Culorile ieşite aminteau de ploi de noapte şi de marşuri bătute de stihia vremii sau de arşiţa soarelui; rugina de pe armură însemna sângele neşters, al stăpânului sau al duşmanului, ori amândouă la un loc. De aceea, oamenii lui Wiśniowiecki sunt peste tot cei dintâi. Ei povestesc prin hanuri şi cvartiruri iar ceilalţi ascultă numai. Uneori câte unuia dintre ascultători i se urcă un nod în gât, se apucă cu mâinile de şale şi strigă: „Bătu-v-ar să vă bată! parcă aţi fi nişte diavoli, nu oameni!” Iar oştenii lui Wiśniowiecki: „Nu e meritul nostru, ci al căpeteniei noastre care n-are pereche în tot orbis terrarum”. Aşa că toate orgiile se sfârşesc cu strigătul: „Vivat Jeremi! Vivat prinţul voievod, căpetenia căpeteniilor şi hatmanul hatmanilor!”

Când se îmbată, şleahticii ies pe uliţă şi trag din flinte şi muschete şi, pentru că oamenii lui Wiśniowiecki îi previn că libertatea n-o să dureze cât lumea, că o să vină o vreme când prinţul îi va struni într-o disciplină cum n-au mai văzut, îşi fac de cap şi mai abitir, cât mai au timp. „Gaudeamus, cât e voie! strigă. Când va veni vremea vom asculta, ne vom supune, pentru că avem cui, pentru că prinţul nu e un „copil” slab care îndrăgeşte latina şi pilota.” Nefericitul prinţ Dominik ieşea întotdeauna cel mai rău, fiindcă limbile oştenilor îl măcinau până ajungea tărâţe. Povesteau cum se roagă ziua întreagă, iar seara se lipeşte de toarta urciorului şi de câte ori scuipă dinainte-i, deschide un ochi şi întreabă: „Ce anume?” Se mai spunea că bea noaptea „jalapa” şi că a văzut numai atâtea bătălii, câte are brodate pe covoarele olandeze. Nimeni nu-i mai lua apărarea, nimeni nu-l mai cruţa; dar cei mai îndârjiţi se arătau tocmai aceia care erau certaţi cu ascultarea ostăşească.

Pe toţi îi întrecea în zeflemele şi batjocură jupân Zagłoba. Se vindecase de durerea de şale şi acum se simţea în apele lui. E de prisos să mai spunem cât mânca şi bea, că tot n-ar crede nimeni. Îl înconjurau şi se ţineau scai de el cete de oşteni şi de şleahtici, iar el tot vorbea, povestea şi-i lua în râs pe cei care îl însoţeau. Ca vechi oştean, se uita de sus la cei care mergeau la luptă, spunându-le de la înălţimea experienţei lui:

— Armele şi straiele Domniilor Voastre au văzut atâtea războaie, câţi bărbaţi au cunoscut călugăriţele; hainele vă sunt noi-nouţe şi miros a rozmarin, dar cu toate că e o mireasmă plăcută, în prima bătălie am să mă străduiesc să stau în bătaia vântului care suflă dinspre mine către Domniile Voastre. Ei, cine n-a adulmecat mirosul iute al războiului acela nu ştie câte lacrimi stoarce din ochi! Jupâneasa nu-ţi mai aduce dimineaţa bere caldă sau vin fiert! O să vă scadă burdihanele şi o să vă uscaţi ca brânza de vacă la soare. Puteţi să mă credeţi. Experienţa e temelia! Ei, am luat parte la încercări felurile şi am cucerit destule steaguri, dar trebuie să vă spun Domniilor Voastre că nici unul nu mi-a dat atâta bătaie de cap, ca cel de lângă Konstantynów. Să-i ia dracu' pe zaporojenii ăştia! Vă spun, m-au trecut toate năduşelile până când am pus mâna pe prăjină, întrebaţi-l şi pe jupân Skrzetuski, cel care l-a ucis pe Burdabut, el a văzut cu ochii lui şi m-a lăudat. Numai să strigaţi astăzi la urechea unui cazac: „Zagłoba!” şi o să vedeţi ce vă spune. Dar ce vă vorbesc eu Domniilor Voastre care n-aţi bătut decât muscas pe pereţi cu vărguţa.

— Cum s-a întâmplat? Cum a fost? întrebau tinerii.

— Păi ce, Domniile Voastre vreţi ca de atâta vorbă să mi se aprindă limba în gură ca osia carului?

— Trebuie s-o udăm! Vin! strigau şleahticii.

— Ei, aşa mai merge! răspundea jupân Zagłoba şi, bucuros că găsise ascultători binevoitori, le povestea totul ab ovo{160}, de la călătoria la Galata şi de la fuga de la Rozłogi până la dobândirea steagului lângă Konstantynów,

iar ei ascultau cu gura căscată, câteodată mormăind când, lăudându-se cu vitejia lui, îşi bătea prea tare joc de lipsa lor de experienţă, dar îl pofteau şi îi dădeau de băut în fiecare zi în alt cvartir.

Aşadar la Zbaraż chefuiau cu toţii veseli şi gălăgioşi, iar bătrânul Zaćwilichowski şi alte căpetenii se mirau că prinţul îngăduie atâtea petreceri; Wiśniowiecki stătea însă în locuinţa lui; se vede că lăsa într-adins pe oşteni să guste toate bucuriile înainte de a porni la luptă. În aceste împrejurări veni Skrzetuski şi parcă nimeri dintr-odată într-o vâltoare, într-o fierbere ameţitoare. Ar fi vrut şi el să se odihnească în mijlocul tovarăşilor, dar inima îi dădea ghes să plece la Bar, la jupâniţa îndrăgită, şi să uite în îmbrăţişarea ei toate grijile temerile şi necazurile. De aceea nu mai zăbovi şi se duse la prinţ să-i dea socoteală de campania de la Zasław şi să-i ceară îngăduinţa să plece.

Îl găsi pe Wisniowecki foarte schimbat, aproape de nerecunoscut, şi se înspăimântă de înfăţişarea lui, spunându-şi în gând: „Acesta este conducătorul pe care l-am văzut la Machnówka şi la Konstantynów?”

Înaintea lui se afla un om încovoiat de povara grijilor, cu ochii duşi în fundul capului şi cu buzele arse, chinuit parc de o boală grea, lăuntrică. Întrebat de sănătate, răspunse scurt şi uscat că n-are nimic, iar oşteanul nu îndrăzni să întrebe mai mult; povesti ce făcuse şi pe unde umblase, apoi îl rugă să-i dea voie să părăsească steagul pentru două luni, ca să se însoare şi să-şi ducă soţia la Skrzetuszew.

Prinţul parcă se trezi din somn. Bunătatea-i obişnuită se răspândi pe obrazul nouros şi, îmbrăţişându-l pe Skrzetuski, îi spuse:

— Aşadar zbuciumul tău s-a sfârşit. Du-te, du-te, Dumnezeu să te binecuvânteze. Şi eu aş dori să merg la nunta voastră, pentru că vă sunt îndatorat; şi jupâniţei, ca fiică a lui Wasyl, şi ţie, ca prieten, dar în aceste împrejurări îmi este cu neputinţă să plec de aici. Când vrei să porneşti la drum?

— Fie şi astăzi, Luminăţia Ta!

— Pleacă mâine. Nu poţi să te duci singur. Îţi dau trei sute din tătarii lui Wierszułł, ca s-o conduci acasă fără primejdie. Cu ei poţi să ajungi mai repede, îţi vor fi de trebuinţă, fiindcă pe acolo bântuie cetele răsculaţilor. Am să-ţi dau o scrisoare către pan Jędrzej Potocki, dar până o scriu eu, până vin lăutarii şi până când te pregăteşti şi tu, trece toată ziua.

— Cum porunceşte Luminăţia Ta. Îndrăznesc să mai rog pe Luminăţia Ta să îngăduie lui Wołodyjowski şi Podbipięta să plece cu mine.

— Bine. Vino mâine să ne luăm rămas-bun şi să te binecuvântez. Aş vrea şi eu să-i trimit cneaghinei tale vreo amintire. E din sânge vrednic. Fiţi fericiţi, sunteţi făcuţi unul pentru altul.

Oşteanul îngenunchease şi îmbrăţişa genunchii căpeteniei iubite care repetă de câteva ori:

— Să-ţi dea Dumnezeu noroc! Să fie într-un ceas bun! Şi, mai treci mâine.

Dar oşteanul nu se ridică să plece, ca şi când ar fi vrut să-l mai roage ceva, în cele din urmă izbucni:

— Luminăţia Ta!

— Ei, ce mai vrei să-mi spui? întrebă prinţul cu blândeţe.

— Luminăţia Ta, iartă-mi îndrăzneala, dar. mi se rupe inima. numai părerea de rău mă face să îndrăznesc: ce ai, Luminăţia Ta? Te chinuie grijile sau eşti bolnav?

Prinţul îi aşează mâna pe cap.

— Tu nu poţi să înţelegi! spuse cu dulceaţă în glas. Vino mâine.

Skrzetuski se ridică şi ieşi cu inima strânsă.

Seara veniră la cvartirul lui bătrânul Zaćwilichowski, micul Wołodyjowski, jupân Longinus Podbipięta şi Zagłoba. Se aşezară în jurul mesei şi Rzędzian intră numaidecât aducând un butoiaş şi pahare.

— În numele Tatălui şi al Fiului! strigă jupân Zagłoba. Văd bine, Domnia Ta, ţi-a înviat copilul de casă.

Rzędzian se apropie şi-i îmbrăţişa genunchii.

— N-am înviat, dar n-am murit, pentru că m-ai scăpat Domnia Ta.

Skrzetuski adăugă:

— Apoi a intrat în slujba lui Bohun.

— Aşa va putea să intre în iad, zise jupân Zagłoba, apoi întorcându-se către Rzędzian: N-ai avut prea multe bucurii în slujba asta, uite un taler, drept mângâiere.

— Mulţumesc cu umilinţă, Domnia Ta, răspunse Rzędzian.

— E un vulpoi fără pereche, strigă Skrzetuski. A cumpărat atâta pradă de la cazaci, că amândoi n-am putea să plătim tot ce are, chiar dacă Domnia Ta ţi-ai vinde toate moşiile din Turcia.

— Aşa? se bucură Zagłoba. Păstrează talerul şi creşte, copăcelule, că dacă n-oi fi bun pentru chinurile lui Cristos, tot o să fii bun de spânzurat. Se cunoaşte după ochi că e ceva de capul lui. (Aici jupân Zagłoba îl lua de ureche pe Rzędzian şi, zgâlţâindu-l uşor, vorbi mai departe.) Îmi plac oamenii descurcăreţi îţi prezic că vei ajunge cineva, dacă n-ai să rămâi un prostănac. Da' stăpânul tău, Bohun, cum îşi aduce aminte de tine?

Rzędzian zâmbi măgulit de cuvintele de laudă şi răspunse:

— O, de mine ca de mine, dar când îşi aminteşte de Domnia Ta, scrâşneşte din măsele de scapără scântei.

— Du-te dracului! strigă jupân Zagłoba cuprins deodată de mânie. Ce-mi tot trăncăneşti!

Rzędzian ieşi, iar ei începură să vorbească despre călătoria de mâine şi despre fericirea fără de margini care-l aştepta pe Skrzetuski. Miedul îndreptă în curând starea sufletească a lui Zagłoba, care începu să se hârjonească cu Skrzetuski şi să-i pomenească ba de botez, ba de înflăcărarea lui Jędrzej Potocki pentru cneaghină. Jupân Longinus oftă. Beau şi se bucurau din toată inima. În cele din urmă veni vorba despre împrejurările războiului şi despre prinţ. Skrzetuski, care lipsise din Zbaraż, întrebă:

— Domniile Voastre, spuneţi-mi şi mie ce s-a întâmplat cu prinţul nostru? Parcă e alt om. Eu nu mai înţeleg nimic. Dumnezeu i-a dăruit victorie după victorie. L-au trecut cu vederea când au ales căpeteniile care conduc ţara pe vremea interregni, ei şi? Acum oştile vin la el, va ajunge hatman fără sprijinul nimănui şi îl va strivi pe Chmielnicki. se vede că îl frământă ceva!

— Poate că începe să-l supere podagra, zise jupân Zagłoba. Pe mine, când mă trăsneşte câteodată la degetul mare, mă apucă mâhnirea trei zile.

— Fraţilor, vă spun eu, zise Podbipięta, clătinând din cap. Părintele Muchowiecki nu mi-a spus mie, dar l-am auzit când i-a spus altuia de ce se zbuciumă prinţul. Nu zic, e bun stăpân, binevoitor, şi mare războinic. nu e treaba mea să-l judec, dar părintele Muchowiecki. de, ştiu şi eu?

— Ei, Domniile Voastre, uitaţi-vă la lituanianul ăsta! strigă jupân Zagłoba. Păi nu merită să-mi bat joc de el, când nici să vorbească nu ştie ca lumea? Ce-ai vrut să spui, Domnia Ta? Te tot învârteşte, tot dai ocol ca un iepure pe lângă covru, şi nu poţi să nimereşti în miezul lucrurilor.

— Adevărat, ce-ai vrut să spui, Domnia Ta? întrebă Skrzetuski.

— Nda! cică. vorbeau că prinţul a vărsat prea mult sânge. E o mare căpetenie, dar nu cunoaşte măsura când pedepseşte şi acum vede pesemne totul în roşu, ziua roşu, noaptea roşu, parcă l-ar înconjura un nor roşu.

— Nu vorbi prostii, Domnia Ta! îl certă supărat bătrânul Zaćwilichowski. Trăncăneală de muieri! în timp de pace era un stăpân cum nu se poate mai bun pentru calicime; nu cunoaşte mila faţă de răzvrătiţi? Ei şi? E un merit, nu un păcat. Nici o tortură, nici o pedeapsă nu e prea mare pentru cei care au înecat ţara în sânge, pentru cei care şi-au dat propriul popor în robia tătarilor, nevrând să mai ştie de Dumnezeu, de rege, de ţară şi de căpetenii. Unde ai mai văzut Domnia Ta asemenea pocitanii, asemenea cruzimi pe care le-au făptuit asupra femeilor şi a copiilor, asemenea

cumplite nelegiuiri? Şi pentru toate astea ţeapă şi spânzurătoarea sunt prea mult?! Ptiu, ptiu, Domnia Ta ai mână de fier, dar inima ţi-e de muiere. Am văzut cum te văitai, când îl părpăleau pe Pułjan şi spuneai că mai bine l-ai fi ucis pe loc. Dar prinţul nu e muiere şi ştie când să răsplătească şi când să pedepsească. Ce tot îndrugi, Domnia Ta!

— Tătucule, eu am spus că nu ştiu, se dezvinovăţi jupân Longinus.

Dar bătrânelul mai gâfâi o vreme, apoi îşi trecu mâna peste pletele albe ca laptele şi mormăi:

— Roşu! Hm! Roşu! asta-i ceva nou! Cel care a născocit-o are mintea verde, nu roşie!

Urmă o clipă de linişte, numai prin fereastră se auzea larma şleahticilor care benchetuiau.

Micul Wołodyjowski întrerupse tăcerea care se înstăpânise în încăpere.

— Tătucule, Domnia Ta ce gândeşti? Ce poate să aibă stăpânul nostru?

— Hm! răspunse bătrânul. Eu nu sunt prietenul lui de taină şi nu pot să ştiu. Se gândeşte la ceva şi se frământă. Parcă s-ar lupta cu el însuşi, altceva nu poate fi; cu cât sufletul e mai tare, cu atât chinul e mai mare.

Bătrânul oştean nu greşea, căci în clipa aceea prinţul, conducătorul, biruitorul zăcea în pulbere în locuinţa lui înaintea crucifixului, pradă uneia dintre cele mai grele lupte din viaţă.

La castelul din Zbaraż străjile vesteau miezul nopţii, iar Jeremi se sfătuia întruna cu Dumnezeu şi cu sufletul său semeţ. judecata, conştiinţa, dragostea de ţară, mândria, simţământul propriei puteri şi al marilor predestinări se schimbaseră în pieptul lui în potrivnici şi dădeau o luptă îndârjită, din pricina căreia îi plesnea capul, şi durerea îi chinuia toate mădularele. Împotriva voinţei cardinalului, a cancelarului, a senatului şi a conducătorilor, împotriva voinţei Seimului, veneau la acest biruitor oştile Coroanei,

şleahticii, steagurile străine ale magnaţilor, într-un cuvânt Republica întreagă alerga sub oblăduirea lui – îşi încredinţa soarta geniului şi striga prin cei mai buni dintre fiii ei: „Scapă-mă, că numai tu poţi să mă scapi!” încă o lună, două şi la Zbaraż vor fi o sută de mii de oşteni gata să lupte pe viaţă şi pe moarte cu balaurul războiului civil. Aici vedeniile viitorului, luminate de strălucirea slavei şi a puterii, începură să se perinde înaintea ochilor prinţului. Se vor cutremura cei care au vrut să nu-l bage în seamă şi să-l umilească, iar el va lua aceste pâlcuri de viteji în zale şi le va duce în stepele Ucrainei la asemenea izbânzi, la asemenea triumfuri, cum nu mai pomenise istoria. Şi cneazul simte în el puterea de care are nevoie, din umeri îi cresc aripi ca ale Sfanţului Arhanghel Mihail. În această clipă se schimbă într-un uriaş pe care nu mai sunt în stare să-l cuprindă castelul, târgul Zbaraż, Rutenia întreagă. Pentru numele lui Dumnezeu, îl va birui pe Chmielnicki! Va înăbuşi răzvrătirea, el va întoarce liniştea în ţară! Vede câmpuri de bătaie întinse, sute de mii de oşteni, aude bubuitul tunurilor. Bătălie! Bătălie! Măceluri nemaipomenite, nemaipomenite! Mii de trupuri, mii de steaguri aştern stepa însângerată, iar el calcă peste trupul lui Chmielnicki, şi trâmbiţele sună biruitoare, şi cântecul lor zboară de la o mare la alta. Cneazul se ridică, îşi întinde mâinile către Cristos, iar în jurul capului său arde parcă o lumină purpurie: „Iisuse Cristoase! strigă. Tu ştii! Tu vezi că eu pot să fac asta, spune-mi că sunt dator s-o fac!”

— Dar Cristos îşi înclinase capul pe piept şi tăcea cu atâta durere, de parcă atunci l-ar fi răstignit pe cruce. „Spre slava ta! strigă prinţul. Non mihi! Non mihi! Sed nomini Tuo da gloriam!{161} Spre slava credinţei şi a Bisericii, a creştinătăţii întregi! O, Iisuse Cristoase!” Şi o altă vedenie trece pe dinaintea ochilor viteazului. Drumul nu se încheie cu izbânda asupra lui Chmielnicki. Înăbuşind răzvrătirea, cneazul va creşte în putere, va alătura pâlcurile cazacilor de ale şleahtei şi va porni mai departe: va năvăli la Crîm, îl

va ajunge pe balaurul înfricoşător în bârlogul lui şi va înfige crucea acolo unde niciodată până acum clopotele n-au chemat la rugăciune pe credincioşi.

Sau va porni spre pământurile pe care cnejii Wiśniowiecki le mai călcaseră o dată în picioarele cailor şi va întinde hotarele Republicii şi ale Bisericii până la marginea pământului.

Unde încetează acest avânt? Unde se sfârşeşte slava şi puterea? Nicăieri.

În încăperea de la castel se strecoară lumina albă a Lunii, dar orologiul bate ceasul târziu şi cocoşii încep să cânte. În curând se va crăpa de ziuă; va fi oare ziua în care pe lângă soarele de pe cer va răsări un alt soare pe pământ?

Întocmai! Prinţul ar fi un copil, nu un bărbat, dacă din nu ştiu care pricini ar da înapoi, neascultând glasul predestinării. Acum se simte cuprins de o linişte pe care Cristos milostivul o revarsă pesemne asupră-i – fie-i numele binecuvântat! Gândeşte mai limpede şi mai uşor, cuprinzând cu ochii sufletului toate câte se petrec în ţară. Politica panilor de la Varşovia şi a cancelarului, ca şi a voievodului de Bracław, este proastă şi păgubitoare pentru ţară. Să înfrângă mai întâi pe zaporojeni, să curgă o mare de sânge, să-i facă una cu pământul, să-i strivească, să-i biruie şi abia pe urmă să le recunoască celor învinşi totul, să stăvilească orice abuzuri, orice asupriri, să aşeze peste tot ordinea şi liniştea; putând să-i nimicească – să le dăruiască viaţa; iată singura cale potrivită pentru această mare şi minunată Republică. Poate că altădată, mai de mult, putea să se aleagă alt drum, dar azi, nu! La ce mai pot să ducă negocierile, când sute de mii de oşteni stau faţă în faţă? Şi chiar dacă s-ar ajunge la vreo înţelegere, ce putere mai poate să aibă? Nu! Nu! astea sunt nişte plăsmuiri ale somnului, năluciri, asta înseamnă prelungirea războiului veacuri întregi, o mare de sânge şi lacrimi pentru viitor! N-au decât să aleagă cealaltă cale, măreaţă şi nobilă. Iar el nu va mai pretinde nimic. Se va aşeza iarăşi la Łubnie şi va

aştepta până când trâmbiţele înfricoşătoare ale războiului îl vor chema iarăşi la luptă.

Să aleagă! Dar cine? Senatul? Adunările furtunoase ale Seimului? Cancelarul? Cardinalul sau căpeteniile? Cine mai înţelege această idee măreaţă şi cine poate s-o îndeplinească? N-au decât să găsească pe altul; n-am nimic împotrivă! Dar unde se află acela? Cine are atâta putere? Numai el; nimeni altcineva! La el vin şleahticii, sub conducerea lui se adună oştile, în mâna lui odihneşte paloşul Republicii. Şi doar voinţa acestui popor conduce Republica chiar atunci când regele se află pe tron, darămite acum când tronul e încă liber. Ea este suprema lex care se rosteşte nu numai în Seim, nu numai prin deputaţi, senat şi cancelari, nu numai prin legiuirile scrise şi chemări, ci mai puternic, mai apăsat şi mai limpede prin fapte. Cine conduce în fapt, dacă nu starea cavalerilor, iar această stare a cavalerilor se adună la Zbaraż şi-i spune: „Tu eşti căpetenia noastră”. Întreaga Republică îi încredinţează Puterea fără voturi, prin forţa faptelor, şi repetă: „Tu eşti căpetenia”. Şi el are să dea înapoi? De la cine trebuie s-o aştepte? De la cei care se străduiesc să piardă Republica şi pe el să-l umilească?

Pentru ce? Pentru ce? Oare pentru că atunci când toţi erau cuprinşi de spaimă, când hatmanii erau luaţi în robie şi oştile piereau, când panii se adăposteau prin fortăreţe şi cazacul pusese piciorul pe pieptul Republicii, el singur a dat la o parte talpa vrăjmaşului şi a ridicat din pulbere capul acestei mame, a jertfit totul pentru ea, viaţă şi avere, şi a izbăvit-o de la moarte şi ruşine – el, biruitorul?!

Cine şi-a slujit ţara mai bine, acela să ia puterea! Cât despre ei, se leapădă de bunăvoie de această povară, spunând în faţa lui Dumnezeu şi a Republicii: „Daţi-i pace slugii voastre”, pentru că a obosit, e sleit de puteri şi e sigur că amintirea şi mormântul lui nu se vor pierde în uitare.

Dar dacă nu se află altcineva, de două şi de trei ori s-ar purta ca un copil, nu ca un bărbat, dacă s-ar lepăda de

putere, de acest drum însorit, de acest viitor strălucit şi mare în care stă mântuirea Republicii, slava, puterea şi fericirea ei.

— Şi pentru ce?

Cneazul îşi înălţă capul cu mândrie şi îşi pironi privirea înflăcărată asupra lui Cristos, dar Cristos îşi plecase capul pe piept şi tăcea cu atâta durere, de parcă abia atunci l-ar fi ţintuit pe cruce.

Pentru ce? Viteazul îşi strânse în mâini tâmplele înfierbântate. Poate că acesta e răspunsul! Ce înseamnă glasurile care printre nălucirile de slavă, prin vuietul izbânzilor viitoare şi presimţirea măreţiei şi a puterii îi strigă în suflet cu atâta înverşunare: „Opreşte-te, nefericitule!”? Ce înseamnă neliniştea care-i înfioară pieptul neînfricat, umplându-l de teamă? Ce să însemne oare faptul că, atunci când îşi arată şi îşi dovedeşte cum nu se poate mai limpede că e dator să ia puterea, ceva îi şopteşte din adâncurile sufletului: „Te amăgeşti singur, te laşi dus de mândrie, diavolul îţi făgăduieşte domnia trufiei”?

Şi iarăşi se încinge o luptă crâncenă în sufletul prinţului, iarăşi se lasă în seama temerilor, nesiguranţei şi a îndoielilor.

Ce face şleahta care vine la el, în loc să asculte poruncile conducătorilor? încalcă legea. Ce face oştirea? încalcă disciplina. Iar el, cetăţean şi oştean, are să se pună în fruntea fărădelegii? Are s-o acopere cu autoritatea lui? Are să fie cel dintâi care dă pildă de neascultare, samavolnicie şi încălcare a legilor – şi toate astea numai pentru a pune mâna pe putere cu două luni mai devreme? Căci şi aşa, dacă principele Karol va fi ales rege, va căpăta această putere! Tocmai el avea să dea o pildă atât de înfricoşătoare pentru veacurile ce vor veni? Ce se va întâmpla? Dacă astăzi Wiśniowiecki face aşa, mâine vor face la fel Koniecpolski, Potocki, Firlej, Zamoyski sau Lubomirski! Şi când fiecare va începe să facă numai după ambiţia lui, fără să ţină socoteală de lege şi disciplină, când copiii vor merge

pe urmele părinţilor şi ale bunicilor, ce viitor mai aşteaptă această ţară nefericită? Viermii samavolniciei, neorânduiala şi dezbinarea rod şi aşa trunchiul Republicii, sub securea războiului civil putregaiul se împrăştie şi crengile uscate cad de pe copaci – ce se va întâmpla când tocmai cei care sunt datori să le păzească şi să le respecte ca pe ochii din cap vor pune focul? Ce se va întâmpla? Iisuse! Iisuse!

Şi Chmielnicki vorbeşte de binele obştesc şi nu face altceva decât să se ridice împotriva legii şi a Republicii.

Cneazul fu străbătut de un fior din creştet până în tălpi. Îşi frângea mâinile: „Să fiu şi eu un alt Chmielnicki – o, Cristoase!”

Dar Cristos îşi plecase capul pe piept şi tăcea cu atâta durere, de parcă atunci l-ar fi pironit pe cruce.

Wiśniowiecki se chinuia mai departe. Ce se va întâmpla dacă el va lua puterea, iar cancelarul, senatul şi căpeteniile îl vor declara trădător şi răzvrătit? Alt război civil? Şi apoi, este oare Chmielnicki cel mai puternic şi cel mai ameninţător vrăjmaş al Republicii? Nu o dată s-au abătut asupră-i puteri şi mai mari; atunci când două sute de mii de teutoni îmbrăcaţi în fier s-au năpustit la Grünwald peste polcurile lui Jagiełło{162}, sau când jumătate din Asia se ridicase la luptă, la Hotin, pieirea părea şi mai aproape – şi totuşi ce s-a întâmplat cu acele puteri duşmane? Nu! Republica nu se teme de războaie şi nu războaiele o vor pierde! De ce dar, faţă de atâtea izbânzi, cu atâta forţă tăinuită şi cu atâta faimă, ea, care a zdrobit pe cavalerii teutoni şi pe turci. se arată atât de slabă şi de nevolnică, încât îngenunchează înaintea unui cazac? Vecinii îi rup hotarele, nimeni nu-i mai ascultă glasul, nu-i mai pasă de mânia ei, şi toţi îi prevestesc pieirea?

Ah! toate acestea se întâmplă numai din cauza trufiei şi ambiţiei magnaţilor, a samavolniciei şi a dezbinării. Vrăjmaşul cel mai de temut nu e Chmielnicki, ci dezordinea lăuntrică şi samavolnicia şleahtei, slăbiciunea şi neascultarea oştirii, seimurile stihinice şi gâlcevile,

discordia şi învălmăşeala, neputinţa, interesul fiecăruia şi neascultarea – înainte de toate, neascultarea. Copacul se strică şi putrezeşte dinăuntru. Nu e prea departe timpul când prima viforniţă îl va doborî la pământ, dar cine va ajuta la prăbuşirea lui e un paricid; blestemat să fie cel care dă asemenea pildă, blestemat să fie el şi copiii lui până la a zecea spiţă!

Du-te dar, biruitorule de la Niemirów, Pohrebyszcze, Machnówka şi Konstantynów; du-te, cneazule-voievod, du-te, ia puterea cârmuitorilor ţării, încalcă legea şi ascultarea şi dă pildă urmaşilor cum să sfâşie măruntaiele Republicii.

Frica, deznădejdea şi rătăcirea se întipăriră pe faţa prinţului. Răcni cumplit şi, apucându-se cu mâinile de păr, căzu în pulbere la picioarele lui Cristos.

Cneazul se căia, lovindu-şi capul de podeaua de piatră, iar din piept i se smulgea un geamăt surd:

— Doamne, ai milă de mine păcătosul! Doamne, ai milă de mine păcătosul! Doamne, ai milă de mine păcătosul!

Zorile trandafirii se înălţaseră pe cer şi în curând se ridică şi soarele, luminând încăperea. Vrăbiile şi rândunelele începură să ciripească pe sub cornişe. Cneazul se sculă şi plecă să-l trezească pe pajul Żeleński care dormea de cealaltă parte a uşii.

— Aleargă într-un suflet la vestitori, îi spuse, şi porunceşte-le să adune la mine pe toţi polcovnicii de la castel şi din târg, cei din oastea Coroanei şi cei de la polcurile şleahticilor.

Două ceasuri după aceea, încăperea începu să se umple de figurile mustăcioase şi bărboase ale războinicilor. Dintre oamenii prinţului veniră bătrânul Zaćwilichowski, Polanowski, Skrzetuski cu jupân Zagłoba, Wurcel, Machnicki, Wołodyjowski, Wierszułł, Poniatowski, aproape toţi ofiţerii până la stegari, în afară de Kuszel, care era trimis în Podolia, iar dintre cei ai Coroanei erau de faţă Osiński şi Korycki. Mulţi dintre şleahticii mai de vază nu putuseră fi scoşi din aşternuturi, dar şi dintre ei se

strânseră destui, din ţinuturi şi de ranguri diferite, de la castelani până la ajutori de cămăraşi. Se auzeau murmure, discuţii şi era un zumzet ca într-un stup, toţi ochii erau îndreptaţi spre uşa pe care avea să se arate prinţul.

Deodată totul tăcu. Intră prinţul.

Avea faţa liniştită, senină – doar ochii înroşiţi de nesomn şi obrajii supţi mărturiseau zbuciumul trecut. Dar prin această seninătate şi dulceaţă răzbăteau autoritatea şi voinţa neclintită.

— Domniile Voastre! rosti el. Azi-noapte m-am sfătuit cu Dumnezeu şi cu sufletul meu ce trebuie să fac; vă aduc la cunoştinţă Domniilor Voastre, iar Domniile Voastre să vestiţi tuturor oştenilor, că pentru binele ţării şi pentru împăcarea care trebuie să domnească printre noi în vremurile de grea cumpănă, mă voi supune poruncilor cârmuitorilor.

O tăcere surdă se înstăpâni în adunare.

În aceeaşi zi, la amiază, în curtea castelului se aflau trei sute din tătarii lui Wierszułł, gata să plece cu Skrzetuski, iar în castel prinţul dădea un prânz căpeteniilor oştirii, care avea să fie în acelaşi timp şi ospăţul de despărţire al viteazului nostru. Ca „mire” stătea alături de prinţ, iar lângă el se afla jupân Zagłoba, fiindcă se ştia că numai îndemânarea şi curajul lui scăpaseră „mireasa” de la grea primejdie. Prinţul era vesel, i se luase o piatră de pe inimă, şi ridica pocalul pentru norocul viitoarei căsnicii. Pereţii şi ferestrele se cutremurau de strigătele vitejilor. În încăperile alăturate lărmuiau slujitorii, printre care Rzędzian se învârtea ca o zvârlugă.

— Domniile Voastre! zise prinţul. Închin acest al treilea pocal pentru mângâierile ce vor veni. E un cuib ales. Să dea Dumnezeu ca roadele să nu cadă departe de copac. Fie ca din acest uliu să iasă pui vrednici de părintele lor!

— Să ne trăiască! Să ne trăiască!

— Mulţămesc Domniilor Voastre! strigă Skrzetuski, dând de duşcă un pocal uriaş cu vin de Malmazia.

— Trăiască! Trăiască!

— Crescite et multiplicamini!{163}

— Domnia Ta, eşti dator să te înfăţişezi cu cel puţin o jumătate de steag! zise, râzând, bătrânelul Zaćwilichowski.

— O să umple oştirea de Skrzetuski, îl ştiu eu! strigă Zagłoba.

Mesenii izbucniră în hohote de râs. Vinul se suia la cap. Pretutindeni se vedeau feţe roşii, mustăţi care se mişcau în sus şi în jos, veselia creştea cu fiecare clipă.

— Dacă-i aşa, strigă Jan înfierbântat, trebuie să mărturisesc Domniilor Voastre că doisprezece flăcăi mi-a prevestit cucul.

— Să dea Dumnezeu! Toate berzele o să-şi dea duhul de atâta trudă! strigă jupân Zagłoba.

Şleahticii răspunseră cu alt hohot de râs şi râdeau cu toţii de răsuna toată încăperea ca de tunet.

Deodată în prag se ivi o arătare mohorâtă, acoperită de praf, care, la vederea mesei, a ospăţului şi a feţelor învâlvorate, se opri în uşă, şovăind parcă să intre.

Prinţul îl zări cel dintâi, îşi încruntă sprâncenele, apoi îşi feri ochii cu mâna şi spuse:

— Cine-i acolo? A! E Kuszel! Ce se aude? Ce ştiri aduci?

— Foarte rele, Luminăţia Ta, răspunse cu glas ciudat tânărul ofiţer.

În adunare se înstăpâni deodată liniştea, ca şi când ar fi vrăjit-o cineva. Cupele duse la gură se opriră la jumătatea drumului şi toate privirile se întoarseră spre Kuszel, pe faţa căruia se citea o mare durere.

— Domnia Ta, era mai bine să nu spui nimic, acum când sunt vesel, şi la un pocal de vin, zise prinţul, dar dacă tot ai început, sfârşeşte.

— Luminăţia Ta, nu-mi place nici mie să fiu piază rea, de aceea, ştirea pe care o aduc nu vrea să-mi iasă din gură.

— Ce s-a întâmplat? Vorbeşte!

— Barul. a căzut!

PARTEA A II-A.

CAPITOLUL I.

ÎNTR-O NOAPTE SENINĂ, pe malul drept al Waładynkăi, înainta spre Nistru o ceată de vreo doisprezece călăreţi.

Mergeau foarte încet, aproape la pas. În faţă, la câteva zeci de paşi înaintea celorlalţi, călăreau doi oameni, ca şi când ar fi fost de strajă, dar pesemne că nu aveau nici o pricină de fereală, fiindcă vorbeau tot timpul între ei, în loc să cerceteze împrejurimile, şi, oprindu-şi caii întruna, se uitau la cei care veneau în urmă şi atunci unul din ei striga:

— Hei, mai domol! mai domol!

Şi ceata îşi încetinea şi mai mult umbletul, abia mişcându-se înainte.

În cele din urmă, trecând de colina care-şi arunca umbra peste ei, călăreţii dădură peste o întindere nemărginită, scăldată de lumina Lunii şi abia atunci se putea înţelege grija cu care umblau: doi cai, care mergeau alături, în mijlocul alaiului, purtau legat de şa un leagăn în care zăcea o fiinţă omenească.

Razele argintii îi luminau faţa palidă şi ochii închişi.

În urma leagănului veneau zece călăreţi înarmaţi. După suliţele fără steguleţe la vârf se cunoştea că erau cazaci. Câţiva duceau şi caii de povară, iar ceilalţi călăreau în voie; dacă cei doi care mergeau în frunte păreau că nici nu se uită la locurile prin care treceau, aceştia din urmă priveau cu nelinişte şi teamă în toate părţile.

Împrejurimile arătau ca nişte pustietăţi.

Liniştea era întreruptă numai de tropotul cailor şi de poruncile unuia dintre călăreţii dinainte, care din vreme în vreme repeta prevenitor:

— Hei, mai domol! aveţi grijă!

Într-un răstimp se întoarse către tovarăşul de drum.

— Horpyna, mai e mult? întrebă el.

Călăreţul, pe care-l numise Horpyna şi care de fapt era un zdrahon de fată îmbrăcată în haine de cazac, se uită la cerul spuzit de stele şi răspunse:

— Nu mai e mult. Ajungem înainte de miezul nopţii. Trecem de Movila Vrăjmaşului, apoi de Răzlogul Tătarilor şi

suntem aproape de Râpa Dracului. O! E tare primejdios să treci pe acolo după miezul nopţii, înainte de cântatul cocoşilor. Eu pot să trec, dar de voi ar fi vai şi amar!

Primul călăreţ ridică din umeri şi zise:

— Ştiu că te-ai înfrăţit cu Diavolul, dar se găsesc mijloace şi împotriva lui.

— Diavol, nediavol, dar nu poţi să-i faci nimic, răspunse Horpyna. Să cauţi, şoimule, în lumea întreagă şi n-ai să afli un ascunziş mai bun pentru cneaghină. Nici pe aici nu cutează nimeni să umble după miezul nopţii, poate numai cu mine, iar în râpă n-a călcat picior de om viu până acum. Dacă cineva vrea să-i ghicesc viitorul, stă şi aşteaptă lângă râpă până ies eu. Să nu-ţi fie teamă. Până acolo nu ajung nici leşii, nici tătarii, nimeni, nimeni. Ai să vezi singur, Râpa Dracului e înfricoşătoare.

— N-are decât să fie înfricoşătoare, eu îţi spun că voi veni de câte ori voi avea poftă.

— Dacă vii ziua!

— Vin când vreau. Iar dacă Diavolul o să-mi stea în cale, îl apuc de coarne.

— Ei, Bohun, Bohun!

— Ei, Dońcówno, Dońcówno! Nu-mi duce tu grija. Dacă mă va lua dracul sau nu, asta nu e treaba ta, dar îţi spun: sfătuieşte-te cu dracii tăi cât vrei, numai cneaghina să nu aibă de suferit, că dacă i se întâmplă ceva, nici dracii şi nici strigoii nu te mai scapă din mâinile mele.

— O dată m-au înecat pe vremea când locuiam cu fratele meu undeva pe Don, a doua oară m-au ras în cap la Jampol şi tot n-am păţit nimic. Dar asta-i altă poveste. Din prietenie pentru tine, am s-o păzesc ca pe ochii din cap, duhurile n-au să-i clatine nici un fir de păr, iar de oameni n-are a se teme cât e la mine. N-o să-ţi mai scape.

— A, bufniţă ce eşti! Dacă-i aşa, de ce mi-ai cobit a rău, de ce-mi împuiai urechile strigând: „Leahul e lângă ea! Leahul c lângă ea?!”

— N-am spus eu asta, aşa au vorbit duhurile. Dar poate că s-a schimbat. Am să-ţi ghicesc în apa de la roata morii. În apă se vede totul foarte bine, numai că trebuie să te uiţi multă vreme. Ai să vezi. Da' turbat mai eşti, eu îţi spun adevărul, şi tu te mânii şi pui mâna pe baltag.

Şirul vorbelor se rupse, se auzeau numai tropotul copitelor lovite de piatră şi nişte glasuri care veneau dinspre râu, semănând cu târâitul cosaşilor.

Bohun nu dădea nici cea mai mică atenţie acestor glasuri, care puteau să mire noaptea; înălţă faţa spre Lună şi căzu adânc pe gânduri.

— Horypna! spuse după o vreme.

— Ce-i?

— Tu eşti vrăjitoare, tu trebuie să ştii: e adevărat că este o iarbă, pe care dacă o bea cineva, trebuie să se îndrăgostească? Iubariţă îi zice, nu?

— Iubariţă. Dar pentru necazul tău iubariţa nu e bună de nimic. Dacă jupâniţă n-ar îndrăgi pe altul, ar fi destul să-i dai să bea, dar dacă are drag pe cineva, ştii ce s-ar întâmpla?

— Ce?

— L-ar îndrăgi şi mai mult.

— Piei de-aici cu iubariţa ta cu tot! Ştii numai să cobeşti, dar nu eşti în stare să mă ajuţi.

— Ascultă, cunosc altă iarbă care creşte în pământ. Cine bea din ea, zace ca un mort două zile şi două nopţi. Eu îi dau să bea, apoi.

Cazacul se cutremură în şa şi îşi aţinti asupra vrăjitoarei ochii ce străluceau în întuneric.

— Ce tot croncăneşti? întrebă.

— Apoi tu te duci la ea! strigă vidma şi izbucni într-un hohot de râs ce semăna cu nechezatul unei iepe.

Ecoul hohotelor răsună ameninţător în adâncurile râpelor.

— Căţea! slobozi atamanul.

După care ochii i se stinseră cu încetul, căzu iarăşi pe gânduri şi, în cele din urmă, începu să vorbească parcă de

unul singur.

— Nu, nu! Când am cucerit Barul, am intrat cel dintâi în mănăstire ca s-o apăr de beţivani şi să zdrobesc capul oricui ar fi îndrăznit s-o atingă, iar ea s-a străpuns cu jungherul, de nu mai ştie pe ce lume se află. Dacă pun mâna pe ea acum, se străpunge iar, ori se aruncă în râu, că nu pot s-o opresc, nefericitul de mine!

— Tu ai suflet de leah, nu de cazac, dacă nu vrei să înfrângi împotrivirea unei fete, ca orice soţ de-al tău.

— O, măcar de-aş fi fost leah! strigă Bohun; de-aş fi fost leah!

Şi îşi luă capul în mâini, cuprins de durere.

— Te-a fermecat „poleaşca”, mormăi Horpyna.

— Ei, poate că m-a fermecat! răspunse jalnic. Dar-ar Dumnezeu să nu mă ocolească plumbul, să-mi sfârşesc în ţeapă viaţa asta de câine. O fată îmi place şi mie pe lume, şi ea nu mă vrea!

— Prostănacule! strigă Horpyna mânioasă; o ai în mână.

— Tacă-ţi leoarba! zbieră cu turbare cazacul. Şi dacă se omoară, ce fac? Te sfâşii pe tine şi pe mine, îmi sparg capul de toţi pereţii şi muşc oamenii ca un câine! Eu mi-aş da şi sufletul din mine pentru ea, slava de cazac mi-aş da-o, aş fugi dincolo de Jahorlik, hăt, departe de polcuri şi de lume ca să trăiesc numai cu ea, să mor alături de ea. Asta-i! Şi ea s-a străpuns cu jungherul. Şi din pricina cui? Din pricina mea! S-a străpuns cu jungherul! Auzi?

— N-are nimic. N-o să crape.

— Dacă moare, te ţintuiesc de uşă în cuie.

— N-ai nici o putere asupra ei.

— Nu am, nu am. Ar fi fost mai bine să înfigă cuţitul în mine, să mă omoare.

— Poleaşcă prostovană! în loc să te îndrăgească de bunăvoie. Unde găseşte altul mai bun?

— Fă tu să fie aşa şi îţi vărs o găleată de ducaţi de aur şi alta de perle. La Bar am luat multă pradă şi-am mai luat şi înainte.

— Eşti tot atât de bogat şi de slăvit ca prinţul Jarema. Se zvoneşte că de tine se teme însuşi Krzywónos.

Cazacul dădu din mână a lehamite.

— Ce-mi pasă mie, dacă mă doare inima.

Şi iar se aşternu tăcerea. Malul râului se făcea tot mai sălbatic, mai pustiu. Stâncile şi copacii căpătau sub razele albe de Lună alcătuiri neobişnuite. În sfârşit Horpyna rosti:

— Aici e Movila Vrăjmaşului. Trebuie să trecem odată cu ceilalţi.

— De ce?

— Aici nu e bine.

Opriră caii şi, după o clipă, călăreţii care veneau după ei, îi ajunseră din urmă.

Bohun se înălţă în scări şi privi în leagăn.

— Doarme? întrebă.

— Doarme, răspunse un cazac în vârstă, dulce ca un copilaş.

— Eu i-am dat ceva să doarmă, spuse vrăjitoarea.

— Domol, cu mare grijă, zise Bohun, pironindu-şi ochii asupra cneaghinei, să nu mi-o treziţi. Inimioara mea, Luna o priveşte drept în faţă.

— Luminează, da' n-o deşteaptă, şopti unul dintre cazaci.

Ceata porni mai departe. În curând ajunseră la Movila Vrăjmaşului, o colină care se înălţa aproape de râu, scundă şi oablă, care semăna cu un scut rotund aşezat pe pământ. Luna îşi revărsa asupră-i lumina din toate părţile, albind pietroaiele risipite peste tot. Unde şi unde pietrele se înălţau singuratice, pe alocuri însă alcătuiau grămezi mari, semănând cu rămăşiţele unor clădiri, castele şi biserici dărâmate. Din loc în loc se ridicau plăci de piatră înfipte în pământ, ca nişte pietre de mormânt prin cimitire. Movila era aidoma unei ruine uriaşe. Poate că odinioară, demult, pe vremea jagiełłonilor, înflorea aici viaţa oamenilor, dar astăzi colina şi împrejurimile, până la Raszków, erau cu totul pustii; pe aici doar animalele sălbatice îşi făceau bârlogul, iar noaptea îşi purtau alaiul sufletele blestemate.

Ceata urcase abia până la jumătatea înălţimii, când vânticelul care adia până atunci se schimbă într-o adevărată vijelie care începu să sufle peste colină, şuierând mohorât, ameninţător; cazacilor li se părea că de sub dărâmături se aud oftaturi grele, care ieşeau parcă din piepturi strivite, gemete jalnice, hohote de râs, planşete şi scâncete de copii. Movila întreagă prindea viaţă şi striga cu glasuri diferite. De după pietre păreau că pândesc siluete întunecate, înalte; umbre de forme ciudate alunecau tăcute printre pietroaie în depărtare, scânteiau în întuneric nişte luminiţe asemănătoare cu ochii lupilor; în sfârşit, la celălalt capăt al dealului, dintre grămezile de pietre şi dărâmături, răsună un urlet gros, gutural, însoţit îndată de altele.

— Lupii? şopti un tânăr cazac, întorcându-se către bătrânul esaul.

— Nu, sunt strigoi, răspunse esaulul şi mai încet.

— O, Doamne, îndură-te de noi! strigară ceilalţi cu înfricoşare, descoperindu-se şi făcându-şi semnul crucii cu smerenie.

Caii începură să-şi ciulească urechile şi să sforăie. Horpyna, care mergea în fruntea cetei, mormăia cu jumătate de glas vorbe neînţelese, ca şi când ar fi îngânat o rugăciune diavolească. Abia când ajunseră de cealaltă margine a colnicului, se întoarse şi spuse:

— Ei, gata! Acum e bine. Am fost nevoită să-i ţin în frâu printr-un blestem, că erau tare flămânzi.

Un oftat de uşurare se smulse din toate piepturile. Bohun şi Horpyna porniră iar înainte, iar cazacii, care cu o clipă înainte mergeau ţinându-şi răsuflarea, începură să şopocăiască şi să vorbească între ei. Fiecare îşi aducea aminte ce păţise cândva cu strigoii.

— Dacă nu era Horpyna, nu puteam să trecem, spunea unul.

— Vidma are multă putere.

— Atamanul nostru nu se teme nici de ucigă-l crucea. Nu se uită nicăieri, nu ascultă nimic, priveşte numai la draga

lui.

— Dacă i s-ar fi întâmplat şi lui ce-am păţit eu, n-ar mai fi atât de curajos, zise bătrânul esaul.

— Ce ţi s-a întâmplat, tătucule Owsiwuj?

— Mă duceam odată de la Reimentarówka la Hulajpol şi mergeam pe lângă nişte morminte. Deodată văd că iese ceva dintr-un mormânt şi, hop! îmi sare la spate în şa. Mă uit eu, când colo – un copilaş vânăt şi palid de tot! Se vede că tătarii îl luaseră în robie odată cu mama lui şi murise nebotezat. Ochişorii îi scânteiau ca nişte lumânările şi scâncea! De pe şa, mi se urcă pe grumaz şi simt cum mă muşcă de ureche. O, Doamne, un strigoi! Eu am slujit multă vreme în Moldova unde sunt mai mulţi strigoi decât oameni, aşa că acolo s-au găsit şi mijloace împotriva lor. Am sărit de pe cal şi am înfipt hangerul în pământ. „Piei! Du-te!” am zis, şi copilul a gemut, a apucat mânerul hangerului şi s-a scurs pe tăiş sub iarbă. Am crestat pământul în formă de cruce şi am plecat.

— Cum, tătucule, în Moldova sunt atâţia strigoi?

— După moarte tot al doilea moldovean se face strigoi, şi strigoii din Moldova sunt mai răi ca toţi. Acolo li se spune vârcolaci.

— Şi care e mai tare, tătucule, diavolul sau strigoiul?

— Diavolul e mai tare, da' strigoiul e mai îndârjit. Dacă izbuteşti să-l îmblânzeşti, diavolul te slujeşte cu credinţă, dar strigoii nu sunt buni de nimic, adulmecă numai sângele. Da' totdeauna diavolul e atamanul lor.

— Şi Horpyna stăpâneşte peste diavoli.

— Nu poate fi altfel. Cât trăieşte, atâta îi stăpâneşte. Ei, dacă n-ar avea ea nici o putere asupra lor, nu i-ar fi încredinţat atamanul comoara lui, fiindcă vârcolacii se dau în vânt după sângele de fată.

— Păi eu am auzit că nu pot să se atingă de suflet nevinovat.

— De suflet ba, da' de trup da.

— Of, ar fi păcat de asemenea frumuseţe din sânge şi lapte! Tătucul nostru a ştiut ce să aleagă de la Bar.

Owsiwuj plescăi din limbă.

— Nimic de zis. Poleaşca e ca o zână.

— Tătucule, mie îmi pare rău de ea, spuse un cazac tânăr. Când am aşezat-o în leagăn, îşi împreuna mânuţele albe şi se ruga, se ruga: „Omoară-mă, zicea, nu mă duce la pierzanie, zicea, nenorocita de mine!”

— N-o va duce rău.

Se opriră din vorbă la apropierea Horpynei.

— Hei, cazaci, zise vidma, am ajuns la Răzlogul Tătarilor, să n-aveţi frică, aici numai o noapte pe an e primejdie, iar Râpa Dracului şi hutorul meu sunt aproape.

În curând se auzi lătratul câinilor. Ceata intră în gura râpei care alerga drept dinspre râu şi era atât de îngustă, încât patru oameni călare abia puteau să meargă alături. Pe fundul vâlcelei curgea un izvor, care sclipea ca un şarpe în lumina Lunii, grăbind sprinten către râu. Dar, pe măsură ce călăreţii înaintau, pereţii abrupţi şi prăpăstioşi se lărgeau din ce în ce mai mult, alcătuind o vale destul de largă, care se ridica treptat, închisă de amândouă părţile de stânci. Din loc în loc pământul era acoperit de copaci înalţi. Aici nu bătea vântul. Umbrele întunecate, lungi ale copacilor se aşterneau pe pământ, iar pe întinderile scăldate în lumina Lunii străluceau puternic obiecte rotunde sau alungite, în care cazacii recunoşteau cu frică tigve şi oase omeneşti. Se uitau cu bănuială împrejur, însemnându-şi din când în când pieptul şi fruntea cu cruci mari. Deodată, în depărtare se arătă o luminiţă printre copaci şi în acelaşi timp se repeziră doi câini înspăimântători, uriaşi, negri, cu ochii scânteietori care începură să latre şi să urle la vederea oamenilor şi a cailor. Când auziră glasul Horpynei se liniştiră şi începură să alerge în jurul călăreţilor, hârâind cu răsuflarea tăiată.

— Nemaipomenit, şopteau cazacii.

— Ăştia nu sunt câini, mormăi bătrânul Owsiwuj cu un glas care vădea o convingere adâncă.

Între timp, dincolo de copaci se ivi o colibă, în spatele căreia se afla un grajd, iar ceva mai departe şi mai sus o clădire întunecată. Pe dinafară coliba se arăta încăpătoare, la ferestrele ei se vedea lumină.

— Ăsta e lăcaşul meu, îi spuse Horpyna lui Bohun, iar acolo e o moară care nu macină decât grâul nostru; eu sunt vrăjitoare şi ghicesc în scocul roţii. O să-ţi ghicesc şi ţie. Frumoasa o să stea în odaia bună, dar dacă vrei să împodobeşti pereţii, trebuie s-o ducem în cealaltă încăpere. Opriţi şi daţi-vă jos de pe cai!

Călăreţii staturã locului, iar Horpyna începu să strige:

— Czeremis! hei, Czeremis!

O făptură omenească ieşi înaintea colibei cu o mână de vreascuri aprinse şi, ridicând focul în sus, începu să se uite în tăcere la nou-sosiţi.

Era un om bătrân, grozav de sluţit, scund, aproape un pitic, cu faţa pătratã, plată şi cu ochii piezişi mijiţi, ca nişte crăpături.

— Tu cine dracu' eşti? întrebă Bohun.

— Nu-l întreba pe el, zise fătoiul, că are limba tăiată.

— Vino mai aproape.

— Ascultă, vorbi mai departe Horpyna, ce-ar fi s-o ducem pe frumoasă la moară? Aici cazacii o să bată cuie în pereţi şi o să se deştepte din somn.

Cazacii descălecară de pe cai şi începură să dezlege cu multă prevedere leagănul. Însuşi Bohun veghea asupra tuturor cu cea mai mare grijă, ajutându-i pe cei care o duceau la moară. Piticul păşea înainte, luminând calea. Cneaghina, căreia Horpyna îi dăduse să bea o fiertură de ierburi adormitoare, nu se trezi deloc, doar pleoapele îi tremurau abia simţit la lumina torţei. Strălucirile flăcării aruncau umbre roşietice pe faţa ei. Poate că o legănau vise minunate, fiindcă zâmbea dulce în timp ce o purtau ca la înmormântare. Bohun se uita la ea şi i se părea că-i creşte inima în piept.

— Draga mea, dragă! şoptea încet şi ameninţător, cu toate că trăsăturile frumoase ale atamanului se îmblânziseră şi se învăpăiaseră de marele foc al dragostei care punea tot mai mult stăpânire pe el, asemeni flăcării uitate de vreun călător care cuprinde întinderile sălbatice ale stepei.

Horpyna, care mergea alături, zise:

— Când se va deştepta din somn, va fi sănătoasă. Rana se ogoieşte, o să se facă bine.

— Slavă Domnului! Slavă Domnului! răspunse atamanul. În acest timp cazacii începură să dea jos de pe cei şase cai de povară legături uriaşe şi să scoată chilimuri, covoare şi alte lucruri de preţ luate pradă de la Bar. Aprinseră focul în odaia de oaspeţi şi, în vreme ce unii cărau scoarţe de tot felul, alţii le prindeau pe pereţii de lemn ai încăperii. Bohun nu numai că se gândise la o colivie fără primejdie pentru pasărea lui, dar hotărâse s-o şi împodobească în aşa chip, încât păsării să nu-i pară prea grea robia. De aceea veni repede de la moară să supravegheze lucrul. Noaptea se scurgea înainte şi Luna îşi retrăsese lumina palidă de pe vârfurile stâncilor, dar în odaia de oaspeţi se auzeau încă loviturile înfundate ale ciocanelor. Încăperea sărăcăcioasă se schimba văzând cu ochii într-o locuinţă bogată. În sfârşit, când pereţii erau acoperiţi, şi pe jos se aşternuseră covoare, aduseră cneaghina adormită şi o aşezară pe pernele moi.

Apoi totul tăcu. Doar în grajd se mai auziră un timp hohote de râs care semănau cu nechezatul cailor: tânăra vrăjitoare se hârjonea prin fân cu cazacii împărţindu-le ghionturi şi sărutări.

CAPITOLUL II.

A DOUA ZI, CÂND CNEAGHINA deschise ochii, soarele era sus pe cer. Privirile îi căzură mai întâi pe grinzile tavanului, asupra cărora se opriră mai îndelung, apoi se rotiră prin toată încăperea. Judecata, care i se limpezea, se mai lupta cu rămăşiţele somnului şi ale viselor. Pe faţa ei se

citea uimirea şi teama. Unde se află? De unde vine şi în puterea cui este? Mai visează sau vede totul aievea? Ce înseamnă bogăţia care o înconjoară? Ce s-a petrecut cu ea până atunci? Îi veniră în minte scenele înfiorătoare ale cuceririi Barului. Îşi aducea aminte tot ce se întâmplase: măcelărirea miilor de oameni – şleahtici, târgoveţi, preoţi, călugăriţe şi copii – feţele mânjite de sânge ale calicimii, grumaji şi capete înfăşurate în măruntaie aburinde, strigăte învălmăşite, acea zi a Judecăţii de Apoi a târgului nimicit, apoi ivirea lui Bohun şi răpirea. Îşi aminti cum într-o clipă de deznădejde se aruncase în jungherul pe care-l ţinea cu propria mână şi o sudoare rece îi îmbrobonă tâmplele. Se vede că jungherul alunecase pe lângă umăr, căci acum simte numai o durere uşoară, dar totodată simte că trăieşte, că-i revine puterea şi sănătatea; îşi mai aminteşte că a fost purtată multă vreme într-un leagăn. Dar unde se află acum? Nu cumva e în vreun castel, fără primejdie, mânuită? Şi iarăşi privirile îi străbat încăperea. Ferestruicile sunt mici şi pătrate ca la o colibă ţărănească, şi lumina nu se vede prin ele, pentru că, în loc de geamuri, sunt acoperite cu băşici alburii. Să fie într-adevăr o colibă ţărănească? Nu se poate; belşugul nemăsurat dinăuntru se împotrivea acestei presupuneri, în locul grinzilor tavanului, deasupra cneaghinei se întindea o draperie uriaşă de mătase purpurie, cu stele şi luni aurii; pereţii nu prea mari erau acoperiţi în întregime de macaturi, iar pe jos era întins un covor cu felurite desene, care părea împodobit cu flori aievea. Hornul era acoperit cu o ţesătură de lână persienească, peste tot franjuri aurii, mătăsuri, catifele, de la grinzile tavanului până la pernele pe care-i odihnea capul. Lumina limpede a zilei, pătrunzând prin pânza de băşică străvezie, lumina lucrurile din încăpere şi se pierdea în purpuriul, violetul întunecat şi albastrul de safir al catifelei, alcătuind un fermecător amurg de curcubeie. Cneaghina se miră, nu-i vine să-şi creadă ochilor. Se află oare în puterea unei vrăji? N-au smuls-o oare oştile lui

Jarema din mâinile cazacilor şi au dus-o în vreunul din castelele prinţului? Jupâniţa îşi împreună mâinile.

— Sfântă Preacurată, fă ca să fie aşa, fie ca cel dintâi chip care se va arăta în uşă să fie chipul unui apărător şi al unui prieten.

Deodată prin perdeaua grea de lame ajunseră până la ea plutind de departe sunete de teorbă şi în acelaşi timp un glas începu să îngâne un cântec cunoscut:

Dragostea, dragostea mea, Eşti o boală tare rea.

Boala vine, boala trece, Dragostea-mi nu se petrece.

Dragostea înviforată, Nu se uită niciodată.

Dragostea înfiorată, Nu se uită niciodată.

Cneaghina se ridică în capul oaselor, dar pe măsură ce asculta, ochii i se lărgeau tot mai mult de spaimă şi, în cele din urmă, scoase un strigăt înfiorător şi se prăbuşi ca moartă pe pernă.

Recunoscuse glasul lui Bohun.

Dar se vede că strigătul ei răzbise de asemenea şi prin pereţii odăii, fiindcă după o clipă perdeaua grea foşni şi atamanul însuşi se ivi în prag.

Helena îşi acoperi ochii cu mâinile, iar buzele albite şi tremurătoare repetau întruna, cuprinse parcă de fierbinţeală:

— Iisuse, Maria! Iisuse, Maria!

Priveliştea, care pe ea o înfricoşa atâta, ar fi bucurat ochii multor fete, fiindcă îmbrăcămintea şi faţa cazacului mai că împrăştiau străluciri învăpăiate. Bumbii de diamant de la cămaşă licăreau ca stelele de pe cer, jungherul şi sabia scânteiau de pietre scumpe, iar cămaşa de lame argintie şi contăşul roşu îndoiau frumuseţea obrazului smead; stătea aşa înaintea ei, zvelt, cu sprâncenele negre, în straie scumpe, cel mai frumos dintre toţi cazacii Ucrainei.

Avea ochii înceţoşaţi ca stelele acoperite de nori şi se uita la ea aproape cu umilinţă; văzând că spaima nu-i cobora de pe faţă, începu să vorbească cu glas scăzut şi trist:

— Nu te teme, cneaghină!

— Unde sunt? Unde sunt? întrebă Helena, privindu-l printre degete.

— La loc fără primejdie, departe de război. Nu te teme, sufletul meu drag. Eu te-am adus aici de la Bar, să nu ţi se întâmple vreo sminteală din partea oamenilor sau a războiului. La Bar cazacii n-au lăsat pe nimeni în viaţă, tu eşti singura care ai scăpat.

— Şi Domnia Ta ce faci aici, de ce mă prigoneşti?

— Eu te prigonesc! Dumnezeule mare!

Şi atamanul îşi desfăcu mâinile şi începu să dea din cap, ca un om căruia i se face o mare nedreptate.

— Eu mă tem grozav de Domnia Ta.

— Şi de ce, de ce te temi? Dacă porunceşti, nu mă mişc de lângă uşă, eu sunt robul tău. Îmi ajunge să stau aici, în prag, şi să mă uit în ochii tăi. Eu nu-ţi doresc răul, de ce mă urăşti atâta? Hei, Doamne, Dumnezeule! la Bar te-ai străpuns cu jungherul când m-ai văzut, cu toate că mă cunoşteai de mult şi ştiai că vin să te apăr. Eu nu sunt un străin pentru tine, ci un prieten de nădejde, iar tu, cneaghină, te-ai străpuns cu jungherul!

Obrăjorii palizi ai Helenei se îmbujorară dintr-odată.

— Pentru că am preferat moartea în locul ruşinii, răspunse, şi mă jur că dacă nu mă vei respecta, mă omor, de-ar fi să-mi pierd şi sufletul.

Din ochii jupâniţei ţâşneau văpăi, şi atamanul înţelese că nu poate să glumească cu acest sânge de Kurcewicz, princiar, care la nevoie va şti să-şi ţină făgăduiala, iar a doua oară avea să-şi potrivească mai bine jungherul.

Aşa că nu mai zise nimic, făcu câţiva paşi spre fereastră şi, aşezându-se pe o laviţă acoperită cu lame de aur, îşi lăsă capul în piept.

Un răstimp se înstăpâni tăcerea.

— Fii liniştită, spuse. Atâta vreme cât sunt treaz şi maica-horilcă nu-mi întunecă mintea, pentru mine vei fi ca o icoană din biserică. Iar de când te-am găsit la Bar, am încetat să mai beau. Mai înainte am băut, am băut întruna

să-mi înec amarul în maica-horilcă. Ce era să fac? Acum însă nu mai pun în gură nici picătură de vin dulce sau de horilcă.

Cneaghina tăcea.

— Mă uit la tine, vorbi mai departe, îmi bucur ochii cu obrăjorii-ţi frumoşi şi mă duc.

— Redă-mi libertatea, îl rugă jupâniţă.

— Vorbeşti ca şi când ai fi în robie! Aici tu eşti stăpână. Şi apoi, unde vrei să pleci? Cnejii Kurcewicz au pierit, focul a distrus satele şi târgurile, cneazul nu mai e la Łubnie, merge asupra lui Chmielnicki şi Chmielnicki asupra lui, pretutindeni e război, vărsări de sânge, pretutindeni mişună cazacii, tătarii şi oşteni de tot felul. Cine te va respecta? Cui îi va părea rău de tine, cine să te apere, dacă nu eu?

Cneaghina îşi înălţă privirile în bagdadie, amintindu-şi că se află cineva pe lume care ar lua-o alături, căruia i-ar părea rău de ea şi ar apăra-o, dar nu voia să-i pronunţe numele, ca să nu-l aţâţe şi mai mult pe leul năprasnic, şi o jale adâncă îi strânse inima. Mai trăieşte oare fiinţa după care-i tânjeşte sufletul? Pe când era la Bar ştia că e în viaţă, pentru că îndată după plecarea lui Zagłoba, îi ajunsese la urechi numele lui Skrzetuski odată cu veştile despre izbânzile prinţului. Dar de atunci câte zile şi nopţi trecuseră, câte bătălii nu puteau să aibă loc, câte primejdii nu puteau să-l piardă! Acum putea să afle ştiri despre el numai de la Bohun, pe care nu voia şi nu cuteza să-l întrebe nimic.

Capul îi căzu pe pernă.

— Aşadar am să rămân închisă aici? întrebă, gemând. Ce ţi-am făcut eu Domniei Tale de te ţii ca nenorocirea pe urmele mele?

Cazacul îşi ridică fruntea şi începu să vorbească atât de încet, încât abia se auzea:

— Ce mi-ai făcut, nu ştiu; dar ştiu că dacă eu sunt nenorocirea ta, şi tu eşti nenorocirea zilelor mele. Dacă nu

te îndrăgeam, eram slobod ca vântul care hălăduieşte pe câmpuri, cu inima slobodă şi cu sufletul slobod, eram slăvit ca însuşi Konaszewicz Sahajdaczny. Obrăjorii şi ochişorii tăi sunt nenorocirea mea; din pricina lor nu mai mi-e dragă libertatea şi faima căzăcească! Frumuseţea femeiască n-a însemnat nimic pentru mine până când nu te-ai schimbat din copilă în jupâniţă! Odată am pus mâna pe o galeră cu cele mai frumoase fete, pe care le duceau sultanului, şi nici una nu mi-a furat inima. S-au zbenguit fraţii cazaci cu ele, apoi am dat poruncă să le lege câte o piatră de gât şi să le arunce în apă. Nu mă temeam de nimeni şi de nimic, mergeam cu război asupra păgânilor, luam pradă şi, cum era cneazul la castel, aşa eram eu în stepă. Iar astăzi ce-am ajuns? Stau aici ca un rob şi cerşesc zadarnic o vorbă bună, pe care n-am auzit-o niciodată, nici măcar atunci când fraţii şi mătuşa ta te peţeau pentru mine. Ehei, jupâniţă, jupâniţă, dacă tu te-ai fi purtat altfel cu mine, nu s-ar fi întâmplat toate câte s-au întâmplat; nu ţi-aş fi omorât rudele şi nu m-aş fi înfrăţit cu ţăranii şi răzvrătiţii; din pricina ta mi-am pierdut minţile! M-ai fi dus unde ai fi vrut, ţi-aş fi dat şi sângele din mine, sufletul ţi l-aş fi dat. Acum sunt mânjit de sângele şleahticilor, dar mai înainte mă băteam numai cu tătarii şi-ţi aduceam prada, ca să te porţi numai în aur şi pietre scumpe ca heruvimii lui Dumnezeu; de ce nu ţi-am fost drag? Ei, mi-e sufletul greu! Şi mare jale e în inima mea. Nu pot să trăiesc nici cu tine, nici fără tine, nici departe şi nici aproape, nici pe deal şi nici pe vale, porumbiţa mea, inimioara mea! Iartă-mă că am venit să te iau de la Rozłogi ca un cazac, cu focul şi sabia, dar eram ameţit de furie împotriva cnejilor şi băusem horilcă pe drum, tâlhar nenorocit ce sunt. Apoi, după ce mi-ai fugit, am urlat ca un câine; rănile mă dureau, nu voiam să mai pun nimic în gură şi mă rugam să mă ia moartea, iar tu vrei să te dau înapoi, să te pierd iarăşi, porumbiţa mea, inimioara mea!

Atamanul se opri, glasul i se rupea sugrumat, schimbându-se în gemete, iar faţa Helenei aci pălea, aci se rumenea. Văzând câtă dragoste neţărmurită era în cuvintele lui Bohun, înţelegea cât este de mare prăpastia care se căsca înaintea ei, fără fund, fără nici o nădejde de scăpare.

Cazacul se odihni o vreme, se stăpâni şi vorbi mai departe, după cum urmează:

— Cere-mi ce vrei. Uită-te cât de împodobită este odaia! Totul e al meu; prada de la Bar am adus-o pe şase cai, cere-mi ce vrei: aur galben, veşminte strălucitoare, pietre scumpe, robi ascultători. Eu sunt bogat; am destulă avuţie şi o să-mi mai dea şi Chmielnicki şi Krzywónos; o să fii ca prinţesa Wiśniowiecka, am să cuceresc castele numai pentru tine, îţi dăruiesc jumătate din Ucraina. Cu toate că sunt un cazac de rând, nu un şleahtic, sunt ataman cu tui şi am sub poruncile mele zece mii de cazaci, mai mulţi decât cneazul Jarema. Cere ce vrei, numai să nu vrei să fugi de la mine, numai să rămâi cu mine, porumbiţă, şi să mă îndrăgeşti!

Cneaghina se ridică în capul oaselor pe perne, faţa-i minunată, palidă şi dulce arăta atâta voinţă, mândrie şi putere, că această porumbiţă gingaşă semăna mai mult cu un pui de vultur.

— Dacă Domnia Ta aştepţi un răspuns de la mine, spuse, apoi află că de mi-aş petrece toată viaţa gemând în robie, nu te voi îndrăgi niciodată, niciodată, aşa să-mi ajute Dumnezeu.

Bohun se luptă o vreme cu el însuşi.

— Asemenea lucruri să nu-mi vorbeşti! rosti cu glas răguşit.

— Nici tu să nu-mi vorbeşti de dragostea ta, că mă jigneşti şi mă cuprinde ruşinea şi mânia. Eu nu sunt hărăzită pentru tine.

Atamanul se ridică în picioare.

— Dar pentru cine, cneaghină Kurcewicz? A cui ai fi fost la Bar, dacă nu eram eu?

— Cine mă scapă ca să-mi dea în schimb ruşinea şi robia, acela duşman îmi este, nu prieten.

— Şi tu crezi că răsculaţii te-ar fi omorât? Mi-e şi frică să mă gândesc ce-ar fi făcut cu tine.

— M-ar fi omorât jungherul pe care tu mi l-ai smuls din mână!

— Şi n-am să ţi-l mai dau înapoi, fiindcă tu trebuie să fii a mea, izbucni cazacul.

— Niciodată! Mai bine moartea!

— Trebuie, şi vei fi!

— Niciodată!

— Ei, dacă nu erai rănită, după cele ce mi-ai spus, astăzi încă, repezeam cazacii lui Raszków să aducă un călugăr şi mâine aş fi fost bărbatul tău. Şi atunci? Nu e păcat să-ţi îndrăgeşti şi să-ţi mângâi bărbatul! A, preamărită jupâniţă, pentru tine dragostea unui cazac înseamnă jignire şi mânie. Dar cine eşti tu ca să mă socoteşti un ţăran? Unde-ţi sunt castelele, şi boierii, şi oştirea? De ce te mânii? De ce te simţi jignită? Eu te-am dobândit în luptă, eşti roaba mea. Ehei, dacă eram ţăran, te învăţam să cugeţi lovindu-te cu harapnicul peste umerii tăi albi; şi m-aş fi înfruptat şi fără preot din frumuseţea ta, dacă eram ţăran şi nu un cavaler!

— Îngeri din cer, mântuiţi-mă! şopti cneaghina.

În acest timp pe faţa cazacului se îngrămădea o turbare tot mai mare, furia punea stăpânire pe el.

— Ştiu eu, vorbea, de ce te simţi lovită, de ce mi te împotriveşti! îţi păstrezi fecioria pentru altul, dar cât sunt viu şi sunt cazac, nu vei fi a altuia! Un pârlit de şleahtic! Un fluieră-vânt! Un leah mincinos! Moarte lui! Abia l-ai văzut, abia a apucat să te învârtească o dată în danţ că a şi pus stăpânire pe tine, iar tu, cazace, rabdă şi dă-te cu capul de pereţi! Dar am să pun mâna pe el şi am să poruncesc să-l jupoaie de piele, să-l bată în cuie. Află că Chmielnicki merge asupra leşilor şi merg cu el; am să-ţi găsesc hulubaşul, de s-ar ascunde sub pământ, şi când mă întorc, am să-i arunc capul blestemat la picioarele tale, în pulberea drumului.

Helena nu mai auzi cuvintele din urmă ale atamanului. Durerea, mânia, rănile, emoţia, spaima o izbăviră de puteri, şi o slăbiciune fără margini i se împrăştie prin toate mădularele, ochii şi gândurile i se stinseră şi căzu leşinată.

Atamanul se opri un timp palid de furie şi cu spume la gură; deodată văzu capul atârnând pe spate fără viaţă şi un muget aproape neomenesc i se smulse din gură:

— S-a dus! Horpyna! Horpyna! Horpyna! Şi se prăbuşi la pământ.

Vrăjitoarea intră ca o furtună în odaie.

— Ce-i cu tine?

— Scap-o! Scap-o! strigă Bohun. Eu am omorât-o, sufletul meu! Lumina mea!

— Ce, te-ai prostit?

— Am omorât-o, am omorât-o! gemea atamanul, frângându-şi mâinile deasupra capului.

Horpyna se apropie de cneaghină şi înţelese îndată că nu murise; căzuse numai într-un leşin adânc, aşa că îl goni afară pe Bohun şi începu s-o îngrijească.

Cneaghina deschise ochii în curând.

— Ei, jupâniţă, n-ai nimic, îi spunea Horpyna. Se vede că te-ai speriat de el şi te-a apucat leşinul, da' leşinul o să treacă şi o să te faci iar sănătoasă. Tu eşti o fată ca o nucă, ai timp să trăieşti şi să guşti fericirea.

— Cine eşti tu? întrebă cneaghina cu glasul slab.

— Eu? Sunt sluga ta, că aşa a poruncit el.

— Unde sunt?

— În Râpa Dracului. Locul e pustiu şi n-ai să vezi pe nimeni afară de el.

— Şi tu locuieşti aici?

— Aici e hutorul nostru. Eu sunt Dońcówna, fratele meu e polcovnic sub Bohun, are cazaci destoinici, iar eu stau aici şi te voi păzi în această odaie aurită. Coliba străluceşte ca un palat! El a adus totul pentru tine.

Helena privi la faţa vioaie a vrăjitoarei şi i se păru plină de sinceritate.

— Ai să fii bună cu mine?

Dinţii albi ai tinerei vidme străluciră de zâmbet.

— O să fiu. Cum să nu fiu! spuse; dar să te porţi şi tu bine cu atamanul. E un şoim, un cazac cu faimă, el îţi.

Aici vidma se aplecă la urechea Helenei şi începu să-i şoptească ceva, iar în cele din urmă izbucni în râs.

— Afară! strigă cneaghina.

CAPITOLUL III.

DOUĂ ZILE MAI TÂRZIU, dis-de-dimineaţă, Dońcówna şi Bohun şedeau sub salcia de lângă roata morii şi priveau la apa care făcea spume căzând din scoc.

— S-o păzeşti, să ai grijă de ea, să nu-ţi iei ochii de pe ea, să nu iasă niciodată din râpă, spunea Bohun.

— Spre râu, râpa se îngustează, iar aici e loc destul. Porunceşte să astupe trecerea cu pietre şi vom sta aici ca în fundul unei căldări; dacă o să am nevoie de ceva, o să găsesc eu pe unde să ies.

— Şi cu ce o să trăiţi aici?

— De-a lungul pereţilor stâncoşi Czeremis pune porumb, viţă-de-vie şi prinde păsări cu laţul. Cu ce-ai mai adus şi tu, n-o să-i lipsească decât laptele de pasăre. N-ai fricǎ, n-o să iasă din râpă şi n-o să afle nimeni de ea, numai oamenii tăi să nu trăncănească pe undeva că e aici.

— I-am pus să jure. Sunt cazaci credincioşi, nu vor spune nimic de-ar fi să-i jupoaie de piele. Dar tu ai zis că oamenii vin la tine, ca la o vrăjitoare.

— Vin câte unii de la Raszków, alţii, Dumnezeu ştie de unde. Dar se opresc lângă râu, în râpă nu intră nimeni, că se tem. A văzut pe drum oase de oameni. Au fost unii care au vrut să vină până aici; oasele lor zac pe câmp.

— Tu i-ai omorât?

— Cine i-a omorât, i-a omorât! Oricine vrea să-i ghicesc, trebuie să aştepte la gura vâlcelei, iar eu mă duc la roata morii. Mă uit în apă şi când mă întorc, îi spun ce am văzut.

O să mă uit îndată şi pentru tine, numai că nu ştiu dacă se va arăta ceva, că nu se vede întotdeauna.

— Numai să nu vezi ceva rău.

— Dacă va fi rău, nu mai pleci. Şi aşa mai bine ar fi să nu pleci.

— Trebuie. Chmielnicki mi-a scris la Bar să mă întorc şi mi-a poruncit şi Krzywónos. Leşii vin asupra noastră cu mare putere şi trebuie să ne strângem toţi la un loc.

— Şi când te întorci?

— Nu ştiu. O să fie o bătălie grozavă, cum n-a mai fost. Sau noi vom pieri, sau lehii. Dacă ne bat lehii, vin să mă ascund aici, iar dacă batem noi, mă întorc, îmi iau fata şi mă duc cu ea la Kiev.

— Şi dacă ai să mori?

— De-aia eşti vrăjitoare, ca să-mi spui.

— Şi dacă ai să mori?

— O moarte are omul.

— Ei, na! Şi eu ce fac cu fata? îi răsucesc gâtul?

— Să cutezi numai s-o atingi şi voi porunci să te tragă cu boii în ţeapă.

Gânduri mohorâte treceau prin mintea atamanului.

— Dacă voi pieri, spune-i să mă ierte.

— Ehei, oarbă mai e poleaşca, de nu vede atâta dragoste şi nu ţine la tine. Dacă aş fi în locul ei, nu m-aş împotrivi deloc, he! he!

Spunând acestea, Horpyna îl înghionti de două ori cu cotul pe ataman şi-i zâmbi, arătându-şi toţi dinţii.

— Du-te dracului! răspunse cazacul.

— E, ştiu eu că tu nu eşti pentru mine.

Bohun îşi aţinti privirile în apa înspumată care cădea pe roata morii, ca şi când ar fi vrut să-şi ghicească singur.

— Horpyna? întrebă după o clipă.

— Ce-i?

— După ce voi pleca, o să-i fie dor de mine?

— Dacă nu vrei s-o domoleşti ca un cazac, e mai bine să pleci.

— Nu vreau, nu pot, nu cutez! Ştiu că s-ar omorî.

— Atunci tot e mai bine să pleci. Dacă te vede mereu aici, nici nu vrea să ştie de tine, dar după ce o să stea numai cu mine şi cu Czeremis o lună, două, o să înceapă să tânjească după tine.

— O, dacă era sănătoasă, ştiam eu ce aveam de făcut. Aş fi adus un popă de la Raszków şi i-aş fi poruncit să ne cunune, dar aşa mă tem că dacă intră frica în ea, îşi dă sufletul. Ai văzut şi tu.

— Fugi de-aici! Ce-ţi trebuie popă şi cununie? Oho, tu nu eşti un cazac adevărat. Nu! Eu nu vreau să-mi calce locul nici popa şi nici preotul catolic. La Raszków stau tătarii din Dobrogea, pe care o să ni-i aduci pe cap, şi dacă ei ajung până aici, n-o mai vezi pe cneaghină. Ce-ţi mai trece prin minte? E mai bine să pleci şi să te întorci mai târziu.

— Tu uită-te în apă şi spune-mi ce vezi. Să-mi spui adevărul, să nu mă minţi, de-ar fi să mă vezi şi mort.

Dońcówna se apropie de albia apei şi ridică al doilea stăvilar care oprea căderea izvorului; şuvoiul sprinten se repezi cu iuţeală îndoită prin scocul morii; roata începu să se învârtească mai repede, până când nu se mai văzu din pulberea stropilor; împrăştiată, zdrobită, spuma se bulbuca sub roată ca o apă în clocot.

Vrăjitoarea îşi pironi ochii negri în vârtejurile înhorbotate şi, apucând-şi cozile de lângă urechi, începu să strige:

— Huk! Huk! Arată-te! în roata de stejar, în spuma albă, în ceaţa luminoasă, de eşti rău sau de eşti bun, arată-te!

Bohun se apropie şi se aşează lângă ea. Pe faţa lui se vedea teama şi dorinţa fierbinte de a cunoaşte cele ce aveau să se întâmple.

— Văd! strigă vidma.

— Ce vezi?

— Moartea fratelui meu. Doi boi îl trag în ţeapă pe Doniec.

— Ducă-se dracului! mormăi Bohun care voia să afle cu totul altceva.

O vreme se auzi numai huruitul roţii care se învârtea năprasnic.

— Fratele meu are faţa vânătă, vineţie, şi-l ciugulesc corbii! spuse Horpyna.

— Ce mai vezi?

— Nimic. O, ce vânăt e! Huk! Huk! în roata de stejar, în spuma albă, în ceaţa luminoasă, arată-te! Văd.

— Ce, ce vezi?

— O bătălie! Leşii fug dinaintea cazacilor.

— Şi eu îi gonesc din urmă?

— Te văd şi pe tine. Te lupţi cu un cavaler mititel, Hur! Hur! Hur! Fereşte-te de cavalerul cel mititel.

— Şi cneaghina?

— Ea nu e. Te văd iar, lângă tine e cineva care te va vinde, un prieten mincinos.

Bohun se holba când la spumă, când la vrăjitoare, muncindu-şi mintea, ca să ajute vrăjile.

— Ce fel de prieten?

— Nu văd. Nu ştiu. Bătrân sau tânăr.

— E bătrân, fără îndoială!

— Poate că e şi bătrân.

— Ştiu cine e. M-a mai vândut o dată. Un şleahtic cu barba căruntă şi cu albeaţă la un ochi. Moarte lui! Nu mai e prietenul meu.

— El merge pe urmele tale. Te văd iar. Stai! E şi cneaghina! în rochie albă, cu o cunună pe cap, iar deasupra ei e un erete.

— Eu sunt.

— Se poate să fii şi tu. Erete. Sau şoim? Erete!

— Eu sunt.

— Aşteaptă. Nu se mai vede nimic. În roată de stejar, în spumă albă. O! O! Ce multă oaste, ce mulţi cazaci, oleo! Câtă frunză şi iarbă, şi tu eşti deasupra tuturor, înaintea ta duc trei tuiuri.

— Cneaghina e lângă mine?

— Nu e, tu eşti în tabără.

Iarăşi urmă o clipă de tăcere. Roata uruia de se cutremura toată moara.

— Ehei, ce de sânge, ce de sânge! Ce de morţi! Lupii deasupra, corbii deasupra, ciuma deasupra! Numai morţi şi iar morţi până hăt, hăt, departe, numai morţi, nu se vede nimic, numai sânge!

Deodată suflarea vântului împrăştie pulberea stropilor de deasupra roţii şi tot atunci, mai sus, dincolo de moară, se arătă urâtul Czeremis cu o legătură de vreascuri în spinare.

— Czeremis, lasă jos scândura la stăvilar! strigă Horpyna. Şi se duse să se spele pe mâini şi pe faţă la izvor, iar piticul opri apa.

Bohun stătea îngândurat. Îşi reveni abia la sosirea vrăjitoarei.

— Altceva n-ai mai văzut? o întrebă.

— Ce s-a arătat, am văzut, altceva nimic.

— Nu minţi cumva?

— Mă jur pe capul fratelui meu că am spus adevărul. Pe el o să-l înfigă în ţeapă şi doi boi o să-l tragă de picioare. Îmi pare rău de el. Hei, nu numai lui îi e scris să moară! Ce de morţi s-au arătat! N-am mai văzut niciodată atâţia! O să fie un război cumplit pe lume.

— Şi pe ea ai văzut-o cu un erete deasupra capului?

— Aşa-i.

— Şi cu cununa pe cap?

— Cu cununa pe cap şi în rochie albă.

— Şi de unde ştii tu că eretele sunt eu? Ţi-am vorbit de şleahticul cel tânăr, poate că e el.

Horpyna îşi încruntă sprâncenele şi căzu pe gânduri.

— Nu se poate, răspunse după un timp, scuturând din cap, dacă era leahul, aş fi văzut un vultur.

— Slavă Domnului! Slavă Domnului! Mă duc să poruncesc cazacilor să aibă caii pregătiţi de drum. La noapte plecăm.

— Aşadar, trebuie să pleci.

— N-am încotro, aşa mi-au poruncit Chmiel şi Krzywónos. Tu ai văzut bine că o să fie un război cumplit, fiindcă tot aşa

am citit şi eu la Bar în scrisoarea de la Chmiel.

Bohun nu ştia să citească, dar se ruşina s-o spună, nu voia să treacă drept un om de jos.

— Atunci du-te! spuse vidma. Tu eşti fericit, o să ajungi hatman, trei tuiuri am văzut deasupra ta, cum îmi văd degetele de la mână.

— Am să ajung hatman şi am s-o iau pe cneaghină de nevastă; o ţărancă nu era de mine.

— Cu o ţărancă ai fi vorbit altfel, dar de asta ţi-e ruşine. Leah trebuia să te fi născut.

— Nu sunt mai rău ca unul de-ai lor, spuse Bohun şi plecă la cazaci, în grajd, iar Horpyna se duse să fiarbă mâncarea.

Seara caii erau gata de drum, dar atamanul nu se prea grăbea să plece. Şedea pe un morman de covoare în odaia de oaspeţi, cu teorba în mână şi privea la cneaghina lui, care se sculase din pat şi se retrăsese în celălalt colţ al încăperii, rostind rugăciuni fără să-l ia în seamă pe ataman, ca şi când nici n-ar fi fost acolo. El, dimpotrivă, îi urmărea de lângă perete fiecare mişcare, prindea din zbor fiecare oftat şi nu ştia ce să facă. Deschidea gura să înceapă vorba, dar cuvintele nu voiau să-i iasă afară. Se temea parcă de obrazul palid, tăcut, cu o expresie de asprime întipărită pe sprâncene şi pe buze. Mai înainte Bohun nu văzuse pe faţa Helenei această expresie. Şi fără voie îşi aminti de serile petrecute la Rozłogi când şedeau în jurul mesei de stejar, el şi cnejii Kurcewicz. Bătrâna cneaghină mânca seminţe de floarea-soarelui, cnejii aruncau zarurile din pocal, iar el se uita pierdut la frumoasa jupâniţă, cum se uită şi acum. Atunci era fericit, când îşi povestea isprăvile cu cazacii de la Sici, ea îl asculta şi uneori ochii ei negri odihneau o clipă pe faţa lui, iar buzele răsfrânte, ca mălina, mărturiseau că ascultă cu încântare. Acum nici măcar nu se uita la el. Pe atunci se întâmpla să cânte din teorbă, şi ea îl asculta şi îl privea, iar lui i se topea inima de fericire. Minunea minunilor! acum el era stăpânul ei, el o luase cu puterea armelor, era prada lui, roaba lui, putea să-i poruncească şi,

cu toate acestea, atunci se simţea mai aproape de ea şi de starea ei! Kurcewiczii erau fraţii lui, iar ea, sora lor, era nu numai pasărea lui dragă, şoimul lui, iubita cu sprâncenele ca pana corbului, ci parcă şi ruda lui. Iar acum înaintea lui se afla o jupâniţă mândră, nouroasă, tăcută, neînduplecată. Ei, cum clocoteşte mânia în el! I-ar arăta el ce înseamnă să batjocoreşti un cazac, dar el o iubeşte pe această jupâniţă nemiloasă, şi-ar da sângele pentru ea, şi de câte ori furia îi cuprinde pieptul, o mână nevăzută parcă îl apucă de păr şi un glas îi bubuie în ureche: „Stai!” Nu demult izbucnise ca o vâlvătaie, apoi se caise, lovindu-se cu capul de pereţi. Nu izbutise nimic. Aşa că se zvârcolea cazacul, simţind că prezenţa lui în această odaie era apăsătoare pentru Helena. De-ar fi zâmbit măcar, de i-ar fi spus o vorbă bună – i-ar fi căzut la picioare şi s-ar fi dus dracului să-şi înece durerea, mânia şi umilirea în sângele lehilor. Dar aşa, stătea ca un rob înaintea acestei cneaghine. Dacă n-ar fi cunoscut-o mai demult, dacă ar fi fost o poleaşcă smulsă din oricare conac de şleahtici, ar fi fost mai îndrăzneţ, dar în faţa lui se afla cneaghina Helena, pe care o peţise cnejilor Kurcewicz şi pentru care voise să renunţe la Rozłogi şi la tot ce avea. De aceea era atât de ruşinat înaintea ei, atât de neajutorat.

Timpul trece, de afară se aude murmurul cazacilor, care au şi încălecat, aşteptându-l pe atamanul care se zbuciumă. Flăcările focului de vreascuri aruncă lumini pe faţa lui, pe contăşul scump şi pe teorbă, şi ea, măcar de s-ar uita la el! Atamanul e încercat de amărăciune, de mânie şi de dor; nu se simte în apele lui. Ar vrea să-şi ia rămas-bun de la ea cu duioşie şi se teme că această despărţire nu va fi aşa cum o doreşte sufletul lui, se teme că va pleca mâhnit, furios şi cu durerea în inimă.

Ehei, dacă nu era cneaghina Helena, cneaghina Helena care se străpunsese cu jungherul, care amenința să se omoare, jupâniţa atât de dragă, atât de dragă! Pe cât de crudă şi de mândră, pe atât de dragă!

Deodată un cal nechează afară lângă fereastră.

Atamanul îşi luă inima în dinţi.

— Cneaghină, spuse, e timpul să plec.

Helena tăcea.

— Nu-mi urezi nici măcar „drum bun”?

— Du-te cu Dumnezeu! răspunse cu seriozitate.

Cazacului i se strânse inima; auzise ce voia, dar ar fi dorit cu totul altfel.

— Ei, ştiu că eşti supărată pe mine şi că mă urăşti, dar află de la mine că altul s-ar fi purtat mult mai rău ca mine. Te-am adus aici, pentru că n-am avut încotro, dar ce rău ţi-am făcut? Nu m-am purtat cum se cuvenea să mă port cu o regină? Recunoaşte. Sunt oare un asemenea tâlhar care nu e vrednic de nici o vorbă bună din partea ta? Eşti doar în puterea mea.

— Sunt în puterea lui Dumnezeu, răspunse ea cu hotărârea de mai înainte, şi pentru că Domnia Ta cauţi să te stăpâneşti, îţi mulţumesc şi pentru asta.

— Atunci mă duc, fie şi cu acest din urmă cuvânt. Poate că o să-ţi pară rău, poate că o să-ţi fie dor de mine!

Helena tăcea.

— Îmi pare rău să te las singură aici, zise Bohun, îmi pare rău să plec, dar trebuie. Mi-ar fi mai uşor, dacă ai zâmbi, dacă m-ai binecuvânta, cu inima curată. Ce să fac să-ţi dobândesc bunăvoinţa?

— Redă-mi libertatea, şi Dumnezeu îţi va ierta toate păcatele, iar eu te voi ierta şi te voi binecuvânta.

— Ei, poate că mă vei binecuvânta într-adevăr, spuse cazacul, poate că îţi va părea rău că eşti atât de aspră cu mine.

Acum la despărţire, Bohun voia să cumpere o clipă de duioşie fie şi printr-o jumătate de făgăduială pe care nici nu se gândea să şi-o respecte; nădejdea străluci în ochii Helenei şi asprimea îi coborî de pe obraz. Îşi împreună mâinile la piept, aţintindu-şi asupra lui privirea luminoasă.

— Ai fi în stare tu să.

— E, nu ştiu., răspunse încet cazacul sugrumat de ruşine şi de milă. Acum nu se poate, nu se poate; hoardele tătarilor au tăbărât în Câmpiile Sălbatice, ciambulurile umblă peste tot, de la Raszków vin tătarii dobrogeni; nu pot, mi-e frică, dar când mă întorc. Sunt alături de tine, copilă. Faci ce vrei din mine. Nu ştiu! nu ştiu!

— Să-ţi dea Dumnezeu gândul cel bun, să te lumineze Sfânta Precista. Du-te cu Dumnezeu!

Şi întinse o mână spre el. Bohun se repezi şi îşi lipi buzele de ea; deodată înălţă capul, îi întâlni privirea serioasă şi-i lăsă mâna. Se îndreptă spre uşă, făcând plecăciuni adânci, ca un cazac, se mai închină o dată din prag şi dispăru după perdea.

În curând murmurul glasurilor de afară se înteţi, răsună zăngănit de arme, iar mai apoi se auziră cuvintele unui cântec răsfrânt pe mai multe voci:

Hei, slăvita-ţi slavă Doar printre cazaci o capeţi.

Şi printre prieteni.

Pentru anii lungi ce trece Până la sfârşitul vieţii.

Glasurile şi tropotul se îndepărtau auzindu-se tot mai încet.

CAPITOLUL IV.

DOMNUL DUMNEZEU A FĂCUT O adevărată minune cu ea, le povestea jupân Zagłoba lui Wołodyjowski şi lui Podbipięta, aflându-se în cvartirul lui Skrzetuski. Vă spun, a făcut o adevărată minune când m-a învoit pe mine s-o smulg din mâinile lui Bohun şi s-o păzesc tot drumul; să avem încredere că se va milostivi încă o dată de ea şi de noi. Numai să fie în viaţă. Mie îmi şopteşte ceva, că iar a răpit-o. Pentru că, luaţi aminte şi Domniile Voastre, după cum ne-au mărturisit prinşii, el a ajuns al doilea călău alături de Krzywónos, după Pułjan. Face-i-ar dracii de petrecanie! Aşadar trebuie să fi luat parte la cucerirea Barului.

— Putea să n-o găsească în acea mulţime de nenorociţi; acolo au fost omorâţi aproape douăzeci de mii de oameni,

zise Wołodyjowski.

— Domnia Ta nu-l cunoşti pe Bohun. Eu sunt gata să jur că el ştia că jupâniţă se afla la Bar. Aşa că nu poate fi altfel, numai el a scăpat-o din măcel şi a dus-o undeva.

— Domnia Ta, cu asta nu ne aduci o mângâiere prea mare, fiindcă, în locul lui Skrzetuski, aş prefera să fi pierit decât să rămână în mâinile acestui tâlhar.

— Nici asta nu e o mângâiere, pentru că dacă a pierit, a fost ruşinată înainte.

— Te apucă deznădejdea! spuse Wołodyjowski.

— Oh, te apucă deznădejdea! repetă jupân Longinus.

Zagłoba începu să se tragă de mustăţi şi de barbă şi în cele din urmă izbucni:

— Mânca-i-ar lepra, cu tot neamul lor de câini! Să dea Dumnezeu să răsucească păgânii coarde la arcuri din maţele lor! Dumnezeu a creat toate naţiile, dar pe ei i-a făcut diavolul, sodomiţii! Să dea Dumnezeu să nu le mai fete nici o scroafă!

— Eu n-am cunoscut-o pe această dulce jupâniţă, rosti cu tristeţe Wołodyjowski, dar aş vrea să pătimesc eu în locul ei.

— Am văzut-o numai o dată în viaţă, dar când îmi aduc a-minte, mi se face lehamite că mai trăiesc! zise jupân Longinus.

— Asta spuneţi voi, strigă jupân Zagłoba, da' eu, care am îndrăgit-o ca pe copilul meu şi am scăpat-o din atâtea primejdii? eu, ce să mai zic?

— Şi Skrzetuski? întrebă Wołodyjowski.

Aşa se tânguiau vitejii, apoi se adânciră în tăcere. Cel dintâi îşi reveni jupân Zagłoba.

— Să nu mai fie oare nici un mijloc? întrebă.

— Dacă nu mai putem face nimic, avem datoria s-o răzbunăm, răspunse Wołodyjowski.

— Să dea Dumnezeu să vină mai repede bătălia cea mare! oftă jupân Longinus. Se vorbeşte că tătarii au trecut râul, aşezându-şi tabăra în stepă.

Dar jupân Zagłoba se împotrivi:

— Nu se poate s-o lăsăm aşa, sărmana, fără să întreprindem nimic pentru a o scăpa. Mi-am prăpădit destul bătrânele picioare tot colindând prin lume şi mi-ar fi mai la-ndemână să zac liniştit pe vreun cuptor, la căldură, dar pentru orfana asta sunt gata să mă duc şi la Stambul, chiar dacă ar trebui să îmbrac iar tortul ţărănesc şi să iau teorba, la care nici să privesc nu mai pot fără să mă apuce scârba.

— Domnia Ta, care eşti atât de iscusit în şiretlicuri, scorneşte ceva, zise Podbipięta.

Mi-au trecut o groază de lucruri prin minte. Dacă prinţul Dominik ar avea măcar pe jumătate din ele, Chmielnicki ar atârna acum de picioare, în spânzurătoare, cu burdihanul spintecat. Am vorbit cu Skrzetuski, dar nu te poţi înţelege cu el. Durerea s-a copt în el şi îl roade mai rău ca o boală. Domniile Voastre să aveţi grijă de el, să nu-şi piardă minţile. Din cauza supărărilor prea mari se întâmplă de multe ori ca mens să facă ce face vinul, până când se oţeteşte.

— Se întâmplă, se întâmplă! zise jupân Longinus.

Wołodyjowski începu să se mişte nerăbdător şi întrebă:

— Şi care sunt lucrurile de care vorbeai Domnia Ta?

— Care sunt? Mai întâi trebuie să aflăm dacă orfana noastră dragă – îngerii s-o ferească de toate relele! – mai trăieşte, şi asta o putem afla în două feluri: sau găsim printre cazacii prinţului oameni de credinţă şi siguri, care să vrea să fugă, chipurile, la cazaci, să se amestece cu oamenii lui Bohun şi să ştiricească ceva de la ei.

— Dragonii mei sunt rusini! îl întrerupse Wołodyjowski. Eu am să găsesc asemenea oameni.

— Stai, Domnia Ta. sau punem mâna pe o limbă dintre netrebnicii care au luat Barul şi o silim să spună dacă ştie ceva. Toţi se uită la Bohun ca la un Dumnezeu, le place curajul lui drăcesc, cântă despre el – dar-ar Dumnezeu să li se umple gâtlejul de bube! – şi îşi povestesc unul altuia ce-a făcut şi ce n-a făcut. Dacă el a răpit-o pe jupâniţa noastră, nu se putea ascunde de ei.

— Păi putem să trimitem şi iscoade, străduindu-ne totodată să prindem şi o limbă, observă jupân Podbipięta.

— Domnia Ta, ai nimerit ţinta. Lucrul de căpetenie este să aflăm dacă trăieşte. Aşa că dacă Domniile Voastre vreţi să-l ajutaţi pe Skrzetuski din toată inima, ascultaţi poruncile mele, că eu am trecut prin mai multe ca voi. Ne îmbrăcăm în haine ţărăneşti şi iscodim unde a ascuns-o, iar când vom afla, lăsaţi pe mine, o scăpăm noi. Cel mai greu e pentru mine şi pentru Skrzetuski, fiindcă Bohun ne ştie, şi dacă ne cunoaşte, nici maicile care ne-au adus pe lume n-o să ne mai recunoască, dar pe Domniile Voastre nu v-a văzut.

— Pe mine m-a văzut, zise Podbipięta, dar nu-i nimic.

— Poate că bunul Dumnezeu o să ne ajute să punem mâna pe el! strigă şi Wołodyjowski.

— Eu nu mai vreau să-l văd, vorbea mai departe jupân Zagłoba. N-are decât să se uite călăul la el. Trebuie să fiu cu băgare de seamă, să nu stricăm totul. Nu se poate să-i cunoască numai el ascunzătoarea; şi vă asigur că e mai fără primejdie să întrebăm pe altcineva.

— Poate că află ceva oamenii pe care-i vom trimite. Dacă prinţul îmi dă învoire, aleg câţiva inşi de nădejde şi-i reped chiar mâine.

— Prinţul îţi va da învoire, dar mă îndoiesc că vor afla ceva. Ascultaţi, Domniile Voastre, îmi vine în gând alt vicleşug: ce-ar fi dacă, în loc să trimitem oameni şi să prindem ostateci, ne-am îmbrăca ţărăneşte şi am purcede la drum, fără să mai zăbovim?

— O, nu se poate! strigă Wołodyjowski.

— De ce nu se poate?

— Se vede că Domnia Ta nu cunoşti slujba ostăşească. Când steagurile se află nemine excepto, e lucru sfânt. De ţi-ar fi pe moarte amândoi părinţii, nu poţi să ceri învoire să pleci, fiindcă înaintea bătăliei aceasta e cea mai mare ruşine pentru un oştean. După lupta hotărâtoare, când vrăjmaşul e împrăştiat, se poate, dar înainte, nu. Şi apoi, Domnia Ta, ia aminte: Skrzetuski cel dintâi voia să se

smulgă de aici, să zboare s-o scape, dar n-a cutezat să scoată o vorbă. E un oştean cu faimă, prinţul îl iubeşte şi cu toate astea n-a spus nimic, fiindcă îşi cunoaşte datorie. Vezi, Domnia Ta, asta e slujba Republicii întregi, iar cealaltă e o treabă particulară. Nu ştiu cum e prin alte părţi, deşi gândesc că peste tot e la fel, dar de când mă aflu sub ordinele prinţului voievod, n-am pomenit să NO dea învoire înaintea bătăliei, şi încă unor căpetenii! De i s-ar sfâşia sufletul de durere, Skrzetuski nu s-ar duce la prinţ cu asemenea rugăminte.

— Ştiu eu că Skrzetuski e aspru ca un roman, zise jupân Zagłoba, dar dacă i-ar şopti cineva prinţului despre ce e vorba, poate că v-ar învoi şi pe Domniile Voastre şi pe el.

— Nici nu va sta să-l asculte! Prinţul are toată Republica pe cap. Domnia Ta gândeşti că acum, când se hotărăsc cele mai însemnate treburi care privesc întregul popor, el se va ocupa de interesul cuiva anume? Şi apoi, chiar dacă s-ar învoi fără să-l roage cineva să ne sloboadă, ceea ce este cu neputinţă, pe Dumnezeu din cer, nimeni dintre noi n-ar pleca acum din tabără, fiindcă şi noi suntem datori să ne slujim mai întâi ţara la vreme de primejdie.

— O, ştiu şi eu prea bine acest lucru, cunosc ce înseamnă slujba, nu de ieri de alaltăieri, tocmai de aceea vă spuneam Domniilor Voastre că şiretlicul de care vorbim mi-a venit în minte, dar n-am spus că s-a oprit acolo. Pe de altă parte, la drept vorbind, atâta timp cât puterea calicimii se află neclătinată, nu putem să facem mare lucru, dar după ce vor fi înfrânţi şi goniţi, când vor fi nevoiţi să-şi apere propria piele, atunci vom putea să ne amestecăm printre ei şi să aflăm mai lesne ce ştiu. Numai să se adune mai repede şi restul oştilor, altfel o să murim de grijă în acest Czolhański Kamień. Dacă prinţul nostru ar avea conducerea, am fi pornit de mult, dar prinţul Dominik se vede că face prea dese popasuri, de vreme ce n-a sosit până acum.

— Îl aşteaptă să ajungă aici peste trei zile.

— Adu-l, Doamne, cât mai repede! Dar ajutorul de paharnic al Coroanei trebuie să sosească astăzi?

— Întocmai.

În clipa aceea uşa se deschise şi intră Skrzetuski.

Era atât de rece şi de liniştit, încât ai fi zis că durerea îi cioplise chipul în piatră. Obrazu-i tânăr, atât de aspru şi de serios, părea ciudat, zâmbetul parcă nu se odihnise niciodată asupra lui şi era uşor de ghicit că dacă moartea îi va curma viaţa, nu va avea prea multe de schimbat. Barba neagră ca pana corbului, în care se iţeau ici-colo fire argintii, îi crescuse până la jumătatea pieptului.

Tovarăşii de arme şi prietenii credincioşi mai degrabă îi ghiceau durerea pe care nu voia s-o arate. În sfârşit, îşi venise în fire şi se liniştise, cel puţin în aparenţă; îşi îndeplinea îndatoririle ostăşeşti aproape cu mai multă sârguinţă ca de obicei şi se arăta prins cu totul de bătălia apropiată.

— Vorbeam de nenorocirea Domniei Tale, care e şi a noastră, îi spuse jupân Zagłoba, Dumnezeu e martor, suntem nemângâiaţi cu toţii. Dar dacă ţi-am ajuta Domniei Tale numai să-ţi verşi lacrimile, simţirile noastre n-ar fi de nici un folos, de aceea am hotărât să ne dăm şi viaţa ca s-o scăpăm pe sărmana Helena din robie, dacă mai trăieşte.

— Să vă răsplătească Dumnezeu, răspunse Skrzetuski.

— Mergem cu tine şi în tabăra lui Chmielnicki, adăugă Wołodyjowski, privindu-şi prietenul cu nelinişte.

— Să vă răsplătească Dumnezeu, repetă Jan.

— Cunoaştem, urmă jupân Zagłoba, că Domnia Ta ai jurat s-o găseşti vie sau moartă, de aceea noi suntem gata, fie şi astăzi, să.

Skrzetuski se aşează pe laviţă, îşi pironi ochii în pământ şi nu zise nimic. Tăcerea lui îl înfurie pe jupân Zagłoba. „Să vrea oare s-o părăsească? gândea. Dacă-i aşa, Dumnezeu să-l călăuzească! Văd că pe lume nu mai există nici recunoştinţă, nici ţinere de minte. Dar se vor găsi oameni care s-o scape, numai să nu-mi dau duhul înainte!”

În odaie se aşternuse liniştea, întreruptă doar de oftaturile lui Longinus. Micul Wołodyjowski se apropie de Skrzetuski şi-i puse mâna pe umăr:

— De unde vii? îl întrebă.

— De la prinţ.

— Şi?

— Plec la noapte în cercetare.

— Departe?

— Până la Jarmolińce, dacă voi găsi drumul slobod.

Wołodyjowski se uită la Zagłoba şi se înţeleseră dintr-o dată.

— Jarmolińce e spre Bar? mormăi Zagłoba. Mergem şi noi cu tine.

— Trebuie să ceri încuviinţarea prinţului şi să-l întrebi dacă nu ţi-a hărăzit altă treabă.

— Haidem împreună. Vreau să mai întreb şi altceva.

— Atunci mergem şi noi cu Domniile Voastre, spuse Zagłoba.

Sc scularăşi ieşiră. Locuinţa prinţului era destul de departe, în celălalt capăt al taberei. Găsiră anticamera plină de ofiţeri din diferite flamuri, fiindcă la Czolhański Kamień veneau întruna steaguri noi, şi toţi se grăbeau să-şi ofere serviciile prinţului. Wołodyjowski trebui să aştepte destul de mult până Nu fie primit împreună cu Podbipięta, în schimb, prinţul le îngădui de la început să plece cu Skrzetuski şi să trimită câţiva dragoni dintre rusini, care, prefăcându-se că fug din tabără, aveau să intre în legătură cu cazacii lui Bohun şi să întrebe de cneaghină. Iar Wołodyjowski îi mai spuse:

— Lui Skrzetuski îi încredinţez diferite însărcinări, fiindcă văd că îl sfâşie durerea care i s-a încuibat în inimă şi îmi pare tare rău de e. Nu v-a vorbit nimic de ea?

Mai nimic. La început voia să plece la întâmplare printre cazaci, dar şi-a adus aminte că acum steagurile sunt în nemine excepto, iar noi ne aflăm în slujba ţării, pe care trebuie s-o mântuim înainte de toate, şi de aceea n-a mai

venit la Luminăţia Ta. Numai Dumnezeu ştie ce se întâmplă cu el.

— Îl pune la grea încercare. Domnia Ta ai grijă de el, că văd că eşti prieten de nădejde.

Pan Wołodyjowski se închină adânc şi ieşi, pentru că tocmai în acea clipă intră la prinţ voievodul Kievului însoţit de starostele de Stobnik, de pan Denhof, starostele de Sokal şi de alte câteva căpetenii ostăşeşti.

— Ei? întrebă Skrzetuski.

— Merg cu tine, dar mai întâi trebuie să trec pe la steagul meu, să trimit câţiva oameni într-un loc anume.

— Să mergem împreună.

Ieşiră şi odată cu el plecară Podbipięta, Zagłoba şi bătrânul Zaćwilichowski, care se ducea la steagul său. Nu departe de corturile dragonilor lui Wołodyjowski îl întâlniră pe jupân Łaszcz, care mergea sau mai degrabă se împleticea în fruntea unei cete de şleahtici ameţiţi cu toţii de băutură. La vederea lor, jupân Zagłoba oftă. Încă de la Konstantynów legase mare prietenie cu străjerul Coroanei, fiindcă, într-un fel anume, semănau ca două picături de apă. Jupân Łaszcz, cu toate că era un viteaz cu mare faimă printre păgâni, era în acelaşi timp un chefliu vestit, mâncău şi cartofor, căruia, în afară de bătălii, rugăciuni, încălcări de conace şi încăierări, îi plăcea mai mult decât orice să-şi petreacă timpul liber în tovărăşia unor oameni ca Zagłoba, să bea de moarte şi să asculte istorisiri vesele. Era un scandalagiu de mâna întâi, care stârnise atâtea tulburări şi încălcase de atâtea ori legea, încât în oricare altă ţară ar fi plătit de mult cu capul. Apăsau asupră-i mai multe condamnări, pe care nu le lua în seamă nici în timp de pace, iar acum, în vreme de război, toate fuseseră date uitării. Se unise cu prinţul încă de la Rosołowce şi adusese foloase însemnate la Konstantynów, dar de când oştirea se odihnea la Zbaraż, devenise aproape de nesuferit prin gâlcevile pe care le isca. La drept vorbind, nimeni nu socotise şi nu scrisese nicăieri cât vin băuse jupân Zagłoba la el, cât

sporovăise şi povestise, spre marea bucurie a gazdei, care-l poftea în fiecare zi.

Dar de când cu ştirea căderii Barului, jupân Zagłoba se posomorâse, îşi pierduse veselia, verva şi nu-l mai vizitase pe străjerul Coroanei. Jupân Łaszcz gândise că şleahticul bun de glume plecase undeva departe de lupte, iar acum răsărise ca din pământ înaintea lui.

Îi întinse mâna şi-i spuse:

— Mă închin Domniei Tale. De ce nu mai treci pe la mine? Ce tot faci?

— Îi ţin de urât porucinicului Skrzetuski, răspunse şleahticul mohorât.

Străjerul nu-l avea la inimă pe Skrzetuski din pricina seriozităţii sale şi îl socotea cam într-o doagă, cu toate că îi cunoştea foarte bine nenorocirea, fiindcă fusese de faţă la ospăţul de la Zbaraż, în timpul căruia venise vestea căderii Murului. Dar, pentru că avea o fire nestăpânită şi, pe deasupra, în clipa aceea era beat, nu respecta durerea aproapelui – apucă un nasture de la pieptarul lui Skrzetuski şi-l întrebă:

— Domnia Ta plângi după o fetişcană? Da' măcar era humoasă? Ai?

— Domnia Ta, dă-mi drumul, spuse Skrzetuski.

— Aşteaptă.

Sunt în slujba prinţului şi poruncile lui nu suferă zăbavă.

— Aşteaptă! urmă Łaszcz cu îndărătnicia omului beat. Tu eşti în slujba prinţului, nu eu. Mie nu poate să-mi poruncească nimeni aici.

După care, coborându-şi glasul, repetă întrebarea:

— Era frumoasă? Ai?

Porucinicul îşi încruntă sprânceana.

— Află, Domnia Ta, că e mai bine să nu te atingi de durerea mea.

— Să nu mă ating? N-ai teamă. Dacă era frumoasă, mai trăieşte.

Faţa lui Skrzetuski se acoperi de o paloare de moarte, dar se stăpâni şi zise:

— Domnia Ta. vezi să nu uit cu cine vorbesc.

Łaszcz holbă ochii.

— Ce-i asta? Domnia Ta mă ameninţi? Pe mine? pentru o ibovnică?

— Jupâne străjer, vezi-ţi de drumul Domniei Tale! tună bătrânul Zaćwilichowski, tremurând de mânie.

— A, puişorilor, iepuri fricoşi, slugoi! începu să urle străjerul. Domniile Voastre, puneţi mâna pe săbii!

Şi scoţând-o pe a lui, se repezi la Skrzetuski, dar în aceeaşi clipă fierul şuieră în mâna lui Jan şi sabia străjerului zbură ca o pasăre în văzduh, iar el se clătină din cauza avântului şi căzu la pământ cât era de lung.

Skrzetuski nu-l omorî; stătea palid ca un mort, ameţit parcă, timp în care se iscă învălmăşeală. De o parte săriră oştenii străjerului, de cealaltă dragonii lui Wołodyjowski; ieşeau ca albinele dintr-un ştiubei. Răsunară strigăte: „Loveşte! Loveşte!” Mulţi veneau în fugă, neştiind despre ce e vorba. Săbiile începură să zăngănească şi neînţelegerea putea să se schimbe dintr-o clipă în alta într-o încăierare în toată puterea cuvântului. Din fericire, oamenii lui Łaszcz, văzând că oştenii lui Wiśniowiecki se adunau tot mai mulţi, se treziră de frică, îl luară cu forţa pe străjer şi spălară putina.

— Nu mai încape îndoială că dacă străjerul ar fi avut de-a face cu alţi oşteni, mai puţin disciplinaţi, l-ar fi ciopârţit cu săbiile, dar bătrânul Zaćwilichowski, revenindu-şi, strigă numai: „Opriţi!” şi săbiile se ascunseră în teacă.

Cu toate acestea, vuia întreaga tabără, iar vestea încăierării ajunse la urechile prinţului, mai ales că pan Kuszel, aflându-se în slujbă, dădu buzna în încăperea în care prinţul se sfătuia cu voievodul Kievului, starostele de Stobnik şi cu pan Denhof, şi strigă:

— Luminăţia Ta, oştenii se taie între ei!

Tocmai atunci se năpusti înăuntru străjerul Coroanei, palid şi turbat de furie, dar cu mintea trează.

— Luminăţia Ta, dreptate! strigă. Aici nu se respectă nici sângele, nici rangul, ca în tabăra lui Chmielnicki! Demnitarii Coroanei sunt hăcuiţi cu săbiile! Dacă Luminăţia Ta nu-mi faci dreptate şi nu-i pedepseşti cum se cuvine, îmi fac şi singur.

Prinţul zvâcni în picioare.

— Ce s-a întâmplat? Cine te-a năpăstuit?

— Un ofiţer al Luminăţiei Tale. Skrzetuski. Pe faţa prinţului se aşternu uimirea.

— Skrzetuski?

Deodată uşa se deschise şi intră Zaćwilichowski.

— Luminăţia Ta, eu am fost martor! spuse.

— Eu n-am venit aici să dau socoteală, ci să cer pedepsirea vinovatului! strigă Łaszcz.

Prinţul se întoarse spre el, ţintuindu-l cu privirea.

— Domol! domol! rosti încet şi apăsat.

În glasul coborât şi în ochii lui Wiśniowiecki era ceva atât de înfricoşător, că străjerul, deşi era vestit pentru îndrăzneala lui, tăcu dintr-o dată, ca şi când şi-ar fi pierdut şirul vorbelor, iar ceilalţi mai că păliră de teamă.

— Vorbeşte, Domnia Ta, îi porunci prinţul lui Zaćwilichowski. Zaćwilichowski povesti întreaga întâmplare de la început: cum, mânat de o pornire josnică, nevrednică nu numai de un slujbaş înalt, dar nici de un şleahtic, străjerul începuse să-şi bată joc de durerea lui Skrzetuski, apoi se repezise cu sabia la el; câtă stăpânire de sine, neobişnuită pentru vârsta lui, arătase porucinicul, mulţumindu-se numai să zvârle sabia potrivnicului din mână; la sfârşit bătrânelul urmă:

— Luminăţia Ta cunoaşte că până la cei şaptezeci de ani ai mei minciuna nu mi-a mânjit buzele şi nici nu mi le va mânji cât mai am de trăit; pot să jur că nu voi schimba nici o iotă din cele ce am spus.

Prinţul ştia că vorba lui Zaćwilichowski e aur curat, şi, pe de altă parte, îl cunoştea prea bine pe Łaszcz. Deocamdată însă nu zise nimic, luă numai pana şi începu să scrie.

După ce sfârşi, îşi îndreptă privirea către străjer.

— Domnia Ta, ţi s-a făcut dreptate, îi spuse.

Străjerul deschise gura, vrând să zică ceva, dar îi lipseau cuvintele, aşa că îşi sprijini mâna în şold, se înclină şi ieşi semeţ din odaie.

— Zeleński! chemă prinţul, du-i această scrisoare lui Skrzetuski.

Wołodyjowski, care nu-l mai părăsea pe porucinic, se cam sperie, când îl văzu intrând pe pajul prinţului, fiindcă era sigur că va trebui să se înfăţişeze pe dată înaintea acestuia.

Copilul de casă lăsă scrisoarea şi ieşi fără să mai spună nimic, iar Skrzetuski, după ce o citi, o dădu prietenului.

— Citeşte, spuse.

Wołodyjowski se uită peste scrisoare şi exclamă:

— Te-a înaintat la rangul de porucinic!

Şi apucându-l de gât pe Skrzetuski îl sărută pe amândoi obrajii.

Gradul de porucinic plin, într-un steag de husari, era o treaptă înaltă în oştire. Rohmistrul pâlcului, în care slujea Skrezutski, era însuşi Wiśniowiecki, având-l ca porucinic de jure pe pan Suffczyński din Sieńcza, om în vârstă, retras de mult din slujba activă. De facto, Jan îndeplinea de multă vreme îndatoririle unuia şi ale celuilalt, lucru care se întâlnea destul de des în asemenea steaguri, în care primele două grade erau nu o dată doar nişte ranguri cu numele. Rohmistru în steagul regal era regele însuşi, în cel al cardinalului, cardinalul; în amândouă, porucinicii erau înalţi dregători la curte, iar steagurile erau conduse de fapt de înlocuitorii lor, cărora li se spunea de obicei din această pricină porucinici sau polcovnici. Un asemenea porucinic vel polcovnic era şi Jan. Între îndeplinirea în fapt a funcţiei, între rangul recunoscut numai în vorbirea obişnuită şi cel real, era totuşi o mare deosebire. Acum, după ce fusese

numit, Skrzetuski devenise una dintre căpeteniile însemnate ale prinţului voievod al Ruteniei.

Dar, în timp ce prietenii se bucurau grozav, lăudându-l pentru cinstea dobândită, faţa nu i se schimbase nici o clipă, rămânând la fel de aspră şi de împietrită; nici un rang şi nici o slujbă de pe lume nu mai era în stare s-o lumineze.

Cu toate acestea se ridică şi plecă să-i mulţumească prinţului, iar micul Wołodyjowski umbla prin încăpere, frecându-şi mâinile.

— Măi, să fie! zicea, porucinic plin în steagul de husari! Nimeni n-a căpătat asemenea grad atât de tânăr.

— De i-ar întoarce Dumnezeu fericirea! spuse Zagłoba.

— Aici e buba! Aţi văzut că nici n-a tresărit.

— Ar fi vrut să renunţe la această cinste, adăugă jupân Longinus.

— Păi ce-i de mirare, Domnia Ta! oftă Zagłoba. Eu mi-aş da cele cinci degete de la o mână pentru ea, deşi am cucerit un steag cu ele.

— Aşa-i, aşa-i!

— Pan Suffczyński trebuie să fi murit, observă Wołodyjowski.

— Sigur că a murit.

— Şi cine o să-l înlocuiască pe porucinic? Stegarul e prea tânăr şi abia la Konstantynów a fost înaintat.

Întrebarea rămase nedezlegată; răspunsul îl aduse porucinicul Skrzetuski la întoarcere.

— Domnia Ta, îi spuse lui Podbipięta, prinţul te-a numit înlocuitorul meu.

— O, Doamne! Doamne! gemu jupân Longinus, împreunându-şi mâinile ca pentru rugăciune.

— Tot aşa putea s-o numească şi pe iapa-i letonianã, mormăi Zagłoba.

— Ei, dar cu plecarea cum rămâne? întrebă Wołodyjowski.

— Plecăm fără întârziere, răspunse Skrzetuski.

— Prinţul a poruncit să luăm mulţi oameni?

— Un steag de cazaci şi unul de moldoveni, cinci sute de oameni cu totul.

— Ehei, asta-i campanie, nu cercetare, dar dacă-i aşa, e timpul să plecăm.

— La drum! La drum! repetă jupân Zagłoba. Poate ne ajută Dumnezeu şi aflăm vreo veste.

Două ceasuri mai târziu, la apusul soarelui, cei patru prieteni plecau de la Czolhański Kamień către miazăzi; aproape în acelaşi timp părăsea tabăra şi străjerul Coroanei cu oamenii lui. Mulţime de oşteni din toate steagurile priveau la această plecare, necruţând sfidările şi batjocura; ofiţerii se îmbulzeau în jurul lui Kuszel, care povestea pricina pentru care străjerul fusese izgonit şi cum se întâmplaseră lucrurile.

— Eu i-am dus porunca prinţului, spunea Kuszel, şi credeţi-mă, Domniile Voastre, că a fost o însărcinare periculosa, deoarece când a citit-o, a început să mugească asemenea unui taur înjunghiat. A pus mâna pe hanger să sară la mine, mare minune că nu m-a lovit, dar a văzut pesemne prin fereastră lefegiii lui Korycki, care-i înconjuraseră cvartirul şi pe dragonii mei cu muschetele în mână. Unde n-a început să zbiere: „Prea bine! plec dacă mă goneşte! Mă duc la prinţul Dominik care mă va primi mai bine! N-o să mai slujesc alături de toţi cerşetorii, dar am să mă răzbun, aşa cum mă cheamă Łaszcz! pe viaţa mea! Iar nătărăul trebuie să-mi dea satisfacţie!” Credeam că-l loveşte damblaua – tot ciocănea masa cu hangerul de furie. Aflaţi, Domniile Voastre, că pe Skrzetuski îl paşte o mare primejdie, cu străjerul nu e de glumă. E un om prea semeţ şi îndârjit, care nu iartă nici o jignire, curajos şi, pe lângă asta, are şi un rang înalt.

— Ce poate să i se întâmple lui Skrzetuski sub tutela prinţului? spuse unul dintre ofiţeri. Până şi străjerul, deşi e în stare de orice, va trebui să ţină seama de braţul lui.

În acest timp, porucinicul, care nu ştia nimic de jurămintele străjerului împotriva lui, se depărta tot mai

mult de tabără, în fruntea detaşamentului său, îndreptându-se către Oźygowce, spre Bug şi Medwiedówka. Cu toate că septembrie îngălbenise frunzele copacilor, noaptea era senină şi caldă, ca în iulie, fiindcă aşa fusese tot anul acela, în care aproape că nu fusese iarnă, iar primăvara înflorise totul de timpuriu, într-o vreme când în anii trecuţi stepele mai erau acoperite de zăpadă. După vara destul de ploioasă, primele luni de toamnă veniseră uscate şi blânde, cu zile palide şi nopţi senine cu Lună. Înaintau deci pe un drum uşor, fără să trimită străji înainte, pentru că erau prea aproape de tabără, ca să-i ameninţe vreo primejdie; călăreau repede; porucinicul cu vreo cincisprezece oameni înainte, iar după el Wołodyjowski, Zagłoba şi jupân Longinus.

— Domniile Voastre, uitaţi-vă cum se aşează lumina Lunii pe colina aceea, şopti jupân Zagłoba, să juri că e ziuă. Se vorbeşte că numai în timp de război sunt asemenea nopţi, pentru ca sufletele ieşite din trupuri să-şi găsească drumul mai lesne şi să nu-şi mai spargă capetele de copaci prin întuneric ca vrăbiile de grinzile şurii. Astăzi e vineri, ziua mântuitorului, în care supărările nu ies din pământ, iar puterile răului nu se pot lega de oameni. Mă simt parcă mai uşor şi încep să nădăjduiesc.

— Lucrul de căpetenie este că am plecat, o să găsim noi vreo scăpare! zise Wołodyjowski.

— Când eşti îngrijorat, cel mai rău e să stai pe loc, vorbi jupân Zagłoba. Când încaleci pe cal, deznădejdea începe numaidecât să coboare din ce în ce mai jos, din pricina mersului, până scapi cu totul de ea.

— Eu nu cred, şopti Wołodyjowski, că poţi să te scuturi de orice simţământ; exemplum: dragostea care se înfige ca o căpuşă în inimă.

— Dacă e sinceră, se amestecă jupân Longinus, poţi să te iei la trântă cu ea ca şi un urs, că tot te dă gata.

Rostind acestea, Longinus îşi uşura pieptul apăsat printr-un oftat asemănător cu răsuflarea foalelor fierarului, iar

micul Wołodyjowski îşi înălţă ochii spre cer, ca şi când ar fi căutat printre stele pe aceea care lumina pentru principesa Barbara.

Caii începură să sforăie în tot steagul, iar oştenii le răspundeau: „Sănătate, sănătate!” – apoi totul se linişti, până când un glas tânguitor începu să cânte în rândurile din urmă: Tu pleci la război, sărmane, Tu pleci la război Vei petrece nopţi afară Zile de nevoi.

— Oştenii mai în vârstă vorbesc că sforăitul cailor înseamnă totdeauna veste bună, lucru pe care mi-l spunea şi răposatul tata, zise Wołodyjowski.

— Parcă îmi şopteşte ceva la ureche că nu umblăm degeaba, răspunse Zagłoba.

— Să dea Dumnezeu să se mângâie şi inima porucinicului, oftă iar Longinus.

Zagłoba începu să scuture din cap ca omul care nu poate să scape de un gând anume şi în cele din urmă rosti:

— Mă tot munceşte un gând, pe care trebuie să vi-l împărtăşesc şi Domniilor Voastre, că mă roade amarnic: Domniile Voastre n-aţi băgat de seamă că, de la o vreme, Skrzetuski, nu ştiu, poate că se preface, dar se poartă ca şi când, dintre noi toţi, el s-ar gândi cel mai puţin la mântuirea Helenei.

— Da' de unde, răspunse Wołodyjowski; aşa-i firea, nu spune la nimeni nimic din ce-l frământă. Totdeauna a fost aşa.

— Asta, pe de o parte, dar adu-ţi aminte, Domnia Ta, că atunci când i-am arătat ce vrem să facem, ne-a răspuns la amândoi: „Dumnezeu să vă răsplătească!” atât de negligenter, de parcă era vorba de o treabă măruntă, şi Dumnezeu îl vede, ar fi o mare nerecunoştinţa din partea lui, fiindcă sărmana jupâniţă atâta a plâns şi l-a dorit, că nici o piele de vacă n-ar ajunge să înfăţişezi totul în amănunt. Am văzut cu ochii mei.

Wołodyjowski cătină din cap.

— Nu se poate s-o fi părăsit, spuse, deşi e adevărat că întâia dată când i-o răpise de la Rozłogi diavolul acela, era atât de îndurerat, încât ne temeam pentru mentem lui, iar acum se arată mult mai reţinut. Dar dacă Dumnezeu i-a liniştit sufletul şi i-a dat putere, poate că e mai bine aşa. Ca nişte prieteni adevăraţi ar trebui să ne bucurăm.

După care Wołodyjowski îşi îmboldi calul înainte către Skrzetuski, iar Zagłoba călări un răstimp în tăcere alături de Podbipięta.

— Domnia Ta nu eşti de părere că dacă n-ar fi dragostea, nu s-ar petrece atâtea rele pe lume?

— Nimeni nu scapă de ce-i e scris, răspunse lituanianul.

— Domnia Ta nu răspunzi niciodată cum trebuie. Asta-i altă poveste. De ce a fost distrusă Troia? Ai? Şi războiul de acum nu se poartă tot din pricina unei cosiţe roşcovane? Lui Chmielnicki i-a plăcut nevasta lui Czapliński sau lui Czapliński i-a plăcut nevasta lui Chmielnicki, iar noi ne frângem gâtul pentru poftele lor păcătoase.

— Fiindcă asta nu e dragoste curată, dar există şi simţăminte vrednice, care fac să crească slava lui Dumnezeu.

— Acum ai nimerit-o mai bine. Şi Domnia Ta când începi să trudeşti pe un asemenea ogor? Am auzit că ai căpătat o eşarfă când ai plecat de la Łubnie.

— Ei, frăţioare! frăţioare!

— Te încurcă cele trei capete, ai?

— Ah! Aşa-i, chiar aşa!

— Ascultă la mine: loveşte bine şi retează dintr-odată capul lui Chmielnicki, al hanului şi al lui Bohun.

— Numai să vrea să se aşeze unul după altul! răspunse jupân Longinus înduioşat, înălţându-şi ochii spre cer.

Între timp Wołodyjowski călărea de mult alături de Skrzetuski şi se uita în tăcere de sub coif la faţa-i încremenită, până când, în sfârşit, lovi cu scara în scara lui.

— Jane, zise, rău faci că te laşi în seama durerii.

— Nu mă las în seama durerii, dar mă rog, răspunse Skrzetuski.

— E un lucru sfânt şi de toată lauda, dar tu nu eşti călugăr să te mulţumeşti numai cu rugăciunile.

Porucinicul îşi întoarse încet chipu-i de mucenic spre Wołodyjowski şi întrebă cu glas înăbuşit, plin de resemnarea morţii:

— Michał, spune-mi tu ce-mi rămâne altceva de făcut, decât să îmbrac rasa?

— Trebuie s-o scapi, răspunse Wołodyjowski.

— Aşa am să şi fac, câtă vreme îmi bate inima în piept. Dar chiar dacă aş găsi-o în viaţă, nu va fi oare prea târziu? Doamne, apără-mă, la toate pot să mă gândesc, numai la asta nu: Doamne, ai grijă de mintea mea! Nu mai vreau nimic pentru mine, s-o smulg numai din aceste mâini blestemate şi pe urmă să-şi găsească şi ea un adăpost, cum am să-mi găsesc şi eu. Se vede că n-a vrut Dumnezeu. Michał, lasă-mă să mă rog şi nu mai scormoni rana-mi sângerândă.

Lui Wołodyjowski i se strânse inima; voia să-l mai mângâie, să-i vorbească despre nădejde, dar cuvintele nu voiau să-i iasă din gură; şi călăreau mai departe într-o tăcere surdă, doar buzele lui Skrzetuski se mişcau repede, îngânând o rugăciune, cu ajutorul căreia dorea pesemne să alunge gândurile cumplite. Când micul oştean îi văzu faţa la lumina Lunii, mai că fu cuprins de frică, părându-i-se că vede într-adevăr faţa aspră a unui călugăr, slăbită de posturi şi de grijă.

Deodată glasul din ultimele rânduri începu iarăşi să cânte:

Şi când vii acas', sărmane, Când te-ntorci din luptă, Vei avea cămara goală, Pielea ciuruită.

CAPITOLUL V.

SKRZETUSKI ÎNAINTA CU DETAŞAMENTUL său numai noaptea, iar ziua poposea prin păduri şi vâlcele, punând străji în toate părţile. Când se apropia de vreun sat, îl

înconjura de obicei în aşa chip, încât să nu poată ieşi nimeni, lua hrană, fân pentru cai şi, înainte de toate, aduna ştiri despre duşman, după care pleca fără să facă nici un rău oamenilor; de fiecare dată însă, schimba drumul pentru ca neprietenul să nu poată afla de la săteni încotro apucase detaşamentul. Scopul lui era să afle mai întâi dacă Krzywónos mai împresura cetatea Kamieniec sau părăsise asediul zadarnic, grăbind în ajutorul lui Chmielnicki, ca să lupte împreună în bătălia hotărâtoare, apoi să ştie ce fac tătarii din Dobrogea. Dacă trecuseră Nistrul şi se uniseră cu Krzywónos, sau aşteptau încă de cealaltă parte a râului. Erau ştiri însemnate pentru tabăra polonă şi căpeteniile ar fi trebuit să se străduiască să le afle mai de mult, dar pentru că nu le trecuse prin minte, ca unor oameni fără experienţa războiului, prinţul voievod al Ruteniei luase şi această greutate asupră-şi. Căci dacă se arată că Krzywónos părăsise asediul fortăreţei Kamieniec şi se îndrepta cu urdiile din stepele Białogródului şi din Dobrogea către Chmielnicki – atunci trebuiau să-l lovească degrabă pe cel din urmă, înainte de întâlnirea cu Krzywónos. Dar căpetenia supremă, prinţul Dominik Zasławski-Ostrogski, nu se grăbea deloc, şi în clipa plecării lui Skrzetuski era aşteptat să sosească în tabără abia peste două, trei zile. Se vede că ospăta din belşug pe drum, după obiceiul său, şi în acest timp clipa cea mai prielnică pentru a frânge puterea lui Chmielnicki trecea nefolosită, iar prinţul Jeremi se da de ceasul morţii, când se gândea că dacă războiul va fi dus tot aşa mai departe, nu numai Krzywónos şi urdiile de dincolo de Nistru aveau să ajungă la timp la Chmielnicki, ci însuşi hanul în fruntea tuturor nohailor şi a tătarilor de la Perekop şi Azov.

În tabără sosiseră într-adevăr veşti că hanul trecuse Niprul cu două sute de mii de oameni, înaintând zi şi noapte spre apus, iar prinţul Dominik nu venea şi pace.

Era tot mai limpede că oastea care se afla la Czołhański Kamień va fi nevoită să se bată cu o putere de cinci ori mai

mare şi, dacă avea să fie înfrântă, nimic nu mai putea împiedica vrăjmaşul să pătrundă în inima Republicii până la Cracovia şi Varşovia.

Krzywónos era cu atât mai primejdios, cu cât în cazul când căpeteniile polone ar fi vrut să înainteze în Ucraina, el venind de la Kamieniec drept spre miazănoapte până la Konstantynów, putea să le taie întoarcerea, prinzându-le între două focuri. Iată de ce Skrzetuski hotărâse nu numai să afle ştiri despre Krzywónos, dar să-l şi întârzie pe cât îi era cu putinţă. Pătruns de însemnătatea acestei însărcinări, de îndeplinirea căreia depindea întru câtva soarta întregii oştiri, porucinicul îşi primejduia fără şovăire viaţa lui şi a oştenilor; cu toate acestea, asemenea hotărâre putea să fie socotită drept o încercare de nebun, dacă tânărul cavaler ar fi vrut să oprească printr-o luptă deschisă, numai cu cinci sute de oameni, armia de patruzeci de mii a lui Krzywónos, întărită şi de urdiile din Białogród şi din Dobrogea. Skrzetuski era însă un războinic prea iscusit, pentru a săvârşi atare nechibzuinţă; ştia foarte bine că în cazul unei bătălii valul uriaş al duşmanilor îi va zdrobi într-un ceas întreg detaşamentul, de aceea se gândi să folosească alte mijloace. Mai întâi împrăştie printre oşteni zvonul că ei sunt doar avangarda oştirii prinţului, iar aceştia îi răspândiră la rândul lor pretutindeni, prin toate hutoarele, cătunele şi târgurile prin care treceau. Vestea zbură cu iuţeala fulgerului de-a lungul pâraielor Zbrucz, Smotrycz, Studzienica, Uszka şi Kałusik, prin albiile lor ajunse la Nistru şi se răzleţi mai departe, alungată parcă de vânt, de la Kamieniec până la Jahorlik. O repetară paşalele turceşti la Hotin, zaporojenii la Jambol şi tătarii la Raszków. Şi iarăşi se auzi strigătul cunoscut: „Vine Jarema!” îngheţând inimile răzvrătiţilor care tremurau de înfricoşare, nesiguri de ceasul şi de ziua de mâine.

Nimeni nu se mai îndoi de adevărul acestei ştiri. Căpeteniile se vor năpusti asupra lui Chmiel, iar Jarema asupra lui Krzywónos; era în firea lucrurilor. Însuşi

Krzywónos crezu şi rămase pierit. Ce trebuia să facă? Să pornească asupra prinţului? Lângă Konstantynów avea mai multă putere şi gloatele erau dornice de luptă şi totuşi fuseseră bătuţi, decimaţi, abia scăpaseră cu viaţă. Krzywónos era convins că zaporojenii lui ar fi luptat cu înverşunare împotriva oricăror altor oşti ale Republicii, împotriva oricărei alte căpetenii, dar când se va apropia Jarema, se vor împrăştia ca un stol de lebede la vederea vulturului, ca puful de păpădie când îl suflă vântul.

Să-l fi aşteptat pe prinţ la Kamieniec, era şi mai rău. Hotărî deci s-o apuce spre răsărit, până hăt, către Bracław, să se ferească de întâlnirea cu duhul cel rău şi să se apropie de Chmielnicki. Era sigur că, ocolind atâta, nu va mai ajunge la vreme, dar cel puţin va afla la timp rezultatul bătăliei şi va putea să se gândească la scăparea lui.

Când, deodată, sosi purtată de vânt vestea că Chmielnicki fusese înfrânt; o răspândise într-adins Skrzetuski ca şi pe cele dinainte; în prima clipă nefericita căpetenie nu mai ştia ce să facă.

Decise apoi să pătrundă cât mai adânc în răsărit, pierzându-sc cât mai departe de stepă; poate avea să-i întâlnească pe tătari şi să scape alături de ei?

Înainte de toate însă voia să fie sigur, de aceea căută cu grijă un polcovnic credincios şi gata la orice, pe care să-l trimită în cercetare să aducă vreo limbă. Dar alegerea era grea, nu pleca nimeni de bunăvoie; pe de altă parte, trebuia să găsească un astfel de om care, în cazul când ar fi căzut în mâinile duşmanului, să nu mărturisească planurile de fugă nici dacă ar fi fost ars de viu, tras în ţeapă sau întins pe roată.

Într-o noapte porunci să-l cheme pe Bohun şi-i spuse:

— Ascultă, Jurek, prietene! Jarema vine asupra noastră cu mare putere şi ne va pierde, nenorociţii de noi!

— Am auzit şi eu că vine. Tătucule, noi am vorbit cu tine despre asta, dar de ce trebuie să pierim?

— Nu putem să-i ţinem piept. Pe altul puteam să-l înfruntăm, pe Jarema nu. Cazacii se tem de el.

— Mie nu mi-e fricã, eu i-am tăiat un polc întreg la Wasilówka, dincolo de Nipru.

— Ştiu eu că tu nu te temi de el. Faima ta de cazac face cât a lui de prinţ, dar nu pot să mă lupt cu el, nu vor cazacii. Adu-ţi aminte ce spuneau la sfat, cum săreau la mine cu săbii şi baltage că vreau să-i duc la măcel.

— Să mergem atunci la Chmiel, acolo ne vom bucura de sânge şi pradă.

— Se vorbeşte că Chmiel ar fi fost bătut de căpetenii.

— Eu asta n-o cred, tătucule Maksym. Chmiel e şiret, nu porneşte el împotriva leşilor fără tătari.

— Aşa gândesc şi eu, dar trebuie să ştim sigur. Atunci l-am ocoli pe Jarema şi ne-am uni cu Chmiel, dar mai întâi trebuie să ştim ce s-a întâmplat! Dacă s-ar găsi cineva care să nu se teamă de Jarema şi să plece cu un pâlc de cazaci să prindă vreo limbă, i-aş umple căciula cu galbeni de aur.

— Tătucule Maksym, mă duc eu, nu pentru galbeni, ci pentru slava căzăcească.

— Vrei să pleci tu, care eşti al doilea ataman după mine? Tu ai să ajungi mare căpetenie peste cazaci, peste bunii noştri cazaci, pentru că ţie nu ţi-e fricã de Jarema. Du-te, dar, şoimule, şi când te întorci, cere-mi ce vrei. Ei, află de la mine că dacă nu plecai tu, m-aş fi dus eu, dar nu se poate.

— Nu se poate, tătucule; dacă ai pleca tu, cazacii ar începe să strige: „Scape cine poate” şi s-ar împrăştia încotro văd cu ochii, dar dacă mă duc eu, vor căpăta curaj.

— Să-ţi dau mulţi însoţitori?

— Nu prea mulţi, cu o ceată mai mică mă ascund şi mă apropii mai uşor de duşman; dă-mi vreo cinci sute de cazaci destoinici şi-ţi aduc prinşi nu oşteni de rând, ci şleahtici, de la care ai să afli totul.

— Porneşte îndată. La Kamieniec au început să tragă cu tunurile de bucurie, pentru mântuirea leşilor şi pentru pieirea noastră, a celor nevinovaţi.

Bohun plecă şi începu numaidecât să se pregătească de drum. Cazacii lui, cum se întâmpla întotdeauna în împrejurări asemănătoare, începură să bea de moarte, „înainte ca moartea-mamă să-i strângă la piept”, iar Bohun bău şi el cu ei, până când îi dădu horilcă pe nas, îşi făcu de cap şi chefui, apoi porunci să se aducă un butoi cu păcură şi se aruncă în el aşa cum era, îmbrăcat în brocarturi şi pietre scumpe, se cufundă o dată, de două ori până peste cap şi strigă:

— Acum sunt negru ca maica-noapte şi ochii lehilor n-or să mă vadă.

Şi după ce se tăvăli pe covoarele persane prădate, sări pe cal şi plecă, iar în urma lui se înşirară prin beznele nopţii cazacii credincioşi duşi de strigătul:

— Spre noroc şi slavă!

În acest timp Skrzetuski ajunsese la Jarmolińce, unde, întâmpinând împotrivire, le făcu târgoveţilor un botez sângeros şi, vestind că a doua zi avea să vină însuşi prinţul Jarema, lăsă caii şi oamenii trudiţi să se odihnească.

După care, adunându-şi prietenii la sfat, le spuse:

— Dumnezeu ne-a ajutat până acum. Judecând după spaima care-i cuprinde pe ţărani la vederea noastră, socotesc că ne iau într-adevăr drept avangarda prinţului şi cred că în urma noastră se apropie întreaga oaste. Dar trebuie să ne gândim să nu bage de seamă cum stau lucrurile, văzând că acelaşi pâlc apa re peste tot.

— O să mai umblăm multă vreme aşa? întrebă Jupân Zagłoba.

— Până când aflăm ce are de gând să facă Krzywónos.

— Păi aşa, te pomeneşti că nu mai avem timp să ajungem în tabără înainte de bătălie.

— Se prea poate, răspunse Skrzetuski.

— Domnia Ta, sunt tare supărat din pricina asta, zise şleahticul. Abia mi-am mai dezmorţit braţul la Konstantinów asupra gloatei, abia am pus şi eu mâna pe un steag. Dar nu-mi ajunge nici pe-o măsea! Îmi înţepenesc degetele.

— Domnia Ta, aici poţi să ai parte de mai multe lupte decât gândeşti, răspunse grav Skrzetuski.

— Ei! şi quo modo? întrebă destul de neliniştit Zagłoba.

— Azi, mâine putem să dăm peste duşman şi, deşi n-am venit aici să-i aţinem calea cu armele, se cuvine totuşi să ne apărăm. Dar să revin: trebuie să ocupăm o regiune mai mare, să se ştie că suntem în mai multe locuri deodată, ici-colo să-i zdrobim pe cei care ne stau împotrivă, ca să răspândim groaza şi să împrăştiem zvonuri; de aceea cred că ar fi bine să ne împărţim.

— Aşa cred şi eu, zise Wołodyjowski, ne vom înmulţi în ochii lor, iar cei care vor fugi la Krzywónos, vor vorbi de mii de oameni.

— Jupâne porucinic, Domnia Ta eşti căpetenia, porunceşte, aşadar, spuse Podbipięta.

— Eu mă duc la Zinków, spre Sołodkowce, şi dacă pot, chiar mai departe, vorbi Skrzetuski. Jupân Podbipięta să pornească drept în jos, către Tatarzyski, tu Michał, apropie-te de Kupin, iar jupân Zagłoba va ajunge până la pârâul Zbrucz, nu departe de Satanów.

— Eu? întrebă Zagłoba.

— Întocmai. Domnia Ta eşti un om isteţ, te descurci, şi credeam că abia aştepţi această ispravă, dar dacă nu doreşti, al patrulea pâlc îl va conduce vagmistrul Kosmacz.

— Îl va conduce, dar la porunca mea! strigă Zagłoba, pe care îl orbi deodată gândul că va fi conducătorul unui pâlc aparte. Am întrebat numai pentru că îmi părea rău să mă despart de Domniile Voastre.

— Dar Domnia Ta te pricepi la treburile ostăşeşti? întrebă Wołodyjowski.

— Dacă mă pricep? Ehei, nici o barză nu se gândise să te ducă în dar părinţilor Domniei Tale pe vremea când eu conduceam detaşamente mai mari decât acesta. Am slujit în oştire o viaţă de om şi aş fi slujit şi acum, dacă nu mi se oprea în burtă un pesmet mucegăit, care m-a chinuit trei ani de zile. Din această pricină am fost nevoit să mă duc

până la Galata, pelerinaj despre care am să vă povestesc la vremea potrivită, căci acum mă grăbesc.

— Du-te dar, Domnia Ta, şi dă de ştire că Chmielnicki a fost bătut, iar prinţul a trecut de Ploskirów, spuse Skrzetuski. Şi să nu iei orice limbă, dar dacă întâlneşti cete de la Kamieniec, străduieşte-te să prinzi câţiva zaporojeni care pot să ne dea veşti despre Krzywónos, fiindcă cei pe care-i avem se contrazic.

— O, de l-aş întâlni pe însuşi Krzywónos! Dacă i-ar veni pofta să plece în cercetare, l-aş omeni cu piper şi ghimbir! Domniile Voastre să n-aveţi teamă, îi învăţ eu pe nemernici să cânte, ba să şi joace!

— Peste trei zile ne întâlnim iar la Jarmolińce, iar acum fiecare să-şi vadă de drum! porunci Skrzetuski. Aveţi grijă, Domniile Voastre, să cruţaţi oamenii.

— Peste trei zile la Jarmolińce! repetară Zagłoba, Wołodyjowski şi Podbipięta.

CAPITOLUL VI.

CÂND SE VĂZU SINGUR în fruntea pâlcului său, jupân Zagłoba nu se mai simţi în apele sale, ba îl apucă o fricăgrozavă şi ar fi dat mult să-i aibă alături pe Skrzetuski, Wołodyjowski ori pe jupân Longinus, pe care în adâncul sufletului îi admira cum nu se poate mai mult şi lângă care se credea departe de orice primejdie, atât de orbeşte se încredea în priceperea şi vitejia lor.

La început, călărea aşadar destul de posomorât înaintea oştenilor săi şi se uita bănuitor în toate părţile, cântărind în gând primejdiile care puteau să-l întâmpine şi mormăind:

— Oricum, tot ar fi fost mai vesel dacă era vreunul din ei aici. Fiecare om îşi are soarta şi însuşirile lui, dar ăştia trei ar fi trebuit să se nască tăuni, că prea le place să se înfrupte cu sânge. În război se simt tot atât de bine ca şi în faţa ulcelei cu băutură sau ca peştele în apă. Atâta le trebuie. Au burta uşoară şi braţul greu. Pe Skrzetuski l-am văzut la treabă şi ştiu cât e de peritus. Sfârşeşte oamenii ca

monahii rugăciunile. E îndeletnicirea lui cea mai dragă. Iar lituanianul acela fără minte, care tot caută trei capete de păgâni, n-are nimic de pierdut; cel mai puţin îl cunosc pe pricăjitul ăsta zvânturat, care trebuie să fie o viespe amarnică, judecând după cele ce-am văzut la Konstantynów şi după câte mi-a povestit Skrzetuski despre el, viespe nu glumă! Din fericire, el înaintează nu prea departe de mine şi gândesc că cel mai bine ar fi să mă unesc cu el, căci dacă ştiu încotro s-o apuc, să mă mănânce raţele.

Jupân Zagłoba se simţea tare singur pe lume şi începu să se înduioşeze de soarta lui.

— Aşa-i, aşa-i, mormăia. Fiecare om are pe cineva la care să se gândească; da' eu? Nici tu prieteni, nici tu părinte. Sunt orfan şi basta!

În clipa aceea vagmistrul Kosmacz se apropie de el:

— Înălţimea Ta, încotro mergem?

— Încotro mergem? repetă jupân Zagłoba. Ai?

Deodată se îndreptă în şa şi îşi răsuci mustaţa.

— La Kamieniec, dacă asta mi-o fi voia! înţelegi?

Vagmistrul se înclină şi se retrase în tăcere printre rânduri, fără să-şi dea seama de ce se supărase căpetenia, iar jupân Zagłoba mai aruncă împrejur câteva priviri ameninţătoare, apoi se linişti şi bodogăni mai departe:

— Dacă mă voi duce la Kamieniec mă învoiesc să mi se dea o sută de vergi la talpă după moda turcească. Ptiu! dacă era vreunul din ei lângă mine, nu mă pierdeam aşa cu firea. Ce fac eu cu o sută de oameni? Preferam să fiu singur, fiindcă atunci nu mă încredeam decât în şiretlicurile mele. Dar aşa, suntem prea mulţi ca să luptăm numai cu vicleşuguri, şi prea puţini ca să ne apărăm. Tare năstruşnic a mai fost gândul lui Skrzetuski de a împărţi detaşamentul. Şi încotro s-o iau? Ce-i în spate, ştiu, dar cine îmi spune ce-i înainte şi cine-mi garantează că diavolii nu mi-au întins vreo capcană? Krzywónos şi Bohun! Halal pereche! Dar-ar Dumnezeu să-i jupoaie dracul de piele! Iisuse, fereşte-mă cel puţin de Bohun. Skrzetuski abia aşteaptă să se

întâlnească cu el; fă-i, Doamne, pe voie! Îi doresc tot ce-şi doreşte şi el, fiindcă îi sunt prieten adevărat. Amin! Ajung la Zbrucz şi mă întorc la Jarmolińce, o să le aduc mai multe limbi decât au nevoie. Asta nu-i prea greu.

Deodată Kosmacz se apropie de el.

— Înălţimea Ta, se văd nişte călăreţi dincolo de colnic.

— Ducă-se dracului! Unde? unde?

— Colo, peste deal. Am văzut steagurile.

— Oşteni?

— Se pare că sunt oşteni.

— Mânca-i-ar câinii! Şi sunt mulţi?

— Nu se ştie, sunt prea departe. Dacă ne ascundem aici, înapoia stâncilor, cădem asupra lor pe neaşteptate, fiindcă pe aici le e drumul. Dacă vor fi prea mulţi, pan Wołodyjowski e pe aproape, va auzi împuşcăturile şi ne va sări într-ajutor.

Curajul i se urcă dintr-odată la cap lui jupân Zagłoba, ca vântul. Poate că deznădejdea îl făcea aşa de vrednic, ori poate speranţa că Wołodyjowski nu era departe, destul că ridică sabia, îşi roti ochii ameninţători şi porunci:

— Ascundeţi-vă după stânci! îi vom ataca pe neaşteptate! O să le arătăm noi tâlharilor.

Oştenii îndemânatici ai prinţului se întoarseră lângă stânci şi cât ai bate din palme se aşezară în ordine de bătaie, gata pentru năvala prin surprindere.

Se scurse un ceas, în cele din urmă se auzi zgomotul oamenilor care se apropiau, ecoul aducea valuri de cântece vesele, şi în curând, la urechile oştenilor care stăteau la pândă, ajunseră sunete de scripcă, cimpoi şi de tobă. Vagmistrul se apropie din nou de jupân Zagłoba şi-i spuse:

— Înălţimea Ta nu e oaste, nu sunt cazaci, e o nuntă.

— Nuntă? întrebă Zagłoba. Ei, las' că le cânt eu îndată, de-o să mă ţină minte!

Îşi îmboldi calul şi ieşi la drum, iar oştenii se înşirară în spatele lui.

— După mine! tună fioros Zagłoba.

Toată linia porni în trap uşor, apoi în galop şi, ocolind stânca, ieşiră ca din pământ înaintea grămezii de oameni speriaţi de priveliştea neaşteptată.

— Staţi! staţi! strigau din toate părţile.

Într-adevăr era o nuntă ţărănească. În faţă mergeau călare cimpoierul, teorbanistul, scripcarul şi cei doi toboşari, care, chercheliţi cum erau, cântau după ureche jocuri săltăreţe. După ei veneau mireasa, o fată voinică, în rochie de culoare închisă şi cu părul despletit, căzut peste umeri. O înconjurau druştele cântând, care duceau în mână cununi împletite; toate fetele călăreau pe cai ca bărbaţii şi, îmbrăcate în straie mândre şi împodobite cu flori de câmp, semănau de departe cu o ceată de cazaci. În al doilea şirag, mirele pe un cal focos, în mijlocul flăcăilor care purtau şi ei cununiţe în vârful unor prăjini lungi, aidoma cu nişte suliţe; alaiul îl închideau părinţii tinerilor însurăţei şi oaspeţii, toţi pe cai. Numai butoaiele de horilcă, mied şi bere se hâltâcăiau în căruţe uşoare, aşternute cu paie, clipocind plăcut pe drumul pietros şi presărat cu adâncituri.

— Staţi! Staţi! strigau din toate părţile, şi rânduiala alaiului de nuntă se strică. Fetele începură să ţipe înspăimântate şi se retraseră înapoi, iar flăcăii şi drujbanţii mai vârstnici se repeziră înainte să le apere cu pieptul lor de năvala neaşteptată.

Jupân Zagłoba sări înaintea lor şi, rotindu-şi sabia în faţa ţăranilor înfricoşaţi, începu să strige:

— A, haimanale, lepădături, răzvrătiţi! Vi s-a făcut de răzmeriţă? Ţineţi cu Krzywónos, ticăloşilor? Vă duceaţi să iscodiţi? Ţineţi calea oştilor şi ridicaţi mâna asupra şleahticilor? Vă arăt eu, suflete nevrednice de câini! Am să poruncesc să vă bage în butuci, să vă tragă în ţeapă, netrebnici şi păgâni ce sunteţi! Acum o să plătiţi pentru toate fărădelegile!

Un nuntaş bătrân şi alb colilie sări de pe cal, se apropie de şleahtic şi, apucându-i cu umilinţă scara, începu să i se ploconească până la pământ şi să se roage:

— Ai milă de noi, viteazule, nu pierde nişte oameni sărmani, Dumnezeu e martor; suntem nevinovaţi, noi nu ne ducem la răscoală; noi venim de la biserica din Husiatyn, unde l-am cununat pe fierarul Dymitr, ruda noastră, cu frumoasa Ksenia. Suntem cu alaiul de nuntă.

— Sunt oameni nevinovaţi, înălţimea Voastră, îi şopti vagmistrul.

— În lături! Sunt nişte ticăloşi! Au venit la nuntă de la Krzywónos, răcni Zagłoba.

— Să-l trăsnească Dumnezeu! strigă bătrânul. Noi nici nu l-am văzut cum arată, suntem oameni săraci. Ai milă de noi, boierule, şi îngăduie-ne să trecem, noi nu facem rău nimănui şi ne cunoaştem datoria.

— Vă leg şi vă duc la Jarmolińce!

— Mergem unde porunceşti, boierule! Domnia Ta porunceşte şi noi ascultăm! Dar binevoieşte, viteazule! şi dă poruncă oştenilor să nu ne facă stricăciune, iar Domnia Ta, iartă pe nişte oameni de jos, ne închinăm cu umilinţă, şi ciocneşte cu noi pentru norocul mirilor. Bea, boierule, pentru bucuria oamenilor simpli, aşa cum a poruncit Dumnezeu şi sfânta Evanghelie.

— Numai să nu credeţi că dacă beau am să vă uşurez soarta! zise Zagłoba cu asprime.

— Nu, boierule! strigă moşneagul bucuros, nu credem nimic! Hei! Lăutari! strigă, cântaţi pentru cavalirul viteaz, că are suflet bun, iar voi, flăcăi, daţi fuga după mied din cel mai dulce pentru viteazul cavalir; el nu vatămă nişte oameni săraci. Fuga, băieţi, într-un suflet! Mulţămim, boierule!

Cazacii e repeziră în goană la butoaie şi între timp răsună duruitul tobelor, scripcile scârţâiră cu foc, cimpoierul îşi umflă obrajii şi începu să frământe burduful cimpoiului la subsuoară, iar drujbanţii scuturară prăjinile cu cununi la vârf; oştenii începură şi ei să se apropie tot mai mult, să-şi răsucească mustaţa, să zâmbească şi să tragă cu ochiul la fetişcane dinapoia flăcăilor. Se auziră iarăşi cântecele şi

spaima trecu, ba, ici-colo, ţâşniră strigăte de bucurie: „U-ha! U-ha!”

Jupân Zagłoba nu-şi descreţi fruntea dintr-odată; chiar după ce-i puseră în mână o cană cu mied, mormăia încet printre dinţi: „Ticăloşi! Netrebnici!” Şi după ce-şi cufundă mustăţile în oglinda întunecată a băuturii, sprâncenele-i erau tot încruntate; îşi înălţă capul şi, clipind din ochi, pleoscăind din buze, începu să deguste miedul, apoi uimirea şi furia i se aşternură pe faţă.

— Ce vremuri! îndrugă. Nătărăii beau asemenea mied! O, Doamne, tu care le vezi pe toate, nu-i trăsneşti?

Dădu capul pe spate şi goli cana până la fund.

Abia atunci nuntaşii îşi luară inima în dinţi şi veniră să-l roage cu toţii să nu le facă vreun rău şi să le dea drumul; odată cu ei veni şi mireasa, Ksenia, sfioasă, tremurând, cu lacrimi în ochi, îmbujorată şi frumoasă ca o auroră. Se apropie, îşi împreună mâinile şi rosti: „Boierule, ai milă de noi!” şi sărută gheata galbenă a lui jupân Zagłoba. Inima şleahticului se muie dintr-odată ca ceara.

Slăbindu-şi chimirul de piele, începu să cotrobăiască prin el şi, găsind ultimii galbeni din cei dăruiţi de prinţ, se adresă Kseniei:

— Iată-i, sunt ai tăi! Dumnezeu să te binecuvânteze, ca pe un suflet fără prihană.

Emoţia nu-i îngădui să spună mai mult, fiindcă zvelta şi sprâncenata Ksenia îi aduse aminte de cneaghină, la care jupân Zagłoba ţinea în felul lui. „Unde-i ea acum, sărmana? O străjuiesc oare îngerii cerului?” gândea înduioşat, gata să se înfrăţească şi să se îmbrăţişeze cu toată lumea.

Văzându-i fapta frumoasă, nuntaşii începură să strige de bucurie, să cânte şi să se îmbulzească spre el, sărutându-i poala veşmântului.

— E bun! repetau. Un leah ca pâinea caldă! Ne dă galbeni, nu ne face nici un rău, e un boier prea milos! Să aibă parte de slavă şi noroc!

Pe scripcar îl apucase tremuriciul, aşa-i zicea de cu foc, cimpoierului îi ieşiseră ochii din cap, iar mâinile toboşarilor amorţiseră. Bătrânul dogar, un fricos fără pereche, se aţinuse tot prin spatele celorlalţi; acum ieşi înainte şi împreună cu nevasta şi cu mama ginerelui începură să i se ploconească până la pământ şi să-l poftească la nuntă, la hutorul lor; pentru ei era o mare cinste să aibă un oaspete de vază, iar pentru tineri era un semn bun, aşa că să nu le facă asemenea strâmbătate. După ei îl poftiră mirele şi Ksenia cea cu sprâncenele negre, care, cu toate că era o fată simplă, înţelese dintr-odată că rugămintea ei poate izbândi cel mai mult. Iar drujbanţii strigau că hutorul e aproape şi viteazul nu trebuie să se abată din drum, bătrânul şi bogatul dogar o să scoată nişte mied! Jupân Zagłoba se uită la oşteni: mustăceau cu toţii ca nişte iepuri, închipuindu-şi plăcerile danţului şi ale băuturii, şi, deşi nu cutezau să-l roage să meargă, jupân Zagłoba se milostivi de ei; după o clipă, drujbanţii, codanele şi oştenii porniră cu toţii spre hutor.

Într-adevăr, hutorul nu era departe, iar bătrânul dogar era un om cu dare de mână, aşa că nunta era bogată; băură toţi din belşug, iar jupân Zagłoba se înflăcărase atât de tare, că era cel dintâi la toate. Abia atunci începură să se desfăşoare cu tot şartul datini ciudate. Bătrânele o duseră pe Ksenia într-o odaie şi se închiseră cu ea acolo; zăboviră mult timp, după care ieşiră şi mărturisiră că fata e curată ca o porumbiţă, ca un crin! Bucuria se înstăpâni în adunare, se auziră strigăte: „Să aibă noroc, să fie într-un ceas bun!” Femeile începură şi ele să bată din palme şi să strige: „Păi ce, n-au spus ele!”, iar flăcăii mărunţeau bătuta din picioare; fiecare juca de unul singur, cu oala în mână, pe care o deşerta înaintea odăii Kseniei, pentru norocul tinerilor. Jucă, după cum cerea obiceiul, şi jupân Zagłoba, numai că îşi cinsti vrednicia naşterii, bând dintr-odată o oală de două ocale. Apoi socrii mici şi soacra mare îl conduseră pe tânărul Dymitr în odaie, dar pentru că mirele

nu avea tată, îl rugară pe jupân Zagłoba să-i ţie loc de părinte şi şleahticul se învoi şi se duse cu ei. În încăpere se făcuse linişte, doar oştenii care beau înaintea casei în bătătură lărmuiau de bucurie în graiul lor tătărăsc şi trăgeau din pistoale. Veselia şi cheful începură cu adevărat abia după ce socrii se întoarseră în odaia de oaspeţi. Bătrânul dogar se îmbrăţişa de bucurie cu mama ginerelui, flăcăii veneau la soacra mică şi i se închinau, iar femeile o lăudau că avusese grijă de fată ca de ochii din cap, păstrând-o curată ca o porumbiţă, ca un crin{164}, apoi jupân Zagłoba o luă la joc. Începură să frământe pământul pe loc, unul în faţa altuia, şleahticul bătea din palme, se ciucea pe călcâie, zvâcnea în sus şi izbea cu potcoavele în podele, de zburau aşchii din duşumea şi-i curgea sudoarea pe frunte. Ceilalţi le urmară pilda: cine avea loc – înăuntru, cine nu – afară, în bătătură, fete, flăcăi şi oşteni. Dogarul poruncea să se aducă mereu alte butoaie. În cele din urmă, toată nunta ieşi în ogradă, se aprinseră bobotăi din scaieţi uscaţi şi vreascuri, pentru că se lăsase o noapte întunecoasă, şi petrecerea se schimbă într-o beţie de moarte; oştenii trăgeau din pistoale şi muschete, ca la bătălie.

Jupân Zagłoba, roşu la faţă, asudat, clătinându-se pe picioare, nu-şi mai dădea seama ce se întâmplă cu el, unde se află; printre aburii băuturii, vedea feţele comesenilor, dar să-l fi tras în ţeapă şi n-ar fi ştiut să spună cine erau. Îşi aducea aminte că e la o nuntă – dar la a cui? Ha? nu mai încăpea îndoială, la nunta lui Skrzetuski cu cneaghina! Gândul acesta, care i se părea cel mai apropiat de adevăr, i se înfipse ca un cui în cap, umplându-l de atâta bucurie, că începu să zbiere ca un apucat:

— Trăiască! Fraţilor, să ne iubim cu toţii! şi să golească alte şi alte oale. Noroc, fărtate! În sănătatea prinţului, stăpânul nostru! Să sfârşim totul cu bine! Domnul să scape ţara de primejdie!

Aici îl podidiră lacrimile şi se împiedică în drum spre butoi; se poticnea tot mai des, fiindcă pe jos zăceau puzderie de trupuri nemişcate, ca pe câmpul de bătaie.

— Dumnezeule! strigă jupân Zagłoba, s-a dus vârtutea din Republică. Numai pan Łaszcz şi jupân Zagłoba se mai pricep să bea ca oamenii; ceilalţi! Doamne! Doamne!

— Şi îşi înălţă mâhnit ochii spre cer; deodată băgă de seamă că stelele nu mai stăteau liniştite ca nişte cuie de aur pe firmament, unele se clătinau, ca şi când ar fi vrut să sară de la locul lor, altele se învârteau, iar celelalte jucau cazaciocul două câte două – aşa că jupân Zagłoba se miră grozav şi rosti către sufletul său uluit:

— Oare numai eu să fi rămas treaz în universo? Deodată pământul începu să se rotească într-un vârtej turbat, ca şi cerul cu stelele, şi jupân Zagłoba se prăbuşi cât era de lung.

În curând se năpustiră asupră-i vise înfricoşătoare. Se făcea că nişte năluci i se aşează pe piept, îl strivesc şi îl ţintuiesc la pământ, cetluindu-i mâinile şi picioarele. În acelaşi timp auzi strigăte şi parcă pocnetul unor împuşcături; o lumină puternică răzbi prin pleoapele-i închise, lovindu-i ochii cu o strălucire nesuferită. Vru să se trezească, să deschidă ochii, dar nu izbuti. Simţi că se petrece cu el ceva neobişnuit, capul îi atârna pe spate, de parcă îl purtau de mâini şi de picioare. Apoi îl cuprinse frica; îi era rău, tare rău, tare greu. Îi revenea judecata, dar ciudat, de astă dată era însoţită de o slăbiciune, cum nu mai avusese niciodată, de când se ştia. Încercă încă o dată să se mişte, dar fără folos, atunci se dezmetici mai bine şi crăpă pleoapele.

Privirea îi întâlni o pereche de ochi care se împlântau cu lăcomie în el; pupilele erau negre ca tăciunele şi atât de ameninţătoare, că jupân Zagłoba, trezit de-a binelea, crezu că Necuratul se uita la el şi închise iar pleoapele, apoi le deschise repede. Dar ochii aceia îl priveau întruna cu îndărătnicie şi faţa i se părea cunoscută; deodată jupân Zagłoba se cutremură până în măduva oaselor, îl năpădi o

sudoare rece, iar prin şale şi până în tălpi îl trecură mii de fiori.

Recunoscuse faţa lui Bohun.

CAPITOLUL VII.

ZAGŁOBA ZĂCEA CU MÂINILE şi picioarele legate de propria sabie în aceeaşi încăpere în care fusese nunta, iar groaznicul ataman şedea mai la o parte pe un scăunel şi îşi bucura ochii cu spaima prinsului.

— Seara bună, Domnia Ta! rosti, văzând pleoapele deschise ale victimei.

Jupân Zagłoba nu zise nimic şi într-o clipită mintea i se limpezi, de parcă n-ar fi pus nici picătură de vin în gură, numai furnicăturile, ajunse la tălpi, se întoarseră în sus, până la cap, iar măduva oaselor i se făcu rece ca gheaţa. Se spune că omul care se îneacă îşi vede cu limpezime tot trecutul în ultima clipă, îşi aduce aminte de toate şi înţelege ce se petrece cu el; asemenea limpezime de judecată şi ţinere de minte avea şi jupân Zagłoba acum, şi ultimul cuvânt al acestei limpezimi fu un strigăt rostit doar în gând: „O să-mi tăbăcească pielea!”

Atamanul repetă cu glasul liniştit:

— Seara bună, Domnia Ta.

„Brr! se gândi Zagłoba, preferam să-l apuce furia.”

— Nu mă mai cunoşti, pane şleahtic?

— Mă-nchin, mă-nchin! Cum stai cu sănătatea?

— Nu prea rău. De a Domniei Tale mă voi îngriji chiar eu.

— N-am cerut lui Dumnezeu asemenea doftor şi socotesc că n-am să pot rumega leacurile tale, dar facă-se voia Domnului.

— Ei, şi tu m-ai tămăduit pe mine, acum am să-mi plătesc datoria. Noi suntem prieteni vechi. Iţi aduci aminte cum m-ai legat la cap la Rozłogi, ai?

Ochii lui Bohun începură să lumineze ca două rubine, iar linia mustăţilor se prelungi într-un zâmbet fioros.

— Îmi aduc aminte, zise Zagłoba, că puteam să înfig cuţitul în tine, dar n-am făcut-o.

— Păi eu l-am înfipt? ori mă gândesc să-l înfig? Nu! pentru mine tu eşti iubitul meu drag; o să te păzesc ca pe ochii din cap.

— Am spus-o totdeauna că eşti un cavaler vrednic, spuse Zagłoba prefăcându-se a lua de bune vorbele lui Bohun, în timp ce-i trecea prin minte: „Se vede că-mi pregăteşte ceva deosebit şi n-o să mă omoare!”

— Ai spus bine, urmă Bohun, dar şi tu eşti un cavaler vrednic; ne-am căutat unul pe altul şi ne-am găsit.

— La drept vorbind, eu nu prea te-am căutat, dar îţi mulţumesc pentru cuvintele bune.

— Ai să-mi mulţumeşti şi mai mult în curând, iar eu am să-ţi mulţumesc că mi-ai însoţit iubita de la Rozłogi până la Bar. Am găsit-o acolo, te-aş pofti la nuntă, dar nu-i nici azi şi nici mâine, acum e război şi tu eşti om bătrân, poate că n-o să mai apuci ziua aceea.

Cu toate împrejurările vitrege în care se afla, Zagłoba îşi ciuli urechile.

— La nuntă? mormăi.

— Păi tu cum credeai? vorbi Bohun. Ce, eu sunt ţăran s-o iau fără popă, sau nu sunt în stare să mă cunun cu ea la Kiev?

Doar n-ai dus-o la Bar pentru un necioplit, ci pentru un ataman, pentru un hatman. „Bine!” se gândi Zagłoba.

Apoi îşi întoarse capul spre Bohun.

— Dă poruncă să mă dezlege, spuse el.

— E, mai stai aşa, o să pleci la drum, eşti om în vârstă şi ai nevoie de odihnă.

— Unde vrei să mă duci?

— Tu eşti prietenul meu şi am să te duc la alt prieten, la Krzywónos. O să ne gândim amândoi, cum să-ţi fie mai bine.

— Îmi va fi cald de tot! bodogăni şleahticul şi iar simţi furnicături prin spinare.

În cele din urmă începu să vorbească.

— Ştiu că ai un dinte împotriva mea, dar n-ai dreptate, n-ai dreptate, Dumnezeu e martor. Noi am trăit împreună, şi la Czehryn am golit multe urcioare, fiindcă nutream pentru tine dragoste de părinte; îmi plăcea curajul tău, cunoscut în toată Ucraina. Ascultă! Ce ţi-am făcut? Dacă nu mergeam atunci la Rozłogi, am fi dus-o şi acum în bună prietenie – şi apoi, de ce am mers cu tine, dacă nu-ţi doream numai binele? Dacă nu te înfuriai şi dacă nu-i omorai pe nenorociţii aceia, Dumnezeu mă vede, nu ţi-aş fi încurcat cărările. De ce să mă bag eu în treburile altora! M-aş fi bucurat ca fata să fie mai degrabă a ta, decât a altuia. Dar din pricina obiceiurilor tale sălbatice, conştiinţa nu m-a lăsat să stau cu mâinile încrucişate, era doar o casă de şleahtici. Nici tu nu te-ai fi purtat altfel. Pentru mine era mai bine să te fi şters de pe lume; de ce n-am făcut-o? Pentru că sunt şleahtic şi-mi era ruşine să ucid un om fără apărare. Ruşinează-te şi tu, că ştiu că vrei să mă chinuieşti. Oricum, fata e în puterea ta. Ce mai vrei de la mine? Nu ţi-am păzit-o ca pe ochii din cap? Dacă ai respectat-o, se vede că şi tu eşti un om de onoare şi cu simţul dreptăţii; cum ai să-i dai mâna, pe care ai mânjit-o în sângele-mi nevinovat? Cum ai să poţi să-i spui: „Pe acest om, care te-a condus printre gloatele de ţărani şi urdiile tătarilor, am poruncit să-l omoare în chinuri”? Ruşinează-te şi dă-mi drumul din aceste legături şi din robia în care m-ai luat prin înşelăciune. Eşti încă tânăr şi nu poţi să ştii ce te aşteaptă, iar pentru moartea mea, Dumnezeu o să te pedepsească în ce ai mai drag.

Bohun se ridică de pe scaun, palid de furie şi, apropiindu-se de Zagłoba începu să vorbească cu glasul înecat de mânie:

— Porc spurcat, am să poruncesc să te jupoaie de piele, să te ardă la foc încet şi să te bată în cuie, am să te rup în bucăţi!

Şi apucat de turbare, puse mâna pe cuţitul agăţat de cingătoare, îşi încleşta pumnul pe mâner; jupân Zagłoba

mai că-i văzu tăişul sclipind pe dinaintea ochilor, dar atamanul se stăpâni, băgă jungherul la loc în teacă şi strigă:

— Hei, cazaci!

Şase zaporojeni dădură buzna în odaie.

— Luaţi stârvul ăsta leşesc şi aruncaţi-l în cocina porcilor; să mi-l păziţi ca pe ochii din cap.

Cazacii îl înşfăcară pe jupân Zagłoba, doi de mâini şi de picioare, unul de păr, şi scoţându-l afară, îl cărară prin toată ograda şi îl lepădară în cocină pe o grămadă de băligar. Uşa se închise şi prinsul fu înconjurat de un întuneric adânc; doar prin crăpăturile dintre scânduri şi prin găurile din acoperişul de paie răzbătea ici-colo lumina palidă a nopţii. În curând ochii lui Zagłoba se obişnuiră cu întunericul. Făcu ochii roată împrejur şi văzu că în cocină nu erau nici porci, nici cazaci. Sporovăială celor din urmă ajungea limpede până la el prin toţi cei patru pereţi. Se vede că în jurul cocinii mişunau străjile, dar cu toate acestea jupân Zagłoba răsuflă adânc uşurat.

Înainte de toate trăia. Când Bohun îşi scosese cuţitul asupră-i, era sigur că-i bătuse ceasul din urmă şi, cuprins de groază, îşi încredinţase sufletul lui Dumnezeu. Pesemne că Bohun hotărâse să-l păstreze pentru o moarte cu mult mai acătării. Nu dorea să se răzbune, voia să se bucure din plin pedepsindu-l pe cel care-i furase fata şi îi zdruncinase faima de cazac, acoperindu-l de batjocură şi înfăşurându-i capul ca unui copil. Aşadar, pe jupân Zagłoba îl aştepta un viitor destul de mohorât, deocamdată însă se bucura că trăieşte, că mai mult ca sigur aveau să-l ducă mai întâi la Krzywónos şi abia acolo aveau să-l ia la întrebări, în sfârşit, că mai are câteva zile înainte, poate şi mai multe; acum zace de unul singur în cocină, şi în liniştea nopţii poate să se gândească la vreun vicleşug.

Era singura parte bună a situaţiei în care se afla, de aceea, când începu să mediteze la cele rele, simţi iarăşi mii de furnicături prin şira spinării.

Vicleşuguri.

Dacă în cocina asta era vreun porc sau vreo scroafă, mormăia înciudat jupân Zagłoba, avea mai multe şiretlicuri şi mijloace la îndemână decât mine, fiindcă n-ar fi legat-o de propria sabie. Ia să-l fi cetluit pe Solomon aşa, că n-ar fi fost mai înţelept decât ovreii lui sau decât călcâiul meu. O, Doamne, Doamne, pentru ce mă pedepseşti? Dintre toţi oamenii de pe lume, pe tâlharul ăsta mi-am dorit să-l ocolesc cel mai mult; se vede că aşa mi-a fost norocul, să-l întâlnesc tocmai pe el. O să-mi argăsească bine pielea. Dacă m-ar fi prins altcineva, i-aş fi spus că mă alătur răzvrătiţilor şi aş fi spălat putina. Tot nu m-ar fi crezut nimeni; ce să mai zic de Bohun! Simt că-mi îngheaţă inima. Dracu' m-a adus aici – of, Doamne, Doamne, nu pot să mişc nici mâinile şi nici picioarele! Of, Doamne! Doamne!

După un răstimp, jupân Zagłoba se gândi totuşi că dacă ar avea mâinile şi picioarele slobode, i-ar fi mai uşor să scornească ceva. Ce-ar fi să încerce? Măcar de-ar izbuti să-şi scoată sabia de sub încheietura genunchilor, restul ar merge mai lesne. Dar cum s-o scoată? Se întoarse pe o parte – degeaba. jupân Zagłoba căzu adânc pe gânduri.

Apoi începu să se legene pe spinare din ce în ce mai repede şi după fiecare mişcare se târa câţiva centimetri înainte. I se făcuse cald, părul i se udase de sudoare mai rău ca la joc; îşi întrerupea truda doar când i se părea că vreun cazac se apropie de uşă şi când ostenea, de se mai odihnea o vreme, apoi începea iarăşi cu puteri sporite; se legănă aşa până când ajunse lângă perete.

Atunci începu să se clatine altfel, nu de la cap la picioare, ci dintr-o parte în alta şi de fiecare dată lovea scândura uşor cu vârful săbiei care se slobozea treptat de sub genunchi spre mijlocul cocinii, spre partea cu mânerul.

Inima începu să-i bată ca un ciocan în coşul pieptului, când văzu că ar putea să se dezlege.

Şi se trudi mai departe, străduindu-se să izbească peretele cât mai încet şi numai atunci când trăncăneala cazacilor acoperea loviturile uşoare. Veni, în sfârşit, clipa când vârful

tecii ajunse pe aceeaşi linie cu cotul şi genunchiul, când legănatul nu mai putea s-o împingă mai departe.

În schimb, de partea cealaltă ieşise o bună bucată din sabie care atârna mult mai greu, dacă punem la socoteală şi mânerul.

La mâner sabia avea o apărătoare în formă de cruce, în locul gărzii rotunde, în care jupân Zagłoba îşi puse toată nădejdea.

Începu să se legene pentru a treia oară, de astă dată vrând să ajungă cu picioarele la perete. După ce izbuti să facă şi asta, începu să se târască de-a lungul peretelui. Sabia se afla încă între încheieturile genunchilor şi ale mâinii, dar mânerul se agăţa mereu de ieşituri, în cele din urmă se înţepeni mai tare, jupân Zagłoba se legănă pentru ultima oară şi un răstimp bucuria îl ţintui pe loc.

Sabia ieşise cu totul.

Şleahticul îşi trase mâinile dintre genunchi şi, cu toate că palmele îi erau încă legate, luă sabia. O propti cu picioarele şi scoase fierul din teacă.

Era o treabă uşoară să-şi taie legăturile de la picioare.

Mai greu merse cu mâinile. Jupân Zagłoba fu nevoit să aşeze sabia pe grămada de gunoi cu muchia în jos şi cu ascuţişul în sus şi să frece legăturile de el până se tăiară.

Când se văzu şi cu mâinile slobode, era şi înarmat.

Răsuflă adânc, apoi îşi făcu semnul crucii şi începu să-i aducă mulţumită lui Dumnezeu.

Dar de la tăierea legăturilor până la a scăpa din ghearele lui Bohun era cale lungă.

— Şi-acum? se întrebă jupân Zagłoba.

Şi nu găsi răspuns. Cocina era străjuită de cazaci; erau vreo sută cu toţii; nici un şoarece nu se putea strecura neobservat, darmite un om de talia lui Zagłoba.

— Văd că bat pasul pe loc, îşi spuse, şi isteţimea mea face tot atâta cât să-mi ung cizmele cu ea, deşi aş putea să-mi cumpăr o unsoare mai bună de la ungurii din târg. Dacă Dumnezeu nu-mi trimite vreun gând bun, o să mă

ciugulească ciorile, dar dacă nu mă părăseşte la ananghie, făgăduiesc să rămân curat ca jupân Longinus.

Discuţia înteţită a cazacilor de afară îi întrerupse gândurile, se ridică iar, şi îşi lipi urechea de o crăpătură dintre scânduri.

Scândurile uscate de pin întorceau glasurile ca o cutie de teorbă şi cuvintele se auzeau limpede.

— Şi unde plecăm noi de aici, tătucule Owsiwuj? întrebă o voce.

— Nu cunosc, cred că la Kamieniec, răspunse a doua.

— Nu se poate, caii abia îşi mai târăsc picioarele, nu mai ajung până acolo.

— De-aia şi stăm aici; o să se odihnească până mâine-dimineaţă.

Urmă o clipă de tăcere, apoi prima voce răsună mai încet ca înainte.

— Tătucule, mie mi se pare că atamanul va pleca de la Kamieniec dincolo de Jampol.

Zagłoba îşi ţinu răsuflarea în piept.

— Vorba, dacă ţi-e dragă viaţa! sună răspunsul. Tăcerea se aşternu iarăşi, numai înapoia celorlalţi pereţi se auzeau cazacii şopocăind.

— Păzesc din toate părţile! îngână Zagłoba. Şi se îndreptă spre peretele din faţă.

De astă dată auzi ronţăitul grăunţelor mestecate şi sforăitul cailor, care se aflau pesemne acolo, iar printre ei flecăreau întinşi cazacii, deoarece glasurile veneau de jos.

— Hei, spunea unul, am grăbit încoace fără somn şi fără mâncare, cu caii morţi de foame, ca să ne tragă în ţeapă în tabăra lui Jarema!

— E sigur că-i pe aici?

— Oamenii care au fugit de la Jarmolince l-au văzut cu ochii lor Te apucă groaza, zic că e înalt ca bradul, în cap are doi tăciuni şi calul de sub el e un balaur.

— Doamne, ai milă de noi!

— Ar trebui să-l luăm pe leahul ăsta şi pe oşteni şi să fugim.

— Cum să fugim? Caii şi aşa sunt istoviţi.

— E de rău, fraţilor. Dacă eram în locul atamanului, tăiam gâtul leahului şi mă întorceam la Kamieniec, fie şi pe jos.

— O să-l luăm cu noi la Kamieniec. Acolo o să se joace atamanii cu el.

— Mai întâi o să se joace dracii cu voi, mormăi Zagłoba. Cu toate că se temea cumplit de Bohun, sau poate tocmai de aceea, se jurase să nu se lase viu în mâinile lui. E slobod, are sabie, aşa că se va apăra. Îl vor căsăpi, îl vor căsăpi, dar cel puţin nu-l va mai avea viu.

Sforăitul şi gemetele cailor, storşi de vlagă, se vede, acoperiră vorbele cazacilor, stârnind în schimb în mintea lui jupân Zagłoba un gând anume.

„De-aş putea să trec prin perete şi să sar pe vreun cal! E întuneric beznă, până să-şi dea seama ce s-a întâmplat, aş pieri din ochii lor. Prin râpele şi povârnişurile astea e greu să urmăreşti pe cineva la lumina zilei, dar noaptea! Dă-mi, Doamne, vreun mijloc să ies de aici!”

Treaba nu era prea uşoară. Era nevoie să dărâme peretele, iar pentru asta ar fi trebuit să fie Podbipięta, sau să sape pe dedesubt, ca vulpea, dar şi atunci l-ar fi auzit, l-ar fi văzut şi l-ar fi înşfăcat pe fugar de grumaz, înainte de a pune piciorul în scară.

În capul lui jupân Zagłoba se îmbulzeau mii de vicleşuguri, dar tocmai pentru că erau prea multe, nici unul nu se înfăţişa prea limpede.

„Altfel nu se poate, va trebui să plătesc cu viaţa”, gândi.

Şi se îndreptă spre al treilea perete.

Deodată se lovi cu capul de ceva tare; pipăi: o scară. Nu era deci cocină de porci, ci un fel de şură pentru bivoli; jumătate din lungime avea un pod pentru paie şi fân. Jupân Zagłoba urcă scara fără să mai stea pe gânduri.

După care se aşează şi se odihni, apoi începu să tragă scara după el.

— Ei, acum sunt ca într-o fortăreaţă! mormăi. Chiar dacă găsesc altă scară, n-o să le fie prea uşor să urce. Dacă nu crap în două primul cap care se iveşte, le dau voie să mă afume ca pe slănină. Ei, drace! spuse el repede, într-adevăr, aici ar putea nu numai să mă afume, ci să mă şi frigă şi să mă topească pentru grăsime. Dar, fie! Vor să dea foc la şură, n-au decât! Tot n-or să mă prindă viu, şi mi-e totuna dacă ciorile o să mă ciugulească crud sau fript. Numai să scap din mâinile tâlharilor, că de rest nu-mi mai pasă, nădăjduiesc că într-un fel o să mă descurc eu.

După cum se vede, jupân Zagłoba trecea cu uşurinţă de la deznădejde la speranţă. Îi reveni dintr-odată încrederea şi curajul, ca şi când s-ar fi aflat în tabăra prinţului Jeremi. Totuşi, situaţia nu i se schimbase prea mult. Era în pod şi, având sabia la îndemână, putea într-adevăr să apere intrarea multă vreme. Atât! Dar din pod până la libertate era drum lung, ca de la cer la pământ, cu deosebirea numai că jos îl aşteptau săbiile şi suliţele cazacilor care păzeau pe lângă pereţi.

— Ce-o fi, o fi! îngână jupân Zagłoba şi, apropiindu-se de acoperiş, începu să smulgă şomoioage de paie, ca să-şi deschidă prospectum spre lumea de afară.

Nu-i fu prea greu, deoarece cazacii de strajă sporovăiau întruna, ca să-şi omoare urâtul; pe de altă parte, se pornise un vânt puternic care, foşnind prin frunzişul copacilor din apropiere, acoperea fâsâitul paielor împrăştiate.

După un răstimp scurt, deschizătura era gata şi jupân Zagłoba îşi scoase capul afară şi începu să privească împrejur.

Noaptea se apropia de sfârşit, în partea de răsărit a cerului se revărsau zorile, aşa că jupân Zagłoba zări în lumina palidă toată bătătura plină de cai, şirurile cazacilor care dormeau în faţa casei, întinse ca nişte linii înceţoşate, mai departe cumpăna fântânii şi jgheabul în care lucea apa, iar lângă ele iarăşi un şir de oameni adormiţi şi vreo

cincisprezece cazaci cu săbiile scoase, care se plimbau încoace şi încolo.

— Ăştia sunt oamenii mei legaţi fedeleş, mormăi şleahticul. Ba nu! adăugă după o clipă. Măcar de-ar fi ai mei, dar sunt ai prinţului! Bun conducător au mai avut, n-am ce zice! I-am dus drept în gura lupului. Dacă bunul Dumnezeu îmi va reda libertatea, o să-mi fie ruşine să mai dau ochii cu ei. Şi toate astea numai din pricina dragostei şi a băuturii. Ce-mi păsa mie că se nuntesc nişte ţărani? De ce m-am amestecat în treburile lor? Am să mă lepăd de vânzătorul ăsta de mied care cade în picioare, în loc să se urce la cap. Toate relele de pe lume se trag din beţie, fiindcă dacă ar fi năvălit asupra noastră când eram treji, aş fi dobândit la iuţeală biruinţa şi l-aş fi închis eu pe Bohun în cocina porcilor.

Aici privirea lui jupân Zagłoba căzu iarăşi pe casa în care dormea atamanul, şi se opri asupra uşii.

— O, dormi, tâlharule, îngână, dormi! De-ai visa că te jupoaie dracii de piele, lucru de care nici aşa n-ai să scapi! Voiai să faci ciur din pielea mea, încearcă numai să urci până la mine şi o să vedem noi dacă nu ţi-o crestez şi eu pe a ta, de nici pentru încălţările câinilor n-o să mai fie bună. De-aş putea numai să ies de aici! De-aş putea să ies de aici! Dar cum?

Într-adevăr, lucrul era aproape cu neputinţă de îndeplinit. Toată ograda era atât de împănată de oameni şi cai, încât chiar dacă jupân Zagłoba izbutea să iasă din şură, chiar dacă, alunecând pe acoperiş, sărea pe unul din caii care stăteau în apropiere, n-ar fi izbutit în nici un chip să ajungă măcar până la poartă, darmite dincolo de ea!

Cu toate acestea, i se părea că făptuise lucrul de căpetenie: era slobod, înarmat, şi stătea în pod ca într-o fortăreaţă.

„Ce dracu! gândea, doar n-am scăpat de legături, ca să mă spânzur cu ele!”

Şi iarăşi începură să-i umble prin cap tot felul de şiretlicuri, dar erau atât de multe, încât nu putea să aleagă

nici unul.

Între timp se crăpase bine de ziuă. Împrejurimile casei începură să se ivească din umbră, acoperişul se polei cu argint parcă. Jupân Zagłoba putea să desluşească limpede grupurile de oameni din ogradă, zărea uniformele roşii ale oamenilor săi, întinşi în jurul fântânii, şi cojoacele de oaie, sub care dormeau cazacii pe lângă casă.

Deodată o siluetă se ridică din rândurile celor adormiţi şi începu să meargă cu pasul agale prin bătătură, oprindu-se ici-colo alături de oameni şi cai; vorbi un răstimp cu cazacii care păzeau prinşii, apoi se apropie de şură. La început, jupân Zagłoba crezu că e Bohun, fiindcă văzuse că oamenii de caraulă i se adresau ca şi când ar fi vorbit cu o căpetenie.

— Ei! îngână el, dacă aveam acum o flintă în mână, te Învăţam eu să te dai de-a berbeleacul.

În acea clipă omul îşi înălţă capul, şi lumina zorilor îi căzu pe faţă; nu era Bohun, ci stolnicul Hołody, pe care jupân Zagłoba îl recunoscu îndată, fiindcă îl cunoştea foarte bine încă de pe vremea când îi ţinea tovărăşie lui Bohun la Czehryn.

— N-aţi adormit, flăcăi? întrebă Hołody.

— Nu, tătucule, deşi ne e tare somn. Ar fi timpul să ne schimbe.

— Vă schimbă numaidecât. Dar câinele de şleahtic n-a şters-o?

— Ei, ei! Nici nu s-a mişcat, tătucule, parcă şi-ar fi dat duhul.

— E vulpoi bătrân. Ia vedeţi ce face, că e în stare să intre şi în pământ.

A

— Îndată! răspunseră câţiva cazaci, apropiindu-se de uşa cocinii.

— Şi mai aruncaţi şi nişte fân din pod. Frecaţi caii! La răsăritul soarelui pornim.

— Bine, tătucule!

Jupân Zagłoba părăsi în grabă locul de lângă deschizătura din acoperiş şi se târî pe brânci spre gura podului. În acelaşi timp auzi scârţâitul zăvorului de lemn şi fâsâitul paielor sub picioarele cazacilor. Inima îi bătea ca un ciocan în piept, iar în mână strângea mânerul sabiei, repetându-şi în gând hotărârea de a se lăsa mai degrabă ars odată cu şura ori tăiat în bucăţi, decât să le cadă viu în mâini. Se aştepta de asemenea ca din clipă în clipă cazacii să înceapă să strige înfricoşaţi, dar se înşelase. O vreme îi auzi cum umblau din ce în ce mai repede prin şură, până când unul izbucni:

— Ce dracu! nu pot să dau de el! Doar l-am aruncat aici.

— Să-şi fi băgat necuratul coada? Wasyl, scapără, e întuneric de-ţi bagi degetele în ochi.

Urmă o clipă de tăcere. Wasyl căuta pesemne iasca şi cremenea, iar celălalt cazac începu să cheme încet:

— Boierule, spune unde eşti!

— Mai pupă câinele în bot! mormăi Zagłoba. Amnarul începu să hârşcâie pe cremene, ţâşni un snop de scântei, care risipi întunericul din şură şi lumină glugile de pe capetele cazacilor, după care bezna se făcu mai adâncă.

— Nu-i aici! Nu e! strigară câteva glasuri. Atunci unul dintre cazaci se repezi la uşă.

— Tătucule Hołody! Tătucule Hołody!

— Ce mai e? întrebă sotnicul, arătându-se în uşă.

— Leahul nu mai e aici!

— Cum nu mai e?

— A intrat în pământ! Nu e nicăieri. Doamne, ai milă de noi! Am făcut lumină cu scăpărătorile şi nu-i!

— Nu se poate. Oho, v-ar învăţa minte atamanul! O fi fugit? Aţi adormit?

— Da' de unde, tătucule, n-am adormit. Pe partea noastră n-a ieşit din şură.

— Linişte! Nu-l treziţi pe ataman! Dacă n-a ieşit, trebuie să fie pe undeva. Aţi căutat peste tot?

— Peste tot.

— Şi în pod?
— Cum era să se urce în pod legat fedeleş?
— Prostănacule! Dacă nu se dezlega era aici. Căutaţi-l în pod. Faceţi lumină!
Iarăşi ţâşni o ploaie de scântei. Vestea făcu înconjurul străjilor. Începură să se îmbulzească în şură cu graba obişnuită în întâmplările neaşteptate; se auzeau paşi repezi, întrebări şi răspunsuri grăbite. Sfaturile se încrucişau ca paloşele în luptă.
— În pod! în pod!
— Aveţi grijă afară!
— Să nu-l treziţi pe ataman, că e vai de noi!
— Nu mai e nici scara!
— Aduceţi alta!
— Nu e nicăieri!
— Daţi fuga în casă, poate găsiţi acolo vreuna!
— A, leah blestemat!
— Să ne urcăm pe acoperiş pe la colţul şurii şi să intrăm în pod pe acolo.
— Nu se poate, colţul e aplecat în afară şi bătut în scânduri.
— Să aducem suliţele. O să ne suim pe ele până la gura podului. A, câinele! a tras scara după el!
— Aduceţi suliţele! răsună glasul lui Hołody.
Câţiva cazaci dădură fuga după suliţe, iar ceilalţi îşi ridicară privirile spre pod. Prin uşă pătrundea înăuntru o lumină alburie, la lucirile căreia se zărea deschizătura pătrată a podului, neagră şi tăcută.
De jos se auziră glasuri împăciuitoare:
— Ei, pane şleahtic! Lasă scara jos şi coboară. Tot nu poţi să scapi, de ce să trudească oamenii degeaba. Dă-te jos! hai, dă-te jos!
Tăcere.
— Eşti om înţelept! înţeleg să stai acolo cu vreun folos, dar când ştii că nu-ţi ajută la nimic, ai să cobori singur, eşti un om bun!

Tăcere.

— Dă-te jos, că de nu, îţi jupuim pielea de pe cap şi te aruncăm în gunoi cu capul în jos!

Jupân Zagłoba rămase la fel de surd la ameninţări, ca şi la toate laudele; şedea în întuneric, ca un bursuc în vizuină, pregătindu-se să se apere cu înverşunare. Strângea sabia în mână şi gâfâia puţin, rostind o rugăciune în gând.

Între timp cazacii aduseră suliţele, legară câte trei la un loc şi le aşezară cu vârful în deschizătură. Lui Zagłoba îi trecu prin minte să le tragă în sus, dar se gândi că acoperişul ar putea să fie prea scund, împiedicându-l să le tragă cu totul. De altfel, ar fi adus îndată altele.

Şura se umpluse de cazaci. Unii luminau cu facle din vreascuri aprinse, alţii cărau prăjini şi loitre de car, pe care, dovedindu-se prea scurte, le legau în mare grabă cu curele, pentru că era într-adevăr prea greu să se caţere pe suliţe. Totuşi se găsiră doritori destui.

— Mă sui eu, strigară câteva glasuri.

— Aşteptaţi să pună scara! porunci Hołody.

— Tătucule, ce strică să încercăm şi pe suliţe?

— Wasyl poate să urce! Se caţără ca o pisică.

— Încearcă, dacă vrei.

Ceilalţi începură să glumească.

— Ei, ai grijă! Are sabia la el, o să-ţi taie gâtul, ai să vezi.

— Te-nhaţă de cap şi te trage în pod, iar acolo îţi face felul ca un urs.

Dar Wasyl nu se lăsă speriat.

— Ştie el că, dacă se atinge de un fir de păr din capul meu, atamanul îl face să vadă pe dracu', şi voi la fel.

Îl prevenea astfel pe jupân Zagłoba care stătea liniştit şi nu zicea nici pâs.

Cazacii însă, cum se întâmplă de obicei printre oşteni, erau porniţi pe glume, fiindcă toată întâmplarea începuse să-i veselească, aşa că îl stârneau mai departe pe Wasyl:

— O să fie un prostănac mai puţin pe lume, pe lumea albă.

— Şleahticul n-o să ţină seama de felul cum o să-i plătim pentru capul tău, e tare curajos.

— Ho! Ho! Nemaipomenit. Dracu' ştie în ce s-a mai prefăcut. e un vrăjitor! Wasyl, nu se ştie pe cine ai să găseşti în pod.

Wasyl, care scuipase în palme şi pusese mâna pe suliţe, se opri deodată.

— După leah mă sui, dar după dracu' nu! spuse el.

În acest timp loitrele fură legate cap la cap şi sprijinite de gura podului. Era destul de greu de urcat şi aşa, fiindcă se îndoiau la legături, iar treptele subţiri trosneau sub picioarele care le încercau pe cele mai de jos. Începu să urce însuşi Hołody vorbind:

— Pane şleahtic, vezi că nu e glumă. Te-ai încăpăţânat să stai în pod, dar să nu cutezi să te aperi, că şi aşa punem mâna pe tine, de-ar fi să dărâmăm toată şura. Fii om cu judecată!

În sfârşit, capul îi ajunse la deschizătură, în care se cufundă treptat. Deodată se auzi vâjâitul sabiei, cazacul răcni cumplit, se clătină şi căzu între cazaci cu capul despicat în două.

— Koli, koli! începură să strige cazacii.

În coşare se iscă o învălmăşeală grozavă, se auziră ţipete şi chemări pe care le acoperi glasul tunător al lui jupân Zagłoba:

— Ha, tâlharilor, antropofagilor! ha, ţângăilor, o să vă sparg dovleacul la toţi, ticăloşi nemernici! Aflaţi şi voi ce înseamnă un braţ viteaz. Să năvăleşti asupra unor oameni cumsecade în timpul nopţii! Să închizi un şleahtic într-o cocină de porci. Ha, lotrilor! Veniţi câte unul la mine, sau chiar câte doi! Haide, veniţi! Dar lăsaţi-vă căpăţânile în băligar, că vi le retez, pe viul Dumnezeu!

Koli, koli! strigau cazacii.

— Să dăm foc la coşar!

— Eu o să-i dau foc, cozi de bivol, dar odată cu voi!

— Urcaţi mai mulţi deodată! răcni un cazac bătrân. Ţineţi scările, proptiţi-le cu suliţele, aduceţi snopi şi puneţi-i în cap, sus! Trebuie să-l prindem!

Îl îndemnă şi porni să urce însoţit de încă doi cazaci; scara se îndoi şi mai mult, dar peste douăzeci de braţe vânjoase o îndreptară, sprijinind-o mai sus cu suliţele. Ceilalţi împungeau cu vârful suliţelor în deschizătură ca să împiedice loviturile de sabie.

Câteva clipe mai târziu, alte trei trupuri se prăbuşeau în capul celor de jos.

Jupân Zagłoba, încălzit de izbândă, mugea ca un taur şi rostea blesteme nemaipomenite de când lumea; auzindu-le, dacă n-ar fi fost cuprinşi de turbare, cazacii ar fi încremenit de spaimă. Unii străpungeau gura podului cu suliţele, alţii se suiau pe scară, cu toate că în deschizătura neagră îi aştepta o moarte sigură. Deodată la uşă se auziră strigăte, şi Bohun se năpusti înăuntru.

Era fără chipiu, numai în şalvari şi cămaşă, cu sabia scoasă în mână şi flăcări în ochi.

— Pe acoperiş, nătărăilor! porunci. Smulgeţi paiele şi prindeţi-l viu.

Cum îl văzu, Zagłoba începu să zbiere:

— Bădărane, numai să cutezi să te apropii. Am să-ţi retez nasul şi urechile, de gât nu mă ating, că asta-i treaba călăului. Aida de, te-a apucat frica? Te temi, flăcăiaşule? Legaţi-l pe netrebnic şi veţi fi iertaţi. Hai, spânzuratule, hai păpuşă ovreiască! Fă-te încoace! Bagă-ţi numai capul pe gura podului! Hai vino, te întâmpin cu bucurie, am să te cinstesc, de-o să-ţi aduci aminte de tată-tău, Sarsailă, şi de târfa de mumă-ta!

Căpriorii acoperişului începură să trosnească. Cazacii se urcaseră pe el şi smulgeau paiele.

Zagłoba auzi, dar frica nu-l izbăvi de puteri. Parcă era beat de luptă şi de sânge.

„Mă retrag într-un colţ şi mor acolo”, gândea.

În aceeaşi clipă însă, în toată ograda se auziră împuşcături şi câţiva cazaci se repeziră în şură.

— Tătucule! tătucule! strigau înnebuniţi, fugi!

La început jupân Zagłoba nu înţelese ce se petrece şi rămase prostit. Se uită în jos, pe gura podului, şi nu mai văzu pe nimeni. Grinzile acoperişului nu mai trosneau.

— Ce să fie? Ce s-a întâmplat? se întreba cu glas tare. Aha! pricep. Vor să dea foc la coşar şi trag cu pistoalele în acoperişul de paie.

— În acest timp, afară se auzeau strigăte tot mai înfricoşate şi tropot de cai. Împuşcături amestecate cu urlete, zăngănitul fierului. „Doamne! Asta seamănă a bătălie!” gândi jupân Zagłoba şi se repezi la gaura din acoperiş.

Privi afară şi i se muiară picioarele de bucurie.

Bătătura era cuprinsă de vânzoleala luptei, şi jupân Zagłoba văzu măcelărirea cumplită a cazacilor lui Bohun. Atacaţi pe neaşteptate, orbiţi de focul pistoalelor lipite de capete şi de piepturi, înghesuiţi în garduri, pe lângă casă şi şură, spârcuiţi de paloşe, împinşi de zidul alcătuit din piepturile cailor, striviţi de copite, cazacii piereau aproape fără să se împotrivească. Rândurile oştenilor îmbrăcaţi în uniforme roşii, lovind cu furie şi îmbulzind pe fugari, nu le îngăduiau să se adune, să încrucişeze săbiile, să răsufle ori să ajungă la cai. Se mai apărau doar în câteva locuri; prin larmă, neorânduială şi fum, unii îşi strângeau chingile de la şa şi mureau înainte de a izbuti să pună piciorul în scară; alţii, aruncând suliţele şi săbiile, fugeau la îngrăditură, se căţărau pe uluci şi săreau peste gard ţipând şi urlând cu glasuri neomeneşti. Nenorociţii credeau că însuşi prinţul Jeremi se năpustise pe neaşteptate asupra lor ca un vultur, zdrobindu-i cu toată puterea lui. Nu mai era vreme să-şi vină în fire, să se uite înapoi: strigătele biruitorilor, şuieratul săbiilor şi zgomotul împuşcăturilor îi goneau ca o furtună, răsuflarea fierbinte a cailor le ardea grumazul.

— Fraţilor, scape cine poate! se auzea din toate părţile.

— Loveşte, ucide! răspundeau năvălitorii.

În cele din urmă, jupân Zagłoba îl zări pe micul Wołodyjowski stând lângă poartă în fruntea unei cete de oşteni; împărţea porunci celor din jur cu vorba şi cu buzduganul, iar din când în când se arunca în învălmăşeală pe calul său murg şi abia apuca să încrucişeze sabia, să se întoarcă, şi un om se rostogolea la pământ, fără un strigăt. Ehe, pan Wołodyjowski era un meşter între meşteri şi un oştean destoinic, aşa că nu pierdea lupta din ochi şi, îndreptând ici-colo, iar se întorcea, privea şi îndrepta cu mâna lui, întocmai ca dirijorul care, îndrumându-şi orchestra, cântă uneori şi el, alteori încetează să cânte şi veghează asupra celorlalţi ca să-şi cânte fiecare partea lui.

Văzând acestea, jupân Zagłoba începu să tropăie din picioare pe scândurile podului, ridicând rotocoale de pulbere, să bată din palme şi să răcnească:

— Loveşte! Loveşte-i pe câinii Ucide-i! Jupoaie-i de piele! Taie-i, ciopârţeşte-i, trăsneşte-i, căsăpeşte-i, omoară-i! învaţă-i minte! Luaţi-i în săbii pe toţi, până la unul!

Aşa zbiera jupân Zagłoba şi se zvârcolea, de atâta sforţare sângele îi năvăli în ochi şi o clipă nu mai văzu nimic; dar când îşi reveni o privelişte şi mai atrăgătoare i se înfăţişă înaintea privirilor; în mijlocul câtorva zeci de cazaci, Bohun gonea călare de rupea pământul, fără şapcă, numai în cămaşă şi nădragi, iar în urma lui venea micul Wołodyjowski în fruntea oştenilor.

— Loveşte! strigă Zagłoba. E Bohun! Dar era prea departe ca să-l audă cineva.

— Între timp, Bohun sări cu cazacii peste gard, urmat din scurt de Wołodyjowski, unii căzură, altora li se împiedicară caii în timpul săriturii. Zagłoba îi văzu pe Bohun şi pe Wołodyjowski care ajunseră la loc neted. Deodată cazacii se împrăştiară în fugă şi oştenii se luară după ei, gonindu-i câte unul. Zagłoba simţi că i se opreşte răsuflarea în piept şi ochii mai-mai să-i iasă din orbite; ce vedea? Wołodyjowski

aleargă pe urmele lui Bohun, ca un ogar după mistreţ, atamanul întoarce capul, ridică sabia!

— Se bat! strigă Zagłoba.

Încă o clipă şi Bohun se prăbuşeşte odată cu calul, iar Wołodyjowski trece peste el şi goneşte după ceilalţi.

Dar Bohun trăieşte, fiindcă zvâcneşte în picioare şi o ia la sănătoasa spre stâncile acoperite de hăţişuri.

— Prinde-l! Prinde-l! mugeşte Zagłoba. E Bohun!

Deodată vede altă ceată de cazaci care până atunci se strecuraseră de cealaltă parte a stâncilor, iar acum, descoperiţi, îşi căutau altă cale de fugă. În urma lor, la o jumătate de stânjen, goneau oştenii. Ceata îl ajunge pe Bohun, îl acoperă şi îl ia cu ea, pierind în cele din urmă din ochi în cotiturile strâmtorii.

În bătătură se înstăpânise liniştea, nu mai era nimeni, fiindcă şi oamenii lui jupân Zagłoba, sloboziţi de Wołodyjowski, încălecaseră pe caii cazacilor şi goneau în rând cu ceilalţi după vrăjmaşii risipiţi.

Jupân Zagłoba lăsă scara, coborî din pod şi, ieşind afară din coşar, îşi zise:

— Sunt slobod.

Apoi îşi roti privirile împrejur. În ogradă zăceau fără suflare o mulţime de trupuri de cazaci şi vreo cincisprezece de oşteni. Şleahticul păşea încet printre ei şi se uita la fiecare cu luare-aminte, în sfârşit îngenunche lângă unul.

După o clipă, se ridică cu un bidon de tablă în mână.

— E plin ochi, mormăi.

Şi punându-l la gură, îl dădu de duşcă.

— Nu e rău!

Se uită iarăşi înjur şi repetă cu un glas mult mai vioi:

— Sunt slobod.

După care se îndreptă spre casă; în prag se împiedică de trupul bătrânului dogar pe care îl omorâseră cazaci, apoi intră înăuntru. Când ieşi afară, în jurul şoldurilor, peste contăşul mânjit de bălegar, scânteia brâul lui Bohun, bătut

des cu aur, de care atârna un jungher cu un rubin mare la capătul mânerului.

— Dumnezeu mi-a răsplătit vitejia, îngână, punga e destul de plinuţă. Ha, tâlhar necioplit. Nădăjduiesc că n-o să scape. Şi fercheşul ăsta mititel! Mânca-l-ar puricii! îndrăcit ca o viespe. Ştiam că e un oştean destoinic dar să treacă peste Bohun, ca peste o iapă cheală, la asta nu mă aşteptam de la el. Marea mirare că un trup atât de pricăjit are atâta vioiciune şi putere! Bohun ar putea să-l poarte legat de cingătoare, ca pe un briceag. Mânca-l-ar puricii! Ori mai bine să-i dea Dumnezeu noroc! Pesemne că nu l-a recunoscut pe Bohun, altfel îi sfârşea zilele. Ptiu! Miroase a pulbere, de te ustură nările! Ştiu că am scăpat de moarte! Slavă Domnului! Măi, să fie, să treacă aşa peste Bohun! Trebuie să mă uit bine la Wołodyjowski ăsta, că parcă are pe dracul în el.

Gândind aşa, jupân Zagłoba se aşează pe pragul casei şi aşteptă.

Tocmai atunci, departe de câmp începură să se arate oştenii care se întorceau din urmărire; în fruntea lor călărea Wołodyjowski. Când îl văzu pe Zagłoba, îşi grăbi fugarul, apoi descăleca şi se îndreptă spre el.

— Pe Domnia Ta te văd? întrebă de departe.

— Pe mine în carne şi oase, spuse jupân Zagłoba. Dumnezeu să te răsplătească, fiindcă mi-ai venit în ajutor.

— Slavă Domnului că am sosit la timp, răspunse micul viteaz strângând cu bucurie mâna lui jupân Zagłoba.

— Dar Domnia Ta de unde ai aflat de năpasta care m-a lovit aici?

— Mi-au dat de ştire ţăranii din hutorul ăsta.

— O! Şi eu credeam că m-au trădat.

— Da' de unde, sunt oameni cumsecade. Abia au scăpat cu viaţă o fată şi un flăcău, care nu ştiu ce s-a întâmplat cu ceilalţi nuntaşi.

— Dacă nu m-au vândut, atunci i-au ucis cazacii. Stăpânul hutorului zace mort lângă casă. Dar să lăsăm asta. Spune-

mi, Domnia Ta, Bohun trăieşte? A fugit?
— Cum, Bohun a fost?
— Cel fără şapcă, în cămaşă şi nădragi, pe care Domnia Ta l-ai răsturnat cu calul.
— L-am rănit la mână; să ştii că e dracul, de nu l-am recunoscut! Da' Domnia Ta, Domnia Ta ce ispravă ai făcut aici?
— Ce-am făcut? repetă jupân Zagłoba. Vino să vezi, pane Michał.
Şi îl luă de braţ, ducându-l în coşar.
— Priveşte, repetă.
O clipă Wołodyjowski nu putu să desluşească nimic, pentru că venea de la lumină, dar când ochii i se mai obişnuiră cu întunericul, zări trupurile care zăceau nemişcate pe băligar.
— Pe ăştia cine i-a căsăpit? întrebă uimit.
— Eu, zise Zagłoba. Domnia Ta m-ai întrebat ce am făcut? Asta am făcut!
— Ei! rosti tânărul ofiţer, clătinând din cap. Şi cum ai izbutit?
— M-am apărat acolo, în pod, iar ei mă atacau de jos şi de pe acoperiş. Nu ştiu cât a durat, omul când se bate, nu mai ţine socoteala timpului. Bohun a fost, Bohun cu mulţime de cazaci, aleşi pe sprânceană. O să ne ţină minte pe amândoi! O să-ţi povestesc altă dată cum am căzut în robie, ce-am pătimit şi cum l-am pus pe Bohun cu botul pe labe, fiindcă ne-am luat la harţă şi din gură. Astăzi sunt grozav de fatigatus, abia mă ţin pe picioare.
— Ei, repetă Wołodyjowski, nu mai încape vorbă, ai luptat cu bărbăţie, dar trebuie să-ţi spun că te pricepi mai bine să mânuieşti sabia decât să conduci oamenii.
— Pane Michał, zise şleahticul, nu e timpul să tăiem firul în patru. Mai bine să-i mulţumim lui Dumnezeu, că ne-a dat astăzi la amândoi o biruinţă atât de mare, de care oamenii îşi vor aduce aminte multă vreme.
Wołodyjowski îl privi mirat pe Zagłoba. Până acum i se părea că dobândise singur izbânda, pe care jupân Zagłoba

voia s-o împartă cu el.

Dar se uită numai la şleahtic, cătină din cap şi zise:

— Fie şi aşa.

Un ceas mai târziu, cei doi prieteni porniră spre Jarmolińce în fruntea cetelor unite.

Dintre oamenii lui Zagłoba nu lipsea aproape nimeni; surprinşi în timp ce dormeau, nu se împotriviseră deloc, iar Bohun, trimis să aducă prinşi, poruncise să-i lase în viaţă şi să-i cetluiască numai.

CAPITOLUL VIII.

CU TOATE CĂ ERA O CĂPETENIE VITEAZĂ şi prevăzătoare, Bohun nu avusese noroc în această campanie îndreptată împotriva „întregii" oştiri a prinţului Jeremi. Îşi întărise numai convingerea că Wiśniowiecki, pornise într-adevăr cu toată puterea asupra lui Krzywónos, fiindcă aşa îi spuseseră prinşii luaţi în robie dintre oştenii lui jupân Zagłoba, care credeau ei înşişi că prinţul vine după ei. Atamanului lipsit de noroc nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să se întoarcă la Krzywónos cât putea mai repede, dar treaba nu era prea uşoară. Abia a treia zi se adună în jurul lui un pâlc alcătuit din vreo două sute şi ceva de cazaci; ceilalţi căzuseră în luptă, rămăseseră răniţi pe câmpul de bătaie sau mai rătăceau încă prin râpe şi hăţişuri, neştiind ce să facă, cum să se întoarcă, încotro s-o apuce. Pe de altă parte, nici ceata care se strânsese în jurul lui Bohun nu mai era bună de nimic, bătuţi cum erau, gata s-o ia la fugă la cel mai mic semn de primejdie, descurajaţi, înfricoşaţi. Şi erau doar cazaci aleşi unul şi unul; oşteni mai buni era greu să găseşti în tot Siciul. Dar cazacii nu cunoşteau cât de firavă era puterea cu care-i lovise Wołodyjowski, nu ştiau că numai datorită navalei neaşteptate asupra oamenilor adormiţi şi nepregătiţi putuse să-i înfrângă şi credeau nestrămutat că avuseseră de-a face, dacă nu cu prinţul însuşi, cel puţin cu un podghiaz puternic, de câteva ori mai numeros decât ei. Bohun se perpelea ca pe jăratic; tăiat la mână, călcat în picioare, bolnav şi bătut, scăpase din mână un duşman blestemat şi îşi zdruncinase şi faima, deoarece cazacii care

înaintea înfrângerii l-ar fi urmat la Crîm, în iad, ba chiar asupra lui Wiśniowiecki, îşi pierduseră încrederea în el şi nu se mai gândeau decât să scape cu viaţă. Bohun făcuse tot ce trebuia să facă o căpetenie, nu pierduse nimic din vedere, pusese străji în jurul hutorului şi se oprise doar pentru a se odihni caii care goniseră aproape fără răgaz de la Kamieniec şi abia mai puteau merge. Dar Wołodyjowski, care îşi petrecuse tinereţea urmărind şi vânând pe tătari, se apropiase noaptea de străji ca un lup, pusese mâna pe ele înainte să poată striga sau trage cu flinta şi se năpustise atât de năprasnic, încât, iată, el, Bohun, abia izbutise să scape numai în cămaşă şi nădragi. Când se gândea la toate acestea, atamanului i se făcea negru înaintea ochilor, gândurile i se învălmăşeau şi deznădejdea îi sfâşia inima ca un câine turbat. El, care pe Marea Neagră se aruncase asupra galerelor turceşti; el, care ajunsese până la Perekop, urmărind pe tătari şi dăduse foc aulurilor sub nasul hanului; el, care spârcuise prinţului la Wasilówka, nu departe de Łubnie, un polc întreg – fusese nevoit să fugă numai în cămaşă, cu capul gol şi fără sabie, căci şi pe aceasta o pierduse în întâlnirea cu micul cavaler. De aceea, când nu se uita nimeni la el, la opriri şi în timpul popasurilor mai lungi, atamanul îşi lua capul în mâini şi striga: „Unde mi-e faima de cazac, unde-i sabia drăguţa?” Striga, îl cuprindea o furie sălbatică şi se îmbăta cumplit, după care voia să meargă asupra prinţului, să-i lovească întreaga oştire şi să moară, să piară pentru totdeauna.

El voia, dar cazacii nu-l mai ascultau.

— Tătucule, omoară-ne, da' nu mergem! răspundeau posomorâţi la izbucnirile lui şi degeaba i-ar fi căsăpit cu sabia în clipele de furie nebună, degeaba ar fi tras cu pistolul în ei; nu voiau şi pace.

Se părea că atamanului îi fuge pământul de sub picioare, fiindcă îl pândeau şi alte nenorociri. Temându-se s-o apuce drept spre miazăzi, din pricina urmăririi, şi socotind că poate Krzywónos părăsise asediul, se îndreptă spre răsărit

şi nimeri peste detaşamentul lui Podbipięta. Dar jupân Longinus, treaz ca o cumpănă de fântână, nu se lăsă păcălit, atacă el întâi pe ataman, răzbindu-l cu atât mai lesne, cu cât cazacii nu mai voiau să lupte, şi îl aruncă în mâinile lui Skrzetuski, care îl zdrobi de tot, aşa că, după ce rătăci multă vreme prin stepă, Bohun ajunse în cele din urmă la Krzywónos cu vreo cincisprezece cai, fără slavă, fără cazaci, fără pradă şi fără prinşi.

De astă dată, Krzywónos, atât de aspru de obicei cu subordonaţii care nu aveau noroc în luptă, nu se înfurie deloc.

Ştia din propria înfrângere ce înseamnă să ai de-a face cu Jarema, aşa că îl întâmpină bine pe Bohun, îl mângâie şi îl linişti, iar când atamanul fu apucat de fierbinţeli, porunci să-l vindece, să-l îngrijească şi să-l vegheze ca pe ochii din cap.

În acest răstimp, cei patru viteji ai prinţului, răspândind groaza şi înfricoşarea pe unde treceau se întoarseră cu bine la Jarmolińce, unde se opriră pentru câteva zile, ca să lase oamenii şi caii să mai răsufle. Când se găsiră tuspatru în cvartirul unuia dintre ei, dădură mai întâi socoteală pe rând lui Skrzetuski de cele ce avuseseră de întâmpinat şi de cele ce făptuiseră, după care se aşezară în jurul unui urcior pântecos să-şi uşureze inimile ca între prieteni şi să-şi astâmpere curiozitatea.

Jupân Zagłoba nu mai lăsa pe nimeni să spună o vorbă. Nu voia să asculte pe ceilalţi, voia ca toţi să-l asculte numai pe el; altminteri, după cum se arătă, el avea cele mai multe de povestit.

— Domniile Voastre, zise, am căzut în robie adevărată! Dar norocul se învârte ca o roată. Bohun bătea întotdeauna pe oricine, iar acum l-am bătut noi pe el. Aşa-i, aşa-i! În război câte nu se întâmplă! Astăzi tăbăceşti tu pielea cuiva, mâine ţi-o tăbăcesc alţii pe a ta. Pe Bohun l-a pedepsit Dumnezeu, că a dat buzna peste nişte oameni care dormeau adânc fără nici o grijă şi i-a trezit într-un chip atât de nevrednic. Ho,

ho! Credea că mă bagă în sperieţi cu limba-i murdară, dar vă spun, Domniile Voastre, când l-am strâns cu uşa, şi-a pierdut îndată ifosele, s-a încurcat şi a spus şi ce nu voia. Ce să mai vorbim? Dacă nu cădeam în robie, nu l-am fi biruit amândoi, eu şi cu jupân Michał; zic amândoi, pentru că, în această împrejurare, magna pars fui{165}, n-am să spun altfel câte zile-oi avea. Aşa să-mi dea Dumnezeu sănătate! Acum ascultaţi mai departe: dacă nu-l scărmănăm eu şi jupân Michał, nu-l căptuşea nici jupân Podbipięta şi Skrzetuski, şi apoi, dacă nu-l biruiam noi, ne biruia el pe noi, lucru care, dacă nu s-a întâmplat, al cui e meritul?

— Ei, Domnia Ta eşti ca o pisică, zise jupân Longinus, ici dai din coadă, dincolo te strecori, şi totdeauna cazi în picioare.

— Ogarul care aleargă după coadă e un prostănac, n-o s-o ajungă niciodată şi nici n-o să adulmece nimic mai acătării, ba mai pierde şi urma. Câţi oameni ai pierdut Domnia Ta?

— Păi, vreo doisprezece cu toţi şi câţiva răniţi; cazacii nu prea se îndemnau la luptă.

— Domnia Ta, jupân Michał?

— Vreo treizeci, pentru că i-am lovit pe neaşteptate.

— Şi Domnia Ta, porucinice?

— Cam cât jupân Longinus.

— Iar eu doi. Acum spuneţi şi Domniile Voastre: care dintre noi e cea mai bună căpetenie? Asta-i întrebarea! De ce-am venit noi aici? Ne-a trimis prinţul să aducem veşti despre Krzywónos; dacă-i aşa, apoi vă zic Domniilor Voastre că eu am fost primul care am aflat despre el şi încă din cel mai bun izvor, de la Bohun, şi ştiu că e la Kamieniec, dar se gândeşte să părăsească asediul, pentru că s-a speriat. Asta ştiu de publicis, dar mai ştiu şi altceva care o să vă bucure inima la toţi şi despre care n-am spus nimic până acum fiindcă voiam să chibzuim împreună; de altminteri nici nu m-am simţit prea bine, deoarece m-a doborât oboseala şi, din cauză că tâlharii m-au ţinut legat „pe băţ”, mi s-au

răzvrătit măruntaiele. Credeam că mi se urcă sângele la cap.

— Vorbeşte, Domnia Ta, pentru numele lui Dumnezeu! exclamă Wołodyjowski. Nu cumva ai auzit ceva de sărmana noastră jupâniţă?

— Chiar aşa, Dumnezeu s-o binecuvânteze, spuse Zagłoba.

Skrzetuski ţâşni în sus cât era de înalt şi se aşează numaidecât; urmă o tăcere atât de adâncă, încât se auzea bâzâitul ţânţarilor la fereastră, până când Zagłoba începu iar să vorbească.

— Trăieşte, ştiu sigur, şi se află în mâinile lui Bohun. Domniile Voastre, sunt mâini cumplite, dar Dumnezeu n-a îngăduit să i se întâmple vreo ruşine sau vreo strâmbătate. Domniile Voastre, mi-a spus asta chiar Bohun, care-i gata să se laude mai degrabă cu altceva.

— Cum se poate? Cum se poate? întrebă repede Skrzetuski.

— Să mă lovească trăsnetul, dacă mint! răspunse Zagłoba serios, e lucru sfânt! Ascultaţi ce mi-a spus Bohun vrând să-şi bată joc de mine, înainte de a-l da gata: „Ce, credeai, zicea, că ai adus-o la Bar pentru un ţăran necioplit? Că eu sunt un bădăran, ca s-o iau cu forţa? Că eu nu sunt în stare să mă cunun la Kiev, în biserică, să-mi cânte călugării şi să-mi aprindă trei sute de lumânări, eu care sunt ataman, hatman?” Şi mă pisa cu picioarele, ameninţându-mă cu cuţitul; credea că mă sperie, dar i-am spus să se ducă să sperie câinii.

Skrzetuski îşi revenise, numai faţa ca de călugăr i se luminase, mărturisind iarăşi teama, nădejdea, bucuria şi îndoiala.

— Atunci unde poate să fie? Unde? întrebă cu nerăbdare. Dacă Domnia Ta ai aflat şi asta, ai căzut din cer.

— El nu mi-a spus, dar omul cu scaun la cap n-are nevoie de multă vorbă. Domniile Voastre luaţi aminte numai, că mă batjocorea mereu, înainte de a-l pune cu botul pe labe, şi-mi zicea: „Mai întâi am să te duc la Krzywónos, apoi te-aş pofti

la nuntă, dar acum e vreme de război, aşa că n-o să se întâmple prea repede.” Domniile Voastre, băgaţi de seamă: n-o să se întâmple prea repede, aşadar, mai avem timp! În al doilea rând: întâi la Krzywónos, apoi la nuntă, aşa că n-are cum să fie la Krzywónos, ci pe undeva departe, unde n-a ajuns războiul.

— Domnia Ta eşti un om de aur! strigă Wołodyjowski.

— La început credeam, zise Zagłoba măgulit, că a trimis-o la Kiev, dar nu-i aşa, pentru că mi-a spus că va pleca să facă nunta acolo; aşadar, dacă urmează să plece la Kiev, înseamnă că acum Helena nu-i acolo. E prea deştept ca s-o fi dus la Kiev, fiindcă dacă Chmielnicki ar înainta spre Podolia, oraşul ar putea să cadă lesne în puterea oştilor lituaniene.

— Adevărat! Adevărat! exclamă jupân Longinus. E, pe viul Dumnezeu, nu sunt prea mulţi cei care pot să stea alături de Domnia Ta în privinţa înţelepciunii.

— Nici eu n-aş schimba-o cu oricine, de frică să nu mă pricopsesc cu sfeclă în loc de înţelepciune, lucru care putea să mi se întâmple printre lituanieni.

— Iar începe, spuse Longinus.

— Domnia Ta, îngăduie-mi să sfârşesc. Aşadar, nu e nici la Krzywónos şi nici la Kiev, deci unde poate să fie?

— Aici e buba!

— Dacă Domnia Ta bănuieşti unde este, spune mai repede, că mă perpelesc ca pe jăratic! strigă Skrzetuski

— Dincolo de Jampol! răspunse Zagłoba, rotindu-şi cu mândrie ochiul sănătos.

— De unde ştii Domnia Ta? întrebă Wołodyjowski.

— De unde ştiu? Iată de unde: şedeam în cocină, fiindcă acolo poruncise tâlharul ăla să mă închidă – mânca-l-ar porcii! – şi împrejur sporovăiau cazacii. Îmi lipesc urechea de perete şi ce gândiţi că aud? Zice unul: „Cred că atamanul o să plece acum dincolo de Jampol”; la care altul: „Tacă-ţi fleanca, dacă ţi-e dragă viaţa.” îmi pun capul că jupâniţă e dincolo de Jampol.

— O, e limpede ca lumina zilei! izbucni Wołodyjowski.

— Doar n-a dus-o în Câmpiile Sălbatice, după cum mă taie pe mine capul, trebuie s-o fi ascuns pe undeva între Jampol şi Jahorlik. Am fost o dată prin părţile acelea, când se adunau juzii regali şi ai hanului; Domniile Voastre cunoaşteţi că gâlcevile pentru cirezile furate, care nu lipsesc niciodată la hotar, se judecă la Jahorlik. Pe acolo malul Nistrului e plin de văgăuni, locuri ascunse şi tot felul de cotloane, în care îşi au gospodăriile oameni ce nu cunosc puterea nimănui, locuind singuri prin pustietăţi şi nevăzând pe nimeni. Mai mult ca sigur că a adăpostit-o la vreunul din aceşti pustnici sălbatici, unde se află fără primejdie.

— Da, dar cum să ajungi acolo, când Krzywónos îţi taie drumul? zise jupân Longinus. După cum am auzit şi la Jampol e un cuib de tâlhari răzvrătiţi.

La care Skrzetuski:

— De-aş şti că-mi dau viaţa de o sută de ori, tot o voi scăpa, îmi voi schimba hainele şi mă voi duce s-o caut. Dumnezeu mă va ajuta şi o voi găsi.

— Eu voi fi alături de tine, Jane! spuse pan Wołodyjowski.

— Şi eu cu teorba, îmbrăcat cerşetor. Domniile Voastre, credeţi-mă, dintre toţi eu am cea mai multă experienţă, şi pentru că mi s-a acrit de teorbă, am să iau un cimpoi.

— Frăţioare, poate vă sunt şi eu de vreun folos! se oferi şi jupân Longinus.

— Ba bine că nu, răspunse jupân Zagłoba. Dacă va trebui să trecem Nistrul, Domnia Ta ai să ne duci în cârcă, asemeni Sfântului Krzysztof.

— Domniile Voastre, vă mulţumesc din toată inima, zise Skrzetuski, şi vă primesc ajutorul cu bucurie. În împrejurări grele, nu e nimic mai de preţ ca nişte prieteni de nădejde şi văd că Providenţa nu m-a lipsit de ei. Dumnezeu să-mi ajute să vă răsplătesc cum se cuvine!

— Suntem toţi ca un singur bărbat! strigă Zagłoba. Şi lui Dumnezeu îi place unirea, în curând vom vedea roadele sforţărilor noastre.

— Mie nu-mi mai rămâne altceva de făcut, rosti Skrzetuski după o clipă de tăcere, decât să-i duc prinţului steagul de călăreţi şi să plec iar fără zăbavă. Vom merge pe malul Nistrului, hăt spre Jampol, până la Jahorlik, şi vom scotoci peste tot. Iar dacă, după cum trag nădejde, Chmielnicki a fost biruit sau va fi biruit până când vom ajunge noi la prinţ, vom fi slobozi de îndatoririle ostăşeşti. Steagurile vor porni asupra Ucrainei să înăbuşe răscoala, şi acolo se vor descurca lesne şi fără noi.

— Staţi Domniile Voastre, sări Wołodyjowski, după înfrângerea lui Chmielnicki, va veni rândul lui Krzywónos, aşa că poate vom porni spre Jampol odată cu steagurile.

— Nu, noi trebuie să ajungem acolo înaintea lor, răspunse Zagłoba, dar mai întâi să ducem oamenii înapoi, ca să avem mâinile slobode. Cred că prinţul va fi contentus{166} de noi.

— Mai ales de Domnia Ta.

— Întocmai, pentru că-i duc cele mai bune veşti; mă aştept la răsplată.

— Atunci, pornim la drum?

— Trebuie să ne odihnim până mâine, spuse Wołodyjowski. De altfel, Skrzetuski să poruncească, el e conducătorul nostru, dar eu vă previn că dacă plecăm astăzi, toţi caii mei vor cădea pe drum.

— Ştiu că nu e cu putinţă, răspunse Skrzetuski, dar cred că după ce vor ronţăi o raţie bună de grăunţe, mâine am putea să plecăm.

Într-adevăr, a doua zi porniră. După porunca prinţului, aveau să se întoarcă la Zbaraż şi să aştepte acolo. Trecând pe lângă Felsztyn, se îndreptară prin Kuźmin către Wołoczyski, de unde un şleau vechi ducea din Chlebanówka până la Zbaraż. Marşul nu era prea plăcut, din pricina ploilor dese, dar nu-i tulbura nimeni, doar jupân Longinus, care mergea înainte cu o sută de oameni, împrăştie câteva cete de tâlhari care se adunaseră în urma oştilor

conducătorilor. Abia la Wołoczyski se opriră iarăşi pentru popasul de noapte.

Dar abia adormiseră bine după drumul lung, că străjile dădură de ştire că se apropie un detaşament de călăreţi. Se văzu în curând că era steagul tătarilor lui Wierszułł, aşadar prieteni. Zagłoba, jupân Longinus şi micul Wołodyjowski se adunară îndată în odaia lui Skrzetuski, iar în urma lor intră ca o furtună, gâfâind, plin de noroi, un ofiţer din steagurile de călărime uşoară. Uitându-se la el, Skrzetuski strigă:

— Wierszułł!

— Eu. sunt! răspunse nou-sositul, abia trăgându-şi sufletul.

— De la prinţ?

— Întocmai! O, aer! aer!

— Ce veşti? Chmielnicki a fost înfrânt?

— A. fost înfrântă. Republica!

— Pe rănile lui Hristos, ce vorbeşti Domnia Ta? Am fost învinşi?

— Învinşi, ruşine, ruşine! Fără bătălie. Învălmăşeala! O! o!

— Nu-mi vine să-mi cred urechilor. Vorbeşte, vorbeşte, pentru Dumnezeu! Şi căpeteniile?

— Au fugit.

— Prinţul unde-i?

— Se retrage. fără oaste. Eu am. poruncă. de la prinţ. La Lwów numaidecât. Vin după noi.

— Cine? Wierszułł, Wierszułł! Vino-ţi în fire, omule! Cine?

— Chmielnicki, tătarii.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh! strigă Zagłoba. Se deschide pământul.

Dar Skrzetuski înţelese despre ce e vorba.

— Îl întrebăm mai târziu, spuse, acum pe cai!

— Pe cai! pe cai!

La fereastră se auzea tropot de copite, erau tătarii lui Wierszułł; localnicii, treziţi de venirea oştenilor, ieşiseră din case cu opaiţe şi făclii în mână. Vestea zbură ca un fulger peste tot târgul. Clopotele începură să bată pentru alarmă. Târgul tăcut cu o clipă înainte se umplu de larmă, tropot de

cai, porunci şi de gălăgia ovreilor. Locuitorii voiau să fugă odată cu oastea, se înhămau caii la căruţe, se urcau copii, neveste, se încărcau pilote; primarul veni în fruntea câtorva târgoveţi să-l roage pe Skrzetuski să nu plece înainte şi să-i însoţească pe localnici măcar până la Tarnopol, dar porucinicul nici nu voia să audă, având poruncă limpede să pornească într-un suflet la Lwów.

Plecară dar, şi abia pe drum Wierszułł îşi reveni şi povesti ce se întâmplase.

— De când e Republica Republică, spuse, niciodată n-a suferit asemenea înfrângere. Cecora, Apele Galbene, Korsuń – nu înseamnă nimic!

Skrzetuski, Wołodyjowski, jupân Longinus mai că se culcară pe grumazul cailor de necaz; aci îşi luau capul în palme, aci îşi înălţau mâinile spre cer.

— Lucrul întrece orice închipuire omenească! spuneau ei. Prinţul unde era?

— Părăsit, dat la o parte într-adins, nu mai era stăpân nici pe oastea lui.

— Cine era căpetenia supremă?

— Toţi şi nimeni. Slujesc de multă vreme, mi-am tăbăcit pielea prin războaie, dar asemenea oşteni şi asemenea căpetenii n-am mai văzut.

Zagłoba, care nu-l înghiţea pe Wierszułł şi nu-l cunoştea mai deloc, începu să clatine din cap şi să pleoscăie din limbă; într-un târziu îl întrebă:

— Domnia Ta, nu cumva le-ai încurcat, nu cumva ai luat o retragere trecătoare drept înfrângere hotărâtoare, fiindcă tot ce spui întrece orice închipuire,

— Aşa-i, recunosc, dar îţi spun Domniei Tale şi mai mult, aş lăsa cu bucurie să-mi taie capul, dacă printr-o minune s-ar arăta că greşesc.

— Şi cum ai izbutit Domnia Ta să ajungi primul la Wołoczyski după înfrângere? Pentru că nu vreau să cred că Domnia Ta ai fost cel dintâi care a dat bir cu fugiţii. Oastea unde este? Încotro a fugit? Ce s-a întâmplat cu ea? Cum de

fugarii nu ţi-au luat-o înainte? La toate aceste întrebări caut degeaba un răspuns!

În orice altă împrejurare, Wierszułł n-ar fi iertat nimănui asemenea întrebări, dar în clipa aceea nu putea să se gândească decât la înfrângere, aşa că răspunse doar:

— Eu am ajuns primul la Wołoczyski, fiindcă ceilalţi s-au îndreptat spre Oźygowce, pe mine prinţul m-a repezit înadins în partea de unde se aştepta să veniţi Domniile Voastre, ca să nu vă acopere lavina dacă aflaţi prea târziu; şi în al doilea rând, pentru că cei cinci sute de cai pe care-i aveţi, sunt o mângâiere destul de mare, acum când cea mai mare parte din oaste a pierit sau a fost împrăştiată.

— Ciudat lucru! îngână Zagłoba.

— Ţi-e şi frică să te gândeşti, te apucă deznădejdea, ţi se rupe inima, îţi dau lacrimile! spuse Wołodyjowski, frângându-şi mâinile. Ţara e pierdută; ruşinea va dăinui şi după moarte, asemenea oaste împrăştiată! Zdrobită! Nu poate fi altfel, se apropie sfârşitul lumii şi Judecata de Apoi!

— Nu-l mai întrerupeţi, spuse Skrzetuski, lăsaţi-l să povestească tot.

Wierszułł tăcea, ca şi când şi-ar fi adunat puterile, o clipă nu se auzi decât ştiolcăitul copitelor prin noroi; ploua. Era o noapte adâncă şi foarte întunecoasă, noroasă, şi cuvintele lui Wierszułł care începu să vorbească răsunau ciudat de ameninţătoare prin beznă şi ploaie:

— Dacă nu mă aşteptam să cad în luptă, mi-aş fi pierdut minţile. Domniile Voastre vorbeaţi de Judecata de Apoi şi cred şi eu că va veni în curând, căci toate se destramă, răutatea se ridică deasupra virtuţii şi Antihrist umblă prin lume. Dacă Domniile Voastre, care n-aţi văzut ce s-a petrecut, nu puteţi să răbdaţi nici măcar povestirea celor întâmplate, ce să mai zic de mine, care am privit cu ochii mei la ruşinea fără margini, la înfrângere! Dumnezeu ne-a dat un început bun în această luptă. După ce obţinuse câştig de cauză la Czołhański Kamień în privinţa lui Łaszcz, prinţul dăduse totul uitării şi se împăcase cu prinţul

Dominik. Ne bucuram cu toţii de această înţelegere binecuvântată de Dumnezeu. Apoi prinţul a zdrobit iar pe cazaci la Konstantynów, cucerind şi târgul, pe care vrăjmaşul îl părăsise după primul asediu. După care am plecat la Piławce, cu toate că prinţul nu era de părere să mergem acolo. Dar, îndată după ce porniserăm la drum, ieşiră la iveală diferite intrigi, duşmănii, zâzanii şi urzeli pe faţă. Nu mai era ascultat în sfatul oştirii, nu luau în seamă ce spunea şi înainte de toate se străduiau să despartă oastea noastră, pentru ca prinţul să n-o mai aibă întreagă la îndemână. Dacă se împotrivea, aruncau toată nenorocirea în spinarea lui, aşa că tăcea, suferea şi răbda. Din porunca prinţului Dominik, căpetenia supremă, steagurile de călărime uşoară au rămas la Konstantynów, împreună cu Wurcel, cu tunurile şi cu polcovnicul Machnicki; au mai fost îndepărtaţi polcovnicul lituanian Osiński şi polcul lui Korycki, aşa că alături de prinţ rămăseseră numai husarii lui Zaćwilichowski, două regimente de dragoni şi o parte din steagul de tătari. Cu toţii nu erau nici două mii de oameni. Atunci îl dispreţuiau toţi şi eu însumi am auzit vorbind pe admiratorii prinţului Dominik: „După victorie, n-o să se mai spună că numai Wiśniowiecki a câştigat-o”. Glăsuiau pe faţă că dacă prinţul se acoperea de slavă, ar fi rămas în alegeri şi candidatul său, principele Karol, iar ei îl vor pe Kazimierz. Împărţiseră toată oastea în facţii şi în diferite cercuri începuseră să se ţină cuvântări ca în Seim, se trimiteau delegaţi, într-un cuvânt, se gândeau la toate în afară de bătălie, ca şi când duşmanul ar fi fost învins. Şi dacă aş începe să vă povestesc despre risipa şi urările de la ospeţe, nu mi-aţi da crezare. oştile lui Pyrrus nu erau nimic pe lângă ale căpeteniilor acoperite de aur, pietre scumpe şi pene de struţ. Pe deasupra, în urma noastră se înşiruiau două sute de mii de slujitori şi o puzderie de care de povară, caii cădeau sub apăsarea brocarturilor şi a corturilor de mătase, osiile se încovoiau sub greutatea dulapurilor cu tacâmuri. Parcă porniserăm să cucerim toată

lumea. Polcurile de şleahtici plesneau zi şi noapte din harapnice, spunând: „Iată cu ce o să-i liniştim pe bădărani, fără să scoatem sabia.” în faţa acestei trufii nemaipomenite, noi, oştenii mai vechi, învăţaţi să ne batem, nu să trăncănim, presimţeam ceva rău. Abia începuse vrăjmăşia împotriva lui Kisiel, pe care îl numeau trădător, că s-au şi întors, socotindu-l un senator destoinic. Se ciopârţeau cu săbiile la beţie. Străjile taberei nu mai existau. Nimeni nu avea habar de ordine, nimeni nu conducea, fiecare făcea ce voia, se ducea unde i se părea mai bine, se oprea unde-i trăsnea prin cap, slujitorii stârneau scandaluri. O, Dumnezeule milostiv! Era o petrecere în lege, nu o campanie de război, o petrecere la care se dănţuia, se bea şi se vindea totul salutem Reipublicae{167}!

— Mai suntem şi noi în viaţă! spuse Wołodyjowski.

— Şi este un Dumnezeu în cer! adăugă Skrzetuski. Urmă iarăşi o clipă de tăcere, după care Wierszułł vorbi mai departe.

— O să pierim totaliter, dacă Dumnezeu nu face o minune cu noi şi nu încetează să ne pedepsească pentru păcatele noastre, arătându-şi îndurarea, pe care n-o meritărn. Câteodată nici mie nu-mi vine să cred ce-am văzut cu ochii mei şi mi se pare că aiurez în somn.

— Spune mai departe, Domnia Ta, zise Zagłoba, aţi ajuns deci la Piławce. Şi?

— Şi ne-am oprit. Ce-au tot chibzuit căpeteniile acolo, nu ştiu; o să dea socoteală la Judecata de Apoi, fiindcă dacă-l loveau atunci pe Chmielnicki, pe viul Dumnezeu, acum era zdrobit şi împrăştiat, cu toată dezordinea, neascultarea, scandalurile şi lipsa unei căpetenii adevărate. Gloatele de răzvrătiţi erau înspăimântate şi se sfătuiau să-şi vândă căpeteniile şi pe Chmielnicki, care plănuia să fugă. Prinţul nostru mergea de la un cort la altul, se ruga de toţi, implora şi amenința: „Să-i atacăm, înainte de venirea tătarilor!” smulgându-şi părul din cap, iar ei se uitau unul la celălalt şi nu ziceau nimic, nimic! Benchetuiau, cuvântau. S-a dat de

ştire că se apropie tătarii; hanul însuşi cu două sute de mii de oameni, iar ei se tot sfătuiau. Prinţul se închisese în cortul său, fiindcă purtarea lor era de-a dreptul jignitoare. Printre oşteni se zvonea că prinţul Dominik ar fi primit poruncă de la cancelar să nu pornească bătălia şi că au început negocierile, aşa că neorânduiala era şi mai mare. În cele din urmă, tătarii sosiră, dar în ziua dintâi Dumnezeu a fost de partea noastră: prinţul, Osiński şi Łaszcz au luptat foarte bine, au împrăştiat urdia de tătari pe câmp, au tăiat o mare parte dintre ei, apoi.

Aici glasul lui Wierszułł se înecă în piept.

— Apoi? întrebă jupân Zagłoba.

— A urmat o noapte înfricoşătoare, neînţeleasă. Îmi aduc aminte ca acum, stăteam de strajă cu oamenii mei lângă râu, când deodată aud că în tabăra cazacilor încep să bubuie tunurile ca la toasturi şi răsună strigăte. Abia atunci mi-am amintit că în tabără se vorbea cu o zi înainte că sosiseră numai tătarii lui Tuhai-bei. Am crezut, aşadar, că venise hanul însuşi, de vreme ce se bucurau atâta. Dar larma începe şi în tabăra noastră. Am dat fuga cu câţiva oameni. „Ce s-a întâmplat?” „Căpeteniile au spălat putina!” mi se spune. Alerg la prinţul Dominik: nu-i! La paharnicul Coroanei – nu-i! La stegarul Coroanei – nu-i! Iisuse din Nazaret! Oştenii mişună peste tot, strigăte, larmă, îmbulzeală, săbiile scoase: unde-s căpeteniile? Unde-s căpeteniile? Unii strigă: „Caii! caii!” Alţii: „Fraţilor, mântuiţi-vă! trădare! trădare!” Ridică braţele în sus, feţe înnebunite, ochi holbaţi, se înghesuie, se calcă în picioare, încalecă sau aleargă orbeşte pe jos. Unde nu încep să arunce coifuri, armuri, arme, corturi! Până când se arată prinţul în fruntea husarilor în armura-i de argint: şase torţe se înalţă în jurul lui, iar el se ridică în scări şi strigă: „Domniile Voastre, eu am rămas, strângeţi-vă în jurul meu!” Da' de unde! nici nu-l aud, nici nu-l văd, se aruncă asupra husarilor, îi amestecă, răstoarnă oameni şi cai, abia l-am putut scăpa pe prinţ – apoi, peste focurile călcate în

picioare, prin întuneric, oastea întreagă, ca un puhoi umflat, ca un râu, se revarsă afară din tabără, se risipeşte, piere, fuge. Nu mai există oştire, nu mai există căpetenii, nu mai există Republica, există numai ruşinea nespălată şi călcâiul pe grumaz.

Aici Wierszułł începu să geamă şi să-şi îmboldească fugarul, cuprins de o furie nebună, care molipsi şi pe ceilalţi, de goneau prin beznă şi ploaie ca nişte apucaţi. Călăriră aşa vreme îndelungată. Cel dintâi vorbi Zagłoba:

— Fără luptă! O, ticăloşii! Ce mai viteji! Vă aduceţi aminte cum se împăunau la Zbaraż? Cum se lăudau că o să-l mănânce pe Chmielnicki cu pâine şi sare? A, ticăloşii!

— Da' de unde! strigă Wierszułł; au fugit după prima luptă câştigată asupra tătarilor şi a gloatelor, după o încăierare în care până şi polcurile de şleahtici au luptat ca nişte lei.

— În toate astea se vede mâna lui Dumnezeu, dar e şi o taină care trebuie să se limpezească.

— Fiindcă, dacă se împrăştia numai oştirea, mai înţelegeam, zise Wołodyjowski, dar aici căpeteniile au părăsit tabăra cei dintâi, ca şi când ar fi vrut să înlesnească într-adins izbânda duşmanului şi să-şi nimicească oştenii.

— Aşa-i! Aşa-i! răspunse Wierszułł. Se vorbeşte că într-adevăr au făcut-o cu bună ştiinţă.

— Cu bună ştiinţă? Pe rănile lui Hristos, nu se poate!

— Se vorbeşte că au făcut-o într-adins, dar de ce? Cine poate să ştie! Cine poate să ghicească!

— Să dea Dumnezeu să-i mănânce pământul, să le piară neamul şi să rămână numai ruşinea în urma lor! blestemă Zagłoba.

— Amin! sfârşi Skrzetuski.

— Amin! adăugă Wołodyjowski.

— Amin! repetă jupân Longinus.

— Un singur om ar mai fi în stare să scape ţara, dacă i-ar încredinţa conducerea şi ce a mai rămas din puterea Republicii, unul singur, fiindcă oastea şi şleahticii nu mai vor să audă de altcineva.

— Prinţul! spuse Skrzetuski.
— Întocmai.
— Vom rămâne şi vom pieri alături de el. Să trăiască Jeremi Wiśniowiecki! strigă Zagłoba.
— Să ne trăiască! repetară câteva zeci de glasuri şovăitoare, dar urarea muri dintr-odată, pentru că în clipa aceea, când pământul aluneca de sub picioare, iar cerul părea că se prăbuşeşte deasupra capetelor, nu era vreme pentru urări.
Între timp începuse să se crape de ziuă şi în depărtare se arătară zidurile cetăţii Tarnopol.

CAPITOLUL IX.

PRIMII FUGARI DE LA PIŁAWCE ajunseră la Lwów în zorii zilei de 26 septembrie şi, odată cu deschiderea porţilor, vestea năprasnică se împrăştie ca trăsnetul în tot oraşul; unora nu le venea să creadă, alţii fură cuprinşi de spaimă, iar ceilalţi voiau să se apere cu înverşunare. Porucinicul Skrzetuski sosi cu oamenii săi două zile mai târziu, când tot oraşul era ticsit de oşteni fugiţi, de şleahtici şi de târgoveţi înarmaţi. Se pregăteau să se apere, fiindcă îi aşteptau pe tătari să pice din zi în zi, dar cum nu se ştia încă cine va fi ales căpetenie şi nici cum să se apuce de treabă, pretutindeni domnea neorânduiala şi spaima. Unii fugeau din oraş, cărându-şi familiile şi averea, iar locuitorii din împrejurimi veneau să se adăpostească aici; cei care plecau şi cei care veneau astupau uliţele şi se certau pentru trecere; peste tot, locul era înţesat de căruţe, boccele cu lucruri, cai şi oşteni din cele mai felurite flamuri; pe toate feţele se citea nesiguranţa, aşteptarea înfriguratã, deznădejdea sau resemnarea. În fiecare clipă groaza se isca asemeni unei volburi de aer, răsunau strigăte: „Vin! Vin!” şi mulţimea tălăzuia ca valurile; uneori alerga orbeşte înainte, stăpânită de nebunia spaimei, până când se arăta că soseşte vreun nou pâlc de fugari. Şi asemenea pâlcuri se adunau tot mai multe, dar ce privelişte jalnică înfăţişau

aceşti oşteni care nu demult mergeau împodobiţi cu aurării şi peneturi, cu cântecul pe buze şi privirea mândră împotriva răzvrătiţilor! Jerpeliţi, înfometaţi, slăbiţi, acoperiţi de noroi, pe cai istoviţi şi cu ruşinea întipărită pe feţe, semănând mai degrabă cu nişte cerşetori decât cu nişte viteji, puteau să stârnească numai mila, dacă ar fi fost vreme pentru aşa ceva în acest oraş, asupra căruia puteau să se năpustească de la o zi la alta toate puterile vrăjmaşului. Fiecare dintre aceşti viteji înfrânţi se simţea mângâiat că avea alături atâtea mii de tovarăşi de suferinţă; la început se ascundeau cu toţii, pentru ca mai apoi să înceapă să se jeluiască, să se plângă, să arunce blesteme şi ameninţări, să colinde pe străzi şi să chefuiască prin cârciumi, mărind şi mai mult dezordinea şi spaima.

Pentru că fiecare repeta: „Tătarii sunt aproape!” Unii văzuseră aşezări aprinse în urma lor, alţii se jurau pe toţi sfinţii că fuseseră nevoiţi să lupte ca să scape de urdie, grămezile de oameni care-i înconjurau pe oşteni ascultau cu încordare aceste veşti. Acoperişurile şi turnurile catedralelor erau pline de mii de curioşi, clopotele băteau de larum, iar mulţimile de femei şi copii se îmbulzeau prin biserici, unde în lumina lumânărilor aprinse străluceau sfintele taine.

Skrzetuski îşi făcea loc încet dinspre poarta Haliczului cu oamenii săi prin masa deasă de cai, căruţe şi oşteni, printre boccelele târgoveţilor care stăteau sub flamurile lor şi prin gloata care privea cu uimire la steagul acesta care nu intra în oraş împrăştiat, ci în ordine de bătaie. Începu să se strige că vine ajutor, şi iarăşi o bucurie neîndreptăţită de nimic cuprinse gloata care se buluci să atingă scările lui Skrzetuski. Se adunaseră şi destui oşteni care strigau: „Sunt oamenii lui Wiśniowiecki! Să trăiască prinţul Jeremi!” înghesuiala era atât de mare, că steagul abia mai putea să înainteze la pas.

În sfârşit, înaintea lor se arătă un pâlc de dragoni în frunte cu un ofiţer. Oştenii dădeau la o parte mulţimea, iar ofiţerul

striga: „în lături! în lături!” şi lovea cu latul sabiei pe cei care nu se fereau destul de repede.

Skrzetuski îl recunoscu pe Kuszel.

Tânărul ofiţer îşi întâmpină cu bucurie prietenii.

— Ce vremuri! ce vremuri! spuse.

— Unde-i prinţul? întrebă Skrzetuski.

— Ar fi murit de grijă, dacă mai zăboveai. A întrebat de multe ori de tine şi de oamenii tăi. Acum e în sfântul lăcaş al bernardinilor; pe mine m-a trimis să fac ordine în oraş, dar Grozwajer a început să se ocupe de această treabă, aşa că merg şi eu cu tine la biserică. Acolo se ţine sfatul.

— În biserică?

— Întocmai. Îi vor oferi prinţului buzduganul de căpetenie, fiindcă oştenii au declarat că nu vor să apere oraşul sub alt conducător.

— Să mergem! Am o treabă grabnică cu prinţul.

Detaşamentele unite porniră. Pe drum Skrzetuski îl întrebă de tot ce se petrecea la Lwów şi dacă se hotărâse apărarea.

— Acum se chibzuieşte, spuse Kuszel. Orăşenii vor să se apere. Ce timpuri! Oamenii de jos arată mai multă inimă decât şleahticii şi oştenii.

— Şi căpeteniile? Ce s-a întâmplat cu ele? Sunt în oraş? Nu-i vor pune piedici prinţului?

— Numai el să nu se împotrivească! A fost o vreme mai potrivită pentru înmânarea buzduganului de căpetenie supremă, acum e prea târziu. Conducătorii nu mai îndrăznesc să se arate. Prinţul Dominik a poposit numai în palatul arhiepiscopului şi a şters-o îndată; bine a făcut, căci nu-ţi vine să crezi cât sunt de îndârjiţi oştenii împotriva lui. Strigă mereu, deşi el nu mai e aici: „Daţi-l pe mâna noastră, să-l spârcuim!”; aşa că n-ar fi scăpat cu faţa curată. Paharnicul Coroanei a sosit aici cel dintâi şi a început să flecărească pe socoteala prinţului, dar acum stă liniştit, fiindcă s-au iscat nemulţumiri şi împotriva lui. Îi spun în faţă toate faptele vinovate, iar el îşi înghite numai lacrimile. Într-un cuvânt, ţi-e frică să gândeşti la câte se petrec; ce timpuri

am ajuns! îţi spun, mulţumeşte-i lui Dumnezeu că n-ai fost la Piławce şi n-ai fugit de acolo, pentru că noi care am fost de faţă, mare minune că nu ne-am pierdut minţile.

— Şi oastea noastră?

— Nu mai există! Abia câteva rămăşiţe. Wurcel, Machnicki, Zaćwilichowski nu mai sunt cu noi. Wurcel şi Machnicki n-au fost la Piławce, fiindcă rămăseseră la Konstantynów. Acolo i-a lăsat Belżebut, prinţul Dominik, ca să slăbească puterea prinţului nostru. Nu se ştie dacă au izbutit să scape ori au căzut în mâna duşmanului! Bătrânul Zaćwilichowski a pierit ca o piatră în apă. Să dea Domnul să nu fi murit!

— Aici s-au adunat mulţi oşteni?

— Sunt destul de mulţi, dar degeaba! Numai prinţul ar putea să-i strunească, dacă ar vrea să primească rangul de căpetenie, fiindcă nu vor să asculte pe nimeni. Prinţul era foarte îngrijorat din pricina ta şi a oamenilor tăi. E singurul steag întreg. Te-am plâns cu toţii.

— Acum e fericit acela pe care-l plâng.

— O vreme merseră în tăcere, uitându-se la mulţimile înghesuite şi ascultând strigătele: „Tătarii! Tătarii!” într-un loc văzură priveliştea înfiorătoare a unui om rupt în bucăţi de mulţimea care-l bănuise drept iscoadă. Clopotele băteau întruna.

— Şi tătarii când vor ajunge aici? întrebă Zagłoba.

— Dracu' să-i ştie! Se poate să vină şi astăzi. Oraşul nu poate să se apere multă vreme, nu rezistă. Chmielnicki vine cu două sute de mii de cazaci, în afară de tătari.

— Ăsta e sfârşitul! răspunse şleahticul. Mai bine mergeam mai departe, până când ne frângeam gâtul! De ce-am dobândit noi atâtea biruinţe?

— Asupra cui?

— Asupra lui Krzywónos, asupra lui Bohun, dracu' mai ştie asupra cui!

— Hei! exclamă Kuszel, şi întorcându-se către Skrzetuski îl întrebă în şoaptă: Dar tu, Jane, tot nemângâiat eşti? N-ai găsit ce căutai? N-ai aflat nimic, nimic?

— Nu e timpul să ne gândim la asta! răspunse Skrzetuski. Ce mai însemn eu şi treburile mele faţă de cele ce s-au întâmplat? Totul e numai deşertăciune care se sfârşeşte prin moarte.

— Aşa mi se pare şi mie, în curând o să piară toată suflarea omenească, zise Kuszel.

Ajunseră la biserica bernardinilor, care strălucea înăuntru de lumină. Mulţimi nenumărate se îmbulzeau înaintea bisericii, dar nu puteau să pătrundă, deoarece un şir de halebardieri închideau intrarea, lăsând numai pe cei mai de vază şi pe căpeteniile oştirii.

Skrzetuski porunci oamenilor săi să alcătuiască al doilea şir.

— Să intrăm, spuse Kuszel. Jumătate din Republică e în această biserică.

Intrară. Kuszel nu înflorise prea mult adevărul. Toate mărimile oştirii şi ale oraşului se adunaseră la sfat, erau acolo voievozi, castelani, polcovnici, rohmiştri, ofiţerii lefegiilor străini, clerul, atâţia şleahtici, câţi puteau să încapă în biserică, puzderie de oşteni de grade mai mici şi vreo cincisprezece pârgari ai oraşului în frunte cu Grozwajer, care avea să conducă târgoveţii. Mai erau de faţă prinţul, paharnicul Coroanei, unul dintre conducători, voievodul de Kiev, starostele de Stobnik, Wessel, Arciszewski şi polcovnicul lituanian Osiński; toţi stăteau înaintea marelui altar, ca publicum să poată să-i vadă. Se sfătuiau în grabă, cu aprindere, ca de obicei în asemenea împrejuraţi: vorbitorii urcau pe laviţă şi implorau căpeteniile să nu predea oraşul fără apărare în mâinile duşmanului. Chiar de va trebui să piară, oraşul va pune stavilă în calea vrăjmaşului, şi Republica îşi va reveni. Ce-i lipseşte pentru a se apăra? Ziduri sunt, oaste şi hotărâre de asemenea; mai e nevoie numai de o căpetenie. Printre cei de faţă se auzeau murmure care se schimbau în strigăte; înflăcărarea punea stăpânire pe cei adunaţi. „Să murim, strigau, să murim şi să spălăm ruşinea de la Piławce, să

apărăm ţara!” Puseră mâna pe săbii, şi lamele scăpărau în lumina lumânărilor. Iar alţii strigau: „Linişte! Să chibzuim!” „Ne apărăm sau nu?” „Ne apărăm! Ne apărăm!” lărmuia adunarea, iar ecoul răsfrânt de boltă repeta: „Ne apărăm!” „Cine să fie conducător?” „Prinţul Jeremi. El e căpetenia! El e viteazul! Să apere oraşul, Republica! Să-i dea buzduganul de căpetenie şi să ne trăiască!”

Atunci din mii de piepturi se smulse un strigăt uriaş de se cutremurară pereţii şi începură să zăngănească geamurile de la ferestrele bisericii.

— Prinţul Jeremi! Prinţul Jeremi! Trăiască! Trăiască! Să izbândească!

Mii de săbii fiară scoase din teacă şi toţi ochii se îndreptară asupra prinţului care stătea liniştit, cu sprâncenele încruntate. Se făcu tăcere dintr-odată, ca prin farmec.

— Domniile Voastre! rosti prinţul cu glasul răsunător, care, în tăcerea ce se lăsase, ajunse la urechile tuturor. Când cimbrii şi teutonii s-au năpustit asupra Republicii romane, nimeni nu voia să primească rangul de mare consul, şi atunci l-a primit Marius. Dar Marius avea dreptul să-l primească, pentru că nu erau alţi cârmuitori hotărâţi de senat. În aceste vremuri de urgie, nici eu nu m-aş lepăda de putere, vrând să-mi dau viaţa pentru ţară, dar nu pot să primesc buzduganul de conducător, pentru că aş jigni astfel ţara, senatul şi căpeteniile, şi eu nu vreau să fiu un impostor. Printre noi se află acela căruia Republica i-a încredinţat această cinste, paharnicul Coroanei.

Prinţul nu putu să vorbească mai departe, fiindcă abia amintise de paharnicul Coroanei, că se iscă o larmă asurzitoare, zăngănit de săbii, mulţimea fremăta şi izbucnea ca pulberea atinsă de scânteie. „În lături! La moarte! Pereat!” răsuna în mulţimea adunată. „Pereat! Pereat!” se auzea din ce în ce mai tare. Paharnicul zvâcni din scaun, palid, cu fruntea îmbrobonată de o sudoare rece, dar feţele ameninţătoare se apropiară de rândurile de

scaune de lângă altar şi începură să strige: „Lăsaţi-l pe mâna noastră!”

Văzând ce avea să urmeze, prinţul se ridică şi întinse braţul drept.

Mulţimea se opri şi, crezând că Wiśniowiecki vrea să vorbească, se linişti cât ai bate din palme.

Dar prinţul voia numai să potolească furtuna, să nu îngăduie vărsare de sânge în biserică, aşa că, după ce văzu că primejdia trecuse, se aşează iar.

Două scaune mai încolo, despărţit doar de voievodul de Kiev, stătea nefericitul paharnic: îşi plecase pe piept capul cărunt, mâinile îi atârnau fără putere, iar din gură i se smulgeau cuvinte întrerupte de hohote de plâns.

— Doamne! îmi duc cu umilinţă crucea pentru păcatele ce le-am săvârşit!

Bătrânul ar fi înduioşat şi o inimă împietrită, dar mulţimea de obicei nu cunoaşte mila, aşa că iar începu să vuiască, până când deodată voievodul de Kiev se ridică şi făcu semn cu mâna că vrea să vorbească.

Era tovarăşul victoriilor lui Jeremi, de aceea toţi îl ascultau cu plăcere.

Voievodul se întoarse către prinţ şi cu cele mai simţitoare cuvinte îl conjură să nu respingă buzduganul de comandant şi să nu şovăie când e vorba de scăparea patriei. Când Republica piere, legiuirile să doarmă, s-o scape cine-i mai vrednic, nu cel numit.

— Căpetenie nebiruită, primeşte dar această cinste şi scapă nu numai oraşul, ci Republica întreagă. Ea îţi vorbeşte prin gura mea, iar eu, un bătrân, te implor – şi alături de mine sunt toate stările, toţi bărbaţii, femeile şi copiii – scapă-ne! Scapă-ne!

Atunci avu loc o întâmplare care mişcă toate inimile: o femeie în doliu se apropie de altar şi, aruncând la picioarele prinţului podoabele-i de aur şi pietre scumpe, îngenunche înaintea lui şi strigă, suspinând:

— Îţi aducem toată averea noastră! Ne încredinţăm viaţa în mâinile tale, scapă-ne! Scapă-ne de la pieire.

La această privelişte, senatorii, oştenii şi după ei toată mulţimea izbucniră într-un plâns uriaş; în toată biserica răsună un singur glas:

— Scapă-ne!

Prinţul îşi acoperi ochii cu mâinile, iar când îşi înălţă faţa, avea privirile înlăcrimate. Şovăia încă. Ce se va întâmpla cu autoritatea Republicii, dacă el va primi însemnul puterii?!

Atunci se ridică şi paharnicul Coroanei.

— Eu sunt un om bătrân, spuse el, nefericit şi abătut. Am dreptul să mă lepăd de o povară peste puterile mele şi să o aşez pe umeri mai tineri. În faţa acestui Iisus răstignit pe cruce şi a tuturor oştenilor îţi încredinţez buzduganul de căpetenie. Primeşte-l!

Şi întinse însemnul către Wiśniowiecki. Se lăsă o tăcere atât de adâncă, încât se auzea musca. În sfârşit, răsună glasul solemn al lui Jeremi:

— Pentru păcatele mele, primesc!

O bucurie nebună cuprinse toată adunarea. Mulţimea rupse îngrăditurile şi căzu la picioarele lui Wiśniowiecki, aruncând lucruri de preţ şi bani. Vestea se răspândi cu iuţeala fulgerului în tot oraşul: oştenii îşi ieşiră din minţi de bucurie şi strigau că vor să meargă împotriva lui Chmielnicki, a tătarilor şi a sultanului. Târgoveţii nu se mai gândeau să se predea, ci să se apere până la ultima picătură de sânge, armenii aduseră de bună voie banii la primărie; prin sinagogi evreii mulţumiră lui Dumnezeu, pe întărituri bubuitul tunurilor anunţa vestea cea bună; pe uliţe se trăgea din muschete, sâneţe şi pistoale. Strigătele: „Să trăiască” ţinură toată noaptea. Cineva care n-ar fi ştiut despre ce e vorba, putea să creadă că oraşul prăznuieşte vreo izbândă sau vreo sărbătoare însemnată.

Cu toate acestea, de la o zi la alta, trei sute de mii de vrăjmaşi – armie mai mare decât puteau să strângă craiul

nemţilor sau regele francilor, şi mai sălbatică decât urdiile lui Tamerlan – aveau să împresoare zidurile acestui oraş.

CAPITOLUL X.

O SĂPTĂMÂNĂ MAI TÂRZIU, în dimineaţa zilei de 6 octombrie, la Lwów se răspândi vestea pe cât de neaşteptată, pe atât de înfricoşătoare, că prinţul Jeremi părăsise oraşul în taină, luând cea mai mare parte din oştire, şi plecase nu se ştie încotro. Mulţimile se adunară înaintea palatului arhiepiscopal; la început nu voia să creadă nimeni. Oştenii susţineau că dacă prinţul a plecat, apoi a plecat în fruntea unui pâlc însemnat să cerceteze împrejurimile. S-a văzut (se spunea) că fugarii împrăştiaseră ştiri neadevărate, vestind de la o zi la alta venirea lui Chmielnicki şi a tătarilor, fiindcă de la 26 septembrie trecuseră zece zile şi duşmanul nu se vedea nicăieri. Fără îndoială că prinţul dorea să se convingă singur de primejdie şi, după ce va cerceta cum stau lucrurile, se va întoarce în oraş.

Pe de altă parte lăsase aici câteva polcuri şi pregătise totul pentru apărare.

Într-adevăr aşa era. Toate poruncile fuseseră împărţite, locurile însemnate şi tunurile fuseseră trase pe întărituri. Pe înserat sosi rohmistrul Cichocki în fruntea a cincizeci de dragoni. Curioşii îl înconjurară îndată, dar el nu vru să vorbească cu gloata şi se duse drept la ghinărarul Arciszewski, amândoi îl chemară pe Grozwajer şi, după ce chibzuiră, plecară la primărie. Acolo Cichocki aduse la cunoştinţa pârgarilor înspăimântaţi că prinţul nu avea să se mai întoarcă.

La început toate braţele se lăsară în jos şi un glas îndrăzneţ rosti cuvântul: „Trădător!” Atunci se ridică Arciszewski, conducător încercat şi cunoscut prin mari fapte de arme în armia olandeză, şi începu să vorbească astfel către oşteni şi pârgari:

— Am auzit o vorbă de ocară, pe care era mai bine să n-o rostească nimeni, fiindcă nici deznădejdea nu poate s-o

îndreptăţească. Prinţul a plecat şi nu se mai întoarce. Aşa-i! Dar ce drept aveţi Domniile Voastre să cereţi unui conducător de oaste, pe umerii căruia apasă scăparea ţării întregi, să apere numai oraşul vostru? Ce s-ar fi întâmplat dacă duşmanul împresura aici ultimele puteri ale Republicii? Aici nu se găseşte nici hrană şi nici arme pentru o oaste atât de mare – aşa că ascultaţi ce vă spun eu şi puteţi să vă încredeţi în experienţa mea: cu cât mai mare ar fi fost puterea închisă aici, cu atât mai puţin putea să dureze apărarea, pentru că foamea ne-ar fi biruit mai repede decât vrăjmaşii. Lui Chmielnicki îi pasă mai mult de persoana prinţului decât de oraşul vostru, iar când va afla că nu mai e aici, că strânge alte oşti şi poate să vină în ajutor, vă va păsui mai uşor şi va accepta negocierile. Astăzi murmuraţi împotriva lui, dar vă spun eu că, părăsind oraşul şi ameninţându-l pe Chmielnicki din afară, prinţul v-a scăpat pe voi şi pe copiii voştri. Fiţi tari, apăraţi-vă, ţineţi piept duşmanului o vreme şi veţi putea să mântuiţi oraşul aducând totodată un serviciu însemnat Republicii, fiindcă în acest timp prinţul îşi va aduna alţi oşteni, va întări alte cetăţi, trezind Republica amorţită, şi va grăbi în ajutorul vostru. A ales singura cale de mântuire, pentru că dacă ar fi pierit aici cu oastea din cauza foamei, nimeni n-ar mai fi fost în stare să stăvilească duşmanul, care ar fi pornit asupra Cracoviei, Varşoviei şi ar fi invadat întreaga ţară, neaflând nicăieri nici o împotrivire. De aceea, în loc să murmuraţi, alergaţi pe întărituri să vă apăraţi pe voi, copiii voştri, oraşul şi Republica.

— Pe ziduri! Pe ziduri! repetară câteva glasuri mai cutezătoare.

Grozwajer, om îndrăzneţ şi energic, rosti:

— Mă bucură hotărârea Domniilor Voastre şi aflaţi că prinţul n-a plecat fără să pregătească totul pentru apărare. Aici fiecare ştie ce are de făcut, s-a întâmplat ce se cuvenea să se întâmple. Eu voi conduce apărarea şi voi lupta până la moarte.

Inimile încremenite se umplură iarăşi de nădejde; văzând acestea, Cichocki spuse la sfârşit:

— Domniile Voastre, Luminăţia Sa prinţul vă trimite veste că vrăjmaşul este aproape. Porucinicul Skrzetuski s-a întâlnit cu un ciambul de două mii de oameni, pe care l-a împrăştiat. Prinşii spun că în urma lor vine o armie nenumărată.

Această ştire făcu o impresie adâncă; urmă o clipă de tăcere; toate inimile începură să bată mai repede.

— Pe ziduri! porunci Grozwajer.

— Pe ziduri! Pe ziduri! repetară ofiţerii de faţă şi orăşenii. Deodată afară se iscă zarvă, se auzea larma miilor de glasuri, care se contopeau într-un vuiet asemănător cu vuietul valurilor mării. Uşile încăperii fură trântite de perete şi dădură buzna vreo doisprezece orăşeni; înainte ca cineva să aibă timp să întrebe ce se petrece, se auziră strigăte:

— Foc! Foc! Se vede foc pe cer!

— Cuvântul s-a întrupat în faptă! spuse Grozwajer. Pe ziduri!

Sala se goli. După o clipă, bubuitul tunurilor cutremură zidurile oraşului, vestind locuitorilor de la mijloc, de la margini şi satelor din împrejurimi sosirea duşmanului.

Spre răsărit cerul se înroşise cât vedeai cu ochii; parcă o mare de flăcări se apropia de oraş.

În această vreme, prinţul se repezi la Zamość şi, zdrobind pe drum ciambulul de care pomenise Cichocki în faţa orăşenilor, începu să refacă şi să întărească această fortăreaţă, puternică prin aşezarea ei, pe care într-un răstimp destul de scurt o făcu de necucerit. Skrzetuski împreună cu jupân Longinus şi o parte din steag rămaseră în cetate, alături de pan Weyher, starostele de Wały, iar prinţul plecă la Varşovia, ca să obţină de la Seim mijloace băneşti pentru strângerea oştilor şi totodată să ia parte la alegerea regelui, deoarece dacă ar fi fost ales principele Karol, partida războiului ar fi devenit mai puternică, prinţul

ar fi primit rangul de căpetenie supremă a tuturor forţelor Republicii şi s-ar fi ajuns la o bătălie hotărâtoare cu Chmielnicki, pe viaţă şi pe moarte. Principele Kazimierz, cu toate că era cunoscut pentru vitejia şi priceperea lui în război, trecea pe bună dreptate drept partizanul politicii cancelarului Ossoliński, aşadar al negocierilor foarte îngăduitoare cu cazacii. Cei doi fraţi făgăduiau marea cu sarea, străduindu-se să-şi câştige aderenţi; de aceea faţă de puterile egale ale celor două grupări, nimeni nu putea să prevadă care va fi rezultatul alegerilor. Partizanii cancelarului se temeau că Wiśniowiecki, datorită faimei crescânde şi dragostei de care se bucura printre cavaleri şi şleahtici, va înclina spiritele în favoarea lui Karol, iar prinţul dorea să-şi sprijine candidatul pentru aceleaşi pricini. Iată de ce venea în grabă la Varşovia, având siguranţa că Zamość va opri multă vreme întreaga armie a lui Chmielnicki şi a hanului de la Crîm. După toate probabilităţile, Lwówul se putea socoti scăpat, fiindcă Chmielnicki nu putea cu nici un chip să piardă prea mult timp pentru a cuceri oraşul, având înainte o fortăreaţă cu mult mai puternică, Zamość, care-i închidea drumul spre inima Republicii. Aceste gânduri întăreau sufletul prinţului, readucând încrederea în inima-i atât de încercată de nenorocirile înfricoşătoare care se abătuseră asupra ţării. Trăgea nădejde că, chiar dacă avea să fie ales Kazimierz, războiul nu mai putea fi înlăturat şi răzvrătirea va fi înecată într-o mare de sânge. Se aştepta ca Republica să opună încă o dată duşmanului o armie puternică, pentru că negocierile erau cu putinţă în măsura în care se sprijineau pe o oştire numeroasă.

Legănat de aceste gânduri, prinţul mergea însoţit de câteva steaguri, având alături pe Zagłoba şi pe Wołodyjowski; cel dintâi se jurase pe toate cele sfinte că va face să fie ales principele Karol, pentru că el ştie cum să le vorbească şleahticilor şi să se împrietenească cu ei; al doilea conducea escorta prinţului. La Siennica, nu departe

de Mińsk, prinţul avu parte de o întâlnire plăcută, deşi neaşteptată; se încrucişa pe drum cu prinţesa Gryzelda, care plecase de la Brześć Litewska, pentru mai multă siguranţă, la Varşovia, aşteptându-se pe drept cuvânt că şi prinţul va veni acolo. Se întâmpinară cu mare bucurie după o despărţire atât de lungă. Cu toate că avea un suflet puternic, prinţesa se aruncă hohotind de plâns în braţele soţului; nu izbuti să se liniştească ceasuri în şir; ah! de câte ori nu se gândise că n-o să-l mai vadă niciodată şi iată că dăduse Dumnezeu şi se întorcea mai plin de faimă decât oricând, înconjurat de atâta slavă, cum nu mai fusese nici unul dintre înaintaşii săi, cea mai mare dintre căpetenii, singura nădejde a întregii Republici. Prinţesa, dezlipindu-se în fiecare clipă de la pieptul lui, privea printre lacrimi la această faţă suptă, învineţită, la fruntea înaltă, pe care grijile şi truda araseră brazde adânci, la ochii înroşiţi de nopţile de nesomn, şi iarăşi vărsa şiroaie de lacrimi; toate fetele de la curte îi împărtăşeau din toată inima durerea şi bucuria revederii. Prinţesa îşi reveni cu încetul şi plecară la casa parohială, destul de încăpătoare, unde începură să curgă întrebările despre prietenii, curtenii şi cavalerii care parcă făceau parte din familie şi de care se legau amintirile de la Łubnie. La început, prinţul spulberă mai întâi îngrijorarea prinţesei în legătură cu Skrzetuski, lămurind că a rămas la Zamość numai din pricina supărărilor cu care îl încearcă Dumnezeu; n-a vrut să se amestece în larma Varşoviei, preferând să-şi ogoiască rănile inimii în aspra slujbă ostăşească, în muncă. După aceea, prinţul îl înfăţişă pe jupân Zagłoba, povestind despre faptele lui. „E un vir incomparabilis, spunea, care nu numai că a smuls-o pe cneaghina Kurcewicz din mâinile lui Bohun, dar a condus-o prin mijlocul taberei lui Chmielnicki şi a tătarilor, iar la Konstantynów a luptat ca un viteaz alături de noi, acoperindu-se de faimă.” – Auzind acestea, prinţesa nu se zgârci cu laudele la adresa lui jupân Zagłoba, îngăduindu-i de câteva ori să-i sărute mâna şi făgăduindu-i şi o răsplată

la vremea potrivită, iar vir incomparabilis aci se înclina şi îşi ascundea meritele cu modestie, aci se împăunau şi trăgea cu coada ochiului la jupâniţe, pentru că, deşi era în vârstă şi nu mai aştepta nimic de la sexul frumos, îi plăcea că se vorbea atâta despre faptele şi vitejia lui. În timpul acestei întâlniri fericite nu lipsiră totuşi clipele de mâhnire, deoarece, lăsând la o parte vremurile grele prin care trecea ţara, de câte ori la întrebările prinţesei despre diferiţi cavaleri cunoscuţi, prinţul nu era silit să răspundă: „Vai. ucis. dispărut”, şi jupâniţele izbucneau în lacrimi, fiindcă nu erau puţine numele scumpe pomenite printre cei ucişi.

Aşa că bucuria se amesteca cu tristeţea, lacrimile cu zâmbetele. Cel mai amărât dintre toţi era însă micul Wołodyjowski care căuta în zadar, rotindu-şi ochii în toate părţile; principesa Barbara nu era nicăieri. Adevărat că greutăţile războiului, luptele neîncetate şi încăierările îl făcuseră s-o uite întru câtva, mai ales că avea o fire pe cât de înclinată spre dragoste, pe atât de schimbătoare; de astă dată însă, când în faţa ochilor avea aievea viaţa de la Łubnie, se gândea că i-ar fi plăcut mai mult să aibă o clipă de răgaz, să ofteze şi să-şi lege iarăşi inima. Aşa că acum, când i se împlinise dorinţa şi dragostea îi reînviase, făcându-i parcă în ciudă, Wołodyjowski se întrista arătând ca şi când o ploaie zdravănă l-ar fi udat până la piele. Îşi lăsase capul pe piept, mustăcioara de obicei răsucită în sus, de-i ajungea până la nări, ca la un cărăbuş, i se pleoştise, nasul în vânt i se alungise, de pe faţă îi pierise seninătatea obişnuită şi stătea tăcut; nu făcu nici o mişcare când prinţul îi lăudă bărbăţia şi isprăvile nemaipomenite. Ce mai însemnau pentru el aceste laude, dacă ea nu putea să le audă!

Anusia Borzobohata se milostivi de el şi, cu toate că se cam înţepau întotdeauna, se hotărî să-i aline suferinţa. În acest scop, uitându-se pe furiş la prinţesă, se apropia pe nesimţite de cavaler, până când ajunse lângă el.

— Ziua bună, Domnia Ta, spuse ea. Nu ne-am văzut de mult.

— Ah, jupâniţă Anna! răspunse Michał cu mâhnire; s-a scurs într-adevăr multă vreme de când nu ne-am văzut, iar acum ne e dat să ne întâlnim în timpuri cumplite – şi nu toţi.

— Sigur că nu toţi, atâţia viteji au murit! Anusia oftă adânc, iar după o clipă urmă:

— Nici noi nu mai suntem câte eram odată, jupâniţa Sieniuta s-a căsătorit, iar principesa Barbara a rămas la jupâneasa voievodului de Vilna.

— Nu mai încape îndoială că se căsătoreşte cu ea!

— Nu, nu prea se gândeşte la asta. Dar Domnia Ta de ce întrebi?

Şi Anusia îşi miji ochişorii negri până când rămaseră numai nişte crăpături subţiri, prin care priveau la cavaler piezişi pe sub sprâncene.

— Din bunăvoinţă pentru familia ei, răspunse Michał.

Iar Anusia:

— Aha, ai dreptate, Domnia Ta ai doar o prietenă atât de bună în principesa Barbara. Nu o dată m-a întrebat: unde-i acel cavaler al meu, care în turnirul de la Łubnie a retezat cele mai multe capete turceşti, faptă pentru care l-am răsplătit? Ce face? Trăieşte oare, se mai gândeşte la mine?

Michał îşi înălţă cu recunoştinţă ochii la Anusia, mai întâi se bucură, apoi băgă de seamă că Anusia se făcuse nespus de frumoasă.

— Adevărat? A spus oare principesa Barbara aşa? întrebă el.

— Cum mă vezi şi cum te văd! Şi-a mai adus aminte şi cum ai sărit şanţul pentru ea, atunci când ai căzut în apă.

— Şi unde-i acum jupâneasa voievodului de Vilna?

— A fost cu noi la Brześć, cu o săptămână în urmă a plecat la Bielsk, de unde va veni la Varşovia.

Pan Wołodyjowski se uită iar la Anusia şi nu mai putu să se stăpânească.

— Jupâniţă Anna, zise, te-ai făcut atât de frumoasă, că la Soare mă pot uita, dar la Domnia Ta ba.

Fata zâmbi cu drăgălăşenie.

— E, aşa vorbeşti Domnia Ta, ca să mă ademeneşti!

— Am vrut odată, spuse cavalerul săltând din umeri, Dumnezeu mi-e martor, am vrut şi n-am putut, iar acum îi doresc multă fericire lui jupân Podbipięta.

— Da' unde-i pan Podbipięta? întrebă Anusia în şoaptă, lăsându-şi ochişorii în pământ.

— La Zamość cu Skrzetuski; a ajuns înlocuitor de porucinic şi trebuie să-şi vadă de slujbă, dar dacă ştia pe cine avea să întâlnească aici, o! pe viul Dumnezeu, îşi va lua învoire şi venea în goană. E un cavaler de credinţă, vrednic de orice răsplată.

— Şi în luptă. n-a fost vătămat cumva?

— Jupâniţă, mi se pare că nu asta vrei să afli, ci de cele trei capete, pe care voia să le reteze?

— Nu cred că voia într-adevăr.

— Ba să crezi, jupâniţă, fiindcă fără asta nu va fi nimic. De altminteri nu stă cu mâinile încrucişate, le caută întruna. La Machnówka ne-am dus să vedem locul pe unde luptase prin mulţime şi a mers şi prinţul cu noi; îţi spun, jupâniţă, multe bătălii am văzut, dar asemenea măcel n-am să mai văd câte zile-oi avea. Când se încinge cu eşarfa Domniei Tale şi porneşte la luptă, e de-a dreptul înfricoşător! Să n-ai teamă, jupâniţă, o să-şi găsească el cele trei capete.

— Să găsească fiecare ce caută! spuse Anusia oftând. După ea oftă şi pan Wołodyjowski şi îşi înălţă ochii spre tavan, când deodată privi cu mirare într-un colţ al încăperii.

De acolo se uita la el o faţă mânioasă, înfocată, cu totul necunoscută, înarmată cu un nas uriaş şi nişte mustăţi ca două şomoioage, care se mişcau repede în sus şi în jos, arătând o furie nestăpânită.

Nasul, ochii şi mustăţile puteau să înspăimânte pe oricine, dar micul Wołodyjowski nu era deloc sperios, aşa că se miră doar şi, întorcându-se spre Anusia, o întrebă:

— Cine mai e şi figura asta, uite, acolo în colţ, care se uită la mine, ca şi când ar vrea să mă înghită, şi mustăceşte ca pisoiul la slănină?

— E răspunse Anusia, arătându-şi dinţişorii albi, e jupân Charłamp.

— Ce păgân mai e şi ăsta?

— Ba nu-i păgân deloc, e rohmistrul steagului din Petyhorsk al voievodului de Vilna, care ne însoţeşte până la Varşovia, unde are să-l aştepte pe voievod. Să nu-i stai în cale, că e mare mâncător de oameni.

— Văd, văd. Dar dacă mănâncă oameni, de ce îşi ascute dinţii pentru mine, că doar aici se găsesc şi alţii mai graşi ca mine?

— Pentru că., începu Anusia şi chicoti încet.

— Pentru că, ce?

— Pentru că s-a îndrăgostit de mine şi mi-a spus că-l taie în bucăţele pe oricine se apropie de mine, iar acum, crede-mă, Domnia Ta, se stăpâneşte numai pentru că sunt prinţul şi prinţesa de faţă, altfel ţi-ar căuta îndată pricină.

— Măi să fie! exclamă vesel Wołodyjowski. De-astea-mi eşti, jupâniţă Anna? Oho! după câte văd, nu-ţi cântau degeaba: „ Ca de tătari o urdie, tu iei corda în robie!” Îţi mai aduci aminte, jupâniţă? Nu poţi să faci un pas, fără să se îndrăgostească cineva de Domnia Ta!

— Asta-i nenorocirea mea! răspunse Anusia, pironindu-şi ochii în jos.

— Ei, jupâniţă Anna, eşti o prefăcută! Dar ce-o să spună jupân Longinus?

— Ce vină am eu că acest Charłamp mă prigoneşte? Eu nu pot să-l sufăr şi nici nu vreau să mă uit la el.

— Ei, ei! Ai grijă, jupâniţă, să nu se verse sânge omenesc, din pricina Domniei Tale. Deşi Podbipięta e bun de pus pe rană, când e vorba de dragoste, e primejdios să glumeşti cu el.

— N-are decât să-i taie urechile, am să mă şi bucur.

Zicând acestea, Anusia se învârti ca o sfârleză şi se duse în cealaltă parte a încăperii la Carboni, medicul prinţesei, cu care începu să şoptească şi să vorbească repede ceva, iar italianul îşi aţinti privirile în bagdadie, ca şi când ar fi căzut în extaz.

Atunci Zagłoba se apropie de Wołodyjowski şi începu să clipească cu subînţeles din ochiul sănătos.

— Pane Michał, întrebă, cine-i moţata asta?

— Jupâniţa Anna Borzobohata-Krasieńska, răsfăţata prinţesei.

— Frumoasă afurisita, de pică! Ochişori de veveriţă, guriţa ca mălina, iar grumăjorul – of!

— Degeaba, degeaba!

— Eşti bun de toată lauda!

— E, dă-mi pace, Domnia Ta! E logodnica lui Podbipięta, sau aproape logodnică.

— A lui jupân Podbipięta? Ai frică de Dumnezeu, Domnia Ta! Păi el ajurat să rămână curat! Şi apoi sunt aşa de potriviţi la statură, că ar putea s-o poarte ca pe un guler la gât. Ar putea să i se aşeze pe mustăţi ca o muscă! Ce mai e şi asta?

— Ei, ce-o să-l mai pună la respect! Hercule era şi mai puternic şi tot o femeie i-a venit de hac.

— Numai să nu-i pună coarne, cu toate că sunt cel dintâi care am să încerc, aşa cum mă cheamă Zagłoba!

— Se vor găsi mai mulţi ca Domnia Ta, deşi în fapt fata e cuminte şi de familie bună. E cam zvăpăiată, nu-i vorbă, pentru că e tânără şi frumoasă.

— Domnia Ta eşti un cavaler adevărat, de aceea o lauzi, dar e o moţată fără astâmpăr.

Frumuseţea atrage oamenii; exemplum: rohmistrul de colo e grozav de îndrăgostit de ea.

— Poftim! Dar uită-te Domnia Ta la corbul cu care vorbeşte! Ce diavol mai e?

— E italianul Carboni, medicul prinţesei.

— Ia seama, pane Michał, cum i s-a luminat faţa şi se holbează ca în delirium. Ei! Vai de jupân Longinus! Mă pricep şi eu puţin, că la tinereţe am păţit destule. Am să-ţi povestesc odată toate necazurile prin care am trecut, sau dacă vrei, ascultă şi acum.

Jupân Zagłoba începu să şoptească ceva la urechea micului cavaler şi să clipească din ochi mai des ca de obicei, dar veni vremea plecării. Prinţul urcă alături de prinţesă, într-o carâtă, ca să vorbească în voie pe drum, după o despărţire atât de lungă; jupâniţele se suiră în căleşti, iar cavalerii încălecară pe cai şi plecară. Înainte mergea Curtea, iar oştenii mergeau puţin mai înapoi, deoarece ţinutul era liniştit şi steagurile erau mai mult pentru paradă, decât pentru vreo primejdie. De la Siennica se îndreptară spre Mińsk, iar de acolo spre Varşovia, poposind des, după obiceiul de atunci. Drumul era înţesat de lume, aşa că abia puteau să înainteze la pas. Cu toţii, din regiunile mai apropiate, ca şi din îndepărtata Lituanie se duceau să ia parte la alegeri; ici-colo se întâlneau magnaţi însoţiţi de toată curtea, alaiuri întregi de carâte aurite, înconjurate de haiduci sau de paici uriaşi, îmbrăcaţi turceşte, în urma cărora veneau când pâlcuri de lefegii unguri, nemţi şi ieniceri, când detaşamente de cazaci, când, în sfârşit, flamuri alese din neîntrecuta călărime polonă. Fiecare nobil mai însemnat se străduia să se înfăţişeze cât mai strălucitor cu putinţă şi însoţit de o asistenţă cât mai numeroasă. Pe lângă cortegiile aristocraţilor, destul de multe, grăbeau spre Varşovia şi suitele mai firave ale dregătorilor de judeţe şi ţinuturi. Din pulberea iscată pe drum, se iveau întruna trăsuri de-ale şleahticilor, căptuşite cu piele neagră, la care erau înhămaţi doi sau patru cai, şi în fiecare şedea câte un şleahtic cu un crucifix sau cu portretul Maicii Domnului agăţat la gât de o panglică de mătase. Toţi erau înarmaţi: muscheta într-o parte a scaunului, sabia în cealaltă, iar la foştii oşteni ori la cei care mai slujeau încă, şi suliţa care se înălţa la doi coţi înapoia scaunului. Sub trăsuri alergau câini

dresaţi sau ogari, aduşi nu pentru vreo nevoie, fiindcă nu mergeau la vânătoare, ci pentru distracţia stăpânilor. În urmă, slujitorii duceau caii de povară, încărcaţi cu pături pentru a feri de praf şi de ploaie jilţurile scumpe, iar mai încolo veneau carele scârţâind, cu roţile legate cu răchită, pline de corturi şi hrană pentru stăpâni şi slujitori. Din vreme în vreme, când vântul gonea pulberea pe câmp, tot drumul se descoperea, unduind strălucitor ca un şarpe multicolor, sau ca o panglică ţesută măiestru din aur şi mătase. Unde şi unde răsunau fanfare italiene sau turceşti, mai ales înaintea steagurilor Coroanei şi ale Lituaniei, care de asemenea nu lipseau din această mulţime, trebuind să însoţească diferiţi slujbaşi înalţi; peste tot se auzeau strigăte, larmă, chemări, întrebări şi certuri, deoarece nu voia nimeni să se lase mai prejos.

Oşteni călări şi slujitori se repezeau întruna la alaiul prinţului, strigând să facă loc pentru cutare dregător, sau întrebând pe cine au înaintea lor, iar când le ajungea la urechi răspunsul: „Voievodul Ruteniei”, îşi vesteau îndată stăpânii, care lăsau drumul slobod sau, dacă erau înainte, se dădeau la o parte, să privească la suita care trecea. La popasuri, şleahticii şi oştenii se îmbulzeau să-şi sature ochii cu vederea celui mai mare războinic din Republică. Nu lipsiră nici urările, la care prinţul răspundea cu graţie, mai întâi dintr-o omenie înnăscută, apoi vrând să câştige prin acest mijloc noi aderenţi pentru principele Karol; într-adevăr, nu puţini se lăsară câştigaţi de înfăţişarea lui.

Cu aceeaşi curiozitate erau privite şi steagurile prinţului, acei „rusini”, cum îi numeau. Nu mai arătau jerpeliţi şi slăbiţi, ca după bătălia de la Konstantynów, fiindcă la Zamość prinţul îşi îmbrăcase oştenii în uniforme noi, dar oricum se uitau la ei ca la nişte minuni de peste mări şi ţări, căci în închipuirea locuitorilor din împrejurimile Varşoviei veneau de la capătul lumii. Povesteau tot felul de ciudăţenii despre acele stepe şi păduri tainice în care se nasc asemenea viteji, admirau feţele pârlite de soare şi asprite

de vânturile ce băteau dinspre Marea Neagră, semeţia privirii şi o anume sălbăticie în purtare, împrumutată de la vecinii sălbatici.

Cei mai mulţi ochi se îndreptau, după prinţ, către jupân Zagłoba, care, văzând cu câtă admiraţie îl înconjurau, privea atât de mândru şi semeţ, îşi rostogolea atât de înfricoşător ochii, încât prin mulţime se şoptea: „Ăsta trebuie să fie cel mai mare viteaz dintre ei!” Iar alţii spuneau: „Multe suflete trebuie să fi izgonit din trupuri un balaur atât de îndrăcit!” Când asemenea cuvinte ajungeau la urechile lui jupân Zagłoba, se străduia să-şi ascundă mulţumirea printr-o îndârjire şi mai mare.

Uneori se adresa mulţimii, de cele mai multe ori însă îşi bătea joc de steagurile lituaniene, în care flamurile de călărime grea purtau pe umăr un laţ de aur, iar cele de călărime uşoară unul de argint. „Prinde pupăza-n laţ!” striga jupân Zagłoba la vederea lor, aşa că nu puţini erau cei care se înfuriau, scrâşneau din dinţi şi îşi zăngăneau săbiile, dar gândindu-se că un oştean din steagurile voievodului rutean îşi îngăduie să glumească, scuipau cu ciudă şi lăsau totul baltă.

Aproape de Varşovia mulţimea era atât de deasă, încât abia izbuteau să se mişte la pas. De astă dată alegerile făgăduiau să fie mai numeroase ca oricând, pentru că soseau şi şleahtici din ţinuturile mai depărtate, rusine şi lituaniene, care, din pricina drumului lung, nu veneau la Varşovia atât pentru alegeri, cât pentru a se afla în siguranţă. Ziua alegerilor era încă departe, fiindcă abia începuseră dezbaterile Seimului, dar lumea venea cu o lună, două înainte, ca să găsească loc în oraş, să facă vizite la unul şi la altul, ici-colo să caute o slujbă mai acătării, să mănânce şi să bea la curţile magnaţilor şi, în sfârşit, să mai petreacă în Capitală după strângerea recoltei.

Prinţul privea cu mâhnire prin geamul carâtei la mulţimea de cavaleri, oşteni şi şleahtici, la bogăţia şi luxul straielor, gândindu-se ce armie ar fi făcut din ei, câţi oşteni ar fi putut

aduna! Care-i pricina că această Republică atât de puternică, populată şi bogată, plină de cavaleri viteji, e atât de moleşită încât nu e în stare să se descurce cu unul ca Chmielnicki sau cu urdiile sălbatice ale tătarilor? De ce? La sutele de mii de oameni ai lui Chmielnicki ar putea să răspundă cu alte sute de mii, dacă şleahticii şi oştenii, bogăţiile şi luxul, pâlcurile şi steagurile care-i treceau prin faţa ochilor ar fi vrut să slujească ţara aşa cum îşi slujeau propriile interese. „Virtutea se duce de râpă în Republică! gândea prinţul, şi trupul uriaş începe să se destrame; piere bărbăţia de odinioară, iar oştirea şi şleahticii sunt mai mulţumiţi de odihna dulce, decât de truda războaielor!” Prinţul avea întru câtva dreptate, dar se gândea la neajunsurile Republicii doar ca un războinic şi conducător care ar fi vrut să prefacă toţi oamenii în oşteni şi să-i ducă împotriva duşmanului. Bărbăţia nu se irosise cu totul, după cum avea să se arate în curând, când Republica avea să fie ameninţată de războaie de o sută de ori mai mari. Ţara avea nevoie de altceva, de un lucru pe care prinţul-oştean nu-l vedea în clipa aceea, dar pe care îl vedea potrivnicul său, cancelarul Coroanei, politician mai iscusit decât Jeremi.

Dar iată că în depărtarea azurie se iviră turnurile ţuguiate ale Varşoviei, şi gândurile prinţului se împrăştiară; dădu îndată porunci, pe care un aghiotant le duse lui Wołodyjowski, conducătorul escortei. Pan Michał se depărta de caleaşca Anusiei, alături de care călărise până atunci, îndreptându-se către steagurile care rămăseseră mult în urmă, cu gând să-şi pună oamenii în ordine, cum i se poruncise, şi să mărşăluiască mai departe. Dar abia făcuse câţiva paşi, când auzi că goneşte cineva după el şi privi înapoi: era Charłamp, rohmistrul steagului de călărime uşoară al voievodului de Vilna şi admiratorul Anusiei.

Wołodyjowski îşi struni calul, înţelegând dintr-odată ce avea să urmeze; tare-i mai plăceau lui pan Michał asemenea lucruri. Charłamp îl ajunse din urmă şi la început

nu zise nimic, gâfâia doar şi îşi mişca năprasnic mustăţile, căutându-şi pesemne cuvintele; într-un târziu rosti:

— Închinăciune, închinăciune, jupâne dragon!

— Închinăciune, jupâne oştean de rând!

— Cum îndrăzneşti să mă numeşti oştean de rând, întrebă Charłamp, scrâşnind din dinţi, pe mine care slujesc într-o flamură de elită şi sunt rohmistru, ai?

Wołodyjowski începu să-şi arunce în sus baltagul mic, pe care-l ţinea în mână, ca şi când n-ar fi vrut altceva decât să-l prindă de coadă după fiecare morişcă prin aer, şi răspunse într-o doară:

— După laţul de pe umăr nu pot să-m dau seama de flamură.

— Domnia Ta jigneşti un steag întreg, de care nu eşti vrednic.

— Şi de ce, rogu-te? întrebă Wołodyjowski, făcându-se că nu pricepe.

— Pentru că slujeşti într-o flamură instruită după moda străină.

— Linişteşte-te, Domnia Ta, zise Michał, cu toate că slujesc la dragoni, fac parte şi eu dintr-unul din steagurile de elită ale prinţului, şi nu dintr-unul de călărime uşoară, ci dintr-unul de călărime grea, aşa că poţi să-mi vorbeşti ca unui egal, dacă nu ca unuia mai bun{168}.

Jupân Charłamp se mai potoli puţin, când află că nu are de-a face cu fiecine, dar nu încetă să scrâşnească din dinţi, fiindcă sângele-rece al lui Wołodyjowski îl scotea şi mai mult din sărite, şi spuse:

— Cum cutezi Domnia Ta să-mi stai în drum?

— Ei, văd că Domnia Ta cauţi gâlceava?

— Poate că şi caut, şi-ţi spun (aici Charłamp se aplecă la urechea lui Michał şi sfârşi în şoaptă) că am să-ţi tai urechile dacă mi te mai pui în cale, pe lângă jupâniţă Anna.

Wołodyjowski începu iarăşi să arunce baltagul în sus cu mare grijă, ca şi când nu mai avea altceva de făcut, şi rosti pe un ton convingător:

— Ei, Domnia Ta, îngăduie-mi să mă bucur şi eu de viaţă, dă-mi pace!

— A, nu! Cu asta n-ai să-mi scapi! răspunse Charłamp, apucându-l de mânecă.

— Nu fug nicăieri, se împotrivi cu blândeţe Michał, dar acum sunt în slujbă şi merg să îndeplinesc porunca prinţului. Dă-mi drumul, Domnia Ta, lasă-mi mâneca, rogu-te, căci ce pot să fac altceva. decât să te trăsnesc cu baltagul în cap şi să te dobor de pe cal?

Glasul lui Wołodyjowski, care la început era aşa de umil, şuieră muşcător, făcându-l pe Charłamp să se uite la micul oştean şi să-i dea drumul.

— O! Mi-e totuna! spuse el; o să ne batem la Varşovia, am să te găsesc eu!

— N-am să mă ascund nicăieri, deşi, cum o să ne batem la Varşovia? Binevoieşte şi mă învaţă şi pe mine! N-am mai fost niciodată acolo, eu sunt oştean simplu, dar am auzit de tribunalele ostăşeşti care osândesc la moarte pe oricine scoate sabia în preajma regelui sau în timpul interregis.

— Se cunoaşte că Domnia Ta n-ai mai fost la Varşovia şi că eşti un ageamiu, de vreme ce te temi de tribunalele ostăşeşti şi nu ştii că în timpul interregis oştenii sunt cei care judecă şi cu ei te descurci mai uşor; fii sigur că n-o să-mi ia capul pentru urechile Domniei Tale.

— Mulţumesc pentru învăţătură şi te rog să mă mai instruieşti şi altă dată, că văd că de multe ori ai pus-o în practică şi eşti un bărbat preaînvăţat, pe când eu, care m-am îndeletnicit numai cu lucruri mărunte, abia mă pricep să potrivesc adjectivum cum substantivo, şi dacă aş vrea, Doamne fereşte, să te fac prost, ştiu doar atâta că aş zice: stultus, nu stulta şi nici stultum.

Şi Wołodyjowski începu iar să-şi arunce baltagul în sus, iar Charłamp rămase mut de uimire, apoi sângele îi năvăli în obraz şi scoase sabia din teacă, dar în aceeaşi clipită micul cavaler înfipse baltagul lângă genunchi şi şi-o smulse pe a lui. O vreme se uitară unul la altul ca doi mistreţi cu nările

fremătând şi cu ochii învăpăiaţi, dar Charłamp se potoli cel dintâi, înţelegând că ar avea de-a face cu voievodul însuşi, dacă ar ataca un ofiţer care-i îndeplinea poruncile, aşa că tot el îşi băgă întâi sabia în teacă.

— O! Am să te găsesc eu, fecioraşule! spuse.

— Ai să mă găseşti, ai să mă găseşti, roşcovanule! răspunse micul cavaler.

Şi se despărţiră, unul îndreptându-se spre carâta prinţului, celălalt spre steagurile care între timp se apropiaseră atât de mult, că din rotocoalele de praf se auzea tropotul copitelor pe pământul uscat. Michał rândui cât ai bate din palme călăreţii şi pedestraşii în ordine de marş şi porni în fruntea lor. După o clipă veni alături de el jupân Zagłoba.

— Ce-a vrut sperietoarea aia? îl întrebă pe Wołodyjowski.

— Jupân Charłamp! Ei, mai nimic, mi-a aruncat mănuşa!

— Ia te uită! spuse Zagłoba. O să te străpungă cu nasul dintr-o parte în alta! Pane Michał, ia aminte, când vă veţi bate, să nu tai cel mai mare nas din Republică, fiindcă va trebui să plăteşti aparte o măsură de galbeni pentru el. Voievodul de Vilna are mare noroc! Alţii trebuie să trimită înainte pâlcuri care să afle vrăjmaşul, pe când lui i-l adulmecă de departe jupân Charłamp. Şi pentru ce te-a provocat?

— Pentru că am călărit pe lângă caleaşca jupâniţei Anna Borzobohata.

— Ei, trebuia să-i spui să se ducă la Zamość, la jupân Longinus. Ştiu că l-ar cinsti cum se cuvine cu piper şi cu ghimbir. A nimerit-o prost roşcovanul, se vede că norocul i-e mai mic decât nasul.

— Nu i-am spus nimic de Podbipięta, spuse Wołodyjowski, pentru că mă temeam că mă va lăsa în pace. În ciuda lui, am să-i fac o curte înflăcărată Anusiei, să am şi eu o mângâiere. Ce altceva mai bun o să avem de făcut la Varşovia?

— O să găsim noi ce să facem, n-ai frică! răspunse Zagłoba clipind din ochi. În tinereţe, când am fost deputatul steagului în care slujeam, am colindat prin toată ţara, dar viaţă ca la Varşovia n-am cunoscut nicăieri.

— Domnia Ta zici că e altfel decât la noi, dincolo de Nipru?

— Ei, nici vorbă!

— Sunt foarte curios, zise Michał, apoi adăugă: Iar roşcovanului am să-i scurtez mustăţile, pentru că le are prea lungi.

CAPITOLUL XI.

SE SCURSERĂ CÂTEVA SĂPTĂMÂNI. La Varşovia veneau tot mai mulţi şleahtici pentru alegeri. Populaţia oraşului crescuse de vreo zece ori, fiindcă odată cu mulţimea şleahticilor se adunaseră mii de negustori şi târgoveţi din lumea întreagă, începând cu îndepărtata Persie şi sfârşind cu Anglia de peste mare. La Wola se ridicase un şopron încăpător pentru senat, iar în jur albeau mii de corturi, care acopereau cu totul întinderile uriaşe. Nimeni nu ştia să spună care dintre cei doi candidaţi – principele Kazimierz, cardinalul, sau Karol Ferdynand, episcopul de Plock – va fi ales. Amândouă părţile făceau sforţări mari. Se scoteau mii de fiţuici care lăudau însuşirile şi arătau lipsurile celor doi pretendenţi; amândoi aveau partizani mulţi şi puternici. De partea lui Karol era, după cum se ştia, prinţul Jeremi, cu atât mai primejdios pentru potrivnici, cu cât era foarte probabil că va atrage după el pe şleahticii care-l iubeau şi de care la urma urmei depindea totul. Dar nici Kazimierz nu ducea lipsă de forţe. Alături de ele erau vârsta mai mare şi oamenii cancelarului, tot spre el păreau că înclină marele cardinal şi cea mai mare parte a magnaţilor, care, la rândul lor, aveau fiecare admiratori numeroşi. Printre magnaţi se afla şi prinţul Dominik Zasławski-Ostrogski, voievodul de Sandomierz, într-adevăr cu faima foarte zdruncinată după cele întâmplate la Piławce şi ameninţat chiar cu judecata, dar oricum cel mai mare aristocrat din toată Republica, ba

chiar din toată Europa, care putea în orice clipă, prin greutatea nemăsurată a bogăţiilor sale, să coboare balanţa în favoarea candidatului său.

Cu toate acestea, partizanii lui Kazimierz aveau adesea clipe amare de îndoială, fiindcă, după cum s-a mai spus, totul atârna de şleahticii care de la 4 octombrie tăbărâseră lângă Varşovia, scurgându-se încă din toate părţile Republicii cu miile şi care, în cea mai mare parte, se arătaseră alături de principele Karol, atraşi de faima numelui voievodului Wiśniowiecki şi de dărnicia principelui când era vorba de treburile obştei. Pentru că principele, gospodar priceput şi avut, nu şovăise în acele clipe să jertfească sume însemnate pentru alcătuirea de noi pâlcuri de oaste, care aveau să fie puse sub comanda lui Wiśniowiecki. Kazimierz i-ar fi urmat pilda cu plăcere, era limpede că nu zgârcenia îl ţinea în loc, ci tocmai dimpotrivă, dărnicia risipitoare, a cărei primă urmare erau neajunsurile şi veşnica lipsă de bani în vistierie. Până una alta, negocierile dintre ei erau în toi. Zilnic goneau trimişii între Nieporęt şi Jabłonna. În numele vârstei şi al dragostei de frate, Kazimierz îl implora pe Karol să cedeze, dar episcopul se împotrivea, răspunzându-i în scris că nu se cade să dispreţuiască norocul, pe care l-ar putea avea „in liberis sufragiis şi prin voia lui Dumnezeu”. Vremea se scurgea, termenul de şase săptămâni se apropia şi, odată cu el, primejdia cazacilor, fiindcă veniseră veşti că Chmielnicki, părăsind asediul Lwówului, care, după câteva atacuri, plătise preţul cerut pentru răscumpărare, se oprise la Zamość, bătând zi şi noapte cu tunurile această ultimă stavilă pe care i-o punea Republica.

Se zvonea de asemenea că în afară de solii pe care Chmielnicki îi trimisese la Varşovia cu scrisori, vestind că el, ca şleahtic polonez ce se afla, îşi dă votul lui Kazimierz, printre şleahtici şi în oraş se ascund multe căpetenii cazace, pe care nimeni nu putea să le recunoască, deoarece veniseră ca nişte şleahtici în drept şi avuţi, nedeosebindu-se

prin nimic de ceilalţi alegători, mai ales de cei din ţinuturile rusine, nici chiar prin vorbă. Unii, se spunea, se furişaseră din simplă curiozitate, ca să fie de faţă la alegeri, alţii veniseră ca iscoade, să afle ce se vorbeşte despre război, câtă oaste are de gând să strângă Republica şi ce sume va cheltui pentru armie. Poate că era şi mult adevăr în cele ce se spuneau pe socoteala acelor oaspeţi, fiindcă printre căpeteniile zaporojene erau destui şleahtici căzăciţi, care o rupeau puţin şi pe latineşte, aşa că nu aveau după ce să fie recunoscuţi; pe de altă parte, în stepele îndepărtate nu prea înflorea învăţătura latinească, şi cnejii Kurcewicz erau tot atât de ageamii ca şi Bohun ori alţi atamani.

Asemenea zvonuri care mişunau pe câmpul alegerilor şi în tot oraşul, laolaltă cu veştile despre mişcările lui Chmielnicki şi podghiazurile cazace şi tătare care ajunseseră, se vorbea, până la Vistula, umpleau de nelinişte şi teamă sufletele oamenilor, uneori născând prilej de scandaluri. Era destul să arunci printre şleahticii adunaţi bănuiala asupra cuiva, că ar fi un zaporojean prefăcut, ca să-l taie bucăţele într-o clipită, înainte de a avea vreme să-şi arate îndreptările. În acest fel puteau să fie omorâţi oameni nevinovaţi, şi autoritatea dezbaterilor să fie ştirbită, mai ales că, după obiceiul de atunci, oameni nu prea se fereau de băutură. Oştenii însărcinaţi propter securitatem loci{169} nu mai puteau să facă faţă la atâtea încăierări în care şleahticii se tăiau cu săbiile din te miri ce. Dar dacă oamenii cu scaun la cap, preocupaţi de bine, de linişte şi de primejdia care ameninţa Republica, se arătau îngrijoraţi de acele încăierări, scandaluri şi beţii, în schimb arţăgoşii, chefliii şi scandalagiii se simţeau în apele lor, socotind că acum era vremea lor, secerişul lor, şi se dedau la tot felul de blestemăţii.

Nu mai trebuie să spunem că în fruntea lor se găsea jupân Zagłoba, a cărui întâietate era asigurată de faima de mare viteaz şi de setea nepotolită, sprijinită de putinţa de a bea oricât de mult, de limba atât de ascuţită, că nimeni altul nu

putea să se măsoare cu el, şi de o mare siguranţă de sine, pe care nu izbutea s-o clatine nimic. Uneori avea şi el clipe de mâhnire, atunci se închidea în odaie sau în cort, iar dacă ieşea printre oameni, era prost dispus şi mânios, înclinat cu adevărat spre ceartă şi bătaie. Odată, aflându-se în asemenea stare sufletească, îl vătămase rău pe pan Duńczewski din Rawa, numai pentru că, trecând pe lângă el, se împiedicase de sabia lui. Atunci îl răbda alături numai pe Wołodyjowski, înaintea căruia se jeluia că l-a apucat dorul de Skrzetuski şi de „sărmana aceea”.

— Am părăsit-o, pane Michał, spunea, am lăsat-o ca nişte iude pe mâini păgâne; daţi-mi pace cu nemine excepto al vostru! Pane Michał, ce se întâmplă cu ea? Spune!

În zadar încerca Michał să-l convingă că, dacă nu era Piławce, ar fi pornit s-o caute pe Helena şi că acum, când îl despărţea de ea toată puterea lui Chmielnicki, lucrul era cu neputinţă. Şleahticul nu se lăsa mângâiat, se înfuria şi mai rău, înjurând de toţi sfinţii din cer.

Clipele de tristeţe erau scurte. De fiecare dată după asemenea „atac”, jupân Zagłoba chefuia şi bea mai abitir decât de obicei, vrând să câştige timpul pierdut; îşi petrecea vremea prin cârciumi în tovărăşia celor mai mari băutori sau a desfrânatelor din Capitală, însoţit cu credinţă de micul Wołodyjowski.

Pan Michał, oştean şi ofiţer destoinic, n-avea în el nici de-o para acea seriozitate, pe care i-o împrumutaseră lui Skrzetuski, de pildă, nenorocirile şi suferinţa. Datoria faţă de Republică şi-o înţelegea în felul lui: se bătea cu cine i se poruncea, fără a se îngriji de altceva, la treburile obşteşti nu se pricepea; era totdeauna gata să plângă înfrângerea oştirii, dar nici nu-i trecea prin minte că scandalurile şi încăierările sunt tot atât de păgubitoare ca şi înfrângerile. Într-un cuvânt, era ca un tinerel zvânturat, care nimerind în larma Capitalei, se cufundase în ea până peste urechi şi se ţinea scai de Zagłoba, fiindcă acesta îi era învăţător întru samavolnicii. Se duceau cu el printre şleahticii cărora, la un

pahar de vin, Zagłoba le îndruga câte şi mai câte trăsnăi, câştigând în acelaşi timp aderenţi pentru principele Karol, îi ţinea hangul la băutură, la nevoie îl apăra; se tot învârteau amândoi pe câmpul de alegeri şi prin oraş, ca muştele în apă clocotită, şi nu era ungher în care să nu-şi bage nasul. Fuseseră şi la Nieporęt şi la Jabłonna, la toate ospeţele şi prânzurile magnaţilor, colindaseră toate cârciumile; erau pretutindeni şi luau parte la toate. Lui Michał mai că-i amorţise braţul tânăr, voia să se pună în lumină şi să arate totodată că şleahticii din Ucraina sunt mai buni decât alţii, iar oştenii prinţului – mai buni decât toţi. Aşa că se duceau înadins să caute pricină printre cei din Łęczyca, renumiţi ca cei mai aprigi în mânuirea sabiei, şi mai ales printre admiratorii prinţului Dominik Zasławski, faţă de care nutreau amândoi o ură deosebită. Se luau întotdeauna numai de săbierii cunoscuţi, a căror faimă era statornicită şi nezdruncinată, plănuind dinainte cum să-şi ajungă scopul.

— Domnia Ta începi gâlceava, spunea Michał, şi pe urmă îţi ţin eu locul.

Zagłoba, foarte dibaci în lupta cu sabia şi destul de curajos în duelurile cu şleahticii, nu-i îngăduia totdeauna să-l înlocuiască, îndeosebi în certurile cu oamenii lui Zasławski, dar când avea de-a face cu vreun potrivnic din Łęczyca, se mulţumea să-l provoace, iar când şleahticul punea mâna pe sabie şi-l chema la luptă, atunci jupân Zagłoba îi spunea:

— Domnia Ta, n-aş fi împăcat în cugetul meu dacă te-aş osândi la moarte sigură, bătându-mă eu însumi cu Domnia Ta; încearcă mai bine cu acest fecioraş şi ucenic al meu, fiindcă nu ştiu dacă vei fi în stare să-i ţii piept.

După asemenea cuvinte, ieşea înainte Wołodyjowski cu mustăcioara arcuită în sus, cu nasul în vânt şi cu înfăţişarea unui gură-cască şi, primit sau nu, îşi punea la pământ potrivnicul. Asemenea petreceri îşi îngăduiau amândoi, datorită cărora le creştea faima printre năbădăioşii vestiţi şi printre şleahtici, mai ales renumele lui jupân Zagłoba, fiindcă se spunea:

— Dacă ucenicul e aşa, cum trebuie să fie învăţătorul!

Numai pe Charłamp nu putu să-l găsească Wołodyjowski multă vreme; se gândea chiar că fusese trimis înapoi în Lituania cu cine ştie ce însărcinări.

În acest chip se scurseră aproape şase săptămâni, timp în care treburile publice înaintaseră destul de mult. Lupta încordată dintre cei doi fraţi-candidaţi, vicleşugurile susţinătorilor, vânzoleala şi stârnirea patimilor – toate trecuseră aproape fără să lase vreo urmă. Ştiau cu toţii că Jan Kazimierz va fi ales, fiindcă principele Karol renunţase de bunăvoie să candideze, lăsându-i locul fratelui său. Era de neînţeles, dar în împrejurări ca acelea, votul lui Chmielnicki atârnase destul de mult, deoarece toată lumea se aştepta să se supună autorităţii regelui care va fi ales după gândul său. Aceste prevederi aveau să se adeverească în mare măsură. În schimb, pentru Wiśniowiecki care, precum odinioară Cato, nu încetase nici o clipă să ceară ca acea Cartagină zaporojeană să fie distrusă, această întorsătură a lucrurilor era o nouă lovitură. Acum negocierile aveau să fie la ordinea zilei. Prinţul ştia într-adevăr că negocierile sau nu vor duce dintr-odată la nimic, sau vor fi întrerupte în curând prin forţa lucrurilor şi prevedea războiul în viitor, dar îl cuprindea teama când se gândea care va fi soarta acestui război. În urma negocierilor, Chmielnicki pus în drepturi va fi şi mai puternic, iar Republica şi mai slabă. Şi cine va conduce oştirea împotriva unei căpetenii atât de vestite ca Chmielnicki? Nu vor veni oare alte înfrângeri, alte măceluri care vor istovi ultimele puteri? Fiindcă prinţul nu se amăgea, ştiind foarte bine că nu-i vor încredinţa comanda lui, cel mai aprig susţinător al lui Karol. Kazimierz făgăduise într-adevăr fratelui său că-i va îndrăgi pe toţi deopotrivă, Kazimierz avea un suflet mare, dar Kazimierz era partizanul politicii cancelarului, aşa că altcineva avea să primească buzduganul de căpetenie, nu prinţul, şi vai de Republică dacă acest cârmuitor nu va fi mai iscusit decât

Chmielnicki! La acest gând o durere îndoită strângea inima lui Jeremi; pe de o parte teama pentru viitorul ţării, pe de alta simţământul supărător pe care-l încearcă orice om când vede că meritele lui sunt trecute cu vederea, că nu i se va face dreptate şi că alţii vor înălţa capul peste el. N-ar fi fost Jeremi Wiśniowiecki, dacă n-ar fi fost mândru. Simţea în el puterea să facă faţă acestui rang care i se şi cuvenea, aşa că suferea îndoit.

Printre ofiţeri se vorbea chiar că prinţul nu va aştepta sfârşitul alegerilor şi va pleca la Varşovia, dar nu era adevărat. Prinţul nu numai că nu plecă, dar făcu şi o vizită principelui Kazimierz la Nieporęt, unde fu primit cu mare bunăvoinţă, după care se întoarse în oraş pentru un timp mai lung, chemat de treburile ostăşeşti. Prinţul se străduia din răsputeri să dobândească mijloace băneşti pentru oaste. În afară de asta, cu banii lui Karol se alcătuiau noi polcuri de dragoni pedestraşi. Unele fuseseră trimise în Ucraina, altele abia urmau să fie adunate. În acest scop, prinţul repezi în toate părţile ofiţeri pricepuţi în treburile organizării oştirii ca să aducă acele regimente în starea dorită. Fură trimişi mai întâi Kuszel şi Wierszułł, apoi veni şi rândul lui Wołodyjowski.

Într-o bună zi fu chemat înaintea prinţului care-i porunci:

— Domnia Ta ai să te duci prin Babice şi Lipków la Zaborów, unde aşteptă caii strânşi pentru oaste; îi vezi pe toţi, împlineşti lipsurile şi dai banii lui Trzaskowski, apoi îi aduci aici pentru oşteni. Banii ai să-i iei cu această chitanţă de la vistiernicul meu din Varşovia.

Wolodykowski se apucă îndată de treabă, luă banii şi în aceeaşi zi porni cu Zagłoba la Zaborów însoţit de zece oameni, cu o căruţă în care ducea banii. Mergeau încet, pentru că împrejurimile Varşoviei în acea parte roiau de şleahtici, slujitori, care şi cai; până dincolo de Babice satele erau atât de înţesate, încât mai toate casele erau pline de oaspeţi. Nu era prea greu să ţi se întâmple vreun neajuns în această îmbulzeală de oameni, fiecare cu gândurile şi

treburile lui, aşa că nici cei doi prieteni nu scăpară, cu toate că se străduiau să se poarte cu modestie şi să nu încurce pe nimeni.

Când ajunseră la Babice, văzură înaintea hanului vreo cincisprezece şleahtici care tocmai încălecau pe cai să plece în drumul lor. Cele două grupuri îşi dădură bineţe şi erau să se despartă, când deodată unul dintre călăreţi se uită la Wołodyjowski şi se apropie în trap întins de el, fără o vorbă.

— Aici mi-erai, frăţioare! strigă el; te-ai ascuns dar te-am găsit, în sfârşit! Acum nu-mi mai scapi! Hai, Domniile Voastre! strigă la tovarăşii săi. Aşteptaţi un pic! Am să-i spun două vorbe ofiţeraşului ăstuia şi vreau să-mi fiţi martori.

Pan Wołodyjowski zâmbi de mulţumire, fiindcă îl recunoscuse pe Charłamp.

— Dumnezeu mi-e martor că nu m-am ascuns, spuse el, şi te-am căutat peste tot, ca să te întreb dacă-mi mai porţi pică, dar, ce să fac! Nu ne-am întâlnit şi basta!

— Pane Michał şopti Zagłoba, te duci să îndeplineşti porunca prinţului!

— Ţin minte, mormăi Wołodyjowski.

— Vino să ne batem! răcni Charłamp. Domniile Voastre! i-am făgăduit acestui tinerel cu caş la gură că am să-i tai urechile, şi am să i le tai, pe viaţa mea! pe amândouă, aşa cum mă cheamă Charłamp! Domniile Voastre, rogu-vă să-mi fiţi martori, iar tu, flăcăiaşule, hai la treabă!

— Nu pot, pe viul Dumnezeu, nu pot! răspunse Wołodyjowski; mai păsuieşte-mă măcar câteva zile!

— Cum nu poţi? Ţi-a intrat frica-n oase? Dacă nu scoţi sabia îndată, am să te plesnesc cu latul paloşului, de ai să-ţi aduci aminte de amândoi bunicii. A, bărzăune! jivină otrăvită! în cale ştii să-mi stai, ştii să-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala, cu limba ştii să înţepi, dar când e vorba de sabie, valea!

Atunci se amestecă jupân Zagłoba.

— Mi se pare că Domnia Ta vrei să-l calci pe bătături, îi spuse lui Charłamp, dar bagă de seamă să nu te muşte într-adevăr acest bărzăune, că atunci nici un plasture n-o să te mai ajute. Ptiu, la dracu', Domnia Ta nu vezi că acest ofiţer îndeplineşte o poruncă? Uită-te la căruţa cu banii pe care-i ducem la polc şi înţelege, ce dracu, că însoţind această comoară, nu dispune de fiinţa lui şi nu poate să-ţi dea satisfacţie. Cine nu înţelege asta e un prostănac, nu un oştean! Slujim amândoi în flamurile voievodului Ruteniei şi am bătut noi pe alţii mai acătării ca Domnia Ta, dar astăzi nu e cu putinţă; ce se amână, nu fuge.

— Dacă duc banii oştii, sigur că nu pot să se bată, zise unul dintre însoţitorii lui Charłamp.

— Ce-mi pasă mie de banii lor! strigă nestăpânit Charłamp, să-mi dea satisfacţie, că de nu, încep să-l lovesc.

— Astăzi nu mă bat cu Domnia Ta, dar îţi dau cuvântul de cavaler, spuse Michał, că am să mă înfăţişez peste trei sau patru zile, unde pofteşti, îndată ce sfârşesc treaba care mi s-a încredinţat. Iar dacă Domniile Voastre nu vă mulţumiţi cu această făgăduială, poruncesc să pună mâna pe muschete, pentru că am să cred că nu am de-a face cu nişte şleahtici şi oşteni, ci cu nişte tâlhari. Aşa că, pe toţi dracii, alegeţi, că n-am vreme de pierdut!

Auzind acestea, dragonii care-l însoţeau îndreptară numaidecât ţevile muschetelor spre atacatori, şi această mişcare, ca şi cuvintele hotărâte ale lui Wołodyjowski se vede că făcură impresie asupra tovarăşilor lui Charłamp.

— Mai păsuieşte-l, îi spuseră, eşti oştean şi ştii ce înseamnă slujba: n-ai teamă, vei primi satisfacţie, pentru că omul e îndrăzneţ, ca toţi cei din steagurile rusine. Stăpâneşte-te, până te rugăm!

Jupân Charłamp mai stărui o vreme, dar înţelese în cele din urmă că sau îşi va supăra însoţitorii, sau îi va arunca într-o luptă inegală cu dragonii, aşa că se întoarse spre Wołodyjowski, şi-i spuse:

— Îţi dai deci cuvântul că vei reveni?

— O să te caut eu însumi, fie şi pentru că mă întrebi a doua oară. Voi veni peste patru zile; astăzi e miercuri, aşadar sâmbătă după amiază la ceasurile două. Alege locul.

— Aici la Babice e prea multă lume, zise Charłamp, s-ar putea să avem niscaiva impedimenta. Hai să ne întâlnim alături, la Lipków: acolo e mai multă linişte şi pentru mine nu e prea departe, fiindcă cvartirul nostru e la Babice.

— Domniile Voastre o să veniţi tot atât de mulţi ca şi astăzi? întrebă Zagłoba prevăzător.

— A, nu-i nevoie! zise Charłamp; am să vin numai eu şi jupânii Sielicki, rudele mele. Spero, de asemenea, că şi Domniile Voastre veţi veni fără dragoni.

— Poate că Domniile Voastre veniţi însoţiţi de oşteni, când vă bateţi în duel, spuse Michał, la noi nu e moda asta.

— Aşadar, peste patru zile, sâmbătă, la Lipków? întrebă Charłamp. Ne întâlnim înaintea hanului, iar acum, rămâneţi cu bine!

— Cu bine! răspunseră Wołodyjowski şi Zagłoba.

Potrivnicii se despărţiră în linişte. Pan Michał era fericit de viitoarea distracţie şi îşi făgăduia să-i ducă în dar lui jupân Longinus mustăţile tăiate ale petyhoreanului. Ajunse deci binedispus la Zaborów, unde-l găsi şi pe principele Kazimierz care venise acolo la vânătoare. Pan Michał îl zări numai de departe pe viitorul rege, pentru că se grăbea. După două zile îşi sfârşi treaba, văzu caii, plăti pe pan Trzaskowski, se întoarse la Varşovia şi în ziua şi la ora hotărâtă se înfăţişă la Lipków împreună cu Zagłoba şi Kuszel, pe care-l rugă să-i fie al doilea martor.

Ajungând la hanul pe care îl ţinea un ovrei, intrară înăuntru, ca să-şi clătească gura cu puţin mied şi să mai pună ţara la cale la un pahar.

— Stăpânul este acasă? întrebă Zagłoba pe hangiu.

— E la oraş.

— Sunt mulţi şleahtici la Lipków?

— Nu e nimeni. Numai la mine stă unul în iatac, un şleahtic bogat cu slujitori şi cai.

— De ce nu s-a dus la conac?
— Se vede că nu-l cunoaşte pe stăpânul de la Lipków. De altfel conacul e închis de vreo lună de zile.
— Poate că e Charłamp? zise Zagłoba.
— Nu, răspunse Wołodyjowski.
— Ei, pane Michał, mie mi se pare că el e.
— Ce mai e şi asta!
— Mă duc să văd cine e. Ovreiule, şleahticul a venit de mult?
— Astăzi a venit, nu sunt nici două ceasuri.
— Şi nu ştii de unde este?
— Nu ştiu, da' trebuie să fie de departe, caii erau istoviţi; oamenii vorbeau că vin de dincolo de Vistula.
— De ce s-a oprit el tocmai aici, la Lipków?
— Cine ştie?
— Mă duc să văd, repetă Zagłoba, poate că e vreun cunoscut.
Şi apropiindu-se de uşa închisă de la iatac, ciocăni cu mânerul săbiei şi zise:
— Domnia Ta, pot să intru?
— Cine-i acolo? întrebă un glas dinăuntru.
— Un prieten, spuse Zagłoba, crăpând uşa. Domnia Ta, mă rog de iertare, poate nu e timpul potrivit? adăugă el, băgându-şi capul în iatac.
Deodată se dădu înapoi şi trânti uşa, ca şi când ar fi văzut moartea cu ochii. Pe faţă i se întipărise spaima amestecată cu cea mai mare uimire, stătea cu gura căscată şi privea cu ochii rătăciţi la Wołodyjowski şi la Kuszel.
— Ce ai, Domnia Ta? întrebă Wołodyjowski.
— Pe rănile lui Hristos! Tăcere! spuse Zagłoba. Acolo e Bohun!
— Cine? Ce-ai păţit, Domnia Ta?
— Acolo e. Bohun!
Cei doi ofiţeri săriră în picioare.
— Domnia Ta, nu cumva ţi-ai pierdut minţile? Vino-ţi în fire! Cine e?

— Bohun! Bohun!
— Nu se poate!
— Pe viaţa mea! Aşa cum mă vedeţi, mă jur pe Dumnezeu şi pe toţi sfinţii!
— Şi de ce te-ai speriat aşa? întrebă Wołodyjowski. Dacă-i el acolo, ni l-a adus Dumnezeu în mână. Linişteşte-te, Domnia Ta. Eşti sigur că e el?
— Cum vorbesc cu Domnia Ta. L-am văzut doar; se îmbracă.
— Şi el te-a văzut?
— Nu ştiu, mi se pare că nu.
Ochii lui Wołodyjowski scânteiau ca nişte cărbuni aprinşi.
— Ovreiule! spuse încet, făcându-i semn cu mâna. Vino aici! Iatacul mai are şi altă uşă?
— Nu, numai cea care dă în odaia asta.
— Kuszel! La fereastră! şopti pan Michał. A, acuma nu mai scapă!
Kuszel fugi afară, fără nici o vorbă.
— Domnia Ta, vino-ţi în fire, zise Wołodyjowski. Primejdia nu te paşte pe Domnia Ta, ci pe el. Ce poate să-ţi mai facă? Nimic.
— Nu pot să-mi revin din uimire! răspunse Zagłoba, iar în gând îşi spuse: „Adevărat! De ce să-mi fie frică? Pan Michał e cu mine. Bohun să se teamă!”
Şi înfoindu-se cumplit, puse mâna pe mânerul sabiei.
— Pane Michał, nu trebuie să ne mai scape!
— Numai să fie într-adevăr Bohun! Mie tot nu-mi vine să cred. Ce să facă el aici?
— L-a trimis Chmielnicki să iscodească. E sigur! Pane Michał, aşteaptă. Îl prindem şi-i spuneam aşa: ori ne dă pe cneaghină, ori îl ameninţăm că îl dăm pe mâna judecăţii.
— De ne-ar da-o pe cneaghină, mânca-l-ar lupii!
— Nu suntem oare prea puţini: noi doi şi Kuszel al treilea? Se va apăra cu înverşunare şi are şi câţiva oameni.
— Vine şi Charłamp cu doi: vom fi şase! Destui! Sst! în clipa aceea se deschise uşa şi Bohun intră în încăpere. Se

vede că înainte nu-l zărise pe Zagłoba, când îşi băgase capul în iatac, fiindcă la vederea lui se înfiora deodată şi parcă o flacără îi străbătu obrazul, iar mâna se aşează cu iuţeala fulgerului pe mânerul sabiei; totul dură doar o clipită. Văpaia se stinse dintr-odată pe faţa-i care pălise totuşi puţin.

Zagłoba se uita la el şi nu scotea o vorbă; atamanul de asemenea stătea tăcut; în odaie s-ar fi auzit musca zburând, iar aceşti doi oameni, a căror soartă se încrucişase într-un chip atât de ciudat, se prefăceau în clipa aceea că nici nu se cunosc.

Tăcerea dură destul de mult. Lui Michał i se părea că se scurg veacuri întregi.

— Ovreiule, zise Bohun deodată, e departe până la Zaborów?

— Nu prea departe, răspunse hangiul. Domnia Ta pleci acum?

— Întocmai, spuse Bohun şi se îndreptă spre uşa care dădea în tindă.

— O clipă! răsună glasul lui Zagłoba.

Atamanul se opri deodată, ca şi când ar fi crescut în pământ şi, întorcându-se către Zagłoba, îşi pironi asupră-i ochii negri înfricoşători.

— Domnia Ta ce pofteşti? întrebă scurt.

— Ei, mi se pare că ne cunoaştem de undeva. Nu cumva ne-am întâlnit la o nuntă, într-un hutor din Ucraina?

— Aşa-i! răspunse atamanul cu semeţie, odihnindu-şi iarăşi mâna pe sabie.

— Cum o mai duci cu sănătatea? întrebă Zagłoba. Domnia Ta ai plecat atunci cam în pripă şi n-am avut vreme să-mi iau rămas-bun.

— Şi Domniei Tale ţi-a părut rău?

— Sigur că mi-a părut rău, am fi pornit danţul, că ne mai înmulţiserăm. (Aici jupân Zagłoba îl arătă pe Wołodyjowski.) Tocmai sosise acest cavaler, care ar fi bucuros să te cunoască mai bine.

— Ajunge! strigă Michał, ridicându-se deodată. Trădătorule, te arestez!

— Şi cu ce drept, mă rog? întrebă atamanul cu mândrie, înălţându-şi capul.

— Eşti un răzvrătit, duşmanul Republicii şi ai venit aici ca iscoadă.

— Şi Domnia Ta cine eşti?

— Oho! N-o să-ţi dau ţie lămuriri, acum nu-mi mai scapi!

— O să vedem! spuse Bohun. Nici eu nu ţi-aş fi arătat Domniei Tale îndreptările mele, dacă m-ai fi chemat la luptă ca un oştean, dar de vreme ce mă ameninţi cu arestul, ţi le arăt: iată scrisoarea hatmanului zaporojenilor, pe care o duc principelui Kazimierz. Nu l-am aflat la Nieporęt şi mă duc după el la Zaborów. Cum ai să mă arestezi acum?

Zicând acestea, Bohun privi trufaş şi batjocoritor la Wołodyjowski, iar pan Michał se zăpăci de tot, ca ogarul care simte că pierde vânatul, şi neştiind ce să facă, se uită întrebător la Zagłoba. Urmă o clipă de tăcere.

— Ha! spuse Zagłoba. N-avem ce face! De vreme ce eşti sol, nu putem să te arestăm, dar nu-l mai ameninţa cu sabia pe acest cavaler, dinaintea căruia ai fugit o dată de duduia pământul.

Faţa lui Bohun se acoperi de purpură, fiindcă în clipa aceea îl recunoscu pe Wołodyjowski. Ruşinea şi mândria rănită crescură deodată în atamanul neînfricat. Amintirea acelei fugi îl ardea ca focul. Era singura pată neştearsă de pe slava lui de cazac, la care ţinea mai mult decât la viaţă.

Iar neînduplecatul Zagłoba vorbea mai departe cu sânge-rece:

— Era cât pe ce să pierzi nădragii, şi cavalerului i s-a făcut milă de tine şi ţi-a dăruit viaţa. Ptiu, cazace, fătul meu! Ai faţa de muiere, dar şi inima ţi-e la fel. Făceai pe curajosul cu bătrâna cneaghină şi cu cneazul, un copil, dar când ai înainte un cavaler, o iei la sănătoasa! Se vede că eşti bun numai să duci scrisori şi să răpeşti jupâniţe, războiul nu e de tine. Pe viul Dumnezeu, am văzut cu ochii mei cum îţi

fâlfâiau nădragii. Ptiu, ptiu! Acum vorbeşti de sabie, fiindcă eşti purtătorul unei scrisori. Cum să ne batem cu tine, când tu te aperi cu această scrisoare? Ei, cazace, fătul meu! Vrei să ne amăgeşti, dar nu se prinde! Chmiel e un bun oştean, Krzywónos e bun dar printre cazaci sunt şi mulţi lăudăroşi!

Bohun se apropie deodată de jupân Zagłoba, care trecu repede în spatele lui Wołodyjowski, aşa că cei doi tineri se aflară faţă în faţă.

— N-am fugit de frică dinaintea Domniei Tale, ci ca să-mi scap oameni, zise Bohun.

— Eu nu cunosc pricina pentru care ai spălat putina, dar ştiu că ai şters-o, răspunse Michał.

— Sunt gata să mă bat oricând cu Domnia Ta, chiar acum şi aici.

— Mă provoci? întrebă Wołodyjowski, mijindu-şi ochii.

— Tu mi-ai răpit faima căzăcească, m-ai făcut de ruşine, am nevoie de sângele tău.

— Prea bine, răspunse Wołodyjowski.

— Volenti non fit injuria{170}, adăugă Zagłoba. Dar cine să-i dea scrisoarea principelui?

— Nu-ţi bate capul, Domnia Ta; asta-i treaba mea!

— Atunci încrucişaţi săbiile, dacă nu se poate altfel, zise Zagłoba. Ia aminte, atamane, dacă norocul va fi de partea ta cu acest cavaler, vei avea de luptat şi cu mine. Acum, pane Michał, vino puţin afară, am să-ţi spun ceva grabnic.

Cei doi prieteni ieşiră şi-l chemară pe Kuszel de la fereastra iatacului, apoi Zagłoba spuse:

— Domniile Voastre, stăm prost. Bohun are într-adevăr o scrisoare pentru principe şi dacă-l omoram, înfundăm temniţa. Amintiţi-vă că oşteanul propter securitatem loci judecă numai la două mile de câmpul alegerilor şi, oricum, avem de-a face cu un quasi trimis! Proastă treabă! După aceea va trebui să ne ascundem pe undeva sau ne va apăra prinţul, altfel poate să iasă rău. Pe de altă parte, e şi mai rău dacă-l lăsăm slobod. E singurul mijloc de a o scăpa pe cneaghină. O vom găsi mai uşor dacă Bohun nu va mai fi

printre cei vii. Se vede că însuşi Dumnezeu vrea să-i ajute pe Helena şi pe Skrzetuski. Asta-i! Să chibzuim, Domniile Voastre.

— E, găseşti Domnia Ta vreun şiretlic! zise Kuszel.

— Eu am adus lucrurile în aşa chip, încât el să ne provoace pe noi. Dar ne trebuie martori care să nu fie prieteni cu noi. Cred că n-ar fi rău să-l aşteptăm pe Charłamp. Mă însărcinez eu să-l conving să-i dea întâietate lui Bohun şi, la nevoie, să depună mărturie că am fost provocaţi şi a trebuit să ne apărăm. De asemenea trebuie să aflăm mai bine de la Bohun unde a ascuns-o pe jupâniţă. Dacă va pieri, nu mai are nevoie de ea – poate o să ne spună, dacă-l vom ruga. Şi dacă n-o să ne spună, tot e mai bine să moară. Trebuie să facem totul cu multă prevedere şi socoteală. Îmi plesneşte capul, Domniile Voastre.

— Cine se va bate cu el? întrebă Kuszel.

— Întâi pan Michał, apoi eu, zise Zagłoba.

— Iar eu voi fi al treilea.

— Nu se poate, îl întrerupse Michał, am să mă bat numai eu şi cu asta gata. De voi cădea eu, norocul lui, să plece sănătos.

— O! Eu i-am şi spus, zise Zagłoba, dar dacă Domniile Voastre hotărâţi altfel, mă închin.

— Ei, dacă vrea, n-are decât să se bată şi cu Domnia Ta, dar atât.

— Să mergem la el.

— Să mergem.

Intrară şi îl găsiră pe Bohun în odaia de oaspeţi, bând mied. Atamanul se liniştise cu totul.

— Domnia Ta, ascultă, îi zise Zagłoba, avem să vorbim treburi însemnate. Domnia Ta l-ai provocat la luptă pe acest cavaler; bine, dar trebuie să ştii că, atâta vreme cât eşti sol, te apără legea, ai venit aici printre oameni cu bună creştere, nu printre sălbatici. Aşa că nu putem să-ţi dăm satisfacţie, decât dacă recunoşti în faţa martorilor că Domnia Ta ne-ai provocat pe noi. Vor veni aici câţiva

şleahtici cu care trebuia să încrucişăm săbiile, şi ai să spui asta faţă de ei; iar noi îţi dăm cuvântul de cavaler că dacă-l vei birui pe pan Wołodyjowski, vei pleca slobod, fără să te împiedice cineva, doar dacă nu vrei cumva să te masori cu mine.

— Prea bine, rosti Bohun, voi porunci oamenilor mei în faţa acelor şleahtici să ducă scrisoarea şi să-i spună lui Chmielnicki, dacă am să pier, că eu v-am provocat, iar dacă Dumnezeu mă va ajuta să-l înving pe acest cavaler şi să-mi recapăt slava căzăcească, am să te rog şi pe Domnia Ta să ne batem.

Spuse şi se uită în ochii lui Zagłoba care se cam fâstâci, tuşi, scuipă şi răspunse:

— Mă învoiesc. Abia când ai să-ţi încerci puterile cu ucenicul meu, ai să vezi la ce te poţi aştepta de la mine. Dar să lăsăm asta. Mai este al doilea punctum, mai gingaş, în legătură cu care ne adresăm conştiinţei tale, căci, dacă eşti cazac, vrem să ne purtăm cu Domnia Ta ca şi cu un cavaler. Domnia Ta ai răpit-o pe cneaghina Kurcewiczowna, logodnica unui tovarăş şi prieten al nostru, şi o ţii ascunsă. Află că dacă te chemam în judecată pentru asta nu te mai ajuta cu nimic nici faptul că eşti trimisul lui Chmielnicki, fiindcă raptus puellae este o treabă care se plăteşte cu capul, şi erai judecat pe loc. Gândeşte-te bine, porneşti la luptă şi poţi să mori, ce se va întâmpla atunci cu acea sărmană? îi vrei răul şi pieirea tocmai tu, care spui că ţi-e dragă? Ai s-o laşi fără nici un sprijin? în seama ruşinii şi a nenorocirilor? Vrei să-i fii călău şi după moarte?

Glasul lui jupân Zagłoba răsuna cu o gravitate nu prea obişnuită pentru el, iar Bohun păli şi întrebă:

— Ce vreţi de la mine?

— Arată-ne locul în care o ţii închisă, ca, în caz că vei muri s-o găsim şi să i-o întoarcem logodnicului. Dumnezeu va avea milă de sufletul tău, dacă ne vei destăinui ascunzătoarea.

Atamanul îşi sprijini capul în palme şi căzu adânc pe gânduri, iar cei trei tovarăşi urmăreau cu luare-aminte schimbările care se petreceau pe această faţă expresivă, care se acoperi dintr-odată de o tristeţe duioasă, de parcă niciodată n-ar fi răsfrânt simţăminte aspre ca mânia şi turbarea, de parcă acest om era făcut doar pentru dragoste şi duioşie. Multă vreme tăcură cu toţii, până când, în sfârşit, liniştea fu întreruptă de glasul lui Zagłoba, care tremura rostind cele ce urmează:

— Dacă ai ruşinat-o cumva, să te pedepsească Dumnezeu, iar ea să-şi găsească adăpost fie şi la o mănăstire.

Bohun îşi înălţă ochii înlăcrimaţi şi plini de dor şi spuse:

— Dacă am ruşinat-o? Nu ştiu cum iubiţi Domniile Voastre, şleahticii, oştenii şi cavalerii, dar un cazac ca mine. eu am ferit-o de moarte şi de ruşine la Bar, apoi am dus-o în pustiu; acolo am păzit-o ca pe ochii din cap, n-am ridicat un deget asupra ei, i-am căzut la picioare şi am bătut mătănii ca înaintea unei icoane. Mi-a poruncit să plec, am plecat şi n-am mai văzut-o, că nu m-a lăsat războiul.

— Dumnezeu va ţine socoteală de asta, când te va judeca! zise Zagłoba, răsuflând uşurat. Dar e oare în siguranţă? Acolo e Krzywónos şi tătarii!

— Krzywónos stă la Kamieniec, iar pe mine m-a trimis la Chmielnicki să-l întreb dacă să se ducă sau nu la Kudak; până acum o fi şi pornit, iar acolo unde-i ea, nu sunt nici cazaci, nici Ieşi, nici tătari; e fără primejdie.

— Atunci unde-i?

— Ascultaţi, Domniile Voastre! Fie cum vreţi; am să vă spun unde este şi am să poruncesc să v-o dea, dar pentru asta legaţi-vă prin cuvântul de cavaler că dacă-mi ajută Dumnezeu, n-o s-o mai căutaţi. Făgăduiţi-mi pentru voi şi pentru pan Skrzetuski şi eu vă spun unde este.

Cei trei prieteni priviră unul la altul.

— O, fără îndoială, nu putem! strigară Kuszel şi Wołodyjowski.

— Aşa? spuse Bohun şi sprâncenele i se strânseră, iar ochii îi scânteiară. Şi de ce nu puteţi, Domniile Voastre, să faceţi asta?

— Pentru că Skrzetuski nu-i de faţă şi, în afară de asta, află că nici unul dintre noi nu va înceta s-o caute, chiar dacă ai fi ascuns-o şi în pământ.

— Atunci ce târg vreţi să faceţi cu mine; tu, cazace, dă-ne sufletul, iar noi te căsăpim cu săbiile! A, degeaba! Voi credeţi că sabia mea căzăcească nu-i de oţel, de croncăniţi asupra mea ca ciorile deasupra unui stârv? Voi aveţi nevoie de sângele meu, eu de al vostru! O să vedem cine cu ce o să se aleagă.

— Aşadar nu vrei să spui?

— De ce v-aş spune? La moarte cu voi toţi!

— La moarte cu tine! Meriţi să te hăcuim cu săbiile.

— Încercaţi! spuse atamanul, zvâcnind în sus.

Kuszel şi Wołodyjowski se ridicară şi ei de pe laviţă.

Privirile ameninţătoare începură să se încrucişeze, piepturile cuprinse de mânie răsuflau mai puternic şi nu se ştie la ce s-ar fi ajuns, dacă nu era Zagłoba care, uitându-se pe fereastră, exclamă:

— A venit Charłamp cu martorii!

După o clipă, rohmistrul din Petyhorsk intră în încăpere însoţit de doi tovarăşi, panii Sielicki. Îşi dădură bineţe, şi Zagłoba îi luă deoparte şi începu să le spună despre ce e vorba.

Le vorbi atât de limpede, încât îi convinse îndată, mai ales că se asigură că pan Wołodyjowski îi roagă numai pentru o scurtă păsuire, iar după lupta cu cazacul le va sta la dispoziţie. Aici jupân Zagłoba începu a povesti cât de veche şi de cumplită este ura tuturor oştenilor prinţului faţă de Bohun, vrăjmaşul Republicii întregi şi unul dintre cei mai cruzi răzvrătiţi, în sfârşit, le istorisi cum a răpit-o pe cneaghină, o jupâniţă din neam de şleahtici şi logodnică a unui şleahtic care este oglinda tuturor virtuţilor cavalereşti.

— Iar dacă Domniile Voastre sunteţi şleahtici şi vă simţiţi fraţi cu noi, atunci nedreptatea noastră e şi a voastră, e a întregii stări a şleahticilor; o să răbdaţi dar, Domniile Voastre să nu fie răzbunată?

La început Charłamp se împotrivi, spunând că, de vreme ce lucrurile stau aşa, trebuie să-l spârcuiască numaidecât pe Bohun, „iar pan Wołodyjowski să se bată cu mine, aşa cum ne-am înţeles”. Jupân Zagłoba fu nevoit să-i lămurească încă o dată de ce nu se poate şi nu se cuvine să se năpustească atâţia asupra unuia singur. Din fericire îl ajutară panii Sielicki, amândoi oameni cu judecată sănătoasă şi statornică, aşa că în cele din urmă îndărătnicul lituanian se lăsă convins şi se învoi cu amânarea.

În acest timp, Bohun se duse la oamenii lui şi se întoarse cu esaulul Eliaszeńko, căruia îi spuse că provocase la luptă doi şleahtici, după care repetă cu glas tare acelaşi lucru faţă de Charłamp şi de panii Sielicki.

— Iar noi făgăduim, zise Wołodyjowski, că dacă ieşi învingător din lupta cu mine atunci numai de tine atârnă dacă vrei să te baţi şi cu jupân Zagłoba; nimeni altul nu te va mai provoca şi nici nu vei fi atacat de toţi deodată, vei pleca unde vrei – lucru pentru care ne dăm cuvântul de cavaleri şi vă rugăm şi pe Domniile Voastre să vi-l daţi.

— Ni-l dăm, spuseră solemn Charłamp şi cei doi Sielicki.

Atunci Bohun înmâna lui Eliaszeńko scrisoarea lui Chmielnicki către principele Kazimierz şi-i zise:

— Dacă mor, tu să dai principelui scrisoarea şi să-i spui şi lui Chmielnicki că eu am fost vinovat şi că nu m-au omorât prin trădare.

Zagłoba, care avea ochi pentru toate, băgă de seamă că pe faţa mohorâtă a lui Eliaszeńko nu se vedea nici urmă de nelinişte – se vede că era sigur de atamanul său.

Bohun se întoarse cu mândrie la şleahtici.

— Ei, acum fiecare cu ce-i e scris, rosti el. Putem să mergem.

— E timpul, e timpul! răspunseră cu toţii, prinzându-şi poalele contăşelor la cingătoare şi luându-şi săbiile la subsuoară.

Ieşiră înaintea hanului şi se îndreptară spre râul care curgea prin desişul de măceşi, trandafiri sălbatici, merişori şi puieţi de pin. Noiembrie scuturase într-adevăr frunzele, dar tufişurile erau atât de dese, încât se întindeau negre, ca o fâşie de zăbranic, hăt, pe câmpurile goale până spre păduri. Ziua era palidă, dar senină, plină de acea tristeţe dulce de toamnă. Soarele tivea blajin cu aur crengile dezgolite ale copacilor, luminând dunele galbene de nisip, care se întindeau puţin mai încolo pe malul drept al pârâului. Potrivnicii şi martorii lor se apropiau tocmai de acele dune.

— Acolo ne oprim, zise Zagłoba.

— Prea bine, răspunseră cu toţii.

Zagłoba era din ce în ce mai neliniştit; în cele din urmă se apropie de Wołodyjowski şi-i şopti:

— Pane Michał.

— Ce-i?

— Pane Michał, pe bunul Dumnezeu, dă-ţi toată silinţa! în mâinile tale se află acum soarta lui Skrzetuski, libertatea cneaghinei, viaţa ta şi a mea, fiindcă, Doamne fereşte, dac-o păţeşti, eu n-am s-o scot la capăt cu acest tâlhar.

— Atunci de ce l-ai mai provocat?

— Alea jacta est. M-am încrezut în tine, pane Michał, dar eu am îmbătrânit, am răsuflarea scurtă, mă astup, iar fercheşul ăsta se învârte ca un titirez. E un ogar îndrăcit, pane Michał!

— Am să-mi dau osteneala, zise micul cavaler.

— Să-ţi ajute Dumnezeu. Nu te pierde cu firea!

— Da' de unde!

Tocmai atunci se apropie de ei unul din panii Sielicki.

— Cazacul ăsta al vostru e dat dracului, şopti. Se poartă de parc-ar fi de-o seamă cu noi, dacă nu şi mai sus. Ha! Ce

curaj! Maică-sa pesemne că s-a uitat la vreun şleahtic când îl ducea în pântece.

— E! zise Zagłoba, mai degrabă şleahticul s-a uitat la maică-sa.

— Aşa mi se pare şi mie, spuse Wołodyjowski.

— Să ne oprim! strigă Bohun deodată.

— Să ne oprim, să ne oprim!

Şi se opriră. Şleahticii, în semicerc, Wołodyjowski şi Bohun, unul în faţa celuilalt.

— Wołodyjowski, om încercat în astfel de lucruri, deşi tânăr, pipăi mai întâi nisipul cu piciorul, să vadă dacă e întărit, după care îşi aruncă ochii împrejur, vrând să cunoască toate asprimile locului; se vedea cât de colo că nu dispreţuia deloc încercarea care-l aştepta. Se întâmpla să aibă de-a face cu cel mai mare viteaz din toată Ucraina, pe care poporul îl preamărea în cântecele lui şi al cărui nume era cunoscut până la Crîm. Micul Wołodyjowski, simplu porucinic de dragoni, avea să dobândească în urma acestei lupte fie o moarte plină de faimă, fie o izbândă la fel de mare, aşa că nu scăpa nimic din vedere, pentru a se arăta vrednic de asemenea potrivnic. De aceea, pe faţă i se întipărise o seriozitate neobişnuită, pe care, văzând-o, jupân Zagłoba se sperie: „îşi pierde curajul, gândi, s-a zis cu el şi, odată cu el, şi cu mine!”

În acest timp, după ce Wołodyjowski cercetă terenul cu de-amănuntul, începu să-şi descheie scurta.

— E cam răcoare, zise, dar o să ne încălzim.

Bohun îi urmă pilda şi-şi lepădară amândoi hainele de deasupra, rămânând numai în cămaşă şi pantaloni, apoi îşi sumeseră mânecile de la mâna dreaptă.

Cât de prizărit părea Michał faţă de voinicul ataman! Aproape că nu se vedea. Martorii priveau cu nelinişte la pieptul larg al cazacului şi la muşchii uriaşi, noduroşi, care se prelungeau de sub mâneca suflecată. Se părea că un cocoşel firav se ia la harţă cu un erete puternic de stepă. Nările lui Bohun se lărgiseră, de parcă adulmecau sângele

dinainte, şi faţa i se micşorase într-atâta, că moţul negru îi ajungea până la sprâncene, iar sabia îi tremura în mână; îşi aţinti ochii vultureşti asupra potrivnicului şi aşteptă semnalul.

Wołodyjowski cercetă în lumină tăişul sabiei, îşi mişcă mustăcioara şi luă poziţie.

— O să-l ciopârţească într-o clipită, îngână Charłamp către Sielicki.

Atunci se auzi glasul uşor tremurat al lui Zagłoba:

— În numele lui Dumnezeu, începeţi!

CAPITOLUL XII.

SĂBIILE ŞUIERARĂ ŞI SE ÎNCRUCIŞARĂ zăngănind. Locul luptei se schimbă numaidecât, fiindcă Bohun lovea cu atâta turbare, încât Wołodyjowski sări câţiva paşi înapoi, aşa că martorii fură nevoiţi şi ei să se retragă. Şerpuirile fulgerătoare ale sabiei lui Bohun erau atât de repezi, că ochii înfricoşaţi ai celor de faţă abia puteau să le urmărească; se părea că Michał este înconjurat cu totul de ele, acoperit, şi că numai unul Dumnezeu izbutea să-l smulgă de sub năvala acestor fulgere. Loviturile se contopeau într-un vâjâit necontenit, trimiţând un val de aer spre obrazul celor de faţă. Furia atamanului creştea: îl cuprindea turbarea sălbatică a luptei şi-l împingea înainte spre Wołodyjowski, ca un uragan, iar micul cavaler se retrăgea mereu şi se apăra numai. Braţul drept întins nu se mişca aproape deloc, doar mâna se îndoia mereu de la încheietură în semicercuri mărunte, repezi ca gândul, şi prindea izbiturile înverşunate ale lui Bohun, aşeza fierul sub fier, respingea şi iar se apăra, retrăgându-se; îşi aţintise ochii în ochii cazacului şi, printre fulgerele şerpuitoare părea liniştit, numai pe obraji îi apăruseră pete de roşeaţă.

Jupân Zagłoba închisese ochii şi se auzea numai lovitură după lovitură şi scrâşnetul fierului.

— Se apără încă! şopteau panii Sielicki şi Charłamp.

— L-a înghesuit în valul de nisip, adăugă încet Kuszel.
Zagłoba deschise iarăşi ochii şi privi. Wołodyjowski aproape că se sprijinea cu spatele de dună, dar nu era încă rănit, numai rumeneala de pe faţă devenise mai vie şi câteva picături de sudoare îi apăruseră pe frunte.

Inima lui Zagłoba începu să bată cu putere, nădejdea îi crescu în suflet.

„Doar şi pan Michał e un meşter între meşteri, gândi el, iar celălalt o să obosească până la urmă."

Faţa lui Bohun se făcuse palidă, sudoarea îi îmbrobonase şi lui fruntea, dar împotrivirea îi aţâţa şi mai mult înverşunarea; dinţii albi îi străluceau de sub mustăţi, iar din piept i se smulgea un hârâit de turbare.

Wołodyjowski nu-l părăsea din ochi şi se apăra întruna.

Deodată, simţind duna în spate, se ghemui; privitorilor li se păru că a căzut, dar el se aplecase numai, lăsându-se pe vine, şi se aruncase cu toată greutatea trupului, ca o piatră, în pieptul cazacului.

— Atacă! strigă Zagłoba.

— Atacă! repetară ceilalţi.

Într-adevăr, aşa era: acum atamanul dădea înapoi, iar micul cavaler, cunoscând toată puterea potrivnicului, lovea atât de iute, încât martorilor li se tăie răsuflarea: pesemne că începea să se încălzească, ochii mici scăpărau scântei; se chincea, zvâcnea în sus, schimbându-şi locul într-o clipită, şi se mişca în cerc în jurul atamanului, silindu-l să se învârtească în loc

— O, meşter neîntrecut! strigă Zagłoba.

— Vei muri! se auzi deodată Bohun.

— Vei muri! răspunse ca un ecou Wołodyjowski. Atunci cazacul, printr-o mişcare cunoscută numai celor mai iscusiţi mânuitori de spadă, îşi mută sabia din mâna dreaptă în cea stângă şi dădu o lovitură atât de năprasnică, încât Michał se prăbuşi la pământ, ca lovit de trăsnet.

— Iisuse, Maria! strigă Zagłoba.

Dar Michał căzuse înadins, şi sabia lui Bohun tăie doar aerul, iar micul cavaler sări ca o pisică sălbatică şi aproape cu toată lungimea lamei crestă groaznic pieptul descoperit al cazacului.

Bohun se clătină, făcu un pas înainte şi împunse cu ultimele puteri; Wołodyjowski respinse lovitura cu uşurinţă şi izbi de două ori în capul plecat – sabia scăpă din mâinile lui Bohun şi căzu cu faţa în nisip într-o baltă de sânge.

Eliaszeńko, de faţă la luptă, se aruncă peste trupul atamanului.

O vreme martorii nu putură să rostească o vorbă, iar Michał tăcea şi el, se sprijinise cu amândouă mâinile în săbioară şi răsufla greu.

Zagłoba întrerupse cel dintâi tăcerea.

— Pane Michał, vino să te îmbrăţişez! spuse cu duioşie.

Îl înconjurară cu toţii.

— Domnia Ta eşti un grozav mânuitor de sabie! Bată-te-ar norocul să te bată! spuseră cei doi Sielicki.

— Domnia Ta, văd că eşti dintre cei care tac şi fac! zise şi Charłamp. Mă voi măsura şi eu cu Domnia Ta, ca să nu se spună că mi-a fost frică, dar chiar dacă mă vei hărtăni şi pe mine tot aşa, îngăduie-mi să te firitisesc.

— Ei, mai bine v-aţi împăca, fiindcă, la drept vorbind, n-aveţi pentru ce să vă bateţi, rosti Zagłoba.

— Nu se poate, pentru că aici e vorba de faima mea, răspunse petyhoreanul, pentru care sunt gata să-mi dau viaţa.

— Ce am eu cu viaţa Domniei Tale, hai s-o lăsăm baltă, spuse Wołodyjowski, ca să vorbesc adevărul, nu eu ţi-am încurcat cărările, acolo unde crezi Domnia Ta; ţi le va încurca altul mai vrednic decât mine nu eu.

— Cum aşa?

— Pe cuvântul meu de cavaler.

— Dacă-i aşa, împăcaţi-vă, strigară panii Sielicki şi Kuszel.

— Fie şi aşa, consimţi Charłamp, deschizându-şi braţele. Wołodyjowski îi căzu la piept şi începură să se ţocăie, de se

auzea ecoul prin dune, iar Charłamp zise:

— Fir-ar să fie, spârcuieşti aşa, un uriaş ca ăsta! Ştia să se bată cu sabia.

— Nu mă aşteptam să fie atât de priceput! Şi unde putea să înveţe?

Toţi îşi îndreptară luarea-aminte asupra atamanului întins pe jos, pe care Eliaszeńko îl întorsese cu faţa în sus şi aştepta plângând să vadă măcar un semn de viaţă. Faţa lui Bohun era de nerecunoscut, acoperită de picăturile de sânge care se scurseseră din rănile de la cap şi se închegaseră îndată în aerul rece. Pe piept cămaşa era de asemenea năclăită de sânge, dar trăia încă. Se vede că era scuturat de fiorii dinaintea morţii, picioarele îi tremurau, iar degetele mâinilor încovoiate ca nişte gheare scormoneau nisipul. Zagłoba se uită la el şi dădu din mână.

— Îi ajunge! spuse el, îşi ia rămas-bun de la lume.

— A! exclamă unul dintre cei doi Sielicki, e ca şi mort.

— Aşa-i! mai că l-a tăiat în două.

— A fost un viteaz de seamă, îngână Wołodyjowski, clătinând din cap.

— Ehe, ştiu şi eu ceva despre treaba asta, adăugă Zagłoba. În acest timp Eliaszeńko voia să-l ridice pe ataman şi să-l ducă, dar pentru că era un om destul de prăpădit şi bătrân, iar Bohun aproape un uriaş, nu izbutea. Până la han erau câţiva stânjeni, iar Bohun putea să moară din clipă în clipă, aşa că esaulul se rugă de şleahtici:

— Boieri! strigă împreunându-şi mâinile. În numele Mântuitorului şi al Sfintei Preciste, daţi-mi o mână de ajutor! Nu-l lăsaţi să-şi dea sufletul aici ca un câine. Eu sunt bătrân şi nevolnic, iar oamenii sunt departe.

Şleahticii se uitară unul la altul. Îndârjirea împotriva lui Bohun pierise din toate inimile.

— Sigur că nu putem să-l lăsăm aici ca pe un câine, mormăi Zagłoba. De vreme ce ne-am bătut cu el, înseamnă că nu mai e un necioplit pentru noi, ci un oştean, pe care se cade să-l ajutăm. Domniile Voastre, cine vine să-l cărăm?

— Eu, spuse Wołodyjowski.

— Duceţi-l pe burca mea, adăugă Charłamp.

— După o clipă, Bohun era întins pe bunda de colţurile căreia apucară Zagłoba, Wołodyjowski, Kuszel şi Eliaszeńko – şi tot alaiul, însoţit de Charłamp şi de panii Sielicki, se porni cu paşi măsuraţi spre han.

— Multă viaţă mai are, zise Zagłoba, se mişcă şi acum. Doamne Dumnezeule, dacă mi-ar fi spus cineva că am să ajung dădaca lui şi am să-l car aşa, aş fi crezut că îşi bate joc de mine! Ştiu că am o inimă prea simţitoare, dar ce să fac! Am să-i leg şi rănile. Nădăjduiesc că n-o să ne mai întâlnim pe lumea asta; n-are decât să mă pomenească de bine pe cealaltă!

— Domnia Ta crezi că nu mai e chip să se vindece? întrebă Charłamp.

— El? N-aş da nici o para chioară pe viaţa lui. Aşa i-a fost scris, n-avea cum să se mai ferească, fiindcă dacă-l învingea pe Wołodyjowski, încăpea pe mâinile mele şi tot nu scăpa. Dar mai bine că s-a întâmplat aşa, pentru că tot mi se spune că sunt un ucigaş fără milă. Ce vină am eu, dacă-mi stau în drum? Lui Duńczewski am fost silit să-i plătesc cinci sute de galbeni, şi Domniile Voastre cunoaşteţi că proprietăţile din Ucraina nu mai aduc nici un venit.

— Adevărat, prădăciunile tâlharilor v-au adus în sapă de lemn, zise Charłamp.

— Of! Greu mai e şi cazacul ăsta, vorbi mai departe Zagłoba, am început să gâfâi! De jefuit, ne-au jefuit, dar trag nădejde că Seimul o să ne înlesnească niscaiva mijloace de întreţinere, altminteri ne-am dus pe copcă. Greu! greu! Domniile Voastre, ia priviţi, iar începe să sângereze; pane Charłamp, dă fuga la han şi spune-i ovreiului să frământe miez de pâine cu pânză de păianjen. N-o să-i ajute foarte mult viitorului răposat, dar e creştinesc să legi rănile potrivnicului şi să-i faci moartea mai uşoară. Da' iute, jupâne!

Charłamp porni înainte, şi când îl aduseră, în sfârşit, pe ataman în odaie, Zagłoba se apucă îndată cu mare pricepere şi îndemânare de treabă. Opri sângele şi lipi rănile, apoi se întoarse către Eliaszeńko.

— Bătrâne, de tine nu mai e nevoie aici, îi spuse. Du-te degrabă la Zaborów, roagă-te să fi primit de principe, dă-i scrisoarea şi povesteşte tot ce-ai văzut, aşa cum a fost. Dacă ai să minţi, am să aflu, fiindcă sunt omul de încredere al principelui, şi am să poruncesc să-ţi taie gâtul. Închină-te şi lui Chmielnicki din partea mea, că mă cunoaşte şi mă are drag. O să-l înmormântăm cum se cuvine pe atamanul tău, iar tu fă-ţi treaba şi nu mai umbla prin toate colţurile, că s-ar putea să te taie înainte de a dovedi cine eşti. Du-te sănătos! du-te! du-te!

— Boierule, îngăduie să rămân până i se răceşte trupul.

— Du-te când îţi spun! îl ameninţă Zagłoba, că de nu, poruncesc tovarăşilor să te ducă până la Zaborów. Şi nu uita să te închini lui Chmielnicki.

Eliaszeńko se ploconi până la pământ şi ieşi, iar Zagłoba se adresă lui Charłamp şi panilor Sielicki:

— L-am trimis la Zaborów, pentru că aici nu mai are nimic de făcut. Dacă l-ar prinde pe undeva şi l-ar ucide, lucru care se poate prea lesne întâmpla, vina ar cădea asupra noastră. Oamenii prinţului Dominik şi jigodiile cancelarului ar fi primii care ar ţipa în gura mare că oştenii prinţului voievod au nesocotit legile, omorând toată solia cazacilor. Ei, dar o minte înţeleaptă are grijă de toate! N-o să ne lăsăm noi înfulecaţi de aceşti ferchezuiţi, mâncători de coajă de pâine şi muieratici, iar Domniile Voastre să nu pregetaţi a depune mărturie la nevoie că el ne-a provocat şi să povestiţi aşa cum s-a petrecut. Trebuie să dau poruncă primarului din sat să-l înmormânteze. Aici nu se ştie cine este, vor crede că e vreun şleahtic şi-l vor înmormânta cum se cade. E timpul să plecam şi noi, pane Michał, pentru că trebuie să-i dăm socoteală prinţului.

Răsuflarea hârâită a lui Bohun îl întrerupse pe jupân Zagłoba.

— Oho, sufletul îşi caută drumul să iasă! spuse şleahticul. Se lasă noaptea, o să plece pe lumea cealaltă pe întuneric. Şi pentru că n-a ruşinat-o pe jupâniţa noastră, să-i dea Dumnezeu odihnă veşnică! Amin! Pane Michał. să mergem. Îl iert din toată inima pentru tot ce mi-a făcut, deşi e adevărat că mai mult m-am amestecat eu în treburile lui, decât el într-ale mele. Acum s-a sfârşit. Rămâneţi sănătoşi, Domniile Voastre, mi-a făcut plăcere să cunosc nişte cavaleri atât de vrednici. Să nu uitaţi să depuneţi mărturie, dacă va fi nevoie.

CAPITOLUL XIII.

PRINŢUL JEREMI PRIMI VESTEA despre tăierea lui Bohun destul de nepăsător, mai ales când află că sunt oameni din alte steaguri, care sunt gata să depună mărturie că Wołodyjowski fusese provocat. Dacă lucrul nu s-ar fi întâmplat cu câteva zile înainte de vestirea alegerii lui Jan Kazimierz, dacă lupta candidaţilor ar fi fost încă în toi, fără îndoială că potrivnicii lui Jeremi, în frunte cu cancelarul şi prinţul Dominik, n-ar fi întârziat să facă din această întâmplare o armă împotriva lui, oricâte mărturii şi oricâţi martori ar fi avut. Dar, după renunţarea lui Karol, minţile erau ocupate cu alte rosturi şi era lesne de presupus că totul va fi dat uitării.

Doar Chmielnicki mai putea să se folosească de această împrejurare, ca să arate cât e de nedreptăţit, dar prinţul se aştepta că principele va aminti în răspunsul său ori va porunci să se spună din partea lui în ce chip a murit trimisul, şi Chmielnicki nu va cuteza să se îndoiască de vorbele regelui.

Prinţul dorea numai să nu se facă zarvă politică din pricina oştenilor săi. Pe de altă parte, gândindu-se la Skrzetuski, prinţul era chiar bucuros de cele petrecute, fiindcă scăparea Helenei era acum cu mult mai uşoară. Putea să fie

găsită, luată cu forţa sau răscumpărată, şi nu încăpea îndoială că prinţul nu s-ar fi zgârcit să plătească sume oricât de mari pentru a-şi izbăvi cavalerul favorit de suferinţă, făcându-l iarăşi fericit.

Wołodyjowski mergea cu mare frică la prinţ, fiindcă, deşi nu era sperios din fire, se temea ca de foc de fiecare dată când voievodul îşi încrunta sprânceana. Cât de mari îi fură deci mirarea şi bucuria când prinţul, ascultându-le istorisirea şi gândindu-se o clipă asupra celor întâmplate, scoase un inel scump din deget şi spuse:

— Laud stăpânirea Domniilor Voastre; aţi făcut bine că nu l-aţi atacat voi întâi, pentru că de aici puteau să se stârnească în Seim discuţii îndelungate şi păgubitoare. Iar dacă cneaghina va fi găsită, Skrzetuski vă va fi recunoscător până la moarte. Porucinice Wołodyjowski, mi-a ajuns mie la ureche că Domnia Ta nu prea ştii să-ţi ţii sabia în teacă, aşa cum alţii nu prea-şi ţin limba în gură, faptă pentru care s-ar cuveni să te pedepsesc. Totuşi, de vreme ce te-ai bătut pentru un prieten cu un viteaz atât de cunoscut şi ai păstrat faima steagurilor noastre, primeşte acest inel, ca să-ţi aduci aminte de această zi. Ştiam că eşti un bun oştean şi un iscusit mânuitor de sabie, dar se vede că eşti un meşter neîntrecut.

— El? spuse Zagłoba. El ar fi în stare să reteze coarnele diavolului la a treia încrucişare de săbii. Dacă Luminăţia Ta vei porunci vreodată să mi se taie capul, numai el vreau să mi-l reteze, cel puţin mă va trimite dintr-o singură lovitură pe lumea cealaltă. Lui Bohun i-a spintecat pieptul în două, apoi i-a crestat căpăţâna de două ori.

Prinţului îi plăceau isprăvile de vitejie şi oştenii destoinici, aşa că zâmbi mulţumit şi întrebă:

— Domnia Ta, ai găsit pe cineva până acum să-ţi ţină piept?

— Numai Skrzetuski m-a vătămat o dată puţin, dar şi eu pe el, atunci când Luminăţia Ta ne-ai băgat la temniţă pe amândoi, iar dintre ceilalţi poate Podbipięta ar putea să mi

se împotrivească, fiindcă are o putere neobişnuită, şi într-o măsură Kuszel, dacă ar vedea mai bine.

— Luminăţia Ta să nu-l creadă, se amestecă Zagłoba, nimeni nu i se poate împotrivi.

— Bohun s-a apărat multă vreme?

— Cu el am avut de furcă, nu glumă, răspunse Michał. Cunoştea şi aruncătura sabiei în mâna stângă.

— Bohun îmi spunea, îl întrerupse iarăşi Zagłoba, că se bătea zile întregi cu cnejii Kurcewicz, ca să capete îndemânare, şi la Czehryn am văzut că făcea la fel cu alţii.

— Ştii ce, Domnia Ta, îi spuse prinţul lui Wołodyjowski cu o seriozitate prefăcută, du-te la Zamość, cheamă-l pe Chmielnicki la luptă şi dintr-o lovitură scapă Republica de toate grijile şi nenorocirile.

— Dacă Luminăţia Ta îmi porunceşte, mă duc, numai Chmielnicki să se învoiască, răspunse micul porucinic de dragon.

Iar prinţul:

— Noi glumim şi lumea piere! Dar la Zamość tot trebuie să plecaţi, Domniile Voastre. Am ştiri din tabăra cazacilor că îndată ce se va vesti alegerea principelui Kazimierz, Chmielnicki va înceta asediul şi se va retrage în Ucraina, lucru pe care-l va face din dragoste adevărată ori prefăcută faţă de rege, sau pentru că la Zamość şi-ar ştirbi prea tare oastea. Aşadar trebuie să vă duceţi să-i povestiţi lui Skrzetuski ce s-a întâmplat, ca să pornească s-o caute pe cneaghină. Spuneţi-i să-şi ia din steagurile mele de la starostele din Waly oricâţi oşteni îi vor fi de trebuinţă pentru drum. De altminteri am să-i trimit prin Domniile Voastre învoirea şi o scrisoare, pentru că aş vrea tare mult să-l văd fericit.

— Luminăţia Ta eşti părintele nostru, al tuturor, zise Wołodyjowski, de aceea te vom sluji până la moarte.

— Nu ştiu dacă în curând nu veţi ajunge să flămânziţi în slujba mea, răspunse prinţul, dacă toată averea de peste

Nipru se va duce de râpă, dar câtă vreme va fi a mea, tot ce am e şi al vostru.

— O! exclamă Michał. Bruma de avere pe care o avem, va fi întotdeauna a Luminăţiei Tale.

— Şi a mea alături de ale celorlalţi! spuse Zagłoba.

— Nu e încă nevoie de aşa ceva, răspunse prinţul cu bunăvoinţă. Trag nădejde că dacă voi pierde totul, Republica o să-şi amintească măcar de copiii mei.

Când spunea aceste cuvinte, prinţul ghicea parcă cele ce aveau să se întâmple în viitor. După douăzeci şi unu de ani, Republica îi dădea singurului său fiu{171} tot ce avea mai de preţ – coroana, dar acum uriaşele avuţii ale lui Jeremi erau într-adevăr şubrezite.

— Ştiu că ne-am descurcat bine! zise Zagłoba după ce ieşiră amândoi de la prinţ. Pane Michał, poţi să fii sigur de înaintare. Arată-mi şi mie inelul. Pe viul Dumnezeu, face pe puţin o sută de galbeni de aur, are o piatră foarte frumoasă. Să întrebi mâine pe vreun armean la bazar. Cu asemenea sumă poţi să înoţi în mâncare, băutură şi alte lucruri prea plăcute. Pane Michał, Domnia Ta cum gândeşti? E o zicală ostăşească: „Azi trăiesc, mâine putrezesc!” aşa că nu merită să te gândeşti la ziua de mâine. Viaţa omului e scurtă, pane Michał, tare scurtă. Lucrul de căpetenie este că de acum înainte prinţul te are la inimă. Ar fi dat de zece ori pe atâta ca să i-l dăruiască pe Bohun lui Skrzetuski şi tocmai asta ai făcut tu. Poţi să te aştepţi la o răsplată şi mai mare, crede-mă. Ce, puţini sunt cavalerii care s-au ales cu moşii pe viaţă sau pentru totdeauna de la prinţ? Ce înseamnă un inel ca ăsta! Nu mai încape îndoială, ai să te alegi şi tu cu vreo moşioară, ba până la urmă prinţul o să te şi însoţire cu vreo rubedenie de-a lui.

— De unde ştii Domnia Ta că.

— Că ce?

— Am vrut să-ţi zic: ce-ţi mai trăsneşte prin cap? Cum ar putea să se întâmple aşa ceva?

— Păi cum, nu s-a mai întâmplat? Nu eşti şi tu şleahtic? Nu suntem toţi deopotrivă? Câţi magnaţi nu au rude îndepărtate printre şleahtici, pe care mai târziu le dau după curtenii mai de seamă? Mi se pare că şi Suffczyński de la Sieńcza are de soţie o rudă îndepărtată a familiei Wiśniowiecki. Toţi suntem fraţi, pane Michał, toţi suntem fraţi, cu toate că slujim unii la alţii, pentru că ne tragem cu toţii din Jafet şi nu ne deosebim decât prin avuţie şi ranguri, la care fiecare poate să ajungă. Se poate ca prin alte părţi să fie deosebiri mai mari între şleahtici, dar asemenea şleahtici sunt nişte ticăloşi! înţeleg diferenţele dintre câini, că sunt dresaţi sau de vânătoare care aleargă ca gândul, dar ia aminte, pane Michał, că şleahticii nu pot să fie la fel, pentru că s-ar înfrăţi cu câinii şi n-ar mai fi şleahtici, ruşine pentru care Dumnezeu să nu-i ierte!

— Vorbeşti cu dreptate, Domnia Ta, spuse Wołodyjowski, dar neamul Wiśniowiecki e aproape un neam de regi.

— Şi tu, pane Michał, nu poţi să fii ales rege? Dacă aş vrea cu tot dinadinsul, eu sunt cel dintâi care ţi-aş da votul meu, asemenea lui Zygmunt Skarszewski, care a jurat să voteze numai pentru el însuşi, dacă nu se va pierde la zaruri. Slavă Domnului, la noi totul se face în liberis suffragiis şi numai sărăcia ne încurcă drumul, nu obârşia.

— E, tocmai aici e buba! oftă Michał.

— Ce să facem! Ne-au jefuit tot ce aveam şi vom pieri, dacă Republica nu se va gândi la noi, vom pieri ca nişte nemernici! în asemenea împrejurări nu-i de mirare că şi omul cel mai cumpătat doreşte să dea de duşcă o stacană. Pane Michał, hai să bem şi noi câte un păhărel de poşircă, poate că ne mai uşurăm un pic.

Tot vorbind aşa, ajunseră în Oraşul Vechi şi intrară într-o vinărie, înaintea căreia o ceată de copii de casă ţineau şubele şi burcile şleahticilor care se cinsteau înăuntru. Se aşezară la o masă, porunciră să li se dea o carafă şi începură să chibzuiască ce aveau de făcut acum, după moartea lui Bohun.

— Dacă se adevereşte că Chmielnicki părăseşte cetatea Zamość şi se face pace, jupâniţa va fi a noastră, vorbi Zagłoba.

— Trebuie să mergem cât mai repede la Skrzetuski. Nu mai plecăm de lângă el până nu-i găsim logodnica.

— O să purcedem amândoi, dar acum nu-i chip să ajungi la Zamość.

— Acum sau mai târziu e totuna, numai Dumnezeu să ne ajute.

Zagłoba goli pocalul.

— O să ne ajute, o să ne ajute! zise. Pane Michał, ştii ce am să-ţi spun?

— Ce anume?

— Bohun e mort!

Wołodyjowski se uită cu mirare la el.

— Ei na, cine-o ştie mai bine ca mine?

— Pane Michał, Dumnezeu să-ţi binecuvânteze mâinile! Tu ştii, adevărat, şi ştiu şi eu că doar am privit la voi când v-aţi bătut, dar acum mă uit la Domnia Ta şi trebuie să-mi repet întruna, fiindcă uneori mi se pare că am visat. Ce grijă mi-ai luat de pe suflet! Sabia ta a tăiat un adevărat nod gordian! Bată-te-ar norocul să te bată! Pe Dumnezeu din cer, nici nu mai pot să vorbesc! Nu, nu pot să mă stăpânesc! pane Michał, vino să te mai îmbrăţişez o dată! Ai să crezi oare, că atunci când te-am cunoscut, mi-am zis: „Ei, un boboc!” – şi când colo o mândreţe de boboc care l-a scrijelit aşa de bine pe Bohun! Nu mai e în viaţă, n-a mai rămas nici urmă după el, e mort pentru totdeauna, în vecii vecilor, amin!

Zagłoba începu să-l strângă în braţe şi să-l sărute pe Wołodyjowski, iar Michał se înduioşa, ca şi când i-ar fi părut rău de Bohun; în cele din urmă se eliberă din îmbrăţişarea lui Zagłoba şi spuse:

— N-am fost de faţă la moartea lui şi cazacul e tare de vârtute; dacă mai trăieşte?

— Pentru Dumnezeu, ce tot vorbeşti, Domnia Ta?! se sperie Zagłoba. Sunt gata să plec mâine la Lipków şi să-i fac

o înmormântare pe cinste, numai să-l văd mort.
— Ce rost are să te mai duci? Doar n-o să omori un om rănit. Cu sabia cam aşa se întâmplă: cine nu-şi dă sufletul de la început, de cele mai multe ori scapă cu viaţă. Sabia nu e ca plumbul.
— Nu, nu se poate! Când am plecat, începuse să horcăie. A, e cu neputinţă! Chiar eu i-am legat rănile. Avea tot pieptul spintecat în două. Să-i dăm pace, că l-ai ciopârţit ca pe un iepure. Noi trebuie să plecăm cât mai repede să-l ajutăm pe Skrzetuski şi să-l mângâiem, fiindcă o să se prăpădească de supărare.
— Sau o să îmbrace rantia de călugăr, chiar el mi-a spus.
— Ce-i de mirare? Şi eu aş fi făcut la fel, dacă eram în locul lui. Nu cunosc un cavaler mai vrednic şi mai nefericit decât el. Of, că greu îl mai încearcă Dumnezeu!
— Încetează, Domnia Ta, se rugă Wołodyjowski puţin ameţit, că nu mai pot să-mi ţin lacrimile.
— Da' eu mai pot? răspunse Zagłoba. Un cavaler atât de vrednic, un oştean. da' şi ea? Domnia Ta n-o cunoşti. o porumbiţă atât de gingaşă!
Jupân Zagłoba izbucni în hohote groase de plâns, pentru că o iubea într-adevăr foarte mult pe cneaghină, iar Michał îi ţinu isonul mai subţire; băură vinul amestecat cu lacrimi, apoi, slobozindu-şi capetele în piept, statură un răstimp posomorâţi, până când Zagłoba izbi cu pumnul în masă:
— Pane Michał, de ce plângem? Bohun e mort!
— Adevărat, spuse Wołodyjowski.
— Se cuvine mai degrabă să ne bucurăm. Dacă nici acum n-o găsim, suntem nişte prostănaci.
— Să plecăm, zise Michał, ridicându-se.
— Să bem! îl îndreptă Zagłoba. Cu ajutorul lui Dumnezeu, o să le botezăm şi copiii, şi asta e cu putinţă numai pentru că l-am căsăpit pe Bohun.
— Aşa i-a trebuit! sfârşi Wołodyjowski, nebăgând de seamă că jupân Zagłoba împarte cu el meritul de a-l fi omorât pe Bohun.

CAPITOLUL XIV.

ÎN SFÂRŞIT, ÎN CATEDRALA din Varşovia răsună Te Deum laudamus şi „regele fu uns”, tunurile bubuiră, clopotele începură să bată şi toate inimile se umplură de încredere şi curaj.

Trecuse timpul interregis, timp de tulburări şi teamă, cu atât mai înfricoşător, cu cât se nimerise într-o clipă de grea cumpănă pentru Republică. Cei care tremurau la gândul primejdiilor ameninţătoare, acum, când alegerea se desfăşurase cum nu se putea mai paşnic, răsuflară uşuraţi. Multora li se părea că groaznicul război civil trecuse o dată pentru totdeauna şi că regelui nou ales nu-i mai rămânea decât să-i judece pe vinovaţi. Această nădejde era susţinută şi de purtarea lui Chmielnicki. La Zamość, cazaci asediau cetatea cu înverşunare, în timp ce în vorbe se arătau de partea lui Jan Kazimierz. Chmielnicki trimitea scrisori pline de supunere şi de credinţă prin preotul Huncel Mokrski, iar prin alţi soli cerşea umil bunăvoinţă pentru el şi oastea zaporojeană. Se ştia de asemenea că regele, împărtăşind vederile politice ale cancelarului Ossoliński, dorea să se arate foarte îngăduitor cu cazacii. Acum, ca şi înainte de înfrângerea de la Piławce, pacea era pe toate buzele. Toată lumea se aştepta ca după atâtea nenorociri Republica să mai răsufle şi să-şi vindece toate rănile sub noua domnie.

În sfârşit, Smiarowski plecă să ducă lui Chmielnicki scrisoarea regelui şi în curând se răspândi vestea bună că zaporojenii vor părăsi asediul fortăreţei Zamość, retrăgându-se până în Ucraina, unde vor aştepta în linişte poruncile regale şi pe împuterniciţii care aveau să le judece nedreptăţile. Se părea că după furtună avea să se arcuiască deasupra ţării curcubeul multicolor, vestind liniştea şi vremea senină.

Într-adevăr nu lipseau prevestirile şi semnele de rău augur, dar faţă de împrejurările prielnice, nu le mai lua nimeni în seamă. Regele plecă la Częstochowa să

mulţumească mai întâi Maicii Domnului pentru alegerea sa şi să se roage să-l ocrotească şi mai departe, apoi se îndreptă spre Cracovia, unde avea să aibă loc încoronarea. Odată cu el purceseră şi demnitarii; Varşovia se goli, rămaseră numai exules{172} din Rutenia, care nu îndrăzneau încă să se întoarcă la proprietăţile ruinate, sau nu mai aveau pentru ce.

Prinţul Jeremi, ca senator al Republicii, fu nevoit să-l însoţească pe rege, în timp ce Wołodyjowski şi Zagłoba, în fruntea unui steag de dragoni, mărşăluiau cu opriri scurte spre Zamość, ca să-i ducă lui Skrzetuski vestea cea bună despre moartea lui Bohun, apoi să pornească împreună în căutarea cneaghinei.

Jupân Zagłoba părăsea Varşovia nu fără anume părere de rău, deoarece în mijlocul şleahticilor fără număr, în zarva alegerilor, la chefurile care se ţineau lanţ şi în gâlcevile pe care le isca împreună cu Wołodyjowski, se simţea ca peştele în apă. Se mângâia cu gândul că se întoarce la viaţa plină de neastâmpăr, de căutări, de întâmplări de tot felul şi de vicleşuguri, în care îşi făgăduia să nu se arate prea zgârcit, iar pe de altă parte, îşi avea părerea lui despre primejdiile oraşului de reşedinţă, pe care i-l înfăţişa lui Wołodyjowski după cum urmează:

— Pane Michał, e adevărat că am făptuit isprăvi grozave la Varşovia, dar, Doamne fereşte, să fi stat mai mult, ascultă ce-ţi spun eu, ne-am fi moleşit ca acel cartaginez faimos, pe care dulceaţa adierilor de la Capua l-a prăpădit de tot. Lucrul cel mai rău sunt muierile. Sunt în stare să piardă pe oricine, fiindcă, bagă de seamă numai, nimic nu e mai înşelător ca muierea. Până şi mie îmi dau târcoale, cât sunt eu de bătrân.

— E, las-o baltă, Domnia Ta! îl întrerupse Wołodyjowski.

— Asta-mi repet şi eu întruna, ar fi timpul să mă potolesc, dar am sângele prea focos. Tu eşti mai rece, da' eu sunt iute ca focul. Să lăsăm asta. Acum o să începem altă viaţă. Crede-mă, câteodată mi-era dor de luptă. Avem un steag

bine înarmat, şi pe lângă Zamość îşi fac de cap cete de tâlhari, aşa că o să ne jucăm cu ele, când vom pleca după cneaghină. O să-l vedem şi pe Skrzetuski şi pe uriaşul de Longinus, ca o cumpănă de fântână lituaniană sau ca o prăjină pentru hamei, că nici pe el nu l-am văzut de multă vreme.

— E, Domnia Ta, acum tânjeşti după el, iar când îl vezi nu-i mai dai pace!

— Păi n-ai văzut că de câte ori deschide gura, e ca şi când ar da un cal din coadă? Şi lungeşte fiecare vorbă, ca cizmarul pielea. La el totul se preface în putere, la cap nu merge nimic. Dacă ia pe cineva în braţe, îi frânge coastele, dar orice ţânc din Republică îl duce de nas cum vrea. Nemaipomenit, un om cu atâta avere şi aşa de hebes{173}.

— Să fie chiar atât de bogat?

— Longinus? Când l-am cunoscut, avea chimirul atât de plin, că nici nu putea să se încingă cu el şi îl purta ca pe un cârnat afumat. Puteai să dai cu el ca şi cu un ciomag, că nu se îndoia deloc. Chiar el mi-a spus câte sate are: Myszykiszki, Psikiszki, Pigwiszki, Syruciany, Ciapuciany, Kapuściany (mai degrabă Kapusciana – aşa cum îi e capul{174}), Baltupie – cine mai ţine minte toate numele astea păgâneşti! Are vreo jumătate de judeţ. Podbipięta e socotit un neam mare printre roşcovanii de lituanieni.

— Domnia Ta, nu cumva le cam înfloreşti când vorbeşti de proprietăţile lui Longinus?

— Nu înfloresc nimic, repet numai ce am auzit de la el, iar el, ştii bine, că de când e pe lume n-a mai spus o minciună, pentru că şi pentru asta e prea prost.

— Ei, Anusia o să fie cu adevărat stăpână! Dar cu ce spui Domnia Ta despre el, că e prost, nu pot să mă împac. E un om aşezat şi prevăzător, la nevoie nimeni nu e în stare să-ţi dea un sfat mai bun ca el, iar că nu e şmecher, ce să-i faci! Domnul Dumnezeu n-a dat la toată lumea o limbă atât de ascuţită ca a Domniei Tale. Ce să mai vorbim! E un mare

viteaz şi un om dintre cei mai vrednici, dovadă că şi Domnia Ta l-ai îndrăgit şi te bucuri să-l vezi.

— M-a pedepsit Dumnezeu cu el! mormăi Zagłoba. Mă bucur numai pentru că am să-l necăjesc cu jupâniţa Anusia.

— Domnia Ta, eu nu te-aş sfătui să faci una ca asta, fiindcă e lucru cu primejdie. Cu toate că e bun de pus la rană, în asemenea împrejurări şi-ar pierde răbdarea.

— N-are decât să şi-o piardă! Am să-i tai urechile ca lui Duńczewski.

— Lasă-l în pace, Domnia Ta. Nu i-aş dori nici unui duşman să încerce.

— A, numai să-l întâlnesc!

Dorinţa lui Zagłoba avea să se împlinească mai repede decât gândea. După ce ajunseră la Końskawola, Wołodyjowski hotărî să se oprească acolo pentru odihnă, deoarece caii erau osteniţi rău de drum. Cine poate să descrie uluirea celor doi prieteni, când, intrând în tinda întunecoasă a hanului, primul şleahtic care le ieşi în întâmpinare fu jupân Podbipięta?

— Cum o mai duci, Domnia Ta? Nu te-am văzut de o groază de timp! strigă Zagłoba. Cum nu te-au ciopârţit cazacii la Zamość?

La rândul său, jupân Longinus îi luă pe amândoi în braţe şi îi sărută pe obraji.

— Iată că ne-am întâlnit, ai? zise cu bucurie.

— Încotro te duci? întrebă Wołodyjowski.

— La Varşovia, să-l aflu pe prinţ.

— Prinţul nu mai e la Varşovia. A plecat la Cracovia cu Măria Sa regele, înaintea căruia va purta mărul la încoronare.

— Pe mine m-a trimis pan Weyher la Varşovia cu o scrisoare în care întreabă unde să plece polcurile prinţului, fiindcă, slavă Domnului, nu mai e nevoie de ele la Zamość.

— Atunci nu trebuie să mai pleci nicăieri, pentru că noi aducem porunci.

Jupân Longinus se posomori, fiindcă dorea din suflet să ajungă la prinţ şi să vadă Curtea, şi mai ales o păsărică gingaşă care se găsea acolo.

Zagłoba începu să-i facă semne cu ochiul lui Wołodyjowski.

— Dacă-i aşa, am să mă duc la Cracovia, rosti lituanianul după o clipă de gândire. Mi s-a poruncit să duc această scrisoare şi o voi duce.

— Haidem înăuntru, o să poruncim să ne fiarbă câte o stacană de bere, îi îndemnă Zagłoba.

— Dar Domniile Voastre unde vă duceţi? întrebă lituanianul pe drum.

— La Zamość, la Skrzetuski.

— Porucinicul nu mai este la Zamość.

— Am nimerit-o ca nuca-n perete! Şi unde e?

— Împrăştie cetele de tâlhari pe lângă Choroszczyn. Chmielnicki s-a retras, dar polcovnicii lui ard totul în cale, jefuiesc şi omoară. Starostele de Waly l-a însărcinat pe Jakub Regoski să-i nimicească.

— Şi Skrzetuski e cu el?

— Întocmai. Dar nu merg împreună, pentru că între ei este o rivalitate foarte mare, despre care am să vă povestesc mai târziu.

Între timp, intrară în odaie, Zagłoba dădu poruncă să li se încălzească trei oale cu bere, după care, apropiindu-se de masa la care se aşezaseră Wołodyjowski şi jupân Longinus, spuse:

— Jupâne Podbipięta, Domnia Ta nu cunoşti cea mai mare noutate şi cea mai bună, anume că eu şi pan Michał l-am tăiat de moarte pe Bohun.

Lituanianul mai că se ridică de pe laviţă.

— Fraţilor, să fie oare cu putinţă?

— Cum ne vezi înaintea Domniei Tale.

— Şi l-aţi tăiat amândoi?

— Păi cum?!

— Asta zic şi eu noutate! Doamne, Dumnezeule! zise lituanianul plesnind din palme. Şi Domnia Ta spui că

amândoi! Cum amândoi?

— Mai întâi l-am făcut prin vicleşug să ne provoace el pe noi, înţelegi? După care pan Michał s-a luptat cel dintâi cu el şi mi ţi l-a înjunghiat cum se înjunghie godacul la Paşti, l-a spintecat ca pe un curcan fript, înţelegi?

— Atunci, Domnia Ta n-ai mai luptat cu el?

— Ia te uită! se miră Zagłoba. Văd că Domnia Ta ai pus să ţi se sloboadă prea mult sânge şi de atâta slăbiciune ţi s-a vătămat mintea. Ai înţeles că mă voi bate cu un mort sau că voi omorî un rănit?

— Păi Domnia Ta ai spus că l-aţi tăiat amândoi.

Jupân Zagłoba ridică din umeri.

— Îţi trebuie răbdare de înger cu omul ăsta! Pane Michał, nu ne-a chemat Bohun la luptă pe amândoi?

— Asta aşa-i, răspunse Wołodyjowski.

— Acum ai priceput, Domnia Ta?

— Fie şi aşa, se învoi Longinus. Skrzetuski l-a căutat pe Bohun la Zamość, dar n-a fost acolo.

— Cum l-a căutat Skrzetuski?

Domniile Voastre, văd că trebuie să vă povestesc totul ab ovo, aşa cum s-a întâmplat, zise jupân Longinus După cum ştiţi, noi am rămas la Zamość, iar voi aţi plecat la Varşovia. Cazacii nu s-au lăsat aşteptaţi prea multă vreme. Au venit câtă frunză şi iarbă de la Lwów, de pe ziduri nu puteai să-i cuprinzi cu ochii pe toţi. Dar prinţul înzestrase atât de bine cetatea, încât puteam să stăm aici doi ani de zile. Credeam că nu ne vor ataca deloc şi din această pricină eram tare mâhniţi cu toţii, pentru că fiecare ar fi vrut să se bucure de înfrângerile lor şi, fiindcă erau tătarii cu ei, nădăjduiam şi eu că Dumnezeu se va îndura de mine şi îmi va dărui cele trei capete.

— Domnia Ta, roagă-l să-ţi dea unul, unul şi bun, îl întrerupse Zagłoba.

— Domnia Ta ai rămas acelaşi! Mi-e şi ruşine să te ascult, zise lituanianul. Credeam deci că nu vor ataca, dar ei s-au apucat îndată, ca nişte nebuni îndărătnici, să-şi aducă cele

de trebuinţă şi să năvălească asupra fortăreţei. Mai târziu am aflat că Chmielnicki nu voia, dar atamanul Czarnota se ridicase împotriva lui, învinuindu-l că l-a apucat frica şi că se gândeşte să se împace cu leşii, aşa că Chmielnicki s-a învoit şi l-a trimis chiar pe Czarnota să încerce. Frăţioare, n-am să fiu eu în stare să vă povestesc ce s-a întâmplat. Nu se mai vedea nimic, în afară de fum şi foc. La început au pornit cu curaj, au astupat şanţul şi s-au căţărat pe ziduri; dar i-am întâmpinat atât de bine, că după aceea au fugit şi de lângă ziduri, şi de lângă propriile maşini de luptă; abia atunci am năvălit asupra lor cu patru steaguri şi i-am căsăpit ca pe nişte vite. Wołodyjowski îşi frecă mâinile.

— Uf! îmi pare rău că n-am fost şi eu la această sărbătoare! exclamă cu înflăcărare.

— Şi eu aş fi fost bun la ceva, spuse cu o siguranţă liniştită Zagłoba.

— Cel mai bine au luptat atunci Skrzetuski şi Jakub Regowski, vorbi mai departe lituanianul, amândoi viteji de seamă, dar învrăjbiţi de-a binelea. Mai ales pan Regowski se uita chiorâş la Skrzetuski şi i-ar fi căutat pricină, fără îndoială, dacă pan Weyher n-ar fi oprit duelurile sub pedeapsa cu moartea. La început nu prea înţelegeam despre ce era vorba, până când nu s-a aflat că Regowski se înrudea cu Łaszcz, pe care, după cum vă amintiţi, prinţul l-a izgonit din tabără din cauza lui Skrzetuski. De aici râca lui Regowski faţă de prinţ, faţă de noi toţi şi îndeosebi faţă de porucinic, de aici şi rivalitatea dintre ei, care i-a acoperit de faimă, întrucât amândoi căutau să se întreacă unul pe altul. Amândoi erau primii pe ziduri şi la ieşiri, până când, în cele din urmă, lui Chmielnicki i s-a urât să tot atace degeaba şi a început asediul obişnuit, fără a neglija vicleşugurile care puteau să-l ducă la cucerirea târgului.

— Până într-atâta se încrede în şiretenie! spuse Zagłoba.

E un nebun şi pe lângă asta şi obscurus, urmă Podbipięta, socotea că pan Weyher e neamţ, pesemne că nu auzise de voievozii pomeranieni care poartă acest nume, pentru că i-a

trimis o scrisoare vrând să-l convingă pe staroste să trădeze, ca un străin şi lefegiu ce s-ar fi aflând. Dar pan Weyher i-a răspuns cine este şi cât de prost a nimerit-o cu ispita lui. Starostele, dorind să arate mai bine însemnătatea acestei scrisori, nu voia s-o încredinţeze unui trâmbiţaş, ci unui oştean mai de vază, dar oamenii nu prea se îmbulzeau, ştiind că o asemenea însărcinare printre aceşti sălbatici puteau să însemne moartea.

Alţii se gândeau la rangul lor, aşa că m-am încumetat eu şi, ascultaţi, fiindcă abia acum începe lucrul cel mai de seamă.

— Ascultăm cu luare-aminte, întăriră cei doi prieteni.

— Aşadar am plecat eu şi l-am găsit pe hatman beat. M-a întâmpinat batjocoritor, mai ales după ce am citit scrisoarea, şi m-a ameninţat cu buzduganul; eu îmi încredinţasem cu umilinţă sufletul lui Dumnezeu şi mă gândeam că dacă se va atinge de mine, îi crap capul cu pumnul. Ce era să fac, frăţiori iubiţi? ai?

— Aşa se şi cuvenea să gândeşti, Domnia Ta, spuse Zagłoba înduioşat parcă.

— Dar l-au domolit polcovnicii şi nu l-au lăsat să ajungă la mine, povesti mai departe Longinus; cu osebire unul tânăr era atât de îndrăzneţ, că l-a luat în braţe pe hatman şi l-a tras înapoi spunându-i: „Nu te duce, tătucule, te-ai îmbătat.” Mă uit să văd cine mă apără, mirându-mă de îndrăzneala lui faţă de Chmielnicki şi, când colo – Bohun.

— Bohun? strigară Wołodyjowski şi Zagłoba.

— Aşa-i. L-am recunoscut, fiindcă l-am văzut la Rozłogi şi m-a cunoscut şi el pe mine. Îl aud că-i spune lui Chmielnicki: „E un prieten al meu.” Iar Chmielnicki se schimbă într-o clipă, cum se întâmplă de obicei cu beţivii, şi răspunde: „Dacă-i prietenul tău, fiule, să i se dea cincizeci de taleri, iar eu am să-i dau răspuns.” Şi mi-a dat, iar în ce priveşte talerii, i-am spus, ca să nu-l stârnesc pe sălbatic, să-i păstreze pentru haiduci, fiindcă oştenii de elită nu obişnuiesc să primească daruri. M-au condus în cort cu destulă cinste, dar abia ieşisem, că vine Bohun la mine. „Noi

ne-am văzut la Rozłogi”, zice. „Aşa-i, zic, numai că atunci nu mă aşteptam, frăţioare, să te întâlnesc în această tabără.” La care el: „Nu s-a întâmplat din voia mea, nenorocirea m-a gonit aici!” Din vorbă în vorbă, i-am adus aminte cum l-am bătut la Jarmolince. „Eu n-am ştiut cu cine am de-a face (îmi zise), şi eram şi rănit la mână, iar oamenii mei nu mai erau buni de nimic, gândindu-se că au în faţă pe Jarema.” „Nici noi n-am ştiut, îi spun eu, că dacă Skrzetuski ştia că eşti tu, unul dintre voi n-ar mai fi rămas în viaţă.”

— Sigur că aşa s-ar fi întâmplat, şi el ce-a răspuns? întrebă Wołodyjowski.

— S-a zăpăcit de tot şi a schimbat vorba. Mi-a povestit că l-a trimis Krzywónos cu scrisori la Chmielnicki, la Lwów, ca să se mai refacă, iar Chmielnicki nu l-a mai lăsat să plece înapoi, plănuind să-i dea alte însărcinări ca unuia care avea o înfăţişare plăcută şi îngrijită. Şi la urmă m-a întrebat: „Unde-i pan Skrzetuski?” Iar când i-am spus că e la Zamość, mi-a zis: „Poate că o să ne întâlnim”, şi cu asta mi-am luat rămas-bun.

— Bănuiesc că după aceea Chmielnicki l-a trimis îndată la Varşovia, se amestecă Zagłoba.

— Aşa este, dar stai să vezi, Domnia Ta. M-am întors la cetate şi i-am dat socoteală lui pan Weyher de solie. Se făcuse noapte de-a binelea. A doua zi a avut loc un nou atac şi mai îndârjit decât cel dinainte. Aşa că n-am putut să-l văd pe Skrzetuski, abia a treia zi i-am spus că m-am întâlnit cu Bohun şi am vorbit cu el. Erau de faţă mai mulţi ofiţeri, printre care şi pan Regowski. Auzind ce-i spuneam, cel din urmă zise muşcător: „Ştiu eu că e vorba de o jupâniţă, dacă Domnia Ta eşti un viteaz, cum ţi s-a dus buhul, acum îl ai pe Bohun: cheamă-l la luptă, şi fii sigur că acest bătăuş nu te va respinge. De pe ziduri o să avem un prospectus de minune. Dar despre Domniile Voastre, oamenii lui Wiśniowiecki, mai mult se vorbeşte, decât este cu adevărat.” Skrzetuski s-a uitat la Regowski, ca şi când i-ar fi retezat cineva picioarele! „Aşa mă sfătuieşti Domnia Ta?

întrebă. Foarte bine! Nu ştiu însă dacă Domnia Ta, care te îndoieşti de vârtutea noastră, ai curajul să te duci printre cazaci şi să-l provoci pe Bohun din partea mea.” Iar Regowski: „Curaj am, dar nu sunt nici peţitorul, nici prietenul Domniei Tale, aşa că nu mă duc.” Ceilalţi au început să-l ia în râs pe Regowski. „Oho! (spuneau) acum te faci mititel, dar când era vorba de pielea altuia, erai mare.” Şi Regowski, ambiţios cum e, a tras la măsea şi a făgăduit că se duce. A doua zi a plecat cu provocarea, dar nu l-a mai găsit pe Bohun. La început nu l-am crezut, dar acum, după cele spuse de Domniile Voastre, văd că era adevărat. Se vede că Chmielnicki l-a trimis într-adevăr pe Bohun la Varşovia şi acolo l-aţi tăiat Domniile Voastre.

— Aşa a şi fost, spuse Wołodyjowski.

— Domnia Ta, întrebă Zagłoba, spune-mi unde-l găsim noi acum pe Skrzetuski, pentru că trebuie să-l găsim, ca să pornim împreună după jupâniţă.

— O să-i daţi lesne de urmă dincolo de Zamość, că pe acolo toată lumea îl cunoaşte. Pe Kalina, unul dintre polcovnicii cazacilor, l-a nimicit împreună cu Regowski, gonindu-l unul spre celălalt. Apoi Skrzetuski a împrăştiat de unul singur în două rânduri ciambulurile tătarilor, l-a bătut pe Burłaj şi a distrus câteva cete.

— Şi Chmielnicki ce spune?

— Chmielnicki se leapădă de ei, zicând că jefuiesc, în ciuda poruncilor lui. Altminteri n-ar mai crede nimeni în supunerea şi credinţa lui faţă de rege.

— Ce bere proastă e aici la Końskawola! băgă de seamă jupân Zagłoba.

— Domniile Voastre, după ce veţi trece de Lublin, veţi merge printr-un ţinut pustiit, vorbi lituanianul, fiindcă podghiazurile au ajuns până dincolo de Lublin şi tătarii au luat pretutindeni robi; pe câţi au pus mâna prin aşezările de lângă Zamość şi Hrubieszow numai Dumnezeu ştie. Skrzetuski le-a smuls câteva mii de prinşi, trimiţându-i la cetate. Trudeşte din răsputeri, fără să ia seama la viaţa lui.

Aici jupân Longinus oftă şi îşi lăsă capul în piept, căzând pe gânduri; după un răstimp spuse:

— Gândesc că Dumnezeu în marea-i bunătate îl va mângâia pe pan Skrzetuski şi-i va da fericirea după care tânjeşte, pentru că mari sunt meritele acestui cavaler. În aceste vremuri de stricăciune, când fiecare se gândeşte numai la ale lui, el şi-a uitat de sine. Ehei, frăţioare, de mult putea să capete învoire de la prinţ şi să plece în căutarea cneaghinei, dar în loc să facă asta, când nenorocirea s-a abătut asupra ţării iubite, el nu şi-a părăsit slujba, stăruind în trudă necontenită, cu durerea în inimă.

— Ce să mai vorbim, are un suflet de roman, zise Zagłoba.

— Trebuie să luăm pildă de la el.

— Mai ales Domnia Ta, jupâne Podbipięta, care nu cauţi în luptă binele ţării, ci numai cele trei capete.

— Dumnezeu priveşte în sufletul meu! spuse Longinus, înălţându-şi ochii către cer.

— Pe Skrzetuski l-a răsplătit bunul Dumnezeu prin moartea lui Bohun, adăugă Zagłoba, şi prin aceea că a dat Republicii o clipă de linişte, fiindcă acum a venit timpul să se gândească la ce a pierdut.

— Domniile Voastre vă duceţi cu el? întrebă lituanianul.

— Cum, Domnia Ta nu mergi?

— Aş merge cu tot sufletul, dar ce fac cu scrisorile? Una o am de la starostele de Waly către Măria Sa regele, a doua către prinţ şi a treia de la Skrzetuski, tot către prinţ, în care-l roagă să-l învoiască.

— Învoirea i-o aducem noi.

— Da, dar se cuvine oare să nu duc scrisorile?

— Domnia Ta trebuie să pleci la Cracovia, altfel nu se poate. Şi ca să fiu sincer, aş fi bucuros să pornesc în căutarea cneaghinei, având alături doi pumni ca ai Domniei Tale, dar la altceva nu eşti bun de nimic, Acolo trebuie să ne prefacem, să ne îmbrăcăm în svitcile cazacilor, să pară că suntem ţărani, iar Domnia Ta sari în ochi cu asemenea statură; ne-ar lua numaidecât la întrebări: ce prăjină mai e

şi asta? De unde s-a ivit acest cazac? Apoi Domnia Ta nici nu vorbeşti cumsecade limba lor. Nu, nu! Domnia Ta du-te la Cracovia, o să ne descurcăm noi într-un fel.

— Aşa gândesc şi eu, spuse Wołodyjowski.

— Nici că se poate altfel, răspunse Podbipięta. Bunul Dumnezeu să vă binecuvânteze şi să vă ajute. Cunoaşteţi locul în care este ascunsă?

— Bohun n-a vrut să ne spună. Ştiu numai ce-am auzit eu, când m-a închis Bohun în cocină, dar ajunge şi atâta.

— Şi cum o s-o găsiţi?

— Las' pe mine, las' pe mine! zise Zagłoba. Am fost eu în încurcături şi mai mari. Acum lucrul de căpetenie e cum să ajungem mai repede la Skrzetuski.

— Întrebaţi la Zamość. Pan Weyher trebuie să ştie unde este, pentru că ţine legătura cu el prin scrisori, iar Skrzetuski îi trimite prinşii. Dumnezeu să vă aibă în pază!

— Şi pe Domnia Ta la fel, spuse Zagłoba Când vei ajunge la Cracovia, la prinţ, închină-te din partea noastră lui jupân Charłamp.

— Dar ăsta cine mai e?

— Un lituanian grozav de frumos, după care se dau în vânt toate jupâniţele de la curtea prinţesei.

Jupân Longinus începu să tremure.

— Domnia Ta, binefăcătorule, nu cumva glumeşti?

— Ehe, să fii sănătos, Domnia Ta! La Końskawola berea e peste măsură de proastă, sfârşi jupân Zagłoba, făcându-i cu ochiul lui Wołodyjowski.

CAPITOLUL XV.

AŞADAR JUPÂN LONGINUS porni spre Cracovia cu inima străpunsă de săgeata aruncată de răutăciosul Zagłoba, care plecă cu Wołodyjowski la Zamość, unde nu zăboviră mai mult de o zi, fiindcă starostele de Waly le spuse că de multă vreme nu mai avusese nici o ştire de la Skrzetuski; el socotea că polcurile conduse de Skrzetuski vor merge să întărească Zbarażul şi să apere ţinutul de cetele de

jefuitori. Se putea într-adevăr să fie aşa, mai ales că cetatea Zbaraż, fiind o proprietate a familiei Wiśniowiecki, îi ademenea îndeosebi pe duşmanii de moarte ai prinţului. Wołodyjowski şi Zagłoba aveau deci înainte un drum lung şi destul de greu, dar pentru că şi aşa, mergând după cneaghină, tot trebuia să-l străbată, le era totuna dacă o făceau acum sau mai târziu, aşa că purceseră degrabă, oprindu-se doar atât cât era nevoie pentru odihnă şi pentru risipirea cetelor de tâlhari care mai rătăceau ici şi colo.

Înaintau printr-un ţinut atât de nimicit, încât adesea zile întregi nu întâlneau nici ţipenie de om. Târgurile zăceau sub mormane de cenuşă, satele erau arse şi pustii, oamenii omorâţi sau luaţi în robie. Pe drum întâlneau numai trupuri fără viaţă, schelete de case, biserici catolice sau ortodoxe, rămăşiţe mistuite de foc din colibele sătenilor şi câini care urlau pe ruinele arse. Cei care scăpaseră de puhoiul tătarilor şi al cazacilor se adăposteau prin bungeturile codrilor şi îngheţau de frig sau mureau de foame, neîndrăznind să iasă din păduri; nu le venea să creadă că nenorocirea trecuse. De nevoie Wołodyjowski îşi hrănea caii steagului cu coajă de copac sau cu grăunţe pe jumătate arse, pe care oştenii le scoteau din fostele hambare mistuite de flăcări. Mergeau totuşi repede, folosind rezervele pe care le luau de la cetele jefuitorilor. Se apropia sfârşitul lunii noiembrie, dar pe cât fusese de blândă iarna anului trecut, scurgându-se spre marea mirare a oamenilor aproape fără zăpadă, geruri şi îngheţ, încât părea că se schimbase toată rânduirea firii, pe atât cea de acum se vestea mai aspră ca de obicei. Pământul se întărise, zăpezile aşternuseră întinderile, şi malurile râurilor se tiveau dimineaţa cu o coajă sticloasă, străvezie. Vremea era uscată, razele palide ale soarelui încălzeau uşor lumea în ceasurile de la amiază; în schimb dimineaţa şi seara cerul se învăpăia la margini, prevestind apropierea unei ierni grele.

După război şi foamete avea să sosească şi al treilea vrăjmaş al oamenilor, gerul, pe care oamenii îl aşteptau cu nerăbdare, pentru că era o frână mai puternică decât orice negocieri în calea războiului. Wołodyjowski, om încercat, care cunoştea bine Ucraina, nădăjduia că de astă dată cneaghina avea să fie găsită, deoarece piedica cea mai însemnată, războiul, era înlăturată pentru multă vreme.

— Eu nu cred în sinceritatea lui Chmielnicki, spunea, nu cred că s-a retras în Ucraina numai din dragoste pentru rege, e o vulpe şireată! El ştie că dacă zaporojenii nu pot să sape şanţuri în care să se apere, nu mai sunt buni de nimic, pentru că la câmp deschis, de-ar fi de cinci ori mai numeroşi, tot nu pot să înfrunte steagurile noastre. Acum se vor risipi prin bordeie la iernat, iar cirezile de vite le vor trimite la adăpost. Pe de altă parte, tătarii trebuie să-şi ducă robii. Aşa că dacă iarna va fi aprigă, vom avea linişte până va da colţul ierbii.

— Poate şi mai mult, fiindcă totuşi se tem de Măria Sa regele. Dar nouă nu ne trebuie atâta timp. Cu ajutorul lui Dumnezeu, o să facem nunta lui Skrzetuski în câşlegi.

— Numai să nu ne încrucişăm pe drum cu el; ar fi o nouă pricină de zăbavă.

— Are cu el trei steaguri, aşa că nu căutăm acul în carul cu fân. Poate că-l ajungem încă înainte de Zbaraż, dacă nu mai întârzie pe undeva.

— N-avem cum să-l ajungem, dar trebuie să aflăm veşti despre el, răspunse Wołodyjowski.

Nu era o treabă prea uşoară. Ici-colo ţăranii văzuseră steaguri în trecere şi auziseră despre lupte cu jefuitorii, dar nu ştiau să spună ale cui erau acele steaguri; puteau să fie tot aşa de bine ale lui Regowski, ca şi ale lui Skrzetuski, aşa că cei doi prieteni nu erau siguri. În schimb, le ajunse la ureche altă ştire despre înfrângerile suferite de cazaci în faţa oştior lituaniene, în ajunul plecării lui Wołodyjowski de la Varşovia se răspândise asemenea zvon, dar lumea nu-i prea dădea crezare, acum însă vestea se afla pretutindeni

cu tot felul de amănunte, ca un adevăr nedezminţit. Izbânzile lui Chmielnicki asupra oştilor Coroanei erau răzbunate de armia lituaniană. Muriseră Półksiężyc, căpetenie bătrână şi încercată, sălbaticul Nebada şi Krzeczowski, mai puternic decât amândoi, care în loc de starostii şi ţinuturi, de ranguri şi dregătorii, dobândise doar o ţeapă în rândurile răzvrătiţilor. Se părea că o Nemesis neînţeleasă dorise să răzbune asupra lui sângele nemţilor vărsat în fundătura Niprului, sângele lui Flik şi al lui Werner, deoarece căzuse tocmai în mâinile polcului de lefegii nemţi ai lui Radziwiłł şi, deşi străpuns de plumbi şi rănit greu, fusese îndată tras în ţeapă în care nenorocitul se zbătuse toată ziua, înainte de a-şi da sufletul negru. Acesta a fost sfârşitul celui care prin vitejia şi iscusinţa războinică putea să ajungă al doilea Stefan Chmielecki; lăcomia de avuţii şi ranguri l-a împins pe drumul trădării, al jurămintelor strâmbe şi al măcelurilor înfricoşătoare, vrednice de însuşi Krzywónos.

Odată cu el, cu Półksiężyc şi cu Nebada, aproape douăzeci de mii de cazac pieriseră pe câmpul de bătaie sau se înecaseră în smârcurile râului Prypeć; spaima zburase ca o volbură peste câmpiile mănoase ale Ucrainei, fiindcă toţi credeau că după marile izbânzi, după Apele Galbene, Korsuń şi Piławce, se apropia vremea măcelurilor, pe care le cunoscuseră răscoalele dinainte la Sołonica şi la Kumejki. Însuşi Chmielnicki, cu toate că ajunsese în culmea gloriei şi era mai puternic decât oricând, fusese cuprins de teamă când aflase de moartea „prietenului” Krzeczowski şi începuse să cerceteze iarăşi vrăjitoarele asupra viitorului. Îi preziseseră în fel şi chip alte războaie, biruinţe şi înfrângeri, dar nu ştiuseră să-i spună hatmanului ce se va întâmpla cu el.

În acest timp, tocmai din cauza înfrângerii lui Krzeczowski, ca şi din cauza iernii, răstimpul de linişte avea să fie mai lung. Ţara începu să-şi tămăduiască rănile, satele

pustii să se umple de oameni şi încrederea se cuibări iarăşi cu încetul în toate inimile înfricoşate.

Însufleţiţi de aceeaşi încredere, cei doi prieteni ajunseră cu bine la Zbaraż, după o lungă şi grea călătorie; anunţară la cetate şi se înfăţişară îndată la comandantul în care recunoscură cu mare mirare pe Wierszułł.

— Unde-i Skrzetuski? întrebă Zagłoba, după ce-şi dădură bineţe.

— Nu-i aici, răspunse Wierszułł.

— Domnia Ta eşti mai mare peste garnizoană?

— Întocmai. Era Skrzetuski, dar a plecat şi m-a lăsat pe mine în locul lui, până când se va întoarce.

— Şi când a făgăduit să se întoarcă?

— N-a spus nimic, pentru că nu ştia nici el, dar la plecare, mi-a zis: „Dacă mă caută cineva, spune-i să mă aştepte aici.”

Zagłoba şi Wołodyjowski se uitară unul la altul.

— A plecat de mult? întrebă Michał.

— Acum zece zile.

— Pane Michał, zise Zagłoba, să ne dea Wierszułł ceva de mâncare, că sfatul merge greu cu burta goală. O să mai chibzuim la cină.

— Domniile Voastre, vă dau din toată inima, şi eu voiam să mă aşez la masă. Pan Wołodyjowski e ofiţer mai vechi şi va prelua comanda, aşa că eu sunt oaspetele lui şi nu el al meu.

— Rămâi la comandă, pane Krzystof, spuse Wołodyjowski, pentru că eşti mai în vârstă; apoi eu voi fi nevoit să plec.

În curând li se aduse cina. Se aşezară să mănânce şi, după ce jupân Zagłoba îşi mai astâmpără foamea cu două străchini cu fiertură de cartofi şi caşă, îi zise lui Wierszułł:

— Domnia Ta nu bănuieşti unde putea să plece Skrzetuski?

Wierszułł porunci copiilor de casă care slujeau la masă să iasă afară şi, după o clipă de gândire, începu să vorbească:

— Bănuiesc, cum de nu, dar Skrzetuski voia să rămână o taină, de aceea n-am vrut să vorbesc faţă de slujitori. S-a folosit de timpul prielnic, fiindcă o să stăm liniştiţi aici până

la primăvară şi, după părerea mea, a plecat s-o caute pe cneaghină care se află în puterea lui Bohun.

— Bohun nu mai e pe lume, zise Zagłoba.

— Cum aşa?

Jupân Zagłoba povesti pentru a treia sau a patra oară de-a fir a păr tot ce se întâmplase, că tare-i mai plăcea să povestească; Wierszułł, ca şi jupân Longinus, nu putea să se mire îndeajuns de asemenea întâmplare; în cele din urmă rosti:

— Atunci lui Skrzetuski o să-i fie mai uşor.

— Da, numai s-o găsească. A luat niscaiva oameni cu el?

— N-a luat pe nimeni, a plecat singur, doar cu un copil de casă rusin şi cu trei cai.

— A procedat cu multă prevedere, fiindcă acolo poate izbuti numai prin viclenie Până la Kamieniec ar putea să se strecoare cu un steag de oşteni, dar e mai mult ca sigur că la Uszyca şi Mohylów stau cazacii, pentru că pe acolo sunt bordeie bune pentru iernare, iar la Jampol se află cuibul lor, acolo trebuie să te duci singur sau cu o armie întreagă.

— Dar Domnia Ta de unde ştii că el s-a îndreptat tocmai spre părţile acelea? întrebă Wierszułł.

— Helena e ascunsă dincolo de Jampol, şi asta o ştia şi el, dar prin acele locuri sunt atâtea râpe, povârnişuri şi cotloane, încât e greu să nimereşti, chiar dacă ştii bine împrejurimile, darmite când nu le cunoşti! Eu am fost după cai şi la judecăţile care se ţineau la Jahorlik, şi ştiu. Dacă eram împreună, poate că ar fi fost mai lesne, dar el singur, mă îndoiesc să facă vreo ispravă; afară numai dacă vreo întâmplare nu i-a arătat drumul, pentru că nici de drum nu poate să întrebe pe nimeni.

— Domniile Voastre voiaţi să plecaţi cu el?

— Întocmai. Acum ce facem, pane Michał? Plecăm sau nu plecăm după el?

— Las asta în seama Domniei Tale.

— Hm! A plecat de zece zile, nu-l mai ajungem, ba, mai mult, a poruncit să-l aşteptăm aici. De asemenea, numai

Dumnezeu ştie pe ce drum a apucat-o! Putea să meargă prin Ploskirów şi Bar, pe unde merge drumul vechi, sau pe la Kamieniec prin Podolia. E greu de ghicit.

— Afară de asta, adu-ţi aminte, Domnia Ta, spuse Wierszułł, că eu am presupus doar că a plecat după cneaghină, nu e nimic sigur.

— Asta-i, asta-i! zise Zagłoba. Dacă s-a dus numai să pună mâna pe vreo limbă şi pe urmă se întoarce la Zbaraż, pentru că ştia că avem să mergem împreună şi că acum era timpul cel mai potrivit ca să venim aici. E greu să iei o hotărâre.

— Eu v-aş sfătui să mai aşteptaţi vreo zece zile, îşi dădu părerea Wierszułł.

— Zece zile nu înseamnă nimic, sau mai aşteptăm până vine, sau nu aşteptăm deloc.

— Eu cred că nu e bine să mai aşteptăm, ce pierdem dacă pornim mâine la drum? Dacă Skrzetuski n-o găseşte pe prinţesă, poate că ne ajută Dumnezeu şi o aflăm noi, zise Wołodyjowski.

— Ei, pane Michał, nu trebuie să ne scape nimic din vedere, Domnia Ta eşti tânăr şi cauţi întâmplări cu primejdie, răspunse Zagłoba, dar dacă el are s-o caute pe de o parte şi noi pe de alta, putem să stârnim bănuieli printre oamenii de acolo. Cazacii sunt şireţi şi se tem să nu le descopere cineva tertipurile. Pot să aibă legături cu paşa de la Hotin sau cu tătarii de peste Nistru pentru viitorul război; cine poate să-i ştie! Aşa că vor fi cu ochii în patru faţă de străini, mai ales fată de cei care întreabă de drum. Eu îi cunosc. E lesne să ne dăm de gol, şi atunci?

— Dacă-i aşa, cu atât mai mult trebuie să plecăm, fiindcă Skrzetuski poate să dea de vreun necaz, în care are nevoie de ajutor.

— Şi asta-i prea adevărat.

Zagłoba se adânci atât de tare în gânduri, încât îi tremurau tâmplele.

La urmă îşi reveni şi spuse:

— M-am gândit la toate, trebuie să plecăm. Wołodyjowski oftă uşurat.

— Când?

— După ce ne odihnim aici trei zile şi ne înviorăm mintea şi trupul.

Cei doi prieteni începură să se pregătească pentru drumul de a doua zi, când, pe neaşteptate, în ajunul plecării lor pică copilul de casă al lui Skrzetuski, un cazac tânăr pe nume Cyga, aducând veşti şi scrisori pentru Wierszułł. Când auziră, Zagłoba şi Wołodyjowski se repeziră la cvartirul căpeteniei, unde citiră cele ce urmează „Sunt la Kamieniec, drumul până aici prin Satanów e fără primejdie. Plec la Jahorlik cu nişte negustori armeni, cu care m-a pus în legătură pan Bukowski. Ei au scrisori de liberă trecere de la tătari şi de la cazaci până la Akerman. Ne ducem la Uszyca, Mohylów şi Jampol cu ţesături de mătase şi pe drum ne oprim peste tot pe unde se găsesc oameni; poate că ne ajută Dumnezeu să aflăm ce căutăm. Prietenilor mei, Wołodyjowski şi jupân Zagłoba, să le spui, pane Krzysztof, să mă aştepte la Zbaraż, dacă n-au altceva de făcut, pentru că pe drumul pe care merg eu nu pot să meargă mai mulţi şi asta din pricina neîncrederii cazacilor care iernează la Jampol, ţinându-şi caii în adăposturi pe malul Nistrului până la Jahorlik. Ce n-am să pot face eu singur, n-am izbuti nici în trei, iar eu pot mai degrabă să trec drept armean. Pane Krzysztof mulţumeşte-le din toată inima pentru hotărârea lor de a mă ajuta, pe care n-am s-o uit cât oi trăi; nu puteam să-i mai aştept, pentru că fiecare zi era un adevărat chin, pe de altă parte, nu puteam să ştiu dacă mai vin, şi acum era vremea cea mai nimerită să plec, când toţi negustorii pornesc după bacalii şi mătăsuri. Îţi trimit copilul de casă, să-i porţi de grijă, fiindcă aici nu am nevoie de el şi mă tem să nu scape vreo vorbă, tânăr cum e. Pan Bukowski m-a asigurat că acei negustori sunt cinstiţi, şi eu gândesc la fel, ştiind că totul este în puterea lui Dumnezeu cel prea înalt,

care, dacă vrea, îmi va arăta mila lui şi îmi va curma zbuciumul, amin.”

Jupân Zagłoba sfârşi scrisoarea şi se uită la tovarăşii săi, dar aceştia tăceau; în sfârşit, Wierszułł spuse:

— Ştiam eu că acolo a plecat.

— Şi ce trebuie să facem? întrebă Wołodyjowski.

— Ai! făcu Zagłoba, desfăcându-şi braţele. N-avem de ce să mai plecăm. E bine că umblă cu negustorii, fiindcă aşa poate să se ducă peste tot, fără să mire pe nimeni. Acum, în fiecare colibă, în fiecare hutor, găsesc câte ceva să cumpere, zaporojenii au jefuit jumătate din Republică. Pane Michał, nouă ne-ar veni greu să ne strecurăm dincolo de Jampol. Skrzetuski e negru ca un moldovean şi poate fi luat lesne drept armean, dar pe tine te-ar recunoaşte îndată după mustaţa ca spicul grâului. În haine ţărăneşti ar fi iarăşi destul de greu. Domnul să-l aibă în pază! Acolo nu mai e nevoie de noi, trebuie să recunosc, deşi îmi pare tare rău că nu punem şi noi mâna la eliberarea ei. Totuşi i-am făcut un mare bine lui Skrzetuski tăindu-l pe Bohun, fiindcă, dacă mai trăia, nu mai eram sigur de viaţa lui Jan.

Wołodyjowski era foarte nemulţumit: se aşteptase la o călătorie plină de peripeţii, şi când colo era nevoit să se plictisească vreme îndelungată la Zbaraż.

— Poate că n-ar fi rău să plecăm măcar până la Kamieniec? spuse.

— Ce să facem acolo şi din ce să trăim? întrebă Zagłoba. E totuna de care ziduri ne lipim, ca ciupercile; trebuie să aşteptăm şi iar să aşteptăm, pentru că asemenea călătorie poate să dureze mult timp. Omul e tânăr atâta vreme cât se mişcă (aici jupân Zagłoba îşi lăsă cu mâhnire capul pe piept), când stă pe loc, îmbătrâneşte, dar ce să-i faci. să se descurce şi fără noi. Mâine o să plătim o slujbă, ca să-l ajute Dumnezeu. Lucrul de căpetenie e că l-am hăcuit pe Bohun. Pane Michał, dă poruncă să ia poverile de pe cai; trebuie să aşteptăm.

De a doua zi, pentru cei doi prieteni începură zilele lungi, plictisitoare, de aşteptare, pe care nici băutura, nici jocul cu zarurile nu izbuteau să le umple, zile fără sfârşit. Între timp se lăsă o iarnă aspră. Zăpada acoperi cu un giulgiu gros de un cot crenelurile de la Zbaraż şi întinderile nemărginite; animalele şi păsările sălbatice se apropiau de locuinţele omeneşti. Cârduri de ciori şi de corbi se auzeau croncănind toată ziua. Se scurse luna decembrie, apoi ianuarie şi februarie – iar de la Skrzetuski nici o veste.

Wołodyjowski plecase la Tarnopol în căutare de întreprinderi primejdioase, iar Zagłoba se posomorâse şi o ţinea întruna că îmbătrâneşte.

CAPITOLUL XVI.

COMISARII TRIMIŞI DE REPUBLICĂ să negocieze cu Chmielnicki ajunseră, în sfârşit, cu mare greutate la Nowosiółki şi se opriră acolo, aşteptând răspuns de la hatmanul biruitor, care se afla pe atunci la Czehryn. Erau trişti şi îngrijoraţi, fiindcă tot drumul îi ameninţase moartea, iar greutăţile se înmulţeau la fiecare pas. Gloatele sălbăticite de omoruri şi de război îi înconjurau ziua şi noaptea, cerând moartea comisarilor. Întâlniseră mereu cete care nu ascultau de nimeni, alcătuite din tâlhari şi păstori, fără nici o înţelegere pentru legile popoarelor, lacomi de sânge şi de pradă. Comisarii erau însoţiţi într-adevăr de o sută de oşteni conduşi de pan Bryszowski, iar Chmielnicki, prevăzând ce aveau să întâmpine, le trimisese pe polcovnicul Doniec cu patru sute de cazaci; dar această escortă putea să se arate lesne neîndestulătoare, deoarece mulţimea calicilor creştea cu fiecare ceas, devenind mult mai ameninţătoare. Dacă vreunul dintre oşteni sau slujitori se îndepărta fie şi pentru o clipă de ceilalţi, pierea fără urmă. Erau ca o mână de călători, înconjuraţi de haite de lupi flămânzi. Aşa trecură zile întregi, săptămâni, până când la popasul de la Nowosiółki crezură cu toţii că le-a bătut ceasul de pe urmă. Dragonii lui Bryszowski şi cazacii lui Doniec începuseră de cu seară să se bată în lege pentru

viaţa comisarilor care îngânau rugăciuni pentru cei morţi, încredinţându-şi sufletul lui Dumnezeu. Călugărul carmelit Łętowski îi împărtăşea pe rând, în vreme ce de afară răzbeau, odată cu răbufnirile vântului, ţipete înfricoşătoare, ecoul împuşcăturilor, râsete drăceşti, zăngănitul coaselor, strigăte: „La moarte!” Calicimea era îndârjită mai ales împotriva voievodului Kisiel şi cerea să i se dea capul lui.

Petrecură o noapte îngrozitoare şi lungă, de iarnă. Voievodul Kisiel îşi sprijinise capul în mâini şi stătea nemişcat de câteva ceasuri. Nu se temea de moarte, fiindcă de când plecase de la Huszcza era atât de istovit, obosit şi nedormit, încât ar fi întâmpinat moartea cu braţele deschise, dar o deznădejde neţărmurită îi frământa sufletul. El însuşi, ca rusin cu trup şi suflet, luase asupră-şi cel dintâi rolul de împăciuitor în acest război nemaipomenit; el se arătase pretutindeni, în senat şi în Seim, ca cel mai înfocat partizan al negocierilor, el sprijinise străduania cancelarului şi a primului cardinal, el înfierase cel mai puternic pe Jeremi şi se zbătuse de bună-credinţă pentru binele cazacilor şi al Republicii; crezuse din tot sufletul lui înflăcărat că negocierile, că păsuirile aveau să împace totul, să aştearnă liniştea, să ogoiască; şi tocmai acum, în această clipă, când aducea buzduganul de căpetenie lui Chmielnicki şi privilegiile cazacilor, se îndoia de toate, vedea zădărnicia străduaniilor sale, hăul, prăpastia care i se deschidea sub picioare.

„Oare nu vor nimic altceva afară de sânge? Nu vor decât libertatea de a jefui şi a pârjoli tot ce le stă în cale?” se întreba voievodul cu deznădejde, înăbuşindu-şi gemetele care-i sfâşiau pieptul.

— Capul lui Kisiel vrem, capul lui Kisiel vrem! La moarte! răspundeau gloatele.

Şi voievodul le-ar fi dăruit capul alb, împovărat de griji, dacă n-ar mai fi păstrat o fărâmă de încredere că trebuie să le dea ceva mai mult, lor şi tuturor cazacilor, ceva de care

aveau neapărată nevoie pentru mântuirea lor şi a Republicii. Să-i înveţe viitorul să ceară acest lucru!

Când se gândea aşa, o rază de nădejde şi încredere împrăştia pentru o clipă întunericul pe care i-l grămădise în suflet deznădejdea; nenorocitul bătrân căuta să se convingă că aceste gloate nu înseamnă toţi cazacii, nu sunt Chmielnicki şi polcovnicii lui, cu care avea să înceapă negocierile.

— Dar puteau oare aceste negocieri să fie trainice câtă vreme o jumătate de milion de ţărani sunt sub arme? Nu se vor spulbera odată cu primele adieri ale primăverii, cum se vor topi aceste zăpezi care acoperă stepele?

Voievodul îşi aduse iarăşi aminte de cuvintele lui Jeremi: „îndurare putem arăta numai faţă de cei învinşi”; şi iarăşi gândurile se cufundară în întuneric şi hăul i se deschise sub picioare.

Trecuse de miezul nopţii. Larma şi împuşcăturile se mai potoliseră; în schimb şuieratul vântului se întărise, afară viscolea de-a binelea; gloatele ostenite începuseră să se răspândească prin case; nădejdea îşi făcu loc în inimile comisarilor.

Wojciech Miaskowski, cămăraşul de Lwów, se ridică de pe laviţă, ascultă la fereastra acoperită de zăpadă şi spuse:

— Cu voia lui Dumnezeu mi se pare că vom ajunge şi ziua de mâine.

— Poate că Chmielnicki ne va trimite o escortă mai numeroasă, fiindcă aşa nu mai ajungem până la el, zise pan Śmiarowski.

Pan Zieleński, paharnicul de Bracław, zâmbi amar:

— Cine ar crede că noi suntem comisari de pace!

— Am fost trimis nu o dată la tătari, vorbi stegarul de Nowogródek, dar asemenea solie n-am mai avut de când mă ştiu. Republica este umilită prin noi mai mult ca la Korsuń şi la Piławce. De aceea, vă spun Domniilor Voastre: să ne întoarcem, fiindcă nu mai poate fi vorba de negocieri.

— Să ne întoarcem, repetă ca un ecou pan Brzozowski, castelanul de la Kiev. Dacă nu se poate să fie pace, să fie război.

Kisiel îşi ridică pleoapele şi îşi aţinti ochii sticloşi asupra castelanului.

— Apele Galbene, Korsuń, Piławce! spuse cu glas înăbuşit Şi tăcu, iar după el tăcură şi ceilalţi, numai pan Kulczyński, vistiernicul de Kiev, începu să se roage cu voce tare, iar starostele de vânătoare Krzetowski îşi luă capul în mâini, repetând:

— Ce vremuri! Ce vremuri! Doamne, ai milă de noi! Deodată uşa se deschise şi intră în încăpere Bryszowski, rohmistru în steagul de dragoni al episcopului de Poznań, care conducea escorta.

— Înălţimea Ta, voievoade, rosti el, un cazac doreşte să-i vadă pe înalţii comisari.

— Bine, răspunse Kisiel, gloatele s-au împrăştiat?

— Au plecat; au făgăduit să vină iar mâine.

— Au cutezat să vă atace?

— Şi încă cum! Dar cazacii lui Doniec au omorât vreo cincisprezece dintre ei. Ne-au amenințat că mâine o să ne ardă de vii.

— Bine, să intre cazacul.

După o clipă uşa se deschise şi o făptură înaltă, cu barba neagră se opri în pragul odăii.

— Cine eşti? întrebă Kisiel.

— Jan Skrzetuski, porucinic în polcul de husari ai prinţului voievod de Rutenia.

Castelanul Brzozowski, pan Kulczyński şi starostele de vânătoare Krzetowski se ridicară de pe laviţă. În ultimul an se bătuseră cu toţii sub ordinele prinţului la Machnówka şi la Konstantynów şi îl cunoşteau foarte bine pe Jan; Krzetowski îi era chiar rudă.

— Adevărat! Adevărat! E porucinicul Skrzetuski! repetară.

— Ce faci aici, şi cum ai ajuns până la noi? întrebă Krzetowski, luându-l în braţe.

— În haine ţărăneşti, după cum vedeţi şi Domniile Voastre, zise Skrzetuski.

— Domnia Ta, voievoade, strigă castelanul Brzozowski, e cel mai de seamă cavaler din flamurile voievodului rusin, vestit în toată oştirea.

— Îl întâmpin şi eu cu multă bucurie, spuse Kisiel. Trebuie să fie un cavaler curajos şi hotărât, de vreme ce s-a strecurat până la noi.

După care i se adresă lui Skrzetuski.

— Ce doreşti de la noi?

— Să-mi îngăduiţi să merg cu Domniile Voastre.

— Intri singur în gura lupului, dar dacă asta ţi-e voia, noi nu putem să ne opunem.

Skrzetuski se înclină în tăcere. Kisiel îl privea cu mirare.

Durerea şi seriozitatea de pe faţa aspră a tânărului viteaz îl izbiră.

— Domnia Ta, întrebă el, ce pricini te mână în iadul acela, în care nu se duce nimeni de bunăvoie?

— Nenorocirea, înălţimea Ta.

— Nu trebuie să mai întreb şi eu, zise Kisiel Se vede aă ai pierdut pe cineva apropiat şi te duci să-l cauţi acolo?

— Întocmai.

— S-a întâmplat de mult?

— Primăvara trecută.

— Cum aşa? Şi Domnia Ta abia acum ai pornit să cauţi? E aproape un an! Ce-ai făcut până acum?

— Am luptat sub voievodul rusin.

— Şi un om ca prinţul n-a vrut să-ţi dea învoire să pleci?

— Eu n-am cerut.

Kisiel se uită iarăşi la tânărul cavaler, apoi urmă o clipă de tăcere, pe care o întrerupse castelanul de Kiev.

— Noi toţi, cei care am luptat alături de prinţ, cunoaştem nenorocirile acestui cavaler, care ne-au stors multe lacrimi; e cu atât mai vrednic de laudă, cu cât în vreme de război a preferat să-şi slujească ţara, în loc să-şi vadă de treburile lui. E o pildă prea rară pentru timpurile pe care le trăim.

— Dacă se va arăta că spusele mele înseamnă ceva înaintea lui Chmielnicki, crede-mă, Domnia Ta, am să încerc să te ajut, făgădui Kisiel.

Skrzetuski se înclină iarăşi.

— Acum du-te şi te odihneşte, îl îndemnă voievodul cu bunăvoinţă, că trebuie să fii tare ostenit, ca şi noi, care n-am avut o clipă de linişte.

— Îl iau cu mine, e ruda mea, zise starostele de vânătoare Krzetowski.

— Haidem şi noi la culcare, cine ştie dacă în noaptea următoare vom mai putea să dormim! rosti Brzozowski.

— Poate somnul de veci, sfârşi voievodul.

Şi se îndreptă spre iatacul în uşa căruia îl aştepta copilul de casă, iar după el plecară şi ceilalţi. Starostele de vânătoare îl conduse pe Skrzetuski la locuinţa lui, care se afla câteva case mai departe. Un slujitor mergea cu o faclă înaintea lor.

— Ce noapte întunecoasă, şi viforniţa se înteţeşte tot mai mult! spuse starostele Krzetowski. Ehei, pane Jane, astăzi am trăit o clipă de mare primejdie, credeam că se apropie Judecata de Apoi. Nemernicii mai că ne puseseră cuţitul la gât. Lui Bryszowski îi amorţiseră braţele. Începuserăm să ne luăm rămas-bun unii de la alţii.

— Mă aflam printre gloate, răspunse Skrzetuski. Mâine-seară aşteaptă altă ceată de tâlhari, cărora le-au dat de ştire că sunteţi aici. Aşa că mâine trebuie să plecăm neapărat. Mergeţi la Kiev, nu?

— Totul atârnă de răspunsul lui Chmielnicki, la care s-a dus cneazul Czetwertyński. Iată locuinţa mea; intră, pane Jane, rogu-te, am pus să mi se încălzească nişte vin, o să ne mai întărim înainte de culcare.

Intrară; în sobă ardea un foc straşnic. Vinul aburea pe masă. Skrzetuski înşfacă sticla cu lăcomie.

— N-am pus nimic în gură de ieri, zise el.

— Ai slăbit grozav. Se vede că durerea şi truda te-au stors de vlagă. Dar vorbeşte-mi despre tine, doar eu îţi cunosc

necazul; vrei s-o cauţi pe cneaghină printre cazaci?
— Sau pe ea sau moartea, răspunse oşteanul.
— Mai repede ai să găseşti moartea; de unde ştii că jupâniţă poate să fie acolo? întrebă iar starostele de vânătoare.
— Am căutat-o prin toate părţile.
— Pe unde?
— De-a lungul Nistrului până la Jahorlik. Am umblat cu nişte negustori armeni, fiindcă aveam veste că pe acolo e ascunsă; am fost peste tot, iar acum mă duc la Kiev, pentru că Bohun trebuia s-o ducă acolo.
Porucinicul abia pronunţase numele lui Bohun, că starostele îşi duse mâinile la cap.
— Pentru Dumnezeu! exclamă el. Stai să-ţi spun lucrul cel mai de seamă. Am auzit că Bohun a fost ucis.
Skrzetuski păli.
— Cum aşa? îngăimă. Cine-a spus?
— Şleahticul care a mai scăpat-o o dată pe cneaghină şi care a luptat atât de vitejeşte la Konstantynów, el mi-a spus. L-am întâlnit când se ducea la Zamość: ne-am încrucişat pe drum. Abia am apucat să-l întreb: „Ce se mai aude?” şi mi-a răspuns că Bohun a fost omorât. Îl mai întreb: „Şi cine l-a ucis?” şi-mi răspunde: „Eu!” Cu asta ne-am despărţit.
Flacăra care străluminase faţa lui Skrzetuski se stinse deodată.
— Şleahticului ăstuia îi cam place să le înflorească. Nu poţi să ai încredere în ce spune. Nu! Nu! El n-ar fi în stare să-l ucidă pe Bohun.
— Pane Jane, păi tu nu te-ai văzut cu el? Acum mi-aduc aminte că zicea că vine la tine la Zamość.
— La Zamość n-am mai putut să-l aştept Acum trebuie să fie la Zbaraż, dar cum mă grăbeam să-i ajung din urmă pe comisarii de la Kamieniec, nu m-am mai întors la Zbaraż, aşa că nu ne-am întâlnit deloc. Numai unul Dumnezeu poate să ştie dacă era adevărat ce mi-a spus ultima dată despre ea; anume că, pe când era prins de Bohun, a aflat că

a ascuns-o dincolo de Jampol şi că avea s-o aducă apoi la Kiev să se cunune. Poate că nici asta nu e adevărat, ca tot ce a îndrugat Zagłoba.

— Atunci de ce te mai duci la Kiev?

Skrzetuski tăcu; o clipă se auziră numai şuieratul şi urletele vântului.

— Pentru că., spuse starostele de vânătoare, ducându-şi un deget la frunte, dacă Bohun nu e mort, poţi să cazi în mâna lui.

— De asta mă şi duc, ca să-l găsesc, răspunse surd Skrzetuski.

— Cum aşa?

— Să hotărască între noi judecata lui Dumnezeu.

— Bine, dar el nu se va bate cu tine, va pune mâna pe tine şi te va omorî sau te va vinde tătarilor.

— Mă aflu printre însoţitorii înalţilor comisari ai Republicii.

— Să dea Dumnezeu să scăpăm cu viaţă şi noi; ce să mai vorbim de însoţitori!

— Pentru cine viaţa e o povară o să-i fie ţărâna uşoară.

— Jane, teme-te de Dumnezeu! aici nu e vorba de moarte, fiindcă moartea nu iartă pe nimeni, dar poate să te vândă pe vreo galeră turcească.

— Şi Domnia Ta gândeşti că-mi va fi mai rău ca acum?

— Văd că ţi-ai pierdut orice nădejde, nu mai ai încredere în mila lui Dumnezeu.

— Aici te înşeli, Domnia Ta! îmi vine greu să mai trăiesc pe lumea asta, aşa-i, dar m-am împăcat de mult cu voia lui Dumnezeu. Nu cer nimic, nu mă văicăresc, nu blestem, nu mă dau cu capul de pereţi, vreau să-mi fac numai datoria, atâta cât pot şi mai sunt în viaţă.

— Te roade durerea, ca otrava.

— De asta a făcut Dumnezeu durerea, ca să roadă, iar alinarea o va trimite când va socoti de cuviinţă.

— Nu mai am ce să spun, zise starostele de vânătoare. Dumnezeu e singura scăpare, Dumnezeu e nădejdea noastră şi a întregii Republici. Regele s-a dus la

Częstochowa, poate izbândeşte ceva înaintea Sfintei Fecioare, altfel vom pieri cu toţii.

Se aşternu tăcerea; numai de afară se auzeau strigătele prelungi ale dragonilor: „werdo”{175}.

— Aşa-i, aşa-i, vorbi după o vreme Krzetowski. Suntem cu toţii mai degrabă cu morţii decât cu viii. În toată Republica oamenii au uitat să mai râdă, gem numai, ca vântoasa asta în sobă. Am crezut şi eu că vor sosi timpuri mai bune, până când am venit aici, dar acum văd că deşartă mi-a fost nădejdea. Distrugeri, război, foamete, ucideri şi nimic mai mult. nimic mai mult.

Skrzetuski tăcea, flăcările focului care ardea în cămin îi luminau faţa slăbită şi aspră.

Într-un târziu îşi înălţă capul şi rosti cu glasul îngroşat:

— Deşertăciune e tot ce curge şi trece, nimic nu rămâne în urmă.

— Vorbeşti ca un călugăr, zise starostele de vânătoare.

Skrzetuski nu răspunse; doar vântul gemea tot mai jalnic în cămin.

CAPITOLUL XVII.

A DOUA zi DE DIMINEAŢĂ comisarii şi Skrzetuski părăsiră Nowosiółki, pornind într-o călătorie vrednică de plâns; la fiecare popas, în fiecare târg erau ameninţaţi cu moartea, pretutindeni întâmpinau jigniri groaznice, cu atât mai rele cu cât înfăţişau autoritatea şi maiestatea Republicii. Kisiel se îmbolnăvi atât de rău, încât la toate popasurile de noapte îl duceau pe sanie în casă şi-l aşezau pe cuptor. Cămăraşul de Lwów plângea cu lacrimi amare ruşinea sa şi a ţării; căpitanul Bryszowski se îmbolnăvi şi el din cauza lipsei de somn şi a trudei, aşa că îi luă locul Skrzetuski şi conduse mai departe acel convoi nenorocit printre gloatele îmbulzite, ocări, ameninţări, vânzoleală şi încăierări.

La Białogród comisarii crezură iarăşi că le-a sosit ceasul din urmă. Mulţimea îl bătu pe Bryszowski care era bolnav, omorându-l pe Gniazdowski, şi numai venirea

mitropolitului, care se ducea să vorbească cu voievodul, opri măcelul pregătit dinainte. La Kiev comisarii nu fură lăsaţi să intre în cetate. Prinţul Czetwertyński se întoarse la 11 februarie de la Chmielnicki fără nici un răspuns. Comisarii nu mai ştiau ce să facă şi cum să se descurce. Întoarcerea le era tăiată de cete uriaşe, care aşteptau doar ruperea negocierilor ca să se năpustească asupra solilor. Gloatele se obrăzniceau din ce în ce mai mult. Apucau de dârlogi caii dragonilor şi astupau drumul; aruncau cu pietre, bucăţi de gheaţă şi bulgări de zăpadă îngheţată în sania voievodului. La Gwozdowa, Skrzetuski şi Doniec fură nevoiţi să dea o luptă sângeroasă, în care împrăştiară câteva sute de răzvrătiţi. Stegarul de Nowogródek şi Smiarowski plecară iar să stăruie pe lângă Chmielnicki, să se înfăţişeze la Kiev înaintea comisarilor, dar voievodul se îndoia că vor putea să ajungă până la el în viaţă; între timp, la Chwastów, comisarii fură siliţi să privească la mulţimea care omora prinşii – bărbaţi, femei, bătrâni şi copii – pe care îi îneca în copcile făcute în gheaţă, arunca apă pe ei în ger, îi împungea cu furcile sau îi ciopârţea de vii cu cuţitele. Se scurseră optsprezece zile până când să sosească răspunsul lui Chmielnicki precum că nu vrea să vină la Kiev şi îi aşteaptă pe voievod şi pe comisari la Perejasław.

Nenorociţii soli răsuflară uşuraţi, socotind că necazurile se sfârşiseră; după ce trecură Niprul la Trypol, se duseră să petreacă noaptea la Woronków, de unde mai erau numai şase mile până la Perejasław. Chmielnicki le ieşi în întâmpinare la vreo jumătate de milă, ca şi când ar fi vrut să arate cinstea cuvenită soliei regale, dar cât de schimbat era faţă de vremea când se socotea nedreptăţit – quantum mutatus ab illo{176} – cum avea să scrie pe bună dreptate voievodul Kisiel.

Venise însoţit de câteva zeci de oşteni, de polcovnici, esauli şi fanfara ostăşească, sub flamură, tui şi un steguleţ roşu, ca un prinţ miruit. Alaiul comisarilor se opri numaidecât, iar el îşi îmboldi calul alături de sania din frunte, în care şedea

voievodul, şi privi un timp la obrazul brăzdat de ani, apoi îşi scoase puţin calpacul şi spuse:

— Mă închin vouă, jupâni comisari, şi ţie voievoade. Era mai bine să începeţi mai de mult negocierile cu mine, când eram mai mic şi nu-mi cunoşteam puterea, dar pentru că regele v-a trimis la mine, vă primesc cu dragă inimă pe pământul meu.

— Închinăciune, Domnia Ta, hatmane! răspunse Kisiel. Măria Sa regele ne-a trimis să-ţi aducem bunăvoinţa lui şi să facem dreptate.

— Pentru bunăvoinţă mulţămesc, iar dreptate mi-am făcut cu asta asupra grumajilor voştri (aici îşi lovi sabia), şi am să-mi fac şi de acum încolo, dacă nu voi fi mulţumit.

— Hatmane al zaporojenilor, nu prea ne întâmpini cum se cuvine, pe noi, trimişii Măriei Sale.

— N-am să vorbesc în frig, va veni vremea potrivită şi pentru asta, i-o tăie grosolan Chmielnicki. Kisiel, îngăduie-mă în sania ta, pentru că vreau să-ţi fac cinstea de a merge împreună.

Spunând acestea, descăleca de pe cal şi se apropie de sanie. Kisiel se trase spre dreapta, lăsând liber locul din stânga. Chmielnicki îşi încruntă sprânceana şi strigă:

— Lasă-mă să stau pe locul din dreapta!

— Eu sunt senator al Republicii.

— Şi ce înseamnă un senator pentru mine! Potocki este cel mai mare senator şi hatmanul Coroanei şi l-am legat împreună cu ceilalţi; dacă mi-e voia, mâine dau poruncă să fie tras în ţeapă.

Obrazul palid al lui Kisiel se acoperi de roşeaţă.

— Eu înfăţişez aici pe rege!

Chmielnicki se încruntă şi mai mult, dar se stăpâni şi se aşează pe locul din stânga, mormăind:

— Regele să stea la el la Varşovia, iar eu în Ucraina. Văd că nu v-am pus destul călcâiul pe grumaz.

Kisiel nu răspunse nimic, îşi ridică numai ochii către cer. Avusese dovada celor ce-l aşteptau de aci înainte şi, în clipa

aceea, se gândea pe drept cuvânt că dacă drumul până la Chmielnicki fusese o Golgotă, solia pe lângă el avea să fie un adevărat chin.

Caii porniră spre târgul în care bubuiau douăzeci de tunuri şi băteau toate clopotele. De teamă ca nu cumva comisarii să creadă că aceste lovituri se trăgeau numai în cinstea lor, Chmielnicki îi spuse voievodului:

— Aşa i-am primit şi pe ceilalţi soli care au venit la mine, nu numai pe voi.

Chmielnicki spunea adevărul, deoarece veniseră soli ca la un prinţ de neam. Întorcându-se de la Zamość sub impresia alegerii regelui şi a înfrângerilor pricinuite de oştile lituaniene, hatmanul nu era nici pe departe atât de trufaş, dar, când văzuse că Kievul îi iese înainte cu lumânări şi flamuri, iar academia îl întâmpină „tamquam Moise, servatorem, salvatorem, liberatorem populi de servitute lechica et bono omine Bohdan{177} – trimis de însuşi Dumnezeu" – în sfârşit, când îl numiseră „illustrissimusprinceps", atunci, după cuvintele contemporanilor, „se înălţase iarăşi în el şarpele semeţiei." Se simţise într-adevăr puternic, cum nu mai fusese până atunci.

Soliile străine însemnau o recunoaştere a puterii şi a rangului său; prietenia durabilă cu tătarii, plătită cu cea mai mare parte din pradă şi cu robii nenorociţi pe care această căpetenie a poporului îngăduia să-i ia din propriu-i norod, îi făgăduia sprijinul împotriva oricărui vrăjmaş; de aceea, Chmielnicki care, la Zamość, încă se recunoştea supusul regelui, orbit de trufie, convins de puterea lui, de neorânduiala care domnea în Republică şi de neputinţa căpeteniilor, era gata să-şi ridice braţul împotriva regelui, visând acum în cugetu-i întunecat nu la slobozeniile cazacilor, nu la întoarcerea vechilor privilegii ale zaporojenilor, nu la dreptatea lui, ci a un ţinut întreg, la însemnele princiare.

Se şi vedea stăpânitorul Ucrainei. Zaporojenii erau alături de el, fiindcă niciodată sub conducerea nimănui nu se lăfăiseră în atâta sânge şi pradă; oameni sălbatici din fire se strângeau în jurul lui, pentru că dacă ţăranul din Mazowsze sau din Wielkopolska răbda fără să murmure jugul asupririi, care împovăra în toată Europa pe „urmaşii lui Cham{178}”, ucraineanul, odată cu aerul stepei, trăgea în piept dragostea de libertate neîngrădită şi sălbatică, asemeni stepelor. Putea oare să mai meargă în urma plugului vreunui stăpân, când privirea lui se pierdea pe întinderile lui Dumnezeu, nu ale panilor, când de dincolo de pragurile Niprului cazacii de la Sici îi strigau: „Lasă-ţi stăpânul şi vino în libertate!”, când tătarul crud îl învăţa să lupte, obişnuindu-i mâinile cu armele şi ochii cu pârjolul şi omorul? Nu-i era mai bine să-şi facă de cap la Chmielnicki şi să-i taie pe pani, decât să-şi încovoaie spinarea mândră înaintea ajutorilor de staroste?

Pe de altă parte, ţăranii veneau la Chmiel şi pentru că altfel ar fi fost luaţi în robie. La Stambul erau atât de mulţi, încât puteai să schimbi un rob pe zece săgeţi, iar pentru un arc călit în foc puteai să capeţi trei robi. Aşa că ţăranii nu aveau de ales; din timpurile acelea de năprasnă a rămas numai un cântec, pe care l-au cântat generaţii de-a rândul, un cântec ciudat despre acel ataman supranumit Moise: „Ei, Chmiele, lovi-te-ar plumbul!”

Piereau târguri, oraşe şi sate, ţara se schimba în pustie şi ruină, într-o rană deschisă, pe care nu puteau s-o vindece veacuri întregi; dar acel conducător şi hatman nu vedea asta sau nu voia să vadă, fiindcă niciodată nu vedea nimic afară de el însuşi. Creştea în putere şi se umfla de sânge şi foc, înecându-şi ţara şi poporul în dragostea de sine; acum îi aducea pe comisari în Perejasław, în bubuitul tunurilor şi în dangătele clopotelor, ca un stăpânitor uns, ca un cneaz şi hospodar.

Comisarii intrară în bârlogul leului cu capetele în piept, pierzând orice nădejde; în acest timp Skrzetuski, care mergea după al doilea rând de sănii, cerceta cu luare-aminte feţele polcovnicilor veniţi cu Chmielnicki, vrând să-l afle printre ei pe Bohun. După ce căutase zadarnic de-a lungul Nistrului până dincolo de Jahorlik, în sufletul lui Jan crescuse treptat hotărârea de a-l găsi pe Bohun şi a-l chema la luptă pe viaţă şi pe moarte; era singurul mijloc pe care nu-l încercase. Nefericitul oştean ştia prea bine că în asemenea împrejurări Bohun putea să-l nimicească fără luptă sau să-l dea pe mâna tătarilor, dar îl socotea cavaler; îi recunoştea bărbăţia şi curajul nebunesc şi era aproape sigur că, având de ales, Bohun va consimţi să lupte pentru cneaghină. Îşi alcătuise aşadar, cu sufletul sfâşiat, un întreg plan, cum să-l lege pe Bohun prin jurământ ca, în caz că va muri, să îngăduie Helenei să plece. Skrzetuski nu se gândea la el şi, presupunând că Bohun avea să-i spună: „Dacă mor, să nu fie nici a mea, nici a ta”, era gata să consimtă şi să jure că aşa va fi, numai s-o smulgă din mâinile vrăjmaşului. N-avea decât să-şi afle liniştea într-o mănăstire pentru tot restul vieţii; cât despre el, va căuta alinarea în război, iar dacă nu va muri, va intra şi el la mănăstire, aşa cum făceau pe atunci toate sufletele îndurerate. Această cale i se părea lui Skrzetuski dreaptă şi limpede, iar acum, după ce fusese îndemnat o dată la Zamość să se bată cu Bohun, după ce căutările prin cotloanele de pe ţărmul Nistrului se dovediseră zadarnice, i se părea singura cu putinţă. În acest scop călătorise de la Nistru într-un suflet, fără să se odihnească nicăieri, până îi ajunsese pe comisari, aşteptându-se să-l găsească neapărat pe Bohun în suita lui Chmielnicki sau la Kiev, mai ales că, după cele spuse de Zagłoba la Jarmolińke, atamanul avea să se cunune la Kiev la lumina a trei sute de făclii.

Dar Skrzetuski îl căută în zadar printre polcovnici. Văzuse, în schimb, mulţi cunoscuţi din timpuri mai vechi de linişte, pe Dziedziała, pe care îl întâlnise la Czehryn, pe Jaszewski,

care aducea soliile cazacilor de la Sici către prinţ, pe Jarosz, un fost sotnic al lui Wiśniowiecki, pe Naokołopalek, pe Hrusza şi pe mulţi alţii, aşa că se hotărî să-i întrebe pe ei.

— Noi ne cunoaştem de mult, zise apropiindu-se de Jaszewski.

— Te-am văzut la Łubnie, eşti un oştean al cneazului Jarema, răspunse polcovnicul. La Łubnie am băut şi am chefuit împreună. Ce-ţi face cneazul?

— E sănătos.

— La primăvară n-o să mai fie sănătos. El nu s-a întâlnit până acum cu Chmielnicki; au să se întâlnească, şi unul dintre ei trebuie să moară.

— Cum o vrea Dumnezeu.

— Ei, Dumnezeu ţine la tătucul Chmielnicki. Cneazul tău nu se va mai întoarce în ţinutul de peste Nipru, pe malul tătăresc. Chmielnicki are mulţi cazaci, iar cneazul? E un mare războinic. Tu nu mai slujeşti în steagurile prinţului?

— Îi însoţesc pe înalţii comisari.

— Ei, mă bucur că ne cunoaştem de mult!

— Dacă te bucuri, fă-mi un serviciu şi-ţi voi fi recunoscător.

— Ce serviciu?

— Spune-mi unde-i Bohun, acel ataman vestit, cândva în polcul din Perejasław; acum trebuie să aibă printre voi un rang mai mare.

— Tăcere! răspunse ameninţător Jaszewski. Norocul tău că ne cunoaştem de mult şi am băut amândoi, altfel te-aş fi întins la pământ cu buzduganul.

Skrzetuski se uită la el cu mirare şi, cum era un om iute din fire, strânse buzduganul în pumn.

— Ai înnebunit?

— N-am înnebunit şi nici nu vreau să te ameninţ, dar Chmiel a poruncit că, dacă cineva dintre voi, fie şi dintre comisari, întreabă de el să fie omorât. N-o fac eu, o s-o facă altul, de aceea te previn din bunăvoinţă.

— Eu întreb pentru o treabă a mea.

— Ei, e totuna. Chmiel ne-a spus, nouă polcovnicilor, şi a poruncit să se repete şi celorlalţi: „Chiar dacă vreunul întreabă de lemne de foc sau de ciorbă să fie omorât.” Spune-le alor tăi.

— Mulţumesc pentru sfat, spuse Skrzetuski.

— Numai pe tine te-am prevenit, dacă era alt leah, eu eram cel dintâi care-l lovea.

Tăcură. Alaiul ajunse la porţile târgului. Pe amândouă părţile drumului şi pe uliţe mişunau glotaşi şi cazaci înarmaţi, care, având în vedere prezenţa lui Chmielnicki, nu îndrăzneau să ocărască şi să arunce cu bulgări de gheaţă în sănii, dar care priveau mohorâţi la comisari, strângând pumnii sau mânerele săbiilor.

După ce îşi aşează dragonii în rânduri de câte patru, Skrzetuski îşi înălţă capul cu mândrie, călărind liniştit pe uliţa largă; nu dădea nici o atenţie privirilor ameninţătoare ale mulţimii. Se gândea numai că va avea nevoie de mult sânge-rece, de uitare de sine şi de răbdare creştinească, pentru a făptui ce-şi pusese în gând şi a nu se îneca de la primul pas în această mare de ură.

CAPITOLUL XVIII.

ÎN ZIUA URMĂTOARE COMISARII se sfătuiră îndelung între ei, dacă să-i înmâneze numaidecât lui Chmielnicki darurile regelui sau să mai aştepte până când va arăta mai multă umilinţă şi căinţă. Hotărâră să-l câştige cu omenia şi bunăvoinţa regelui, aşa că vestiră înfăţişarea darurilor; ceremonia se desfăşură a doua zi. Dis-de-dimineaţă începură să bată clopotele şi să bubuie tunurile. Chmielnicki aştepta înaintea reşedinţei sale înconjurat de polcovnici, căpetenii de tot felul şi de mulţimi nenumărate de cazaci şi ţărani; voia să afle tot poporul câtă preţuire îi arăta însuşi regele. Se aşezase sub flamură şi se suise pe o platformă înălţată, îmbrăcat cu o mantie de brocart roşu tivită cu blană de samur; îşi sprijinise mâna în şold şi, odihnindu-şi picioarele pe o pernă de catifea cu franjuri de

aur, aştepta venirea comisarilor. Alături de el stăteau solii din ţările vecine. Vederea căpeteniei stârnea murmure de admirate şi de bucurie în mulţime; gloatele preţuiau înainte de toate puterea, pe care o vedeau întrupată în Chmielnicki. Fiindcă închipuirea poporului numai aşa putea să şi-l înfăţişeze pe conducătorul neînvins, pe biruitorul hatmanilor, al ducilor şi al şleahticilor, într-un cuvânt, al leşilor, care până atunci erau socotiţi de neînfrânt. În timpul acestui an de lupte, Chmielnicki îmbătrânise puţin, dar nu se încovoiase; umerii largi vădeau aceeaşi putere în stare să zdrobească ţări întregi şi să alcătuiască altele noi; faţa uriaşă, înroşită de abuzul de băutură, exprima voinţa neclintită, mândria nestăpânită şi siguranţa îndrăzneaţă, pe care i-o dăduseră izbânzile. În trăsăturile acestui obraz mocneau groaza şi mânia, şi era lesne de presupus că atunci când sunt stârnite, oamenii se pleacă la suflarea lor înfricoşătoare ca o pădure în furtună. În ochii înconjuraţi de cearcăne roşii se citea nerăbdarea că înalţii comisari nu soseau destul de repede cu darurile, iar nările-i slobozeau în aerul geros două rotocoale de abur, asemenea celor două fuioare de fum din nările lui Lucifer; stătea aşa în ceaţa propriei răsuflări, acoperit tot de purpură, posomorât, mândru, înconjurat de soli, de polcovnici şi de gloatele nenumărate.

În sfârşit, se arătă şi alaiul comisarilor. În frunte mergeau darabanii şi trâmbiţaşii cu surlele la gură şi obrajii umflaţi; tobele răpăiau şi alămurile scoteau sunete prelungi, jalnice, ca la înmormântarea slavei şi a demnităţii Republicii. În urma fanfarei, starostele de vânătoare Krzetowski aducea pe o pernă de catifea buzduganul de căpetenie, vistiernicul de Kiev purta flamura cu-vulturul şi inscripţia, iar mai departe venea Kisiel singur, înalt, slab, cu barba albă căzându-i pe piept, cu suferinţa întipărită pe faţa-i aleasă şi cu durerea în suflet. La câţiva paşi, înapoia voievodului, se înşirau ceilalţi comisari, alaiul încheindu-se cu dragonii lui Bryszowski conduşi de Skrzetuski.

Kisiel mergea încet, fiindcă în această clipă înţelegea limpede că dincolo de zdrenţele negocierilor, dincolo de aparenţele acordării bunăvoinţei regale şi a iertării, se ivea adevărul despuiat, hidos; puteau să-l vadă orbii şi să-l audă surzii, căci striga cu glas năprasnic: „O, Kisiel, tu nu te duci să oferi bunăvoinţa regelui, ci să te rogi să-ţi fie acordată; te duci s-o cumperi în numele întregii Republici cu acest buzdugan de căpetenie şi cu flamura, mergând pe jos la picioarele acestui conducător al ţăranilor, tu, senator şi voievod.” Stăpânului de la Brusiłów i se sfâşia inima şi se simţea neputincios ca un vierme, mic cât un grăunte de praf, iar în urechi îi răsunau cuvintele lui Jeremi: „Mai bine să pierim, decât să trăim în robia netrebnicilor şi a păgânilor.” Ce era el, Kisiel, faţă de cneazul de la Łubnie, care se arătase răzvrătiţilor ca un Jupiter cu sprânceana încruntată, înconjurat de mirosul de pucioasă, de flăcările războiului şi de fumul de pulbere? Ce însemna el? Sub povara acestor gânduri sufletul voievodului se frânse, zâmbetul pieri pentru totdeauna de pe faţa lui, bucuria din inimă, şi simţi că ar prefera de o sută de ori să moară, decât să mai facă un pas înainte; mergea totuşi, pentru că îl împingeau înainte trecutul, strădaniile lui, sforţările pe care le făcuse, judecata neînduplecată a faptelor.

Chmielnicki îl aştepta cu mâna în şold, cu buzele strânse şi cu sprâncenele încruntate.

Alaiul se apropie. Kisiel ieşi în faţă şi înainta câţiva paşi până la platformă. Duruitul tobelor şi sunetele trâmbiţelor încetară. O tăcere adâncă se aşternu deasupra mulţimii, doar răsuflarea îngheţată a vântului flutura steagul roşu pe care-l ducea pan Kulczyński.

Deodată liniştea fu întreruptă de un glas scurt, puternic şi poruncitor, care răsună cu forţa uriaşă a deznădejdii, fără să mai ţină socoteală de nimeni şi nimic:

— Dragoni, stânga-mprejur! După mine! Era glasul porucinicului Skrzetuski.

Toate capetele se întoarseră spre el. Însuşi Chmielnicki se ridică puţin din jilţ, ca să vadă ce se petrece; comisarii se făcură albi ca varul. Skrzetuski stătea drept pe cal, palid, cu ochii scânteietori şi cu sabia scoasă şi, întors pe jumătate spre dragoni, repetă încă o dată porunca tunătoare:

— După mine!

În liniştea care se lăsase, copitele cailor tropăiră pe pământul îngheţat al uliţei. Dragonii bine muştruluiţi, îşi întoarseră caii în loc, porucinicul se aşeză în fruntea lor, făcu semn cu sabia şi întreg detaşamentul porni încet înapoi către locuinţa comisarului.

Uimirea şi îndoiala se întipăriră pe toate feţele, deoarece în glasul şi purtarea lui Skrzetuski era ceva neobişnuit; nimeni nu ştia prea bine dacă îndepărtarea oştenilor nu făcea parte din desfăşurarea ceremoniei. Dar Kisiel înţelese totul, înţelese că negocierile şi viaţa comisarilor şi a însoţitorilor atârnau în clipa aceea de un fir de păr, aşa că urcă pe platformă şi înainte ca Chmielnicki să priceapă ce se întâmplase, îşi începu cuvântarea.

Vorbi mai întâi de bunăvoinţa regelui faţă de Chmielnicki şi de toţi zaporojenii, dar vorba îi fu întreruptă deodată de o nouă întâmplare care era bine-venită numai pentru că întorcea atenţia de la cele petrecute mai înainte. Dziedziała, un polcovnic în vârstă, care stătea alături de Chmielnicki, începu să-şi scuture buzduganul spre voievod, să se foiască şi să strige:

— Ce tot vorbeşti, Kisiel! Regele, ca regele, dar voi, „regişorii”, cnejii, şleahticii aţi făcut destul tărăboi. Iar tu, Kisiel, os din osul nostru, te-ai îndepărtat de noi şi ţii partea leşilor. Ne-am săturat de palavrele tale, vom dobândi cu sabia ce ne trebuie.

— Voievodul se uită supărat în ochii lui Chmielnicki.

— Aşa-ţi struneşti polcovnicii, hatmane?

— Taci, Dziedziała! porunci hatmanul.

— Taci, taci! S-a îmbătat de dimineaţă! repetară ceilalţi polcovnici. Pleacă de aici că, de nu, te luăm de gât şi te

gonim.

Dziedziała vru să se mai împotrivească, dar îl apucară într-adevăr de grumaz şi-l îmbrânciră în afara cercului.

Voievodul îşi urmă cuvântul cu vorbe frumoase şi alese, arătându-i lui Chmielnicki cât de mari sunt darurile pe care le primeşte: însemnele de drept ale rangului, pe care şi-l luase singur. Stând în puterea lui să-l pedepsească, regele preferă să-l ierte, pentru supunerea pe care a dovedit-o la Zamość şi pentru că nelegiuirile dinainte n-au fost făptuite în timpul domniei lui. Se cuvine aşadar ca el, Chmielnicki, care păcătuise atâta, să se arate recunoscător acum pentru bunăvoinţa şi îndurarea regelui, să înceteze vărsarea de sânge, să liniştească pe ţărani şi să înceapă negocierile cu comisarii.

Chmielnicki primi în tăcere buzduganul şi steagul, pe care porunci îndată să-l întindă deasupra lui. La această privelişte gloatele izbucniră în urlete de bucurie, aşa că un răstimp nu se mai auzi nimic.

Mulţumirea se întipărise pe chipul hatmanului, care aşteptă o vreme, apoi spuse:

— Pentru marea bunăvoinţă pe care mi-o arată Măria Sa regele, trimiţându-mi prin Domnia Ta rangul de căpetenie a oştirii şi iertându-mi strâmbătăţile mele, mulţămesc cu umilinţă. Totdeauna am spus că regele ţine cu mine împotriva voastră, a „regişorilor” şi a magnaţilor, iată dovada cea mai bună – îmi trimite răsplata pentru că v-am retezat grumajii, aşa că am să vi le tai şi de acum înainte, dacă nu veţi asculta fără crâcnire de mine şi de rege.

Chmielnicki rosti ultimele cuvinte cu glasul ridicat, dojenitor, încruntându-şi sprâncenele, ca şi când ar fi început să se înfurie, iar comisarii încremeniră faţă de întorsătura neaşteptată a răspunsului său. Totuşi, Kisiel îndrăzni:

— Hatmane, regele porunceşte să conteneşti vărsarea de sânge şi să începi negocierile cu noi.

— Nu eu sunt cel care varsă sânge, ci oastea lituaniană, răspunse hatmanul grosolan; am ştire că Radziwiłł mi-a distrus Mozyr şi Turów; dacă această veste se va adeveri, am destui prinşi de seamă dintre voi, şi voi da poruncă să li se taie capul. Nu vreau să încep negocieri cu voi acum. Sfatul se adună greu, polcurile nu sunt toate la un loc, lângă mine nu se află decât o mână de polcovnici, ceilalţi sunt la iernat, şi fără ei nu pot să încep nimic. Ce să mai vorbim aici în ger? Ce mi-aţi adus, mi-aţi dat, şi toţi am văzut că sunt hatman numit de rege, aşa că acum haideţi la mine la horilcă, să prânzim, că sunt flămând.

Chmielnicki plecă spre locuinţa lui, urmat de comisari şi de polcovnici. Într-o odaie încăpătoare se afla o masă care se îndoia sub greutatea argintăriilor prădate, printre care voievodul Kisiel şi-ar fi găsit poate şi tacâmurile jefuite anul trecut la Huszcza. Pe masă se înălţau munţi de carne de porc, de vacă şi de pilaf tătăresc, în toată odaia mirosea a vodcă de mei, turnată în carafe de argint. Chmielnicki se aşeză având la dreapta lui pe Kisiel şi la stânga pe castelanul Brzozowski, apoi arătă cu mâna horilca şi spuse:

— La Varşovia se vorbeşte că beau sânge leşesc, dar eu prefer horilcă, băutura cealaltă lăsând-o câinilor.

Polcovnicii izbucniră în hohote de râs, de se cutremurară pereţii încăperii.

Asemenea „hap” oferi hatmanul înaintea prânzului său comisarilor, care-l înghiţiră fără să zică nimic, pentru a nu „stârni bestia”, cum scria mai apoi cămăraşul de Lwów.

O sudoare îmbelşugată îmbrobona fruntea palidă a lui Kisiel.

Începură să mănânce. Polcovnicii luau cu mâinile hălci de carne de pe tăvi, iar lui Kisiel şi lui Brzozowski însuşi Chmielnicki le punea pe talere. Înfulecau în tăcere, fiecare astâmpărându-şi foamea. În liniştea care se aşternuse se auzeau numai ronţăitul şi trosnetul oaselor în măselele mesenilor sau gâlgâitul celor care beau; din când în când arunca vreunul o vorbă care rămânea fără răspuns. Abia

după ce Chmielnicki îşi puse burta la cale şi goli câteva pahare de horilcă, se întoarse deodată către voievod şi-l întrebă:

— Cine conducea oştenii din escortă? Neliniştea se întipări pe faţa lui Kisiel.

— Skrzetuski, un cavaler vrednic! dădu răspuns.

— Îl cunosc, zise Chmielnicki. De ce n-a vrut să fie de faţă când mi-aţi înmânat darurile?

— Fiindcă el nu ne-a fost dat ca însoţitor, ci împotriva primejdiilor, aşa a avut poruncă.

— Cine i-a dat asemenea poruncă?

— Eu, răspunse voievodul, pentru că am gândit că nu se cade ca dragonii să ne stea pe cap când înfăţişăm darurile.

— Eu am crezut altceva, fiindcă ştiu că acest oştean are cerbicea tare.

Aici se amestecă în vorbă Jaszewski.

— Acum nu ne mai temem de dragoni, zise el. Mai demult leşii erau mai tari ca noi, dar am cunoscut la Piławce că nu mai sunt cei dinainte, când îi băteau pe turci, pe tătari şi pe nemţi.

— Ehe, nu mai sunt de-alde Zamoyski, Zółkiewski, Chodkiewicz, Chmieleki şi Koniecpolski, îl întrerupse Chmielnicki, ci nişte iepuri fricoşi, nişte copii îmbrăcaţi în fier. Cum ne-au zărit, s-au înfricoşat de moarte şi au rupt-o la fugă, cu toate că în miercurea aceea nu veniseră mai mult de trei mii de tătari cu totul.

Comisarii tăceau, doar mâncarea şi băutura li se păreau din ce în ce mai amare.

— Mă rog cu umilinţă, mâncaţi şi beţi, spuse Chmielnicki, pentru că am să cred că bucatele noastre simple căzăceşti nu vor să treacă prin gâtlejurile voastre boiereşti.

— Dacă sunt prea strâmte, putem să le mai crestăm! strigă Dziedziała.

Polcovnicii, afumaţi de-a binelea, izbucniră în râs, dar Chmielnicki se uită ameninţător la ei şi se liniştiră.

Kisiel, suferind de câteva zile, era palid ca giulgiul, iar Brzozowski atât de roşu, încât părea că-i ţâşneşte sângele din obraz.

În cele din urmă nu se mai putu stăpâni şi tună:

— Ne-aţi chemat la prânz ca să ne umiliţi?

La care Chmielnicki răspunse:

— Voi aţi venit să negociaţi, iar oştile lituaniene trec totul prin foc şi sabie. Dacă se adevereşte că au nimicit Mozyr şi Turów cum am auzit, am să poruncesc să taie capul la patru sute de prinşi în faţa voastră.

Brzozowski îşi înfrână furia care începuse să clocotească în el. Era prea adevărat! Viaţa prinşilor atârna de toanele hatmanului, de o clipire a ochilor lui, aşa că trebuiau să îndure totul şi să-i domolească izbucnirile, pentru a-l aduce ad mitiorem et saniorem mentem{179}.

În acest scop călugărul carmelit Łętowski, blajin şi temător din fire, rosti încet:

— Dumnezeu e milostiv, cu ajutorul lui poate se schimbă şi veştile din Lituania despre Turów şi Mozyr.

Abia sfârşi, că Fedor Wiśniak, polcovnicul din Czerkasy, se aplecă şi dădu cu buzduganul, vrând să-l lovească pe călugăr în grumaz; spre norocul lui nu-l ajunse, fiindcă îi despărţeau patru inşi, aşa că strigă:

— Isprăveşte, gură spartă! Nu-i treaba ta să ne spui palavre! Hai afară să te învăţ eu să respecţi pe polcovnicii zaporojeni!

Ceilalţi săriră să-l potolească, dar nu izbutiră şi-l zvârliră afară.

— Hatmane, când doreşti să se adune sfatul? întrebă Kisiel, vrând să schimbe vorba.

Din nefericire Chmielnicki nu mai era treaz, aşa că răspunse repede şi muşcător:

— O să chibzuim mâine, acum sunt beat! Ce tot îmi vorbiţi de sfat şi nu mă lăsaţi să mănânc şi să beau! Ajunge!

— Acum trebuie să fie război (şi izbi cu pumnul în masă, de săriră în sus talerele şi carafele). În patru săptămâni vă dau

de-a berbeleacul, vă calc în picioare şi pe urmă vă vând sultanului. Regele va fi rege ca să taie pe şleahtici, pe duci şi pe cneji. Păcătuieşte cneazul – să-i taie gâtul; păcătuieşte cazacul – să-i taie gâtul! Mă tot speriaţi cu suedezii, dar nici ei nu pot să-mi ţină piept. Tuhai-bei este alături de mine, fratele meu, sufletul meu, singurul şoim de pe lume, gata să facă îndată tot ce-i spun.

Cu uşurinţa obişnuită beţivilor, Chmielnicki trecu de la mânie la înduioşare şi glasul începu să-i tremure înlăcrimat de plăcuta amintire a lui Tuhai-bei.

— Voi vreţi să ridic sabia împotriva turcilor şi a tătarilor, dar nu va fi aşa! Asupra voastră voi porni cu prietenii mei. Am şi vestit polcurile să aibă caii bine hrăniţi şi să fie gata de drum, fără care şi fără tunuri; am să găsesc de toate la leşi. Aceluia dintre cazaci care va lua care de povară, poruncesc să-i taie gâtul; nici eu n-am să-mi iau caleaşca, poate numai legăturile cu lucruri şi desagii; şi aşa am să ajung la Vistula şi am să spun: „Staţi liniştiţi şi tăceţi, leşilor!”. Şi dacă veţi striga de dincolo de Vistula, am să vă găsesc şi acolo. M-am săturat de stăpânirea voastră, de dragonii voştri, târâtoare blestemate care trăiţi numai din minciuni!

Zvâcni în sus, împinse laviţa şi, trăgându-se de ciuf şi bătând din picioare, strigă că trebuie să fie război, pentru că el a căpătat iertarea şi binecuvântarea pentru el, că nu-i pasă de sfat şi de comisari, fiindcă n-o să îngăduie nici măcar întreruperea luptelor.

În cele din urmă, văzând înfricoşarea comisarilor şi, aducându-şi aminte că dacă vor pleca îndată, războiul va începe iarna, aşadar într-o vreme când zaporojenii, neputând să se ascundă în şanţuri, se bat prost la câmp deschis, se mai domoli şi se aşează iar pe laviţă. Îşi lăsă capul în piept şi îşi sprijini mâinile pe genunchi, răsuflând hârâit. Apoi apucă iar paharul cu horilcă.

— În sănătatea Măriei Sale regele! strigă.

— În sănătatea şi spre slava lui! repetară polcovnicii.

— Şi tu, Kisiel, nu mă lua în seamă, zise hatmanul, şi nu pune la inimă ce spun acum, pentru că sunt beat. Vrăjitoarele mi-au arătat că trebuie să fie război, dar am să aştept până va răsări colţul ierbii, şi atunci n-are decât să se adune comisia; tot atunci voi da drumul şi prinşilor. Am auzit că tu eşti bolnav, aşa că beau şi în sănătatea ta.

— Îţi mulţumesc, hatmane al zaporojenilor, răspunse Kisiel.

— Tu eşti oaspetele meu şi eu nu uit asta.

Spunând acestea, Chmielnicki se înduioşă iarăşi pentru o clipă şi, odihnindu-şi braţele pe umerii voievodului, îşi apropie faţa uriaşă, roşie, de obrazu-i palid şi supt.

Ceilalţi polcovnici îi urmară pilda şi, apropiindu-se prieteneşte de comisari, le strângeau mâinile, îi băteau pe umeri şi repetau cuvintele hatmanului: „Până va răsări colţul ierbii!” Comisarii parcă stăteau pe ghimpi. Răsuflările grosolane, îmbibate de damful de horilcă, învăluiau feţele acestor şleahtici de neam ales, pentru care strângerile mâinilor asudate erau la fel de nesuferite ca şi umilirile. Nu lipsiră nici ameninţările printre dovezile de dragoste necioplită. Unii strigau la voievod: „Noi vrem să-i tăiem pe leşi, dar tu eşti omul nostru!”; alţii ziceau: „Ehei, boieri, mai demult ne băteaţi, şi acum cerşiţi bunăvoinţa noastră! Moarte vouă, celor cu obrazul subţire!” Atamanul Wowk, fost morar la Nestewar, răcni: „Eu l-am tăiat pe cneazul Czetwertyński, stăpânul meu! Daţi-ni-l pe Jarema şi vă dăruim viaţa!”

În odaie se făcuse o zăpuşeală şi o căldură de neîndurat; masa, acoperită de resturi de carne şi de firimituri de pâine, pătată de vodcă şi de mied, îţi făcea greaţă. La urmă intrară vrăjitoarele, cu care hatmanul bea de obicei până noaptea târziu, ascultându-le prevestirile; făpturi ciudate, bătrâne, aduse de spate, gălbejite sau în floarea tinereţii descântau şi ghiceau viitorul din ceară, boabe de grâu, foc, spuma apei, din fundul sticlei sau din grăsime de om.

Polcovnicii şi cele mai tinere începură îndată hârjoana şi râsul. Kisiel era gata să leşine.

— Hatmane, îţi mulţumim pentru ospăţ şi te lăsăm cu bine, îngână cu glasul slab.

— Kisiel, mâine la prânz am să vin eu la tine, răspunse Chmielnicki, acum duceţi-vă. Doniec o să vă conducă până acasă cu cazacii, ca să nu păţiţi ceva.

Comisarii se înclinară şi ieşiră. Doniec îi aştepta într-adevăr cu cazacii înaintea casei.

— Doamne! Doamne! Doamne! şopti Kisiel, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

Alaiul se îndreptă în tăcere spre locuinţele comisarilor.

În curând se văzu că nu stau aproape unul de altul.

Chmielnicki hotărâse înadins să-i împrăştie în diferite părţi ale târgului, ca să nu poată să se adune prea lesne şi să chibzuiască.

Voievodul Kisiel, ostenit, fără vlagă, abia ţinându-se pe picioare, se întinse numaidecât în pat şi până a doua zi nu vru să mai vadă pe nimeni; abia înainte de amiază porunci să-l cheme pe Skrzetuski.

— Ce ţi-a căşunat, Domnia Ta? îl întrebă. Cum ai putut să faci una ca asta! Ai pus în primejdie viaţa ta şi a noastră.

— Preamărite voievoade, mea culpa! răspunse oşteanul. M-a apucat delirium şi am preferat de o sută de ori să pier, decât să privesc la asemenea lucruri.

— Chmielnicki şi-a dat seama de jignire. Abia am izbutit să liniştesc efferatam bestiam{180} şi să-i lămuresc fapta Domniei Tale. Va veni astăzi aici şi te va întreba. Să-i spui că ai avut poruncă de la mine să pleci cu oştenii.

— De astăzi, Bryszowski ia comanda, s-a făcut bine.

— Cu atât mai bine. Domnia Ta ai grumazul prea tare pentru vremurile de acum. Îmi vine greu să-ţi găsesc altă vină, în afară de nesocotinţă, dar se vede că eşti tânăr şi nu ştii să-ţi înfrânezi durerea în piept.

— Cu durerea m-am obişnuit, preamărite voievoade, dar ruşinea nu pot s-o îndur.

Kisiel gemu încet, ca un bolnav căruia îi pune cineva degetul pe rană, apoi zâmbi cu o resemnare tristă şi spuse:

— Asemenea cuvinte sunt pâinea mea de fiecare zi; mai demult vărsăm lacrimi amare când le auzeam, dar acum mi-au secat şi lacrimile.

Skrzetuski îşi simţi inima cuprinsă de milă înaintea acestui bătrân cu faţă de mucenic, care îşi petrecea ultimele zile ale vieţii suferind îndoit, cu sufletul şi cu trupul.

— Preamărite voievoade! rosti el, Dumnezeu mi-e martor că m-am gândit numai la aceste vremuri cumplite, în care senatorii şi demnitarii Coroanei trebuie să se ploconească înaintea nemernicilor care s-ar cuveni să fie traşi în ţeapă pentru fărădelegile lor.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, eşti tânăr, cinstit şi ştiu că n-ai avut nici un gând rău. Dar ce-mi spui Domnia Ta, le spune prinţul Jeremi, oştirea, şleahticii, seimurile, jumătate din Republică şi toată această povară de dispreţ şi ură se prăbuşeşte asupra mea.

— Fiecare slujeşte ţării după înţelegerea lui; Dumnezeu să ne judece după intenţiile noastre, iar în ce-l priveşte pe Wiśniowiecki, îşi jertfeşte viaţa şi averea pentru ţară.

— S-a acoperit de slava care îl înconjoară ca un soare, răspunse voievodul. Pe când eu, ce am aşteptat? O! Prea bine spui: Dumnezeu să ne judece după intenţiile noastre şi să le dea măcar un mormânt liniştit celor care suferă peste poate în timpul vieţii.

Skrzetuski tăcea, iar Kisiel îşi ridică ochii spre cer într-o rugăciune mută, apoi începu să vorbească astfel:

— Eu sunt rusin, sânge din sânge rusin, os din os rusin. Mormintele prinţilor Świątołdycz se odihnesc în acest pământ pe care l-am iubit, pe el şi pe poporul care trăieşte aici. Am văzut strâmbătăţile făptuite de amândouă părţile, am văzut samavolniciile sălbatice ale zaporojenilor, dar şi trufia de neîndurat a celor care au vrut să schimbe în ţărani acest popor de războinici; ce trebuie dar să fac eu, rusin şi totodată fiu credincios şi senator al Republicii? M-am

alăturat celor care spuneau: Pax vobiscum! Pentru că aşa îmi poruncea sângele şi inima, pentru că printre ei se aflau răposatul rege, părintele nostru, cancelarul, primul cardinal şi mulţi alţii; pentru că am văzut că pentru amândouă părţile dezbinarea înseamnă pieirea. Am vrut să trudesc toată viaţa, până la ultima suflare, pentru înţelegere şi pace, iar când sângele a început să curgă, am gândit: voi fi îngerul împăcării. Şi am alergat şi m-am zbătut şi mă zbat şi acum, deşi în durere, chinuri şi ruşine, în îndoială care-i mai groaznică decât toate. Pentru Dumnezeu, nu ştiu dacă prinţul Domniei Tale a venit prea devreme cu paloşul, sau eu am sosit prea târziu cu ramura de măslin, dar văd că truda mea se destramă şi mă lasă puterile, că în zadar îmi izbesc capul cărunt de toţi pereţii; în pragul mormântului văd înainte numai întuneric şi pieire, o, Dumnezeule, pieirea tuturor!

— Dumnezeu se va îndura de noi.

— O, să-mi trimită măcar o rază de mângâiere înaintea morţii, ca să-mi dau sufletul liniştit! Şi am să-i mulţumesc pentru toate durerile, pentru crucea pe care mi-o port cât trăiesc, pentru că gloatele îmi cer capul şi la seimuri se spune că sunt un trădător, pentru averea-mi jefuită, pentru ruşinea în care-mi duc zilele, pentru răsplata amară de care am avut parte din amândouă părţile!

Voievodul îşi întinse braţele uscate către cer şi două lacrimi mari, într-adevăr, poate ultimele în timpul vieţii, i se rostogoliră pe obraji.

Skrzetuski nu mai putu să se stăpânească şi, aruncându-se în genunchi înaintea voievodului, îi apucă mâna şi rosti cu glasul întretăiat de o emoţie puternică:

— Eu sunt oştean şi merg pe alt drum, dar ştiu să cinstesc meritul şi durerea.

Şleahticul şi cavalerul din flamurile lui Wiśniowiecki îşi lipi buzele de mâna acestui rusin, pe care cu câteva luni în urmă îl numise, laolaltă cu ceilalţi, trădător.

— Fiul meu, spuse el încet, Dumnezeu să te mângâie, să te călăuzească şi să te binecuvânteze, aşa cum te binecuvântez eu.

—

Cercul vicios al negocierilor începu în aceeaşi zi, Chmielnicki veni destul de târziu la masa voievodului şi într-o stare sufletească cum nu se poate mai proastă. Declară îndată că ieri fusese beat când vorbise despre întreruperea luptelor, despre comisia care avea să se întrunească la Rusalii şi despre slobozirea prinşilor; acum înţelege că au vrut să-l tragă pe sfoară. Kisiel căută iarăşi să-l îmblânzească şi să-l liniştească, înfăţişându-i toate pricinile, dar toate încercările lui fură, după cuvintele cămăraşului de Lwów, surdo tyranno fabula dicta{181}. Hatmanul se purta atât de grosolan, încât comisarilor începu să le pară rău după Chmielnicki cel de ieri. Îl lovi cu buzduganul pe pan Pozowski numai pentru că nu se arătă la timp, cu toate că era bolnav şi nu mai avea mult de trăit.

Omenia şi stăruinţele voievodului nu ajutară la nimic.

Abia după ce se afumă cu horilcă şi cu miedul straşnic de la Huszcza, îşi recapătă buna dispoziţie, dar nu îngădui nimănui nici să-i amintească măcar de treburile obşteşti, spunând:

— Dacă e să bem, apoi să bem zdravăn; o să chibzuim şi o să ne socotim poimâine! Dacă nu vreţi, eu plec!

La ceasurile trei din noapte, se încăpăţână să se ducă în odaia de culcare a voievodului, cu toate că acesta se împotrivea în fel şi chip, fiindcă îl închisese într-adins pe Skrzetuski acolo, temându-se ca la întâlnirea acestui oştean neînduplecat cu Chmielnicki să nu se întâmple ceva care să-l piardă pe porucinic. Chmielnicki se duse totuşi înăuntru, iar Kisiel intră în urma lui. Care nu-i fu mirarea voievodului, când hatmanul, văzându-l pe oştean, îi făcu semn din cap şi strigă:

— Skrzetuski! De ce nu vrei să bei cu noi? Şi-i întinse mâna cu prietenie.

— Sunt bolnav, răspunse porucinicul, înclinându-se.

— Şi ieri ai plecat. N-am avut nici un chef fără tine.

— Aşa i s-a poruncit, se amestecă Kisiel.

— Voievoade, ia nu mă mai întrerupe. Îl cunosc eu şi ştiu că n-a vrut să fie de faţă la cinstea pe care mi-o arătaţi. Oho, e o pasăre rară. Dacă era altul, nu-l iertam, dar pe el îl iert, pentru că mi-e drag, el e prietenul meu bun.

Kisiel deschise ochii larg de uimire, iar hatmanul se întoarse deodată către Skrzetuski.

— Şi ştii de ce ţin la tine?

Skrzetuski clătină din cap.

— Crezi că pentru că mi-ai tăiat juvăţul lângă Omelniczek, pe vremea când nu eram nimic şi mă hăituiau ca pe o sălbăticiune? O, nu, nu pentru asta. Ţi-am dat atunci un inel cu un grăunte de pământ de la mormântul lui Hristos, dar tu, semeţ cum eşti, nu mi l-ai arătat când ai fost în puterea mea; ţi-am dat drumul şi aşa; acum suntem chit. Nu pentru asta ţin la tine. Alt bine mi-ai făcut tu, pentru care te socotesc prietenul meu şi-ţi datorez recunoştinţă.

La rândul lui, Skrzetuski privi cu mirare la Chmielnicki.

— Ia te uită cum se mai miră, zise hatmanul, ca şi când ar fi vorbit cu altcineva. Atunci am să-ţi amintesc ce mi s-a povestit la Czehryn, când am venit acolo cu Tuhai-bei de la Bazawłuk. Am întrebat peste tot de vrăjmaşul meu Czapliński, pe care nu l-am găsit, şi mi-au spus ce i-ai făcut după prima noastră întâlnire, cum l-ai înhăţat de cap şi de nădragi, cum ai spart uşa cu el şi l-ai sângerat ca pe un câine. Ha?

— Într-adevăr, aşa am făcut, recunoscu Skrzetuski.

— O, ai fost de pomină, bine-ai făcut! Am să pun eu mâna pe el; altfel negocierile şi comisarii nu înseamnă nimic; am să pun eu mâna pe el şi am să-l joc cum mi-o plăcea, dar şi tu i-ai dat cu piper pe la nas.

Apoi hatmanul se întoarse spre Kisiel şi începu să povestească din nou:

— L-a apucat de cap şi de nădragi, l-a ridicat ca pe o frunză, a spart uşa cu el şi l-a aruncat afară.

Începu să hohotească, de răsună iatacul şi se auzi în odaia de oaspeţi.

— Voievoade, porunceşte să aducă mied, vreau să beau în sănătatea acestui cavaler şi prieten al meu.

Kisiel deschise uşa şi chemă copilul de casă, care le aduse îndată trei cupe cu mied de la Huszcza.

Chmielnicki ciocni cu voievodul şi cu Skrzetuski, bău şi mintea i se înceţoşa; faţa i se lumină, cheful îi reveni şi, întorcându-se către porucinic, strigă:

— Cere-mi ce vrei!

Obrajii palizi ai lui Skrzetuski se rumeniră; urmă o clipă de tăcere.

— Nu-ţi fie frică, zise Chmielnicki. Vorba mea nu e fum; cere ce vrei, numai să nu-mi ceri lucruri care-l privesc pe Kisiel.

Chmielnicki era stăpân pe el chiar când era beat.

— Hatmane, dacă-mi este îngăduit să mă folosesc de dragostea pe care o ai pentru mine, atunci îţi cer să faci dreptate. Unul dintre polcovnicii tăi m-a nedreptăţit.

— Să i se taie capul! izbucni Chmielnicki, întrerupându-l.

— Nu e vorba despre asta, porunceşte-i numai să se lupte cu mine.

— Să i se taie capul! repetă hatmanul. Cine-i acela?

— Bohun.

Chmielnicki începu să clipească din ochi, apoi se lovi cu palma peste frunte.

— Bohun? se miră. Bohun e mort. Mi-a scris regele că a fost omorât în duel.

Skrzetuski încremeni. Zagłoba spusese adevărul!

— Dar ce ţi-a făcut Bohun? întrebă Chmielnicki.

O roşeaţă şi mai aprinsă se aşternu pe faţa porucinicului. Nu voia să vorbească de cneaghină înaintea hatmanului pe jumătate beat, de teamă să nu audă vreo ocară nesocotită.

Kisiel răspunse în locul lui.

— E o treabă însemnată, despre care mi-a povestit castelanul Brzozowski. Bohun a răpit logodnica acestui cavaler şi a ascuns-o nu se ştie unde.

— Atunci caut-o, spuse Chmielnicki.

— Am căutat-o de-a lungul Nistrului, pentru că acolo a ascuns-o, dar n-am găsit-o. Am auzit că trebuia s-o ducă la Kiev, să se cunune cu ea. Lasă-mă dar, hatmane, să plec la Kiev şi s-o caut acolo, altceva nu-ţi cer.

— Tu eşti prietenul meu, tu l-ai sângerat pe Czapliński. Nu numai că te las să pleci şi să cauţi oriunde vrei, dar am să poruncesc să-ţi fie dată înapoi şi am să-ţi dau buzdugan de liberă trecere şi carte către mitropolit s-o caute prin mănăstirile de călugăriţe. Vorba mea nu e fum!

Crăpă uşa şi-l chemă pe Wyhowski să scrie porunca şi scrisoarea. Cu toate că erau ceasurile patru din noapte, Czarnota trebui să se ducă după pecete. Dziedziała aduse buzduganul de liberă trecere, iar Doniec căpătă poruncă să-l însoţească pe Skrzetuski cu două sute de cazaci până la Kiev şi mai departe, până la primele străji polone.

A doua zi Skrzetuski părăsi târgul Perejasław.

CAPITOLUL XIX.

DACĂ LUI JUPÂN ZAGŁOBA i se urâse la Zbaraż, nu mai puţin se chinuia Wołodyjowski care ducea dorul luptei şi al primejdiilor. Din când în când se întâmpla să iasă din Zbaraż câteva steaguri pentru a urmări cetele de tâlhari care ardeau şi tăiau de-a lungul pârâului Zbrucz, dar acestea erau numai nişte încăierări neînsemnate, care cereau multă trudă acum, pe timp de iarnă aspră şi de ger, şi aduceau puţină faimă. Din această pricină Michał stăruia în fiecare zi pe lângă Zagłoba să pornească în ajutorul lui Skrzetuski, de la care nu aveau de mult nici o ştire.

— A nimerit în vreun bucluc şi poate că şi-a pierdut viaţa, zicea Wołodyjowski. Trebuie să plecăm neapărat, chiar de-ar fi să pierim odată cu el.

Jupân Zagłoba nu prea se împotrivea, fiindcă, după cum susţinea el însuşi, se mucegăise cu totul la Zbaraż şi se mira

că încă nu crescuseră ciupercile pe el, dar amâna întruna, aşteptându-se ca de la o zi la alta să vină vreo veste de la Skrzetuski.

— E viteaz, dar şi prevăzător, răspundea la insistenţele lui Wołodyjowski, să mai aşteptăm câteva zile, poate pică vreo scrisoare şi toată călătoria noastră se dovedeşte fără folos.

Pan Wołodyjowski recunoştea că are dreptate şi se înarma cu răbdare, cu toate că timpul se scurgea din ce în ce mai încet. Spre sfârşitul lui decembrie gerurile îşi încetară harţul. Împrejurimile se liniştiră. Singura petrecere erau veştile despre treburile obşteşti, care ajungeau până la zidurile cenuşii ale cetăţii.

Se sporovăia despre încoronare, despre Seim şi dacă prinţul Jeremi va obţine rangul de căpetenie, pe care-l merita mai mult decât oricare alt războinic. Se înfuriau împotriva celor care susţineau că în aceste împrejurări, când lumea înclina spre negocieri cu Chmielnicki, numai Kisiel putea să ţâşnească în sus. Din această cauză, Wołodyjowski avu câteva dueluri, iar jupân Zagłoba făcu câteva chefuri straşnice, şi era în primejdie să capete darul beţiei, pentru că nu se mai mulţumea să ţină tovărăşie ofiţerilor şi şleahticilor, ci nu se ruşina să se ducă la botezurile şi nunţile târgoveţilor, lăudându-le mai ales miedul grozav, în care Zbarażul era vestit.

Wołodyjowski îl dojenea, zicându-i că un şleahtic ca el nu se cade să se bage în cârd cu cei de jos, fiindcă scade respectul faţă de întreaga stare, dar Zagłoba îi răspundea că numai legile sunt de vină, care îngăduie târgoveţilor să crească în osânză şi să ajungă la asemenea îndestulare, la care numai şleahticii ar trebui să ajungă; prezicea că nu poate să iasă nimic bun din drepturile atât de mari pentru nişte oameni fără obârşie, şi îşi vedea de treabă. Era greu ca cineva să i-o ia în nume de rău în timpul zilelor mohorâte de iarnă, pline de nesiguranţă, urât şi aşteptare.

Treptat începură să se adune la Zbaraż tot mai multe polcuri, lucru care prevestea războiul odată cu venirea

primăverii. Între timp oamenii se mai înviorară. Printre alţii, veni şi Podbipięta cu steagul de husari al lui Skrzetuski, aducând veşti despre lipsa de bunăvoinţă cu care era privit prinţul la curte, despre moartea lui Jan Tyszkiewicz, voievodul de Kiev, după care, cum glăsuiau cu toţii, avea să urmeze Kisiel, şi despre boala grea, care-l ţintuise la pat în Cracovia pe Łaszcz, străjerul Coroanei. Cât despre război, jupân Longinus auzise de la prinţ că va începe numai prin forţa lucrurilor, deoarece comisarii aveau poruncă să fie cât se poate de îngăduitori cu cazacii. Oştenii lui Wiśniowiecki primiră cu mânie ştirile aduse de Podbipięta, iar jupân Zagłoba propuse să alcătuiască un protest, să-l ducă la cetate şi să se întemeieze o confederaţie, fiindcă, spunea, nu voia ca truda lui de la Konstantynów să fie zadarnică.

Cu aceste noutăţi şi îndoieli se scurse toată luna februarie şi martie se apropia de jumătate, iar despre Skrzetuski nici un semn.

— Wołodyjowski stăruia şi mai mult să plece.

— Acum trebuie să-l căutăm pe Skrzetuski, spunea, nu pe cneaghină.

În acest timp se văzu că jupân Zagłoba avea dreptate să amâne plecarea de la o zi la alta, pentru că la sfârşitul lui martie sosi cazacul Zachar cu o scrisoare adresată lui Wołodyjowski din Kiev. Michał îl chemă îndată pe Zagłoba şi, după ce se încuiară cu trimisul într-o odaie lăturalnică, rupse pecetea şi citi cele ce urmează: „De-a lungul Nistrului până la Javorlik n-am descoperit nici o urmă. Bănuind că trebuie să fie ascunsă la Kiev, m-am alăturat comisarilor, cu care m-am dus la Perejasław. De acolo, obţinând pe neaşteptate învoirea lui Chmielnicki, am venit la Kiev şi caut peste tot, ajutat fiind de mitropolitul însuşi. Aici sunt mulţi şleahtici ascunşi pe la târgoveţi şi prin mănăstiri, dar tac chitic, de teama gloatelor, de aceea căutările merg destul de greu. Dumnezeu m-a călăuzit şi nu numai că m-a ferit de primejdii, dar l-a făcut şi pe Chmielnicki să ţină la mine, de aceea, trag nădejde că-mi va ajuta şi de acum înainte şi se

va milostivi de mine. Îl rog pe părintele Muchowiecki să-mi citească o slujbă votivă, la care să vă rugaţi pentru mine. Skrzetuski.”

—

— Slavă Celui fără de moarte! exclamă Wołodyjowski.

— Este şi un post-scriptum, zise Zagłoba, privind peste umărul lui Michał.

— Adevărat! spuse micul oştean şi citi mai departe:

—

— Aducătorul acestei scrisori, esaul în curenul din Mirhorod, m-a avut în grijă, când am fost în robie la Sici, şi m-a ajutat şi acum la Kiev, oferindu-se să ducă scrisoarea cu primejdia vieţii; pane Michał, ai grijă să nu ducă lipsă de nimic.”

—

— Iată şi un cazac de omenie; se mai găseşte şi câte unul din ăştia! rosti Zagłoba, întinzându-i mâna lui Zachar.

Bătrânul i-o strânse fără umilinţă.

— Poţi să fii sigur de răsplată! se amestecă Wołodyjowski.

— E un şoim adevărat, răspunse cazacul, eu ţin la el, n-am venit aici pentru bani.

— Văd că nu-ţi lipseşte nici mândria, de care nu s-ar ruşina nici un şleahtic, mai zise Zagłoba. Oho, printre voi nu sunt numai sălbăticiuni! Nu, nu! Dar să lăsăm asta! Aşadar Skrzetuski e la Kiev.

— La Kiev.

— Nu e cumva în primejdie, că aud că gloatele îşi fac de cap acolo?

— El stă la polcovnicul Doniec. N-o să-i facă nimic, pentru că tătucul Chmielnicki i-a poruncit lui Doniec să-l apere, cu preţul vieţii, ca pe ochii din cap.

— Minuni, adevărate minuni, pe legea mea! De unde atâta dragoste la Chmielnicki pentru Skrzetuski?

— Ţine de mult la el.

— Pan Skrzetuski ţi-a spus ce caută la Kiev?

— Cum să nu-mi spună, când ştie că eu sunt prietenul lui? Am căutat, şi împreună, şi singur, aşa că trebuia să-mi spună ce să caut.

— Şi până acum n-aţi aflat nimic?

— N-am aflat. Toţi leşii care mai sunt acolo se ascund şi nu ştiu unul de celălalt, aşa că nu e prea lesne să găseşti pe cineva. Voi aţi auzit că mulţimea omoară, iar eu am văzut cu ochii mei, îi omoară nu numai pe leşi, ci şi pe cei care îi ascund, chiar pe călugări şi călugăriţe. La mănăstirea Sfântului Nicolae cel Bun, printre maici se ascundeau douăsprezece jupâniţe, pe care le-au înăbuşit cu fum în chilii odată cu celelalte călugăriţe; tot la câteva zile se adună pe uliţe şi pe cine prind, îl duc la Nipru. Hei, câtă lume au înecat.

— Atunci poate că au ucis-o şi pe ea?

— Poate şi pe ea.

— Nu se poate! îl întrerupse Wołodyjowski. Dacă Bohun o ducea acolo, o lăsa într-un loc fără primejdie.

— Unde poate să fie mai fără primejdie ca la mănăstire? Dar o găsesc şi acolo.

— Of! Zachar, tu gândeşti că putea să piară? întrebă Zagłoba.

— Nu ştiu.

— Din scrisoare se vede că Skrzetuski socoteşte că o va afla, zise Zagłoba. Dumnezeu l-a pus la grea încercare, dar o să-i aline suferinţa. Zachar, tu ai plecat de mult de la Kiev?

— Oho, de mult, boierule. Eu am plecat pe vremea când comisarii treceau înapoi pe lângă Kiev. Sumedenie de leşi voiau să fugă cu ei, şi au şi fugit nenorociţii, care cum putea; prin zăpadă, prin hârtoape sau prin păduri alergau la Białogródka, iar cazacii îi urmăreau şi îi omorau. Mulţi au fugit, mulţi au murit; Kisiel a răscumpărat câţiva dintre ei, dând toate paralele pe care le avea la el.

— O, suflete de câini! Şi tu ai mers pe lângă comisari?

— Numai până la Huszcza şi de acolo până la Ostrog. Mai departe am călătorit singur.

— Îl cunoşti de mult pe Skrzetuski?

— L-am cunoscut la Sici şi i-am îngrijit rănile, apoi l-am îndrăgit ca pe copilul meu. Eu sunt bătrân şi nu mai am la cine să ţin.

Zagłoba strigă la copilul de casă, îi porunci să aducă mied şi carne şi se aşezară la cină. Zachar mâncă cu poftă – era ostenit şi flămând – apoi îşi cufundă lacom mustăţile cărunte în licoarea întunecată, bău şi spuse:

— Grozav mied!

— Mai bun decât sângele, pe care-l beţi voi, zise Zagłoba. Dar gândesc că tu eşti un om cinstit, ţii la Skrzetuski şi n-o să te mai întorci la răzvrătiţi, rămâi cu noi? Aici vei avea parte numai de bine.

— Eu v-am dat scrisoarea, acum plec; eu sunt cazac şi trebuie să fiu frate cu cazacii, nu cu leşii.

— Şi vei lupta împotriva noastră?

— Voi lupta. Eu sunt cazac de la Sici. Noi ni l-am ales hatman pe tătucul Chmielnicki, şi acum regele i-a trimis buzduganul de căpetenie şi steagul.

— Poftim, pane Michał, spuse Zagłoba, n-am zis eu să ne împotrivim?

— Şi din ce curen faci parte?

— Din cel de la Mirhorod, dar nu mai este.

— Ce s-a întâmplat?

— Husarii lui Czarniecki l-au făcut una cu pământul la Apele Galbene. Acum eu şi cei care am mai rămas în viaţă suntem în polcul lui Doniec. Ehe, Czarniecki e un războinic fără pereche, e în robie la noi şi comisarii l-au cerut.

— Avem şi noi destui prinşi de-ai voştri.

— Aşa şi trebuie să fie. La Kiev vorbeau unii că cel mai viteaz cazac se află în robie la leşi, cu toate că alţii susţineau că a murit.

— Cine-i acela?

— Atamanul Bohun, cel plin de faimă.

— Bohun a fost rănit de moarte în duel.

— Cine l-a ucis?

— Cavalerul acesta, răspunse Zagłoba arătându-l pe Wołodyjowski.

Zachar, care în clipa aceea golea a doua oca de mied, holbă ochii, faţa i se înroşi şi izbucni în râs, slobozind băutura pe nas.

— Cavalirul ăsta l-a tăiat pe Bohun? întrebă, înecându-se de râs.

— La dracu', ce ţi-a venit! strigă Wołodyjowski, încruntându-se. Solul acesta îşi îngăduie prea mult.

— Pane Michał, nu te supăra, îl întrerupse Zagłoba. Se vede că e un om cinstit şi nu prea ştie de obiceiurile alese, un cazac. Pe de altă parte, eşti cu atât mai vrednic de laudă, cu cât arătând aşa de pricăjit, ai făptuit asemenea isprăvi grozave. Eşti mărunt la trup, dar ai sufletul mare. Eu însumi, îţi aduci aminte cum mă uitam la tine după bătălie, deşi văzusem lupta cu ochii mei, nu-mi venea să cred că un prăpădit ca.

— Dă-mi pace Domnia Ta! se supără Wołodyjowski.

— Eu nu-ţi sunt tată, aşa că nu-mi purta pică, dar îţi spun că aş dori să am un asemenea fiu şi, dacă vrei, am să te înfiez, înscriind toată averea pe numele tău, fiindcă nu e ruşine să fii mare, având un trup mic. Nici prinţul nu e cu mult mai voinic ca tine şi Alexandru Macedon nu e vrednic nici scutier să-i fie.

— Ce mă înfurie pe mine, răspunse Wołodyjowski îmbunat, e că din scrisoarea lui Skrzetuski nu se vede nimic prielnic. Că a scăpat cu viaţă la Nistru, slavă Domnului, dar pe cneaghină n-a găsit-o până acum, şi cine ştie dacă o va mai găsi vreodată.

— Prea adevărat! Dar dacă Dumnezeu l-a scăpat de Bohun prin braţul nostru şi l-a călăuzit prin atâtea capcane, dacă a insuflat o dragoste ciudată pentru el până şi în inima împietrită a lui Chmielnicki, apoi n-a făcut-o numai ca să se usuce de chinuri şi de jale ca un cotlet afumat. Pane Michał,

dacă în toate acestea nu vezi mâna Providenţei, pesemne că mintea ţi-e mai tocită decât sabia, şi e drept să fie aşa, pentru că nimeni nu poate să aibă toate însuşirile deodată.

— Văd una şi bună, răspunse Wołodyjowski, mişcând din mustăcioară, n-avem ce face acolo şi trebuie să stăm aici şi de acum încolo, până o să putrezim cu totul.

— Eu voi putrezi mai repede ca tine, că sunt mai bătrân şi ştii că ridichea se iuţeşte şi slănina râncezeşte, dacă le ţii prea mult. Mai bine să-i mulţumim lui Dumnezeu pentru că făgăduieşte un sfârşit fericit necazurilor noastre. Că mare supărare am mai avut din pricina cneaghinei, cu mult mai mare decât tine şi cu prea puţin mai mică decât Skrzetuski, fiindcă nici pe copila mea n-aş fi iubit-o atâta. Se vorbeşte că seamănă cu mine ca două picături de apă, dar mie mi-e dragă şi fără asta; nu mai m-ai vedea nici vesel, nici liniştit, dacă n-aş crede că nenorocirile ei se vor sfârşi în curând. De mâine încep să alcătuiesc un epithalamium, fiindcă scriu versuri foarte frumoase, numai că în ultima vreme l-am cam neglijat pe Apolo din cauza lui Marte.

— Ce să mai vorbim acum şi aici de Marte! răspunse Wołodyjowski. Să-i ia toţi dracii pe trădătorul de Kisiel şi pe toţi comisarii, cu negocierile lor cu tot! În primăvară vor încheia pacea, aşa cum doi şi cu doi fac patru. Aşa spunea şi jupân Podbipięta care a vorbit cu prinţul.

— Jupân Longinus se pricepe la treburile publice, ca şi capra la piper. La Curte s-a ţinut mai mult după moţata lui, decât după ceilalţi şi a pândit-o cum pândeşte ogarul potârnichea. Să dea Dumnezeu să i-o sufle altul, dar să lăsăm asta. Nu tăgăduiesc că Kisiel e un trădător, fiindcă o ştie toată Republica prea bine, dar cred că în privinţa negocierilor bobii arată în două feluri.

Zagłoba se întoarse spre cazac şi-l întrebă:

— Zachar, pe la voi ce se aude, o să fie pace sau război?

— Până când va răsări colţul ierbii, o să fie linişte, dar la primăvară unul din doi va trebui să piară, sau noi sau leşii.

— Pane Michał, bucură-te; şi eu am auzit că gloatele se înarmează pretutindeni.

— O să fie un război cum nu s-a mai pomenit, zise Zachar. Pe la noi vorbesc că o să vie şi sultanul şi hanul cu toate urdiile, iar prietenul nostru Tuhai-bei se aţine la iernat pe aproape şi nici n-a plecat acasă.

— Bucură-te, pane Michał, repetă Zagłoba. S-a prorocit de asemenea că noul rege îşi va petrece toată domnia sub arme şi e lesne de presupus că oşteanul nu-şi va băga multă vreme sabia în teacă. Oamenii se vor rări, ca o măturăfolosită prea mult, dar asta-i soarta noastră de războinici. Când va veni vremea să ne batem, aţine-te pe lângă mine, pane Michał, ai să vezi lucruri frumoase şi ai să cunoşti cum luptam în alte timpuri mai bune. Of, Doamne! Oamenii de astăzi nu mai sunt ca cei din anii de demult, nici tu nu eşti ca ei, pane Michał, cu toate că eşti un oştean viteaz şi l-ai tăiat pe Bohun.

— Grăieşti cu dreptate, boierule, spuse Zachar. Astăzi nu mai sunt oamenii care erau odată.

După care începu să se uite la Wołodyjowski şi să clatine din cap:

— He, he! Să-l omoare pe Bohun!

—

—

CAPITOLUL XX.

DUPĂ CE SE ODIHNI CÂTEVA ZILE, bătrânul Zachar plecă înapoi la Kiev. În acest timp se află că înalţii comisari se întorseseră fără prea mare nădejde de pace, ba mai mult, acum se îndoiau şi ei de folosul negocierilor. Izbutiseră numai să prelungească armisticium până la Rusaliile rusine, când avea să se adune o nouă comisie cu puteri depline pentru negocieri. Dar pretenţiile şi condiţiile lui Chmielnicki erau atât de nesăbuite, încât nimeni nu mai credea că Republica avea să le mulţumească. Amândouă părţile începură să se înarmeze în mare grabă. Chmielnicki repezea sol după sol la han, să-i vină în ajutor cu toţi tătarii;

trimise până şi la Stambul, unde se afla de mai multă vreme, din partea regelui, pan Bieczyński; în Republică se aşteptau de la o zi la alta să se vestească adunarea şleahticilor. Veniră veşti despre numirea altor căpetenii; paharnicul Ostroróg, Lanckoroński şi Firlej, şi despre îndepărtarea de la treburile ostăşeşti a prinţului Jeremi Wiśniowiecki, care, în fruntea propriilor polcuri, putea să apere mai departe ţara. Nu numai oştenii prinţului, nu numai şleahticii rusini, dar până şi partizanii fostelor căpetenii se revoltară împotriva acestei alegeri şi a lipsei de bunăvoinţă, susţinând pe drept cuvânt că, dacă atâta vreme cât se nădăjduise în negocieri, jertfirea lui Wiśniowiecki mai avea un rost politic, îndepărtarea lui în caz de război era o mare şi neiertată greşeală, pentru că numai el putea să se măsoare cu Chmielnicki şi să-l biruie pe acest priceput conducător al răzvrătiţilor. În sfârşit, la Zbaraż veni însuşi prinţul ca să adune cât mai multă oaste şi să stea pregătit la hotar. Întreruperea luptelor era hotărâtă, dar nimeni nu ţinea seama de asta. Chmielnicki poruncise într-adevăr să taie capul câtorva polcovnici care, în ciuda înţelegerii, îşi îngăduiau să atace cetăţile şi steagurile împrăştiate din loc în loc la iernat, dar nu putea să stăpânească mulţimile şi cetele numeroase care nu auziseră de încetarea luptelor, nu voiau să audă, sau nu pricepeau ce poate să însemne acest lucru. Năvăleau întruna în pământurile apărate de armisticium, călcând astfel toate făgăduielile lui Chmielnicki. Pe de altă parte, polcurile magnaţilor şi oştile Coroanei, pornind în urmărirea tâlharilor, treceau de multe ori pâraiele Prypeć şi Horyń în ţinutul Kievului, înaintau în voievodatul Bracławului, iar acolo, atacate de cazaci, încingeau adevărate bătălii, nu o dată sângeroase şi îndârjite. De aci învinuiri necontenite de o parte şi de cealaltă pentru încălcarea înţelegerii, pe care, la urma urmei, nu putea nimeni s-o respecte. Încetarea focului era adevărată numai în măsura în care însuşi Chmielnicki, pe de o parte, şi regele şi hatmanii, pe de alta, nu porniseră la

luptă, dar războiul începuse de-a binelea înainte ca forţele principale să se încleşteze între ele, astfel că primele raze mai calde ale primăverii luminau ca şi mai înainte sate, târguri şi oraşe cuprinse de flăcări, măceluri şi nenorocirile oamenilor.

Cete de la Bar, Chmielnick şi Machnówka se avântau până sub zidurile cetăţii Zbaraż, tăind, jefuind şi arzând totul în cale. Pe acestea le zdrobeau câţiva polcovnici ai lui Jeremi, deoarece prinţul nu voia să ia parte la asemenea hărţuieli mărunte; avea să pornească cu toate polcurile odată cu hatmanii.

În acest scop, împrăştie podghiazuri în toate părţile, cu poruncă să plătească jaful şi omorurile prin tragerea în ţeapă, sânge pentru sânge. Printre alţii se duse şi jupân Longinus şi nimici o ceată la Czarny Ostrów, dar era un cavaler înspăimântător doar în luptă, iar cu robii prinşi cu arma în mână se purta prea blând, de aceea prinţul hotărî să nu-l mai trimită. În asemenea întreprinderi se remarca îndeosebi Wołodyjowski, cu care numai Wierszułł putea să se ia la întrecere. Pentru că nimeni nu era în stare să execute marşuri atât de repezi, nimeni nu ştia să surprindă pe duşman atât de nepregătit, să-l răzbească printr-o năvală fulgerătoare, să-l împrăştie în cele patru vânturi, să-l gonească, să-l taie şi să-l spânzure. În curând, numele lui răspândea groaza printre răsculaţi, de aceea prinţul îi arăta multă bunăvoinţă. De la sfârşitul lui martie până la jumătatea lui aprilie, Wołodyjowski nimicise şapte cete de jefuitori, dintre care fiecare era de trei ori mai puternică decât detaşamentul lui şi nu ostenise, arătând dimpotrivă o dorinţă şi mai aprigă de a lupta, care creştea parcă din sângele vărsat.

Micul viteaz sau mai degrabă micul diavol îl îndemna stăruitor pe jupân Zagłoba să-i ţină tovărăşie, fiindcă îi plăcea grozav să-l aibă alături, dar şleahticul se împotrivea cu hotărâre oricărei ademeniri, lămurindu-şi astfel lâncezeala:

— Pane Michał, eu am burdihanul prea rotofei pentru asemenea zdruncinături şi vânzoleli, apoi fiecare om e născut pentru altceva. Să mă reped cu husarii în mulţimea vrăjmaşului la lumina zilei, să sparg taberele şi să cuceresc steaguri – asta-i treaba mea, pentru asta m-a făcut şi m-a potrivit Dumnezeu; dar să goneşti noaptea după nemernici prin buruieni, te las pe tine, că eşti cât un ac şi poţi să te strecori mai lesne pretutindeni. Eu sunt un cavaler de modă veche şi prefer să spintec ca leul, decât să adulmec ca un ogar prin hăţişuri. De astfel, după mulsoarea de seară, trebuie să mă duc să mă culc, fiindcă acesta e timpul cel mai potrivit pentru mine.

Aşa că Wołodyjowski pleca şi învingea singur, până când, într-o bună zi, plecând spre sfârşitul lui aprilie, se întoarse pe la jumătatea lui mai, atât de îngrijorat şi de mâhnit, de parcă ar fi fost învins şi ar fi prăpădit toţi oştenii. Aşa li se părea tuturor, dar se înşelau cu toţii. În această lungă şi trudnică întreprindere, pan Wołodyjowski ajunsese până dincolo de Ostróg, la Hołownia, unde nu împrăştiase o adunătură neobişnuit de mare de răsculaţi, ci un pâlc de cazaci alcătuit din câteva sute de zaporojeni, pe care jumătate îi omorâse, jumătate îi luase robi. De aceea, cu atât mai neînţeleasă era tristeţea adâncă ce-i acoperea ca un văl de ceaţă obrazul mai totdeauna zâmbitor. Mulţi voiră să cunoască îndată pricina, dar Wołodyjowski nu scoase un cuvânt faţă de nimeni şi, abia descălecând, se duse întins să vorbească cu prinţul în tovărăşia a doi cavaleri necunoscuţi, după care plecară împreună la jupân Zagłoba, fără a se opri nicăieri.

Jupân Zagłoba se uita mirat la cei doi bărbaţi uriaşi, pe care nu-i mai văzuse niciodată şi ale căror veşminte cu laţuri de aur pe umeri arătau că slujesc oastea lituaniană, Wołodyjowski spuse:

— Domnia Ta, închide uşa şi porunceşte să nu lase pe nimeni să intre, fiindcă avem să vorbim despre treburi însemnate.

Zagłoba trecu porunca slujitorului, apoi începu să privească neliniştit la nou-sosiţi, bănuind după feţele lor că nu aveau să spună nimic bun.

— Sunt cnejii Bułya-Kurcewicz: Jur şi Andrzej, zise Wołodyjowski, arătând spre cei doi tineri.

Cnejii se înclinară şi răspunseră amândoi odată:

— Verii răposatei Helena.

Faţa stacojie a lui Zagłoba se făcu într-o clipă palid-albăstruie, începu să bată aerul cu braţele, ca şi când ar fi primit un plumb în piept, deschise gura neputând să-şi tragă sufletul, holbă ochii şi rosti, sau mai degrabă icni:

— Cum aşa?

— Sunt veşti, răspunse mohorât Wołodyjowski, că cneaghina a fost omorâtă în mănăstirea Sfântului Nicolae cel Bun.

— Gloatele au înăbuşit cu fum în chilii douăsprezece jupâniţe şi vreo cincisprezece maici, printre care se afla şi sora noastră, adăugă Jur.

De astă dată Zagłoba nu mai zise nimic, doar obrazul cenuşiu i se înroşi atât de tare, încât cei de faţă se speriară că-l podideşte sângele; treptat pleoapele îi căzură peste ochii pe care-i acoperi cu mâinile, în timp ce din gură i se smulgea alt geamăt:

— Lume! Lume! Lume! După care se adânci în tăcere.

Iar cnejii şi Wołodyjowski începură să se vaiete:

— Frumoasă jupâniţă, ne-am strâns laolaltă prietenii şi rudele care voiam să-ţi venim în ajutor, rosti, oftând, tânărul oştean, dar se vede că am întârziat prea mult. Dorinţa, săbiile şi curajul nostru nu mai înseamnă nimic, pentru că tu hălăduieşti într-o lume mai bună, la curtea reginei cereşti.

— Surioară! strigă uriaşul Jur, pe care jalea punea iarăşi stăpânire, iartă-ne păcatele noastre, şi pentru fiecare picătură din sângele tău vom vărsa câte o găleată.

— Aşa să ne ajute Dumnezeu! adăugă Andrzej.

Şi cei doi bărbaţi îşi întinseră mâinile spre cer, iar Zagłoba se sculă de pe laviţă, se apropie câţiva paşi de pat, se clătină ca un om beat şi căzu în genunchi înaintea icoanei.

În curând la castel se auziră clopotele bătând de amiază; dangătele lor răsunau mohorât, ca de înmormântare.

— Nu mai este pe lume, a murit! spuse iarăşi Wołodyjowski. Îngerii au luat-o la cer, iar nouă ne-au lăsat lacrimile şi suspinele.

Trupul uriaş al lui jupân Zagłoba se cutremura de hohote de plâns, iar ceilalţi se văitau întruna, şi clopotele hăuiau.

În sfârşit, Zagłoba se linişti. Wołodyjowski şi cei doi cneji crezură că, istovit de durere, adormise în genunchi, dar după o vreme se ridică şi se aşeză pe pat; era parcă alt om: avea ochii roşii, năpădiţi de sânge, capul plecat, buza de jos îi atârna răsfrântă pe barbă, iar pe faţă i se aşternuse neputinţa şi o ramoleală neobişnuită, astfel că se putea spune într-adevăr că cel care fusese odată jupân Zagłoba, semeţ, bun de glume, cu închipuirea clocotitoare, murise, lăsând în urmă un bătrânel chinuit şi împovărat de ani.

Deodată, cu toată împotrivirea copilului de casă care păzea la uşă, intră Podbipięta şi jalea şi vaietele începură iarăşi. Lituanianul pomeni de Rozłogi şi de prima întâlnire cu cneaghina, de dulceaţa, tinereţea şi farmecul ei, amintind în cele din urmă că este cineva mai nefericit decât toţi la un loc, logodnicul ei, pan Skrzetuski, şi începu să-l întrebe de el pe micul cavaler.

— Skrzetuski a rămas la Korc la prinţul Korecki, unde a venit de la Kiev, şi zace bolnav, neştiind pe ce lume se află, îi spuse Wołodyjowski.

— N-ar trebui oare să ne ducem la el? întrebă lituanianul.

— N-avem ce căuta acolo, răspunse Wołodyjowski. Medicul prinţului a făgăduit că va trăi; se află acolo Suchodolski, polcovnicul prinţului Dominik, dar prieten bun cu Skrzetuski, şi este şi bătrânul Zaćwilichowski; îl îngrijesc amândoi. Nu duce lipsă de nimic; e adevărat că nu-şi revine deloc din delirium, dar aşa e chiar mai bine pentru el.

— O, Dumnezeule atotputernic! rosti lituanianul. Şi Domnia Ta l-ai văzut?

— L-am văzut, dar dacă nu-mi spuneau că e el, nu l-aş fi recunoscut, atât de mult l-au slăbit boala şi durerea.

— Dar el te-a recunoscut pe Domnia Ta?

— Sigur că m-a recunoscut, cu toate că n-a spus nimic. A zâmbit numai şi a dat din cap; m-a apucat o jale, de n-am mai putut să stau lângă el. Prinţul Korecki vrea să vină aici la Zbaraż cu steagurile, Zaćwilichowski o să vină cu el, iar polcovnicul Suchodolski se jură că va veni şi el, chiar dacă prinţul Dominik nu-i va îngădui. Ei o să-l aducă şi pe Skrzetuski aici, dacă nu se va lăsa răpus de durere.

— Şi de unde aveţi ştire de moartea cneaghinei? întrebă mai departe jupân Longinus. Nu cumva au adus-o aceşti cavaleri? adăugă, arătând spre cneji.

— Nu. Aceşti cavaleri au aflat totul printr-o întâmplare la Kork, unde au venit cu întăriri de la voievodul de Vilna; i-am adus cu mine fiindcă aveau scrisori de la voievod către prinţul nostru. Războiul e sigur, iar comisia nu va face nimic.

— Asta am aflat şi noi aici, dar Domnia Ta spune-mi, cine a vorbit de moartea cneaghinei?

— Mie mi-a spus Zaćwilichowski, iar el ştie de la Skrzetuski. Chmielnicki i-a dat învoire lui Skrzetuski s-o caute la Kiev, unde avea să-l ajute însuşi mitropolitul. Au căutat mai mult prin mănăstiri, pentru că acolo se ascund şleahticii care au mai rămas la Kiev. Au crezut, de aceea, că şi Bohun a dus-o pe Helena în vreo mănăstire. Au cotrobăit peste tot şi nădăjduiau s-o găsească, deşi ştiau că la Sfântul Nicolae cel Bun răzvrătiţii înăbuşiseră cu fum douăsprezece jupâniţe. Mitropolitul spunea mereu că n-ar fi îndrăznit gloatele să năpăstuiască pe logodnica lui Bohun, dar s-a arătat altfel.

— Cneaghina era la Sfântul Nicolae cel Bun?

— Întocmai. Skrzetuski l-a întâlnit ascuns într-o mănăstire pe Joachim Jerlicz, şi, fiindcă îi întreba pe toţi de Helena, l-a

cercetat şi pe el. Jerlicz i-a spus că toate jupâniţele au fost luate de cazaci; numai la Sfântul Nicolae cel Bun rămăseseră douăsprezece, pe care le-au înăbuşit cu fum mai târziu; printre ele se afla, se zice, şi cneaghina. Dar pentru că Jerlicz e un palavragiu şi aproape îşi pierduse mintea de spaimă, Skrzetuski nu l-a crezut şi a alergat pentru a doua oară să întrebe la Sfântul Nicolae cel Bun. Din nenorocire, trei maici, pe care le afumaseră în aceeaşi chilie, nu cunoşteau nici un nume, dar ascultând descrierea cneaghinei făcută de Skrzetuski, au spus că semăna cu una care a fost acolo. Atunci Skrzetuski a părăsit Kievul şi s-a îmbolnăvit numaidecât.

— Mare mirare că mai trăieşte.

— Ar fi murit fără îndoială, dacă nu era bătrânul cazac care l-a îngrijit în robie la Sici, apoi a venit aici cu scrisori de la el; după ce s-a întors la Kiev, l-a ajutat să caute mai departe. El l-a dus la Korc şi l-a încredinţat în mâinile lui Zaćwilichowski.

— Dumnezeu să-l aibă în pază, va fi veşnic nemângâiat, spuse Longinus.

Wołodyjowski tăcu, şi o linişte de moarte se aşternu printre ei. Cnejii şedeau nemişcaţi cu mâinile în şolduri şi cu sprâncenele încruntate; Podbipięta îşi înălţase ochii spre cer, iar jupân Zagłoba îşi pironise privirea sticloasă asupra peretelui din faţă, ca şi când ar fi căzut într-o îngândurare adâncă.

— Trezeşte-te, Domnia Ta! îi spuse în cele din urmă Wołodyjowski, scuturându-l de umăr. La ce te gândeşti? Nu mai scorneşti nimic, acum toate şiretlicurile Domniei Tale nu mai ajută la nimic.

— Ştiu asta, răspunse Zagłoba cu glasul frânt, dar mă gândesc că am îmbătrânit şi nu mai am nici un rost pe lumea asta.

CAPITOLUL XXI

—

— ÎNCHPUIEŞTE-ŢI, DOMNIA TA, îi spunea Wołodyjowski lui Longinus după câteva zile, s-a schimbat într-un ceas, de parcă ar fi îmbătrânit cu douăzeci de ani. Un om atât de vesel şi de vorbăreţ, atât de şiret, că nici Ulise nu l-ar fi întrecut, nu mai scoate nici o vorbă, toată ziua moţăie, se plânge de bătrâneţe şi parcă vorbeşte prin somn. Ştiam că o iubeşte, dar nu mă aşteptam să ţină atât de mult la ea.

— Şi ce-i de mirare? răspunse lituanianul, oftând. S-a legat de ea mai ales pentru că a smuls-o din mâinile lui Bohun şi alături de ea a trecut prin atâtea primejdii şi întâmplări. Cât timp trăgea nădejde s-o regăsească, îşi chinuia mintea să scornească tot felul de vicleşuguri, şi asta îl mai ţinea pe picioare, dar acum, singur cum e, neavând pe nimeni cui să-i dăruiască inima, într-adevăr, nu prea mai are ce face pe lume.

— Am încercat să beau cu el, nădăjduind că băutura îi va întoarce vigoarea dinainte, dar nimic! De băut, bea, dar nu-i mai umblă mintea ca altădată, nu mai vorbeşte despre isprăvile lui, se înduioşează numai, apoi îşi lasă capul pe piept şi doarme. Socotesc că nici Skrzetuski nu e atât de îndurerat ca el.

— Mare păcat, fiindcă orice s-ar zice, era un cavaler vrednic! Haidem la el, pane Michał. Avea obiceiul să mă ia în râs şi să mă necăjească întruna. Poate face şi acum la fel. Doamne, cum se mai schimbă oamenii! Era atât de vesel!

— Să mergem, spuse Wołodyjowski. S-a făcut târziu, dar seara îi mai greu ca oricând, pentru că moţăind toată ziua, noaptea nu mai poate să doarmă.

Vorbind aşa, se duseră amândoi la cvartirul lui jupân Zagłoba, pe care-l găsiră stând la fereastra deschisă cu capul sprijinit într-o mână. Era târziu; la castel încetase orice mişcare, doar străjile se chemau cu glasuri prelungi, iar în tufişurile care despărţeau castelul de restul târgului, privighetorile îşi cântau cu foc trilurile de noapte, fluierând, ţârluind şi piuind atât de des, ca răpăitul unei ploi de toamnă. Prin fereastra deschisă intrau aerul cald de mai şi

razele argintii ale Lunii, care luminau chipul răvăşit al lui jupân Zagłoba şi chelia plecată pe piept.

— Seara bună, Domnia Ta, rostiră cei doi oşteni.

— Seara bună, răspunse Zagłoba.

— Domnia Ta îţi depeni amintirile la fereastră, în loc să te culci, îl dojeni Wołodyjowski cu blândeţe.

— Nu mai am somn, răspunse cu glas ostenit. Acum un an, da, un an, fugeam cu ea dinaintea lui Bohun pe lângă Kahamlik, şi tot aşa cântau păsăruicile astea, iar acum unde e?

— Aşa a vrut Dumnezeu, spuse Wołodyjowski.

— Mi-a lăsat numai lacrimi şi mâhnire, pane Michał! Nu mai am nici o bucurie pe lume.

Tăcură; doar prin fereastra deschisă se auzeau tot mai tare trilurile privighetorilor, care umpleau tot văzduhul acelei nopţi senine de mai.

— O, Doamne, Doamne! oftă iar Zagłoba, la fel ca lângă Kahamlik.

Jupân Longinus îşi scutură o lacrimă de pe mustaţa-i galbenă, iar micul cavaler propuse după o clipă:

— Ei, ştii ce, Domnia Ta? Tristeţea ca tristeţea, hai şi bea cu noi, că nu-i alt leac mai bun la supărare. O să ne aducem aminte la un pahar de vremurile bune.

— Beau, rosti Zagłoba cu resemnare.

Wołodyjowski porunci slujitorului să facă lumină şi să aducă o carafă, apoi, după ce se aşezară la masă, ştiind că amintirile îl înviorează cel mai mult pe jupân Zagłoba, îl întrebă:

— S-a împlinit oare un an de când Domnia Ta ai fugit cu răposata de la Rozłogi?

— Era prin mai, răspunse Zagłoba. Am trecut Kahamlikul ca să fugim la Zołotonosza. Ei, grea e viaţa!

— Şi cneaghina era îmbrăcată în haine bărbăteşti?

— Avea haine de cazac. Am fost nevoit să-i retez părul cu sabia, sărmana, ca să n-o cunoască. Ştiu şi acum locul unde am îngropat cosiţele ei şi sabia mea.

— Dulce mai era jupâniţa! adăugă Longinus, oftând.

— Ascultaţi, Domniile Voastre, am îndrăgit-o din prima zi, ca şi când aş fi crescut-o de mică. Şi ea îşi împreuna mânuţele înaintea mea şi îmi mulţumea că am scăpat-o de Bohun şi că am grijă de ea! Mai bine mă tăiau bucăţele decât să ajung ziua de azi! Mai bine muream eu înainte!

Se lăsă iarăşi tăcerea şi cei trei cavaleri băură miedul amestecat cu lacrimi, după care Zagłoba începu să vorbească:

— Mă gândeam să-mi sfârşesc bătrâneţile alături de ei, şi acum.

Braţele i se lăsară în jos fără putere.

— Nicăieri nici o mângâiere, nicăieri nici o mângâiere, poate numai în mormânt.

Înainte ca jupân Zagłoba să sfârşească vorba, în tindă se auziră glasuri. Cineva voia să intre, dar slujitorul nu-l lăsa; se iscă zarvă şi lui Wołodyjowski i se păru că recunoaşte o voce cunoscută, aşa că strigă la slujitor să-i dea drumul.

Uşa se deschise şi în prag se ivi faţa rumenă, bucălată a lui Rzędzian, care îşi plimbă privirile peste cei de faţă, se înclină şi dădu bineţe.

— Lăudat fie Iisus Hristos!

— În vecii vecilor! răspunse Wołodyjowski. Ăsta e Rzędzian.

— Eu sunt, zise copilul de casă, şi mă închin până la pământ Domniilor Voastre. Dar stăpânul meu unde e?

— Stăpânul tău se află bolnav la Korc.

— O, pentru Dumnezeu! Ce spui, Domnia Ta? Şi, Doamne fereşte, e bolnav rău?

— A fost foarte rău, dar acum e mai bine. Medicul zice că va trăi.

— Eu am venit aici ca să-i aduc veşti despre jupâniţă.

Micul Wołodyjowski începu să clatine din cap cu tristeţe.

— Te-ai grăbit degeaba, fiindcă Skrzetuski ştie că Helena e moartă, iar noi o plângem aici cu lacrimi amare.

Ochii lui Rzędzian ieşiră cu totul din orbite.

— Săriţi! Ce-mi aud urechile? A murit jupâniţă?
— N-a murit, a fost omorâtă de tâlhari la Kiev.
— Care Kiev? Ce tot vorbeşti Domnia Ta?
— Care Kiev?! Ce, nu cunoşti Kievul?
— Pentru Dumnezeu, Domnia Ta îţi baţi jos de mine? Ce era să caute la Kiev, când ea e ascunsă într-o râpă lângă pârâul Waładynka, nu departe de Rasków? Şi vrăjitoarea avea poruncă să n-o lase să facă un pas până la întoarcerea lui Bohun. Pe viul Dumnezeu, îmi pierd minţile sau ce se întâmplă?
— Ce vrăjitoare? Despre ce vorbeşti?
— Păi, Horpyna! că doar o cunosc prea bine, un zdrahon de.
Jupân Zagłoba se ridică deodată de pe laviţă şi începu să bată aerul cu braţele, ca un om care cade într-o apă adâncă şi vrea să scape de la înec.
— Pe viul Dumnezeu, Domnia Ta să taci, se răsti la Wołodyjowski. Pe rănile lui Hristos, lăsaţi-mă să-l întreb eu!
Cei de faţă se speriară, atât de palid se făcuse Zagłoba şi sudoarea îi îmbrobonise chelia; sări peste laviţă la Rzędzian şi, apucându-l de umeri, îl întrebă cu glasul hârâit:
— Cine ţi-a spus că. e ascunsă lângă Rasków?
— Cine putea să-mi spună? Bohun!
— Omule, ai înnebunit de-a binelea?! răcni jupân Zagłoba, scuturându-l pe Rzędzian ca pe un pom de fructe. Care Bohun?
— Pentru Dumnezeu, strigă copilul de casă, ce mă scuturi aşa, Domnia Ta? Lasă-mă să-mi vin în fire, că m-am prostit. Domnia Ta m-ai zăpăcit de tot. Cum care Bohun? Ce, Domnia Ta nu-l cunoşti?
— Vorbeşte, că te străpung cu jungherul! urlă Zagłoba. Unde l-ai văzut pe Bohun?
— La Włodawa! Ce vreţi de la mine, Domniile Voastre? întrebă copilul de casă înfricoşat. Ce, sunt tâlhar?
Zagłoba nu mai putea, i se tăiase răsuflarea şi căzu pe laviţă gemând greu. Michał îi veni în ajutor.

— Când l-ai văzut pe Bohun? îl întrebă el pe Rzędzian.
— Acum trei săptămâni.
— Trăieşte?
— De ce să nu trăiască? Mi-a povestit cum l-ai ciopârţit Domnia Ta, dar a scăpat.
— El ţi-a spus că jupâniţa e lângă Raszków?
— El, cine altul?
— Ascultă, Rzędzian: aici e vorba de viaţa stăpânului tău şi a jupâniţei! Bohun ţi-a spus că ea n-a fost la Kiev?
— Domnia Ta, cum să fie la Kiev, când el a ascuns-o lângă Raszków şi i-a poruncit Horpynei să nu-i dea drumul cu preţul vieţii, iar acum mi-a dat mie buzdugan de liberă trecere şi un inel ca să mă duc eu acolo, că lui i s-au deschis iar rănile şi trebuie să stea la pat cine ştie câtă vreme?
Rzędzian fu întrerupt de jupân Zagłoba, care zvâcni iar de pe laviţă şi, apucându-se cu amândouă mâinile de părul ce-i mai rămăsese, începu să strige ca un apucat:
— Copila mea trăieşte, trăieşte, pe rănile Mântuitorului, trăieşte! La Kiev n-au omorât-o pe ea! Ea trăieşte, fata mea dragă trăieşte!
Şi bătrânul bătea din picioare, râdea şi suspina, iar în cele din urmă îl îmbrăţişa pe Rzędzian, îl strânse la piept şi începu să-l sărute cu atâta foc, că bietul copil îşi pierdu cumpătul de-a binelea.
— Lasă-mă, Domnia Ta. că mă înăbuş! Trăieşte, trăieşte. Cu ajutorul lui Dumnezeu o să plecăm împreună la ea. Domnia Ta. ei, Domnia Ta!
— Domnia Ta, lasă-l să vorbească, n-am înţeles încă nimic, spuse Wołodyjowski.
— Spune, spune! strigă Zagłoba.
— Frăţioare, povesteşte de la început, îl rugă şi jupân Longinus, pe mustăţile căruia se odihneau boabe de lacrimi.
— Domniile Voastre, îngăduiţi-mi să-mi trag sufletul, spuse Rzędzian, şi să închid fereastra, că înfocatele astea de privighetori îşi sparg pieptul prin tufişuri, de nu mai poţi să auzi nimic.

— Mied! strigă Wołodyjowski slujitorului.

Rzędzian închise fereastra cu încetineala-i obişnuită, apoi se întoarse către cei de faţă şi zise:

— Domniile Voastre, îngăduiţi-mi să stau şi eu, că sunt frânt de osteneală!

— Stai! îi spuse Wołodyjowski, turnându-i din carafa adusă de slujitor. Ciocneşte cu noi, că meriţi din plin pentru vestea bună, numai să ne spui totul cât mai repede.

— Bun mied! răspunse copilul de casă, ridicând paharul în lumină.

— Trăsni-te-ar să te trăsnească! Ai să vorbeşti odată? tună Zagłoba.

— Ei, că şi Domnia Ta te mânii la iuţeală! O să vorbesc, dacă vreţi Domniile Voastre, Domniile Voastre porunciţi şi eu ascult, că pentru asta slujesc. Dar văd că trebuie să istorisesc de la început totul, amănunţit.

— Spune de la început!

— Domniile Voastre vă aduceţi aminte că atunci când a venit vestea despre căderea Barului, am crezut cu toţii că am pierdut-o pe jupâniţă? Eu am plecat la Rzędziany, la părinţi şi la bunicul care a împlinit nouăzeci de ani. bine zic. nu! nouăzeci şi unu.

— Fie şi nouă sute! bombăni Zagłoba.

— Să-i dea Dumnezeu cât mai mulţi! Mulţumesc Domniei Tale pentru vorba bună, răspunse Rzędzian. Aşadar, m-am întors acasă, ca să duc părinţilor ce-am agonisit printre tâlhari, cu ajutorul lui Dumnezeu, fiindcă Domniile Voastre ştiţi că anul trecut m-au găsit cazacii la Czehryn, că m-au crezut de-al lor, că i-am lecuit rănile lui Bohun şi i-am câştigat încrederea, timp în care am adunat de la aceşti hoţomani ba argintărie, ba pietre scumpe.

— Ştim, ştim! îl grăbi Wołodyjowski.

— M-am dus, dar, la părinţi care m-au întâmpinat cu mare bucurie, nevenindu-le să-şi creadă ochilor, când le-am arătat tot ce am strâns. Am fost nevoit să jur înaintea bunicului că am dobândit totul pe cale cinstită. Ce s-au mai

bucurat, pentru că Domniile Voastre trebuie să ştiţi că se judecă cu familia Jaworski pentru un păr care creşte pe mejdină, răsfrângându-şi jumătate din ramuri pe pământul lui Jaworski şi jumătate pe al nostru. De aceea, când îl scutură Jaworski cad şi perele noastre şi multe nimeresc pe mejdină. Ei zic că toate perele de pe mejdină sunt ale lor, iar noi.

— Mă, nepricopsitule, nu mă înfuria! îl sfătui Zagłoba. Nu mai spune ce nu trebuie.

— Mai întâi, mă rog de iertare, dar eu sunt şleahtic cu blazon, deşi sărac, şi asta pot să ţi-o spună Domniei Tale şi porucinicul Wołodyjowski şi pan Podbipięta, care-l cunosc pe pan Skrzetuski, apoi această judecată durează de cincizeci de ani.

Zagłoba îşi încleştă dinţii, jurându-se să nu mai scoată nici o vorbă.

— Bine, puişorule, făcu jupân Longinus cu dulceaţă, dar vorbeşte despre Bohun, nu despre pere.

— Despre Bohun? întrebă Rzędzian. Fie şi despre Bohun. Domnia Ta, el crede că nu are o slugă şi un prieten mai credincios ca mine, cu toate că m-a lovit la Czehryn, pentru că, prea adevărat, şi eu l-am îngrijit şi i-am legat rănile încă de când l-au vătămat cnejii Kurcewicz. Atunci i-am împuiat capul cu minciuni, că nu mai vreau să slujesc la polonezi şi că prefer să mă alătur cazacilor, fiindcă de la ei câştig mai mult, şi el a crezut tot. Cum era să nu creadă când l-am tămăduit?! Aşadar, m-a îndrăgit grozav şi, e adevărat, m-a răsplătit cu dărnicie, neştiind că m-am jurat să mă răzbun pentru stricăciunea de la Czehryn şi că, dacă nu l-am străpuns, n-am făcut-o numai pentru că nu se cuvine ca un şleahtic să înfigă cuţitul în subsuoara unui vrăjmaş care zace bolnav la pat.

— Bine, bine, îl îndemnă iar Wołodyjowski. Şi asta ştiu, dar cum de l-ai găsit acum?

— A, să vezi Domnia Ta, a fost aşa: după ce l-am îmbulzit pe Jaworski (o să înceapă să cerşească, nu se poate altfel!),

ce mă gândesc eu: „Ehei, a venit timpul să-l caut pe Bohun şi să-i plătesc nedreptatea pe care mi-a făcut-o.” Le-am dezvăluit taina părinţilor şi bunicului care, curajos şi om de cuvânt cum e, mi-a zis: „Dacă ai jurat, du-te, altfel vei fi un neisprăvit.” Aşa că am plecat, gândindu-mă că, dacă am să-l găsesc pe Bohun, am să aflu câte ceva şi despre jupâniţă, dacă mai trăieşte, apoi după ce îl omor, duc vestea stăpânului care mă va răsplăti cum se cuvine.

— Nu mai încape îndoială! Şi noi te vom răsplăti, îi spuse Wołodyjowski.

— De la mine, frăţioare, ai un căluţ cu tot ce trebuie, adăugă Longinus.

— Mulţumesc cu umilinţă Domniilor Voastre, se bucură copilul de casă, fiindcă vestea bună se cade răsplătită, iar eu nu risipesc pe băutură nimic din ce capăt.

— Simt cum mă apucă dracii! mormăi Zagłoba.

— Aşadar, ai plecat de acasă., îl ajută Wołodyjowski.

— Aşadar, am plecat de acasă, îşi urmă vorba Rzędzian. Pe drum mă gândesc iar: încotro s-o apuc? Ce-ar fi să mă duc la Zbaraż, Bohun trebuie să fie pe aproape şi tot acolo o să aflu mai repede unde-mi este stăpânul. Merg eu, merg, prin Biała şi Włodawa, iar la Włodawa fac un popas; caii abia îşi mai târau picioarele. Acolo era iarmaroc, şi toate hanurile erau pline de şleahtici; încerc să găsesc un loc prin casele târgoveţilor, dar degeaba, toate erau ocupate tot de şleahtici! Abia am găsit un ovrei care mi-a spus: „Am avut o odaie, dar mi-a luat-o un şleahtic rănit.” „Se brodeşte de minune, îi zic, pentru că eu mă pricep să leg rănile, iar felcerul vostru, cum se întâmplă pe la iarmaroace, nu poate s-o scoată la capăt cu atâta treabă.” Ovreiul mai băsnea că şleahticul se îngrijeşte singur şi nu vrea să vadă pe nimeni, dar s-a dus să-l întrebe. Se vede că-i era mai rău, pentru că i-a poruncit să mă lase să intru. Mă duc, şi când mă uit, pe cine văd, zăcând în aşternut: pe Bohun!

— Măi să fie! strigă Zagłoba.

— Mi-am făcut semnul crucii: în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, că mă speriasem, dar el m-a recunoscut dintr-odată, s-a bucurat grozav (mă are de prieten) şi mi-a spus: „Dumnezeu mi te-a trimis! Acum n-am să mai mor.” La care eu: „Ce faci aici, Domnia Ta?” Iar el şi-a pus un deget pe buze şi abia mai târziu mi-a povestit ce păţise, cum l-a trimis Chmielnicki de la Zamość cu scrisori către Măria Sa regele, pe atunci încă principe, şi cum l-a tăiat la Lipków porucinicul Wołodyjowski.

— Îmi păstrează o bună amintire? întrebă micul cavaler.

— Destul de bună, Domnia Ta, de ce să zic. „Am crezut, spunea, că e vreun şoarece fricos, vreo stârpitură, şi când colo e un viteaz de prima mână, care aproape m-a spintecat în două.” Numai când a pomenit de jupân Zagłoba, a scrâşnit din măsele mai abitir ca înainte, era furios că Domnia Ta l-ai asmuţit la luptă!

— S-ajungă pe mâna călăului! Nu mă mai tem de el! răspunse Zagłoba.

— Am revenit atunci la vechea prietenie, continuă Rzędzian, dacă nu la una şi mai mare, şi mi-a povestit cum a fost gata să moară, cum l-au luat la conacul din Lipków, socotindu-l şleahtic, şi el s-a dat drept pan Hulewicz din Podolia, apoi cum l-au vindecat, îngrijindu-l cu multă omenie, lucru pentru care le-ajurat recunoştinţă până la moarte.

— Şi la Włodawa ce făcea?

— Se îndrepta spre Wołynia, dar la Parczew s-a răsturnat căruţa cu el, şi rănile i s-au deschis iar, aşa că a trebuit să rămână acolo, cu toate că se temea grozav că puteau să-l descopere şi să-l omoare cu uşurinţă. Chiar el mi-a spus. „Am fost trimis cu scrisori, dar acum nu mai am nici o dovadă, în afară de buzduganul de liberă trecere, şi dacă s-ar afla cine sunt, nu numai că şleahticii m-ar face bucăţele, dar cea dintâi căpetenie m-ar spânzura fără să mai ceară îngăduinţă nimănui.” Când mi-a zis asta, îmi aduc aminte că i-am spus: „E bine să ştiu că cea dintâi căpetenie te-ar

spânzura.” Iar el m-a întrebat: „Cum aşa?” „Aşa bine, zic, pentru că trebuie să fiu prevăzător şi să nu spun nimic la nimeni şi am să te slujesc şi în acest fel.” Unde n-a început să-mi mulţumească şi să mă încredinţeze de recunoştinţa lui, de răsplata care mă aşteaptă. „Acum, zicea, nu am bani, dar am să-ţi dau toate giuvaierurile pe care le am la mine, iar mai târziu am să te umplu de aur, numai fă-mi încă un serviciu.”

— Aha, acum vine vorba de cneaghină! se bucură Wołodyjowski.

— Aşa-i, Domnia Ta, trebuie să povestesc totul de-a fir a păr. Când mi-a spus că n-are bani, mi-am pierdut orice dragoste pentru el şi m-am gândit: „Aşteaptă, am să-ţi fac un serviciu, de ai să mă ţii minte!” Şi el îmi zice: „Sunt bolnav, nu mai am putere să călătoresc, şi mă aşteaptă drum lung şi cu primejdii. Dacă ajung în Wołynia – de aici e destul de aproape – acolo mă aflu printre ai mei, dar până la Nistru nu pot să mă duc, că mă lasă puterile şi trebuie să trec prin ţară duşmană, pe lângă cetăţi şi polcuri de oşteni; du-te tu în locul meu.” Atunci îl întreb: „Unde să mă duc?” Iar el: „Până lângă Raszków, pentru că am ascuns-o acolo, în casa lui Doniec, la vrăjitoarea Horpyna.” întreb: „Pe cneaghină?” „Pe ea, zice. Am ascuns-o acolo, departe de ochii oamenilor, dar pentru ea e bine, doarme pe aşternuturi cu fir de aur, ca prinţesa Wiśniowiecka.”

— Spune mai repede, pentru Dumnezeu! strigă Zagłoba.

— Graba strică treaba! răspunse Rzędzian. Când am auzit aşa, m-am bucurat grozav, fără să i-o arăt, şi i-am zis: „E sigur că mai e acolo? Că trebuie să fie destul de mult de când ai dus-o Domnia Ta acolo.” A început să se jure că Horpyna îl slujeşte cu credinţă, ca un câine, că, de va fi nevoie, o va ţine şi zece ani, până la întoarcerea lui, că e tot atât de sigur că e în locul acela, aşa cum e sigur că există un Dumnezeu în cer, pentru că acolo nu ajung nici leşii, nici tătarii, nici cazacii, iar Horpyna nu va călca porunca.

În vreme ce Rzędzian povestea, jupân Zagłoba tremura, cuprins parcă de fierbinţeală, micul cavaler dădea din cap cu bucurie, iar Podbipięta îşi înălţase ochii spre cer.

— Nu mai încape îndoială că e acolo, vorbi iarăşi copilul de casă, şi cea mai bună dovadă e că m-a trimis la ea. La început eu m-am lăsat greu, ca să nu ghicească nimic, şi i-am spus: „Ce să caut eu acolo?” Iar el: „Te duci tu, pentru că nu pot să mă duc eu. Dacă mă strecor teafăr până la Wołynia, poruncesc să mă ducă la Kiev, pentru că prin acele locuri cazacii au biruit peste tot, iar tu, du-te şi porunceşte-i Horpynei din partea mea s-o petreacă până la mănăstirea Sfânta Precesta din Kiev.”

— Păi vezi, că nu la Sfântul Nicolae cel Bun! izbucni Zagłoba. Eu am spus de la început că Jerlicz e un palavragiu sau că a minţit.

— La Sfânta Precesta! urmă Rzędzian. „Am să-ţi dau un inel, un buzdugan de trecere şi un cuţit şi Horpyna va şti ce are de făcut, pentru că aşa ne-am înţeles. E cum nu se poate mai bine că te-a trimis Dumnezeu, fiindcă te cunoaşte şi ea şi ştie că eşti prietenul meu de nădejde. Mergeţi împreună la Kiev şi nu vă temeţi de cazaci, numai de tătari să aveţi grijă şi să-i ocoliţi pe unde sunt, că ei nu respectă buzduganul pe care ţi-l dau. Bani, ducaţi, sunt acolo, îngropaţi într-un loc în râpă pentru vremea rea. Scoate-i. Pe drum să spuneţi doar atât: „Soţia lui Bohun”, şi n-o să duceţi lipsă de nimic. De altfel vrăjitoarea o să se descurce, numai tu du-te din partea mea, fiindcă pe cine să trimit, în cine să mă încred, nenorocitul de mine, aici, în ţară străină?” M-a rugat atât de mult, Domniile Voastre, că mai că-i dăduseră lacrimile, iar la sfârşit m-a pus să jur că am să mă duc şi am jurat, numai că în gând am adăugat: „Cu stăpânul meu!” Nu vă mai spun cât s-a bucurat, mi-a dat îndată buzduganul de trecere, inelul, cuţitul şi giuvaierurile pe care le avea la el, iar eu le-am luat, gândindu-mă că e mai bine să stea la mine, decât la un tâlhar. La plecare mi-a mai spus de care râpă e vorba şi cum să fac să ajung până

acolo, încât aş nimeri şi cu ochii legaţi; o să vedeţi şi Domniile Voastre, pentru că gândesc că o să mergem împreună.

— Îndată, mâine chiar! zise Wołodyjowski.

— Ce mâine! Astăzi încă, în zori, pornim; să pună şeile pe cai.

Bucuria umplu toate inimile şi se auzeau când strigăte de recunoştinţă faţă de îndurarea cerului, când întrebări adresate lui Rzędzian, la care copilul de casă răspundea cu încetineala-i cunoscută.

— Mânca-te-ar puricii! exclamă Zagłoba; ştiu că Skrzetuski are o slugă cum nu se mai află!

— Cum adică? întrebă Rzędzian.

— E în stare să te acopere cu aur.

— Aşa gândesc şi eu, că m-am învârtit de răsplată, deşi nu pentru bani îmi slujesc eu stăpânul, ci din credinţa pe care i-o port.

— Şi cu Bohun ce-ai făcut? întrebă Wołodyjowski.

— Ăsta a fost şi necazul meu, Domnia Ta; iar era bolnav şi nu se cuvenea să-l străpung, m-ar fi certat şi stăpânul meu. Aşa a fost să fie! Ce era să fac? După ce mi-a spus şi mi-a dat tot ce avea să-mi spună şi să-mi dea, ce mi-am zis? De ce să mai umble prin lume un tâlhar ca ăsta, care ţine închisă o jupâniţă şi pe mine m-a vătămat la Czehryn? Mai bine să nu mai fie slobod şi să ajungă pe mâna călăului! Pentru că m-am gândit că poate se însănătoşeşte şi porneşte cu cazacii după noi. Aşa că fără să mai stau prea mult pe gânduri, m-am dus la comandantul Regowski care se afla la Włodawa cu steagul lui şi i-am adus la cunoştinţă că şleahticul prefăcut nu e altul decât Bohun, cel mai cumplit dintre răzvrătiţi. Până acum poate că l-au şi spânzurat.

Rzędzian izbucni într-un râs prostesc şi se uită la cei de faţă, aşteptând parcă să facă şi ei la fel, dar care nu-i fu mirarea, când văzu că tac chitic. Abia după un răstimp Zagłoba mormăi: „Să lăsăm asta”; în schimb, Wołodyjowski

tăcea mâlc, iar jupân Longinus începu să ţâţâie din limbă, să clatine din cap şi în sfârşit spuse:

— Ei, frăţioare, nu prea te-ai purtat cum se cuvine; adică destul de urât!

— Cum aşa, Domnia Ta? întrebă uluit Rzędzian. Era mai bine să înfig cuţitul în el?

— Şi-aşa-i rău, şi-aşa nu-i bine, dar nu ştiu care din două e mai bună; să fii tâlhar sau iudă?

— Ce vorbeşti, Domnia Ta? Păi ce, Iuda a vândut un răzvrătit? Iar Bohun e duşmanul Măriei Sale regele şi al Republicii întregi!

— Prea bine, dar tot nu-i frumos. Şi cum zici că-l chema pe comandant?

— Regowski, Jakub Regowski.

— Acelaşi! îngână lituanianul. Ruda lui Łaszcz şi neprietenul lui Skrzetuski.

Dar nu-l mai auzi nimeni, fiindcă începu să vorbească jupân Zagłoba:

— Domniile Voastre! spuse. N-are nici un rost să mai zăbovim aici! Slavă Domnului, acum, cu ajutorul acestui copil de casă, pe care l-a adus Dumnezeu, o să putem căuta cu mai mult spor! Mâine trebuie să pornim. Prinţul a plecat, dar trebuie să pornim la drum şi fără învoirea lui, pentru că nu mai avem timp de aşteptat! Merg Wołodyjowski, eu şi Rzędzian, iar Domnia Ta, jupâne Podbipięta, mai bine rămâi aici, fiindcă înălţimea şi sărăcia de duh a Domniei Tale ne-ar putea da de gol.

— A, nu, fârtate, merg şi eu! se împotrivi lituanianul.

— Pentru binele jupâniţei trebuie să te îndupleci şi să rămâi. Pe Domnia Ta cine te-a văzut o dată, nu te mai uită cât trăieşte. Avem noi semn de liberă trecere, adevărat, dar pe Domnia Ta nu te-ar crede nici aşa. L-ai sugrumat pe Pułjan sub privirile tuturor mojicilor lui Krzywónos, aşa că te-ar recunoaşte îndată, dacă te-ar vedea printre noi. Nu, nu se poate să mergi cu noi. Acolo n-ai să găseşti cele trei

capete, iar al Domniei Tale nu ne-ar ajuta prea mult. Decât să ne pierzi pe toţi, mai bine rămâi aici.

— Mă apucă jalea, se întristă lituanianul.

— Jalea ca jalea, dar trebuie să rămâi. Când ne vom duce să culegem cuiburi din copaci, atunci o să te luăm şi pe Domnia Ta, dar acum nu.

— Mi-e ruşine să te ascult!

— Vino să te sărut, că mi-e inima plină de bucurie, dar rămâi aici. Numai, încă ceva, Domniile Voastre! Lucrul de căpetenie e să facem totul în taină, să nu afle oştenii, iar de la ei ţăranii. Nimănui, nici o vorbă.

— Da, dar prinţul?

— Prinţul nu e aici.

— Şi Skrzetuski, când va sosi?

— Mai ales lui să nu-i spuneţi nimic, pentru că ar pleca îndată după noi; o să aibă destul timp să se bucure; şi Doamne fereşte de o nouă dezamăgire, şi-ar pierde mintea. Domniile Voastre, daţi-vă cuvântul de cavaler că nu veţi scoate o vorbă.

— Ni-l dăm! spuse Podbipięta.

— Ni-l dăm, ni-l dăm! repetară Wołodyjowski şi Rzędzian.

— Şi acum să-i mulţumim lui Dumnezeu.

Jupân Zagłoba îngenunche cel dintâi, după el ceilalţi, şi se rugară multă vreme cu înfocare.

CAPITOLUL XXII.

PRINŢUL PLECASE ÎNTR-ADEVĂR CU câteva zile înainte la Zamość pentru a strânge noi polcuri şi, cum nu se aşteptau să se întoarcă prea repede, Wołodyjowski, Zagłoba şi Rzędzian plecară fără ştirea nimănui, în cea mai mare taină; dintre oamenii rămaşi la Zbaraż numai jupân Longinus cunoştea scopul călătoriei, dar şi el, legat prin cuvântul dat, tăcea ca fermecat.

Wierszułł şi ceilalţi ofiţeri, ştiind de moartea cneaghinei, nu puneau plecarea micului cavaler şi a lui Zagłoba în legătură cu logodnica nefericitului Skrzetuski şi credeau

mai degrabă că cei doi prieteni se duceau la el, cu atât mai mult cu cât era cu ei şi Rzędzian, despre care se ştia că-l slujeşte pe Skrzetuski.

Cei trei călători merseră drept la Chlebanowka şi acolo făcură pregătirile de drum.

Înainte de toate, Zagłoba cumpără cu banii împrumutaţi de la Longinus cinci cai voinici de Podolia, buni pentru marşuri lungi, de care se foloseau de obicei călărimea polonă şi căpeteniile cazace; un asemenea cal putea să alerge toată ziua după un bahmet tătăresc, iar în ce priveşte iuţeala, întrecea şi caii turceşti, faţă de care era mai rezistent la schimbările vremii, îndurând mai bine nopţile friguroase şi ploile. Jupân Zagłoba făcu rost de cinci cai din acest soi; în afară de asta, pentru toţi trei şi pentru cneaghină cumpără svitci căzăceşti bogate. Rzędzian se îngriji de legăturile cu lucruri, iar când toate fură plănuite şi pregătite, porniră la drum, încredinţându-se în paza lui Dumnezeu şi a Sfântului Nicolae, patronul fecioarelor.

Îmbrăcaţi aşa, puteau fi lesne luaţi drept atamani cazaci şi oştenii din garnizoanele polone şi străjile risipite până hăt, spre Kamieniec îi opriră de multe ori să-i cerceteze, dar de aceştia jupân Zagłoba scăpă repede. Multă vreme înaintară printr-un ţinut fără primejdii, ocupat de steagurile lui Lanckoroński, care se apropia încet de Bar, ca să aibă sub ochi polcurile de cazaci care se adunau acolo. Toată lumea ştia că negocierile nu vor duce la nimic, aşa că războiul plutea în aer, cu toate că armiile nu se mişcaseră din loc. Armisticium de la Perejasław se sfârşea la Rusalii; luptele de hărţuială nu încetaseră nici o clipă, iar acum deveniseră mai înverşunate, şi amândouă părţile aşteptau numai semnalul de începere; între timp, deasupra stepelor hălăduia primăvara. Pământul frământat de copitele cailor se acoperise cu un covor subţire de iarbă şi flori crescute din trupurile oştenilor căzuţi. Deasupra câmpurilor de bătaie se avântau în tării ciocârliile; prin văzduh treceau cârduri de păsări; apele revărsate se vălureau strălucind

sub adierea caldă a vântului, iar seara broaştele, care înotau prin apa încălzită până noaptea târziu, sporovăiau, orăcăind de bucurie.

Se părea că firea vrea să-şi vindece rănile şi să-şi ogoiască durerile, acoperind mormintele cu flori. Pe cer şi pe pământ era lumină, prospeţime, răcoare şi veselie, iar stepa întreagă, zugrăvită parcă, strălucea ca o ţesătură cu fire de aur, făcea ape-ape ca un curcubeu sau ca o cingătoare poloneză pe care o mână îndemânatică potrivise cu pricepere toate culorile. Stepele roiau de mulţimea păsărilor, un vânt larg aşternea întinderile, zbicind pământul şi colorând feţele oamenilor.

Tot ce trăia se bucura şi se umplea de dor nespus de viaţă, aşa că şi călătorii noştri erau plini de voie bună. Wołodyjowski cânta întruna, iar jupân Zagłoba se întindea pe cal, dezmorţindu-şi cu plăcere spinarea la soare; într-un răstimp, când se încălzise bine, îi spuse micului cavaler:

— Mi-e tare bine; la drept vorbind, în afară de mied şi vin, pentru nişte ciolane bătrâne ca ale mele nimic nu e mai bun ca soarele.

— E bun pentru toţi, răspunse Wołodyjowski. Bagă de seamă, Domnia Ta, că şi animalibus le place să se perpelească la soare.

— Mare noroc că mergem după cneaghină pe asemenea vreme, zise Zagłoba. Iarna ne-ar fi fost greu să fugim cu jupâniţa prin ger.

— S-o scăpăm noi, şi ticălos să fiu dacă ne-o mai ia cineva.

— Pane Michał, răspunse Zagłoba, mă tem numai că dacă va începe războiul, tătarii vor porni prin părţile acelea şi vor pune mâna pe noi; cu cazacii ne descurcăm noi. Ţăranilor răzvrătiţi nu trebuie să le arătăm cine suntem, ai văzut că ne iau drept căpetenii, iar zaporojenii respectă semnul de trecere, şi numele lui Bohun ne va sluji drept scut.

— Eu îi cunosc pe tătari; în ţinutul Łubnie viaţa se scurgea într-o hărţuială continuă, eu şi Wierszułł nu aveam linişte

niciodată, răspunse Michał.

— Şi eu îi cunosc, zise Zagłoba. Ţi-am mai spus doar că mi-am petrecut mulţi ani printre ei şi puteam să ajung la slujbe înalte, dar cum n-am vrut să mă dau în legea lor, am fost nevoit să las totul baltă; ba, mai voiau să mă şi omoare ca pe un mucenic, pentru că l-am îndemnat pe cel mai mare preot al lor să treacă la credinţa adevărată.

— Păi Domnia Ta spuneai altădată că asta s-a întâmplat la Galata?

— La Galata a fost una, şi la Crîm alta. Dacă Domnia Ta crezi că lumea se sfârşeşte la Galata, apoi nu ştii nici măcar unde şi-a înţărcat dracul copiii. Pe lumea asta fiii lui Belial sunt mai mulţi decât creştinii.

Aici se amestecă în vorbă Rzędzian.

— Nu trebuie să ne temem numai de tătari, zise el, pentru că nu v-am spus Domniilor Voastre tot ce mi-a destăinuit Bohun: râpa e păzită de puteri necurate. Zdrahonul de fată care o are în grijă pe jupâniţă e o vrăjitoare puternică şi e în cârdăşie cu diavolii; nu ştiu dacă n-o să-i dea de ştire că venim. Adevărat, eu am un plumb, pe care l-am muiat eu însumi în zeamă de grâu sfinţit, fiindcă altul nu se prinde de ea, dar acolo pot să fie cete întregi de strigoi care apără intrarea. E treaba Domniilor Voastre să nu mi se întâmple ceva rău, fiindcă aş pierde îndată răsplata.

— Trântore! îl certă jupân Zagłoba. Nu mai avem altceva de făcut, decât să ne gândim la tine. N-o să-ţi sucească dracul gâtul, şi chiar de ţi l-ar suci, n-o să fie mare pagubă, pentru că oricum tot ai să fii blestemat pentru lăcomia ta. Sunt un vulpoi prea bătrân ca să mă sperii cu fleacuri, apoi află că dacă Horpyna e o vrăjitoare puternică, eu sunt mai puternic, fiindcă am deprins acest meşteşug al întunericului în Persia. Ea îi slujeşte pe diavoli şi ei pe mine; aş putea să-i pun la plug ca pe nişte boi, numai că nu vreau, gândindu-mă la mântuirea sufletului.

— Prea bine, Domnia Ta, dar de astă dată foloseşte puterea pe care o ai, fiindcă tot e mai bine să fim fără

primejdie.

— Eu am mai multă încredere în binele ce-l facem şi în puterea lui Dumnezeu, rosti Wołodyjowski. Pe Horpyna şi pe Bohun n-au decât să-i păzească diavolii, noi avem cu noi îngerii cerului, cărora nu li se pot împotrivi nici cei mai aprigi călăreţi ai iadului; de aceea făgăduiesc Sfântului Arhanghel Mihail şapte lumânări din ceară albă.

— Am să dau şi eu una, zise Rzędzian, ca să nu mă mai înfricoşeze jupân Zagłoba cu osânda veşnică.

— Eu sunt cel dintâi care te va trimite în iad, răspunse şleahticul, dacă se va arăta că nu cunoşti bine locul.

— Cum să nu-l cunosc? Numai să ajungem la Waładynka şi nimeresc cu ochii închişi. Mergem de-a lungul malului spre Nistru, iar râpa o să fie pe partea dreaptă şi o s-o cunoaştem după stânca ce astupă intrarea. La prima aruncătură de ochi se pare că n-ai pe unde să te strecori, dar în stâncă se află o spărtură prin care pot să treacă doi cai unul lângă altul. Când o să fim acolo, nu poate nimeni să ne mai scape, fiindcă asta e singura intrare şi ieşire din râpă; pe de lături pereţii sunt atât de înalţi, încât abia pasărea de poate zbura peste ei. Vrăjitoarea omoară oamenii care intră fără învoirea ei şi sunt multe schelete pe acolo, dar Bohun mi-a poruncit să nu le iau în seamă; trebuie să mergem înainte şi să strigăm: „Bohun! Bohun!”… şi ne va întâmpina cu prietenie. În afară de Horpyna, mai e acolo şi Czeremis care ţinteşte grozav cu flinta. Trebuie să-i omoram pe amândoi.

— Pe Czeremis, nu zic ba, dar pe fată e destul s-o legăm bine.

— Cum s-o legi, Domnia Ta? E atât de puternică încât îţi rupe platoşa ca pe o cămaşă, e în stare să frângă o potcoavă în mână. Poate numai jupân Podbipięta i-ar veni de hac, dar noi nu. Ce să mai vorbim, Domnia Ta, am pentru ea un plumb sfinţit, n-are decât să-i bată ceasul din urmă drăcoaicei; altfel ar alerga după noi ca o lupoaică, asmuţind cazacii asupra noastră, şi nu numai că n-am mai putea s-o

scăpăm pe jupâniţă, dar nu mai încape îndoială că ne-am pierde şi viaţa.

Vorbind aşa şi chibzuind, vremea trecea. Călăreau repede, lăsând în urmă târguri, sate, hutoare şi morminte. Mergeau pe drumul care duce prin Jarmolińce către Bar, de unde aveau să se îndrepte pieziş spre Jampol şi Nistru. Trecură prin locurile în care Wołodyjowski îl bătuse pe Bohun, scăpându-l pe jupân Zagłoba din mâinile lui. Nimeriră chiar la acelaşi hutor, unde făcură un popas. Uneori îşi petreceau noaptea în stepă, sub acoperişul cerului, şi atunci jupân Zagłoba îşi povestea vechile păţanii întâmplate şi închipuite. Cel mai mult vorbeau, fireşte, despre cneaghină şi despre slobozirea ei din robia vrăjitoarei.

După ce ieşiră, în sfârşit, din regiunea ţinută în frâu de garnizoanele şi steagurile lui Lanckoroński, intrară în ţinuturile stăpânite de cazaci, unde nu rămăsese nici picior de leah, fiindcă cei care nu izbutiseră să fugă, fuseseră trecuţi prin foc şi sabie. După luna mai, veni un iunie dogoritor, şi abia făcuseră a treia parte din călătorie, deoarece drumul era lung şi greu. Din fericire, nu-i ameninţa nici un pericol din partea cazacilor. Cetelor de ţărani nu le arătau îndreptările, fiind luaţi de cele mai multe ori drept atamani. Cu toate acestea, din când în când, erau întrebaţi cine sunt, şi atunci jupân Zagłoba, dacă cel care întreba era un cazac de la Niż, îi arăta buzduganul de trecere dat de Bohun, iar dacă era vreun răzvrătit, nu mai cobora de pe cal, ci îl izbea cu piciorul în piept şi îl dobora la pământ; văzând acestea, ceilalţi se dădeau la o parte din drum, gândind nu numai că e cineva de-al lor, dar, de vreme ce bate, trebuie să fie cineva de seamă. „Poate Krzywónos, Burłaj sau chiar tătucul Chmielnicki.”

Jupân Zagłoba se plângea mult din pricina faimei lui Bohun, pentru că zaporojenii îl pisau cu întrebările despre el, făcându-l adesea să întârzie destul de mult. De obicei întrebările nu se mai sfârşeau: „E sănătos? Trăieşte?” – fiindcă vestea morţii lui se răspândise până la Jahorlik şi la

pragurile Niprului. De aceea când călătorii povesteau că e sănătos şi slobod, iar ei sunt trimişii lui, îi sărutau şi îi cinsteau, deschizându-şi inimile şi nu o dată chiar pungile – împrejurări de care şiretul copil de casă al lui Skrzetuski nu pregeta să se folosească din plin.

La Jampol îi întâmpină Burłaj, polcovnic bătrân şi vestit, care aştepta aici cu oastea de la Niż şi cu gloatele de ţărani răzvrătiţi pe tătarii din Bugeac. Cu ani în urmă, Burłaj îl învăţase pe Bohun meşteşugul armelor, ducându-se cu el pe Marea Neagră cu şeicile; odată prădaseră împreună Synope; de aceea ţinea la el ca la copilul lui, aşa că îi primi bine pe trimişii lui, arătându-le toată încrederea, mai ales că anul trecut îl văzuse pe Rzędzian alături de el. Mai mult: când află că Bohun trăieşte şi vine în Wołynia, de bucurie dădu un ospăţ în cinstea oaspeţilor şi se îmbată cumplit.

Jupân Zagłoba se temea că Rzędzian se va ameţi şi va scăpa vreo vorbă necugetată, dar flăcăul se arătă şiret ca o vulpe, descurcându-se de minune; spunea adevărul doar atunci când putea să-l spună, fără să primejduiască scopul călătoriei, câştigând astfel şi mai mult încrederea polcovnicului. Lui Wołodyjowski şi lui jupân Zagłoba li se părea ciudat să asculte discuţii purtate cu o sinceritate înfricoşătoare, în care numele lor se repetau adesea.

— Am auzit, spuse Burłaj, că Bohun a fost tăiat în duel. Nu ştiţi cumva cine l-a învins?

— Wołodyjowski, un ofiţer al cneazului Jarema, răspunse liniştit Rzędzian.

— Ei, unde nu pun eu mâna pe el, că i-aş plăti cum se cuvine pentru şoimul nostru. L-aş jupui de piele!

Micul oştean îşi muşcă mustăcioara ca spicul grâului şi se uită la Burłaj, cum se uită ogarul la lupul pe care nu poate să-l înhaţe de gâtlej, iar Rzędzian zise:

— Jupâne polcovnic, tocmai de aceea îţi spun şi eu numele lui.

„Diavolul se va bucura grozav de pe urma acestui zvânturat!” se gândi Zagłoba.

— Dar, îşi urmă vorba Rzędzian, Wołodyjowski nu e atât de vinovat, fiindcă Bohun l-a chemat la luptă, necunoscând cu cine are de-a face. Acolo mai era încă un şleahtic, cel mai mare duşman al lui Bohun, care i-a smuls-o o dată pe cneaghină din mână.

— Cine-i acela?

— A, e un beţivan bătrân, care se agăţase de atamanul nostru la Czehryn şi se prefăcea prietenul lui cel mai bun.

— Va fi spânzurat, exclamă Burłaj.

— Prostănac să fiu, dacă n-am să-i retez urechile acestei stârpituri! bodogăni Zagłoba.

— L-au ciopârţit atât de rău, sporovăia Rzędzian, că pe altul în locul lui l-ar fi ciugulit corbii de mult, dar atamanul nostru are şapte vieţi şi s-a înzdrăvenit, cu toate că abia s-a târât la Włodawa, unde n-ar fi izbutit să se descurce, dacă nu eram noi. Noi l-am îndreptat spre Wołynia, unde ai noştri sunt biruitori, dar el ne-a trimis aici să luăm fata.

— Sprâncenele-astea o să-l piardă! mormăi Burłaj. Eu l-am prevenit de mult. Nu era mai bine să se poarte cu fata ca un cazac şi pe urmă să-i lege un pietroi de gât şi să-i dea brânci în apă, cum făceam pe Marea Neagră?

Wołodyjowski abia fu în stare să se stăpânească, atât se simţea de lovit în simţirile lui faţă de sexul frumos. Zagłoba, în schimb, izbucni în râs şi răspunse:

— Sigur că era mai bine.

— Voi sunteţi prietenii lui de nădejde! zise Burłaj; voi nu l-aţi părăsit în nevoie, iar tu mititelule (aici se întoarse spre Rzędzian), tu eşti cel mai bun dintre toţi; te-am văzut şi la Czehryn cum l-ai iubit şi l-ai îngrijit pe şoimul nostru. Ei, şi eu sunt prietenul vostru! Spuneţi ce vă trebuie: cazaci sau cai? Şi am să vă dau ce vreţi, ca să nu suferiţi vreo stricăciune la întoarcere.

— Jupâne polcovnic, cazaci nu ne trebuie, răspunse Zagłoba, nu suntem străini şi mergem prin ţara noastră. Doamne fereşte de vreo întâlnire cu primejdie, că atunci e

mai rău cu o ceată mai mare, decât cu una mică, dar nişte cai cât se poate de iuţi ne-ar prinde bine.

— Am să vă dau asemenea fugari, pe care nici bahmeţii hanului nu-i ajung.

Rzędzian nu pierdu clipa potrivită şi spuse deodată:

— Atamanul ne-a dat bani cam puţini, că nu avea nici el, iar dincolo de Bracław măsura de ovăz s-a ridicat la un taler.

— Vino cu mine în cămară, îl chemă Burłaj. Rzędzian nu se lăsă rugat de două ori şi ieşi afară cu bătrânul polcovnic, iar când se arătă iarăşi după o clipă, pe obrazul bucălat i se citea bucuria şi svitca cenuşie i se umflase la cingătoare.

— Acum, duceţi-vă cu Dumnezeu, le ură bătrânul cazac, şi după ce luaţi fata, treceţi şi pe la mine s-o văd şi eu pe drăguţa lui Bohun.

— Asta nu e cu putinţă, jupâne polcovnic, răspunse copilul de casă cu îndrăzneală, pentru că „leaşca” asta e grozav de sperioasă şi o dată s-a străpuns cu cuţitul. Ne temem să nu i se întâmple ceva rău. Mai bine să se descurce atamanul cu ea.

— O să se descurce! De el n-o să se sperie. „Leaşcă” cu mâinile albe! Îi miroase cazacului! mormăi Burłaj. Duceţi-vă cu Dumnezeu! Nu mai aveţi mult de mers.

De la Jampol nu mai era departe până la Waładynka, dar drumul era greu; înaintea celor trei călători se aşterneau întinderi nestrăbătute de nici un şleau, fiindcă pe atunci locurile acelea erau pustii şi aşezările oamenilor erau foarte rare. De la Jampol o luară aşadar puţin spre apus, îndepărtându-se de Nistru, ca să meargă apoi pe malul Waładynkăi spre Raszków, pentru că numai aşa puteau să nimerească la râpa Horpynei. Pe cer albeau zorile, deoarece ospăţul de la Burłaj se prelungise până noaptea târziu, şi jupân Zagłoba îşi făcea socoteala că nu vor găsi ascunzătoarea înainte de asfinţitul soarelui, dar asta îi convenea de minune, vrând să lase cât mai repede în urmă noaptea după eliberarea Helenei. Între timp sporovăiau pe

drum cât de mult îi ajutase norocul până acum, iar jupân Zagłoba, amintindu-şi de ospăţul lui Burłaj, spunea:

— Luaţi seama numai cum se sprijină unul pe altul în orice împrejurare cazacii care fac parte din „frăţie”! Nu vorbesc despre ţărani, pe care îi urăsc şi care, dacă diavolul îi va ajuta să scuture puterea noastră, se vor dovedi stăpâni şi mai răi, dar înăuntrul „frăţiei” sunt gata să sară în foc unul pentru celălalt, nu cum se întâmplă printre şleahticii noştri.

— Da' de unde, Domnia Ta, răspunse Rzędzian. Eu am trăit printre ei multă vreme şi am văzut cum se sfâşie ca nişte lupi; dacă n-ar mai fi Chmielnicki care îi struneşte ba cu puterea, ba cu făgăduielile politice, s-ar încaiera de-a binelea. Burłaj însă e un mare războinic, şi însuşi Chmielnicki îl respectă.

— Te pomeneşti că ţi-e ruşine de el, fiindcă te-a lăsat să-l jefuieşti. Ei, Rzędzian, Rzędzian! Tu n-ai să mori cu capul pe căpătâi.

— Fiecare cu ce-i e scris, Domnia Ta! Înşelarea duşmanului e o faptă vrednică de laudă şi plăcută lui Dumnezeu!

— Nu pentru asta te dojenesc, ci pentru lăcomia ta. E o pornire a celor de jos, necuviincioasă la un şleahtic, pentru care vei fi osândit fără doar şi poate.

— De fiecare dată când câştig nu mă zgârcesc să aprind câte o lumânare, ca să aibă şi Dumnezeu folos de la mine şi să mă binecuvânteze pe mai departe, iar dacă îmi ajut părinţii, nu făptuiesc nici un păcat.

— Ce şmecher fără pereche! exclamă jupân Zagłoba, adresându-se lui Wołodyjowski. Credeam că odată cu mine voi duce în mormânt şi vicleşugurile mele, dar ăsta e un coţcar mai mare ca mine. Datorită şireteniei acestui copil de casă, scăpăm jupâniţa din robia lui Bohun, cu învoirea acestuia şi cu caii lui Burłaj! S-a mai văzut aşa ceva? Şi la prima vedere n-ai da nici două parale pe el.

Rzędzian zâmbi cu mulţumire şi răspunse:

— Şi ce, Domnia Ta, o să ne fie rău?

— Îmi placi grozav, şi dacă n-ai fi atât de lacom, te-aş lua în slujbă la mine, iar fiindcă l-ai tras pe sfoară pe Burłaj, te iert că m-ai făcut beţivan.

— Domnia Ta, nu te-am făcut eu, ci Bohun.

— L-a pedepsit Dumnezeu şi pe el, zise Zagłoba.

— Aşa se scurse toată dimineaţa; când soarele urcă sus pe bolta cerului, deveniră tăcuţi; după câteva ceasuri aveau să ajungă la pârâul Waładynka. Se aflau, în sfârşit, la capătul acestei călătorii lungi, şi neliniştea, lesne de înţeles în asemenea împrejurări, începea să li se strecoare în suflet. Mai trăieşte oare Helena? Iar dacă mai trăieşte, o vor găsi în râpă? Horpyna putea s-o ducă în alt loc sau s-o ascundă în ultima clipă prin adânciturile necunoscute ale râpei sau s-o omoare. Nu învinseseră încă toate piedicile, nu trecuseră toate primejdiile.

— Aveau într-adevăr toate semnele, după care Horpyna trebuia să recunoască în ei pe trimişii care îndeplineau voinţa lui Bohun, dar dacă diavolii sau duhurile aveau s-o prevină? De asta se temea cel mai mult Rzędzian, dar nici jupân Zagłoba nu era prea stăpân pe sine, deşi se credea priceput în meşteşugul vrăjitoriei. În acest caz ar fi găsit râpa pustie sau, ce era şi mai rău, înţesată de cazacii care-i pândeau. Inimile băteau tot mai puternic, iar când după câteva ceasuri văzură, în sfârşit, de pe marginea înaltă a râpei firul de apă care strălucea în depărtare, faţa bucălată a lui Rzędzian păli puţin.

— Asta e Waładynka! zise în şoaptă.

— Am ajuns? întrebă la fel de încet Zagłoba. Cât suntem de aproape!

— Numai Dumnezeu să aibă grijă de noi! răspunse Rzędzian. Domnia Ta, rosteşte vrăjile, că mi-e o frică grozavă.

— Aş, prostii! Mai bine facem semnul crucii deasupra apei şi a prăpastiei.

Wołodyjowski era cel mai liniştit dintre toţi, dar tăcea; îşi cercetă numai pistoalele cu grijă şi presără altă pulbere,

după care îşi pipăi sabia să vadă dacă iese uşor din teacă.
— Am şi eu plumbul sfinţit în pistolul ăsta, zise Rzędzian. În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, să pornim!
— Să pornim! Să pornim!
În curând ajunseră pe malul pârâului şi îndreptară caii în josul apei. Aici Wołodyjowski îi opri o clipă şi le spuse:
— Ar fi bine ca Rzędzian să ia semnele de recunoaştere şi să se înţeleagă cu vrăjitoarea, care-l cunoaşte; mi-e să nu se sperie de noi şi să fugă cu cneaghină în cine ştie ce cotlon.
— Domniile Voastre, faceţi ce vreţi, dar eu nu mă duc înainte, se împotrivi Rzędzian.
— Atunci treci la urmă, trântore!
Spunând acestea, Wołodyjowski îşi îmboldi calul înainte, urmat de jupân Zagłoba, după care venea Rzędzian cu caii de schimb, uitându-se neliniştit în toate părţile. Copitele cailor scrâşneau, lovindu-se de pietre, împrejur domnea liniştea surdă a pustiei, numai lăcustele şi cosaşii ţârâiau de mama focului prin adâncituri şi crăpături, fiindcă ziua era fierbinte, cu toate că soarele coborâse destul de mult de la amiază. Călăreţii ajunseră în cele din urmă pe o înălţime aidoma unui scut răsturnat, pe care stâncile fărâmiţate şi pârjolite de soare alcătuiau mormane ce semănau cu nişte case şi turle de biserici năruite; ai fi zis că e vreun castel sau vreun târg distrus nu demult de duşmani. Rzędzian privi în jur şi-l înghionti pe jupân Zagłoba.
— Aici e Movila Vrăjmaşului, şopti el, o recunosc după cele ce mi-a spus Bohun. Noaptea nu calcă picior de om viu pe aici.
— Dacă nu calcă picior de om, poate o să calce copita calului, răspunse Zagłoba. Ptiu! Ce locuri blestemate! Numai să fim pe drumul cel bun!
— Acum suntem aproape! zise Rzędzian.
— Slavă Domnului! răspunse jupân Zagłoba, şi gândul îi fugi la cneaghină.
— Era într-o stare sufletească ciudată; privind la malurile sălbatice ale Waładynkăi, la pustietăţile sâlhui, nu-i venea să

creadă că cneaghina putea să fie atât de aproape de el – ea, pentru care trecuse prin atâtea întâmplări şi primejdii şi pe care o îndrăgise atât de mult, încât atunci când sosise vestea despre moartea ei nu mai ştia ce să facă cu viaţa şi cu bătrâneţea. Dar, pe de altă parte, omul se învaţă şi cu nenorocirea, iar jupân Zagłoba de atâta amar de vreme se obişnuise cu gândul că e răpită şi se află undeva departe, în puterea lui Bohun, încât acum mai că nu îndrăznea să-şi spună: „Se apropie sfârşitul dorului, sfârşitul căutărilor, se apropie vremea bucuriei şi a liniştii.” Fel de fel de întrebări i se îmbulzeau în minte: ce-o să spună când l-o vedea? N-o să înceapă oare să plângă? Scăparea din această robie îndelungată venea pe neaşteptate, ca un trăsnet. „Neînţelese sunt căile Domnului, gândea Zagłoba, se pricepe să le îndrume pe toate în aşa chip, că totdeauna virtutea iese biruitoare asupra fărădelegilor.” Dumnezeu l-a făcut pe Rzędzian să cadă în mâinile lui Bohun, apoi i-a împrietenit. Dumnezeu a făcut ca războiul, mumă aspră, să-l cheme pe sălbaticul ataman din aceste locuri pustii în care îşi dusese prada, ca lupul. Şi mai târziu tot Dumnezeu l-a dat pe mâna lui Wołodyjowski şi l-a pus iar în legătură cu Rzędzian; toate s-au rânduit în aşa fel că acum, când Helena şi-a pierdut orice nădejde şi nu mai aşteaptă ajutor de la nimeni, sfârşitul robiei se apropie! „Plânsul tău va conteni, copila mea, gândea mai departe Zagłoba, şi în curând bunăvoia fără margini îţi va stăpâni inima. Of, cât o să-mi fie de recunoscătoare, cum o să-şi împreuneze mânuţele! Şi cum o să-mi mai mulţumească!”

Helena îi apăru înaintea ochilor, ca şi când ar fi fost aievea, şi şleahticul se înduioşase grozav, gândindu-se la cele ce aveau să se întâmple.

Deodată Rzędzian îl trase din spate de mânecă:

— Ce mai e? întrebă Zagłoba nemulţumit că-i rupsese firul gândurilor.

— Domnia Ta!

— Domnia Ta, ai văzut? Un lup ne-a tăiat calea.

— Ei şi ce-i cu asta?
— Lup să fi fost?
— Pupă-l în bot.
În clipa aceea Wołodyjowski îşi opri calul.
— N-am rătăcit drumul? întrebă el; trebuia să fie pe aici.
— Nu! răspunse Rzędzian; mergem cum mi-a spus Bohun. De-ar da Dumnezeu să se sfârşească totul cu bine.
— O să se sfârşească în curând, dacă suntem pe drumul cel bun.
— Domniile Voastre, voiam să vă mai rog să luaţi seama la Czeremis, când am să vorbesc eu cu vrăjitoarea; trebuie să fie tare scârbos, dar pesemne că trage foarte bine cu muscheta.
— Nu-ţi fie frică, haidem!
Abia făcuseră câteva zeci de paşi, când caii începură să sforăie şi să-şi ciulească urechile. Lui Rzędzian i se făcu inima cât un purice; se aştepta ca din clipă în clipă dinapoia stâncii să răsune urletul unui strigoi sau să se rostogolească vreo făptură înfiorătoare şi nemaivăzută, dar caii sforăiseră numai pentru că trecuseră pe lângă bârlogul lupului care-l înfricoşase înainte pe copilul de casă. Împrejur totul era tăcut; până şi lăcustele îşi încetaseră ţârâitul, fiindcă soarele trecuse de cealaltă parte a cerului. Rzędzian îşi făcu semnul crucii şi se linişti.
Deodată Wołodyjowski îşi struni calul.
— Văd o râpă, spuse el, intrarea este astupată de o stâncă, în care se deschide o spărtură.
— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, şopti Rzędzian, aici e!
— După mine! porunci Michał, întorcându-şi calul într-acolo.
În curând ajunseră la spărtură şi se strecurară ca pe sub o boltă de piatră. Înaintea lor se deschidea o râpă adâncă, cu marginile acoperite de tufişuri dese, care se lărgea în depărtare într-o întindere destul de mare, în forma unei

jumătăţi de cerc, străjuită parcă din toate părţile de ziduri uriaşe.

Rzędzian începu să strige din toate puterile:

— Bo-hun! Bo-hun! Arată-te, vrăjitoare, vino aici! Bo-hun! Bo-hun!

Îşi opriră caii şi aşteptară un timp în tăcere, după care copilul de casă începu iar să strige:

— Bohun! Bohun!

În depărtare se auzi lătrat de câini.

— Bohun! Bohun!

Pe povârnişul stâng al râpei, pe care cădeau razele purpurii ale soarelui, tufele dese de măceş şi de pruni sălbatici începură să foşnească şi, după o clipă, sus de tot, aproape în vârful priporului, se arătă o siluetă omenească; se aplecă şi, punându-şi mâna streaşină la ochi, se uită cu luare-aminte la nou-sosiţi.

— E Horpyna! spuse Rzędzian şi, făcându-şi mâinile pâlnie la gură, începu să strige pentru a treia oară: Bohun! Bohun!

Horpyna începu să coboare, lăsându-se pe spate pentru a-şi păstra echilibrul. Mergea repede, iar în urma ei venea un omuleţ îndesat cu o flintă lungă, turcească, în mână; tufele se rupeau sub tălpile puternice ale vrăjitoarei şi pietrele se rostogoleau hăuind în fundul râpei; plecată pe spate, în strălucirea purpurie, părea într-adevăr o făptură uriaşă, supranaturală

— Cine sunteţi voi? întrebă cu glas puternic, oprindu-se jos.

— Ce mai faci, ursoaico? zise Rzędzian care, văzând oameni în locul duhurilor, îşi recapătă nepăsarea-i obişnuită.

— Tu eşti sluga lui Bohun? Tu eşti, te recunosc! Mititelule, şi ăştia cine sunt?

— Prietenii lui Bohun.

— Frumoasă vrăjitoare, mormăi pe sub mustaţă Michał.

— Şi de ce aţi venit aici?

— Uite buzduganul, cuţitul şi inelul, ştii ce înseamnă? Horpyna luă semnele în mână şi începu să le cerceteze cu atenţie, apoi rosti:
— Astea sunt! Aţi venit după cneaghină?
— Aşa-i. E sănătoasă?
— Sănătoasă. De ce n-a venit Bohun s-o ia?
— Bohun e rănit.
— Rănit? Nu degeaba am văzut eu în scocul morii.
— Dacă ai văzut de ce mai întrebi? Minţi, drăcoaico! o certă Rzędzian familiar.
Vidma îşi arătă într-un zâmbet dinţii albi ca de lup şi, făcându-şi mâna pumn, îl înghionti într-o parte pe Rzędzian.
— Tu, mititelule!
— Pleacă de aici!
— Nu mă certa! Pupă-mă! Ha! Şi când o luaţi pe cneaghină?
— Numaidecât, după ce lăsăm caii să răsufle.
— Luaţi-o! Merg şi eu cu voi.
— Ce rost are?
— Fratelui meu îi e scris să moară. O să-l tragă leşii în ţeapă. Merg cu voi.
Rzędzian se aplecă în şa, ca şi când ar fi vrut să vorbească mai de aproape cu Horpyna şi mâna i se opri ca din întâmplare pe tocul pistolului.
— Czeremis, Czeremis, strigă, vrând să atragă atenţia tovarăşilor săi asupra bondocului.
— De ce-l mai chemi? Are limba tăiată.
— Nu-l chem, mă miram numai de frumuseţea lui. N-ai să-l părăseşti, e bărbatul tău.
— E câinele meu.
— Numai voi doi sunteţi în râpă?
— Numai. Cneaghina e a treia!
— Cu atât mai bine. N-ai să-l părăseşti.
— Merg cu voi, ţi-am spus o dată.
— Iar eu îţi spun că o să rămâi aici.

În gasul copilului de casă era ceva ciudat, care o făcu pe vrăjitoare să-şi întoarcă spre el faţa neliniştită; bănuiala i se strecură deodată în suflet.

— Ce-i cu tine? întrebă.

— Uite ce-i cu mine! răspunse Rzędzian şi-i descarcă pistolul în piept atât de aproape, că fumul o învălui o clipă cu totul.

Horpyna se trase înapoi cu mâinile încrucişate; ochi îi ieşiră din orbite; un horcăit neomenesc îi ieşi din gâtlej, se clătină şi căzu cu faţa în jos cât era de lungă.

În acelaşi timp jupân Zagłoba îl trăsni pe Czeremis cu sabia în cap, de se auzi osul scrâşnind sub izbitura fierului; stârpitura nu scoase nici un geamăt, se îndoi ca un vierme şi începu să tremure, iar degetele de la mâini se deschideau şi se închideau ca ghearele unui râs pe moarte.

Zagłoba îşi şterse sabia aburind de sânge de poala svitcii, iar Rzędzian sări de pe cal şi, înhăţând un pietroi, îl aruncă pe pieptul larg al Horpynei, apoi începu să cotrobăiască ceva în sân.

Trupul uriaş al vidmei râcâia pământul cu picioarele, faţa i se strâmbase îngrozitor, dinţii rânjiţi se acoperiseră de spumă sângerie, iar din gât i se smulgea un horcăit înăbuşit.

Între timp copilul de casă scoase din sân o bucată de cretă sfinţită, însemnă cu ea o cruce pe pietroi şi spuse:

— Acum nu se mai scoală. După care sări în şa.

— În galop! porunci Wołodyjowski.

Goniră ca vijelia de-a lungul izvorului care curgea prin mijlocul vâlcelei; trecură de stejarii risipiţi din loc în loc pe drum, şi înaintea ochilor se arătă coliba şi, mai departe, moara înaltă, a cărei roată umedă strălucea ca o stea purpurie în razele soarelui. La colţurile colibei erau legaţi doi dulăi uriaşi, negri, care se repezeau la nou-veniţi, lătrând şi urlând cu turbare. Wołodyjowski călărea înainte, aşa că ajunse cel dintâi; sări de pe cal, apoi, ajungând la

uşă, o izbi cu piciorul şi dădu buzna în tindă, zăngănindu-şi sabia.

În dreapta, prin uşa deschisă, se vedea o odaie încăpătoare, plină de vreascuri şi de fum, în mijlocul căreia ardea focul; uşa din stânga era închisă.

„Acolo trebuie să fie!” se gândi Wołodyjowski şi se repezi la uşă.

Smuci cu putere, deschise, intră înăuntru şi se opri înlemnit în prag.

În fundul odăii, cu mâna sprijinită de căpătâiul patului, stătea Helena Kurcewicz, albă ca varul şi cu părul despletit pe umeri; ochii înfricoşaţi, aţintiţi asupra lui Wołodyjowski, păreau să întrebe: „Cine eşti? Ce cauţi aici?” fiindcă nu-l mai văzuse până atunci pe micul cavaler. Michał încremenise la vederea acestei frumuseţi şi a odăii acoperite cu brocarturi şi catifea. În cele din urmă îşi recapătă graiul şi spuse în grabă:

— Nu te teme, jupâniţă, noi suntem prietenii lui Skrzetuski! Cneaghina se aruncă în genunchi.

— Scăpaţi-mă! strigă, împreunându-şi mâinile.

În clipa aceea intră jupân Zagłoba tremurând, roşu la faţă şi gâfâind.

— Noi suntem! răcni. Am venit să te scăpăm!

Auzind aceste cuvinte şi văzând chipul cunoscut, cneaghina se abătu ca o floare retezată, mâinile i se lăsară în jos, ochii i se acoperiră de horbota lacrimilor şi leşină.

CAPITOLUL XXIII.

DUPĂ CE LĂSARĂ CAII să-şi tragă sufletul, fugiră atât de repede, încât la răsăritul Lunii se aflau dincolo de Waładynka, în împrejurimile Studenkăi. Înainte călărea Wołodyjowski, uitându-se cu grijă în toate părţile, iar după el venea Zagłoba alături de Helena, urmaţi de Rzędzian care ducea caii de povară şi doi cai de călărie, pe care nu pregetase să-i ia din grajdul Horpynei. Lui Zagłoba nu-i mai tăcea gura, avea într-adevăr ce să-i povestească cneaghinei

care, închisă în râpa sălbatică, nu mai ştia nimic din cele ce se întâmplaseră pe lume. Îi spuse dar, cum o căutaseră de la început, cum Skrzetuski se dusese până la Perejasław să-l găsească pe Bohun, despre tăierea căruia nu ştia nimic, în sfârşit, cum Rzędzian aflase taina ascunzătorii de la ataman şi venise la Zbaraż.

— Dumnezeule milostiv! exclamă Helena, înălţându-şi obrăjorul palid, minunat, către Lună, pan Skrzetuski a umblat după mine până dincolo de Nipru?

— Până la Perejasław, cum îţi spun. Ar fi pornit şi el, fără îndoială, cu noi, dar n-am mai avut vreme să trimitem după el, vrând să-ţi venim cât se poate de iute într-ajutor. Nu ştie nimic de mântuirea ta şi se roagă în fiecare zi pentru sufletul tău, dar să nu-ţi pară rău de el. Lasă-l să se mai chinuie un timp, dacă-l aşteaptă o asemenea răsplată.

— Şi eu care credeam că m-aţi uitat cu toţii şi mă rugam la Dumnezeu să-mi trimită moartea!

— Nu numai că nu te-am uitat, dar în tot acest răstimp n-am făcut decât să tot chibzuim cum să te scăpăm. Şi nu e de mirare că eu şi Skrzetuski ne-am bătut capul, dar şi cavalerul care merge înaintea noastră nu şi-a cruţat nici braţul, nici truda ca să ne ajute.

— Să-l răsplătească Dumnezeu!

— Se vede că amândoi sunteţi făcuţi să se lipească oamenii de voi, dar lui Wołodyjowski îi datorezi într-adevăr multă recunoştinţă, fiindcă ţi-am mai spus că l-am hăcuit amândoi pe Bohun ca pe o ştiucă.

— Încă de la Rozłogi pan Skrzetuski mi-a vorbit mult despre pan Wołodyjowski ca despre cel mai bun prieten al său.

— Şi bine a făcut. E un suflet mare într-un trup mic. Acum s-a cam prostit, pesemne că frumuseţea ta l-a ameţit, dar aşteaptă să se înveţe cu tine şi să-şi vină în fire! Câte n-am făcut împreună la alegerea regelui.

— Avem un alt rege?

— Sărmana de tine, nici asta n-ai aflat în pustietăţile alea blestemate? Cum se poate! Jan Kazimierz a fost ales încă din toamna trecută; sunt opt luni de când s-a urcat pe tron. O să fie un război cumplit cu răzvrătiţii, dă, Doamne, să se sfârşească cu bine, fiindcă pe prinţul Jeremi l-au umilit, punând alţi capi peste oştire, potriviţi pentru acest rang, cum sunt eu pentru însurătoare.

— Şi pan Skrzetuski va pleca la război?

— E un oştean destoinic şi nu ştiu dacă o să-l faci să nu se ducă. Seamănă cu mine! Când simţim în nări mirosul de pulbere, nici o putere nu mai poate să ne oprească. Ehe, bine le-am mai tăbăcit spinarea nemernicilor anul trecut. Nu mi-ar ajunge o noapte întreagă să-ţi povestesc totul cum a fost. Sigur că o să plecăm la luptă, dar acum o să ne ducem cu inima uşoară, pentru că lucrul de căpetenie este că te-am găsit pe tine, fără de care ni se urase cu viaţa.

Cneaghina îşi apropie feţişoara dulce de Zagłoba.

— Nu ştiu de ce m-ai îndrăgit Domnia Ta, dar un lucru e sigur: Domnia Ta nu ţii la mine mai mult decât ţin eu la Domnia Ta.

Zagłoba începu să gâfâie de mulţumire.

— Adevărat, ţii chiar atât de mult la mine?

— O, pe viaţa mea!

— Dumnezeu să te răsplătească, aşa o să-mi fie bătrâneţea mai uşoară. Fustele se uită nu o dată după mine, lucru întâmplat şi la Varşovia în timpul alegerilor. Wołodyjowski e martor! Dar nu-mi mai pasă de dragoste şi, în ciuda sângelui fierbinte, am să mă mulţumesc cu simţământul de părinte.

Se aşternu tăcerea, numai caii începură să sforăie cu putere unul după altul, prevestind călătorilor noroc.

— Sănătate! Să dea Dumnezeu! răspunseră călăreţii. Noaptea era luminoasă. Luna urca tot mai sus pe cerul spuzit de stele scânteietoare, devenind tot mai mică, mai palidă. Bahmeţii trudiţi îşi încetiniră goana, dar şi călăreţii începeau să simtă oboseala. Wołodyjowski îşi opri calul.

— E timpul să ne odihnim, spuse el. În curând se revarsă zorile.

— E timpul! repetă Zagłoba. De somn ce mi-e, mi se pare că bahmetul meu are două capete.

Cu toate acestea, înainte de odihnă, Rzędzian se gândi la mâncare; aprinse focul, apoi luă desagii de pe cai şi începu să scoată hrana pe care o luase la Jampol de la Burłaj; turte de porumb, carne rece, bacalii şi vin de Moldova. Jupân Zagłoba uită de somn la vederea celor două burdufuri pântecoase, în care băutura clipocea îmbietor; ceilalţi se aşezară şi ei şi începură să mănânce cu poftă. Era pentru toţi din belşug şi, după ce îşi astâmpără foamea, jupân Zagłoba se şterse la gură cu poala svitcii şi spuse:

— Am să repet cât voi trăi: neînţelese sunt căile Domnului! Iată-te slobodă, jupâniţă, acum stăm bucuroşi aici sub Jove şi bem vinişorul lui Burłaj. Nu zic că nu era mai bun un vin unguresc, dar la drum merge şi ăsta, deşi cam miroase a burduf.

— Nu pot să înţeleg, zise Helena, cum de s-a învoit Horpyna aşa de uşor să mă dea Domniilor Voastre.

Jupân Zagłoba se uită la Wołodyjowski, apoi la Rzędzian şi începu să clipească des din ochi.

— S-a învoit, pentru că n-a avut încotro. Dar, ce să mai ascundem, că nu e nici o ruşine, i-am omorât pe amândoi.

— Cum aşa? întrebă cneaghina înspăimântată.

— N-ai auzit împuşcătura?

— Am auzit, dar credeam că trage Czeremis.

— N-a tras Czeremis, ci copilul ăsta, care i-a trimis un glonte în piept vrăjitoarei. Are pe dracul în el, mă închin, dar nu putea face altfel, fiindcă Horpyna, nu ştiu, cunoştea sau presimţea ceva, destul că se încăpăţâna să meargă cu noi. Era greu să îngăduim aşa ceva, deoarece şi-ar fi dat seama numaidecât că nu mergem la Kiev. Atunci el a tras cu pistolul în ea, iar eu i-am luat piuitul lui Czeremis. Era un adevărat monstrum african; gândesc că Dumnezeu n-o să-mi ia în nume de rău uciderea lui. Cred că tuturor dracilor

din iad le e scârbă de el. Înainte de a pleca din râpă, am mers înainte şi i-am tras mai la o parte din drum, ca să nu te sperii la vederea trupurilor fără viaţă sau să crezi că e vreun semn rău.

— La care cneaghina:

— Prea mulţi morţi am văzut dintre cei apropiaţi în aceste vremuri crâncene, ca să mă mai sperii de nişte cadavre, dar preferam să nu lăsăm sânge în urma noastră; să nu ne pedepsească Dumnezeu.

— N-a fost o ispravă vrednică de nişte cavaleri, spuse tăios Wołodyjowski, de aceea nici n-am vrut să mă amestec.

— Ce să mai tăiem firul în patru, Domnia Ta, sări Rzędzian, când nu se putea altfel! Dacă omoram vreun suflet creştin, mai zic, dar pe vrăjmaşii lui Dumnezeu e voie; am văzut cu ochii mei când această vrăjitoare se înţelegea cu diavolii. Nu de asta îmi pare mie rău!

— Dar de ce-ţi pare rău Domniei Tale? întrebă cneaghina.

— De banii îngropaţi acolo, de care mi-a vorbit Bohun, dar Domniile Voastre atâta mi-aţi dat zor, că n-am avut când să-i dezgrop, deşi cunoşteam prea bine locul de lângă moară. Apoi, simţeam cum mi se rupe inima că trebuie să las atâtea avuţii în odaia în care a stat jupâniţa.

— Ia seama ce fel de slujitor o să ai! îi spuse Zagłoba Helenei. Lăsându-l la o parte pe stăpânul lui, e în stare să-l jupoaie şi pe dracu' de piele, ca să-şi facă guler din ea.

— Să ne ajute Dumnezeu, şi Rzędzian nu va avea să se plângă de nerecunoştinţa mea, răspunse Helena.

— Mulţumesc cu umilinţă, jupâniţă! se bucură copilul de casă, sărutându-i mâna.

Wołodyjowski tăcea, sorbea numai din când în când vin din burduful pântecos şi se încrunta, până când această tăcere neobişnuită pentru el atrase luarea-aminte a lui Zagłoba.

— Pan Michał, spuse el, abia scoate câte o vorbă! Aici bătrânul se întoarse spre cneaghină:

— Nu ţi-am spus că frumuseţea ta i-a luat minţile şi graiul?

— Domnia Ta mai bine te-ai culca să te odihneşti înainte de a se lumina de ziuă! răspunse oşteanul încurcat şi începu să-şi mişte repede mustăţile, ca un iepure când vrea să-şi dea curaj.

Bătrânul şleahtic avea dreptate. Frumuseţea neobişnuită a Helenei îl ţinea pe micul cavaler într-o ameţeală continuă. Se tot uita la ea şi se întreba în gând: „Se poate să existe pe lume asemenea minune?”. În viaţa lui văzuse destule frumuseţi; frumoase erau jupâniţele Anna şi Barbara Zbaraski, fermecătoare peste poate şi Anusia Borzobohata, încântătoare era şi jupâniţa Żukówna, căreia îi făcea curte Roztworowski, şi Skoropadzka lui Wierszułł şi Bohowitynianka, dar nici una dintre ele nu putea să se măsoare cu această minunată floare de stepă. Faţă de celelalte, Wołodyjowski era îndrăzneţ şi vorbăreţ, dar acum, când se uita în ochii catifelaţi, dulci şi molatici, la genele mătăsoase, care-şi trimiteau umbrele până pe obraji, la părul răsfirat ca florile de hiacint pe umeri şi pe spate, la zvelteţea trupului, la pieptul rotund, legănat uşor de răsuflarea care răspândea o căldură plăcută, la albeaţa de crin şi trandafir şi la gura ca mălina – când se uita la toate acestea, Wołodyjowski îşi uita limba în gură şi, ce era mai rău, se vedea neîndemânatic, prost şi mai ales mic, mic de tot şi caraghios. „Ea e o prinţesă şi eu sunt un iepuraş!” se gândea cu anume amărăciune, şi ar fi fost bucuros să se întâmple ceva, să se ivească vreun uriaş din beznă, fiindcă abia atunci ar fi arătat bietul pan Michał că nu e chiar atât de mic pe cât pare! Îl mai sâcâia şi faptul că jupân Zagłoba, mulţumit pesemne că fetiţa lui lua ochii tuturor, îşi tot dregea glasul şi glumea pe socoteala lui, clipind întruna din ochi.

În acest timp, Helena şedea lângă foc, luminată de flăcările trandafirii şi de razele Lunii, dulce, liniştită şi tot mai frumoasă.

— Pane Michał, îi spuse a doua zi dimineaţă când rămaseră o clipă singuri, recunoaşte că alta ca ea nu se mai

află în toată Republica. Dacă îmi mai arăţi una la fel, îţi dau voie să-mi zici pulpă de porc şi-ţi recunosc imparitatem.

— Nu tăgăduiesc că-i aşa, răspunse micul oştean. E o frumuseţe cum n-am mai întâlnit până acum, până şi zeiţele cioplite din marmură, de parcă-s vii, pe care le-am văzut la palatul familiei Kazanowski, nu pot să se ia la întrecere cu ea. Nu mă mir că cei mai vrednici bărbaţi se încaieră pentru ea, fiindcă meritã.

— Păi vezi? Păi vezi? zise Zagłoba. Să mă bată Dumnezeu dacă ştiu când e mai frumoasă, dimineaţa ori seara? Fiindcă e înfloritã mereu ca un trandafir. Ţi-am spus mai de mult că şi eu eram grozav de frumos, dar pe ea n-aş fi întrecut-o nici atunci, deşi unii zic că seamănă cu mine ca două picături de apă.

— Fugi de-aici, Domnia Ta! exclamă micul cavaler.

— Nu te supăra, pane Michał, că şi aşa prea umbli încruntat. Te uiţi la ea, ca pisica la slănină, şi eşti tot înnourat; s-ar zice că-ţi dă inima ghes, dar de, cârnaţii nu-s făcuţi pentru câini.

— Ptiu! făcu Wołodyjowski; cum nu te ruşinezi Domnia Ta să îndrugi asemenea prostii?

— Aha, da' de ce stai tot întunecat?

— Domnia Ta gândeşti că tot răul a trecut ca pasărea prin văzduh şi că nu ne mai paşte nici o primejdie, dar trebuie să chibzuim bine cum să scăpăm de una, cum să ocolim alta. Avem de bătut cale lungă, plină de pericole, şi numai Dumnezeu ştie ce ni se mai poate întâmpla, pentru că locurile spre care mergem trebuie să fie cuprinse acum de foc.

— Când i-am luat-o lui Bohun la Rozłogi era şi mai rău, fiindcă din spate ne urmăreau, iar înainte era răscoală, şi cu toate astea, am străbătut toată Ucraina cuprinsă de flăcări şi am ajuns până la Bar. De ce mai purtăm capul pe umeri? în cel mai rău caz, până la Kamieniec nu e aşa departe.

— Da, dar nici turcii şi nici tătarii nu sunt prea departe de Kamieniec.

— Ce tot vorbeşti

— Vorbesc ce este şi zic că n-ar strica să ne gândim la asta. E mai bine să ocolim cetatea Kamieniec şi să ne îndreptăm spre Bar; cazacii respectă semnul de trecere, cu mojicii ne descurcăm noi, dar dacă ne vede vreun tătar, am dat de bucluc! Îi cunosc de mult şi mă pricep să ajung înaintea ciambulului odată cu păsările şi lupii, dar dacă nimerim acum peste vreunul, nici eu n-aş fi în stare să mă descurc.

— Atunci să mergem la Bar sau pe lângă Bar; dar-ar ciuma în Lipków şi în Czeremis! Domnia Ta nu ştii că Rzędzian a luat un buzdugan de liberă trecere şi de la Burłaj. Mergem cântând peste tot pe unde sunt cazaci. Cele mai rele pustietăţi le-am trecut, acum intrăm într-un ţinut locuit de oameni. Trebuie numai să ne gândim de acum încolo să poposim seara, la vremea mulsului, pe la hutoare, aşa ar fi cuviincios şi totodată mai uşor pentru jupâniţă. Mie mi se pare, pane Michał, că prea vezi lucrurile în negru. Ce dracu! Fără să ne lăudăm, suntem trei bărbaţi vrednici, şi nu putem să ne descurcăm în stepă?! Să unim şiretenia noastră cu sabia ta şi, la drum! E tot ce avem mai bun de făcut. Rzędzian are şi buzduganul de la Burłaj, şi ăsta e lucrul cel mai însemnat acum, când Burłaj stăpâneşte toată Podolia. Să ne strecurăm numai până dincolo de Bar, şi acolo stă Lanckoroński cu steagurile Coroanei. Haidem, pane Michał, să nu pierdem vremea!

Nu mai zăboviră şi porniră în goana cailor prin stepă spre miazănoapte şi apus. De la Mohylów intrară într-un ţinut cu aşezări mai dese, aşa că nu le era prea greu să găsească seara hutoare sau sate în care să se oprească pentru noapte, dar zorile purpurii ale dimineţii îi aflau întotdeauna pe cai. Din fericire, vara nu era ploioasă, zilele erau calde, şi peste noapte dădea rouă: dimineaţa, întreaga stepă scânteia argintiu, ca şi când ar fi fost acoperită de brumă. Vântul secase băltoacele, apa râurilor scăzuse, putându-se trece fără greutate. După ce merseră o vreme de-a lungul Łozowei, în susul apei, se opriră pentru o odihnă mai lungă

la Szarogród, unde stătea un polc de cazaci, care ţinea de oastea lui Burłaj. Acolo găsiră pe trimişii lui Burłaj, printre alţii pe sotnicul Kuna, pe care-l văzuseră la ospăţul lui Burłaj de la Jampol. Acesta păru cam mirat că nu merg la Kiev prin Bracław, Rajgród şi Skwira, dar până la urmă Zagłoba îi înlătură orice bănuială, lămurindu-i că nu porniseră pe drumul prin Bracław de teama tătarilor care aveau să se apropie dinspre Nipru. Kuna spuse în schimb că Burłaj îi trimisese la polc să vestească plecarea, el însuşi urmând să pice dintr-o clipă în alta cu toată oastea de la Jampol şi cu tătarii din Bugeac la Szarogród, de unde vor porni îndată mai departe.

Olăcarii lui Chmielnicki veniseră la Burłaj cu ştirea că războiul a început şi cu poruncă să ducă toate polcurile în Wołynia, dar Burłaj voia de mult să plece la Bar şi nu aştepta decât întăririle tătarilor, deoarece în împrejurimile Barului răzvrătiţii o duceau din ce în ce mai rău. Conducătorul Lanckoroński nimicise acolo cete însemnate, cucerise târgul şi lăsase garnizoană în cetate. Căzuseră câteva mii de cazaci, şi pe aceştia voia bătrânul Burłaj să-i răzbune sau cel puţin să recucerească fortăreaţa. Cu toate acestea, Kuna le spuse că ultima poruncă a lui Chmielnicki, de a merge în Wołynia, zădărnicea dorinţa lui Burłaj şi Barul n-avea să fie împresurat acum; poate numai dacă tătarii voiau cu tot dinadinsul.

— Ei vezi, pane Michał? zise Zagłoba a doua zi. Barul se află înaintea noastră şi aş putea s-o adăpostesc pentru a doua oară pe jupâniţă acolo, dar să-l ia dracii! Nu mai am încredere în Bar şi în nici o altă fortăreaţă, de când nemernicii au mai multe tunuri decât oştile Coroanei. Mă nelinişteşte numai că cerul se înnourează deasupra noastră.

— Nu numai că se înnourează, răspunse oşteanul, dar furtuna se rostogoleşte în urma noastră. Dacă ne ajung tătarii şi Burłaj, o să se mire grozav că n-am apucat-o spre Kiev, ci tocmai dimpotrivă.

— Ar fi gata să ne arate altă cale. Mai întâi să-i arate diavolii care-i drumul cel mai scurt care duce la iad. Pane Michał, să facem o înţelegere: cu netrebnicii mă descurc eu, dar cu tătarii te priveşte.

— Domniei Tale ţi-e mai uşor cu netrebnicii care ne socotesc de-ai lor, răspunse Wołodyjowski. Cât despre tătari, singura cale e să fugim cât mai repede, ca să ieşim din capcană până nu e prea târziu. Caii sunt buni, trebuie să cumpărăm alţii pe drum, unde s-o nimeri, ca cei de acum să fie mereu odihniţi.

— O să ne ajungă punga lui jupân Longinus, iar dacă ne mai trebuie, luăm de la Rzędzian din banii de la Burłaj; şi acum, înainte!

Îşi iuţiră goana şi mai mult, bahmeţii se acoperiră de spuma care cădea ca nişte pete de zăpadă pe stepa înverzită. Trecură Derła şi Ladawa. Wołodyjowski cumpără la Barek alţi bahmeţi, păstrându-i şi pe cei dăruiţi de Burłaj, mai buni, şi merseră mai departe, scurtând şi mai mult opririle şi popasurile de noapte. Erau sănătoşi cu toţii, şi Helena, deşi obosită de călătorie, simţea din zi în zi cum îi cresc puterile. În râpă dusese o viaţă închisă, aproape că nu ieşea deloc din colivia-i aurită, nevrând să dea ochi cu neruşinata Horpyna şi să-i asculte vorba şi îndemnurile, iar acum aerul proaspăt de stepă îi reda sănătatea. Trandafirii îi înfloriră pe obraji, soarele îi arămi faţa, şi ochii i se umplură de străluciri; când vântul îi împrăştia uneori părul de pe frunte, credeai că e vreo ţigancă, vreo vrăjitoare frumoasă cum nu s-a mai pomenit, sau regina ţiganilor care mergea prin stepa largă, având în faţă florile şi în urmă cavalerii.

Wołodyjowski se obişnuia treptat cu frumuseţea ieşită din comun a Helenei; îi apropia călătoria, aşa că în cele din urmă se învăţă cu ea. Îşi recapătă graiul şi veselia şi, de multe ori, călărind alături, îi povestea despre Łubnie şi mai ales despre prietenia lui Skrzetuski, fiindcă băgase de

seamă că mai ales atunci îl asculta cu bucurie; adesea se hârjonea cu ea, zicându-i:

— Sunt prietenul lui Bohun şi te duc la el.

Iar ea îşi împreuna mâinile, cuprinsă parcă de înfricoşare, şi începea să-l roage cu glasul dulce:

— Să nu faci asta, viteazule cavaler, mai bine retează-mi capul.

— Oho, n-am încotro! Aşa am să fac! răspundea aprigul cavaler.

— Retează-mi capul! repeta cneaghina, mijindu-şi ochii minunaţi şi aplecându-şi capul către el.

Atunci micul oştean simţea că-l trec furnicături prin şale. „Fata asta ţi se urcă la cap ca vinul, dar n-am să mă îmbăt, fiindcă e a altuia”, şi cinstitul Michał se scutura şi pornea cu calul înainte. Şi când pierea printre ierburi ca un cufundar, se liniştea numaidecât, îndreptându-şi toată luarea-aminte asupra drumului: dacă mergeau bine, dacă nu se apropia vreo primejdie de undeva. Aşadar, se înălţa în scări, îşi iţea mustăcioara galbenă deasupra ierburilor şi privea, adulmecând şi ascultând ca un tătar care vânează prin ierburile din Câmpiile Sălbatice.

Jupân Zagłoba era şi el încrezător şi vesel.

— E mai uşor să fugim acum, spunea, decât atunci, la Kahamlik, când a trebuit să umblăm pe jos ca nişte câini cu limba scoasă. Mi se uscase limba în gură atât de rău, că puteam să cioplesc un buştean cu ea, dar acum, slavă Domnului, avem unde să punem capul noaptea şi cu ce să ne umezim gâtul din când în când.

— Domnia Ta, îţi aduci aminte cum m-ai purtat în braţe când am trecut apa? întrebă Helena.

— O să ai şi tu pe cine să porţi în braţe, dă, Doamne, s-ajung şi ziua aceea, dar asta e treaba lui Skrzetuski!

— Ha! Ha! zise Rzędzian.

— Domnia Ta, te rog să nu mai glumeşti aşa, şopti cneaghina, îmbujorându-se şi lăsând ochii în jos.

Aşa tăifăsuiau între ei prin stepă, ca să li se pară drumul mai scurt. De la Barek şi Joltuszkow intrară într-un ţinut sfâşiat de curând de colţii războiului. Pe acolo bântuiseră mai înainte cetele de răzvrătiţi înarmaţi, pe acolo trecuse totul prin foc şi sabie, nu de mult, şi Lanckoroński, care se retrăsese la Zbaraż cu vreo cincisprezece zile înainte. Călătorii noştri mai aflară de la oamenii din partea locului că Chmielnicki şi hanul porniseră cu toate oştile împotriva leşilor, mai bine zis împotriva conducătorilor, ai căror oşteni se răzvrătesc şi nu mai vor să slujească decât sub ordinele lui Wiśniowiecki. Se vorbea pretutindeni că acum, când tătucul Chmielnicki se va întâlni cu Jarema, va bate ceasul din urmă fie pentru leşi, fie pentru cazaci. Între timp, toată ţara era cuprinsă parcă de flăcările războiului. Toată lumea apuca armele şi pleca spre miazănoapte să se unească cu Chmielnicki. De jos, de la gurile Nistrului, se apropia Burłaj cu toată puterea, iar pe drum se urneau toate polcurile din târguri, locuri de popas şi de pe locurile de păşune; pretutindeni veniseră porunci de plecare. Tălăzuiau sotnii, steaguri, polcuri, iar pe lângă ele se scurgea, ca un puhoi, mulţimea calicilor înarmată cu ţăpoaie, furci, cuţite şi suliţe. Herghelegiii şi păzitorii vitelor îşi părăsiseră ocoalele, gospodarii – hutoarele, prisăcarii – ştiubeiele, pescarii sălbatici – cotloanele de la Nipru, vânătorii – pădurile. Satele, târgurile şi oraşele se pustiiseră. Prin aşezările din trei voievodate nu rămăseseră decât femeile bătrâne şi copiii, fiindcă până şi fetele plecaseră cu zaporojenii împotriva leşilor. În acelaşi timp, dinspre răsărit se apropia cu armia cea mare Chmielnicki, nimicind pe drum cu braţu-i puternic cetăţi şi castele, ca o furtună prevestitoare de nenorociri, şi omorând pe toţi cei rămaşi în viaţă din măcelurile dinainte.

După ce trecură de cetatea Barului, loc plin de triste aduceri-aminte pentru prinţesă, călătorii noştri ieşiră la drumul vechi care duce, prin Latyczów şi Ploskirów, la Tarnopol, şi de acolo mai departe până la Lwów. Acum

întâlneau la tot pasul ba şiraguri de care de povară, ba pâlcuri de pedestraşi şi călăreţi cazaci, ba cete de ţărani, ba cirezi nenumărate de boi acoperite de nori de praf, pe care le mânau pentru hrana oştilor cazace şi tătare. Drumul era acum plin de primejdii, erau întrebaţi adeseori cine sunt, de unde vin şi încotro se duc. Zagłoba arăta sotniilor zaporojene buzduganul de trecere de la Bohun şi le spunea:

— Suntem trimişii lui Burłaj, ducem mândruţa lui Bohun.

De obicei cazacii se dădeau la o parte când vedeau buzduganul groaznicului polcovnic, cu atât mai mult cu cât fiecare înţelegea că dacă Bohun trăieşte, trebuie să dea târcoale pe lângă oştile conducătorilor în împrejurimile cetăţilor de la Zbaraż sau Konstantynów. Cu mult mai greu se descurcau cei patru călători cu ţăranii răsculaţi, cu gloatele sălbatice de păstori înapoiaţi, beţi, care aproape că nu aveau habar de însemnele de liberă trecere pe care le dădeau polcovnicii. Dacă n-ar fi fost Helena, acei oameni pe jumătate sălbatici i-ar fi socotit pe Zagłoba, Wołodyjowski şi Rzędzian drept nişte căpetenii de-ale lor; aşa se întâmplase de câteva ori, dar Helena atrăgea pretutindeni atenţia prin neobişnuita-i frumuseţe femeiască, şi de aci puteau să se ivească primejdii pe care le-ar fi învins cu mare greutate.

Aşadar, Zagłoba scotea uneori buzduganul de trecere, alteori Wołodyjowski îşi arăta colţii, şi nu puţine erau trupurile care cădeau fără viaţă în urma lor. De câteva ori scăpară teferi numai datorită fugarilor neîntrecuţi căpătaţi de la Burłaj; călătoria, care începuse atât de bine, devenea din zi în zi tot mai grea. Helena, cu toate că era curajoasă din fire, din cauza spaimei necontenite şi a lipsei de somn nu se simţea prea bine şi arăta într-adevăr ca o roabă târâtă fără voia ei în corturile vrăjmaşilor; jupân Zagłoba asuda straşnic, scornind tot felul de vicleşuguri, pe care micul oştean le folosea numaidecât; amândoi o mângâiau pe cneaghină cum puteau.

— Să trecem numai de furnicarul ăsta, care mişună înaintea noastră, spunea micul cavaler, şi să ajungem la

Zbaraż, înainte ca Chmielnicki şi tătarii să tabere prin împrejurimi.

Aflară pe drum că conducătorii se îndreptau spre Zbaraż, unde voiau să se apere, aşa că o luară şi ei într-acolo; se aşteptau pe bună dreptate ca prinţul Jeremi să vină cu oastea alături de conducători, mai ales că o parte însemnată din oşteni se afla la Zbaraż. Între timp ajunseră la Ploskirów. Gloatele se răriseră, deoarece la zece mile începe ţinutul ocupat de steagurile Coroanei, şi pâlcurile de cazaci nu îndrăzneau să se avânte mai departe, preferând să aştepte la o depărtare fără primejdii venirea lui Burłaj şi a lui Chmielnicki, care se apropiau din două părţi.

— Doar zece mile! Doar zece mile! repeta jupân Zagłoba, frecându-şi mâinile. Să ne strecurăm numai până la primul steag şi ajungem cu bine la Zbaraż.

Wołodyjowski hotărî totuşi să facă rost de cai odihniţi la Ploskirów, fiindcă cei pe care-i cumpăraseră la Barek nu mai erau buni de nimic, iar cei dăruiţi de Burłaj trebuia păstraţi pentru când aveau să se afle la strâmtoare. Această măsură de prevedere era necesară, de când se împrăştiase vestea că Chmielnicki e la Konstanynów, iar hanul înaintează cu toate urdiile dinspre Piławce.

— Noi rămânem aici cu cneaghina la marginea târgului, e mai bine să nu ne arătăm la piaţă, îi spuse micul cavaler lui Zagłoba, când ajunseră la o căsuţă părăsită la vreo doi stânjeni depărtare de târg, iar Domnia Ta du-te şi întreabă pe la târgoveţi dacă nu ştiu pe undeva cai de vânzare sau de schimb.

— Mă întorc repede, zise jupân Zagłoba.

Şi plecă spre târg, iar Wołodyjowski îi porunci lui Rzędzian să slăbească chingile cailor pentru a putea să mai răsufle, apoi o conduse pe cneaghină într-o odaie, unde o pofti să se întremeze cu puţin vin şi să se culce.

— Aş vrea să străbatem şi acele zece mile până la răsăritul soarelui, îi spuse el; o să ne odihnim mai târziu.

Dar abia apucă să aducă burduful cu vin şi hrana, când afară se auzi un tropot de cal. Micul oştean privi pe fereastră.

— Jupân Zagłoba s-a şi întors, rosti; se vede că n-a găsit cai. În clipa aceea uşa se deschise şi în prag se arătă Zagłoba palid, vânăt, asudat şi gâfâind.

— Pe cai! strigă.

Michał era un oştean prea încercat, ca să mai piardă timpul cu întrebări în asemenea împrejurări. Nu mai zăbovi nici cât să ia burduful cu vin (pe care totuşi îl înşfăcă jupân Zagłoba), ci o apucă pe cneaghină de mână, o conduse afară şi o aşeză în şa; aruncă o ultimă privire să vadă dacă chingile erau strânse bine şi repetă:

— Pe cai, şi la galop!

Se auzi tropotul copitelor şi în curând cai şi călăreţi pieriră în beznă ca un alai de năluci.

Goniră multă vreme fără odihnă, până când îi despărţea aproape o milă de Ploskirów, şi înainte de răsăritul Lunii se făcuse atât de întuneric, încât nu mai era cu putinţă să fie urmăriţi. Wołodyjowski se apropie de Zagłoba şi-l întrebă:

— Ce-a fost asta?

— Pane Michał. aşteaptă! Am ostenit cumplit, aproape mi s-au tăiat picioarele. of!

— Bine, dar ce s-a întâmplat?

— Diavolul în carne şi oase, îţi spun, Diavolul sau un balaur, căruia îi tai un cap şi îi creşte altul la loc.

— Vorbeşte limpede, Domnia Ta.

— L-am văzut pe Bohun în piaţă.

— Domnia Ta, ai delirium?

— L-am văzut în piaţă, pe viaţa mea! însoţit de cinci sau şase oameni; n-am putut să-i număr, fiindcă mai că mi s-au muiat picioarele. Ţineau torţe aprinse lângă el. Cred că vreun duh rău ne tot aţine calea şi mi-am pierdut nădejdea în sfârşitul fericit al călătoriei noastre. Să fie oare nemuritor diavolul ăsta? Să nu-i spui nimic Helenei. Pentru Dumnezeu, Domnia Ta l-ai rănit, Rzędzian l-a vândut. o, nu!

Trăieşte, e slobod şi ne încurcă drumul. Of! Doamne! Doamne! Pane Michał, îţi spun că aş fi preferat să văd un spectrum în cimitir decât pe el. Şi ce dracu de noroc am eu, de-l întâlnesc totdeauna cel dintâi! Mânca-l-ar câinii de noroc! Nu mai sunt şi alţi oameni pe lume? Să-l mai întâlnească şi alţii! Nu! Întotdeauna eu şi numai eu trebuie să dau cu ochii de el!

— El te-a văzut pe Domnia Ta?

— Pane Michał, dacă mă vedea el, Domnia Ta nu mă mai vedeai. Asta ar mai fi lipsit!

— Ar fi bine să ştim, zise Wołodyjowski, dacă ne urmăreşte sau se duce la Waładynka, la Horpyna, crezând că va pune mâna pe noi pe drum.

— Eu gândesc că se duce la Waładynka.

— Aşa şi trebuie să fie. Aşadar noi mergem într-o parte şi el în alta, şi acum avem nu o milă, ci două între noi, iar după un ceas se vor face cinci. Până când va afla de noi pe drum, vom fi la Żołkiew, nu numai la Zbaraż.

— Aşa crezi, pane Michał? Slavă Domnului! Parcă mi-ai luat o piatră de pe inimă! Dar spune-mi şi mie cum se face că umblă slobod, când Rzędzian l-a dat pe mâna comandantului garnizoanei din Włodawa?

— A fugit.

— Ar trebui să i se taie capul acestui comandant. Rzędzian! Hei, Rzędzian!

— Ce doreşti, Domnia Ta? întrebă copilul de casă, strunindu-şi calul.

— Cui l-ai vândut pe Bohun?

— Lui pan Regowski.

— Cine-i acest Regowski?

— Un mare viteaz, porucinic în steagul de husari al Măriei Sale regele.

— Trăsni-te-ar! blestemă Wołodyjowski, plesnind din degete. Îl cunosc! Domnia Ta nu-ţi aminteşti ce ne-a povestit jupân Longinus despre vrăjmăşia dintre Skrzetuski

şi Regowski? E ruda străjerului Łaszcz, şi pentru jignirea lui îi poartă odium lui Skrzetuski.

— Pricep, acum pricep! strigă jupân Zagłoba. L-a lăsat să-i scape, în ciuda lui Skrzetuski. Asemenea ispravă e o crimă şi miroase a ştreang. Voi fi cel dintâi care-l va pârî!

— Unde nu dă Dumnezeu să-l întâlnesc, mormăi Michał, că n-o să mai fie nevoie să mergem la judecată.

Rzędzian nu ştia despre ce era vorba, fiindcă după ce răspunsese la întrebarea lui Zagłoba, plecase iarăşi înainte la prinţesă.

Înaintau la pas. Răsărise Luna, ceţurile care se aşternuseră de cu seară deasupra pământului se ridicară şi văzduhul se înseninã. Wołodyjowski căzu adânc pe gânduri. Zagłoba mai rumegă un timp spaima care mai rămăsese în el, apoi spuse:

— I-ar arăta Bohun acum lui Rzędzian, dacă i-ar încăpea în gheare!

— Domnia Ta, spune-i şi lui noutatea, ca să-l bagi în sperieţi, iar eu mă duc să merg cu cneaghina, răspunse micul cavaler.

— Bine! Hei, Rzędzian!

— Ce-i? întrebă copilul de casă, oprind caii pentru a doua oară.

Jupân Zagłoba îşi îmboldi fugarul în rând cu el şi tăcu un răstimp, aşteptând să se depărteze destul Wołodyjowski şi Helena, apoi spuse:

— Ştii ce s-a întâmplat?

— Nu ştiu.

— Pan Regowski l-a lăsat slobod pe Bohun. L-am văzut la Ploskirów.

— La Ploskirów? Acum? întrebă Rzędzian.

— Acum. Ei, nu cazi din şa?

Razele Lunii căzeau drept pe faţa bucălată a copilului de casă şi jupân Zagłoba nu numai că nu zări nici umbră de frică, dar văzu cu mare uimire îndârjirea cruntă, aproape

animalică, pe care o arătase Rzędzian când o omorâse pe Horpyna.

— Hei, tu nu te temi de Bohun? întrebă bătrânul şleahtic.

— Domnia Ta, răspunse copilul de casă, dacă pan Regowski l-a lăsat slobod, eu trebuie să-l caut iarăşi şi să mă răzbun pentru jignirea şi strâmbătatea pe care le-am suferit. Nu pot să-l iert, fiindcă am jurat, şi dacă n-am avea-o în grijă pe jupâniţă, aş porni îndată pe urmele lui, ca să-mi fac dreptate!

„Ptiu! se gândi Zagłoba, e mai bine să nu-i fac nici un rău acestui flăcăiandru.”

După care îşi îndemnă calul şi ajunse alături de Helena şi Wołodyjowski. După un ceas de mers trecură Medwedówka şi intrară în pădurea care se întindea de la malul râului ca doi pereţi negri de amândouă părţile drumului.

— Cunosc bine aceste locuri, spuse Zagłoba. Pădurea se sfârşeşte în curând, şi urmează vreun sfert de milă de câmpie, prin care trece drumul de la Czarny Ostrów, apoi încep iarăşi codri şi mai mari până la Matczyn. Să ne ajute Dumnezeu să găsim la Matczyn steagurile polone.

— Ar fi timpul să ne vină vreun ajutor! îngână Wołodyjowski.

O vreme călăriră în tăcere pe drumul luminat de razele Lunii.

— Doi lupi au trecut drumul! spuse deodată Helena.

— I-am văzut, răspunse Wołodyjowski. Iată-l şi pe al treilea. O umbră cenuşie alunecă într-adevăr la vreo sută şi ceva de paşi înaintea cailor.

— Al patrulea! strigă cneaghina.

— Nu, e o căprioară; priveşte jupâniţă, două, trei!

— Ce dracu! exclamă jupân Zagłoba. Căprioarele fug după lupi! S-a întors lumea pe dos.

— Să mergem mai repede, îndemnă Wołodyjowski cu glasul neliniştit. Rzędzian! grăbeşte cu jupâniţa înainte.

Porniră în goană şi jupân Zagłoba se aplecă din mers la urechea lui Wołodyjowski şi-l întrebă:

— Pane Michał, ce să mai fie şi asta?
— Rău, răspunse micul oştean. Domnia Ta nu vezi? Animalele sar din culcuşuri şi fug prin întuneric.
— Vai de mine! Ce înseamnă asta?
— Înseamnă că le sperie cineva.
— Cine?
— Oştenii, cazacii sau tătarii vin dinspre dreapta.
— Poate că sunt steagurile noastre?
— Nu se poate, pentru că animalele aleargă dinspre răsărit, dinspre Piławce, aşa că tătarii se apropie în număr mare.
— Să fugim, pane Michał, pentru Dumnezeu!
— N-avem altceva de făcut. Ehei, dacă nu era cneaghina, ne apropiam de ciambuluri şi rupeam câţiva dintre ei, dar aşa. dăm de bucluc dacă ne zăresc.
— Ai frică de Dumnezeu, pane Michał! Să cotim în pădure, pe urma lupilor, ai?
— Nu se poate, chiar dacă nu ne mai ajung, au să cuprindă tot ţinutul dinaintea noastră şi cum mai scăpăm?
— Lovi-i-ar trăsnetul! Asta ne mai lipsea! Ei, pane Michał, nu cumva te înşeli? Lupii au obiceiul să se ţină după tabere, nu să fugă înaintea lor.
— Cei de pe margini vin după tabără şi se adună din toate părţile, dar cei dinainte se sperie şi fug. Priveşte şi Domnia Ta, acolo spre dreapta printre copaci, se vede jarişte de foc.
— Iisuse din Nazaret, rege al Iudeilor!
— Tăcere, Domnia Ta! Mai avem de mers mult prin pădure?
— Pădurea se sfârşeşte îndată.
— Şi urmează câmpie?
— Aşa-i, Iisuse!
— Tăcere, Domnia Ta! După câmpie urmează iar pădure?
— Până la Matczyn.
— Bine, numai să nu ne atace pe câmp! Dacă ajungem cu bine la a doua pădure, suntem acasă. Acum să mergem toţi la un loc!

Din fericire cneaghina şi Rzędzian călăreau pe caii lui Burłaj.

Îşi îmboldiră caii şi-i ajunseră pe cei care călăreau înainte.

— Ce se vede la dreapta? întrebă cneaghina.

— Jupâniţă! răspunse micul cavaler, nu e nimic de ascuns. S-ar putea să fie tătari.

— Iisuse! Maria!

— Nu-ţi fie frică, jupâniţă! Îmi pun capul că vom scăpa de ei, iar la Matczyn se află steagurile noastre.

— Pentru Dumnezeu! Să fugim! zise Rzędzian. Tăcură şi goniră ca nişte năluci. Copacii începură să se răărească, pădurea se sfârşea, dar şi lumina îndepărtată păli. Deodată Helena se întoarse către micul oştean.

— Domniile Voastre, spuse ea, juraţi-mi că nu voi cădea vie în mâinile lor!

— Aşa va fi! răspunse Wołodyjowski; cât trăiesc eu! Abia sfârşi şi ieşiră din pădure pe câmp, mai degrabă în stepa care se întindea aproape un sfert de milă şi la capătul căreia înnegrea linia pădurii. Câmpul, descoperit din toate părţile, era argintat tot de razele Lunii şi se vedea pe el aproape ca ziua.

— E cea mai rea bucată de drum! îi şopti Wołodyjowski lui Zagłoba; pentru că dacă tătarii sunt la Czarny Ostrów, pe aici trebuie să vină, printre păduri.

Zagłoba nu zise nimic, îşi strânse doar calul între călcâie.

Ajunseră până la jumătatea câmpului, pădurea era tot mai aproape şi se vedea tot mai limpede, când deodată micul cavaler întinse mâna spre răsărit.

— Priveşte, Domnia Ta, îi spuse Wołodyjowski lui Zagłoba, vezi?

— Parcă sunt nişte tufişuri, acolo departe.

— Aceste tufişuri se mişcă! Să fugim, să fugim cât putem acum, fiindcă ne vor vedea fără îndoială!

Vântul şuiera pe la urechile fugarilor; pădurea mântuitoare se apropia tot mai mult.

Deodată, din masa întunecată care venea din dreapta câmpului, se auzi mai întâi un zgomot asemănător cu zgomotul valurilor mării, apoi un strigăt uriaş sfâşie văzduhul.

— Ne-au văzut! mugi Zagłoba. Câini! Netrebnici! Diavoli! Lupi! Tâlhari!

Pădurea era atât de aproape, încât fugarii îi simţeau adierea aspră şi răcoroasă.

— Dar şi norul tătarilor devenea din ce în ce mai limpede şi din capul întunecat începuseră să se întindă nişte braţe lungi, asemenea coarnelor unui monstru uriaş, şi să se apropie de fugari cu o iuţeală neînţeleasă. Auzul lui Wołodyjowski, deprins cu astfel de zgomote, desluşea limpede strigăte de „Allah! Allah!”

— Mi s-a poticnit calul, răcni Zagłoba.

— Nu-i nimic! răspunse Wołodyjowski.

Dar prin minte îi trecură ca un fulger întrebări neliniştitoare: ce vor face dacă nu vor rezista caii? Ce vor face dacă vreunul dintre ei va cădea? Erau într-adevăr bahmeţi tătăreşti, vârtoşi ca fierul, dar alergau de la Ploskirów, aproape fără pic de odihnă după goana nebună de la târg până la pădurea pe care o lăsaseră în urmă. Puteau să încalece caii de schimb, dar şi aceştia erau istoviţi. „Ce vom face?” gândea Wołodyjowski şi inima începu să-i bată cu teamă, poate pentru întâia dată în viaţă, nu pentru el, ci pentru Helena pe care o îndrăgise ca pe o soră în această lungă călătorie. Mai ştia şi că tătarii, odată porniţi în urmărire nu se dau bătuţi prea repede.

— N-au decât să nu se lase, dar pe ea n-au s-o ajungă! îşi spuse, încleştându-şi dinţii.

— Mi s-a poticnit calul! strigă pentru a doua oară Zagłoba.

— Nu-i nimic! repetă Wołodyjowski.

Intrară în pădure. Îi înconjură întunericul, dar şi unii dintre călăreţii tătari nu erau mai departe de câteva sute de paşi. Aici însă micul cavaler ştia ce are de făcut.

— Rzędzian! porunci, apuci pe prima cărare care porneşte de la drum.

— Bine, Domnia Ta! răspunse copilul de casă. Micul oştean se întoarse către Zagłoba.

— Mâna pe pistoale!

Şi în acelaşi timp, apucând dârlogii calului lui jupân Zagłoba, începu să-i încetinească goana.

— Ce faci? răcni şleahticul.

— Nu-i nimic! Struneşte-ţi calul, Domnia Ta. Depărtarea dintre ei şi Rzędzian care fugea cu Helena, creştea văzând cu ochii. În sfârşit, ajunseră la un loc unde drumul cotea dintr-odată spre Zbaraż, prelungindu-se înainte cu o potecă pe jumătate acoperită de crengi. Rzędzian se năpusti pe aici şi după o clipă pierea cu Helena în desişul întunecos.

Între timp, Wołodyjowski îşi oprise calul lui şi pe al lui Zagłoba.

— Pentru mila lui Dumnezeu! Ce faci? mugea şleahticul.

— Oprim urmărirea. Pentru cneaghină nu e altă scăpare.

— O să pierim!

— Să pierim. Domnia Ta stai aici lângă drum! Aici! Aici! Amândoi se ascunseră în întunericul de sub copaci; în acest timp tropotul vijelios al bahmeţilor tătăreşti se apropia ca o furtună, hăuind de răsuna toată pădurea.

— S-a făcut! rosti Zagłoba şi duse la gură burduful cu vin. Bău îndelung şi se cutremură.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh! răcni. Acum sunt gata să mor!

— Îndată! Îndată! zise Wołodyjowski. Vin trei înainte, asta şi voiam!

Într-adevăr pe drumul luminat de Lună apărură trei tătari care călăreau pe cei mai buni bahmeţi lupeşti, cum li se spunea în Ucraina, pentru că ajungeau lupul din urmă; după ei, la două sau trei sute de paşi, goneau alţi cincisprezece, iar mai departe veneau strânşi unul lângă altul o mulţime întreagă.

Când primii trei ajunseră la capcană, răsunară două detunături, după care Wołodyjowski se repezi ca o pisică sălbatică în mijlocul drumului şi cât ai clipi din ochi, înainte ca jupân Zagłoba să aibă timp să vadă şi să înţeleagă ce se petrece, al treilea tătar se prăbuşi ca lovit de trăsnet.

— La galop! strigă micul oştean.

Jupân Zagłoba nu aşteptă să i se spună de două ori şi o luară la galop pe drum ca doi lupi urmăriţi de o haită de câini întărâtaţi; în curând tătarii rămaşi în urmă ajunseră la trupurile căzute pe jos şi, văzând că lupii după care alergau se pricep să muşte de moarte, îşi încetiniră fuga, aşteptându-şi tovarăşii.

— Vezi, Domnia Ta, spuse Wołodyjowski, am ştiut eu că se vor opri.

Cu toate că fugarii câştigaseră câteva sute de paşi, întreruperea urmăririi nu dură multă vreme, numai că tătarii alergau acum în grup şi nu mai ieşeau câte unul înainte.

Caii fugarilor erau osteniţi de drumul lung, şi avântul le scăzu. Mai ales calul lui Zagłoba, care ducea o greutate atât de mare, se poticni iarăşi o dată, de două ori şi bătrânului şleahtic i se făcu măciucă pe cap bruma de păr la gândul că va cădea.

— Pane Michał, dragă pane Michał! Nu mă lăsa! strigă cu deznădejde.

— Nu te teme, Domnia Ta! răspunse micul cavaler.

— Of, calul ăsta, mânca-l-ar lupii.

Nici nu apucă să sfârşească vorba şi prima săgeată îi vâjâi pe lângă ureche, urmată de altele care începură să bâzâie, să şuiere şi să cânte ca tăunii şi albinele. Una zbură atât de aproape, încât mai-mai că atinse urechea lui jupân Zagłoba cu partea dinapoi.

Wołodyjowski se întoarse în şa şi îşi descarcă iarăşi de două ori pistolul în urmăritori.

Deodată calul lui jupân Zagłoba se împiedică atât de tare, că mai că atinse pământul cu nările.

— Pe viul Dumnezeu, îmi cade calul! strigă şleahticul cu glas sfâşietor.

— Jos din şa şi în pădure! tună Wołodyjowski. Acestea zicând, îşi struni calul, sări jos şi după o clipă amândoi pieriră în întuneric.

Vicleşugul nu scăpă ochilor piezişi ai tătarilor şi câteva zeci dintre ei descălecară şi porniră în goană după fugari.

Crengile îi smulseră chipiul din cap lui jupân Zagłoba şi îi biciuiau faţa, îl trăgeau de svitcă, dar şleahticul îşi luase picioarele la spinare şi fugea de parcă întinerise cu treizeci de ani. Cădea uneori, se ridica şi fugea şi mai repede, gâfâind ca foalele fierarului, până când se rostogoli într-o râpă adâncă din care simţi că nu mai poate să iasă, fiindcă îl lăsaseră puterile.

— Unde eşti, Domnia Ta? întrebă încet Wołodyjowski.

— Aici, în groapă. M-am dus pe copcă! Scapă cum poţi, pane Michał.

Micul oştean îşi dădu drumul în jos fără şovăială şi puse mâna pe gura lui jupân Zagłoba.

— Taci, Domnia Ta! Poate că trec pe lângă noi! Şi apoi, ne vom apăra.

În acest timp sosiră şi tătarii. Unii din ei trecură într-adevăr de râpă, socotind că fugarii gonesc înainte, iar ceilalţi mergeau încet, pipăind copacii şi uitându-se în toate părţile.

Cei doi oşteni îşi ţinură răsuflarea.

— Numai să cadă vreunul, gândea deznădăjduit Zagłoba, şi-i arăt eu lui!”

Deodată săriră scântei în toate părţile: tătarii începură să scapere.

La lumina lor se vedeau chipuri sălbatice cu obrajii ieşiţi în afară şi cu buzele umflate, care suflau în iasca aprinsă. O vreme umblară împrejur la câteva zeci de paşi de râpă, semănând cu nălucile spăimoase ale pădurii, dar se apropiau tot mai mult.

Dinspre drum se auziră în curând zgomote ciudate, murmure şi strigăte înăbuşite care treziră adâncurile adormite.

Tătarii se opriră din scăpărat şi înlemniră, mâna lui Wołodyjowski se înfipse în umărul lui Zagłoba.

Larma creştea şi deodată ţâşniră lumini roşietice, iar odată cu ele răsună şi o salvă de muschete; una, două, trei, apoi strigăte de „Allah!”, zăngănit de săbii, nechezat de cai, tropote şi zarvă. Pe drum se dădea o luptă.

— Ai noştri! Ai noştri! răcni Wołodyjowski.

— Loveşte, ucide! Loveşte! Taie! Spintecă! mugi jupân Zagłoba.

Încă o clipă: pe lângă râpă trecură în goană câteva zeci de tătari cuprinşi de spaima morţii, care fugeau cât îi ţineau puterile spre ai lor. Wołodyjowski nu se putu stăpâni, se repezi în urma lor, urmărindu-i de aproape prin desişuri şi întuneric.

Zagłoba rămase singur în fundul râpei.

După o clipă încercă să se caţere pe peretele gropii, dar nu fu în stare. Îl dureau toate oasele şi abia izbutea să se ţină pe picioare.

— Ha, nemernicii! spuse, uitându-se în toate părţile, au fugit! Ce păcat că n-a rămas nici unul aici. Aş fi avut un tovarăş în groapa asta şi i-aş fi arătat unde a înţărcat dracul copiii. A, păgâni ce sunteţi! O să vă taie ca pe nişte vite! Pentru Dumnezeu! Larma e tot mai mare! Aş vrea să fie însuşi prinţul Jeremi; ştiu că v-ar îmbulzi bine. Rugaţi-vă lui Allah cât mai puteţi, că pe urmă o să urle lupii pe stârvurile voastre. Dar şi pan Michał ăsta, să mă lase singur aici! Mde, nu-i de mirare! E lacom, că e tânăr. După această întâmplare, m-aş duce cu el şi în iad, pentru că e un prieten care nu te părăseşte la nevoie. Şi e o viespe! Cât ai bate din palme a înţepat trei dintre ei. Măcar de-aş avea cu mine burduful cu vin. ce mai. s-a dus dracului. l-au rupt caii. Numai să nu mă muşte vreun şarpe în groapa asta. Ce-i asta?

Strigătele şi detunăturile muschetelor începură să se depărteze spre câmp şi spre pădurea dinainte.

— Aha! făcu Zagłoba. Îi gonesc din urmă! Câinilor! N-aţi putut să le ţineţi piept! Slavă Cerului Preaînalt!

Strigătele se depărtau din ce în ce mai mult.

— Fug straşnic! mormăi şleahticul. Văd că voi fi nevoit să stau mult şi bine în groapă. Asta mai lipsea, o să mă mănânce lupii. Mai întâi Bohun, apoi tătarii, iar acum lupii. Dă, Doamne, ca Bohun să fie tras în ţeapă şi lupii să turbeze, că de tătari se îngrijesc ai noştri de minune! Pane Michał! Pane Michał!

Îi răspunse liniştea; se auzea doar codrul foşnind, iar din depărtare răzbăteau tot mai slab strigătele luptătorilor.

— Te pomeneşti că am să mă culc aici, ai? Lua-i-ar toţi dracii! Hei, pane Michał!

Răbdarea lui jupân Zagłoba avea să fie pusă la încercare multă vreme, deoarece abia când văzduhul începuse să se lumineze, se auzi tropot de cai pe drum şi luminile străluciră în bezna pădurii.

— Pane Michał! Aici sunt! strigă şleahticul.

— Ieşi afară, Domnia Ta.

— Ehe, aş ieşi eu, dar nu pot.

Wołodyjowski se ivi la marginea gropii cu o faclă într-o mână, i-o întinse pe cealaltă lui Zagłoba şi spuse:

— Ei, gata cu tătarii. I-am fugărit până dincolo de pădurea cealaltă.

— Cine a venit dintr-ai noştri?

— Kuszel şi Roztworowski cu două mii de călăreţi. Sunt şi dragonii mei cu ei.

— Şi păgâni erau mulţi?

— Aş! Un ciambul de câteva mii.

— Slavă Domnului! Daţi-mi să beau ceva, că am leşinat de tot.

Două ceasuri mai târziu, jupân Zagłoba, sătul de mâncare şi băutură, călărea printre dragonii lui Wołodyjowski, avându-l alături pe micul cavaler care-i spunea:

— Domnia Ta, nu mai fi îngrijorat, cu toate că nu ajungem la Zbaraż cu jupâniţa, era mai rău dacă încăpea pe mâna păgânilor.

— Poate că Rzędzian are să se întoarcă la Zbaraż? întrebă Zagłoba.

— Nu cred să facă una ca asta, drumul va fi ocupat; ciambulul pe care l-am alungat noi se va întoarce în curând şi va merge pe urmele noastre. Pe de altă parte, Burłaj poate să sosească din clipă în clipă şi va ajunge la Zbaraż înainte ca Rzędzian să se fi strecurat până acolo. Iar din cealaltă parte, dinspre Konstantynów, vin Chmielnicki şi hanul.

— Pentru Dumnezeu! Atunci vor cădea în capcană.

— Rzędzian trebuie să se furişeze cât mai e timp între Zbaraż şi Konstantynów şi să nu se lase învăluit de polcurile lui Chmielnicki sau de ciambulurile hanului. Domnia Ta, eu am încredere că va izbuti să se descurce.

— Să dea Dumnezeu!

— E viclean ca o vulpe. Nici Domniei Tale nu-ţi lipseşte şiretenia, dar el te întrece. Cât ne-am bătut noi capul s-o scăpăm pe cneaghină, nu mai ştiam ce să facem, şi el le-a îndreptat pe toate. Acum se va strecura ca un şarpe, fiindcă-i vorba şi de pielea lui. Ai încredere, Domnia Ta, Dumnezeu care a scăpat-o de atâtea ori veghează asupra ei; adu-ţi aminte cum îmi porunceai la Zbaraż să nu-mi pierd nădejdea, atunci când venise Zachar.

Zagłoba mai căpătă puţin curaj, ascultând vorbele lui Michał, apoi căzu adânc pe gânduri.

— Pane Michał, spuse după o clipă, nu l-ai întrebat pe Kuszel ce se întâmplă cu Skrzetuski?

— E la Zbaraż şi, slavă Domnului, e sănătos! A venit cu Zaćwilichowski de la prinţul Korecki.

— Ce-o să-i spunem?

— Aici e buba.

— Mai crede şi acum că Helena a fost omorâtă la Kiev?

— Aşa-i.

— I-ai spus lui Kuszel sau altcuiva de unde venim?

— Nu i-am spus, m-am gândit că e mai bine să ne sfătuim mai întâi.

— Eu cred că e mai bine să nu scoatem o vorbă, zise Zagłoba. Dacă, Doamne fereşte, fata cade iar în puterea cazacilor sau a tătarilor, pentru Skrzetuski asta ar însemna o nouă durere, ca şi când cineva i-ar desface iarăşi rănile abia lipite.

— Îmi pun capul că Rzędzian o va scoate cu bine la capăt.

— Mi l-aş da şi eu pe al meu, dar acum nenorocirile bântuie pe lume ca ciuma. Mai bine să nu mai vorbim şi să lăsăm totul în grija Domnului.

— Fie şi aşa. Dar jupân Longinus n-o să-i dezvăluie taina lui Skrzetuski?

— Poate că nu-l cunoşti! S-a legat prin cuvântul de cavaler şi asta e lucru sfânt pentru prăjina de lituanian.

Aici li se alătură Kuszel, şi merseră mai departe împreună, sporovăind despre treburile publice, despre sosirea conducătorilor la Zbaraż, pricinuită de prinţul Jeremi, despre apropiata venire a prinţului şi despre bătălia înfricoşată cu toate forţele lui Chmielnicki, care nu mai putea fi înlăturată.

Soarele îşi trimitea cele dintâi raze deasupra pământului.

CAPITOLUL XXIV.

WOŁODYJOWSKI ŞI ZAGŁOBA GĂSIRĂ adunate la Zbaraż toate oştile Coroanei, aşteptând năvala duşmanului. Erau acolo paharnicul Coroanei, care venise de la Konstantynów, şi Lanckoroński, care nimicise mai înainte vrăjmaşul la Bar, al treilea conducător, Firlej de Dąbrowica, castelan de Belż, şi Andrzej Sierakowski, pisarul Coroanei, stegarul Koniecpolski şi Przyjemski, mai mare peste tunuri, războinic priceput mai ales în cucerirea cetăţilor şi în organizarea apărării. Şi cu ei zece mii de oşteni ai Coroanei, fără să mai punem la socoteală cele câteva steaguri ale prinţului Jeremi care se aflau dinainte la Zbaraż.

Pe povârnişurile domoale dinspre miazăzi ale târgului şi ale cetăţii, dincolo de pârâul Gniezna şi de cele două iazuri, pan Przyjemski înjghebase o tabără puternică, pe care o întărise după moda străină şi care putea să fie cucerită numai din faţă, căci spatele era apărat de iazuri, de cetate şi de pârâu. În această tabără aveau de gând conducătorii să se apere şi să stăvilească năvala lui Chmielnicki până când avea să sosească regele cu celelalte polcuri ale Coroanei şi cu toată oastea şleahticilor. Dar era oare cu putinţă de împlinit acest plan, faţă de puterea lui Chmielnicki? Mulţi se îndoiau, şi temeiurile acestei îndoieli erau îndreptăţite, căci printre altele, cele ce se petreceau înăuntrul taberei nu prevesteau nimic bun. Între căpetenii domnea dezbinarea. Conducătorii veniseră de nevoie la Zbaraż, făcându-i pe voie prinţului Jeremi. La început voiau să se apere la Konstantynów, dar când se răspândise vorba că Jeremi consimte să li se alăture numai în cazul când vor alege cetatea Zbaraż ca loc de apărare, oştenii declaraseră îndată căpeteniilor regale că vor să meargă la Zbaraż, şi că în altă parte nu vor lupta. Strădania şi rangurile nu ajutaseră la nimic; în curând conducătorii recunoscură că, dacă se vor mai împotrivi multă vreme, toată oastea, începând de la flamurile de elită ale husarilor până la ultimul oştean din polcurile străine, îi va părăsi şi va fugi sub ordinele lui Wiśniowiecki. Era una din pildele triste, tot mai dese în acele vremuri, de neascultare ostăşească, născute de nătângia căpeteniilor şi de neînţelegerile dintre ele, de groaza nemaipomenită de puterea lui Chmielnicki şi de înfrângerile suferite până atunci, mai ales de cea de la Piławce.

Aşa că toţi conducătorii veniseră la Zbaraż, unde, cu toate numirile regelui, puterea avea să treacă prin forţa lucrurilor în mâinile lui Wiśniowiecki, pentru că numai de el voia să asculte oştirea, numai sub comanda lui voia să se bată şi să moară. Deocamdată însă această adevărată căpetenie nu se afla la Zbaraż, aşa că îngrijorarea oştenilor

creştea pe zi ce trece, ascultarea pierise cu totul şi descurajarea cuprindea inimile. Se ştia că Chmielnicki şi hanul vin cu atâta oaste, cum nu mai văzuseră ochii oamenilor din timpurile lui Tamerlan. În tabără soseau întruna tot felul de ştiri, ca nişte păsări prevestitoare de rău; se răspândeau zvonuri care de care mai înfricoşătoare, micşorând bărbăţia oştenilor. Erau temeri să nu se işte dintr-odată o spaimă asemănătoare cu cea de la Piławce şi să se împrăştie şi această mână de steaguri care mai stăvileau calea lui Chmielnicki spre inima Republicii. Până şi căpeteniile îşi pierduseră cumpătul. Poruncile care se băteau cap în cap nu erau ascultate sau erau îndeplinite în silă. Într-adevăr, numai Jeremi mai era în stare să abată nenorocirea care amenința tabăra, oştirea şi ţara.

Jupân Zagłoba şi Wołodyjowski, veniţi odată cu steagurile lui Kuszel, intrară îndată în vălmăşagul oştenilor, deoarece abia se opriră pe un medean, că îi înconjurară tovarăşi din flamuri diferite, întrebându-i de noutăţi. La vederea prinşilor tătari, le mai veni inima la loc. „I-am bătut pe tătari! Prinşi tătari! Dumnezeu ne-a dat o izbândă!” repetau unii. „Tătarii sunt aproape, şi Burłaj e cu ei!” strigau alţii. „La arme, Domniile Voastre. Pe întărituri!” Vestea zbură prin toată tabăra, izbânda lui Kuszel devenind uriaşă. Tot mai mulţi oameni se strângeau în jurul prinşilor. „Să li se taie capul! strigau. Ce să facem cu ei aici?”. Întrebările cădeau ca picăturile de ploaie, dar Kuszel nu răspunse nimic şi plecă să dea socoteală castelanului de Belż la cvartirul acestuia. Wołodyjowski şi Zagłoba fură întâmpinaţi de prietenii din steagurile „rusine”, de care se grăbiră să scape cât mai repede, fiindcă voiau să se vadă cu Skrzetuski.

Îl găsiră la castel în tovărăşia bătrânului Zaćwilichowski, a doi preoţi bernardini din partea locului, şi a lui jupân Longinus Podbipięta. Când îi văzu, Skrzetuski păli puţin şi îşi miji ochii, fiindcă îi aduceau aminte de prea multe lucruri, ca să nu sufere la vederea lor. Cu toate acestea, îi

întâmpină liniştit, ba chiar cu bucurie, îi întrebă pe unde fuseseră şi se mulţumi cu răspunsul primit, deoarece, socotind-o moartă pe Helena, nu mai dorea nimic, nu se mai aştepta la nimic şi nici cea mai mică bănuială nu i se strecură în suflet, cum că lipsa lor îndelungată putea să aibă vreo legătură cu ea. Nici ei nu rostiră un cuvânt despre scopul călătoriei, deşi jupân Longinus se uita când la unul, când la celălalt cu privirea cercetătoare, ofta şi se tot foia, vrând să citească măcar o fărâmă de nădejde pe chipurile lor. Amândoi însă erau preocupaţi de Skrzetuski, pe care Michał îl îmbrăţişa mereu, pentru că i se rupea inima la vederea acestui prieten vechi şi de nădejde, care trecuse prin atâtea întâmplări şi suferise o pierdere atât de grea, încât aproape că nu mai avea pentru ce să trăiască.

— Ei, acum suntem iară împreună, îi spunea lui Skrzetuski, şi o să te simţi bine între vechii tăi prieteni. Pe de altă parte, se apropie şi un război cum nu s-a mai pomenit şi, odată cu el, bucurii mari pentru sufletul oricărui oştean. Numai să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi ai să-ţi duci nu o dată husarii la luptă!

— Dumnezeu m-a ajutat şi m-am făcut bine, răspunse Skrzetuski. Nici eu nu-mi doresc altceva, decât să slujesc atât cât va fi nevoie.

Skrzetuski se însănătoşise într-adevăr, tinereţea şi puterea de uriaş îngenunchează boala. Necazurile îi sfâşiaseră sufletul, dar trupul nu putuseră să i-l frângă. Slăbise numai şi se îngălbenise atât de tare, încât fruntea, obrajii şi nasul păreau plămădite din ceară. Vechea asprime îi rămăsese împietrită pe faţa pe care se citea o împăcare adâncă, asemănătoare cu cea de pe feţele morţilor, şi mai multe fire argintii se răsuceau în barba neagră; încolo nu se deosebea cu nimic de ceilalţi oameni, poate numai prin aceea că, împotriva obiceiului oştenilor, evita larma, înghesuiala şi beţia, preferând tovărăşia călugărilor, ale căror discuţii despre traiul de la mănăstire şi despre viaţa viitoare le asculta cu lăcomie. Totuşi îşi îndeplinea slujba cu simţul

datoriei, iar de războiul sau împresurarea aşteptată din zi în zi era tot atât de preocupat ca şi ceilalţi.

De aceea, în curând veni vorba de război, pentru că în toată tabăra, la cetate sau în târg, nimeni nu se mai gândea la altceva. Bătrânul Zaćwilichowski întrebă despre tătari şi despre Burłaj, pe care-l cunoştea de mult.

— E un mare războinic, spuse el, şi mă apucă jalea când mă gândesc că s-a ridicat alături de alţii împotriva Republicii. Ne-am bătut împreună la Hotin, pe atunci era un tinerel, dar făgăduia să ajungă un bărbat destoinic.

— El e din ţinutul de peste Nipru şi-i conducea pe cazacii de acolo, spuse Skrzetuski. Cum se face, tătucule, că acum vine dinspre miazăzi, dinspre Kamieniec?

— Se vede, răspunse Zaćwilichowski, că Chmielnicki i-a hotărât într-adins să ierneze acolo, fiindcă Tuhai-bei a rămas la Nipru, şi mârzacul acela are o râcă mare împotriva lui Burłaj mai de mult. Nimeni nu le-a tăbăcit pielea tătarilor ca Burłaj.

— Şi acum o să fie alături de ei!

— Asta aşa e! zice Zaćwilichowski. Aşa vremuri am ajuns! Chmielnicki va veghea asupra lor să nu se încaiere.

— Dar pe Chmielnicki când îl aşteptaţi să vină aici, tătucule? întrebă Wołodyjowski.

— De la o zi la alta; dar cine poate să ştie? Conducătorii ar trebui să trimită mereu pâlcuri de cercetare, dar ei nu se gândesc la asta. Abia i-am convins să-l trimită pe Kuszel către miazăzi şi pe panii Pigłowski la Czołhański Kamień. Am vrut să mă duc şi eu, dar sfaturile se ţin lanţ. Vor să-l trimită şi pe pisarul Coroanei cu câteva steaguri. Numai să se grăbească, să nu fie prea târziu. Să-l aducă Dumnezeu cât mai repede pe prinţul nostru, altminteri ne aşteptă o ruşine ca cea de la Piławce.

— Am văzut oştenii când am trecut pe medean, zise Zagłoba, şi cred că printre ei sunt mulţi târâie-brâu decât flăcăi de nădejde. Le-ar sta mai bine să se târguiască prin

bazaruri decât să fie tovarăşi cu noi care îndrăgim faima şi o preţuim mai mult decât viaţa.

— Ce tot vorbeşti, Domnia Ta! bodogăni bătrânelul. Nu mă îndoiesc de vitejia Domniei Tale, deşi mai demult aveam altă părere, dar şi cavalerii care se află aici sunt dintre cei mai vrednici pe care i-a avut vreodată Republica. Le trebuie numai o căpetenie! O căpetenie! Castelanul de Kamieniec se pricepe la lupta de hărţuială, dar nu e un conducător; Firlej a îmbătrânit, iar paharnicul şi-a câştigat o tristă faimă odată cu prinţul Dominik la Piławce. Ce-i de mirare că nu vrea să-i asculte nimeni? Oşteanul îşi varsă sângele numai dacă e sigur că nu va muri degeaba. Iată ce se petrece acum, când toţi trebuie să se gândească la asediu; ei se ceartă pe locurile în care să stea să se apere fiecare!

— E destulă hrană? întrebă Zagłoba neliniştit.

— Nici pentru oameni nu e câtă ar trebui, dar cu caii e şi mai rău. Dacă asediul se va prelungi o lună de zile, caii nu vor avea decât vreascuri şi pietre.

— Ar fi încă timp să ne gândim la asta, zise Wołodyjowski.

— Du-te, Domnia Ta, şi spune-le-o. Dă, Doamne, să vină prinţul, repeto!

— Nu numai Domnia Ta oftezi după el, îl întrerupse jupân Longinus.

— Cunosc şi asta, răspunse bătrânul. Uitaţi-vă şi Domniile Voastre pe medean. Stau toţi pe valul de apărare şi privesc cu dor spre vechiul Zbaraż, iar unii se caţără în turnurile din târg; numai să strige cineva în glumă: „Vine” şi ar înnebuni de bucurie. Nici cerbul însetat nu desiderat aquas{182}, cum îl aşteptăm noi pe el. De-ar da Cel de Sus să ajungă înaintea lui Chmielnicki, mă gândesc să nu se fi ivit niscaiva impedimenta.

— Şi noi ne rugăm toată ziua să-l aducă Dumnezeu mai repede, rosti unul dintre călugării bernardini.

Rugăciunile şi dorinţa întregii oştiri avea să se împlinească în curând, cu toate că ziua următoare aduse temeri şi mai mari şi prevestiri rele. În ziua de opt iulie, într-o marţi, o

furtună înfricoşătoare se abătu asupra târgului şi a şanţurilor abia săpate ale taberei. Ploaia se revărsa în şiroaie. O parte din întărituri fură rupte de şuvoaie. Gniezna şi amândouă iazurile se umflară. Seara trăsnetul lovi steagul de pedestraşi ai castelanului de Belż, Firlej, omorî câţiva oameni şi rupse flamura în bucăţi. Toată lumea socoti întâmplarea drept un omen{183} rău, drept un semn neîndoielnic al mâniei lui Dumnezeu, cu atât mai mult, cu cât Firlej era calvin. Zagłoba propuse să i se trimită o deputăţie care să-i ceară şi să-l roage să treacă la legea catolică „fiindcă Dumnezeu nu poate să binecuvânteze oastea, a cărei căpetenie trăieşte în scârbavnice rătăciri neplăcute cerului”. Mulţi împărtăşiră această părere şi numai autoritatea castelanului şi a rangului său opri trimiterea deputăţiei. Dar curajul şi încrederea scăzură şi mai mult. Furtuna vuia fără încetare. Valurile de apărare, deşi întărite cu pietre, faşine şi pari înfipţi în pământ, se înmuiară atât de mult, încât tunurile începură să se scufundă în noroi. Trebuiau să pună scânduri sub bombarde, mortiere şi chiar sub aruncătoarele mai uşoare. În şanţurile mai adânci apa se ridicase cât un stat de om. Noaptea nu aduse liniştea. Vijelia mâna spre apus vălătuci de nori din ce în ce mai mari, care, învârtejindu-se şi revărsându-se pe bolta cerului cu bubuituri înfricoşătoare, îşi aruncau deasupra Zbarażului tot prisosul de ploaie, trăsnete, fulgere. Numai slujitorii mai rămăseseră în corturile din tabără, pe când şleahticii, căpeteniile, chiar şi conducătorii, afară de castelanul Kamienic, se adăpostiseră în târg. Dacă Chmielnicki venea odată cu furtuna, cucerea tabăra fără nici o împotrivire.

A doua zi fu puţin mai bine, deşi ploaia mai cădea din când în când. Abia către ceasurile cinci după-amiază vântul împrăştie norii, descoperind cerul albastru deasupra taberei şi, spre vechiul Zbaraż, un curcubeu grozav, care trecea cu un capăt al arcului uriaş dincolo de vechiul Zbaraż, iar cu celălalt părea să soarbă umezeala din

Pădurea Neagră, luminând, sclipind şi făcând ape-ape pe fundalul norilor care fugeau.

Inimile se umplură iarăşi de încredere. Oştenii se întoarseră în tabără şi urcară pe valul alunecos, ca să-şi veselească ochii cu priveliştea curcubeului. Începuseră să lărmuiască cu toţii şi să se întrebe ce prevestea acest semn de bun augur, când deodată Wołodyjowski, care stătea cu ceilalţi pe marginea şanţului, îşi puse mâna streaşină la ochi şi strigă:

— De sub curcubeu se văd ieşind pâlcuri de oaste!

Oamenii se mişcară, un vifor învioră parcă mulţimea de oşteni, apoi se iscară deodată murmure. Cuvintele: „Vine oastea!” zburară ca o săgeată de la un capăt al întăriturilor la celălalt. Luptătorii începură să se îmbulzească, să se împingă, să se frământe. Murmurul aci creştea, aci se potolea, toate mâinile făceau streaşină ochilor, toate privirile erau aţintite cu încordare în depărtare şi inimile băteau să se spargă. Se uitau cu toţii, ţinându-şi răsuflarea, pradă îndoielii şi nădejdii.

Deodată sub arcul multicolor sclipi ceva care devenea tot mai limpede, ieşea din ceaţa depărtărilor, se apropia din ce în ce mai mult şi se vedea din ce în ce mai bine, până când în cele din urmă se arătară pâlcuri, stindarde, tuiuri, apoi o pădure de steguleţe şi ochii nu se mai îndoiră; erau oşteni.

Atunci un strigăt uriaş se smulse din toate piepturile, strigăt de bucurie neţărmurită:

— Jeremi! Jeremi! Jeremi!

Oştenii mai în vârstă fură cuprinşi de o adevărată nebunie. Unii se aruncară în apă de pe valul de apărare, trecură şanţul şi o luară la fugă per pedes prin câmpul acoperit de apă spre polcurile care se apropiau; alţii se repeziră la cai; unii râdeau, alţii plângeau, îşi împreunau mâinile sau le întindeau către cer, strigând: „Vine părintele nostru, mântuitorul nostru, căpetenia noastră!” ca şi când Zbarażul ar fi fost despresurat, Chmielnicki înfrânt şi biruinţa câştigată. Între timp polcurile prinţului veneau tot mai

aproape, se puteau desluşi flamurile, înainte mergeau ca de obicei pâlcurile uşoare de tătari, seimeni şi moldoveni; după ele se vedea pedestrimea lui Machnicki, apoi tunurile lui Wurcel, dragonii şi steagurile de elită ale husarilor. Razele soarelui se răsfrângeau în armuri şi în vârfurile suliţelor înălţate, şi înaintau cu toţii într-o strălucire neobişnuită, înconjuraţi parcă de gloria izbânzii. Skrzetuski, care stătea cu jupân Longinus pe întărituri, îşi recunoscu de departe steagul pe care îl lăsase la Zamość, şi obrajii îngălbeniţi i se rumeniră puţin; răsuflă adânc de câteva ori, de parcă ar fi lepădat o greutate uriaşă de pe piept, şi îşi veselea ochii. Aveau să vină în curând zilele de trudă supraomenească şi de lupte vitejeşti, care tămăduiesc cum nu se poate mai bine inima, îndepărtând amintirile dureroase în adâncul sufletului. Polcurile se apropiaseră şi mai mult, le mai despărţeau numai vreo mie de paşi de tabără. Veniră şi căpeteniile să vadă intrarea prinţului: cei trei conducători, Przyjemski, stegarul Coroanei, starostele de Krasny Staw, Korf şi toţi ceilalţi ofiţeri din flamurile polone şi din cele muştruluite după moda străină. Împărtăşeau cu toţii bucuria tuturor, îndeosebi conducătorul Lanckoroński, mai mare viteaz decât conducător, îndrăgostit de slava ostăşească, îşi întindea buzduganul de căpetenie spre partea de unde venea Jeremi şi vorbea atât de tare, încât îl auzeau cu toţii.

— Iată pe cel mai mare conducător al nostru, eu sunt cel dintâi care-i voi aduce mulţumirea mea, încredinţându-i puterea ce o am.

Polcurile prinţului începură să intre în tabără. Erau cu toţii trei mii de oameni, dar oştenii de la Zbaraż se bucurau ca pentru o sută de mii, fiindcă aceştia erau învingătorii de la Pohrebyszcze, Niemirów, Machnówka şi Konstantynów. Prietenii şi cunoscuţii se întâmpinară unii pe alţii. După polcurile uşoare intrară cu mare greutate şi tunurile lui Wurcel: patru harponiere, două aruncătoare grozav de zgomotoase şi şase orgi{184} cucerite. Prinţul, care

trimitea polcurile din vechiul Zbaraż, sosi abia seara după apusul soarelui. Toată suflarea veni să-l întâmpine. Oştenii îl înconjurau cu torţe, făclii şi vreascuri aprinse, încât calul prinţului nu mai putea să facă un pas. Apucau dârlogii ca să-şi bucure cât mai mult ochii cu vederea viteazului. Sărutau veşmintele prinţului, abia stăpânindu-se să nu-l ridice pe braţe. Înflăcărarea era atât de mare, încât nu numai oştenii din propriile flamuri dar şi polcurile celelalte declarară că vor sluji un trimestru întreg fără leafă. În jurul lui Wiśniowiecki se buluceau tot mai mulţi oameni care-l împiedicau să înainteze; stătea deci călare pe calul alb, înconjurat de oşteni, ca un păstor în mijlocul turmei, şi strigătele şi uralele nu se mai sfârşeau.

Vremea era liniştită, frumoasă. Pe cerul întunecat se aprinseră mii de stele şi îndată se arătară şi semne de bun augur. În clipa când Lanckoroński se apropie de prinţ ca să-i înmâneze buzduganul său de căpetenie, o stea se smulse din tării şi, lăsând în urmă o coadă luminoasă, se prăbuşi cu un bubuit spre Konstantynów, de unde avea să vină Chmielnicki, şi se stinse.

— E steaua lui Chmielnicki! strigară oştenii.

— Minune, minune! E un semn limpede.

— Vivat Jeremi victor! repetară mii de glasuri.

Şi atunci se apropie castelanul de Kamieniec şi făcu semn cu mâna că vrea să vorbească. Larma se mai linişti şi Lanckoroński începu să vorbească:

— Biruitorule, regele mi-a dat mie acest buzdugan, dar eu îl las în mâinile tale mai vrednice decât ale mele şi sunt cel dintâi care vrea să-ţi asculte poruncile.

— Şi noi odată cu el! repetară ceilalţi doi conducători. Trei buzdugane se întinseră către prinţ, dar el îşi retrase mâna şi răspunse:

— Domniile Voastre, nu v-am dat eu acest rang, aşa că nu eu pot să vi-l iau.

— Atunci fii al patrulea peste toţi trei! spuse Firlej.

— Vivat Wiśniowiecki! Vivat conducătorii! strigară cavalerii. Vrem să trăim şi să murim odată cu voi!

În clipa aceea calul prinţului îşi înălţă capul, îşi scutură coama purpurie şi nechează puternic, toţi caii îi răspunseră în acelaşi timp.

Şi acest semn fii socotit ca o prevestire a victoriei. Oştenii aveau foc în priviri. Inimile ardeau de dorinţa de luptă, un fior de înflăcărare străbătea trupurile. Până şi căpeteniile împărtăşeau avântul celorlalţi. Paharnicul plângea şi se ruga, iar castelanul de Kamieniec şi starostele de Krasny Staw începură să-şi zăngănească săbiile, ţinând isonul oştenilor care alergară pe marginea întăriturilor şi, întinzându-şi braţele în întuneric, strigau spre partea din care se aşteptau să se ivească duşmanul.

— Veniţi, câinilor, că suntem gata!

În noaptea aceea nimeni nu puse geană pe geană în tabără, strigătele răsunară până în zori, iar luminile strălucitoare ale torţelor şi făcliilor mişunau peste tot.

Spre dimineaţă veni de la Czołhański Kamień pisarul Coroanei, Sierakowski, şi aduse veşti despre duşmanul care se găsea la cinci mile de tabără. Detaşamentul luptase cu un pâlc numeros de tătari; pieriseră cei doi Mańkowski, Oleksicz şi alţi câţiva şleahtici de vază. Prinşii întăriră că în urma acelui podghiaz veneau hanul şi Chmielnicki cu toată oastea. Ziua se scurse în aşteptare, se făceau ultimele pregătiri de apărare. Primind fără să mai stea la îndoială rangul de căpetenie supremă, prinţul împărţi oastea, hotărând fiecăruia locul, cum să se apere şi cum să-i ajute pe ceilalţi. În tabără domnea încrederea; ascultarea se înstăpânise iarăşi şi în locul vechii neorânduieli, al încrucişării poruncilor, al nesiguranţei, pretutindeni se vedeau ordinea şi îndemânarea. Până la amiază fiecare îşi ocupase locul. Străjile împrăştiate în faţa taberei vesteau din clipă în clipă ce se petrece prin împrejurimi. Slujitorii trimişi prin satele apropiate luau toată hrana şi fânul pe care le mai găseau. Oştenii aflaţi pe întărituri tăifăsuiau

veseli şi cântau, iar noaptea şi-o petrecură moţăind pe lângă focuri cu mâna pe sabie, gata de luptă, ca şi când atacul avea să înceapă dintr-o clipă în alta.

Odată cu zorile ceva începu să se înnegrească spre Wiśniowiec. Clopotele din târg bătură de alarmă, iar în tabără sunetele prelungi ale trâmbiţelor măriră luarea-aminte a oştenilor. Polcurile de pedestraşi urcară pe valul de apărare, având călărimea pregătită la locurile de ieşire, gata să pornească la atac la primul semn; pe toată lungimea întăriturilor se înălţau spre cer firişoare de fum de la fitilele aprinse.

Prinţul apăru pe calul alb. Era îmbrăcat în armura de argint, dar fără coif. Pe fruntea lui nu se vedea nici umbră de grijă; dimpotrivă, bucuria i se citea pe faţă şi în priviri.

— Domniile Voastre, avem oaspeţi! Avem oaspeţi! repeta, trecând de-a lungul întăriturilor.

Se aşternu liniştea şi se auzea fâlfâitul flamurilor, pe care adierea uşoară a vântului aci le umfla, aci le înfăşura în jurul prăjinilor. Duşmanul se apropiase atât de mult, încât putea fi cuprins cu vederea.

Era primul val, aşadar, nu veneau Chmielnicki şi hanul, ci numai avangarda alcătuită din treizeci de mii de tătari înarmaţi cu arcuri, sâneţe şi săbii. După ce puseseră mâna pe o mie cinci sute de slujitori trimişi după hrană, se rostogoliseră ca o lavină dinspre Wiśniowiec, apoi, întinzându-se în amândouă laturile ca o semilună, începuseră să se apropie de cealaltă parte de vechiul Zbaraż.

Convingându-se că nu era decât avangarda, prinţul porunci călărimii să iasă din întărituri. Răsunară ordine şi polcurile începură să se mişte şi să se strecoare de după valul de apărare ca albinele dintr-un stup. Câmpia se umplu de oameni şi de cai. De departe se vedeau rohmiştrii care alergau cu buzduganul în mână în jurul steagurilor şi le aşezau în ordine de bătaie. Caii sforăiau vioi, din când în când câte un nechezat străbătea rândurile. Din mulţimea

de călăreţi, porniră înainte în trap mărunt două din steagurile de tătari şi de seimeni ale prinţului. Arcurile li se scuturau pe spate, calpacele sclipeau; mergeau în tăcere, iar în fruntea lor călărea roşcatul Wierszułł, al cărui cal se ridica mereu în două picioare, ca şi când ar fi vrut să-şi rupă zăbala şi să se avânte mai repede în învălmăşeală.

Nici un nor nu păta azurul cerului, ziua era luminoasă, străvezie şi se vedea ca în palmă.

În acelaşi timp, dinspre vechiul Zbaraż se ivi ultimul dintre polcurile prinţului, care nu izbutise să intre în tabără odată cu grosul oştirii, iar acum grăbea din răsputeri, de teamă să nu-l învăluie tătarii. Într-adevăr îl văzură, şi semiluna prelungă porni îndată spre el în goană. Strigătele de „Allah!” ajunseră până la urechile pedestraşilor care stăteau pe întărituri; steagurile lui Wierszułł alergară ca vijelia în ajutorul lor.

Dar semiluna ajunse mai repede convoiul şi-l împresură într-o clipă ca o panglică neagră, în timp ce câteva mii de tătari se întoarseră cu urlete neomeneşti către Wierszułł, silindu-se să-l învăluie şi pe el. Abia acum se dovedi priceperea lui Wierszułł şi îndemânarea oştenilor lui. Văzând că vrăjmaşul îi întâmpină din amândouă părţile, se despărţiră în trei şi se repeziră asupra flancurilor, după care se desfăcură în patru, apoi în două, şi de fiecare dată duşmanul era nevoit să-şi întoarcă toată linia, fiindcă înainte nu avea pe nimeni, iar aripile erau atacate. Abia a patra oară se ciocniră piept în piept, dar Wierszułł lovi cu toată puterea în locul cel mai slab, răzbi şi se găsi dintr-odată în spatele tătarilor. Atunci porni ca o furtună spre convoi, fără să-i pese că ceilalţi se vor năpusti pe urma lui.

Războinicii încercaţi, care priveau de pe întărituri, îşi loveau şoldurile cu mâinile şi exclamau:

— Bătu-i-ar norocul! Numai rohmiştrii prinţului sunt în stare să conducă aşa!

Între timp Wierszułł, izbind pieziş în inelul care înconjura convoiul, îl străpunse, aşa cum săgeata străpunge trupul

unui oştean, şi cât ai clipi din ochi ajunse la mijloc. În loc de două bătălii se încinse una singură, dar cu atât mai îndârjită. Priveliştea era minunată! În mijlocul câmpiei, ca o fortăreaţă mişcătoare, convoiul împrăştia dâre de fum şi foc, în vreme ce împrejur se frământa furnicarul negru, înnebunit, ca un vârtej uriaş, în afara căruia alergau caii fără călăreţi, iar în mijloc răsunau strigăte, zgomote şi detunăturile sâneţelor. Unii se îmbulzeau din răsputeri, iar ceilalţi nu se lăsau răzbiţi. Cum se apără mistreţul înconjurat, sfâşiind cu colţii albi câinii înverşunaţi, aşa se apăra convoiul de puzderia tătarilor, aşteptând să vină şi alte ajutoare din tabără.

În curând pe câmpie se văzură scurtele roşii ale dragonilor lui Kuszel şi Wołodyjowski, ca nişte frunzuliţe purpurii de flori, pe care le poartă vântul. Ajunseră la norul de tătari şi intrară în el ca într-o pădure neagră; astfel că după o clipă nu se mai vedeau, doar vânzoleala crescu şi mai mult. Oştenii se mirau de ce prinţul nu trimitea dintr-odată o putere destul de mare în ajutorul celor împresuraţi, dar Wiśniowiecki întârzia dinadins, vrând să arate tuturor ce întăriri le adusese şi să le ridice curajul, pregătindu-i pentru primejdii şi mai mari.

Focul convoiului slăbi; pesemne că nu mai aveau timp să-şi încarce muschetele sau ţevile se încălziseră prea tare; în schimb, larma tătarilor creştea din ce în ce mai mult, aşa că prinţul făcu un semn şi trei steaguri de husari: unul al lui, condus de Skrzetuski, al doilea al starostelui de Krasny Staw şi al treilea al Coroanei, sub ordinele lui Pigiowski, ieşiră din tabără şi se îndreptară spre locul bătăliei. Ajunseră şi, ca o lovitură dată cu muchea baltagului, rupseră dintr-odată inelul tătarilor, apoi îi alungară, zdrobindu-i, pe câmpie, îi împinseră spre păduri, îi sparseră încă o dată şi îi goniră până la un sfert de milă de tabără. Convoiul pătrunse în întărituri în strigătele de bucurie şi în bubuitul tunurilor.

Cu toate acestea, tătarii, simţind că în urma lor vin Chmielnicki şi hanul, nu fugiră prea departe, dimpotrivă, în scurtă vreme se iviră iarăşi şi împresurară întreaga tabără în strigăte de „Allah!”, ocupând toate drumurile şi satele apropiate, din care se înălţară în curând spre cer stâlpi uriaşi de fum negru. O mulţime de hărţaşi se apropiară de întărituri şi împotriva lor ieşiră îndată, câte unul sau în cete, oştenii prinţului şi ai Coroanei, mai ales din steagurile de tătari, moldoveni şi dragoni.

Wierszułł nu putu să ia parte la lupta de hărţuială, deoarece, rănit în şase locuri la cap, când sărise în apărarea convoiului, zăcea fără suflare în cort; în schimb Wołodyjowski, deşi roşu tot de sânge ca un rac, avusese prea puţine bucurii, aşa că se duse printre cei dintâi. Harţul dură până seara, desfătând ca la spectacol ochii pedestraşilor şi ai luptătorilor din steagurile de elită, care priveau de pe întărituri. Se alergau unii pe alţii, se încăierau în grupuri sau perechi şi se luau prinşii vii. Michał, cum înşfăca pe câte unul, îl aducea în tabără şi iar se întorcea; îmbrăcămintea-i roşie se vedea peste tot, până când Skrzetuski îl arătă de departe lui Lanckoroński ca pe un luptător neobişnuit, fiindcă de câte ori încrucişa sabia cu vreun tătar, acesta se prăbuşea ca lovit de trăsnet. Cu toate că Michał nu putea să-l audă, Zagłoba îi dădea curaj de pe întărituri, iar din timp în timp se întorcea către oştenii care stăteau în jurul lui şi spunea:

— Domniile Voastre, ia priviţi! Eu l-am deprins să lucreze cu sabia. Bine! S-a zis cu el! Pentru Dumnezeu! O să mă ajungă în curând!

Între timp soarele scăpată şi hărţaşii începură să se adune treptat de pe câmpia pe care rămaseră numai caii şi oamenii morţi. În târg clopotele începură să bată iarăşi pentru „îngerul Domnului”.

Noaptea se lăsa încet, dar nu se făcea întuneric, fiindcă în jur luminau satele aprinse. Ardeau Załóscice, Barzyńce, Lublanski, Stryjówka, Kretowice, Zarudzie, Wachlówka, şi

toate împrejurimile, cât vedeai cu ochii, erau cuprinse de flăcări. Noaptea fumurile se făcură roşii, stelele clipeau pe bolta trandafirie a cerului. Cârduri de păsări se ridicară cu ţipete cumplite din păduri, tufişuri şi de prin bălţi, şi se roteau în văzduhul luminat de pojar ca nişte flăcări zburătoare. Vitele din tabără, înfricoşate de priveliştea neobişnuită, începură să mugească jalnic.

— Nu se poate, vorbeau între ei, în şanţuri, oştenii mai vârstnici, ca avangarda tătarilor să fi aprins atâtea pojaruri; se vede că se apropie însuşi Chmielnicki cu cazacii şi cu toată urdia de tătari.

Nu erau numai nişte bănuieli fără nici un temei, fiindcă pisarul Sierakowski adusese cu o zi înainte ştirea că hatmanul zaporojenilor şi hanul vin îndată după avangardă, aşa că nu-i aşteptau degeaba. Toţi oştenii erau pe întărituri, iar târgoveţii pe acoperişurile caselor şi prin turnuri. Inimile băteau neliniştite. Femeile plângeau în hohot prin biserici, înălţându-şi braţele către Sfintele Taine. Aşteptarea, mai rea decât toate, apăsa ca o greutate uriaşă târgul, cetatea şi tabăra.

Dar nu dură multă vreme. Nu apucase să se înnopteze bine, când la orizont se arătă primul rând de cazaci şi de tătari, urmat de al doilea, al treilea, al zecelea, al miilea. Parcă toate pădurile şi hăţişurile se smulseseră deodată din rădăcină şi porniseră spre Zbaraż. Ochii oamenilor căutau în zadar sfârşitul acestor rânduri; cât cuprindeai cu privirea furnicarul de oameni şi cai înnegrea câmpul, pierind în fumul şi jarişte a depărtărilor. Înaintau ca un nor de lăcuste care acoperă toate împrejurimile cu o masă mişcătoare, înfricoşătoare. Înaintea lor se auzea un murmur ameninţător de glasuri omeneşti care semăna cu viforul vuind printre coroanele pinilor bătrâni. Se opriră la un sfert de milă de tabără şi începură să se aşeze şi să aprindă focurile de noapte.

— Vedeţi focurile? şopteau oştenii. Se întind mai departe decât o fugă de cal.

— Iisuse! Marie! îi spuse Zagłoba lui Skrzetuski. Îţi spun Domniei Tale că sunt ca un leu şi nu mi-e frică de nimic, dar aş prefera să se abată trăsnetul asupra lor până mâine. Pentru Dumnezeu, sunt totuşi prea mulţi! Cred că nici în valea lui Ioasaf nu va fi atâta îmbulzeală. Domnia Ta, spune-mi şi mie ce vor tâlharii ăştia? Nu era mai bine să stea fiecare la casa lui şi să-şi îndeplinească datoriile de iobag? Ce vină avem noi că Dumnezeu ne-a făcut pe noi şleahtici, iar pe ei ţărani şi le-a poruncit să ne fie supuşi? Ptiu, mă apucă turbarea! Sunt un om blajin, bun de pus pe rană, dar să nu mă înfurie. Au avut prea multe slobozenii, prea multă pâine şi s-au înmulţit ca şoarecii la arie, iar acum se ridică împotriva pisicilor. Aşteptaţi! Aşteptaţi! E aici o pisică ce se cheamă cneazul Jarema şi alta – Zagłoba! Domnia Ta cum gândeşti, vor încerca să negocieze? Dacă s-ar arăta umili, le-am putea dărui viaţa? Ai? Mă tem numai că nu avem destulă hrană în tabără. A, la dracu'! Domniile Voastre, uitaţi-vă, focuri şi iar focuri până hăt, departe. Dar-ar ciuma-n toată adunătura asta!

— Ce mai vorbeşti Domnia Ta de negocieri! răspunse Skrzetuski, când ei socotesc că ne au pe toţi în mână, şi mâine vom fi ai lor!

— Dar n-o să fim, nu-i aşa? întrebă Zagłoba.

— Cum o vrea Dumnezeu. În orice caz, de vreme ce prinţul e aici, nu le va fi prea uşor.

— Bine că mi-ai luat o piatră de pe inimă! Dar nu e vorba să nu le fie prea uşor, ci să nu le fie deloc.

— Mulţumirea oşteanului e mare atunci când nu-şi jertfeşte viaţa în zadar.

— Întocmai, întocmai. Lovi-i-ar trăsnetul cu mulţumirea Domniei Tale cu tot!

În clipa aceea se apropiară Podbipięta şi Wołodyjowski.

— Se vorbeşte că sunt ca la cinci sute de mii, cazaci şi tătari laolaltă, spuse lituanianul.

— Usca-ţi-s-ar limba! strigă Zagłoba. Ce mai noutate!

— E mai uşor să-i tăiem când dau năvală, decât la câmp deschis, răspunse cu dulceaţă jupân Longinus.

— Odată ce prinţul s-a întâlnit, în sfârşit, cu Chmielnicki, zise Michał, nu mai poate fi vorba de negocieri. Ori una, ori alta! Mâine va fi ziua judecăţii! adăugă el, frecându-şi mâinile.

Micul cavaler avea dreptate. În acest război atât de lung, cei doi lei năprasnici nu se aflaseră niciodată faţă în faţă. Unul biruise pe hatmani şi pe conducători, celălalt zdrobise pe puternicii atamani cazaci, izbânda mergea pe urmele amândurora. Şi unul şi celălalt erau spaima vrăjmaşilor; abia acum când se întâlniseră, avea să se vadă de partea cui se va înclina balanţa. Wiśniowiecki se uita de pe întărituri la puzderia de cazaci şi de tătari şi se străduia zadarnic să-i cuprindă cu privirea. La rândul lui, Chmielnicki privea de pe câmp la cetate şi la tabără, zicându-şi în gând: „Acolo se află cel mai crâncen duşman al meu; când îl voi face una cu pământul, cine mi se va mai împotrivi?”

Era lesne de presupus că lupta dintre aceşti doi oameni avea să fie lungă şi îndârjită, dar rezultatul ei nu putea să fie îndoielnic. Cneazul de la Łubnie şi Wiśniowiecki stăteau în fruntea a cincisprezece mii de oameni, socotind şi slujitorii, în timp ce conducătorul ţăranilor avea toate seminţiile care vieţuiau de la Marea de Azov şi Don până la gurile Dunării. Cu el venea hanul în fruntea urdiilor de la Crîm şi Bialogród, a nohailor şi a tătarilor dobrogeni, venea poporul care locuia în bazinul Nistrului şi al Niprului, veneau cazacii de la Niż şi mulţimi nenumărate, din stepe, văi şi păduri, din oraşe, târguri, sate şi hutoare, precum şi toţi cei ce slujiseră mai întâi în steagurile Coroanei sau ale magnaţilor. Veneau cei din Czerkasy, călăraşii moldoveni, turcii de la Silistra şi din Rumelia, veneau pâlcuri mari de sârbi şi bulgari. Se părea că e o altă migraţiune a popoarelor care, părăsind leagănele întunecate ale stepei, porniseră spre apus să cucerească noi pământuri şi să alcătuiască alte ţări.

Aşa arătau puterile celor doi potrivnici. o mână de oameni împotriva sutelor de mii, o insulă împotriva mării! De aceea, nu e de mirare că nu puţine erau inimile care se înfiorau de teamă; nu numai la Zbaraż, nu numai în acest colţ de ţară, ci întreaga Republică privea la aceste întărituri singuratice, înconjurate de puhoiul războinicilor sălbatici, ca la mormântul unor viteji de seamă în frunte cu iscusita lor căpetenie.

Fără îndoială că şi Chmielnicki gândea la fel, deoarece abia se aprinseseră bine focurile din tabăra lui, când un sol cazac începu să fluture în faţa întăriturilor un steag alb, să sune din trâmbiţă şi să strige să nu se tragă.

Străjile ieşiră şi-l înhăţară numaidecât.

— Hatmanul m-a trimis la prinţul Jarema, le spuse.

Cneazul nu coborâse de pe cal, stătea pe întărituri cu faţa senină ca azurul cerului. Focurile i se răsfrângeau în ochi, învăluindu-i faţa albă într-o lumină trandafirie. Când se află înaintea prinţului, cazacul îşi pierdu graiul, picioarele

începură să-i tremure şi îl trecură fiorii, deşi era un bătrân lup de stepă şi venea ca sol.

— Cine eşti tu? îl întrebă prinţul-voievod, pironindu-şi asupra lui pupilele liniştite.

— Eu. sunt sotnicul Sokol. m-a trimis hatmanul.

— Şi ce ne aduci?

Sotnicul începu să se ploconească până la pământ.

— Iertare, stăpâne! Spun ce mi s-a poruncit, eu nu am nici o vină!

— Vorbeşte cu curaj!

— Hatmanul mi-a poruncit să spun că a venit în ospeţie la Zbaraż şi mâine te vizitează la castel.

— Spune-i că nu mâine, ci astăzi chiar, am să dau un ospăţ la castel! răspunse prinţul.

Un ceas mai târziu, bubuiră mortierele, răsunară strigăte de bucurie şi toate ferestrele cetăţii se luminară de miile de lumânări aprinse.

Auzind detunăturile, sunetele de trâmbiţă şi duruitul tobelor, hanul ieşi în faţa cortului însoţit de fratele lui, Nuradyn, de sultanul Galga, Tuhai-bei, şi de alţi mârzaci, apoi trimise după Chmielnicki.

Hatmanul, deşi cam ameţit de băutură, se înfăţişă numaidecât şi, ploconindu-se în timp ce-şi ducea degetele la frunte, la barbă şi la piept, aşteptă să fie întrebat.

Hanul privi multă vreme la castelul care lumina de departe ca un fulger uriaş, clătină uşor din cap, apoi îşi trecu mâna peste barba rară care se slobozea în două şuviţe lungi pe şuba de nevăstuică şi întrebă arătând cu degetul spre ferestrele luminate:

— Hatmane al zaporojenilor, ce-i acolo?

— Preaputernice ţar! răspunse Chmielnicki, cneazul Jarema chefuieşte.

Hanul rămase uimit.

— Chefuieşte?

— Morţii de mâine chefuiesc astăzi, răspunse Chmielnicki.

— Deodată la castel răsunară alte bubuituri şi sunete de trâmbiţă, strigăte învălmăşite ajunseră la urechile sfinte ale hanului.

— Unul e Dumnezeu, îngână el. În pieptul acestui ghiaur bate o inimă de leu.

Şi după o altă clipă de tăcere adăugă:

— Era mai bine să fiu cu el, decât cu tine.

Chmielnicki tresări. Plătea scump prietenia tătarilor, de care avea nevoie şi nu era niciodată sigur de înfricoşătorul aliat. O toană a hanului putea să întoarcă toată hoarda împotriva cazacilor care ar fi fost pierduţi fără putinţă de scăpare. Pe de altă parte, Chmielnicki mai ştia că hanul îl ajuta pentru pradă, pentru daruri şi pentru robii nenorociţi, socotindu-se totuşi un stăpânitor de drept, care se ruşina în adâncul sufletului să stea alături de nişte răzvrătiţi împotriva regelui, alături de acest „Chmiel” împotriva unui asemenea Wiśniowiecki.

De multe ori, hatmanul cazacilor nu se îmbăta numai din obişnuinţă, ci şi din pricina deznădejdii.

— Mărite stăpâne! spuse el. Jarema e duşmanul tău. El le-a răpit tătarilor ţinutul de peste Nipru, el i-a spânzurat prin copaci pe mârzacii învinşi, ca pe nişte lupi, el a vrut să treacă Crîmul prin foc şi sabie.

— Dar voi n-aţi făcut destulă pagubă prin auluri? întrebă hanul.

— Eu sunt sclavul tău.

Buzele vinete ale lui Tuhai-bei începură să tremure şi colţii îi luciră; avea printre cazaci un duşman de moarte care mai demult îi distrusese un ciambul întreg şi el însuşi abia izbutise să scape. Numele lui i se îmbulzi pe buze cu puterea neînduplecată a amintirilor răzbunătoare, aşa că nu se mai putu stăpâni şi începu să mârâie încet:

— Burłaj! Burłaj!

— Tuhai-bei! îi spuse îndată Chmielnicki, anul trecut, la prealuminata şi înţeleapta poruncă a hanului, tu şi Burłaj aţi turnat apa împăcării peste paloşele voastre.

O nouă salvă de bubuituri de la castel le întrerupse vorba. Hanul îşi întinse braţul şi făcu un cerc care cuprindea târgul Zbaraż, castelul şi tabăra.

— Mâine vor fi ale mele? întrebă, întorcându-se către Chmielnicki.

— Mâine cei de acolo vor muri, răspunse Chmielnicki cu ochii aţintiţi la castel.

După care, începu iar să se ploconească şi să-şi atingă cu mâna fruntea, barba şi pieptul, socotind discuţia încheiată. Hanul se înveli în şuba de nevăstuică, fiindcă noaptea era răcoroasă, deşi era luna iulie, şi rosti, îndreptându-se spre corturi:

— S-a făcut târziu!

Atunci începură cu toţii să facă plecăciuni, mişcaţi parcă de aceeaşi forţă, iar el mergea spre cort încet şi grav, repetând în şoaptă:

— Unul e Dumnezeu!

Chmielnicki se depărtă şi el spre ai lui, mormăind:

— Am să-ţi dau castelul, târgul, prăzile şi prinşii, dar Jarema va fi al meu, nu al tău, chiar dacă ar fi să plătesc cu viaţa.

Treptat focurile începură să se micşoreze şi să se stingă, murmurul înăbuşit al sutelor de mii de glasuri se liniştea cu încetul; ici-colo se mai auzeau sunetul fluierelor sau chemările herghelegiilor tătari, care mânau caii la păscut; apoi şi aceste glasuri tăcură şi somnul puse stăpânire peste mulţimile nenumărate de tătari şi cazaci.

În tabără se aşteptau cu toţii ca năvala să înceapă a doua zi. Într-adevăr, dis-de-dimineaţă, gloatele de ţărani, cazaci, tătari şi ceilalţi luptători care veniseră cu Chmielnicki se urniră spre întărituri ca nişte nori negri care se rostogolesc asupra unui vârf de munte. Oştenii care ieri se străduiseră fără folos să socotească focurile, încremeniră acum la vederea acestei mări de capete. Dar nu era vorba de o năvală în toată puterea cuvântului, ci mai degrabă de recunoaşterea câmpului, a şanţurilor, a valurilor de apărare

şi a întregii tabere polone. Aşa cum valurile umflate ale mării, pe care vântul le iscă din adâncul depărtărilor, vin, se înalţă, acoperindu-se de spumă, şi lovesc cu zgomot, apoi se retrag în larg, tot aşa şi năvălitorii loveau ici şi colo, se dădeau înapoi şi izbeau iar, încercând parcă puterea apărătorilor, ca şi când voiau să se convingă dacă nu li se risipeşte curajul la vederea lor, înainte de a le ucide trupul.

Trăgeau cu tunurile, iar ghiulelele începură să plouă în tabăra din care răspundeau mortierele şi muschetele, în timp ce pe întărituri se ivi o procesiune cu Sfintele Taine, pentru a mai înviora pe oştenii încremeniţi. Părintele Muchowiecki purta sfântul potir aurit, ţinându-l cu amândouă mâinile deasupra capului şi uneori ridicându-l în sus; păşea sub baldachin cu ochii în pământ şi faţa suptă, liniştit, îmbrăcat într-o mantie de lamé. Alături mergeau doi preoţi, ţinându-l de subsuori: Jaskólski, capelanul husarilor, la timpul său un oştean plin de faimă, priceput în meşteşugul războiului ca o căpetenie încercată, şi Żabkowski, şi el fost oştean, un bernardin uriaş, cu o putere care se pleca numai înaintea lui jupân Longinus. Baldachinul era purtat pe umeri de patru şleahtici, printre care şi Zagłoba, iar înaintea lor mergeau copiliţe cu faţa gingaşă, care aruncau flori. Mergeau de-a lungul întăriturilor, urmaţi de căpeteniile oştirii. La vederea sfântului potir, care strălucea ca soarele, la vederea liniştii preoţilor şi a copiliţelor îmbrăcate în alb, inimile se îmbărbătau, curajul revenea şi înflăcărarea cuprindea sufletele. Vântul împrăştia mireasma întăritoare de smirnă aprinsă în cădelniţe; capetele tuturor se plecau cu umilinţă. Din când în când Muchowiecki înălţa potirul sfânt şi ochii spre cer şi cânta: „Înaintea acestei Sfinte Taine.”

Glasurile puternice ale lui Jaskólski şi Żabkowski prindeau cântecul din zbor şi adăugau: „Să cădem cu faţa la pământ”, şi toată oştirea continua: „Să se plece bătrânii înaintea legii celei noi!” Grohăitul tunurilor întovărăşea rugăciunea; uneori câte o ghiulea zbura sfârâind pe

deasupra baldachinului şi a preoţilor, alteori cădea mai jos, pe întărituri, împroşcându-i cu pământ, şi atunci jupân Zagłoba se pitea şi se lipea de piciorul baldachinului.

Frica îi ridica părul măciucă în cap mai ales când alaiul se oprea pentru rugăciune. Atunci se aşternea tăcerea şi se auzeau foarte bine ghiulelele care zburau ca un cârd de păsări uriaşe; Zagłoba se înroşea tot mai tare, iar preotul Jaskólski se uita pieziş spre câmpie, şi nu se mai putea stăpâni şi mormăia: „S-ar pricepe mai bine să pună cloşca pe ouă, decât să tragă cu tunurile!” pentru că, într-adevăr cazacii aveau tunari nepricepuţi, iar el, ca vechi oştean, nu putea să privească liniştit la atâta neîndemânare şi risipă de pulbere. Şi iar porneau mai departe, până când ajunseră la celălalt capăt al valului de apărare, unde duşmanul nu se îmbulzea nicăieri prea tare. Încercând ici şi colo, mai ales dinspre iazul de apus, să vadă dacă nu stârnesc groază, cazacii şi tătarii se retraseră în cele din urmă pe poziţiile lor, unde se opriră, fără să mai trimită nici măcar hărţaşii. În acest răstimp oştenii împresuraţi se dezmeticiră de-a binelea.

Acum era limpede că Chmielnicki aşteaptă venirea carelor de povară; era atât de sigur că cea dintâi năvală adevărată va fi de ajuns, încât abia dacă mai porunci să se sape câteva şanţuri pentru tunuri, neglijând cu totul celelalte lucrări obişnuite pentru a ameninţa pe cei împresuraţi. Convoiul sosi a doua zi şi se aşeză, car lângă car, în câteva zeci de rânduri, pe o lungime de o milă, de la Werniaki până spre Debina. Odată cu carele veniră şi polcurile vrednicei pedestrimi zaporojene, cu mult mai potrivită pentru năvala şi începutul luptei decât gloatele de ţărani şi decât tătarii, care aproape că se puteau măsura cu ienicerii turci.

Ziua de 13 iulie, acea marţi de neuitat, se scurse pentru amândouă părţile în pregătiri încordate: nu mai încăpea îndoială că avea să urmeze năvala, deoarece trâmbiţele, tobele şi chimvalele vestiră de dimineaţă larum în tabăra cazacilor, iar printre tătari bubuia ca tunetul marea tobă

sfântă, numită „balt”. Se lăsă o seară liniştită, senină; numai de pe apa celor două iazuri şi a Gnieznei se înălţau ceţuri uşoare – în sfârşit, cea dintâi stea licări pe cer.

Atunci cele şaizeci de tunuri ale cazacilor mugiră într-un glas, pâlcurile nenumărate porniră cu strigăte nemaiauzite spre întărituri, şi atacul se dezlănţui.

Oştenii aşteptau pe valurile de apărare şi li se părea că pământul se cutremură sub picioarele lor; cei mai în vârstă nu-şi mai aminteau să fi văzut vreodată ceva asemănător.

— Iisuse! Maria! Ce-i asta? întrebă Zagłoba care stătea alături de Skrzetuski cu husarii la locul de ieşire, unde se întrerupea valul de apărare. Nu oamenii vin asupra noastră.

— Află, Domnia Ta, că într-adevăr nu oamenii ne atacă; vrăjmaşul împinge cirezile de boi înainte, ca să ostenim flintele trăgând mai întâi asupra lor.

Bătrânul şleahtic se înroşi ca sfecla, ochii i se bulbucară, iar din gură îi ţâşni un singur cuvânt care cuprindea toată turbarea, toată spaima şi tot ce putea să gândească în clipa aceea:

— Nemernicii!

Boii înnebuniţi, mânaţi de văcari sălbatici, pe jumătate goi, cu harapnice şi cu facle aprinse, sălbăticiţi de spaimă, fugeau înainte cu mugete cumplite, bulucindu-se unul într-altul, alergând, împrăştiindu-se sau întorcându-se înapoi, dar goniţi cu strigăte, arşi de foc, şfichiuiţi de bice, se îndreptau iarăşi către întărituri. Până când Wurcel începu să împroaşte cu foc şi fier şi atunci fumul acoperi lumea, cerul se împurpură, vitele înspăimântate se risipiră ca lovite de trăsnet, jumătate căzură, iar peste trupurile lor duşmanul mergea înainte.

În frunte, împinşi din spate cu suliţe şi loviţi de focul sâneţelor, alergau prinşii, cărând saci de nisip, cu care aveau să astupe şanţurile. Erau ţărani din împrejurimile Zbarażului, care nu izbutiseră să se adăpostească în târg înainte de sosirea vrăjmaşului; bărbaţi tineri, laolaltă cu

bătrânii şi femeile. Toţi alergau strigând, plângând, înălţându-şi braţele către cer şi cerşind îndurare. Se făcea părul măciucă de atâtea urlete, dar mila pierise de pe pământ: dintr-o parte suliţele cazacilor se înfigeau în spatele lor, din cealaltă nenorociţii erau zdrobiţi de ghiulelele lui Wurcel, rupţi în bucăţi şi sfâşiaţi de mitralii, aşa că alergau, şiroind de sânge, cădeau, se ridicau şi alergau iar, împinşi de valul de cazaci, tătari, turci.

Şanţul fu astupat îndată de trupuri omeneşti, de sânge şi de sacii cu nisip, şi duşmanii îl trecură urlând.

Polcurile veneau unele după altele; la lumina de la focul tunurilor se vedeau căpeteniile zorind cu buzduganele alte şi alte polcuri asupra taberei. Luptătorii cei mai destoinici se aruncară asupra întăriturilor apărate de oastea lui Jeremi, fiindcă Chmielnicki ştia că acolo va întâmpina împotrivirea cea mai mare. Veneau aşadar curenele de la Sici, urmate de cazacii înfricoşători de la Perejasław în cap cu Łoboda, după care Woronczenko conducea polcul din Czerkasy, Kułak pe cel din Karwów, Neczaj pe cel din Bracław, Stepka pe cel din Humań şi Mrozowiecki pe cel de la Korsuń – veneau şi cei de la Kalnik, şi puternicul polc de la Białocerkiew, care număra cincisprezece mii de oameni, avându-l în frunte pe însuşi Chmielnicki, roşu ca un diavol, scoţându-şi pieptul larg împotriva ghiulelelor, cu faţa de leu şi ochiul de vultur; era atent la toate, îi conducea pe toţi, prin haos şi fum, prin învălmăşeală şi măcel, prin vânzoleală şi flăcări.

Venea apoi cazacii sălbatici de la Don şi cei din Czerkasy, care luptau cu cuţitele, iar mai departe Tuhai-bei îşi conducea nohaii aleşi, iar Subagazi pe tătarii de la Bialogród, urmaţi de Kurdłuk cu cei din Astrahan, înarmaţi cu arcuri uriaşe şi săgeţi aproape tot atât de mari ca şi geridul. Mergeau unii după alţii, în rânduri atât de strânse încât cei dinainte simţeau în ceafă răsuflarea celor din spate.

Cine poate să spună şi să cânte câţi căzură înainte de a ajunge, în sfârşit, la şanţul astupat de trupurile robilor! Dar ajunseră, îl trecură şi începură să se caţere pe valul de apărare. Abia acum noaptea spuzită de stele începu să semene cu noaptea Judecăţii de Apoi. Tunurile, neputând să lovească în năvălitorii mai apropiaţi, mugeau trăgând necontenit asupra şirurilor îndepărtate. Ghiulelele, însemnând arcuri de foc pe cer, zburau cu chicote drăceşti, luminând întunecimile ca ziua. Lefegiii nemţi şi pedestrimea polonă de câmp, având alături pe dragonii iuţi ai prinţului, vărsau flăcări şi plumbi drept în obrazul cazacilor.

Rândurile dinainte voiau să se retragă, dar, împinse din urmă, mureau pe loc. Sângele ţâşnea de sub picioarele celor care veneau după ei. Valul de pământ se umezi, şi mâini, piepturi şi picioare alunecau în jos. Se căţărau totuşi, cădeau îndărăt şi iar se suiau, acoperiţi de fum, negri de funingine, străpunşi, hăcuiţi, neluând în seamă rănile şi moartea. Pe alocuri începuse lupta cu armele albe. Se vedeau oameni cu mintea rătăcită parcă de turbare, cu dinţii rânjiţi şi faţa năpădită de sânge. Cei vii se încăierau, călcând peste trupurile morţilor şi ale celor care îşi dădeau ultima suflare. Nu se mai auzea nici o poruncă, un strigăt uriaş, înfricoşător acoperea totul: pocnetul flintelor, horcăitul răniţilor, gemetele şi vâjâitul ghiulelelor.

Încleştarea înverşunată, pe viaţă şi pe moarte, dură ceasuri întregi. În jurul întăriturilor se înălţase al doilea val, din trupuri omeneşti, care împiedica urcuşul asediatorilor. Cazacii de la Sici fură nimiciţi aproape până la cel din urmă, polcul din Perejasław zăcea la pământ înaintea valului de apărare, iar cele din Karwów, Bracław şi Humań erau în parte distruse; dar celelalte se îmbulzeau înainte, împinse dinapoi de gărzile hatmanului, de turcii din Rumelia şi de tătarii lui Urum-bei. Cu toate acestea, în rândurile atacatorilor se iscase învălmăşeală, în vreme ce pedestrimea polonă de câmp, lefegiii nemţi şi dragonii nu cedaseră nici o palmă de pământ. Gâfâind, plini de sânge,

cuprinşi de turbarea luptei, năduşiţi, pe jumătate înnebuniţi de mirosul de sânge, se repezeau unii peste alţii la duşmani, ca nişte lupi turbaţi într-o turmă de oi. Atunci Chmielnicki porni pentru a doua oară la atac, cu cei care scăpaseră cu viaţă din primele polcuri şi cu toată puterea neatinsă încă a cazacilor din Białocerkiew, a tătarilor, turcilor şi a cercaşilor.

Tunurile din întărituri încetară să bubuie, ghiulelele să vâjâie pe sus, numai armele de mână scrâşneau pe toată lungimea valului de apus. Începu iarăşi vacarmul. În cele din urmă tăcură şi flintele. Întunericul se lăsă deasupra luptătorilor.

Nici un ochi nu mai putea să vadă ce se petrece, prin beznă se rostogolea parcă trupul uriaş al unui monstrum care se zvârcolea. Nici strigătele nu se mai cunoşteau dacă erau de izbândă sau de disperare. Din când în când tăceau şi ele şi atunci se auzea numai un geamăt uriaş, care răsuna din toate părţile, de sub pământ, de deasupra, în văzduh, din ce în ce mai sus, ca şi când sufletele se înălţau gemând de pe câmpul de bătaie.

Acestea erau însă întreruperi scurte; după asemenea clipe strigătele şi urletele se auzeau cu şi mai multă putere, tot mai răguşite, mai sălbatice.

Deodată răsună iarăşi focul muschetelor, polcovnicul Machnicki venea cu restul de pedestraşi în ajutorul polcurilor trudite. În rândurile din urmă ale cazacilor, trâmbiţele începură să sune retragerea.

Lupta conteni, polcurile cazace se depărtară de întărituri şi se opriră la câteva sute de paşi la adăpostul propriilor tunuri, dar nu trecuse nici o jumătate de ceas, când Chmielnicki le mână pentru a treia oară în luptă.

Atunci se arătă pe întărituri însuşi prinţul Jeremi călare. Era lesne de recunoscut, fiindcă flamura şi tuiul de hatman îi fâlfâiau deasupra calului, iar înaintea şi înapoia lui ardeau sângeriu câteva zeci de torţe. Tunurile începură îndată să tragă în el, dar tunarii, nepricepuţi, trimiteau ghiulelele

prea departe, dincolo de Gniezna, în vreme ce el stătea liniştit şi privea la mulţimile care se apropiau.

Cazacii încetiniră pasul, fermecaţi parcă de această privelişte. Un murmur încet, ca freamătul vântului, trecu printre rândurile adânci ale zaporojenilor.

— Jarema! Jarema!

Aşa cum stăteau pe întărituri, înconjurat de făcliile însângerate, înfricoşătorul prinţ părea un uriaş din poveste. Un tremur străbătu mădularele trudite ale năvălitorilor care îşi făcură semnul crucii.

Prinţul înălţă buzduganul de aur, şi ghiulelele ţâşniră îndată, ca un cârd de păsări prevestitoare de rău şi se abătură peste şiragurile care înaintau; polcurile se strânseră ca un balaur lovit de moarte; un strigăt de groază zbură de la un capăt la celălalt al lavinei.

— Mai repede! Mai repede! răsunară poruncile polcovnicilor cazaci.

Valul negru porni în goană spre întăriturile în apropierea cărora putea să se ferească de focul tunurilor, dar nu străbătuse nici jumătate din drum, când prinţul care se vedea ca în palmă, se întoarse puţin spre apus şi ridică iarăşi buzduganul de aur.

La acest semn, dinspre iaz, de pe locul slobod dintre oglinda apei şi valul de apărare, începu să iasă călărimea care se revărsă cât ai clipi din ochi la marginea câmpiei; la lumina ghiulelelor se vedeau foarte bine steagurile uriaşe ale husarilor lui Skrzetuski şi Zaćwilichowski, dragonii lui Kuszel şi Wołodyjowski şi tătarii conduşi de Roztworowski. În urma lor ieşeau polcurile de seimeni şi moldovenii lui Bychowiec. Nu numai Chmielnicki, dar şi cel din urmă dintre cazaci, înţeleseră că îndrăzneaţa căpetenie hotărâse să-şi arunce toată călărimea în coasta vrăjmaşului.

În rândurile cazacilor răsunară îndată trâmbiţele de întoarcere.

— Faţa spre călărime! Faţa spre călărime! se auziră glasuri înfricoşate.

Chmielnicki se străduia să schimbe frontul oştirii şi, în acelaşi timp, să trimită împotriva călărimii polcurile sale de călăreţi. Dar nu mai era timp. Înainte de a izbuti să-şi orânduiască oştenii, steagurile prinţului se năpustiră în goană strigând: „Loveşte, ucide!” în fâlfâitul flamurilor, şuierul penajelor şi zăngănitul armurilor. Husarii îşi implântară suliţele în peretele vrăjmaş, apoi se repeziră ca o furtună, răsturnând şi zdrobind totul în cale. Nici o putere omenească, nici o poruncă, nici o căpetenie nu mai era în stare să ţină pe loc polcurile de pedestraşi, asupra cărora se îndrepta primul avânt. O spaimă cumplită cuprinse gărzile alese ale hatmanului. Cazacii din Białocerkiew aruncară sâneţele, flintele, suliţele, coasele, bicele de luptă, săbiile şi, acoperindu-şi capul cu braţele, fugiră înnebuniţi de groază, urlând sălbatic spre polcurile de tătari care veneau din spate. Aceştia îi întâmpinară cu o ploaie de săgeţi, aşa că se aruncară într-o parte şi alergară de-a lungul taberei sub focul pedestrimii şi al tunurilor lui Wurcel, aşternând câmpul cu trupuri omeneşti, încât rareori nu cădeau unul peste altul.

Atunci sălbaticul Tuhai-bei, ajutat de Subagazi şi de mârza Urum, izbi cu turbare în năvala husarilor. Nu trăgea nădejde s-o frângă, voia numai s-o întârzie, ca în acest timp ienicerii din Silistra şi din Rumelia să se poată aşeza în pătrate, iar cazacii din Białocerkiew să-şi revină din spaimă. Intră ca în fum, zburând în primul şir, nu ca o căpetenie, ci ca un tătar de rând, tăind, omorând şi punându-şi viaţa în primejdie odată cu ceilalţi. Săbiile strâmbe ale nohailor zăngăneau lovindu-se de platoşe şi armuri, iar urletele luptătorilor acopereau toate zgomotele. Dar nu putură să reziste. Respinşi, apăsaţi de greutatea înfricoşătoare a călăreţilor de fier, pe care nu erau obişnuiţi să-i înfrunte, împinşi spre ieniceri, spârcuiţi de paloşele lungi, aruncaţi din şa, străpunşi, bătuţi, striviţi ca nişte viermi otrăviţi, se apărau totuşi cu atâta înverşunare, încât încetiniră într-adevăr iureşul husarilor. Tuhai-bei se repezea ca o flacără

pustiitoare, iar nohaii mergeau lângă el, cum merg lupii pe lângă lupoaică.

Cu toate acestea, începură să dea înapoi, căzând din ce în ce mai mulţi. Strigătele de „Allah”, care se auzeau de pe câmpul de bătălie, vestiră că ienicerii îşi refăcuseră rândurile, când Skrzetuski se aruncă asupra lui Tuhai-bei şi-l trăsni cu paloşul în cap. Dar, se vede că viteazul nu-şi recăpătase încă toate puterile după boală sau poate coiful făurit la Damasc opri lovitura, destul că lama se răsuci şi, izbind cu latul, se rupse în bucăţi. Ochii lui Tuhai-bei se înceţoşară totuşi, îşi struni calul şi se prăbuşi în braţele nohailor care, luându-şi căpetenia, se risipiră cu ţipete cumplite în amândouă părţile, cum se risipeşte ceaţa măturată de vântul puternic. Toată călărimea prinţului se afla acum înaintea ienicerilor din Silistra şi Rumelia şi a sârbilor turciţi, care alcătuiseră împreună cu ienicerii un pătrat puternic şi se retrăgeau încet către tabără cu faţa spre duşman, apăraţi de un zid de ţevi de muschete, vârfuri de suliţe lungi, geriduri, topoare şi junghere.

Steagurile de cuirasieri, dragonii şi seimenii goneau spre ei ca vijelia, în frunte alergau cu clinchet şi tropot husarii lui Skrzetuski. El însuşi zbura orbeşte în primul rând, avându-l alături pe iapa-i letoniană pe jupân Longinus cu înfricoşătorul „Rupe-glugă” în mână.

O panglică roşie de foc ţâşneşte de la un capăt la celălalt al pătratului; plumbii şuieră pe la urechile călăreţilor, unde şi unde un om icneşte, ici-colo un cal se prăbuşeşte, linia călărimii se rupe, dar ei gonesc înainte; sunt aproape, ienicerii aud sforăitul şi răsuflarea gâfâită a cailor, pătratul se strânge şi mai mult şi pleacă zidul de suliţe, ţinute de braţe vânjoase, spre caii înnebuniţi. Câte ascuţişuri, atâta moarte ameninţă pe viteji.

Deodată un husar uriaş ajunge în goană nestăpânită la peretele pătratului; o clipă copitele calului uriaş se văd spânzurând în văzduh, apoi cal şi călăreţ se prăvălesc în

mijlocul înghesuielii, frângând suliţe, răsturnând oameni, rupând, strivind, zdrobind.

Cum se repede vulturul în cârdul de potârnichi albe, iar ele se strâng speriate una lângă alta şi cad pradă răpitorului care le sfâşie cu ghearele şi cu ciocul, tot aşa şi jupân Longinus Podbipięta, năpustindu-se în mijlocul rândurilor duşmane, îşi făcu de cap cu „Rupe-gluga” lui. Nicicând vârtejul iscat de vânt nu face atâta pustiire în pădurea tânără şi deasă, câtă făcu el în îmbulzeala ienicerilor. Era înfricoşător; statura-i părea de uriaş din poveste, iapa letoniană se schimbase parcă într-un balaur ce vărsa foc pe nări, iar „Rupe-glugă” se întreise în mâinile viteazului. Kislar-Bak, un agă uriaş, se aruncă asupra lui şi căzu spintecat în două. În zadar cei mai tari luptători întind braţele, apărându-se cu suliţele; mor îndată ca loviţi de trăsnet, iar el calcă peste ei, intră unde-i îmbulzeala mai mare şi, de fiecare dată când izbeşte, vrăjmaşii cad ca spicele retezate de coasă, lăsând locul gol. Se aud strigăte de spaimă, gemete, trosnetul loviturilor, scrâşnetul fierului izbind căpăţânile şi sforăitul iepei necurate.

— Minune! Minune! strigă glasurile îngrozite.

În aceeaşi clipă năvala de fier a husarilor, cu Skrzetuski în frunte, se năpusti prin poarta deschisă de viteazul lituanian; pereţii pătratului crăpară cum crapă pereţii unei case care se dărâmă, şi iernicerii o luară la fugă în toate părţile.

Era şi timpul, fiindcă nohaii lui Subagazi se întorceau în luptă, lacomi de sânge ca nişte lupi, iar Chmielnicki, pe de altă parte, adunându-şi iarăşi białocerkwienii, venea în ajutorul ienicerilor; dar acum totul se învălmăşi. Cazacii, tătarii, sârbii turciţi şi ienicerii alergau în cea mai mare neorânduială şi spaimă spre şirurile de care, fără să mai încerce vreo împotrivire. Călărimea îi gonea, tăindu-i cum se taie. Cine nu pierise la început, pierea acum. Urmărirea era atât de îndârjită, încât steagurile întrecură rândurile din urmă ale fugarilor, braţele oştenilor amorţiseră de atâtea lovituri. Mulţimea lepădă armele, flamurile, chipiele

şi până şi svitcile. Turbanele albe ale ienicerilor acoperiseră câmpul ca un linţoliu de zăpadă. Gărzile alese ale lui Chmielnicki, pedestrimea, călărimea, tunurile şi polcurile de tătari şi turci veniţi ca întărire alcătuiau o masă învălmăşită, care îşi pierduse cumpătul, înnebunită, orbită de groază. Sute întregi de oameni fugeau dinaintea unui călăreţ. Husarii îşi făcuseră datoria, răzbind pedestrimea şi pe tătari, iar acum dragonii şi steagurile uşoare se luau la întrecere, avându-i în frunte pe Wołodyjowski şi pe Kuszel, care lărgeau urgia dincolo de închipuirea omenească. O baltă de sânge acoperea înfricoşătorul câmp de bătălie, ţâşnind de sub loviturile puternice ale copitelor şi împroşcând armurile şi feţele cavalerilor.

Gloatele fugarilor putură să-şi tragă sufletul abia după ce ajunseră printre rândurile de case, când trâmbiţele chemară înapoi călărimea prinţului.

— Cavalerii se întorceau cu cântece şi strigăte de bucurie, numărând pe drum cu săbiile aburind în sânge trupurile vrăjmaşilor căzuţi. Dar cine putea să preţuiască dintr-o aruncătură de ochi mărimea prăpădului? Cine putea să-i numere pe toţi, când lângă şanţuri morţii zăceau claie peste grămadă cât un stat de om? Oştenilor mai că li se tăia răsuflarea de mirosul greu de sânge şi sudoare. Din fericire, dinspre iazuri bătea un vânt destul de puternic, care mâna mirasmele spre corturile vrăjmaşe.

Aşa de sfârşi cea dintâi întâlnire a „groaznicului” Jarema cu Chmielnicki.

Dar asediul nu se încheiase, fiindcă în vreme ce Wiśniowiecki respingea năvala îndreptată asupra aripii drepte a taberei, pe aripa stângă Burłaj era cât pe ce să cucerească întăriturile. Ocolind pe furiş târgul şi cetatea, în fruntea luptătorilor de dincolo de Nipru, ajunse la iazul dinspre răsărit şi lovi cu putere locul apărat de Firlej. Pedestrimea maghiară care se afla acolo nu putu să ţină piept atacului, deoarece în apropierea iazului săpăturile nu erau terminate; steagul o luă la sănătoasa cel dintâi, urmat

în grabă de polcul întreg. Burłaj se repezi în întărituri, iar după el se năpustiră războinicii de peste Nipru, ca un puhoi nestăvilit. Strigătele de izbândă se auziră până la celălalt capăt al taberei! Cazacii, gonind în urma fugarilor maghiari, distruseră un polc de călărime, puseră mâna pe câteva tunuri şi ajunseră la cvartirul castelanului de Bełż, când pan Przyjemski veni în ajutor în fruntea câtorva steaguri de nemţi. Străpunse dintr-o lovitură pe stegar, apucă flamura şi se aruncă asupra duşmanului, iar nemţii se încleştară pe viaţă şi pe moarte cu cazacii. Se încinse o luptă înfricoşătoare, piept la piept, în care se măsurau, de o parte, înverşunarea şi numărul strivitor al polcurilor lui Burłaj, iar de cealaltă, experienţa luptătorilor încercaţi în Războiul de treizeci de ani. Burłaj se băga în zadar ca un mistreţ rănit unde era înghesuiala mai mare. Nici dispreţul de moarte cu care luptau cazacii, nici îndârjirea lor nu putură să oprească pe nemţii dezlănţuiţi, care, mergând ca un zid înainte, îi loviră atât de năprasnic, încât îi răzbiră îndată, împingându-i spre întărituri, îi decimară şi, după o luptă de o jumătate de ceas, îi aruncară dincolo de şanţuri. Pan Przyjemski, plin de sânge, îşi înfipse cel dintâi flamura pe valul de apărare neterminat.

Burłaj se găsea acum într-o situaţie îngrozitoare, pentru că era nevoit să se retragă pe drumul pe care venise, şi Jeremi, care tocmai nimicise aripa dreaptă a năvălitorilor, putea cu uşurinţă să despartă tot polcul lui Burłaj de grosul oştirii cazace. Într-adevăr îi sări într-ajutor Mrozowicki în fruntea polcului încălărat de la Korsuń, dar în clipa aceea se iviră husarii lui Koniecpolski, cărora li se alătură Skrzetuski, întors din atacul împotriva ienicerilor şi amândouă tăiară calea lui Burłaj, care până atunci se retrăgea în rânduială.

De la prima năvală îl împrăştiară în toate părţile şi începu un măcel cumplit. Drumul spre tabăra lor fiind închis, cazacii mai aveau deschisă doar calea spre moarte. De aceea, unii dintre ei nu cerşeau îndurare şi se apărau cu înverşunare în grupuri sau de unul singur, în timp ce alţii

întindeau mâinile zadarnic spre călăreţii care vuiau ca vijelia pe câmpul de bătaie. Începu urmărirea, lupta în doi, căutarea duşmanului ascuns prin adâncituri şi vâlcele. Ca să lumineze câmpul, din întărituri începură să arunce găleţi cu smoală, care zburau ca nişte stele cu cozi de flăcări. La lumina lor roşietică, cazacii de peste Nipru fură nimiciţi cu totul.

Le veni în ajutor şi Subagazi care-şi arătase vitejia în ziua aceea, dar faimosul Marek Sobieski, starostele de Krasny Staw, îl opri în loc, cum opreşte leul bivolul sălbatic, aşa că Burłaj înţelese că nu mai are nici o scăpare de nicăieri. Dar Burłaj ţinea mai mult la slava lui de cazac decât la viaţă şi nu căuta să se mântuie! Ceilalţi piereau în întuneric, se ascundeau prin râpe, alunecau târându-se printre copitele cailor, dar el îi căuta pe vrăjmaş. Îi tăiase pe Dabek, pe Rusiecki şi pe tânărul leu, pajul lui pan Aksak, acelaşi care se acoperise de faimă nepieritoare la Konstantynów; îl lovi apoi pe Sawicki, doborî la pământ dintr-o lovitură doi husari înaripaţi şi, în sfârşit, văzând un şleahtic uriaş care străbătea câmpul de bătaie mugind ca un zimbru, se repezi asupra lui ca o flacără strălucitoare.

Jupân Zagłoba, căci el era, mugi şi mai tare de spaimă, îşi întoarse calul şi o luă la sănătoasa. Părul ce-i mai rămăsese i se ridică măciucă în vârful capului, dar nu-şi pierdu judecata, dimpotrivă, prin minte îi treceau fulgerător tot felul de şiretlicuri, în timp ce striga din răsputeri: „Domniile Voastre! care credeţi în Dumnezeu!” şi gonea ca un vifor spre o ceată mai mare de călăreţi. Dar Burłaj venea întins dintr-o parte. Jupân Zagłoba închise ochii şi îşi spuse: „O să crap, şi eu şi puricii mei!” Auzi din urmă sforăitul calului, văzu că nimeni nu sare să-l ajute şi înţelese că nimeni în afară de el însuşi nu-l mai poate scăpa dintre colţii lui Burłaj.

În ultima clipă, deznădejdea şi groaza i se schimbară în turbare; mugi năprasnic, cum nici un taur nu e în stare să

mugească şi, întorcându-şi calul în loc, se îndreptă asupra potrivnicului.

— Hei, pe Zagłoba îl urmăreşti! răcni, năpustindu-se cu sabia ridicată.

Tocmai atunci alt cârd de ghiulele aprinse porni din întărituri; se făcu lumină. Burłaj privi şi rămase împietrit.

Nu încremenise la auzul numelui, fiindcă nu-l mai auzise niciodată, ci la vederea bărbatului pe care îl găzduise nu de mult la Jampol, ca prieten al lui Bohun.

Această clipă nefericită de uluială pierdu pe viteaza căpetenie a cazacilor, pentru că, până să-şi vină în fire, jupân Zagłoba îl păli năprasnic în tâmplă şi-l doborî de pe cal dintr-o lovitură.

Toate acestea se petrecură sub ochii întregii oştiri. La strigătele de bucurie ale husarilor, răspunseră urletele deznădăjduite ale cazacilor care, văzând moartea bătrânului leu de la Marea Neagră, se pierdură de tot şi lăsară baltă orice împotrivire. Cei pe care nu izbutise să-i scape Subagazi, muriră până la cel din urmă, fiindcă în această noapte groaznică nu se luau prinşi.

Subagazi fugea spre tabăra cazacă, gonit de starostele de Krasny Staw şi de călărimea uşoară. Năvala era respinsă pe toată linia întăriturilor; doar lângă tabăra zaporojenilor se frământa călărimea trimisă în urmărire.

Strigătul de izbândă şi bucurie cutremură întreaga tabără polonă, uralele se înălţau până în slava cerului.

Oştenii mânjiţi de sânge, acoperiţi de sudoare şi de praf, negri de pulbere, cu feţele umflate, încruntaţi şi cu flăcări licărind încă în ochi, se sprijineau în arme, răsuflând adânc, gata să pornească iarăşi la luptă, dacă ar fi fost nevoie. Cu încetul se întoarse şi călărimea de la secerişul sângeros de lângă tabăra cazacilor. Atunci însuşi prinţul coborî pe câmpul de bătaie însoţit de căpetenii: stegarul Marek Sobieski şi Przyjemski. Tot alaiul acesta strălucit înainta încet de-a lungul întăriturilor.

— Trăiască Jeremi! striga oştirea. Trăiască părintele nostru! Iar prinţul îşi înclina capul descoperit şi buzduganul în toate părţile.

— Mulţumesc Domniilor Voastre! Mulţumesc Domniilor Voastre! repeta cu glasu-i răsunător, puternic.

După care se întoarse către pan Przyjemski.

— Întăriturile sunt prea lungi! spuse.

Przyjemski înclină din cap în semn că-i împărtăşeşte părerea.

Căpeteniile biruitoare merseră de la iazul de apus la cel de răsărit, cercetând câmpul de bătaie şi stricăciunile făcute de duşman în valul de apărare.

În acest timp, dincolo de alaiul prinţului, oştenii îl purtau pe braţe, strigând, prin tabără pe jupân Zagłoba, ca pe cel mai de seamă viteaz al zilei. Vreo douăzeci de braţe vânjoase săltau în sus făptura arătoasă a războinicului care, roşu, asudat şi dând din mâini ca să-şi ţină echilibrul, zbiera cât putea:

— Ha! Ştiu că i-am făcut-o! M-am prefăcut că fug înadins ca să-l atrag după mine. Câinele, nu o să ne mai burlăiască! Domniile Voastre, trebuia să le dăm o pildă celor mai tineri! Pentru Dumnezeu! Încet, că mă scăpaţi şi mă vătămaţi. Ţineţi bine, că aveţi pe cine! Mare bătaie de cap am avut cu el, credeţi-mă! A, netrebnicii! Astăzi orice fluieră-vânt îndrăzneşte să se pună cu un şleahtic! Dar şi-au găsit naşul. Uşor! Daţi-mi drumul, ce dracu!

— Trăiască! Trăiască! strigau şleahticii.

— La prinţ cu el! repetau unii.

— Trăiască! Trăiască!

În acest timp, hatmanul zaporojenilor, ajungând în tabără, mugea ca un animal înjunghiat, îşi rupea cămaşa de pe piept şi îşi zgâria faţa. Căpeteniile care scăpaseră de la măcel îl înconjurau într-o tăcere posomorâtă, fără să-i spună nici o vorbă de mângâiere, iar el aproape că-şi pierduse minţile. Avea buzele pline de spumă, izbea cu

călcâiele în pământ şi se trăgea cu amândouă mâinile de păr.

— Unde sunt polcurile mele? Unde-mi sunt cazacii? repeta cu glasul răguşit. Ce-o să spună hanul, ce-o să spună Tuhai-bei! Daţi-mă pe mâna lui Jarema! Să-mi înfigă capul într-un păr!

Căpeteniile tăceau posomorâte.

— Şi vrăjitoarele de ce mi-au prevestit izbânda? răcnea hatmanul. Să le taie capul vidmelor! De ce mi-au spus că am să-l prind pe Jarema?

De obicei, când răcnetul acestui leu cutremura tabăra, polcovnicii tăceau, dar acum leul era învins şi călcat în picioare, norocul se lepădase de el, aşa că nenorocirea le dădu curaj căpeteniilor.

— Lui Jarema nu poţi să-i ţii piept, îngână mohorât Stępka.

— Ai să ne pierzi şi pe noi şi pe tine! mormăi Mrozowicki.

Hatmanul se repezi la ei ca un tigru.

— Dar la Apele Galbene cine a biruit? La Korsuń şi la Piławce?

— Tu! i-o tăie Woronczenko, dar acolo nu era Wiśniowiecki.

Chmielnicki se apucă iarăşi cu mâinile de păr.

— I-am făgăduit hanului că astăzi se va culca la castel! urlă deznădăjduit.

La care Kułak:

— Ce i-ai făgăduit hanului, te priveşte! Vezi să nu-ţi cadă capul de pe umeri. nu ne mai împinge la năvală, nu pierde robii lui Dumnezeu! Împresoară-i pe lehi cu valuri de apărare şi porunceşte să sape şanţuri sub tunuri, altfel e vai de tine!

— Vai de tine! repetară glasuri posomorâte.

— Vai de voi! răspunse Chmielnicki.

Şi aşa se amenințau unii pe alţii ca nişte tunete. În cele din urmă Chmielnicki se clătină şi se trânti pe maldărul de piei de oaie acoperit cu covoare, într-un colţ al cortului.

Polcovnicii stăteau alături cu capetele plecate şi un răstimp destul de lung domni tăcerea. În sfârşit, hatmanul îşi săltă capul şi strigă răguşit:

— Horilcă!

— N-ai să bei! mormăi Wyhowski. Hanul va trimite după tine.

În acest timp hanul se afla la o milă de drum de câmpul de luptă şi nu ştia ce se petrece. Noaptea era liniştită şi caldă, aşa că stătea înaintea cortului înconjurat de muli şi de agi – şi, în aşteptarea veştilor, gusta curmale dintr-un taler de argint aflat alături, uitându-se din când în când la cerul înstelat şi mormăind:

— Mahomet! Rasul Allah!

Deodată se arătă pe un cal înspumat Subagazi, gâfâind şi plin de sânge; sări din şa şi, apropiindu-se repede, începu să facă temenele, aşteptând să fie întrebat.

— Vorbeşte! îl îndemnă hanul cu gura plină de curmale.

Lui Subagazi vorbele îi ardeau buzele ca flacăra, dar nu cutează să rostească un cuvânt fără a înşira titlurile de cuviinţă, aşa că, ploconindu-se întruna, începu după cum urmează:

— Cel mai puternic dintre hanii tuturor hoardelor, nepot al lui Mahomed, domn neatârnat, cârmuitorule înţelept şi fericit, stăpân al Copacului slăvit de la Răsărit la Apus, stăpân al Copacului care înfloreşte.

Aici hanul ridică braţul şi-l întrerupse. Văzând sângele de pe faţa lui Subagazi, durerea din ochi, jalea şi deznădejdea, scuipă în mână curmalele nemestecate şi le dădu apoi unuia dintre muli, care le primi cu semne de cinstire neobişnuită şi începu îndată să le ronţăie, în timp ce hanul cuvântă:

— Subagazi, vorbeşte repede şi cu rost: tabăra necredincioşilor este luată?

— Dumnezeu nu ne-a ajutat!

— Lehii?

— Biruitori.

— Chmielnicki?

— Învins.
— Tuhai-bei?
— Rănit.
— Unul e Dumnezeu! rosti hanul. Câţi credincioşi s-au dus în rai?
Subagazi îşi ridică ochii şi arătă cu mâna cerul scânteind de stele.
— Câte făclii sunt la picioarele lui Allah, răspunse grav.
— Faţa grasă a hanului se înroşi, mânia îi cuprinse inima.
— Unde-i câinele, întrebă, care mi-a făgăduit că astăzi am să dorm la castel? Unde-i şarpele otrăvit, pe care Dumnezeu îl va strivi cu piciorul meu? Să se înfăţişeze şi să dea socoteală de făgăduielile-i scârboase.
Câţiva mârzaci porniră îndată după Chmielnicki, iar hanul se linişti cu încetul şi la urmă spuse:
— Unul e Dumnezeu!
După care se întoarse spre Subagazi.
— Subagazi! spuse el, văd sânge pe faţa ta.
— E sângele necredincioşilor, răspunse războinicul.
— Spune cum l-ai vărsat şi bucură urechile noastre cu vitejia fiilor lui Allah.
Subagazi începu să înfăţişeze pe larg toată bătălia, preamărind bărbăţia lui Tuhai-bei, a lui Galga şi a lui Nuradyn; nu-l uită nici pe Chmielnicki, dimpotrivă îl lăudă deopotrivă cu ceilalţi, punând înfrângerea numai pe seama voinţei lui Dumnezeu şi a înverşunării necredincioşilor. Hanul fu mirat de un amănunt din povestirea lui Subagazi, anume că la începutul bătăliei nu se trăsese în tătari, iar călărimea prinţului îi lovise abia când îi tăiaseră calea.
— Allah! n-au vrut să poarte război cu mine, spuse hanul, dar acum e prea târziu.
Într-adevăr aşa era. Prinţul Jeremi poruncise la începutul luptei să nu se tragă în tătari, vrând să-i convingă pe oşteni că a început negocierile cu hanul, iar urdiile stau numai de formă alături de răzvrătiţi. Abia mai târziu ajunse să se ciocnească cu tătarii prin forţa lucrurilor.

Hanul clătina din cap, gândindu-se în clipa aceea dacă nu era mai bine să întoarcă armele împotriva lui Chmielnicki, când hatmanul se ivi înaintea lui. Chmielnicki se liniştise şi se apropie cu fruntea sus, privind cu îndrăzneală în ochii hanului; pe faţă i se citea viclenia şi curajul.

— Apropie-te, vânzătorule, spuse hanul.

— Se apropie hatmanul cazacilor, nu un vânzător, ci un aliat, căruia i-ai făgăduit ajutorul nu numai la izbândă, răspunse Chmielnicki.

— Du-te şi înnoptează la castel! Du-te şi scoate-i de păr pe lehi din şanţuri, cum mi-ai făgăduit!

— Mărite han al tuturor hoardelor! răspunse Chmielnicki răspicat. Eşti mare şi, alături de sultan, eşti cel mai puternic stăpânitor de pe pământ! Eşti mare şi înţelept, dar poţi oare să trimiţi săgeata din arc până la stele sau să măsori adâncimea mării?

Hanul se uită la el cu mirare.

— Nu poţi, vorbi tot mai tare Chmielnicki. Aşa şi eu n-am putut să-mi dau seama de toată semeţia obraznică a lui Jarema! Puteam oare să cred că nu se va înfricoşa de tine, că nu se va umili la vederea ta şi că, în loc să cadă cu fruntea în ţărână înaintea-ţi, va ridica mâna şi asupra ta, vărsând sângele luptătorilor tăi şi înfruntându-te, puternice stăpânitor, ca pe un mârzac de rând? Dacă îndrăzneam să gândesc aşa, le-aş fi jignit pe tine, pe care te cinstesc şi-mi eşti drag.

— Allah! rosti hanul din ce în ce mai uimit.

— Îţi spun, vorbi mai departe Chmielnicki cu o siguranţă tot mai mare în glas şi atitudine, eşti mare şi puternic; de la un capăt la altul al lumii, noroadele şi stăpânitorii ţi se închină şi te numesc leul cel năprasnic. Numai Jarema nu se pleacă înaintea bărbii tale; aşa că dacă nu-l vei şterge de pe faţa pământului, dacă nu-i vei frânge grumazul şi nu vei încăleca, călcând pe spinarea lui, slava şi puterea ta nu mai înseamnă nimic, fiindcă se va spune că un cneaz leah a

cutezat să-l ruşineze pe ţarul de la Crîm şi nu şi-a luat pedeapsa, că el e mai mare şi mai puternic decât tine.

Se aşternu o tăcere adâncă; mârzacii, agii şi mulii îşi ţinură răsuflarea, privind ca la un soare la faţa hanului, care avea ochii închişi şi se gândea.

Chmielnicki se sprijini în buzdugan şi aşteptă cu îndrăzneală.

— Ai zis, cuvântă hanul într-un târziu; voi frânge grumazul lui Jarema şi voi încăleca pe cal, călcând pe spinarea lui, ca să nu se spună de la Răsărit la Apus că m-a ruşinat un câine necredincios.

— Dumnezeu e mare! strigară mârzacii într-un glas.

Lui Chmielnicki i se citea bucuria în ochi; printr-o singură mişcare abătuse primejdia care-i atârna deasupra capului şi schimbase un aliat îndoielnic într-unui credincios.

Leul ştia în orice clipă să se facă şarpe.

Amândouă taberele vuiră până noaptea târziu, ca nişte roiuri de albine încălzite de soarele primăverii, în vreme ce pe locul bătăliei dormeau somnul cel veşnic al morţii luptători împunşi de suliţe, hăcuiţi de paloşe, străpunşi de plumbi şi de săgeţi. Luna răsărise, începându-şi călătoria pe acest câmp al morţii, se răsfrângea în bălţile de sânge închegat, scotea din întuneric grămezi de trupuri, cobora de pe unele şi se urca pe altele; privea în pupilele deschise, moartea, lumina chipuri vinete, resturi de arme frânte, cai morţi, şi razele îi păleau tot mai mult, îngrozite parcă de ce vedeau. Pe câmpie alergau din loc în loc, în grupuri sau câte unul, făpturi prevestitoare de rău; erau slujitorii care veniseră să jefuiască pe cei căzuţi, cum vin şacalii în urma leilor. În cele din urmă, o teamă superstiţioasă îi goni şi pe ei de pe câmpul de bătaie. Era ceva înfricoşător şi tainic în acest câmp acoperit de morţi, în această linişte încremenită a trupurilor până nu demult în viaţă, în această împăcare liniştită în care zăceau laolaltă poloni, turci, tătari şi cazaci. Vântul foşnea uneori prin tufişurile care creşteau unde şi unde, iar oştenii care vegheau în şanţuri credeau că

sufletele oamenilor se rotesc deasupra trupurilor. S-a şi spus de altminteri că în clipa în care la Zbaraż a bătut miezul nopţii, de pe întreaga câmpie, de la şanţuri până la tabăra cazacilor, şi-au luat zborul cârduri nenumărate de păsări. S-au auzit glasuri tânguitoare prin văzduh, gemete şi oftaturi adânci, care-ţi ridicau părul măciucă în cap. Cei care avea să moară în această luptă şi ale căror urechi erau mai simţitoare la chemările de pe tărâmul celălalt, auzeau limpede cum strigă sufletele polonezilor care se înălţau la cer: „Doamne, înaintea ochilor tăi aducem păcatele noastre!”, iar cele ale cazacilor gemeau: „Hristoase! Hristoase, îndură-te de noi!” fiindcă, murind într-un război împotriva fraţilor lor, nu puteau să zboare de-a dreptul către lumina cea veşnică, trebuind să plece undeva în depărtarea întunecată şi, odată cu vânturile, să se rostogolească deasupra acestei lumi a plângerii, să suspine şi să geamă noaptea, până când vor căpăta iertarea păcatelor, uitarea şi împăcarea la picioarele lui Hristos!

Dar sufletele oamenilor se împietriseră tot mai mult şi nici un înger al împăcării nu zbura deasupra câmpului de luptă.

CAPITOLUL XXV.

A DOUA ZI, ÎNAINTE CA SOARELE să-şi reverse strălucirea de aur pe bolta cerului, în tabăra polonă se ivi un nou val de apărare. Cel dinainte era prea lung şi le venea greu să-l apere şi să se ajute unii pe alţii, aşa că prinţul şi pan Przyjemski hotărâră să-şi înconjure oastea cu un şanţ mai scurt. Săpaseră toată noaptea cu sârg – husarii laolaltă cu celelalte polcuri şi cu slujitorii. Abia după ceasurile trei din noapte somnul închise ochii oştenilor trudiţi, care, în afară de străji, dormiră cu toţii somn de piatră, fiindcă şi duşmanul muncise în timpul nopţii şi, după înfrângerea de ieri, n-avea să se mişte prea repede. Se aşteptau chiar ca în ziua aceea să nu atace deloc.

Skrzetuski, jupân Longinus şi Zagłoba şedeau în cort sorbind o fiertură de bere, amestecată cu multe bucăţi de

brânză de vacă, şi sporovăiau despre truda de istov din noaptea care trecuse, cu acea mulţumire cu care oştenii vorbesc totdeauna despre o biruinţă câştigată de curând.

— Eu m-am învăţat să mă culc la mulsoarea de seară şi să mă scol la cea de dimineaţă, cum făceau anticii, spunea jupân Zagłoba, dar în război, de! E greu să mă ţin de acest obicei! Dormi când se poate şi te scoli când te trezesc. Mi-e ciudă numai că pentru nişte ticăloşi ca ăştia trebuie să ne stricăm tabieturile. Dar ce să-i faci, aşa sunt timpurile! Le-am plătit-o cu vârf şi îndesat ieri. Dacă le-am mai da de câteva ori asemenea papară, le-ar pieri pofta să ne mai scoale din somn.

— Domnia Ta, nu ştii, au căzut mulţi dintre ai noştri? întrebă Podbipięta.

— Ei! Nu prea mulţi; cum se întâmplă de obicei, dintre năvălitori mor mai mulţi decât dintre cei împresuraţi. Domnia Ta nu te pricepi atât de bine ca mine, pentru că n-ai bătut atâtea războaie, dar noi, oştenii mai vârstnici, n-avem nevoie să mai numărăm morţii, ştim câţi au căzut după felul bătăliei.

— O să învăţ şi eu pe lângă Domniile Voastre, zise jupân Longinus cu dulceaţă.

— Nu mai încape îndoială, numai să te ajute mintea, lucru de care tare mă îndoiesc.

— Dă-i pace, Domnia Ta, se amestecă Skrzetuski. Doar nu e prima luptă la care jupân Podbipięta ia parte, unde dă Dumnezeu ca cei mai buni cavaleri să se bată cum s-a bătut el ieri.

— Am făcut şi eu ce-am putut, răspunse lituanianul, nu atâta cât aş fi vrut.

— Aşa-i! Aşa-i! Nu te-ai bătut rău deloc, spuse proteguitor Zagłoba, nu e vina ta că alţii te-au întrecut (aici începu să-şi răsucească sfârcul mustăţii în sus).

Lituanianul asculta cu ochii în jos şi oftă, gândindu-se la strămoşul Stowejko şi la cele trei capete.

În clipa aceea uşa cortului se crăpă şi intră vioi Michał, vesel ca un sticlete într-o dimineaţă senină.

— Acum suntem toţi împreună! strigă jupân Zagłoba. Daţi-i şi lui bere!

Micul cavaler strânse mâinile celor trei prieteni şi zise:

— De-aţi şti câte ghiulele sunt pe maidan, nici nu vă puteţi închipui! Nu faci un pas, fără să te împiedici de ele.

— Am văzut şi eu, răspunse Zagłoba, fiindcă după ce m-am sculat, am mers puţin prin tabără. Găinile din tot ţinutul Lwówului nu sunt în stare să facă atâtea ouă nici în doi ani de zile. Ehei, dacă ar fi ouă, ce le-am mai prăji în tigaie! Să ştiţi, Domniile Voastre, că pentru o strachină de ouă prăjite, dau cea mai aleasă mâncare. Am fire de oştean, ca şi Domniile Voastre. Înfulec de bunăvoie tot ce e bun, numai să fie cât mai mult. Tocmai de aceea sunt mai iute la luptă decât tinerii înfofoliţi din ziua de azi, care nu-ţi mănâncă o pară mai răscoaptă fără să se apuce îndată cu mâinile de burtă.

— Ehei! Domnia Ta, bună treabă ai făcut ieri cu Burłaj! îi spuse micul oştean. Să-l tai chiar aşa, pe unul ca Burłaj, ho, ho! La una ca asta nu mă aşteptam din partea Domniei Tale. Era un viteaz vestit în toată Ucraina şi în ţinuturile turceşti.

— Ce? Da! răspunse Zagłoba mulţumit. Nu mi se întâmplă pentru întâia oară, pane Michał. După cum văd, ne-am căutat unul pe altul într-o baniţă cu sămânţă de mac şi ne-am ales patru inşi cum nu se mai află în toată Republica. Pe viul Dumnezeu, cu Domniile Voastre şi cu prinţul în frunte sunt gata să pornesc fie şi la Stambul. Luaţi aminte numai: Skrzetuski l-a ucis pe Burdabut şi ieri pe Tuhai-bei.

— Tuhai-bei n-a murit, îl întrerupse porucinicul, am simţit cum mi s-a răsucit lama săbiei, apoi ne-au despărţit.

— E totuna, zise Zagłoba, pane Jane, nu mă mai întrerupe. Pan Michał l-a căsăpit la Varşovia pe Bohun, cum ţi-am mai spus.

— Domnia Ta, mai bine nu ne-ai mai aduce aminte, spuse lituanianul.

— Ce s-a spus, s-a spus şi basta, răspunse Zagłoba. Cu toate că era mai bine să nu fi spus, dar merg mai departe: jupân Podbipięta din Myszykiszki l-a sugrumat pe Pułjan, iar eu pe Burłaj. Totuşi nu pot să nu vă spun că i-aş da pe toţi ceilalţi pe Burłaj şi că am avut grozav de furcă cu el. Era un diavol, nu un cazac, ai? Dacă aveam fii legitime natos, ştiu că le lăsăm un nume frumos. Sunt curios numai, ce-o să spună Măria Sa regele şi Seimul, când ne vor răsplăti pe noi, care ne hrănim aici mai mult cu pucioasă şi salpetru.

— A fost un viteaz mai mare decât noi toţi, zise jupân Longinus, al cărui nume nu-l cunoaşte şi nu-l pomeneşte nimeni.

— Aş vrea să ştiu cine-i acela? Poate pe vremea celor vechi? întrebă jignit Zagłoba.

— Ei, frăţioare, n-a fost pe vremea celor vechi, e vorba de cel care l-a doborât la Trzcianna pe regele Gustav Adolf cu cal cu tot şi l-a luat în robie, lămuri lituanianul.

— Eu am auzit că asta s-a petrecut la Puck, se amestecă Michał.

— Totuşi regele i-a scăpat şi a fugit, adăugă Skrzetuski.

— Aşa-i! Ştiu şi eu câte ceva despre trebşoara asta, spuse jupân Zagłoba, mijindu-şi ochiul, fiindcă pe atunci tocmai slujeam sub Koniecpolski, tatăl stegarului de astăzi! Modestia nu-mi îngăduie să rostesc numele acelui viteaz, de aceea nu-l cunoaşte nimeni. Deşi, vă rog să mă credeţi, Gustav Adolf era un mare războinic, ca şi Koniecpolski, dar întâlnirea cu Burłaj a fost mult mai trudnică pentru mine, v-o spun curat!

— Asta vrea să însemne că Domnia Ta l-ai doborât pe Gustav Adolf? întrebă Wołodyjowski.

— Pane Michał, m-am lăudat eu cu aşa ceva? S-o lăsăm uitată; am eu cu ce să mă laud şi astăzi, ce să mai vorbesc de vremurile de odinioară! Grozav mai ghiorăie berea asta în burtă; cu cât pui mai multă brânză, cu atât ghiorăie mai tare. Prefer fiertura de vin, deşi îi mulţumesc lui Dumnezeu şi pentru asta, poate că în curând n-o să mai avem nici una.

Preotul Żabkowski mi-a spus că stăm prost cu hrana, iar el e foarte îngrijorat, că are burta cât o arie. Straşnic mai e şi bernardinul ăsta! Îmi place grozav. E mai mult oştean decât călugăr. Dacă-l trăsneşte pe vreunul peste bot, poţi să-i porunceşti coşciug.

— Aha! îşi aduse aminte Wołodyjowski, nu v-am spus, Domniile Voastre, cum s-a purtat Jaskólski în noaptea asta. S-a urcat în turnul uriaş din partea dreaptă a castelului şi se uita la bătălie. Trebuie să ştiţi că trage grozav de bine cu flinta. Îi spune deci lui Żabkowski: „În cazaci n-o să trag, că oricum sunt şi ei creştini, deşi fac atâta scârbă lui Dumnezeu, dar în tătari (zice) nu pot să mă stăpânesc să nu ţintesc!” Şi unde începe să mi-i ia la ochi; cred că a nimerit vreo treizeci cât a ţinut lupta.

— De-ar fi toţi preoţii la fel! oftă Zagłoba. Dar Muchowiecki al nostru nu face altceva decât să-şi ridice mâinile în sus şi să plângă că se varsă atâta sânge creştinesc.

— Lasă-l în pace, Domnia Ta, îl dojeni Skrzetuski. Părintele Muchowiecki e un sfânt, şi cea mai bună dovadă e că ceilalţi, deşi mai vârstnici decât el, se închină smeriţi înaintea lui.

— Nu numai că nu-i tăgăduiesc sfinţenia, răspunse Zagłoba, dar gândesc că ar fi în stare să-l convertească pe însuşi hanul. Ei, Domniile Voastre! Măria Sa hanul trebuie să fie atât de furios, încât păduchii i se dau de-a berbeleacul de frică! Dacă vom ajunge să negociem cu el, mă duc şi eu cu comisarii. Ne cunoaştem de multă vreme, şi cândva ţinea foarte mult la mine. Poate că-şi va aminti de mine.

— Pentru negocieri îl vor alege la sigur pe Janicki, care vorbeşte tot atât de bine în limba tătarilor ca şi în cea polonă, spuse Skrzetuski.

— Şi eu la fel, iar mârzacii mă cunosc ca pe un cal breaz. La Crîm voiau să-mi dea pe fiicele lor, ca să aibă urmaşi frumoşi, dar pentru că eram tânăr şi nu încheiam nici un

târg când era vorba de curăţenia mea, ca jupân Podbipięta din Myszykiszki, m-am ţinut mai mult de năzbâtii pe acolo.

— Mi-e şi ruşine să ascult! spuse jupân Longinus, lăsându-şi privirile în pământ.

— Păi Domnia Ta parcă eşti un sturz dresat: o ţii una şi bună. Se vede că roşcovanii nu-au învăţat prea bine limba oamenilor.

Vorba le fu întreruptă de un murmur care se auzea de afară, aşa că ieşiră să vadă ce se petrece. O mulţime de oşteni se aflau pe întărituri şi priveau câmpul care se schimbase destul de mult în timpul nopţii şi se schimba şi acum văzând cu ochii. Nici cazacii nu stătuseră degeaba de la ultima năvală, ci săpaseră şanţuri, în care aduseseră tunuri lungi şi răsunătoare, cum nu erau în tabăra polonă, şi începuseră să adâncească altele în cruciş. De departe, mormanele de pământ semănau cu mii de muşuroaie uriaşe de cârtiţă. Tot locul care cobora dinspre tabăra polonă era acoperit de ele, pământul reavăn se vedea înnegrind peste tot prin verdeaţă, şi pretutindeni mişunau oamenii care trudeau. Până şi pe vechiul val de apărare se vedeau chipiele roşcate ale cazacilor.

Prinţul stătea pe întărituri în tovărăşia starostelui de Krasny Staw şi a lui Przyjemski. Mai jos, castelanul de Belż privea cu ocheanul la şanţurile cazacilor şi-i spunea paharnicului Coroanei:

— Duşmanul începe asediul în toată regula. Văd că trebuie să părăsim întăriturile şi să ne mutăm la cetate.

Prinţul Jeremi auzi aceste vorbe şi spuse, aplecându-se de sus spre castelan:

— Să ne ferească Dumnezeu de una ca asta, am intra de bună voie ca într-o capcană. Aici trebuie să trăim ori să murim.

— Asta e şi părerea mea, chiar dacă ar trebui să omor în fiecare zi câte un Burłaj, se amestecă jupân Zagłoba. În numele oştirii întregi protestez împotriva părerii Domniei Sale castelanul de Belż.

— Asta nu-i treaba Domniei Tale! i-o retează prinţul.

— Tăcere, Domnia Ta! şopti Wołodyjowski, trăgându-l pe şleahtic de mânecă.

— Îi vom strivi ca pe nişte cârtiţe în adăposturile astea, vorbi Zagłoba, rog pe Luminăţia Voastră să mă învoiască să iau parte la cea dintâi ieşire. Mă cunosc ei destul de bine, dar o să mă cunoască şi mai bine.

— Ieşire! se miră prinţul şi încruntă sprânceana. Ia stai, Domnia Ta. acum nopţile sunt întunecate de cu seară.

Se întoarse apoi spre starostele de Krasny Staw, spre Przyjemski şi căpeteniile.

— Domniile Voastre, poftiţi la sfat, le spuse.

Şi coborî de pe valul de apărare, urmat de toate căpeteniile.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce faci, Domnia Ta? îl certă Wołodyjowski pe Zagłoba. Ce-i asta? Nu ştii ce înseamnă slujba şi disciplina, de te amesteci în vorba celor mai mari? Prinţul este un stăpân îngăduitor, dar în timp de război nu ştie ce-i gluma.

— N-ai grijă, pane Michał! răspunse Zagłoba. Koniecpolski tatăl era un leu năprasnic şi s-a luat de multe ori după sfatul meu; să mă mănânce lupii dacă nu tocmai de aceea l-a bătut de două ori pe Gustav Adolf. Ehe, ştiu eu cum să-i iau! Ca şi acum! Ai băgat de seamă cum obstupuit{185} prinţul, când i-am vorbit de ieşire? Dacă Dumnezeu ne va da o izbândă, al cui va fi meritul? Ai? Al tău?

Atunci se apropie Zaćwilichowski.

— Ei? Râmă întruna! Râmă ca porcii! zise arătând spre câmp.

— Aş fi preferat să fie porci, răspunse Zagłoba, fiindcă am fi avut cârnaţi ieftini; ce leapădă ăştia, nici câinii nu mănâncă. Oştenii au fost nevoiţi să sape fântâni în locul apărat de Firlej, pentru că, în iazul de răsărit, nici nu mai vedeai apa din pricina morţilor. Spre dimineaţă a plesnit fierea în câini şi toţi au ieşit la suprafaţă. Vinerea n-o să putem mânca peşte, pentru că s-a hrănit cu carne.

— Adevărat, spuse Zaćwilichowski, sunt oştean trecut prin multe, dar atâţia morţi n-am văzut de mult, poate de la Hotin, când ne atacau ienicerii.

— Ai să vezi şi mai mulţi, Domnia Ta, ţi-o spun eu!

— Cred că astă-seară, dacă nu chiar mai înainte, au să pornească iar la atac.

— Eu zic că o să ne lase în pace până mâine.

Abia apucă jupân Zagłoba să-şi sfârşească vorba, că în şanţuri înfloriră fumuri lungi, albe, şi ghiulelele zburară cu zgomot deasupra întăriturilor.

— Iacă, Domnia Ta! spuse Zaćwilichowski.

— Ha! Nu cunosc meşteşugul războiului! răspunse Zagłoba.

Bătrânul Zaćwilichowski avea totuşi dreptate. Chmielnicki începu asediul în toată regula; tăie toate drumurile şi ieşirile, luă furajele, săpă canale spre întărituri şi tranşee, se apropie de tabără pe sub pământ, cu şanţuri cotite, dar nu lăsă baltă nici atacurile. Hotărâse să nu dea o clipă de linişte celor împresuraţi, să-i istovească, să-i înfricoşeze, să nu le îngăduie să pună geană pe geană şi să-i sâcâie până când le vor cădea armele din mâinile amorţite. Aşa că seara se năpusti iarăşi asupra întăriturilor apărate de Wiśniowiecki cu acelaşi rezultat din ziua dinainte, cu atât mai mult cu cât cazacii nu mai atacau cu aceeaşi înverşunare.

În ziua următoare focul nu încetă nici o clipă. Şanţurile erau atât de aproape, încât până şi flintele trimiteau plumbi până la valul de apărare; adăposturile de pământ fumegau ca nişte vulcani, de dimineaţa până seara. Nu era o bătălie hotărâtoare, ci împuşcături de hărţuială, care nu mai conteneau. Asediaţii ieşeau din când în când din întărituri şi atunci intrau în joc săbii, ţăpoaie, coase şi suliţe. Dar abia apucau să nimicească un rând de cazaci, că adăposturile se umpleau îndată cu alţi oameni. Oştenii nu aveau o clipă de odihnă toată ziua, iar când venea scăpătatul atât de dorit al

soarelui, începea un nou atac pe toată linia, aşa că nu mai putea fi vorba de nici o ieşire.

În noaptea de 16 iulie doi polcovnici destoinici, Hładki şi Nebaba, loviră cvartirul prinţului şi fură iarăşi înfrânţi, iar ceilalţi, goniţi de starostele de Krasny Staw, fugiră cuprinşi de o spaimă cumplită spre tabără, lepădând armele şi cornetele cu pulbere. De acelaşi noroc avu parte şi Fedoreńko, care, folosindu-se de ceaţa deasă, în zori, cât pe ce să cucerească târgul. Îl respinse pan Korf în fruntea nemţilor, iar starostele de Krasny Staw şi stegarul Koniecpolski îl nimiciră aproape cu totul pe când fugea.

Dar asta nu însemna nimic pe lângă năvala cumplită care se dezlănţui asupra taberei în ziua de 19 iulie. În noaptea dinainte cazacii înălţaseră în faţa cvartirului lui Wiśniowiecki un val de apărare înalt, de pe care tunurile cele mari împroşcau cu foc necontenit, iar când se lăsă întunericul şi cele dintâi stele licăriră pe cer, zeci de mii de oameni porniră la atac. În acelaşi timp, în depărtare se arătară câteva zeci de care de luptă, asemănătoare cu nişte tunuri, care veneau încet către întărituri. De amândouă părţile se înălţau ca nişte aripi uriaşe podeţele pe care aveau să le arunce peste şanţuri, iar acoperişurile fumegau, luminau şi trosneau de pocnetele tunurilor uşoare, ale muschetelor şi ale sâneţelor. Turnurile înaintau prin furnicarul de capete ca nişte polcovnici uriaşi, aci înroşindu-se de focul tunurilor, aci pierind în fum şi întuneric. Oştenii şi le arătau unul altuia de departe, şoptind:

— Sunt tunuri de asediu! Pe noi vrea Chmielnicki să ne macine în aceste mori de vânt.

— Ia uite cum vin bubuind, ca nişte tunete!

— Trageţi cu tunul în ele! Cu tunul! strigau alţii.

Într-adevăr, tunarii prinţului trimiteau ghiulea după ghiulea spre maşinile înfricoşătoare, dar, fiindcă le vedeau numai când tunurile sfâşiau întunericul, cele mai multe treceau pe lângă ţintă.

În acest timp cazacii se apropiau tot mai mult, în rânduri strânse, ca un val negru care se revarsă noaptea din adâncurile îndepărtate ale mării.

— Of! se văita jupân Zagłoba, care stătea alături de Skrzetuski cu călărimea, e o căldură cum n-am mai pomenit! De atâta zăpuşeală sunt leoarcă de năduşeală. Dracii au mai scornit şi turnurile astea! Dă, Doamne, să se scufunde pământul cu ele, că ticăloşii ăştia îmi stau ca un os în gât – amin! Nu tu mâncare, nu tu somn, şi câinii trăiesc mai bine ca noi! Of, ce năbuşeală!

Într-adevăr, aerul era greu şi înăbuşitor, şi pe deasupra înţesat cu miasmele trupurilor care putrezeau de câteva zile pe câmpul de bătaie. Cerul se acoperise cu o perdea neagră şi joasă de nori. Furtuna stătea să se dezlănţuie asupra Zbarażului. Trupurile oştenilor erau tot o apă sub armuri, iar piepturile răsuflau cu greu.

În clipa aceea tobele începură să duruie în întuneric.

— Vor ataca îndată! spuse Skrzetuski. Domnia Ta, auzi? Bat tobele!

— Aud, bătea-i-ar toţi dracii! Te apucă deznădejdea, nu alta!

— Koli! Koli! lărmuiră mulţimile, năpustindu-se spre şanţuri.

Bătălia se încinse pe toată lungimea întăriturilor. Cazacii loviră în acelaşi timp asupra lui Wiśniowiecki, Lanckoroński, Firlej şi Ostroróg, ca aceştia să nu se mai poată ajuta unul pe altul. Zaporojenii, ameţiţi de horilcă, năvăleau şi mai îndârjiţi decât în atacurile dinainte, dar împotrivirea apărătorilor era cu atât mai înverşunată. Vitejia căpeteniei îi însufleţea pe oşteni; pedestrimea regală, alcătuită din ţărani mazurieni, se încleşta atât de tare cu cazacii, încât se amestecaseră cu totul. Se luptau cu paturile flintelor, cu pumnii şi cu dinţii. Sub loviturile mazurilor îndârjiţi căzură câteva sute din aleasa pedestrime zaporojeană, dar alte polcuri le luară locul. Pe toată linia bătălia devenea tot mai crâncenă. Ţevile muschetelor frigeau palmele, oştenilor li se

tăia răsuflarea, căpeteniile îşi pierduseră glasul de atâtea porunci. Starostele de Krasny Staw şi Skrzetuski dădură năvală iarăşi cu călărimea, lovind în coasta cazacilor, zdrobind polcuri întregi şi înotând în sânge.

Ceasurile se scurgeau unul după altul, dar atacul nu înceta, pentru că Chmielnicki umplea cât ai bate din palme golurile uriaşe cu forţe noi. Tătarii ajutau şi ei strigând şi slobozind nori de săgeţi asupra apărătorilor; unii care se aflau înapoia gloatelor, le îmboldeau la atac cu harapnice din piele de bou. Luptau cu turbare, piept în piept, bărbat cu bărbat se încleştau într-o îmbrăţişare de moarte.

Luptau cum luptă valurile dezlănţuite ale mării cu ostrovul stâncos.

Deodată pământul se cutremură sub picioarele războinicilor şi cerul se acoperi cu o lumină vineţie, de parcă Dumnezeu nu mai putea să privească la cruzimile făptuite de oameni. Un duruit înfricoşător acoperi strigătele oamenilor şi bubuitul tunurilor. Artileria cerească îşi începea acum canonada înspăimântătoare. Tunetele se rostogoleau de la răsărit la apus. Se părea că cerul şi norii se spărseseră şi se prăvăleau peste capetele luptătorilor. Uneori lumea întreagă părea o flacără orbitoare, alteori bezna adâncă se lăsa peste tot, şi atunci bicele şerpuitoare ale fulgerelor sfâşiau învelişul negru. Vijelia lovi o dată, de două ori, smulse mii de chipie, steguleţe, flamuri şi le împrăştie într-o clipită pe câmpul de bătălie. Trăsnetele începură să cadă unul după altul, apoi urmă o învălmăşeală de tunete, fulgere, vifor, foc şi întuneric; cerul turbase ca şi oamenii.

O furtună cum nu-şi mai amintea nimeni să fi fost vreodată se abătu asupra târgului, a cetăţii, a întăriturilor şi a taberei. Bătălia se întrerupse. În cele din urmă, stăvilarele cerului se deschiseră şi nu pâraie, ci puhoaie de apă începură să se reverse pe pământ. Pânza de apă acoperi lumea, nu se mai vedea nimic. Morţii pluteau prin şanţuri. Polcurile cazace, părăsind atacul, alergau orbeşte spre

tabără, nimereau unele peste altele şi crezând că le urmăreşte vrăjmaşul se împrăştiau în beznă; în urma lor, scufundându-se şi răsturnându-se, goneau tunurile şi carele cu muniţii. Apa rupea întăriturile cazace, clipocea prin şanţuri şi canale de legătură, pătrundea prin adăposturi, deşi aveau şanţuri de scurgere şi se rostogolea cu zgomot pe câmpie, gonind parcă în urma cazacilor care fugeau.

Ploaia se înteţea tot mai mult. Pedestraşii ieşiră din întărituri, căutând adăpost în corturi; numai călărimea starostelui de Krasny Staw şi a lui Skrzetuski nu primise poruncă de întoarcere. Stăteau deci unul lângă altul ca într-un lac, scuturând apa de pe ei. Cu încetul furtuna începea să se depărteze. În sfârşit, după miezul nopţii ploaia încetă. Ici-colo, printre zdrenţele norilor, se iviră stelele. Se scurse încă un ceas, şi apa mai scăzuse puţin. Atunci, în faţa stegarului lui Skrzetuski, se arătă pe neaşteptate însuşi prinţul.

— Domniile Voastre, întrebă el, nu vi s-au udat patrontaşele?

— Sunt uscate, Luminăţia Ta! dădu răspuns Skrzetuski.

— Atunci e bine! Descălecaţi şi duceţi-vă prin apă la tunurile de luptă, presăraţi pulbere şi daţi-le foc. Dar să n-aud un zgomot! Starostele de Krasny Staw va merge cu voi.

— La poruncă! răspunse Skrzetuski.

Deodată prinţul îl zări pe jupân Zagłoba ud până la piele.

— Domnia Ta ai cerut să facem o ieşire, du-te acum! îi spuse.

— Ptiu, drace! Am brodit-o! bodogăni jupân Zagłoba. Asta mai lipsea.

O jumătate de ceas mai târziu două pâlcuri de oşteni de câte două sute cincizeci de oameni alergau prin apă cu săbiile către înfricoşătoarele turnuri de luptă ale cazacilor, care se aflau la o jumătate de stadie de întărituri. Un pâlc îl conducea „leul printre lei” Marek Sobieski, starostele de Krasny Staw, care nici nu voise să audă să rămână în întărituri, pe al doilea – Skrzetuski. Slujitorii cărau în urma

oştenilor găleţi cu smoală, torţe uscate şi pulbere; înaintau în tăcere, ca lupii care se furişează noaptea la stână.

Wołodyjowski se alăturase de bunăvoie lui Skrzetuski, pentru că lui Michał îi plăceau grozav asemenea isprăvi, aşa că fugea prin apă cu bucuria în inimă şi sabia în mână; lângă el mergea Podbipięta cu „Rupe-gluga” scoasă, întrecându-i cu două capete pe cei mai înalţi, iar între ei gâfâia jupân Zagłoba şi bodogănea nemulţumit, maimuţărind vorbele prinţului:

— Ai vrut să facem o ieşire, du-te acum!” Prea bine! Nici câinii nu s-ar duce de bunăvoie la nuntă prin apăraia asta. Dacă l-am sfătuit să facă o ieşire pe o vreme ca asta, să nu mai beau nimic toată viaţa în afară de apă! Eu nu sunt raţă, iar burta mea nu e barcă. Totdeauna mi-a fost urât de apă, ce să mai vorbesc de asta, în care putrezesc stârvurile ticăloşilor.

— Tăcere, Domnia Ta! îl certă Michał.

— Domnia Ta să taci! Nu eşti mai mare decât un murgoi şi ştii să înoţi, aşa că ţi-e uşor. Am să spun chiar că e o lipsă de recunoştinţă din partea prinţului, să nu-mi dea pace după ce l-am ucis pe Burłaj. Zagłoba a trudit destul, să trudească şi alţii la fel, iar pe Zagłoba lăsaţi-l în pace, că o să arătaţi de minune când n-o să mai fie! Pentru Dumnezeu! Domniile Voastre, dacă am să cad în vreo groapă, să mă trageţi afară de urechi, că mă înec numaidecât.

— Tăcere, Domnia Ta! porunci Skrzetuski. Cazacii stau în adăposturi şi te aud.

— Unde? Ce tot vorbeşti, Domnia Ta?

— Uite colo, în movilele acoperite cu pământ şi iarbă.

— Asta mai lipsea! Lovi-i-ar trăsnetul!

Michał înăbuşi celelalte vorbe, astupându-i gura cu palma, fiindcă adăposturile erau la o depărtare de numai cincizeci de paşi. Mergeau cu mare grijă, dar apa clipocea sub picioare; din fericire începu iarăşi să plouă şi vuietul acoperea ştiobâlcăiala paşilor.

Lângă adăposturi nu erau străji. Cine se mai aştepta la o ieşire după năvală şi după asemenea furtună care-i despărţise pe luptători cu puhoaie de apă?

Michał şi jupân Longinus se repeziră înainte şi ajunseră cei dintâi la adăpost. Micul viteaz îşi prinse sabia de curea, duse mâinile pâlnie la gură şi începu să strige:

— Hei, oameni buni!

— Ce-i? se auziră dinăuntru glasurile cazacilor, convinşi pesemne că venise din tabăra lor.

— Slavă lui Dumnezeu! spuse Wołodyjowski, daţi-mi drumul!

— Păi tu nu ştii să intri?

— Ba ştiu! răspunse Wołodyjowski şi, pipăind intrarea, sări înăuntru.

Jupân Longinus se prăpăstui după el însoţit de alţi câţiva.

Atunci adăpostul răsună de urletele înfricoşate ale oamenilor; în acelaşi timp oştenii se repeziră cu strigăte la celelalte adăposturi. În întuneric se auziră gemete, zăngănitul fierului; unde şi unde treceau în goană făpturi întunecate, altele cădeau, din când în când detunau împuşcături – dar totul nu dură mai mult de un sfert de ceas. Surprinşi dormind, cei mai mulţi dintre cazaci nu se mai apărau şi fură nimiciţi înainte de a izbuti să pună mâna pe arme.

— La tunurile de luptă! La tunurile de luptă! răsună glasul starostelui de Krasny Staw.

Oştenii se repeziră spre turnuri.

— Puneţi focul înăuntru, pe dinafară sunt ude! tună Skrzetuski.

Dar porunca nu era lesne de îndeplinit. Turnurile erau alcătuite din trunchiuri subţiri de pin şi nu aveau nici o uşă, nici o deschizătură. Puşcaşii cazaci se urcau pe scări, iar tunurile cele mici – numai acestea puteau să încapă – fuseseră trase sus cu frânghii. Un timp, oştenii alergară împrejur, încercând zadarnic să taie scândurile cu săbiile sau să tragă de bârnele de la colţuri.

Din fericire, slujitorii aveau securi cu care începură să lovească. Starostele de Krasny Staw porunci să pună dedesubt cornetele cu pulbere pregătite în acest scop. Aprinseră apoi găleţile cu smoală şi torţele – şi flăcările începură să lingă lemnul ud, dar îmbibat de răşină.

Înainte ca bârnele să ia foc, înainte ca pulberea să explodeze, jupân Longinus se aplecă şi ridică un pietroi uriaş, scos din pământ de cazaci.

Patru dintre cei mai vârtoşi oameni n-ar fi fost în stare să-l mişte din loc, dar el îl legănă în braţele-i vânjoase şi numai la lumina găleţilor cu smoală se vedea că sângele îi năpădise faţa. Oştenii încremeniră de uimire.

— Ăsta e Hercule! Bată-l-ar norocul! strigară înălţându-şi braţele.

În acest timp jupân Longinus se apropie de turnul care încă nu luase foc, se plecă pe spate şi aruncă pietroiul în mijlocul peretelui.

Se auzi un vâjâit şi cei de faţă îşi pitiră capetele. Izbitura frânse dintr-odată bârnele de legătură; răsună o pârâitură, turnul se dezgărdină ca o poartă ruptă şi se prăbuşi cu zgomot.

Turnară smoală peste grămada de lemne şi o aprinseră cât ai bate din palme.

După un timp, câteva zeci de flăcări uriaşe luminară toată câmpia. Ploaia cădea întruna, dar focul nu se stinse şi „turnurile de luptă arseră spre mirarea celor două oştiri, cu toată apa care curgea din văzduh”.

Din tabăra cazacă săriră în ajutor Stępka, Kulak şi Mrozowicki, fiecare în fruntea câtorva mii de zaporojeni, şi încercară zadarnic să stingă făcliile uriaşe. Stâlpii de foc şi de fum roşietic ţâşneau tot mai puternic către cer, răsfrângându-se în bălţile făcute de furtună pe câmpul de bătaie.

Oştenii se întorceau în rânduri strânse spre întărituri, unde fură întâmpinaţi de departe cu strigăte de bucurie.

Deodată Skrzetuski se uită împrejur, îşi aruncă privirea printre rânduri şi porunci cu glas tunător:

— Stai!

Jupân Longinus şi micul cavaler lipseau.

Se vede că „duşi de înflăcărare” zăboviseră prea mult lângă ultimul turn, sau poate că mai găsiseră pe undeva cazaci ascunşi, destul că pesemne nu băgaseră de seamă că ceilalţi plecaseră.

— Înainte! comandă Skrzetuski.

Starostele de Krasny Staw, care mergea la celălalt capăt al polcului, nu înţelegea ce se petrecuse şi veni în fugă să întrebe, când cei doi viteji crescură ca din pământ la jumătatea drumului dintre turnuri şi oşteni.

Jupân Longinus, cu strălucitorul „Rupe-glugă” în mână, făcea paşi uriaşi, iar Michał trepăda pe lângă el. Amândoi aveau capetele întoarse spre cazacii care îi urmăreau ca o haită de câini.

Goana se vedea de minune în jarişte a roşie a focului. Parcă era o cerboaică uriaşă care fugea cu puiul dinaintea vânătorilor, gata să se năpustească în orice clipă asupra urmăritorilor.

— Vor pieri! Pentru numele lui Dumnezeu, mai iute! striga jupân Zagłoba cu glas sfâşietor. Vor trage în ei cu arcurile şi cu flintele! Pe rănile Mântuitorului, mai iute!

Şi fără să mai ţină seama că putea să se încingă o nouă bătălie, zbura cu sabia în mână alături de Skrzetuski şi ceilalţi, se poticnea, cădea, tremura tot şi gonea cât îi îngăduiau picioarele şi răsuflarea.

Totuşi cazacii nu trăgeau, fiindcă pulberea din sâneţe se umezise şi corzile arcurilor se muiaseră; se apropiau din ce în ce mai mult. Vreo cincisprezece dintre ei se înşiraseră înaintea celorlalţi şi erau gata să-i ajungă, dar atunci cei doi viteji se întoarseră spre ei ca doi mistreţi şi, scoţând strigăte cumplite, îşi înălţară săbiile. Cazacii se opriră.

Jupân Longinus cu paloşul lui uriaş li se părea o fiinţă din altă lume.

Aşa cum doi lupi cenuşii, încolţiţi de ogari, se întorc şi îşi arată dinţii albi, iar câinii scheaună de departe şi nu cutează să se arunce asupra lor, tot aşa şi cei doi oşteni se întoarseră de câteva ori şi de fiecare dată cei care veneau înainte se opreau. Numai o dată unul mai curajos se repezi cu coasa la ei, dar Michał sări ca o pisică sălbatică spre el şi-l înţepă de moarte. Ceilalţi îşi aşteptau fârtaţii care veneau puhoi în goană.

Dar şi polcul oştenilor era din ce în ce mai aproape, iar jupân Zagłoba zbura cu sabia ridicată, scoţând strigăte neomeneşti.

— Loveşte! Ucide!

Deodată se auzi tunul bubuind în întărituri şi o ghiulea încărcată cu mitralii porni hohotind ca un huhurez, însemnă pe cer un arc roşu şi căzu în grămada de cazaci; urmă a doua, a treia, a zecea. Părea că lupta începe din nou.

Până la asediul Zbarażului cazacii nu cunoşteau acest soi de ghiulele şi, când erau treji, se temeau grozav de ele, crezându-le fermecate de Jarema. Puhoiul se opri dintr-odată, se rupse în două, dar tot atunci răbufniră şi mitraliile, împrăştiind spaima, moartea şi nimicirea.

— Scape cine poate! Mântuiţi-vă! se auziră glasuri înfricoşate.

Şi dădură bir cu fugiţii, iar Longinus şi Wołodyjowski ajunseră în acest timp la pâlcul salvator al husarilor.

Zagłoba îi lua de gât când pe unul, când pe celălalt şi îi săruta pe obraji şi pe ochi. Bucuria îi tăia răsuflarea, dar el încerca să se stăpânească, nevrând să-şi arate moliciunea inimii, şi striga:

— Ha, pârliţilor! Nu zic că-mi sunteţi dragi, dar m-am temut pentru voi! Tăia-v-ar să vă taie! Aşa de bine vă cunoaşteţi slujba, că rămâneţi tot în coadă? Meritaţi să vă lege de picioare şi să vă târască pe maidan cu caii! Sunt cel dintâi care am să-i spun prinţului să vă dea o poenam{186}. Acum să mergem la culcare. Să-i mulţumim lui Dumnezeu şi pentru asta! Norocul câinilor că i-au gonit

mitraliile, i-aş fi tocat ca pe varză. Prefer să mă bat, decât să privesc liniştit cum îmi mor prietenii. Astăzi trebuie să ne îmbătăm! Slavă Domnului! Credeam că mâine o să cântăm un requiem. Îmi pare rău că nu ne-am încăierat cu ei, fiindcă grozav mă furnică braţul, deşi i-am scărmănat destul de bine şi în adăposturi.

CAPITOLUL XXVI.

PENTRU A ZĂDĂRNICI LUCRĂRILE cazacilor şi a înlesni apărarea oştilor împuţinate, polonezii fură nevoiţi să-şi înconjoare tabăra cu alte valuri de apărare şi mai scurte. Săpară toată noaptea care urmă atacului, dar nici cazacii nu staturã cu mâinile încrucişate. În noaptea de marţi spre miercuri se apropiară în tăcere şi ridicară al doilea val, cu mult mai înalt, de pe care strigară în zori şi începură să tragă cu flintele; împroşcară apoi cu plumbi patru zile şi patru nopţi. Se făcură pagube mari de amândouă părţile, căci se luau la întrecere cei mai buni ţintaşi.

Din când în când gloatele de cazaci şi de ţărani porneau la atac, dar nu ajungeau până la valul de apărare, doar împuşcăturile deveneau tot mai dese. Având forţe numeroase, vrăjmaşul schimba mereu polcurile care luptau, conducându-le pe unele la odihnă, pe altele la bătălie. În tabăra polonă oştenii n-aveau cu cine să fie înlocuiţi; aceiaşi oameni trebuiau să tragă cu muschetele, să se ridice în fiecare clipă şi să se apere de ameninţarea năvălitorilor, să îngroape morţii, să sape puţuri şi să înalţe valul întruna pentru a-i adăposti mai bine. Dormeau, mai degrabă moţăiau la posturi printre plumbii care zburau atât de des, încât în fiecare dimineaţă puteai să-i măturі fără primejdie de pe medeanul dinapoia întăriturilor. Timp de patru zile nimeni nu-şi dezbrăcă hainele care, udate de ploaie şi uscate de soare, încălzeau cumplit peste zi şi înfrigurau peste noapte – timp de patru zile nimeni nu puse în gură nici o picătură de mâncare caldă. Beau horilcă amestecată cu pulbere pentru a-i mări tăria, ronţăiau pesmeţi şi

mestecau carnea afumată şi uscată prin fum şi împuşcături, în şuier de plumbi şi bubuit de tunuri.

Şi „nu era nimic dacă vreunul căpăta vreo rană la cap sau în altă parte”. Oşteanul îşi lega capul însângerat cu câte o cârpă murdară şi se bătea mai departe. Erau nişte oameni ciudaţi: cu scurtele zdrenţuite şi platoşele ruginite, cu muschetele crăpate în mâini, cu ochii roşii de nesomn, dar veşnic treji, totdeauna gata la orice, ziua şi noaptea, pe ploaie sau pe vreme frumoasă, totdeauna dornici de luptă.

Oştenii îşi îndrăgiseră căpetenia, îndrăgiseră primejdiile şi atacurile, rănile şi moartea. O înflăcărare vitejească stăpânea sufletele, inimile deveniseră semeţe, minţile se „întăriseră”. Grozăviile se schimbaseră pentru ei în desfătare. Steagurile se întreceau în a-şi face datoria, în a răbda de foame, de somn, în trudă, bărbăţie şi îndârjire. Se ajunse până acolo, încât oştenii erau ţinuţi cu greu pe întărituri, fiindcă nu se mai mulţumeau să se apere, ci se năpusteau asupra vrăjmaşului, cum se reped la stână lupii turbaţi de foame. În toate polcurile domnea o veselie sălbatică. Dacă cineva ar fi pomenit de predare, l-ar fi rupt în bucăţi cât ai clipi din ochi. „Aici vrem să murim!” repetau toţi.

Fiecare poruncă a căpeteniei era îndeplinită cu iuţeala fulgerului. Într-o seară, pe când cerceta întăriturile, auzind că focul steagului regal ce purta numele Leszczyński slăbeşte, prinţul veni înaintea oştenilor şi-i întrebă:

— De ce nu mai trageţi?

— Am sfârşit pulberea, Luminăţia Ta, şi am trimis la cetate să mai aducă.

— Acolo e mai aproape! spuse prinţul, arătând şanţurile duşmane.

Abia apucă să-şi isprăvească vorba, că tot steagul sări de pe întărituri, porni în goană spre vrăjmaş şi căzu ca o furtună asupra şanţurilor. Îi zdrobiră pe cazaci cu săbiile, bâtele şi cu paturile muschetelor, bătură în cuie patru tunuri şi, după o jumătate de ceas, oştenii, decimaţi, dar

învingători, se întoarseră cu rezerve însemnate de pulbere în butoiaşe şi cornuri de vânătoare.

Zilele se scurgeau una după alta. Şanţurile cazacilor înconjurau ca un inel tot mai strâns întăriturile, înfigându-se în ele, precum cuiele într-un trunchi de copac. Se trăgea atât de aproape, încât fără să mai socotim atacurile, cel puţin zece oameni căzeau zilnic din fiecare steag; preoţii nu mai pridideau cu sfintele taine. Asediaţii puneau în faţă care şi corturi, întindeau piei şi veşminte; noaptea îngropau morţii, care pe unde căzuse, iar cei rămaşi în viaţă se băteau cu şi mai multă înverşunare pe mormintele tovarăşilor de ieri. Chmielnicki irosea fără nici o măsură oamenii, fiecare năvală îi aducea alte şi alte pierderi. Se mira grozav de împotrivirea apărătorilor; socotise că timpul va face să scadă curajul şi forţele celor împresuraţi, dar vremea trecea, iar ei arătau un dispreţ tot mai mare faţă de moarte.

Căpeteniile dădeau pildă oştenilor. Prinţul Jeremi dormea pe întărituri, pe pământul gol, bea horilcă şi se hrănea cu carne de cal afumată, îndurând oboseala şi schimbările de vreme laolaltă cu ceilalţi. Stegarul Coroanei, Koniecpolski, şi starostele de Krasny Staw conduceau ei înşişi polcurile de călărime când ieşeau împotriva duşmanului; în timpul atacurilor stăteau fără armură sub grindina de plumbi. Chiar acele căpetenii cărora le lipsea îndemânarea războinică şi la care oştenii se învăţaseră să privească neîncrezători, cum era Ostroróg, se schimbaseră în alţi oameni sub conducerea lui Jeremi. Bătrânul Firlej şi Lanckoroński dormeau de asemenea pe întărituri, iar Przyjemski ziua aşeza tunurile şi noaptea scurma pământul ca o cârtiţă, săpând lăcaşuri pentru contra-mine sub minele cazacilor aruncând în aer şanţuri sau deschizând drumuri pe sub pământ, pe unde oştenii se iveau ca nişte duhuri ale morţii printre zaporojenii adormiţi.

În cele din urmă, Chmielnicki hotărî să încerce să negocieze, nădăjduind că între timp va izbuti să scornească

ceva. În seara zilei de 24 iulie cazacii începură să strige din şanţuri la oşteni să înceteze împuşcăturile. Un trimis zaporojean dădu de ştire că hatmanul doreşte să-l vadă pe bătrânul Zaćwilichowski. După o scurtă chibzuială, căpeteniile se învoiră şi stegarul părăsi întăriturile.

Luptătorii văzură de departe cum i se căciuleau cazacii din şanţuri, deoarece Zaćwilichowski în scurtul timp al soliei sale izbutise să câştige respectul zaporojenilor sălbatici şi însuşi Chmielnicki îi arăta cinstea cuvenită. Împuşcăturile conteniră. Cazacii se apropiară prin şanţuri până la marginea valului de apărare, iar apărătorii coborâră spre ei. Amândouă părţile erau cu luare-aminte, dar nu era nici o primejdie în aceste întâlniri. Şleahticii îi preţuiseră întotdeauna mai mult pe cazaci, decât pe ţăranii obişnuiţi, iar acum, preţuindu-le bărbăţia şi îndârjirea în luptă, vorbeau cu ei de la egal la egal, ca nişte cavaleri cu alţii de aceeaşi teapă. Cazacii priveau cu uimire de aproape la acest cuib de lei de necucerit, care înfrunta toată puterea lor şi a hanului. Aşa că începură să se apropie, să sporovăiască şi să se plângă că se varsă atâta sânge creştinesc, iar la urmă se cinstiră cu tutun şi horilcă.

— Ei, Domniile Voastre! ziceau bătrânii zaporojeni, dacă v-aţi fi bătut întotdeauna aşa, n-ar fi fost Apele Galbene, Korsuń şi Piławce. Parcă sunteţi diavoli, nu oameni. Aşa război nici n-am mai văzut pe lume.

— Veniţi mâine şi poimâine şi totdeauna ne veţi găsi la fel.

— Ehei, o să venim, dar acum mulţumim lui Dumnezeu pentru acest răgaz. Mult sânge creştinesc se varsă. Dar şi voi o să muriţi de foame.

— Regele va veni mai repede ca foamea; abia ne-am şters la gură după o mâncare gustoasă.

— Iar dacă ne va lipsi hrana, o s-o căutăm în tabăra voastră, zise Zagłoba, punându-şi mâinile în şold.

— Să dea Dumnezeu ca tătucul Zaćwilichowski să se înţeleagă cu hatmanul nostru, că dacă nu va izbândi nimic, diseară pornim iar la atac.

— Şi nouă ne era dor de luptă.
— Hanul a făgăduit că toţi veţi fi spârcuiţi.
— Iar prinţul nostru i-a făgăduit hanului că-l va lega de barbă la coada calului.
— O fi el vrăjitor, dar nu-l va răzbi.
— Mai bine porneaţi alături de cneazul nostru împotriva păgânilor, decât să ridicaţi mâna împotriva stăpânirii.
— Alături de cneazul vostru. Hm! ar fi fost bine.
— Atunci de ce vă răzvrătiţi? Va veni regele, temeţi-vă de rege. Cneazul Jarema v-a fost şi el ca un părinte.
— Aşa părinte! Ca moartea. Nici ciuma n-a doborât atâţia cazaci.
— Va fi şi mai rău, încă nu l-aţi cunoscut cum se cuvine.
— Nici nu vrem să-l cunoaştem. Bătrânii noştri spun că toţi cazacii care-l văd trebuie să moară.
— Aşa se va întâmpla şi cu Chmielnicki.
— Numai Dumnezeu ştie ce va fi. Un lucru e sigur, amândoi n-au loc pe lumea asta. Tătucul nostru zice că dacă ni l-aţi da pe Jarema, v-ar lăsa slobozi şi ne-am închina cu toţii regelui.
Oştenii începură să răsufle greu, să-şi încrunte sprânceana şi să scrâşnească din dinţi.
— Gura, că punem mâna pe săbii.
— Vă supăraţi voi, leşilor, ziceau cazacii, dar tot veţi fi făcuţi bucăţi până la urmă.
Şi aşa vorbeau între ei, uneori cu prietenie, alteori cu ameninţări, care fără voia lor se auzeau ca nişte tunete îndepărtate. Zaćwilichowski se întoarse în tabără după amiază. Nu putea fi vorba de nici o înţelegere şi nu se ajunsese la întreruperea luptelor. Chmielnicki pretindea nici mai mult, nici mai puţin decât să i se dea pe mână prinţul şi stegarul Koniecpolski. La urmă începuse să înfăţişeze nedreptăţile oştilor zaporojene, încercând să-l convingă pe Zaćwilichowski să rămână cu el. Bătrânul viteaz se făcuse roşu ca racul, sărise în picioare şi plecase. Seara avu loc un atac respins cu pierderi sângeroase. Timp

de două ceasuri întreaga tabără fusese în foc. Nu numai că năvălitorii fură aruncaţi înapoi de pe valul de apărare, dar pedestraşii cuceriră primele şanţuri, sfărâmară locurile de tragere, adăposturile şi dădură foc iarăşi la paisprezece turnuri de luptă. În noaptea aceea Chmielnicki se jură înaintea hanului că nu va părăsi asediul câtă vreme va mai rămâne un singur om viu în şanţuri.

A doua zi în zori începură iar împuşcăturile, înălţarea valurilor şi o zi întreagă de luptă cu topoare, coase, cuţitoaie, săbii, pietre şi bolovani de pământ. Simţămintele prieteneşti de ieri şi mila pentru sângele creştinesc vărsat făcură loc unei încrâncenări şi mai mari. Ploaia cădea de dimineaţă în răstimpuri, în ziua aceea oştenii primiră porţiile pe jumătate, lucru pentru care jupân Zagłoba făcu mare tărăboi, dar burţile goale îndoiră înverşunarea luptătorilor. Se jurară să cadă unul peste altul, dar să nu se predea până la ultima suflare. Seara aduse altă năvală a cazacilor îmbrăcaţi turceşte, care dură totuşi mai puţin. Se lăsă o noapte plină de zgomote şi de strigăte, „noapte de sfadă”. Se ocărau unii pe alţii, se băteau în grupuri şi perechi. Jupân Longinus ieşi la harţ, dar nu voia nimeni să se lupte cu el – trăgeau doar cu flinta de departe. În schimb, se acoperiră de slavă Stępowski şi Wołodyjowski care îl ucise pe Dudar, un vajnic mânuitor de sabie.

— În cele din urmă ieşi şi jupân Zagłoba, dar numai la lupta cu ascuţişul limbii. „După ce l-am tăiat pe Burłaj (spunea el), nu pot să mă bat cu orice nepriceput!” La harţul din gură nu găsi pe nimeni care să-i ţină piept dintre cazaci şi îi făcu să crape de ciudă, când, ascuns bine printre ierburi, striga cu glasu-i puternic, ce ieşea parcă din pământ.

— Ticăloşilor, voi staţi aici la Zbaraż şi oastea lituaniană coboară pe Nipru. O să le dea bineţe nevestelor şi codanelor voastre. În primăvara viitoare o să găsiţi puzderie de ţânci roşcovani prin colibe, dacă le veţi mai găsi şi pe acestea.

Era adevărat, oastea lituaniană venea în jos pe Nipru sub conducerea lui Radziwiłł, arzând şi nimicind totul în cale, lăsând numai apa şi pământul pustiu. Cazacii ştiau că e aşa şi turbau de furie, iar în loc de răspuns îi trimiteau lui jupân Zagłoba o grindină de plumbi care cădeau ca şi când ar fi scuturat cineva pere dintr-un copac. Dar jupân Zagłoba îşi pitea capul printre ierburi şi striga iarăşi:

— N-aţi nimerit, suflete de câini, da' eu l-am nimerit pe Burłaj. Să vină unul aici să se lupte cu mine! Mă cunoaşteţi voi bine! Daţi-i zor, ticăloşilor, trageţi cât mai aveţi timp fiindcă la toamnă o să despăducheaţi tătăraşii de la Crîm sau o să ridicaţi diguri pe Nipru. Veniţi! Veniţi! O para pentru capul lui Chmiel al vostru! Daţi-i una în bot din partea mea, din partea lui Zagłoba! Auziţi? Hei, mojicilor, puţine stârvuri de-ale voastre zac pe câmp? Vă adulmecă şi câinii morţi! Ciuma vă aduce închinăciune. La furcă şi la plug, ticăloşilor, la dubasuri! Mai bine căraţi vişine şi sare împotriva sforului apei, decât să ne faceţi necazuri aici!

Cazacii îşi băteau şi ei joc de „panii care ronţăie trei dintr-un pesmet”, îi întrebau de ce nu mai poruncesc supuşilor să le plătească birul şi dijma, dar tot Zagłoba rămânea deasupra. Aşa zburară vorbele toată noaptea, întrerupte de blesteme şi izbucniri sălbatice de râs în răstimpul dintre împuşcături şi încăierări mai mici sau mai mari. După aceea, Janicki plecă să negocieze cu hanul care-i repetă iarăşi că toţi vor fi făcuţi bucăţele, până când solul îşi pierdu răbdarea şi-i răspunse: „Ne-ai mai făgăduit-o şi altădată, dar până acum n-ai făcut nimic! Cine va veni după capetele noastre, acela şi-l va aduce şi pe al său!” Hanul pretinse ca prinţul Jeremi să se întâlnească pe câmp cu vizirul său, dar era doar un vicleşug care fu descoperit şi negocierile se întrerupseră. De altminteri lupta nu contenise nici o clipă. Seara atacuri, ziua împuşcături de sâneaţă şi flintă, bubuit de tunuri şi „orgi”, ieşiri din întărituri, încăierări, vânzoleală de steaguri învălmăşite, năvala nebunească a călărimii, înfrângeri şi vărsare de sânge din ce în ce mai mare.

Oştenii erau însufleţiţi de o sete aprigă de luptă, de sânge şi de primejdii. Mergeau cântând la bătălie, ca la nuntă. Se obişnuiseră până într-atât cu bubuiturile şi larma, încât polcurile care căpătau poruncă să se odihnească, dormeau buştean, cu tot focul şi ploaia de plumbi care cădeau necontenit. Hrana era tot mai puţină, deoarece căpeteniile nu aprovizionaseră tabăra îndestul înainte de venirea prinţului. Toate se scumpiră grozav, dar cine avea bani şi cumpăra horilcă sau pâine împărţea de bunăvoie cu ceilalţi. Nimeni nu ducea grija zilei de mâine, ştiind că de una din două tot vor avea parte: ajutorul regelui sau moartea! Erau pregătiţi pentru amândouă, dar cel mai mult pentru bătălie. Era o pildă nemaiîntâlnită în istorie, zeci de oameni se luptau cu mii de potrivnici cu atâta încrâncenare, cu atâta înverşunare, că fiecare năvală se sfârşea cu o nouă înfrângere pentru cazaci. Mai mult, nu era zi să nu iasă din tabără de câteva ori şi să nu se năpustească asupra duşmanului în propriile şanţuri. Seara, când Chmielnicki credea că truda i-a doborât şi pe cei mai vârtoşi şi îşi pregătea atacurile, auzea deodată cântece vesele. Atunci îşi desfăcea braţele de uimire şi gândea într-adevăr că Jeremi este un vrăjitor mai puternic decât toţi cei care se aflau în tabăra cazacilor. Îl apuca turbarea şi pornea la luptă, vărsând o mare de sânge, pentru că băgase de seamă că steaua lui păleşte alături de steaua acestui prinţ înfricoşător.

În tabăra zaporojenilor se îngânau cântece despre Jarema sau se povesteau despre el lucruri care ridicau părul vâlvoi în capul cazacilor. Se spunea că se iveşte noaptea călare pe întărituri şi creşte văzând cu ochii până când capul îi ajunge mai sus decât turnurile de la Zbaraż; că atunci ochii lui seamănă cu două luni pline, iar paloşul din mână este aidoma cometei prevestitoare de nenorociri, pe care o trimite Dumnezeu pe cer spre pieirea oamenilor. Se mai vorbea că atunci când răcneşte, oştenii căzuţi în luptă se ridică, zăngănind din armuri, şi intră în rânduri alături de

cei vii. Jeremi era pe buzele tuturor: despre el cântau bătrânii cerşetori din liră şi sporovăiau zaporojenii vârstnici, gloatele înapoiate şi tătarii. În aceste discuţii, în această ură, în această spaimă superstiţioasă se simţea parcă o dragoste sălbatică, pe care acest popor al stepei o nutrea faţă de sângerosul lui nimicitor! Întocmai! Chmielnicki pălea pe lângă el nu numai în ochii hanului şi ai tătarilor, dar chiar în credinţa propriului norod şi înţelegea că trebuie să cucerească Zbarażul dacă nu vrea ca farmecul lui să se împrăştie ca întunericul în revărsatul zorilor dimineţii, că trebuie să-l strivească pe acest leu sau să piară.

Iar leul nu numai că se apăra, ci se năpustea în fiecare zi din bârlog din ce în ce mai înspăimântător. Şiretlicurile, trădarea şi puterea nu ajutau la nimic. Ţăranii şi cazacii începeau să murmure. Şi lor le venea greu să stea în fum şi foc, sub grindina plumbilor, în duhoarea hoiturilor şi în ploaie, în arşiţă, faţă în faţă cu moartea. Dar nu de trudă şi greutăţi se temeau cazacii, nu de atacuri şi foc, de sânge şi de moarte, ci de „Jarema”.

CAPITOLUL XXVII.

MULŢI OŞTENI DE RÂND se acoperiră de slavă nepieritoare în şanţurile de neuitat ale Zbarażului, dar lăuta avea să-l slăvească mai întâi pe jupân Longinus Podbipięta pentru marile-i isprăvi, cu care numai modestia lui putea să se ia la întrecere. Era o noapte posomorâtă, întunecoasă şi ploioasă; oştenii, sleiţi de veghea pe întărituri, moţăiau sprijiniţi în arme. Era pentru prima oară când după alte zece zile de împuşcături şi atacuri se aşternea liniştea. Din şanţurile cazacilor, aflate la o depărtare de numai treizeci de paşi, nu se mai auzeau chemările, blestemele şi larma obişnuită. Se părea că vrăjmaşul, vrând să-i vlăguiască pe apărători, se istovise în cele din urmă pe sine. Unde şi unde mai strălucea luminiţa firavă a vreunui foc ascuns de ierburi; dintr-un loc se

auzeau sunetele dulci ale unei lire, la care cânta vreun cazac; departe în tabăra tătarilor nechezau caii, iar pe întărituri răsunau în răstimpuri glasurile străjilor.

În noaptea aceea, steagurile de cuirasieri ale prinţului îndeplineau slujba de pedestraşi în tabără, aşa că Skrzetuski, Podbipięta, micul cavaler şi jupân Zagłoba stăteau pe întărituri şi vorbeau în şoaptă; în clipele de tăcere ascultau răpăitul picăturilor de ploaie care cădeau în şanţuri. Skrzetuski spunea:

— Mi se pare ciudată tăcerea asta. M-am învăţat cu bubuiturile şi larma, iar liniştea îmi sună în urechi. Numai să nu se ascundă vreo trădare în hoc silentio{187}.

— De când trăiesc cu o jumătate de porţie, mi-e totuna! bodogăni Zagłoba posomorât. Curajul meu are nevoie de trei lucruri: să mănânc, să beau şi să dorm. Cea mai bună curea, dacă nu e unsă, se usucă şi crapă. Ce să mai vorbim dacă pe deasupra mai stă şi în apă, ca şi cânepa în baltă. Ploaia ne udă, cazacii ne meliţează întruna, cum să nu sară puzderiile din noi? Bine-am ajuns: pituşca de pâine costă un florin, iar litra de horilcă cinci. Nici un câine n-ar lua în gură apa asta puturoasă, fiindcă şi fântânile duhnesc a stârvuri, iar eu sunt tot atât de însetat ca şi cizmele mele, care s-au căscat ca nişte guri de peşte.

— Da, dar cizmele Domniei Tale beau şi apă fără să mai facă mofturi, zise Wołodyjowski.

— Pane Michał, mai bine tăceai. Eşti cât un piţigoi de mare şi te saturi dintr-un bob de mei şi un degetar de băutură. Eu însă mulţumesc lui Dumnezeu că nu sunt atât de firav, pe mine m-a născut o femeie, nu m-a râcâit nici o găină din gunoi cu piciorul dinapoi, de aceea trebuie să mănânc şi să beau ca un om, nu ca un cărăbuş şi, pentru că n-am avut nimic în gură de la amiază, în afară de salivă, glumele tale nu-mi sunt pe plac.

Aici jupân Zagłoba începu să gâfâie mânios, iar Michał îşi puse mâna în şold şi grăi:

— Am aici un bidonaş, pe care l-am smuls astăzi de la un cazac, dar de vreme ce m-a râcâit o găină din gunoi, gândesc că nu-ţi va plăcea nici horilca unei persoane atât de neînsemnate ca mine. Jane, să bem! rosti întorcându-se către Skrzetuski.

— Dă-o încoace, că s-a făcut răcoare! răspunse Skrzetuski.

— Bea şi dă-i şi lui jupân Longinus.

— Pane Michał, eşti un înşelător, zise Zagłoba, dar eşti un bărbat de ispravă, care îţi iei de la gură ca să dai la alţii. Sfinţite să fie găinile care râcâie din gunoi nişte oşteni ca tine; dar pesemne că asemenea găini nu se află pe lume şi nu m-am gândit la tine.

— Dacă-i aşa, ia şi Domnia Ta de la Podbipięta; nu vreau să-ţi fac o nedreptate, se îmbună Michał.

— Ce faci, Domnia Ta? mai lasă-mi şi mie! strigă Zagłoba speriat, uitându-se la lituanianul care bea. De ce ridici capul atâta? Să dea Dumnezeu să rămâi aşa! Ai maţele prea lungi şi le umpli greu. Toarnă ca-ntr-un pin scorburos! Bată-te-ar!

— Abia am dus-o la gură, zise jupân Longinus, dându-i bidonaşul.

Jupân Zagłoba îşi dădu capul pe spate şi bău tot ce mai rămăsese, după care sforăi şi spuse:

— Mă mângâi numai la gândul că dacă se vor sfârşi odată toate greutăţile şi Dumnezeu va îngădui să scăpăm cu viaţă din acest război, o să ne îndestulăm şi pentru lipsurile de acum. Se vor gândi la vreo răsplată şi pentru noi. Preotul Żabkowski se pricepe să mănânce zdravăn, dar îl las la o poştă.

— Domnia Ta, ce verba veritatis{188} ai auzit azi cu Żabkowski de la părintele Muchowiecki? întrebă Michał.

— Linişte! porunci Skrzetuski, se apropie cineva de pe medean.

Tăcură. Deodată o siluetă întunecată se opri lângă ei şi întrebă în şoaptă:

— Vegheaţi, Domniile Voastre?

— Veghem, Luminăţia Ta, răspunse Skrzetuski, ridicându-se.

— Fiţi cu ochii în patru. Liniştea asta nu prevesteşte nimic bun.

Şi prinţul trecu mai departe, cercetând dacă vreun oştean trudit nu se lăsase biruit de somn. Jupân Longinus îşi împreună mâinile.

— Ce căpetenie, ce războinic!

— Se odihneşte mai puţin ca noi, spuse Skrzetuski. În fiecare noapte înconjură singur tot valul de apărare, până hăt, la al doilea iaz.

— Să-i dea Dumnezeu sănătate!

— Amin.

Urmă o clipă de tăcere. Toţi îşi încordară privirile în întuneric, dar nu se zărea nimic, şanţurile cazacilor amuţiseră. Toate focurile erau stinse.

— Am putea să-i luăm pe neaşteptate, ca pe nişte popândăi în somn! mormăi Wołodyjowski.

— Cine ştie? răspunse Skrzetuski.

— M-a apucat un somn, se plânse Zagłoba, de-mi fug ochii în fundul capului, dar n-am voie să dorm. Curios; când o să fie voie? Trag, nu trag, tu stai cu arma în mână şi te clatini de oboseală ca ovreiul la şabas. Viaţă de câine! Nu ştiu ce m-a moleşit aşa, horilca sau supărarea de azi-dimineaţă pentru papara pe care am mâncat-o pe nedrept eu şi preotul Żabkowski.

— Cum a fost, Domnia Ta? întrebă jupân Longinus. Începuseşi să vorbeşti şi n-ai sfârşit.

— Vă spun îndată, poate că aşa mai scap de somnul ăsta! Am plecat de dimineaţă cu părintele Żabkowski la castel, în nădejdea că vom găsi ceva de mâncare. Mergem încoace şi încolo, ne uităm peste tot, dar degeaba, nu aflăm nimic. Ne întoarcem cătrăniţi când, în curte, ne întâlnim cu preotul calvin, care-l pregătea să moară pe rohmistrul Szenberk, cel care a fost nimerit de un plumb ieri lângă steagul lui Firlej. Îi zic: „De ce te tot învârti pe aici, şolditule, şi faci

scârbă lui Dumnezeu? Ai să atragi nenorocirea asupra noastră!” La care el, încrezându-se pesemne în sprijinul castelanului de Belż, zice: „Credinţa noastră este tot atât de bună ca şi a voastră, dacă nu chiar mai bună!” Cum am auzit asemenea vorbe de ocară, am încremenit. Eu n-am mai scos un cuvânt, fiindcă mă gândeam că îl aveam cu mine pe părintele Żabkowski, aşa că n-aveau decât să înceapă dezbaterea. Şi Żabkowski al meu începe să gâfâie şi-i trimite îndată un argument sub coastă, la care calvinul n-a răspuns nimic; începuse să se clatine şi s-a rezemat de perete. Atunci au picat prinţul cu părintele Muchowiecki şi dă-i ceartă: că iscăm gâlceavă şi scandaluri, că nu e timpul şi locul potrivit pentru aşa ceva, iar argumentele. Ne-au tras un perdaf ca la nişte învăţăcei şi nu ştiu dacă au avut dreptate, fiindcă utinam sim falsus vates{189}, dar calvinii lui Firlej o să atragă vreo nenorocire asupra noastră.

— Şi rohmistrul Szenberk nu s-a întors la credinţa catolică? întrebă Michał.

— Da' de unde! A murit ca un mişel, cum a şi trăit.

— Ce oameni, se leapădă de mântuirea sufletului, dar de încăpăţânare nu! oftă jupân Longinus.

— Dumnezeu ne apără de puterea şi farmecele cazacilor, cuvântă mai departe Zagłoba, iar ei îl mai şi jignesc. Domniile Voastre ştiţi că ei au tras din şanţul acela cu gheme de aţă pe medean? Oştenii spuneau că în locul în care au căzut ghemele, pământul s-a acoperit de lepră.

— Toată lumea ştie că Chmielnicki e slujit de diavoli în loc de slujitori, spuse lituanianul, închinându-se.

— Am văzut vrăjitoarele cu ochii mei, adăugă Skrzetuski, şi vă spun Domniilor Voastre că.

Vorba îi fu întreruptă de Wołodyjowski care îl strânse deodată de umăr şi îi şopti:

— Ia tăceţi!

După care se repezi pe marginea valului de apărare şi ascultă cu luare-aminte.

— Eu n-aud nimic, zise Zagłoba.

— Sst! Ploaia acoperă zgomotele! răspunse Skrzetuski. Michał începu să facă semne cu mâna, să nu-l împiedice, şi ascultă încă un răstimp cu atenţie, apoi se apropie de cei trei prieteni.

— Vin, şopti.

— Vesteşte-l pe prinţ! A plecat spre corturile lui Ostrorog, porunci încet Skrzetuski, iar noi alergăm să-i prevenim pe oşteni.

Şi porniră îndată de-a lungul întăriturilor, oprindu-se la fiecare pas şi dând de ştire străjilor.

— Vin! Vin!

Vorbele alergau ca un fulger tăcut din gură în gură. După un sfert de ceas veni şi prinţul călare şi împărţi porunci ofiţerilor. Deoarece vrăjmaşul voia pesemne să surprindă tabăra adormită şi fără pază, prinţul hotărî să se prefacă luat pe nepusă masă. Oştenii aveau să stea cât se poate de liniştiţi şi să-i lase pe năvălitori să se apropie până la valul de apărare şi abia când vor auzi o bubuitură de tun, să-i lovească pe neaşteptate.

Oştenii erau pregătiţi, aşa că numai ţevile muschetelor se aplecară fără zgomot, după care se lăsă o tăcere adâncă. Skrzetuski, jupân Longinus şi Wołodyjowski răsuflau unul lângă altul, iar jupân Zagłoba rămase şi el cu ei, fiindcă ştia din experienţă că cei mai mulţi plumbi cădeau pe medean; pe întărituri se simţea mai în siguranţă alături de săbiile celor trei prieteni.

Se aşeză doar puţin înapoia vitejilor, ca să nu-l ajungă primul iureş. Podbipięta îngenunche mai la o parte cu „Rupe-gluga” în mână, iar Wołodyjowski se piti lângă Skrzetuski şi-i şopti la ureche:

— Vin, nu mai încape îndoială.

— Pas de marş.

— Nu sunt gloatele de ţărani şi nici tătarii.

— E pedestrimea zaporojeană.

— Sau ienicerii; ei mărşăluiesc foarte bine. I-am tăia mai bine de pe cal!

— E prea întuneric pentru călărime.
— Acum auzi?
— Sst! Sst!
Tabăra părea cufundată într-un somn adânc. Nicăieri nici o mişcare, nici o lumină – pretutindeni stăpânea o tăcere de moarte, întreruptă doar de răpăitul mărunt al ploii cernute ca prin sită. În afară de acest fâsâit neîntrerupt se isca treptat altul, uşor, dar mai lesne de prins cu urechea, măsurat şi tot mai aproape, tot mai limpede; în cele din urmă, la câteva zeci de paşi de şanţ se ivi o masă deasă, prelungă, mai neagră decât întunericul, care se opri în loc.
Apărătorii îşi ţinură răsuflarea, numai micul cavaler îl ciupea de picior pe Skrzetuski, vrând să-şi arate mulţumirea în acest fel.
În acest timp duşmanii se apropiară de şanţ şi sloboziră scările, coborâră pe ele, apoi se rezemară de valul de apărare.
Întăriturile polone tăceau mereu, de parcă muriseră cu toţii – era o tăcere de mormânt.
Ici şi colo, cu toată grija atacatorilor, scările începură să scârţâie şi să trosnească. „O să vă dea un bobârnac!” se gândea Zagłoba.
Wołodyjowski încetă să-l mai ciupească pe Skrzetuski; iar jupân Longinus strânse mânerul „Rupe-glugii” şi îşi încordă privirile, pentru că era cel mai aproape de val şi se aştepta să lovească cel dintâi.
Deodată trei perechi de mâini apărură la margine şi apucară cu putere, iar după ele începură să se ridice treptat şi cu mare grijă trei vârfuri de coifuri. mai sus, tot mai sus. „Sunt turci” se bucură jupân Longinus.
În clipa aceea câteva mii de muschete detunară înfricoşător; se făcu lumină ca ziua. Înainte ca lumina să se stingă, jupân Longinus se opinti şi izbi năprasnic cu paloşul, de se auzi aerul vâjâind.
Trei trupuri se prăbuşiră în şanţ, trei capete cu coifuri se rostogoliră la picioarele viteazului îngenuncheat.

Atunci, cu toate că iadul urcase pe pământ, cerul se deschise deasupra lui jupân Longinus, coruri de îngeri îi cântau în piept şi parcă se înălţau la cer, lupta ca în vis şi loviturile paloşului erau ca o rugăciune de mulţumire.

— Toţi morţii din neamul Podbipięta, începând de la străbunicul Stowejko, se bucurară în cer, că cel din urmă Podbipięta – „Rupe-glugă” care trăia pe pământ era atât de viteaz.

Acest atac, la care luaseră parte alături de duşman polcurile turcilor din Rumelia, Silistra şi gărzile de ieniceri ale hanului, fu respins cu mai multe pierderi decât celelalte, atrăgând deasupra capului lui Chmielnicki o furtună îngrozitoare. Mai înainte făgăduise că polonii vor lupta cu mai puţină înverşunare împotriva turcilor şi va cuceri tabăra, dacă i se îngăduie să folosească aceste polcuri. Fu deci nevoit să-l îmblânzească pe han şi pe mârzacii turbaţi cu multe daruri. Hanul căpătă zece mii de taleri, iar Tuhai-bei, Karz-Aga, Subagazi, Nuradyn şi Galga câte două. În acest timp, în tabăra polonă slujitorii adunau morţii de prin şanţuri, nestingheriţi de împuşcăturile cazacilor. Oştenii se odihniră până dimineaţa, fiindcă nu se mai îndoia nimeni că atacul nu se va mai repeta. Dormiră cu toţii somn de plumb, în afară de steagurile de strajă şi de jupân Longinus Podbipięta care zăcu toată noaptea cu faţa în jos pe paloş, mulţumind lui Dumnezeu că-i îngăduise să-şi îndeplinească jurământul şi să se acopere de atâta slavă; numele lui trecea din gură în gură în tabără şi în tot târgul. A doua zi îl chemă prinţul-voievod şi îl lăudă mult, iar oştenii veniră grămadă toată ziua să-l firitisească şi să vadă cele trei capete pe care slujitorii le aduseseră înaintea cortului, şi care începuseră să se învineţească. Mulţi îl lăudară, invidiindu-l, iar câtorva nu le venea să creadă, fiindcă toate erau netezite deopotrivă, cu apărătorile de oţel de la coifuri cu tot, ca şi când le tăiase cineva cu foarfecele.

— Domnia Ta, eşti un sartor{190} grozav! se minunau şleahticii. Ştiam că eşti un cavaler destoinic, dar pentru

asemenea lovitură ar putea să te pizmuiască şi luptătorii din vechime, nici cel mai binevoitor călău n-ar fi făcut o treabă mai bună.

— Nici vântul nu zboară deodată trei chipie, cum a retezat el cele trei capete! spuneau unii.

Şi toţi îi strângeau mâna lui jupân Longinus, iar el stătea cu ochii plecaţi, zâmbind dulce şi parcă dezvinovăţindu-se.

— S-au aşezat bine, şi.

Încercară apoi paloşul, dar cum era o spadă pentru două mâini, de pe vremea cavalerilor teutoni, nimeni nu era în stare s-o mânuiască uşor, nici chiar părintele Żabkowski, cu toate că frângea potcoava în pumn ca pe o trestie.

Se strângea tot mai multă lume în jurul cortului, iar jupân Zagłoba, Skrzetuski şi Wołodyjowski îndeplineau datoriile de gazdă, cinstindu-i pe oaspeţi doar cu istorisiri, fiindcă altceva n-aveau; în tabără pesmeţii erau pe sfârşite, iar oştenii nu mai primeau de mult decât carne de cal afumată. Dar însufleţirea ţinea loc de mâncare şi de băutură. Mai la urmă, când ceilalţi începuseră să se împrăştie, veni şi Marek Sobieski, starostele de Krasny Staw, însoţit de porucinicul Stępowski. Jupân Longinus alergă în întâmpinarea lor. Starostele îi dădu bineţe şi-i zise:

— La Domnia Ta e sărbătoare astăzi.

— Adevărat, mare sărbătoare, răspunse Zagłoba, fiindcă prietenul nostru şi-a îndeplinit jurământul.

— Slavă Domnului! se bucură starostele. Frăţioare, în curând o să te ducem la altar. Ai pus ochii pe vreuna?

Jupân Longinus se fâstâci grozav şi se înroşi până în vârful urechilor, iar starostele urmă:

— După încurcătura Domniei Tale, văd că aşa este. E o datorie sfântă să nu laşi să piară asemenea neam. Să dea Dumnezeu ca toţi oştenii să se nască aidoma Domniilor Voastre.

Spunând acestea, începu să strângă mâinile lui jupân Longinus, Skrzetuski, Zagłoba şi Wołodyjowski care se bucurară foarte, auzind asemenea laudă, fiindcă starostele

de Krasny Staw era oglinda bărbăţiei, a cinstei şi a tuturor virtuţilor cavalereşti. Era Marte în carne şi oase; Dumnezeu îşi revărsase din belşug asupra lui toate darurile: prin frumuseţea-i neobişnuită îl întrecea până şi pe fratele său mai tânăr, Jan{191}, regele de mai târziu, averea şi numele îl aşezau alături de fruntaşii ţării, iar însuşirile războinice i le ridica în slăvi însuşi marele Jeremi. Ar fi fost o stea neobişnuită pe cerul Republicii, dacă nu s-ar fi stins, din voia lui Dumnezeu, înainte de vreme, în ziua înfrângerii; strălucirea ei a trecut asupra mai tânărului Jan.

În vreme ce oştenii noştri se bucurau grozav de laudele viteazului, starostele nu se mulţumi cu atâta şi vorbi mai departe.

— Am auzit multe lucruri despre Domniile Voastre de la prinţul-voievod, care vă are la inimă mai mult decât pe alţii. De aceea, nu mă miră că îl slujiţi fără să vă gândiţi la înaintarea care ar veni mai lesne în steagurile regale.

La acestea Skrzetuski răspunse:

— Toţi suntem înscrişi şi în steagul de husari ai regelui, afară de jupân Zagłoba care luptă de bunăvoie, mânat de vitejia-i înnăscută. Slujim sub flamurile prinţului-voievod, în primul rând din dragoste pentru el, apoi pentru că am vrut să ne batem cât mai mult.

— Dacă asta v-a fost dorinţa, bine faceţi. Nu încape îndoială că jupân Podbipięta nu şi-ar fi găsit nicăieri atât de lesne cele trei capete, răspunse starostele. Cât priveşte războiul, în vremurile pe care le trăim, toţi suntem sătui de el.

— Mai mult decât de celelalte, se tângui Zagłoba. De azi-dimineaţă tot vin cu laude la noi, dar dacă ne-ar pofti cineva la o gustare şi la o înghiţitură de horilcă, acela ne-ar face cea mai mare cinste.

— N-am mai pus nimic în gură de ieri de la amiază, dar un gât de horilcă poate că se mai găseşte pe undeva. Poftiţi, Domniile Voastre.

Skrzetuski, jupân Longinus şi micul cavaler începură să se împotrivească şi să-l dojenească pe jupân Zagłoba, care scăpa cum putea şi se dezvinovăţea cum ştia el.

— Eu n-am vrut să se înţeleagă asta, zicea, fiindcă e la mijloc ambiţia mea, prefer să dau din ce-i al meu, numai să nu iau de la altul, dar când te pofteşte o faţă atât de vrednică, ar fi o grubianitas{192} să refuzi.

— Ei, haideţi, haideţi! îi îndemnă starostele. Şi mie îmi place să stau între oameni destoinici şi acum avem timp berechet, căci duşmanul stă liniştit! Nu vă poftesc la mâncare, fiindcă până şi carnea de cal se capătă cu destulă greutate, sute de mâini se întind după fiecare cal pe care îl taie pe medean, dar am vreo două carafe de horilcă şi doar n-o să le păstrez numai pentru mine.

Se mai împotriviră o vreme, dar când Marek Sobieski stărui, se urniră cu toţii; Stępowski alergă înainte şi se descurcă atât de bine, că alături de votcă se mai găsiră câţiva pesmeţi şi câteva bucăţi de carne de cal. Jupân Zagłoba se înveseli pe dată şi spuse:

— Când va da Dumnezeu să spargă regele împresurarea, ne vom repezi îndată la carele cu hrană ale şleahticilor. Că multe bunătăţi mai duc întotdeauna cu ei, şi fiecare are mai multă grijă de burtă decât de Republică. Prefer să mănânc, decât să lupt cu ei, dar cine ştie, poate că de faţă cu regele se vor bate cum trebuie.

Starostele se posomorî.

— Am jurat, spuse el, că vom muri cu toţii, dar nu ne vom preda, şi aşa va fi. Trebuie să fim pregătiţi, că vin clipe şi mai grele. Hrană nu mai avem aproape deloc şi, ce e şi mai rău, e că şi pulberea e pe sfârşite. În alţii nu m-aş încrede, dar Domniilor Voastre pot să vă spun acest lucru. În curând nu vom mai avea decât îndârjirea în inimă, sabia în mână şi hotărârea de a muri, altceva nimic. Dă, Doamne, să vină repede regele cât mai repede, pentru că în el e cea din urmă nădejde. E un stăpân viteaz! Nu încape îndoială că nu-şi va cruţa puterile, sănătatea şi viaţa, ca să ne

elibereze, dar are prea puţine forţe şi trebuie să aştepte, iar Domniile Voastre ştiţi cât de anevoie se adună şleahticii. De altminteri, de unde să ştie regele în ce condiţii ne apărăm noi aici, de unde să ştie că mâncăm cele din urmă firimituri?

— Noi ne-am încredinţat lui Dumnezeu, spuse Skrzetuski.

— Aşa, dacă i-ar da cineva de ştire? întrebă Zagłoba.

— Hei, dacă s-ar găsi un bărbat plin de virtuţi, rosti starostele, care s-ar încumeta să se strecoare printre asediatori, acela şi-ar câştiga faimă nemuritoare încă din timpul vieţii, ar fi izbăvitorul întregii oştiri şi ar scăpa ţara de nenorocire. Chiar dacă nu s-ar aduna toţi şleahticii, apropierea regelui ar izbuti să-i împrăştie pe răzvrătiţi. Dar cine să se ducă? Cine cutează, când Chmielnicki a împânzit toate drumurile, de nici un şoarece nu poate să se furişeze din întărituri? Asemenea ispravă înseamnă moarte sigură.

— Dar vicleşugurile la ce mai sunt bune? făcu Zagłoba. Mi-a şi venit unul în minte.

— Care? Care? întrebă starostele.

— Păi uite, zilnic luăm câte o mână de prinşi. Ce-ar fi să-l cumpărăm pe vreunul? Se va preface că a fugit de la noi, apoi se va duce la rege.

— Trebuie să vorbesc cu prinţul, spuse starostele.

Jupân Longinus căzuse adânc pe gânduri, de i se acoperise fruntea de încreţituri, tăcuse tot timpul. Deodată îşi înălţă capul şi rosti cu dulceaţa-i de totdeauna:

— Mă încumet eu să trec printre cazaci.

Când auziră asemenea vorbe, oştenii săriră în sus de uimire, jupân Zagłoba căscă gura, Wołodyjowski începu să-şi mişte mustăcioara în sus şi în jos, Skrzetuski păli, iar starostele de Krasny Staw se lovi cu palma peste genunchi şi exclamă:

— Domnia Ta, te încumeţi să faci una ca asta?

— Domnia Ta, te-ai gândit bine ce vorbeşti? îl întrebă Skrzetuski.

— M-am gândit, răspunse lituanianul, pentru că printre oşteni se vorbeşte de multă vreme că ar trebui să-l vestim pe rege de situaţia în care ne aflăm. Când am auzit, mi-am spus în gând: „Să mă ajute Dumnezeu să-mi îndeplinesc jurământul şi am să mă duc eu.” Sunt un om neînsemnat, chiar dacă o să mă omoare, ce mare pagubă?

— O să te omoare, fără doar şi poate! strigă Zagłoba. Domnia Ta ai auzit ce a spus starostele: e moarte sigură.

— Ei, frăţioare, şi ce-i cu asta? zise jupân Longinus. Dacă vrea Dumnezeu, o să izbutesc, dacă nu, mă va răsplăti în ceruri.

— Dar mai întâi vor pune mâna pe tine, te vor supune la cazne îngrozitoare şi vei muri de moarte cumplită. Omule, ţi-ai pierdut minţile? se mânie Zagłoba.

— Frăţioare, tot am să mă duc, răspunse lituanianul cu blândeţe.

— Nu trece nici pasărea în zbor, fiindcă ar săgeta-o îndată. Ne-au înconjurat cu şanţuri ca pe un bursuc în vizuină.

— Tot am să mă duc, repetă lituanianul. Trebuie să-i mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a îngăduit să-mi îndeplinesc jurământul.

— Ei, uitaţi-vă la el! Uitaţi-vă la el! strigă Zagłoba deznădăjduit. Mai bine dă poruncă să ţi se taie capul, să-l bage într-o ţeava de tun şi să tragă în tabăra cazacilor, pentru că numai aşa ai putea să te strecori printre ei.

— Binefăcătorii mei, lăsaţi-mă să plec! se rugă jupân Longinus, împreunându-şi mâinile.

— A, nu! N-ai să pleci singur, merg şi eu cu tine, spuse Skrzetuski.

— Şi eu cu voi amândoi! adăugă Wołodyjowski, zăngănindu-şi săbioara.

— A, bată-v-ar norocul să vă bată! strigă Zagłoba, luându-şi capul în mâini, bată-v-ar norocul cu „Şi eu! Şi eu!” al vostru, cu hotărârea voastră cu tot! Pentru ei se varsă prea puţin sânge, sunt prea puţine pierderi, prea puţini plumbi! Nu le mai ajunge ce se întâmplă aici, vor pesemne să-şi

frângă gâtul! Da' duceţi-vă dracului şi lăsaţi-mă în pace! Bată-v-ar.

Şi începu să umble prin cort ca un ieşit din minţi.

— Dumnezeu mă pedepseşte, striga el, că am intrat în cârdăşie cu nişte zvânturaţi, în loc să trăiesc în tovărăşia vrednică a unor oameni cu scaun la cap. Aşa-mi trebuie!

O vreme se plimbă furios prin cort, apoi se opri în faţa lui Skrzetuski, îşi duse mâinile la spate şi, privindu-l în ochi, începu să gâfâie încruntat.

— De ce mă prigoniţi, Domniile Voastre, ce rău v-am făcut?

— Doamne fereşte! răspunse cavalerul. Cum aşa?

— Nu mă mir că lui jupân Podbipięta pot să-i treacă prin cap asemenea trăsnăi! Totdeauna i-a stat mintea mai mult în pumn, iar de când a retezat capetele celor mai mari trei prostănaci dintre turci, a ajuns şi el al patrulea.

— Mi-e şi ruşine să te ascult, îl întrerupse lituanianul.

— Şi nu mă mir nici de el, zise mai departe Zagłoba, arătând spre Wołodyjowski. El poate să se ascundă în cizma unui cazac sau să se agaţe ca un scaiete de coada vreunui câine, şi-i vine mai uşor să se strecoare decât nouă. Sfântul Duh nu le-a dat prea multă glagorie nici unuia dintre ei, dar nu mă aşteptam ca tocmai Domnia Ta, în loc să-i opreşti de la asemenea nebunie, să le cânţi în strună şi să le spui că mergi şi Domnia Ta, vrând să ne duci pe toţi patru la chinuri şi la moarte sigură. Ptiu! drace, nu mă aşteptam la asta din partea unui ofiţer pe care însuşi prinţul îl socoteşte un cavaler statornic.

— Cum patru? întrebă Skrzetuski mirat. Şi Domnia Ta vrei să mergi?

— Păi cum altfel! strigă Zagłoba, bătându-se cu pumnul în piept, merg şi eu. Dacă pleacă vreunul dintre voi, sau toţi trei – merg şi eu. Sângele meu să cadă asupra capetelor voastre! O să-mi fie de învăţătură cu cine să mă împrietenesc altă dată.

— Ei, bată-te să te bată, Domnia Ta! se bucură Skrzetuski. Cei trei viteji începură să-l îmbrăţişeze, dar Zagłoba era

mânios, gâfâia şi îi împingea cu coatele, spunând:
— Duceţi-vă dracu'! Nu-mi trebuie ţocăiturile voastre de iude!
Deodată pe întărituri răsunară bubuituri de tun şi pocnete de muschetă. Zagłoba se opri şi zise:
— Iaca na! Poftim de plecaţi!
— Sunt împuşcăturile obişnuite! îl luă peste picior şleahticul.
— Ia te uită! Pentru ei asta nu înseamnă nimic. Jumătate din oaste s-a topit din pricina acestor împuşcături şi ei strâmbă din nas.
— Nu te întrista, Domnia Ta, rosti Podbipięta.
— Taci, roşcovanule! tună Zagłoba, pentru că eşti cel mai vinovat dintre toţi. Domnia Ta ai scornit isprava asta, care dacă nu e prostie curată, atunci eu sunt un prostovan!
— Tot am să mă duc, frăţioare, răspunse jupân Longinus.
— Ai să te duci! Ai să te duci! Ştiu eu de ce! Domnia Ta nu face pe viteazul, că te cunoaşte toată lumea. Ai prea multă curăţenie şi te grăbeşti s-o lepezi afară din întărituri. Eşti cel mai rău dintre toţi cavalerii, nu cel mai bun; eşti o muiere desfrânată care-şi vinde cinstea! Ptiu! Îl mâniem pe Dumnezeu! Asta-i! Domniei Tale nu-ţi arde să te duci la rege, ci ai necheza bucuros prin sate, ca un armăsar pe luncă. Uitaţi-vă la el, ăsta-i cavalerul care are curăţenie de vânzare! Pe viul Dumnezeu, asta e destrăbălare, curată destrăbălare!
— Mi-e ruşine să mai ascult! strigă jupân Longinus, astupându-şi urechile.
— Lăsaţi cearta! rosti grav Skrzetuski. Mai bine să ne gândim ce avem de făcut!
— Pentru Dumnezeu! exclamă starostele de Krasny Staw care până acum ascultase cu uimire cuvintele lui jupân Zagłoba, e o treabă grozavă, dar nu putem să hotărâm nimic fără prinţ. Nu mai încape vorbă. Domniile Voastre sunteţi în slujbă şi trebuie să ascultaţi de poruncă. Prinţul e

în cvartirul său. Să mergem la el, să vedem ce spune de propunerea Domniilor Voastre.

— Ce spun şi eu! zise Zagłoba, şi nădejdea îi însenină chipul. Să mergem cât putem de repede.

Ieşiră şi trecură prin medeanul pe care începuseră să cadă plumbii din şanţurile cazace. Oştenii erau pe valul de apărare, care arăta, de departe, ca nişte tarabe de iarmaroc; atâtea veşminte vechi, pestriţe şi cojoace se întinseseră deasupra, atâtea care se aşezaseră, rămăşiţe de corturi şi tot felul de lucruri ce puteau să slujească drept stavilă în calea plumbilor, care uneori cădeau ziua şi noaptea fără contenire de săptămâni întregi. Şi acum pe deasupra acelor zdrenţe atârnate se înălţa o dâră prelungă de fum albăstrui, iar înaintea lor se vedeau culcate la pământ şiruri de oşteni galbeni şi roşii care trăgeau spre şanţurile cele mai apropiate ale duşmanului. Medeanul arăta ca nişte dărâmături; pe locul neted, scurmat de hârleţe sau driguit de copitele cailor, nu înverzea nici un firicel de iarbă. Unde şi unde se înălţau mormane de pământ scoase din fântânile şi mormintele săpate de curând; unde şi unde zăceau resturi de care sfărâmate, tunuri, butoaie sau oase dezgolite de carne şi albite de soare. Nicăieri nu se vedea nici un cal mort, deoarece, care cum îşi dădea duhul, era luat îndată pentru hrana oştenilor. În schimb, pretutindeni se vedeau grămezi de fier, în cea mai mare parte ghiulele ruginite, care cădeau cu duiumul în fiecare zi pe acest petic de pământ. Urmele războiului crâncen şi ale foamei se zăreau la fiecare pas. Vitejii noştri întâlneau pe drum grupuri de oşteni mai mici sau mai mari, care ici cărau răniţii şi morţii, colo grăbeau în ajutorul tovarăşilor trudiţi de pe valul de apărare – chipuri înnegrite, scofâlcite, bărboase, ochi înflăcăraţi şi aspri, veşminte decolorate de ploaie şi soare, rupte, capete acoperite de multe ori cu zdrenţe murdare, în loc de chipie şi coifuri, arme ca vai de lume. Fără să vrei îţi venea în gând întrebarea: ce se va întâmpla cu această mână de oameni,

biruitori până acum, după ce se vor scurge încă o săptămână, două?

— Domniile Voastre, priviţi, spunea starostele, e timpul, e timpul să dăm de ştire regelui.

— Foametea îşi rânjeşte colţii ca nişte câini, răspunse micul cavaler.

— Ce-o să fie după ce vom mânca şi caii? întrebă Skrzetuski.

Tot vorbind aşa, ajunseră la corturile prinţului, aflate în partea dreaptă a valului de apărare, înaintea cărora se vedeau câţiva călăreţi care duceau poruncile în diferite locuri ale taberei. Caii lor, hrăniţi cu carne de cal afumată şi împănată cu alice, din această pricină cuprinşi de o fierbinţeală continuă, se aruncară în sărituri nebune, neputând cu nici un chip să stea locului. Aşa erau toţi caii călărimii, care, când se năpusteau asupra vrăjmaşului, părea că goneşte pe câmp un stol de grifoni sau de centauri zburând mai mult prin văzduh decât pe pământ.

— Prinţul e în cort? întrebă starostele pe unul dintre călăreţi.

— E cu pan Przyjemski, răspunse oşteanul. Starostele intră înainte, fără să se anunţe, iar cei patru cavaleri se opriră în faţa cortului.

Dar după o clipă uşa cortului se dădu la o parte şi Przyjemski scoase capul afară:

— Domniile Voastre, prinţul vrea să vă vadă degrabă, spuse.

Jupân Zagłoba intră vesel în cort, nădăjduind că prinţul nu se va învoi să arunce în ghearele primejdiei pe cei mai buni dintre oştenii săi, dar se înşela, fiindcă nici nu apucară să i se închine, când Wiśniowiecki zise:

— Starostele mi-a vorbit de hotărârea voastră de a vă strecura afară din tabără. Primesc propunerea. Mai mult decât atâta nu puteţi jertfi pentru ţară.

— Am venit să cerem învoire, răspunse Skrzetuski, fiindcă Luminăţia Ta eşti stăpân pe vieţile noastre.

— Aşadar, vreţi să plecaţi toţi patru?

— Luminăţia Ta! se amestecă Zagłoba. Numai ei vor să plece, eu nu vreau; iau martor pe Dumnezeu că n-am venit aici să mă laud şi nici să vorbesc despre isprăvile mele, şi dacă amintesc de ele, o fac doar pentru că nu vreau să fiu bănuit de frică. Skrzetuski, Wołodyjowski şi Podbipięta din Myszykiszki sunt cavaleri destoinici, nici vorbă, dar şi Burłaj, pe care l-am doborât cu mâna mea, ca să nu mai vorbesc şi de alte fapte, a fost un mare războinic, vrednic să stea alături de Burdabut, de Bohun şi de cele trei capete de ieniceri. De aceea, socotesc că în meşteşugul armelor nu sunt mai prejos decât alţii. Totuşi una e vitejia şi alta e nebunia. Aripi n-avem, iar pe pământ e mai mult ca sigur că nu ne putem furişa.

— Deci Domnia Ta nu te duci? întrebă prinţul.

— Am spus că nu vreau să mă duc, dar n-am spus că nu mă duc. Odată ce m-a pedepsit Dumnezeu cu tovărăşia lor sunt nevoit să stau alături de ei până la moarte. Dacă vom fi la strâmtoare, sabia lui Zagłoba va mai fi bună la ceva, numai că nu pricep ce foloase ar aduce moartea noastră şi gândesc că Luminăţia Ta vei înlătura primejdia ce ne pândeşte, neîngăduind asemenea întreprindere nesăbuită.

— Domnia Ta eşti un prieten de nădejde, răspunse prinţul, şi foarte frumos din partea Domniei Tale că nu vrei să-ţi părăseşti tovarăşii, dar te-ai înşelat în privinţa mea, fiindcă eu mă învoiesc să plecaţi.

— A plesnit buba! mormăi Zagłoba şi braţele îi căzură în jos. În clipa aceea intră în cort castelanul de Bełż.

— Domnia Ta, zise el, oamenii mei au prins un cazac care spune că se pregăteşte un atac pentru noaptea asta.

— Am avut şi eu veste, răspunse prinţul. Totul e gata; să se grăbească numai cu ridicarea noului val de apărare.

— E pe sfârşite!

— Prea bine! rosti prinţul. Până în seară ne vom muta. După care se întoarse spre cei patru viteji.

— Dacă noaptea va fi întunecoasă, după atac e timpul cel mai potrivit să plecaţi.

— Cum aşa? se miră castelanul de Bełż. Domnia Ta pregăteşti o ieşire?

— Va fi şi o ieşire, răspunse prinţul; o s-o conduc eu însumi, dar acum vorbeam despre altceva. Domniile Lor se încumetă să se strecoare printre duşmani şi să dea de veste regelui de situaţia grea în care ne găsim.

Castelanul rămase împietrit, holbă ochii, uitându-se pe rând la cei patru cavaleri.

Prinţul zâmbea mulţumit. Se bucura întotdeauna când oştenii lui erau admiraţi.

— Pentru Dumnezeu! exclamă castelanul, aşadar mai sunt asemenea inimi pe lume? Pe viul Dumnezeu! Eu n-am să vă sfătuiesc să daţi înapoi de la această primejdie.

Jupân Zagłoba se înroşi de ciudă, dar nu mai zise nimic, gâfâind doar ca un urs, iar prinţul stătu o clipă îngândurat, apoi vorbi după cum urmează:

— Nu vreau să irosesc fără folos vieţile Domniilor Voastre, de aceea nu mă învoiesc să plecaţi toţi patru deodată. Să plece unul întâi, dacă-l vor ucide, nu vor întârzia să se laude, cum s-au mai lăudat o dată cu moartea unui slujitor al meu pe care l-au prins aproape de Lwów. Aşadar, dacă-l vor omorî pe cel dintâi, va pleca al doilea şi de va fi nevoie, al treilea şi al patrulea. Dar se prea poate să se furişeze cu bine cel dintâi şi în acest caz nu vreau să primejduiesc zadarnic pe ceilalţi.

— Luminăţia Ta. îl întrerupse Skrzetuski.

— Asta mi-e voia şi porunca, rosti apăsat Jeremi. Şi ca să nu vă certaţi, va pleca primul cel care s-a oferit mai întâi.

— Eu! rosti jupân Longinus cu faţa însorită.

— Astă-seară după năvală, dacă noaptea va fi întunecoasă, mai adăugă prinţul. Nu vă dau nici o scrisoare către rege; vei povesti şi Domnia Ta tot ce vezi aici. Ai să iei numai acest inel cu pecete ca semn de recunoaştere.

Podbipięta luă inelul şi făcu o plecăciune înaintea prinţului care îi luă capul în mâini şi îl ţinu aşa o vreme, apoi îl sărută de câteva ori şi îi spuse mişcat:

— Îmi eşti tot atât de apropiat, ca şi un frate. Oştean al Domnului! Să te călăuzească şi să te ajute Dumnezeul cohortelor îngereşti şi regina heruvimilor! Amin!

— Amin! repetară starostele de Krasny Staw, Przyjemski şi castelanul de Belż.

Prinţul avea lacrimi în ochi; era un adevărat părinte pentru oşteni; ceilalţi plângeau, iar trupul lui Podbipięta era scuturat de fiori de înflăcărare şi sufletu-i curat, umil şi viteaz se bucura în adâncuri de nădejdea jertfei apropiate.

— Istoria va scrie despre fapta Domniei Tale! strigă castelanul de Belż.

— Non nobis, non nobis, sed nomini tuo, Domine, da gloriam, rosti prinţul.

Oştenii ieşiră din cort.

— Ptiu, mi s-a pus un nod în gât şi gura mi-e amară ca după pelin, se văita Zagłoba. Şi cazacii trag întruna – lovi-i-ar trăsnetul! blestemă el, arătând spre şanţurile fumegânde ale zaporojenilor. Of, grea povară să trăieşti pe lumea asta! Jupâne Longinus, trebuie oare să pleci neapărat? Nu mai e nimic de făcut! Să te păzească îngerii cerului. Secera-i-ar ciuma pe netrebnicii ăştia!

— Trebuie să mă despart de Domniile Voastre, zise jupân Longinus.

— Cum aşa? Unde te duci? îl întrebă Zagłoba.

— La părintele Muchowiecki, la spovedanie, frăţioare. Trebuie să-mi curăţ sufletul de păcate.

Şi jupân Longinus porni în grabă la castel, iar ei se îndreptară spre valul de apărare. Skrzetuski şi Wołodyjowski tăceau, de parcă li se înecaseră corăbiile, iar jupân Zagłoba bodogănea întruna:

— Mă tot astupă ceva în gât. Nu mă aşteptam să-mi pară aşa de rău, dar e omul cel mai virtuos din lume! Zică cineva că nu-i aşa şi-i dau una peste bot! O, Doamne! Doamne!

Gândeam că Firlej se va împotrivi, şi când colo el a mai turnat şi gaz peste foc. Dracu' l-a mai adus şi pe ereticul ăsta! „Istoria, zicea, va scrie despre fapta Domniei Tale!” N-are decât să scrie despre el, dar nu pe pielea lui jupân Longinus! El de ce nu se duce? Are câte şase degete la un picior, ca un calvin ce este, şi poate să meargă mai uşor. Domniile Voastre, vă spun că e din ce în ce mai rău pe lumea asta şi e prea adevărată prorocirea părintelui Żabkowski că se apropie sfârşitul lumii. Să zăbovim puţin pe întărituri, apoi să ne ducem la castel, să ne mai bucurăm cel puţin până deseară de tovărăşia prietenului nostru.

Dar Podbipięta, după spovedanie şi împărtăşanie, îşi petrecu toată vremea în rugăciuni; se arătă abia seara în timpul atacului, care fu unul dintre cele mai cumplite, deoarece cazacii se năpustiră tocmai când oastea, tunurile şi carele se strămutau în noul val de apărare. O clipă se părea că firavele forţe polone vor fi frânte de năvala celor două sute de mii de vrăjmaşi. Steagurile polone se amestecară într-atâta cu polcurile duşmane, încât nu se mai vedeau între ele; de trei ori se încleştară. Chmielnicki îşi încorda toate puterile fiindcă şi hanul şi polcovnicii îi declaraseră că acesta avea să fie cel din urmă atac, după care apărătorii vor avea de luptat numai cu foametea. După trei ceasuri năvala fu respinsă pe toată linia cu pierderi atât de mari, că mai apoi se zvonea cum că în această bătălie ar fi căzut nu mai puţin de patruzeci de mii de duşmani. La sfârşitul luptei o grămadă de flamuri fură aruncate la picioarele prinţului. Era într-adevăr cel din urmă atac mai mare, după care aveau să urmeze zile şi mai grele de îngropare în valul de apărare, de împuşcături necontenite, lipsuri şi foame.

Îndată după respingerea atacului, neobositul Jeremi îşi conduse oştenii, care cădeau din picioare, la o năvală care se sfârşi cu o nouă înfrângere a cazacilor; abia după aceea liniştea potoli amândouă tabere.

Noaptea era caldă, dar noroasă. Patru siluete întunecate înaintau cu grijă spre marginea de răsărit a întăriturilor. Erau jupân Longinus, Zagłoba, Skrzetuski şi Wołodyjowski.

— Acoperă bine pistoalele, şopti Skrzetuski, să nu se umezească pulberea. Două steaguri vor sta pregătite toată noaptea. Dacă vei trage, îţi vom sări în ajutor.

— E un întuneric de-ţi baţi degetele-n ochi! îngână Zagłoba.

— Cu atât mai bine, zise jupân Longinus.

— Tăcere! îi întrerupse Wołodyjowski. Aud ceva.

— Nu-i nimic! Horcăie vreunul care îşi dă sufletul.

— Să ajungi numai până la pădurea de stejar, că pe urmă.

— O, Doamne! Doamne! oftă Zagłoba tremurând, cuprins parcă de fierbinţeală.

— Peste trei ceasuri se va crăpa de ziuă.

— E timpul să plec! spuse Longinus.

— E timpul! E timpul! repetă Skrzetuski cu glasul înăbuşit. Du-te cu Dumnezeu!

— Du-te cu Dumnezeu! Du-te cu Dumnezeu!

— Fraţilor, rămâneţi sănătoşi şi iertaţi-mă de v-am greşit cu ceva.

— Tu să greşeşti? O, Doamne! strigă Zagłoba, aruncându-i-se în braţe.

Îl îmbrăţişară apoi pe rând Skrzetuski şi Wołodyjowski. Suspine înăbuşite cutremurară piepturile războinicilor. Numai jupân Longinus era liniştit, cu toate că era şi el mişcat.

— Rămâneţi sănătoşi! repetă încă o dată.

Şi apropiindu-se de marginea valului de apărare, alunecă în şanţ, după o clipă se văzu de cealaltă parte, mai făcu o dată un semn de rămas-bun prietenilor şi pieri în întuneric.

Între şleaul ce duce la Załościce şi drumul spre Wiśniowiec creştea o dumbravă de stejari, întreruptă de-a curmezişul de lunci înguste, care se împreuna cu o pădure bătrână, deasă şi uriaşă, ce se întindea până hăt dincolo de Załościce; acolo hotărâse Podbipięta să ajungă.

Drumul era tare primejdios, deoarece, ca să ajungi la codrul de stejari, trebuia să mergi pe lângă una din laturile taberei cazace, dar jupân Longinus îl alesese într-adins, fiindcă în jurul taberei umbla toată noaptea multă lume şi străjile luau mai puţin seama la cei care treceau. De altminteri, toate celelalte drumuri, râpe, tufişuri şi cărări erau împănate de străji şi cercetate mereu de esauli, sotnici, polcovnici şi chiar de Chmielnicki. Despre drumul prin luncă şi de-a lungul Gnieznei nu putea fi vorba, pentru că acolo vegheau, de cu seară până-n zori, lângă cai, herghelegiii tătari.

Noaptea era caldă, noroasă şi atât de întunecoasă, încât nu se vedea om cu om la zece paşi; nici măcar copacii nu se mai zăreau. Era într-adevăr o împrejurare prielnică pentru jupân Longinus, deşi, pe de altă parte, era nevoit să meargă foarte încet şi cu mare grijă ca să nu cadă în vreuna din gropile sau şanţurile săpate de polonezi sau de cazaci, care acopereau pe toată întinderea câmpul de bătaie.

Ajunse astfel la al doilea val de apărare, părăsit de polonezi înainte de lăsarea serii şi, trecând şanţul, o luă pieziş spre tranşeele şi şanţurile şerpuite ale cazacilor. Se opri să asculte: şanţurile erau pustii. Năvala condusă de Jeremi în urma atacului îi gonise pe zaporojenii care pieriseră sau se adăpostiseră în tabără. Puzderie de trupuri zăceau pe povârnişurile şi pe vârful acestor mormane prelungi de pământ. Jupân Longinus se împiedica întruna de morţi, trecea peste ei şi mergea înainte. Din când în când un geamăt slab sau o răsuflare abia auzită arătau că unii mai trăiau.

Dincolo de valul de apărare, câmpul larg care se întindea până la primele întărituri ridicate de căpetenii era de asemenea acoperit de morţi. Aici gropile şi şanţurile erau şi mai dese, iar tot la cincizeci de paşi se înălţau adăposturile de pământ, care semănau în întuneric cu nişte stoguri. Dar şi adăposturile erau goale. Pretutindeni domnea o tăcere

adâncă, nicăieri nici un licăr de foc, nici un om; pe vechiul medean nu era nimeni în afară de morţi.

Jupân Longinus începu o rugăciune pentru sufletele celor căzuţi şi merse înainte. Zgomotele taberei polone care îl însoţiseră până la al doilea val de apărare se linişteau cu încetul, topindu-se în depărtare, până când, în sfârşit, tăcură cu totul. Jupân Longinus se opri şi privi înapoi pentru ultima dată.

Nu putu să vadă aproape nimic, fiindcă în tabără nu era nici o lumină; o singură ferestruică licărea slab la castel, ca o stea care se iveşte când şi când printre zdrenţele norilor, sau ca un licurici care aci se stinge, aci se aprinde.

„Fraţii mei, o să vă mai văd oare vreodată?” se gândi jupân Longinus.

Şi dorul năprasnic îl apăsă ca un pietroi uriaş. Abia putea să mai răsufle. Acolo unde tremura acea luminiţă înşelătoare, acolo sunt ai lui, acolo bat inimile tovarăşilor lui: prinţul Jeremi, Skrzetuski, Wołodyjowski, Zagłoba şi părintele Muchowiecki, acolo sunt oameni care ţin la el şi sunt gata să-l apere, iar aici – noapte, pustie, beznă, morţi, alaiurile sufletelor, şi în depărare – tabăra lacomă de sânge a duşmanilor blestemaţi şi crunţi. Pietroiul care-l strivea deveni prea greu până şi pentru umerii lui de uriaş. Hotărârea începu să i se clatine.

Neliniştea palidă se năpusti asupra lui în întuneric şi începu să-i şoptească la ureche: „N-ai să treci, e cu neputinţă! Întoarce-te, mai e vreme! Descarcă pistolul şi un steag întreg va alerga în ajutorul tău. Prin această tabără, printre aceşti sălbatici nu poate nimeni să se strecoare.”

Tabăra polonă, înfometată, bătută zilnic de plumbi şi de ghiulele, bântuită de moarte şi de duhoarea cadavrelor, i se părea în clipa aceea lui jupân Longinus ca un liman liniştit şi fără primejdie.

Prietenii nu i-o vor lua în nume de rău, dacă se va întoarce. Le va spune că asemenea treabă întrece puterea omenească; nu vor mai pleca nici ei şi nu vor trimite nici pe

altcineva, vor aştepta mai departe îndurarea lui Dumnezeu şi a regelui.

Dar dacă Skrzetuski va pleca totuşi şi va pieri?

„În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh! Astea sunt ispite drăceşti, se gândi jupân Longinus. Pentru moarte sunt pregătit şi altceva mai rău nu mi se poate întâmpla. Diavolul caută să înfricoşeze un suflet slab cu locul pustiu, morţii şi întunericul, fiindcă el se foloseşte de orice împrejurare.”

Dar cum? Un viteaz ca el să se acopere de ruşine, să-şi piardă slava şi să-şi dezonoreze numele, să nu scape oştirea şi să se lepede de cununa cerească? Niciodată!

Şi porni mai departe, întinzând mâinile înainte.

Deodată zgomotele îl ajunseră din nou, dar nu dinspre tabăra polonă, ci din cealaltă parte; un murmur încă nedesluşit, dar gros şi ameninţător ca mormăitul ursului care se aude deodată în pădurea întunecată. Temerile părăsiseră sufletul lui jupân Longinus, dorul de prieteni nu-l mai apăsa şi se schimbase într-o amintire dulce; în cele din urmă, ca un răspuns la ameninţarea care venea dinspre tabăra cazacă, repetă încă o dată în gând: „Tot am să mă duc.”

După un răstimp ajunse pe câmpul pe care călărimea prinţului îi răzbise în ziua primului atac pe cazaci şi pe ieniceri. Aici, drumul era mai neted, erau mai puţine şanţuri, hârtoape şi adăposturi; nu văzu nici un mort, fiindcă cei căzuţi în luptele dinainte fuseseră îngropaţi de cazaci. Era şi ceva mai multă lumină, deoarece întinderea nu mai era presărată cu tot felul de piedici. Pământul se lăsa în jos spre miazăzi, dar jupân Longinus coti într-o parte, vrând să se strecoare printre iazul apusean şi tabără.

Mergea repede, fără poticniri, şi i se părea că în curând avea să treacă de marginea taberei, când alte zgomote îi atraseră luarea-aminte.

Se opri îndată şi, după un sfert de ceas de aşteptare, auzi un tropot care se apropia şi sforăit de cai.

„Străjile cazace!” îşi spuse el.

Deodată îi ajunse la ureche zvon de glasuri omeneşti, aşa că se repezi cât putu de repede într-o parte, şi pipăind locul cu picioarele, se prăbuşi la pământ şi încremeni, ţinând într-o mână pistolul, iar în cealaltă paloşul.

Între timp, călăreţii se apropiau tot mai mult şi, în cele din urmă, ajunseră în dreptul lui. Era atât de întuneric, încât nu putu să-i numere, dar auzea fiecare vorbă.

— Le-o fi lor greu, dar nici nouă nu ne este uşor, rosti un glas somnoros. Ehe, câţi cazaci n-au muşcat pământul!

— Doamne! se văita al doilea. Se vorbeşte că se apropie regele. Ce se va întâmpla cu noi?

— Hanul e mânios pe tătucul nostru şi tătarii ameninţă că ne vor lua robi, dacă nu vor avea pe alţii.

— Se bat cu ai noştri şi pe păşuni. Tătucul a poruncit să nu mai umble nimeni pe lângă hergheliile lor, fiindcă cine se duce pe acolo, nu se mai întoarce.

— Am auzit că printre bazargii s-ar găsi leşi prefăcuţi. Mai bine nu porneam războiul ăsta!

— Acum e mai rău decât înainte.

— Ce e mai rău, e că vine regele cu oastea leşească.

— Hei, la Sici ai fi dormit acum, dar aici umbli pe întuneric, ca un lup.

— Sforăie caii, pe aici trebuie să rătăcească lupii. Glasurile se depărtară cu încetul şi se stinseră. Jupân Longinus se ridică şi merse mai departe.

Începu să cearnă ca prin sită o ploaie măruntă ca ceaţa. Se făcu şi mai întuneric.

Spre stânga, jupân Longinus văzu licărind la o depărtare de câteva sute de paşi o luminiţă plăpândă, apoi a doua şi a treia, a zecea. Acum era sigur că se află pe aceeaşi linie cu tabăra.

— Luminile erau rare şi firave – dormeau pesemne cu toţii şi numai unde şi unde poate beau sau pregăteau mâncarea pentru ziua de mâine.

„Slavă Domnului că sunt după atac şi după ieşirea prinţului, îşi spuse jupân Longinus. Trebuie să fie osteniţi de moarte.”

Nu-şi sfârşi bine gândul, când auzi iarăşi tropot de cai; venea alt rând de străji.

În acest loc pământul era plin de adâncituri, aşa că îi fu mai uşor să se ascundă. Străjile trecură atât de aproape, încât mai să calce peste jupân Longinus. Din fericire, caii care se obişnuiseră cu trupurile oamenilor căzuţi, nu se speriară. Jupân Longinus plecă mai departe.

Pe o întindere de o mie de paşi nimeri peste încă două cete de caraulă. Se vede că locul înconjurat de care era păzit ca ochii din cap. Jupân Longinus se bucura în sinea lui că nu întâlneşte străji de pedestraşi, care se puneau de obicei pe lângă tabără pentru a da de ştire străjilor călare.

Dar bucuria îi fu de scurtă durată. Abia făcuse câteva zeci de paşi, când o siluetă neagră se iţi înaintea lui, nu mai departe de zece paşi. Deşi nu era fricos, jupân Longinus simţi o furnicătură uşoară prin şale. Era prea târziu să mai dea înapoi şi să ocolească. Silueta se mişcă, pesemne că-l văzuse.

Urmă o clipă de şovăială, scurtă ca o zbatere de pleoape. Deodată se auzi un glas înăbuşit:

— Wasyl, tu eşti?

— Eu, răspunse încet jupân Longinus.

— Horilcă ai?

— Am.

— Dă-mi şi mie.

Jupân Longinus se apropie.

— De ce eşti atât de înalt? întrebă glasul dintâi speriat.

Ceva începu să se vânzolească în întuneric. Un strigăt scurt, sugrumat în aceeaşi clipă: „Doam!” se smulse din gura străjii, apoi se auzi un pârâit de oase frânte, un horcăit slab şi o siluetă căzu greoi la pământ.

Jupân Longinus îşi urmă calea.

Dar nu pe aceeaşi linie, fiindcă aceasta era linia străjilor, ci se apropie şi mai mult de tabără, vrând să se furişeze printre rândul de caraule şi şiragul de care. Dacă nu mai era nici o linie de pază, jupân Longinus putea să întâlnească pe această fâşie goală doar pe cei care plecau din tabără să schimbe străjile. Cetele de caraule călări n-aveau ce căuta pe aici.

În curând se văzu că într-adevăr nu mai era nici un rând de străji. În schimb, tabăra nu era mai departe ca la două aruncături de săgeată şi, lucru de mirare, părea că se apropie din ce în ce mai mult, cu toate că jupân Longinus se străduia să meargă paralel cu şirul carelor.

Se văzu, de asemenea, că în tabără nu dormeau cu toţii. Ici şi colo se mai vedeau oameni aşezaţi în jurul focurilor mocnite, într-un loc se înălţa un foc mai mare decât celelalte, atât de mare, că lumina ajungea până la jupân Longinus, aşa că viteazul fu nevoit să se retragă iarăşi spre rândul străjilor, ca să nu treacă prin fâşia de lumină. De departe, jupân Longinus desluşi aproape de bobotaie, spânzuraţi de bârne aşezate cruciş, boii pe care măcelarii îi jupuiau de piele. Grupuri mari de oameni stăteau şi priveau la ei. Câţiva cântau încet din fluier. În această parte a taberei se aflau păstorii. Celelalte rânduri de care se pierdeau în întuneric.

Peretele de care, luminat de licăririle firave ale focurilor, era iarăşi parcă mai aproape de jupân Longinus. La început era numai în dreapta lui. Deodată băgă de seamă că se iveşte şi înaintea lui.

Atunci se opri şi se gândi ce are de făcut. Era împresurat. Tabăra cazacilor, a tătarilor şi locurile năpădite de gloatele ţăranilor răzvrătiţi înconjurau ca un inel tot Zbarażul. În mijlocul acestui inel se aflau cetele de strajă care vegheau să nu se strecoare nimeni.

Jupân Longinus se găsea într-o situaţie groaznică. Avea de ales: să se furişeze printre care sau să caute alt drum printre cazaci şi tătari. Altfel trebuia să rătăcească până în

zori în acest cerc uriaş; poate numai dacă voia să se întoarcă la Zbaraż, dar şi în acest caz putea să cadă în mâinile străjilor. Înţelese totuşi că locul nu îngăduia carelor să stea unul lângă altul. Rândurile lor trebuiau să se întrerupă pe undeva, trebuiau să fie din loc în loc căi de intrare şi de ieşire pentru călărime. Jupân Longinus se hotărî să caute o astfel de trecere, şi în acest scop se apropie şi mai mult de care. Lumina focurilor care mai ardeau ici şi colo putea să-l trădeze, dar, pe de altă parte, îi folosea, fiindcă fără ea n-ar fi văzut nici carele şi nici golurile dintre ele.

După un sfert de ceas de căutări, găsi, în sfârşit, drumul de trecere şi-l recunoscu destul de uşor, căci arăta ca o fâşie neagră printre care. Pe acest loc liber nu erau focuri şi nu puteau să fie nici cazaci, deoarece pe aici trebuia să iasă călăreţii. Jupân Longinus se lăsă pe burtă şi începu să se târască spre gura neagră ca şarpele spre gaură.

Se scurse un sfert de ceas, o jumătate, şi el se târa mereu rugându-se şi încredinţându-şi trupul şi sufletul în seama puterilor cereşti. Se gândea că poate soarta întregului Zbaraż atârna în clipa aceea numai de el, dacă izbutea să se strecoare prin această fâşie îngustă de pământ, aşa că se ruga nu numai pentru el, ci şi pentru cei care se rugau în întărituri pentru el.

Pe amândouă părţile era linişte deplină. Nu se vedea ţipenie de om, caii nu sforăiau, nu lătra nici un câine, şi jupân Longinus trecu. Acum zărea înnegrind înainte tufişurile înapoia cărora creştea dumbrava de stejar, dincolo de dumbravă se întindea codrul până hăt, la Toporów, iar dincolo de codru se afla regele, mântuirea şi slava înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor. Ce mai însemna tăierea celor trei capete alături de această faptă, pentru care era nevoie de ceva mai mult decât de un braţ de fier!

Jupân Longinus simţea această deosebire, dar inima-i curată nu se umplu de trufie, ci se topi în lacrimi de mulţumire, ca inima unui copil.

După aceea se ridică şi porni mai departe. De cealaltă parte a carelor, străjile erau rare sau nu erau deloc, aşa că putea să le ocolească mai uşor. Între timp ploaia se înteţise şi foşnea prin desişuri, acoperindu-i paşii. Jupân Longinus îşi luă la spinare picioarele lungi şi mergea strivind tufişurile ca un uriaş care întindea un pas cât cinci de-ai lor. Carele rămâneau tot mai departe, dumbrava se apropia tot mai mult şi odată cu ea mântuirea.

Iată şi stejarii! Sub ei întunericul e tot atât de negru, ca pe celălalt tărâm. Dar cu atât mai bine. Se iscase un vânticel uşor, care foşnea printre frunzele stejarilor, de credeai că îngânau o rugăciune: „Doamne mare şi milostiv, ocroteşte-l pe acest viteaz, căci sluga ta este şi fiul credincios al acestui pământ, pe care am crescut spre slava ta!”

O milă şi jumătate îl desparte acum pe jupân Longinus de tabăra polonă. Fruntea i se îmbrobonează de sudoare, aerul devine fierbinte, de parcă se pregăteşte de furtună, dar viteazul nu se teme de furtună, merge mai departe, cu îngerii cerului cântându-i în inimă. Dumbrava se răreşte. Începe cea dintâi luncă. Stejarii foşnesc mai tare, ca şi când ar vrea să-i spună: „Mai aşteaptă, printre noi nu e nici o primejdie”, dar cavalerul n-are vreme de pierdut şi se avântă în lunca deschisă. Numai la mijloc se afla un stejar mai puternic decât ceilalţi. Jupân Longinus se îndreptă spre el.

Deodată, când se găsea la numai cincisprezece paşi, de sub ramurile stufoase ale uriaşului, ies vreo douăzeci de făpturi întunecate, care se apropie cu sărituri de lup de cavaler.

— Cine eşti tu? Cine eşti?

Vorbesc o limbă neînţeleasă, pe cap poartă chipie ţuguiate: sunt tătari, herghelegiii care s-au adăpostit aici de ploaie.

În clipa aceea un fulger roşu lumină lunca, stejarul, chipurile sălbatice ale tătarilor şi pe şleahticul uriaş.

Un strigăt înfricoşător cutremură văzduhul şi lupta se încinse cât ai clipi din ochi.

Tătarii se repeziră la jupân Longinus, cum se reped lupii la un cerb, şi-l înşfăcară cu braţe vânjoase, dar el se scutură numai şi toţi potrivnicii căzură de pe el, cum cad fructele coapte din copac. După care înspăimântătorul „Rupe-glugă" hârşcâi ieşind din teacă şi îndată se auziră gemete, urlete, strigăte de ajutor, vâjâitul paloşului, horcăitul celor căzuţi, nechezatul cailor speriaţi şi zăngănitul săbiilor frânte ale tătarilor. Lunca liniştită până atunci răsuna de toate glasurile sălbatice pe care le poate scoate gâtlejul omenesc.

Tătarii se aruncară o dată şi încă o dată asupra viteazului care se rezemase cu spatele de copac, apărându-se în faţă cu vijelia paloşului ce izbea înfricoşător. Trupurile începură să acopere pământul la picioarele lui, aşa că atacatorii dădură înapoi cuprinşi de groază nebună.

— Minune! Minune! urlară glasurile sălbatice. Urletele nu rămaseră fără rezultat. Nu trecuse nici o jumătate de ceas şi toată lunca mişuna de pedestraşi şi călăreţi. Veneau în fugă cazacii şi tătarii cu coase, bâte, arcuri şi vreascuri aprinse. Întrebări grăbite se încrucişau, zburând din gură în gură.

— Ce este, ce s-a întâmplat?

— Minune! răspundea herghelegiii.

— Minune! repeta mulţimea.

— Un leah! Minune! Ucide! Să-l prindem viu! Viu! Jupân Longinus îşi descarcă pistoalele, dar împuşcăturile nu mai puteau să fie auzite de prietenii din întăriturile polone.

Mulţimea se apropia, înconjurându-l, iar el stătea în întuneric, uriaş, sprijinit de copac şi aştepta cu paloşul în mână.

Năvălitorii veneau tot mai aproape. În cele din urmă răsună o poruncă:

— Pe el!

Se năpustiră cu toţii înainte. Strigătele conteniră. Cei care nu mai aveau loc, luminau celor care luptau. Vârtejul

omenesc se rostogoli sub copac; din învălmăşeală se auzeau doar gemetele şi un timp nu se putea înţelegea nimic. În sfârşit un strigăt de spaimă se smulse din piepturile atacatorilor. Mulţimea se risipi cât ai bate din palme.

Sub copac rămase numai jupân Longinus, iar la picioarele lui zăceau un morman de trupuri care se zbăteau cuprinse de tremurul morţii.

— Frânghii, aduceţi frânghii! porunci un glas. Călăreţii o zbughiră după frânghii şi le aduseră cât ai clipi din ochi. Vreo treizeci de ţărani vârtoşi apucară de amândouă capetele, vrând să-l cetluiască pe jupân Longinus de copac.

Lituanianul dădu o dată cu paloşul şi ţăranii se rostogoliră la pământ. Tătarii încercară şi ei, dar tot degeaba.

Văzând că dacă se bulucesc prea mulţi se încurcă unii pe alţii, vreo cincisprezece nohai mai îndrăzneţi se repeziră iarăşi, vrând cu tot dinadinsul să-l prindă viu pe uriaş, dar îi sfârtecă, precum mistreţul sfâşie copoii înverşunaţi. Stejarul, crescut din două trunchiuri groase îngemănate, îl apăra pe viteaz, în adâncitura de la mijloc, iar înainte oricine se apropia la o lungime de paloş, murea fără să scoată un strigăt. Puterea supraomenească a lui Podbipięta părea să crească cu fiecare clipă.

Urdia turbată îi goni pe cazaci şi împrejur răsunară chemări sălbatice:

— Trageţi cu arcul! Cu arcul!

La vederea arcurilor şi a săgeţilor vărsate din tolbe la picioare, jupân Longinus înţelese că i-a sosit ceasul de pe urmă şi începu o rugăciune către preasfânta Fecioară.

Se făcu linişte. Mulţimea îşi ţinea răsuflarea aşteptând să vadă ce se va întâmpla.

— Cea dintâi săgeată şuieră pe când jupân Longinus rostea: „Fecioară slăvită!” şi i se înfipse în umăr.

Cuvintele rugăciunii se amestecau cu şuieratul săgeţilor.

Şi când jupân Longinus spunea: „Luceafăr de ziuă!” săgeţile i se înfipseră în umeri, în şold, în picioare. Sângele din tâmplă îi curgea peste ochi, vedea ca prin ceaţă lunca şi

tătarii şi nu mai auzea vâjâitul săgeţilor. Simţi că îl lasă puterile, picioarele începură să i se clatine, capul îi căzu pe piept şi. se lăsă în genunchi.

Pe jumătate gemând mai apucă să îngâne: „Regină a îngerilor!” şi acestea fură cele din urmă cuvinte rostite pe pământ.

Heruvimii cerului îi luară sufletul şi îl aşezară ca pe o perlă luminoasă la picioarele „Reginei îngerilor”.

CAPITOLUL XXVIII.

ÎN DIMINEAŢA URMĂTOARE pan Wołodyjowski şi Zagłoba se aflau pe întărituri printre oşteni şi priveau cu luare-aminte spre tabăra cazacă, dinspre care se apropiau puzderie de ţărani. Skrzetuski era la sfatul prinţului, iar ei, folosindu-se de această clipă de linişte, sporovăiau despre ziua de ieri şi despre mişcarea din tabăra vrăjmaşă.

— Nu poate să fie nimic bun pentru noi, spuse Zagłoba, arătând spre mulţimea întunecată care se rostogolea ca un nor uriaş. O să pornească iar la atac, şi eu nu-mi mai simt braţele de la încheieturi.

— Da' de unde, cum o să ne atace acum, ziua în amiaza mare, la vremea asta? se împotrivi micul cavaler. Nu fac decât să ocupe valul de apărare, pe care l-am părăsit noi ieri, să sape şanţuri până la noi şi să tragă de dimineaţă până seara.

— Am putea să-i speriem cu tunurile.

— Wołodyjowski răspunse cu glas scăzut:

— Stăm prost cu pulberea. Abia dacă ne mai ajunge vreo şase zile, cu risipa pe care o facem. Dar în acest timp va sosi regele.

— Fie ce-o fi. Numai sărmanul jupân Longinus să treacă cu bine! N-am putut să închid ochii toată noaptea, m-am gândit numai la el; cum aţipeam, îl vedeam în mare cumpănă şi mă apuca o jale, de mă umpleam tot de apă. E cel mai bun om pe care poţi să-l găseşti în Republică, umblând cu lumânarea trei ani şi şase săptămâni.

— Atunci de ce-l luai totdeauna în tărbacă?

— Ei, pentru că gura mi-e mai păcătoasă ca inima. Pane Michał, nu mă mai sângera aducându-mi aminte de el, că şi aşa mă dojenesc eu destul; Doamne fereşte să nu i se întâmple ceva, n-am să-mi aflu odihnă câte zile-oi avea!

— Domnia Ta, nu te pierde cu firea. Nu ţi-a purtat pică niciodată şi l-am auzit cu urechile mele când spunea: „Gură de ruşine, inimă de aur!”

— Să-i dea Dumnezeu sănătate! E un prieten de nădejde! Nu ştie să vorbească niciodată ca lumea, dar îşi răsplăteşte însutit acest neajuns prin alte virtuţi. Pane Michał, Domnia Ta cum gândeşti? Să fi trecut oare cu bine?

— Noaptea a fost întunecoasă, iar nemernicii trebuie să fi fost grozav de fatigati în urma întâmplării. Nici la noi paza nu era cum se cuvine, ce să mai vorbim de ei!

— Slavă Domnului! L-am îndemnat pe jupân Longinus să întrebe numaidecât de sărmana noastră jupâniţă, n-au văzut-o oare pe undeva, pentru că gândesc că Rzędzian trebuie să fi ajuns la oştile regale. Fără îndoială că jupân Longinus nu va pleca să se odihnească şi se va întoarce aici cu regele. Aşa că am afla vreo veste despre ea.

— Eu am încredere în isteţimea acestui copil de casă, a izbutit el s-o scape în vreun fel. N-aş mai şti ce e liniştea, dacă ar fi pierit. Am cunoscut-o prea puţin, dar cred că dacă aş avea o soră, nu mi-ar fi mai apropiată decât ea.

— Pentru tine nu e decât o soră, dar pentru mine e copila mea. De-atâta grijă o să-mi albească barba de tot; mi se rupe inima de jale. Care cum îl pun la inimă – un, doi – s-a dus, iar tu stai, supără-te, bate-ţi capul, gândeşte-te, ba, pe deasupra cu burta goală şi cu chipiul ferfeniţă, de se scurge apa pe chelie ca dintr-o streaşină spartă. Până şi câinii o duc mai bine acum în Republică decât şleahticii, iar de noi patru e mai rău ca de toţi ceilalţi. Ce zici, pane Michał, nu e timpul să-mi iau tălpăşiţa şi să mă mut într-o lume mai bună, ai?

— M-am gândit de multe ori, dacă n-ar fi mai bine să-i destăinuim tot lui Skrzetuski, şi n-am făcut-o fiindcă nici el n-a pomenit niciodată de ea, iar când se întâmplă să-i amintească cineva, se cutremură ca şi când l-ar fi lovit drept în inimă.

— Spune-i, scormoneşte-i rănile ogoite în focul acestui război, în timp ce poate cneaghina e târâtă de cosiţă prin Perekop de vreun tătar. Când mă gândesc la asta, văd stele verzi. E timpul să mor, altfel nu se poate, pe lumea asta n-am parte decât de chinuri. Măcar de-ar fi trecut cu bine jupân Longinus!

— El trebuie să se bucure de ocrotirea cerului mai mult decât ceilalţi, fiindcă era plin de însuşiri alese. Ia te uită, Domnia Ta, ce fac ticăloşii!

— Soarele străluceşte atât de tare, că nu mai văd nimic.

— Sapă în valul de apărare din care am plecat noi.

— Păi nu ţi-am spus că vor da năvală? Să plecăm de aici, pane Michał, am stat destul.

— Nu sapă ca să ne atace, ci ca să aibă drum deschis la întoarcere, apoi mai mult ca sigur că vor împinge pe acolo turnurile de luptă în care vor urca puşcaşii. Uită-te şi Domnia Ta, lopeţile aruncă de zor; au netezit locul vreo patruzeci de paşi.

— Acum văd, dar grozav mai străluceşte soarele astăzi. Jupân Zagłoba îşi duse mâna streaşină la ochi şi privi. În aceeaşi clipă, prin deschizătura săpată în valul de pământ, un puhoi de oameni se revărsă la iuţeală pe întinderea goală dintre cele două valuri de apărare. Unii începură îndată să tragă cu flintele, pe când ceilalţi, scurmând pământul cu lopeţile, înălţau un alt val, săpând alte şanţuri care aveau să închidă în al treilea inel tabăra polonă.

— Oho! strigă Wołodyjowski. N-am spus eu? Uite că aduc şi turnurile!

— Ei, vor da năvală, cum mă vezi şi cum te văd! Să plecăm de aici, îl îndemnă Zagłoba.

— Nu, turnurile sunt altfel! răspunse micul oştean.

Într-adevăr, turnurile de luptă care se arătară în deschizătură erau altfel alcătuite decât cele dinainte; pereţii erau făcuţi din scări prinse cu cârlige şi acoperite cu veşminte şi piei, dinapoia cărora cei mai buni ţintaşi, aşezaţi de la jumătatea turnului până în vârf, trăgeau în duşmani.

— Să mergem, mânca-i-ar câinii! repetă Zagłoba.

— Aşteaptă, Domnia Ta, răspunse Wołodyjowski.

Şi începu să numere turnurile pe măsură ce se iveau în deschizătură.

— Unu, două, trei. se vede că au destul de multe. patru, cinci, şase şi vin tot mai înalte. şapte, opt. din turnurile astea pot să ucidă orice câine de pe medeanul nostru, fiindcă acolo trebuie să fie puşcaşii exquisitissimi{193} – nouă, zece – se văd ca-n palmă, fiindcă soarele bate drept în ele – unsprezece.

Deodată Michał se întrerupse din numărat.

— Ce-i asta? întrebă cu glasul schimbat.

— Unde?

— Uite colo, pe turnul cel mai înalt. atârnă un om! Zagłoba îşi încorda privirea; într-adevăr, pe cel mai înalt turn soarele lumina un trup despuiat, care se legăna în ştreang, după mişcările turnului, ca o pendulă uriaşă.

— Adevărat, spuse Zagłoba.

Wołodyjowski se făcu alb ca varul şi strigă deodată cu glas înfricoşat:

— Dumnezeule atotputernic! ăsta e Podbipięta!

Pe întărituri se iscară murmure, ca şi când vântul ar fi trecut printre frunzele copacilor. Zagłoba îşi lăsă capul în jos, îşi acoperi ochii cu palmele şi gemea, şoptind printre buzele învineţite:

— Iisuse, Maria! Iisuse, Maria!

Murmurul se schimbă în larmă de glasuri învălmăşite, apoi într-un vuiet de valuri frământate. Oştenii de pe întărituri înţeleseră că de acea frânghie ruşinoasă spânzura un tovarăş de suferinţă, un cavaler fără prihană, jupân

Longinus Podbipięta, şi o mânie cumplită începu să le zburlească părul din cap.

Zagłoba îşi luă, în sfârşit, mâinile de la ochi; arăta înfricoşător: avea spumă în colţurile gurii, faţa vânătă şi ochii îi ieşiseră din orbite.

— Sânge! Sânge! mugi el cu glas năprasnic, de-i trecură fiorii pe cei care se aflau în apropiere.

Şi sări în şanţ. Toţi oştenii de pe valul de apărare se repeziră în urma lui. Nici o putere din lume, nici chiar poruncile prinţului, n-ar fi fost în stare să oprească această izbucnire de mânie. Ieşeau din şanţ, căţărându-se unii pe umerii celorlalţi, se agăţau cu mâinile şi cu dinţii de buza şanţului, şi odată afară, se năpusteau orbeşte, fără să mai ţină seama dacă mai venea cineva în urma lor. Turnurile fumegau ca nişte smolării şi se cutremurau de zgomotul împuşcăturilor, dar nu ajuta la nimic. Zagłoba gonea înaintea tuturor, cu sabia ridicată deasupra capului, înspăimântător, turbat, ca un buhai dezlănţuit. Cazacii săriră şi ei cu ţăpoaie şi coase asupra atacatorilor şi cele două şiruri de luptători se izbiră cu zgomot. Dar dogii sătui nu pot să se apere multă vreme de nişte lupi flămânzi şi turbaţi. Împinşi, spârcuiţi cu săbiile, sfâşiaţi cu dinţii, bătuţi şi striviţi, cazacii nu putură să ţină piept furiei polone şi începură să se clatine, apoi s-o ia la fugă spre deschizătură. Jupân Zagłoba parcă înnebunise; se arunca asupra grupurilor celor mai mari, ca o leoaică îndârjită, căreia i s-au luat puii, hârâia, forăia, tăia, ucidea şi strivea! Înaintea lui se făceau goluri, iar lângă el se vânzolea, ca o flacără nimicitoare, Wołodyjowski, aidoma unei pisici sălbatice rănite.

Puşcaşii adăpostiţi în turnurile de luptă fură nimiciţi până la cel din urmă, iar pe ceilalţi cazaci îi goniră până dincolo de deschizătura din valul de apărare. Oştenii urcară apoi în turn şi, dezlegându-l pe jupân Longinus, îl coborâră cu grijă până jos.

Zagłoba se nărui peste trupul lui.

Lui Wołodyjowski i se sfâşia inima de durere şi ochii i se umplură de lacrimi la vederea prietenului mort. Nu era greu de ghicit de ce moarte pierise jupân Longinus, fiindcă tot trupul îi era acoperit de rănile pricinuite de vârfurile săgeţilor. Faţa nu-i era vătămată de săgeţi, numai una îi lăsase o zgârietură lungă la tâmplă. Câteva picături de sânge i se închegaseră pe obraz; avea ochii închişi, iar pe chipul lui palid i se aşternuse un zâmbet împăcat; dacă n-ar fi fost paloarea vineţie a feţei, dacă nu s-ar fi simţit răceala morţii în trăsăturile încremenite, putea să pară că jupân Longinus doarme liniştit. În cele din urmă, prietenii îl luară pe umeri şi îl duseră în tabără, iar de acolo în capela de la castel.

Până seara coşciugul fu bătut în cuie şi înmormântarea avu loc noaptea în cimitirul de la Zbaraż. Luară parte toţi preoţii din Zbaraż, afară de părintele Żabkowski care era pe moarte, nimerit în şale de un plumb în timpul ultimului atac. Veniră, de asemenea, prinţul, care lăsase conducerea luptei starostelui de Krasny Staw, căpeteniile, stegarul Coroanei şi stegarul de Nowogródek, Przyjemski, Skrzetuski, Wołodyjowski, Zagłoba şi toţi oştenii din steagul în care slujise răposatul. Coşciugul fu aşezat deasupra gropii abia săpate, şi ceremonia începu.

Noaptea era liniştită, înstelată; făcliile ardeau cu flăcări egale, aruncându-şi strălucirea peste scândurile galbene ale coşciugului, peste silueta preotului şi chipurile aspre ale cavalerilor care stăteau împrejur.

Fumul se înălţa drept din cădelniţă, împrăştiind mireasmă de smirnă şi ienupăr; liniştea era întreruptă numai de suspinele înăbuşite ale lui jupân Zagłoba, de oftaturile adânci ce se smulgeau din piepturile puternice ale cavalerilor şi de bubuitul îndepărtat al tunurilor de pe întărituri.

Părintele Muchowiecki ridică mâna, în semn că vrea să cuvânteze, şi oştenii îşi opriră răsuflarea; tăcu o clipă, apoi

îşi aţinti privirile asupra boltei înstelate şi începu să vorbească:

— Cine bate noaptea la poarta cerului?” întreabă bătrânul chelar al lui Hristos, sculându-se din somnul adânc. „Deschide, Sfinte Petre, deschide! Eu sunt, Podbipięta.” „Ce fapte, ce virtuţi, ce merite, te îndreptăţesc, jupâne Podbipięta, să tulburi un portar atât de vrednic? Cu ce drept vrei să intri acolo, unde nici naşterea aleasă, cum e a ta, nici rangul de senator, nici dregătoriile Coroanei şi nici chiar purpura regală nu pot să intre prin ele însele? Acolo unde nu se merge pe drumuri largi cu carâta cu şase cai şi haiduci, ci trebuie să te caţări pe cărarea povârnită şi spinoasă a virtuţii?” Ah, deschide, Sfinte Petre, deschide mai repede, fiindcă pe asemenea cărare povârnită a mers şi dragul nostru tovarăş Pobipięta – până când a venit la tine ca un porumbel trudit după un zbor lung; a venit gol ca Lazăr, străpuns de săgeţile păgânilor ca Sfântul Sebastian, sărac ca Iov, curat ca fecioara care n-a cunoscut bărbatul, blând ca un mieluşel, răbdător şi tăcut, fără umbră de păcat, jertfindu-şi cu bucurie viaţa pentru patria pământeană. Dă-i drumul, Sfinte Petre, căci dacă pe el nu-l laşi să treacă, pe cine ai să-l învoieşti în aceste vremuri de stricăciune şi lepădare de Dumnezeu? Dă-i drumul, sfinte chelar! Lasă să treacă acest miel; să pască pe lunca cerească, să ciupească iarba, căci a venit flămând de la Zbaraż.

Astfel îşi începu cuvântarea părintele Muchowiecki, după care înfăţişă atât de bine întreaga viaţă a lui jupân Longinus, încât fiecare se simţea mic în faţa acestui coşciug tăcut al cavalerului fără prihană, care îi întrecuse pe toţi prin modestia şi virtutea lui. Se loveau cu pumnii în piept, cuprinşi de jale adâncă, şi înţelegeau tot mai limpede nenorocirea Republicii şi pierderea cu neputinţă de îndreptat pe care o suferise Zbarażul. Preotul se înflăcăra şi, când începu să povestească plecarea şi moartea de mucenic a lui jupân Longinus, uită cu totul de retorică şi de

citate, iar când îşi luă rămas-bun de la oseminte, în numele preoţimii, al căpeteniilor şi al oştirii, izbucni în plâns şi vorbi suspinând ca şi Zagłoba:

— Rămâi cu bine, frate, rămâi cu bine, prietene! Ai dus gemetele noastre, foamea, lipsurile şi greutăţile noastre, nu înaintea unui rege pământean, ci înaintea împăratului ceresc, de la care ai să dobândeşti mai repede izbăvirea noastră, dar tu n-ai să te mai întorci printre noi, de aceea plângem vărsând lacrimi amare lângă coşciugul tău, fiindcă am ţinut la tine, frate mult iubit!

Plângeau cu toţii, urmând pilda vrednicului preot, şi prinţul, şi căpeteniile, şi oştenii, dar mai ales prietenii răposatului. Când preotul începu să cânte pentru întâia dată: Requiem aeternam dona ei, Domine!{194} începură cu toţii să hohotească, deşi erau oameni căliţi şi, prin slujba de zi cu zi, învăţaţi cu moartea.

În clipa când aşezară coşciugul pe frânghii, jupân Zagłoba se desprinse cu mare greutate de el, ca şi când i-ar fi murit fratele sau tatăl. Îl traseră Skrzetuski şi Wołodyjowski. Prinţul se apropie şi luă o mână de pământ; preotul începu să rostească: Anima eius{195}, frânghiile hârşcâiră, începură să arunce pământ în groapă cu mâinile şi coifurile şi în curând deasupra osemintelor lui jupân Longinus Podbipięta crescu o movilă înaltă, luminată, de razele triste şi albe ale Lunii.

—

Cei trei prieteni se întorceau din târg pe medeanul de unde se auzeau întruna răsunetele împuşcăturilor. Mergeau în tăcere, fiindcă nici unul dintre ei nu voia să înceapă vorba, dar celelalte grupuri de oşteni tăifăsuiau despre răposat, lăudându-l cu toţii.

— A avut o înmormântare aleasă, spuse un ofiţer trecând pe lângă Skrzetuski, nici pisarului Sierakowski nu i-ar fi făcut una mai bună.

— I se şi cuvenea, răspunse celălalt ofiţer. Cine altul s-ar fi încumetat să se furişeze până la rege?

— Eu am auzit, adăugă al treilea, că printre oamenii lui Wiśniowiecki mai erau câţiva care voiau să plece, dar după această pildă înfricoşătoare cred că le-a pierit pofta.

— Într-adevăr e cu neputinţă. Nici şarpele nu se poate strecura.

— Întocmai! Ar fi curată nebunie!

Ofiţerii trecură înainte. Urmă iarăşi o clipă de tăcere. Deodată Wołodyjowski spuse:

— Ai auzit, Jane?

— Am auzit, răspunse Skrzetuski. Astăzi e rândul meu.

— Jane! rosti Wołodyjowski grav, mă cunoşti de mult şi ştii că nu dau înapoi din faţa primejdiei, dar una e primejdia şi alta e sinuciderea.

— Tocmai tu spui asta, Michał?

— Eu, fiindcă-ţi sunt prieten.

— Şi eu îţi sunt prieten: dă-mi cuvântul de cavaler că nu vei mai pleca, dacă voi pieri şi eu.

— A, nu se poate, strigă Wołodyjowski.

— Păi vezi, Michał! Cum poţi să-mi ceri mie să fac ceva ce tu n-ai face? Facă-se voia Domnului!

— Atunci lasă-mă să merg şi eu cu tine.

— Nu te lasă prinţul, nu eu, iar tu eşti oştean şi trebuie să asculţi.

Michał tăcu, fiindcă era într-adevăr oştean înainte de toate, şi începu să-şi mişte mustăcioara în lumina Lunii, apoi adăugă:

— Nu te duce astăzi, noaptea e senină.

— Aş vrea şi eu să fie mai întunecoasă, răspunse Skrzetuski, dar zăbava nu e cu putinţă. Vremea, după cum vezi, s-a îndreptat pentru mult timp, iar pulberea şi hrana se sfârşesc. Oştenii au început să scormonească maidanul după rădăcini, unora li se umflă gingiile de scârbele pe care le mănâncă. Astăzi plec, îndată; de la prinţ mi-am şi luat rămas-bun.

— Văd că te porţi ca unul care vrea să se despartă de viaţă. Skrzetuski zâmbi cu tristeţe.

— Ce vorbeşti, Michał! Sigur că nu mă scald în fericire, dar nici moartea nu mi-o caut, ar fi şi păcat, iar pe de altă parte, nu e vorba să pier, ci să mă strecor până la rege şi să scap tabăra.

Wołodyjowski se simţi cuprins deodată de o dorinţă aprigă de a-i spune lui Skrzetuski totul despre cneaghină, şi mai că deschise gura, dar se gândi: „Vestea poate să-i rătăcească minţile şi îl vor prinde cu atât mai uşor”, aşa că îşi muşcă limba şi tăcu; îl întrebă doar:

— Pe unde ai să pleci?

— I-am spus prinţului că am să merg prin iaz, apoi prin râu, până când voi trece dincolo de tabăra cazacilor, şi s-a învoit, zicând că acesta e un drum mai bun decât altele.

— Cum văd, nu mai e nimic de făcut, răspunse Wołodyjowski. Omului îi e dat să moară numai o dată, şi e mai bine să moară pe câmpul de bătaie, decât în pat. Dumnezeu să te călăuzească! Dumnezeu să te călăuzească, Jane! Dacă n-o să ne mai vedem pe lumea asta, ne vom întâlni pe cealaltă, eu am să te păstrez în inima mea.

— Şi eu pe tine. Dumnezeu să te răsplătească pentru tot binele pe care mi l-ai făcut. Ascultă, Michał, dacă voi pieri, poate că nu mă vor arăta ca pe jupân Longinus, fiindcă au primit o învăţătură prea aspră, dar se vor lăuda ei în vreun fel şi atunci bătrânul Zaćwilichowski să se ducă la Chmielnicki după trupul meu, pentru că n-aş vrea să mă tragă câinii prin tabăra lor.

— Fii sigur că aşa va fi, îl încredinţă Wołodyjowski.

Jupân Zagłoba, care la început ascultase pe jumătate ameţit ce vorbeau, înţelese, în sfârşit, despre ce e vorba, dar nu mai găsi în el destulă putere ca să-i reţină sau să-i oprească şi începu să geamă înăbuşit:

— Ieri Longinus, astăzi Skrzetuski. Doamne! Doamne! Doamne!

— Ai încredere, Domnia Ta, îi spuse Wołodyjowski.

— Pane Jane! începu Zagłoba.

Şi nu mai putu să rostească nici un cuvânt, îşi sprijini numai capul cărunt şi amărât pe pieptul cavalerului şi se lipi de el ca un copil neputincios.

Un ceas mai târziu, Skrzetuski intra în apa iazului dinspre apus.

Noaptea era luminoasă şi mijlocul lacului sclipea ca un scut de argint lustruit, dar Skrzetuski pieri îndată din vedere, pentru că malul era acoperit cu papură, trestie şi ţipirig; mai încolo, printre trestiile rare, creşteau din belşug nuferi, spălăcioară-de-apă şi tremurică. Toată această încâlceală de frunze late şi înguste, de lujeri alunecoşi, de cotituri şerpuitoare îngreuiau nespus înaintarea porucinicului, apucându-l de picioare şi de trup, dar cel puţin îl ascundeau de ochii străjilor. Nici vorbă să înoate prin oglinda de la mijlocul iazului, deoarece orice lucru mai întunecat putea să fie văzut cu uşurinţă. Skrzetuski se hotărî aşadar să înconjoare lacul pe lângă mal până la mlaştina din partea cealaltă, prin care pârâul se vărsa în lac. Era cu putinţă ca acolo să se afle străji de-ale cazacilor sau tătare, dar creştea o adevărată pădure de trestie, ale cărei margini fuseseră tăiate pentru bordeiele ţăranilor. Odată ajuns la mlaştină, putea să meargă şi ziua printre trestii, dacă apa nu era prea adâncă. Dar şi drumul acesta era destul de primejdios. Sub această apă liniştită, care la mal nu era mai adâncă de-o palmă, se ascundea un strat de nămol gros de un cot şi mai bine. După fiecare pas al lui Skrzetuski, ieşeau la suprafaţa apei puzderie de băşici, al căror clipocit se putea auzi foarte bine în tăcerea nopţii. În afară de asta, cu toată încetineala mişcărilor, se formau cercuri de valuri ce se lărgeau tot mai mult dinspre mijloc până la ochiul de apă, răsfrângând în ele lumina Lunii. Pe timp de ploaie Skrzetuski ar fi tăiat de-a dreptul lacul înalt şi într-o jumătate de ceas ar fi ajuns la mlaştină, dar pe cer nu se zărea nici urmă de nori. Puhoaie de lumină verzuie se revărsau asupra iazului, schimbând frunzele de nufăr în scuturi argintate şi penele trestiilor în panaşe de argint.

Vântul contenise; din fericire, bubuiturile acopereau clipocitul băşicilor de apă, aşa că Skrzetuski se mişca numai atunci când împuşcăturile din şanţuri şi din întărituri se înteţeau. Dar noaptea aceea liniştită, senină mai înfăţişa încă o greutate. Roiuri de ţânţari se ridicau de pe trestii şi, alcătuind un ghem deasupra capului viteazului, i se aşezau pe faţă şi pe ochi, înţepând usturător, zumzăind şi cântându-i la ureche o vecernie jalnică. Alegând acest drum, Skrzetuski nu se amăgise în privinţa greutăţilor, dar nu putuse să prevadă totul. Nu prevăzuse, de pildă, spaimele iazului. Orice adâncitură de apă, fie ea cât de cunoscută are noaptea ceva tainic şi înfricoşător totodată, încât te întrebi fără să vrei: ce poate să fie acolo în adânc? Şi iazul acesta de la Zbaraż era de-a dreptul înspăimântător. Apa părea mai groasă decât apa obişnuită şi împrăştia duhori de leşuri putrezite. Sute de cazaci şi tătari se înecaseră în ea. Într-adevăr, amândouă părţile scoteau morţii, dar câţi nu rămâneau ascunşi printre trestii, spălăcioară şi urechelniţa deasă? Skrzetuski simţea răcoarea apei, iar sudoarea îi îmbrobona fruntea. Ce se va întâmpla dacă un braţ alunecos îl va înşfăca deodată, sau dacă nişte ochi verzui se vor uita la el de sub tufişurile de ţipirig? Tulpinile lungi de crin-de-baltă îi îmbrăţişau genunchii, iar lui i se înfoia părul din cap, gândind că-l prinde în braţe vreun înecat, ca să nu-i mai dea drumul niciodată. „Iisuse! Marie! Iisuse! Marie!” şoptea fără încetare, mergând înainte. Uneori îşi ridica ochii spre cer şi, la vederea Lunii, a stelelor şi a liniştii tăriilor, se simţea mai uşurat. „Dumnezeu veghează!” îşi repeta cu jumătate de glas, ca să se poată auzi singur. Din când în când privea spre mal şi i se părea că din lumea în care se afla – o lume blestemată de noroi, adâncuri întunecate, raze palide de Lună, duhuri, cadavre şi moarte – priveşte la pământul obişnuit al lui Dumnezeu, îl cuprindea un dor năprasnic şi voia să se smulgă numaidecât din această capcană de trestii.

Înainta întruna pe lângă mal, şi se depărtase atât de mult de tabără, încât pe acest pământ al lui Dumnezeu zări la câteva zeci de paşi de mal un tătar călare, aşa că se opri şi se uită la această siluetă care, judecând după legănarea uniformă spre grumazul calului, părea că doarme.

Era o privelişte ciudată. Tătarul se pleca mereu, de parcă se ploconea în tăcere înaintea lui Skrzetuski care nu-l părăsea din ochi. Era ceva înfricoşător în toate acestea, dar porucinicul răsuflă cu mulţumire, deoarece în faţa acestei spaime adevărate piereau toate nălucirile de o sută de ori mai greu de îndurat. Lumea duhurilor zbură undeva departe şi cavalerul îşi recapătă dintr-odată sângele-rece; prin minte începură să i se îmbulzească numai asemenea întrebări, ca: doarme sau nu, trebuie să meargă mai departe sau să mai aştepte?

În cele din urmă porni mai departe, furişându-se mai încet şi cu mai multă grijă decât la începutul călătoriei. Era pe la jumătatea drumului spre mlaştină şi pârâu, când se iscă cea dintâi adiere a unui vânt uşor. Trestiile începură îndată să se legene şi să se lovească una de alta, fâşâind puternic, iar Skrzetuski se bucură, deoarece cu toată grija lui, cu toate că uneori pierdea câteva minute până să se hotărască a face un pas, o mişcare întâmplătoare, o poticnire sau clipocitul apei puteau să-l trădeze. Acum mergea cu mai multă îndrăzneală, însoţit de sporovăială trestiilor, care se auzea în tot iazul; în jur toate începură să vorbească, până şi apa începu să susure la mal cu valurile-i legănate.

Se vede însă că adierea vântului nu trezise numai desişurile de pe mal, fiindcă deodată ceva întunecat se ivi înaintea lui Skrzetuski şi începu să se legene spre el, pregătindu-se parcă să sară. La început Skrzetuski era cât pe ce să strige; spaima şi scârba îi opriră ţipătul în piept, în acelaşi timp simţi în nări o duhoare năprasnică.

După o clipă, când scăpă de gândul că e un înecat care îi ţine calea înadins, rămase numai scârba şi viteazul porni înainte. Taifasul trestiilor se auzea întruna, întărindu-se din

ce în ce mai mult. Skrzetuski văzu printre vârfurile legănate a doua şi a treia strajă a tătarilor. Trecu de ele, trecu şi de a patra. „Am înconjurat jumătate din iaz”, se gândi, şi se înălţă puţin dintre trestii, ca să-şi dea seama unde se află; deodată picioarele i se loviră de ceva, se uită şi văzu lângă genunchi o faţă omenească.

„Alt înecat”, îşi spuse în gând.

De astă dată nu se mai sperie, fiindcă mortul plutea pe spate şi în nemişcarea lui nu dădea impresia de viaţă şi de mişcare. Skrzetuski grăbi pasul, ca să nu-i vină ameţeală. Trestiile deveneau tot mai dese, alcătuind, pe de o parte, o bună ascunzătoare, iar pe de alta, îngreunând nemăsurat mersul. Se scurse încă o jumătate de ceas, apoi un ceas şi cavalerul înainta mereu din ce în ce mai trudit. În unele locuri apa era atât de mică, încât nu-i ajungea nici până la genunchi, în schimb, în altele se adâncea până peste brâu. Îl chinuia nespus scoaterea înceată a picioarelor din noroi. Sudoarea îi acoperise fruntea, din când în când însă se simţea că-l trec fiorii din creştet până în tălpi.

„Ce-i asta? se întreba cu spaima în suflet, nu cumva mă apucă delirium? Mlaştina parcă nu mai este; te pomeneşti că n-am să mai recunosc locul printre trestii şi am să trec de ea.”

Aceasta însemna o primejdie grozavă, fiindcă în acest fel putea să meargă toată noaptea în jurul iazului şi dimineaţa să se afle în acelaşi loc de unde plecase, sau putea să cadă în mâinile cazacilor în altă parte.

„Am ales un drum rău, gândea descurajat, prin iaz nu se poate trece, mă întorc şi mâine plec pe urmele lui jupân Longinus; până mâine puteam să mă odihnesc.”

Dar mergea înainte, pentru că înţelegea că, făgăduindu-şi să se întoarcă să se odihnească, se păcăleşte singur; îi mai trecu prin minte şi că, mergând atât de încet şi oprindu-se întruna, n-avusese când să ajungă la mlaştină. Cu toate acestea, gândul odihnei punea tot mai mult stăpânire pe el. Uneori îi venea să se întindă undeva în noroi, numai să mai

răsufle un pic. Se chinuia aşa cu propriile gânduri şi în acelaşi timp se ruga. Fiorii îl trecea tot mai des, tot mai greu îşi smulgea picioarele din noroi. Vederea străjii tătare îl mai învioră, dar simţea că i se îngreuiază capul, ca şi trupul, şi-l cuprinde fierbinţeala.

Se scurse încă o jumătate de ceas şi mlaştina tot nu se arăta.

În schimb, întâlnea tot mai des trupuri de înecaţi. Noaptea, spaima, cadavrele, fâsâitul trestiilor, truda şi lipsa de somn îi învălmăşiră gândurile. Vedeniile se abătură asupra lui. Se făcea că Helena este la Kudak, iar el merge pe un dubas cu Rzędzian în josul Niprului. Trestiile foşnesc şi el aude cântecul: „Ei, n-au băut şi n-au cântaţi. ceaţa nu s-a ridicat.” Părintele Muchowiecki aşteaptă cu stola{196}, iar pan Krzysztof Grodzicki îi ţine loc de tată. Fata priveşte în fiecare zi la râu de pe ziduri, şi în curând va începe să bată din palme şi să strige: „Vine! Vine!” „Domnia Ta! îi spuse Rzędzian, trăgându-l de mânecă, uite jupâniţa.”

Skrzetuski se trezeşte. Trestiile încâlcite îl opriseră din drum. Nălucirea piere. Judecata îi revine. Acum nu se mai simte atât de istovit, fiindcă fierbinţeala îi dă puteri noi.

Hei, nu cumva am ajuns la mlaştină?

De jur împrejur aceleaşi trestii, de parcă nici s-ar fi mişcat din loc. Lângă pârâu trebuie să fie un luminiş de ape, aşa că n-a ajuns la mlaştină.

Cavalerul merge mai departe, dar gândurile se întorc cu îndărătnicie neînduplecată spre vedenia dragă. În zadar se apără Skrzetuski, în zadar începe să spună: „O, Fecioară prea mărită”, în zadar se străduieşte să-şi păstreze judecata întreagă – vede iarăşi Niprul curgând la vale, dubasuri, şeici, Kudakul, Sici – numai că de astă dată nălucirea este mai învălmăşită, sunt mai mulţi oameni: pe lângă Helena mai sunt prinţul, Chmielnicki, atamanul de tabără, jupân Longinus, Zagłoba, Bohun, Wołodyjowski – îmbrăcaţi cu toţii de sărbătoare la nunta lui, dar unde are loc această nuntă? Sunt într-un loc necunoscut, nu la

Łubnie, nici la Rozłogi, nici la Sici, nici la Kudak. apă pe care plutesc trupuri omeneşti.

Skrzetuski se trezeşte a doua oară, mai degrabă îl trezeşte un foşnet foarte puternic venind dinspre partea în care merge – aşadar se opreşte şi ascultă.

Foşnetul se apropie, se aude un scârţâit şi plescăit de vâsle; e o luntre.

Se vede printre trestii. În ea se află doi cazaci – unul mânuieşte vâsla, celălalt ţine în mână o prăjină lungă, care sclipeşte de departe ca argintul, şi desface cu ea desişurile de trestii.

Skrzetuski intră în apă până la gât, de i se vedea numai capul deasupra păpurişului, şi priveşte.

„E straja obişnuită, sau sunt pe urmele mele?” se întreabă.

După mişcările liniştite şi fără grijă ale cazacilor înţelese că trebuie să fie straja obişnuită. Pe iaz erau mai multe luntre şi dacă zaporojenii ar fi găsit vreo urmă, mai mult ca sigur că s-ar fi adunat o droaie de bărci şi de oameni.

Între timp, pe lângă el fâsâitul trestiilor acoperea vorbele; Skrzetuski prinse cu urechea doar frântura care urmează:

— Lua-i-ar dracu', ne-au poruncit să păzim şi apa asta puturoasă!

Şi luntrea alunecă după tufele de trestie; numai cazacul care stătea în faţă lovea întruna cu mişcări măsurate, cu prăjina în stufăriş, ca şi când ar fi vrut să sperie peştii.

Skrzetuski porni mai departe.

După o vreme zări iarăşi un tătar care stătea de strajă chiar lângă mal. Lumina Lunii cădea drept pe faţa nohaiului, care semăna cu un bot de câine. Skrzetuski se temea mai mult de pierderea judecăţii, decât de aceste străji. Îşi încorda aşadar întreaga voinţă, ca să înţeleagă unde este şi încotro merge.

Zbuciumul îl slei şi mai mult de puteri şi deodată băgă de seamă că vede dublu şi triplu, că uneori lua iazul drept medeanul din tabără, iar pâlcurile de trestie drept corturi.

Atunci voia să strige la Wołodyjowski să meargă cu el, dar mai avea atâta judecată cât să se stăpânească.

„Nu striga! Nu striga! repeta în gând, asta înseamnă moartea.”

Dar lupta cu sine însuşi era tot mai trudnică. Plecase de la Zbaraż chinuit de foame şi de nesomn, din cauza cărora oştenii începuseră să moară. Apoi această călătorie pe vreme de noapte, baia rece, duhoarea de cadavre a apei, umblatul prin noroaie, smulgerea dintre rădăcinile ierburilor de baltă îl istoviseră cu totul. La acestea se mai adăugau întărâtarea spaimei şi durerea pricinuită de muşcăturile ţânţarilor care-i umpluseră faţa de sânge, simţea deci că dacă nu va ajunge cât mai degrabă la mlaştină, va ieşi la mal, ca să se întâmple mai repede ce trebuia să se întâmple, sau se va prăbuşi printre trestii şi se va îneca.

Mlaştina şi gura pârâului i se păreau acum limanul izbăvirii, deşi, la drept vorbind, acolo aveau să înceapă alte greutăţi şi alte primejdii.

Se apăra de fierbinţeală şi mergea înainte cu tot mai puţină prevedere. Spre norocul lui trestiile foşneau mereu. În foşnetul lor Skrzetuski auzea glasuri omeneşti, discuţii; i se părea că tot iazul vorbeşte numai despre el. Va ajunge oare până la mlaştină sau nu? Va scăpa sau nu va scăpa? Deasupra lui ţânţarii cântau cu glasuri subţiri din ce în ce mai jalnic. Apa era mai adâncă, în curând îi ajunse până la brâu, apoi până la piept. Se gândea că dacă va fi nevoit să înoate, se va încurca în această încâlceală de ierburi şi se va îneca.

Şi iarăşi îl cuprinse dorinţa nestăpânită, neînduplecată de a-l chema pe Wołodyjowski; duse mâinile pâlnie la gură, ca să strige: „Michał! Michał!”

Din fericire, o trestie miloasă îl lovi cu vârful ud de rouă în obraz. Îşi reveni şi zări înainte, spre dreapta, o luminiţă firavă.

Acum privea întruna la flăcăruia aceea, şi un timp merse mereu spre ea.

Deodată se opri, văzând o fâşie de apă curată care se întindea de-a curmezişul. Răsuflă uşurat. Era pârâul şi smârcurile care se lărgeau pe amândouă părţile.

„De acum nu mai ocolesc iazul pe lângă mal şi intru în acest clin de apă”, îşi spuse.

Pe amândouă părţile fâşiei de apă se întindeau două dâlme de trestie şi cavalerul intră în cea la care ajunse mai întâi. După o clipă înţelese că se află pe drumul cel bun. Se uită înapoi: iazul rămăsese în urmă, iar el înainta acum de-a lungul fâşiei înguste de apă care nu putea fi altceva decât pârâul.

Aici şi apa era mai rece.

După un răstimp îl cuprinse o sfârşeală grozavă. Picioarele îi tremurau, şi în faţa ochilor se ridica un nor negru. „Altfel nu se poate, ies la mal şi mă culc, gândea, nu merg mai departe, trebuie să mă odihnesc.”

Căzu în genunchi şi pipăi cu mâinile o movilită uscată, acoperită de muşchi. Parcă era o insuliţă în mijlocul păpurişului.

Se aşează şi începu să-şi şteargă cu mâinile faţa însângerată şi să răsufle adânc.

În curând simţi în nări un miros de fum. Întorcându-se spre mal, zări la o sută de paşi de apă un foc, în jurul căruia stătea o ceată de oameni.

Se afla chiar în dreptul acestui foc şi în clipele când vântul răsfira trestiile, putea să vadă totul foarte bine. De la prima aruncătură de ochi recunoscu herghelegiii tătari, care şedeau lângă foc şi mâncau.

Atunci simţi o foame cumplită. În ultima dimineaţă mâncase o bucăţică de carne de cal, care n-ar fi săturat nici un pui de lup de două luni; de atunci nu mai pusese nimic în gură.

Aşa că începu să smulgă lujerii rotunzi de nufăr care creşteau împrejur şi să-i sugă cu lăcomie. Îşi astâmpăra

astfel şi foamea şi setea care începuseră să-l chinuiască.

În acelaşi timp se uita mereu la focul care pălea tot mai mult şi se stingea. Oamenii de lângă el se învăluiseră parcă în ceaţă şi păreau că se îndepărtează.

„Aha! mă cuprinde somnul! Am să adorm aici pe insuliţa asta”, se gândi oşteanul.

Dar pe lângă foc se iscă mişcare. Herghelegiii se sculară în picioare. În curând, la urechile lui Skrzetuski ajunseră chemări: „Căluţ! Căluţ!” Le răspunse un nechezat scurt. Focul fu părăsit şi se stinse. După o clipă cavalerul mai auzea şuierături şi tropotul înfundat al copitelor prin lunca umedă.

Skrzetuski nu putu să înţeleagă de ce pleacă herghelegiii. Deodată băgă de seamă că vârfurile trestiilor şi scuturile crinilor de baltă sunt palide parcă, apa clipeşte altfel decât la lumina Lunii, iar văzduhul se umplu de ceaţă uşoară.

Privi în jur; se crăpa de ziuă.

Pierduse toată noaptea cu înconjurul iazului, înainte de a ajunge la râu şi la smârcuri.

Se afla abia la începutul drumului. Acum trebuia să meargă prin apa pârâului şi să se strecoare prin tabără în timpul zilei.

Văzduhul se limpezea tot mai mult de lumina zorilor. La răsărit cerul împrumutase o culoare de un albastru-verzui pal.

Skrzetuski coborî iarăşi de pe insuliţă în mlaştină şi, ajungând la mal, scoase capul dintre trestii.

La o depărtare de aproape cinci sute de paşi se vedea un tătar de strajă, încolo lunca era pustie, doar jarul focului licărea mai la o parte, la loc uscat, stingându-se cu încetul; porucinicul hotărî să se târască spre foc printre ierburile înalte împănate ici şi colo cu tufe de papură.

După ce ajunse, căută cu luare-aminte să găsească niscaiva resturi de mâncare. Găsi într-adevăr oase de berbec cu rămăşiţe de vene, grăsime şi câteva ridichi coapte, aruncate în cenuşa caldă, aşa că începu să înfulece

cu lăcomia unui animal sălbatic, ospătându-se, până când văzu că străjile împrăştiate pe drumul pe care-l străbătuse se apropie de el, întorcându-se spre tabără prin aceeaşi luncă.

Atunci făcu calea întoarsă şi după câteva minute pieri în desişul de trestii. Regăsind insuliţa se întinse pe ea fără zgomot. În acest timp străjile trecură. Skrzetuski se apucă îndată să ronţăie oasele pe care le luase cu sine şi care începură să trosnească între fălcile-i puternice ca între colţii lupului. Curăţă grăsimea şi venele, supse măduva şi roase oasele, astâmpărându-şi foamea. La Zbaraż nu avusese parte de multă vreme de un asemenea ospăţ de dimineaţă.

Simţea că-i revin puterile. Îl întăreau mâncarea şi ziua care începea. Se făcea tot mai multă lumină; partea de răsărit a cerului din verzuie devenise trandafiriu-aurie; frigul dimineţii îl supăra destul de mult, dar se mângâia cu gândul că în curând soarele îi va încălzi trupul trudit. Privi cu luare-aminte unde este. Insuliţa era destul de mare, puţin cam prea scurtă, dar destul de largă ca să încapă lesne pe ea doi oameni. Trestiile o înconjurau din toate părţile ca un zid, ascunzând-o de ochii oamenilor.

„Aici n-o să mă găsească, se gândi Skrzetuski, decât dacă vor umbla după peşte printre trestii, dar nu mai este, fiindcă a murit tot din cauza trupurilor putrezite. Am să mă odihnesc aici şi am să chibzuiesc ce-mi rămâne de făcut mai departe.”

Şi începu să se gândească dacă să meargă înainte prin pârâu sau nu; în cele din urmă se hotărî să facă astfel numai dacă va bate vântul şi va legăna trestiile; dacă nu, mireasma şi zgomotul puteau să-l trădeze, mai ales că s-ar fi putut întâmpla să treacă foarte aproape de tabără.

— Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, că sunt încă în viaţă! rosti în şoaptă.

Şi îşi înălţă ochii spre cer, apoi gândul îi zbură spre întăriturile polone. Castelul se vedea bine de pe insuliţă,

poleit cum era de cele dintâi raze ale soarelui care răsărea. Poate că acolo se uita cineva din tun cu ocheanul spre iazuri şi trestii, iar Wołodyjowski şi Zagłoba vor privi toată ziua de pe valul de apărare să vadă dacă nu atârnă în vreun turn de luptă.

„Uite că nu mă vor vedea!” gândi Skrzetuski, şi pieptul i se umplu de un simţământ de mulţumire că scăpase.

„Nu mă vor vedea spânzurat, nu mă vor vedea!” repetă de câteva ori. Am străbătut un drum scurt dar trebuia să-l străbat. Dumnezeu mă va ajuta şi de acum înainte.

Se şi vedea, cu ochii minţii, trecut de tabăra cazacilor în pădurile dincolo de care se aflau oştile regale: polcurile şleahticilor din toată ţara, husarii, pedestrimea, polcurile muştruluite după moda străină; pământul gemea sub greutatea oamenilor, a cailor şi a tunurilor, iar în mijlocul acestui furnicar se găsea însuşi Măria Sa regele.

Văzu apoi o bătălie cumplită, tabere sfărâmate, îl văzu pe prinţ zburând cu toată călărimea peste grămezi de morţi, întâlnirea oştilor.

Ochii dureroşi şi umflaţi i se închideau sub potopul de lumină, iar capul i se apleca de greutatea gândurilor. Începea să-l cuprindă o moleşeală neputincioasă, în sfârşit, se întinse cât era de lung şi adormi.

Trestiile fâşâiau. Soarele se ridicase sus pe cer şi-l încălzea pe oştean cu privirea-i fierbinte, uscându-i îmbrăcămintea, iar el dormea buştean, fără o mişcare. Cine l-ar fi văzut zăcând aşa pe insuliţă cu faţa însângerată, ar fi crezut că are de-a face cu un trup fără viaţă, pe care l-a aruncat apa. Ceasurile se scurgeau unul după altul şi el dormea mereu. Soarele ajunse la zenit şi începu să coboare de cealaltă parte a cerului, iar el dormea încă. Îl treziră nechezatul pătrunzător al cailor care se mişcau pe luncă şi chemările puternice ale herghelegiilor care şfichiuiau cu bicele armăsarii tabunurilor.

Îşi şterse ochii, se uită înjur şi îşi aduse aminte unde este. Privi în sus: pe cerul roşu de strălucirile pălinde ale

apusului licăreau stelele; dormise toată ziua.

Skrzetuski nu se simţea odihnit şi nici mai în putere; dimpotrivă, îl dureau toate oasele. Se gândea însă că truda îi va întoarce vioiciunea trupului, aşa că îşi lăsă picioarele în apă şi porni fără zăbavă la drum.

Mergea acum prin apă pe lângă trestii, ca să nu atragă luarea-aminte a herghelegiilor care păzeau caii pe maluri. Cele din urmă străluciri ale soarelui se stinseră şi se făcu destul de întuneric, fiindcă Luna încă nu se arătase dinapoia pădurilor. Apa era atât de adâncă, încât pe alocuri Skrzetuski nu mai ajungea cu picioarele la fund şi era nevoit să înoate, deşi îi venea destul de greu, pentru că era îmbrăcat şi înota împotriva sforului apei, care – oricât de leneş – îl purta totuşi înapoi spre iazuri. În schimb, nici cei mai ageri ochi de tătar n-ar fi putut vedea capul care înainta de-a lungul peretelui întunecos de trestii.

Se mişca cu destulă îndrăzneală, uneori înotând, de cele mai multe ori însă mergând prin apă până la brâu ori până la subsuori, până când ajunse, în sfârşit, într-un loc de unde văzu mii şi mii de luminiţe pe amândouă părţile pârâului.

„E tabăra cazacă, gândi, acum ajută-mă, Doamne!”

Şi ascultă.

Murmurul glasurilor amestecate ajungea până la el. Nu se înşelase, era tabăra. Pe malul stâng al râului, mergând în josul apei, se afla tabăra cazacă cu miile de care şi corturi, iar pe partea dreaptă cea a tătarilor, amândouă lărmuind zgomotoase, pline de sporovăială oamenilor, de sunetele sălbatice de tobe şi fluiere, de mugetul vitelor şi al cămilelor, de nechezatul cailor şi de strigăte. Pârâul îi despărţea, alcătuind o stavilă certurilor şi uciderilor, deoarece tătarii nu puteau să stea liniştiţi alături de cazaci. În acest loc apa era mai întinsă, sau poate o lărgiseră într-adins. De o parte carele, de cealaltă colibele acoperite cu trestie ajungeau, socotind după focuri, până la câteva zeci de paşi de mal, iar lângă apă stăteau fără îndoială străjile.

Trestiile şi păpurişul se răreau – pesemne că în dreptul taberelor malurile erau nisipoase. Skrzetuski mai înainta câteva zeci de paşi şi se opri. Puteri neînţelese şi spaimă veneau către el dinspre furnicarele de oameni.

În acea clipă i se părea că toată atenţia şi înverşunarea acestor mii de fiinţe omeneşti se îndreaptă spre el şi se simţea neputincios şi fără apărare în faţa lor. Era singur.

„Nimeni nu poate să răzbată pe aici!” se gândi.

Dar se mişcă înainte, atras de o dorinţă neînfrânată, dureroasă de a şti. Voia să privească mai de aproape la această putere înfricoşătoare.

Deodată încremeni locului. Pădurea de trestii se sfârşea ca retezată de un cuţit. Poate că într-adevăr o tăiaseră pentru colibe. Mai departe apa se înroşea sângeriu din cauza focurilor care se priveau în ea.

Două bobotăi mari şi luminoase ardeau lângă maluri. Lângă una stătea un tătar călare, lângă cealaltă un cazac cu o suliţă lungă în mână. Amândoi se uitau unul la altul şi la apă. În depărtare se vedeau alţii stând de strajă şi privind în jur.

Strălucirea flăcărilor arunca parcă un pod de foc peste pârâu. Lângă maluri se vedeau rânduri de luntre mici, de care se foloseau străjile pe iaz.

— Nu e cu putinţă! mormăi Skrzetuski.

Şi deodată îl cuprinse deznădejdea. Nu mai putea nici să meargă înainte şi nici să se întoarcă! Trecuse o zi şi o noapte, de când tot umbla prin noroaie şi smârcuri, înghiţind aerul putred, şi se uda prin apă numai pentru ca, ajungând la aceste tabere, printre care se hotărâse să se furişeze, să înţeleagă că aşa ceva nu era cu putinţă.

Dar nici întoarcerea nu mai era cu putinţă; oşteanul ştia că dacă va mai găsi în el destulă putere, ca să se târască înainte, nici vorbă să se întoarcă înapoi. În deznădejdea lui era totodată o înverşunare surdă; la început vru să iasă din apă, să sugrume straja, apoi să se arunce asupra duşmanilor şi să piară.

Vântul umplu iarăşi trestiile de foşnete ciudate, aducând totodată dangătul clopotelor de la Zbaraż. Skrzetuski începu să se roage fierbinte, să se bată cu pumnii în piept şi să cheme cerul în ajutor cu puterea şi credinţa deznădăjduită a celui care se îneacă; el se ruga, iar taberele vuiau ameninţătoare, răspunzând parcă la rugăciunea lui – siluete întunecate şi roşii în lumina focurilor se iţeau ici şi colo ca un cârd de diavoli prin iad; străjile stăteau nemişcate, pârâul îşi ducea la vale apa sângerie.

„Când se va înnopta de-a binelea, focurile se vor stinge”, îşi spuse Skrzetuski aşteptând.

Se scurse un ceas, două. Larma scădea, focurile începeau într-adevăr să se stingă, în afară de bobotăile străjilor, care luminau din ce în ce mai puternic.

Străjile se schimbau şi se vedea că aveau să stea de veghe până a doua zi.

Lui Skrzetuski îi trecu prin minte că poate va izbuti să se strecoare mai lesne ziua, dar părăsi repede acest gând. Ziua se căra apă, se adăpau vitele, oştenii se scăldau şi pârâul trebuia să fie plin de oameni.

Deodată privirea lui Skrzetuski se opri asupra luntrilor. La fiecare mal se aflau aşezate la rând câteva zeci, iar în partea tătarilor păpurişul ajungea până la primele bărci.

Skrzetuski se cufundă în apă până la gât şi începu să înainteze încet spre ele, cu ochii pironiţi asupra tătarului călare.

După o jumătate de ceas, ajunse lângă luntrea de la margine. Planul lui era simplu. Capătul din spate al luntrilor se ridica deasupra apei, alcătuind un fel de boltă pe sub care putea să treacă cu uşurinţă capul unui om. Dacă toate luntrile erau lipite una de alta, tătarul de strajă n-avea cum să vadă capul care se strecura pe sub ele; primejdia era mai mare din partea cazacului, dar şi acesta putea să nu vadă nimic, deoarece sub luntre era întuneric, cu tot focul care ardea pe malul celălalt.

De altminteri, altă cale nu mai era.

Skrzetuski nu mai stătu pe gânduri şi în curând se afla sub capătul dinapoi al luntrilor.

Mergea pe brânci, sau mai degrabă se târa, fiindcă apa era mică. Era atât de aproape de tătarul care stătea pe mal, încât auzea sforăitul calului. Se opri o clipă şi ascultă. Luntrile erau aşezate margine lângă margine. Acum avea ochii aţintiţi asupra cazacului de strajă, pe care-l vedea ca-n palmă. Acesta însă se uita în tabăra tătarilor. Viteazul trecuse de vreo cincisprezece luntri, când auzi deodată lângă mal glasuri şi paşi de oameni. Se piti numaidecât şi ascultă. În călătoria de la Crîm învăţase limba tătară şi acum îl trecu un fior prin tot trupul când auzi porunca:

— Urcaţi şi, la drum!

Lui Skrzetuski i se făcu cald, cu toate că era în apă. Dacă tătarii se suiau în luntrea sub care se ascundea el, era pierdut, iar dacă alegeau una din cele dinaintea lui, era de asemenea pierdut, fiindcă avea să rămână un loc gol în lumină.

Fiecare secundă i se părea un ceas. Deodată paşii duduiră pe scânduri şi tătarii urcară în a patra sau a cincea luntre pe sub care trecuse, o împinseră în apă şi se îndreptară spre iaz.

Întâmplarea atrase atenţia cazacului asupra luntrilor. Timp de o jumătate de ceas Skrzetuski stătu nemişcat. Abia când se schimbară străjile, începu să înainteze mai departe.

În acest fel ajunse la capătul şirului de luntri. Dincolo de cea din urmă începea iarăşi păpurişul, iar mai departe trestiile. Când ajunse la ele, oşteanul, gâfâind şi leoarcă de sudoare, căzu în genunchi şi mulţumi lui Dumnezeu din toată inima.

Acum mergea cu mai multă îndrăzneală, folosindu-se de toate adierile care umpleau malurile de foşnete. Din când în când se uita înapoi. Focurile străjilor începură să se depărteze, să se înceţoşeze, să licărească şi să se stingă. Dâlmele de trestie şi de papură deveneau tot mai

întunecate, mai dese, fiindcă malurile erau mai nămoloase. Străjile nu puteau să stea prea aproape, larma taberei se stingea. O forţă supraomenească întărise mădularele cavalerului. Se furişa printre trestii şi insuliţe, se afunda în noroi, intra sub apă, înota şi iarăşi se ridica. Nu cuteza să iasă pe mal, dar se simţea aproape scăpat. Nu ştia câtă vreme umblase aşa, dar când se uită iarăşi în urmă, focurile străjilor păreau nişte puncte care licăreau în depărtare. După câteva sute de paşi pieriră cu totul. Răsărea Luna; împrejur era linişte. Deodată se auzi un foşnet mai puternic decât fâsâitul trestiilor. Skrzetuski mai că nu strigă de bucurie: pe amândouă părţile pârâului se înălţa pădurea.

Atunci se îndreptă spre mal şi ieşi dintre trestii. Codrul de pin începea la capătul dâlmei de păpuriş şi trestie. Simţi în nări mirosul de răşină. Unde şi unde, în adâncurile întunecate, ferigile sclipeau ca argintul.

Viteazul se lăsă în genunchi pentru a doua oară şi sărută pământul, rugându-se.

Scăpase.

Apoi se afundă în beznele pădurii, întrebându-se singur: încotro s-o apuce? unde se duce pădurea? unde se află regele şi oastea?

Drumul nu se sfârşise, nu era uşor şi nici fără primejdie, dar când se gândea că ieşise din Zbaraż, că se strecurase printre străji, noroaie şi tabere, printre cei aproape cinci sute de mii de vrăjmaşi, i se părea că toate primejdiile trecuseră, că pădurea e un drum luminos, care-l va duce drept înaintea regelui.

Şi mergea, sărmanul, flămând, îngheţat, ud, mânjit de propriul sânge, de noroiul roşu şi negru, cu bucuria în suflet şi cu nădejdea că în curând se va întoarce altfel la Zbaraż, cu mai multă putere.

„N-o să mai răbdaţi de foame cu deznădejdea în inimă, se gândea la prietenii de la Zbaraż, pentru că am să vi-l aduc pe rege!”

Şi sufletul cavalerului se bucura de scăparea apropiată a prinţului şi a căpeteniilor, a oştilor şi a lui Wołodyjowski, a lui Zagłoba şi a tuturor vitejilor închişi în întăriturile de la Zbaraż.

Adâncurile întunecate ale pădurii se deschideau înaintea lui, înghiţindu-l.

CAPITOLUL XXIX.

ÎNTR-O SEARĂ, ÎN CASTELUL DE LA TOPORÓW, trei bărbaţi stăteau închişi în încăperea de oaspeţi la o convorbire de taină. Câteva lumânări strălucitoare ardeau pe masa acoperită cu hărţi înfăţişând împrejurimile, alături se afla un chipiu cu penaj negru, o lunetă, o spadă cu mânerul bătut cu perle, deasupra căreia era aruncată o batistă de dantelă, şi o pereche de mănuşi din piele de elan. La masă, într-un scaun înalt cu spătar, şedea un bărbat în jur de patruzeci de ani, destul de mărunt şi subţire la trup, dar bine clădit. Avea faţa oacheşă, verzuie, obosită, ochii negri şi o perucă suedeză, tot neagră, cu bucle lungi care-i cădeau pe umeri şi pe spate. O mustaţă neagră, rară, cu sfârcurile pieptănate în sus, îi împodobea buza de sus, iar cea de jos ieşea puternic înainte odată cu bărbia, împrumutând întregului chip trăsăturile care caracterizează curajul leului, semeţia şi îndărătnicia. Nu era o faţă frumoasă, dar era cu totul neobişnuită. Expresia senzuală, arătând înclinaţia spre plăceri, se împletea în chip ciudat cu o încremenire somnoroasă şi cu răceala. Ochii păreau stinşi, dar se ghicea lesne că în clipele de înflăcărare, veselie sau mânie puteau să arunce fulgere, pe care nu orice privire ar fi izbutit să le înfrunte. În acelaşi timp, se citea în ei bunătatea şi blândeţea.

Îmbrăcămintea neagră, alcătuită dintr-un caftan de atlaz şi un guler de dantelă, de sub care ieşea un lanţ de aur, mărea şi mai mult distincţia acestei siluete neobişnuite. Cu toată mâhnirea şi grijile care i se vedeau pe faţă şi în atitudine, avea ceva măreţ în ea. Era însuşi regele, Jan Kazimierz Waza, care urmase la tron de aproape un an după fratele său Władysław.

Înapoia lui, în umbră, stătea Hieronim Radziejowski{197}, starostele de Łomźa, un bărbat scund, rotofei, rumen, cu faţa grasă şi obraznică de curtean, iar în faţă şedea la masă al treilea bărbat, sprijinit în cot, care privea la hărţile ce înfăţişau împrejurimile, ridicându-şi din când în când ochii spre rege.

Chipul lui arăta mai puţină măreţie, dar parcă şi mai multă gravitate oficială decât al regelui. Brăzdată de griji şi de gânduri, rece şi înţeleaptă, era faţa unui bărbat de stat, a cărei asprime nu-i strica frumuseţea neobişnuită. Avea ochii albaştri, pătrunzători, tenul delicat în ciuda vârstei; veşmântul polonez minunat, barba tunsă după moda suedeză şi smocul înalt de păr de deasupra frunţii adăugau trăsăturilor regulate, tăiate în piatră, o demnitate senatorială.

Acesta era Jerzy Ossoliński{198}, cancelarul Coroanei şi prinţ al statului roman, vorbitor şi diplomat admirat la toate curţile europene, potrivnic inveterat al lui Jeremi Wiśniowiecki.

Însuşirile-i neobişnuite atrăseseră de timpuriu asupra lui atenţia domnilor dinainte, care îl ridicaseră la cele mai înalte ranguri, în virtutea cărora cârmuia corabia Republicii, ameninţată să se scufunde în aceste împrejurări cumplite.

Cancelarul era făcut parcă să fie cârmaciul unei asemenea corăbii. Harnic, stăruitor, înţelept, privind totdeauna în viitorul îndepărtat şi făcând planuri pentru ani îndelungaţi, ar fi călăuzit cu mână sigură şi liniştită orice stat spre un liman fără primejdii, în afară de Republică; oricărui alt stat i-ar fi asigurat forţa lăuntrică şi ani lungi de putere. dacă ar fi fost ministrul atotputernic al unui stăpânitor, precum regele Franţei sau al Spaniei.

Crescut în afara hotarelor Republicii, obişnuit cu ce se întâmpla prin alte părţi, cu toată agerimea-i înnăscută şi înţelepciunea, cu toată practica îndelungată, nu s-a putut obişnui cu lipsa de putere a cârmuirii în Polonia, şi toată viaţa n-a învăţat s-o aibă în vedere, deşi aceasta era stânca de care i se sfărâmau toate planurile, intenţiile, strădania – deşi din pricina ei vedea de pe acum prăpastia şi ruina în viitor, iar mai târziu avea să moară cu deznădejdea în suflet.

Era un teoretician genial, care nu ştia să fie genial şi în practică şi cădea într-un cerc vicios, fără ieşire. Urmărind

un gând anume, care avea să dea roade în viitor, mergea spre el cu îndărătnicia unui fanatic, fără să înţeleagă că acest gând, foarte bun în teorie, în împrejurările de faţă poate duce la nenorociri înfricoşătoare.

Vrând să întărească stăpânirea şi statul, dezlănţuise stihia cumplită a cazacilor, fără să prevadă că furtuna se va îndrepta nu numai împotriva şleahticilor, a moşiilor magnaţilor, a abuzurilor şi a samavolniciei şleahtei, ci împotriva intereselor fundamentale ale statului.

Chmielnicki se ridicase din stepe şi se prefăcuse într-un uriaş. Asupra Republicii se abătuseră înfrângerile de la Apele Galbene, Korsuń şi Piławce. De la primul pas acelaşi Chmielnicki se unise cu puterea vrăjmaşilor de la Crîm. Trăsnetele cădeau unul după altul – rămăsese războiul, numai războiul.

Înainte de toate trebuia nimicită stihia năprasnică, pentru a putea trage foloase în viitor de pe urma ei, iar cancelarul, urmărindu-şi gândul lui, zăbovea, negocia şi se încredea încă până şi în Chmielnicki!

Cele întâmplate îi distruseseră teoria; cu fiecare zi se arăta tot mai limpede că rezultatul strădaniilor cancelarului este de-a dreptul împotriva aşteptărilor sale, până când începu, în sfârşit, asediul Zbarażului, dovedindu-se fără putinţă de tăgadă că se înşela.

Cancelarul se încovoia sub povara necazurilor, a amărăciunii şi urii tuturor.

Aşa că făcea şi el cum fac în zilele de cumpănă şi nenorocire oamenii a căror credinţă în sine este mai puternică decât orice nenorociri: căuta vinovaţi.

Vinovată era întreaga Republică în toate stările, trecutul şi rânduielile statului, dar acela care, temându-se ca stânca ce se afla pe povârnişul muntelui să nu se prăvălească în prăpastie, vrea s-o urce în vârf şi nu-şi cunoaşte bine puterile, acela nu face decât să-i grăbească prăbuşirea. Cancelarul făcuse mai mult şi mai rău, deoarece chemase în ajutor puhoiul năprasnic al cazacilor, fără a ţine seama că

avântul lui poate numai să desfunde şi să roadă temelia pe care odihneşte stânca.

Dar regele mai credea în el, cu atât mai mult cu cât cei mai mulţi nu luau în seamă rangul stăpânitorului şi-l învinuiau alături de cancelar.

Stăteau dar la Toporów îngrijoraţi şi mâhniţi, neştiind prea bine ce aveau de făcut, fiindcă lângă rege nu erau decât douăzeci de mii de oşteni. Vestitorii fuseseră trimişi prea târziu şi abia o parte din şleahtici se adunaseră până atunci. Care era pricina acestei întârzieri, nu era oare o greşeală în plus a politicii încăpăţânate a cancelarului? Taina se pierduse între rege şi ministru; destul că în această clipă amândoi se simţeau fără putere în faţa forţei lui Chmielnicki.

Şi, ce era mai însemnat, nu aveau nici o veste sigură despre el. În tabăra regelui nu se ştia nici până acum dacă hanul se află cu toată puterea alături de Chmielnicki sau cazacii sunt însoţiţi numai de Tuhai-bei cu câteva mii de tătari. Aceasta era o întrebare tot atât de importantă ca şi viaţa şi moartea. La nevoie, regele putea să-şi încerce norocul cu Chmielnicki, chiar dacă hatmanul răzvrătit avea o putere de zece ori mai mare. Numele regelui însemna mult pentru cazaci – poate mai mult decât armia nesupusă şi neinstruită a şleahticilor – dar dacă era şi hanul de faţă, era cu neputinţă să se măsoare cu asemenea putere.

Umblau tot felul de zvonuri, dar nimeni nu ştia nimic sigur. Prevăzătorul Chmielnicki îşi adunase oamenii şi într-adins nu slobozea nici o ceată de cazaci, nici un buluc de tătari, ca regele să nu poată prinde vreo limbă. Hatmanul răzvrătit avea alte planuri; cu o parte din oşteni voia să închidă într-un cerc de fier Zbarażul în agonie, iar el să se ivească pe neaşteptate cu toată puterea tătarilor şi a cazacilor înaintea regelui, să-l împresoare cu oaste cu tot şi să-l dea pe mâna hanului.

Aşa că faţa regelui nu se întunecase fără pricină; nu se află durere mai mare pentru un stăpânitor ca simţământul

neputinţei. Jan Kazimierz se sprijini fără vlagă de spătarul scaunului, îşi puse mâna pe masă şi rosti, arătând hărţile:

— Astea nu sunt bune de nimic! Prinşi să-mi aduceţi.

— Nici eu nu-mi doresc altceva, răspunse Ossoliński.

— Pâlcurile de cercetare s-au întors?

— S-au întors, dar n-au adus nimic.

— Nici un prins?

— Numai ţărani din împrejurimi, care nu ştiu nimic.

— Dar Pełka s-a întors? E un războinic cunoscut.

— Milostive rege! se auzi dinapoia scaunului starostele de Lomż. Pełka nu s-a întors şi nici nu se va mai întoarce, a pierit.

Urmă o clipă de tăcere. Regele îşi pironi privirea mohorâtă pe flacăra lumânării şi începu să bată darabana cu degetele pe masă.

— N-aveţi nici un sfat să-mi daţi? întrebă în sfârşit.

— Să aşteptăm! spuse grav cancelarul.

Fruntea lui Jan Kazimierz se acoperi de încreţituri.

— Să aşteptăm? repetă el. Şi Wiśniowiecki şi căpeteniile se prăpădesc la Zbaraż.

— O să mai reziste o vreme, zise Radziejowski fără grijă.

— Domnia Ta, mai bine ai face să taci, când n-ai nimic bun de spus.

— Tocmai, milostive stăpâne, am un sfat.

— Care?

— Să trimitem pe cineva, chipurile să negocieze cu Chmielnicki la Zbaraż. Solul va afla dacă hanul este acolo, şi la întoarcere ne va spune.

— Nu se poate, zise regele. Acum când am dat sfoară în ţară că Chmielnicki e un răzvrătit, când am pus un preţ pe capul lui şi i-am dat buzduganul de hatman al zaporojenilor lui Zabuski, nu se cuvine să intrăm în legătură cu el.

— Atunci să trimitem un sol la han, răspunse starostele.

Regele îşi îndreptă privirea întrebătoare spre cancelarul care îşi înălţă spre el pupilele albastre, aspre şi, după o clipă de gândire, spuse:

— Sfatul ar fi bun, dar nu încape îndoială că Chmielnicki va reţine solul şi totul nu va folosi la nimic.

Jan Kazimierz dădu din mână.

— Văd, rosti el rar, că nu găsiţi nici un mijloc, aşa că vi-l spun eu. Poruncesc să sune trâmbiţele încălecarea şi pornesc cu toată oastea la Zbaraż. Facă-se voia Domnului! Acolo vom afla dacă hanul este alături de Chmielnicki sau nu.

Cancelarul cunoştea curajul nestăpânit al regelui şi nu se îndoia că e gata să facă ce spune. Pe de altă parte, ştia din experienţă că, atunci când regele are un plan, pe care se încăpăţânează să-l ducă la bun sfârşit, nici o împotrivire nu mai e bună la nimic. Prin urmare, nu se arătă împotrivă dintr-odată, ba lăudă chiar această intenţie dar îl sfătui să nu se grăbească, spunându-i regelui că poate să facă asta mâine sau poimâine, iar până atunci s-ar putea să primească veşti bune. Fiecare zi va mări şi mai mult descurajarea în rândul gloatelor chinuite de înfrângerile de la Zbaraż şi de vestea apropierii regelui.

Răzvrătirea poate să se topească sub razele maiestăţii regale, cum se topeşte zăpada sub razele soarelui, dar trebuie să-i lăsăm timp. Regele înfăţişează salvarea întregii Republicii şi, având această răspundere în faţa lui Dumnezeu şi-a urmaşilor, nu trebuie să se pună în primejdie, cu atât mai mult, cu cât în cazul unei înfrângeri, oştile de la Zbaraż ar fi pierdute fără scăpare. Cancelarul vorbi multă vreme şi cu iscusinţă, de parcă era vorba de vreo întrecere de cuvântări frumoase. Până când, în cele din urmă îl convinse pe rege şi în acelaşi timp îl obosi.

Jan Kazimierz se rezemă iarăşi de spătarul scaunului, mormăind nerăbdător:

— Faceţi ce vreţi, numai să-mi prindeţi o limbă până mâine.

Şi iarăşi urmă o clipă de tăcere. În fereastră se ivi Luna uriaşă, aurie, dar încăperea se întunecă, deoarece mucurile lumânărilor nu fuseseră curăţate de mult.

— Cât să fie ceasul? întrebă regele.

— E aproape miezul nopţii, răspunse Radziejowski.

— În noaptea asta nu voi dormi. Am să dau ocol taberei, iar voi o să mergeţi cu mine. Unde sunt Ubald şi Arciszewski?

— În tabără. Mă duc să spun să ni se aducă îndată caii, răspunse starostele.

Şi se apropie de uşă. Deodată, în tindă se iscă mişcare: o clipă se auziră vorbe înfierbântate, răsunară paşi grăbiţi, în sfârşit, uşa se deschise de perete şi intră gâfâind Tyzenhauz, unul dintre curtenii care-l slujeau pe rege.

— Milostive rege! strigă el. A venit un oştean de la Zbaraż! Regele zvâcni de pe scaun, cancelarul se ridică de asemenea, şi amândoi rostiră într-un glas:

— Nu e cu putinţă!

— Aşa-i! Se află în tindă.

— Adu-l aici! porunci regele bătând din palme. Să-mi ia o piatră de pe inimă. Pe Sfânta Fecioară, adu-l aici numaidecât!

Tyzenhauz dispăru pe uşă, şi după o clipă se arătă în prag o siluetă înaltă, necunoscută.

— Vino mai aproape, Domnia Ta! îl îndemnă regele, vino mai aproape! Fii bine-venit!

Porucinicul înaintă până la masă şi, la vederea lui, regele, cancelarul şi starostele de Lomza se dădură înapoi încremeniţi. Înaintea lor se afla un om înfricoşător, mai degrabă o nălucă: îmbrăcămintea ferfeniţă abia izbutea să-i ascundă trupul numai piele şi oase; avea faţa vânătă, mânjită de noroi şi de sânge, ochii-i ardeau înflăcăraţi de fierbinţeală, barba neagră, încâlcită îi cădea pe piept, în jurul lui se răspândea o duhoare de hoit, iar picioarele îi tremurau atât de rău, încât fu nevoit să se sprijine de masă.

Regele şi cei doi sfătuitori se uitau la el cu ochii larg deschişi, în clipa aceea uşa se deschise şi intrară grămadă căpeteniile oştirii şi dregătorii: ghinărarii Ubald şi Arciszewski, vicecancelarul Lituaniei, Sapieha, starostele de

la Rzeczyca, panul de Sandomierz. Cu toţii se rânduiră înapoia regelui, privind la nou-sosit, iar regele întrebă:

— Cine eşti tu?

Sărmanul în zdrenţe deschise gura, vrând să vorbească, dar i se puse un cârcel în falcă, bărbia începu să-i tremure şi abia izbuti să şoptească:

— De. la. Zbaraż!

— Daţi-i vin! spuse un glas.

Cât ai bate din palme i se aduse un pocal plin, pe care oşteanul îl bău cu greutate. În acest timp, cancelarul îşi scoase mantia şi i-o puse pe umeri.

— Acum poţi să vorbeşti? îl întrebă după un răstimp regele.

— Pot, răspunse viteazul cu glasul mai sigur.

— Cine eşti?

— Jan Skrzetuski. porucinic de husari.

— În slujba cui?

— A voievodului rusin.

Un murmur se împrăştie în toată sala.

— Ce se aude la Zbaraż? Ce-i acolo? întrebă regele grăbit.

— Sărăcie. foame. un mormânt uriaş.

Regele îşi acoperi ochii cu mâinile.

— Iisuse din Nazaret! Iisuse din Nazaret! îngână abia auzit. După o clipă întrebă iarăşi:

— Puteţi să rezistaţi multă vreme?

— Nu mai avem pulbere. Duşmanul e în întărituri.

— Sunt mulţi?

— Chmielnicki. Hanul cu toate hoardele.

— E şi hanul?

— Întocmai.

Se aşternu o tăcere surdă. Cei de faţă se uitau unul la altul; nesiguranţa se citea pe toate chipurile.

— Cum aţi putut să vă împotriviţi până acum? întrebă cancelarul cu o umbră de îndoială în glas.

La aceste cuvinte, Skrzetuski înălţă capul, ca şi când ar fi căpătat puteri noi, un fulger de mândrie îi trecu peste faţă

şi răspunse cu glasul neaşteptat de puternic:
— Douăzeci de atacuri respinse, şaisprezece lupte câştigate pe câmpul de bătaie, şaptezeci şi cinci de ieşiri.
Şi iarăşi se lăsă tăcerea.
Deodată regele se îndreptă, îşi scutură peruca, aşa cum îşi scutură leul coama, faţa verzuie i se împurpură şi ochii i se umplură de flăcări.
— Pentru Dumnezeu! strigă el. Destul cu sfaturile, cu statul pe loc şi cu întârzierile! Au sosit sau nu polcurile şleahticilor, este sau nu este hanul, pe viul Dumnezeu, mi-ajunge! Astăzi pornim la Zbaraż.
— La Zbaraż! La Zbaraż! repetară glasuri puternice. Chipul porucinicului se umplu de lumină.
— Milostive rege şi stăpâne! rosti el. Vrem să trăim şi să murim alături de tine!
La auzul acestor vorbe, inima simţitoare a regelui se muie ca ceara şi, fără să se mai uite la făptura respingătoare a viteazului, îi luă capul în mâini şi îi spuse:
— Îmi eşti mai drag decât alţii înveşmântaţi în atlaz. Pe Sfânta Fecioară, altora mai puţin vrednici li se dăruiesc starostii; ceea ce ai făcut Domnia Ta, nu va rămâne fără răsplată. Nu tăgădui! Îţi sunt datornic!
Ceilalţi începură numaidecât să strige după rege:
— Nici c-a fost un viteaz mai mare!
— Acesta este cel dintâi şi printre cei de la Zbaraż!
— Ai dobândit o faimă nepieritoare!
— Cum te-ai strecurat printre cazaci şi tătari?
— M-am ascuns prin smârcuri şi printre trestii, am mers prin păduri. m-am rătăcit. n-am pus nimic în gură.
— Daţi-i să mănânce! porunci regele.
— Aduceţi mâncare, repetară ceilalţi.
— Şi îmbrăcăminte!
— Mâine să ţi se dea un cal şi haine, spuse iarăşi regele. N-o să duci lipsă de nimic.
Se întreceau cu toţii să-l laude pe cavaler, urmând pilda regelui. Începură să-l năpădească din nou cu întrebările, la

care Skrzetuski răspundea cu mare greutate, pentru că îl cuprindea o slăbiciune tot mai mare şi era pe jumătate ameţit. I se aduse mâncarea şi tot atunci intră şi preotul Cieciszowski, duhovnicul regelui.

Căpeteniile şi dregătorii îi făcură loc, fiindcă era un preot învăţat şi respectat, şi vorba lui însemna în faţa regelui aproape mai mult decât a cancelarului, iar din amvon cuvânta asemenea lucruri, pe care nici în Seim nu îndrăznea oricine să le spună.

Îl înconjurară dar, şi începură a-i povesti cum că a venit un oştean de la Zbaraż, unde prinţul, deşi strâmtorat de foame şi lipsuri, îl bate pe han şi pe Chmielnicki care n-a pierdut într-un an întreg atâţia oameni cât a pierdut la Zbaraż; în sfârşit, că regele vrea să pornească în ajutorul celor împresuraţi, chiar dacă va trebui să piară odată cu toată oastea.

Preotul asculta în tăcere, mişcând din buze şi privind întruna la bietul cavaler care în acest timp începuse să mănânce, fiindcă regele îl îndemnase să nu se ruşineze de persoana lui şi stătea pe lângă el, ciocnind şi bând din când în când dintr-un păhărel mic de argint.

— Şi care-i numele acestui viteaz? întrebă preotul într-un târziu.

— Skrzetuski,

— Nu cumva Jan?

— Aşa-i.

— Porucinic în oastea voievodului rusin?

— Întocmai.

Preotul îşi ridică faţa brăzdată de zbârcituri şi începu iarăşi să se roage, apoi rosti:

— Să aducem laudă Domnului, căci necercetate sunt căile pe care îl duce pe om spre fericire şi linişte. Amin. Eu îl cunosc pe acest oştean.

Skrzetuski auzi şi se uită fără să vrea la chipul preotului, dar făptura şi glasul îi erau cu totul străine.

— Aşadar, din toată oştirea numai Domnia Ta te-ai încumetat să treci prin tabăra duşmană? îl întrebă preotul.

— Înaintea mea a mai încercat un cavaler destoinic, dar a pierit, răspunse Skrzetuski.

— Cu atât mai mare este meritul tău, că ai plecat după moartea lui. După cum arăţi, bănuiesc că drumul a fost îngrozitor. Dumnezeu a văzut jertfa, virtutea şi tinereţea ta şi ţi-a călăuzit paşii.

Deodată preotul se întoarse spre Jan Kazimierz.

— Milostive rege, îi spuse, aşadar hotărârea Măriei Tale este de a porni în ajutorul prinţului-voievod rusin?

— Părinte, răspunse regele, încredinţez ţara, oştirea, şi persoana mea rugăciunilor tale, pentru că ştiu că această întreprindere este înfricoşătoare, dar nu mai pot să îngădui ca prinţul-voievod să piară în acele întărituri nenorocite cu asemenea viteji, cum este acest oştean, care se află înaintea noastră.

— Dumnezeu ne va trimite izbânda! strigară mai multe glasuri.

Preotul îşi înălţă braţele şi în încăpere se aşternu liniştea.

— Benedico vos, în nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti.

— Amin! rosti regele.

— Amin! repetară toate glasurile.

Liniştea coborî pe faţa înnourată până atunci a lui Jan Kazimierz şi numai ochii îi aruncau străluciri neobişnuite. Cei adunaţi începură să vorbească despre plecarea apropiată, fiindcă mulţi se îndoiau că regele va putea porni îndată, dar el luă spada de pe masă şi-i făcu semn lui Tyzenhauz să i-o prindă la şold,

— Măria Ta, când vrei să porneşti? întrebă cancelarul.

— Dumnezeu a făcut ca noaptea să fie senină, răspunse regele, caii n-or să se năduşească. Domnia Ta, străjer al taberei, adăugă întorcându-se către dregători şi căpetenii, porunceşte trâmbiţaşilor să sune încălecarea.

Străjerul ieşi îndată din încăpere. Cancelarul Ossoliński spuse încet că nu toţi sunt gata şi carele de povară nu pot

să plece înainte de revărsatul zorilor, dar regele îi răspunse numaidecât:

— Cine ţine mai mult la carele de povară, decât la ţară şi la rege, n-are decât să rămână.

Încăperea începu să se golească. Fiecare grăbea spre steagul său, să-l pună „pe picioare” şi să-l pregătească de drum. Rămaseră numai regele, cancelarul, preotul şi Skrzetuski cu Tyzenhauz.

— Milostive stăpâne, spuse preotul, ce ai vrut să afli de la acest oştean, ai aflat. Trebuie să-l lăsăm să se odihnească, fiindcă abia se mai ţine pe picioare. Măria Ta să-mi îngăduie să-l iau să doarmă cu mine, în cvartirul meu.

— Prea bine, părinte, se învoi regele. Cererea este îndreptăţită. Să-l conducă Tyzenhauz şi încă cineva, pentru că singur nu poate să meargă. Du-te, du-te, tovarăş drag, nimeni nu merită odihna mai mult ca tine. Şi ţine minte, că-ţi sunt datornic. Am să uit mai degrabă de mine, decât de tine!

Tyzenhauz îl apucă pe Skrzetuski de braţ şi ieşiră. În tindă se întâlniră cu starostele de Rzeczyca, care-l sprijini de partea cealaltă pe cavalerul care se clătina; preotul păşea înainte, având în faţă un copil de casă cu o făclie, pe care o purta degeaba, fiindcă noaptea era luminoasă, liniştită, caldă. O Lună uriaşă, aurie plutea ca o corabie deasupra Toporówului. De pe medeanul din mijlocul taberei se auzeau murmur de glasuri, scârţâit de care şi ecoul trâmbiţelor care sunau deşteptarea. De departe, înaintea bisericii luminate de razele Lunii, se vedeau grupuri de oşteni călare şi pedeştri. În sat, caii nechezau. Scârţâitul carelor se împletea cu clinchetul lanţurilor şi duruitul surd al tunurilor; zarva se înteţea tot mai mult.

— Au şi pornit! spuse preotul.

— La Zbaraż. în ajutor. îngăimă Skrzetuski.

Şi nu se ştie dacă de bucurie, din cauza greutăţilor trecute, sau poate şi de una şi de alta îl părăsiră puterile

atât de mult, încât Tyzenhauz şi starostele de Rzeczyca fură nevoiţi aproape să-l poarte pe sus.

În drum spre casa parohială intrară printre oştenii care stăteau în faţa bisericii. Erau steagurile lui Sapieha şi pedestrimea lui Arciszewski. Neîncolonaţi pentru marş, oştenii stăteau de-a valma, mergând de colo-colo şi îngrădind trecerea.

— La o parte! La o parte! striga preotul.

— Dar cine vrea să treacă?

— Un viteaz de la Zbaraż.

— Închinăciune! închinăciune! strigau numeroase glasuri. Şi se desfăceau îndată, iar ceilalţi se îmbulzeau şi mai tare, dorind să-l vadă pe viteaz. Priveau încremeniţi la sărăcia lui, la chipu-i înfricoşător, luminat de razele Lunii şi şopteau uluiţi:

— De la Zbaraż, de la Zbaraż.

Preotul îl duse pe Skrzetuski cu mare greutate până la casa parohială, unde, scăldat şi curăţat de noroi şi de sânge, porunci să fie culcat în patul preotului din sat, iar el plecă îndată la oştile care porneau la drum.

Skrzetuski era numai pe jumătate treaz, dar fierbinţeala nu-i îngădui să adoarmă numaidecât. Cu toate acestea, nu mai ştia unde se află şi ce se petrece în jurul lui. Auzea numai larmă, tropote, scârţâit de care, bufniturile înfundate ale pedestraşilor, strigătele oştenilor, răsunetul trâmbiţelor – şi toate se contopeau în urechile lui într-un vuiet uriaş. „Pleacă oastea”, mormăia de unul singur. Între timp, vuietul începu să se depărteze, să slăbească, să piară, să se topească. până când liniştea învălui, în sfârşit, satul Toporów.

Atunci lui Skrzetuski i se păru că se prăbuşeşte, cu pat cu tot, într-o prăpastie fără fund.

CAPITOLUL XXX.

DORMI CÂTEVA ZILE, DAR nici după ce se trezi fierbinţeala nu-l slăbea deloc, aşa că aiură multă vreme.

Vorbea despre Zbaraż, despre prinţ, despre starostele de Krasny Staw, discuta cu Michał şi cu Zagłoba, striga la jupân Longinus: „Nu pe acolo!”, numai de cneaghină nu aminti niciodată. Se vede că forţa nemăsurată cu ajutorul căreia se hotărâse o dată pentru totdeauna să nu se mai gândească la ea, nu-l părăsea nici în clipele de slăbiciune şi de boală. În schimb, i se părea că vede aplecată deasupra lui faţa bucălată a lui Rzędzian, aşa cum o văzuse atunci când, după bătălia de la Konstantynów, prinţul îl trimisese cu steagurile la Zasław să nimicească cetele de tâlhari, iar Rzędzian se ivise pe neaşteptate în locuinţa lui. Faţa aceasta îi învălmăşea gândurile, fiindcă i se părea că de atunci timpul s-a oprit în loc şi nu s-a mai schimbat nimic. Se afla iarăşi lângă Chomór şi dormea într-o colibă, iar când se va trezi, va porni spre Tarnopol să ducă steagurile. Krzywónos, zdrobit la Konstantynów, fugea către Chmielnicki. Rzędzian venise de la Huszca şi stătea lângă el. Skrzetuski voia să vorbească, voia să-i spună copilului de casă să poruncească să scoată şeile de pe cai, dar nu putea. Şi iarăşi îi trece prin minte că se află lângă Chomór şi că de atunci Barul fusese cucerit – aici Skrzetuski se încrâncenează de durere şi capul nefericit i se cufundă iarăşi în întuneric. Nu mai ştie şi nu mai vede nimic, dar, după o clipă, din această beznă, din această învălmăşeală se iveşte Zbarażul. Împresurarea. Aşadar nu se află lângă Chomór? Şi cu toate acestea Rzędzian stă lângă el, se apleacă spre el. Prin inimile tăiate în obloanele ferestrelor, în încăpere intră un snop de raze albe, luminând de minune faţa slujitorului plină de grijă şi de compătimire.

— Rzędzian! strigă deodată Skrzetuski.

— O, Domnia Ta! Bine că m-ai recunoscut! exclamă fecioraşul şi se prăbuşeşte la picioarele stăpânului. Credeam că n-ai să te mai trezeşti niciodată.

Urmă o clipă de tăcere, se auzeau numai suspinele lui Rzędzian care îmbrăţişa întruna picioarele stăpânului.

— Unde sunt? întrebă porucinicul.

— La Toporów. Domnia Ta ai venit de la Zbaraż la Măria Sa regele. Slavă Domnului! Slavă Domnului!

— Şi regele unde este?

— A plecat cu oastea în ajutorul prinţului-voievod.

Se aşternu iarăşi tăcerea. Lacrimi de bucurie se scurgeau mereu pe obrajii copilului de casă, care începu să repete cu glasul mişcat:

— Domnia Ta, bine că te văd.

Apoi se ridică şi deschise oblonul şi fereastra. Aerul proaspăt al dimineţii pătrunse în încăpere şi odată cu el şi lumina albă a zilei. Skrzetuski îşi veni în fire. Rzędzian se aşează la picioarele patului.

— Deci eu am ieşit din Zbaraż? întrebă cavalerul.

— Întocmai, Domnia Ta. Nimeni n-a fost în stare să facă ce ai făcut Domnia Ta, iar regele a pornit cu oastea vestit de Domnia Ta.

— A încercat şi pan Podbipięta înaintea mea, dar a pierit.

— Pentru Dumnezeu! A pierit pan Podbipięta? Un şleahtic atât de darnic şi de cinstit! Mi s-a tăiat răsuflarea. Au putut ei să-i vină de hac unui asemenea uriaş.

— L-au săgetat din arcuri.

— Dar pan Wołodyjowski şi jupân Zagłoba?

— I-am lăsat sănătoşi când am plecat.

— Slavă Domnului. Sunt prietenii de nădejde ai Domniei Tale. Numai că părintele m-a oprit să vorbesc.

Rzędzian tăcu şi o vreme se gândi adânc. Îngândurarea se vedea limpede pe obrazu-i bucălat. După un răstimp spuse:

— Stăpâne!

— Ce-i?

— Ce se va întâmpla cu averea lui pan Podbipięta? Pesemne că are sate şi avuţii de tot felul, cu nemiluita. N-o fi lăsat oare ceva şi prietenilor, fiindcă, după câte am auzit, n-avea familie?

Skrzetuski nu răspunse nimic, şi Rzędzian înţelese că întrebarea nu-i era pe plac, aşa că începu iarăşi vorba după cum urmează:

— Slavă Domnului că jupân Zagłoba şi pan Wołodyjowski sunt sănătoşi; credeam că i-au prins tătarii. Am trecut printr-o groază de nevoi împreună. Numai că părintele m-a oprit să vorbesc. Ei, stăpâne, credeam că n-am să-i mai văd niciodată, fiindcă hoarda era atât de aproape, că nu mai aveam cum să scăpăm.

— Cum, tu ai fost cu pan Wołodyjowski şi cu jupân Zagłoba? Nu mi-au spus nimic de tine.

— Pentru că nici ei n-aveau de unde să ştie dacă am scăpat sau nu.

— Unde v-a ajuns hoarda?

— Dincolo de Płoskirów, în drum spre Zbaraż. Fiindcă, stăpâne, noi am umblat departe, până dincolo de Jampol. numai că părintele Cieciszowski m-a oprit să vorbesc.

Se lăsă iarăşi tăcerea.

— Dumnezeu să vă răsplătească pentru gândurile bune şi greutăţile pe care le-aţi îndurat, spuse Skrzetuski. Acum ştiu ce-aţi căutat acolo. Am fost şi eu înaintea voastră. dar în zadar.

— Ehei, stăpâne, dacă n-ar fi părintele. Dar mi-a spus aşa: „Eu trebuie să plec cu Măria Sa regele la Zbaraż, iar tu, zice, ai grijă de stăpânul tău, dar să nu-i spui nimic, fiindcă îşi va da duhul.”

Skrzetuski pierduse de mult orice nădejde, aşa că vorbele lui Rzędzian nu stârniră nici un ecou în sufletul lui. Un timp zăcu nemişcat, apoi începu să-l întrebe.

— Cum de-ai ajuns aici, la oaste şi la părintele Cieciszowski?

— Jupâneasa castelanului de la Sandomierz, pani Witowska, ne-a trimis de la Zamość cu veste de la castelan, cum că se va întâlni cu el la Toporów. E o jupâneasă bărbătoasă, stăpâne, şi vrea să stea pe lângă oaste, numai să nu se despartă de castelan. Aşa că eu am sosit la Toporów cu o zi înaintea Domniei Tale. Jupâneasa trebuia să vină până acum. dar ce să-i faci, castelanul a plecat iar cu regele!

— Nu înţeleg cum puteai să fii la Zamość, când spui că ai fost cu Wołodyjowski şi Zagłoba până dincolo de Jampol. De ce n-ai venit cu ei la Zbaraż?

— Pentru că, vezi, Domnia Ta, când ne-a ajuns hoarda, n-am mai avut încotro; ei doi au ţinut calea întregului ciambul, iar eu am fugit şi nu m-am oprit până la Zamość.

— Noroc că n-au pierit, spuse Skrzetuski, dar gândeam că eşti un fecior mai curajos. Se cuvenea oare să-i părăseşti la asemenea strâmtoare?

— Ehei, stăpâne, dacă eram numai noi trei, sigur că nu-i părăseam, pentru că mi se rupea sufletul, dar eram patru. aşa că ei s-au aruncat în calea tătarilor, iar mie mi-au poruncit să. scap pe. Dacă aş fi sigur că bucuria nu te va ucide. fiindcă dincolo de Jampol noi. am găsit. dar dacă părintele.

Skrzetuski începu să se uite la copilul de casă şi să clipească din ochi, ca omul care se trezeşte din somn; deodată parcă se rupse ceva în el, păli grozav, se ridică în capul oaselor şi strigă cu glas năprasnic:

— Cine era cu tine?

— Stăpâne! Hei, stăpâne! îngăimă fecioraşul înfricoşat de schimbarea care se produse pe chipul cavalerului.

— Cine era cu tine? repetă Skrzetuski întrebarea şi, apucându-l de umeri, începu să-l scuture, tremurând el însuşi de parcă era cuprins de fierbinţeală, şi frământându-l în mâinile-i de fier.

— Am să spun tot! strigă Rzędzian. Şi părintele să-mi facă ce-o vrea; jupâniţa a fost cu noi şi acum este la curtea jupânesei Witowska.

Skrzetuski înlemni, închise ochii şi capul îi căzu greu pe pernă.

— Vai de mine! strigă Rzędzian. Nu mai încape îndoială, stăpânul şi-a dat cea din urmă suflare! Vai de mine, ce-am făcut! mai bine tăceam din gură. O, Doamne! Stăpâne scump, stăpâne, scoate măcar o vorbă. Doamne! Părintele a avut dreptate să mă oprească. stăpâne! Hei, stăpâne!

— Nu-i nimic! răspunse într-un târziu Skrzetuski. Unde-i jupâniţa?

— Slavă Domnului că ai înviat, stăpâne. Mai bine nu mai zic nimic. E cu jupâneasa castelanului de Sandomierz. trebuie să vină degrabă. Slavă Domnului! Stăpâne, să nu mori. acum au să ajungă aici. noi am fugit la Zamość. şi acolo părintele a dat-o pe jupâniţa noastră jupânesei Witowska. aşa se cădea. Bohun a respectat-o, dar nenorocirea vine lesne. Am avut multă bătaie de cap, oştenilor le-am spus că e ruda prinţului Jeremi. şi au respectat-o. Am cheltuit o groază de bani pe drum.

Skrzetuski stătu o vreme nemişcat, cu ochii deschişi, pironiţi în bagdadie, şi cu faţa gravă; se ruga pesemne. După ce sfârşi, se ridică în capul oaselor şi spuse:

— Dă-mi hainele şi porunceşte să pună şaua pe cal!

— Dar unde vrei să pleci, stăpâne?

— Dă-mi hainele mai repede!

— Stăpâne, acum avem de toate din belşug, fiindcă ne-a dat şi regele înainte de plecare şi ne-au mai dat şi ceilalţi. În grajd sunt trei căluţi grozavi. De-ar fi al meu măcar unul din ei! pentru Domnia Ta ar fi mai bine să stai culcat şi să te odihneşti, că n-ai putere deloc.

— N-am nimic. Pot să încalec. Pe viul Dumnezeu, grăbeşte-te!

— Ştiu eu că Domnia Ta ai trup de fier; fie şi aşa; numai că Domnia Ta trebuie să mă aperi înaintea părintelui Cieciszowski. Iată hainele, sunt aici. altele mai bune nu găseşti nici la negustorii armeni de mătăsuri. Domnia Ta, îmbracă-te, iar eu am să spun să aducă fiertura de vin, fiindcă i-am poruncit slujitorului preotului s-o pună la foc.

Spunând acestea, Rzędzian se apucă să trebăluiască pe lângă mâncare, iar Skrzetuski începu să îmbrace în grabă veşmintele lăsate în dar de rege şi ceilalţi pani. Numai că îl lua în braţe mereu pe copilul de casă şi îl strângea la pieptul umflat de bucurie, iar feciorul îi povestea totul ab ovo, cum îl întâlnise pe Bohun, hăcuit de pan Michał, dar

scăpat de la moarte, la Włodawa, cum aflase de la el despre cneaghină şi căpătase semnele de liberă trecere. Cum plecaseră după aceea cu pan Michał şi cu jupân Zagłoba la râpele de lângă Waładynka şi, omorând pe vrăjitoare şi pe Czeremis, o răpiseră pe jupâniţă, în sfârşit, cât de mare era primejdia, când fugeau de oştile lui Burłaj.

— Pe Burłaj l-a ucis jupân Zagłoba, îl întrerupse repede Skrzetuski.

— E un bărbat viteaz, răspunse Rzędzian, cum n-am mai pomenit, fiindcă de obicei unul e viteaz, altul e vorbăreţ, al treilea şmecher, dar în jupân Zagłoba s-au întâlnit toţi trei. Cel mai rău ne-a fost, stăpâne, în pădurile de după Ploskirów, când ne urmărea hoarda. Pan Michał şi jupân Zagłoba au rămas să-i atragă după ei şi să întârzie urmărirea, iar eu am apucat-o într-o parte spre Konstantynów, ferindu-mă de Zbaraż, pentru că mă gândeam că, după ce-i vor ucide pe cavalerul cel mic şi pe jupân Zagłoba, vor goni după noi tocmai către Zbaraż. Într-adevăr, nu ştiu prin ce mijloc, Dumnezeu, în marea lui milă, i-a scăpat pe pan Wołodyjowski şi pe jupân Zagłoba. Am crezut că-i vor omorî. În acest timp eu mă strecuram cu jupâniţa printre Chmielnicki, care venea dinspre Konstantynów, şi Zbaraż, încotro porniseră tătarii.

— N-au mai mers spre Zbaraż, fiindcă i-a bătut Kuszel. Dar spune mai repede!

— Dacă ştiam, dar n-am ştiut, aşa că m-am furişat cu jupâniţa printre tătari şi cazaci, ca printr-o trecătoare. Din fericire ţinutul era pustiu, n-am întâlnit nicăieri nici ţipenie de om, nici prin sate şi nici prin târguri, fiindcă toţi fugiseră pe unde putuseră dinaintea tătarilor. Mi se făcuse inima cât un purice de frică să nu ne prindă, lucru de care nu m-am putut feri până la urmă.

Skrzetuski se opri din îmbrăcat şi întrebă:

— Cum aşa?

— Uite aşa, stăpâne; am nimerit peste o ceată din cazacii lui Doniec, fratele acelei Horpyna, la care stătuse jupâniţa

în râpă. Spre norocul nostru îl cunoşteam bine, fiindcă mă văzuse de multe ori alături de Bohun. I-am dat bineţe din partea soră-sii, am arătat semnele lui Bohun şi i-am povestit tot; cum m-a trimis Bohun după jupâniţă şi mă aşteaptă la Włodawa. Şi el, cum era prietenul lui Bohun şi ştia că soră-sa o păzeşte pe jupâniţă, m-a crezut. Gândeam că o să-mi dea drumul şi o să-mi dea şi câte ceva pentru drum, dar mi-a spus aşa: „Acolo, zice, se adună oastea şleahticilor şi poţi să cazi în mâinile leşilor; rămâi, zice, cu mine şi mergem la Chmielnicki; în tabără fata va fi la loc sigur, fiindcă o va păzi însuşi Chmielnicki pentru Bohun.” Când am auzit una ca asta, nu mai ştiam ce să fac, ce puteam să-i răspund? I-am spus că Bohun mă aşteaptă şi trebuie să o duc îndată, căci mi-e capul în joc. La care Doniec: „Atunci o să-i dăm de ştire lui Bohun, iar tu să nu pleci, pentru că acolo sunt leşii.” Am început să mă cert cu el, şi el cu mine, până când îmi zice: „Mi se pare ciudat că te temi atât de mult să mergi printre cazaci. Ei! Nu cumva eşti un vânzător?” Abia atunci am înţeles că n-am altceva de făcut, decât să fug noaptea, fiindcă începuse să mă bănuiască. M-au trecut toate năduşelile, stăpâne. Pregătisem totul pentru fugă, când a sosit pan Pełka noaptea cu un pâlc din oştile regale.

— Pan Pełka? întrebă Skrzetuski, ţinându-şi răsuflarea.

— Chiar el, stăpâne. Pan Pełka era un luptător vestit, a murit nu demult – fie-i ţărâna uşoară! Nu ştiu dacă se pricepea cineva mai bine ca el să conducă un pâlc şi să se învârtă pe sub nasul duşmanului; poate numai pan Wołodyjowski. Aşadar a venit pan Pełka, a nimicit podghiazul lui Doniec, de n-a scăpat picior de om viu, iar pe Doniec l-a luat în robie. Cu câteva săptămâni în urmă l-au tras în ţeapă cu boii; bine i-au făcut! Dar şi cu pan Pełka am avut multă bătaie de cap, era un om grozav de pornit împotriva fecioriei. Dumnezeu să-l ierte! Mă temeam că jupâniţa, după ce scăpase de cazaci, va avea de suferit mai mult de la ai săi. Dar i-am spus lui pan Pełka că jupâniţa e ruda prinţului Jeremi. Trebuie să-ţi spun, Domnia Ta, că de

câte ori pomeneam de prinţ, îşi scotea chipiul şi voia să intre în slujba lui. Aşa că a început îndată să se poarte cuviincios cu jupâniţa şi ne-a condus până hăt, la Zamość, la rege, iar acolo părintele Cieciszowski, un adevărat sfânt, stăpâne, ne-a luat sub ocrotirea lui şi a dat-o pe jupâniţă în grija jupânesei castelanului Witowski.

Skrzetuski răsuflă uşurat, apoi se aruncă de gâtul lui Rzędzian.

— Ai să fii prietenul şi fratele meu, nu o slugă, spuse el, dar acum să mergem. Când trebuia să vină jupâneasa Witowska?

— La o săptămână în urma mea, şi au trecut zece zile. din care Domnia Ta ai zăcut fără simţire opt.

— Să mergem, să mergem! repetă Skrzetuski. Am să mor de atâta bucurie.

Dar nu apucă să sfârşească bine vorba, că afară se auzi tropot de copite şi ferestrele se întunecară de cai şi de oameni. Skrzetuski văzu prin geam mai întâi pe bătrânul preot Cieciszowski, iar lângă el feţele slăbite ale lui jupân Zagłoba, Wołodyjowski, Kuszel şi ale altor cunoscuţi dintre dragonii roşii ai prinţului. Răsunară strigăte vesele şi, după o clipă, o grămadă de cavaleri cu preotul în frunte dădură buzna în încăpere.

— La Zborów s-a încheiat pacea, Zbarażul a fost despresurat! strigă preotul. Skrzetuski înţelesese îndată acest lucru, la vederea tovarăşilor de la Zbaraż, iar acum se afla în braţele lui Zagłoba şi ale lui Wołodyjowski care şi-l treceau unul altuia.

— Ne-au spus că trăieşti, strigă Zagłoba, dar bucuria e cu atât mai mare, cu cât te vedem atât de repede şi sănătos! Am venit aici după tine. Jane! nici nu ştii câtă faimă ai dobândit şi ce răsplată te aşteaptă!

— Regele te-a răsplătit, spuse preotul, dar regele regilor ţi-a dat şi mai mult.

— Am aflat, răspunse Skrzetuski. Dumnezeu să vă răsplătească! Rzędzian mi-a destăinuit totul.

— Şi n-ai dat ortul popii de bucurie? Cu atât mai bine! Vivat Skrzetuski! Vivat cneaghina! striga Zagłoba. Jane, nu ţi-am spus nimic, fiindcă nu ştiam dacă mai trăieşte. Dar copilul de casă a şters-o de minune cu ea. O vulpes astuta! Prinţul vă aşteaptă pe amândoi. Ha! Am umblat după ea până la Jahorlic. Am ucis monstrum drăcesc, care o păzea. Cei doisprezece flăcăiaşi tot fugeau de voi, dar acum o să-i ajungeţi şi o să-i întreceţi. Domniile Voastre, voi avea nepoţi! Rzędzian, ia spune, ai întâlnit multe piedici de drum? Închipuie-ţi că numai noi doi, eu şi Michał, am oprit toată urdia! M-am aruncat cel dintâi asupra întregului ciambul! S-au ascuns de frica noastră în nişte adâncituri, dar nu le-a ajutat la nimic! Şi Michał s-a ţinut destul de bine. Unde-i copila mea? Daţi-mi copila!

— Să-ţi dea Dumnezeu fericire, Jane! Să-ţi dea Dumnezeu fericire! zicea micul Wołodyjowski, îmbrăţişându-l iarăşi pe Skrzetuski.

— Dumnezeu să vă răsplătească pentru tot ce aţi făcut pentru mine. Nu mai am cuvinte. De v-aş da viaţa şi sângele meu, tot nu v-aş răsplăti îndeajuns! răspunse Skrzetuski.

— Să lăsăm asta! strigă Zagłoba. Pacea s-a încheiat! O pace ca vai de lume, Domniile Voastre, dar ce să-i faci? Bine că am părăsit blestematul ăla de Zbaraż. Domniile Voastre, acum o să fie linişte. E meritul nostru şi al meu, fiindcă dacă mai trăia Burłaj, negocierile n-ar fi fost bune de nimic. Acum o să mergem la nuntă. Aşa, Jane! Ţin' te bine! Habar nu ai ce dar de nuntă ţi-a pregătit prinţul! O să-ţi spun altă dată, dar ce dracu', unde-i copila mea? Aduceţi-mi copila! Bohun nu mai poate s-o răpească, ar trebui să-şi rupă mai întâi curelele! Unde-i copila mea dragă?

— Tocmai încălecam pe cal, ca să plec în întâmpinarea jupânesei castelanului de Sandomierz, spuse Skrzetuski. Să pornim, să pornim odată, că-mi pierd minţile.

— Haidem, Domniile Voastre! Să mergem cu el. Haidem, că n-avem vreme de pierdut!

— Jupâneasa Witowska nu poate să fie departe, spuse preotul.

— La drum! adăugă Michał.

Dar Skrzetuski era dincolo de uşă şi se avântă pe cal atât de uşor, de parcă nu se sculase cu o clipă înainte de pe patul de suferinţă. Rzędzian se aţinea pe lângă el, preferând să nu rămână singur cu preotul. Michał şi Zagłoba li se alăturară şi porniră în goană în fruntea cetei de şleahtici şi a dragonilor roşii care zburau pe drumul Toporówului ca nişte petale roşii de mac purtate de vânt.

— Grăbiţi! striga Zagłoba, îmboldindu-şi calul cu pintenii. Alergară aşa vreo câteva sute de stânjeni, până când, la cotitura drumului, zăriră înainte un şirag de care şi de carâte înconjurate de câteva zeci de paici; văzând oameni înarmaţi, câţiva dintre ei se repeziră să întrebe cine erau.

— De-ai noştri! Suntem din oastea regelui! strigă jupân Zagłoba. Dar voi pe cine însoţiţi?

— Pe jupâneasa castelanului de Sandomierz! sună răspunsul. Skrzetuski era atât de mişcat, încât, fără să-şi dea seama ce face, alunecă de pe cal şi se opri clătinându-se la marginea drumului. Îşi scoase chipiul, pe tâmple i se scurgea sudoarea din belşug; tremura tot înaintea fericirii. Michał sări din şa şi-l luă în braţe pe cavalerul slăbit.

În urma lor se opriră cu toţii la marginea drumului, cu capetele descoperite; în acest timp şirul de care şi de carâte se apropie şi începu să treacă pe lângă el. Pani Witowska avea pe lângă ea vreo cincisprezece jupâniţe care priveau cu uimire la cavaleri, neînţelegând ce poate să însemne acest alai de oşteni de pe marginea drumului.

Până când, în mijlocul şirului, se arătă o caleaşca mai împodobită decât celelalte; ochii cavalerilor zăriră prin ferestrele-i deschise faţa gravă a bătrânei jupânese, iar lângă ea obrăjorul dulce şi minunat al Helenei.

— Copila mea! răcni Zagłoba, repezindu-se orbeşte spre caleaşcă, copila mea! Skrzetuski e cu noi! Copila mea!

Se auziră strigăte: „Opreşte! Opreşte!” şi se iscă învălmăşeală; Kuszel şi Wołodyjowski îl conduseră sau mai degrabă îl purtară spre caleaşcă pe Skrzetuski care se pierduse de tot şi se lăsa din ce în ce mai greu. Capul îi atârna pe piept, nu mai putea să meargă şi căzu în genunchi lângă caleaşcă.

O clipă mai târziu braţele puternice şi dulci ale Helenei sprijineau capul cavalerului istovit.

Iar Zagłoba, văzând uimirea jupânesei Witowska, strigă:

— E Skrzetuski, viteazul de la Zbaraż! El s-a strecurat printre vrăjmaşi, el a scăpat oştirea, pe prinţ şi Republica! Dumnezeu să-i binecuvânteze şi să trăiască!

— Să trăiască! Vivant! vivant! strigau şleahticii.

— Să trăiască, repetau dragonii prinţului, şi strigătele se împrăştiau pe câmpurile Toporówului.

— La Tarnopol! La prinţ! La nuntă! zbiera Zagłoba. Ei, copila mea, s-au sfârşit suferinţele tale! Bohun o să aibă parte de călău şi de paloş!

Preotul Cieciszowski îşi înălţase ochii spre cer, iar buzele-i repetau cuvintele minunate ale propovăduitorului plin de har: „A semănat plângând şi seceră râzând.”

Skrzetuski fu aşezat în carâtă alături de cneaghină, şi alaiul porni mai departe. Ziua era frumoasă, senină, răcoroasă, şi întinderile se scăldau în lumina soarelui. Jos, pe ogoare, deasupra lor şi, mai sus, în văzduhul albăstrui, tremurau ici şi colo firişoare argintii de păianjeni, care toamna târziu acoperă câmpurile ca un strat de zăpadă. În jur era o pace adâncă, numai caii sforăiau vioi din mers.

— Pane Michał, zise Zagłoba, lovind cu scara în scara lui Wołodyjowski, iar mă astupă ceva în gât şi mă ţine ca atunci când pan Podbipięta, fie-i ţărâna uşoară, a ieşit din Zbaraż, dar când mă gândesc că aceştia doi s-au găsit, în sfârşit, îmi simt inima atât de uşoară, ca şi când aş fi băut o oca de vin de Spania! Dacă n-ai să te căsătoreşti nici tu, la bătrâneţe, o să le creştem copiii lor. Fiecare e născut pentru altceva,

pane Michał, iar noi doi suntem mai buni parcă pentru război, decât pentru însurătoare.

Micul cavaler nu răspunse nimic, începu numai să-şi mişte mustăţile mai abitir decât de obicei.

Mergeau spre Toporów, iar de acolo spre Tarnopol, unde aveau să se întâlnească cu prinţul Jeremi şi cu steagurile lui, să pornească apoi la nuntă la Lwów. Pe drum jupân Zagłoba îi povesti jupânesei Witowska cele ce se întâmplaseră în ultimul timp. Află aşadar că regele, după bătălia înfricoşătoare, nehotărâtă, de la Zborów, încheiase cu hanul o pace nu prea bună, dar care, cel puţin, asigura liniştea Republicii pentru un răstimp. În baza înţelegerii, Chmielnicki rămânea mai departe hatman şi avea dreptul să-şi aleagă din gloatele de răzvrătiţi patruzeci de mii de oameni, jurând în schimb credinţă şi ascultare regelui şi stărilor.

— E mai mult ca sigur, spunea Zagłoba, că iar va trebui să ne războim cu Chmielnicki, dar dacă prinţul nostru va căpăta buzduganul de căpetenie, ehei, toate vor lua altă întorsătură.

— Domnia Ta, spune-i lui Skrzetuski lucrul cel mai însemnat, zise micul oştean, dându-şi calul mai aproape.

— Adevărat, se învoi Zagłoba. Am vrut să încep cu asta, dar nici până acum n-am putut să ne tragem sufletul. Jane, nu ştii nimic din ce s-a întâmplat după plecarea ta. Bohun se află în puterea prinţului.

Când auziră această veste neaşteptată, Skrzetuski şi Helena nu fură în stare să mai scoată o vorbă de uimire; cneaghina doar îşi desfăcu braţele, şi urmă o clipă de tăcere, după care Skrzetuski întrebă:

— Cum aşa? În ce fel?

— E mâna lui Dumnezeu la mijloc, răspunse Zagłoba, nimic altceva decât mâna lui Dumnezeu. Pacea se încheiase şi tocmai ieşeam din blestematul ăla de Zbaraż, iar prinţul gonea cu călărimea spre aripa stângă, ca nu cumva tătarii să năvălească asupra oştirii. că ei nu prea respectă nici o

înţelegere. Atunci Bohun s-a aruncat deodată cu trei sute de oameni asupra călărimii prinţului.

— Numai Bohun putea să facă asemenea lucru! strigă Skrzetuski.

— Chiar el era. Dar unde pot să se pună cazacii cu oştenii de la Zbaraż! Michał i-a înconjurat pe dată şi i-a hăcuit până la unu, iar Bohun, rănit în două rânduri de el, a fost luat prins. Cu Michał n-are noroc şi pace, cred că s-a convins şi el, fiindcă a încercat de trei ori. Nu-şi căuta decât moartea.

— S-a arătat apoi, adăugă Wołodyjowski, că Bohun voia să ajungă neapărat de la Waładynka la Zbaraż, dar cum drumul e destul de lung, n-a ajuns la timp, iar când a aflat că s-a încheiat pacea şi-a pierdut minţile de turbare şi n-a mai ţinut seama de nimic.

— Cine taie cu sabia, de sabie va pieri, pentru că norocul e schimbător, zise Zagłoba. E un cazac nebun, cu atât mai mult, cu cât e şi deznădăjduit. Între noi şi gloatele de nemernici s-a iscat o încăierare cumplită din pricina lui. Credeam că va începe iarăşi războiul, fiindcă prinţul a strigat cel dintâi că au stricat înţelegerea. Chmielnicki voia să-l scape pe Bohun, dar hanul era mânios pe el că i-a făcut de ruşine cuvântul şi jurământul lui. Pe Chmielnicki l-a ameninţat cu război, trimiţând la prinţul nostru un ceauş să-l vestească precum că Bohun e un tâlhar, şi să-l roage să nu pună la inimă această întâmplare, iar cu Bohun să se poarte ca şi cu un tâlhar. Pesemne că hanul voia ca tătarii să-şi ducă liniştiţi robii acasă, căci au luat atât de mulţi, încât la Stambul un bărbat va costa două parale.

— Şi prinţul ce-a făcut cu Bohun? întrebă Skrzetuski neliniştit.

— A poruncit îndată să se cioplească o ţeapă pentru el, dar pe urmă s-a răzgândit şi a spus: „O să-l dăruiesc lui Skrzetuski, să facă ce vrea cu el.” Acum cazacul stă într-o pivniţă la Tarnopol, şi felcerul îi leagă rănile de la cap. Dumnezeule mare, de câte ori trebuia să-şi dea duhul până acum! Câinii n-au hărtănit nici un lup, cum l-am hărtănit noi

pe el. Numai Michał l-a muşcat de trei ori. Dar e un bărbat tare de vârtute şi, la drept vorbind, un om nefericit. Să-l lăsăm în plata Domnului! Nu-i port pică, deşi m-a năpăstuit cumplit şi fără să am vreo vină, fiindcă am băut şi am umblat cu el, ca şi cu unul de seama mea, până când a cutezat să ridice mâna asupra ta, copila mea. La Rozłogi puteam să-l străpung cu cuţitul. Dar am aflat de multă vreme că nu există recunoştinţă pe lume şi puţini sunt cei care plătesc binele cu bine. Ducă-se! Aici jupân Zagłoba începu să clatine din cap.

— Şi tu, Jane, ce-ai de gând să faci cu el? întrebă. Oştenii vorbesc că vrei să-l faci vizitiu, că e tare arătos, dar nu-mi vine să cred una ca asta.

— Sigur că n-am s-o fac, răspunse Skrzetuski. E un luptător de mare curaj şi pe deasupra e şi nefericit, aşa că n-am să-l înjosesc cu nici o treabă de ţăran.

— Dumnezeu să-i ierte toate păcatele, rosti cneaghina.

— Amin! adăugă Zagłoba. Se roagă de moarte ca de o mamă, să-l ia. şi nu încape îndoială că ar fi găsit-o la Zbaraż, dacă nu întârzia.

Tăcură cu toţii, gândindu-se la schimbările neînţelese ale norocului, până când în depărtare se arătă Grabowa, în care făcură primul popas. Aici găsiră o mulţime de oşteni care se întorceau de la Zborów. Veniseră şi castelanul de Sandomierz, Witowski, care mergea cu polcul în întâmpinarea soţiei, starostele de Krasny Staw, Przyjemski şi puzderie de şleahtici, al căror drum spre casă trecea pe aici. Curtea de la Grabowa era arsă, ca şi celelalte clădiri, dar cum ziua era frumoasă, liniştită şi caldă, nimeni n-avea nevoie de vreun acoperiş deasupra capului, aşa că se răspândiră prin dumbravă sub cerul liber. Fiecare avea rezerve însemnate de mâncare şi băutură, aşa că slujitorii se apucară îndată să pregătească cina. Castelanul de Sandomierz porunci să întindă corturile pentru femei şi dregători în dumbrava de stejari care arăta astfel ca o adevărată tabără. Cavalerii se îmbulzeau înaintea

corturilor, vrând să se uite la cneaghină şi la Skrzetuski. Alţii vorbeau despre războiul care se sfârşise; cei care nu fuseseră la Zbaraż, ci numai la Zborów, cereau de la oştenii prinţului amănunte despre asediu, şi totul lărmuia vesel, mai ales că dăduse Dumnezeu o zi atât de frumoasă.

Zagłoba dădea isonul printre şleahtici, istorisind pentru a mia oară cum îl doborâse pe Burłaj, iar Rzędzian printre slujitorii care pregăteau ospăţul. Isteţul fecior găsi o clipă potrivită şi, trăgându-l mai la o parte pe Skrzetuski, îi făcu o plecăciune adâncă şi-i spuse:

— Stăpâne, te-aş ruga să-mi faci un hatâr.

— Mi-ar veni greu să nu-ţi împlinesc vreo rugăminte, răspunse Skrzetuski. Când ştiu că numai tu ai făcut ca totul să se întâmple cum nu se poate mai bine.

— Aşa m-am gândit şi eu, zise feciorul, că Domnia Ta ai să găseşti vreo răsplată şi pentru mine.

— Spune, ce vrei?

Faţa bucălată a lui Rzędzian se întunecă şi ochii îi fulgerară de ură şi înverşunare.

— Stăpâne, nu vreau decât un singur lucru, să mi-l dăruieşti mie pe Bohun.

— Pe Bohun? se miră Skrzetuski. Ce vrei să faci cu el?

— Stăpâne, mă gândesc să-mi ţin legământul şi să-i plătesc cu vârf şi îndesat pentru că m-a făcut de ruşine la Czehryn. Ştiu că Domnia Ta vei porunci să-l omoare, lasă-mă să-i plătesc totul înainte!

Skrzetuski îşi încruntă sprânceana.

— Asta nu se poate! spuse hotărât.

— O, pentru Dumnezeu! Mai bine muream! strigă Rzędzian jalnic. Am scăpat cu viaţă ca să rămân cu ruşinea pentru totdeauna!

— Cere-mi ce vrei, îi zise Skrzetuski, îţi dau orice, dar asta nu se poate. Gândeşte-te bine, întreabă-ţi şi părinţii, să vezi dacă nu e mai mare păcat să-ţi ţii o asemenea făgăduială, decât s-o laşi baltă. Nu te amesteca acolo unde numai mâna Domnului poate să pedepsească, să n-o păţeşti şi tu. Să-ţi

fie ruşine, Rzędzian! Şi aşa acest om se roagă lui Dumnezeu să-i trimită moartea, iar pe deasupra mai e şi rănit şi legat. Să omori un rănit, ca un tătar sau ca un tâlhar cazac? Nu voi îngădui una ca asta, cât voi trăi să nu-mi mai aduci aminte.

În glasul lui Jan era atâta putere şi voinţă, încât flăcăiandrul pierdu dintr-odată orice nădejde şi se văită:

— Când e sănătos se descurcă şi cu doi ca mine, iar când e bolnav nu se cade să mă răzbun; atunci când o să-i plătesc pentru strâmbătatea pe care mi-a făcut-o?

— Lasă răzbunarea în seama lui Dumnezeu, îl sfătui Skrzetuski.

Rzędzian deschise gura, vru să mai spună ceva, să-l întrebe ceva, dar porucinicul se întoarse şi plecă spre corturile înaintea cărora se adunase lume multă. La mijloc şedea pani Witowska, având-o alături pe cneaghină, înconjurate amândouă de cavaleri. Puţin mai în faţă, jupân Zagłoba, cu capul descoperit, povestea celor care fuseseră numai la Zborów despre asediul Zbarażului. Toţi îl ascultau, ţinându-şi răsuflarea; feţele aci se împurpurau, aci păleau de emoţie, iar cei care nu fuseseră acolo încercau păreri de rău. Jan se aşează lângă cneaghină şi luându-i mâna, o duse la buze, apoi se sprijiniră unul de umărul celuilalt şi rămaseră tăcuţi. Soarele coborâse de pe cer şi, treptat, se lăsa înserarea. Skrzetuski asculta şi el, ca şi când ar fi auzit ceva nou. Jupân Zagłoba îşi ştergea fruntea şi glasul îi răsuna tot mai puternic. Închipuirea sau amintirea proaspătă perindau prin faţa ochilor întâmplări sângeroase: cavalerii vedeau întăriturile înconjurate de puzderia vrăjmaşilor şi asalturile înverşunate; auzeau strigăte, urlete, bubuit de tunuri şi de sâneţe, îl vedeau pe Wiśniowiecki în armura-i de argint pe valul de apărare, sub grindina de plumbi. Apoi lipsurile, foamea, nopţile acelea roşii, în care moartea se rotea ca o pasăre uriaşă, ameninţătoare deasupra întăriturilor. plecarea lui Podbipięta, a lui Skrzetuski. Şi ascultau cu toţii, înălţându-şi

din când în când ochii spre cer sau punând mâna pe mânerul săbiilor, iar jupân Zagłoba sfârşi astfel:

— Acolo e acum un mormânt, o movilă uriaşă şi numai el a făcut ca sub ea să nu zacă slava Republicii şi floarea cavalerilor, prinţul-voievod, eu şi noi toţi care am fost numiţi leii de la Zbaraż!

Spunând acestea, jupân Zagłoba arătă spre Skrzetuski.

— Aşa-i, aşa-i! exclamară Marek Sobieski şi Pryjemski.

— Slavă lui! Cinste şi mulţumire! începură să strige cavalerii cu glasuri puternice. Vivat Skrzetuski! Vivat tânăra pereche! Trăiască viteazul! strigau din ce în ce mai tare.

Unii dădură fuga după pahare, alţii îşi aruncau chipiele în sus. Oştenii începură să-şi zăngănească săbiile şi în curând se auzea un strigăt uriaş, tunător:

— Slavă lui! Slavă lui! Trăiască! Trăiască!

Skrzetuski, ca un adevărat cavaler creştin, îşi lăsă cu umilinţă capul în jos, dar cneaghina se ridică, îşi scutură cosiţele şi obrăjorii i se îmbujorară, iar în ochi îi fulgeră mândria, fiindcă acest cavaler avea să fie bărbatul ei, iar slava bărbatului cade şi asupra soţiei, cum cade lumina soarelui pe pământ.

Cei adunaţi se despărţiră noaptea târziu, apucând-o în două părţi. Soţii Witowski, Przyjemski şi starostele de Krasny Staw se îndreptară cu polcurile spre Toporów, iar Skrzetuski cu cneaghina şi steagul lui Wołodyjowski spre Tarnopol. Noaptea era senină, cum fusese şi ziua. Puzderie de stele licăreau pe cer. Răsărise Luna şi lumina câmpurile acoperite cu pânze de păianjeni. Oştenii începură să cânte, din lunci se înălţară apoi ceţuri lăptoase, schimbând parcă împrejurimile într-un lac uriaş, luminat de razele Lunii.

Într-o noapte asemănătoare plecase odinioară Skrzetuski de la Zbaraż, iar acum simţea inima Helenei bătând alături de a lui.

EPILOG.

TRAGEDIA ISTORIEI NU SE SFÂRŞI, însă, nici la Zbaraż şi nici la Zborów – nu se încheie acolo nici măcar primul act. Doi ani mai târziu cazacii porniră iarăşi la luptă împotriva Republicii. Chmielnicki se ridică mai puternic decât oricând, având alături pe han cu toate urdiile şi căpeteniile care luptaseră la Zbaraż: sălbaticul Tuhai-bei şi Urum-mirza, Artim-Ghirei şi Nuradyn, Gałga, Amurat şi Subagazi. Stâlpii de fum ai pojarurilor şi gemetele alergau înaintea lor, mii de luptători acopereau câmpurile, umpleau pădurile, cinci sute de mii de guri scoteau strigăte războinice – şi oamenii credeau că bătuse cel din urmă ceas al Republicii.

Dar şi Republica se trezise din amorţeală, rupând cu politica de negocieri şi înţelegere a cancelarului. Acum se ştia că numai paloşul poate să asigure o pace trainică; de aceea, când regele porni împotriva puhoiului vrăjmaş, i se alăturară o sută de mii de oşteni şi de şleahtici în afară de furnicarul de slujitori.

Nu lipsea nici unul dintre cei care luaseră parte la desfăşurarea acestei povestiri. Se afla acolo prinţul Jeremi Wiśniowiecki cu toată oastea, în care slujeau ca şi înainte Skrzetuski, Wołodyjowski şi Zagłoba – cel din urmă de bunăvoie; erau cei doi hatmani Potocki şi Kalinowski, la acea vreme răscumpăraţi din robia tătărească. Mai era polcovnicul Stefan Czarniecki, învingătorul de mai târziu al regelui suedez Carol Gustav, pan Przyjemski care conducea întreaga oştire, ghinărarii Ubald şi Arciszewski, starostele de Krasny Staw şi fratele lui, starostele de Jaworów, viitorul rege Jan al III-lea, Ludwik Weyher, voievodul Pomeraniei, şi Jakub, voievodul de Malbork, stegarul Koniecpolski şi prinţul Dominik Zasławski, episcopi, dregători ai Coroanei şi senatori, într-un cuvânt, întreaga Republică, în frunte cu regele, căpetenia supremă.

Cele două armii se întâlniră în cele din urmă pe câmpurile de la Beresteczko, unde se desfăşură una dintre cele mai mari bătălii din istoria lumii, ale cărei ecouri au răsunat în toată Europa de atunci.

Lupta dură trei zile. În primele două norocul se arătă schimbător, bătălia decisivă avu loc abia în ziua a treia, care hotărî izbânda. Prinţul Jeremi porni cel dintâi la luptă.

Fu văzut în fruntea aripii stângi, fără armură, cu capul descoperit, gonind pe câmp ca vijelia asupra unei oştiri uriaşe, alcătuită din toată călărimea zaporojeană, toţi nohaii, tătarii de la Crîm şi Białogród, din turcii din Silistra şi Rumelia, din urumbali, ieniceri, sârbi, moldoveni, perieri şi alţi războinici adunaţi de la Ural, Marea Caspică şi smârcurile meoţiene până la Dunăre.

Polcurile prinţului se pierdură în marea de vrăjmaşi, cum se pierde râul în apele mării. Un nor de praf se ridică pe câmpie, ca o volbură învârtejită şi-i acoperi pe luptători.

Întreaga oştire în frunte cu regele privea la această încleştare supraomenească, iar vicecancelarul Leszczynski înălţase lemnul sfintei cruci, binecuvântându-i pe cei care mureau.

Între timp, de cealaltă parte a oştilor regale se apropia întreaga armie cazacă, numărând două sute de mii de oameni, scuipând foc din tunuri ca un balaur care-şi târăşte încet din păduri trupul uriaş, şerpuitor.

Dar înainte ca grosul cazacilor să fi ieşit la vedere, din norul de pulbere, în care pieriseră polcurile lui Wiśniowiecki, începură să dea buzna zeci de călăreţi, sute, mii, zeci de mii, şi să alerge spre înălţimile pe care se afla hanul înconjurat de gărzile sale alese.

Mulţimile sălbatice fugeau în neorânduială, cuprinse de spaimă nebună, iar polcurile polone goneau în urma lor.

Mii de cazaci şi tătari aşternură câmpul de bătaie, şi printre ei zăcea despicat în două cu spada, duşmanul de moarte al leşilor şi prietenul credincios al cazacilor, sălbaticul şi viteazul Tuhai-bei.

Înfricoşătorul prinţ învinsese.

Regele, ca o căpetenie iscusită ce se afla, văzu izbânda lui Wiśniowiecki şi hotărî să zdrobească urdiile înainte de ciocnirea cu tabăra cazacă.

Porniră toate oştile, bubuiră toate tunurile, răspândind moarte şi învălmăşeală; fratele hanului, frumosul Amurat, căzu izbit de un plumb în piept. Urdiile lovite începură să urle. Speriat şi rănit de la începutul bătăliei, hanul privea la câmpul de luptă. De departe, printre tunuri şi foc veneau pan Przyjemski şi regele însuşi cu căpeteniile, iar pe margini duduia pământul sub greutatea călărimii care alerga la luptă.

Atunci Islam-Ghirei se cutremură; nu fu în stare să-i înfrunte şi o luă la fugă, iar în urma lui goneau învălmăşite hoardele, moldovenii şi urumbalii, călăreţii zaporojeni, turcii din Silistra şi turciţii, ca un nor dinaintea vijeliei.

Chmielnicki, deznădăjduit, îi ajunse pe fugari, vrând să-l roage pe han să se întoarcă la luptă, dar hanul mugi năprasnic când îl văzu, porunci tătarilor să pună mâna pe el, să-l lege de un cal şi-l luă cu el.

Acum mai rămânea doar tabăra cazacă.

Căpetenia taberei, polcovnicul de Kropiwna, Dziedziała, nu ştia ce se întâmplase cu Chmielnicki, dar văzând înfrângerea şi fuga ruşinoasă a tătarilor, opri înaintarea, se retrase şi tăbărî între furcile mlăştinoase ale Pleszowei.

În acest timp începu furtuna, prăvălind pâraie de apă. „Dumnezeu spăla pământul după această bătălie dreaptă.”

Ploile ţinură câteva zile, timp în care oştile regale, vlăguite de luptele dinainte, se odihniră, iar cazacii înconjurară tabăra cu valuri de apărare, schimbând-o într-o fortăreaţă mişcătoare, uriaşă.

După ce se îndreptă vremea, începu unul dintre cele mai ciudate asedii care se văzuseră vreodată.

Oastea de o sută de mii de oameni a regelui împresura armia de două sute de mii a lui Dziedziała.

Regele ducea lipsă de tunuri, hrană şi muniţie, pe când Dziedziała avea rezerve mari de pulbere, provizii de tot felul şi pe deasupra şaptezeci de tunuri grele şi uşoare.

Dar în fruntea oştilor Coroanei se afla regele, pe când cazacilor le lipsea Chmielnicki.

Oştile regale erau însufleţite de biruinţa asupra tătarilor, iar cazacii începuseră să-şi piardă încrederea în puterea lor.

Se scurseră câteva zile; nădejdea întoarcerii lui Chmielnicki şi a hanului se spulberă.

Atunci începură negocierile.

Polcovnicii cazaci veniră la rege şi i se închinară până la pământ, cerşind îndurare, se duseră pe la corturile senatorilor, apucându-le pulpana veşmintelor şi făgăduind să-l scoată din pământ pe Chmielnicki şi să-l dea pe mâna regelui.

Inima lui Jan Kazimierz nu era străină de milă, aşa că se învoi să lase gloatele răzvrătite şi oştenii să plece pe la casele lor, numai să-i dea toate căpeteniile, pe care hotărî să le ţină până când i-l vor preda pe Chmielnicki.

Asemenea înţelegere nu era însă pe placul polcovnicilor, care nu se aşteptau la iertare după nelegiuirile făptuite.

Aşadar, în timpul negocierilor, luptele şi ieşirile deznădăjduite continuau; în fiecare zi sângele polonez şi cazac curgea din belşug.

În timpul zilei zaporojenii se băteau cu curajul şi înverşunarea deznădejdii, dar noaptea se apropiau cu miile de tabăra regelui, cerşindu-i mila.

Dziedziała înclina spre negocieri şi voia să se predea regelui, răscumpărând astfel oastea şi pe ţăranii răsculaţi.

În tabăra cazacă se iviră neînţelegerile. Unii voiau să se predea, alţii să se apere până la moarte, dar toţi se gândeau cum s-o şteargă din tabără.

Asemenea lucru părea cu neputinţă chiar pentru cei mai curajoşi dintre ei.

Tabăra era înconjurată de cele două braţe ale râului şi de smârcuri uriaşe. Puteau să se apere aici ani întregi, dar pentru întoarcere nu mai era decât o singură cale – să străpungă oastea regelui.

În tabără nu se gândea nimeni la acest drum.

Negocierile întrerupte de lupte se târau anevoie; neînţelegerile dintre cazaci deveneau tot mai dese. În

timpul unei răzmeriţe, Dziedziała fu înlăturat şi se alese o nouă căpetenie.

Numele lui umplu de curaj sufletele cazacilor şi, purtat de ecoul puternic până la tabăra regelui, stârni în câteva inimi de cavaleri amintirile îndepărtate ale durerilor încercate şi ale nenorocirilor.

Noua căpetenie se numea Bohun.

Ajunsese dinainte la un rang înalt în sfatul cazacilor şi în luptă. Era socotit de toţi urmaşul lui Chmielnicki, pe care îl întrecea în ura lui pentru leşi.

La Beresteczko, Bohun fusese cel dintâi dintre polcovnicii cazaci care ieşise la luptă odată cu tătarii în fruntea a cincizeci de mii de oameni. Luase parte la bătălia de trei zile a călărimii şi, înfrânt de Jeremi, odată cu hanul şi hoardele izbutise să scape de la măcel cea mai mare parte din oaste şi s-o adăpostească în tabără. Acum, după Dziedziała, polcovnicii îi încredinţaseră conducerea supremă, nădăjduind că numai el poate să salveze tabăra şi oştirea.

Într-adevăr, tânăra căpetenie nici nu voia să audă de negocieri; dorea lupta şi vărsarea de sânge, chiar dacă avea să se înece el însuşi în acest sânge.

Se convinse însă în curând că, având asemenea oaste, nu se putea gândi să treacă prin forţa armelor peste oastea regelui, aşa că recurse la alt mijloc.

Istoria păstrează amintirea sforţărilor fără asemănare, menite să scape oastea şi ţăranii răzvrătiţi, sforţări care li se păreau celor de atunci vrednice de un uriaş.

Bohun hotărî să treacă prin mlaştinile fără fund ale Pleszowei, sau mai degrabă să clădească un pod prin aceste smârcuri, peste care să poată trece toţi oştenii.

— Păduri întregi căzură sub securile cazacilor şi fură cufundate în noroaie; se aruncau în mlaştină care, corturi, cojoace – şi podul se lungea cu fiecare zi.

Se părea că totul e cu putinţă pentru această căpetenie.

Regele întârzia asediul, nevrând să facă vărsare de sânge, dar văzând aceste lucrări uriaşe, înţelese că n-are încotro şi porunci trâmbiţaşilor să vestească oştirea ca seara să fie gata pentru bătălia hotărâtoare.

În tabăra cazacă nu cunoştea nimeni acest plan; podul fusese lungit toată noaptea dinainte, iar dimineaţa Bohun ieşi în fruntea polcovnicilor să cerceteze lucrarea.

Era într-o luni, în ziua de şapte iulie a anului 1651. Dimineaţa se ridicase palidă, înfricoşată parcă; spre răsărit zorii erau sângerii, soarele se ivi cenuşiu, bolnăvicios, străluciri purpurii luminau apele şi pădurile.

În tabăra polonă caii fură goniţi la păşune; cea cazacă lărmuia de glasurile oamenilor treziţi din somn. Se aprindeau focurile şi se pregătea mâncarea de dimineaţă. Văzură cu toţii plecarea lui Bohun, a alaiului său şi a călărimii care mergea în urma lui, călărime cu ajutorul căreia căpetenia voia să-l alunge pe voievodul de Bracław care ocupa spatele taberei şi strica lucrările cazacilor cu tunurile.

Gloatele priveau liniştite şi încrezătoare la această plecare. Mii de ochi îl conduceau pe tânărul războinic şi mii de guri îngânau în urma lui:

— Dumnezeu să te binecuvânteze, şoimule!

Căpetenia, alaiul şi călărimea, îndepărtându-se cu încetul de tabără, ajunseră la marginea pădurii, se mai văzură lucind o dată în soarele dimineţii şi începură să se piardă dincolo de hăţişuri.

Atunci răsunară strigăte cumplite, pătrunzătoare, mai degrabă urlete, la intrarea în tabără:

— Oameni buni, scape cine poate!

— Căpeteniile fug! strigară deodată mai multe glasuri.

— Căpeteniile fug! repetară sute şi mii de oameni. Murmurul străbătu mulţimile, aşa cum străbate viforul pădurea, şi un urlet năprasnic, neomenesc se smulse din două sute de mii de piepturi.

— Scape cine poate! Scape cine poate! Leşii! Căpeteniile fug!

Gloatele se vânzoliră dintr-odată ca un puhoi învolburat. Focurile fură călcate în picioare, carele şi corturile răsturnate, îngrăditurile rupte, se înghesuiau, se sufocau. O spaimă grozavă rătăci toate minţile. Munţi de trupuri îngrădiră drumul – călcau peste ele printre urlete, înghesuială, strigăte şi gemete. Mulţimile se revărsau de pe medeanul din mijlocul taberei, se aruncau pe pod şi se îmbrânceau în mlaştini; cei care se înecau, se încleştau în îmbrăţişări spasmodice şi cereau îndurarea cerului, cufundându-se în nororoiul rece, mişcător. Pe pod se încinse lupta şi măcelul pentru locuri. Apele Pleszowei se umplură de trupuri. La Beresteczko, Nemesis a istoriei plătea înfricoşător pentru Piławce.

Strigătele cumplite ajunseră la urechea tinerei căpetenii, care înţelese numaidecât ce se întâmplase. În zadar se întoarse îndată în tabără, în zadar gonea înaintea mulţimilor cu braţele înălţate spre cer. Glasul îi fu acoperit de urletele miilor de oameni, puhoiul înspăimântat al fugarilor îl luă cu alai şi călărime, ducându-l la pieire.

Oştile Coroanei rămaseră uluite la vederea acestei frământări, pe care mulţi o socotiră la început drept un atac deznădăjduit, dar nu puteau să nu-şi creadă ochilor.

Câteva clipe mai târziu, când îşi reveniră din uimire, toate steagurile se uniră fără poruncă asupra vrăjmaşului; înainte gonea ca viforul steagul de dragoni, în fruntea căruia zbura un polcovnic mititel cu sabia ridicată asupra capului.

Şi începu ziua mâniei, a înfrângerii şi a judecăţii. Cine nu se sufocase în înghesuială sau scăpase de la înec, pierea de paloş. În braţele râului se vărsase atâta sânge, încât nu mai puteai să-ţi dai seama dacă prin albii curgea apă ori sânge. Gloatele înnebunite începură să se sugrume, să se îmbrâncească de-a valma în apă şi să se înece. Omorul umplu pădurile şi se înstăpâni în ele, cu atât mai mult, cu cât cete numeroase începură să se apere cu turbare. Se

luptau în mlaştini, în bungeturile codrului, pe câmp. Voievodul de Bracław tăia întoarcerea fugarilor. Regele poruncea în zadar să oprească oştenii. Pierise orice milă şi măcelul ţinu până noaptea, un măcel cum nu mai pomeniseră nici luptătorii mai vârstnici, la amintirea căruia, mai târziu, li se făcea părul măciucă în cap.

Când întunericul acoperi în cele din urmă pământul, învingătorii se înfricoşară de prăpădul pe care-l făcuseră. Nu se cântă Te Deum, şi lacrimi de jale şi de mâhnire, nu de bucurie, se scurseră din ochii regelui.

Aşa se încheie primul act al dramei, al cărei autor fu Chmielnicki.

Bohun însă nu-şi pierdu viaţa odată cu ceilalţi în această zi de cumplire. Unii spun că, văzând nenorocirea, scăpase cel dintâi prin fugă, iar alţii cum că l-ar fi salvat un cavaler cunoscut. Adevărul n-a putut fi scos la iveală.

Un lucru e sigur, anume că în războaiele care urmară numele lui fu pomenit printre numele celor mai vestite căpetenii ale cazacilor. Plumbul tras de o mână răzbunătoare îl ajunse câţiva ani mai târziu, dar se vede că nici atunci nu-i bătuse ceasul din urmă. După moartea prinţului Wiśniowiecki, care se sfârşi din viaţă din pricina greutăţilor războiului, când ţinutul Łubnie se dezlipi de trupul Republicii, Bohun puse stăpânire pe cea mai mare parte din proprietăţile lui. Se zvoneşte că până la urmă nu voia să-l mai recunoască nici pe Chmielnicki drept stăpân. Chmielnicki însuşi descurajat, blestemat de propriul popor, căuta sprijin la cei din afară, dar semeţul Bohun respingea orice ocrotire şi era gata să-şi apere cu sabia libertatea de cazac.

Se mai spune că zâmbetul nu înflori niciodată pe obrazul acestui om neobişnuit. Nu trăi la Łubnie, ci într-un sătuc pe care îl reclădise din cenuşă şi care se numea Rozłogi. Pesemne că acolo a şi murit.

Războaiele civile continuară multă vreme şi după moartea lui. După aceea veniră ciuma şi suedezii. Tătarii năvăleau

mereu în Ucraina, luând mulţimi de oameni în robie. În Republică şi în Ucraina populaţia se împuţina. Lupii urlau pe dărâmăturile târgurilor de altădată, iar ţinuturile înfloritoare odinioară arătau ca nişte cimitire uriaşe. Ura se statornicise în inimi şi otrăvea sângele fraţilor.

SFÂRŞIT

{1} Cf. A. Milska, Scriitori polonezi (Pisarze polscy), Varşovia, 1965, p. 232.

{2} Cf. A. Nofer, Henryk Sienkiewicz, ed. a III-a, Varşovia, 1963, p. 6.

{3} H. Sienkiewicz, Visurile tinereţii (Marzenia mlodości), Opere (Dziela), vol. 40, Varşovia, 1951, p. 129.

{4} A. Nofer, op. cit., p. 13.

{5} J. Krzyżanowski, O nouă privire asupra lui Sienkiewicz (Nowe spojrzenie na Sienkiewicza), în vol. În cercul marilor realişti (W Krega wielkich realistów), Cracovia, 1962, p. 16.

{6} J. Krzyżanowski, Sienkiewicz, Calendarul vieţii şi al operei (Sienkiewicz, Kalendar życia i twórczości) ed. a II-a, Varşovia, 1956 pp. 24-25.

{7} J. Krzyżanowski, O nouă privire asupra lui Sienkiewicz, p. 17. În op. cit. A. Nofer opinează că Sienkiewicz a condus efectiv Słowo din 1882 până în 1887 (p. 154).

{8} J. Krzyżanowski, Bursa Sienkiewicz la Academia polonă de ştiinţe (Stypendium sienkiewiczowskie w P. A. N.), vol. cit., pp. 90-96.

{9} Cit. după A. Nofer, op. cit., pp. 164-165.

{10} Ibidem, pp. 161-162.

{11} Vezi J. Kleiner, Schiţă a istoriei literaturii poloneze (Zarys dziejów literatury polskiej), Wrocław, Varşovia, Cracovia, 1963, p. 417.

{12} P. Chmielowshi, Schiţă a celei mai noi literaturi poloneze (Zarys najnowszej literatury polskiej), ed. a III-a, Cracovia, 1895, p. 26.

{13} Scrisorile lui H. Sienkiewicz către K. Górski (Listy H. Sienkiewicz do K. Górskiego), Tygodnik Powszechny (Săptămânalul universal), 1946, nr. 19.

{14} Krzyżanowski, Sienkiewicz. Calendarul vieţii şi al operei (Sienkiewicz. Kalendar Zycia i tworczósci), ed. a II-a, Varşovia, 1956, p. 104.

{15} St. Łukasik, H. Sienkiewicz în România, p. 23-24.

{16} B. Prus, Prin foc şi sabie – roman din anii de demult, de H. Sienkiewicz (Pierwa pochwala „Ogniem i mieczem" – powieść z dawnych lat H. Sienkiewicza"), Kraj (Ţara), 1884, nr. 28-30.

{17} St. Tamovski, Prima laudă a romanului „Prin foc şi Sabie" (Pierwsza pochwala „Ogniem i mieczem") – Przegl d Polski, 1884, p. 72; J. B. Saleski, fragmentul unei scrisori către I. Kosiowski din 31 X 1883 ş. a.

{18} Al. Świętochowski, H. Sienkiewicz (Litwos), Prawda, 1884, nr. 27-32 ş. a.

{19} O. Górka, „Prin foc şi sabie" şi realitatea istorică („Ogniem i mieczem" a rzeczywistość historyczna), Varşovia, 1934.

{20} S. Sandler, În jurul Trilogiei (Wokol Trylogii), Wrocław, 1952.

{21} T. T. Jeż, Prin foc şi sabie – roman din anii de demult („Ogniem i mieczem" – powieść z dawnych lat), Prezegląd Tygodniowy, 1884, nr. 15-18.

{22} B. Prus, op. cit.

{23}Z. Kaczkowski, Despre scrierile lui H. Sienkiewicz (O pismach H. Sienkiewicza), Gazeta Lwowska, 1884, nr. 166-185.

{24} Ibidem.

{25} Ibidem.

{26} J. Krzyzanowski, Sienkiewicz. Calendarul vieţii şi al operei, p. 104.

{27} Z. Kaczkowski, op. cit.; S. Sandler, op. cit.
{28} S. Sandler, op. cit.
{29} J. Krzyzanowski, Pasek şi Sienkiewicz, în vol. cit., pp. 138-166.
{30} Z. Szwejkowski, Trilogia lui Sienkiewicz, (Trylogia Sienkiewicza), Poznań, 1961
{31} J. Krzyzanowski, Sienkiewicz. Calendarul vieţii şi al operei, ed. a II-a, Varşovia, 1956, p. 104.
{32} Cf. I. C. Chiţimia, prefaţă la vol. E. Orzeskowa, Marta, E. L. U., Bucureşti, 1965, p. 12.
{33} Palanca – întăritură făcută din trunchiuri de copaci aşezate orizontal sau din pari groşi înfipţi în pământ.
{34} Începând din secolul al XV-lea, forma de stat specifică Poloniei feudale este Republica (Rzeczypospolita; l. lat.
— Res publica), întemeiată pe stăpânirea şleahtei; în frunte se afla regele, care însă nu putea să ia nici un fel de hotărâre fără aprobarea Seimului (un fel de senat). La sfârşitul secolului al XVI-lea democraţia şleahtei este înlocuită practic de oligarhia aristocraţiei nobiliare, dar şleahticii îşi păstrează juridic drepturile prin existenţa privilegiului de liberum veto. Aşadar, termenul Republică defineşte mai mult principiul exercitării puterii, decât forma de stat.
{35} Ciambul – ceată mare de tătari porniţi după pradă.
{36} Staniţă – sat căzăcesc.
{37} Vagmistru – grad în armată, corespunzător sergentului-major.
{38} Porucinic – grad militar, echivalent cu locotenentul de astăzi.
{39} Rachiu.
{40} Nobil polonez.
{41} Polcovnic – comandant al unui polc (regiment); colonel.
{42} Jeremi Wiśniowiecki (1612-1651) – prinţ şi voievod al Ruteniei, din 1646. A înăbuşit în sânge răscoalele cazacilor

şi ale ţăranilor ucraineni. În războiul cu Bohdan Chmielnicki a jucat un rol de seamă în timpul asedierii Zbarażului; a luat parte şi la bătălia de la Beresteczko.

{43} Baidac – ambarcaţiune cu un catarg şi fundul plat.

{44} Cazaci înrolaţi în oastea polonă. În timpul regelui Stefan Batory, în 1578, se încearcă o reorganizare a cazacilor; o parte, cei înregistraţi ca oşteni, primeşte soldă din vistieria Republicii şi au unele privilegii faţă de ceilalţi.

{45} Bohdan Chmielnicki (cca. 1595-1657) – hatman al cazacilor, din 1649; conducătorul răscoalei de eliberare naţională a poporului ucrainean. În fruntea oştilor cazace, aliate cu tătarii, a înfrânt armatele Republicii la Apele Galbene (16 mai 1648), Korsuń (26 mai 1648) şi Piławce (23 septembrie 1648). După negocierile zadarnice cu regele Poloniei, Jan Kazimierz, asediază cetatea Zbaraż, fără a o cuceri. După lupta de la Zborów (15-16 august 1649) s-a încheiat pacea favorabilă cazacilor. Răscoala a izbucnit din nou în 1651, dar Chmielnicki a fost învins la Beresteczko (29-30 iunie 1651). La începutul anului 1654 rupe legăturile cu Polonia, trecând ţinuturile ucrainene de pe malul stâng al Niprului în stăpânirea Rusiei.

{46} Mârzac – căpetenie a unei cete de tătari; nobil tătar.

{47} Căciulă.

{48} Tamazlâc – cireada de vite.

{49} Pisar – un fel de secretar.

{50} Ataman – căpetenie cazacă.

{51} Organizaţie militară căzăcească în secolele XVII-XVIII, aşezată pe cursul inferior al Niprului, în ţinutul Zaporoje.

{52} Cu sensul de: exil la moşie (lat.); expresiile latineşti sunt traduse de Nicolae Teică.

{53} Wladislaw al IV-lea Waza (1595-1648) – rege al Poloniei din anul 1632; fiul lui Zygmunt al III-lea de Waza şi fratele mai mare al lui Jan Kazimierz. A purtat războaie cu Moscova şi a pregătit războiul cu suedezii. A organizat flota.

Spre sfârşitul vieţii proiecta un război împotriva Turciei, în care nu s-a ajuns din cauza împotrivirii nobilimii.

{54} Cele patru pricini ale judecăţii militare sunt: violul, incendiul, tâlhăria şi puterea armelor îndreptată împotriva unei case străine (lat.).

{55} Joc de cuvinte în limba polonă: myszy – de şoarece; psi – de câine; kiszka – maţ.

{56} Sinet – act, document.

{57} Semen Nalewajko – conducător al răscoalei cazacilor şi ţăranilor ucraineni dintre anii 1594-1596 împotriva nobilimii poloneze şi autohtone. Luat în robie, este omorât la Varşovia în 1597. Grzegorz Łoboda, hatmanul cazacilor zaporojeni, se alătură răscoalei conduse de Nalewajko, dar este suspectat de trădare şi ucis de ai săi, în 1596.

{58} Ciumac – căruţaş.

{59} Trepac – dans ucrainean.

{60} Stanisiaw Żółkiewski (1547-1620) – hatman de câmp al Coroanei, din 1588, mare hatman al Coroanei, din 1603, mare cancelar, din 1617. A luat parte la campaniile asupra Moscovei şi Ţării Româneşti, la luptele cu cazacii răsculaţi, suedezii şi tătarii. În 1610 i-a învins pe ruşi la Kłuszyn şi a ocupat Moscova. A murit în bătălia de la Cecora.

{61} Tabun – herghelie în stepă.

{62} Mirodenii.

{63} În restrişte (lat.).

{64} Instrument muzical asemănător cu lăuta, care are coarde speciale pentru sunetele grave.

{65} Grad în armată, locotenent-colonel.

{66} Aul – sat, în Crimeea şi Asia Centrală.

{67} Sotnie – detaşament de o sută de oameni.

{68} Barbacan – zid cu ferestruici înguste prin care apărătorii trăgeau în asediatori.

{69} Gerid – un fel de suliţă.

{70} Mamă (ucr. veche).

{71} Plăcută amintire (lat.).

{72} Sau pace, sau război (lat.).

{73} Acestea sunt vorbele lui Maszkiewicz, care putea să nu ştie de şederea lui Samuel Zborówski la Sici (n. a.).

{74} Nesăţiosul (ucr.).

{75} Pentru veşnica amintire (lat.).

{76} Pedestraşi maghiari care au slujit cu plată în Polonia până în secolul al XVII-lea, apoi şi în oştile hatmanilor.

{77} Oşteni din garda personală a domnilor sau a magnaţilor.

{78} Mulţimea transfugă a păstorilor şi a aventurierilor din rândurile poporului lor (lat.).

{79} Ostaşi din gardă, halebardieri.

{80} Nu te împiedic (lat.).

{81} Piei, satană! (lat.).

{82} Aceleiaşi mame (lat.).

{83} Cu plăcere (lat.).

{84} Împreună cu vitele, larii, hotarele şi colonii (lat.).

{85} Aşezare căzăcească întărită împotriva tătarilor. Tot astfel se numea şi unitatea de cazaci care o păzea; aici, un fel de regiment.

{86} Dubas – luntre mare pentru pescuit şi pentru trecerea râurilor.

{87} Samuel Zborówski – magnat polonez, exilat în anul 1574; se întoarce ilegal în ţară şi urzeşte comploturi împotriva regelui şi a lui J. Zamoyski. Este prins şi executat la Cracovia în anul 1584.

{88} Ziua mâniei şi a nenorocirii (lat.).

{89} Pentru binele public (lat.).

{90} Cu cupele de băutură (lat.).

{91} Împunge, împunge (ucr. veche).

{92} Slujbaş în oastea din Zaporoże care veghea asupra măsurilor şi greutăţilor de la tarabele care se aflau în aşa-numitul Bazar al tarabelor de la Sici (n. ed. poloneze).

{93} În timpul năvălirilor, zaporojenii nu cruţau pe nimeni şi nimic. Înainte de timpurile lui Chmielnicki nu era nici o biserică la Sici. Prima a fost înălţată de Chmielnicki. La Sici nu se interesa nimeni de religie; aşa că cele ce se povestesc

despre înclinaţiile religioase ale cazacilor de la Niż sunt basme (n. ed. poloneze).

{94} Esaul – căpetenie cazacă inferioară atamanului.

{95} Felul în care se ţinea sfatul la Sici este descris în jurnalul Iui Eryk Lassota, trimisul împăratului la Zaporoże în anul 1594 (n. ed. poloneze).

{96} Răbdare (lat.).

{97} Sunt cuvintele istorice ale lui Zółkiewski (n. ed. poloneze).

{98} Împotriva părerii unanime de astăzi, Bauplan, afirmă că pedestrimea zaporojeană era cu mult mai bună decât călărimea. După Bauplan, 200 de polonezi împrăştiau cu uşurinţă 2.000 de călăreţi zaporojeni, dar 100 de pedestraşi cazaci puteau să se apere multă vreme în şanţuri împotriva a 1.000 de polonezi (n. ed. poloneze).

{99} Izvoarele ucrainene, de exemplu Samoil Weliczko, stabilesc numărul oştilor Coroanei la 23.000. Această cifră este evident neadevărată (n. ed. poloneze).

{100} Leviatan – monstru marin fabulos, despre care vorbeşte Biblia în Cartea lui Iov.

{101} Mikołaj Potocki (1595-1651) – castelan al Cracoviei şi mare hatman al Coroanei, din anul 1646. A luptat cu turcii, tătarii şi suedezii. A vrut să înăbuşe răscoalele cazacilor şi ţăranilor din Ucraina prin forţă şi teroare.

{102} Aşadar (lat.)

{103} Bine, foarte bine (germ.).

{104} Domnule comandant (germ.).

{105} Foc (germ.)

{106} Jan Karol Chodkiewicz (1560-1621) – hatman de câmp al Lituaniei, din 1605, voievod de Vilna, din 1616. Strateg eminent, unul dintre cei mai buni conducători de oşti polonezi. Învingător al suedezilor la Kirkholm (1605), comandantul oştirii polone în prima fază a bătăliei de la Hotin.

{107} Samoil Weliczko, 62 (n. ed. poloneze).

{108} Rohmistru – grad militar, echivalent azi cu cel de căpitan.

{109} Cel dintâi dintre egali (lat.).

{110} Atragem atenţia cititorilor noştri că prezentarea de către Sienkiewicz a răscoalei îndreptăţite a populaţiei ucrainene împotriva dominaţiei şleahtei poloneze este viciată de unele erori istorice. Autorul se situează – în parte – pe poziţiile şleahtei poloneze, care vedea în ridicarea la luptă pentru dreptate socială a ţărănimii ucrainene conduse de Bohdan Chmielnicki un act reprobabil de trădare. În legătură cu interpretarea forţată a unor fapte istorice din această perioadă, cu idealizarea nobilimii poloneze şi prezentarea tendenţioasă a ţărănimii ucrainene răsculate, aspecte care nu impietează asupra valorii de ansamblu a romanului Prin foc şi sabie, unul dintre cele mai îndrăgite romane istorice din literatura universală, trimitem la prefaţa traducerii de faţă.

{111} În locul unei scrisori de liberă trecere (n. ed. poloneze). În Ioc de măciulie de os, avea şase pene.

{112}1 Fiertură de arpacaş.

{113} Poloneze

{114} Băutură preparată de tătari din lapte de iapă fermentat.

{115} Buluc – unitate militară de tătari, corespunzând aproximativ unei companii.

{116} Bahmet – cal tătărăsc.

{117} Ajutor (lat.).

{118} Puterea militară, răpirea fecioarei (lat.).

{119} La revedere şi să mi te întorci cu bine (lat.).

{120} Profil – cureaua de la ham sau de la şa care trece pe sub coada calului.

{121} Joc de cuvinte în limba polonă: „Nasstrâmb” sau „Nasdrept”.

{122} Hutor – gospodărie ţărănească răzleaţă în Ucraina.

{123} Svitcă – haină care se purta pe deasupra altor veşminte, în Ucraina.

{124} În acest fel (lat.)

{125} Personaje din cântece eroice ucrainene.

{126} Cognomen al lui Fabius Maximus, consul roman din vremea războaielor punice.

{127} Aici şi în destule alte locuri, Sienkiewicz, volens-nolens, sugerează expresiv caracterul social şi adevăratele pricini ale răscoalei, deşi în ansamblul romanului, din motivele arătate şi în prefaţă, nu le prezintă ca elemente hotărâtoare ale faptului istoric.

{128} Samoil Wieliczko, p. 79. Scria Chmielnicki prinţului: „…el, cneazul Wiśniowiecki, să nu-i poarte necaz lui, Chmielnicki, şi să nu-şi lase mânia să crească, din pricina celor întâmplate cu hatmanii Coroanei” (n. a.).

{129} O, vulpe şireată! (lat.).

{130} Bătrâneţea (lat.).

{131} Înţelepciunea (lat.).

{132} Agerime (lat.)

{133} Glorie şi pavăză (lat.).

{134} Ziua mâniei şi a distrugerii (lat.).

{135} Fratele mai mic al Iui Władysław al IV-lea Waza şi fiul lui Zygmunt al III-lea Waza. O parte din nobilime a vrut să-l aleagă rege, dar majoritatea a fost pentru Jan Kazimierz, care a obţinut astfel coroana Poloniei.

{136} Cin – barcă mică şi uşoară, cu fundul plat, folosită de ţărani.

{137} Podghiaz – detaşament de tătari prădalnici, prin analogie, unitate militară şi în armata poloneză.

{138} La 12 iunie, la Białocerkiew nu se ştia încă despre moartea regelui (n. ed. poloneze).

{139} Rudawski susţine că aceste cuvinte au fost rostite la Niemirow (n. ed. poloneze).

{140} Întârzierea este primejdioasă (lat.).

{141} Obosiţi (lat.)

{142} Primat – în Polonia, capul suprem al bisericii catolice; cardinal.

{143} În acel timp prinţul i-a scris printre altele voievodului de Bracław cele ce urmează: „O, mai bine aş fi murit, decât să ajung aceste vremuri care deformarunt atât de turpiter slava acestor vrednice popoare, lăsând fiilor Coroanei irreparabile damnum”. La sfârşitul scrisorii se află un adaos: „Dacă pentru înfrângerea oştilor regale şi pentru luarea hatmanilor în robie, Chmielnicki va căpăta despăgubiri şi vechile slobozenii, eu nu mai vreau să trăiesc într-o ţară cu aceşti tâlhari; mai bine să murim decât să ne poruncească păgânii şi gloatele.” (n. ed. poloneze).

{144} Fragmentele citate sunt scoase dintr-un cântec contemporan, cuprins în Letopiseţul şi Cronica lui Joachim Jerlicz. Editorul presupune că versurile au fost alcătuite de Jerlicz, dar nu-şi sprijină presupunerea pe nimic. Deşi, pe de altă parte, polonismele, pe care le întrebuinţează autorul cântecului, îi arată naţionalitatea (n. ed. poloneze).

{145} Vorbesc latineşte (lat.).

{146} (Toate) inimile (lat.).

{147} Corpul de veterani care alcătuia linia a treia a armatei romane (lat.).

{148} Stai! (germ.).

{149} Înainte! (germ).

{150}. Şi-n urmă şi umeda noapte Cade din cer, şi ne cheamă la somn scăpătatele stele, Îns-aşa mult de doreşti să ne-asculţi pătimirile noastre, Am să te-ascult. (lat.).

(Vergiliu, Eneida, Cartea II, 8-13; trad. G. Co?buc.)

{151} Tainele. (lat.)

{152} Obişnuinţa este a doua natură (lat.).

{153} În lb. polonă: puljan – jumătate de Jan.

{154} Veche monedă poloneză din timpul lui Zygmunt al III-lea Waza (1566-1632), importată din Suedia. Valora cam 0,25 taleri.

{155} În l. poloneză: idzie Chmiel – vine Chmiel, dar şi: creşte meiul (din care se face bere).

{156} A făcut totul (lat).

{157} Fără nici o excepţie (lat).

{158} Vederea (lat).
{159} (Un om) bolnav şi fără apărare (lat.).
{160} De la început (lat.).
{161} Nu mie! Nu mie! Ci numelui tău sporeşte-i gloria! (lat.)
{162} Władysław Jagiełło (1343-1434) – mare prinţ de Lituania" între 1377-1401, apoi cel mai mare prinţ de Lituania; rege al Poloniei, din anul 1386; fiul Iui Olgierd. În baza tratatului de la Krew, primeşte botezul, în 1387; se căsătoreşte cu regina Jadwiga şi ajunge rege al Poloniei. În 1387 a trecut Lituania la creştinism. A stimulat activitatea Academiei din Cracovia. În 1401 dă Marele principat al Lituaniei lui Witold, cu care îi zdrobeşte pe cavalerii teutoni, la Grünwald. În 1413 realizează, la Horodło, unirea Lituaniei cu Polonia.
{163} Creşteţi şi înmulţiţi-vă! (lat.)
{164} Nunta ţărănească din acel timp este descrisă de un martor ocular, Beauplan (n. ed. poloneze).
{165} Am participat din plin (lat.).
{166} Mulţumit (lat.).
{167} Pentru fericirea Republicii (lat.).
{168} Un oştean care slujea într-o flamură de elită nu putea să intre sub comanda fie şi a unui general dintr-un steag instruit după tipicul străin, dimpotrivă: de multe ori un general era pus sub comanda unui grad inferior care făcea parte din steagurile de elită; ca să evite această situaţie, generalii şi ofiţerii din regimentele străine se străduiau să slujească în acelaşi timp în flamurile polone. Aşa era Wołodyjowski (n. ed. poloneze).
{169} Pentru siguranţa oraşului (lat.).
{170} Celui care asta vrea, nu i se aduce nici o insultă (lat.).
{171} Michał Korybut Wiśniowiecki (1638-1673) – rege al Poloniei, din anul 1669; fiul lui Jeremi Wiśniowiecki. Incapabil şi slab, el n-a putut să-i ţină în frâu pe marii magnaţi.

{172} Expatriaţii (lat.).
{173} Prost (lat.).
{174} în lb. pol. kapusciana – de varză.
{175} Corect: wer dort? – cine-i acolo? (germ.).
{176} Cât de mult s-a schimbat între timp! (lat.)
{177} Ca pe Moise, păstrătorul, salvatorul, eliberatorul poporului de sub robia leşească şi de bun augur pentru Bogdan (lat.).
{178} O veche teorie socială pretindea că şleahticii se trag din Jafet, iar ţăranii din Cham: în lb. pol. cham – ţăran necioplit, bădăran.
{179} La sentimente mai blânde şi mai înţelepte (lat.).
{180} Fiara dezlănţuită (lat.).
{181} Ca în fabula tiranului surd (lat.).
{182} Doreşte apă (lat.).
{183} Augur, prevestire (lat.).
{184} Mai multe ţevi de muschetă aşezate una lângă alta pe aceeaşi bază şi acţionate simultan.
{185} A încremenit (lat.).
{186} Pedeapsă (lat.).
{187} În această linişte (lat.).
{188} Adevăruri.
{189} O, dacă aş fi un fals profet (lat.).
{190} Plivitor (lat.).
{191} Jan al III-lea Sobieski (1624-1696) – rege al Poloniei, din anul 1674, după ce fusese mare mareşal al Coroanei, din 1664, hatman de câmp, din 1666, mare hatman al Coroanei, din 1668. Învingător al turcilor la Hotin (1673) şi la Viena (1683). În 1686 încheie pace cu principatele ruseşti. Căsătorit cu Maria Kazimiera d'Arquien, sprijină dezvoltarea artei şi culturii.
{192} Grosolănie (lat.).
{193} Excelenţi (lat.).
{194} Doamne, dă-i odihna veşnică! (lat.).
{195} Sufletul lui (lat).

{196} Un fel de orar pe care îl poartă preoţii catolici în timpul slujbei religioase.

{197} Hieronim Radziejowski (1622-1696) – vicecancelar al Coroanei, din 1651. Condamnat, în 1652, pentru ultragierea regelui, fuge în Suedia. În 1652 se întoarce cu armata lui Carol Gustav, ca sfetnic al acestuia. Deşi reabilitat de Seim, în 1662, numele lui e sinonim cu al trădătorului de patrie.

{198} Jerzy Ossoliński (1595-1650) – vicecancelar al Coroanei, din 1639, mare cancelar, din 1643, adept al întăririi puterii regale. Sprijină planurile lui Władysław al IV-lea Waza de război împotriva Turciei. Sprijină şi determină alegerea ca rege a lui Jan Kazimierz; adept al politicii de negocieri cu cazacii răsculaţi.